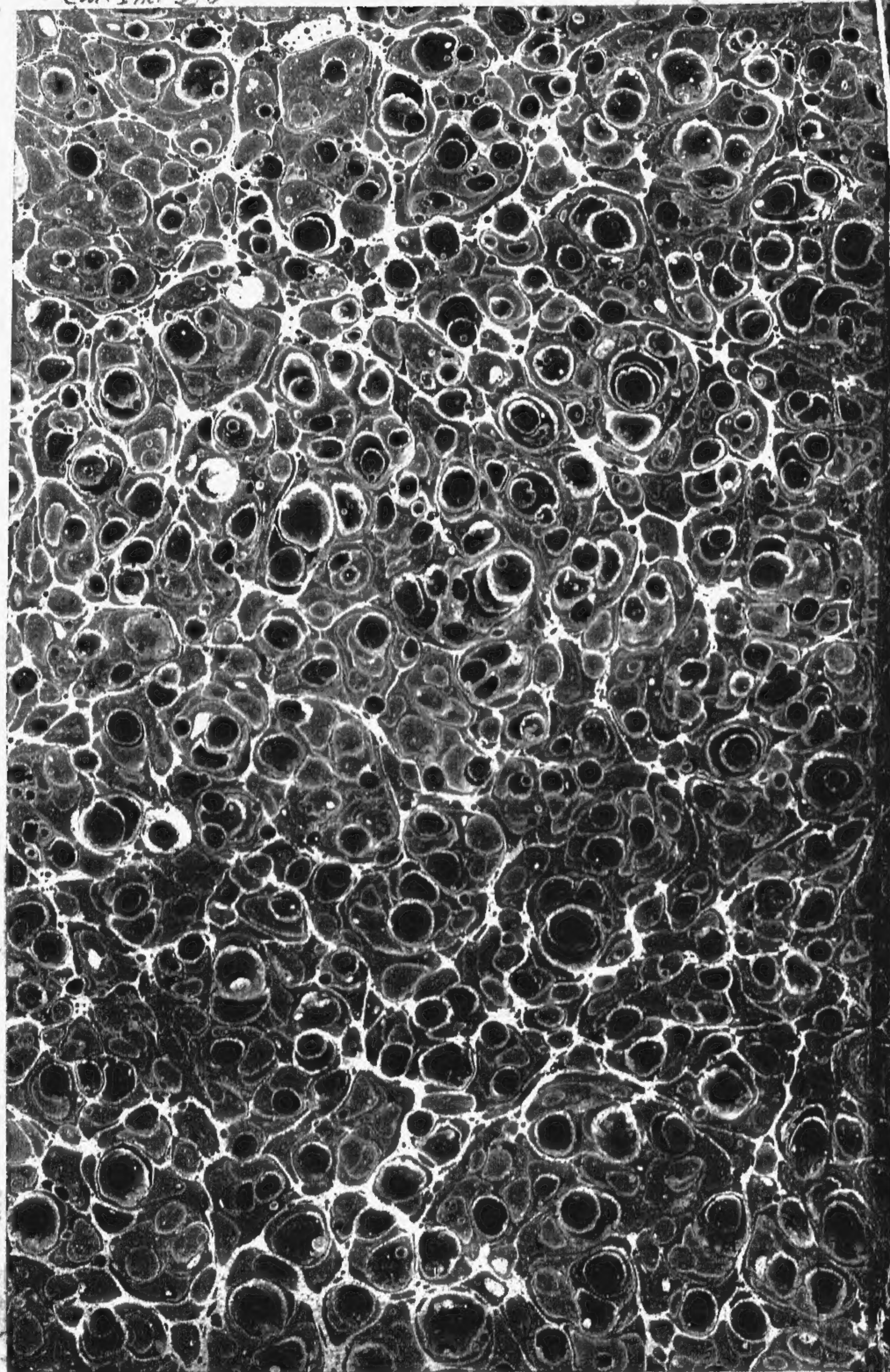
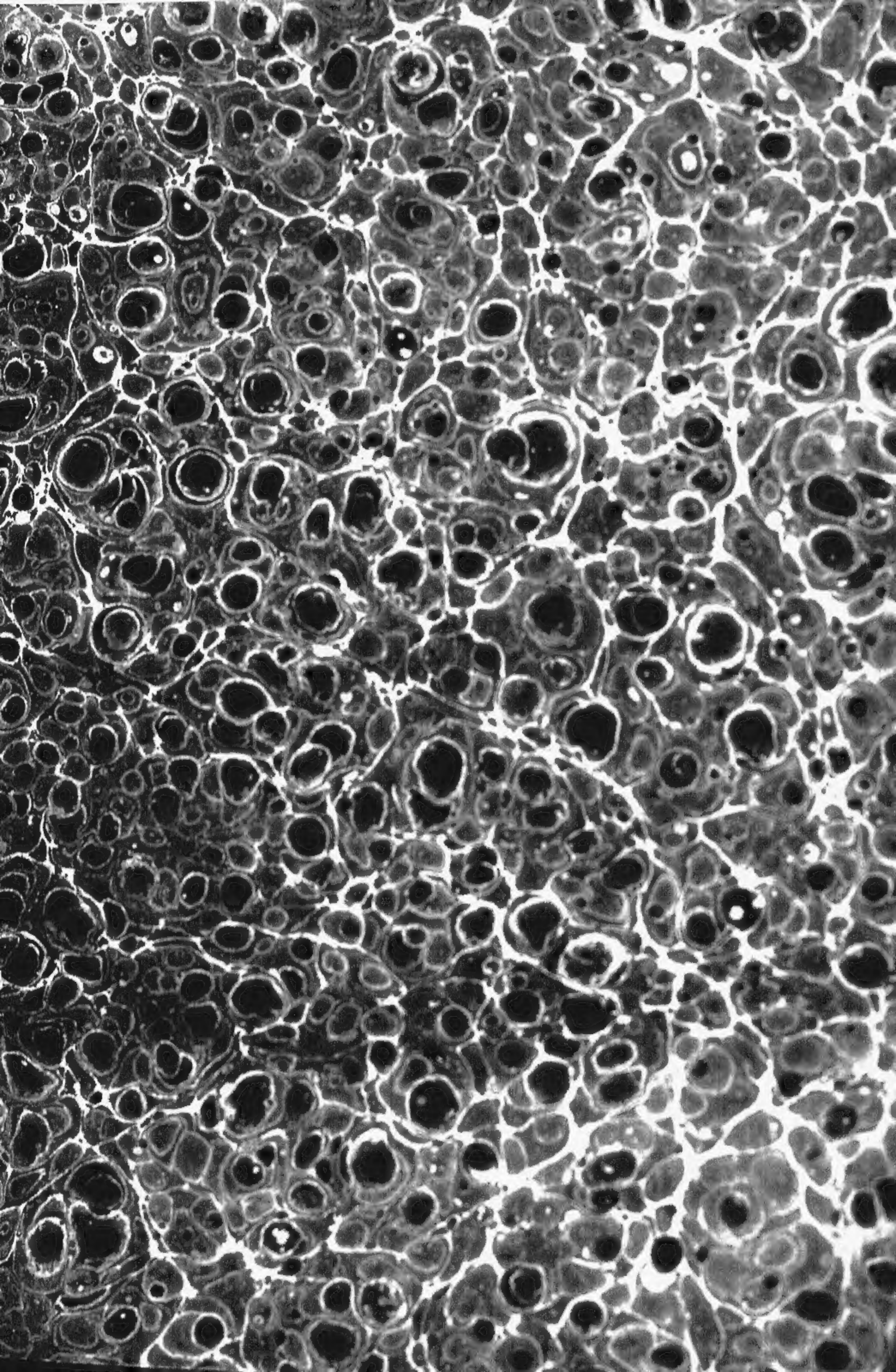
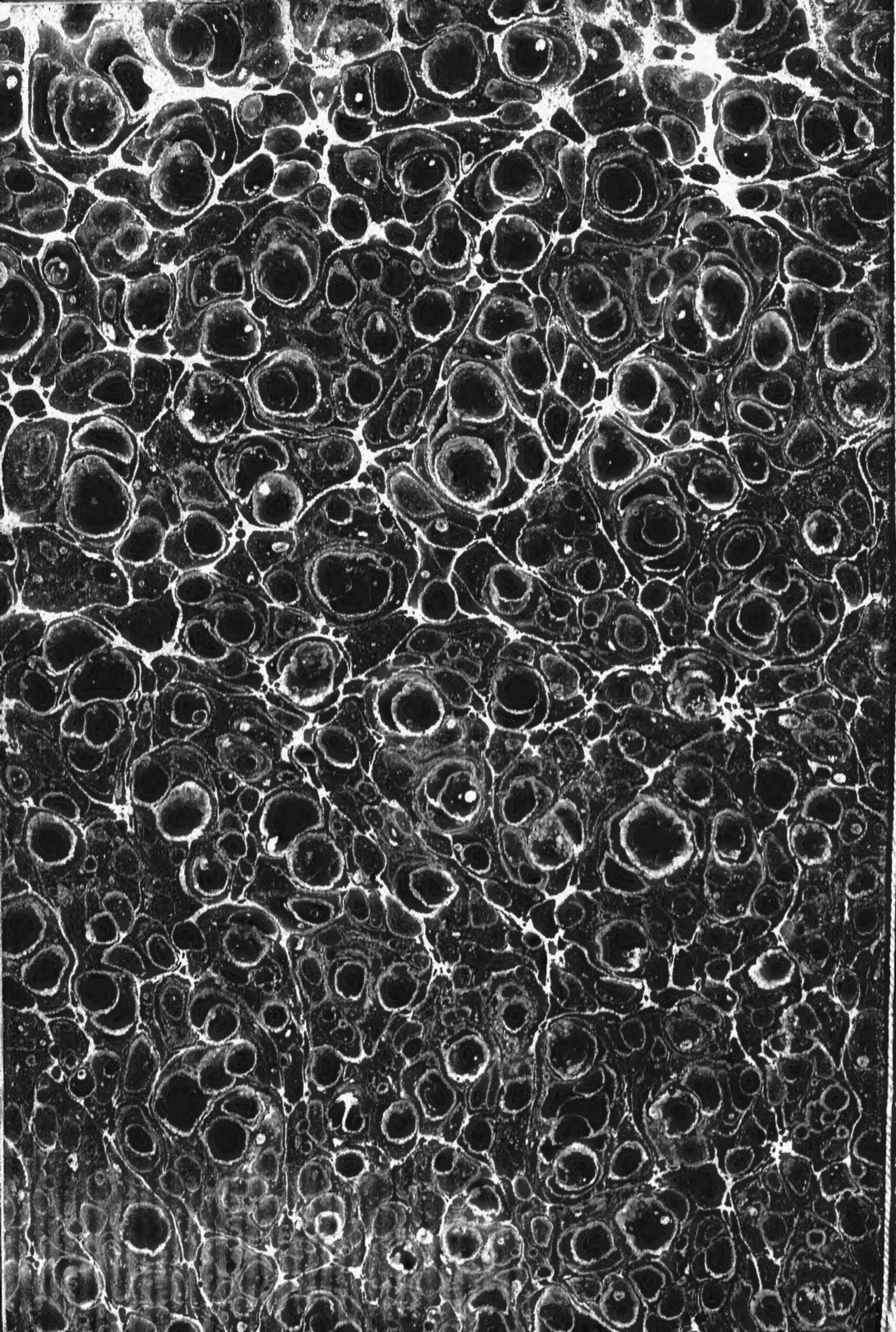
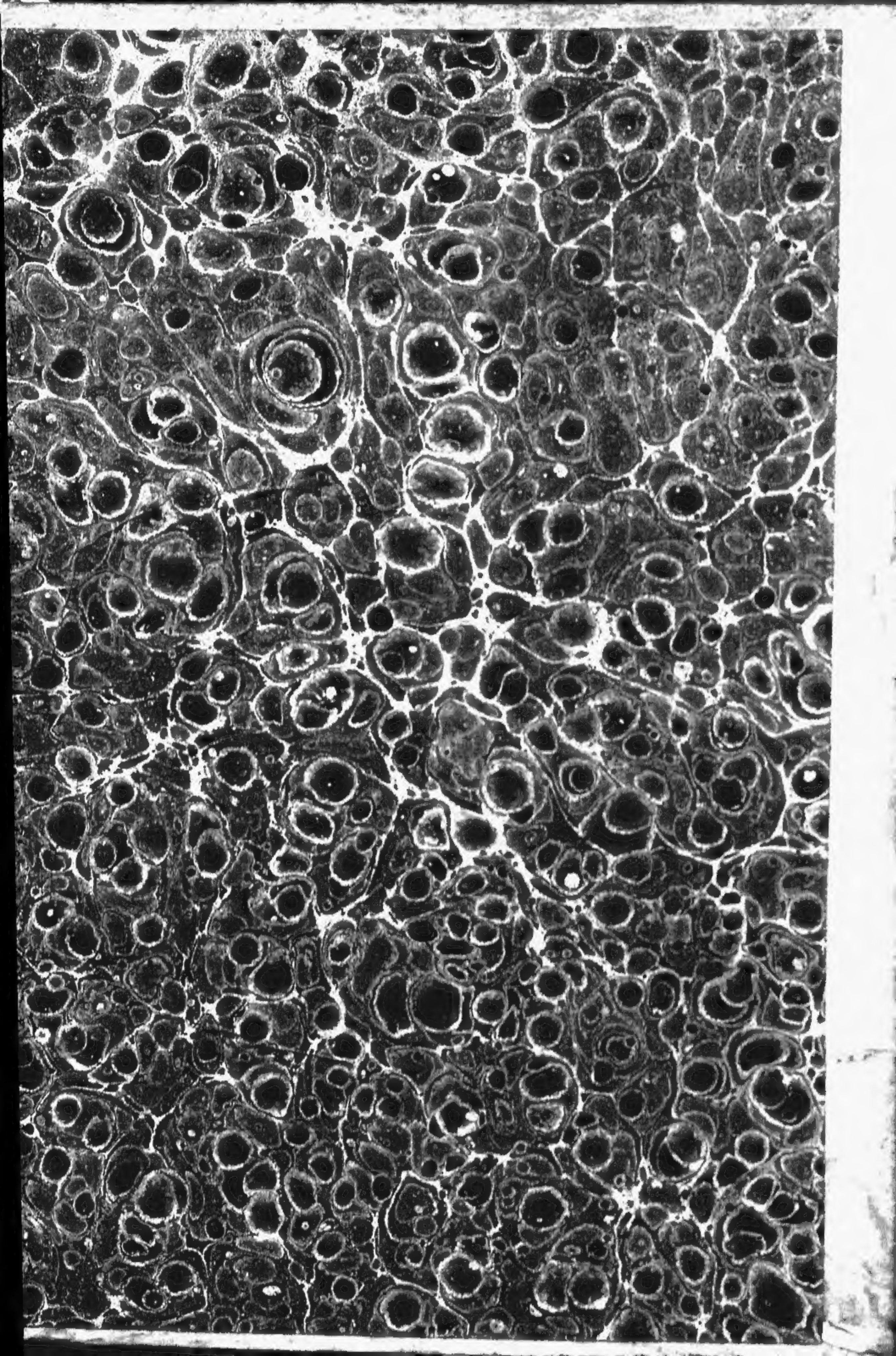

Proprietates Rerum domini bartholomei anglici

Incipiunt tituli librorum et capitulorum venerabilis Bartholomei anglici de proprietatibus rerum.

Liber primus

Liber secundus de proprietatibus angelorum

Liber tercius de proprietatibus anime rationalis

Liber quartus de proprietatibus substantie corporee

Liber quintus de dispositione membrorum

Liber sextus

de etatibus

Liber septi-

mus tractat de infirmitatibus.

Liber deci/musterciꝰ de aq̃ ⁊ eꝰ ornatu

nige flu. ibi. in. milus fisus terrestris . . . capi. vj.

Liber deci/musquartꝰ de t̃ra ⁊ ptibꝰ eiꝰ

Liber deci/musquintus de puincijs

b Basan cap. xxiii

De xexeus mons fol. lvij.
ats. beseus.
Garganus mons in apu
lia fol. xx.

Liber decimus sextus de lapidibus preciosis

Tabula

Liber decimus septimus de arboribus et herbis et earum proprietatibus

Liber deci/
musoctau⁹ de aīalibꝰ pmo
in generali

Liber deci/
musnon⁹ de colorib⁹ odori/
bus saporib⁹ ꝛ liquoribꝰ

Expliciunt tituli librorum et capitulorum Bartholomei anglici de ꝓprietatibus rerum.

Nomina autorū

Autores quorum

scripta hic tractant sunt hi.
Augustinus
Adamantius
Alcuinus
Ambrosius
Anselmus
Basilius
Beda
Bernardus
Cyprianus
Crisostomus
Damasus
Damascenus
Dyonisius
Elicius
Eusebius
Elpicras
Fulgentius
Gregorius
Gilbertus
Haymo
Jeronimus
Ysidorus
Innocentius
Leo papa
Michael scotus
Nazazenus
Origenes
Orosius
Petrus
Pamphilus
Patricius
Rabanus
Rupertus linconiensis
Richardus de san. vic.
Symon corn.
Stephanus
Strabus
Inter phos autē hi sunt autores
Arestoteles
Auicen.
Auerrois
Algazel
Appollonius
Alfredus anglicus
Asclepides magus
Boecius
Cicero
Catho
Constantinus medicus
Demostenes
Democritus
Dyascorides
Donatus grāmaticus
Eraclitus
Epitinus
Euclides
Egidius medicus
Galienus medicus
Hali medicus
Jorat caldeus
Ypartus
Juuenalis
Johannicius
Kalictus grecus siue athenensis
Leucippus
Macrobius
Marcianus
Mercurius
Miselat astrologus
Ninus delphicus
Ouidius
Oribasius medicus
Papias
Plato
Phisiologus
Platearius medicus
Plautus medicus
Persius
Plinius iunior
Priscianus
Pitagoras
Plotinus
Rasis
Rufus medicus
Salustius
Salernitanus
Scipio africanus
Secundus philosophus
Seneca
Solinus
Symonides
Termegistus
Theophrastus
Titus liuius
Tullius
Theophilus de vrinis
Ptholomeus
Uarro
Uirgilius
Huguitio pisanus
Uuilhelmus conches
Ypocras
Ysaac
Zeno
Zoroastes magus
Albumazar

Istorum et multoꝝ alioꝝ dicta in istis libellis verba in diuersis locis summatim et breuiter recitantur vt patere potest diligenter intuenti.

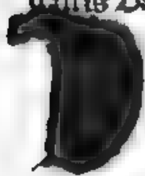
Explicit tabula generalis.

Prohemiũ de proprietatibus rerũ fratris Bartholomei anglici ordinis fratrum minorum. feliciter incipit.

Um proprietates rerũ sequũtur substantias / s̄m distinctõnem ⁊ ordinem substãtiarum / erit ordo ⁊ distinctõ proprietatũ. de q̄bus adiutorio diuino est presens opusculũ compilatũ. vtile mihi ⁊ forsitan alijs q̄ naturas rerum ⁊ proprietates / p sanctoꝝ libros necnõ ⁊ phõꝝ dispersas nõ cognouerũt ad intelligenda enigmata scripturaꝝ / que sub symbolis ⁊ figuris ꝓprietatum reꝝ naturalium ⁊ artificialiũ / a spiritusctõ sunt tradite ⁊ velate / quẽadmodũ ostendit btũs Dyonisius in hierarchia angelica circa principiũ dicens. Nõ est aliter nobis possibile lucere diuinũ radium / nisi varietate sacroꝝ velaminũ anagogice circũuelatum. quoniã ĩpossibile est animo nostro / ad immateriale celestiũ hierarchiaꝝ ascendere cõtemplatiõem / nisi ea que s̄m ipsum est materiali manuductiõe vtatur ⁊ cetera. q̄si diceret. Nõ potest animus noster ad inuisibiliũ cõtemplatõem ascendere / nisi p visibilium cõsideratõem dirigat. Inuisibilia enĩ dei / per ea que facta sunt intellecta cõspiciũtur. vt dicit aplˢ. Et ideo theologia prouide sacris ⁊ poeticis informationibus vsa est. vt ⁊ rerum visibilium similitudinibus / allegorice locutõnes ⁊ mistici intellectus trãsumptões formentᷣ / et sic carnalibus ⁊ visibilibus spiritualia ⁊ inuisibilia coaptentur. Huius rei gratia presens efficio opusculũ ad edificatõem domus dñi / q̄ est deus gloriosus sublimis ⁊ benedictus in secula seculoꝝ. In quo agitur de q̄busdã proprietatibus reꝝ naturaliũ. quaꝝ alia ē incorporea / alia corporea. Et primo de proprietatibꝰ substantie incorporee. s̄m sui differẽtias / quarum alia est corporalibus vnibilis. vt anima rationalis / sensibilis ⁊ vegetabilis. alia nõ vnibilis corpori. vt angelus. Et angeloꝝ alij sunt boni / alij mali. In bonis vero angelis est ordo s̄m trinã multiplicatõem trinitatis. vnde a beato Dyonisio distinguũtᷣ tres hierarchie celestes / quarũ quelibet trium ordinũ continet dispositões. Nouem itaq3 sunt / de q̄b[illegible] opusculo (adiuuãte deo) po[illegible]st agendũ. ⁊ hoc tam in commun[illegible] speciali. Primo igitur agitᷣ de [illegible]nibꝰ diuinis. que dicũtᷣ de deo [illegible] quo ad essentiã / vl ꝑsonam. siue quo ad effectum / siue appropriatõem. Scdo de ꝓprietatibus angeloꝝ / tam bonoꝝ q̄3 maloꝝ / in generali ⁊ speciali. Tertio de ꝓprietatibus anime rõnalis quo ad nature sue simplicitatẽ. ⁊ quo ad viriũ suarum diuersitatem. ⁊ de eius vnione ⁊ operatione in corpe / prout cõfert ei formã ⁊ pfectõem. Quarto de proprietatibus substãtie corporee / scȝ de elementis ⁊ elemẽtaribus q̄litatibus. ex q̄bus componitᷣ omne corpꝰ. et de quatuor humoribus / ex q̄bus componũtur corpa tam hoĩm q̄3 brutoꝝ. Quinto de hominis corpe ⁊ singulis eius ptibus / de q̄bus sacra scriptura facit mentõem. Sexto de etatibus. Septimo de infirmitatibus ⁊ venenis. Octauo de mũdo. ⁊ corporibus celestibus. Nono de tempe ⁊ ptibus tpis. Decimo de materia ⁊ forma et eaꝝ ꝓprietatibus ⁊ elemẽtis. Undecimo de aere ⁊ passionibus eius. Duodecimo de auibus / in generali ⁊ ĩ speciali. Terciodecimo de aquis ⁊ eius differentijs ⁊ ornatu scȝ de piscibus. Quartodecimo de terra ⁊ eius ptibus. Quintodecimo de prouincijs. Decimosexto de lapidibus et metallis. Decimoseptimo de herbis ⁊ plãtis. Decimooctauo de animalibus. Decimonono de accidentibꝰ / scȝ de coloribus / saporibus. ⁊c̃. In quibus libellulis / reꝝ naturaliũ ꝓprietates summatim ⁊ breuiter continentᷣ. prout ad manus meas / spice q effugerũt manus metentiũ ꝑuenire potuerũt. In quibus de meo. pauca vel q̄si nulla apposui. sed oĩa q dicentur de libris autẽticis

sanctoꝝ ⁊ philosophoꝝ excipiēs. sub breui hoc cōpendio pariter ꝯpilaui. sicut ꝑ singulos titulos. poterit legētium industria experiri.

Incipit liber primus de proprietatibꝫ rerū venerabilis fratris Bartholomei anglici.

De proprietatibus itaqꝫ et naturis rerū. tam spūalium q̄ʒ corꝑaliū elucidare aliq̄ cupiētes ab illo sumamꝰ exordiū q̄ est alpha ⁊ o. principiū ⁊ finis oīm bonorum. In principio patris luminū. a quo ꝓcedit omne datū optimū ⁊ omne donū ꝑfectū. implorātes auxiliū. vt ille. qui illuminat oēm hominē venientē in hūc mundū. et reuelat ꝓfunda de tenebris. ⁊ abscōdita ꝑducit in lucem. huic opusculo (qđ ad ipsiꝰ laudē ⁊ legētiū vtilitatē. de diuersꝭ scōꝝ ⁊ phoꝝ dictꝭ. nō sine labore recolligere iā incepi) felicē digneť impendere cōsummationē.

Ca.I. Unus immensus ⁊ incōmutabilis deus dicitur.

Est igitur vt dicit Innocētiꝰ iij. solus ⁊ verꝰ deus eternꝰ. immensus. incōmutabilis. oīpotens ⁊ ineffabilis pater ⁊ filius ⁊ spūssctūs tres q̄dē persone. sed vna eēntia substātia ł natura simplex oīno pater a nullo. filiꝰ a patre spūssctūs ab vtroqꝫ absqꝫ initio ⁊ fine. pať generās filiꝰ nascens. spūssctūs a prē ⁊ filio ꝓcedens. He tres ꝑsone sunt cōsubstantiales. coeterne. oīpotentes. coeq̄les. vnū vniuersoꝝ principiū. creator oīm visibiliū ⁊ inuisibiliū spūaliū ⁊ corꝑaliū creaturaꝝ q̄ sua virtute omnipotēti simł ab initio tꝑis vtrāqꝫ ꝯdidit creaturā videlicet angelicā ⁊ mūdanā. ac deiñ hūanā q̄si cōēʒ ex spū ⁊ corꝑe ꝯstitutā. Hucusqꝫ Innocētius extra de sum. trini. c. i.

Ca.II De essentie vnitate ⁊ ꝑsonaꝝ pluralitate.

Hec autē sancta trinitas sm̄ cōem essentiā est indiuidua ⁊ sm̄ ꝑsonales ꝓprietates est discreta in nature sue simplicitate nō admittēs diuisiōē. nec in ꝑsonali ꝓprietate recipiēs vnitatē. Sʒ sp in essentia vnitas. ⁊ in ꝑsonis pl'alitas inueniť a q̄ oīs ꝯfusio ⁊ mutua ꝯmixtō remoueť. qꝛ cū aliꝰ sit pať aliꝰ filiꝰ alius spūssctūs. př nō poterit eē filiꝰ neqꝫ spiritussctūs. sicut nec ecōuerso. spūssctūs nō pōt eē pater vel filiꝰ. nec filiꝰ pať vel spūssctūs Sʒ q̄libet istoꝝ est vna eēntia vel natura q̄ sola est vniuersoꝝ principiū ꝑter qđ nō est aliud reperire. ⁊ hec eēntia neqꝫ est generās neqꝫ generata neqꝫ ꝓcedēs. Sʒ ē pater q̄ generat ⁊ filiꝰ q̄ gigniť. et spūssctūs q̄ ꝓcedit vt simplr̄ distinctio sit in ꝑsonis ⁊ in natura vnitas teneať. Uñ licet aliꝰ sit př aliꝰ filiꝰ alius spūssctūs. nō tñ aliđ. sʒ id qđ est př est filius ⁊ spūssctūs. Pater .n. ꝯo generādo totā substātiā suā ei dedit sine diuisiōe. ⁊ tñ totum retinuit sine diminutōe ⁊ sic vna ⁊ eadē res est př gignens et filiꝰ nascēs ⁊ spūssctūs ab vtroqꝫ ꝓcedēs. Hucusqꝫ Innocētius. iij. extra vbi supra de summa trini. c. i.

Capi.III. Quod quicquid diciť de deo aut est eēntia aut notio aut persona.

Ut autē dicta ⁊ dicēda clariꝰ elucescāt notādū ē iuxta sanctoꝝ traditōeʒ. ꝙ q̄cq̄d ł deo est aut de deo đr aut est eēntia aut notio aut ꝑsona. vna est ei indiuisibilis eēntia. ꝑsone tres. ⁊ he tres ꝑsone sunt vna eēntia ⁊ vnꝰ deꝰ ⁊ q̄libet eaꝝ est vna eēntia ⁊ vnꝰ deus. Př a nullo. filiꝰ a prē nascēdo. spūssctūs a prē ꝑ filiū ꝓcedēdo. př filiū generat. filiꝰ gigniť. ⁊ pať cū filio spūsctm̄ spirat. ⁊ ꝙ filius spm̄ sanctū spirat hoc hʒ a prē. Quicq̄d enī ꝑsona habet vel facit. hoc hʒ a ꝑsona a q̄ est. Et iđ qꝛ filiꝰ est a prē ab ipo oīa hʒ. ⁊ qꝛ spūssctūs est a prē ⁊ filio iđ hʒ qđ hʒ cōiter ab vtroqꝫ. sed ꝓpter huiōi nascibilitatē vel processionabilitatē. př nō est maior nascēte vel spūsctō ꝓcedente

quia veritas diuine essentie equalr est in ipsis ⁊ in patre. Hec oīa habent a Boetio in libro de trinitate. ⁊ ab hugone ⁊ etiā augustino ⁊ rich de .s. vi.

Ca. IIII De notionibus.

n

Otiones autem sunt quinq̄ ſm Hugonē ⁊ Aug. s. pānitas innascibilitas. filiatio. pcessio. ⁊ cōis spiratio. Et dicunt hec quinq̄ aliqñ notiones. q2 notificāt psonas. aliqñ distinctōes. q2 psonas distinguūt. aliqñ relatōes. q2 p ipsas ipē psone ad seinuicē referūtur. Dicuntur etiā ꝓprietates. quia psonis ꝓprie īsunt Istaꝝ autē notionū tres dicitur psonales ꝓprietates. s. paternitas. filiatio. pcessio. eo sc3 q psonas faciūt. nam istaꝝ quinq̄ notionū tres sunt pris. scil3 innascibilitas. paternitas. ⁊ cōis spiratio. ⁊ due filij. s. filiatio ⁊ cōis spiratio. vna vero. s. s. tantū sc3 pcessio. nec aliq̄d derogat. s. s. q tantū hab3 vnā notionē. neq̄ filio superexcrescit q h3 duas. nec pater maior ē alijs psonis duabꝫ q̄uis tribꝫ notionibꝫ specialr ab alijs discernatur. Regulariter enī de istis notionibꝫ tenēdum est q nulla de alia p̄dicat ⁊ q quelibet est diuina essentia ⁊ vnus deus et vna essentia Itē nulla notio inest diuine essentie sed tantū psone. q2 essentia nec distinguit nec distinguit sed sole psone ab inuicem distinguūtur.

Ca. V. Quod deꝰ cognoscitur in suo effectu.

q

Uamuis āt diuīa essentia a mortalibꝫ nō pt cognosci ad plenū neq̄ cōprehēdi hic in via. cognoscit tamē in suo effectu inquātum est oīm principiū siue causa. q2 deū esse vix insipiēs dubitat. ⁊ tamen quid sit ſm maiestatē magnitudinē nullius creature intelligētia inuestigat. vt dicit Damas. Et iō positiue nō potest cognosci nisi p effectū suorum opeꝝ q̄uis priuatiue ⁊ p abnegatōem multiformiter in scripturis describat ⁊ nominetur.

Ca. VI Quid notificent nomina de deo.

A

D euidentiā autē3 nominū que nobis deum manifestāt aliqualr notandū est in quadam simplici ⁊ rudi cōsideratione. q oīe nomē dictū de deo aut notificat essentiā aut notionē aut psonā. Nam oīa que notificāt essentiā dicunt essentialia. que psonam psonalia q̄ notōes notionalia. Nomē autē essentiale sonat in q̄d ⁊ p̄dicat in q̄d. psonale significat quē ⁊ p̄dicat in quē. Notionale vero nomē sonat in quā ⁊ p̄dicat in quā vñ ista p̄dicata in diuinis sepꝰ p̄dicantur vel ponūtur. sc3 q̄s. que. q̄d Quis q2 pater vel filiꝰ vel. s. s. Que pcessio filiatio pānitas. ⁊c. q̄d substantia essentia ⁊ hmōi. q̄ mere q̄dditatem rei significāt ⁊ diuinā essentiā simpliciter ⁊ abstracte repñtant. Hec āt noīa sic distinguūtur

Ca. Septimū De nominibꝫ essentialiū distinctōnum.

Q

Uia nomē essentiale aut est nomē substantiuū aut adiectiuū. Si substātiuū aut ē abstractū aut concretū aut mediū. Abstracta autē dicimꝰ vt dicit. Augu. que absolute diuinā essentiā significant. vt essentia. bonitas. diuinitas. et hmōi que semper supponūt ⁊ significāt diuinā essentiā nec pñt trahi p aliquid cōiunctū ad supponendū p persona. vñ talia noīa sumpta cū prepositōibus verbis noibus ⁊ pticipijs psonalibꝰ vel notionalibꝫ reddūt ꝓpositōes falsas in q̄bus ponuntur. vñ hec est falsā. essentia generat vel generat. essentia est de essentia vel essentia est apud essentiā ⁊ hmōi De istis autē nominibꝰ que pure sunt essentialia generalr est tenendū. q omne nomē pure essentiale p̄dicat de quālibet psona p se. ⁊ de oībus insiml singulariter ⁊ nō pluralr. verbi gratia pat est diuinitas. filius est deitas. et spūs sctūs est deitas. ⁊ siml sunt vna diuinitas ⁊ non deitates.

Ca. octauum. De nominibus cõcretis.

N Omina cõcreta sunt que ad modũ ɔcretoꝝ signãt formas in supposito. vł signant quasi formã in subiecto. vt deꝰ. creator. ⁊ filia que generalr significant diuinã essentiã. sed quãdoq3 supponũt pro essentia quandoq3 pro psona.

Ca. nonũ. De nominibus medijs.

N Omina vero media dicũtur que hñt modũ ⁊ formã ⁊ significatiõem abstractoꝝ sed vsum ⁊ officiũ cõcretoꝝ. vt lumẽ. sapientia. ⁊ hmõi. Ista eñ licet abstractiua sunt aliqñ supponũt p psonis vt cum dicit lumen de lumie. sapientia de sapientia. principiũ de principio. et filia. ⁊ hec nomina abstracta pdicãtur sicut de qualibet persona p se ⁊ de oĩbꝰ simul nõ pluralr. sed singulariter.

Ca. x. De nominibꝰ adiectiuis que pure significãt diuinam essentiam.

A Diectiua nomia alia significant pure diuinã essentiam nihil cõnotando. vt ens. bonus. ⁊ hmõi. alia aliqd cõnotant positiue. alia aliquid priuatiue. vt eternus. immẽsus. immortalis. ⁊ hmõi. Eternꝰ enim principalr significãt diuinã essentiã ⁊ scdario cõnotat carentiã principij ⁊ finis. vñ cum dr eternus sensus est. deus est ⁊ caret principio ⁊ fine. Simulr immensus principalr significat diuinã essentiã. ⁊ ɔnotãt abnegatiõnem mẽsure localis. Silr dr incircumscriptus p abnegatiõem loci ⁊ vbi et de similibus silr est intelligendũ. ⁊ hec nomina pdicant de omnibꝰ psonis simul ⁊ diuisim singulariter ⁊ nõ pluraliter. vt pater est eternꝰ. filius eternus. s. s. eternus. ⁊ hi tres sunt vnus eternus.

Ca. vndecimum. De illis que aliqd cõnotant positiue.

A Diectiuoꝝ nominũ que aliquid cõnotãt positiue quedã cõnotãt effectũ in creaturã ⁊ quedã respectũ. Eoꝝ aũt que cõnotant effectũ quedã cõnotãt in habitu vt iustus. misericors. ⁊ hmõi. qdã in actu vt iustificãs miserator ⁊ hmõi. Que autẽ cõnotant effectũ in actu pdicãtur de deo ex pte vñ deus incepit eẽ miserator qñ incepit misereri. sed ea q̃ cõnotant in habitu pdicãtur de deo ab eterno. vt deus ab eterno fuit iustus et misericors. ⁊c.

Ca. duodecimum De his que connotant respectum.

N Omina vero que ɔnotant respectum creatoris ad creaturas. vt deꝰ est refugiũ. ⁊ hmõi quedã cõnotãt respectũ persone ad psonã. vt similis. eqlis Similis enim pricipalr significat diuinã eẽntiam. scdario aũt cõnotat distinctiõem psonalem. Hmõi vero noĩa licet eẽntiaꝫ significent tñ rõne cõnotati pdicantur de psonis simul sumptis pluraliter et nõ singulariter. vñ nõ dicit pater ⁊ filius sunt similis sed dr sunt similes.

Ca. tredecimũ De nominũ adiectiuoꝝ supinductiõe.

A Diectiuoꝝ etiam nominũ q̃dam sunt ptitiua. vt aliquis alius. ⁊ similia. quedam vero sunt nũeralia. vt vnus. duo. tres. ⁊ oĩa in neutro genere substãtiua significãt diuinã essentiã. ⁊ pdicant de psonis omnibus singulariter et non pluralr. vt pater ⁊ filius sunt vnũ. et in genere masculino ⁊ femino substantiuata sunt psonalia. vnde hec est vera pr ⁊ filius sunt duo. si duo sit masculini generꝭ sed si sit neutri generis tũc est falsa. Huiusmodi aũt nomina adiectiue retenta sequunt naturã suoꝝ substantiuoꝝ. vñ si substãtiua sint essentialia ⁊ ipsa adiectiua silr. ⁊ si sint psonalia similiter et ipsa adiectiua. vñ hec est falsa pater et filius sunt vnus. sed hec est vera sunt vnus deus.

Ca.xiiii. De no nominibus personalibus.

Nomina psonalia quedã predicant de vna psona tantũ. vt pr̃ & filius & s.s. quedã de duabus. ita q de vtraq vt principiũ spũsctĩ Nã pater est principiũ spũssancti. & filius est principiũ spũsancti. vñ cũ dr pater & filius sunt principiũ spũsctĩ. li principiũ supponit p duabus personis. sed significat vnã notionẽ scz cõmunẽ spiratõem quedã vo p̃dicãtur de duab' psonis ita q de neutra per se vt pater & filius sunt duo. ita q li duo sit masculini generis & nõ neutri. quedã predicãtur de trib'. ita q de nulla p se. vt trinitas. Nam vt dicit Isid. li. vi. ethimol. trinitas est appellata eo q fiat totum vnũ ex tribus q̃si trium vnitas. nam vñ tria sunt id est tres psone vnũ sunt. quia singula in se manẽt & om̃ia in om̃ibus. pater ergo et filius & spũsctũs sunt trinitas & vnitas Idem enĩ in natura. vnũ quod in essentia. tria in psona. vnũ propter maiestatis cõmunionẽ. tria propter psonarum p̃prietatem quedã etiã nomĩa p̃dicãtur de singulis psonis ita q nõ de om̃ib' vel pluribus singl'ariter vel tantũ plural'r. vt ypostasis seu psona. Pater enim & filius & spiritussanctus sunt tres ypostases seu persone & non vna.

Ca.xv. De notionum subdistinctione.

Nomina vero notionalia quedam sunt abstractiua. vt paternitas. natiuitas. pcessibilitas spirabilitas & hmõi. quedã vero cõcretiua et adiectiua. vt innascibil'. generãs nascens. spirans. pcedẽs. om̃ia autem abstractiua p̃dicãtur de essentia. vñ hec est vera. essentia est paternitas. & econuerso. essentia est innascibilitas. & econuerso. & ita de alijs Cõcretiua vero nũq̃ de essentia p̃dicãtur siue sint nomĩa siue pticipia. & ideo omnes tales propositõnes sunt false. Essentia generat vel generatur. vel essentia est generãs vel generata. & ita de alijs. Itẽ nominũ notionalium quedã p̃dicant de vna psona tãtum. vt generans de patre genitus vel nascẽs de filio. pcedens de spũsctõ. quedam de vtraq duar vt spirans de patre & filio. quia pater & filius spirant spũsanctu. quedã etiã p̃dicãtur de qualibet vt distinctus. pater enĩ est distinct' ab alijs psonis. simil'r filius & spũsctũs

Ca.decimũsextus.

De proprietatibus diuine essentie

Proprietates vero diuinas diuine scz essentie conuenienter determinat Joh. damas. li. iij. ca. viij. Deus est inquit sine fine & principio. principiũ primũ / increatũ. ingenitum. impartibile. imortale. eternũ. infinitũ. incircũscriptum. indeterminatũ. potens ad infinita. simplex incõpositum inflexibile. impassibile. inmutabile. inalterabile. fons bonitatis & iusticie lumen intellectuale. virtus inaccessibilis & immẽsurabilis. & tamen omnia mẽsurat propria volũtate. creaturar om̃ effectiua. omniũ contẽtiua & õseruatiua omniũ puisiua. omnia implens in suo regno. omnib' dominãs et imperans. et nullum cõtrarium habens. omnia incõtaminate cõtinens. omnib' substantijs eminẽs. et sup omnia existens semp bona. semp beata. semp plena. principat' & potestates ordinans. determinans ac disponens. Sup oẽm substantiã vitam ratiõem & intelligentiã existens. per se enim est lux. p se est vita p se est substãtia. p se existens fons essentie vel sciẽtie. his que sunt. his que viuũt. his que pticipant ratiõem. Omnib' omniũ bonor causa est. vna substantia. vna virtus. vna volũtas. vna opatio. vnũ principium. vna ptãs. vna dñatio. vna diuinitas in trib' pfectis ypostasib' seu psonis patris & filij & spũsancti. vna ratiõne creditur colit' & adoratur Unde ipsa trinitas est incõfuse vnita. & indistãter disiuncta. Indistãtes enĩ sunt he psone & abinuicẽ insepabiles nõ cõfuse adinuicẽ cõuertibiles. q2 adinuicẽ nõ cõmiscentur nec pariter õfundũtur. Nã pat' est in filio. & spũsctũs in pr̃e & in filio.

et filius in patre ꝛ spũsctõ. nulla ꝯmix
tione facta vel ꝯuersiõe vni᷒ in alterius
sine mutua ꝯfusiõe. Jmo ipse ꝑsone su
is ꝓprietatib᷒ abinuicẽ sunt distincte et
ſm identitatẽ essentie indiuisibilr̃ sunt
vnite vñ diuinitas simplex impartibilis
existẽs varia dona suis distribuit crea
turis. Sed multiplicata ꝑ dona impti
bilis ꝑmanꝫ ꝛ ad suã simplicitatẽ crea
turas suas cõuertit ꝛ ꝯiungit. Oĩa im
ꝑmiscibilr̃ ꝑtrãsit ꝛ ꝑ ipsam nihil. sim
plici cognitõne oĩa cognoscit tã p̃ntia
q̃ꝫ p̃terita ꝛ futura q̃ p̃t oĩa que vult sed
nõ vult oĩa que p̃t. Põt enĩ ꝑdere mun
dũ nõ vult autẽ. Dicit enĩ ad hoc idẽ
Dyoni. li. i. ca. xvi. Deus enĩ inmate
rialr̃ existẽs incircũscriptibilis est. qꝛ
loco nõ ꝯtinetur. Jpse enĩ suipsi᷒ loc᷒ ẽ
oĩa implens sup oĩa existẽs oĩa cõ
tinẽs. vniuscuiusq̃ꝫ naturã impmiscibi
liter ꝑtrãsiens oĩbus suã opatõem. ſm
susceptiuã virtutẽ tribuẽs. Et cũ sit to
tus impartibilis. tot᷒ est totalr̃ ens vbiq̃ꝫ
et nõ ꝑs in pte ꝑtialr̃ diuisus. sed tot᷒
in omnib᷒ ꝛ tot᷒ sup oĩe. vñ ipe sol᷒ in
cõprehẽsibilis est ꝛ interminabilis. ꝛ a
nullo p̃terq̃ꝫ a semetipo cognit᷒. Nã ipe
solus suipsi᷒ ꝯtẽplator maxim᷒ est. vñ
ad eius totalẽ cõprehensionẽ nulla põt
ꝑtingere creatura cũ sit infinitus in se
virtute tamẽ sua infinita finit ꝛ termi
nat vniuersa. ꝓpter quod termegist᷒ de
scribẽs deũ put potuit. ait sic. Deus est
spera intel'ectualis cuius centrũ vbiq̃ꝫ
est circũferentia vo nusq̃ꝫ. Diuina enĩ
eẽntia in se ꝯsiderata ꝑfecta est ad mo
dũ spere quia nõ habꝫ principiũ neq̃ꝫ fi
nẽ sed put cõsideratr̃ vt causa deducens
res in esse ꝛ eas limitãs ꝛ finiẽs. sic dici
tur esse centꝝ qꝛ sicut centꝝ finit lineas
ꝛ ab ipso linee deducũtur. ita deus dedu
cit creaturas ꝛ limitat ꝛ finit eas.

Capi. XVII. Quo

modo bernardus describit deum.

Alio mõ describit Bern. deũ tã
q̃ꝫ causam ꝑ effectũ. dicẽs De
us est volũtas oĩpotẽs beniuo
lentia lumen eternũ. incõmutabilis dõ
creans mentẽ ad se ꝑticipandũ. viuifi
cans ad sentiendũ. afficiẽs ad aptandũ
dilatans ad cupiendũ. iustificans ad ꝑ
merendũ. accendẽs ad zelũ. fecundans
ad fructũ ꝓmouẽs ad bonitatẽ. dirigẽs
ad eq̃tatẽ. roborãs ad virtutẽ formans
ad beniuolentiã. moderãs ad saplam vi
sitãs ad ꝯsolatõem. illuminãs ad cog
nitõnem. ꝑpetuãs ad imortalitatẽ. im
plens ad felicitatẽ. circũdans ad securi
tatem. amat vt charitas. nouit vt veritas
sedet vt eq̃tas. dñat vt maiestas. regit
vt principiũ. medet vt salus. reuelat vt
lux. assistit vt pietas: huiusq̃ꝫ bern.

Ca. XVIII De no

minib᷒ que notificãt deũ in suis opib᷒.

(e) Et quamuis indiuisibilia sunt
opa btĩssime trinitatis. tamẽ a
sanctis distinguũt quedã nõia
ꝑ que notificat de᷒ in opib᷒ suis. q̃ inuo
cabilis est ꝛ inotificabilis in se quo ad
intima maiestas. Sũt ãt q̃dam nõia ap
ꝓpriata ꝛ q̃dã sunt trãssũpta ꝛ trãslata

Ca. decimũnonũ.

De nominibus appropriatis

(n) Nomina vero appropriata sunt
x. de quib᷒ Jsi. in. vi. li. c. i. dicit
sic. Apud Heb. x. nominib᷒ de᷒
nũcupat. Primũ ẽ. El siue hiskyros. i.
fortis. quia nulla infirmitate opprimit
sed fortis est ꝛ sufficiẽs ad oĩa ꝑpetrãda
Scdm nomẽ est eloe. i. theophelos. i. ti
mor. eo q̃ deus a cũctis ipm colẽtib᷒ sit
timẽdus. Tertiũ nomẽ est sabbaoth. i.
princeps exercituũ eo q̃ oẽs exercit᷒ ce
li eius dnio sunt subiecti. Quartũ no
mẽ est zelioz vel ramathel. i. excelsus de᷒
quia excelsus deus ꝛ sup celos glã eius
Quintũ nomẽ eyel. i. q̃ est. deus enĩ q̃
est etern᷒ vere est qui tantũ nouit eẽ. fu
isse autẽ ꝛ mõ nõ esse vel futurũ esse nõ
nouit. Sextũ nomen est adonay. i. do
minus. quia ei᷒ dominationi subiiciatur
totus mũdus. Septimũ nomẽ est ya. i.
spiritus alm᷒. deus enĩ spũs est. Octa
uũ nomẽ est tetragramathon. i. nomen
quatuor litterarꝫ. scribitur enĩ quattuor
litteris apud hebreos q̃d ineffabile pro
nũciant ꝛ signãt nomẽ dei. quia dicitur

(ineffabile. nō quia dici nō possit sed qȝ eius significato ab humano corde non pōt comphendi. Nonum nomē est saday id est omipotens. qȝ omnipotens est nomē eius. ⁊ dr̄ omnipotēs a faciēdo omē qđ vult. et nō a faciēdo qđ nō vult. q̄ si alter tantū ei accideret oīpotens neq̄q̄ esset. Decimū nomē est eloym. ⁊ est nomen trinitatis ⁊ ptinet ad prēm ⁊ filiū ⁊ spm̄sctm ⁊ ideo plurale est apđ hebreos ⁊ singulare. Signat enī diuinā eēntiam cū suppositōe trium psonar̄ vnde dicitur trinitas quasi trium vnitas

Ca. XX. De nominibus transsumptis.

Unt autē quedā noīa trāssumpta a creaturis q̄bus vtit̄ scriptura qñ intendit aliquas expo nere conditōes creatoris. qȝ Damas. li. i. c. xiij. inq̄t. Quia multa in scriptura diuina symbolice sunt dicta ⁊ figuratiue ⁊ trāssumptiue. scire oportet q̄ hoīes grossa carne induti excelsas ⁊ immortales deitatis opatōnes intelligere non pñt nisi q̄busdam formis ⁊ imaginib⁹ ⁊ notis q̄bus hoīes vti sepius sunt su eti. Un oīa corpalia q̄ de deo dicunt̄ nō proprie sed symbolice intelligitur. Simplex enī de⁹ est ⁊ nō figurabilis. oculos tñ et palpebras ⁊ visum habere dr̄. qȝ vniuersor̄ hñs virtutē consideratiuā eū nihil pōt latere. nihil pōt subterfugere suā notionē. Simili rōe aures ⁊ auditum habere dicit̄. quia apud ipm propitiatiōe fore ⁊ depcationis susceptōem ... nō timem⁹. Per hūc enim ... mites oñdim⁹ qñ deprecantib⁹ ... miliarius indinam⁹. Os ⁊ labia ⁊ fauces habere dr̄. qȝ illa velut loquēdo p inspiratōem nobis reuelat que hoīm cogitatio p hmōi organa exprimit ⁊ ostēdit. Guttur etiā habere dr̄ ⁊ gustū qȝ in nostre iusticie opibus tanq̄ in gustu delectat̄. Nares et olfactū habere dr̄. qȝ tanq̄ odor suauissim⁹ dño est placeō q̄ deuotōis affectū sibi exhibet. faciē ipsum habere scriptura cōmemorat. qȝ p eius opa virtutē ⁊ pñtiam diuin⁹ sermo manifestat. nā psone pñtia in facie declaratur. man⁹ ⁊ brachia depingunt er⁹ subtilē ⁊ inuincibilē opatōem. qȝ nos digitis ac manibus ⁊ brachijs subtiliora ⁊ fortiora opamur. qñ dexterā dei cōmemorat. certiora ⁊ dei digniora insinuat. vñ et iurare p dexterā dr̄ qñ intrās mutabile eius əsiliū phibet. frequēter paupibus subuenit. ⁊ indigētib⁹ auxiliat̄. ⁊ ideo pedes habere dr̄. sepe enī oñdit in effectu qđ solent opari hoīes pedibus vel incessu. Pectus ⁊ cor habere dr̄ ppter cognitor̄ iugē recordatōem. ventrē et viscera ppter illā quā in nobis oñdit misericordiā ⁊ cōpassionē. Irasci dicit̄ ⁊ furere ppter odiū malicie ⁊ iustā quā infert peccatoribus vltionē. dormire dr̄ et obliuisci ppter iniurie dissimulatōem ⁊ vindicte retardatōem. vñ qȝ tot modis p sua beneficia nostra supplet̄ indigentia more hūano dicitur hr̄e diuersa mēbra. Un beatus Dionisi⁹ effect⁹ dei multiplices sic describit. De⁹ inquit est oīm causa et principiū eor̄ q̄ sunt substātia ⁊ viuentiū vita. ratiocinantiū rō excidentium ab eo reuocatio. ⁊ rer̄ resurrectio corrūpentiū. qđ ēm naturā est renouatio. et eor̄ que mouētur ēm execrabilē impetum reformatio. sacrū firmamentū minus stantiū. ⁊ ipsor̄ que ad ipm reducūtur via ⁊ reordinatissima manuductio. Et seq̄tur post pauca. Ipse est eor̄ que ab ipso sunt pater principalior q̄ ipsi q̄ eos genuerūt. Na ⁊ ipsi ceperūt ab ipso esse ⁊ generare. Eor̄ autē qui ipm sequūtur ⁊ ab ipso pascunt̄ pastor est. illuminator̄ est splendor. pfector̄ pfectio. deificator̄ deificatio. discordantiū pax. simpliciū simplicitas. ⁊ vnitorum vnio supprincipale ⁊ substātiale principium occultum sue cognitōis. ēm q̄ phas est et possibile vnicuiq̄ bona traditio. ⁊c. Hec verba dionisij recitat Damas. ca. iij. Ex quibus oībus patet q̄ omnia corpalia de deo dicta sunt ad figuratiuū intellectum mystice referenda.

Cap. XXI. De diuersis xp̄i noīb⁹ q̄bus nūcupat̄.

Unt iter̄ quedā alia noīa q̄ ad significatōez illor̄ que de hoīe

Soter, saluator. ... grece et latine

christo assumpto scz dei filio intelligūt a similitudinibꝰ rerꝫ artificiose trāssumpta sicut pz in Isi. li. vij. c. ij. vbi dicitur Christꝰ multis modis in scriptura vocari cōsueuit. Dicit̃ enim ibidē q xp̄s a chrismate vocatꝰ est Ipse enī pre cūctis suis cōsortibꝰ. oīm gratiarꝫ plenitudīe ē delibutꝰ. q̄ iesus hebraice. sother grece. saluator vero latine dr̄. eo q cūctis gentibus saluator est transmissus. ꝓpter qđ ipse messyas hebraice dr̄. eo q omīs ꝓphetalis sacerdotalis ⁊ regalis dignitatis priuilegio sit diuinitꝰ insignitꝰ. nam messias dicit̃ vnctus. Dicit̃ etiā emanuel. i. nobiscū deꝰ eo q deus per virginē natus in carne apparēs nobis se cōiūxit Dicitur etiā verbū caro factū. qꝛ vbū est inq̄ntū nascit̃ a patre in eternitate. sed caro dicit̃ inq̄ntū a matre nascitur in tp̄is mutabilitate. Sic̃ dr̄ vnigenitus ⁊ p̄mogenitus. qꝛ patris ⁊ etiā mr̄is fuit filius vnicus añ quē nullus ⁊ post quē nō erat alius. Multis etiam alijs modis ꝑfiguratur in rebus creatis Dicitur etiā principiū. qꝛ pater ꝑ ipsum oīa finit vel fecit. Dicit̃ ⁊ os dei quia ꝑ ipsum deꝰ mundo loqtur. Diciturq manus. qꝛ ꝑ ipsum rerū vniuersitas cōtinetur. dr̄ via quia ꝑ ipsum ad brauiū ꝑuenitur. vita dr̄ quia in ipso oīa viuūt. veritas qꝛ nec fallit nec fallit̃. dicit̃ fons qꝛ oīs boni origo indeficiēs ⁊ reficit sitientes. Et multis alijs figuris innūerabilibꝰ ⁊ infinitis nobis dat̃ intelligi ī scripturis. sicut ibi ponit Isi. in exēplis multiplic̃. Sicut pater ⁊ filius ꝓpter varios effectus in creaturis varijs nominibꝰ nūcupātur. sic spūssctūs patri et filio in simplicitate nature cōsubstātialis ⁊ coeternꝰ diuersis vocat̃ nominibꝰ ⁊ diuersis rebus mltifarie cōpatur. Propter qđ dicit̃ in. vij. Sap. q est sctūs in oīm scz creature sanctificatōe. ⁊ est multiplex in charismatū ⁊ donorꝫ distributione. vnicus in pr̄is ⁊ filij vniformi cōnexione. necnō in sanctorꝫ charitatiua vnione. subtilis in cogitationū ⁊ affectionū ꝑscrutatōe. modestꝰ in discreta et modesta affectuū hūanorꝫ ordinatione discretus in facūdie siue eloquētie administratōe. Incoinq̄natus sine macule cōtagione. suauis in ꝓceptis. suauior in cōsilijs. suauissimꝰ in ꝓmijs. amans bonū actū in actiuis q̄ suauis est in contēplatiuis. humanꝰ humanā diligēs societatē. benignꝰ innatā habens in se bonitatē. stabilis lassis ⁊ infirmis cōferēs firmitatē et nullā prorsus hn̄s in se vicissitudinis mutabilitatē. securus illis quos ꝓtegit auferēs formidulositatē. oēm hn̄s virtutē. omnibꝰ cōferens vtutū ꝑfectiōem. oīa prospiciēs. oēm hn̄s cognitōem. capiēs oēm spm̄ intelligibilem. oīs spūs rōnalis motū inuestigans ⁊ affectōnē. mūdus in se ⁊ ab alijs auferēs infectiōem. Multis etiā alijs noībus nūcupatur. Dicitur enī digitꝰ ꝓpter eius discretā ⁊ subtilem opatōem Columba ꝓpter simplicitatis amorem. Nubes ꝓpter estuantiū refrigeratiōem. Uentus proptᵉ occultā grāꝝ inspiratōē Ignis proptᵉ gratie eius apparatōem. Ros siue pluuia proptᵉ aīe fecundatōē. Mel proptᵉ dulcissimā interioris hoīs imutationē. Oleū propter interiorē aīme impinguatōem ⁊ exhilaratōnē. Multis alijs compatur diuinꝰ spūs. sed ista sufficiant ꝑ exemplo. Nūc ad angelorꝫ proprietates adiuuāte dn̄o manū apponāꝰ

Incipit liber secūdus de proprietatibus angelorum.

De proprietatibꝰ angelicis diuino adiutorio aliq̄ in medium nobis platuri. prīo incipiendū est ab eisdē in generali. ⁊ deinde in speciali vbi singulorꝫ ordinū dispositiōes. ⁊ officiorꝫ diuerse ministratōes. prout phti cōgruit opusculo ꝑ ordinem declarabūtur.

Capitulū Primū

De interpretatōne angeli.

Angelꝰ itaq grece. hebraice malach. latine vero nūcius interptatur. eo q ꝑ angelorum ministerīū diuina volūtas populo nūcietur

Unde angelus nomē est officij nō natu re. spiritus autē non est angelus. sed qñ a deo mittit tunc p̄prio angelus proprie nūcupatur. Cui scȝ angelo licentia pictoris alas tribuit. in quarū subito motu celerē angeloꝝ opationē figuratiue predicta pictoris licentia simplicib⁹ p̄ostēdit. sicut poetas ventis ascribere alas antiquitas non prohibuit. sicut dicit Isido. libro vij. ca. vij.

Capit. Secundū.

Quid sit angelus ſm Damas.

Est igitur angelus ſm Damas. substātia intellectualis. semp mobilis. arbitrio libera. incorporea deo ministrās. ſm grām ꝛ non naturā immortalitatē percipiens. Ex hac angelica descriptōe multiplex nobis resultat ꝓprietas angeloꝝ. Dicit enī substantia intellectualis. qꝛ rōne spūalitatis sue substātie ꝛ singularis spiritualitatis oēs formas intelligibiles in se p̄ticipat ꝛ species cognoscibiles apprehēdit. ꝛ qūto a terrestris materie coartatione est remotior. tāto in contēplatōe immaterialiū est pfectior. sicut exp̄sse dicit in libro causaꝝ. Nā intelligentie plene sunt formis. et ideo oēs spēs cognoscibiles eis subijcibiles in eis relucent sicut ibidē dicit cōseqūter. Prēt hec natura angelica omnē antecedit creaturā corporeā. i essentie subtilitate. in simplicitate. in intellectus pspicacitate. in liberi arbitrij habilitate qꝛ hec angelica natura nullā hȝ dependentiam a materia. idō corruptō materialis ei non potest aliq̄liter cōuenire vn̄ sensual' cognitio eius intellectū deiformē non impedit. Angelus enī deiformē habet intellectū. ꝛ idō supra tps est ꝛ totū intelligit simul ꝛ nō vnū post aliud. aut vnum ex alio. sicut ex p̄missis cōclusionē sicut humanus intellectus q̄ est vni⁹ ex alio collatiuus. Un̄ qualis est compatio simp'icis ad cōpositū ꝛ puncti ad lineā in cōndo. talis est compatio angelici intellectus ad humanū in intelligendo et iudicando. Nulla malicia angelicum affectum a creatoris sui obseq̄o retrahit vel auertit. vnde quāto angelica substātia est simplicior ꝛ ab omni cōditione materie distantior. tanto dei similitudo in ea relucet expressior et in ipsa sicut speculo clarissimo splendor diuine sapientie relucet exp̄ssior et tanto est dignior influentia glorie. quāto pfectius adhesit incōmutabili veritati ex libera ꝛ propria volūtate. vt dicit Grego. Mire inquit deus omnipotens naturā summorū spirituū bonam sed mutabilē cōdidit vt qui pmanere vellent merentur ꝛ eo maioris meriti apud deū fierent qūto mutabilitatis sue votū. voluntatis studio defixissent. dicit etiā idem Angelus in contēplatōne sui creatoris immutabilis pmanet. ꝛ tamē eo qꝫ creatura est vicissitudinē mutabilitatis habet. In angelis enī tria considerātur vt ait Dionisius. Essentia qua subsistūt. virtus qua possunt opari. opatio qua pagūt. Eorum essentia est simplex ꝛ immaterialis puta distincta seu discreta. Eoꝝ virtus est libera intelligēs. diligēs. indefessa. Habent enim ptātem libere eligēdi. intelligendi ꝛ diligēdi ꝛ deo incōmutabilit' adherēdi. Insup hñt vtutē opandi. qꝛ oīa faciunt sine more dilatōne. oīa aduersa coercet sine resistentia et cōtradictōne. Semper nobis assistūt et nobis seruiūt sine intermissiōe. Unde eorum opatio est voluntaria. subita. vtilis. et honesta. nam deo seruiūt nō coactione subito et in instāti iussa pficiunt sine procrastinatiōe. oīa proficua et vtilia procurāt summa attētione. licitis et honestis vacāt que sunt sine replicatione. Patet itaqꝫ qꝫ triplex virtus est in angelo scȝ cognoscendi. operandi. et persistēdi. Cognoscit enim deū supra se in speculo eternitatis sine aliqua interpositōne. Semp enim videt faciem patris. Mathei. xviij. Extra se apprehendit oīa sine collectōne. Intra se retinet apprehensa sine obliuione. Sic etiā habent virtutē operandi potenter. celeriter. vtiliter. incessanter. Habent etiā virtutē psistendi in nature sue simplicitate. qꝛ mortalitatis vicissitudine non alteratur passibilitatis cōtrarietate nō

afficiſitur. mole carnea nõ retardãtur.
Perſiſtunt etiã in graue ⁊ glorie firmi-
tate. quia diuinis legib⁹ ſubiecti nulla
affectõe vel actione ei cõtrariant̃. Cum
ſint benigni nullo inuidie ſtimulo tor-
quẽtur. Cum ſint puri nulla affectõne
turpi cõtaminãtur. Perſiſtũt etiã in of
ficijs dignitate. nam cũ ſint iuſti nullo
modo ſibiinuicẽ iniuriãtur. q̃ ſubſunt
nullo ↄtemptu ſubijciũtur. ⁊ q̃ preſunt
ſine tyrãnide alijs principãtur. Prete-
rea angelica natura prie luci ſcʒ deo vi-
cinius eſt cõiuncta. ⁊ ideo copioſiori lu
mine repleta ⁊ tãto de vite fonte pfun-
dius haurit quãto cõtemplãdo prio lu
mini vicinius ſe ſubiũgit. ⁊ tãto princi
paliores theophanias. i. illuiatiões di
uinas ↄtinue recipit. quãto pfecti⁹ ad
ſummũ bonũ p amorẽ inflexibilẽ ſe cõ-
uertit. vñ illa lux eterna primo ſup an
gelos influit ⁊ ipſis mediantibus ad nos
deſcendit. ⁊ iõ lex p angelos ad hõies pro
ceſſit. Unde ꝓpter iſta prima a patre lu
minũ illuminatõem ad angelos deſcen
dentẽ vocãtur angeli a Dioni. agalma
tha . i. ſpecula clariſſima diuini lumĩs
receptacula. Vñ in li. de diuinis no. ca.
vi. dicit ſic. Angelus eſt imago dei. ma
nifeſtatio occulti lumĩs. ſpeculũ purum
ſplendidiſſimũ. immaculatũ. incõtami
natũ recipiens totaʒ ſi phas eſt dicere
ſpecioſitatẽ boniformate deiformitatis et
pure declaratõis in ſeipſo ſicut poſſibile
eſt bonitatẽ que eſt in abditis. ⁊c. Ima
go dei dr̃ propter deiformẽ intellectum
qꝛ ſicut deus oĩa videt ſine deliberatiõe
⁊ collectiõe. ita angeli. qꝛ nec vident p
mediũ nec apphendũt p ſenſum. Dicit̃
etiã ⁊ occulti lumĩs manifeſtatõ. qꝛ di-
uinitatis lumẽ qḋ in ſe incõprehenſibile
eſt ⁊ occultũ p influentiã recipiẽdo. et
alijs trãſmittẽdo inferioribꝫ maifeſtãt
Dicit̃ ⁊ ſpeculũ propter lumĩs recepti
bilitatẽ ⁊ dr̃ ſpeculũ purum propter na
turalẽ ſue ſubſtãtie puritatẽ. Nil enim
habet corporee feditatis. immaculatũ.
ſine macula culpe original̃. incõtamina
tũ ſine cõtagio culpe mortal̃. incoinq̃na
tum ſine infectione culpe venial̃. Dicit̃
etiã recipiẽs ſpecioſitatẽ deiformitatis

qꝛ in ſpecie et mõ cognoſcẽdi ſiſic eſt di
uinitati q̃ declarat inferioribꝫ abditã et
ineffabilẽ ac occultã diuine bonitatis ſua
uitatẽ. nã qḋ ↄtemplãdo et guſtãdo di
uinit⁹ pcipit inferioribꝫ notificat ⁊ trãſ
fundit. Angeli enĩ ſm̃ Damaſ. li. ij. ca.
iij. ſunt lumĩa quedã itelligibilia ex pri
mo lumĩe lumẽ hñtia nõ lingua vel au
rib⁹ indigẽtia. ſed ſine ſmone ⁊ ſine vo
ce ſuas volũtates ⁊ intelligẽtias ſibiin
uicẽ tradẽtia ⁊ exprimẽtia. loco corpali
nõ ↄtẽta. nõ parietib⁹ vel clauſtris corpa
liter circũſcripta. triplicẽ dimẽſionem
nõ hñtia. Sʒ intellectual̃r aſſunt ⁊ ope
rãtur vbicũqʒ eis fuerit imperatũ. Sũt
⁊ hi ſpũs natural̃r fortes ⁊ veloces ad di
uine volũtatis expletiõeʒ ⁊ vbiqʒ cito
inueniũtur vbicũqʒ diuin⁹ iuſſerit nu
tus. ⁊ q̃ circa nos ſunt diſpenſantes ⁊ au-
xiliãtes nobis ſm̃ diuinã volũtatẽ ſup
nos entes ⁊ tñ circa deũ exñtes. ad ma
lum difficile mobiles. qꝛ omino Imobi
les et grã q̃uis nõ natura. deũ q̃ntum
poſſibile eſt ↄtemplãtes et in ipſo delec
tãtes. ⁊ cũ ſint incorporei ⁊ ſpũales non
ſunt nuptijs indigẽtes. hucuſqʒ Dam.

Capitulũ Tertiũ.

Quõ ãgeli in effigie corpali depingãt̃

Q Uãuis ãt anglica natura ab oĩ
materia ⁊ lineamẽtis corpis ſit
aliena. tñ in effigie corpali depi
gũt̃ angeli ⁊ varia mẽbra ⁊ figuras hr̃e
diuerſas I ſcriptura ſepi⁹ mẽorãtur. ſʒ p
denolatões mẽbroꝝ viſibiliũ intelligũt̃
inuiſibiles actões celeſtiũ aioꝝ. Nã cur
lõga coma ⁊ reflexis capill̃ vbiqʒ angl̃i
depingũt̃. in q̃b⁹ vtiqʒ coꝝ mũde affectõ
nes ⁊ ordinate cogitatões intelligũtur
Nã capilli capitis deſignãt cogitatões
⁊ affectões q̃ oriunt̃ ex radice mẽtis. Au
res hr̃e dicũtur. qꝛ diuinã inſpiratõʒ ac
cipiũt quã vtiqʒ diiudicãt ⁊ diſcernũt
Nares eis pictores attribuũt ⁊ merito
qꝛ vicia velut fetida refugiũt. ſʒ v̓tutes
q̃ſi q̃dã odorifera diligũt ⁊ int mũda et
imũda. fetida ⁊ aromatica ſagaciſſime
diiudicãt ⁊ diſtinguũt. Ora linguas ⁊ labia
hr̃e ſepi⁹ mẽorant̃. qꝛ dĩna ſecreta q̃ loq̃n
do nobis pferũt ⁊ diuinis laudibꝫ ↄtinue

inhiant ⁊ intendũt. Jn urbes pictorũ
licentia depingit eos. q2 eorum virtutem
quasi iuuenilẽ statũ ɔsiderãs eos nec vi-
ribus nec senio deficere sic ostendit. Dẽ-
tes habere dicũtur. q2 grãm quã diuini-
tus acceperũt alijs cõicare ⁊ quasi cõmolli-
endo diuidere ɔsueuerũt. vñ in dentib9
eorum ptes actiua ⁊ cõicatiua merito de-
signat. Jdõ etiam brachia ⁊ man9 hñt. q2
virtute sua actiua ⁊ ptãcia sua infirmi-
tates nr̃as sustinẽt ⁊ vsq3 in finẽ ab ele-
ctorum defensiõe ⁊ supportatõe nõ desistũt
Cor ⁊ pectus hr̃e finguntur. q2 cũ deifor-
mẽ hñt vitã ad susceptiõem deiformis
vite ⁊ vitalis grẽ nobis manifestissime
coopant. Costas ⁊ latera hñt q2 omĩa
grãrum munera in se tuta possidẽt ⁊ p ipsorum
custodiã in electis bõis oĩa tuta manẽt.
Lũbos ⁊ femora hr̃e dicũtur. sed vestib9
occultata. q2 grãrum ⁊ virtutũ in se hñt se-
mina. que oĩbus carnalib9 sunt occulta.
Pedes hñt sed quasi generalr̃ denudatos
q2 liberos hñt affectionũ mot9 in deum
ab omni mortali cõcupiscentia penitus
sequestratos.

Ca. quartũ. Quo modo angeli describantur.

Describuntur etiã angeli sub fi-
gura multiplici mirabiliter al-
terati sicut tãgit. Dyoni. in fine
angelice hierarchie. Nã describũtur pẽ-
nati ⁊ alati. quia a cõtagiõe terrena pe-
nitus alieni. ɔtẽplatõis raptu ad diui-
ni amoris intima intellectu et affectu
sunt penit9 eleuati. vestib9 coccineis siue
igneis sunt vestiti q2 lumie diuine ɔgni-
tõis ⁊ diuine dilectõis flãma sunt ami-
cti. Psal. Amicti lumie sicut vestimẽto.
zonis aureis accingunt̃. q2 virtutũ habi-
tu talr̃ sunt accincti q nullaten9 ad alia
vicia dilabũtur. Uirgas ⁊ sceptra i ma-
nib9 gestant q2 post deũ diffiniunt oĩa re-
cta. ⁊ vniuersa q̃ sunt in mũdo sensibili
iuste regũt. Telã etiã et gladios in ma-
nib9 portãt. q2 virtute sibi tradita demo-
nũ ⁊ rebellium conamina destruũt ⁊ debel-
lãt. Trullã ⁊ ppendiculũ et alia3 mẽsu-
ras opatiorum instrumẽta visi sunt hr̃e. q2
dños p angelorum puidẽtiam solet malos
ad bonũ cõuertere. et vt spũssancti fiãt ha-
bitatio pmouere. Calamos mẽsurarios ⁊
funiculos in manib9 portãt. q2 singlorũ
merita ⁊ demerita discutiũt mẽsurãt ⁊
põderãt. Phialas cũ aromatib9 hr̃e di-
cũt. q2 p eorum misteriũ nr̃a vulnera ad sa-
nitatis grãm pducũt. Succincti ⁊ quasi pati
ad eũdã legũt. q2 iustis ad patriã eorum pa-
trocinio quotidie deducũt. Atramẽtaria
⁊ scriptorum instrumẽta portare dicũtur. q2
p eorũ misteriũ diuine volũtatis abdi-
ta sepissime describũtur. Armis bellicis
ornati dicũtur. q2 boni eorũ adiutorio
in bello spũali ⁊ corpali ɔtinue pregũt.
Cytharas resonare faciũt q2 illi q̃ eorum
merẽtur ɔsolari patrocinio desperatõis ⁊
tristiciã nõ incurrũt. Tubas in manib9
portant. q2 vt in bono pficiam9 nos inci-
tãt ⁊ inuitãt. Multa talia de habitu ⁊ ge-
stu angelico in scriptura referũtur in q̃-
bus eorum opera mirifica designãtur.

Capitu. quintum. Qualr̃ angeli cõpant̃ reb9 materialib9

Compãt etiã alijs reb9 trãsũm-
ptis a naturalib9 ad eorũ expri-
mẽdas misticas opatões. verbi
grã. vẽtis assimilant̃. q2 ad oĩa rã cẽle-
ritate subito trãsuo lant ⁊ circũferant̃. Nubes
dicũtur. q2 p raptũ cõtẽplatõis suspen-
si in deũ rapiũt. Igni cõparant̃. q2 diui-
ni amoris incẽdio totalr̃ inflãmãt̃. nã ad
modũ ignis cognitõe lucẽt ⁊ dilectiõe
ardẽt. nũc aurum nũc argẽtũ nũc electrum no-
minãt̃ q2 splendorẽ hñt purum ⁊ vniformi-
ter sapia illustrãt̃. Carbunculis saphiris
⁊ alijs gẽmis solidis ⁊ trãslucidis assimi-
lãtur. q2 in dei gratia stabiles ⁊ effecti in
glia cõfirmãtur. ⁊ eorum grata pñtia oĩa q̃
in celo sunt ⁊ in terra mirabiliter deco-
rantur. Dicũtur etiã leones. q2 demo-
nibus ⁊ pctõribus sunt terribiles. vel
i leo vt dicit cõmentator sup hierarchi-
am angelicã. q2 qñ ad ɔtemplandũ deũ
aspirãt. qd9 prius p cognitiõem inhere-
bat ⁊ mẽoria tergiũt q̃ l ɔcupiscẽtib9
animis desiderata claritas est manifesta.
nã leo cũ cauda delere ppria vestigia con-
sueuit. Dicuntur ⁊ boues. q2 bos terrã sul-
cano ipsam innouat ⁊ ad fructũ eã aptat

Vide de leone
cap. 63.

Sic angeli mentes hoim disponūt ad
recipiendū (ceium...) virtutū 7 donoꝝ.
Aquile vocātur, q2 immediate inflecti
bilr 7 recte deum qui est sol iusticie ire
uerberatis oculis cōtemplātur. Dicūt
etiā equi. q2 lege obediētie deo q̄ eis ꝑ
sidet sunt subiecti. Et etiā qn̄q3 albi. ꝓ
ter lucidā dei cognitiōe3. qn̄q3 nigri. ꝓpt
diuine maiestatis incomꝑhensionē. nā
nigredo color est sed obscur9 7 occultus.
qn̄q3 rubei q2 indicāt terrorē iusticie et
eq̄tatis. qn̄q3 varij ꝓpter varium vsum
suscepte potestatis. nā in vario extremi
colores vniūtur 7 ꝑ angeloꝝ virtutē ꝑ
fectiuā. prima secūdis 7 secūda primis
cōuertibiliter cōuertūtur. 7 in amorem
mutuū, cōuertūtur. Flumina ignea di
cūtur. q2 effusiones diuine gratie susci
piūt. 7 copiosam ac indeficientē influē
tiam viuifica fecūditate ad alios trās
fundunt. 7 ideo fluuio igneo assimilant.
Dicūtur et currus in quo multa copu
lata pariter deferūtur. q2 ipsi grata soci
etate 7 iocūda pariter sociati siue copu
lati cōi assensu in diuina extollūt. Di
cūtur etiā rote. quia sicut rota in se vol
uitur 7 reuoluit. 7 circa idē centrū semꝑ
mouetur. sic angeli circa deū quasi circa
intelligibile centrū contēplando circū
mouētur. quia eoꝝ desideriū est inextin
guibile 7 q̄d desiderat est incōꝑhēsibile.
Ideo etiā curribus 7 rotis igneis com
pant. q2 ad subditos descendūt eos illu
minādo 7 iteꝝ redeūt ipsos ꝑ cōtempla
tionē ad supiora reducendo. Sanctorū
etiā orōes 7 vota corā dn̄o repñtant. et
defunctoꝝ aīas ad patriā in sinū abrae
deferūt 7 transportāt. Dicūtur etiā me
dici. quia animas curāt. Dicūtur 7 fabri
quia arma spiritualia nobis parāt. Di
cuntur 7 vigiles 7 custodes. quia nullo
ignorātie somno depressi immīnētia pi
cula annūciāt. Dicūtur etiā messores.
quia electoꝝ aīas in horreū regni celo
rum coaceruāt. Dicunt 7 milites. q2 ꝑ
nobis contra demones dimicāt 7 cōcer
tant. Dicūtur duces. tum q2 modū pu
gnandi cōtra hostes spirituales nobis
indicāt. tum etiā q2 viā ad patriā mani
festant. Istis 7 multis alijs figuris an
gelice virtutes quo ad eorū substantiā
virtutē et opatōem nobis insinuantur
et dātur intelligi in scripturis. Sed pau
ca que exempli causa sunt hic dicta ad
presens nunc sufficiant.

Ca. VI. De ordinibus angeloꝝ hierarchijs 7 eoꝝ officijs

Determinatis et ptergtractatis
angloꝝ in generali ꝑut ad hoc
opusculū ꝑtinz. ad singulos an
geloꝝ ordinū hierarchias accedendū ē
vt singuloꝝ ordinū officia ꝯuenientias
7 differētias ꝑ ꝯditōes ꝓprias cognoscā9.

Ca. VII. De triplici hierarchia.

Triplex autē est hierarchia sicut
sanctissim9 tradit dionisi9. s. sup
celestis q̄ ꝯsistit i trib9 ꝑsonis
scd̄a celestis q̄ ꝯpletur in sctis angelis.
tertia subcelestis q̄ ꝑficit in prelat. Est
autē hierarchia sicut ibidē asserit Dio
nysi. reꝝ sacraꝝ 7 rōnaliū ordinata ptās
in subditis debitū retinens principatū
Hierarchia aūt celestis q̄ est triplex. s.
supior que grece dicit epiphania. 7 de
scribit sic a dyo. Epiphania est in in
calescētis affectōis incēdio. altio... in
tellectus fastigio. iudiciq3 libera resulta
tio distributa. Nā hec hierarchia tres
cōtinet ordines. s. seraphin q̄ amoris in
cēdio pre alijs feruent. 7 cherubin q̄ cog
nitōis priuilegio gaudēt. 7 thronos qui
iusticie ꝓpēdiculo alijs ꝑeminēt. De dua
b9 alijs hierarchijs dicet infra i locis su
is. In oī āt hierarchia exigunt necessario
ordo. sciētia. 7 actio. Nā vt idē dt Dio.
Hierarchia ē ordo diuin9 scīa 7 act9. dei
forme q̄ntū possibile simulans 7 adiudi
cās ei diuinit9 illustatiōes ꝓportionalit
in dei similitudinē ascendens. 7c. Ecce
tria ponit in hierarchie descriptōe sc3 or
dinē sciam 7 actōem. q2 si hoꝝ triū aliq̄d
defuerit nō erit hierarchia. iō dicit hie
rarchia ordo diuin9. i. ptās ordinata et
sm̄ deum disposita. vnde in ordine no
tat officiū in sciētia discretio. in actōe
ministeriū. sine ordine ꝑsumptio est ac
tio. sine actiōe negligentia est ordo. si

ne sciẽtia autẽ ⁊ actio est reprehensibilis et ordo inutilis Et iõ tam in ordine .q̃z in sciẽtia ⁊ actõe ols hierarchia dei ↄfor mitatẽ imitat᷑. ⁊ sm modũ ⁊ mensuram sue illuminatõis in ordine suo pficit et recte discernendo ⁊ bñ operando ad dei imitatiõem quãtũ possibile est ascẽdit Talis est autẽ inter angelos hierarchi aca ordinis dispositio. ꝙ angeli superi orũ ordinũ copiosius diuinũ lumẽ hau riunt. ⁊ ad eos q̃ se ordine sunt inferio res receptũ cõmunicãdo pˀ trãsfundũt. nam hec lex in angelico ordine custodit᷑ vt i gratie ⁊ glorie ꝑticipatiõe alij sunt primi alij secundi ⁊ alij vltimi. vt illi q̃ ordine ⁊ naturaliũ ꝑticipatõe sunt im pares. sint etiã in glorie pceptõe inequa les. vt dicit Dyoni. Oportet supiores angelos sp esse ductores ⁊ manuducto res aliorũ inferioꝝ. vt eos adducãt ad diuinã illumiatõem adductõem ⁊ com municatõem ⁊ inductiõem p cõuersio nẽ in illumiatõe p cognitõem. in cogni tione p pceptõem. Nã vt dicit Greg. i. moral. Alij deo assistũt p cõtemplatiõẽ alij ad exteriora exeũt ⁊ tñ ab interiori ↄtemplatõe nõ recedũt. q2 illũ sp inspi ciũt qui pñs est vbicũq3 adsit Excellẽ sia autẽ ordinũ assignat᷑ sm pheminẽtiã donorũ. quia sm differẽtem eẽntie sim plicitatẽ ⁊ naturalis sapientie perspica citatẽ ⁊ differentẽ arbitrij libertatẽ reci piunt ordinis diuersitatẽ. qui enĩ natu ra magni sunt subtiles ⁊ sapientia ma gis pspicaces in amplioris gratie mu nere sunt ceteris digniores. vnde singu li hierarchiaci ordines propria habẽt dona sm q̃ opantur ⁊ gradus ꝓprios sm quos suas opatiões moderat᷑. Nõ enim fas est vt q̃s opari presumat. qđ ad suũ ordinẽ ⁊ officiũ nõ expectat. In hoc enĩ consistit hierarchiaci ordinis pfectõ vt q̃ illuminant᷑ illuminẽt. ⁊ qui purgãtur purgẽt. ⁊ qui pficiunt᷑ pficiãt. Vñ talis est ordo vt q̃ primo purgant᷑ postea illu minent᷑ ⁊ pficiant᷑. Nã purgatiõem seq tur illũatio. ⁊ illũatõe3 pfectõis ↄsum matio. vñ supiores ordĩes imediate re cipiũt a deo purgatiõem vt sint clari. et pfectõem vt sint pfecti Et itez ab illis sm ordinẽ diuie dispositõis inferiores purgãt᷑ illũant᷑ ⁊ pficiũtur. nec intelli gitur hec purgatõ a corruptõe vicij. sed potiˀ ab impfectõe boni. nã sm dio. opor tet angelicos spiritus ad illiˀ similitu dinẽ qui omĩ caret ↄtagio ⁊ dissimilitu dine mũdos eẽ ab immẽdicia ⁊ ↄfusiõe lucentes veritate pfectos bonitate. In ter istos itaq3 sacratissimos ordines q̃ dam sunt primi. quidã medij. quidã ve ro infimi. vnde primi illuminant᷑. vlti mi illuminãtur. medij vero illuminant vltimos. ⁊ a primis illuminant᷑.

Ca. octauũ De or dine seraphin.

Primo ergo ordĩe velut a di gniori est incipiendũ q̃t .s. a seraphin. de quo dicit Ysi. li. vij. Seraphin est angelorũ multitudo qui ardẽtes vel incendẽtes interp̃tãtur. eo ꝙ inter eos et deũ nulli angeli sunt intermẽcij. ⁊ iõ q̃nto ei vici nius collocãtur tãto magis caritate di uini luminis inflãmant᷑. ⁊ iõ faciẽ dñi ⁊ pe des velate dicũt᷑ q2 ceteri angeli diuinã maiestatẽ neq̃q̃ istis pfectiˀ intuent᷑. ⁊ iõ tãto maiori claritate illustrãt᷑ q̃nto ardẽtiori motu dilectiõis intime inflã mãt᷑. vñ istoꝝ ãgeloꝝ officiũ ẽ ꝓpriũ ⁊ ar dere i se ⁊ alios ad diuie dilectõis incẽ diũ pmouere. Proprietates ãt hˀ ordis pricipales et speales elicere possumˀ ex vbis Dio. sic dicẽs. Pulcre inq̃t p̃ia ce lestiũ hierarchiarũ excellẽtissimis eẽn tijs sertificatur. ordinẽ hũs altiorẽ oibˀ citra deũ imediate collocatũ Et iõ pric opatões ꝓprietate in ipo tanq̃ i deo p primũ referuntur. ⁊ seq̃tur Est ãt seraphi mobile sp circa diuia ⁊ incessabile cali dũ. acutũ. ⁊ superuidũ. intẽte ⁊ inflexi bilˀ sp motõis. suppositoꝝ reductiuũ. ac tiue exẽplificatiuũ. recalificãs eaq3 resu scitãs in silem caliditatẽ ⁊ igneũ celitˀ ⁊ olocaustomatis purgatiuũ circũuelatũ inextiguibile. hñs luciformẽ ⁊ illũiatiuã ꝓprietatẽ. ols tenebrose obscuratõis p secutricẽ ⁊ maifestatricẽ ⁊c. Hec vba di uinissima sunt et oĩm mortaliũ sensum quoad significatõis misteriũ excedẽtia.

Prout tamē ꝑ tero q̄ꝑmus balbutiendo aliqua explanabi. Uidetur aūt diffinire Dyonisi⁹. q̄ cognominatō seraphin ꝓprietatis ⁊ officij discretōnem et varie gratie ꝑticipatōem in angelis manifestat seraphin nūcupatio. Nam appellatio seraphin docet mobile. hoc forsan dicit ꝓpter naturā ignei amoris. quo angelicus affectus in deū rapit̃ ⁊ mouet̃. hic vero mot⁹ est quietis causatiu⁹ augmentatiu⁹ ⁊ cōpletiuus. Docet etiā incessabile quia talis amor nūq̄ excidit. nūq̄ ab appetitu amati requiescit. Docet ⁊ calidū. quia ad modū caloris accēsū aīm excitat vis amoris. et idō subdit acutū. quia vis amoris penetrat ad intima cōditoris. vñ acutū dicit quandā violentiam amātis q̄ intrat ⁊ penetrat ad rē amatā. Dicit̃ etiā supferuidū quia q̄uis ad interiora diuinitatis amor se extendat affectu. tñ circuire nō cessat vt qđ intellectu nō capit ↄtēplatōis tamē gustu aliq̄liter cōprehendat. sicut illud qđ ebullit caloris vehemētia vndiq̄ se iactitat ⁊ diffundit. sic affectus angelicus nihil icōsideratū relinq̄t imo quātoplus cognoscit: tanto amplius scire cupit. Addit etiā inflexibilis motōnis quia amor angelic⁹ q̄uis in deū moueatur. inflexibilis tamē est ne amatū aliq̄liter amittatur. vñ simul mobilis est et incessabilis ⁊ hoc intēte ⁊ intime. q̄ ad dei interiora tēdit. vñ mobilis est sp̄ et nunq̄ in se sistit ⁊ intētus vt in deū tendat sed intim⁹ vt ad exteriora nō effluat. oīno autē inflexibilis vt ad aliđ preter ipm ⁊ extra ipm nō diuertat. Dicitur etiā suppositorū reductiuū q̄ amor angelicus semꝑ ad supiora se extēdit ⁊ tñ ab amore inferiorꝫ non excedit. imo ad diuine illuminatōis ꝑticipatōem reuocat inferiores ordines et reducit. Dicitur etiā docere actiuū ⁊ exēplificatiuū. q̄ non solū incēdit inferiores ad amādū. verū etiā formā ⁊ exēplū ꝑbet inferioribus q̄liter summū bonū sit sup oīa diligendū ⁊ qualr̃ sit p amorē recolendū in deū ⁊ sm̄ ipsi⁹ beneplacitū incedendū. Ideo etiā dicitur q̄ amor eorꝫ sit calificans ⁊ resuscitās in silem caliditatem.

quia ad hoc laborāt vt inferiores ꝗ̄si nō equalr̃ tamē differēter ardeāt ⁊ feruescant. Nec hoc dicit q̄ inferiores angeli fuerūt frigidi vel mortui. sed hoc dicit̃ quia subiecti ordines p ipsos ad ampliorem amoris affectū cōtinue excitant̃ Propter qđ seq̄tur. Igneū celit⁹ ⁊ olocaustomatis purgatiuū. q̄ ignis diuinus primos anglos accēdit vt alios incendāt. illumīat vt illuminent. purgat vt purgent. Ignis enī diuin⁹ suauiter ardet. nec cōburit vel cōsumit ad lesionē sed poti⁹ ad purgatiōez. ⁊ idō dicit̃ olocausti purgatiu⁹. q̄ sicut ex toto illuīat ita ex toto purgat. nec ab infectōne alicui⁹ vicij. sed ab impfectōe boni. q̄ illa est purgatio pfecta vbi oīs correctio abest. ⁊ oīs pfectio adest. Dicitur etiā virtus seraphin multimoda ⁊ multifida. multimoda inq̄ntum multiformit̃ mouetur appetēdo ⁊ opando. multifida inq̄ntū beatificatur possidēdo. mltimoda inq̄ntum pgit scrutādo. multifida in eo qđ inuenit penetrādo. Per multas enī vias ⁊ affectōes varias pgit et puenit ad vnū bonū ⁊ vna vita simul cūcta apprehendit. Docet etiā noīatio seraphin incircūuelatū. q̄ sine oī velamīe figure vł creature interposito diligit videre deū ⁊ a plenitudine fontis lucis etne sine medio aliquo illumīatur vt illuminet. accendit̃ vt accendat. Unde in hoc sunt angeli illius ordinis alijs digniores. q̄ sue pfectōnis influentiā immediate sine interpositiōe a deo recipiunt sine diminutione eādem alijs ꝑticipando tribuunt. illam possident ⁊ custodiūt sine amissione. Nunq̄ tepescūt a dilectōne. nec flectitur ab incōuertibili ad deum intentōne. nec labore nec tedio desistūt ab inferiorꝫ ad deum gratuita reductōe Hec de proprietatibus seraphin dicta sufficiant.

Ca. IX De ordine cherubin.

S Ecundus ordo dicitur cherubin quod interp̄tatur sciētie plenitudo. Sunt enim sm̄ Isi. li. vij. sublimiora agmīa

angeloꝝ preter seraphin. eo ꝙ vicinius
diuine sapientie suppositi. ampliori sci
entie diuine dono sunt repleti. ⁊ iõ me
rito ordo cherubin post seraphin ordia
tur. qꝛ post donũ charitatis a quo deno
minaſ seraphin excellentissimũ est do
num sapiẽtie ⁊ cognitõis diuine volũ
tatis vel veritatis a quo cherubin deno
minaſ. Nam in angelis huius ordinis
principalr̃ relucet radius diuini lumi
nis quantũ ad pticipatõem ꝑcellẽtem
diuine cognitõis vnde ꝓprietates ⁊ ef
fectꝰ angeloꝝ istius ordinis innuit bea
tus Dyoni. ca. vij. vbi dicit ꝙ cognomi
natõ cherubin docet eoꝝ cognoscibile ⁊c̃.
est sensus verboꝝ ꝙ angeli istꝰ ordinis
dicũtur cognoscẽtes. qꝛ in dono diuine
sapiẽtie sunt ceteris magis excellẽtes.
Deifidi etiã ab ipso nũcupanſ in quo
dei visio que in eis viget itelligiſ. quia
dei maiestatẽ ceteris clariꝰ cõtemplãſ.
Dicũtur etiã altissime datõis lumi
nũ acceptiui in quo innuiſ ꝙ cherubin
ordo diuine illuminatõis excellentia ꝑ
ceteris adimpleſ. Sunt etiã illi angeli
diuine pulcritudinis in prima opatri
ce virtute cõtemplatiui. quia ꝑ lumẽ
diuine sapiẽtie diuinã pulcritudinẽ cõ
templãtur. Per hoc etiã innuit ꝙ in eis
⁊ ꝑ eos prima opatrix virtus scꝫ deꝰ cla
rissime intueſ. Dicũtur etiã sapiẽtifica
traditiõe repleti. quia ꝑ sapientificam
creatoris traditõem alijs plus alijs mi
nus donũ sapientie diuine impartiũſ.
Dicũtur etiã cõmunicatiui. quia lumẽ
sapientie quod in eis copiose diffundi
tur. ꝑ ipsos ad ordines illuminãdos co
piose deriuatur nam plenitudinẽ lucis
quã suscipiũt alijs cõmunicant ⁊ trãsfũ
dunt. Dicũtur etiã contẽplatõis pure
⁊ simplicis ac immediati fulgoris susce
ptiui. Fulgorem vocat illuminatiõẽ ꝑ
quã peruenit ad merã et purã contem
platiõnẽ vbi virtus diuina nõ in ima
gine vel figura vel aliqua mediãte crea
tura, sed ꝑ semetipsam, ⁊ in semetipsa cõ
templaſ. Dicũtur etiã diuino alimen
to domestica atqꝫ viuifica vnitate di
uine refectõnis repleti. quia in hoc qꝛ
replenſ lumine cognitõnis, reficiũtur
dulcedine dilectõis. Non eni multum
ꝓdest illuminare ꝑ cognitõem nisi cõ
comitareſ alimẽtũ spũssancti. s. refectõ
ꝑ dilectõem. Ista autẽ refectio dr̃ do
mestica viuifica et vna. Domestica qꝛ
amicis ⁊ domesticis solũmodo prepaſ.
Uiuifica quia viuũ efficit quẽlibet qui
ex tali cibo satiaſ. Unica est ⁊ singularis.
quia delectatiõe cũ extranea. scilicꝫ cuꝫ
carnali dulcedine nõ gustatur. Quã
uis autẽ vnica sit refectio. multiplex
tamẽ satietas inuenitur in hoc vnico ali
mento. vnde cũ hec solũ ꝑcipitur plena
et vera satietas inuenitur.

Ca. x. De ordine thronorum.

Tertius ordo est thronorum
et est hic ordo a thronis di
ctus a dono iudicij, eo ꝙ deꝰ
in eis sedeat ⁊ iudicia sua di
scernat ⁊ cuncta subiecta ꝑ illos dispo
nat. vt dicit Isiđ. vñ virtus diuine eq̃
tatis throno igneo in Dañ. compatur
scꝫ propter ꝑspicuitatẽ cognitõis quia
deus singula diiudicãs ꝑ ipsos vniuer
sa prudenter discutit. ⁊ propter impe
tuositatẽ cui nihil obuiat vel resistit. Il
li autẽ angeli in quibꝰ singulariter relu
cet rectitudo diuini iudicij throni nun
cupãtur. Isiđ. Et ideo a beato Dio. se
des altissime dicuntur. quia alte ꝓpter
diuinã autoritatẽ quasi ad iudicandũ
ordinãtur. altiores quia diuine iusticie
regulam in iudicio imitãtur sed altissi
me qꝛ immediatiꝰ altissimo deo dispositione
hierarchiaca collocãtur. Sedes
cõpacte quia apte ⁊ cõuenienter iuncte
quoad iuncturam ⁊ cõuenientiã diuino
rum iudicioꝝ. cõueniens enĩ est ⁊ aptũ
vt ex culpa penam ⁊ ex iusticia gloriã ex
qualitate opis qualitatẽ retributõnis
quilibet sortiaſ. vnde cõuenienter ⁊ ap
te coheret pena culpe ⁊ glĩa iusticie. qꝛ si
culpa ⁊ glĩa, pena ⁊ iusticia nõ cõuenirẽt
coaptatã sedẽ inuicẽ nõ haberent. cõpa
ctio itaqꝫ sediũ equitas ẽ iudicioꝝ. Se
des ab oĩ ignominiosa subiectõe libere
quia quãto sibi presidenti deo sunt sub
iecti, tanto per ipsum ⁊ in ipso meretur

amplius sublimari. Sedes dicunt̃. quia deum sibi presidentem ferunt. et deificam potentiam per diuina iudicia in subiectis creaturis iudicant et ostendunt. Sedes diuini super aduentus susceptiue immaterialiter et supermundane quia noticiam diuinitatis sine studio et fatigatione percipiunt et impassibiliter et sine diminutione ad inferiora transfundunt in quo nos spiritualiter instruunt ut ab re materiali et terrena nos euacuantes. nos ad eternorum susceptionem coaptemus. Sedes etiam ab omni extremitate sunt remote. quia ei qui sine extremis est id est principio et fine inmediatissime sunt coniuncte. Nam in deo cui inherent non est inuenire principium vel extremum. Throni itaque diuinam virtutem assumunt et eandem ad inferiora deriuant et transfundunt. Obedienter se deo subijciunt. et nec aliqua necessitate sed mera liberalitate in angelicis omnibus subijci se ostendunt.

Ca. XI De media hierarchia.

Media hierarchia secundum Isido. tres continet ordines. scilicet principatus potestates et dominationes. Hec autem hierarchia a Dyo. vocatur exoplonomia. i. diuina illustratio sui principes inter scalari reuerentia insignies. usum dominandi edocens arcensque contrarium. Prima differentia dicitur propter principatus qui pre ceteris possident donum reuerentie quorum officium est docere et exercere et exhibere reuerentiam reuerendis secundum diuersos gradus prelationis. iuxta illud. Cui honorem. honorem. Rom. xiij. Usus vero dominandi spectat ad dominationes. que docent subditis dominari. non secundum libidinosam possendi cupiditatem. sed secundum dei voluntatem. Nam deus vult homines preesse hominibus ut proficiant non ut superbiant. ut eos in fide et moribus instruant. non ut de libertatis dominio insolescant. Arcitatio vero potestatis refertur ad ordinem potestatum quia potestatiue a nobis coercent demones ne nobis tantum noceant quantum desiderant vel affectant. Et taliter ponitur dispositio medie hierarchie. quamuis alio modo videatur ordinata secundum Isi. et Grego. sed de hoc ad presens opusculum nihil spectat.

Ca. XII. De ordine dominationum.

Quartus ordo est dominationum que secundum Isi. potestatibus et virtutibus presunt et preminent. que pro eo quod ceteris angelorum agminibus presint siue dominantur. dominationes nuncupantur. Huius ordinis est officium secundum Greg. in bello spirituali nos instruere. qualiter oporteat homines prelationis officium exercere. Docent etiam prelatos qualiter sine tyrannide et subditorum oppressione in regimine debeant se habere. Horum angelorum ministerium est secundum Dyonisium seruili timore deposito in deum moueri et absque reflectione ad commodum temporale et incessanter famulari quia singulari excellentia inuisibilem annunciationem in subiectis ordinibus solo imperio formant. Sunt angeli istius ordinis ab omni oppressione liberi ut libere ad summum eleuentur et nulli infra summum subijciuntur. unde ita deo subsunt quod nulli inferiori subijciuntur. Per vniuersalem excellentiam supra omnem subiectionem eleuantur ita tamen quod per nullam violentiam aut tyrannidem ad oppressionem inferiorum inclinantur. unde dicit Dyoni. quod secundum dissimilitudinem tyrannidis dominium exercent seueritatem habent in potestate et cum seueritate liberalitatem in benignitate et dum a dominationibus potestas exercetur liberalitas circa inferiores non tollitur Per istam tamen liberalitatem eorum potestas nullo modo minoratur. imo deo se conformantes regulam et legem sue presidentie quantum possibile est imitantur. Nunquam ad aliqua vana se conuertunt. sed continue ad bonum summum. (quod Dyonisius vniuersale vocat) oculos dirigunt. et ab illo qui omnibus dominatur. mentis aciem non auertunt. vnde deiformitatis et diuine similitudinis prout possunt sunt principes secundum Diony. Itaque dominationes presunt in secunda hierarchia.

Ca. XIII De ordine principatuum.

Quintus ordo dicitur principatus et hic ordo secundum sanctos doctores

inferiores gradus exhibere reuerētiam maioribꝰ existētibꝰ in statu altioris dignitatis vtputa regibꝰ / principibus et prelatis. De angelis istius ordīs dicit Dyonisiꝰ. ad pricipatus ptinet vniuersalis ducatus ꝛ regimē ductiuū ad dei similitudinē. qꝛ isti angeli habēt ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deū ꝛ vocant ipm reuereri in seipso ꝛ in primo. specialiter in plato. q̄ sm Dyonisiū ideo dicūtur principatꝰ qꝛ habent alios reducere vel ꝯuertere ad primū ꝛ pricipale pricipiū scilicet deū quē ipsi prout possibile est imitantur et quantum phas est in presidendi officio principi assimilanf. Dicit enī Isido. li. vij. Principatꝰ sunt qui angeloꝝ agminibus presunt qui p eo ꝙ subditos angelos ad explendū diuinū ministerium ordināt ꝛ disponūt. principatus vocabulum acceperūt. nam alij sunt qui administrant alij q̄ assistūt. milia enim miliū ministrabant ei ꝛ decies centena milia assistunt ei. Dan. septimo.

Capitulum decimumquartum. De ordine potestatum

Sextus ordo est protestatū. Et dicunf potestates sm Isidor. qꝛ eis vtutes aduerse sunt subiecte. ꝛ ideo potestatū noīe nuncupantur qꝛ maligni spūs eoꝝ potestate coercent ne tm̄ noceant quātū cupiūt ꝛ affectāt Hoꝝ angeloꝝ officiū est sm Greg. illos qui in bello spirituali desudant ꝯfortare et ne ab aduersarijs violanter supētur defendere. ꝛ vt boni victoriā obtineant viriliter adiuuare. huic concordat Dionisi. dicēs. Potestatū ministeriū esse cauere ne aliqđ aduersum possit bonis obsistere vel nocere. dic etiā Gregorius. Potestates in suo ordine perceperunt potētatus vt eoꝝ dispositioni aduerse potestates subiciātur. q̄ ne tāto hominibus noceant quātū desiderāt potestatū ministerio refrenātur. de his potestatibꝰ dicit Dionisiꝰ. Ipse scē potestates habēt equipotentē. i. equalē cū dñatiōibꝰ potestatem que cadē diuina munera. in suo ordie et gradu humiliter suscipiūt ꝛ custodiūt sine ꝯfusione. Nihil enī tyrannice pcipitant cōtra inferiores nihil violentia et fortitudine attemptāt. sed potiꝰ deiformiter. i. ad diuinā similitudinē angelos inferiores ordinate reuocant ꝛ ad potētificā ꝛ causalē potentiā. i. ad deum qui omnia potest ꝛ omniū ē causa supmundane ꝛ intellectualiter reducere nō cessāt vt p has deiformes ꝓprietates medie celestium animarū dispositiōes illuminenf purgenf ꝛ pficiāf Sicut enī ipe potestates mediātibꝰ supioribus ad dei similitudinem ꝯuertūtur ita mediātibꝰ ipsis potestatibꝰ qui inferiores sunt ad deiformitatem reducūtur vt sic oēs superiores medij ꝛ inferiores ordines mysticarū purgationū illuminationū et pfectionum participes efficiantur.

Capitulum decimumquintum. De tertia hierachia

Tertia hierachia que dicif ephionia tres cōtinet ordines iferiores. s. Vtutes archāgelos angelos Et sm hoc iferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia ē diuinū pricipiū nature legibus occurrēs secreta reuelans p capacitate discreta nature legibus occurrēs. Hoc ptinet ad virtutes qui potestatē habēt faciendi miracula ꝛ curādi morbos ꝛ languores. Secreta reuelās. hoc ptinet ad archangelos ꝛ angelos. Pro capacitate. discreta. hoc referf ad archāgeloꝝ differētiā ꝛ angelorū. qꝛ maiores vt archāgeli maiora. minores vt angeli minora reuelāt. Per archangelos enī reuelabanf ꝯplexis maiora secreta vt illud. Ecce vgo cōcipiet ꝛc. Per angelos āt minora. vt illđ Dauid. Episcopatū eius accipiet alter ꝛc. Et dicif ephionia ab ephi qđ ē sub ꝛ phanos qđ est apparitio, quia inferiori modo q̄ȝ in alijs resultat dei similitudo in ordinibꝰ huius hierarchie

tertia hie
cōtinens
archāgelos

Capitulum sedecimum de ordine virtutum.

Septimus ordo est virtutū. Virtutes enim sunt angelorū agmina: ministeria habentia ad vic

tutes ⁊ miracula faciēda in quibꝰ potissime relucet virtus diuina. ꝓpter quod et virtutes nominātur. vt dicit Isido. Istius ordinis angeli ab ordinibus medie hierarchie recipiunt illuminatōem purgatiōem/et pfectiōez. vnde ſm Dionisiuz virtutes habēt virilitatem ad optiōes fortem incommutabilē. ſm dei formā eis indicātē. In hoc enī deo sunt similes ⁊ ↄformes. qꝛ ad omnia agenda incōmutabilē virtutis. vigorē acceperunt. ⁊ ideo istoꝝ spirituū opatiuam virtutē pstringit dyoni. sic dicēs. Ipsa sanctaꝝ ꝟtutū cognominatio fortē quēdam ⁊ incōmutabilē docet vigorez ſm inditā eis deiformitatē ad nullam susceptiōez diuinarū illuminationū imbeciliter infirmatā ⁊c. quasi diceret in hoc ꝙ isti angeli virtutes sunt vocati deiformes ⁊ similes deo dinoscuntur. Nam diuina virtus fortis est ad agendū vt nō frangatur alicuius opis difficultate et incōmutabilis est ad pseuerādū vt non langueat seu infirmetur alicuius spacij seu temporis diuturnitate. Sic angeli isti consimiles sunt. quia ad omnia agenda robusti et incōmutabiles īueniuntur. vnde virtuosi sunt non solū opando verum etiā in illuminatōes suscipiendo. nā horū angelorum virtus ⁊ si infirma videat̄ diuine virtuti cōparata. Non tamē infirma est ad eādē p gratiam cōformata. Infirma est nature cōditione. sed non infirmatur aliqua corruptiōe quā participat totū quicquid creature est debitū. fortitudinē scilicet sufficientē ⁊ sue nature cōgruentem. Et ideo dicit Dionisius ꝙ habēt deiformē motum firmiter se ferentē. Insuper essentialē et potentificam dei virtutē. qꝛ propria virtute in deū mouētur. et vnū eorū virtuositas in superessentialē virtutē creatoris sustollitur inde deiformi ymaginis similitudo ī eis repitur. Deiformitatē aūt quā recipiūt ad inferiores angelos trāsfundunt. accipiūt q̄dez per donū. sed alijs tribuūt per exemplū. Horum angelorū est officiū. ſm dionisiū docere prelatos. prelatiōis officiū exequi feliciter ⁊ cōstanter et vt ipsius onus sustineant patienter. ſm Gregor. vero in quarto moraliū. Istorum officium in his qui virtutē habent est docere qualiter imaginem dei in se reparēt et reforment ac reformatā viriliter custodiant ac cōseruent. vnde per istoꝝ angelorum ministeriū virtus miracula faciendi pfectis cōceditur vt reducti ad primum statū in quo deus fecit hominē ad suam imaginē per huiusmodi miracula ostendantur. Angeli istius ordinis diuinā virtutem cōtinue aspiciūt. et in ipsa contemplatiōe cōtremiscūt. sed iste timor pnalis non est cū potius sit admiratiōis q̄z horroris prout Gregorius dicit in moralibꝫ. libro quarto.

Capitulum decimumseptimū De ordine archangeloꝝ

Octauus ordo est angelorū qui ſm Isidorū summi nuncij vel nūciorum principes interpͥtantur. Nam primatū tenēt inter angelos. sūt enim duces ⁊ principes sub quoꝝ ordīe vniuscuiꝗ angelorū officia deputata sūt. Naz archangelis angeli psunt vt patz in zacharia vbi angelus maior dicit minori. vade et loquere puerū istū ⁊c. Si enī in ipis angeloꝝ officijs superiores inferiores nō disponerēt. nullo mō hoc qđ homini diceret angelus ab angelo cognouisset. hi archāgeli sepe ꝓprijs nominibꝫ denotantur vt p ipsoꝝ vocabula ipsorū cōditiōes ⁊ opera ostendantur. Nā gabriel virgini mittitur vt illū denunciaret venturū qui ↄtra aereas potestates obtinere debuit victoriā et triūphum. Gabriel enim dei fortitudo interpretatur. sicut ⁊ raphael qui interpͥtatur medicina dei ad thobiam missus fuit qui eiꝰ oculis curatiōem adhibuit ⁊ cecitatem abstulit ⁊ detersit ⁊ sic de alijs. Hucusꝗ Isido. li. vij. capitulo quīto. Horū angelorū officiū est ſm Greg. De his que ad promotionē fidei ptinent. vt de aduētu filij dei de eiꝰ gestis ⁊ dictis fideles promouere. Archāgeloꝝ etiā est ſm dyoni. ꝓphetias ꝓphetis reuelare demones hominibus dn̄antes arcere ne vlterius plus ledāt. sicut ptātum est eosdez coercere

n:: dñiũ sibi vsurpet aut accipiat. Archã
geli etiam angelis suppositis eis sunt
digniores ꝛ annũciatione priores cete
risqꝫ sunt perfectiores. Nam ſm dyoni:
inferiores cõuertũt ad principale prin
cipiũ suum et quantũ eis possibile est
angeli inferiores ipsis mediãtibus ad
ipsum informantur. Insup vnifican
id est angelos ad vnitatẽ illius pricipij
colligant ꝛ adunãt, ducendo angelos si
bi subditos ſm ducatus inuisibiles ꝛ or
dinatos quibus habent ducere ꝛ docere
sequentes alios et subiectos. Isti etiã
archangeli inter ordines inferioris hie
rarchie sunt intermedij ꝛ ideo a supiori
bus illuminationes participãt ꝛ easdẽ
angelis inferioribꝰ pticipatas cõmuni
cant ꝛ annũciãt. in quibus angelis om
nium angelorũ dispositio hierarchiaca
ex triplici ternario celestium ordinum
perfectissime est completa.

Capitulum deci/mumoctauum De ordine angelorum.

NOnus ordo et vltimus est an/
gelorũ. Angelus autem grece
malach hebrayce dicit. Latine
vero nuncius interpretatur. eo q volũ
tatẽ domini popul' annũciare cõsueuerit.
Angeli autẽ vocabulum nomẽ est offi/
cij nõ nature. Nam angelus ẽ semp spi
ritus. sed quãdo mittitur tũc primo an
gelus nũcupat. Angelis vero pictorum
licentia pennas fingit vt eorũ discursũ
celerẽ significent sicut ꝛ iuxta poetarũ fa
bulas venti pennas habere dicunt. sicut
dicitur. Qui ambulat sup pennas ven/
torũ. Hucusqꝫ Isidor'. li. vij. ca. v. Se/
cundum dyonisiũ aũt angeli inferioris
ordinis non participãt ordinẽ supiorũ
illuminationũ. non enĩ pticipant cum
ipsis sed ex ipsis. Nam angeli supiores
primo loco diuinas illuminatiões susci
piũt. ꝛ illas postmodũ ad aliorũ noticiã
et cognitiõem deferũt. qui ꝛ primi nun
cij dicunt. Alij aũt posteriores sunt ꝛ vl
timi. Angeli etiã ſm eundẽ dyonisium
homines ad diuinã cognitiõez adducũt
ꝛ subleuant ꝛ vt iuste viuant instruunt
et informãt. Unde cõiuis angeli ꝛ si non
habent angelos alios sub se inferiores
quibus presunt. habẽt tamen sub se in
feriores hominũ ordines quibꝰ presunt
quos ordinant ꝛ disponunt. Sursum ex
tendunt p dilectionẽ dei. in semetipsis
formantur per custodiam sui. sub se pro
grediuntur p eorũ tutelam quorũ mini
sterio deputantur. Istorꝫ itaqꝫ angelorꝫ
multiplex est effectus. naꝫ angelus no
stre custodie singulariter deputatꝰ nos
stimul'at ad bonũ et excitat ꝛ ne in vicijs
dormiamus. Actu. xij. Item spirituali/
ter nos reficit ne sub onere vie i patriã
succumbamꝰ. iij. Reg. xix. Item arcet
demones ne ab ipsis ledamur. Thobie
viij. Item instruit in ambiguis vt cer
tificemur. Danielis. ix. ꝛ. x. Iteꝫ cõducũ
ne in vijs deuiemꝰ. Thobie. v. ꝛ Exodi
xxiij. Item nobis in tristicia positis as/
sistit vt cõsulemur. Luce. xxij. ꝛ Gene.
xvi. vbi dicitur de angelo qui cõfortauit
flentem Agar. Item nobis peccantibꝰ
cõpatiũtur ne desperemus. Isaie. xxxiij.
et Iudit. ij. Itẽ veloaiter nobis assistũt
ne cadamus. Isaie. xxxiij. Itẽ angeli.
Item adiuuant contra hostes ne vinca
mur. Gene. xxxij. ꝛ. ij. Macha. penulti.
Item vulnera nostra sanant ne moria/
mur. Thobie. xi. Item peccata nostra ad
memoriam reducunt vt erubescamꝰ. Io
sue. ij. Item voluntatẽ dñi annũciant
vt ei acquiescamꝰ. Luc. ij. Item impedi/
menta auferunt vt diuinis liberius ser
uiamus. Exodi. xxiij. precedetqꝫ te ꝛc.
Item frequẽtes nos visitãt et nobis p
cauent ne offendamus. Isa. lx. ſm penã
ꝛc. Item deo semp assistũt vt cõtemplẽ
tur. Luc. i. ꝛ Danielis. viij. Decies cen
tena milia ꝛc. Item orando nobis me/
rentur. Iob. xxxiij. si fuerit. Item a di/
uina laude non retardantur. Isa. vi. et
apoc. v. non habebant requiem. ꝛc. Itẽ
deum sine velamine facie ad faciem con
templantur. Math. xviij. Angeli eorum
ꝛc. Item nullus corpulentie mole i sua
substantia vel in virtute aggrauantur.
Luce vltimo. Spiritus carnẽ ꝛ ossa ꝛc.
Item supra tempus existens in tempe
opatur angelicus eniꝫ intellectus cũ sit
deiformis vt dic dyonisiꝰ est imitãtancꝰ

et ideo sine collectiõe vnius ad aliud su bito intelligit et in virtualitate sue sub stantie in instanti omnia agenda agit. Unde de angelo qui vocatur a philoso phis intelligentia dicit qꝫ sit creatꝰ in orizonte temporis ꝛ eternitatis vt patet in primo libro de causis. Item homines ex subita angeli presentiã territos bonus angelus blandiendo aspectu suo cõsolatur. vt dicit Ambro. luce primo ibi. ne timeas zacharia. ꝛc. Sed demõ econuerso quos sua presẽtia territos facit. ampliori horrore percutit vt dicit idẽ. Itẽ angelꝰ qñ vult apparet ꝛ qñ vult ab hũanis aspectibꝫ occultat. vt dicit idem ibidem. Item corpus ꝑ suo beneplacito operationi sue cõgruum vt appareat assumit ꝛ peracto suo officio idem corpus assumptum deponit. Iudic. xiij. Euanuit. ꝛc. Item assumpto corpore pro aliqua necessitate non vegetat illud corpus nec viuificat sed tantũ mouet. vnde quãdoqꝫ videtur comedere ꝛ bibere vt hõ. et tamen non comedit nec bibit. sed potestate sua cibum adnihilat ꝛ consumit vt patz. Tobie. xij. vbi dicit angelus. Uidebar quidẽ ꝛc. Angelꝰ ei non cõmedit aliqua necessitate sed solum potestate qꝛ vt dicit augꝰ. sup. Luce vltimo. qꝫ radiꝰ cõsumit aquã potestate sed terra absorbet necessitate. vñ fuit ibi comestio potestatiua quo ad masticatiõem ꝛ cibi cõsumptionẽ nõ tamen necessaria quo ad incorpatiõem. Hec itaqꝫ leuia ꝛ plana de ꝓprietatibus bonoꝝ angeloꝝ ad vtilitatẽ puuloꝝ dicta ad presens sufficiant.

Capitulum deci mumnonum. De malis angelis.

Sicut bonus angelus hominibus datur ad subsidiũ ꝛ conseruationem. sic malus angelus datus ẽ vnicuiqꝫ ad exercitiũ ꝛ ꝓbatiõem. vnde horum malignoꝝ spirituũ caput ꝛ dux est lucifer. qui ſm Greg. sic est dictus ꝓ eo qꝫ alijs angelis clarior est creatꝰ. vnde gregorius. Primus angelꝰ ideo omni lapide pcioso ornatus extitit. qꝛ cum cunctis angeloꝝ agminibꝫ pfuit ex eorum comparatione clarior fuit. sed contra cõditorem suum superbiens lucẽ ꝛ claritatez pdidit. ꝛ formã deformẽ ꝛ obscuram apostasie sue merito acqͥsiuit. De hoc dicit Damas. li. i. ca. xviij. Ex his angelicis virtutibꝫ qui alijs perat ꝛ cui terre custodia commissa est. nõ natura malus factus. sed bonus existens nequaqꝫ ab ipso conditore malicie semitã in se habens. nõ ferẽs illuminatiõez ꝛ honorẽ quẽ ipse cõditor largitus fuerat. electione liberi arbitrij sui vsus est ex eo qꝫ est ſm naturã in id qꝺ est pter naturã. vnde deo rebellare volens et a primo bono deficiens in malum venit. Et infra. Lumen igitur creatus a cõditore. ꝓpria võluntate tenebra factus est. Simul aũt cum eo euulsa est ꝛ cõsecuta angelorum qui sub ipso ordinati erãt infinita multitudo ꝛ voluntarie facti sunt mali. õ bono ad malum declinantes. Item dicit ibi qꝫ non habẽt potestatem neqꝫ virtutem cõtra aliquẽ nisi a deo permissiue et dispositiue concedatur sed diuina pmissione transfiguratur in quãcunqꝫ voluerit imaginẽ seu figurã. Omnis igitur malicia ꝛ immunde passiones ex ipsis cogitate sũt quas quidẽ immittere. i. ingerere possunt sed violentiaz inferre nõ preualent. Item qꝺ hominibꝫ est mors angelis ẽ lapsus. Post casum enĩ nõ est eis pñia quemadmodum post mortem hominibꝫ nõ est vita. Hucusqꝫ Damas. Item dicit greg. . a gratia deiectus. obstinatus in malicia pmãsit ita qꝫ nihil bona voluntate velit. liberũ siquidez habet arbitriũ sed depssum ꝛ ad malum incessanter inclinatũ ita qꝫ semp bonũ refugit. malum vero eligere non desistens. Et ideo accidit. vt dicit cassiodorꝰ. volebat ꝛ cupiebat rapere diuinitatez ꝛ amisit feliciatatem. Item qꝛ altitudinẽ sibi incõuenientẽ indebite appetijt ideo iusto ordine ad ima ruit. vt qui se iuste nõ tenuit in summo ſm iusticie ordinez se teneat nũc in imo. ꝓpter qꝺ dyabolus id ẽ deorsum fluens a sanctis est dictꝰ. Multis alijs nominibꝫ nũcupatur quibꝫ sua malitia ꝑ nominũ similitudinem intimatur. Dicitur enĩ demon ymo ſm plato. in thymeo cacodemon. i. mala sciẽs

dux [illegible] capꝰ malignorum spirituum

[illegible]

Dyabolus [illegible]

demon enī sciēs interp̄tatur. Sic autē
dicitur ꝓpter sciētie quā viget naturali
ter ꝑspicacitatē. viget enī sensu natu
re expientia tp̄is. viget intelligētia scri
pture sicut dicit Beda ⁊ etiā Damas. c.
xviij. De hoc dicit Ysid. li. viij. ca. vltio.
Demones vocāt greci pitos. i. sciētes
ꝑsciūt eī multa futura. vn̄ et solēt dare
Responsa aliqua. In illis enim est cogni
tio rerum plusq̄ȝ in hominibꝫ ꝑtim sub
tilioris sensus acumine. existentia lōgis
sime vite. partim ꝑ dei iussum angelica
reuelatiōe. Hi corpum aereoꝝ natura
vigent ante transgressionē celestia cor
pora gerebant lapsi vero in aeream qua
litatem cuersi sunt et ista aeris caligi
nosi spacia tenere permissi sunt qui eis
carcer est vsq̄ȝ ad iudiciū. Hi sunt p̄uari
catores angeli quoꝝ dyabolus p̄nceps ē
Item dicit̄ sathan. i. aduersarius. q2 ex
corruptela malicie deo qui summe bo
nus est ꝯtinue aduersatur vt dicit Hie
ronimus. Precipitata audacia magis p̄
sumit q̄ȝ possit vt dic̄ glo. Ysaie. xvi. Ma
ioꝛ est arrogātia ei⁹ ⁊c. Sicut enī dicit
idem ho[c] q̄ vult esse q̄ȝ nō esse vt pugnet
ꝯtra deum q̄ȝuis sit, et hoc facit cresce
re nocumentū. Item vocatur behemoth
iob q̄dragesimo. ecce behemoth. behemoth
bos vel animal interp̄tat̄. demon sic bos co
medere fenū appetit. q2 suggestiōis sue
dente conterere sp̄ualiū viroꝝ vitam
mūdam querit. Carnalia enī desideria
amat demon. Item dicitur leuiathan. i.
additamentum. Job. xl. quia vt dic̄ Gre
gori⁹ Malum malo addit et penā pene
addere non desistit. Sicut enī sua ⁊ suo
rum crescit culpa. sic ⁊ pena. Item dicit̄
appolion grece. i. exterminator latine.
vt patet Apo. xv. q2 bona virtutum que
deus in ecclesia siue anima plātat mali
cia ipsum stimulāte exterminare deside
rat sicut dicitur in ps̄. Exterminauit eā
aper de silua. ⁊c. Item dicit̄ cōmuniter
dyabolus qui hebraice dicit̄ deorsū fluēs
quia quiet⁹ in celi culmine stare cōtem
sit. supbie sue pondere deorsum cadere
meruit. grece vo dicit̄ criminator sed q[uia]
vel ad crimina allicit et inflammat. vel
quia electoꝛum innocentiam falsis cri

minibus inficit ⁊ accusat vt dicit̄ Apoc.
xij. Proiectus est accusatoꝛ ⁊c. Et sicut
dicit Ysid. ethimoloḡiaꝝ libro. viij. Itē
preter ista nomina multipliciter in scri
ptura eius malicia denotatur. Dicitur
enim serpens vel draco ꝓpter eius virulē
tam astuciā. Apoc. xij. Leo ꝓpter eius
aptam violentiā. i. Pe. vlti. tamq̄ȝ leo
rugiēs. Vectis ꝓpter eius obstinatā du
riciam Ysa. xxv. Coluber tortuosus ꝓpter
ipsius in isto aere caliginoso latentiam
Et iō ab aug̅. recitatur opinio platonis
de cacodemonibꝫ super Gene. ad literā
li. viij. et habet̄ li. v. siue dis. viij. c. i. De
mones aerea dicunt̄ animalia quia cor
porū aereoꝝū vigent natura nec per mor
tem dissoluūtur. q2 p̄ualet in eis elemē
tum aptū ad patiendū potius q̄ȝ ad agē
dum. Item dicit Aug̅. in libro de ci. dei
ca. viij. Demones sunt animalia anio
passiua mēte rationalia tp̄e. i. duratiōe
eterna corpe aerea ⁊c. Hec q̄dem ab au
gusti. opinatiue ⁊ recitatiue sunt dicta
volente insinuare q̄liter demon a loco
summe illuminoso. scȝ celo empyreo sit
expulsus ⁊ in hoc aere caliginoso intru
sus vt ibi patiatur ⁊ inde assumat corp⁹
q̄n a deo ꝑmittitur vt hominū vita p̄ ip
sius ministeriū exerceat̄. ꝓpter quod ab
Ysa. faber cōflans prunas ⁊ formās vas
in opus suū dr̄ quia eius exercitio vita
electorū qui vasa sunt gratie cōprobat̄
Ysa. liv. Creaui fabrū ⁊c. His itaq̄ȝ no
minibus ⁊ multis alijs modis demō no
minat̄ quibꝫ virulēta ei⁹ rabies demon
stratur. Dicit enī beda in glosa. sup illū
locū. i. Pe. vlt̄. Circuit q̄rens quē deuo
ret ⁊c. Circuit enī tanq̄ȝ hostis obsidens
muros clausus explorās vt p̄ inferiorē
ꝑtem ad interiora penetretur. Offert
⁊ oculis formas illicitas vt visu destru
at castitatē. aures p̄ canora temptat vt
molliat x̄panum rigorē. Linguā cōuicio
ꝓuocat. Manum iniurijs lacessentibus
ad vindictā ꝓuocat vel ad cedem instigat
Honores terrenos ꝑmittit vt anihilet
celestes. ⁊ cum latenter nō potest falle
re apertos addit terrores in pace subdo
lus in ꝑsecutione violentus cōtra quē
anim⁹ debet esse tm̄ paratus ad resistendū

qñtũ ille ẽ pat' ad ɔpugnãdũ vbicũqꝫ gl'.

Capitulum vicesimum. De angelis puersis.

m Ali igitur angeli cõsentiẽtes vo
luntati luciferi cadentis irrecu
perabiliter in hoc aere caligino
so velut in carcere sunt reclusi. Ceciderunt aũt de luce in tenebrã. de sciẽtia in
ignorantiã. de dilectiõe in odiũ ꝛ inui
diam. de summa felicitate in summam
miseriã. vt dicit Greg. Item demones
psunt demonibꝰ ſm maiorẽ sciẽtiã
et minorẽ. alijs sub sunt. vt di. Ambro.
sup Lucã Quamuis enĩ obstinati sunt
in malo viuaci tamẽ sensu non sunt peni
tus spoliati. Nam vt di. Isido. triplici
acumine vigẽt demones. Nã quedã sciũt
subtilitate nature. quedam experientia
tempoꝝ et diuturnitate. quedã sancto
rum spirituũ reuelatiõe. Item demones
vt di. Aug'. in eius viuacitate ingenij
cognoscunt seminales rerum virtutes.
nobis occultas quas p cõgruas ꝛ tem
peratas elementoꝝ p cõmixtiões spar
gunt ꝛ sic diuersas rerũ species pducũt
qꝫ enim poss̃ p se facere natura succes
siue hoc potest diabolus facere per accele
rationẽ operũ nature. vnde per artem de
monũ magi pharaõis serpentes ꝛ ranas
subito produxerũt sicut super Exo. glo.
sa dicit. Item demonũ intentio tota ẽ
ad malũ ꝛ ad fatigationẽ bonoꝝ et ideo
elementa sepe perturbãt tempestates in
mari ꝛ in aere concitant fructus terre
corrumpũt ꝛ deuastant vt patet Apoca.
vij. ca. et longe priora facerent. si boni
angeli non cohiberẽt ꝛ ideo quia ɔtinue
peccãt quocũqꝫ vadũt penã suã ɔtinue
secũ portant vt di. Greg. Item grego. li.
moral. xxxij. demones semp afflictiõem
iustoꝝ expetũt. sed si a deo potestatẽ non
accipiũt ad temptatiõis articulũ nul
latenus cõualescunt. vnde quãdo vnũ
malum intulerint. ad faciendũ aliud su
bito se accingunt. vñ exeuntes ab obses
so porcos intrare petierũt. Nam vt suã
agant maliciam etiã bruta ledere appe
tunt. quando cohibente eos diuina po
tentia homines ledere non presumunt

Item in libro. xiiij. ſm diuersas diuer Nota
soꝝ complexiões varias diuersis pa
rant temptationũ illaqueantes decep
tiões. nã letos temptãt de luxuria tri
stes de discordia. timidos de despatiõe su
perbos de presumptiõe. Item in libro.
xxj. primo antiquus hostis temptans
quasi cõsulendo blanda ꝛ illicita animo
suggerit. post ad delectatiõem ptrahit ad
extremũ p cõsensum possidens violenta
consuetudine premit. vnde de ipso dicit
iob. xli. Stringit caudam ꝛc. Item idem
li. xxxij. Nequaqꝫ hostis callidus quem
piã pimit. sed calliditate pestifere psua
sionis ꝛ fraudulẽtis ɔsilijs interficit. qꝫ
dum dulcia resonant ad noxia cor incli
nant. Item idem li. viij. sicut est perdit'
hostis sensibꝰ se obijcit. modo quasi an
gelum lucis se ostendit. Itẽ li. xxxiiij.
in fine mundi tanto feruẽtior erit ad se
uiciam quãto se sentit viciniorẽ ad iudi
cium ꝛ ad penam. Item ibidẽ tũc quic
qd' nequiter voluerit callidus exquiret
tunc superbis ceruicem quam altius eri
get ꝛ per illum dampnatũ hominem quẽ
gestabit omne quod poterit. tunc nequi
ter ostendet. Itẽ ibidẽ li. xxxiij. Apparẽ
te iudicio districto assistente celestis curie
ministerio antiquus ille hostis diabolꝰ
belua crudelis et fortis in medio capti
uus adducetur. cum suo toto corpe eter
ne gehenne incendijs mãcipabitur vbi
vtiqꝫ inauditum erit spectaculũ quan
do hec immanissima belua electoꝝ ocu
lis ostendetur. Hec pauca de infinitis
ꝓprietatibꝰ malignorũ spũuꝫ ꝛ eoꝝ effe
ctibꝰ dicta sufficiãt cã breuitat̃. alĩs vo
ipi' sathã ꝓprietates opatões ꝛ occul
tas machinatões si qs scire desiderat li
brꝫ. Greg. sup iob plegat ꝛ pcurrat ma
xime in duobꝰ. c. penult. scꝫ. xl. et. xli.

Explicit liber secundus

Incipit liber tertius de ꝓprietatibꝰ aĩe rõal.

Diuuante iesu christo in precedẽtibꝰ
aliquas proprietates de
substantia penitus incorporea diuina sci

licet natura et angelica quātum ad hoc spectat, opusculum breuiter introduximus, nunc cum eiusdē interueniēte auxilio ad creaturam corpoream stilum convertamus, a dignissima creaturarū scilicet homine qui naturam et proprietatē sapit tā corpū q̄ spūū includatez.

Capitulum primū

De hominis descriptione.

Cum igitur homo s̄m Isidorum sit animal deiforme mansuetum natura s̄m legem rationis discipline susceptibile: diuinam habens ymaginem in potentia cognoscendi et similitudinem in potentia diligendi. Ad h̄ vt rudibus z puulis hominis proprietates manifestius innotescant a partibus eius ex quibus est compositus est breuiter includandum. Et primo a natura digniori, scilicet ab anima secundū quam cum substantia angelica conuenit ac concordat, quia s̄m illam supra naturam corporis homo ad celestia eleuatur. Nam sicut dicit Isidorus, homo abusiue ab humo est dictus cum ex loci etate: non tantum corporis sed anime sit concretus. Et ideo grece antropos idest sursum erectus appellatur, eo q̄ ab ymo ad contemplationem sui artificis spiritus regimine subleuatur, vn̄ poeta. Pronaq̄ cum spectant animalia cetera terram. Os homini sublime dedit celumq̄ videre. Iussit et erectos ad sidera tollere vultus. Homo itaq̄ celum querat et non tanq̄ pecus ventri obediens mentem in terra figat. Cum etiā s̄m Isidorū duplex sit homo scilicet interior et exterior, primo ab interiori scilicet anima est tractandum.

Capitulū secūduz

De homine interiori scilicet anima

Primo igitur videndum est quid sit anima rationalis secūdū rem et s̄m diffinitionem, et quid dicatur s̄m ethimo. et nominis impositionem. Deinde quid secundum potentiam et virtutem. Tertio quod s̄m effectum et operationem. Quarto quid s̄m sui perfectibilis comparationem scilicet que sit eius ꝓprietas quando cum corpore coniungitur, et que quando ab eo separatur. Alia a vo rō alis ꝑe qua dicitur tēdim' a q̄dā scīs z pb̄is, diffinitur vt spiritus, a quibusdam vt anima, a quibusdam vt anima et spiritus. In quantum autem anima habet naturam spiritus diffinitur ab Augustino in libro de motu cordis.

Capitulum tertiū

Adhuc de anima.

Anima est substantia incorporea intellectualis illuminationis a primo vltima relatione perceptiua. Ex qua diffinitione primam et precipuam cognoscimus rationalis anime proprietatez: spiritus enim humanus mediāte post angelos est diuine illuminationis receptiuus. Item inquantum est anima diffinitur dupliciter. Quia vnit corpori scilicet et, vt motor mobili et nauta naui, et s̄m hoc diffinitur a remigio sic. Anima est substantia incorporea regēs corpus. Et ab augustino de anima et spiritu. Anima est substantia quedam rationis particeps corpori regendo accommodata. Ex qua diffinitione alia spiritus proprietas elicitur. s. q̄ quadā necessitate amoris et gubernationis ad regimen corpis sibi vniti naturaliter inclinatur ex quo etiaz patet q̄ anima in corpore regendo non per dimensionem z loci spacium in corpe extēditur, sed eius virtute corpus vndiq̄ regitur z mouetur sicut ponit Calcidius exemplum in cōmento super thimeū de aranea que in medio tele eius residens sentit qualem cunq̄ motum interius vel exterius factuz sic anima in centro cordis residens sine sui distēsiōe totū corpus viuificat z omniū mēbrorum motus dirigit z gubernat. Prout autē cōparatur corpi sibi vnito vt forma et pfectio diffinitur a pb̄o in li. de anima sic. Anima est endelechia. i. actus primus siue pfectiō corpis phisici organici potētia vitā habētis. Ex q̄ diffinitiōe pz q̄ spūs corpi sit vnibilis, nō tamen

o vidius pri metha mor

Augustin phemio rationatio

ēmni sed solum organisato corpi et phi
sico .i. naturaliter ad susceptōez anime
rōnalis disposito infundit̄ 7 vnit̄. Itez
inquantū est anima 7 spiritus quadru
pliciter diffinitur. p̄mo in ꝯpatione ad
creaturas generaliter sicut ait aug. in li.
de anima 7 spū. Aīa est oīm similitudo
Ex quo patet. ꝙ aīa ex sui natura ad su
scipiendū in se oīm rex̄ silitudines ē ap
ta nata. vt dr̄ in li. de aīa 7 spū. aīa ad sili
tudinē totꝰ sapiētie facta in se oīum re
rū gerit similitudinē. q2 similis terre est
p̄ sēnsū. aque vero p̄ imaginatiōez aeri
p̄ ratiōem firmamēto p̄ intellectū celo
empireo p̄ intelligētiā. Sexto aūt mō
diffinit̄ in compatōe ad deū tanq̄ ad su
am cām efficietē sic. Anima ē deiforme
spiraculū vite. Ex quo patet p̄ñteras
aīe ꝙ nō ex traduce. nec ex seminali rati
one ꝓpagat̄. sed ad viuificatiōz corpis
a deo infundit̄ 7 creatur. Itē septimo mō
describit̄ in ꝯpatōe ad deū sicut ad finē
suū sic. Aīa est spūs intellectualis ad be
atitudinē in se 7 i corpe ordinatꝰ. 7 ex h̄
relucet anime ꝓprietas. scz ꝙ aīa nō so
lum sepata beatificat̄ cū angelis vel sicut
angelus i omni corpe glorificato ip̄ius
felicitas ampliat̄. Has oēs differētias
et diffinitiōes sub quadā generali descri
ptiōe cōprehendit Io. Damas. omelia
xxvi. Anima ē substātia viuēs simplex 7
incorpea. corpeis oculis s̄m ꝓpriā natu
ram inuisibilis 7 immortalis rationalis
intellectualis infigurabilis organico
vtēs corpe 7 huic scz corpi vite augmē
tatiōis sensus 7 generatiōis tributiua
nō aliū habēs p̄t se ip̄az itellectū s3 p̄tē
sui ip̄sius purissimā. Sicut etenī oculꝰ
in corpe. ita est anima intellectus arbi
trio libera 7 volūtaria 7 opatiua volūta
te vertibilis quoniā creabilis. Oīa hec
ex eius grā qui eā cōdidit suscipiens ex
q̄ 7 esse 7 naturā suscepit. Huculꝫ Io.
Damas. in c. supradicto Cōsimiles etiā
ꝓprietates describit Bern. sic dicēs. O
aīa insignita dei imagine decorata simi
litudine desponsata fide dotata spū. redē
pta xp̄i sanguine deputata cū angelis.
capax beatitudinis heres salutis p̄ticeps
rationis. q̄d tibi cū carne? Ex istis mul
tis diffinitōibus 7 descriptōibus variās va
rie ꝓprietates aīe quo ad esse nature et
etiam gratie iam relucent.

intellectualis beatitudinem

Capitulum quartum.

Quō aīa sit a phisicis descripta.

Quid tñ s̄m rem sit aīa. pluribꝫ
incertū est. Nā circa hoc antiqui
legūtur plures varias q̄si ꝯtrarias
sententias ꝓtulisse. Recitat enī Aresto
tiles in li. de aīa. ꝙ plato posuit animā
essentiā se mouentē. Seno vero dicit ani
mā eē numerū se mouentē. Pictagoras
armoniā. plato phinoꝰ ydeā. Asclepides vo
dixit animā eē quinqz sensuū exercitiū
sibi ꝯsonū. Ipocras aūt spūm tenuē per
omne corpus dispsum. Eraclitꝰ phisicus
lucē vel scintillā essentie animā vocat. De
mocritus spūm insertū athomis. vñ pro
pter facilitatē motꝰ totū corpꝰ aīe puis
asserit. Permenides dicit eā ex terra et
igne esse. Epicurus dicit aīaz q̄ndā spēz
ex igne 7 aere esse. Ipertꝰ dicit animā
quendā vigorē igneū fore. Iuxta illud
Ignēꝰ ē illis vigor 7 celestis origo. Cū
ergo tot 7 tā diuersa de substātia aīe a
sapientibus sint relata. h̄ solum sufficiat
quo ad phos q̄t s̄m sanctoꝝ dicta. Aīa
est quedā spūalis et intellectualis rati
onalis substātia ad viuificandū 7 perfi
ciendū corpꝰ humanū a deo ex nihilo sic
creata. vnde q2 substantia est cōtrarioꝝ
susceptiua susceptibilis enī est sciētie 7
ignorantie virtutis 7 malicie 7 hoc sine
substantie sue immutatione seu deperdi
tione. Item quia incorporea est non est
sensu corporali pceptiua neqꝫ s̄m dimensio
nem extensiua. Item quia simplex est in
natura. ideo nec augmenti nec detri
mēti est in sua essentia receptiua. 7 ideo
neqꝫ in corpe maiori est maior. nec in mi
nori minor. vt dicit augustinus. Item
q̄uis simplex sit 7 inuariabilis in substā
tia sua. est tamen in potentia sua multi
plex. Nā multitudo in virtute et in po
tentia non ponit maioritatem in natu
ra vel minoritatem. sed quo ad varios
effectus est potētialis multitudo in ani
ma. vnde non est maior in tribus q̄3 in
vna. nec minor est in vna in q̄3 tribus.

Patet itaq3 multiplex anime ꝓprietas ſm rem ꝛ diffinitionem. lucidius aũt patebit aĩe ꝯditio p nõis ipſi9 ĩpoſitiõꝫ

Capitulum quintũ

Quomodo aĩa nomẽ a gẽtilib9 cepit

Anima igitur ſm Yſido. a gentilib9 nomẽ accepit. ꝑ eo ꝙ ſm eoꝝ opinionẽ ventus ſit. qꝛ aereꝫ ore attrahẽtes viuere videmur. Sed illud apertiſſime falſum eſt quia multo prius anima corpi infunditur ꝙ3 aer ore capiatur. qꝛ in genitricis vtero ſtatim viuificata a dño infunditur ꝛ creatur. Anima igitur dicit̃. eo ꝙ viuit. ꝛ corpus cui infunditur animat ꝛ viuificat. Spiritus vero dicitur. qꝛ vitam in ſe habet ſpiritualem animalẽ et naturalem. et qꝛ ſpirare facit ipſum corpus. Idem etiã in eſſentia ẽ anima ꝛ animus. ſed anima dicit vitã ſm ratiõem animus ꝯſiliũ. vnde dicũt phĩ animaꝫ. i. vitã ſine animo i. ſine ꝯſilio ꝑmanere. Dicitur etiã anima mens. qꝛ tanq3 caput eminet vel qꝛ meminit. vnde homo ſm mentẽ dr imago dei. Item multa nomina anime ſũt ita cõiuncta ꝙ vnum ꝑ alio ſepe p[onit]ur et p diuerſa nomina anima diuerſis reſpectib9 nominatur. Anima enĩ dicitur dum animat ꝛ viuificat. Mens in quantum recolligit. Animus dũ vult. Ratio dum rectũ iudicat. Spiritus dum ſpirat. Sensus dũ aliquid ſentit. Vñ ꝛ probis anie ꝓprietatib9 ſuẽtu que anime qualitas eſt a ſenſu nomẽ accepit. Huc vſq3 Yſidorus libro vndecimo. capi. i.

Capitulum ſextuꝫ

De potentijs anime.

Anima vero plures habet potentias cum ſit in ſubſtãtia vna multiplicẽ habet ꝯparationẽ ſm quã oportuit diuerſam potentiaꝝ ipſius oñdere ꝑtitionẽ. Cõparatur eĩ ad corp9 ꝛ ad finẽ ſuũ. ꝛ ad actũ ſuũ. ſm cõparatiõꝫ vero ad corp9 quinq3 habet potẽtias quarũ prima eſt ſm Auguſ. ſenſualitas que vis eſt anime qua mouetur ꝛ tendit in corporis ſenſus atq3 appetitus rerũ ad corp9 ꝑtinentiũ. Hac potentia mouetur animal ad appetendũ delectabilia. ꝛ refugiẽ ꝙ3 nociua. Secũda potentia eſt ſenſus ſcilicet vis anime qua cognoſcit res ſenſibiles ꝛ corpales qñ ſunt pñtes. Tertia eſt imagnatio qua anima intuetur formas rerũ corpaliũm cum ſunt abſentes. Quarta eſt ratio que inter bonum ꝛ malum verũ et falſum diſcernit. Quinta eſt intellectus que res non materiales ſed intelligibiles cõprehendit vtpote deum ꝛ angelũ ꝛ huiuſmodi. Tres prime potentie. ſ. ſenſualitas ſenſus et imaginatio ſunt in anima put eſt corpi vnibilis et ei inſtuit vitam ꝛ ſenſum interiorem ꝛ exteriorẽ ad ipſius copis ꝑfectionẽ. ꝛ he potẽtie hominib9 ꝛ brutis ſunt cõmunes. due vero alie. ſ. ratio ꝛ intellect9 ſunt in ea put a corpe eſt ſepabilis ꝛ remanet ſepata ſicut angelus ꝛ hoc ſm duplicẽ aſpectũ. Reſpicit nanq3 ſupiora ꝛ ſic intellect9 nũcupatur. reſpicit ꝛ inferiora. ꝛ ſic ratio dicitur. Prout aũt anima cõpatur ad finem ſuum triplicẽ habet potẽtiam ſcilicet rationalem qua tendit in verũ. concupiſcibilem qua tendit in bonũ. iraſcibilem qua tendit in arduum et eternũ. In rationali eſt cognitio veri in cõcupiſcibili voluntas ꝛ deſiderium boni. in iraſcibili eſt fuga cõtrarij. ſ. mali. Dis itaq3 potentia ſic conſiderata eſt cognitiua ſiue apprehenſiua veri ꝛ effectiua boni vel motiua ad fugam mali. De vi igitur apprehenſiua ſiue rationali omnis ſenſus oritur. De vi aũt motiua cõcupiſcibili ꝛ iraſcibili naſcitur omnis affectio ſiue affectus. que affectiões ſunt quattuor. ſ. gaudium ſpes timor et dolor. prime due naſcuntur de concupiſcibili nam de re quã cõcupiſcimus gaudemus ꝛ gaudẽdo ſperamus. Due vero alie. ſcꝫ timor ꝛ dolor oriuntur de iraſcibili. quia de eo quod odimus iã dolem9 et dolendo timem9. Hi ſiquidẽ quattuor affect9 virtutũ omniũ ꝛ vicioꝝ quedaꝫ ſunt ſubſtrata materia ſic alĩs ẽ oſtenſũ et hoc patet p aug9. libro de anima ꝛ ſpũ vbi hec oĩa declarantur.

Capitulũ ſeptimũ

De triplici potentia anime.

Prout vero consideratur anima ad suum actũ triplex potẽtia occurrit. s. vegetabilis sensibilis ratõnalis. immo in diversis subiectis triplex dicit anima. scz vegetabilis que est in plãtis et radicibus. sensibilis que est in brutis et animalibus. rationalis in hominibus. Unde animã vegetabilẽ comparat philosophus triangulo. quia huiusmõi tres sunt partes. generativa/nutritiva/augmentativa. Unde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria Animã sensibilem cõparat quadrangulo qz quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos anima sensibilis duos facit triangulos potentiarũ ubicunqz enim anima est sensibilis ibi vegetabilis invenitur sed nõ econverso. Animã autem rationalez cõparat circulo ratione sue pfectionis et capacitatis. Omniũ enĩ figurarũ ysoperimetrarum. i. equales ambitus habentiũ maxim⁹ est circulus. Quamvis enĩ pfectibilis facta sit in scientia et virtutibus anima rationalis. ut dicitur in libro de anima pfectissima est et capacissima instar circuli quantũ ad potẽtias naturales. unde supposita anima rationali presupponit potentia vegetabilis et sensibilis. sed non convertitur

Capitulum octavum. De anima vegetabili

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generativam necessariaz ad multiplicatiõem specierum potentiã nutritivã ad cõservationem individui sed potẽtiam augmentativã ad pfectiõem subiecti. Huic autez virtuti vegetabili quattuor deserviunt scilicet virtus appetitiva que sunt necessaria in nutrimẽto. digestiva que separat cõvenientẽs ab incõvenienti in nutrimento retentiva que trãsmittit ad singulas partes in aĩalibus et ad singulos ramos in plantis qd cõveniens est in alimento et cõiungitur eis ut restauretur deperditum tam in animalibus q̃z in plantis. Expulsiva que expellit illud qd nature est inconveniens et nocivum. Sunt et alie virtutes potentie vegetabili administrantes ut immutativa. informativa. assimilativa. perforabilis aspera lenis quarũ differentias non intendim⁹ psequi: qz in libro Johannicij per se patet. Ex predictis igitur breviter recollige q̃ anima potentiam vegetabilẽ in plantis per similibus similia producit et producta in esse multiplicat. et custodit. Item que sunt necessaria ad nutrimẽtum appetit recipit incorporat atqz unit. Item que inconvenientia sunt abijcit et excludit. Item per generativam virtutẽ cui deservit passiva multiplicat speciẽ et ad esse perducit. Item per nutritivam speciem multiplicatã renovat atqz nutrit Itẽ per augmentativã subiectũ dilatando in debita quãtitate perficit et pducit. Item senio et tpis mutabilitate deficit et tandem pereunte corpore ipsa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant.

Capitulum nonũ De anima sensibili

De anima autem sensibili quantum ad potentiarum suarum differentias aliqua pauca breviter sunt dicenda. Nam virtus sensibilis in subtilissimis cerebri ventriculis sedẽ habet. ab ipso aũt cerebro per nervos et arterias per singulas ptes animalis se diffundens motum et sensum voluntariũ in singulis membris opatur. Duplicem itaqz habet anima sensibilis potestatem. s. apprehensivã et motivã. Apprehensiva vero dividitur in sensum cõmunem sive interiorem et in sensum pticularem sive exteriorem. sensus vero exterior cõtinet visum auditum gustũ od[orat]ũ et tactuz. et iste sensus in suis orga[nis] pducit taliter ad effectũ. Quidã nervus q̃ ab anathomia dr obtic⁹ descẽdit a cerebro ad oculos seu ad oculorũ pupillas et ramificat in duas ptes. et ali⁹ q̃dẽ ad aures. terti⁹ ad nares. quart⁹ ad linguam et palatũ. quit⁹ ramificat ad orgãa tact⁹ per totũ corp⁹. Per istos itaqz nervos spirit⁹ sensibil' ubiqz diffũdit per corp⁹ et ei⁹ virtute totũ sẽsibile et mobile reddit ex eu⁹

spiritus diffusionē per neruos arterias et musculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

Capitulum deci-cimum de sensu cōmuni siue interiori

Sensus vero cōis siue interior diuiditur in tres ptes ſm tres cerebri regiones. nā in cerebro sunt tres cellule. scilicet anterior: in qua virtus imaginatiua operatur. que quidem ea que sensus extrinsecus apprehendit interius ordinat et componit. Ut dicat Johannicius. Est et media cellula. scilicet logistica in qua ratio sensibilis vel estimatiua virt⁹ dominatur. Est iterū et tertia et postrema que est memoratiua que ea que apprehensa sunt p imaginatiōem siue rationem i thesauro memorie retinet et custodit

Capitulum vndecimum. De virtute sensitiua.

Sensus itaqꝫ siue sensitiua virtus que ab anima sensibili procedit est potentia qua anima de coloribus saporib⁹ et alijs sensuū obiectis iudicat et discernit. Imaginatiua vero est virtus qua formas pri⁹ a pticularibus receptas q̄uis absentes apprehēdimus. vt patet quando mōtes aureos cogitamus. vel qn̄ ppter similitudinem aliorū montium de monte pernaso somniamus. Uis autem estimatiua siue ratio sensibilis est ſm quā in precauēdis malis nobis vel in delectabilibus cōsequendis prudentes sunt homines et sagaces. et hec estimatiua nobis cōmunis est et brutis vt patet in canib⁹ et etiam lupis. Ratione tamen proprie loquendo nō vtūtur. sed quadā forti et solerti estimatiōe. sed de hoc alias. Memoratiua vero est vis oseruatiua siue recordatiua per quam species rerū ne in obliuionem veniāt reponimus et reseruamus Unde dicit q̄dam: memoria est archa siue cistula rationis.

Capitulū duodecimum. De virtute sensibili motiua.

Uirtus aūt sensibilis motiua diuidit in naturalē vitalē et aīalē Uirtus aūt naturalis est motiua humorum in corpore animalis per venas. et habet sedem suam principaliter in epate. eo q ibi pricipaliter operetur Uirtus quoqꝫ vitalis habet motum suum per arterias in quibus mouet spiritus a corde procedētes. Nam hec virt⁹ sedē suā habet in corde. vnde oriunt̄ arterie sicut ex epate vene nascuntur. tanti enim caloris est cor q nisi frigido aere attracto eius calor mitigaretur vtiqꝫ in semetipso suffocaretur. Propter quod per arterias et pulmonem necesse est aerem attrahere et eius incendiū mitigare. Uirtus autem animalis motiua que principaliter sedem habet in vētriculis cerebri a quo oriuntur oēs nerui mediante nucha. id est medulla spinali que est in spondilibus dorsi mouet omnia membra. Primo eni mouet neruos et musculos et lacertos. q̄ moti mouent et alia membra motu voluntario in omnem partē. ſm vero q mouet manus dicitur virtus operatiua. ſm vero q se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur virtus progressiua eo q ſm eam mouentur animalia motu progressiuo. Recollige igitur breuiter anime sensibilis proprietates huic tractatui cōgruentes. Est igitur anima sensibilis quedam spiritualis substantia. a vegetabili nobilior et dignior. Ratio. nabili vero lōge indignior et ignobilior. Nā eius esse et opatio dependet a materia siue subiecto cui⁹ est perfectiua. Unde pereunte corpore perit eius essentia et opatio nec pmanet a corpe sepata. q̄diu tamen est in corpore nobiles habet operationes. Est enim corporum animalium sensificatiua et in ipsis sensuū interiorum et exteriorum ſm organorum exigētia completiua. Item omnium membrorū ſm omnem partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sui virtutis distributiua vel diffusiua. Item secundum maiorem nobilitatem organorum et membrorum est nobiliū actionum pductiua Itē omni

et vigilie in animalibus est effectiua. Item virtute eius ad interiora reuocata i interiorib3 corpis fortius ē actiua Item diffusa p exteriores sensus ꝛ circa diuersa occupata debilius in singulis opatur. qñ eni actualiter intēditur in visu debilitatꝰ ꝛ remittitur in auditu ꝛ sic de alijs. Uñ dicit. Singulis intentus minor ē ad singula sensus. Itē in extremis ꝛ nimis excellentib3 eiꝰ virtus obtūditur. s3 in medijs delectatur. Ite3 eiꝰ virtꝰ et opatio impedit qñ ꝓpter opilatiōem meatuū ꝛ poroꝝ in mēbris spirituꝭ sensibili via seu transitꝰ denegatur vt in paraliticis epilēticis ꝛ alijs patet. Item ex nimio calore dissoluēte ꝛ poros dilatāte virtus eius dissoluit sicut ex nimia frigiditate ꝯstringēte ne se diffundat coartatur. Item ex odoriferis virtꝰ animalis ꝑdita restauratur sicut ex fetidis corrumpit ꝛ grauatur. Sed hec de virtute sensibili iam sufficiant.

Cap. tredecimum

De anima rationali

Anima vero rationalis. siue intellectiua idē est qđ intellectus Uñ diuiditur ꝫm duos pricipales actus. i. intellectū speculatiuū ꝛ intellectū practicū. Intellectꝰ eni speculatiuus exercetur in ꝯtēplatione. intellectꝰ vero practicus in opatione. Et ꝫm hanc radicē diuidit vita actiua ꝛ contēplatiua. Anima igitur rōnalis ꝑpetua est et incorruptibilis ac immortalis ꝓpter qđ et pricipalis eiꝰ actus. s. intelligere nullatenꝰ depēdet a corpe. ꝛ ideo ꝑfecte viuit ꝛ intelligit a corpe separata imo quāto plus se corpi imerserit. tāto tardius ꝛ impfectꝰ intelligit et quanto se magis a carnalib3 nexibus subtraxerit tanto faciliꝰ ꝛ clariꝰ apprehendit. Uoco aūt hic imersionē vel ꝑ fātasticā imaginatiōe3 vel per delectatiōem carnis siue tampaliū dilectiōe3. vñ dicit Greg. homo sicut in medio creatꝰ est vt eēt inferior angelo supior3 iumēto. ita hab3 aliquid qđ necesse est cōuenire cu3 summo ꝛ aliquid cū infimo. Immortalitatem quidē habet ipsis cū angelo. mortalitatē corpis cū iumēto. Anima igitur si ad deū ꝑ rationē ꝯuertitur illuminatur melioratꝰ ꝛ pficit. Si vo ꝑ affectōes ad creaturas ꝯuertit obscuratur corrūpit et deteriorat. q̄uis eni aīa in se ꝯsiderata immortalis sit ꝛ ꝑpetua. passibilis est tamē ex colligatiōe corpis cui ē ꝯiūcta. vñ Augu. in li. de aīa ꝛ spū. aie scorporib3 viuētes ꝑ dilectōem reꝝ sensibiliū corpalib3 afficiūtur a corpibus exeuntes in eisde3 imaginib3 tormenta patiūtur. ꝓpterea eni corpalibus passiōib3 ibidē detinere possunt. q2 hic mūdate a corruptiōe corpoꝝ nō fuerit. Ex quo patet ꝙ anima q̄uis in sui natura sit purissima. īpuritatē cōtrahit a carne cum originaliter ē corrupta sic vinū vel aliꝰ q̄cūq3 liquor ex vase corrupto ꝯtrahit īfectiōe3. ꝛ iō exuta a corpe qñq3 ex colligatiōe corpis secū sordes defert ꝛ iō necesse est vt purgēt sic gēma de luto nouit emūdata. Hec aūt oīa de dictis Augū sunt excepta. Recollige igitur ex p[illegible] ꝙ aīa rōnalis inter oīes creaturas [illegible] uine imaginis ꝛ silitudinis ē exp[illegible] representatiua ꝛ h q2 trina est in potētia q̄uis vnica ꝛ simplex sit in natura. Itē omniū rerum similitudinem est in se cōtentiua. Et ideo anima dicitur omniū rerū similitudo. vt dicit Augu. Ite3 semel creata in corpe vel extra corpus est in esse perpetuo permāsiua. Nam vt dicit Cassiod. nunq3 ad diuinā imagine3 diceretur creata si mortis termino clauderetur. Itē endelechia est corpis organici pħici. ꝛ ideo ipsius corpis in parte ꝛ in toto est pfectiua. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni ꝛ mali veri ꝛ falsi diiudicatiua et libere electiua Item ꝫm diuersas potētias formarum et specieꝝ diuersarū rerum presentiū et absentiū est apprehēsiua. Nā res materiales ꝑ suas naturales formas presentes vel absentes discernit. res vero immateriales per sui presentiam comprehendit. vt ait Augustinus. Item per reflexionē supsius supra se. supplius est cognitiua vt dicit philosophus. Nam videndo et intelligendo cognoscit se ꝛc. Item illuminationum ꝛ impressionu3

diuersatũ/ ad motũ tabule est naturaliter receptiua. Item cũ naturaliter incorpari ꝛ corpi vniri appetat. vnionis cũ corpe est naturalite r affectiua. Itẽ naturaliter est appetitiua boni ꝛ malicie fugitiua ꝗuis eni ex defectu liberi arbitrij ꝗñqꝫ malũ eligat. tamen ex natura malo remurmurat. vt dic̃ Augusti. Unde anima vegetabilis appetit eẽ. sensibilis appetit bene esse/ rationalis aũt affectat optimũ esse. Et iõ nunqꝫ quiescit. nisi cũ optimo cõiungat̃ Locus eni anime rationalis est deus/ ad quẽ mouet̃ vt in eo quiescat nõ ꝑ distensionez sed poti⁹ per desideriũ et amorẽ. De istiqꝫ anime ꝓprietates cum alijs supra positis iam sufficiant.

Ca. XIIII. De virtutibus anime quibus potens est suas operationes exercere.

Ostqꝫ diximꝰ de ꝓprietatibꝰ anime in se ꝛ in suo corpe cõsiderate/ restat videre de ipsius virtutibus quibꝫ potens est suas oꝑationes in corpore exercere. Hec aute virtus est potentia anime ei essentialiter attributa ad suas peragẽdas in corpore actiones. Nam mediante hac virtute corpus viuificat. cor ꝛ arterias cõstringit continue ꝛ dilatat/ sensum ꝛ motum voluntarium omni animato corpori administrat. vt dicit Constan. libro. xiij. Hec itaqꝫ est triplex. naturalis que est in epate/ vitalis siue spiritualis que in corde. animalis que in cerebro sedem habet Actio igitur virtututis naturalis in animalibus ꝛ in plãtis communis est que generat/ nutrit ꝛ augmentat. vt dicit idem Constan. Est autẽ generatio prout hic sumitur substantie humoris vel rationis seminalis in substantiam plante vel animalis operatiõe nature facta mutatio. Et hec virtus incipit operari a tempore generatiõis vsqꝫ ad ꝑfectiõem plante vel animalis. Huic aũt generationi naturali due virtutes. s. imutatiua ꝛ informatiua subministrãt. Nã virt⁹ immutatiua ẽ illa que substãtiã seminis trãsmutat ꝛ conuertit i substantiam singulaꝛ ꝑtiũ plãte vel animalis. Et hec virt⁹ istã facit transmutatiõez mediantibꝫ q̃ttuor qualitatibꝫ primis. s. calido/ frigo humido ꝛ sicco. nam ꝑ calidũ ꝛ humidum operatur substãtiam molliorem vt carnem in animalibꝫ. flores et medullam in arboribꝫ. ꝑ calidu; ꝛ siccum operatur radices in vegetabilibus/ cor i animãtibus. per frigidum ꝛ humidũ oꝑatur in plãtarũ folijs et animaliũ pilis. per frigidum et siccum oꝑatur in neruis ꝛ ossibus animalium in truncis ꝛ corticibus arborũ ꝛ plantarum. Uirtus vo secũdaria [illegible] cet informatiua actiõi nature in generatiõibus est necessaria. qꝛ ordinat ꝛ distinguit formam et speciẽ ipsi generato ꝑ partes singulas ꝯgruẽtes. Nã hec virtus ꝑforanda ꝑforat. vacua cõcauat. aspera lenificat. ꝛ nimis lenia asperat. et vnicuiqꝫ ꝑticule superficiem ꝑficit ꝛ figurat. He aũt due virtutes scꝫ immutatiua et informatiua nõ diutius operantur nisi quousqꝫ ipa res generata vt animal vel plãta inesse nature cõpleat̃ Et ideo necesse fuit vt virtus nutritiua ad cõseruatiõem generationis cõtinue sequeretur. est enim ipsius generatiue virtutis adiutrix et ministra. qꝛ in longitudine latitudine ꝛ profunditate augmentat ꝛ extendit ipm generatum Pascitiua quoqꝫ virtus nutritiuã adiuuat ꝛ ei ministrat qꝛ cibũ ab animalibꝫ assumptũ in mẽbris assimilat ꝛ solidat ꝛ quod dissolutũ est ac deperditum vi caloris vel aliqua passione aeris reparat et restaurat. ꝛ ideo natura mirabilis pascitiuam virtutẽ nutritiue fec̃ adiutricẽ et vtrãqꝫ subiecit ministerio virtutis generatiue. Huic ergo pascitiue virtuti quatuor virtutes ꝑticulares subministrãt s. appetitiua q̃ nutrimentũ cõueniẽs attrahit ipsis membris ꝛ ad nutrimentũ carnis attrahit tꝑamẽtũ sanguinis. ad nutrimẽtum cerebri et pulmonis temꝑamentũ fleumatis. ꝛ sic de alijs Item ei cooꝑatur virtus digestiua q̃ conuenientia ab inconuenientibꝫ nutriendo separat et diuidit purum ab impuro Itẽ virtus retentiua que. s. purũ nutrimen

tum custodit. et quod iaʒ actiõe nature excoctũ est singulis mẽbris incorpat. assimilat atqʒ vnit. Itẽ expulsiua que superflua membris tracta eis nullatenꝰ assimilando necessaria expellit. Et ideo sicut vis appetitiua opaᷓ cũ calido ⁊ sicco ⁊ digestiua cũ calido ⁊ humido ⁊ retẽtiua cũ frigido ⁊ sicco. sic expulsiua cũ frigido ⁊ humido opatur.

Ca. XV. De virtute vitali cuius initium est cor.

Virtutẽ autẽ naturalẽ sequitᷣ virtus vitalis que vnificat cuiꝰ fundamentũ siue pprium domiciliũ est cor a q̃ procedit vita ad omĩa mẽbra viuificãda. Istius virtutis opationi coopatur vis volũtarie motiua. qua cor ⁊ arterie dilatãtur et cõstringũtᷣ. Et dicitᷣ hec dilatatio motus cordis a medio in oẽs extremitates Sic ecõuerso pstrictio dr̃ motus ab extremitatibꝫ ad ipm mediũ sicut est i fabrorꝫ follibus videre. Virtus ergo vitalis cor dilatãdo mediante pulmone ad cor aerẽ attrahit et a corde ad alia membra p arterias trãsmittit. Et ista virtus per virtutẽ dilatatiuã cordis ⁊ cõstrictiuã anhelitũ in animali opatur qui mouet pectus motu continuo. neruis tamẽ motis primitus ⁊ lacertis. Iste autẽ flatus siue anhelitꝰ necessariꝰ est ad caloris naturalis mitigatiõꝫ. et ad spiritꝰ vitalis nutrimẽtũ. necnõ ad spiritus animalis generatiõem. Custodia enĩ caloris naturalis est frigidi aeris tpatus attractus ⁊ custodia vitalis. ex cuiꝰ tpamẽto generatᷣ spũs animalis ⁊ ideo ad vite conseruatiõeꝫ nihil est magis necessariũ q̃ʒ anhelitus. bene dispositus in oibꝫ ordinatus. Hec oĩa habentur a Constan. in pantegni. Sine cibo ieiuni et potu ad horã põt psistere animal. sine attractione vero aeris nec ad momentũ põt animal in debita cõsistentia permanere. Corrũpitur tamen hic anhelitus siue aer attractus multis modis. ⁊ seqᷓtur necessario destructio animalis. Primo ex cerebri mala dispositiõe. nam cerebro quocũqꝫ mõ in suo officio ipedito ppter defectũ influentie spirituum. deficit cordis dilatatio et debita constrictio Unde seq̃tur necessario animalis suffocatio. vt patꝫ in apoplexia ⁊ in aliis causis consimilibus. Item idem accidit ex cordis lesione qñ humorũ ibi naturaliter existentiũ fit euacuatio ⁊ per consequẽs spirituũ exinanitio ⁊ sic aeris attractio non habet locuꝫ. Item idẽ accidit ex subita caloris naturalis ad interiora cordis repercussione vt patet in timorosis et sicut diximus. qui aliquãdo deficiunt et sincopisant. Item idem accidit ex epatis infectione. nã corruptio epatis generatiõꝫ aufert puri sanguinis quo calor naturalis nutritᷣ. quo oblato ipsius vitalis deficit ⁊ per cõsequẽs anhelitus pticulariter vel vniuersaliter impeditᷣ. Itẽ idem accidit ex pulmonis pforatione. et patet in ptisicis in quibꝫ ventus astrictus p occultos poros euanescit ⁊ ad tẽperandũ calorẽ cordis nullatenus sufficit. Item idẽ accidit in omni ⁊ nimie interioris vacuitatis corporis subita repletiõe. vt patet in submersis in quibus poris opilatis anhelitus intercluditur ⁊ simpliciter impeditur. Item ex nimia aeris corruptiõe. vt patet in pestilentia ⁊ corrupto aere qñ ipsus vitalis suũ cõtrariũ fugiẽs interioribus cordis se intercludit ⁊ ex corrupto aere iam oppressus cor et alia corporis mẽbra regere non sufficit. ymo deficit i se. ⁊ quasi subito euanescit. ⁊ tũc mors est i portis Itẽ ex humorum thoracis ⁊ pectoris infectiua corruptione. vt patet ⁊ in leprosis. Itẽ ex viarꝫ canaliũ pulmõis obstructione. vt patet in asmaticis ⁊ anhelosis ⁊ aliis. Itẽ ex spẽali cordis corruptiõe sic ex morsu alicuius venenosi reptilis cuius venenũ ad cor penetrãs naturalem calorẽ vincit. et sic anhelitus via intercluditᷣ. Item nimia calidi aeris rarefactiõe sicut cõtingit ex balneo nimis calido vl' sole feruẽtissimo poros nimis rarefaciente ⁊ apriente. vnde fit nimia caloris naturalis exalatio ⁊ sic nõ sufficit aer frigidus attractꝰ ad caloris accidentalis mitigatiõꝫ. ⁊ sic anhelitꝰ impeditᷣ. Itẽ idẽ accidit ex aere nimis frigido

lacertos & neruos pectoris cōstringēte vñ & vis attractiua aeris impedit. vt3 in dormientibꝫ sup nuē. Item idē q̄nq3 cō tingit ex vena cordis q̄ dr̄ cōcaua vena opilatiōe qua opilata & interclusa dene gatur transitus siue via sanguis ab epa te ad cor ad vitalis spiritus nutrimētū vnde calore intēso & humore subtracto animal suffocatur. q2 non sufficit aer ad cor refrigerādum. Item ide3 accidit ex colere siue alteri⁹ humoris in subtilissi mis venis cordis incēsione. vt p3 i acu tis febribus in quibꝫ deficit anhelitus. Item ex gutturis & aliorū meatuū ex teriorū nimia & violenta ꝯstrictiōe vt ē videre in suspensis & suffocatis in quibꝫ intercepto anhelitu cor subito incendi tur & sic animal subito moritur. His et multis alijs modis vitalis v̄tus p de fectū anhelitus impeditur. Ex virtute spirituali ꝓcedūt ira pugna indignatō emulatio & consimiles passiōes q̄ q̄de3 surgūt in brutis ex motu sp̄ualis v̄tu tis cū impetu & sine discretiōe. sed in ho minibus ordināde sunt & regēde sub cer ta animi ratiōe. Hec de sp̄uali siue vita li virtute sufficiant.

Ca. XVI. De vir tute animali

V Irtus animalis sedē et locū habet in supiori pte hominis .s. in cerebro. et hec ē triplex ordinatiua sensitiua et moti ua. Ordinatiua p se solum explet cere brū. Nā in prima pte sui i anteriori cel lula ordinat fantasiam siue ymaginatio nem. in media cellula ordinat estimati uā & ratiōs & itex in posteriori cellula p ficit memoriā & memoratiuā actiōem Nā virt⁹ ymaginatiua illud qd̄ format & imaginat trāsmittit ad iudiciū rōnis Ratio vero qd̄ ab imaginatiōe recipit & quasi iudex iudicat & diffinit ad memo riā trāsmittendo. Memoria ea que fu erūt i intellectu posita recipit & donec il la ad actum reducat. cōseruat firmiter & custodit. Secūda v̄tus .s. sensitiua sic habet formari. nā sp̄us aīalis ab iterio ribꝫ vētriculis cerebri mediātibꝫ q̄bus dā neruis q̄ sunt mollissimi ꝓgreditur ex quibꝫ sensus format. Vñ quidā diri guntur cū sp̄u animali ad oculos vt ibi formetur visus. Quidā ad nares vt for metur olfactus & sic de alijs. Sēsus igi tur visus subtilior est cū sit natura eius ignea. Auditus sensus est aere⁹ q2 pcipit aeris sonitus. deinde subtilior est olfa ctus cū sit natura ei⁹ fumea. deinde gu stus cū sit ei⁹ natura aqua. postremo sen sus tact⁹ grossior est omnibꝫ. quia natu ra sua cū sit terrea in duris .s. in ossibus & in neruis / in asperis lenibꝫ / frigidis / & calidis est necessaria. Hor sensuū singu li habēt sua officia vt immutati & infor mati a suis obiectis q̄ sentiūt vt sua sen sata intellectui representent.

Ca. XVII. De vir tute visibili.

S Ensus igitur visus cū sit ig neus est simplicissim⁹ vñ et remotissima subito ꝯprehen dit. Sēsus aūt visus sic forma tur. In medio quippe oculi .s. in pupilla est quidā humor purissimus & lucentis simus q̄ cristalloides a ph̄is est vocat⁹ eo q2 more cristalli ad suscipiendas va rias colorꝫ formas subito coaptatur. Vi sus enim ē sensus colorꝫ figurarꝫ et for marū & ꝓprietatū exteriorꝫ susceptiu⁹ & discertiu⁹. vñ ad visum pficiēdū sunt h̄ necessaria .s. causa efficiēs. organū siue i strumentū ꝯueniēs exterior res opās si ue aer deferens. a se intētio & motus me diocris. Causa efficiēs est v̄tus anima lis. Instrumentū est humor cristallinus in vtroq3 oculo collocat⁹. clar⁹ & rotūd⁹ Clarus est vt sua claritate sp̄m & aerē p oculos irradiet. rotūdus vt minus sit passibilis. q2 forma rotūda in lateribus elisa angulos non habet in q̄bus ꝯtine atur supfluitas prestitura lesionē. Exte rior res coopās est aer sine quo mediā te visus nō potest pfici. vt eni visus pfi ciat in quibusdā aīalibus aeris claritas exigit. in quibusdam vero obscuritas. i quibusdā aūt mediocritas. nā in murile gis exigitur obscuritas. in vespertilionibꝫ & in quibusdam alijs animalibus medi

oculꝫ q̄si ocultum

ocitas vt post patebit. Item attentio
etiā anime est necessaria. dum eniȝ cir-
ca rem aliquam inuestigandaȝ alio sen
su est intenta oculus minus pfecte vi-
det. qꝛ de re visa nō iudicat. Item neces
sarius est motus mediocris. si enim mo
ueretur res visa vehementer, ex multo
impetu visus cōfunderetur ⁊ ex motu
nimio ⁊ cōtinuo dispergeretur vt patet
in remo fracto apparente in aqua pter
motum aque velociter. Sic etiā aliqd
lignum oblongum velociter motum ap
paret rotundum. De visu vero qualiter
fiat fuerūt apud veteres varie opinia
nes. Fit aūt sm philosophū vt pateȝ ex
primo capitulo pspectiue tripliciter vi
sus. vno modo p directas lineas super
quas venit spēs rei vise ad visuȝ. Alio
modo sup reflexas quando scilicet primo
multiplicantur species a re ad speculum
et a speculo fit reflexio ad visum. Tertiō
modo fit per lineas que licet non sint re
flexe ab aliquo. sed diriguntur inter rē
et visum. non tamen vadunt incessu re
cto semp. sed aliquando diuertunt a via
recta qn̄ scilicet mediū multiplex inter
ponitur. Et sunt ista media diuersarum
dyaphoneitatum vt quando vnum den
sius est ⁊ aliud rarius id est minus den
sum ⁊ rarum. Aliquando enim occur
rit medium alterius nature sed frangi-
tur radius siue species radiosa nisi veni
at super lineam cadentem ppendicula
riter sup illud medium secundum occur
rens ⁊ voco lineam cadere perpendicula
riter super corpus planum ad angulos
rectos. super corpus vero spericum quan
do cadit in eius centrum. Ad visum au
tem primo modo dictum nouem preci
pue exiguntur sicut habetur ibidē. Pri
muȝ est sanitas siue bona dispositiō orga
ni visus. Secundum est oppositio visibi
lis contra visum. quia visus tali modo
videndi non videt nisi rem illam a cuius
partibus venit species super lineas rectas
cadentes in centrum oculi que omnes
linee ducte a singulis ptibus rei faciūt
vnam pyramidem cuius conus est in
pupilla ⁊ basis in re visa. vt patet i hac
figura. A enim et B sunt (A B

axes quando videns directe
intuet. pūctuȝ. c. Quādo vero i
tuet pūctū. d. tūc ille due. b. c
exeūtes ab oclis dicūt axes. D C
quia exeūt imediate ab ocu
li medio ad rem visam. Tertiū est distā
tia pportionalis. Quartum. est situs
determinatus nō nimis ab axe visuali
elongatus. qꝛ illud scilicet quod multū
elongatur ab ipso axe licet visui oppona
tur. tamen distincte nō cognoscit. Axis
visualis est radius ille siue linea que i
telligitur duci a medio visus ad punctū
rei vise directe ad oppositum in medio
visus. vtȝ i hac figura. Quin A G
tū est soliditas seu densitas
rei vise. qꝛ qd̄ est omnino pui
um nō videm⁹. vn̄ et aer non
videtur eo q̄ est in fine dyaphoneitatis
⁊ nō habet densitatem vt dicit autor sci
entie pspectiue. Septū est magnitudo
debita rei visibilis qꝛ res potest esse ita p
ua q̄ non videbitur in aliqua distantia
qꝛ visus non est nisi per piramidem ad
oculū venientē que si fuerit valde parua
occupabit ptem visus valde puā. Sed
visus non sentit visibile nisi quādo ps
superficiei sue immutata fuerit quanti
tate visibili. Septimum est raritas me
dij interiacentis. quoniam mediū si fu
erit densum impedietur multiplicatio spe
ciei vt non veniat debito modo et dec
ali ad puppillam. Octauum est lux. qꝛ
species visibilis non immutat visum
nisi cum luce. Nonum est tempus qꝛ vi
sio fit i tempore sicut pbatur in pspecti
ua. Quis enī visibile subito ostendatur
visui non tamen discrete cognosceret
nec distincte nisi aliqua habita anime
deliberatione. que mora indiget et tem
pore: Et ideo attentio anime est etiam
necessaria in predictis. vt supra dictuȝ
est. preterea sm pħm non solum venit
species rei vise ad visum secundum pira
midem visualem. sed species visus ad
rem super consimilem piramidem ex
tensam in eodem loco Dicit enim Ari
stoteles. in. xix. libro. de animalibus. q̄
nihil aliud est visum videre q̄ȝ q̄ visus
exeat ad rem visam Et idem vult aug.

primo libro sup Gen. et. vi. musice. a re autem visa nihil venit nisi species eius neq a visu ad rem venit aliud q species eius nihil enim exit ab oculi substantia q corrumperetur sed exit ab oculo conus piramidis et dilatatur eius basis super totam superficiem rei vise. Item pbat autor perspectiue i libro primo q nihil videtur nisi per lucem orientem sup re visam. ab eadem vsq ad oculum multiplicatam. vnde necessario exigitur tertia piramis. scilicet ipsius lucis. et omnium istorum trium pyramidum coni sunt in oculis et bases in re visa. Quando ergo visus habet species venientes sibi per has tres pyramides. tunc transit species lucis et caloris per medium tunicarum et humorum oculi vsq ad humorem cristallinum et ibi incipit anima facere iudicium de re visa per speciem illam. sed ibi non completur, ymo vlterius multiplicatur species vsq ad neruum obticum siue concauum qui latet in superficie cerebri et ibi est virtus visiua in radice. et supposito primo principali et vno. aliter enim vna res semper videretur due propter duos oculos nisi continuarentur ad vnum organum in quo sit vna virtus fontalis deriuata ad pupillas. Hec omnia ostendit autor perspectiue. Aliam rationem visus ostendit et assignat Constan. libro tertio. capitulo vndecimo. Dicit enim spiritum visibilem oculum et aerem corpora clara esse que irradiatione quadam sese inuicem irradiando immutant. Aer enim qui iuxta est rem videndam ab eius proprietatibus immutatur et sic immutatus oculo se offert a quo spiritus visibilis immutatur. Nam ista virtus visiua vsq ad extremas partes puppille se diffundens aeri immutato adiungitur et quasi vnum cum illo efficitur et color mediante aere delatus anime iudicio presentatur. Aer enim ex varietate formarum sibi obiectarum facile immutatur sicut videmus ex obiecto panni rubei ad solis radium vicinum aerem colorari. vnde non est mirum si oculum clarum et diaphanum sibi immediate coniunctum qualitate et forma consimili afficiat et immutet. Quantum igitur sufficit ad presens opusculum breuiter recollige q visus vel virtus visibilis ceteris sensibus est subtilior et viuacior. vnde a viuacitate visus nomen accepit. vt dicit Isidorus. Item ceteris sensibus est dignior. et ideo sm situm aliis est superior. Item in effectu tanq quedam ignea vis aliis est potentior. quia alii sensus propinquiora. hic vero sua virtute remotissima comprehendit sub angulo recto et pyramidali visa diiudicat et discernit. sm nobiliorem naturam et dispositionem organi faciliori modo inter videnda distinguit. Unde dicit Aristotiles libro. xii. q visus bonus et acutus erit ex humore temperato. vnde et aues vt aquile vncorum vnguium sunt acuti visus. et hoc propter purum et subtilem humorem et temperatum in organis visus existentem. et tales aues a remotis et altissimis locis vident cibum. etiam tales aues altius se eleuant q alia volatilia. Aues vero in terra manentes non sunt acuti visus vnde prope et non de longe vident cibum suum. Item idem libro. xix. oculi glauci non sunt acuti visus de die neq nigri de nocte. propter paucitatem autem humorum oculus glaucus mouetur motu maiori. vnde et virtus visiua debilitatur. Nigri autem oculi mouentur minus propter multitudinem humoris. et lumen noctis est debilius et humor in nocte est naturaliter grauioris motus. Et ideo spiritus visibilis interceluditur per humorem et impeditur. Item idem visus senum non est acutus quoniam senum cutis est rugosa. ex quo patet q ex bonitate organi vel debilitate debilitatur et fortificatur vis videndi vnde dicitur ibidem. Si oculi animalium habent coopertorium et fuerit humor in pupilla mundus et temperatus et motus etiam temperatus et cutis super pupillam tenuis tunc visus est acutus et videt a remotis. sed tamen non perfecte distinguit a remotis inter colores et differentias corpo-

ris. visus tamē talium animalium melius est visu eorum quorum humor in oculis est multus et non habent coopertorium omnino. Nam propter continuam apertionem spiritus visibilis disgregatur et pupilla etiam de facili leditur et sic visus impeditur. In habentibus vero palpebras et coopercula, patet causa contraria. Dicitur etiam ibidem quod visus acuti causa in videndo a remotis ē propter situm oculorum. Nam oculus eminens est parvi visus et non videbit bene a remotis. sed oculus profundus videt a remotis. Nam motus eius nō dividitur nec consumitur: sed exit ab eis recte virtus visibilis et vadit directe ad res visas. unde cum extra oculum non fuerit coopculū necessario debilitatur visus nec videbit a remotis nisi debiliter. Hucusque Aristotiles, libro duodecimo. Et hec sufficiant que de visus proprietatibus generaliter iam sunt dicta Nam alia patebunt infra ubi de natura et proprietate oculi tractabitur.

Capitulum decimumoctavum. De auditu

Irtus audibilis in aurium organis suū sortitur effectū Est autem auditus sensus pprie sonorum perceptivus. Unde ad pficiendum auditum quattuor ad minus sunt necessaria. scilicet causa efficiens: organum conveniens medium ordinate sonum deferens, anime intentio de his conferens vel de his intendēs. Causa efficiēs est virtus animalis audibilis Instrumentum conveniens est quoddā os petrosum sive cartillaginosum auribus suppositum quod quidem est concavum siccum tortuosū et durum. Cōcavum est siquidem auditus organum ut in sui concavitate spiritum et aerem contineat. Tortuosum est ne stupor ex subita et vehementi allisione natus spiritum audibilem ledat et iō organi circularitate sonus temperate susceptus spiritum audibilem nō reverberat sed perficit et delectat. durū etiam est et siccum ut sic eo melior et fortior fiat aeris allisio: et sic sonitus maior fiat. ut patet de tympanis que melius resonant flante borea vento scilicet frigido et sicco quā austro humido atque lēto. ut dicit Constantinus. et atiā aristo. nota

Mediū vero deferens percussus est aer qui aurium foramina subintrat et allidit os petrosum quod est primum auditus instrumentum. Est etiā necessarie anime intentio. quia quādiu solicita est et intenta ad diversa minus viget ad perficiendam virtutis audibilis actionem. sicut videmus in multis undique circundatis. quia fere nihil audiunt cū mens ad singula suam non habet attentionem. et ideo nihil percipitur tunc auditu. Fit autem auditus hoc modo. duo nervi ab interiori parte cerebri exeuntes in ossibus petrosis aurium infiguntur per quos spiritus animalis ad ossa defertur pdicta quibus exterior aer formam alicuius soni deferens ei immediate coniungitur. unde aer percussus ossa illa allidit et spiritus in eis existēs sm proprietatem aeris ibi existens et nervos allidentis immutatur. Spiritus vero sic immutatus recurrens ad suam cellulam fantasticam immutationē anime representat. et sic auditus perficitur. Patet igitur quod auditus merito dicitur aereus eo quod per aerem repercussum habet semper generari. inde est quod natura posuit sensum auditus in medio rotundi capitis. ut dicit Aristotiles libro duodecimo. quia auditus circulariter et non directe sonum aeris percussi undique apprehendit. hic etiam sensus sicut et ceteri contristatur. quia corrūpitur in extremis et in medijs delectatur et salvatur. unde dicit Ambrosius in exame. Incolas regionis ubi oritur nilus auditu esse penitus privatos propter fragorem et strepitū horribilem. quoniam idem fluvius de montis precipicio corruens incolarum auribus incutere consuevit stuporem et surditatem. Hic etiam sensus sicut et ceteri multis subiacet passionibus. quia quandoque toe

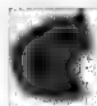
aufertur et tunc surditas vocatur. quandoq3 minoratur. et tunc grauitas auditus nominatur. quandoq3 autem cursum suum egreditur. causa autem passionis quandoq3 est ex vicio cerebri siue nerui qui est via auditus. et hoc quia opilatur. vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vicio ipsarum aurium quia quandoq3 a diuersis humoribus corrumpuntur. quandoq3 putredines in suis concauitatibus coaduna(n)tur. quandoq3 lapides vel alia que transitum aeris ad spiritum audibilem impediunt immittuntur. quandoq3 ex titillatione vermium et corrosione nerui audibiles molestantur. quandoq3 etiam ex aere corrupto calido vel frigido instrumenta auditus inficiuntur et leduntur quandoq3 etiam ex grossa ventositate in poris neruorum sensibilium interclusa via auditus impeditur vt patet in illis in quibus videtur quod audiant fistulas cornua aut campanas ex quibus omnibus virtus auditiua leditur vel aufertur sicut in tractatu aurium post dicetur.

Capitulum decimumnonum. De olfactu.

Olfactus siue odoratus est sensus proprie odorum perceptiuus Ad quem perficiendum exigitur spiritus animalis tanquam causa efficiens. Necessarium autem est organum expediens scilicet narium perfecta dispositio in quibus sunt caruncule ad modum mammillarum dependentes que sunt propria organa odoratus. et recipiunt spiritum animalem per quosdam neruos a cerebro descendentes. Nares enim non sunt proprie instrumenta olfactus que sunt cartillaginose. et ideo sunt insensibiles. quod patet quia eis abscisis non priuatur animal odoratu. Similiter nos per fetida loca transeuntes si flatum repressetimus subintrantem nares aerem fetidum non sentimus. et hoc est quia ille caruncule opilate quasi quodam motu voluntario sunt obstructe. Sunt etiam he caruncule concaue et spongiose ideo concaue vt in sua concauitate fumum a re odorabili recipiant resolutum. Ideo etiam sunt spongiose vt in eis vigeat virtus attractiua. et ideo exterior necessaria est aeris cooperatio vt scilicet aer secundum fumositatem a re odoranda resolutus immutetur et in ipsis carunculis incorporetur Unde sic habet fieri odoratus. Spiritus animalis per quosdam neruos qui dicuntur odorabiles ad predictas carunculas a cerebro transmittuntur. fumus autem corporis odoriferi resolutus aeri admiscetur quem cerebri ventriculi per illas duas carunculas sibi attrahunt et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic per illam immutationem in spiritu animali factam odoris discretio perficitur. odoratus autem spectat ad fumosam naturam seu materiam quoniam habet per eam fieri Odor enim nihil aliud est quam aerea seu fumosa substantia a corpore resoluta. hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessarium et amicabilem attrahit cerebrum sicut cor anhelitum et huiusmodi aeris attractu cerebrum temperatur et confortatur sicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Uapor enim si fuerit maliciosus feridus et corruptus spiritum animalem corrumpit et sepius pestiferos morbos generat et inducit. Unde olfactus in suo effectu sepius impeditur quandoq3 propter malam cerebri complexionem quandoq3 propter humorum crudorum vel corruptorum in neruis odorabilibus nimiam repletionem. vt patet in patientibus fluxum narium seu catarrum. quandoq3 propter prauam instrumentorum olfactus dispositionem. quando scilicet nimis dilatantur vel nimium constringuntur. quandoq3 propter superfluam carnis superexcrescentis opilationem. vt patet in polipposis. quandoq3 propter apostematis siue cuiuscunq3 humoris corrupti infectionem. quandoq3 propter alicuius humoris calidi et sicci corrosionem. Ut patet in cancrosis

et huiusmodi. Hic sensus propter sui subtilitatem quando bene disponitur virtutem animalem cōfortat et a fumositate sup̄flua euacuat et econuerso qn̄ corruptus est aliquo casu vel infectus virtus animalis leditur et in suis actionibus impeditur. Dicit etiam arestotiles. libro duodecimo. ꝙ sensus olfact⁹ non est nisi per actionem aeris in animali habenti nasum qui est membrum in medio aliorum sensuum positum in anteriori parte capitis propter iuuamentum anhelitus. Omne animal habens pulmonem habet nasum vel aliud loco nasi propter anhelitus iuuamētum. Unde patet ꝙ organum olfactus non solum est in animalibus ad decētiam et decorem. verum etiam ad perficiendum virtutem spiritus animalis et ad tribuendum virtuti vitali in corde adiutorium et vigorem. Hec virtus scilicet odoratiua viget in quadrupedibus Unde et solo odore discernūt inter herbas salubres et venenosas et precipue in symeis que eque vel magis discernūt inter cibos et cibos per olfactum ꝙ̄ per gustum. Deinde in canibus viget maxime illa virtus qui solius odoris ductu ad sentiendum animalium vestigia viuacitate olfactus infallibiliter deprehendunt. viget etiam in volatilibus precipue in vulturibus quia secundum Ambro. in exameron. et Ysidorū libro duodecimo. capitulo sexto. ita sunt viuacis olfactus ꝙ vltra maria cadauera sentiunt in his ergo ⁊ in alijs operationis nature conditionibus. admiranda est diuina sapientia que per ista et alia similia dat nobis quodammodo intelligere qualiter per ista sensata materialia ad intellectum corū que sunt supra sensum sint paulatim cordis interiora ad intelligentiam spiritualium promouenda. et propter hoc ista simpliciter ē in hoc opusculo mea intentō ⁊ finis meus. Hec de olfactu dicta sufficiant.

Capitulum vicesimum. de gustu

ustus est proprie sensus saporum perceptiuus Ad quē gustum sensibiliter perficiendū necessaria sunt illa causalia effectiua materialia ⁊ informatiua que et in alijs sensibus iam sunt dicta. Nā virtus animalis est causa efficiens. causa materialis et instrumentalis est lingua propria cum suis arterijs. spiritum animalem ad perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidem lingua s̄m sue substantie complexionem est concaua porosa humida et insipida. Concaua quidem est vt sui concauitate humorositatem rei gustabilis resolutā in se suscipiat. porosa vt quod esset grossum vel subtile de re gustanda. ad neruos lingue libere subintraret. ⁊ vt virtus attractiua ad perficiendum ea plus vigeret. humida quidem est vt cooperaretur ad acceptorum dissolutionem. vt si aliqua sicca et dura forsitan lingue vel palato applicarētur humiditate lingue ad digestionem siue qualemcunq̄ resolutionem facilius aptarentur. Erat etiam et insipida vt esset cuiuslibet rei ⁊ saporis facilius receptiua sicut aqua que si determinatum saporem haberet alterius qualitatem percipere non valeret Fit autem gustus hoc modo. Duo nerui in medio lingue infiguntur. qui po[illegible] in multos ramos. in extremitatibus lateralibus lingue dispertiuntur et per eos spiritus animalis in linguā defertur Cum ergo res gustanda subintrat linguam vel poros neruorum spiritus animalis existens ibi immutatur s̄m eius proprietates quas postea iudicō anime representat. gustus ergo tanto olfactu grossior est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. quia odoratus natura est fumosa. gustus autē sensibilitas humectatio est aquosa. vt dicit Constan. Hic sensus animali vtilis est ad indiuiduī conseruationem. gustu enim corrupto vel ablato vis nutritiua deficit et sic substantia animalis paulatiū perit. Gustus autem corrumpitur quando sua instrumenta leduntur vel quādo corrupti humo

res in ipsis dominantur. et hoc fit quan
do non saporanda sentit. vel quando sa-
poranda sub propria qualitate non ap-
prehendit et hoc accidit quando singu-
laris humor in lingue substantia domi
natur. verbi gratia. si dominatur cole-
ra rubea omnia sentit amara. ⁊ si salsū
fleuma sentit salsa ⁊ sic de alijs vt patet
in febricitantibus in quibus dominiū
corrupti humoris gustum inficit et cor
rumpit. Immutatur etiam quādo ledi
tur per maliciam rei, que gustatur. vt pa
tet in aloe. ⁊ in alijs nimis amaris quo
rū horrore gustus asperatur. delectatur
autē gustus in dulcibus, ꝓpter illā quā
habet cum dulcedine assimilationem.
quia dulcedo que fundatur sup̄ calidū
et humidum similis est omnibus mem-
bris que dulcibus maxime nutriuntur
dulcia enim multi sunt nutrimenti. et
de facili membris assimulantur sicut di
cit. Isaac in dieter.

Ca. XXI De tactu

Tactus est sensus specierum tan
gibilium ꝑceptiuus. Nam vir-
tute tactus anima apprehendit ca
lidum ⁊ humidū frigidum ⁊ siccū. mol
le ⁊ durum. lene ⁊ asperum. Vel ſm Avi
cen. tactus est vis ordinata in neruis to
tius corporis ad apprehendendū qđ tan
git. Hic autem sensus licet sit in [illegible]
bus partibus pricipaliter tamē [illegible]
volis manuū ⁊ in plantis quas n[illegible]
temperatas ista cōposuit ratione vt sci
licet calida ⁊ frigida facilius persenti-
rent. sunt autem he ptes concaue vt tā
genda melius percipiantur. et tenenda
melius et fortius teneantur. Neruose
vt ibi vigeat sensibilitas. qr omne ner-
uosum sensibile est Temperate vt a q̄li
bet re temperata facilius immutentur
Obiectum itaqꝫ siue sensatum tactus
dici potest cōpositio primarum qualita
tum et quedam cōuenientia ad illas. vt
asperum lene. durum molle. Item horū
extremis sensus tactus leditur. vt patꝫ
in nimis calido ⁊ nimis frigido in medi
is natura delectatur. vt in tepido. Ad
istum autē sensum perficiendum exigūt
ista scilicet causa efficiens. et hec est de
riuatio spirit⁹ animalis ad organa ta-
ctus. Item instrumentum conueniens
⁊ hoc est duplex. scꝫ nerui đ cerebro egre
dientes singulis membris spiritū ani
malem deferentes. Secūdariū vero in
strumentū est caro in qua nerui inuolu-
ti sunt et infixi per quos virtus tangibi
lis operatur. Nam ipsis mediantibus
species rei tangibilis anime iudicio de
portatur Item tertium exigitur. scilicet
exteriorum coopatio que est necessaria
vt res tangenda organo tactus appro-
pinquet ex cuius approꝑinquatione spi
ritus animalis in carne ⁊ neruis existēs
immutetur et immutatus proprietatē
rei tacte representet. ⁊ sic sensus iste in
sua actione fit completus vt dicit Cō
stan. Hoc autem est proprium sensus
tactus qꝫ omnes alij sensus habent sin-
gulare membrum et organum sue actio
ni specialiter deputatum Solus autem
tactus est generaliter in membris om-
nibus exceptis pilis et crinibus ⁊ pedū
ac manuum vnguibus in quibus non ē
neruus et per consequens nec sensus.
Hic sensus pre omnibus alijs magis ē
terrestris atqꝫ grossius. et ideo aspera et
dura ⁊ cetera huiusmodi terrestres pas
siones sensibus alijs similitudinis gra
tia perfectius cōprehendit. Hic sensus
cꝫuis alijs sensibus ratiōe obiectorum
videatur grossior esse. suppositis tamen
alijs iudicatur esse vtilior. qr cꝫuis alij
sensus possint aliqualiter eē sine tactu
tamen bene ⁊ complete esse sine tactu
est impossibile. vt dicit philosoph⁹. vn-
de generalior est tactus ceteris. tum qr
per omnes corporis particulas diffundi
tur. tum quia omnibus alijs sensibus
cooperatur precipue gustui. Hi enim
duo sensus. scilicet gustus et tactus
sunt magis continui cum ipso corde. et
ideo sunt magis de esse animalis et đ su
is sensatis iudicant expressius et obie-
ctis Omne enim membrorum habet v
num neruum vel duos quibus sensus
tactus et motus voluntarius perficitur
⁊ completur sicut in anathomia Cōstā.
inuenitur. Leditur aūt iste sensus tact⁹

quandoq3 sicut et superiores quandoq3 autem ex toto aufertur vbi sensus et mot' voluntarius penitus amittuntur vt contingit in membris paraliticis ɀ contractis. Item quandoq3 minoratur sicut quando aliqđ membrꝝ obdormire dicitur quando scilicz ꝓpter aliquaꝫ opilationem vel mēbri cōstrictiōem. spiritus sensibilis libere transire per mēbrū non ꝑmittitur. Leditur etiam a mala cerebri compassione vt patet in epilenticis. qui hora accessiōis etiā tactū ignis non aduertunt. Sepe etiam patitur ab extrinseca aeris immutatiōe vt in digitis nimio frigore ꝯstrictis in quib9 motus voluntarius impeditur. vnde vnus alium constringere non potest. Itē quādoq3 ex partiū corporis incisione. Nam membrū a corpore precisum nihil omnino sentit etiā si concussum fuerit penit' vel combustum. Item membrū etiā manēs in corpore si fuerit aliquo casu mortuum vel putrefactū sensu tangibili omnino priuatur. tanto enī sensus tactus grauius patitur quanto ꝓfundius i neruis sensibilibus vulneratur. Iteꝫ cū dolor sensus sit rei nociue contingens ex ꝑtium discontinuatione. res inferens dolorem membro maxime ledit, tactum ɀ maximam infert corpi passionē ɀ grauem efficit immutatiōem. Nam omne sensatum immutationē facit in organo sensitiui sui. vt dicit philosophus. Itē plures immutatōes faciunt sensata tactus q3 aliorum sensuum. grossior enim est et materialior ceteris sensibus. et ideo fortius retinet impressiōes conuenientis ɀ inconuenientis. Item quia tactus est sensus vniuersalis adherens singulis partibus. ad vniuersalem destructionem tactus destruitur subiectuꝫ totius animalis. Non sic est de aliis sensibus. Destructo enim sensu visus alie virtutes animalis ꝓpter hoc non destruuntur ymmo quādoq3 in suis actionib9 fortius intendūtur. sed destructo tactu destruitur omnis sensus. vnde patet q sensus tactus est subiectū omniū alioꝝ sensuum ɀ fundamentum Item cū quatuor sensus alij singulari et proprium sensatum habeāt. ɀ obiectū scilicet q sic cadit in vno sensu / q nō in alio sicut calor in visu. sapor in gustu ɀc. Solus tactus est qui omnibus aliis organis sensuum / suas imprimit passiones. Est et cōmune omnibus sensibus q propria habent obiecta et sensata in quibus nō errant nisi casu. propter quedā enim accidentia contingit sensum particularē errare. qꝛ vt dicit Arest. hmōi faciūt se p fantasiā mentiri vt patet in visu qui iudicat stellam magnam esse paruam propter magnam distantiam situs. et gustu qui dicit amarū dulce et econuerso propter palati infectionē et sic de aliis contingit. Cōmune igitur est ɀ generale q omnes sensus ꝑticulares exteriores a ꝯmuni sensu īteriori tanq3 linee quedam a centro particulariter exeunt ɀ secundum varias eorum passiōes organa sensitiua ꝑficiunt. et suorum sensatorum formas ɀ similitudines ad sensum communem singulariter reducunt quo mediante de singuloꝝ proprietatibus et differentiis quantū eorū a[illegible]ni congruit iudicant et discernunt. Et hec dicta de proprietatibus virtutum et sensuum iam sufficiant.

Ca. XXII. De his que exiguntur ad perfectioneꝫ nature

Icut ad regimē nature exigūtur sensus ɀ virtutes. ita ad ꝑfectionem eiusdem exiguntur necessario spiritus quidam / quorum beneficio et motu continuo / tam sensus quam virtutes in animalibus moderantur / vt suas peragant actiones. Dicitur autem spiritus prout hic sumitur / quedā substantia subtilis et aerea / virtutes corporis excitans ad suas peragēdas actiones. Vel sicut dicitur in libro spiritus ɀ anie. Spiritus est quoddaꝫ corpus subtile / vi caloris generatum ɀ in humano corpore per venas corporis viuificans / et per arterias pulsatiles / anhelitum / vitam atq3 pulsum animalibus administrās. sensum et motū volūtarium. mediantibus neruis ɀ musculis opās in corporibus animatis. Hic spūs

scdm medicos sic habet generari. Dum
per calore agentez in sanguinem fortis
in epate fit ebulitio. Fumus quidaz re
soluitur qui ex venis epatis subtiliatus
z depuratus/ in quada subtilem z spira
lem substatiam siue aerea natura comu
tatur. q spiritus naturalis dicitur/ eo q
sua potestate naturaliter sanguine sub
tiliat z a leuitate sua ipm ad singula me
bra impellit z agitat. z ideo iste spus est
virtutis naturalis proprie rectitu. vt dic
Constan. Dic idem spus p venas quas
da ad cor mittit. vbi p collisione z motu
partiu cordis ad inuice magis depurat
et in natura subtiliore conuertit. z tunc
spus vitalis a phisicis nuncupatur/ eo
q a corde p arterias ad totius corporis
membra se diffundit. z spiritualem virtu
tem augmetans/ eius operatioes recti
ficat z custodit. Nam queda arteria a si
nistro cordis ventriculo exies/ in suo or
tu mox in duos diuiditur ramos. quoz
vnus tendit ad inferiora in plurimos di
uisus ramos/ quibus mediantibus spi
ritus vitalis ad omnia inferiora mem
bra vnificada in corpe deportatur. Alter
vero ramus tendens ad supiora diuidi
tur. iterum in tres ramos/ quoru dexter
ad dexterum brachiu. sinister ad sinistru
equaliter se diffundit. In arterijs sic di
uersimode bifurcatis/ transfunditur spi
ritus vitalis per totum corpus/ z vita
lem in arterijs pulsum opatur. Medius
vero ramus ad cerebru se extendit/ z in
feriores ptes viuificans vitalem spiritu
in omnibus partibus circumfundit. Idem
vero spus ad ventriculos cerebri vlteri
us penetras ibide plus digeritur z sub
tiliatur. z in essentia animalis spus/ q
subtilior est ceteris transmutatur. Iste
igit spiritus animalis/ in anteriori ven
triculo cerebri generatus/ pticalariter
diffunditur per organa sentiendi. Nihi
lominus tame pars remanet in eisdem
ventriculis. vt sensus comunis z imagi
natiua virtus pficiatur. Deinde transit
ad medium ventriculu. i. ad cellula lo
gisticam/ ad perficiendum intellectum
Formato aut intellectu/ transit ad pup
pim siue ad cellula memorale z/ impressi
siones in alijs cellulis factas secum de
ferens vt in thalamo memorie repona
tur. A puppi vero. i. a posteriori pte capi
tis id est cerebri/ p medullam spine dor
si. que a phisicis nucha dicitur penetrat
ad neruos motiuos. vt sic motus volu
tarius in omnibus partibus corporis
inferioris generetur. Unus igitur z ide
spiritus corporeus/ subtilis tamen z ae
reus/ propter diuersa officia in diuersis
membris/ diuersis nominibus est voca
tus. Nam spiritus naturalis est in epa
te. spiritus vitalis in corde. sed spiritus
dicitur animalis/ prout in capite opera
tur. Huncquidem spiritum non debem
credere humanam animam siue ratio
nalem animu. sed potius vt dicit Augu
stinus. eiusdem vehiculu et propriu
instrumetum. Mediante enim tali spi
ritu/ anima corpori iungitur. et sine ta
lis spiritus ministerio/ nulla anime ac
tio perfecte in corpore exercetur. Unde
istis spiritibus lesis/ z in suis effectibus
qualitercuq impeditis/ resoluta corpis
et anime armonia/ rationalis spiritus
in cunctis suis operatioibus in corde im
peditur. vt patet in maniacis z in frene
ticis/ et alijs in quibus vsus rationis
sepius non habet locum. et hoc est quia
predictorum spirituum pauore vel vul
nere leditur instrumentum. Istis igit
spiritibus confortatis/ anima conforta
tur. z istis debilitatis vel deficientibus
ipsa anima quo ad regimen corporis de
ficit vel in suis actionibus minoratur/
vt plane dicit Constan. Et hec de istis
spiritibus sufficiant quantum ad psentem
pertinet tractatum.

Ca. XXII. De pulsibus

Cum pulsus spiritus vitalis
sit effectus. restat vt de pul
sibus z eoru proprietatibus ali
qua dicamus. Est itaq pul
sus scdm dyastolem et sistolem. i. est scdm
dilatationem et constrictionem cor
dis z arteriaru motus. Cum igitur cor
in continuo motu existens a centro vs
q ad circuferentiam in sanguinis z ca
loris motu ac in pulsu spiritus vitalis

cōtinue moueatur. ex tali motu vel scʒ ad
extremitates dilatatur. q̄n vero e conuer
so ab extremitatibꝫ ad centrū mouetur
constringitur. cordis igitur dilatatio ad
frigidū aerem attrahendū et cōstrictio
ad aerem fumosum expellendū sunt cau
sa pulsus. Ad hoc aūt necessarius est pul
sus vt dispositio spiritualis virtutis in
telligatur et eius operatio cognoscatur.
Hic itaqʒ pulsus a corde incipit per ar
terias ⁊ ad extremitates corporis se dif
fundit. vnde cōsistentiā cordis ⁊ ei⁹ acti
onē ostendit. Solet aūt a medicis non in
omnibꝫ partibus corporis sed in brachia
libus arteriarū motus pulsus conmu
niter inueniri. quoniā in quibusdā non
posset bene discerni ꝓpter earū a centro
cordis elongatiōem. in quibusdā autē
ꝓpter cordis tegentis occultatiōnē. in
quibusdā aūt ꝓpter grossiciē ꝯstrictiōeʒ. Et
ideo antiqui sapiētes ad discernendū
pulsum arterias brachij elegerūt. ⁊ hoc
siquidē fuit facilius vtilius ⁊ honestius
facilius quia carnose partes arteriam
nō occultāt. vtilius q2 brachiales arte
rie cordi magis approximāt. honestius
quia nec egro nec medico aliquā vere
cundiā gererant seu ministrant. Inde
cens enī esset ⁊ verecundum occulta mē
bra corporis denudare. Discernitur autē
pulsus ꝓprie p digitorū appositiōem sup
locum pulsatilē. qđ fieri ꝯsueuit cū me
diocri impressione. aliter in forti aliter
in debili quia in forti et carnoso fortius
in debili ⁊ carnibus denudato remissius
et leuiori pressione fieri cōsueuit. Ad hͦ
est sciēdū vt dicit Cōstan. ꝙ multe sunt
pulsuum diuersitates que tamē ad decē
referuntur vel reducunt. Primus atten
ditur ſm dimensionis quātitatē. ⁊ hic
est triplex. magnus quādo per longū la
tum ⁊ profundū arterie se diffundit. Et
peruenit iste pulsus fortis ⁊ grossius ex
fortitudine spūs quo dilatatur. pulsus
et est pulsus ex nimio calore qui indi
get infrigidatione ⁊ ex mollicie membri
obedientis dilatatiōi. dicitur ⁊ paruus
occultus ⁊ strictus q̄n ad centrū redit. ⁊
hoc fit ex defectu virtutis et paruitate
caloris. dr ⁊ mediocris equalis et tēpat⁹
quando nec centro nec extremitatibus
est vicinus. hec mediocritas ex magno ⁊
paruo procedit. Item cōsideratur ſm tem
pus motuū ⁊ dicitur velox tardus ⁊ me
dius. velox dicitur q2 paruo temporis in
teruallo sepius mouetur. et hoc cōtigit
ex forti calore ⁊ virtute. tardus q2 mag
num ꝯtinet tpis interuallū vel spaciū
ad sui motus cōplementū. ⁊ hoc accidit
ex defectu virtutis ⁊ caloris minoratio
ne. Medius inter hos laudabilis ē ha
bendus. Tertio cōsideratur pulsus secū
dum tenorē virtutis. ⁊ ſm hoc est fortis
debilis ⁊ medius. fortis ē q̄n quadā vir
tute a se videtur expellere digitum tangē
tis. et hoc accidit ex fortitudine virtutis
et mollicie organi facilis ad mouendū
Debilis est q̄n debiliter digitū percutit
et hoc est ex imbecillitate virtutis ⁊ duri
cia organi inobedientis. medi⁹ ab vtro
qʒ tēpatur. Quarto attenditur ſm cōsi
stentiā organi. et tunc dicitur durus et
mollis ⁊ medius. durus est q̄n cum qua
dam aspitate ⁊ duricia resistere videtur
⁊ hoc ꝓuenit ex vasorū siccitate. mollis
est quando digiti cū magna suauitate
sentiūt ita vt videatur ab eis penetrari. ⁊
hoc ꝓuenit ex hūiditate. mediꝰ inter
hos duos est tēpatus. Quinto iudicatur
ſm plenū ⁊ vacuū ⁊ medium. plenus est
qui quadam hūmiditate redundare vi
detur. ⁊ hoc ꝓuenit ex nimia sanguinis
⁊ spūs repletiōe. vacuus aūt est quādo
apparet inflatus. sed tāgitur quasi vacu
is digitis pforatur. medius ab his est
temperat⁹. Sexto indicatur pulsus ſm
qualitatē arteriarū. ⁊ diuiditur in cali
dum frigidū ⁊ medium. calidus est cum
digitorū extremitates sentiūt calidam
arteriarum substantiā ⁊ hoc ꝓuenit ex ma
teria intra habita. i. ex spiritu ⁊ calore. i.
calido sanguine. frigidus ecōtrario mō
est intelligendus. medius vero ab his
duobus tēpatur. Septimo iudicatur
ex opere quietis et hic diuiditur in spis
sum rarū et in mediū. Spissus est qui in
sua dilatatiōe digitorū extremitates se
pe percutit ⁊ subito recedit. ⁊ hoc accidit
ex fortitudine caloris et defectu virtu
tis. fortitudo enim caloris remedium

querit refrigerationis. defectus vero vir tutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo laborat. raritas vero econuerso ex contraria causa prouenit. s. ex tarditate caloris et fortitudine virtutis. medius inter hos erit temperatus. Hi. vij. pulsus sensu sunt notabiles et ad discernendū ceteris faciliores. Alij vero tres pulsus quorū primus diuidit[illegible] dus laudabile et non lauda[illegible] dus qui diuiditur in concor[illegible] nō equalem. Et tertius qui sec[illegible] sionem maiorē vel minorē diuiditur in ordinatū et in non ordinatū tamen vix valent a peritissimis medicis deprehendi. et ideo de eis ad pns supersedendū est. si quis tū eas scire voluerit i septimo libro pātegni. cōstantini caplo tertio de quo hec exprimimus inueniet determinata sufficientissime ola et expressa ibi de pulsu caprizante marcellino serrino vermiculoso formidante estuante et tremente diffusius disputatur de q̄bo nihil ad presens tum propter difficultatem tū etiā propter singulariū pulsuū multiplicitatem tū etiam quia pnti opusculo multū necessaria non videtur.

Capitulum vicesimumquartū. De varietate pulsuum

Variatur autem pulsus propter multa. Primo propter sexus discretionē nā in masculis qui validioris sunt nature et fortioris fortior est pulsus q̄z in femininis que sūt nature magis debiles et hoc est quia natura sepe iterando nititur supplere in feminis qd p fortiores pulsum semel in masculis opatur. Item variatur pulsus p complexionē qz si fuerit calida facit pulsū fortiorē maiorē et velociorē. si vero frigida facit puū debilē atqz tardū. si āt hūida mollē reddit et spissum si sica asperū atqz durū Item diuersificat propter variā corporis dispositiōez qz in macilentis generaliter ē pulsus fortior et viuacior quā in crassis. et hoc forsitā propter minorē arterie p molem carneā occultatōz. vel propter maiorē caloris naturalis q̄ abūdat i macilētis intensionē q quidē calor pulsum efficit fortiorē Item propter etatis diuersitatē qz pueri hñt velociorē pulsuz ad inati caloris refrigeratiōez. qz in talibz plus abūdat nā velocitatē facit magnitudo caloris et debilitas virtutis q ad attrahēdū frigidū aerē semel nō sufficit. vt supra dictū est. iuuenes vo ppt abundantiā i eis virtutē pulsuz hñt fortē et velocē. Senes vero econuerso puū tardū debilē et rarū. et hoc qz eorz cōplexio appropiquat frigiditati. vñ nō ē necesse multū attrahere aerē frigidū cā refrigeratiōis. Alie āt etates his affines ſm ea cui magis approximāt pulsuz similiorē sunt hñtes et hoc tā in masculis q̄z in femīs. Itē ppt tpis mutatōez. nā ver ppt tpantiā frigiditatis et caliditatis pulsū facit fortē. sili et autūnus. Omē eī tpamētū vtuti naturali adhibet incremētū. Estas vo qz calidissima ē debilē pulsum reddit et puū proter nimiā poroz dilatatōz propt quā euanescit vt et debilitat. et io pulsus debilitati nō sufficit vt magnus efficiat. hyēs aūt quia frigida est facit pulsuz tardū. lz tamē multū fortē. tarditas aūt puenit ex hoc q nō optet multū refrigerari. fortis a sit ē qz calor naturalis ad iteriora refugit corpis. vñ vtutē et pulsū confortat qñ nō excedit. Calor vero estiualis vtrūqz dissoluit. Item ppt diuersorū climatū et regionū inhabitatōz. qz in calida regiōe habitantes vt in ethyopia pulsum habēt velocē quasi estiuū. habitantes vero in frigida pulsum hñt similem hyemali. Inhabitātes vero sub linea equinoctiali pulsuz hñt mediocrē sicut in tpe vernali et autūnali. Similiter aer calidus frigidus et siccus siue tpatus pulsum variat et mutat. Item propter impregnatiōz. nā pregnātes in pulsu sunt mutabiles qz in pricipio vsqz a sextū mensem pulsuz hñt fortē spissum et velocē qz calor calorem augmētat naturalē et vires mulieris vsqz ad hoc tpus sunt mediocres et fetus adhuc puus. vñ pars nutrimēti abstrahit ab earum corpibz. et iō ē pulsus adhoc tpatus. In septimo vero mense fetus maiorat et io magis nutrimētū requirit vñ natura grauat et p consequēs pulsus debilitat. Item propter somnū et vi

giliaꝝ alteratiōꝫ qꝛ tempe somni paru⁹ esse solet ⁊ tardus. sed post somnū fit fortis ⁊ magn⁹; quia tūc caloꝛ naturalis cōfortatur. verūtamē si somn⁹ nimis plongetur pulsus rarescit et debilitaẜ. Propterea si quis a somno excitetur subito natura discutiẜ ⁊ pulsus velox spissus tremēs ⁊ inordinat⁹ subito inuenitur. sed cum quiescit iterū reuertitur in pristinū statū. Item ꝓpter laborē ⁊ corporis exercitatōēꝫ que si fuerit tēpata pulsum facit fortē magnū velocē ⁊ spissum. quia caloꝛ naturalis post hmōi excitaẜ. si vero exercitiū excesserit tempamentuꝫ accidit ecōtra pulsus paruus diu⁹ tardus ⁊ rarus quia in fine laborantib⁹ virtus deficit ⁊ caloꝛ naturalis dissoluitur et pulsus ꝑ consequēs minoratur. Iteꝫ ꝓpter balneoꝛū assuefactiōēm. Nam in aqua calida balneantes tꝑate pulsuꝫ habent fortem ⁊ magnū ⁊ spissum. ⁊ hoc propter nature ꝯfortationē ⁊ ꝓpter supfluitatū humidarū cōsumptiōēꝫ. sed in nimis morantib⁹ in aqua pulsus debilis efficitur remanet tñ sicut prius velocitas ⁊ spissitudo. Similiter balneātes in aqua frigida tꝑate pulsū habent fortem ⁊ velocē. ⁊ hoc cōtigit propter caloris naturalis coadunatiōēꝫ ⁊ confortationē v̓tutis prouenientis ex tempamēto exterioris infrigidationis. sed nimia mora in tali balneo pulsū debilitat ⁊ virtutē. et hoc contigit in macilentis plus qꝫ in crassis propter frigiditatē ad exteriora nimis subito. ⁊ quasi sine obstaculo penetrantē ⁊ quasi ꝑcordia plus debito ꝯstringentē. Item ꝓpter cibi ⁊ potus variā sūptōēm. Cibus enim supfluus ⁊ indigestus pulsum debilitat. moderatus vero digestusqꝫ ac ꝑ membra diffusus excitata virtute pulsum augmētat Similiter ⁊ pot⁹ moderatus et digest⁹ pulsum facit fortē magnū ⁊ velocē. frigidus aūt rarū et tardū. Itē ꝓpter passionū anime variationē. Nā ira facit pulsum velocē fortē et spissū leticia mediocrē. Timoꝛ sile pulsum efficit velocē inordinatū ⁊ trementē similiter ⁊ doloꝛ et ita de alijs cōtingit. Hec aūt dicta de anime ⁊ eius potētiarū ꝓprietatibus et effectibus quātū spectat ad hoc opusculum iam sufficiāt. Nūc aūt de ꝓprietatibus humani corporis cui⁹ anima virt⁹ ē ⁊ ꝑfectio adiuuāte dei gratia aliqua sūt dicenda.

Incipit liber quart⁹ de proprietatib⁹ substantie corporee.

De humani itaqꝫ corpis et partium ei⁹ ꝓprietatib⁹ tractaturi ab elementaribus q̄litatib⁹ et humoꝛibus: ex quibus constat corpus est primitus inchoandum.

Capitulum primū

De quattuor elemētarib⁹ qualitatib⁹.

Quattuoꝛ itaqꝫ sunt elementa ⁊ elementares qualitates ex q̄b⁹ cōstituiẜ omne aīatum corpus materialiter p̄cipue corpu⁹ humanū; qđ inter oīa elemēta est nobilissimū ⁊ nobilissime int̄ oīa ꝯposita ordinatū vtputa propriū aīe rōalis organū ipi⁹ opationib⁹ tā naturalib⁹ qꝫ volūtarijs deputatū. Est itaqꝫ corp⁹ hominis ꝯpositū ex q̄tuoꝛ elemētis. s. ex terra aqua igne ⁊ aere quoꝝ quodlibet habet ꝓprias q̄litates. Sunt aūt quattuoꝛ prime ⁊ pn̄cipales. s. caliditas frigiditas siccitas hūiditas que dicūtur p̄e quia primo libunẜ ab elemētis in elemētata. Dicunẜ etiā pn̄cipales qꝛ ab eis oēs secundarij effect⁹ oꝛiuntur. Harū qualitatū due sunt actiue. s. caliditas ⁊ frigitas. alie vero due. s. siccitas ⁊ humiditas sūt passiue. vñ ab istarū qualitatū p̄ualentia ⁊ dñio dicūtur elemēta actiua vel passiua. Dicūtur autē prime due pn̄cipaliter actiue. nō qꝛ ille tm̄ agāt. qꝛ passiue similiẜ agunt. Nulla enī qualitas est ociosa in corpore sed he iō dicūtur actiue. qꝛ ꝑ actōēs eaꝝ alie hn̄t induci ⁊ ꝯseruari. Nā caliditas q̄nqꝫ humiditatē q̄nqꝫ siccitatē inducit ⁊ custodit vt potest videri i carne salsa. caloꝛ enī solis'terrestres ptes dissoluit ⁊ aquosas ⁊ aereas ⁊ sic relaxādo ⁊ remolliendo a calore inducitur humiditas.

ficcitatem aũt inducit qꝛ calor agẽs in
humiditatẽ pri⁹ eã diſſoluit ⁊ diſſolutã
cõſumit ⁊ ſic ſiccitas que eſt lima calorꝭ
inducatur ⁊ etiã cõſeruatur. Caliditas
igiť eſt elemẽtaris q̃litas ſumme acti-
ua ꝙ patꝫ ꝑ ei⁹ affectũ Dum enim agit
in rẽ aliquã. primo eius ptes diſſoluit
quibꝫ diſſolutis res debilior efficitur q̃
ꝑ ptiũ coherentiam fortior fuit, ⁊ ideo
actio rei agentis min⁹ reſiſtit. Item ca
liditas eſt oĩm generabiliũ artifex ⁊ cau
ſa generatiõis totius pricipaliter effe-
ctiua. Eſt aũt duplex caliditas. caliditas
ſolaris ſiue celeſtis generãs, ⁊ hec ẽ
ſaluatiua et generatiua. Unde q̃nqꝫ ge
nerãtur rane ex celeſti calore in aere.
alia eſt elementaris et generata. ⁊ hec ẽ
corruptiua ⁊ ꝯſumptiua ſicut q̃n fit coad
unatio fractorũ radioꝝ in puncto alicu
ius corpis ꝑſpicui ſi fiat coadunatõ ra
dioꝝ in ſpeculo põt incendi ſtuppa ex re
flectione radiorũ ⁊ comburi. Itẽ inferio
rũ ad ſupiora reductiua faciẽdo eni mo
tum a centro ad circũferentiã diſſoluit
terreſtria in aquoſa ⁊ aquoſa in aerea ⁊
illa in ignea ⁊ ſic inferiora ⁊ media redu
cit in ſua ſupiora. Itẽ coꝝ que dure ſũt
cõpactõis eſt remollitiua. agẽdo eni in
groſſaꝫ ſubſtantiã eã mollificat diſſol
uendo vtꝫ in metallis calore lique facẽ
diſſoluẽdo eni ẽreſtria in aquoſa remol
lit. Item molliũ ⁊ liquidoꝝ eſt indurati
ua vt pꝫ in ouo igni apposito qꝛ liq̃diori
bus ⁊ ſubtilioribꝫ ptibꝫ reſolutis. terre
ſtribꝫ ptibꝫ remanẽtibꝫ indureſcit. Iteꝫ
denſoꝝ eſt ſubtiliatiua. dũ eni motũ a cen
tro ad circunferẽtiã hẽat vi ſua rẽ i quã
agit diſſoluit ⁊ ſue actioni ydoneã red-
dit. vñ ſcũ rem ad ſimplicitatẽ reducere
laborat ꝑ ꝯſequẽs ſubtiliat. nã ſimplici
tas groſſe rei ſubtilitas ẽ que naſcitur
ꝑ minorẽ ptiũ cõpactiõem vt pꝫ in gla-
cie que calore ſoluta ſubtiliať Itẽ virtu
te ſua ẽ depuratiua metalloꝝ ⁊ rubiginꝭ
ipoꝝ cõſumptiua. Nam agẽdo in ſubſtã
tiã ipſi⁹ metalli illã diſoluit ⁊ ſi q̃d inue
nit feculentie rubigis ſepat ⁊ cõſumit.
ſi aũt fuerit aurũ omnino purũ violen
tia caloris quidẽ diſſoluiť ſed nõ conſu
mit. vnde aurũ pfecte depuratuꝫ. q̃ꝫuis

ꝑ calorem diſſoluatur nõ tñ in ſuo pon
dere minoratur. Itẽ caliditas eſt accidẽ
taliter corruptiua vt eſt videre q̃n calor
plus diſſoluit q̃ꝫ cõſumat. ipi humores
putreſiũt ⁊ corrũpũť vt pꝫ in cumulo fru
mẽti aqua aſperſo vbi calor intercluſus
aquã reſoluit i fumoſitatẽ que incluſa ⁊
retẽta grana remollit ⁊ putrefacit ac cor
rumpit. Item naturaliter eſt grauiũ al
leuiatiua. dũ eĩ hũiditas ꝑ calorẽ reſolu
ta cõſumitur. põdus minoratur ⁊ ſic ſub
ſtantia rei leuiatur. ꝓpterea calorẽ agẽ-
te in humiditatẽ fumus generať qui fu
mus alleuiatur ⁊ depuratur ⁊ in ſpiritũ
ſcꝫ ſubſtãtiã leuẽ ⁊ aereã mutatur ⁊ rem
in qua continetur reddit leuiorẽ. Hinc
eſt ꝙ corpa animaliũ viuentiũ incom
pabiliter ſunt leuiora q̃ꝫ corpa mortuo
rũ ꝓpter calorẽ ⁊ ſpiritũ cõtentũ in arte
rijs ⁊ i venis. Sic eni corpa animãtiuꝫ
ſunt leuiora poſt prãdiũ q̃ꝫ añ ꝓpter calo
ris cõfortatiõeꝫ. Item accidẽtaliter ẽ ca
liditas aggrauatiua. Agẽdo eni in ſub
ſtantiã rei. ſubtiliores et leuiores ptes
cõſumit ⁊ remanẽtibꝫ ptibꝫ groſſioribꝫ
fit ꝯpactio ⁊ ꝑ ꝯſequẽs aggrauatio. per
poroꝝ etiã apertioeꝫ ex vi caloris fit ſpi
rituũ euapatõ ex quoꝝ pñtia corp⁹ leui
ať q̃bꝫ euaporatiſ ꝑ ipoꝝ abſentiã aggra
uatur. Itẽ caliditas eſt coloris rubei ge
neratiua. agẽs eni in materiam partes
terreſtres reſoluit in aquoſas ⁊ illas in
aereas ⁊ in igneas. vñ ex circũfuſione ig
nearũ ptiũ limitantiũ rei ſupficieꝫ calor
igneus .i. rubius generatur ſicut eſt vi-
dere in rotis. Propterea dũ ꝑ calorẽ ca
lidi humores in corpe generanť ex eorũ
diffuſione ꝑ corpis ſupficiẽ color rube⁹
generatur. Item accidentaliť ẽ diſcolo
ratiua qꝛ per caliditatẽ poros aperiẽtem
exalãt humores et ſpiritus euaneſcunt
ex quoꝝ pñtia fiebat coloratio coꝝ abſẽ
tia color diſcolor generať. ſicut eſt vide
re de roſa que de fumo ſulphuris albeſcit
Item nimis intẽſa naturaliter eſt mor-
tificatiua. quia dum vltim⁹ mot⁹ calo-
ris agit in ſubſtantiã eam ad vltimũ re
ſoluit. reſoluendo in fine deſtruit ⁊ cõſu
mit. Item accidentaliter eſt viuificati
ua. quia per caliditatẽ preſtanteꝫ motũ

Nota

cordi in spiritibꝫ fit spirituū in corpe re
stauratō ꝛ nutrimenti membroꝝ fit com
petens administratio ꝛ sic ꝑ consequēs
corp⁹ regit ꝛ viuificatur. Recollige ita
ꝗ ex predictis ꝙ caliditas ē elementa-
ris ꝓprietas summe actiua penetratiua
summe mobilis ꝛ motiua generata ex
motu radioꝝ supꝑius multiplicatia siue
cōmunicatiua illorū in quorū substanti
am agit in suā spēm trāsformatiua illo
rum q̄ frigiditate mortua sunt ꝛ destru-
cta viuificatiua ꝛ renouatiua. vt patet
in radicibꝫ ꝛ in plantis que hyemali fri
gore mortificati vernali calore reuiui-
scunt. inferioꝝ ad supiora reductiua. at
tractiua. supfluoꝝ ꝯsumptiua ꝛ sordiuꝫ
purgatiua. in materijs diuersis diuer
soꝝ immo oppositoꝝ est effectuū ꝓductiₗ
ua. et ideo nūc inuenit rarefactiua et re
mollificatiua liquefactiua ꝛ apitiua et
ecōuerso. nūc condēsatiua ꝛ induratiua
ꝯstrictiua et opilatiua. nūc etiā saluati
ua nunc corruptiua. Est etiā ꝟtue ꝓpria
saporū immutatiua. nā acetosa et agre-
stia cōuertit in dulcia vt ē videre in fru
ctibꝫ ꝛ in vuis. ꝑ nimiā aūt intēsionem
et excessum dulcia cōuertit in amara et
in salsa. Nam ex calore intēso exurente
sanguinem sanguis in coleram cōuerti
tur. et per eundē aqua ꝑ fortē ebullitio
nem subtiliores ptes aereas ꝯsumenteꝫ
terrestribꝫ manētibꝫ in salis substātiaꝫ
transmutatur. Est aūt caliditas crudoꝝ
et indigestoꝝ maturatiua ꝛ maturitat
in fructibꝫ celeri⁹ ꝑfectiua. vn̄ in regio-
nibꝫ calidis fructus citius maturescūt ꝗ
in frigidis ꝛ plus dulcescūt et etiā for-
marū ꝛ speciēꝝ potētia in materia latenteꝝ
existentiū ad actū deductiua vt patꝫ in
mineralibꝫ. nā ꝑ caloris actiōēꝫ aurū
es argētū ꝛ cetere metallice species de la
pidibꝫ educunt ꝛ forma nobiliori vestiū
tur. Per calorē etiā dissoluētē substanti
am cinerū ꝛ depurātē cineres in vitruꝫ
cōuertunt. vnde pꝫ ꝙ calor aeris ꝛ natu
re est mister qꝛ mediāte calore nobilissi
me spēs ꝛ forme tā naturales ꝗ artifici
ales de potētia ad actū ꝓducūt. Est in-
sup caliditas impssa ī aere plurimaruꝫ
passionū vtputa nubiū corruscationuꝫ
fulguꝝ ymbriū ꝛ hmōi generatiua. Nā
vi sua actiua attractiua vapores varios
siccos ꝛ hūidos ad diuersa aeris intersti
cia eleuat q̄bus aggregatis ꝛ ꝯdensatis
in nubes calor inclusus eas alterat ī va
rias spēs ꝛ trāsmutat. q̄s diuersimode
tandē dissoluit ꝛ dissolutas nūc in spēs
niuis vel grādīs nūc in spēm pluuie seu
imbris ad terras vndiqꝫ circūspgit. Est ꝑ
terea hec caliditas suoꝝ obiectoꝝ a cen-
tro ad circūferētiā eleuatiua vt pꝫ ī ele
mētis in q̄bꝫ dn̄at. s. in aere ꝛ ī igne que
summa distātia a cētro terre elōgātur.
Hoc etiā pꝫ ī oleo qd̄ supenatat ꝛ in ali
is oleis in q̄bꝫ naturalit calor vicit. Est
insup dispositiōnū siue qualitatū sui ob
iecti on̄siua. vtꝫ in corpe vbi dn̄at calor
Nā vt dic̄ Cōstan. li. i. ca. xvi. Corp⁹ si
fuerit calidū erit caro multa. pinguedo
pauca. color rube⁹. pili multi. nigri vel sub
rubei tact⁹ calid⁹. intellect⁹ bon⁹. hō facū
dus multū mobilis. audax. iracūdus. a
mans libidinosus ꝛ multū appetēs ꝛ ci-
to digerēs. aspe vocis ꝛ verecūd⁹. fortis
et velocis pulsus. Hec ꝛ multa alia po
nit Cōstan. signa q̄ calidi corpis sunt ī
dicia. Hec de calore dicta sufficiāt

Capitulum secun dum De frigiditate.

F Rigiditas est elementaris qua
litas quedam actiua ꝓprietas
debilior ī actiōe ꝗ caliditas. ip
sius. n. ē moueri a circūferētia ad centꝝ
ꝛ nō ptes subiecti ī qd̄ agit facit sibi vici
ni⁹ adherere ꝛ nō tardi⁹ ꝛ difficili⁹ pficit
in ipo effectū suū. Quāuis et naturali
ter hēat infrigidare tn̄ accidētaliter ca
lefacit. videm⁹ enī in hyeme ꝙ ex frigi-
ditate ꝯstringēte poros corpis calide fu
mositates īteriora petūt ꝛ n̄ hn̄tes libeꝝ
exitū qꝛ int⁹ sunt retēte se occultāt ꝛ ca-
lefaciut. vn̄ exterior frigiditas int⁹ acci
dentaliter calefacit. Itē frigiditas ē cō
densatiua qꝛ frigiditate motu faciēte ad
cētrū. ꝑs pti vicini⁹ coheret ptes ei pri⁹
erāt ꝑ interpositiōeꝫ hūiditatis sepate
a cētro ꝛ seuicte sꝫ ꝯdēsata humiditate
ad cētrū ꝯstrīgūtur. Itē ꝗuis reducēdo
ptes ad centrū sit naturaliter ꝯiunctia.

tamen accidētaliter est dissolutiua ⁊ ꝑ
tiū distinctiua sicut est videre ī cerebro
frigiditate aliq̄ cōpresso vi cōpressiōis
humiditas in eo retenta exprimit̄ dila
bitur ⁊ ꝑ diuersa cerebri emūctoria di
spertitur vtꝫ in patiētibꝫ cattarū ex cau
sa frigida. Itē naturaliter ingrossatiua
quia dū pactiōeꝫ frigiditatis ptes pti
bus vicini⁹ coadherēt totū grossius effi
citur. preterea ptes ignee ꝑ frigiditatē
cōprimentē cōdensant̄ in aereas. aeree
in aq̄as ut aquee in terrestres ⁊ sic tota
grossior efficitur. Est tamē frigiditas ac
cidentaliter subtiliatiua quia q̄nqꝫ per
frigiditatē ꝯstringentē multa fit humi
ditatis oppresse eductio que humiditas
con tenta in poris substātiam ingrossa-
bat ex hoc q̄ humiditatis fit eductio cō
sequit̄ accidētaliter substantie subtilia
tio sicut patet in pelle lota et expressa.
Item quāuis ex cōstrictiōe patium ex
virtute cōprimēte facta euacuatiōe spi
rituum fit frigiditas naturalit̄ graua-
tiua accidentaliter tamē leuiat q̄z facta
eductione humiditatis/ que grauabat
totius substantie fit alleuiatio Iteꝫ fri
giditas temperata est vite rei conserua
tiua. quia dum ꝑ frigiditatē humiditas
condensatur caliditatis intentio retar
datur. vnde sicut paulatim humiditas
per poros resoluitur ita resoluta paula-
tim ꝯsumitur. ⁊ sic ne calor dissoluat sub
stantiam rei impeditur. ⁊ res ne feteat
frigiditatis beneficio custoditur vn̄ in
locis frigidis ⁊ ātrosis cau daucta pau
latim sine fetore frigiditate resistente
consummuntur. Clauduntur etiam po
re frigiditate cōstringente. vnde vapo
res putredine exalent exterius ad inte
riora reprimuntur. frigiditas tamen ac
cidentaliter corruptiua est ⁊ destructi-
ua. Nam dum digesto ex frigiditate in
stomacho impeditur. tunc impedita calo
ris naturalis actione debita/ corrupti
humores generātur a quibus sequitur
corpis corruptio dum corrupti humo-
res copi incorpantur. Et hoc est videre
in vulneribus quibus frigida nimis ap
posita poros restrīgunt vnde recētes fu
mo sitates interius carnem remolliunt

et eam corrodētes vel corrumpentes pu
trefaciunt. Item naturaliter est disco-
loratiua sicut videmus q̄z in hyeme ca-
lor corporis vel cordis fugiens suum cō
trarium humorem ⁊ spūm ad interiora
secum reducit et sic exteriorem cutis su
perficiem calore de pauperatā discolora
tam facit vt patet in labijs et in genis
veruntamē accidentaliter est coloratiua
quia ꝑ frigiditatem fit pororū cōstrictō
et spirituū ac humorū retentio quorum
presentia fit superficialiter cutis colo
ratio. Item frigiditas nimis intensa ē
est naturaliter mortificatiua. Quia
dum per eam fit nimiam constrictio in
corde spiritus deficiūt omnino ⁊ sic cor
de mortificato a quo ꝓcedit aliorū viui
ficatio sequitur et illorū necessaria mor
tificatō Ex frigiditate etiam nimis do
mināte calor debilis extinguit̄ et sic vi
talis spiritus nō hn̄s fomentū suffocat̄
accidentaliter tn̄ est frigiditas viuifica
tiua sicut est videre in auibꝫ q̄bundaꝫ q̄
ex arboribꝫ peregātur. q̄ vīcē fructuū tan
q̄ꝫ quedā tuberositates ex arbore nascū
tur. hꝫ q̄diu sunt in arbore nullaten⁹ vi-
uificant̄. ⁊ hoc accidit sicut dicit cōmen-
tator sup librū vegetabiliū ꝓpter porosi-
tatem ligni ⁊ fumositatē a cortice exalā
te. sed quādo ille tuberositates ruptis
tenaculis in aquā cadūt. frigiditate po
ros exteri⁹ cōstringēte fumositates inte
rius retinentur que cō culcate ad inuicē
depurantur ac subtiliantur ⁊ dum inte
rius detinentur. in spiritum conuertun
tur ex cuius multiplicatione et diffusio
ne ꝑ singulas ptes ille tuberiositates vi
uificantur ⁊ postea in quādā auiū spēm
trāsformātur q̄ q̄dem ab alijs auibꝫ in
natura et complexiōe multū sunt diuer
se. Parum enī hn̄t de carne et minus de
sanguine et ideo ad cibum nō sunt apte
vt dicit idem ꝯmentator. materiā tamē
diuine laudis ꝯsiderātibꝫ administrāt.
Illos enī spiritualiter repsentāt quos
ad lignū crucis diuin⁹ spūs in aqua ba
ptismatis generat in q̄bus carnis et san
guinis desideria nō abūdāt qui viuifi-
cati spiritu volare ad celestia totis viri
bus desiderāt et aspirāt. sed de localitas

Item frigiditas mater est albedinis et
palloris. sicut caliditas mater est nigre
dinis et ruboris. vñ in calidis regionibꝫ
nascuntur nigri homines et fusci sicut a
pud mauros. in frigidis vero nascunt̃
albi sicut aput sclauos vt dic̃ Aris. in li.
de ce. et mun. et assignat ratioẽ. quia ex do
minio frigiditatis in frigidis regionibꝰ
matrices mulierũ ad talem fetũ dispo
nuntur. vnde procreant albos filios lun
cutẽ et longos ac flauos et molles et laxos
crines habẽtes. Econtrario aũt est in
calidis regionibꝫ vbi pariunt filios ni
gros crispos et paucos crines habentes
vt apparet in ethyopibꝰ. Est igitur frigi
ditas in suo dñio in subiecto sui ipsius
manifestatiua. nam in illis corporibus
vbi dominatur est color albus. capillus
mollis et laxus. intellectus durus et ob
liuiosus appetitus puus et somnꝰ mul
tus. incessus grauis et tardus vt dicit co
stan. li. i. ca. xvij. Hec aũt nõ simplicit̃
sunt intelligenda semp in omni frigido
in esse necessario sed in cõparatiõe ad ca
liditatis dñantis cõplexionẽ in pportio
ne regionis calide ad frigidã regionem
talia autores retulerunt et in suis scri
ptis posteris reliquerũt. Hec aũt de pro
prietatibꝫ frigiditatis dicta sufficiãt ad p̃ns
quia alie patent p oppositũ eorũ que di
cta sunt superius de calore. Nota hic
qꝫ caliditas et frigiditas vario mõ ge
rant albedinẽ. Calidũ enĩ adurẽs partes
terrestres generat nigrũ. ptes enĩ terre
stres aduste p sepationẽ ab aereo et aq̃o
que fit in istis / cõprimunt̃ in seipsis et
obstruuntur pori. ita qꝫ nõ potest eis lux
misceri. Et cũ euolauerint ptes dyapha
ni scꝫ aeris et aque / que lucis erãt pce
ptibiles / p consequẽs remanet illud ob
scurum et nigrũ qd cõbustũ est. Est eti
am calidũ dissoluẽs ac p hoc substantiã
rarefaciẽs. et p consequẽs introductiuũ
aeris / qui cũ sit corpus dyaphanũ ac re
ceptibile luminis / generatur albedo in
corpore ad hoc terminato. Est iterum ca
lidum dirigẽs ac cõmiscens grossum ter
reum cum subtili aqueo continuãte. et
sic est causatiuũ albedinis in ossibus. q̃
fere omnia sunt alba. Est etiã calidũ fu
gans frigidũ in pfundum. Tuncqꝫ frigi
dum ptes inspissat / phibet in supficie
luminis receptiõez et sic relinquit nigre
dinem. Alijs etiaz multis modis gene
ratur album et nigrũ a calido. Frigidum
vero est inducens humidũ aqueũ. eo qꝫ
simbolũ habeat cum ipso / qꝛ vtrũqꝫ est
in aqua. ac p cõsequẽs quia humidũ est
dyaphanũ. ac luminis receptiuũ / causat
albedinẽ. Est iterũ frigidũ coagulatiuũ
ac cõgelatiuũ terrestriũ partiũ / et pꝰ cõ
sequẽs claritatis in supficie destructiuũ
et nigri causatiuũ. Est etiã frigidũ excel
lens calidũ qd secũ ad superficiẽ trahit
humidũ / ideoqꝫ superficies coloratur /
sicqꝫ color albus efficitur. Item frigi
dum est fugans calidũ in profundũ / qd
quidẽ in profundo multiplicatũ. inflã
mat et incẽdit hũidũ. postqꝫ vero exala
uerit humidũ / exurit ptes terrestres / et
relinqt̃ color niger. Sicut patet in fru
ctibꝫ quos occupat pruina et in arboribꝫ
frigꝰ enĩ pruine / fugãs intrisecꝰ natu
rale calidũ ipsius floris / inflãmat hu
midũ / ideoqꝫ flos cadens / primo ẽ sub
tus rubeꝰ vbi ramũ contingit / deinde
fit niger cũ humidũ euolauerit. qꝛ tunc
nõ relinquit nisi terrestreitas cõbusta /
his itaqꝫ modis et alijs generatur albũ
et nigrũ a frigido. in corpe ad hoc ter
minato. Hec vincẽtiꝰ in speculo suo na
turali. li. iij. ca. lxxiij.

Capitulum tertiũ

De siccitate

Siccitas est quedaz elemẽtaris
pprietas passiua qualitas quam
nunc caliditas nunc frigiditas
introducit. plus tamẽ se habet ad calo
rez qꝫ ad frigiditatẽ cũ siccitas sit lima
caloris. Dicit aũt siccitas q̃si sine succo
i. humore qꝛ humor et siccitas opponũtur
Cuiꝰ effectus principalis ẽ desiccare sicut
hũiditatis humectare. secũdariꝰ aũt ef
fectꝰ habet multos sicut est inspissare. ex
asperare motũ retardare cõsumere obstru
ere mortificare. Proprietas itaqꝫ illa
que habet desiccare principaliter ptes
humidas a circũferentia ad cẽtrũ retra
hit et ne interminaliter fluxibilitate sue

substantie res humida se diffundat qua
si obicem se opponit. hoc videm⁹ qꝛ in li-
toribus maris arene siccitas terminuꝫ
ponit mari ⁊ vbi dominatur tere natura
lis siccitas fluxibiles maris impetus vl
terius ꝓcedere non ꝑmittit sic̄ expresse
dicit Gre. sup Job. xxxviij. Quis posu
it mari terminu ⁊c̄. Dicit etiā idem ie-
remi⁹ Hiere. v. ibi posuit arenam ter-
minū mari ⁊c̄. Idē eni expressius ponit
phūs. Siccitas igitur que non ꝑfecte
terminatur in proprio centro est quali
tatis humorose male in se terminabilis
terminatiua ⁊ sue interminabilitatis
finis imobilis, put patet ad sensuꝫ. sue
fluxibilitatis repcussiua ⁊ in pte vel to
taliter in extremitatib̄ ꝯsumptiua. Est
igitur siccitas humiditati cōtraria tā in
effectu q̄ȝ in natura accidētaliter tamē
potest esse aliquādo humectationis in
ductiua. nā cū sit lima caloris excitat ⁊
intendit caloris motū siue actū qui ex-
citatus dissoluit actualem vel potentio
nalem quā inuenit humiditatē que q̄
dem dissoluta ⁊ diffusa ꝑ mēbra humidi
tatē elicit seu humorē. Siccitas etiam
qn̄ dn̄atur qꝛ habet motū ad centrū mē
bra coartat et constringit: et sic per con
strictiōeꝫ educit̄ humiditas q̄ prius fu
it ꝑ corpus diffusa. vnde videtur corp⁹
humectari qd̄ prius siccuꝫ fuit. Sic eti
am videmus in montib̄ siccis herbas
specialiter humidas ꝓcreari sicut est her
ba que dicitur crassula. cibalaria. vermi
cularia ⁊c̄. Nec hoc ē mirū. nam siccitas
que naturaliter intendit cōseruari mon
tem in sua siccitate ⁊ hoc ꝑ suū simile, scꝫ
per siccum vi actiua ad sui nutrimētū āt
trahit omne siccū. Humidū vero abhor
rens ⁊ fugiens tanq̄ȝ suū contrariū de se
repellit vsq̄ȝ ad radices herbaꝝ que insu
perficie mōtis tanq̄ȝ supflue ab interioris
mōtis substātia sūt reiecte. Unde humo
rem sic reiectum radices attrahūt. et in
de nutriunt̄ herbe humide ⁊ crasse fiunt
Eadem videtur esse ratio cōmentato
ris super librū methorozum vbi dicit q᷑
fontes ⁊ flumina nascunt̄ de montib̄ qꝛ
cū sint montes cauernosi et spongiosi et
plurimū etiā contineāt calidi sit a mon

tibus magna attractio et ratiōe vacui ⁊
etiā ratione calidi aeris inclusi q᷑ igit̄
attrahitur simile monti in siccitate sibi
incorpatur. Quod vero dissimile est vt
pute in humiditate repellitur ⁊ aggrega
tur in vnū locum qd̄ tādem expellitur ⁊
foras per capita fontiū ad flumina ꝑfi-
cienda cōtinue deriuatur. Siccitas igit̄
est attractiua sibi necessarioꝝ et sibi qui
dem similiū est incorporatiua. supfluoꝝ
vero aut dissimiliū sibi expulsiua. Iteꝫ
siccitas ē naturaliter attenuatiua quia
siccitas cōsumit humiditatē quā īuenit
in subiecto qua consumpta sequit̄ exte-
nuatio. Item siccitas est substantie in-
duratiua quia cōsumendo humiditateꝫ
in materia efficit ipam duram sicut in
luto est videre. quia siccum durum fit.
Item siccitate agente in rem subtilem
vt in aereā substātiā siue aqueā subtili-
or efficitur ⁊ rarior. sicut videm⁹ q᷑ flan
te borea aer desiccat̄ ⁊ rarescit ⁊ subtiliat̄
Item accidentaliter potest esse remolli
tiua qn̄ enim siccitas cōsumit humidita-
tem que ptiū est cōglutinatō sequit̄ ꝑ cō
sequēs ptiū sepatio ⁊ mollificatio sicut
est videre in ligno vetustissimo cui⁹ hūi-
ditate ꝑ siccatitatē cōsumpta sic molle
reddit̄ ⁊ in puluerē mollē tactui cedēteꝫ
redigitur. Item naturaliter est aspera-
tiua. nā agēs in subiectū humiditatem
qua inuenit cōsumit in supficie ⁊ quam
nō potest cōsumere indurat ⁊ ita induci
tur quedā ī supficiē equalitas ex vacui
tate depssa ⁊ duricie eleuata ex qua fit
asperitas que nihil aliud est q̄ȝ inequa
litas fm̄ durū corp⁹. Accidentaliter tn̄
quandoq̄ȝ lenificat sicut quādo ex sicci-
tate acuit calor qui suo accidente dissol
uit humores q̄ dissoluti et per aliam ar
teriam distillantes eam leniunt et hu
mectant. Item siccitas est motus tar-
datiua. nam per dominium siccitatis ni
mie partes aeree ⁊ aquose in terrestres
inspissantur et sic substantia grossior ef
fecta et grauior. tardior ē ad motū. Per
nimiā ei siccitatem spiritus exinaniun
tur quorum multitudine corpus, moue
bat veloci⁹. vn̄ eorū facta diminutiōe ꝑ
siccitatē mouetur difficil⁹. tn̄ est siccitas

aliquã do accidentaliter mot⁹ adiuuatiã quia siccitas faciẽs motũ ad centꝝ equaliter ducit circũferẽtie ptes ad mediuꝫ et fit ptium circũflexio equaliter rotũdatio. Unde qꝛ rotũduꝫ nõ habet ãgelos in qbus possit impediri volubilitate sua mobili⁹ reddit̃ pterea siccitas consumẽdo humidas supfluitates spiritus subtiliat ꝛ depurat ꝛ velociores reddit eos nã a supfluitate depurati q̃ corpus grauabat̃. ad motũ habilitant corpus ipm. Item naturaliter est consumptiua et per hoc quod consumit humores corpus euacuat ꝛ a suo nutrimento depauperat et necessario inanitur. Item naturaliter est destructiua quia humiditateꝫ substantialem que materialiter subnutrit et partes recopulat pariter destruit et consumit. Causa est qualiter res animata vel inanimata destruitur et dissoluitur. Item animata corpora specialiter destruit quia spiritus naturales qui cõstant ex fumo humido dissoluit quando illam humiditatem consumit. vnde deficiente materia ꝛ spiritu corp⁹ necessario mortificatur. vnde pessima est qualitas mortificatiua. dum excedit. viuificat tamẽ accidentaliter. nam humores quandoqꝫ reumatisãtes ad spiritualia et meatos spiritus opilantes parati sunt super inducere suffocationem. siccitas autem superueniens vel medicina sicca agens in illos humores consumit eos et spirituũ vias aperit. vnde rei quasi prius mortue sequitur viuificatio. Quãuis igitur siccitas sic necessaria in omni corpore elementato ad superfluitatis humide consumptionem et ipsius humiditatis coartationem insuper ad ipsius caloris remissi excitationẽ. mortifera tamen est qualitas et pessima qñ debitam excedit in corporibus proportionem. nam pessimas infirmitates solet ĩ corporibus inducere ac nociuas vt ptisim et ethicam ꝛ huiusmodi. quibus vix potest medicine beneficio subueniri. insuper p nutrimẽtalis humoris consumptionem corpus exiccat cutis superficiem cuntrahit et corrugat. senium accelerat. corpus superficialiter discolorat et deformat. sitim immoderatam prouocat. arterias exasperat et voceꝫ impedit et rarificat caput a capillis spoliat et dcaluat articulos manuum et pedum cõtrahit et incuruat vt est videre in leprosis. sed hec dicta de siccitatis effectibus nunc sufficiant.

Capitulũ quartuꝫ

De humiditate.

Umiditas est elementaris passiua qualitas actiuarum qualitatum impressionibus obediens et subdita actionũ caliditatis et frigiditatis susceptiua. Est autem humiditas omnium corporum ꝛ precipue animatorum nutritiua. augmentatiua. conseruatiua. deperditorum in corpore restauratiua. nam humore et calore omnia generantur vt dicit philosophus et generata nutriuntur. vt est videre in radicibus et seminibus. nam granum terre commissum primo oportet perfundi humiditate aquea ꝛ aerea et per inclusum calorem naturalem rarificari et dilatari et tandem actione caloris humiditas resoluta grossioreꝫ sui partem terrestriorem terre inferi⁹ trãsmittit. quam quidem terra in suis recipit visceribus et calore incluso coagulat et in radicis substantiam per commixtionem humidi et sicci cõuertit. humiditas autem illa radicalis derelicta ꝛ in radice sic procreata humorem quem inuenit in terra sibi similem ratione similitudinis et in via attractiua interclusi caloris sibi attrahit ꝛ attractũ quãtum sibi sufficit in sui nutrimenum conuertit quod autem sibi non est necessarium per calorem illam humiditateꝫ dissoluentem et subtiliantem ipsam superius transmittit et primo in substantiã germinis deinde in substantiaꝫ stipitis vltimo in substantiam floris fructus ꝛ frondis sic transmissam coagulat et cõuertit. Quia igitur humiditas omniuꝫ illorum que vegetantur nutrimentũ est et materia manifestũ est ꝙ omniũ vegetabiliũ est nutritiua ꝛ p sui diffusioneꝫ ꝛ incorpatiõeꝫ ĩ latũ in longũ ꝛ ĩ spissuꝫ

augmentatiua. Item humiditas deperditorum in corporibus vegitabilibus et animatis est restauratiua. nam per calorem agentē continue intrinsecus et extrinsec⁹ corpa cōsumuntur et cito perirent nisi per restauratiōem humidi repararent. et iō necessaria fuit cōtinua humiditatis attractio vt cōtinua fieret deperditi repatio. et per cōsequēs cibi restauratio vel cōseruatio. ē pterea hūiditas inferiorū cōseruatiua. nā ex aggregatiōe radiorū cōtinua in aere et in terra tāta fieret, caloris generatio et siccitatis inductio q aer inflamaretur et terre supficies cōbureretur nisi virtus caloris actiua per aeris et aque humiditatē actioni eius resistentē pportione debita ad temperiē reduceret. et ideo vt dicit Jacob. Opposuit deus fonti caloris fontē toti⁹ humoris vt per humoris pn̄tiam calori opposita ei⁹ violentia repmeretur. et sic mundi machina in esse debito cōseruaretur. alioquin a calore nimio subito solueret. Item humiditas est partiū terre cōiūctiua. Tante ei siccitatis est terra q nisi humiditate aque humectaretur quelibet eius pticula ab alia dissolueretur et ideo fecit natura spōgiosos mōtes et terrā cauernosam in multis locis et porosam vt sic fieret ratiōe vacui aeris et aq fortis attractō adiuuāte siccitatis mitigatione et partiū terre sepabiliū vnione Unde qd facit sanguis currens per venas in corpe idē facit humiditas in venis terre. Rigat eni terre siccitatē et eam disponit et abilitat ad fecunditatē. Habz aūt humiditas quasdam pprietates et effectus primas et naturales. quasdā vero secūdarias et quodāmodo casuales sicut et alie qualitates. Est ei humiditas naturaliter labilis et fluxibilis male in se terminabilis. sed tn̄ sistitur termino alieno vt dic Phus. A centro eni ad circūferentiā est motiua vnde et se diffundēdo subiectū suū totaliter defluendo dissolueret si aliud ei nō obsisteret qd eius fluxibilitatē per reductiōem partium ad centrū terminaret. vn̄ videmus fluctus maris arene siccitate in maris littoribus a suo fluxu cōpesci et in se quodāmodo reuocari. Item naturaliter mollitiua est partes eni materie duras et compactas per sui subtractiōem et diffusionem relaxat et rarificat et remollit. Est tamē duratiua accidentaliter sicut videmus in gibbis et etiā apostematibus quibusdā in quibus cōfluunt humores frigidi et ex frigiditate partes humidas ad centrū repercutiente et condensante indurantur et in sclirosim. i. duriciam sepe cōmutātur Idem etiā cōtingit ex nimio calore ptes liquidiores cōsumente quibus cōsumptis partes grossiores cōpinguntur pariter et indurantur. Item naturaliter est mūdificatiua. nam sua remollitione et partium p quas diffunditur ab inuicem laratione partes sordidas diuidit et diuīsas lubrificādo remouet et abstergit vt patet maxime in ipsa aqua que substantialiter humectat et maxime sordiū purgatiua et hoc maxime si substantiali hūiditati caliditas cooperetur vt patet in tritico et furfure in radice brione et etiam in sapone et in medulla fabe et in cōsimilibus que omnia sordes faciei et totius corporis mūdificant et depurant. Itē quia de se motum habet a centro siue medio ad extrema cū ille motus ex se non sit fortis multum. sed respectu caloris sit obtusus. est siquidem sui in latum principaliter diffusiua. in altum vero sine calore non est multum quantū est de se extensiua sed quandoqz calor in ipsa dominatur et in ipsa obediente materia humida operatur tunc in omnem partem sed maxime in altum et in longum vi caloris sursum eleuante et vsqz ad extremitates diffundente exigitur et protelatur. Corpora vero in quibus predominator calor et humor temperatus naturalīter et generaliter sunt altiora et longiora et etiam gratiliora qz illa in quibus existente humiditate multa et dominānte calore paruo remissius operante causa contraria inuenitur. et ideo homines calidi vt colerici obediente humore substantiali caloris actioni sunt alijs. s. flenmaticis lōgiores et in omnibus extremitatibus corpis alijs partibus et circumstantijs cōcurrentibus hinc inde equaliter

in gracilitate ⁊ lõgitudĩe aptiores. vbi
autem est calor mult᷒ ⁊ humor multus
non tamẽ actõe ignee virtutis sup flu᷒
aut diminut᷒ sed cõgruus ⁊ cõmensura
tatus. corpa in omni diuisione fiunt ma
gna longa ⁊ lata. Alta enim sũt ꝓpter ca
lorem subtiliores ptes humiditatis ad
summitatem deferentẽ. Lata enĩ fiunt ⁊
spissa ꝓpter virtutez caloris ptes gros
siores humiditatis ad singulas ptes in
teriores sm̃ sui exigentiam vndiq̧ dif
fundentẽ ⁊ ptez parti sm̃ ꝯgruentiã na
ture vndiq̧ adunãtez. Itez humiditas
est naturaliter lenificatiua. Nã sui cir
cumfusione in extrema rei omẽs partes
vacuas replẽdo ad equalitatẽ ꝑducit ⁊
sic rei supficiẽ cõplanãdo ⁊ adequãdo eã
leuẽ facit. accidentaliter tñ quãdoq̧ ex
asperat. s. quando aliquo casu simul cali
di ⁊ frigidi hũores ad aliquẽ locũ cõflu
unt ⁊ concurrũt. Calidi quidẽ supficiẽ
rei eleuant Frigidi quoq̧ deprimut ⁊ sic
ex cõtrarijs humoribꝫ cõtrarietas et in
equalitas cũ asperitate quadã corpis in
supfice generatur. Itẽ humiditas si fue
rit sm̃ nature exigẽtiã in corpe cõmẽsu
rata omniũ actionum anime ⁊ corporis
est adiuuatiua. Nã ex humoribꝫ spũs re
gitiui corporis generãtur ⁊ in esse cõser
uantur. Spirituũ quoq̧ ꝟtutes suos
effectus in singulis organis corporꝫ sen
sitiuis ⁊ motiuis per humorꝫ ministeriũ
operantur vt patet in virtute visiua q̃
mediante humore cristallino visum in
oculo opatur similiter virtus gustatiua
nũq̧ sine hũore saliuali inter sapores di
scernere arbitratur ⁊ sic de alijs. nã hũi
ditate substãtiali destructa in corpe vel
corrupta tota animi actio pariter erit
impedita. Si enĩ fuerit in toto corpore
vel in aliqua parte corporis superfluitas
humida abũdãs ꝙ nõ possit regi a natu
ra. pricipiũ est ⁊ materia putrefactõis ⁊
generat ĩ corpore grauissimas passiões
vt patet in appoplexia in qua superflua
humiditas sic occupat omẽs ventricu
los cerebri ꝙ nõ permittit ꝑ neruos sen
sibiles spiritus animalẽ ad sensifican
dũ corp᷒ ⁊ mouendũ deferẽtes aĩam in
corpe suas pagere actõẽs. imo aufert cor
pori subito sensum atq̧ motum ⁊ tandẽ
inducit suffocatiõez atq̧ mortem sicut
Gal. in cõmento super anphorismos ex
ponens verbũ Ipo. Soluere appoplexiaz
fortem impossibile. debilem vero nõ faci
cile ⁊c̃. Fluematica enĩ hũiditas occupãs
totam cerebri regionẽ opilat meat᷒ ner
uorꝫ vnde nõ potest duci spiritus anima
lis ad inferiora immo intercluditur an
helitus ⁊ vita finitur. Hec aũt humidi
tas peccat qñdoq̧ in quantitate. quãdo
q̧ in qualitate et hoc aliquãdo a causa ĩ
trinseca. qñq̧ a causa extrĩseca. a causa
intrinseca sicut a mala cõplexione quã
do nociua humiditas radicat̃ in mem
bris ⁊ nõ potest a calore naturali dissol
ui et consumi nec a sua malicia ĩmutari
Talis itaq̧ hũiditas in diuersis locis
corporis diuersas inducit infirmitates
vt patet in epylensia quando ꝓcedit ex
vicio capitis ⁊ in ydroposi qñ ex mala cõ
plexione generatur epatis. Item a cau
sa extrinseca sicũ a rebus que a Io. ⁊ Gal
vocantur res non naturales quales sũt
aer cibus potus somnus vigilia inani
nitio et repletio exercitium atq̧ quies
Hec enĩz omnia si fuerint assumpta sm̃
exigentiam nature humiditatẽ substan
tialem generãt ac cõseruãt et perditam
reparãt et restaurant. Si vero a contra
rio modo sumpta fuerint. cõtrariũ ha
bent effectum. nã humiditatem innatu
ralem generant ⁊ augmentãt aut natu
ralem corrumpũt alterant ⁊ immutant
vt patet. nã vt dicit Gal. in amphorisͣ.
Ipo. pte. iij. super locum illũ. Immuta
tiones temporũ maxime generant mor
bos ⁊c̃. Tempora inquit anni non sunt
cã morbi sꝫ mutatões ꝯplexionũ ipsi᷒
tpis qñ. s. cõplexio aeris q̃ deberet ꝯgrue
re tẽpori. in opositã cõmutat̃ sicut qñ cõ
plexio veris que deberet esse calida ⁊ hũi
da efficit̃ sicũ in autũno frigida ⁊ sicca ⁊ e
cõuerso. ⁊ sic de alijs. Nã si fuerit aer ver
nalis generalit̃ frigid᷒ ⁊ siccus ⁊ ꝓcesse
rit aer in hyeme q̃si vernalis. scilicet ca
lidus et humidus necesse est in vere
multos egrotare. et etiam mulieres
parituras occasione facile abortire. Et
hec est ratio Galieni. quam assignat

qꝛ ex humiditate ꝛ caliditate hyemis ꝓ
cedētis mixta fiebat humiditatis i corꝑ
bus generatō ꝛ fleumatis coadunatio
Aer vero in initio veris si fuerit frigid⁹
et siccus claudit poros ꝛ nō sinit fumos
exalare vnde ex eētō calore dissoluit hu
miditatē istam sup̄fluā in hyeme gene
ratā ꝛ cum calor sit debilis ꝛ nō posset eā
ꝑfecte digerere nec ex toto ꝯsumere trā
smittit eam sic indige stam nūc ad supe
riora membra ꝛ nūc ad inferiora vbi co
adunata fit causa diuersarū passionū vt
si ascenderit ad caput pōt esse causa reu
matis ꝛ catarri. Si vero ad intestina et
fuerit fleuma salsum mortificando inte
stina inducit dissenteriā ꝛ sic de alijs Il
la eadē pōt esse ratio aborsus i mulieri
bus. qꝛ humiditas illa defluens ad ma
tricē grauat eā ꝛ remolliēdo retinacula
fetus ac relaxando est causa aborciendi
Aliā aūt ratiōem ibi assignat Auicen
na. ꝛ sic de alijs passiōib⁹ aetis ꝛ tempis
est intelligendū q̄ mutāt humiditatis
qualitatē vel calorē immoderate nimis
dissoluendo vel nimis cōsumēdo. siue ca
lore remissio sup̄fluitates eius nō eua
cuando ꝛ sic intelligēdum est de aere ni
mis frigido poros claudente humores
plus debito cōstringente. Sed de aere
frigido ad presens hec dicta sufficiant

Capitulū quintū

De cibo ꝛ potu.

E cibo vero ꝛ potu patet. Nam
ꝑ debiti nutrimenti cibi scʒ ꝛ po
tus subtractionem humiditas
subtrahitur et calor inducta siccitate in
tensior effectus nō inueniēs in quid agat
ad substantialē humiditatē se cōuertit
in quā agendo ipsam nimis attenuat vl'
cōsumit. ꝛ ecōuerso. si cibus vel potus fu
erit immoderatus humiditas nimis in
tendit ꝛ calor naturalis debilitatur. qꝛ
non sufficit ad digerēdū. facit tamen ca
lor q̄d potest. Nam aliq̄d resoluit ex illo
sup̄fluo cibo sumpto. illud resolutū cū
sit fumositas grossa ꝛ indigesta petit ce
rebrum et ꝑcutiēs eius miringas seu tu
niculas grauiter eas ledit ꝛ aliqñ emi
graneā vel aliā capitis passionē pessimā
excitat ꝛ inducit. aliquando etiam radi
ces neruorum sensibiliū illa fumositas
maliciosa tangit et suo acumine siue
furiositate ad intima ipsorū neruorū pe
netrans spiritum animalem ibi existen
tem impedit atq̄ ledit. vnde ꝛ substan
tiam ꝛ rationis vsum ꝑturbat ꝛ linguā
ratiōis interpretē titubādo contrahit
et peruertit vt patet in ebrijs. Motum
etiam voluntariū sepius retardat vl'
penitus destruit vt patet in tremulis ꝛ
paraliticis. nec mirum nam virtus cor
poris regitiua q̄ est sita in neruis ꝛ in mu
sculis a natura. neruum siue membrum
quodlibet sic depressum regere ꝛ erigere
satagit et intendit sed preualēs ille a
cutus fumus et resistens virtutem natu
ralem vincere cupiens membrū deorsū
deprimere nitit' et contendit. Unde ex
isto duplici motu contrario scilicet vno
eleuāte ꝛ alio deprimente membrorum tre
mor sepius generatur ꝛ tandē victa to
taliter virtute regitiua mors vel parali
sis in talibus generatur. Et iō optimū
cōsilium est sapientis qui dicit. Ne te ef
fundas inquit sup̄ oēm escam. qꝛ in mul
tis escis infirmitas grauis ꝛc. idē itaq̄
malum generat in corpe somnus imo
deratus. nam in somno remittūtur vir
tutes et actiones naturales interi⁹ aīe
males intenduntur. vnde clausis poris
forinsecis calor intrinsecus ꝯfortatus
multos hūores attrahit quos quidē nec
dirigere potest nec cōsumere ꝛ tūc ꝑua
lente tanta sup̄fluitate quā non pōt na
tura regere sequitur necessario mors ꝛ
suffocatio sicut est videre sepius in dor
mientibus post acceptā medicinā ꝛ etiā
in minutis. In vigilantib⁹ aūt nimis
causa cōtraria opatur in quib⁹ ꝛ nimia
fit humorum ꝛ spirituū cōsumptio. vnde ꝛ
mors iterū comitatur. Item eadē ratio
suffocatiōis est in nimis repletis ꝛ eadē
ratio defectiōis est in ieiunantib⁹ supra
vires ꝛ nimiū inanitis. Item qui nimis
se exercitant ꝑ nimiā caloris intensionē
humores nimis cōsumentem se destru
unt et cōsumūt. In nimis ꝟo q̄escētib⁹
cā est cōtraria qꝛ in ipsis magna est ꝛ im
moderata hūiditatis attractio ꝛ nulla

sup̄fluitatis euaporatio nec spirituum subtiliatio ⁊ ideo necessario humiditas superflua disponitur ad putrefactiōem ⁊ corruptiōem. Istis ⁊ alijs multis modis infinitis qualitates elemētares in suis naturalibꝫ effectibꝫ impediuntur sicut patet in ratiōibꝫ supra dictis q̄s de ver bis cōstan. in panteg̃. et Ga. in cōmento ampl̄. Ipo. et Empe. succincte compilauimꝰ vn̄ de his supsedeamus. ⁊ ideo ad describendas proprietates humorum que ex his qualitatibꝫ cōponuntur manus apponamus ex quibus cōstituitur omne corpus quod spiritu sensibili et rationali animatur

Capitulum sextuz

De humoribꝫ ⁊ eorū generatione effectu et operatione

Est igitur humor quedam substantia actualiter liquida ex cōiunctione elementarium qualitatum ꝑ digestionē in animalis corpore generata apta membra nutrire et eorꝫ actiōes cōfortare naturaliter vel accidētaliter impedire Nam humor est corporum sensibiliū materiale pricipiū ⁊ primum ac precipuū ratione nutrimenti ī suis ꝑagendis actionibꝰ iuuamentum. Sunt aūt humores, vt dicit Constan. vocati elementorū filij ex eorū originaliter cōstitutionum qualitate. Sunt aūt quattuor humores scilicet sanguis fleuma colera et melancolia. qui quidez respectu membrorꝫ dicunt simplices. cꝫuis respectu elementorꝫ quorū sunt filij compositi inueniantur. Hi quattuor humores in quantitate ⁊ qualitate equalitatē proportione debita obseruātes omnia corpora sanguinē habentia ꝑficiūt ac custodiūt in debita cōsistentia sanitatis sicut econuerso ex eorū inequalitate siuē infectiōe infirmitatē generant et inducunt. Fuerunt aūt hi necessarij ad corporis ꝯstitutionem ad ipsiꝰ regimē ⁊ conseruationē ad ꝯtinue deperditorū in corpore restaurationē sicut dicit Gal. sup amphꝫ. Corpus enim subiacet fluxui vt patet in sudoribꝫ ⁊ in spūtis et huiusmodi alteratiōe scilicet de frigiditate in calliditatē et ecōuerso ⁊ corruptiōe q̄ ex fluxitate nimia seq̄tur ex alterātiōe diuturna vt g̃ qd̄ superfluū est in corpe diluatur et deperditū reparetur ⁊ mala alteratio in bonam transmutetur ⁊ per consequēs corruptioni aliqualiter obuietur. necessaria fuit quattuor humorū presentia vt corpus animale in vigore ipsis mediantibus incolume conseruetur. Horū autem humorum generatio sic habet fieri recepto enim cibo in loco decoctionis. primo scilicet in stomacho. subtilior eiꝰ pars et liquidior que a phisicis ptisinatia vocatur ꝑ quasdam venas ad epar trahitur et ibi ꝑ caloris naturalis actionem in quattuor humores transmutatur quorum generatio simpliciter in epate fit ⁊ incipit. sed nō similiter finitur Primo enim caloris actio qd̄ frigidū est et humidum in naturam fleumatis ꝯuertit. Secundo quod calidū ⁊ humidū est in naturā sanguinis transit. quod vero calidum ⁊ siccū naturam colere constituit. Sed qd̄ frigidum ⁊ siccū in substantiam melācolie se cōponit Talis igitur est ꝓcessus. Primo siquidez generatur fleuma tanq̄ȝ humor semicoctus Secūdo sanguis cuius decoctio est perfecta. Tertio colera cuius decoctio tempamētum excedit. Ultima autē melancolia q̄si pars terrestrior ⁊ aliorū fex in esse ꝓcedit. vnde talis est ordo vt dicit Auicē. q̄ elementorū recta ⁊ reciproca est generatio. quia de aere fit ignis ⁊ econuerso humorū autē generatio quedam est recta. sed non reciproca. d̄ fleumate enim ꝑ decoctiōez fit sanguis sed nō ecōuerso Similiter d̄ sangīe fit colera ꝑ calorē intensum siccātē huorē ⁊ subtilatem sꝫ nō econuerso. Simili modo ꝑ adustionem ex colera fit melancolia ⁊ non econuerso Sic enī accidit in generatiōe humorū sicut accidit in generatiōe vini ex musto sic dicit Const. nā feruēte musto generatur quedā spūa supficiē ꝑ eēs ⁊ q̄dā substātia terrea ad fūdū descēdēs et alia ē aquosa fm̄ cꝰ augm̄tū vinū ī substātia est magis debile ⁊ minus calidū. Et quātomagis antiquatur tātomagis fit calidū ꝓpter hūōr aquositat̄ resolutionē

et q̄nto maior est vini puritas. tanto coctio est cōpleta. sic in hūoribus est pars leuitate sua supiora petēs. s. colera. alia velut fex deorsum tendēs. s. melancolia. alia vero in cruditate manēs. s. fleuma. quarta vero est sanguis i sua puritate ꝑmanēs. a ceteris hūoribꝰ depurat̄. Nullus tn̄ sanguis est ita purꝰ q̄n alijs hūoribus sit ꝑmixtꝰ. vn̄ eoꝝ cōmixtiōe speciez variat ꝛ colorē. nā ꝑ cōmixtionē colere appet rufus a melancolia niger. a fleumate aquosus et spumosus.

Ca. VII de sāguine

Sanguis vt dicit Isid. a greco nomē sumpsit. eoq̧ sustentat. vegetat ꝛ viuat. i. vitā cōfirmet. nā sanctire cōfirmare est. Dicit̄ aūt sanguis dū est in corpe effusus vo dicit̄ cruor. eo q̧ effusus currendo corruat. alij aūt vocant sanguinez quasi suauē. eoq̧ gustu ꝛ tactu sit suauis nō enī est sanguis purꝰ ꝛ integer nisi in iuuenibꝰ. Nam dicunt phici sanguinē minui ꝑ etatē. vn̄ in senibꝰ tremor ē ex defectu. ꝓprie aūt sanguis aīmi possessio est. Inde genas lacerare in luctu mulieribus mos est. Vn̄ etiā purpuree vestes ꝛ purpurei flores ponunt̄ sup mortuos. animositatē mortui dū erat in suo sanguine repn̄tantes. Hucusq̧ ysido. li. x. ca. ij. Sanguis aūt ꝫm ꝯstan. inter q̄ttuor humores laudabilior et nature amicabilior est. ꝓpter eius eq̄lem ꝛ ꝑfectā coctionē quā efficit calor temꝑatus ex materia pura ꝛ aerea ad corporis nutrimentum. Est vo sanguis ꝫm eundē cōstan. alius naturalis aliꝰ innaturalis. Naturalis aūt alius est cōtentus in arterijs. alius est in venis. Qui vo est in arterijs calidior est ꝛ subtilior/rubicundior/clarior ꝛ i sapore dulc̄. Est aūt calidior propter cordis ꝛ spūs vicinitatē. subtilior ꝓpter cordis calorē/subtiliantem ꝛ rarificantē. ꝛ hoc vt resumendo ꝑ spissas tunicas arteriaꝝ. facile nō possit in alia membra labi. Rarior autem est propter virtutez colere in ipso. acutior est autem ꝓpter augmentū caloris. sanguis vero in venis cōtentus/est calidꝰ et humidus. inter grossum ꝛ subtilem. mediocris i sapore est valde dulcis/ ol malo carens odore. cito coagulatur cū exierit. Vn̄ talis sanguis epar designat temperatū. Si vo fuerit subtilis aquosus non boni odoris/nec dulcis saporis cōmixtionem alterius hūoris ipm inficientis indicat. Iam enī degenerat in sanguinē innaturalē. Qui sic dicit̄. vel q2 a sua generatōe ē (vt i leprosis) corruptus. aut propter incōuenientez materiā ex q̄ est generatꝰ. ꝛ ꝓpter extraneū humorē cum quo est cōmixtus/modicū autē colere vel alteriꝰ inficientis humoris mixtū cum puro sanguine ipm inficit. et in sue q̄litatis similitudinez ipm trahit. Hucusq̧ cōstant. inꝰ pantegn̄. ix. ca. iiij. Alias sanguis proprietates ponit aresto. in libro aīaliū. iij. dicit enī. Omne anīal hn̄s sanguinē/habet epar ꝛ cor Vn̄ enīa animalia carentia sanguine sunt minoris corpis ꝛ vtutis aīmalibꝰ hn̄tibꝰ sanguinē. ꝛ cum abscidit̄ caro exit sāguis nisi illa mortua fuerit ꝛ corrupta. Item in omni anīali bone dispositionis est sanguis mediocris. q2 nō nimis multus sic sunt potātes vinū nouū nec nimis paucus sicut corporis crassi. q2 anīalia nimis crassi corpis sunt pauci sanguinis/et subito augmentat̄ pinguedo. et quanto/ tanto minoratur sanguis. Item omne corpus sanguineum putrescit cito/et maxime prope ossa. homo enim habet sanguinē subtilem valde respectu aliorum animaliū. quorum sanguis est nigrior et spissior sanguine hominis/ꝛ maxime thauri ꝛ asini. ꝛ sanguis in iferiori parte corpis spissior est ꝛ nigrior q̧ in superiori. Item sanguis qn̄ generatur valde in multa q̄ntitate/ erit causa egritudinis. qn̄ attenuatur ꝛ fit aquosus. et ꝓpter h̄ forsan sudat hō sanguinem. quod q̄dez est vt puto propter supfluam liquidi sanguinis abundātiam a qua se intendit exonerare natura. vnde eiat eius ptes aquosas ad supficiem cutis/et eas expellit per sudorem. Item cum hō dormierit/erit sanguis in manifesto modicus. nec mirum q2 tūc reuocatur a natura in adiutoriū

virtutis naturalis vt ipsius bñficio su
as peragat actiões. vnde qñ tunc se pro
fundit ad interiora extremitas corporis
pallida remãet et exanguis. et pr° h forte
accidit q si corpus tormẽtis pungaf
nõ exit inde tñ sanguinis q̃ntũ si esset
vigilãs Jtẽ dr ibidem. q si sanguis fue
rit bñ coctus. et digestus bñ fit ex eo se
puin. et hoc forsan. quia ei⁹ vnctuositas
per tẽperatã decoctionẽ coagulatur et deal
bata in sepũ vel pinguidinẽ transmuta
tur. Jtem cũ alteratur sanguis a cursu
nature sue et fuerit corrupt⁹ exibit a sto
macho et a narib⁹ Jtẽ cũ putrescit san
guis in aliquo mẽbro nisi reducaf arte
vel natura efficitur ex eo virus et in sani
em cõmutatur. Dicunsq Constan. lib.
iij. Jtem dicit ibidẽ li. xij. vene sunt va
sa sanguis. ex quo patet q sanguis ẽ vl
timus cibus aialis hñtis sanguinẽ Jtẽ
dicit ibidẽ. Jta est sanguis amicabilis
nature q etiã aial carens sanguie ciba
tur p illud qđ cõuenit cũ sanguine: vt
patet in vermib⁹ et muscis q̃ carnib⁹ insi
dent et sãguinẽ sugunt et inde sibi attra
hunt nutrimẽtum pp̃ter h si animal nõ
nutrif cibo isto efficitur macilentum et
male dispositũ. et qñ bene cibatur cre
scit et fit bone dispositionis per talis ci
bi nutrimentũ. et si ille sanguis vñ fit
cibus fuerit clarus et bonus erit corpus
sanum/ et si mal⁹ infirmũ. Jtẽ sanguis
terrestris coagulatur cito propter hũi
ditatis priuationẽ Vñ oẽ aĩal ha
bens subtilẽ sanguinẽ et mundũ atq ca
lidum alijs aĩalibus sensum habet me
liorem. Sanguis enĩ mõs subtilis et ca
lidus et maioris mot⁹ intellectui cõue
nientior est. Jtẽ oẽ aĩal carẽs sangui
ne est maioris timoris aĩali habenti san
guinẽ. pp̃ter h hñs mũdum sanguinẽ et
calidum et leuez nõ mouetur nisi modi
cum pp̃ter timorez. Jtẽ sanguis thau
ri cõgelatur citius et coagulaf sanguine
oĩm aĩalium alioꝝ. Sanguis enĩ oĩm
animaliũ coagulaf ſm magis et minus
p̃ter leporis et cerui et sibi similiũ in na
tura quoꝝ sanguis nõ coagulatur. vt di
cit Aresto. Sanguis thauri n⁹ sic dicit
idẽ li. iij. et. xij. maxime est coagulatiõis
et velocis. et h forsitan pp̃ter excessum
caloris et siccitat. vñ haustus crud⁹ in
terficit sicut venenũ. Vñ de quodã p̃bo
dicif q hausto sãguie thauri se peremit
Jtem idẽ li. xiij. sanguis in p̃te dextera
calidior est q̃z in sinistra. Et iđ pp̃ter vi
gorẽ calidi sanguis i p̃te illa man⁹ dexte
ra p̃nior est ad operandũ et habilior q̃z si
nistra. Vñ dicit aresto. li. i. q leo pri⁹ mo
uet pedẽ dextꝝ q̃z sinistꝝ. et sup amphoꝝ
dicif q mulier portans masculũ subito
vocata ab aliquo primo mouet pedem
dextꝝ q facit calid⁹ sanguis q̃ in cõcipiẽ
te masculũ cõpletius operatur. Jtẽ in eo
dẽ libro dr q sanguis prima et p̃cipua
est materia cordis et epatis. Vñ et cor cõ
cauum est ad sanguinẽ copiosius reci
piendũ et spissum ad eundẽ diligẽter
custodiendũ. et in nullo mẽbro est san
guis sine venis nisi in corde tñ et d cor
de exit p q̃sdam venas ad alia loca cor
poris et nõ venit aliũde sanguis ad cor
qm̃ fons et principiũ sanguinis mẽbꝝ
primũ recipiens sanguinẽ. et h manife
statur ex anathomia et mõ generatõis
q2 prima creatio cordis apparet sangui
nea. Unde ſm aresto. cor est primũ san
guinis receptiuũ. et iđ in medio ponif
vt eum transfundat tanq̃z a medio et a
centro ad oĩa alia membra. vnde dic
q cor est mediũ totius animalis a quo
p̃cedit motus et sensus et vita tot⁹ ani
malis. Et ideo cor est in omnib⁹ haben
tibus sanguinem. quoniam necessario
principiũ sanguinis est et non epar.
Hec omnia aperte dic Aresto. libro. xiij
q̃uis de p̃ncipio sanguinis alio modo
sit scriptum i libris medicoꝝ. sed de ista
controuersia nihil ad nos. quia vtraq
positio vl' opinio nobis deseruit quo ad
nostram intẽtionem. Ex predictis igi
tur autotum sententijs breuiter recol
lige q sanguis naturalis est purus et ca
lidus subtilis dulcis animalis nutribi
lis virtutis naturalis conseruatiuus se
des anime/ et ipsius contẽtiuus. iuuen
tutis p̃fectiuus. complexionis alterati
uus. vigoris cordis et spirituũ conser
uatiuus. letificatiuus/ amoris excitati
uus sui. diffusione in supficie corporis

ipsius coloratiuus. sanus et temperatus sanitatis conseruatiuus. corruptus corruptionis inductiuus. vt patet in lepra que est sanguis corruptus in fontibus /et cum alijs humoribus admixtus malicie eorum est temperatiuus. sua virtute doloris oculorum mitigatiuus. vt dicit Constan. quod sanguis columbe vel yrundinis de ala dextera extractus oculis calidus instillatus maculas abstergit oculorum. sanguinis enim talis valde est ignitiuus et dissolutiuus. sicut ibidem dicit commentator in viatico in tractatu de pannis et maculis oculorum in fine.

Capi. VIII de sanguinis mala proprietate.

Unt etiam sanguinis quedam proprietates minus laudabiles alijs supradictis. nam quanto bene dispositus nature est amicabilior et vtilior/ tanto cum corruptus fuerit eidem est nociuior/ et grauiores infert corpori passiones. Nam aliorum humorum malicia sanguini admixta propter amicabilitatem eius ad naturam non se ita subito manifestat. et ideo ab eorum lesione sibi natura minus precauens latentem ipsorum maliciam non formidat. vt patet in febribus enutriceis et alijs mixtis in quibus colera rubra vel adusta sanguini admixta /non ita cito se nature vel medici iudicio manifestat. vt dicit Gal. super amphorum. Item sanguis si fuerit in corpore superfluus menstruosas in hominibus generat passiones nisi nature vel medicine beneficio euacuetur citius/ vt patet in sanguine menstruali qui propter superabundantiam humiditatis et caloris indigentiam in mulieribus existens si vltra debitum retineatur pessimarum causa est et occasio passionum. Inducit enim quandoque spiritualium suffocationem. quandoque ydropisim/ quandoque etiam frenesim/ siue manifestam passionem/ put ille sanguis corruptus nimis diu retentus ad diuersas transfunditur corporis regiones/ sicut in passionarum libro Gal. expressius continetur. Unde contra talia pericula summum remedium est talis sanguinis corrupti euacuationem citius procreare/ nec mirum si sanguis sic corruptus proprium subiectum sic molestat. qui alienum etiam mirabiliter inficit et molestat siue immutat. Nam vt dicit ysidorus libro. x. capitulo. ij. sanguis menstrualis contactu fruges non germinant. acescunt musta. moriuntur herbe. arbores amittunt fructus. ferrum rubigo corripit. nigrescunt era et metalla. quod si canes inde comederent in rabiem efferuntur. glutinum asphalti quod nec ferro dissoluitur. nec aquis ipso pollutum sponte dispergitur/ vt ibidem dicit ysidorus. Hic sanguis ex superflua humiditate et debili calore in corporibus multum generatur. et ideo ne natura ex eo grauetur in matrice recolligitur tanquam in sentina. a qua si debito modo expulsus fuerit corpus totum mollificando alleuiat/ et ipsam matricem ad conceptionem disponit et habilitat. Unde dicit Aresto. libro. ix. menstruum in fine mensis in mulieribus maxime viget. et ideo tunc vtiliter expellitur sanguis talis. quia sicut dicit Ysidorus libro. xvi. sanguis menstrualis non habet certam temporis reuolutionem. sed in maiori parte accidit in diminutione lune. et hoc est rectum. quia corpora animalium sunt tunc temporis frigidiora/ et alteratur sanguis. et efficitur ex eo superfluitas menstrualis. que si tunc expellitur talis euacuatio laudabilis est et naturalis. quia si vltra tempus vel propter grossiciem sanguinis vel propter altitudinem matricis/ vel propter defectum expulsiue virtutis retineatur multis molestijs periculosis corpus mulieris aggrauatur/ quod quidem generaliter est verum. a quartodecimo anno vsque ad quinquagesimum quia in iuuenculis meatus sunt angusti et virtus debilis. A quinquagesimo vero anno in antea sanguis minoratur et frigescit. calor destruitur et tepescit. Unde iste due etates a tali immundicia sunt immunes. scilicet senectus vetularis et iuuentus puellaris / retinet tamen natura sanguinem menstrualem post mulierum impregnationem ad nutrimentum fetus et conceptus conseruationem. Un

Arestoteles.libro.xv. Menstruum est
sanguis nō purus.sed indiget digestio
ne operatiua.hic sanguis mixt⁹ cū sper
mate/cibus est in animali. Unde muli
er post conceptionē frequenter patiens
fluxum mēstrualem/solet facere abborti
uum.aut enī debilitat̃ fetus aut morit̃
et hoc propter nutrimēti subtractionē
Unde retentio sanguinis menstrualis
signū est impgnatiōis etiam dicta cau
sa.quod aūt superfluit de sanguine men
struali detrahitur ad mām̃illas.vt inde
lac generet̃. Materia enī lactis est san
guis decoctus in mām̃illis vt dicit Are
stoteles libro.xvi.⁊.xviij. Lac inquit ē
sanguis digestus nō corruptus. Item
oportet vt fluxus sanguis menstrualis
actualiter sit i corpe anteq̄ȝ mulier im-
pregnetur.sicut dicit Aresto. libro.xv.
et constātinus.sicut opȝ arborē primo
florere q̄ȝ fructus facere. Item quando
venit talis fluxus naturaliter semp ac-
cidit in etate lune/etati etiam mulierȝ
conuenienti. Item aues et aīalia nō
patiuntur talē fluxum.quia totalis sup
fluitas transit in plumas ⁊ in pilos.vt
dicit arestoteles. Item dic̃ rufus. mu
lieres nimis se exercentes ⁊ sepius mo
uentes/nō multū menstruant. sed que
quiescūt ⁊ multū comedūt/suauiterq̄ȝ
viuūt.tales multa purgatione indigēt
Item quando sanguis talis vel frigidi
tate vel crassicie/ora venarū constrigen
te debito modo non exit.ad exeundum
alias vias querit vt venas narium et
emorroydarū quas si clausas inuenerit
ad alia membra se diffundit.⁊ grauem
nature infert passionē. Nam tales vt
dicit in viatico Constan. defectū appe
titus patiūtur.nam cibaria bona abhor
rent.puluerē vero carbonū et lateȝ ap-
petunt et similiū.nam sanguis retētus
in maliciosum fumū terrestrem et pon-
ticum conuertitur quo rapto ad orifici
um stomachi appetitus rationalis sub
uertitur et irrationalis generat̃. Un
de omnia talia corpora sunt maximis
morbis apparata. (mate.

Capit.ix.de fleu-

Fleuma sm̄ Johannē est humor
semicoctus actione caloris im
perfecti ex frigida ⁊ hūida nat̃a
generat⁹. Et arestoteles dicit libro.xv.
Fleuma est cibi superfluitas que nō di-
geritur. Eadem enī est materia sangui-
nis ⁊ fleumatis.sed differūt sm̄ decoctō
nem maiorē vel minorem.vnde de fleu
mate fit sanguis ꝑ ampliorem caloris
agentis intensiōem.nō tamen econuer
so.sanguis enī in fleuma nunq̄ȝ trans
mutat̃/sicut colera mutat̃ in melancoli
am.sed non ecōuerso vt dicit auicenna
Est autem fleuma humor naturaliter
frigidus.humidus et insipidus/quem
natura mandat per mēbra vt digeratur
et ex ipo digesto corp⁹ nutriat̃. Notan
dum q̄ fleuma aliud est naturale aliud
innaturale. Naturale aūt frigidum et
humidū/in colore album/in substantia
fluidū/in sapore parum dulce vel tota-
liter insipidū. in epate tamen generat̃
vbi sedes est caloris. Est tamen habile
vt in sanguinē transmutetur. et facta
completa transmutatione corpus inde
sustentetur. Fleuma enim q̄ȝuis de se
sit grossum et insipidū per intensionem
tamen caloris ipm̄ immutantis forme
et saporis sanguinis qui est dulcis/est
susceptiuū.vt patet in fleumate/quod
dicitur esse dulce. Unde ꝓpter vicinita-
tem et similitudinē quam habet cum
sanguine indigent eo omnia mēbra cor
poris.et ideo natura prouida fecit illō
cum sanguine per venas totius corpis
transire propter necessitatem/⁊ etiam
propter vtilitatē. Nam vt dicit Con
stantinus.deficiente sanguine digerit ca
lor fleuma.quia inde intēdit membra
reficere et nutrire. Unde in hoc nobili⁹
est fleuma colera et melācolia. quia re
ctificari non possunt vt ex eis fiat san
guis cui⁹ beneficio vigent ⁊ nutriūtur
membra corpis vniuersa. Est etiam ei⁹
presentia cum sanguine necessaria vt ei⁹
frigore sanguinis feruor temperet̃.⁊ li
quiditate fleumatis spissitudo sangui-
nis in temperie ꝯseruetur.⁊ sic facilius
et expeditius ad singula membra nutri
mentum sanguis deportetur. Unde etiā

est iũcture membroꝝ et alias ptes mobiles suas liq̃da hũiditate hũmectare ne ex calore motus vel ex sanguine calido casu aliquo a suo officio retardentur. quia siccitate insuper inducta impediantur. Fleumatis aũt innaturalis q̃tuor sunt species: Est enĩ acetosum frigidũ ⁊ siccum propter melãcolie admixtionem. salsum calidũ ⁊ siccũ propter colere rubee infectionem. dulce propter sanguinis participatõem Vitreum sic dictum propter coloris vitri assimilationem. tale enim omino elongatur a colore. et ideo ceteris eius speciebus illud est compactiꝰ et difficilius ad digerendum ⁊ in sanguine conuertendũ Hic humor si corruptus fuerit/ diuersas generat in corpe infirmitates cuius superabundantia (vt dicit Constantinꝰ) cognoscitur per diuersa. nam vere fleumaticus est corpe reses/ grauis ⁊ tardus ⁊ sensu ebes/ mẽte obliuiosus/ carne mollis et fluidus/ colore liuidus/ albidus i facie/ corde timidꝰ/ sputis et excreationibus multis plenus. piger ⁊ somniculosus/ parui appetitus/ parue sitis/ nisi sit salsum fleuma. quia tũc salsus sapor in ore sentitur propter calidi humoris admixtionẽ/ crine mollis et flauus ⁊ laxus cuius pulsus est mollis/ grossus et tardus. vrina alba spissa cruda ⁊ discolorata. statura pinguis et grossa i extremitatibꝰ breuis ⁊ curta/ cuius cutis superficies plana et lenis ac a pilis denudata. somniat de aquarũ minium et pluuiarũ inundatiõe/ nauigatione in aq̃s frigidis/ et etiam natatiõe. talis complexionis homines solent frigidũ morbum sepius incurrere et ipso fatigari. et precipue tempe hyemali. quia tunc tempis qualitates fleumatis. scilicet frigiditas ⁊ humiditas intendũtur. vt dicit Constantinꝰ. quere supra de proprietatibus frigiditatis ⁊ humiditatis.

Cap. x. de colera

Colera sm̃ Ysidoꝝ dicta est eo q̃ in humore colerico calor tẽperamentum excedat. Colera alia naturalis/ alia innaturalis. Naturalis est que naturaliter est calida ⁊ sicca et in saubstantia subtilis/ in colore rubea clara. in sapore amara cũ quodam acumine/ que q̃nto est calidior/ tanto est in colore rubicũdior ⁊ in sapore amarior. que cũ in corpore generatur in duas partes diuiditur/ quarũ vna transit cũ sanguine ⁊ alia trãsmittitur ad cistam fellis. illud autem quod vadit cũ sanguine penetrat cum ipo causa necessitatis ⁊ iuuamenti. necessariũ eniz fuit vt sanguini admisceretur ad aptificandũ sanguinẽ ad membra colerica temperãda et nutrienda. quoniã in hoc sanguine oportz esse colerã rubeaz actualiter sm̃ debitã proportionẽ huiusmõi membroꝝ iuuat etiam vt sanguis subtilietur vt facilius transeat per angustos meatꝰ ad interiora corpis nutriẽda. alia vero pars q̃ ad cistam fellis trahitur/ transmittitur ad ipsam causa necessitatis ⁊ etiã iuuamenti. necesse enim fuit ꝓpter mũdificatõez totius corpis ⁊ propter nutrimentum ipsius fellis. iuuat etiam stomachũ et intestina calefaciendo ⁊ pungendo. vt a superfluis se exonerent. ideo enim sepe accidit torsio et ventris dolor ⁊ colerica passio. quia via opilatur q̃ est inter fel et intestina. Innaturalis colera est q̃ egreditur a natura propter aliquod extrancum sibi commixtũ. nam cõmixto cum colera rubea fleumate aquoso/ generatur colera citrina que pre ceteris est nimis calida ⁊ nocina. si vo fuerit fleuma grossioris essentie et spissioris inde colera vitellina. iste due species sũt note. Tertia species ẽ colera quedã prassina in colore viridis et amara acuta. sicut herba que prassium. id est marrubium vel porrus nũcupatur. nascitur aũt in stomacho illorum qui continue vtuntur herbis nimis calidis. vt porris cepis alleis ⁊ nastracijs. et huiusmõi. et forsitan a talibus herbis viridibus ⁊ crudis in colore contrahit virorem. et sic Gal. visum est. Auicenne aũt visum fuit q̃ prassina generatur ex colera vitellina. quando nimis aduritur. cũ enim aduritur adustio in ea facit nigredinem ex q̃ cum citrinitate mixta viriditas intro-

ducitur. Eruginosa vero colera est quar
ta species que per vlteriorē adustionē
generatur ex prassiua. quādo enim tan
tum aduritur q̄ eius hūiditas desic
catur. tūc declinat color eius ad albedi
nem qualis est color cineris. nam calor
in humido corpe primo nigredinem ef
ficit. deinde consumpta totaliter humi
ditate albedinem quādam introducit. vt
est videre in lignis que prius q̄ conuer
tant in cinerē cōuertunt in carbonē. Fri
giditas vero econuerso in humido facit al
bedinē. in sicco aūt nigredinē operat. s3 hec
vltima in omnibus alijs peior est et ve
nenosior/ cuius venenosa qualitas pessi
mas et mortiferas inducit in corpore
passiones sicut herisipylam et noli me
tangere/ et cetera huiusmodi. Humor
igitur coleric⁹ naturalis non excedens
terminos nature est aliorum humorū
subtiliatiuus digestionis confortatiu⁹
fecis et putredinis mūdificatiuus cor
poris s̄m dimensionē lōgitudinis ⁊ la
titudinis distensiuus/ animositatis et
audacie generatiuus mobilitatis et le
uitatis effectiuus ad iram ⁊ ad appeti
tum vindicte excitatiuus. venerei appe
titus prouocatiuus virtutis expulsiue
adiuuatiuus materie grosse attenuati
uus. ⁊ a centro vsq3 ad circumferentiā
diffusiuus s̄m citrinitatem vel nigredi
nem superficiei substantie in colore mu
tatiuus. Unde colerici generaliter so
lent esse iracundi animo/ immansueti
leues et instabiles impetuosi in corpo
re longi tenues ⁊ macilenti colore fusci
in crinibus nigri et crispi pili hyspidi
et hirsuti. tactu calidi pulsus fortis ⁊ ve
locis. eorum vrina in substantia est te
nuis ⁊ subtilis in colore ignea rutilans
et clara. Hec colera si in aliqua parte
corporis fuerit corrupta molestissimas
infert corpori passiones. quarū hec sūt
generalia signa. sicut enim dicit Con
stantinus in pantegñ. libro. ix. caplo. ij
Si corpori dominetur colera corrupta
erit cutis glauca vel citrina ⁊ erit defe
ctus appetitiue virtutis. amaritudo sen
titur in ore. ita q̄ dulcia videntur ama
ra ⁊ sapida insipida pūctura et ardor in
stomacho calido ex fumo pūgente ner
uos stomachi et mordicante. abomina
tio cum vomitu colerico cu3 siti lingue
siccitas ex fumo calido trabeam arteri
am desiccante et humorē saliualem cir
ca neruos lingue consumentē. oculorū
cōcauitas cum humido aspectu pulsus
subtilis ⁊ velox et spissus. vrina rubea ⁊
intensa dolor capitis grauis. vigilia et
alienatio mentis. horribiles visiones
in somnis. tales enim somniant de igi
ne et fulgure. et stupenda aeris inflam
matione quod fit ex igneo fumo peten
te cerebrum et ymaginatiuā immutan
te. Et tantum de colera et specieb⁹ eius
diuise s̄m Galienum ⁊ Auicennam ad
presens dicta sufficiant. Sequitur vlti
ma proprietas substātie corporee quar
ti libri que dicitur melancolia.

Capitulum. xi.

De melancolia.

Melancolia est humor spissus
et grossus. ex fece et turbulen
tia sanguinis generat⁹. Et di
citur a melon quod est niger ⁊ colim q̄d
est humor. Unde dicitur melancolia/
quasi niger humor. Unde a phisicis co
lera nigra nuncupat. nam color eius de
clinat ad nigredinem. Est autem melā
colia alia naturalis alia innaturalis. Na
turalis est frigida et sicca que fit in san
guine sicut fex in vino habet generari
cuius substātia est spissa/ et terrestris
cui⁹ sapor inter dulcedinem et ponticita
tem existit vicinus accipienti. Hec me
lancolia in duas partes habet diuidi.
quarum vna remanet cum sanguine et
penetrat secum ad membra causa et ne
cessitatis ⁊ iuuamenti. fuit enim necesse
vt cum sanguine misceretur. vt aptifi
caret sanguinem/ ad membra melan
colica nutrienda. Juuat etia3 sanguinē
quia inspissat ne sua liquiditate subter
fugiat digestionē. Secunda pars vero
transmittitur ad splenem propter ne
cessitatem et iuuamentum. necesse eni3
fuit hoc propter mūdificationem totius
corporis/ et propter nutrimentum ip

sius splenis. Iuuamentum vero est vt profluat in os stomachi. vt scilicet ipm fortificet/inspisset. et vt ibi puncitũ faciat. et sic excitet famem et cooperetur ad desiderium nutrimẽti. Illud autem melancolie quod est superfluum sanguinis transmittitur ad splenem. et quod a splene egreditur/ est illud quo indiget splen ad sui nutrimentum / et sicut colera rubea iuuat stomachum ad expellenda superflua inferius. sic ꝛ melancolia iuuat virtutem appetitiuam superius. Dicitur autẽ fex sanguis potius q̃z colere vel fleumatis. quia resudat ꝛ separatur a sanguine/sicut descendit ypostasis vrinalis siue sedimen in liquore. de fleumate vero nihil resudat nec descendit propter eius viscositatem. similiter nec de colera propter eius subtilitatem. et ideo fex colere vł fleumatis non vocatur. Melancolia autem innaturalis non est ad modum ypostasis siue residentie et fecis. sed per modum adustionis et cinereitatis. et hoc accidit istis modis. Agẽs enim calor nimis in substãtia fleumatis ipsam adurit et per adustionem nimiam in coleram adustam conuertit. ꝛ si fuerit humor primo subtilis et aquosus quando aduritur. efficitur salsus. et si fuerit grossus trahitur ad acredinem vel ponticitatem. si vero contingat sanguinem aduri vel incinerari/. cinis eius fit salsus cum quadam dulcedine pauca. sed quando contingit melancoliam naturalẽ aduri/. illa adustio seu cinis erit acris sicut acetũ. et cũ cadit in superficiem terre ebullit/cuius odor est grauis et acris sicut acetum/ quod musce fugiunt propter odoris horribilitatem et illa siquidem que magis est acris deterior est. Si vero melancolia quando aduritur grossioris fuerit substantie/ erit cinis eius minoris acredinis cum ponticitate pauca que cadens super terram minus ebullit et minus in vmbra penetrat/nec est minus maliciosa et venenosa / s3 ita cito perimit. sic prima. Nec colera nigra nature inimica pessimas habet ac mortiferas qualitates. morbos eni3 inducit incurabiles/ sicut cancrum et lepram / et huiusmodi. Ex admixtione igitur per adustionem nimiam incinerati fleumatis sanguis et melancolie naturalis/ melancolia innaturalis et pessĩma generatur. ꝛ cum ex fleumate per decoctiõem generetur sanguis. et ex sanguine per intensiõem generetur colera. ex colera vero melancolia. Impossibile est ex ea humorem vlterius generari. sed tantummodo incineratur et ex illa incineratione naturalem humorem inficiente. ille humor pessĩmus accidẽtaliter procreatur vt dicit Constantinus libro primo capitulo. xxiij Istius humoris dominantis in aliquo corpe/ hec sunt signa. Primo quia color cutis mutatur in nigredinem vel liuorem sentit acidum saporem /ponticum et terrestrem fm humoris qualitatem Patiens animo est timidus sine causa/ passio eius est melancolia. Unde omnes hanc passionem habentes sine causa sunt timidi sepius atq3 tristes. Et hoc ex melancolico humore cor constringente. Unde sic tristes interrogati quid timeant vel pro quo doleant/ non habent quid respondeant. Alij tamen sibi mortem imminere putant irrationabiliter. alij inimicicias alicuius formidant. alij mortem diligunt et desiderant. Unde galienus in libro passionum. Non est mirum inquit si patiens coleram magnã tristiciam vel mortis suspitionem patiatur cum exterius in corpore obscuritate nihil sit timidus. Unde quando aliquod obscurum. vt est fumus melancolicis operit cerebrum. necesse est vt patiens timeat/. quia causam vnde timeat secum portat. et ideo somniat terribilia et tenebrosa et visui pessĩma et in odore fetida. vel sapore accsa. ex quibus omnibus generatur melancolia passio : Item maniace et melancolice dispositionis est quando tales de tristabili gaudent et rident. De re vero exultanti plangunt / atq3

dolent. Item tales pertinaciter tacent
vbi esset loquēdum ⁊ insolenter loquū
tur vbi esset tacendum. Item alij pu
tant se esse vas fictile terreū et timent
tangi ne rumpantur atq3 frangantur.
Item quidam putant se pugno mun
dum claudere et omnia in manibus cō
tinere. et ideo manus ad cibum non ex
tendunt. timent ꝙ si manus extende
rent partes mūdi defluerent ⁊ perirēt.
Item quidā putant angelū tenere mū
dum et pre tedio velle mundū dimitte
re cadere. et ideo manus erigunt et hu
meros volentes mūdum corruentem
sustinere et multū recalcitrant quando
man⁹ et humeros a medicis supprime
re compellitur. Item aliq̄bus videtur
ꝙ caput nō habeant. vel si putent se ha
re illud. putant caput esse plumbeum
vel asininū seu aliter mōstruosum. Itē
alij audiētes gallos cantare brachia eri
gunt ⁊ sese percutiūt et cantātes se esse
gallos credunt. et tandem nimis cla
mantes rauci in clamādo vel muti fiūt
Item alij in suspitiōem pessimam irre
uocabiliter incidūt propter quod ami
cos odiunt vituperant et confundunt.
Imo quādoq3 percutiunt ⁊ occidunt. has
et multas alias mirabiles incurrūt me
lancolie passiones. prout refert Galie
nus ⁊ alexander. et multi alij autores.
quas quidē longū esset per singula enar
rare. ⁊ hoc quotidie ad oculū experimur
sicut nuper accidit quādam nobilem ad
tantam desipientiā melancolie vicio
deuenisse ꝙ modis omnibus murilegū
se putabat. Vñ alias q̄3 sub lectis vbi
catti insidiātur muribus quiescere nō
valebat. forte tali pena peccatis suis exi
gētib⁹ percussus fuit Nabuchodonosor
qui (prout dicitur in historijs) bestiam
triformem scilicet leonem. aquilā et bo
uem septem annorū spacio se putabat
Hec autem de melancolia ⁊ de alijs hu
moribus naturalib3 quātum ad hoc per
tinet opusculum dixisse nūc sufficiant.

Explicit liber quartus.

Incipit quintus liber de dispositione membrorum.

Dicto de
proprietatibus hu
morū restat aliqua
dicere de dispositiōe
membrorum que ex p̄
dictis humoribus
componuntur. Et primo de ꝓprietatib3
eorum in genere. deinde de singulis in
specie dicendum est aliquid.

Capi. I. De membrorum ꝓprietatibus in generali.

n
Am vt dicit Auicenna. Mem
bra sunt corpora ex prima humo
rum cōmixtione procreata. Vel
vt dicitur sup Jo. Membrum est fir
ma pars et solida animalis ex similib3
vel dissimilibus composita ad aliqd spe
ciale officiū deputata per hoc ꝙ dicit fir
ma ps differt mēbrū a pte q̄ non est fir
ma vt est spiritus. per hoc aūt ꝙ dicitur
ex similib3 vel dissimilib3 cōpositū insi
nuatur mēbrorum duplex diuersitas sim
plicium siue consimiliū et compositorū
siue officialiū. nam consimilia membra
dicuntur et simplicia. quorum partes
eiusdem nature sunt cū toto. vt quelib3
pars sanguinis est sanguis. et sic de alijs
et huiusmodi membra. scilicet similia
organicis et officialibus membris na
turaliter sunt priora vt puta ea compo
nentia. sicut principiū cōponēs est cōposi
to prius. orgāica siue officialia mēbra di
cunt ex cōsilib3 generata ⁊ statuta q̄ ad
cōpletionē sensus et mot⁹ sunt anime in
strumēta. vt man⁹ pes ocul⁹ ⁊ c̄silia. fu
it enī necessariū ꝙ in q̄litate ⁊ q̄ntitate
diuersa essent vt actio anime cōpleret
Natura enim fecit corporis instrumenta
virtuti anime cōgruentia. virtutes enī
anime sunt diuerse. ⁊ ideo mēbrorum diuer
sitates sunt necessarie. vt patz in manib3
in quib3 sunt multi digiti in q̄ntitate ⁊
in q̄litate diuersi vt per eos possint ma
gna sicut minima retineri. Cū igit sit tri
plex anime actio. sc3. animalis naturalis

et spũalis sic sunt membra istis opera-
tionibus anime necessaria. vnde mem
bra animalem virtutẽ sequentia dicũ/
tur animata q̃ fuerũt necessaria ad sen
sum formandũ et motum voluntarium
in omnib' animalibus. sicut cerebrum
neruí oculi et alia instrumenta sensuũ
Membra vo virtuti vitali obedientia
dicũtur spẽaliter vitalia q̃ facta sunt
propter anhelitus ⁊ vitalis spiritus at
tractionẽ et caloris mitigationem ⁊ vi
te conseruationẽ vt cor/pulmo. ⁊ huiuſ
modi. membra aũt virtuti naturali de
seruientia dicũtur naturalia ⁊ nutriti-
ua/quorum quedã sunt nutritiua. q̃ scꝫ
cibum in membrorũ substãtiam trans-
mutant. sicut stomach' epar ⁊ huiusmo
di. Quedam vero sunt generatiua ad
conseruationẽ spẽi vt scilꝫ specificarenſ
generalia ⁊ indiuiduarenſ specificata.
Cũ enim omia indiuidua consumman
tur/necesse est vt per vim generatiuam
ne penitus pereãt reparẽtur. et sic in esse
specifico saluentur. Habent aũt hec mẽ
bra sibi alia deseruientia et adiuuãtia
mutuo enĩ membra sibiinuicẽ submi-
nistrant. Hec autem membrorꝫ subser-
uientiũ vtilitas est multiplex. scilicet
preparatoria. purgatoria. defensoria. ⁊
deportatoria Prima itaq; sunt prepara
toria sicut organa sensuũ deseruiũt cere
bro cordi. pulmoni. epati. stomacho/et
cetera instrumẽta cibabilia. Secunda
sunt deportatoria/sicut sunt nerui q̃ su-
scipiunt spiritum animalem a cerebro
et deferunt ad singula membra. ad mo-
tum ⁊ sensum faciendũ. Similiter ⁊ ar
terie deseruiũt cordi/⁊ vene epati. nam
spiritũ suscipiũt arterie a corde ⁊ defe-
runt ad pulsuꝫ faciendũ. et vene sangui
nem ab epate ad corpus nutriendum.
Tertia sunt purgatoria. scilicet ea que
expellunt sup̃flua ⁊ nociua. sicut forami
na narium in capite et meatus per que
cor emittit sup̃fluã fumositatẽ pulmo-
ni vt emittatur. Similiter cista fellis
et splen purgant epar a sup̃fluitatibus
colericis ⁊ melancolicis. sic renes mun
dificãt ab aquosis. Quarta sunt defen
soria/sicut duo panniculi cum craneo

defendunt cerebꝝ a nocumẽto et lesiõe
et dicitur a phisicis dura mater et pia
mater. Similiter ossa pectoris defendũt
cor et lacerti ⁊ testudines costarũ defen
dunt epar. Inter membra vo spiritua
lia cor est principalissimũ. quia totius
vite aĩalis est principiũ ⁊ caloris na
turalis fundamentũ. Cuius adiuuati
ua sunt pulmo/panniculi/lacerti et ar
terie/quorum motu aer ad cordis re-
frigerationem attrahitur/et fumosus
calor sup̃fluus ab ip̃o remouetur. cu-
ius defensiua interius sunt sui pannicu
li dyafragma. ⁊ huiusmoĩ. Membrorũ
naturaliũ ⁊ nutritiuorꝫ prĩcipale ẽ epar
in quo sanguis digeritur vnde corpus
nutritur cui' ministerio vicina sibi mẽ-
bra deputãtur. Ex predictis patet q̃ q̃
dam sunt membra principalia. q2 aliorꝫ
membrorꝫ inferiorum sunt principia ⁊
radicalia fundamẽta. Quedam vo sũt
officialia que influentiã virtutis reci-
piunt a p̃dictis et ad conſuationẽ ani
malis sibiinuicẽ administrant Quedã
vero sunt similia que a constãtino vocã-
tur omogenia. id est simplicia. et hoc ab
omo quod est vnũ ⁊ meros qd̃ est pars
quia vnius generis sunt cum partibus
suis quo ad naturã. q2 quelibet pars vi
sibilis carnis est caro/et q̃libet pingue
dinis est pinguedo. et sic de alijs Recol
lige igiť ex predictis q̃ membra nature
artificio ordinata sunt corpis animati
perfectiua. Sunt etiã influentie ⁊ vtu-
tis ab anima receptiua. Item quadaꝫ
mirabili p̃portione armoniaca pariter
sunt coniũcta. Nam minora maioribuſ
et maiora minorib9 neruis ⁊ alijs liga
mẽtis p̃iter coaptãť Itẽ sibi mutuo sũt
admĩstrãtia. ⁊ suarꝫ vtutũ ⁊ opationum
pariť cõmunicatiua. Nã supiora iferio
rib' administrãt influẽtiã ⁊ gubernatiõꝫ
inferiora supiorib9 supportationẽ. Me
dia vo vtrisq; ipendũt copulã ⁊ coopa
tionẽ. Oculi enĩ inferiora mẽbra diri
gunt et rectificant. Pedes vero ⁊ crura
pondus aliorum sustentant et suppor
tant. sed manus et brachia vtraq; ad-
iuuãt et defensant. Item mẽbra q̃diu
reguntur ab anima sana permanent ad

completionem sue actionis et perfectionem corporis sunt vtilia. sed priuata a regimine spirituum residuo corpori sunt nociua. Item membra pure et imperturbate complexionis ad obediendum actioni spiritus sunt abiliora. Unde dicit Arestoteles libro xviij. quod caput ideo est parue carnis et etiam pinguedinis propter meliorem sensum et intellectum. Et hoc forsan ideo est quod spiritus in neruis sensibilibus per carnis grossiciem in suo transitu nimis impeditur. Item tanta est connexio inter membra/ quod propter mutuam adinuicem colligantiam sibi mutuo compatiuntur. Unde membrum minus compatiens condolet amplius patienti. et ideo si vnum membrum lesum fuerit ad locum doloris confluunt humores aliorum membrorum. sicut dicitur in amphorismis. Dolor membri maior superueniens dolorem alterius membri denigrat et eius diminuit sensibilitatem. vt patet in freneticis quibus si fortiter brachia ac crura constringuntur dolor capitis diminuitur. quia ad constrictum membrum confluxit spiritus et humores ex quo superius caput alleuiatur. Item membra quanto sunt nobilioris substantie et compositionis vehementius et citius sentiunt molestiam cuiuscumque lesionis. vt patet in oculo qui grauius leditur puluere modico quam manus vel pes magno vulnere. Et hoc accidit propter oculi nobilitatem. quia in eo spiritus sensibilis plus dominatur. Unde lesio quantumcumque modica in iuncturis membrorum in sensibilibus neruis maxime est nociua. quia per impedimentum talium membrorum potissime et citissime impeditur virtus sensibilis et motiua. et dissoluitur totius corporis armonia. Item in membrorum procreatione ex errore nature aliquando accidit quod membra fiunt superflua et monstruosa. sicut dicitur libro animalium xvij. quod sepe sunt visa animalia habentia vnum corpus et multa capita. sicut apparuit serpens vnus duo habens capita. nec hoc est mirum/ nisi quia rarum. quia vnum ouum aliquando habet duo vitella/ que tamen ad inuicem vna tela sunt distincta. et hoc accidit propter concursum duorum spermatum/ que diuerso tempore tamen propinquo mutuo se contingunt. Et dicit idem quod ex tali ouo accidit membrum monstruosum. sicut pullus habens vnum corpus et quattuor pedes et quattuor alas habere est visus. Et secundum arestotelem ibidem hic error monstruosus maxime habet locum in ouibus. et in capris et in animalibus multorum filiorum. Et ideo dicit quod visus est caper habens in cruribus cornua in antiquis temporibus. Ista autem monstruositas in membris superfluis generaliter accidit ex superfluitate materie et defectu virtutis informatiue. vt dicit ibidem in eodem. Unde debemus estimare quod ista monstruositas in membris accidit ex materia. quando vero fortis est virtus operatiua et materia est modica. vel occasione alicuius diminuta. tunc quidem contingit multa apparere membra. sed in omnibus incompleta. quia virtus propter defectum nature complere non potest. quod intendit sicut dicit idem virtus operatiua forte operans operatur/ nihil perfecte. scilicet vel complete. Augustinus autem recitat in li. de ciuita. dei. capitulo. viij. Cenocephalos esse homines monstruosos capita canina habentes et vocis loco latratus emittentes. alios autem sine ceruice/ oculos habentes in humeris. Narrat insuper idem quod temporibus suis natus est puer qui in superioribus membris erat duplex/ in inferioribus simplex. Nam duo erant capita et duo pectora/ quattuor manus. venter autem vnus/ et pedes duo. et multa alia recitat ibi augustinus. In quibus omnibus error nature designatur. Item inter ipsa membra quo ad dignitatem et ordinem magna differentia est. Nam quedam sunt tribuentia ex se et aliunde non suscipientia. sicut cor quod nihil ab aliis suscipit secundum Arestotelem. Et tamen aliis vitam et modum distribuit et diffundit. Et sunt quedam que sunt distribuentia et suscipientia/ sicut epar et cerebrum suscipiunt vigorem a corde/ et sunt principia virtutum. quia aliis administrant membris. Sunt etiam membra nec distribuentia nec suscipientia. scilicet sunt munita propria virtute secundum opinionem medicorum/ sicut sunt membra.

cōsimilia. Et sunt mēbra suscipientia et non tribuentia. sicut sunt membra instrumentalia que recipiūt a cerebro virtutem sensitiue vel motiue / et quando qꝫ vtriusqꝫ. sed susceptam virtutem ad alia membra quātum est de se vlterius non diffundūt. quia oculus non potest visiuam virtutē quā recepit a cerebro dare pedibꝰ vel manibus vel alicui membro / nec auris audientiā. et sic de alijs. Et tamen ista membra corpori maxime sunt necessaria. quia per officia sibi appropriata sunt omniū aliorum mēbrorum corporis regitiua / nisi forsan in suis actionibꝰ fuerint casu aliquo impedita. sicut quādo lesa sunt vel corrupta Hoc autem propriū habent omīa officialia membra. vt pro principalibꝰ mēbris periculo se exponant vt est videre qꝫ manus pro defensione capitis vel cordis sine omni deliberatione naturaliter se opponit. Item membrū bene sanum etiam membro infirmo subuenit. et materiam morbi ad se attrahēdo. purgare vel alleuiare membrū morbidum cōsueuit. Unde membrꝫ sanum pro non sano sepius lesum fuit. membrꝫ vero si putridum fuerit aut mortuū / sibi et toti corpori est nociuum. Et ideo nō restat nisi vt abscidatur / ne corrumpat aut destruat totum corpus. Et hec de membris in generali nunc sufficiant.

Ca. II. De proprietatibus capitis.

Nter membra principalia hominis. primo a proprietatibus capitis inchoandū est. Est autem caput prima pars et principalis inter omnia membra corporis exteriora. quo ad situm et effectum obtinens principatum. Est autē caput a capiēdo dictum vt dicit ysidorus libro xi. cap. ij. eo qꝫ omnes sensus et nerui inde initium habeant et capiant / atqꝫ ex eo qꝫ omīs vigendi causa et sentiēdi ratio oriatur. In capite enī omēs sensus apparent. vnde et ipsius anime que cōsulit corpori quodāmodo personam gerit. Isidorꝰ. Est igitur caput sedes sensuum principium et origo omnium sensuum organicoꝝ animalis virtutis proprium domiciliū. diffundens et trāsmittens ad omnia membra inferiora sensum et motum. habens septem foramia que sunt sensuum instrumenta. et hec scḋm aliquos septem planetaꝝ orbibus correspondent. Caput itaqꝫ dignꝰ et nobilius est oībꝰ membris. qꝛ regnū et gubernaculū totꝰ corporis. ei influens perfectionem virtutis ad suas pagendas sensibiles actiōes Et iō a natura caput situ habet in corpis summo vt regat ordinet et disponat omīa q̄ scḋm nature ordinem sunt sub ipo. Sicut dicit Haly sup teg. Gal. Dispositio capitis totꝰ scitur ex tribꝰ. s. ex q̄ntitate eiꝰ et figura. et qḋ ē ex ipo et ex capillis. Nā caput debꝫ esse medium et mediocre inter magnū et puum et ad alia membra i q̄ntitate proportionatum. Caput enī si fuerit nimis puū est illaudabile. Signat enī defectuꝫ materie et debilitatem virtutis informatiue pariliter si fuerit nimis magnū nō erit laudabile. Nam ex defectu virtutis opatiue et supfluitate materie hoc procedit vt dicit Haly. Item figura capitis est rotunda. et hoc ꝓpter passibilitatꝫ et lesionis amotiōem et propter receptionem medulle cerebri ampliorē Est tn̄ caput oblongū et circa tympora aliq̄ntulū planum. Nam pfectio boni capitꝫ est qn̄ in rotunditate disponitur ad similitudinē globi terrei inter manus vel ligna duo compssi. Talis enim globus est rotundus. et tn̄ aliquātulum in vtroqꝫ latere erit planus In pte enī anteriori aliq̄ntulum est acutum et eleuatū. et hoc ad retinēdum ventriculum cerebri in prora capitis ex qua ꝓcedunt nerui quiqꝫ sensus facientes Simili mō parū acuitur a parte posteriori propter receptionem ventriculi in puppi ex quo procedunt medulle spondibiles et nerui motum facientes voluntariū. Item signū bonitatis capitis est quādo perfecte dispositionis sunt illa q̄ ex ipso sunt et sibi immediatꝰ ꝯiungunt. vt si collū fuerit forte et mediocriter grossum et oēs nerui fortes et magni fuerint et boni motus

Similiter ex capillis de capite procedē
tibus noscitur caput. Nam ſm eoꝝ q̄li-
tatem et q̄ntitatem/velocitateꝫ ſiue tar
ditatem creſcēdi de cōplexione capitis
et interiori eius diſpoſitiōe iudicat̃. Nā
ſi capilli multi et criſpi cito naſcentes
poſt partũ calorem ſignāt capitis ⁊ bſio
tem Et ecōuerſo ſicut dicetur inferi⁹ de
capillis. Capilli eni bñ diſpoſiti q̄ꝫdiu
adherent capiti ipm cuſtodiũt decorāt
et defendũt. ablati vo ⁊ a capite oīno p̄
ciſi ipm turpe reddunt. vt pꝫ i alopicia
et in decaluatis. Item caput ex multis
oſſibus cōſtituitur. et hoc propter cere
bri defenſiōem. Nam ſubſtātia cerebri
tenera eſt ⁊ mollis. Et iō de facili lede
retur niſi ꝑ interpoſitōem cranei ⁊ alio
rum oſſiũ a leſione extrinſeca tueretur
Item caput aliquid habet de carnoſita
te. et hoc fuit neceſſe ad temperamentũ
oſſium ⁊ neruoꝝ/ne forte frigiditate ni
mia oſſium tenetitudo cerebri occaſiōa
liter lederetur. Caput tñ in ſua cōpoſi
tione paꝝ habet carnoſitatis et pingue
dinis reſpectu alioꝝ membroꝝ. et hoc ꝓ
pter ſenſus viuacitateꝫ et iuuamentũ
intellect⁹. Areſtoteles libro. xij. Item
caput q̄ꝫuis in partium ſuaꝝ cōpoſitiōe
multā videatur habere duriciem/et po
tiſſime in oſſib9. multũ tamen interius
habet ō mollicie ⁊ medulla. q2 mollicie
ipſius cerebri inter oſſa capitis incluſi
tota corpis machina irrigatur. Iteꝫ ca
put ex ſua cōpoſitione prima multũ eſt
neruoſum. et hoc fuit neceſſe ꝓpter oſſiũ
diſſimiliũ coniūctionem/et etiam pro
pter ſenſus ⁊ voluntarij mot⁹ opatōem
Nam ꝑ neruum mediũ aīa motum ⁊
ſenſum in corpe opatur/et ſine neruo
deſcendēte a capite. membꝝ mēbro nul
latenus copulat̃. imo ſi impediat̃ virtus
efflueus a capite per neruoꝝ viciũ ⁊ cor
ruptelam. totius corpis diſſoluit̃ vni-
tas et compago. Itē caput totius corpo
ris eſt caminus ſiue tectũ ſiue coopercu
lum. et iō multaꝝ fumoſitatũ aſcenden
tiũ de toto corpe eſt in ſe receptiuũ. fec
itaq3 natura totam ſubſtantiā capitis
poroſam occulte et manifeſte. Occulte
vt per occultos poros occulte fumoſita
tum ſuperfluitates euacuarentur. Ma-
nifeſte vt per emunctoria ⁊ foramina ma
nifeſta groſſiora ne caput lederet̃ / pur
garentur. Item alique ſunt capitis pro
prietates q̄ndā defectũ nature repſen-
tantes. ſicut patet in capitib⁹ monſtruo
ſis. Dicit enim Areſto. lib. xij. q̄ aliqñ
contingit vnũ eſſe cor in animali/et tñ
apparēt duo eſſe capita vel plura mem
bra. Et etiam ecōuerſo/ aliqñ videtur
duo eē corda ⁊ alia membra. et tñ non ē
niſi vnũ caput. ſed hoc totũ eſt mōſtruo
ſum. Et hoc nō accidit niſi ex errore na
ture/vel ex ſuperflua materia/vel ex vir
tute defectiua. ſicut dicit Areſt. li. xviij
vbi dicit. cauſa mōſtruoſitatis talis nō
eſt niſi i materia. Et ſeq̄tur. Talis mō-
ſtruoſitas inuenitur in aīalib9 generā
tibus multos filios. ſed in mulieribus
raro/niſi in mulierib⁹ egyptiaꝗ multos
pariunt filios pluſq3 in alijs regionib9
vel q̄ꝫ aliaꝝ regionũ mulieres niſi vbi
alie mulieres mulieribus egyptiacis
ſunt ſimiles. Itē caput cũ ſit radix toti⁹
corpis et oīm corpalium vtutũ primũ
et principale fundamētũ. ipſo bñ diſpo
ſito et ordinato omīa q̄ ſibi ſubſunt. in
meliori conſiſtentia diſponitur. et ipſo
verſa vice corrupto et corruptionis ſin-
thomata patiente omīa inferiora corpo
ris membra neceſſario patiuntur. Pati
tur autem caput aliquādo ex cauſa in-
trinſeca ſicut ex illis paſſionib9 que na
ſcũtur ex ipſo cerebro ⁊ adiunctis eius
vt patet in cephaticis. freneticis. epilē
ticis. ⁊ hmōi. Aliqñ vo patitur a cauſa
extrinſeca/ſicut ex aeris frigidi ⁊ calidi
ſiue alias diſtēperati imutatione ſiue q̄
licunq3 alia rōne Item q̄ndoq3 ex alio
rum membroꝝ colligantia ⁊ aſſociatio-
ne/vt patet. Nam ex ſtomacho humori
bus corruptis repleto fumoſitates re-
ſolute ratiōe vicinitatis cerebrum pe-
tunt. ⁊ concauitates ſi quas inueniunt
vacuas replentes. pelliculas cerebri cō
primunt et diſtendunt. Et ſic pũgen-
do. cerebri pelliculis dolorem inferunt
et includunt. Item idem accidit ex ni-
mia inanitione et abſtinentia. vt patꝫ
in nimis abſtinētibus ⁊ vigilantib9. q2

vt dicit Galienus longa vigilia gene-
rat dolorem capitis. Item idē patet ex
nimia repletiōe. sicut accidit ebriosis
qui ex vino ꝛ sup̄fluo fumo a vino reso
luto cerebrū ꝑtente et pūgente. maxi
mas exꝑiūtur capitis passiones. Dicit
etiam constātin⁹ ꝙ omīs dolor capitis
ex stomacho alleuiatur quādo stoma-
chus exinanit̄. augmētatur aūt quādo
stomach⁹ repletus cibis in malas qua-
litates immutatur. Item sicut dicit are
stoteles libro. xij Natura ordinauit in
capite sensus ꝛ instrumēta sensuū ꝺm
eorum dignitatē/et ꝺm aīalis necessi
tatem. Et ideo posuit oculos in ante-
riori parte capitis et superiori. quoniā
animal debet videre quod est anterius.
quia sensus visus subtilior ē ꝛ nobilior
Organa autē audit⁹ posuit natura in
medio capitis rotūdi. qm̄ auditus non
audit directe sed circūquaqꝫ. Sensum
ꝯo olfactus posuit natura post oclos q̄si
mediū inter visum et gustū. nā ille sen
sus visu ē grossior. gustu vero subtilior
Ultimo ponit̄ lingua que est instrumē-
tum gustus et tactus/quoꝝ operatio est
circa substantiā magis grossam. Unde
sensibꝫ sic ordinatis caput est ꝑfectuꝫ ꝛ
toti⁹ corpis ꝑfectō ꝛ ornamentū. Et sic
dicit. Arestoteles ibidē. Non fuerunt
ita bene posita instrumenta sensuū in ca
pitibus quadrupedū ꝛ brutoꝝ quoniaꝫ
auricule taliū aīaliū sunt in parte su
periori capitis et apparent / itaꝙ tale
animal nō ē rectū neqꝫ eleuati corporis
sed ad terram declinatū. Deuiat etiam
quandoqꝫ natura et errat in quibusdaꝫ
monstruosis hoīibꝫ. Qui dicuntur
etiam habere videlicꝫ totum corpus ho
minis ꝑter caput. Nam beluinā habent
faciem siue caninā. vt narrat Solinus
Simil̄r errat natura in quibusdā ani-
malibus monstruosis. sicut patet in la-
mia/que scđꝫ glosam sup̄ treń. Caput
virgineū habet et corp⁹ beluinū. Et di
citur quādo lamie volunt aliquē homi
nem complectere primo muliebri fa-
cie ei blandiūtur et secū coire compel
lunt vsqꝫ ad defectū. et quādo vlterius
earū libidini nō potest satisfacere. ipm
dilaniant. et tunc eum morsibꝫ interfi
ciunt et manducant.

Capitulum. III.

De cerebro.

Cerebrum vt dicit Constanti⁹
in pantegń. libro. scđo. cap̄. xi.
Est corp⁹ album ꝛ sine sanguine de spi
ritu et medulla habens multū. In cel
lulis tribus est distinctū. Neruoꝝ toti
us corpis est principiū. infra duas pelli
culas scilicet piam matrē ꝛ duram est
contentū. In summitate capitis tanq̄
excellentiori loco corpis collocatum.
Fuit aūt cerebrū naturaliter albū vt
similitudinū cuiuslibꝫ corporis esset fa
cile susceptiuū. Habuit multū de spiri
tu vt mult⁹ in eo esset motus. Habuit
etiā multū de medulla vt caloꝝ acumen
generatū ex motu temperaret̄. Paꝝ
vero habuit de sanguie. ne ei⁹ colore in-
ficeretur. ꝛ sic oīe a ꝑplexiōe sua rubeū
esse videretur. Ideo etiā fuit sine san-
guine hūidū. vt cito in naturā sentiēdi
mutaret̄ vt dicit Constan. Ex tribus
autē cellulis est distinctū. quia cerebꝝ
tres habet concauitates q̄ ventriculi a
phisicis nuncupātur. In anteriori cel-
lula siue ventriculo format̄ imaginatio
in media ratio. in posteriori memoria
et recordatio. Cognominat̄ autē pars
anterior prora. posterior ps puppis vo
catur. Puppis minor est. quia pauci
nerui ab eo procedunt. Et est puppis
dura vt nerui motiui motū facilius pa
tiantur. Frigida etiam est et sicca vt in
ea melius fieret retentio. parū habuit
de spiritu vt fieret quietis generatio.
parum habuit de medulla respectu an-
terioris vt esset mediocriter dura. et sic
forme impssio diutius in ea teneretur
Prora vero. i. ps anterior est maior ca
lidior ꝛ liquidior Maior vt nerui sensi
biles ab eo ꝓcedant. Molles vt sensi
biles nerui ad susceptionē sensus faci
lius disponant̄. Calidior vt ad susce
ptionē forme imaginatiue aptior red
deretur. Liquidior ꝛ hūidior paꝝ vt ner
uus sensibil̄ facili⁹ moueret̄ Cellula do
inter prorā et puppim mediā calida ē

et humida plus ceteris habens de spū
et medulla. de spiritu plꝰ vt pfectioꝛ fie
ret in ea per rōem discretio / sic̄ in alijs
mēbris fit per digestionē puri ab impu
ro sepatio. Multū hūit de spū vt multꝰ
fieret morꝰ ⁊ multū de medulla vt tēpe/
raretur morꝰ aīe. vt sic melius discerne
ret concepta. In istis trib; cellulis sūt
tres opationes principales. qꝛ ī prima
forma a sensib; app̄hensa in fantasia si/
ue ymaginatōe recolligitur. Deīn̄ ad
mediā trāsmissa discernitur. tandē post
iudiciū rōnis ad ventriculum puppis
trāsmittitur / et memorie cōmendatur.
Fuit āt cerebꝝ rotūdū vt capaciꝰ sit spi
rituū ⁊ ne facile patiatur. Ad defensiōꝫ
autem cerebri fuerūt necessarij duo pāni
qui vocātur mr̄es cerebri. vnꝰ est grossꝰ
scꝫ dura mater. Hic craneo supponitur
sed in medio cerebro ingrossatur / et ad
maiorē fortitudinē solidatur. nō tm̄ im
mediate cū craneo ꝯiūgitur. Imo ponꝰ
suspēditur. ⁊ huc atqꝫ illuc circa cerebꝛi
substantiā dilatatur. Hec dura mater
fuit necessaria. / vt piā mr̄em q̄ ea tene/
riorem a duricia cranei defensaret. ⁊ vt
venas et arterias cerebri colligaret. et
etiā si qua eēnt ibi spacia vacua illa im
pleret. Scd̄us panniculꝰ dꝛ pia mater
que dure matri supponitur. q̄ mollioꝛ ē
dura matre. Vn̄ substantiā cerebri cir/
cūuoluit / ⁊ per dictas cellulas ab inui/
cem separat ⁊ discernit. / nec superfluit
pia mater. qꝛ cerebri interius venas re
colligit. etiā cerebꝝ ne sua liquiditate
diffluat coadunando custodit. cerebruꝫ
etiā coopiens ⁊ amplectens ipm̄ a du
ra matre defendit. Insup per venas q̄s
habet cerebrū nutrit. ⁊ p arterias q̄s ꝯti
net. spm̄ ei transfundit. Cerebꝝ etiam
est membꝝ mouens ⁊ regens oīa mem/
bra corpis inferiora. / singulis sensum
largiēs atqꝫ motū. quo impedito oīa
in corpe īpediūtur / ⁊ bn̄ se habente oīa
que sunt in corpe meliꝰ disponunt. Ha
bet aūt cerebꝝ hoc ꝓpꝛium ꝙ sentit et se
quitur motū lune. q̄ crescente medulla
cerebri crescit ⁊ decrescēte diminuit in
substantia ⁊ virtute. Nā tunc seipm̄ cō
trahit ⁊ animali spiritui ita liberē non
obedit. et hoc patet in lunaticꝪ ⁊ in epati
cis qui in nouilunio ⁊ plenilunio potis/
sime molestātur. et h̄ idem qd̄ dicit are
stoteles libro. xij. de signis videlicet bo
nis ⁊ malis cerebri. Cerebꝝ inqt q̄ndo
nimis exiccatur vel humectat̄ nō faciet
suum opus. Sed infrigidat corpꝰ. ⁊ si
militer etiā liq̄facit ipm̄ spm̄. Et etiaꝫ
ideo accidunt infirmitates ⁊ amissio i/
tellectus ⁊ tandē mors. Item aīalia nī
mis magnum cerebꝝ hn̄tia sunt multi
somni. ⁊ hoc forsan accidit propꝰ humi/
ditatem multā que inde resoluta in fu
mū opilantē meatꝰ cerebri inducit som
num. Item arestoteles ibideꝫ. Cerebꝝ
non habet in se sensuꝫ tactus / sicut nec
sanguis nec alie supfluitates aīales ⁊
nō est in corpib; oīm aīalium nisi ad
saluandū naturā. et qd̄ mirꝝ est cerebrū
omib; corpis ptibus sensum tribuit ⁊
tamē de se ⁊ in se nihil sentit. Itē ibidē
sentit idem. Omne aīal hn̄s sanguinē
habet cerebꝝ vel aliud membꝝ cōueniēs
loco eius sicut aīal multipes ⁊ sibi silē.
et q̄uis sit in omi animali sanguinem
hn̄te. nihil tm̄ sanguinis ꝯtinet in sub
stantia medulle sue. sicut dicit Aresto.
libro. iij. Item aresto. li. xvi. Cerebrū
est frigidum substantialr̄ ⁊ humidū. ⁊ iō
fonti caloris aīalis. s. cordi est opposi/
tum vt. s. humectetur ⁊ tēperetur super
fluitas caloris ⁊ siccitas arteriaꝝ ex q̄b;
rethe cerebri est ꝯtextum. nā ex corde
pcedunt arterie. sicut dicit Haly ex q̄/
bus ꝯponitur rethe mirabile in quo q̄si
inuoluitur cerebꝝ. ⁊ in illo rethi digeri
tur spūs aīalis. ⁊ p ipm̄ spm̄ fit penetra
tio virtutum cerebri ad alia mēbra. Et
ideo vt dicit Aresto. ibidē. Cerebrum
est primum membꝝ in creatōe aīalis
post creatōem cordis. Galienꝰ tn̄ dicit
ꝙ cerebꝝ bn̄ cōplexionatū debet esse in
q̄tuoꝛ q̄litatib; temꝑatū. sed sic ibi di
cit Haly. Complexio cerebri naturalr̄
magis esse debet frigida ⁊ humida q̄ꝫ sit
calida siue sicca qd̄ fuit necesse ad infri
gidationem pdicti rethis ⁊ ad mitiga/
tionem caloris accidentalis cerebri. / q̄
accidit ex assiduitate sui motus. Item
aresto. li. xv. Nō tn̄ omia aīalia sue

quantitatis maximū habet cerebꝝ. qꝛ cor maximi est caloris. Un̄ ꝓpter calorē dominiū ꝛ bonitatē cōplexiōis est hō boni intellect⁹ ꝛ intelligentior cunctꝭ aīali bus ꝛ nō pn̄t infantes lōgo tpe portare caput rectū ꝓpter magnitudinē ꝛ ponderositatem donec a calore cordis mediātibus arterijs a suo pondere alleuietur. Bona vo cerebri dispositio sicut ꝛ mala p suas cognoscit̄ actiones. Nā si fuerit substātia cerebri mollis clara ac peruia de facili recipit formaꝝ impssiones et sigillatiōes. Un̄ propt̄ velocitatem sigillationis formaꝝ reꝝ. est hn̄s cām bone ꝛ velocis discipline. qn̄ vo ecōuerso est nō mollis vel turbida hn̄s cām duriis ꝛ tardi⁹ recipit impssionē vel impssiones. Sed tn̄ cum recepte fuerint receptas diu suat. qd̄ est signū siccitatꝭ/ sicut fluxibilitas ꝛ labilitas signū est hūiditatis vt dicit Haly. ꝛ sic de alijs q̄litatibus intelligendū est. Verbi grā. Si qs fuerit sollicit⁹ ꝯsuetudinalr̄ mobilis instabilis audax iracūd⁹. calidū cerebꝝ videtur talis hr̄e. ecōuerso se hn̄s frigiditatem ptendit. Si vo fuerit piger obliuiosus somnolent⁹ humidū nimis designat. Et etiā ecōuerso si fuerit multū vigil ꝛ memoria tenax/ designat siccum. Si vo excedens fuerit cū caliditate humiditas multe fiūt supfluitates ꝛ multe accidūt capiti infirmitates. nocent aūt calida ꝛ hūida. ꝛ potissime meridionalis aer ꝛ cōfert septētrionalis/ adest somn⁹ multus tali/ nec pōt longo tpe vigilare. et qn̄ dormit accidit ei subeth. i. quies falsa. visum habet turbidū et sensus nō claros. Si vo excesserit cū caliditate siccitas priora accidunt sinthomata nisi ꝙ tot supfluitates n̄ generātur. Sensus siqdem hn̄t tales claros ꝛ a supfluitatib⁹ mūdos. sed plus vigilāt q̄ȝ alij boles/ ꝛ sunt animosi, vaniloqui ꝛ instabiles. et cito accidit talib⁹ caluiciuȝ post adolescentiā. q̄uis in eis pcesserit multi crines. Silr̄ si excesserit frigiditas cum siccitate solēt tales hr̄e claros sensus ꝛ mūdos meat⁹ a supfluis i iuuētute ꝛ oīno siue infirmitate. ȝ qn̄ ptēdit̄ etas de leui causa debilitantur ꝛ velociter senectus festinat ꝛ apparet cito in capite qꝛ eis aduenīūt cito cani. ꝛ si fortior sit siccitas q̄ȝ frigiditas cū canicie efficiūt̄ calui. si vero fortior fuerit frigiditas caluicies nō accedet. qn̄ vo excedit frigiditas cū humiditate accidit ꝓfunditas somni ꝛ sensus ei⁹ sunt mali ꝛ supfluitates multe. ꝛ si intendat̄ frigus aut humiditas patiens incidit in apoplexiā vel in palisim vel in mortē/ ꝛ nō accidit hn̄ti hāc dispositionē caluitiū vt dicit Galien⁹ in tegn̄. et in cōmento dic̄ idē Haly. Et hec de ꝓprietatib⁹ capitꝭ scilicȝ et cerebri dicta sufficiant.

Capitulum. IIII.

De caluaria.

Caluaria est anterior ps cranei ab ossibus carnis sic dicta ꝓpt̄ capilloꝝ defectōem ꝛ neutralr̄ ꝓnūciat̄. Un̄ dicit ysidor⁹ li. xi. c. i. sic vertex dr̄ supior ps capitꝭ exterius vbi capilli capitis colligātur/ ꝛ in q̄ cesaries vertitur vn̄ ꝛ nūcupatur. sic occipitium dr̄ ps capitꝭ posterior. q̄i cōtra capitiū. caluaria capillis spoliat̄ cito ꝓpter ei⁹ siccitatem vertex tardi⁹/ sed occiput tardissime siue nunq̄ȝ propt̄ hūoris supfluitatē. De capillis autem quere infra eodem.

Capitulum. V

De oculis.

Oculi vt dicit ysid. in li. xi. c. ij. quasi occulti sunt dicti. qꝛ eos ciliorꝫ tegmīa occultāt. ne q̄ inadūetis iniurie offensiōe ledātur. Siue etiā iō qꝛ occultū lumē ꝛ secretū in positū intus hn̄t. Hi aūt int̄ oēs sensus sunt aīme magis viciniores. Nam in oculis oē iudicium mentis est. Un̄ anime perturbatio vel hilaritas i oculis apparet. silr̄ amor vel odiū ꝛ cetere passiōes. Dicūt̄ et lumina. qꝛ lumen exterius accipiūt̄ acceptum cōicant ꝛ refundūt. Sūt autem oculi instrūmta visus/ vt di. Constantin⁹. Et sunt duo vt si forte vn⁹ pateretur ei⁹ defect⁹ per alteꝝ suppleretur. ꝛ quoniā oculus est loco speculatoris. iō locauit natura oculos i eminentiori loco corpis. Sunt aūt oculi decem cause

ipſius ſubſtantiā cōponentes.ſ.ſeptem
tunice ⁊ tres hūores. Jnt̄ humores vō
primus albugine⁹.ſcd̄us criſtallinus.
tertius vitre⁹. Septe; aūt tunice ſunt
ſeptē pellicule ſiue tele q̄ circūdāt illos
hūores ⁊ ab inuicē diſtiguūt in q̄bꝫ vel
in quoꝝ medio formatur viſus.⁊ ſic ſūt
a natura. inuicē ordinate ꝙ q̄ttuor a pꝛ
te ſunt anteriori.quaꝝ pma dr̄ tela ara
nea.ſcd̄a vuea.tertia cornea.q̄rta ↄiun
ctiua. Tres vō ſunt a pte interiori.ſcꝫ
rethina ſecūdina ⁊ ſclirotica.i.dura vt
poſt patebit. Jnt̄ hec āt,oīa vnū ſolum
eſt viſus inſtr̄m.ſ.hūor criſtallin⁹ a cri
ſtallo ſic dict⁹.q2 criſtallo ī colore aſſimi
latur. Eſt igitur criſtallin⁹ hūor ſm̄ cō
ſtanti.alb⁹ lucidus clar⁹ in ſupficie pla
nus.in medio oīm aliꝝ collocat⁹.⁊ hoc
iō vt ei ab alijs oībꝫ eq̄liter ſuiatur. Fu
it etiā pur⁹ clarus ⁊ dyaphan⁹ vt citius
in oppoſitos colores trāſferretur. et ad
oīm coloꝝ indiūter ſilitudinē īmutare
tur. Fuit etiā rotūdus ī forma ⁊ ī ſubſtā
tia vt nō facile lederetur nec ī ei⁹ angul
ſupfluū aliqđ colligeretur vñ caſualit̄
pateretur. Sꝫ ne nimia rotunditate ni
mis eſſꝫ mobilis/hūit aliquā planiciē
vt ad moderantiā ei⁹ velocitas ducere
tur. Nā oīs res penit⁹ rotūda eliſa ī ſua
latera inſtabilis eſt ⁊ nō firma.vt dicit
conſtan. Q⁹ aūt ꝑ iſtū humorē habeat
fieri viſus pꝫ ꝑ hoc ꝙ ſi aliq̄d int̄ ipm
et ſpm̄ viſibilē includeretur vt humor
vel aliud accidens actus videndi aufer
retur cū ſpūs viſibilis ad ipm penetra
re ꝓpter obſtaculū nō valeret. Oritur
autē hūor iſte a ptib⁹ cerebri ſupioribꝫ
puris puijs ⁊ dyaphanis.⁊ hoc proprie
eſt pupilla ſiue medi⁹ oculi pūctus vbi
eſt proprie vis videndi vbi nobis pro
pius videntibus relucent q̄dā imagīes
velut in ſpeculo apparentes. ſed de hoc ī
fra dicetur. Hic aūt hūor in medio alio
rum duoꝝ collocatur.ſ.vitrei ⁊ albugi
nei. Uitreus āt humor a pte interiori
collocatur. Albugineus vō a pte.ſ.ante
riori collocatur. Uitreus āt humor ad
modū vitri purus eſt ⁊ pſpicuus ⁊ ara
bice dr̄ gelados:cuius iuuamen eſt du
plex primū ⁊ pricipale eſt.qm̄ ſangui
nem nutritiuū criſtallinū humorē ſuſci
pit ⁊ dealbat ⁊ aptat.⁊ ſic facile ↄuertit
in ſubſtātiā criſtallini.nō eīn fuit ↄue
niens vt tā puriſſimus humor impu
ſuſcipet nutrimentū:qđ q̄dem fieret ſi
ſanguis rubeus nō digeſtus/nō dealba
tus/nō ſubtiliatus criſtallino humori
occaſione aliq̄ ſe miſceret.aliud etiā ē
iuuamētum vt phibeat humorē criſtalli
num a cōtractu ⁊ aſpitate tunicaꝝ q̄ re
ſpectu ipſius dure ſūt plerūqꝫ atqꝫ groſ
ſe. Siīr vō hūor albugine⁹ q̄ alio nōie
dr̄ euagaydos eſt a pte āteriori q̄ etiā
dupliciter iuuat criſtallinū.nā phibet
eius leſionem ⁊ in ſua hūiditate tēpat
criſtallini ſiccitatē cum albugineus ſit
humor ī oculis magꝫ humidus ⁊ criſtal
lidus ſit magis ſiccus. ſpiſſitudine ſua
etiā aliq̄ntulum ſpm̄ viſibilē aggregat
et ↄfortat. Jſte tres ptes oculi licꝫ vo
centur humores non tm̄ ſcd̄m vitatem
ſunt humores.q2 nō ſunt liq̄di ⁊ fluxibi
les vt humores. ſed maiorē longe hn̄t
in ſe humoris denſitatē.ſunt etiā corpa
vegetata ⁊ hn̄tia vtutes innatas qđ
alcui humoꝝ nō ↄuenit. Dicūtur tm̄ hu
mores ꝓpter maiorē molliciē ⁊ pſpicui
tatē quā hn̄t ſup cetera mēbra corpis
et magis ſunt obediētia q̄ alia organa
ſenſibili actiōi aīalis ſpūs virtuti. Hi
tres humores ne pit̄er cōmiſceātur tu
nicis interioribus ⁊ exterioribꝫ ab inui
cem ſepant. Ordinātur igit̄ iſte ſeptē
tunice in hunc modū.nam iuxta criſtal
linū humorem a parte interiori imme
diate eſt tunica q̄ dr̄ rethina q̄ a venis
⁊ arterijs pie mr̄is eſt orta. ⁊ ↄtexta in
modū rethis portās ſecū cibū ad vitreū
hūorē.⁊ cū ſuis neruis ſenſū ad criſtalli
nū trāſmittit. p⁹ rethinā vō imediate
ſeq̄tur tunica ſecūdina ab ipſa pia mr̄e
generata q̄ rethinā nutrit ⁊ defēdit ne
diſſipatur caſu aliquo aut ledatur. tertiō
ſeq̄tur tunica q̄ dr̄ ſclirotica.i.valde du
ra a dura mr̄e cerebri ꝓcedens a duri
cia oſſis oīa alia defendens.⁊ eſt q̄ſi li
gamētū oculoꝝ. A pte vō anteriori im
mediate iuxta criſtallinū humorē eſt te
la aranea ſic propter ſui ſubtilitatem
dicta vt eſſet ſpui quia ex ſubtilioribꝫ

partibus rethine tunice generata. Hec aūt tunica posita est inter cristallinū ꝛ albugineū humorē ꝑhibens eos cōmi/sceri. Hec tunica .s. aranea ꝯiuncta cū interiori rethina primū facit orbē. Nā he due tunice intra se claudūt humorē cristallinū. Post hāc seq̄t tūica vuea sic dicta. eo ꝙ vue nigre assimilatur i colore. et h̄ sano nature ꝯsilio. nā oīa ꝑdicta in cōpositione oculi erāt alba ꝛ clara. et spūs visibilis disgregatiua. ꝛ iō necessaria fuit tunica vuea vt sua nigredie lumen in oculo aggregaret. Nā nigredo ē cōgregatiua visus. Hec etiā tunica ad modū spongie est quodāmodo porosa ꝛ villosa. neruoꝝ ſm Constan. cōtinens fila. vt cristallinū humorem a sup̄flua humiditate depuraret ꝛ spm̄ circunstā/tib⁹ aliis ministraret. Hec tunica vuea a parte anteriori cum tunica secundi/na in pte interiori ꝯiūgitur q̄ ꝯiuncta faciunt secundū orbē. claudentes albugineum hūorem quē illic collocauit natura vt spm̄ clarefaceret ꝛ cristallīo hu/mori humiditatis naturā ministraret Post hanc imediate seq̄tur tunica q̄ ab effectu dr̄ cornea. q2 cornu lucido est si/milima vn̄ ꝛ puia est. Et spūs visibilis rōne sue trāsparentie ꝛ rōne aliq̄ntule densitatis sue est aggregatōis visus aliq̄ntulum cōpatiua. Rōne eni sue fortitudinis ꝛ coadherentie a nocumētis exterioribus est interioꝝ munus fortium defensiua. Et hec tunica q̄ dr̄ cornea est interiori .s. sclirotice ꝯiuncta. ꝛ aliū fac orbem. Nā he due tūice .s. exterior cor/nea ꝛ interior sclirotica vitreū humorē orbiculariter in se claudūt. vltimo aūt in sup̄ficie oculi exteri⁹ ponitur ꝯiunctiua q̄ a craneo descendēs non totū tegit oculū. s3 ꝯsistit in angulis oculoꝝ eos. s. ligās ꝛ retinēs vt i dbita maneāt fixiōe

Capitulum .VI

De dispōne oculoꝝ.

a D oculū autē sic dispositum et ꝑfecte organisatū/ defert spūs visibilis per hunc modū. Al prora eniz id est ab āteriori pte cerebri exeūt duo nerui cōcaui q̄ dicuntur obtici. q̄ in substantia cristallini humoris se infigunt. Hi duo nerui cōcaui transuersaliter p modū crucis infigūtur in oculis ꝛ termino siue puncto ꝯtactus cōiungūtur. et hoc ingeniose fec̄ natura vt altero clauso ꝛ impedito spūs vitalis ad alteruz se transferat/ ꝛ ibi ꝑfectius suam cōpleat actōem. Vn̄ tunc pupilla videndi actu cōfortatur ꝓpter ꝟtutis visiue coadunationem vt p3 in sagitariis q̄ vno oculo clauso directi⁹ iaculant ꝛ sagittant Itē iō etiā pariter ꝯnectūt spūs vitales. vt sc3 ex mutua sustentatōe efficiātur for/tiores Item iō etiam ꝯuenisit in termino cōtact⁹ ne vnū duo videatur. quod etiā fieret/ si vterq3 ocul⁹ ꝓpriū idolum diuisim videret. Vn̄ optet ꝙ ꝟtus visiua cōtinuetur ad vnū organū in quo fit vna ꝟtus fontalis deriuata in pupillis sicut dicit auctor ꝑspectiue. vt p3 in illis qui digitos oc̄lis supponūt. in qb3 vna depssa pupilla reliq̄ eleuatur vn̄ ꝛ spūs visibilis diuiditur. ꝛ vna res duplex videtur. ꝛ hec est cā. q2 lumen ab vno oculo tendit sursum. ꝛ ab altero recedit re/trorsū. vn̄ tardius ab vtroq3 oculo exiens. tangēs extrema rei mediū interci/dente aere non penetrat. vnde q̄si duo videt corpa. cū tn̄ nō sit nisi vnū. Nō tn̄ ois strabo videt sic q̄uis sint oculi ine/q̄les. q2 radius piramidalis recta linea egredit̄ ad sup̄ficiē rei vise sicut supra dictū est de sensu visus. li. iii. Oculus igitur bn̄ dispositus ꝯsideratur q̄ntū ad ꝑfectam ptū suaꝝ cōpositōem vt patet supra Itē q̄ntum ad situatōem. locum eni sibi vendicat supiorē propt̄ sue sub/tilitatis dignitatē. et maximā quā habet cū aīa vicinitatē. vt di. ꝑhō. ꝛ arest. Item q̄ntū ad q̄ntitatē debitā ꝓportio/nem. nō eni debet esse nimis ꝓminens et rect⁹. q2 signat ꝑturbatōe discretōis nec nimis ꝓfund⁹. q2 signat defectū na/ture ꝛ ꝟtutis. Mediocris igitur ē laudabilis. Dicit āt aresto. li. xix. Profundus visus videt a remotis. Nā mot⁹ aīi q̄ exeat de organo visus nō diuidit̄/ neq3 cōsumitur. sed directe vadit radi⁹ visibilis ad res visas. sic supra p3 de visu Item ꝯsideratur quo ad mot⁹ diuersifi

cationem. Nam in motu debet esse mediocris. qz si fuerit ocul' nimis mobilis. signat excessum caloris z pnosticat mētis instabilitatē z affectionū mutabilitatem. Nimis vo tard' motus. 9riam sigt dispositōem. s. excessum frigiditatis z ptinaciā affect' z voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis est. qz sigt facilē ment' apphensiōem z in apprehensis debitā fixionē. Un̄ di. aresto. lib. xij. Clausura oculi debet esse mediocris' festina. qz si fuerit mlte aptionis z pauce clausure. inuerecūdia denotatur z stulticia. sic di. li. i. Si vo fuerit nimis tarda aptio designat defectū vtutis z cōpactionē materie i neruis. q̄ actioni spūs nō obedit vt pz in litargicis. Itē cōsiderant oculi ex pte quo ad sue actiōis pfectionem. s. si fortis est apphensiōis. z de facili sine reuerberatōe iudicat de obiectis bonā dispositionē significat. vt patz in oculis aqlinis q̄ solem i sua rota apphendunt. Actio aūt oculi 9sideratur ſm acutū z obtusum m'. Nā cui' visus subtilis fuerit z multus remota z propinq̄ apphendit qz multus videt remota. qz vero subtilis est discernit ipsa visa Ocul' ei' cui visus sicut di. arest. li. xix. nō bn̄ videbit a remotis. spūs vo grossus z multus remota videt qz mult'. sed n̄ pfecte qz grossus. pauc' vo subtilis videt pppe et pfecte. sz nō videt a lōge. propt' spūs visibilis paucitatē. qz cū videt pfecte videt propt' ei' subtilitatē. Pauc' vero et grossus nō videt lōge. z hoc propt' sui paucitatē / neqz etiā videt pfecte ppt' sui grossitudinē. Scdm vo q' q̄s habet spm̄ visibilem mag' grossum z turbidū tanto difficilior est et debiliorē hz actū videndi. Itē 9sideratur ocul' ſm coloris variatōem. qz ſm arest. li. xix. Oculi in pricipio generatiōis hn̄t viridem colorem. deinde mutātur in nigredinē vel glaucitatē vel quēcunqz mediū colorem eis cōdecentē. Nā si fuerit humor multus z spūs visibilis pauc' in aliquo accidente ptrubat'. color niger i eo fortificatur. si vo fuerit humor pauc' z spiritus visibilis / debilis erit color glauc'. Nā sicut di. arest. Glaucitas q̄dem oculorz motus debilitatis est. Si āt fuerit humor mediocris z spūs fuerit tpat' ex causis 9uenientibz ad albedinē z nigredinem color erit varius. Oculi igitur si fuerit nigri de die erūt visus acuti. ppter luminis z hūoris in organo visus aggregatōem. de nocte vo erunt obtusi. qz lumen noctis est debile / z hūor nocturnus naturaliter est grauioris mot'. vt dicit arest. Ocul' vo glauc' econtrario de die debilis est. de nocte vo fortis. qz cum materia glaucitat' ex se sit lucida adiuncta luci diurne multū disgregatur et iō in actū videndi manente luce spiritus visibilis debilitatur. de nocte vero spū visibili in oculo cōadunato. claritate intra humorē paucū 9tenta / nōdum recedente pmanet in oculo potentia videndi z inter obscura aliq̄liter iudicandi. vt patet in murilegis. Itē 9siderat' per ptiū circūstantiū dispositōem sicut ex cilijs z supcilijs. qz si fuerint cilia corporia int' carnosa z hūore supfluo repleta visum impediūt. qz hmōi cilia aerem grossum propter puitatē sui mot' nō intercidūt. Dicitur etiā li. i. Si lacrimale qd̄ seq̄tur ad angulū oculi fuerit multe carnositatis sic accidit oculis milui signat' astutia et formatio mala. Alias proprietates oculi q̄re supra in tractatu de sensu visus. Et hec de oculi compositione et effectu dicta sufficiant.

Capitulū. VII.

De pupilla.

Pupilla ſm ysid. li. xij. c. ij. est medius pūctus oculi vbi est vis videndi in q̄ qz pue ymagines videntur pupilla appellatur. pueli el pupilli appellantur. Uocatur āt pupilla eo q' pura sit z impolluta vt puella. Dicunt āt phisici easdē pupillas q̄s videm' i ocul' p triduū morituros nō hīe q̄bz n̄ visis certa desperatio est. Habet aūt circa se q̄ndā circlm qui corona dr. quo discernente p nigredinē albe ptes oculi. a pupilla sepantur. Hec corona rotūditate sua ornat ambitū pupille / z in ipa cōsistit maxia oculi pulcritudo. huculqz ysido.

Sicut aũt dicit haly. pupilla est in qua
formãtur imagies eoꝝ q̃ videnẗ in ocu
lo. Omnia aũt q̃ sunt in oculo / ex tunicis
et hũorib⁹ aut sunt iuuantia pupillam
aut ei ſuientia. et iõ sedet ĩ medio oĩm
vt regina. Parua siq̇dez ẽ pupilla in q̃n
titate. maxia tñ est inter oĩa mẽbra ĩ vir
tute ⁊ iõ maxia. sicut ⁊ mĩma ꝯplendit
interius a spũ de cerebro veniente exte
rius ꝯo a lumĩe ĩmutatur. Vñ median
te luce rei obiecte spẽm in se recipit / et
receptã anĩe iudicio trãsmittit. Nam a
singulis ptib⁹ rei vise ꝯfluunt linee q̃
faciũt piramidẽ. cui⁹ conus est in pupil
la ⁊ basis in re visa sicut supra de visu ẽ
ostensum. quere ibi. Hec pupilla oĩm
coloꝝ ⁊ figuraꝝ reꝝ sup̱ficiẽ exprimen
tiũ est distinctiua ⁊ diiudicatiua In me
dijs colorib⁹ ⁊ figuris siue formis dele
ctatur. Corrũpitur aũt ĩ extremis aut
saltem propẽ discõuenientiã cõtrariat.
vt dicit phs. Item oĩa q̃ extra ipam si
bi sũt obiecta videt ⁊ diiudicat. seipam
aũt nũq̃ videt ꝑ lineas rectas sup̱ q̃s
venit spẽs rei vise ad visum. Sed qñ se
videt / hͦ accidit ꝑ radioꝝ reflexiõem. s.
qñ primo multiplicatur spẽs rei a se vi
se ad speculũ / ⁊ a speculo fit reflexio ad
visum. sicut dicit autor ꝑspectiue Et iõ
forsan spũs visibilis ĩ aspectu speculi de
lectatur. qꝛ ꝑ radioꝝ reflexiõem q̃i in se
reuersus fortificatur ⁊ quodãmõ robo
ratur. Item pupilla oĩa sub angulo ꝯp
hendit. qꝛ siue radij a pupilla exeãt ad
rem visã; siue a re visa ad pupillã rede
ant sp̱ in pupille medio siue centro tã
q̃ in cono anglãriter vniũtur. Nam an
gulus duaꝝ lineaꝝ alterius est ꝯtactus
et iõ qꝛ oĩes linee ꝑ quas formatur vi
sus vniũtur. ⁊ q̃si angulãtur in pupille
cono. et iõ bñ ⁊ proprie dꝛ a pħo q̧ ocu
lus oĩa videt sub angulo. Item int̃ oẽs
ꝑtes corpis est maxie sensibilis. ⁊ ꝑpt̃
nobilitatẽ sue cõplexionis maxie ẽ pas
sibilis. Et iõ citissime leditur. sed diffi
cilime reparatur. Et iõ dedit ei natura de
fendẽdi tunicas ⁊ cooptoria. vt sic resi
stat facil᷑ us causis interi⁹ vel exterius le
ferentibus lesionẽ. De his aũt oculi ⁊
pupille passionibus quere infra in tra
ctatu speciali libro. vi.

Capitulum. VIII

De cilijs.

Cilia sunt oculoꝝ tegmina a ce
lando sic dicta / eo q̧ oculos te
gant ⁊ celent tuta custodia. vt di. ysid.
li. xi. c. ij. Sunt aũt cilia in substantia
neruosa ⁊ tenui propter facilitatẽ mo
tus. qꝛ suo motu cõtinuo aerem interci
dũt. ⁊ sic a lesiõe aeris exteri⁹ custodiũt
oculos ⁊ defendũt. Hec cilia palpebre
dicũtur. qꝛ palpitãdo sp̱ mouentur. assi
due enĩ ad inuicẽ concurrũt vt assiduo
motu reficiant obtutũ. vt dicit ꝯstan.
⁊ ysido. sunt minute palpebre villis pi
loꝝ vt aptis ocul᷑ si q̇d inciderit vel etiã
occurrerit repellatur et inuolutis ipsis
securius ⁊ q̇etius dormiatur. Itẽ vt ae
rem mediocriter intercidẽdo mitificẽt
et sic visum serenũ custodiant ⁊ cõsuet
hucusq̧ Isido. c. ij. supradicto. Scḋm
ꝯstãtinũ aũt palpebre hñt pilos nõ om
nino rectos. sed ĩ extremitatib⁹ medio
criter reflexos. ⁊ hoc adinuenit natura
vt abili⁹ se claudant / ⁊ fortius si q̇d im
pedimentũ occurreret ei efficaci⁹ obuia
rent. Itez hec cilia in crescẽdo determia
tam hñt q̃ntitatẽ a natura. ⁊ iõ coꝝ pi
li nõ se extẽdũt / nec crescunt vt capilli
sꝫ determiatã ꝓportionẽ hñt. Et iõ ſm
cõstan. palpebre nõ sunt molles nec po
rose. sꝫ poti⁹ dure vt pili crescentes sint
duri ⁊ reflexi. et nõ nimis in crescendo
se extendãt sic herba crescẽs ĩ terra du
ra modica fit ⁊ erecta ⁊ nõ illa q̃ ĩ terra
molli. Has palpebras ⁊ cilia fecit natu
ra vt essent corpori ornamenta ⁊ oculis
iuuamẽta. Vñ dic̃ arest. li. xij. q̧ oẽ aĩal
generans solũ habꝫ pilos in palpebris
et oĩe animal quadrupes claudit ocu
lum per palpebrã supiorem. Auis autẽ
habet loco palpebre quoddã cooptoriũ
ad custodiam sensus visus / et claudit
oculum per telam quãdam appropria
tam extremitatibus oculorum. et quia
natura oculi est aquea et humida. ideo
indiget tali custodia. Item omnis a
uis claudit oculum palpebra inferiori.
Item oĩe aĩal carens palpebris est

debilis visus. vt patet in piscibus/lepo
ribus ⁊ hmōi. vt dicit Aresto. li. iiij. ⁊c.

Capitulum. IX

De supercilioꝝ proprietatibus.

Upercilia sunt dicta eo ꝙ aliis
sunt supra posita que iō piloꝝ
mltitudīe sunt vestita vt sint oculis iu
namēta ad repellendū hūorem vl' sudorē
de capite influentē. Intercaliū vo est il
lud mediū spaciū qd est inter supcilia
sine pilis. vt di. ysido. li. xi. Sunt āt sup
cilia alioꝝ iuuamēta bm cōstan. ne qd
nociuum extrīsecus adueniat phibētia
sunt ⁊ honestātia qr nullus sine eoꝝ pñ
tia decoratur. Hñt aūt supcilia quādā
vim latētē passionū aīe indicatiuā bm
aresto. qr cum fuerint supcilia recta sic
lince ptendūt femineā mollicieē vel aīe
leuitatez. Itē supcilia demissa ⁊ nimis
pressa vel depssa signāt inuidū. sic dicit
aresto. li. i. Item supcilia eleuata ⁊ i pi
lis spissa aīositatē ptendunt. depaupe
rata vo a pilis ⁊ oblōga timiditatem.
Item si fuerint spissa ⁊ lōgi pili visum
quodāmō obūbratiua excessum caloris
signant. Item si fuerint multe carnis ⁊
pauce pilositatis sensum duꝝ signant ⁊
obtusum ⁊ frigiditatem in mēbris pri
cipalibus dñantem. Itē si fuerit pilis
spoliata aut interiorē signāt sanguinis
corruptionē. vt patet i leprosis aut na
turalis hūoris cōsumptōz. vt in ethicis
et similib. aut meatuū ⁊ viaꝝ humorū
opilatōem vt patet i castrat. Et dicit
crescere circa senectutē intm ꝙ visū im
pediūt nisi rescindātur. vt di. arest. li. iij
Item dic idē li. iij. in freqntantib coi
tum nimis cadunt pili supcilioꝝ vel al
bescunt. qd quidē accidit ꝓpt humiditat
cōsumptōem/⁊ propt defectum vtutis
⁊ ꝓpter frigiditatis cerebri augmētatō
nem. nā nimia siccitas caluiciem gene
rat. supabundās vo frigiditas caniciē
introducit sicut supra dictum est.

Capitulum. X

De fronte

Rons ab oculoꝝ foraminib' est
nolata vt di. ysid. Hec ei quan
dam animi imaginatōem ⁊ indiciū mē
tis sua specie exprimit dū leta vel trist
est. Scdm āt vitatez essentialē frōs est
vt di. cōstan. os semicirculare nec mul
tū duꝝ nec multū molle/qd iō fuit ne
cessariū vt esset tpamentū ne lederetur
vicinitas oculoꝝ. pelle aūt extrinseca tu
ta est ad sui dfensiōem ad alioꝝ orgāoꝝ
sensibiliū ɔtinuatōem. ⁊ ad toti' capit
decoratōem. Toti' eni aīalis vtuositas
potissime in frōte lucet. Frons ei vt dic
plinus sedes est verecundie ⁊ honoris. et
hoc qdem est ꝓpt vicinitatē imaginatie
vtutis. cui' vtute tristia vel leta decētia
vel indecentia rōnis iudicio subito de
ferunt vbi vtiqȝ discernūtur. Frōs ita
ꝙ oīm neruoꝝ a cerebro descēdētium ad
sensum pficiendū quodāmō turris est
⁊ defensaculū. infra cui' ɔcauitatē descē
dūt nerui ad oīa instrumēta sensuū infe
rioꝝ quo misterio de oib obiectis sen
suum apud rōnis domiciliū fit iudiciū
Uñ bm Greg. Frōs ē dignissima ps ca
pitis exterioris vbi iprimit caracteris
signū. s. signū iusticie ⁊ salutis vt signa
culum crucis qd quondā erat supplicij
mō locum habet in frontib impatoꝝ.
Frōs igitur bñ disposita oīa pdicta ma
nifestat. sȝ si fuerit a mediocritate dege
nerās alia bm plm pnosticat ⁊ figurat
Dicit ei arest. li. i. qñ frons fuerit ma
gna designat ponderositatē declinantem
ad stulticiā. ⁊ qñ fit int mediocritatem
pua signat bonitatem vtutū. Sed qñ ni
mis eleuatur/⁊ qi in supficie rotunda
tur excessum signat colere/⁊ tales sepe
dispositi sunt ad colericas passiōes. sic
ad frenesim ⁊ furorem. Frōs aūt respcu
alioꝝ membroꝝ faciei modice est carno
sitatis ⁊ pinguedīs. cui' cā est bm Ha
ly ⁊ Arest. qr carnositatis ⁊ pinguedīs
supfluitas ipedit itellectū. Et iō nimia
carnositas in fronte cum qdā relucētia
et extensiōe cutis signum est corruptio
nis. vt patet h in leprosis. Item nimia
frontis attenuatio et supficialis pellis
corrugatio interiorem/designat cerebri
defectum ⁊ humoris substantialis fina
lem consumptōem. vt patet in antiqs
senio vel morbo lōgissimo tpe manit.

Capitulum. xi.

De tymporibus.

Tympus vel typora dicunt' illa capitis mēbra ad dexterā sinistrā〈q〉 capitis adiacentia q̄ sic dicuntur. qr sui mobilitate ꝯtinua q̄i interuallis tēpoꝝ immutātur. vt dicit Isid. li. xi. c. ij. Sunt aūt tympora sm Cōstantinū/ossa vltimeꝗposita. in laterib' oculoꝝ constituta. q̄ quidē aliq̄ntulū sūt mollia ⁊ neruosa. et h̄ fuit necessariū propt' sensum et motū oculoꝝ pficiendū. Nam p tympora ad instrumēta sensuū mediantibus neruis spūs aīalis defertur. ⁊ p eadem sm anathomiā spūs vitalis p q̄sdā arterias a corde ad cerebꝝ demandat'. Vn̄ propter neruoꝝ sensibiliū ⁊ propt' arteriarum venarꝗ pulsatiliū in loco tympoꝝ colligātiā. tympora sunt passibilia et faciliora ad lesionē. vnde animal percussum in loco tympoꝝ de facili moritur qr sic dicit Arest. li. xix. pcussio q̄ cadit sup ossa tympoꝝ mortalis est. qr si in eis cōtingit vuln' aīal piclitatur. Et h̄ accidit qr humor q̄ est in tymporib' cito exit propter tenuitatē ossium. ⁊ tympora citius canescūt propt' hūoris paucitatem et siccitatē in eis dominantē. ⁊ propter ꝯuertibilitatē ad naturam frigiditatis. Item tympora interi' villosa sūt aliquātulum. vnde hūorem a cerebro venientē recipiunt et somnū oculis inducunt. Et si illi villi fuerint compssi p eliquationē contenti humoris oculos lacrimare faciunt.

Capitulū. XII.

De auribus.

Auris est instrumētum audit'. et ē dicta auris a vocib' hauriēdis aut quia greci ipsam vocem audensidē vocant. vnde dicuntur aures q̄si audes. vox enim repcussa p eaꝝ amfractus sonum facit. quo sensum excipiunt audiendi. Summa auris pticula dicit' pinnula. Pinnū enim antiqui acutū vocant. Hec ysid. Est aūt auris proprie q̄dam substantia cartilaginea q̄ duab' causis fuit necessaria. defendit enī ne quid nociuum in auditū cadat sicut oculos defendunt cilia. preterea auditū adiuuāt. Nam vox pcussi aeris cū venerit ad cartilaginē ibi fortiter coadunat'. vnde intrat foramina q̄ sunt audit' propria instrumēta. Sunt aūt hec foramina in petroso osse cōstituta in q̄bus nerui descēdentes a cerebro sunt infixi. sensum et motū auribus deferētes/⁊ immutationē vocis a foramib' receptā iudicio aīe deferentes. et sunt hec foramina sicut torcular trāsuersa. ⁊ hoc ne frigid' aer nimis cito intret. et interiores panniculos siue neruos ledat. ⁊ ne aliq̄d nociuū incidat q audit' impediat instrumētū. vt dr in pantegni. li. iiij. ca. xv. patitur auris multiplr. qr aliq̄n ex apostemate ī aure existente vn̄ ⁊ sanies egreditur ab aure. Itē ex vermib' foramen ab extrinseco intrātib' vel ex putridis hūorib' intrinsecus nascentib' quoꝝ signū est prurigo intra auriclas ⁊ titillatio/⁊ sentitur eoꝝ motio. Item ex supflua carne atꝗ verruca patitur auricula q̄n mali hūores in ea adunātur. Itē patitur ex mala dispositiōe nerui aurē ingredientis. sicut patꝫ in sonitu ⁊ tynnitu/⁊ hmōi q̄ cōtingunt ex ventositate in panniculis cerebri se claudente in pte nerui auricularis. Itē patit' ex grossis hūorib' illic se mouētibus. ⁊ tunc sentitur grauitas capitis cū sonitu ⁊ tynnitu. Itē deficit auditus ex defectu vtutis audibilis vel ex ꝯtractione nerui sensibilis sicut in senibus cōtingere cōsueuit. Itē aliq̄n fit surditas cū puer creatur in vtero q̄n natura negligit instrumentū audit' pforare. ⁊ hoc est propt' sui defectōem vel propter materiā quā inuenit sibi natura inobedientē. Itē patitur ex acuta egritudine cū colerici hūores ad cerebrum ascendētes auditū impediūt. hos adiuuat si p digestionē colera purget'. Vn̄ dr in amphorisī. Surdis si solutio colericā superuenerit surditatē tollit. hucusꝗ cōstan. Itē dicit arest. li. xij. instrumētū audit' plenū ē spū naturali. qr sic spūs naturalr facit in venis motū pulsatilē. sic in aure facit vtutem auditus. ⁊ propter h̄ addiscūtur res p sensū audit'.

Et dicitur ibi q creatio auriũ fuit ma
nifesta tela ꝛ cõtinens fuit tenuis. ꝛ hoc
propẽ subtilitatẽ audit' ipius. Debili
tat aũt audit' in tympoꝛib hũide cõple
xionis. ꝛ pcipue in freq̃nter coeuntib'
ꝛ hꝫ ꝓpter ꝑturbationẽ spũum q̃ pficiũt
auditũ. Nam vt dicit idẽ Arest. freq̃ns
nimis coitus corpi ꝛ cordi nocet. idem
dicit hali. Item fm arest. li. xij. in rõna
li animali aures ponũtur naturalr in
medio capitis rotũdi. qꝛ auris ñ in vna
parte recte sed potius vndiqꝫ vocũ ꝛ so
noꝝ differentias cõphendit. In aĩali
bus vero q̃drupedibus q caput hñt incli
natũ ad terrã ꝛ nõ sunt eleuati corporis
sunt aures in sũpiori pte capitis. vt pꝫ
in bobus asinis ꝛ equis, ꝛ mot' auricula
rum hmõi aĩaliũ sunt multiplex eleua
tiones sui loci. et qꝛ multũ mouẽtur in
ptes diuersas. recipiũt sonũ repcussiõe
multa. Item idẽ Aresto. ibidem nullũ
animal ouãs habet auriculas exp̃ssas.
nihilomin' tamen hñt talia animalia
quasdam vias occultas. et etiã volati
lia carent aurib exteriorib'. hñt tñ fo
ramen mediũ ꝛ viã aptam p quã audi
tus pfectissime celebrat. Item hõ inter
oĩa aĩalia habet aures min' mobiles ꝛ
etiã fm dimensionẽ situs breuiores. sꝫ
ad audiendũ maxime sunt efficaces vt
dicit li. i. et hꝫ ẽ ꝓpter bonitatẽ cõplexio
nis. Vñ qñ nimis est excessus i aurib
hominis in magnitudine alijs signis con
currentib signũ est stoliditatis ꝛ tardi
tatis intellect' vt dicit arestoteles.

Capitulum. XIII

De naso.

Nasus ẽ instrumẽtũ olfactus fm
Isidoꝝ a naribus aũt dr nasus
Nares aũt iõ sic vocãtur. qꝛ p eas odo
rifera ꝛ spũalia q̃si odoramus ꝛ inter fe
tidũ ꝛ odoriferꝝ discernamus. vñ quia
odorifera nobis p eas manãt. nares di
cunt sicut per ɔ̃trium inscij ꝛ rudes ac in
experti ignari. q̃si sine nare dicti. Na
sus aũt duo habet foramina fm ɔstan.
que p q̃ndã substantiã cartilaginosam
adinuicẽ sunt distincta. Et hoꝝ forami
num vnũ ad concauitatẽ palati tendit.
alterum supius ad pellicculas cerebri va
dit vt aerẽ attrahat cerebro ꝛ referat
ipsis narib spũm aĩalem ꝛ ad sensum
odoratus pficiendũ adducat. primũ fo
ramen fuit necessariũ ad eijciendas su
perfluitates a cerebro veniẽtes aliud ad
spm̃ attrahendũ ꝛ odoratũ perficiendũ.
Sunt tñ propria instrumẽta odoratus
due caruncule q̃ dependẽt a narib' per
modũ mãmillaꝝ. q̃ primo aerem attra
ctum in se recipiũt. Deinde ad interio
rem partẽ cerebri trãsmittũt. Istis au
tem carunculis subseruiunt nares exte
riores aerem. s. attrahendo ꝛ intra se in
cludendo ꝛ subtiliando. vt tanto facili'
et pfectius immutet in organis odora
tus. Neru' eĩ a cerebro veniẽs illa duo
vlera nasi subintrat ꝛ eis aĩalẽ spiritũ
administrat. vt dicit Constã. Fumus
igitur mediante aere per nasum attra
ctus spiritui aĩmali se associat. qui im
mutatus illam imutatõẽ i cerebro ani
me iudicio represẽtat. Nasus igit fm Cõ
stantinũ fuit necessari' ad aerem tempe
rate attrahendum ad cerebrum per sua
emunctoria expurgandũ. ad calorem in
natum in ventriculis cerebri temperan
dum: necnon ad discernẽdum fumum
a quacũqꝫ substantia resolutũ redolen
tem suauiter aut fetentẽ. Et iõ fm are
stotelem li. xij. sensus olfactus est diui
sus, sicut sensus audit'. et si ita nõ esset
nõ faceret opus proportionatũ ꝛ sensus
olfactus nõ esset nisi propẽ attractõẽm
aeris in aĩali hñte nasum. Et hꝫ mẽbꝝ
scꝫ nasus i medio est. s. anteriori pte ca
pitis. Et propẽ hoc posuit natura nasũ
in medio trium instrumẽtoꝝ sensibiliũ
q̃si trutinã positã propẽ motũ anhelit'
alijs sensib' necessariũ. Recollige igit
breuit ex pdictis q nasus ẽ mẽbꝝ siue
organũ officiale aeris attractiuũ ꝛ mis
siuum inter odores discretiuũ. grossaꝝ
supfluitatũ cerebri purgatiuũ spiritui
aĩali mĩstratiuũ p attractionẽ aeris pul
monis dilatatiuũ ꝛ ɔstrictiuũ. Et ideo
fm ɔstan. nares posite sũt ex trãsuerso ꝛ
nõ ex opposito pulmõi. vt si frigid' aer
q̃nqꝫ subeat pulmonẽ subito nõ ledat si
quid cũ aere sit puluis vel q̃dcũqꝫ aliud

intrauerit pulmoni / olfesse non possit.
Est etiã nasus vt dicit Grego. sup can
tica faciei maximũ ornamẽtũ. itaq̃ ei⁹
carẽtia tota facies residua dehonestat.
Debet aũt dispositio nasi esse mediocris
ita q̄ in longitudine. latitudine. altitu
dine modũ debitum nõ excedat. Nam
si nares fuerint nimis tenues vel late
mi͛ti aeris attractione ferocitatẽ aĩe p̄
tẽdũt ⁊ mẽtẽ indignãtẽ Ex dispositõib⁹
eñ mẽbroꝝ corpis sumunt pnostica iu
dicia de affectõibus mentis. sicut dr̄ in
principio phisonomie. Nã accidentia
mentis sepe imutãtur s̄m accidẽtia cor
poris sicut vinũ albũ ex vitro rubeo/qñ
infunditur. colorẽ ↄtrahit et rubore. Et
iõ mediocritas dispositiõis mediocrita
tem designat bonitatis. sicut dicit phus
in libro suo in principio Impeditur aũt
nasus in suo effectu. sicut di. Galien⁹ su
per pnostica ibi. Nares acuti oculi cõ/
caui ⁊c. pp̄ter vehementiã caloris hũidi
tatem ↄsumentẽ. vñ ⁊ acuũtur nares ⁊ p
fundãtur oculi ĩ acutis / ⁊ est signũ mor
tis. et accidit idẽ narib⁹ sicut dicit Ga
lien⁹ qñ calor naturalis est debilis q̃ nõ
potest se expandere ad extrema. ⁊ iõ ↄse
quitur q̄ spũs ⁊ sanguis non ↄcurrunt
ad extrema. Et iõ propt̄ frigiditatem
mortificantẽ ↄstringuntur mẽbra ⁊ cor
alteratur ⁊ accidit acumen nariũ / qđ ẽ
signum pessimũ ⁊ mortifeꝝ in patiẽtib⁹
acutam. Item impeditur nasus. vt dic̄
Constan. li. ix. c. xv. aliqñ ex mala cere
bri dispositione. aliqñ ex neruĩ odorabi
lis opilatõe. aliq̃ñdo ex humoꝝ fetido
rum ⁊ corruptoꝝ in caruncul͛is narium
repletiõe. qñq3 ex carnis supflue corru
pte in foraminib⁹ nasi generatõe. vt p3
in polipposis ⁊ leprosis. ⁊ hec lesio non so
lum ledit olfactũ. verumetiã facit mino
ratiõem vocis. Aliqñ patitur ex nimio
fluxu humoris in ventriculis cerebri de
fluentis. ⁊ hoc vel ex caloris dissolutiõe
vel ex frigiditatis nimia constrictione
sicut p3 sepi⁹ in catarro. Aliquando ex
nimia repletione ⁊ acumine sanguinis
ora venaꝝ nasi apientis. vnde de nari
bus fluit sanguis / tñ flux⁹ maxime per
nares in multis egritudibus causa est
dissolutiõis morbi ⁊ certum indiciũ cõ
ualescentie ⁊ salutis. vt patet in acutis
febribus q̃ p fluxum sanguis nariũ3 se
pius terminantur. Et in amphoris. dr̄
Mulieri deficientib⁹ mẽstruis sangui
nem ex narib⁹ fluere est bonum.

Capitulũ. XIIII.

De genis.

Ene sunt inferiores oculorum
ptes vñ barbe inchoãtur. vt di
cit Isid. li. xi. c. ij. Genos eñ grece bar/
ba dr̄. eedem eñ ptes dicũtur maxille
que p diminutõem a malis sunt dicte
Male autẽ sic eminentes dicitur ocu
li ptes ad eoꝝ ptectiõem supposite. vo
cate aũt sunt male siue q2 ĩ rotunditatẽ
pminent infra oculos quã greci mala
appellant. siue q2 sunt supra maxillas
vñ ⁊ a malis diminutiue dicuntur ma
xille sicut a palo paxillus. vt dicit ysid.
Sunt aũt maxille siue gene s̄m Cõstã.
ex neruis et ossib⁹ interi⁹ cõposite ⁊ haꝝ
ossa craneo cerebri sunt cõiuncta. Que
ideo de varijs ⁊ mult̃ frustulis composi
ta sunt. ne alia lederentur si vnũ aliq̃d
pateretur. Exteri⁹ aũt sunt calide ⁊ car
nose vt frigiditatem ossium ⁊ cartilagi
num auriũ ⁊ narium temperarẽt vt or
ganis sensibilib⁹ sibi vndiq3 adiacẽtib⁹
suo calore fomentũ administrarẽt. Et
ideo maxille oculis supponũtur ad coꝝ
ptectõem. In medio sensuũ sunt posi
te pp̄ter nutrimẽti administratõem. cali
de sunt ⁊ neruose propter frigiditis in
strumentorum sensuum mitigatiõem.
Candide sunt et rubicunde propter or
natum faciei et vultus cõpositionem.
Maxima enim pulcritudo hominis re
sultat ĩ genis ⁊ maxillis. maxime sicut
dicit Constantin⁹ / maxille potissime ho
minis ostendũt complexiões. que si fu
erint multũ rubicunde mixte cũ tempe
rata albedine et in substãtia non nimis
crasse. sed mediocriter carnose. calida3
et humidã pretendunt complexiõem
et ipsius temperamẽtum. Si vero fue
rint in colore albide sine alicui⁹ rubedi
nis admixtiõe ⁊ ĩ substãtia pigues mol
les ⁊ fluide frigiditatẽ ⁊ hũiditatẽ ostẽdũt

excessum. si vero fusce in colore aut citri
ne. in substātia autē tenues et macilente
dominiū designant siccitatis nimie ⁊ ca
loris vt ptꝫ in colericis. Si v̾o fuerint
quasi livide in colore ⁊ in substātia a car
nib⁹ depaupate excessum signāt frigidi
tatis ⁊ siccitatꝭ sicut in melācolicis vide
ri pōt/nec solū declarant cōplexionum
diuersitatē. verūetiā animi ⁊ affectiōnū
notificāt q̄litatē. Nā s̄m animi affectō
nes ex subito timore vel gaudio palle
lescit vel rubescit subito. vt dicit Con
stantinus.

Capitulum. XV.

De barba.

Barba vt dicit Constātinus fa
ciei viri est ornamentū. vñ ap/
parens et cooperiens maxillas
in vna parte est ad ornamentū/ in alia
ad maxillarū adiutoriū siue famulatū.
Naꝫ sua villositate neruos maxillares
tuetur a nimia aeris frigiditate. et ideo
maxillarū est necessarium tegmētum.
Barba vigoris et caloris naturalis est
indicium. Et hec est causa q̄re vir et nō
mulier barbescit quia masculi feminis
naturalr̄ sunt calidiores. et ideo in ma
ribus fum⁹ qui piloꝝ est materia magꝭ
augmētatur. quē quia natura non suffi
ciebat consumere expulit per duo loca
scilicet per caput et p barbam. vnde ac
cidit aliq̄n̄ in mulierib⁹ calide et hu
mide complexiōis q̄ videntur barbesce
re. Et econtrario fit in masculis frigidis
et siccis q̄ barbescunt parū. Unde ⁊ in
eunuchis non crescit barba. q2 perdide
runt illa membra calidiora que calidis
humoris ⁊ fumi qui pilorū est materia
sunt generatiua. Ex quo patet q̄ bar/
be spissitudo caloris et h̄uoris substan
tialis ac vigoris est indiciū et differen
tie sexuū certum experimentū. Item in
pueris non crescit barba q̄uis paruuli
calidi sint ⁊ hūidi. q2 fumosa superfluitas
que pilorū et capilloꝝ est materia. tran
sit in augmentū ⁊ nutrimentū pueroꝝ.
Hucusqꝫ constātin⁹. s̄m vero Aresto. li
bro. xix. pili barbe sicut ⁊ capilli in sua
dispositione repn̄tāt qualitates vapo
ris ex quo generant̄. quoniā si fuerit hu
mor calidus fumosus ⁊ siccus. erūt pili
barbe sicut capilli crispi reflexi et inuo
luti. Et hoc accidit q̄ per duas vias va
dunt ꝯtrarias. q2 pars terrestris moue
tur ad ptes inferiores/et calor mouet̄
ad partes supiores. ⁊ sic inuolsitur pi
li/et erūt pili crispi ꝓpter debilitatē suā
Et hoc accidit propt̄ paucitatē humidi
tatis et multitudinē partis terrestris.
Unū ex intenso calore corrugātur et in
uoluūtur. Si v̾o fuerit vapor multum
hūidus/erūt pili lenes et longi. Nam
humor decurrit lubrificando donec per
ueniat ad pilos. et propter h̄ pili ⁊ bar
be coꝝ qui morant̄ in tracia sunt lenes.
Nam coꝝ complexio est hūida. et aer
continēs eos est hūidus. Econtrario
accidit in hoib⁹ cerebꝝ siccū hūtib⁹ ⁊
h̄itantib⁹ in regiōib⁹ calidis propt̄ sicci
tatem aeris cōtinentis. Itē alteratur
color piloꝝ barbe s̄m etatis varietateꝫ.
et ideo canescit barba. in senectute ꝓpter
debilitatē caloris ⁊ abūdantiā frigidita
tis. Defluunt aūt q̄nqꝫ pili barbe pro
pter caloris ⁊ hūoris interceptionē vt
in castratis. q̄ndoqꝫ ex corruptiōe hūo
ris. vt patet in leprosis. Nam sicut dic̄
idem Aresto. Casus pilorū similis est
folioꝝ arborum. et causa illius est dimi
nutio humoris calidi et pinguis. Et ideo
non fluūt folia arborū in quib⁹ est hūor
pinguis. Hucusqꝫ aresto. libro. xix.

Capitulū. XVI.

De mandibulis.

Mandibule a mādūcando sunt
dicte vt dicit Isidor⁹ libro. xi.
Mandibularū autem q̄dam
est superior in qua dentes supiores infi
gunt̄. quedā inferior in q̄ dentes infe
riores radicantur. Et est propriū man
dibule supioris q̄ in omi animali fixa
est et immobilis excepto centeaculo. id
est cocodrillo qui mouet mandibulā su
periorē ꝯtra naturā omniū animalium
et fixam ⁊ immobilē tenet inferiorem
vt dicit Aresto. libro. iij. Sunt autem
mādibule ex diuersis ⁊ duris ossib⁹ cō
posite. neruis ⁊ lacertis varijs connexe

Et hoc fuit necessariũ ppter motus con tinuitatẽ. ⁊ aptionis clausure necessita tẽ vt dicit Constan. Sũt enĩ quasi due mole cõtinue ad cõterendũ et molendũ cibũ se mouẽtes. vñ toti corpi nutrimẽ tum mādibule subministrant. Mādibu le autẽ quibusdã pticulis carnosis/et neruosis q̃ gingiue dicũtur circũdantur vndiq; ⁊ velãtur ⁊ hoc propter fortiorẽ dentiũ in maxillarũ fundamẽtis radica tionem. ⁊ ppter nutrimẽti neruis denti um administrationẽ ⁊ frigiditatis dentiũ moderatões. Et dicũtur gingiue vt di cit Isido. a dentib⁹ gignẽdis. quia in eis dentes gignũtur ⁊ nutriũtur. Facte enĩ sunt ad decorẽ dentiũ pariter ⁊ necessi tatẽ ne nudi horrori potius existerẽt q̃ decori pelliculis labiorum circũdant. quod fecit natura vt tã dentes q̃ maxillas ñ solũ intrinsecus iuuarent. ver a lesione extrinseca defensarent. cõtingit gingi uas corrũpi in animalib⁹ aliquando ex negligẽtia ⁊ quãdoq; ex putridis humo rib⁹ infici ⁊ corrũpi ⁊ tũc diuersas infe runt molestias ⁊ passiones. vt fetorem dentiũ casum vel relaxatõem.

Capitulũ. XVII.

De labijs.

Labia fm Isi. a labendo sunt di cta. q̃d autẽ supiũs est labium dicit̃ quod vero inferius est la brum nũcupatur. Sunt autẽ labia ne cessaria fm Constan. q2 dentes muniũt atq; tegũt. Sunt etiã neruosa et ex di uersis lacertis cõposita vt sic ad sensum et motũ essent abiliora. Nã ad vocis formatões necessario se apiunt vel clau dunt. q2 illis abscisis vel p aliquã epi latõem vel cõtradictões aliã impeditis. verba pfecte nõ possunt formari. Item labia mollia sunt ⁊ carnosa et hoc ppter duriciei dentiũ tempamentũ fuit neces sariũ. Dentes igit̃ et eorũ nerui cũ ex natura sint frigidi nimis lederentur ae ri frigido expositi si nõ labiorũ tegmine tuerentur. Item labiorũ extrema sunt ru bicũda. quod accidit fm Constan. pro pter cutis labiorum subtilitatẽ que de faci li a colore sanguineo recipit quodãmo do roseam q̃litatẽ. vnde rubedo labiorũ signũ est puritatis cõplexionalis ⁊ im pmixtionis turbati sanguinis ⁊ interi oris virtutis sicut ecõuerso labiorũ li uiditas signũ est defectõis virtutis ⁊ ca loris naturalis. Itẽ labia tenuia sunt in substantia ⁊ subtilia vt sint flexibiliora ad motũ ⁊ abiliora ad aerẽ immittẽdũ ⁊ intercidendũ ne subito attractus inte riorib⁹ sua frigiditate inferat lesionẽ et ideo labia aeri frigido se opponũt et ipm recipiendo depuratũ reddũt vt sua uius ⁊ vtilius ad interiora attrahat̃ hec oĩa fm Constan. Cõsimiles p̃dicta tes narrat Aristo. li. xij. circa finẽ vbi di cit. Labia hois mollia sunt ⁊ carnosa et separi pñt ppter salutem ⁊ custodiã den tiũ et vt cõueniant ad exitũ sermonis. vnde ⁊ labia duplicẽ habent vsum. sicut et lingua cui⁹ creatio est ad gustandum humidũ et ad sermonẽ pferendũ sicut idẽ expresse dicit Arist. et ideo oportz q̃ labia sint humida. q2 si creatio lingue ñ esset talis dispositõis ad labia nõ posset lingua ptingere ad dicẽdos multos mo dos literarum quoniã quedã ex eis dicũt̃ per pcussionẽ lingue ⁊ etiã quedã p con iunctõem labiorum. ⁊ ideo necessaria fuit labiorum creatio vt optima esset nature opatio. ⁊ ppter hoc fuit caro hominis val de mollis quoniã homo est homi sensus tactus scz ⁊ gustus magis q̃ alia aĩalia hec omia Aristo. li. xij. Recollige igit̃ q2 labia sunt tegmina dentiũ custoditi ua. mollicie sua duriciei dentiũ tempa tiua. vocis articulate ⁊ literalis forma tiua. aeris frigidi vel calidi intercepti ua. sua rubicũditate vel liuiditate defec tus vel vigoris designatiua. virtutis in terptatiue ppria organa passionũ aĩme scz odij ⁊ amicicie doloris vel tristicie ex pressiua. vñ d2 q̃ tremor labiorũ in fre nesi ⁊ acutis morbis mortẽ ptendit vt d2 in pnosticis. Et hec de labijs sufficiãt

Capitulũ. XVIII.

De mento.

m Entũ est dictum q̃si mandibu larũ fundamentũ eo q̃ inde ori antur. vt di. Isi. Menti autem

vt dicit Constan. duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi dentes subtiliores firmãtur quadrupli atq; pares. Hoꝝ ossiũ extremitas duas hʒ furcłas vna est acuta cuius acumẽ quoddã ligamen inserit qḋ ligamẽ a latere timpoꝝ ꝓtendit p quod etiã ⁊ bucca clauditur et apitur. Altera vero furcula grossa ẽ et rotũda cui⁹ rotũditate mentũ fit mobile vt dicit Constã. q2 hoc membrũ fuit necessariũ ꝓpter originẽ mandibulaꝝ et dentiũ inferioꝝ radicatõem ⁊ ꝓpter voluntariã aeris clausurã ⁊ aptõnẽ. fuit etiã cõueniens ꝓpter faciei cõplexionẽ ⁊ ꝑfectã ipsi⁹ vultus cõsummatõeʒ qḋ si fuerit ꝓportionatũ fronti totam honestat faciẽ ⁊ decorat hec oĩa dicit Constan. In mento autẽ aĩalis maxima est fortitudo propť ossis duriciẽ ⁊ neruoꝝ cõpaginatõem. ⁊ propter fortẽ dentiũ radicatõem. ⁊ iõ bruta aĩalia se tangi p mentũ de facili nõ pmittunt. nã mento cõfracto tota eoꝝ ferocitas q̃si armis ꝑditis eneruať. vt ptʒ. i. Regũ. xvij. vbi dr Confregit dauid mentũ vrsi ⁊ eruit ouem de ore ei⁹ ⁊c. Homis vero mentũ ptractari amoris et fidei indiciũ est. ij. Regum. xvi. Tenuit ioab mentũ amase quasi deosculans eum. ⁊c.

Capitulum. XIX.

De ore.

Os est dictũ ex eo q̃ p ipm quasi p ostium cibos immittim⁹ et sputũ foris eijcim⁹ vel eo quasi de ostio sermones egrediũtur. vt dicit Isi. Os etiã. vt dicit idẽ animę nũcius est q2 illud ore exprimimus qḋ prius in mẽte cõcepimus. Est aũt os vt di. Grego. multis circũseptũ custodijs scʒ dentib⁹ ⁊ labijs vt tot intermedijs mẽs prius discernat q̃ȝ proferat siue dicat vt prius verbũ trãseat p lim. ĩ q̃ȝ p linguã. Fuit aũt oris instrumẽtũ necessarium ſm Constã. propter nutrimẽti susceptionẽ. nullũ enim membꝝ in aĩali nutrit nisi prius nutrimentũ in ore recipiatur. Os eñ prio cibum recipit ⁊ masticando ⁊ immutãdo aptũ digestioni stomacho trãsmittit. et propť hoc natura fecit os humidũ intrinsecus vt cibi siccitas eius hũiditate facilius imutet. Fecit etiã os neruosum ⁊ mediocriť durũ ⁊ cõcauum. Neruosum vt saporositas cibi facilius sentireť. durũ ne cibi aspitate lederet nec nimis factũ est durũ. sed mediocriter ne nimia duricia sensualitas gustus impediret Concauũ autem et rotundũ fuit intrinsec⁹ vt cib⁹ assumptus hincinde facili⁹ moueret ⁊ p dẽtes sine impedimẽto spũs trãsduceret. Itẽ necessariũ est os propter aeris ⁊ spirit⁹ attractõem aer eñ attractus p os in ipsius cõcauitate immutať depurať ⁊ subtiliať ⁊ sic ad cordis refrigeratiõem per cannale pulmonis transmittiť sine cui⁹ refrigerio cor pre nimij caloris incẽdio vreret et destrueret. Itẽ necessariũ est propter vocis informatõeʒ. ad hoc eñ est palatũ oris concauũ vt plectꝝ lingue moueret facilius ⁊ ad vocẽ formãdã expedite eleuaretur ⁊ deprimeť. Itẽ vtile est ad grossarũ sup̃fluitatũ a cerebro et pulmone venictũ crebrã eiectõem q̃bꝰ p ostium oris eiectis vitalis spũs ĩ corde ⁊ aĩalis in cerebro suas cõplent actõnes expeditius. Itẽ vtile est propť mẽbrorũ nutribiliũ a sup̃fluis exoneratiõnẽ qñ ergo stomach⁹ crudis humoribus oneratur. natura p vim expulsiuã operãte p oris orificiũ expurgať. sicut dic. Constã. ⁊ Gal. sup illud amphoris. in vomitib⁹ ⁊ purgatõib⁹ que spõte fiunt si q̃lia oportuit fiant conferũt ⁊ bñ ferũt. si vero nõ ꝯtrariũ. Patitur aũt os. vt dicit Constan. in viatico. qñq; ex alijs membris sibi vicinis infirmãtibus. Patitur autẽ pustulas vlcera ⁊ hmõi ex corruptis humorib⁹ aliũde ad buccã defluẽtibus. si rubeat ita q̃ nigredini attineat ⁊ caleat doleat aut ardeat materia sanguinea est ⁊ colerica. si vero multũ nigrescat tãto molestius est ⁊ timidius ne forsan ad cancrũ deueniat. Accidũt autẽ vlcera in ore lactentiũ puuloꝝ ꝓuenientia ex acumĩe lactis ⁊ ei⁹ corruptiõe. hucusq; Cõstan. in viatico ꝑticula secunda.

Capitulum vicesimum.

De dentibus.

d Entes ſm grecoſ dicũť odũtes quaſi oĩa oppoſita diuidẽtes ⁊ incidẽtes vt dicit Yſid. Et ſunt dentes ſm Conſtan. quedã plãtaria in oſſibus maxillaꝝ ⁊ menti q̃buſdã radicibus inſerti ⁊ ſunt in marib⁹ ſm Cõſtã. xxxij. Sedecim enĩ in maxillarib⁹ ſunt poſiti quoꝝ quatuoꝛ in anterioꝛi parte pares vocanť ⁊ q̃drupli, ⁊ hi lati ſunt et acuti inciſoꝛes vel preciſoꝛes a medicis nũcupanť. ad inciſiones cuiuſlibet cibi ſunt apti ⁊ quicq̃d in eis accipiť in oꝛe conteriť et moꝛdeť. Sunt iteꝝ duo qui canini ſunt dicti collateraleſ q̃druplẽs ⁊ in ſummitate acuti duris cibis tamẽ molendis apti. Et dicũtur ſm Yſid. canini. qꝛ ad ſimilitudinẽ caninoꝝ conſiſtunt ⁊ canes p ipſos oſſa rodũt. preciſoꝛib⁹ enim dentib⁹ ſunt foꝛtioꝛes acutioꝛes ⁊ rotũdioꝛes. ⁊ ideo a q̃buſdaꝫ collumnelle vocãtur ⁊ qꝺ prioꝛes ꝑcidere nõ pñt iſtis tanq̃ foꝛtioꝛib⁹ ad cõſtringendũ tradũt. Sunt ⁊ decẽ alij ex vtraq̃ pte ſupioꝛis mandibule q̃ collaterales q̃druplis hi ſunt lati atq̃ groſſi. hi molares ſunt vocati ⁊ ad molendũ bene ſunt apti. nã que cõciſa ⁊ cõfracta ſunt a prioꝛib⁹ moꝛe molẽ ſubigũt. vt di. Yſido. Sunt quidẽ in ſuperioꝛi mãdibula. xvi. dentes. ſcilꝫ quatuoꝛ q̃drupli atq̃ pares ⁊ duo canini ⁊ nouẽ molares ⁊ totidem etiã dentes numero collocanť in inferioꝛi mãdibula ſeu in mẽto. dentes igitur q̃tum ad ſuũ numerũ et etiã ad officiũ quadripharie diuidũtur. quidã enĩ ſunt inciſiui ⁊ hi ſunt quatuoꝛ. duo ſupioꝛes ⁊ duo inferioꝛes q̃ pꝛĩo aſpectui ſe offerũt. quidã vero ſunt pares et hi ſunt quatuoꝛ. duo ſupioꝛes ⁊ duo inferioꝛes q̃ alterutrũ iuxta inciſiuos poſiti mutuo ſe cõtingũt. Quidã vero dicũtur collaterales ſeu canini et hi quatuoꝛ ſcꝫ duo ſupioꝛes et duo inferioꝛes ſe mutuo collidẽtes. quidã vero ſunt molares ⁊ hi. xx. ſcꝫ. x. ſuperius ⁊ totidẽ inferius mutuo ſe tangẽtes ⁊ q̃ ab alijs incboata ſunt quaſi mole cõtinue cocidẽtes. Hi oĩes ſunt mãdibulis radicati et quodãmodo furcati ſed diuerſimode qꝛ anterioꝛes ſcꝫ q̃drupli ⁊ pares vnam habent furculã ſeu radicẽ. canini vo molares tres vel quatuoꝛ habere dicũtur. vt dicit Conſtã. Dentiũ quoq̃ numerũ diſcernit q̃litas ſexuũ. nam in viris plures. in femĩs paucioꝛes inueniũtur vt dicit Conſtã. et Yſido. Diſtinguũť etiã dentes ſm pceſſum etatis: quoniã ſicut di. Ariſto. li. ij. ꝙ dentes ſenũ generaliter ſunt nigri ⁊ nõ acuti vt patet in canib⁹ quoꝛũ etas p dentes noſciť quia dentes iuuenũ ſunt albi ⁊ acuti. ſenũ vero ecõtrario. Excipit tamẽ Ariſto. ibidem ab hac generalitate dẽtes equoꝛũ quos dicit habere propꝛiũ ꝙ ꝑcedente etate magis albeſcũt. diciť etiã ibidem opoꝛtet vtiq̃ ſcire ꝙ aĩalia que ſunt multoꝛũ dẽtium ⁊ cõiunctoꝛũ ſunt vite lõgioꝛis que vo paucoꝛũ ſunt dentiũ et ſepatoꝛum ſunt vite brevioꝛis. Iteꝫ diciť ibidẽ omne anĩal quadrupes generans anĩal ſibi ſimile habet dentes. Itẽ homo eijcit dentes in iuuẽtute anterioꝛes nõ molares ⁊ hoc cõtingit foꝛſan ppter furcularũ ⁊ radicũ debilitatẽ. molares autẽ nõ eijcit propter cãm cõtrariã et eſt generale in alijs animalib⁹ que nõ eijciũt aliquẽ dentẽ priuſq̃ alter ſibi ſimilis in loco oꝛiať pꝛim⁹. Item Ariſto. li. xij. Omne aĩal carens dẽtib⁹ in ſupioꝛi mandibula eſt ſiccũ ⁊ terreſtris nature. oĩe aĩal habẽs dentes in vtraq̃ mãdibula eſt pĩguedini ſimile. Itẽ idem li. xiiij. Natura nõ facit aliq̃d niſi quod meli⁹ et pfectius eſt. ⁊ ideo neceſſe eſt vt materia ptis terreſtris declinet a q̃buſdam aĩalibus ad partẽ ſupioꝛem ſcꝫ in dentes et culmos pminentes ⁊ in quibuſdã in coꝛnua. Et propť hoc nõ poteſt habere dentes in vtraq̃ mãdibula anĩal habens coꝛnua. Itẽ ibidẽ. li. xvi. Solũmodo inter alia oſſa creſcũt dentes dũ remanet aĩal et hoc eſt manifeſtũ in dentib⁹ ſup excreſcẽtib⁹ et declinãtibus a locis ſuis cõtingentib⁹ ſeinuicem. Et cauſa incremẽti illoꝛũ eſt ppter opatiõem eoꝛũ. Si enĩ non creſcerent cõſumerẽtur cito et propť hoc terũtur cito dentes aĩalium comedentiũ multum ⁊ carentiũ dentib⁹ magnis. Et ꝓpť hoc ingeniata ẽ natura ⁊ aggregauit

dentes ad inuicē propter senectutem et
finem. aliter si vita duraret p millena
rium sp dentes plures essent q̄z in pria
creatōne. vñ dicit idē li. ij. dentes q orī
untur intra gingiuā. nō oriūtur in viris
et mulierib⁹ nisi post viginti annos et for
te in quibusdā mulierib⁹ post. lx. et origo
eorū erit cum maximo dolore. Itē idem.
li. xix. Dentes acuti oriūtur añ latos
quoniā dentib⁹ acutis indigetur ad ab
scisionē cibi prius. q2 prius est abscide
re q̄z molere. ideo etiā citius crescūt. q2
minores sunt / q2 origo minoris rei est
ex calore añ originē rei maioris. Item
calor etiā lactis facit oriri dentes cito/
et ꝓpter hoc est q pueri lactētes lac cali-
dius nascūtur in eis dentes citi⁹ Item
idē etiā ibidē. Anteriores dentes nascū
tur in osse tenui et etiā debili propter h
sunt velocis casus hucusqz aristote. Ad
hec Constā. in viatico ꝑticula secunda
Dentiū magnū est iuuamentū. et cum
iuuamēto magnū corpis ornamētū ip-
sorū inq̄z non patientiū quoniā in pa-
tiētibus actio corrūpitur. Quorū pas-
sio diuersa est. Cui⁹ diuersitatis ps est
visui manifesta sicut putredines fetores
rupture. pforatōnes. morsiōes casus. li
mositates et similia. ps vero nō apparēs
est et occulta. sicut quādo dentes nimiū
dolent et tamē exteri⁹ sani apparēt. Cau
sa autē talis doloris sunt humores a ca-
pite descendētes vel a stomacho mediā
te fumositate ascendētes. vel humores
acuti in gingiuis et tūc dolores nimij cū
saltu et pulsu sentiūtur propter maliciā
humorū et acumē. Si vero dolor est a ca
pite grauitas sentit' in capite et dolor. in
facie rubor ex sanguine vel colera ad ra-
dices dentiū descendēte. Si vero fuerit
a stomacho. dolor sentit' in stomacho et
assidua eructuatio egredit' et erumpit.
Dentes etiā aliquādo pforātur. aliq̄n
do rumpūtur. aliquādo ex vermibus in
citrinū viridē seu nigrum colorē mutāt'.
que oīa ex corruptis et pessimis hūori
bus. ex malis cibis per neruos ad liga-
mentū dentiū descendentiū accidere di
noscitur Dentes etiā aliquādo mouē
tur et causa motus humores sunt in den
tiū radicibus / q2 si sint acuti necesse est
in dētibus foramina effici ac fetores et
putredines generari. Et si vermes fue-
rint in causa dolor maxim⁹ gignitur. q2
neruū sensibilē corrodendo penetrant.
Obstupescūt etiā dentes et exacerbātur
ex hūore acido int⁹. vel extra neruos sen
sibiles inficiēte et dormitare vidētur ex
causa nimis frigida sicut ex niue vel gla
cie neruos dentiū cōstringente. Itē den
tes quādoqz cadūt ex nimia humidita-
te ligamēta dentiū relaxante quādoqz
ex nimia siccitate. vt patz in senib⁹ quo
rū dentes proptᵉ subtractōem humidi-
tatis nutribilis dilabūtur. Has et mul
tas alias dentiū recitat Constan. passio
nes. sed hec sufficiāt Recollige igitur ex
pdictis q dentes in mādibulis tanq̄z in
fundamētis ꝓprijs radicātur ex frigidi-
tate dominā te albiores ceteris ossibus
efficiūtur proptᵉ suā duriciē de facili nō
ledūtur. Substātia enim dentiū est ex
se impassibilis. cū non sit sensibilis. vt
dicit Constan. vñ dens ruptus nullū
dolorē patit'. Dicit' tamē patiet dolere
ꝓpter neruū sensibilē qui in ei⁹ radicib⁹
sepe leditur et grauat'. Dentes enī intri
secus neruis colligātur terminos car-
nis dentes excedūt et tamē in carne ra-
dicātur nihil intra se nec in se esse pati
unt'. Clausi sunt labijs ne videātur In
decens est enī cum apparent nisi forsan
ꝓpter risum. Itē supiores ad inferiores
reuertūtur et sibi inuicē mutuo coaptā
tur et si inferiores aliquādo moueāt' su-
piores tamē fixi et imobiles reperiunt'
Ordinate autē ad inuicē cōponunt'. ad
informatōem articulate vocis maxime
coopantur toto corpori obsequūtur.

Capitulū vicesimumprimū. De lingua.

l Ingua a lingendo cibū est di-
cta. vel q2 ꝑ eam articularis so-
nus vba ligat. sicut enī plectrū
corde. sic allidit' lingua dentib⁹. vt dicit
Isido. Est autē lingua instrumentū gu
stus et locutōis. vt dicit Constā. et com
ponit' de substātia molli carne porosa et
spongiosa Est autē neruosa ꝓpter sensū

et motū porosa vt facilꝰ sapor penetret ad neruū facientē gustū ad quē veniunt multe vene sanguine plene. vnde rubicūda est in colore. Hec opatur pānicu lis qbus spaciū bucce ꝛ palatū induitꝛ vestitꝛ. a supiori pte patet tota. ab inferiori autē pte patet vsqꝫ ad ligamēta qbus merito est cōnexa vn̄ radices lingue et sensibile nerui qbus recipit sensum ꝛ motū a spiritibꝰ sunt occulti. In qbusdā autē hominibꝰ vt dicit cōstā. cōtrahitꝛ lingua plusqꝫ oportet intantū ꝙ nec in diuersas ptes mouetꝛ vn̄ oportet incidi ligamēta vt motus p totū bucce spaciū amplietꝛ. Passiones enī multe accidūt lingue vt in substātia ipsiꝰ vel in neruis ad illā venientibus vn̄ in viatico cōstan. Lingua animalis pdit motū voluntariū. Unde ꝛ vsum amittit sermonis cuius causa est ex defectu virtutꝭ motiue ex cerebro veniēte vel ex neruo opilato p quē virtus trāsit a salis. Aliqn̄ ex apostemate vel ex pustulis in lingua accidētibus Aliqn̄ sunt ꝓpria vicia in substantia lingue sicut cōplexio mala ex q̄ est sensibilis distemperātia ex nimio calore frigiditate vel humiditate vel siccitate vel apostema vel tumor. ꝛ similia ꝙ si lingua videatꝛ nimis tumida excessuꝫ caloris designat. Si vero alba frigiditatē. si mollis humiditatē. si sicca ꝛ aspera siccitatē. ꝛ oīa talia ligue impediūt vsuꝫ vel tollūt in toto vel in pte. Si aūt lingua sana videatꝛ nullas habēs maculas loq̄la tamē sit ablata. ex cerebro est defectus vel ex neruis sensibilibus opilatis Aliqn̄ est pditio loq̄le ex pdita mente vt in frenesi vel litargia. Huiusqꝫ Constan. in viatico. alios designat defectus lingue in pantegni. Constā. vbi dicit. accidūt pustule late ꝛ extēte in pellicultꝛ exteriorībꝰ lingue sicut accidit pueris malū lac suggentibus. ꝛ sunt qn̄qꝫ albi qn̄qꝫ nigri coloris. accidit aūt apostema lingue. eā nimis magnificans. ꝛ ab ore exire faciēs. ꝛ vocatꝛ exiliū lingue. Aliō etiā genꝰ apostematis ligue est q̄ō rana vocatꝛ eo ꝙ sicut rana nascitꝛ sub lingua ꝛ aufert vsum ligue. ꝛ ita rana muta dr ab effectu. Est autē aliud apostema lingue sanguinolentū vn̄ tota lingua patitur et loq̄la pariter cū gustu impeditur Ex viscosis enī humoribꝰ in lingua dominātibꝰ sensus gustꝰ corrūpitꝛ ꝛ imutatꝛ ita vt dulcia amara ꝛ insipida iudicentꝛ ꝛ ecōtrario. vt dicit Gal. Itē Gal. sup amphor. ꝙ accidit lingue balbucies ex nimia humiditate qn̄ lacerti lingue p nimia humiditate i extremis nequnt dilatari sicut est videre in ebriosis qui balbuciūt qn̄ in cerebro humore nimio pfunduntꝛ. Un̄ dicit ibidē Gal. naturaliter autē balbuciētes vel ꝓpter nimiam cerebri humiditatē balbuciunt vel ꝓpter lingue humectationē vel propꝛ vtrūqꝫ. Illa etiā supflua humiditas est causa quare aliq̄ efficiūtur drauli. q̄ aliq̄s litteras pferre nō pn̄t. sciꝫ r. p n. vel c. p t. pferūt. ꝛ hoc patet in infantibꝰ q̄ multas lrās corrūpunt ꝛ eas pferre nō pn̄t Hec oīa dicit. Gal. sup illū amphorīs. ipodrauli a diarria maxime capiūtur: ꝙ nimia humiditas taliū que est causa draulizatōis redit ad stomachū ꝛ itestina sepe lubrificādo inducit diarriā vel dissenteriā. i. fluxū ventris. sicut dicit. Gal. Itē dicit Constā. in pantegni. ꝙ in lateribꝰ ligamētoꝝ lingue sunt q̄daꝫ vene. q̄ saliuā lingue administrāt. Hec ab initio lingue incipiūt. a qbꝰ emanat quedā humectatio fleumatica que saliua appellatur. vnde ille vene vocātur a medicis saliuales siue habitatio saliualis. Initiū autē lingue vn̄ exeunt hee vene est caro glandulosa ꝛ alba ipsiꝰ saliue generatiua q̄ humectat linguā ꝛ tēperat caloꝝ siccitatē. ꝛ augmentat eoꝝ succositatē vt post dicetur. vn̄ dicꝛ Arist. in. vi. ꝙ oues aliqn̄ habent sub lingua venas albas ꝛ ille faciūt fetus albos ꝛ aliq̄ habent nigras ꝛ ille faciūt fetꝰ nigros. alie varias ꝛ ille ꝓcreāt fetus varios ꝛc̄ Recollige igitur breuiter ex iā dictꝭ ꝙ lingua est substātia carnosa sanguinea et porosa. influētie spiritꝰ receptiua incōplexione calida ꝛ humida. in dispositōe tenuis ꝛ oblonga anteriori pte similis gladio in cono. in colore rubicūda. in loco concauo ꝛ humido sita ad motū facilima. vocū informatiua. sapoꝝ discretiua

ꝑ emissionẽ salíue oris humectiua. ꝯce
ptionũ anime intercptatiua. dentibus ⁊
labijs q̃si muro duplici circumsepta In
diuersis aĩalibꝰ quoad figurã varia. Nã
in q̇busdã breuis est ⁊ grossa. in q̇busdã
vero ecõuerso. Qui vo hñt linguã gros
siorẽ hñt vocẽ grauiorẽ ⁊ ecõuerso. Que
dã etiã aĩalia hñt linguas medicinales
⁊ salutiferas. ⁊ hoc vel ex nature bonita
te. vel ex occulta aliq̃ ꝓprietate vt ligua
canis. vt dicit Cassiodorꝰ Quedã autẽ
linguas hñt mortiferas ꝓpter maliciã ⁊
furiositatẽ humoris in eis dñanꝫ sicut
lingua serpẽtis draconis ⁊ rabidi canis
cuiꝰ morsus est summe venenosus cuiꝰ
lingua apparet sꝑ extra os ⁊ distillat ve
nenũ ⁊ inficit aquã in quaꝫ cadit. de q̃ q̇
biberit efficit̃ rabiosus. vt dicit Auicen
na ⁊ Cõstanti. in tractatu de venenosis
aĩalibꝰ ⁊ venenis. Vñ etiã serpentũ lin
gue ꝭm Arist. nigre sunt siue liuide siue
subrufe ⁊ maculose. acute ⁊ in motu ve
locissime. Et hoc ꝯtingit ꝓpter humoreꝫ
furiosum ⁊ venenosum. qui tã velociter
linguã agitat vt vna numero bifurcati
videatur. ligua tñ aspidis q̃uis in cor
pore viuẽtis serpentis plena sit veneno
mortifero. sepata tñ a corpe ⁊ desiccata
venenũ ꝑdit. ⁊ venenũ si p̃ns fuerit pro
dit vñ in p̃ntia veneni l sudorẽ ꝓrũpe
ꝯsueuit. vñ talis lingua velut vtilis ⁊ ꝓ
ficua reputat̃ inter thesauros regios p̃
ciosa. q̃uis prius fuerit venenosa. ⁊c.

Capitulũ vicesi mumsecundũ.

De saliue ꝓprietatibꝰ

Saliua est humor fleumaticꝰ ex
naturalibꝰ venis lingue genera
tus. vt dicit Constã. Est autẽ
saliua naturalr̃ humida in colore alba.
ex cõtinuitate motꝰ lingue ⁊ instrõꝝ spi
ritualiũ spumosa in sapore insipida. qꝛ
potẽtialr̃ est oĩm saporũ in se receptiua.
Si enĩ esset alicuiꝰ saporis determinati
nõ eẽt alteriꝰ susceptiua. Est etiam ꝭm
eundẽ Cõstan. saliua inter gustũ ⁊ eius
obiectũ media. nihil enĩ sensu gustꝰ per
cipit̃ nisi cuiꝰ sapor mediãte saliua gustꝰ
organo p̃ntat̃. Unde etiã ipsa ꝭm q̃lita
tẽ saporis rei gustate immutat̃. Fuit ãt
necessaria saliua. vt dicit cõstan. ad hu
mectatõnẽ oris. vt saliue bñficio irriga
retur. Itẽ propter digestionis prepati
onẽ. Cibus enĩ siccus in ore assumptus
non vtilr̃ stomacho mitteret̃. nisi saliua
media prius humectaret̃. qꝛ sine saliue
adminiculo. res sicca nõ de facili transi
glutiret̃. Itẽ vtilis est ad faciliorẽ suꝑ
fluitatũ cerebri ⁊ pulmonis euacuatio
nẽ. qꝛ tales emũctõnes calore vel frigo
re indurãtur aut inuiscãtur nõ ita de fa
cili ꝑ ostiũ oris extraherent̃. nisi primo
cũ humoris salíualis adiutorio lubricã
do ad exitũ pararent̃. Itẽ saliua hoĩs ie
iuni habet q̃ndã vim latẽtis infectiõis
vñ ⁊ sanguinẽ aĩalis ledit si in aliquo
vulnere aliq̃d sanguini admisceret̃. vt
dicũt predicti autores in tractatu de ve
nenis. Et hoc forsitan est vt dicit Auicẽ
na. rõne cruditatis Humor enĩ crudus
sanguini ꝑfecte digesto in suis q̃litati
bus repugnat ⁊ suũ vt dicũt autores ꝑ
turbat tpamentũ. Hinc est etiã vt di
cũt sancti. ⁊ habet̃ a plinio q saliua siue
sputũ hoĩs ieiuni interimit serpẽtes et
venenosis aĩalibꝰ est venenũ. sic dt Basi
liꝰ suꝑ illud verbũ in exameron Ipsa cõ
teret caput tuũ ⁊ tu nisi. calca. eiꝰ Geñ.
iij. Itẽ sicut dicit Gali. suꝑ amphoris.
ibi. in sanici sputo fit phtisis ⁊ fluxus ⁊
vbi saliua tenet̃ moriũtur. ⁊c. Phtisici
ꝓpter vlcus pulmonis sꝑ tussiũt. et de
suꝑfluitate saniei vlceriꝰ spuendo se exo
nerãt ꝓut p̃nt sed tñ mors imminet q̃n
nõ spuũt. qꝛ retẽta eiꝰ saliua cũ sanie vie
spũs interiꝰ claudũtur ⁊ sic phtisici suffo
cati moriũtur. Itẽ sicut dicit Gal. in
li. crisis. Inter sputũ ⁊ saliuã est diffe
rẽtia. Nã saliua est suꝑfluitas natural̃
nutrimenti pectoris ⁊ generat̃ digesta.
Sputũ vo est illud qḋ ad pectus adue
nit ꝭm diuersitatẽ cursus naturalis et
cursus p̃ter naturã. nec est semꝑ dige
stũ. Et iõ sputũ in acutis febribꝰ ⁊ apo
stematibꝰ si leuiter fiat cũ signis digesti
onis ⁊ sine tussi laboriosa. fortitudineꝫ
signat virtutis ⁊ defectũ morbi. sicut dr̃
in ꝓnostica. ⁊ ecõuerso. Et ꝭm Gal. ⁊ ali
os cõmentatores ibidẽ. In saliua siue
in sputo cõsiderant̃ tria generalr̃ Color

scʒ odor. ⁊ sapor. Quia si sputū fuerit in colore liuidū cordis ⁊ spūaliū signat lesionē. Si vero sanguineū cū sanie admixta pulmonis designat alteratōem. Si etiā fuerit in odore fetidū interiorē signat corruptōem. Itē si in sapore fuerit amarū aut acidū humoris corrupti in stomacho ⁊ pulmone seu in substantia lingue signat dn̄ationē. Item in sputis habūdare signū est fleumatice cōplexionis. vn̄ ⁊ in senib⁹ solēt sputa habūdare grossa ⁊ viscosa ſm intensionē frigiditatis ⁊ resolutionē vel dissolutionē humiditatis substantialis. ⁊c.

Capitulum vicesimumtertiū. De voce.

Vox est aeris tenuissim⁹ ictus. plectro lingue format⁹ vt dicit Isi. ⁊ Pristian⁹. Organa āt vocis sine instrumēta multa sunt. vt dicit Constā. s. pulmo. arterie. guttur. vuula os. dētes. labia. atq; lingua. Sine eniʒ istoꝝ instrumēto vox nō formaẜ. Et horū quedā sunt vocis receptiua sicut pulmo cū suis receptacul' ⁊ canalib⁹. Quedā vero sunt vocis ordīatiua sicut vuula q̄ ſm ꝯstanti. pulcrā reddit ⁊ fortē qn̄ ad alia se hʒ ꝓportionalr̄. Aerē enim introeuntē tpat. ⁊ ne nimis īpetuose exeat cohibet ⁊ refrenat. A receptiōe etiā pulueris guttura ⁊ arterias ꝓhibet ⁊ cōseruat. Quedā enī sunt vocis emissiua vt canales pulmonis ⁊ arterie q̄ sunt q̄dam fistule. q̄ si fuerint lenes mūde et tempate dulcē ac tempatā ⁊ eq̄lem reddunt vocē. Si vero aspere fuerint ⁊ plus debito fuerint late ⁊ stricte aut distorte nimis grauē vel exilē dissonū aut ineqūlem emittūt vocē. Ad formatōem igit̄ vocis aer in folliculo pulmonis recipitur ⁊ p ordinatū arteriatum motū p os emittiẜ. Vn̄ ex veloci aeris cōmotione ⁊ organoꝝ vocis extensiōe son⁹ reddiẜ q̄ in ore aīalis platus ⁊ plectro lingue formot⁹ vox a sapiētib⁹ diciẜ. Ducusq; constan. in pantegni. vn̄ Aristo. li. iiij. Pulmo est primū vocis receptaculū. Et iō oīe aīal carēs pulmone caret ⁊ voce ac loquela. Loq̄ enī est distinguere vocem Vn̄ oīe aīal nō hn̄s linguā absolutam nō hʒ vocē. vt dicit idē. Apes vel musce carent voce. faciūt tn̄ crepitū in volando extendēdo ⁊ cōtrahēdo alas p aereʒ cadentē inter corp⁹ ⁊ alas. ⁊ sic faciūt locuste. Et hui⁹ ꝓbatio est q nunq̄ faciūt sonū in sedendo. sʒ tantūmō in volādo rana āt habet vocē ꝓpriā ⁊ anterius lingue sue applicaẜ ori suo q̄ ꝙ ex lingua ꝓpinquat canne pulmonis absolutū est ⁊ ꝓpter hoc habet vocē ꝓpriā. ⁊ est coax nec facit hoc nisi in aqua tantū. et ꝓprie masculus tēpe coitus qn̄ clamat feiam per vocē cognitā. Rana vo multiplicat vocem qn̄ ponit mādibulā inferiorē in aquā ⁊ extendit supiorē ⁊ p extensionē duaꝝ mandibulaꝝ vociferāt ⁊ propē nimiū conatū extensiōis lucent eaꝝ oculi sicut cādele. cantāt ⁊ vociferant pl⁹ de nocte q̄ de die. q2 tūc est sepi⁹ coit⁹ earū dē. ⁊c. Itē ibidē. aues pu. corpis plus vociferāt ⁊ garriūt q̄ magni ⁊ maxime tpe coit⁹. qn̄ vociferatio auiū est maxime in illo tpe. Item idē. gall⁹ vociferat post bellū ⁊ victoriā. Itē in aībus est q masculꝰ dat vocē ⁊ nō femina sicut gallus ⁊ mas coturnicū. Loq̄ āūt appropriatur homini. qui aūt naturalr̄ sūt muti sunt surdi ⁊ hn̄t vocē sʒ oīno indistinct ī vt dicit idē. Itē idē in eodē libro. oēs femie sunt subtilioris vocis ⁊ acutioꝝ q̄ masculi ṗter vaccā. q2 vox femie est grossior. Itē ibidē exitus spermatis est in marib⁹ apud alteratōem vocis. ⁊ hec est in termino duoꝝ septenniū aliq̄ndo mutaẜ tamen vox citius in q̄busdā. et est significatio motus ad luxuriā. Iteʒ ibidē qn̄ equi incipiūt coīre erit eorum vox maior simulr̄ femie. vox tn̄ femine clarior est. Itē ibidē voces masculorum mutanẜ qn̄ mutilanẜ. Itē dr̄ li. viij. voces oīm quadrupedū mutātur ⁊ efficiūẜ sicut voces femiaꝝ qn̄ castrātur. ⁊ li. xix dr̄. causa acuminis et alteratiōis vocis est ſm alteratōnem etatū qn̄ vox iuuenū aīaliū est acutior voce senū ⁊ mulierū q̄ viroꝝ ⁊ voces omniū animalium sunt acutiores in iuuētute. Itē ideʒ mite femine et multi iuuenum vociferāt voce acuta. qn̄ propter debilitatē mo

nent paucũ aerem ⁊ qđ est paucũ moue
tur velocius. et vox velox est acuta. gra
uitas autẽ vocis seq̃tur tarditatẽ. ⁊ aer
mult⁹ mouetur tarđ. mares aũt ⁊ senes
mouẽt multũ aerẽ. ⁊ iđ sunt grauioris
vocis. neruos enĩ ⁊ arterias hñt fortio
res masculi q̃ femine. ⁊ senes q̃ pueri
⁊ nõ castrati q̃ castrati. propt᷑ debilita
tẽ ergo neruoꝝ erunt voces castratoꝝ si
miles vocib⁹ feminaꝝ. Huiusq̃ Arist.
Vox equalis clara. flexibilis inter acu
tũ ⁊ graue mediocris est laudabilis. sic
ecõuerso. vox tremula rauca ⁊ aspa debi
lis ⁊ dissona nimis grauis vel acuta est
vitupabilis. nã vox vnica dissona ⁊ in
ordinabilis multaꝝ ꝯfundit vocũ armo
niã. Vox itaq̃ cõsona dulcis ⁊ ordina
ta est letifica. amoris excitatiua. passio
nũ aĩe expressiua. vigoris ⁊ ṽtutis orga
noꝝ spũaliũ prestatiua. puritatis ⁊ bo
ne dispositõis earundẽ ostẽsiua. laboris
subleuatiua. tedij seu fastidij ablatiua
etatis ⁊ sex⁹ discretiua. p̄conij ⁊ laudis
acq̃sitiua. affectõnis audientiũ mutati
ua. sicut de orpheo đr in fabulis ꝙ vocis
sue modulatõe arbores ⁊ nemora mon
tes ⁊ saxa demulcebat. ita est etiam vox
cõposita nature cõsona ⁊ amica ꝙ nõ so
lum delectat hoĩes. ṽꝫ etiã bruta aĩalia
qđ patet in bobus q̃ cãtu bubulci dulci
sono potiusq̃ iaculo ad laborãdũ excitã
tur volucres etiam in dulcis vocis mo
dulo delectãtur intantũ ꝙ sepe ꝑ dulcẽ
sonũ ad laq̃os ⁊ pericula ab aucupe ꝓuo
cãtur. iuxta illud poeticũ. Fistula dulce
canit volucrẽ dũ decipit auceps. Item
ꝑ dulces cãtilenas ⁊ armonias musicas
infirmi ⁊ maniaci ⁊ frenetici ad sensuꝫ
mẽtis ⁊ sanitatẽ corpis sepius reuocã
tur. Unde dicit Constã. in viatico ꝑti
cula. ij. ca. de amore q̃ đr Hereos sic dicẽ
Dicunt alij ꝙ orphe⁹ dixit. Impatores
ad cõuiuia me inuitãt vt ex me delectẽt
ego tñ delector ex ipsis cũ quo velim ani
mos eoꝝ flectere possim de ira ad mãsue
tudinẽ. de tristicia ad leticiam. de auari
cia ad largitatẽ. de timore ad audaciam
Hec est ordinatõ musicoꝝ que circa sua
uitatẽ aĩe esse dinoscitur. et cũ dulciso
na etiã melodia demones aliq̃n coartã
tur. ⁊ exire de corpib⁹ cõpellũtur. vt ꝑꝫ
in saule a quo spũs malus voce dauidi
ca recedere cogebatur. vt ꝑꝫ. i. Regum
xvij. Ex q̃bus oĩbus iã patet q̃ vtilis
sit iocũda vox atq̃ dulcis. Ecõtrario ve
ro est de voce inordinata et horribili. q̈
nõ letificat sed cõtristat et aures ac mẽ
tem grauat. Unde Constã. in quodã ca
pitulo supradicto interrogatus q̃dam
phs. quare homo horribilis grauior eẽt
q̃ quodlibet pond⁹ taliter rñdisse fertur.
Homo inq̃t horribilis pond⁹ animi ẽ ⁊c.
Hec de voce bona ⁊ mala nũc sufficiant
Nam de his que vocẽ impediunt supra
dictũ est in tractatu de lingua Et adhuc
etiam dicetur infra. ⁊c.

Capitulum vicesimunquartũ. De gutture.

Guttur est extremitas canalium
pulmonis. vt dicit Constan. et
est duplicis iuuamẽti. maius ⁊
primũ est vt aerẽ attrahat ⁊ emittat. se
cundũ est vt cibos interi⁹ traijciat et vo
cẽ faciat. Hec canalis substãtia cartila
ginosa est atq̃ dura. vt cum vent⁹ exeat
vox emissa fiat clara. nã raucitas vocis
fit ex hũiditate canalis pulmonis Cõ
ponitur igitur a trib⁹ cartilaginib⁹. pĩa
est anteri⁹. gibbosa exteri⁹. cõcaua inte
ri⁹. Scđa priore est maior ⁊ recte iuxta
os stomachi collocatur. Tertia cartila
go media inter primã et scđam. ex istis
cartilaginib⁹ quasi q̃dã ꝯcatenatõe gut
tur cõponitur vt dilatetur ⁊ cõstringat᷑.
induitur tota substãtia gutturis eidẽ
pãniculo q̃ lĩgua induit᷑ ⁊ palatũ Cõca
uitas aũt gutturis quã aer itrat ⁊ exit hꝫ
qđdã corp⁹ lĩgue sĩle ꝯpositũ ex glãde et
pĩguedie ⁊ pellicul᷑. et vocat᷑ a medicis lin
gua gutturis siue cataracta. ⁊ ẽ primũ vo
cis vt đr instrm̃ Nõ eñ pt alr vox eẽ nisi
claudatur ista cataracta. q̈ si via guttu
ris fuerit apta impossibile est vocẽ esse
q̈ aer paulatim exit. Unde gutturis ca
taracta ad flatũ ꝯstringẽdũ fuit necessa
ria. q̈ ṽo guttur patitur ab hũorib⁹ a ca
pite descẽdẽtibꝫ vñ raucitas generatur ⁊
tussis q̃nꝫ a tractu corrupti ⁊ sicci aeris
q̃nq̃ etiã ab iniecti pulueris. iđ habet

uuulā pro obstaculo ne puluis et hmōi
aliquid pulmonē valeant subintrare q̄
fuit necessaria vt vocē faceret pulcrā.
fortem. ⁊ expeditā. Alleuiat autē aerem
introeuntē eiusqꝫ tēperat frigiditatem
Unde quidā moriūt̃ qñ radicitus eis
inciditur. qꝛ nimiū recipiūt aerē guttur
⁊ pulmonē infrigidantē. Est igit̃ guttur
organū vocis informatiōi necessariū ci
bi ⁊ potus in primū digestionis locū. s.
in stomachū inductiuū. qꝛ ideo lōgum
est ⁊ rotūdum vt amplioris aeris ad in
frigidatōem caloris cordis sit faciliꝰ at
tractiuū et expulsiuū. Est aūt in vtraqꝫ
extremitate magis cōcauū et in medio
magis strictū. vt sic sit vocis magis in
formatiuū. Est autē ex diuersis cartila
ginibꝰ more ciphi se coopientibus cōpo
situ vt fortius existat. ⁊ ita vt ex teneri
tudine cartilaginis ad vocē variādā fa
cilius se reflectat. Ingeniata autē est
natura circa guttur. vt sm̄ duplex offi
ciū animali necessariū duplicē viē ha
beat cōcauitatē Habet enī viā canalem
ad aerē attrahēdum ⁊ anhelitū pficien
dum. Habet etiā et viā manifestā ad ci
bum recipiendū. et hec duplex via quo
dā coopculo qd̄ epiglotū dr̄ distinguit̃.
habet enī se in supficie gutturis ad mo
dū vestis ad vtrūqꝫ foramē gutturis eq̄
liter se habētis. Cū enī natura cibū ap
petit clauso foramine anhelitꝰ foramen
ad susceptōem nutrimēti omnino se ape
rit ⁊ ecōuerso cū natura attractiōem ae
ris desiderat foramē aliud gutturis se
claudit ⁊ obturat. Itē contingit guttur
multiplicr̄ pati. s. p extrinsecā compas
sionē siue qualēcumqꝫ lesionē. Itē qñqꝫ
p incautā cibi vel potus sumptōem. Si
enī cibus intrauit meatū p quē cōtrahi
tur aer. via spūs de facili intercludit̃ et
aīal suffocatur. qñqꝫ p humorū fluxū et
reumatisatōem. Cōtingit autē hūores
a capite ad canales gutturis cōfluere ⁊
ibidē facere apostema. qꝛ si materia co
lerica fuerit et furiosa / cito mortificat
animal ⁊ suffocat. nā vt dicit Constan.
angustat flatū ita qꝛ infirmꝰ vix cibū vel
potū sumere possit vel recipe. dolorē pa
titur nimiū. si aūt sit materia sanguīea

ifirmꝰ appatꝫ plenꝰ corpe. tuberꝰ in facie
vene sunt plene. plenꝰ pulsus. tumor ca
lidus ⁊ dulcis ex supabundātia sangui
nis sentit̃ gustus. Si vero ex colera ru
bea dolor est fortꝫ angustia nimia. calor
cū siti maxima et vigilia amaritudo in
gustu est. Si aūt sit ex fleumate nō tan
tū dolet sed tumet lingua ⁊ mollescit Si
ex salso sit fleumate oīa saporat in guttu
re tanqꝫ salsa. vox patiētis efficit̃ sicut
pullorꝫ catulorū. quia ex siccitate salsi
fleumatꝭ trachea arteria coartat̃. vt di
cit Constan. Cōtingit autē istā mate
riā malā qñqꝫ totā recolligi interius in
pellicula q̄ diuidit viā aeris q̄ dicit̃ tra
chea arteria a via per quā trāsit cibꝰ q̄ di
cit̃ isophagus ⁊ facit squinantiā que in
vno die interficit. Ex cōpressione enī
trachee arterie denegat̃ aeri liber transi
tus ad cor. Ex cōpressione autē isopha
gi cibor̄ trāsitus denegat̃. Qñqꝫ colli
gitur materia ptim intra ⁊ ptim extra.
⁊ tūc iterum dicit̃ squinātia ⁊ nō est ita
mortifera. qñqꝫ tota materia est extra ⁊
dicit̃ synātia. ⁊ est adhuc minus morti
fera tamē piculosa. In omibus his est
dolor vehemēs gutturis. sed pcipue in
prima cū suffocatiōe vocis. est etiā dif
ficultas spirādi ⁊ respirādi. ita etiā re
plent̃ nerui ex squinātia. ⁊ ita maxille
spasmant̃ qꝛ vix etiam cum malleo pōt
dentes aliquādo apiri. et ita acurtatur
lingua qꝛ vix vel nunqꝫ potest extrahi.
In omībꝰ istis morbis guttur pmenti
bꝰ bonū signū est velox aspiratio anheli
tus ⁊ respiratio. qꝛ trachea arteria non
nimiū est cōpressa. Unñ nō ita timet̃ suf
focatio nihil enī ita timet̃ in hac passio
ne sicut anhelitꝰ [illegible] a quo nisi [illegible] ani
mal per violentiā [illegible]
piculo abstrahere. Hec tamē [illegible]
[illegible] patit̃ guttur. s. vlceratoꝛ ⁊ ex [illegible]
tione sui inmoderatā vocis [illegible] aer
humiditate nimia arteriā gutturꝭ. Et inde
te ⁊ vocē ipedientē vel qñqꝫ extinguē. Vo
cis asperitatē ex siccitate aeris vel corporis si
ne cibi vel pulueris instrm̄ loquendi exaspe
rante. Et de gutture dicta sufficiant.

Ca. XXV de collo

Collum est dictũ eo q̃ rigidum sit ⁊ rotundũ. caput baiulãs et sustẽtans cuiꝰ ps anterior gula. posterior vero ceruix vocat̃. vt dicit Isi. Ceruix autẽ est dicta eo q̃ p illã ptem ad medullã spine cerebꝛ dirigit̃. Unde ceruix q̃si via cerebri d̃r. vt dicit Isid. Est igit̃ collũ membꝛ rotundũ inter caput ⁊ corpus mediũ. ⁊ est osseũ ex mult̃ ossibꝰ ⁊ neruis ꝯpositũ. Osseum quidem est vt fortius sit ad caput sustentandũ. neruosum aũt ad motũ voluntariũ faciendũ et ad sensum ad inferiores ptes corpis deferendũ. Collũ enim influentiã virtutis motiue recipit a cerebro. ⁊ etiã sensitiue ⁊ receptã ad inferiores ptes corpis neruis mediãtibꝰ trãsfundit. Debet autẽ collũ habere quandã cõuenientiã ⁊ pportionẽ cũ capite. nam si forma capitis fuerit ꝑ se magna ⁊ ceruix aliquantulũ grossa bonitatẽ signat cõplexionis ⁊ dispositõis. vt dicit Constan. si vo fuerit caput puũ ⁊ collũ magnũ quãtitati illius nõ pporcionatũ abũdantiã designat materie supfluã ⁊ vtutis informatiue defectũ et eiusmodi caput cephalica infirmitate. ⁊ auricularꝫ dolore fatigatur. vt dicit Cõstan. ẜm ãt Aristo. li. xiiij. colli dispositio variatur in animalibꝰ ⁊ volatilibꝰ. Nã in quadrupedibꝰ spissi corpis et cruriũ mediocriũ collũ curtũ est ⁊ grossum. ⁊ hmõi aĩaliũ in collo plurima est fortitudo. vt patet in bobꝰ ⁊ bubalis ⁊ vrsis ⁊ lupis. quorũ maxima in spondilibꝰ colli fortitudo est ⁊ ideo solent boues p colla iugoꝝ vinculis alligari. Aĩalia vero longi cruris et grossioris corpis solent esse colli lõgioris. ⁊ hoc ppter necessitatẽ pastus. vt patet in equis. camelis. ceruis. ⁊ huiusmodi. maxima autẽ equi pulcritudo est in collo. nã ẜm eius erectõem ⁊ spissitudinẽ ⁊ extensionẽ a pluribꝰ estimatur aiosus. Itẽ Arist. in eodẽ. aues hñtes curuũ rostꝝ hñt curtũ collũ. vt pꝫ in accipitribꝰ. aqlis. et nisis. que vo sunt hñtes rostꝝ lõgũ ⁊ rectũ hñt collũ lõgũ. vt pꝫ in gruibꝰ. ardeis. anseribꝰ. ⁊ hoc est q2 acquirũt cibũ de pfundo. Itẽ idẽ ibidem Oẽs aues pedũ lõgoꝝ hñt collũ grossiꝫ ⁊ spissum. ⁊ volãt extẽso collo. ⁊ si habuerint collũ lõgũ ⁊ abile ad declinãdũ declinant illud ⁊ q̃si cõplicant in volãdo. Itẽ idẽ. si qđ aĩal fuerit lõgi cruris erit lõgi colli. ⁊ si curti/curti. Itẽ omne aĩal hñs collũ habet pulmonẽ. tale vero qđ non anhelat aerẽ interiꝰ collũ non habꝫ aĩalia aũt annulosi corpis nõ hñt collũ distinctũ a corpe sicut nec pisces. ⁊ hoc q2 nõ hñt scapulas. q2 nõ vocatur collũ nisi membrũ qđ est inter caput ⁊ scapulas. vt dicit Aristoteles ibidem.

Capitulũ vicesimũsextum. De humeris.

Humeri dicti sunt q̃i armi ad distinctõem hoĩs a pecudibꝰ mutis vnde nos humeros illi vo armos habere dicitur. vt dicit Cõstanti. Sunt aũt humeri ex varijs ossibꝰ cõpositi. quoꝝ precipue ista duo spatule dicũtur ad modũ spate late. spatuꝫ eñi latum d̃r. Fuerũt aũt ossa necessaria. vt dicit Constanti. de causis duabꝰ aut vt defendãt pectus ne quid retro pateretur ab exterioribꝰ. aut vt armoꝝ ligẽt ossa q̃ interiꝰ sunt cõcaua. exteriꝰ vero gibbosa. Erat aũt intra cõcauitas vt pdesset costis. que ossa sunt habẽtia nodos quos medici vocãt spatularum oculos. quod nomen ex officio assumpserũt. sicut eniꝫ oculi totius corpis anteriores sunt defensores. ita ista a posteriori pectora ⁊ eorum costas ⁊ ossa defendũt ⁊ custodiunt Sunt autem isti ido oculi cõcaui vt armoꝝ acumina possint ingredi. Habet aut spatula duo acumina retro. vnũ corui rostro assimilatur. p qđ eadem spatula furcule est cõnexa ne a supiori locũ suũ exeat interiꝰ. Ad hoc natura posuit alterum ne subtus exiret acumen armoꝝ. furcule autẽ fuerũt ad hoc necessarie vt armos ligarent ⁊ a pectore differre facerẽt. hoꝝ ossa exteriꝰ sunt rotũda: interiꝰ vo cõcaua ⁊ cũ teneritudie pectoris aũ colligata. retro vo cũ corui rostro. Sũt autẽ coꝝ ligamenta ossa cartilaginosa que vocãtur spatularꝫ capita ad hoc posita tãtũ. vt cõcatenatõeꝫ facerẽt armorũ. Ex iã dictis pꝫ q̃ humeri ⁊ armi isti

necessarij sunt etiā ad spūalium mēbro
rum defensionē. Itē ad brachiorū siue
costarū siue pectoris ꝛ vitaliū ossium cha
tenationē ꝛ colligatōem Itē ad ossium
ꝛ spondiliū colli supportatōem. Itē ne-
cessarij sunt ad ponderū diuersorū sustē-
tationē. nam ratōne sue osseositatis et
neruositatis maximā habent fortitudi
nē ꝛ vigorē. Itē post caput ꝛ collū in cor
pore maximā obtinēt eleuatōem. Alijs
enī membris supeminēt sub capite con
stitutis. vt pꝫ in omī animali. Itē pati
untur humeri qnqꝫ ab extrīseco. vt vul
nera siue qualēcunqꝫ lesionē. siue prop
ter nimiā laboris ꝛ oneris cōtinuitatē.
ꝛ tūc potissime curātur p quietē ꝛ alicu
ius vngenti appositōem. vn̄ dicit Arist.
li. vij. ꝙ iuncture elephātis solent inū-
gi oleo oliue proptͤ faciliorē oneris ꝛ la
boris toleratōnem vt meliꝰ dormiant.
Itē qnqꝫ a causa intrinseca. s. ex fluxu
humorū cōcurrentiū ad iūcturas in ner
uis humerorū. ex qbus nerui grauātur
ꝛ in suo effectu impediūtur. Qnqꝫ etiā
ipse iuncture supfluis humorībꝰ replē
tur ex quorum acumine dolor in sensibi
li neruo generatur.

Capitulū. XXVII

De brachijs.

Brachia a fortitudine sunt di
cta Barim enim grece forte dr̄
latine. vt dicit Isi. In brachijs
enī thori lacertorū sunt et insigne robur
existit. Qui thori dicūtur musculi. Et di
cunt thori eo ꝙ illic qsi viscera torta vi
deātur. vt dicit Isi. Brachiū aūt vt dr̄
Cōstan. ex duobꝰ constat ossibꝰ. vnū est
supra. ꝛ appellaꝛ cubitus supior. alterū
infra ꝛ dicitur cubitus inferior. Est autē
os inferius priori maiꝰ. qꝛ portans por-
tato maius esse debet ꝛ firmiꝰ. Cōcate
naꝛ autē brachiū cū armo supiori. ꝛ con
nectiꝛ neruis fortissimis qbus median
tibꝰ sensum ꝛ motū voluntariū recipit
et ad manū post trāsmittit Sūt brachia
rotūda propter maiorē ad opatōem et
motꝰ abilitatē ꝛ maiorē impassibilitatē
vt nō facile patiaꝛ. Sūt etiā flexibilia
in iūcturis tribꝰ. s. circa manū. cubitū. ꝛ
armū. vt motui volūtario sint abiliora
ꝛ ad obediēdū volūtatis impio pmptio
ra. Preterea brachia respectu aliorū mē
brorū minꝰ sunt carnosa. ꝛ hoc proptͤ sub
stātiā ossiū neruosam ex q̄ cōponūtur pro
pter roboris ꝛ virtutis ampliatōꝫ In bra
chijs enī maxia est hoīs fortitudo ad por
tandū. ad eleuādū. ad ↄstringēdū. ad re
pellēdū. ad pugnandū. ad opandū. Itē
brachiorū ossa sunt grossa. dura. cōcaua.
medullis plena. Grossa qdē sunt et du
ra ne de facili rūperent. cōcaua ne nimia
soliditate nimis pōderosa redderētur.
Medullꝰ plena. vt ossa sicca ꝛ dura me
dullarū pinguedine irrigarēt. ꝛ vt spūs
a neruis ꝛ venis cōfluētes medullari tē
perie seruarētur ꝛ nutrirētur. Cute mu
sculis et lacertis intermixta carne tegū
tur ne ab aliquo extrinseco de facili lede
rētur. In iūcturis ꝛ vertebris cartilagi
ne vestiūtur. ne nimia duricie ossiū mu
tuo se collidentiū nerui sensibiles ali
quā molestiā paterētur. Et vt ipsa ossa
in suis iūcturis planicie et mollicie car
tilaginea expeditiꝰ mouerētur. et nulliꝰ
aspitatis occursu tardarētur. Itē bra-
chia proptͤ vnitatē quā habēt cū regio
ne cordis. spm̄ et pulsum p quasdā arte
rias recipiūt ꝛ variā ipsiꝰ mutatōem et
ↄsistētiā defectū ꝛ pfectū in venis ꝛ ar e
rijs pulsantibꝰ manifestāt. Itē brachia
proptͤ vicinitatē cerebri familiarē hn̄t
ↄuenietiā cū capite. ꝛ ab eo recipiūt la
tētis virtutis influētiā. Et iō p defensiōe
capitꝭ ſm sensum nature ꝛ sine delibera
tōe ↄtra ictꝰ ferientiū se opponūt. Itē ve
ne totiꝰ corpis ꝛ maxie de regiōe capitꝭ
cordis ꝛ epatis ↄueniūt in maibꝰ ꝛ digi
tis nutrimētū tribuūt. Et iō q sanguie
repletos se sentiunt ꝛ grauatos aliquā
de venas brachiorū apire ↄsueuerūt. ꝛ sic
brachia sepe vulnerāꝛ ꝛ pcutiūtur vt alia
mēbra sanitatē bn̄ficiū ↄsequāꝛ. Dicunt
etē medici ꝙ sic hēꝛ in li. de flomia Qui
infirmātur in vna pte corpis dn̄t venā i pte
oppositā apire Eo q patiꝛ in dextra mi
nuit de sinistra. ꝛ ecōuerso. nisi materia
fuerit venenosa vl alias furiosa Tunc e
sanguis ad ptē oppositā nō ē attrahēdꝰ
ne materie venenositas trāsiēs p cor vel

aliud membroꝝ nobile ipm ledat. sicut
dr ibidem. Brachia itaqꝫ ꝑpter vtilita
tem aliaꝝ ptium corpis sibi mutuo ser
uiũt. ꝛ pro mēbroꝝ custodia vulnerari ꝛ
ꝑcuti ꝛ a suo onere minui non subter
fugiũt. ꝛ se ꝑcutientib⁹ resistunt Hoc ãt
dicit Gal. brachia hñt propriũ vt quod
cor diligit. brachia diligãt. ꝛ in amplex
um eoꝝ volũtarie se extendãt. Q8 aũt
corde diligi sentiũt. q̃nto vicinius pñt
cordi applicant ꝛ cõstringũt intantũ vt
totũ dilectũ toti amãti cordi imprime
rent si valerēt. Et hec de brachioꝝ ꝓprie
tatib⁹ sufficiãt. Itē denudatio ꝛ inq̇eta-
tio brachioꝝ mortiferꝝ signũ est in acut
vt dicitur in pronosticis.

Capi. vicesimũoc tauum. De manibus.

Manus est dicta eo ꝙ sit toti⁹ cor
pis munus. vt dicit Isi. Ipsa
eni cibũ ori administrat. Ipsa
omia operatur ac dispensat. Per eã ac
cipim⁹ ꝛ damus. Abusiue eni man⁹ ars
vel artificiũ dr. sicut aliq̃n de aliquo pi
ctore vel scriptore dr. Iste habet bonam
manũ. i. scribēdi artē vel artificiũ. De
xtra a dãdo est dicta. Nã vt dicit Isid.
dextra pign⁹ pacis daẜ. Ipsa fidei ꝛ salu
tis testis adhibeẜ. Et hoc est illud apud
Tulliũ fidem publicã iussu senat⁹ dedi
. i. dextram. Et apl's ad Gala. Dederũt
dextrã fidei ꝛ societatis. Sinistra ãt
dr quasi sine dextra siue qr rem fieri si
nat. a sinendo eni sinistra est vocata. Pal
ma autē dr digitis expãsis manus intē
sa. sicut cõtractis pugn⁹. Pugn⁹ autē a
pugillo est dict⁹. sicut man⁹ expansa dr
palma. ab expãsis ramis. Est itaqꝫ ma
nus magnũ corpis iuuamentũ pariter et
ornamentũ propriũ ꝛ principale tact⁹
instrumentũ. Nulla eni ps corpis est ta
ctu taz sensibilis. sicut vola man⁹. vt di
cit Isid. ꝛ etiã Constan. Manus autē
ſm eundē Constan. quo ad exteriorē p
tem sui ex nouē paruis ossib⁹ medullã ca
rentib⁹ diuersis ꝛ solidis est cõpacta. ha
buit autē tot ossa vt man⁹ esset mobiẜ.
Sunt autē ossa diuerse forme. Alia scꝫ
gibbosa. alia cõcaua. alia recta. vt cum
oĩa iungerētur q̃si vnũ os redderetur
Ista autē ossa in duob⁹ ordinib⁹ stantia
ex vna pte cũ vole pectinib⁹. ex alia p
te cũ duabus brachioꝝ ꝯcatenatōnib⁹
fortiter colligãtur. Cõcatenatio ad sup
iora habet hoꝝ triũ vnã cõcauitatē bra
chia sulcãtia p quã manus lateraẜ ex
tendiẜ atqꝫ stringiẜ. cõcatenatio vo in
ferior atqꝫ minor interiori extremita
ti brachij iungiẜ ipsi⁹ acumen cõcauita
te quiqꝫ ossium subintrãte. Hec vo cõ
catenatio motũ facit añ ꝛ sicẜ etiã retro
Vola manus dr interior ps vbi maxie
viget tactus. Et ideo in illa pte est ma
gis carnosa ꝛ magis mollis propter ta
ctus bonitatē. Et duas habet ptes. Pe
cten est vna ps. digiti ps altera. cõponi
tur autē ex q̃tuor ossib⁹. vt si forte vnũ
ledaẜ. alteꝝ nõ patiaẜ. In cõcauitatib⁹
autē q̃tuor ossiũ pectinis q̃ttuor digiti
sunt inserti. ꝛ in eis cõcatenati Et ideo
dicit Aristo. li. xiiij. Man⁹ nõ est vnum
instrumentũ sed multa. Natura eniz de
dit homi instrumēta ꝟtutib⁹ cõuenien
tia. vtpote manus in q̃bus sunt mlti di
giti ꝛ diuersi. vt p eos mĩma ꝛ maxima
valeãt retineri. Nã vt dicit idē. creatõ
man⁹ est cõueniens multis ꝛ oppositis
opatiõibus. Est eni diuisa ꝛ extensa in
multas ptes ꝛ potest homo vti vna sola
pte. ꝛ duabus ꝛ plurib⁹ ſm diuersos mo
dos. hñt eni vole manuũ hoc sibi appro
priatũ. ꝙ nũqꝫ in hoĩe pilescũt. Huius ex
tectus in aliq̃bus pili crescũt. Maxime
autē hoc cõtingit in masculoꝝ manibus
ꝛ hoc propter caloris abũdãtiã dñantē.
Est aũt manus dextra fortioris caloris
ꝛ maioris siccitatis q̃ȝ sinistra. Et ideo
ad opandũ dextra leuior est ꝛ abilior q̃ȝ
sinistra. Vñ Aristo. li. ij. aĩalia q̃drupe
dia que generãt aĩalia. loco manuũ ho
minis hñt pedes anteri⁹ Et pes sinister
in aĩalibus nõ est absolut⁹ neqꝫ leuis
motus sicut nec sinistra man⁹ in hoĩb⁹
ꝑterq̃ȝ in elephãte Elephas etiã vt dic
Ari. li. i. vtiẜ naso forti ꝛ lõgo loco ma
nuũ. ꝛ per ipm accipit cibũ ꝛ reddit ori
suo. Reddit etiã p nasum ori suo potũ
Et nullũ animal pt hoc facere nisi ipse
Inter volatilia autem vtũtur pede pro

manu psitacus ⁊ porphirio .s. pellican⁹ Nam psitac⁹ pede cibū accipit. ⁊ intingens in aquā. cibū cum pede suo ori porrigit sic intinctum. Similit' ⁊ porphirio Patitur āt man⁹ multipliciter .s. ɔtractionem. arefactiōem/pustulatōem/scissionem. vermiū corrosionem. pruritum et titillationē. iuncturaꝝ dislocationem. et cirogricā passionem. Causatur ɔtractio qn̄q3 ex calidis ⁊ siccis hūoribꝫ neruos desiccantibꝫ. vel frigidis ⁊ humidis eosdem inficientib⁹ et trāsitū spirituū includentibꝫ. vt patet in paliticis et leprosis quoꝝ man⁹ ex putridis ⁊ corruptis humoribꝫ neruos ɔsumentibus ⁊ desiccantibꝫ ɔtrahunt. Arescunt etiam manus ex debiti nutrimēti subtractōe. vt pꝫ in decrepitis ⁊ squalidis fame laborantibus ⁊ in cōfractis. Qn̄q3 ex distemperātia caloris ⁊ excessu totā humiditatē ɔsumēte. vt patꝫ in ptisicis ethicis ⁊ hmōi. Qn̄q3 etiam ex vicio venarum ⁊ neruoꝝ q̄ oppilantur. Un̄ ex defectu hūoꝝ ⁊ etiā spirituū virt⁹ regitiua impeditur. ex q̄bus manus arescunt ⁊ a vigore ⁊ corpulentia depaupātur. Pustule aūt ⁊ vesice turgentes generātur ex prauis ⁊ corrupt̄ hūoribus extrema petentibꝫ. vn̄ ⁊ caro intus supficialiter corrūpitur. et cute eleuata in vesicas vel pustulas immutaī. Scissure aūt ⁊ pruritus ⁊ hmōi accidunt ex hūoribus calidis ⁊ acutis fumis intercutaneis q̄ cutem scindūt ⁊ suo acumie carnis supficiem diuidūt ⁊ incidūt in primū pruritum ⁊ titillationē faciunt. sed post dolorem nō modicū supducunt. Item etiā humor corruptus sub cute latēs. qn̄ nō expellitur/nec a calore naturali ɔsumit paulatim plus ⁊ pl⁹ corrūpitur ⁊ in paruos vermiculos cōuertitur. qui paulatim cutē corrodentes titillationē puocant ⁊ pruritū. Dislocatio qn̄q3 accidit ex casu ⁊ pcussura vel cōpressiōe nimia Un̄ ex hmōi violentia iūctura locū suum exit ⁊ supinducitur dolor grauis et tota man⁹ redditur impotēs ad aliquid opandū. Accidit etiā ab intrinseco .s. a nimio hūore neruos iūcture infrigidāte lubrificante ⁊ relaxante. vn̄ de facili iunctura dislocatur. Cyrogra do dicit passio in manibꝫ q̄ ⁊ podogra in pedibꝫ nuncupatur. Generatur eni ex hūoribꝫ grossis ⁊ crudis. in iūcturis coadunatī et conglobatis. Un̄ ⁊ articuli ⁊ iūcture indurantur ⁊ q̄i nodose efficiūtur Et qn̄ talis infirmitas est longa artetica solet manibꝫ generari ⁊ vix curatur si fuerit diuturna. vt dr̄ in amplorib⁹. Multa alia incōmoda solent pcipue man⁹ occupare. sicut vesice ⁊ hmōi. et hec sufficiāt Hoc soluz addendū ē qd̄ dr̄ i amplorib⁹. mulier ambidexter nō fit. Sup qd̄ verbum di. galien⁹. Masculi ambabꝫ mānibus eq̄liter opantur. qd̄ a muliere fieri non vidim⁹ nec audiuim⁹. qd̄ ex sue defectione est nature. Vir em̄ fortis ē ad opandū in dextera. q̄nto minus in sinistra. Masculi aūt fortes hn̄t neruos et lacertos in vtraq3 parte. ⁊ calorem hn̄t mulieribꝫ fortiorē. ⁊ iō sepius ɔtingit q operantur sinistra sicut ⁊ dextera.

Capitulū. XXIX

De digitis.

Igiti nuncupati sunt. vel quia decem sunt. vel quia decenter iuncti existunt. habent inter se numeꝝ ⁊ ordinē decentissimū. vt dicit ysid. Primus digit⁹ pollex vocaī. eo q inter ceteros pl⁹ virtute polleat ⁊ p̄ualeat potestate. Scd̄s index ⁊ salutaris/sicut dr̄ demonstratiu⁹. quia illo oīs fere salutam⁹ ⁊ oīa demōstramus. Tertius est medi⁹ qui ⁊ impudicus. Quartus ē anularis. q2 eo anulus geritur Et dicitur etiā medicus vel medicinalis. q2 eo trita colliria a medicis colligūtur. Quintus est auricularis sic dictus. quia eo aures scalpimus. vt dicit Ysidorus. Componuntur autē digiti sm̄ Constantinū singuli ex tribus ossibꝫ que sibi inuiceꝫ concatenātur. Et quattuor digiti sunt qui cum pectine colligūtur. Pollex autem cū brachij interiori cōcatenatione iungitur. Sunt aūt noduli inferiores maiores q̄ supiores et latiores sic portans/eo qd̄ portatur latius ⁊ firmius eē debet. vt dicit Constan. Scd̄m aūt aristotelē li. iij. Mobilitas digitoꝝ conue

niens est ad recipiendū et retinēdum. Sunt etiam digiti in longitudine distincti graciles inter se diuisi. in extremitatibus vnguibꝫ muniti. ⁊ q̃nto sunt erectiores ⁊ reflexibiliores. tanto sunt ad operationes varias aptiores. Sunt modice carnis ppter mot' facilitatē ⁊ faciliorē tactū. qꝛ nihil facilius i corpore discernit inter obiecta tact' sicut extremitas digitoꝝ. Et hoc forsan est propter viuacitatē neruoꝝ qui in digitoꝝ summitatibꝫ reflectūtur. et ppter cutis in digitoꝝ extremitatibꝫ lenitatem. vt dicit constan. habent etiā digiti hoc ppriū q ante cibū sunt grossiores q̃ post cibum. vnde ⁊ anul' q̃ ppter sui strictionem vix ante prandiū diripitur/ de facili poterit post cibū amoueri. sicut dicitur sup amphoris. Item dicit aresto. li. vij. Aues aquatice hñt intra digitos quasi coriū/ ⁊ eoꝝ mãsio ē in aq̃. ⁊ aues hñtes digitos diuisos manēt ppe sec' aquā/ et cibantur ex eo qđ crescit in terra. Et iste non comedūt carnē nec viuūt de rapina sicut aues hñtes curuos vngues i digitis q̃ comedūt oīa aīalia q̃ pñt venari ⁊ viuūt sanguine. tū nō comedūt se inuicem sed parcūt auibus sui generis quod nō faciūt pisces. quoniā alios comedunt sui generis.

Capi. xxx.

De vngula.

Ungula est pars digiti extrema in supiori parte digitoꝝ collocata. que vt dicit Constantin' cū carne et cute sibi vicina est cōiuncta. cuius ligamenta sunt cordosa. veniūt etiã ad vnglas vene nerui ⁊ arterie vt eis dent sensum et naturale iuuamentū. Harū incrementū longū est ⁊ latum. quantitati aūt digitoꝝ pportionatū. Quod aūt supercrescit et neruoꝝ tactū transit nihil sensit. Et ideo sine dolore prescindi se p mittit. Nam vngule incrementū ⁊ nutrimentū est simile nutrimēto pilorum. Et iō excedunt in crescendo extrema digitoꝝ. vt dicit cōstantinus. Generatur aūt ex q̃busdā fumositatibꝫ a corde resolutis vsq ad digitoꝝ extremitates circumfusis. vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccātur ⁊ i vngule substantiā cōmutantur. sicut dicitur sup libro pnosti. in cōmēto. Et hoc ad extremitatū digitoꝝ subsidiū q̃ de facili propter sui teneritudinē lederētur nisi p vnguiū duriciē muniretur. vnde ipsoꝝ digitoꝝ sunt vngues iuuamētum et non minimū ornamentū. Est autē vnguis osse mollior. carne aūt ⁊ cartilagine durior. corneā quodāmodo hñs dispositionem ⁊ naturā. ⁊ iō habet in se quodammō corneam luciditatē et planiciem propt' eius supficiem politā. et aliq̃ntulū transparentē. Un̄ ⁊ q̃ndā in se repñtat luciditatem ⁊ speciositatem. quia cū vnguis ex cordis fumositatibꝫ generat' cordis ipsius viuacitas vl' mortificatio in eis aptissime pnosticatur. Calore eniꝫ cordis deficiente vngues nigrescunt ⁊ pallescūt. ⁊ iō etiā sui mutatione vel ɔtractione. extinctiōeꝫ caloris vel mortificatiōem nature pñtant ⁊ ɔtendūt. vt dr̄ in li. pnosti. Item arestote. li. vij. Aquilaꝝ vngues incuruantur ⁊ eleuātur qñ cibant sup oua ⁊ nutriunt pullos suos ⁊ albescūt ale earuꝫ et debilitant'. Hoc aūt habet aq̃la ppriū vt residens sup arborē ⁊ quiescēs. sepi' respicit vngues suos timens forsan ne debilitentur. Nam vngues habet pro mucronib'. et iō ne ledātur nō libenter residet sup petrā. vt dicit idem. et quādo quiescit in se vngues claudit ⁊ reflectit. vt sic illesi ɔseruētur. Hoc idem facit leo ⁊ aīalia curui vnguis. Itē ideꝫ libro. xij. Aues vncoꝝ vnguiū nō potāt omino pter paucas. ⁊ oēs aues curuorum vnguiū curuū hñt rostrū et breue ac grossum collū. ⁊ cibātur a carne ⁊ venantur. aues tamen ex suo genere non comedūt nec eas impetūt vel inuadūt causa cibi. Ad inuicem tamē pugnant rostro ac vnguibus se dilacerant propt' feminas ⁊ etiā propter nidos. Uariatur autem vngula in oībus volatilibus et animalib' quo ad dispositiōem/ etiam quo ad vsum. Nam in homīe man' muniunt ⁊ ornāt. In volatilibus muniūt atq pedes eorum armant. Animalium

dextro pedes custodiūt ꝛ calceant. Unde in q̄busdā aīalibus vngues sunt rotun de ꝛ integri/vt in eq̄s. in q̄busdā longi et abscisi. vt in porcis. Dicitur enim ab aresto. li. xiij. Omne aīal hn̄s culmos ꝓminentes sicut porci habēt vngulas scissas. ꝛ ī vnguibꝫ ponit natura fortitu dinem aīalium. Vn̄ arest. li. xiij. Na tura/inq̄t semꝑ ponit vigorem in mem bris quibus vtūtur animalia. vt facit ī dentibus qui sunt quasi serra. et vngui bus propter vigorem ꝛ iuuamentum.

Capitulū. XXXI

De latere.

Latus ſm ysido. est dictū eo q̄ ī iacentibꝫ latet Est em̄ leua ps corporis vel sinistra. In latere em̄ dextro abilior ē motus. sed pars leue fortior est ꝛ oneri ferendo accōmodatior. vn̄ pars illa leua a leuando dicta est eo q̄ aptior sit ad leuandū aliq̄d ꝛ portandū vt dicit ysido. Ipsa em̄ gestat clipeum ensem/pharetram et cultellū ꝛ cetera onera vt expedita sit dextera ad agēdū Ysido. Latera ossibus costaꝝ potissime fulciūtur. Et dicuntur coste ſm ysidoꝝ eo q̄ ab ip̄is interiora custodiūtur ꝛ to ta ventris mollicies costaꝝ munimine conseruet cauti⁹ ꝛ saluetur. Cōponūtur aūt coste laterales ex pluribꝫ ossibꝫ dor si spondulib⁹ colligatis ꝛ ex diuersis car tilaginibꝫ ossa predicta ꝯiūgentibꝫ vt dicit Constan. ꝛ hn̄t hec ossa similitudi nem semicirculi. que dū simul ex parte spondiliū dorsi ꝛ pectoris iungūtur. cir culū facere videntur. vt dicit Constan. Sunt aūt ossa q̄tuordecim. vt dic idē. septena ꝛ septena. ex vtroqꝫ latere col locata. q̄ cū septem teneris ossibꝫ carti laginis spēm ptendentibꝫ ī furcella pe ctoris ꝯiungūtur. quoꝝ summitas tene ra cartilagiosa sicut gladi⁹ acuitur ꝛ ori stomachi supponit̄ ad sui cordis defen sionem vnde in cōpositione costaꝝ et pe ctoris in vniuerso trigintaduo ossa cō currunt. quoꝝ q̄tuordecim in lateribus et in cōpositione pectoris. ꝛ decem poste riores in dorsi cōpositione. et octo ossa cartilaginosa. oīa p̄dicta cōiungētia cō

ueniunt. vt dicit Constan. Contingit aūt latus sepe pati ex cā extrinseca. vt ex casu ruptura cōcussione ꝛ hmōi. q̄n̄ qꝫ ex intrīseca. vt ex fluxu hūoꝝ ꝛ cōcur su ypocundrioꝝ ad locū ꝯcauitatem co starū. Aliq̄n apostema generatur. vt pꝫ in pleuresi q̄ generat̄ ex apostemate ex istente in teneritudine costaꝝ cu⁹ signa sunt dolor lateris. tussis. febris acuta. co gnoscitur aūt p̄cipue p sputū sāguineū si ex sanguine. p citrinū si ex colera. per albū si ex fleumate. p liuidū si fuerit ex melancolia. raro tn̄ ex humore melan colico generatur. sicut in practica ꝯtine tur. Talia em̄ apostemata q̄n radicant̄ in latere. grauissimū inferūt dolorem ꝛ suffocationē ꝛ inflāmatiōem. et tunc in apostematico patiens q̄escere nō potest nec iacere. Vn̄ dr̄ in pnosti. q̄ in febribꝫ acutis egꝝ iacere in latere. ꝛ p̄cipue in dextro. bonū signū est. qꝛ signat loca vi cina nō esse apostemata. et sp̄ualia mē bra sunt liberiora ꝛ hn̄t locū in quo di latentur. ꝛ sic hō meli⁹ spirat ꝛ respirat quia nec stomach⁹ nec alia mēbra cōpri munt sp̄ualia. Cōtingit etiā in ypocū drijs in regione vacua sub costis vento sitatē aggregari ꝛ in costaꝝ pelliculis in cludi ex quaꝝ distensiōe punctura ꝛ do lor generatur. Quandoqꝫ etiā contin git ex humoꝝ grossorum cōcursu locū opilari ꝛ indurari. et ita loca lateralia vel indurari nimis ꝛ ꝯtrahi/vel etiam nimiū eleuari. Et ideo dicitur ī pnost. ypo. In ypocundrijs si fuerint sine dolo re/ꝛ si molles sint si bn̄ composite. hinc et inde/bonum. Si vo fuerint aut do lentes aut spasmo distente. id est si con tracte fuerint/vt solet fieri in spasmo. Si int̄ se dissimiles. si in aliqua earū fuerit pulsus magn⁹ vt saltus/malū. Signat enī angustiā vel alienatōem r̄c Qd̄ quidē vex est in acutis febribꝫ. et maxime si fuerit visus oculoꝝ horribil̄ et inordinatus. vt dicit idem cōmenta tor. Si vero fuerit ordiatus motus ocu lorum. nō est tant⁹ timor de futura alie natione/etiā in acutis. vt dicit idem.

Capitu. XXXII

De dorso.

Orsum a duricie est dictū: eo
ꝙ sit durior corporis superficies
ad modum saxi ad portandum fortis. ⁊
ad patiendū durabilis vt dicit Ysido.
Dicitur etiā tergū. eo ꝙ in ea parte su
pini in terra iacemus. qḋ solus hō pōt
ꝓꝑam bruta aīalia aut in ventre aut in
latere iacent. vnde in aīalibus tergū
abusiue dr̄. vt dicit ysido. A terendo tm̄
potest dici tergū. qꝛ varijs flagellis teri
tur. non solū dorsum aīalium. ꝟ etiā
dorsum hominū captiuoꝝ. vt dicit idem.
Uel ſm remigiū. tergum dici pōt a te
ros grece quod est rotundū latine. eo ꝙ
dorsum animalis q̄ndā spēm prefert ro
tunditatis. eo ꝙ omīa ossa corporis fun
dātur supra dorsum. sicut carina nauis
Incipit aūt dorsum ſm cōstan. ⁊ ysido.
a puppi capitis ⁊ ꝓtenditur vſqꝫ ad re
num vicinitatē. Est aūt dorsum ex va
rijs ossibus et spondilibꝫ cōpositum. ⁊
hoc ob quattuor causas fuit necessariū.
Primo quia oīm alioꝝ est fundamētuꝫ
ſuꝑ quod omīa alia ossa sūt posita sicut
nauis ſuꝑ carinam mediā est locata:
Secundo ꝙ viscerum interioꝝ defensio
est et coopculum. Tertio quia neruoꝝ
a cerebro ad diuersas ptes corporis infe
rius descendētiū est adiutoriū. vt hinc
et inde motus volūtarius ⁊ sensus dif
fundatur. Quarto vt medulle descen
dentis a cerebro sit vehiculū ⁊ ab intrin
seca lesione illius defensiuum. Ex mul
tis aūt ossibus cōpositum est animal vt
facilius se erigat ⁊ inclinet. ⁊ vt onera
supposita ferat fortius ⁊ supportet: Uo
cantur aūt ossa dorsi spondilia. et sunt cō
caua ⁊ medulla spinalis que a phisicis
dicitur nucha/ facili⁹ feratur ad inferio
ra membra ad motū volūtariū facien
dum. Eadem eñ est natura ⁊ virtus in
cerebro ⁊ in nucha. vt dicit cōstātinus.
et ideo duplici pellicula sicut cerebꝝ est
vestita. vt dicit idem. Uñ si hec medul
la in spina dorsi ab aliqua causa fuerit
impedita siue lesa virtus aīalis ledi
tur. et in suis actionibꝫ impeditur sic et
quādo cerebꝝ leditur. Unde ⁊ animal
lesa nucha de facili moritur. propter qḋ
natura fecit ossa spōdilia dura ⁊ neruosa
et insuꝑ acuta et spinosa. ꝓpter maiorē
medulle defensionē ⁊ propter faciliorē
resistentiam ⁊ repulsam iniurie. s. infe
rentis lesionem. Est aūt cutis dorsi siue
pellis spissior ⁊ durior q̄ꝫ in ceteris pti
bus animalis. et hoc ꝓpter cām supradi
ctam. Patitur aūt dorsum multa ab in
teriori et ab exteriori. quia exteri⁹ pa
titur verberatiōeꝫ ⁊ excoriationē. ⁊ mul
tiplicem lesionem. interi⁹ aūt patitur
neruoꝝ contractionē. humoꝝ nīmiā re
pletionem. viarum et meatuū spirituū
opilationem. puncturā et horripilatōeꝫ
et multiplicis gutte infestationem ⁊c̄.

Capitu. XXXIII.

De pectore.

Ectus est ossea pars ⁊ inferior
inter mammillas ⁊ pulpas. et
ideo pectus est dictū. quia est proximū
inter partes eminētes mām̄illaꝝ. vt di
cit ysidor⁹. Scōm vero ysidoꝝ ⁊ constāti
num. Pectoris fundamentū est infra
dorsum positū. cuius magna est concaui
tas vt intra posita custodiat. et cor ac
pulmonē cum alijs membris spiritua
libus ꝓtegat ⁊ defendat. Magnitudo
autē concauitatis pectoris fuit necessa
ria et vtilis vt pulmo huc ⁊ illuc possit
dilatari ad refrigerandū calidū fumū
cordis. Fuit aūt osseum et neruosuꝫ ꝓ
pter maiorē fortitudinem ⁊ fortiorem
vitalium defensionē in quibusdam pel
liculis interioribꝫ cum quadā pinguedi
ne circundatur interius ⁊ munit̄ ꝓpter
caloris naturalis fomentū ⁊ conserua
tionem et frigiditatis ossiū pectoris et
thoracis mitigatiōem. Sunt auteꝫ ſm
constātinum due cōcauitates a se inui
cem quibusdā pelliculis separate. et fu
it hec diuisio necessaria vt si fiat⁹ pecto
ris in vna parte casu in aliquo amitte
retur. in altera parte cōcauitatis ad vi
te aīalis custodiā seruaretur. ꝙ si vtra
qꝫ concauitas infirmaretur anhelitu in
tercluso de facili moreretur. Iteꝫ pecto
ris pelliculis cor et pulmo colligantur.
et ne de loco exeant inuoluūtur. vt dic̄
constātin⁹ li. ij. c. xv. Est igitur pectus

mammillarū fundamentū/ ⁊ hoc nō solum propt̄ ornatū. ꝟ etiā propter necessariū pectoris iuuamētum. Nam sua carnositate cooperiūt ⁊ eius osseam frigiditatem temperātes ab extrinseca lesione aeris frigidi ꝓtegunt ⁊ defendūt. Nobilissimū itaqꝫ membrū est pect⁹ humanum. q2 sedes sapie est ⁊ domiciliū caloris vitalis ⁊ vigoris quo bn̄ disposito cū suis ꝯtentis atqꝫ sano. corporis to/tius vigor in suis actionibꝫ cōfortatur et ecōuerso leso pectore toti⁹ corporis cōpago deterioratur. Patit̄ aūt pect⁹ multipliciter/ qn̄qꝫ a nimia frigiditate constringente nerui ⁊ ligamēta thoracis ꝑcutiūtur. ⁊ in suis effectibꝫ impediūtur. et aliqn̄ ex nimia caliditate et siccitate substantialē eius hūorem cōsumente. ⁊ neruos pectoris ꝯtrahente. vt pꝫ in ptisicis et ethicis calore nimio ꝯsumptis. qn̄qꝫ ex nimia hūiditate sanguinea vel reu/matica meat⁹ pectoris infundēte ⁊ replente. Vn̄ ⁊ qn̄qꝫ seqtur suffocatio. ⁊ qn̄qꝫ raucitas ⁊ qn̄qꝫ vocis ablatio. vt di. cōstātin⁹. qn̄qꝫ ex hūore corrupto in pelli/culis pectoris collecto. vn̄ ⁊ pect⁹ apostēmatur ⁊ impeditur anhelit⁹ ⁊ aīal aliquotiens suffocatur. Aliqn̄ patitur ex colligantia alioꝝ membroꝝ q̄ ledūtur. nam gutture leso aut pulmone aut stomacho necesse est vt pectus doleat et pa/tiatur. maxime aūt sunt passiōes pectoris piculose ⁊ ꝑcipue interiores ꝓpter cordis vbi est sedes vite vicinitatē. Vn̄ magis ledit modica pūctura interi⁹ in pectore q̄ꝫ vulnus maximū exteri⁹ l brachio vel i crure. Variatur dispositio pectoris in hoībꝫ ⁊ in volatilibꝫ. vt dicit aresto. Nam hoīes hn̄t pectus latū ⁊ aliq̄ntulū a dextris et sinistris eleuatū in medio. ⁊ ipa eleuatio est signū animositatis ⁊ ꝟtutis. ⁊ nullū aīal habꝫ māmillas in pectore p̄ter hoīes ⁊ elephantes vt di. aresto. li. ij. Aīalia eīn vbera hn̄t aut in latere aut i ventre. vt porci et canes. asini/. vacce atqꝫ oues. sic dicit idē. Plures fetus generāt aīalia hn̄tia vbera in ventre. vt pꝫ in canibꝫ ⁊ in porcis. q̄ꝫ illa q̄ hn̄t in pectore vt patet in hoīe et elephante q̄ nunq̄ꝫ generāt nisi fetū vnum. vt di. idē li. v. Aues āt generalr hn̄t pectus acutū. ⁊ maxie aues predē q̄ sunt curui rostri ⁊ acuti vnguis ⁊ modice carnis ac boni volatus ⁊ acuti visus qm̄ vident cibū suum a remotis valde et ideo tales aues eleuāt se in aere valde alte pl⁹ q̄ꝫ alia volatilia. ⁊ hꝫ ꝓpter p̄dictam cām. sic dicit arest. li. ij. Acutas aūt pectoris in talibꝫ auibꝫ aīositatis ⁊ generositatꝭ est indiciū. vt dicit ysid. de accipitre. magis aūt inqt animosus pectore q̄ꝫ rostro vel vngue accipiter est armat⁹. et iō accipiter est animosus pectore in aere ꝑcutit ⁊ deijcit predā suā.

Capi. XXXIIII.

De mammilla.

Mammilla enī a rotunditate est dicta. maso eīn grece rotundū latine vt di. ysid. Papilla ꝟo dr̄ caput mām̄ille quā infans sugit labijs ⁊ app/hendit. ⁊ dr̄ papilla quia a puero tāgit̄ ⁊ palpatur. Dicūtur autē mām̄ille vbera quasi lacte vbera. vl̄ q2 lact⁹ hūore in morē vtris sit plena. naꝫ post ꝑtū si sanguis nō dū fuerit pueri nutrimēto consumpt⁹ naturali meatu fluit in mām̄illas ⁊ ea ꝟtute albescens. lactis recipit qualitatē. vt di. ysid. Scd̄m ꝯstan. autē mām̄ille de glandulosa substātia sunt cōposite carne. s. molli. ⁊ alba sicut lac est natura. Sunt aūt vene ⁊ arterie glādulosa in substātia mām̄illaꝝ intermixte. ꝑ q̄s diffundit̄ sāguis ad mām̄illas cum spū. Sunt aūt mām̄ille in pectore posite vt cordi essent vicine. vt per caloris cordis decoctionem sanguis in materiam lactis facilius conuerteretur. Nam sanguis per concauā venā ad cor veniens. ⁊ deinde ad pectus tendēs tandem ad mammillas penetrat. ⁊ in earū carne spongiosaꝫ materiā lacteam vi caloris se trāsmutat. Caro eīn ipius māmille carnosa est ⁊ cauernosa/ porosa. scꝫ et spongea. vn̄ ad generatiōem lactis ē apta ad cuiuslibet nutrimentū pueri. Habet autem mām̄illa hoc propriūꝫ vt dr̄ supra amphoris. q̄ mulieꝝ q̄ facture sunt abortiuū mām̄ille emollescāt. vt dicit ypocras. Item si dextra mamma

mulieres postq̄ gemios cōcepit exmol
lierit. mascul⁹ abortius fit. si vo sini-
stra/femia abortiabit. ⁊ si vtraq̄ vterq̄
fetus patit abortiuū. cui⁹ rōem assigt
ibi Galie. in cōmēto. dicit eni ꝙ graci
litas mā̄mille paucitatē lactꝫ signat. vn̄
cū infans debitū nō hēat nutrimentū.
necesse est vt abortiat ipe fetus Itē idē
ypocras ibidem. Mulierib9 in q̄b9 san
guis calid⁹ supfluus ꝯuertit ad mā̄mil
las insaniā futurā signat. cui⁹ rō est ꝺm
galienū. q2 cū sanguis calidus ⁊ supflu⁹
vel feruens ad mamillas fluxerit si pre
nimietate sui et etiā caloris excessu nō
poterit i lac mutari in fumositatē acutā
resolutus caput petit. ⁊ sic insaniā ꝓpter
pturbatōem cerebri generat et inducat
Itē idem in eodē. Mulieri mēstrua si
voluerit retinere sitiam maiorē. i. vētosam
sam debes apponere ad mā̄millā. i. sub
mā̄millar venis de matrice ascēdētib9
vt dicit Gal. p attractōem ventosarum
sanguis supflu⁹ attrahit ad mā̄millas.
et sic inferior fluxus menstrui minorat
sicut idē recitat galie. Item i eodē. Si
mulieri hn̄ti in vtero. lac multū fluxerit
ex mā̄millis/fetū debilē sigt. Si vo fu
erint vbera dura/itez debilē signāt esse
fetū. iō eni nō diminuit lac. q2 fet⁹ ē de
bilis ad accipiendū ⁊ ꝯuertendū in suū
nutrimētū. Vn̄ nimia fluxibilitas mā-
millar corruptōis ⁊ impfectiōis signū
est. vt dicit gal. Si vo fuerit mediocrit
dure sanitatē fetus designāt. nimia eni
mā̄millar gracilitas ⁊ macilētia p⁹ cō-
ptum fetū esse debilē signat ⁊ corruptū.
nam signū est ꝙ subseq̄ debeat abortiuū
vt dic idē. Item si impregnatio fuerit
masculi/apparebit dextra mā̄milla ma-
ior sinistra. si vo fuerit femie erit sini-
stra maior. ⁊ h̄ primo apparet qn̄ fetus
incipiet se mouere. vt dicit arest. li. xix
Item sic di. idē. Sepe ex lactis multi-
tudine ⁊ coagulatōe mā̄mille nimis in
durescūt. et si supcreuerit pil⁹ aliqs tpe
induratōis accidit infirmitas magna. ⁊
dicit pilosa. nec cessabit dolor quousq̄
exeat putredo. sicut ibidē dicit aresto.
Item dicit idē li. vi. ꝙ aialia q̄ sunt
multor vber sunt multor filior. ⁊ hn̄t

vbera a parte inferiori diffusa. vt ptz in
canicula ⁊ in porca. ⁊ cū parit porca dat
primo filio suo primā mā̄millā. secūdo
secundā. ⁊ sic de alijs. Aialia aūt pau
ca vbera hn̄tia paucos hn̄t filios vt mu
lier ⁊ elephas q̄ hn̄t vbera anteri⁹ in pe-
ctore collocata. Mā̄milla igit ē mēbrū
nutrimēto fet⁹ necessariū sanguis men
strualis ad generatōez lactꝫ susceptiuū.
et suscepti sanguis impuri depuratiuū
digestiuū. imutatiuū. dealbatiuū. dul-
coratiuū. inspissatiuū. pectoris ⁊ cordis
defensiuū. sexus ⁊ etatis discretiuū. cor
ruptōis monstratiuū. rotundū. oblōgū
neruosum. carnosum. puulor dentib9.
expositum cauernosum seu porosum.

Capitu. XXXV.

De pulmone.

Ulmo cordis est flabellū noīe
trahens ex agitando greco. in
pulmōe ei pneuma. scꝫ spūs est q̄ flādo
etiam aerē recipit ⁊ emittit. Vel dicit
pulmo q2 palpitat se apiendo. vt flatū
capiat ⁊ stringēdo emittat vn̄ i ꝯtinuo
motu est inspirando ⁊ respirādo. vt di.
ysid. Est aūt pulmo de carne molli ⁊ ae
rea creatus spume coagulate similim⁹
vt dic ꝯstan. Cui⁹ iuuamētum ē vt cor
vndiq̄ circūdet. ⁊ aerē frigidū ad sui tē
periem administret. Est etiā pulmo in
strumentū spūs ⁊ vocis. Spūs fuit ne
cessarius ꝓpter cor. vt p attractiōem ae
ris refrigeraret. et p eius ꝯstrictionem
fumosa supfluitas expelleret. et iō pul
mo inter cor ⁊ guttur est medi⁹ ne subi
to ad cor aer irrūperet. sed potius aerem
receptū temperaret. Est itaq̄ pulmo q̄
dam celle similitudo seruās aerem fri
gidum ad cordis. s. feruorē mitigandū.
vel calidum ad vocē necc̄ariū vl ad flatū
Sine eni pulmōe vox formari nō pōt/
neq̄ anhelitus. vt dicit aresto. lib. xiij.
Propter q̄ pdictas causas caro pulmo
nis mollis est ⁊ leuis ac cōcaua. vt de
facili mutet aerem in sui naturā. vt sic
vitalis spūs facilius transeat in ventri
culo cordis ad conseruatiōnē vite ani-
malis Et est generale vt di. Arestote.
ꝙ omne aial anhelans habet pulmo

nem. et omĩa animalia ambulantia an
helant. ⁊ quedã aĩalia aquosa anhelãt
vt delphini. Item omĩe aĩal generãs
habet nigꝛ pulmonem. et est multi san
guinis propter calorẽ nature. Pulmo
vero animalis ouantis est paru⁹ ⁊ sicc⁹.
et potest inflari ⁊ tumescere. vt di. arest.
Et sicut dicit idẽ libro. xiij. Quedam
animalia nõ hñt pulmonẽ. sꝫ branchas
loco pulmonis. Item ibidẽ li. xvi. Om
ne aĩal habens pulmonẽ calidius est
animali carente pulmõe. Animal eñi
habens pulmonẽ multũ sanguineũ est
respectu aĩalis nõ habentis. Patitur
autem pulmo multipliciter. qñqꝫ ei ex
humore reumatizante ad canales pul/
monis. et tũc varie generant̃ passiões.
ẜm varias hũoꝝ ad pulmonis princi/
piũ fluxiones. sicut sunt squinãtia. tus/
sis. ptisis. raucedo. asperitas vocis. et si
milia. Qñqꝫ patit̃ ex coadunatiõe hũo
ris in pennis pulmõis. vñ fit ptisis et
alie horrende passiones. vt pꝫ in sangui
nem ⁊ saniẽ excreantib⁹. vt di. constan.
Itẽ aliqñ patit̃ ex ꝓprie substãtie vlce
ratione. et hꝫ accidit ex acumine hũoris
ad pulmõis substantiã defluentis. Ta
lis passio nõ de facili curat̃. qꝛ cũ ex hũo
ris acumĩe substãtia pulmõis fuerit vl
cerata propt̃ ipi⁹ pulmõis teneritudĩeꝫ
et motus ꝯtinuatiõem nõ de facili soli
datur. vnde ⁊ tũc aer attract⁹ ꝑ foramẽ
vlceratũ de facili euanescit. vnde ad tẽ
periem caloris cordis nõ sufficit qñ po
tius propt̃ aeris attracti paucitatẽ coꝛ
in se penitus marcescit. Item dic̃ arest.
li. xviij. Animal si anhelauerit in come/
dendo cadit aliqd ex cibo in cõcauitatẽ
pulmõis. et tũc accidit aĩali tussis et
strangulatio. Nam tussis nihil aliud ẽ
nisi motus animate ṽtutis ad expellen
dũ superflua circa spũs instrumẽta. vt
dicit constan. Recollige igit̃ ex ꝑ̃dictꝫ
ꝙ pulmo propriũ cordis est instrumẽtũ
quia coꝛ refrigerat subtilitate sue sub/
stantie aerem attractũ alterat et imu
tat. vocem format. a motu nequaqꝫ ces
sat. quia constringit se mutuo ⁊ dilatat
aerem ad supplementum caloris in su/
is folliculis ⁊ poris reseruat. Vñ tam
diu potest viuere animal sub aqua sine
suffocatione. ꝗdiu põt recollectũ aerẽ
retinere. sui motus cõtinuitate. aerem
admouet ⁊ deponit vel depurat. spiritui
vitali continuũ nutrimentũ admistrat
Coꝛ deniqꝫ ab instrumentis sensibilib⁹
separat. hũorẽ spumosum generat coꝛ
dis substantiã localiter circũdat qñ ali
qua occasione patit̃ mortem accelerat.
actionẽ virtutis vitalis impedit et per/
turbat. Hec omĩa dicit Constantin⁹
per ordinem.

Capit. xxxvi

De corde.

Coꝛ ẜm ysidoꝝ a cura dicitur:
eo ꝙ omnis sollicitudo ⁊ scien
tie causa in eo manet: quod quidem
pulmoni est vicinũ. vt cum ira accendi
tur humidi pulmõis remedio tempere
tur In medio coꝛ animalis positum est
vt ad omĩa coꝛꝑis membra vitã influ/
at atqꝫ motum: vt dcit Ysidorus. Est
autem coꝛ ẜm Constantinũ substantia
quedã carnea villosa/dura/oblonga ⁊
rotunda. Fuit autẽ coꝛ concauũ propt̃
caloris conseruationẽ Est enim coꝛ to
tius corporis fundamẽtum Fuit autẽ
villosum vt facilius dilatando et con/
stringendo se moueret̃. Fuit etiam du
rum ne de facili lederetur Fuit etiã ro/
tundum vt maioꝛ abundantia spiritu/
um in eo reciperetur Fuit et oblongũ in
forma piri. i. tendens in acutũ vt actio
caloꝛꝭ naturalis semꝑ in conũ tendens
fortioꝛ reddatur. Ponit̃ aũt substantia
cordis int̃ ambas ꝯcauitates pectoris
in medio ipsius animalis vt a corde
quasi a centro ad circumferentiã toti⁹
coꝛporis spiritus vitalis deferreretur.
Caput autem cordis quod acutum di
citur: in sinistra parte humani coꝛpo/
ris collocatur/ et qꝛ in hac parte cordis
acuta plus viget et inhabitat spiritus
vitalis/ ideo in sinistro brachio pulsus
fortissimus inuenitur: vergit autẽ coꝛ
ad sinistram partem hominis/ vt ipsi/
us calore frigiditas sinistre partis tem
peretur. Habet autem coꝛ duas cõcaui
tates scꝫ sinistrã que ĩ acumen tendit ⁊

dexterā q̄ intra subsistit. ⁊ hec ɔcauitates
ventriculi cordis nūcupātur. Et inter
istos duos ventriculos est vnū foramē
quod a q̄busdā vena vel via ɔcaua nūcu
patur. Hoc foramē ɔ dexterā ptem est
latum, cōtra sinistrā ꝟo ptem strictum
Et hoc fuit necessariū vt sanguis a de
xtro ventriculo veniēs subtiliaret. et sic
facilius spūs vitalis in sinistro ventri
culo generaretur. Dicit eñ aug?. lib. de
differentia spūs ⁊ anie. ꝙ in dextro ven
triculo cordis plus est de sanguie q̄ȝ de
spū. in sinistro ꝟo ecōuerso. qꝛ ibi spūs
vitalis generat ad viuificandū aĩal
per q̄sdā arterias diffusus vndiq̄ȝ dila
tat. Sinistra eñ ps cordis duplex hȝ fo
ramē. vnū inter arterias vene q̄ portāt
sanguinē a corde ad pulmonē. Alteꝝ fo
ramē est vñ exit arteria maior q̄ est for
ma arteriaꝝ toti⁹ corpis p quā pulsus ĩ
corde generat potissime ĩ pte sinistra p
pter cām supradictā. Siſr ps dextera
duo habet foramia. vnū intra venā que
dr cōcaua, portans ab epate sanguinem
in dexterā cordis ɔcauitatē. de altero ve
ro exit vena arterie vt nutriat pulmōeȝ
Cooperiuntur aūt foramina q̄busdā pel
liculis q̄ apiunt sanguinē a corde emit
tendo. Deinde clauduntur reditū phi
bendo p humido. In vtroq̄ȝ aūt cordis
ventriculo est frustulū qddā exteri⁹ qd
auricule assilatur. ⁊ hec duo frusta cor
dis aurcole nuncupātur in q̄bus vene
et arterie radicātur ⁊ solidantur. ⁊ habȝ
cor in sua latitudie q̄dā ossa cartilagi
nosa q̄ cordis sedes appellātur. Circū
it aūt cor q̄dā pānicul⁹ q̄ dr esse capsu
la cordis. ⁊ hic cū pāniculis pectoris cō
solidatur. Hic pānicul⁹ non nimiū ppe
cor iungitur/ ne forte eius mot⁹ ipedire
tur q̄ corde fuit necessari⁹. vt esset fūda
mentū caloris naturalis vñ aĩal gene
retur. Hucusq̄ȝ cōstan. li. iiij. c. xxi. Di
cit aūt aresto. li. i. ꝙ nō est mēbꝝ in quo
sit sanguis ita infixus sic in corde San
guis eñ in pulmone est fix⁹. sed cordi
fixior est. Item idē li. xi. Cor positū est
in omi aĩali ĩ medio pectorꝭ pter q̄ȝ in
homīe. qꝛ cor homis declinat ad partes
sinistrā. ps aūt acuta cordis declinat ad

interius pectorꝭ in oīb aĩalib pterq̄ȝ ĩ
piscibus. qm̄ ps acuta in istis ad ptem
capitis dependet in loco ɔiūctōis bran
ciaꝝ. Itē in eodē dr ꝙ oē aĩal hñs san
guinē habet epar ⁊ cor. Itē idem li. xij.
In corde eñ est principiū venaꝝ et pri
ma virt⁹ creans sanguinē/ ⁊ ei⁹ sanguis
est mund⁹. clarus. calid⁹ ⁊ maiorꝭ sensus
et ɔueniēs intellectui. Item in eodem
Principiū sensus aĩalis est in corde
et sensus cū corde sunt cōtinui. Et. iij. ⁊
viij. li. dr. Cor ponitur in āteriori pecto
ris et ĩ medio q̄ principiū est vite ⁊ oĩs
mot⁹ ⁊ oĩs sensus in eo ē. Sensus aūt ⁊
mot⁹ nō sūt nisi ĩ anteriori pte cordis. ⁊
ppē hoc distinguitur mediū ⁊ vltimū.
Et anhelit⁹ prīo vadit ad interi⁹ cordis
Natura aūt creatiōis cordis ē ex venis
quia ex genere venaꝝ Et situs cordis ē
cōueniēs. qm̄ est positū in loco supiori ⁊
in anteriori. qꝛ nobili⁹ ordinatur in lo
co nobiliori naturalit. cor aūt inter oĩa
mēbra nobilissimū est. ⁊ iō positū est in
medio corpis quo indiget necessario. qꝛ
aĩalium est ɔplemētū. nec est aliqd mem
brū ita necessariū ad vitā sicut cor. vñ
corde leso nō viuit aĩal. Et iō corpus
cordis est in medio ⁊ creatio eius est in
corpe spisso et naturaliter cōcauo. et ē
concauū quoniā principiū venaruȝ est
ex eo ad recipiendum sanguinē spissuȝ
aut ad custodiendū principiū motus.
Et in nullo membro est sanguis sine ve
nis nisi ĩ corde tantū. quia exit sanguis
a corde et vadit in venas. ⁊ nō venit san
guis ad cor ex alio loco. quoniā cor est
fons et principiū sanguinis ⁊ primum
membrū habens sanguinē sicut manife
statur ex anathomia/ quoniaȝ creatio
cordis apparet primo sanguinea. ⁊ est
pricipiū motuum delectabiliū ⁊ offensi
bilium. et vniuersaliter motus cuiusli
bet sensus ex eo incipiūt. ⁊ ad ipsum re
deunt. et ei⁹ ꝟtus expanditur ad omia
membra ſm vnum modū. In aliq̄bus
aūt aĩalib inuenitur os in corde ppē
sustentamentū eius. sic ossa ponūtur in
mēbris. et in cordis aĩaliū magni cor
dis sunt tres ventriculi. et in aĩali par
ui cordis sunt tantum duo ventriculi.

Et ĩõ debet esse corde aĩalis venter. qm̃
cor debet esse locus receptõnis sanguis
puri ⁊ temꝑati in q̃ntitatẽ ⁊ q̃litatẽ.
Et est valde calidus ⁊ hũidus. qꝛ cor ẽ
mẽbꝝ in quo ẽ prima vtus. Hucusqꝫ
aresto. li. xiij. vbi multa dicũtur de hac
materia. Item idẽ li. xvi. scꝫ ꝙ cor aĩa
lis debet esse ꝯplementũ propꝰ hoc crea
tur cor priuſ. Et propter calorẽ cordis
et exitum venarũ ex eo posuit natura
mẽbꝝ frigidũ ex opposito cordis. s. cere
brũ. ⁊ propter h̃ creaẗ caput in genera
tione post creationẽ cordiſ. Contigit ãt
cor pati vel ex alioꝝ hũoꝝ colligantia.
vt dicit Cõstan. vel ex propria distem
perantia. Si enĩ in corde dñetur exce
dens caliditas. ebullit sanguis cordis ⁊
agitatur. et sic vitalis spũs lediẗ. Si ni
mia frigiditate cor ꝯstringiẗ. ꝯgelatur
sanguis vñ ⁊ mors seq̃tur. Qñqꝫ etiã
patitur ex aliquo apostemate capsulaꝫ
eius inficiente. ⁊ tũc aĩal nõ diu viuit.
Item accidit cordi tremor. ⁊ h̃ ex hũidi
tate aquosa in pelliculis cordis dispsa:
que debitã eius impedit dilatatiõem ⁊
cõstrictionẽ. Vñ videtur infirmo ꝙ cor
de loco ad locũ moueaẗ. Item accidit ei
defectio ex spirituũ vel vtutis spũalis
dissolutione ⁊ spũum euaporatõe. Et h̃
cõtingit vel ex nimia repletiõe virtutẽ
aggrauãte ⁊ ꝯfundente / aut ex nimia
inanitiõe vtutẽ dissoluente. sic patꝫ in
cardiacis et in q̇busdã post nimiũ sudo-
rem. siue nimis acutã potionem. Item
patitur aliqñ ex fumositate aliq̃ corru-
pta ⁊ venenosa ad cor penetrante et cor
dis meatꝰ corrũpente. vñ mors seq̃tur i-
dilate. Itẽ patitur qñqꝫ de vene ꝯcaue
opilatione. vñ ⁊ sanguis nutrimẽtũ cor
dis ⁊ vitalis spũs denegaẗ. His et alijs
modis cor patitur. vt di. cõstan. li. ix.
c. xxiij. Dic̃ ad hec galienꝰ ĩ tegni. ꝙ vir
tus et cõplexio cordis oñditur p hec si
gna. s. p magnitudinẽ respiratõis vel ve
locitatẽ pulsus ⁊ freq̃ntiã eiꝰ p virilita-
tem ⁊ festinã actiõem p irã audaciã et
furorem p amplitudinẽ pectoris ⁊ eius
pilositatem. Hec oĩa calorẽ dñantem ĩ
corde signant. Omĩa vo signa ꝯria desi
gnant eius ꝯrietatem. Sup quem locũ

dicit haly in cõmento. Cor in homie se
habet ad modũ radicis in arbore. Arte
ria nascens ex sinistro ventriculo siĩs ẽ
trunco vel cruci arboris q̃ elõgata a cor
de ramificatur in duas ptes / quaꝝ vna
tendit ad sursum alia deorsum. ⁊ ille ra
mificãtur ⁊ diuidũtur ad modũ virge
ex ramis p totũ corpꝰ vsqꝫ ad arterias
capillares sparsas in cute. ⁊ qñ dilataẗ
cor / dilatãtur ⁊ oĩs arterie siẗ. ⁊ qñ cõ-
stringitur / ⁊ ipẽ siẗ ꝯstringũtur. ⁊ p di
latatõem eaꝝ attrahitur aer frigidꝰ ex
exterioribꝰ cordis ad interiora eiꝰ / et in
cõstrictione exprimitur vilior fumꝰ in
eis generatꝰ ⁊ extrahit ipm ad exterio
ra. ⁊ p h̃ eius calor euentatur. ⁊ per eius
euẽtationẽ eiꝰ cõplexio adeq̃tur. Et vt
ait idem vtus motiua q̃ est fixa ĩ corde
currit p arterias ad vnãquãqꝫ ptẽ cor
poris ⁊ defert vnicuiqꝫ ꝑtĩ vitã et pro
prium calorẽ vitalẽ. Seruit enĩ pectus
cordi se aperiẽdo ⁊ frigidũ aerem attra-
hendo ⁊ se claudendo. ac fumosum vapo
rem generatũ ex corde expellendo. vnd̃
si pectus ⁊ arteria et alia vitalia instru
menta fuerint salua. obediunt vtutes
in opibus suis. et quãdo sunt infirma
non obediunt. Unde bonitas ⁊ malicia
subministrãtium organorũ promouet
vel impedit cor ad suas pagẽdas actio
nes. Unde quãdo cor est forte ⁊ habet
membra sibi obedientia. bñ in dilatan
do ⁊ constringendo se habentia. fortis
ꝓcedit a corde respiratio. et fortis pul
sus ⁊ fortis opatio ſm bonitatẽ organi
et virtutis. Quãdo vo virtus est debi
lis / ⁊ remissa nõ potest extendere arte-
rias in oĩs dimensiões vnde sequitur
minor respiratio ⁊ minor pulsus. Itẽ
ibidem. Si cor fuerit nimis frigidum
et nimis humidũ et pulsus mollis / erit
homo priuatus virilitate ⁊ audacia. ti-
midus atqꝫ piger / et a pilis in pectore
nudusꝰ propter vaporis famosi vnd̃ ge
nerant pili paucitatem Si vo fuerit
cor nimis siccũ ⁊ frigidum ⁊ faciet pul-
sum asperũ durũ ⁊ paruũ ⁊ respiratio tar-
da est ⁊ rara / maxĩe si pectus puũ fue-
rit atqꝫ strictum. Hucusqꝫ haly super
tegñ. Hal. Et hec sufficiant.

Capit. XXXVII.

De anhelitu.

Anhelitus cordis et pulmonis est motus: propter attractionem frigidi aeris ad temperamentum innati caloris cum eiusdem expulsione generatus. Cor enim nullo modo carentiam attrahendi aeris pati potest. Si enim per modicum spacium ab attractione aeris quiesceret lederetur vel deficeret. Anhelitus quia contrarios habet motus, quia dilatando pulmones aerem trahit et constringendo expellit. Anhelitus itaque est caloris cordis per attractionem aeris temperativus et expellendo vaporem fumosum eiusdem purgativus. Est etiam animalis spiritus et vitalis nutritivus. Item fortitudine vel debilitate consistentie spiritualium ostensivus sicut supra de pulmonis proprietatibus dictum est. Item in anhelando plus de spiritu attrahitur quam expellatur, pars enim non modica transit in vitalis spiritus nutrimentum. Infra enim pulmonem se recipit, et tamdiu animal sine suffocatione vivit quamdiu inter instrumenta anhelitus spiritus se includit. Item patientibus instrumentis anhelitus spiritus corrumpuntur, et secundum qualitatem organi patientis immutatur, ut dicit Constanti. Patitur autem anhelitus quandoque ex defectu virtutis moventis nervos et regentis quandoque ex constipatione instrumentorum spiritus que provenit ex grossis humoribus vel ex grossa ventositate viam anhelitus opilante, vel ex aliquo apostemate pulmonis panniculos cordis aggravante, sive ex nimio calore cordis in pulmonis substantia dominante, ex quibus omnibus debilis redditur anhelitus atque rarus. Si autem fuerit velox et parvus, calorem alienum designat qui virtutem suffocet et potissime vincat. Si tactus fuerit calidus et sitis ac lingue desiccatio subsequitur, anhelitus vero parvus et frigidus ut in acutis febribus signum mortis est. Eius enim tarditas defectum virtutis designat expulsive, frigiditas vero extinctionem signat caloris naturalis, et defectum virtutis in substantia cordis et instrumentorum spiritus. Item immutatur anhelitus ex membrorum interiorum universali corruptione ut patet in leprosis, quorum anhelitus fetidus est et corruptus, et aeris vicini corruptivus. Unde talium flatus solet esse appropinquantium corruptivus et infectivus. Inficit enim aerem vicinum et reddit corruptibilem sicut sibulus reguli flando aerem corrumpit, et aves volantes inficit. ut di. Avicen. et Constan.

Capi. XXXVIII.

De stomacho

Stomachus grece os dicitur, eo quod sit ostium ventris, et ipse cibum recipiat atque ad intestina transmittat ut dicit ysido. Est autem stomachus secundum Constan. rotundus, oblongus, concavus interius, asper in fundo et carnosus, duo habens orificia, unum inferius alterum superius. Est autem asper et villosus ut cibum receptum melius retinere possit. Nam si esset lubricus et in superficie planus, ex sua lubricitate cibus exiret indigestus. Fuit autem et carnosus in fundo ut digestio confortaretur. Caro eius est calida et etiam humida, ex quibus qualitatibus maxime viget digestio in corpore animalis. Rotundus autem fuit ut capacitate sua cibum reciperet ampliorem. Preterea quoque si alterius esset figure, scilicet triangularis, vel huiusmodi humores mali in eo de facili ad putredinem colligerentur cum talis forma non posset a superfluis propter angulos desiccari. Oblongus etiam fuit: ne nimia rotunditate sua spiritualia comprimeret. Et ut etiam tanto facilius cum superioribus/ et etiam inferioribus iungeretur. Preterea stomachus precipue hiantius in parte superiori est strictus. In parte inferiori latus, et hoc quoque fuit necessarium, quia cum homo ceteris animalibus sit erectior/ cibus eius semper ad inferiora descendit, et ideo utilis fuit eius inferior latitudo/ ut in eo recipi possit cibi multitudo Item nervosus est propter maiorem sensibilitatis et appetitus vigorositatem. Epate etiam circundatur, ut ei calor maior ad ciborum decoctionem ab epate ministraretur. Epar enim suis quinque frustulis stomachum circumcingit/ et ei calorem tribuens succositatem et humores unde sanguis generatur per quasdam venas quas miseraicas

medici vocant. recipit et fortiori caloris actione in sanguinē alterat et cōuertit. Ad hec dicit Cōstantin⁹ q si stomach⁹ fuerit substantia lr calid⁹, cibos grossos bñ digerit. delicatos vo ɔsumit. et pl⁹ digerit q̄ʒ appetit. et propter silitudinē cibos calidos maxie querit nec famē sustinere pōt. Frigidus vero stomach⁹ grossi cibi nō est bene digestiu⁹/ et ex eis cito grauatur. et eos cito mutat in hūores acidos et corruptos. Stomachus vero siccus cito sitit nec par aq̄ sufficit. que si supflua fuerit rugitū in ventre facit. Qō si fuerit humidus stomach⁹ non sitit hūidū cibū appetit. sed par digerit. Hucusqȝ cōstan. li. i. c. xiij Accidunt āt stomacho. vt dicit idē li. ix. c. xxvi. diuerse passiōes. s. mala digestio. fumositas dyarria. vomitus singult⁹. inflatio. ructuatio. et hec ex diuersis accidūt causis Quia q̄ñqȝ ex mala ɔplexione. q̄ñqȝ ex nimia inanitione. q̄ñqȝ ex nimia repletione. q̄ñqȝ ex nimio hūor acumīe. q̄ndoqȝ ex cordis putrefactione. q̄ñqȝ ex virtutis digestiue defectione. quādoqȝ ex cibi qualitate. qr si sit pungitiuus stomachus pūgitur. et ad exeundū compellitur. aut si viscosus lubricatur. et sic de facili egreditur. q̄ñqȝ ex vtute expulsiue nimia debilitate. nō solū ex se patit. verū etiam ex alior membror colligantia et vicinitate. Stomach⁹ eñ est totius corporis paterfamilias. oīm mēbror nutrimentū recipiēs. et singlor mēbror put expedit administrans necessitati. vt dicit idem Constantinus.

Capitulum. XXXIX.

De epate.

Epar siue iecur nomen habet. eo q ignis in eo sedē habet q̄ vsqȝ ad cerebr subuolat et deinde ad oculos et ceteros sensus et mēbra se diffundit. et calore suo succū sibi attractum in sanguinē transmutat quē ad vsuʒ pascendi nutriendiqȝ corp⁹ simul membris administrat. vnde epar dicitur. qr talia membra pascat. In iecore sedes est voluptatis et concupiscentie/ cuius extremitates fibre vocātur. que sunt quasi lingue eminentes et stomachū amplectētes. calorē ad cibor digestionē deferentes vel exhibentes. et dicuntur fibre quia ad aras phebi ab ariolis deferebātur. quibus oblatis et succensis responsa dabantur. Hucusqȝ ysidor⁹. Est autem epar vt dicit constantin⁹/ membrū calidum concauū et lubricosum in dextro latere aīalis collocatū. stomacho suppositum vt suo calore primā iuuet digestionem Est eñ sanguineū et in colore rubicundū. quia succositas eius nimia caliditate in humorē sanguineum est transuersa. Aliquātulum est etiam durum ne de facili ledatur. Variatur eni; epar in hoībꝰ in quantitate et ptium multitudine. quia in hoīe est magis q̄ʒ in alijs bestijs eiusdem q̄ntitatis Numerus partiū eius in quibusdā est duplex. et hoc ad minus. in quibusdam triplex vel quadruplex vel ad maximū q̄ntuplex inuenitur. A lata autem epatis concauitate progreditur quedaʒ vena que a medicis porta nūcupatur. et hec antequā exeat in quinqȝ diuiditur venulas quinqȝ partes epatis intrantes Epar enim succositatē prime digestionis per quasdā venas in sua cōcauitate attrahit. et per caloris naturalis ebullitionem celebrat digestionē. secundo in massam sanguineā et quattuor humorū naturam cōuertit. Quod eñ calidum est et humidū transit in materiam sanguinis. cuius receptaculum sunt vene. quod autē calidum et siccum est in naturam colere/ cuius propriū receptaculū est cista fellis. quod vero frigidum et siccum in materiā cedit melancolie. cuius proprium receptaculū est cistula splenis. sed quod est liquidū et aque sium in humorē transit fleumatis cui⁹ propriū receptaculum est pulmo Ex quo patet q epar naturalis virtut⁹ est principiū fundamētum prime digestionis stomacho maximum iuuamētum. secunde vero digestionis in substantie sue concauitate est perfectiuū purū ab impuro separatiuū. singulis membris nutrimenti trāsmissiuū. amoris venerei excitatiuū. diuersarū passionū receptiuū

Patitur enī quandoqꝫ ex nimia calorꝭ
intensione. Vn̄ ⁊ pori aperiūtur interiꝰ
ex quoꝝ apertione ꝟtus euanescens re
missius opatur. qn̄qꝫ ex nimia frigidita
te conuersionē attracte succositatis in
naturā sanguineā impediente. ⁊ ex hꝫ se
pissime ꝯtingit ydropisim generari. cū
ydropisis nihil aliud sit ſm phm̄ nisi
error ꝟtutis digestiue in epatis conca
uitate. Hac enī virtute errāte ⁊ in sua
opatione deficiente. necesse est sangui-
nem corrūpi. quo indigesto corpus qđ
inde nutritur in tumescēdo extenditur
vn̄ ⁊ ydropisis generatur. Itē patitur
epar ex substātie sue mala ꝯplexione.
et hoc ſm hūoꝝ q̄ttuor distemperantiā
in ipsius essentia dn̄antē. Itē patitur
ex viaꝝ eius opilatiōe. Cōtingit eī sepe
humorē grossuꝫ ⁊ viscosum ī venis epa
tis adunari. Vn̄ cum sanguis clausus
exire nō potest clausa est ꝯstrictionis et
opilatōis. Item etiā accidit ex nimio
calore humorē sanguineū desiccante. et
substantiā venaꝝ epatis ꝯhbente ꝙ non
pōt sanguis libere diffundi ad alia mē-
bra corpis nutriēda. Hoc idē aūt aliqn̄
potest ꝯtingere ex nimia frigiditate hu
mores cōgelante. ⁊ meatus epatis con
stringente ⁊ ad mēbra nutriēda discur-
sum sanguis ꝓhibente. Itē idem etiaꝫ
accidit ex apostemate substantiā epatꝭ
aggrauāte. ⁊ putredinē in ipsis substā
tia generāte. Itē idem accidit ex inclu-
sa ventositate pelliculas ipiꝰ epatis extē
dente ⁊ ex mēbroꝝ inordinatiōe dolorē
et merorē inducente. Item sepe patitur
ex immoderato fluxu sanguis q̄ accidit
ex venaꝝ ab ipo egredientiū apertione
et hoc ꝯtingit ex nimio sanguis acumi
ne/ vel ex nimia repletōe/ vł ex debilita
te ꝟtutis retētiue/ vel ex nimio exerci-
tio ⁊ labore. sicut di. cōstā. Ad hec de na
tura ⁊ signis cōplexionis epatis dicit
galienus in tegni. Signū epatis qn̄ ē
calidū. est amplitudo venaꝝ/ nō pulsa-
tilium. Sup quē locū dicit haly/ qn̄ do
minat̄ et vicit calor ī epate. fit epar ma
ius ⁊ vena eiꝰ maior dilatatur ⁊ magni
ficata est. Magnificātur oēs vene nō
pulsatiles in omnibꝫ membris/ ⁊ cale

fit sanguis/ ⁊ generatur qn̄qꝫ colera ci
trina. et ꝑ ꝓcessum tpis post statuꝫ ado
lescētie aduritur colera citrina. ⁊ fit ex
ea colera nigra ⁊ diuerse aliqn̄ ex tali
colera accidūt passiones. aliqn̄ autē ni
mio calori epatis cordis resistit frigidi
tas. Nam a corde veluti a mēbro supio
re ⁊ nobiliore epar in suis actiōibꝫ mo
deratur. Et hꝫ idem di. aresto. lib. xiij.
vbi ꝑponit cor epati tanq̄ƺ principium
eius regitiuū. Itē di. Gal. ꝙ frigiditas
epatis ex colore cordis tpatur. et signū
frigiditatis ⁊ siccitatꝭ epatis est strictu
ra venaꝝ ⁊ paucitas sanguis sicut humi
ditatis eiusdē signū est mollicies venaꝝ
et sanguis multitudo. Item idē di. Ha
ly. ꝙ epar est fons hūiditatis corporis.
Vn̄ cum sit radix hūoris si sit epar siccū
nō poterit aliqđ membꝝ corpꝰ ꝯuertere
ad hūorem vel hūiditatem vt eiꝰ possit
resistere siccitati. Intenditur aūt et re
mittitur siccitas ⁊ humiditas epat̄ ſm
cordis dispositōem. Epar ḡ est membꝝ
nobile/ cuiꝰ alteratōe alterat̄ corpus et
influit nutrimētū ⁊ ꝟtutes nutritiuas
et in mēbra reliq̄ inferiora sine medio
ad supiora ꝟo mediāte corde ſm iudi
ciū galieni. E cōuerso aūt ponit Arest.
libro. xiij. ꝙ cor facit oīa ꝑdicta mediā-
te epate. que aūt verior sit opinio alioꝝ
iudicio derelinquo. Et hec de ꝓprietatibꝫ
epatis dicta sufficiant.

Capi. xl. de felle

F
El est dictum eo ꝙ sit folliculꝰ
gestans humorē ex dominio co
lere rubee amarissimū. vt dicit
Isidorus. Est enī cistula fellis q̄daꝫ pel
licula sup gibbū epatis collocata/ et ha
bet duos furculos. ꝑ vnū deportat̄ cole
ra rubea ad intestina vt ꝑ ea virtus ex
pulsiua ꝯfortetur. vt etiam acumie suo
intestina melius expurgent̄. Per aliū
aūt deportatur colera ad stomachum vt
sua caliditate ꝟtutem adiuuet digesti
uam. Est igitur fel membꝝ calidum/ ⁊
etiam siccū. gibbo quoqꝫ epatis suppo
situm est ⁊ rnū colere rubee receptaclm
Cuius est iuuamentū vt sanguis a co
lera rubea mūdificetur. Sanguis enim

ex presentia colere incederet nisi intra cistulā fellis ei⁹ supfluitas locaret. Est aūt sua caliditate decoctiōis cibariorum iuuamentū sua subtilitate penetratiuū sua mortificatiōe & acumie pungitiuū. et intestinorum corrosiuū. & ad supflua ac fetida eijcienda excitatiuū. & etiā ex nimia calorꝫ intensiōe amarissimū. & p sui admixtiōꝫ dulcedis sāguis imutatiuū huiusqꝫ cōstā. Scdm arest. li. iij. delphinus nō habet fel. genus oīm volatiliū et oīe genus pisciū. & oīe ouās habꝫ fel. Sed ſm mai⁹ & minus & forte erit ī vijs subtilib⁹ extēsis ab epate vsqꝫ ad intestinū. Iste vie fortassis erūt fetide et forte erit fel in tali intestino. & diuersificatur. qꝛ qñqꝫ in supiori. qñdoqꝫ in medio. & qñqꝫ in inferiori. & qdam volatilia hñt fel occultatū in īestino. vt columbe/coturnices & hyrūdines. qdā habent fel magnū in epate & in ventre & in intestino. sicut accipiter/milu⁹. Item aresto. li. xiiij. Animalia qdam nō hñt fel oīno sicut equus & mul⁹ & asinus & elephas. camelus etiā nō habet fel distinctum. sed habet venas puas in qb⁹ ē fel Item qdam hoīes hñt magnū fel ī epate & qdā nō. Et est fel quoddā supfluū aggregatū sicut fex in ventre. illo tñ superfluo vtitur natura ad aliqd iuuamētum In illis aūt q hñt naturā epatis sanā. & quorum sanguis naturalr est dulcis nō inuenit fel/aut si inuenit erit puū. et hꝫ in venis valde gracilib⁹. et ꝓpter hꝫ erit epar eorum q carent felle boni colorꝫ et dulcius alijs. qñ aūt habet aliqd aīal fel/inuenit qꝫ est sub felle valde dulce. Nam p collectōem fellis ad locū vnum alie vicine ptes redduntr dulciores Fel etiā ex sue substantie subtilitate et acumie est grossorum humorum incisiuū & sua siccitate cōsumptiuū. Vñ ī collirijs ocolorum est necessariū ad visuꝫ clarificandū et acuendū ad impedimētū spūs vitalis remouendū. & maxie fel accipitrꝫ & aliarum volucrum viuentiū ex rapina sicut in viatico cōstan. tangitur Ex feruore aūt nimio & ebullitōe fellei hūoris ad epar tendētis inficit sanguis q infectus ea q ad nutrimentū mēbrorum trāsmittunt immutat & etiaꝫ ea inficit & cuti croceum colorem vel viridem. siue etiā nigrum supinducit. Cui⁹ passionis signa sunt ista totius corporis infectio. sitis adest & oris amaritudo. dolor frōtis. auriū videlicet tinnitus. & vrina crocea cū ꝯsimili spuma ꝯtinua. vomit⁹ croceus. Aliqñ etiā cōtingit poros cistis fellis opilari. Vñ colera inficit ipm epar. ac ꝯsilem inducit passionē. Vñ ꝯstan. in viatico dic qñ patit fellis substātia. i. cistis & deficit virtus ei⁹ q solet ab epate colerā rubeā extrahere remanēte colera cū sanguine tingit & alterat. Idē etiā ꝯtingit qñ apostema ē natū in vijs p qs colera ad fel transit Vñ ad epar rediēs p totū corp⁹ cū sanguie se diffundit. qꝛ si porus inferior opilet ascēdit ad viā supiorē. i. ad ipm stomachū. vñ facies fit citrina. os amarum & siccū. in stomacho ardor et sitis vrina cū egestiōe albescit. ꝓpt elongatōꝫ colere ab epate & renib⁹ vbi vrina solet tingi. Si vo porus supior opilet colera tingit inferiora. & apparēt signa que priorib⁹ sūt ꝯria. vt idē dic cōstan. Et hec de felle dicta sufficiant. &c.

Capitulum. XLI.

De splene.

Plen est dictū a supplendo. qꝛ partē sinistrā iecori ꝯriam suppleret ne vacua existeret. quē quidā cām risus esse existimant. nā splene ridem⁹ felle irascimur. corde sapimus. cerebro sentimus. iecore amam⁹. quib⁹ ꝯstātib⁹ sanū est animal & integrum vt dicit ysid. Et ſm cōstan. splen in sinistra pte collocatur cui⁹ forma naturalr est oblōga. et parum v'sus stomachū ꝯcaua. & versus costas est gibbosa In his duob⁹ loc⁹ qbusdā pāicul⁹ colligata. Et dꝫ splen duas hre venas p quarum vnā colerā nigram a sanguie epatis sibi attrahit. p aliā vo qntū sibi sufficit ad stomachū transmittit. vt eius appetit⁹ ꝯfortet Splenis igitur est iuuamentū vt ei in sinistra pte corpis dfectū suppleat. & ex opposito ad ꝯseruationē stomachi iecori respōdeat. vt propt mundificatōeꝫ epatis sanguinis feces sibi attrahat. et quantum ad

appetitum sufficit ⁊ ad confortationem stomachi trāsmittat. Est igit̉ substātia splenis rara et spongiosa ꝓpter faciliorē humoris feculēti attractōēz ⁊ remissionem. et est nigra propt̉ melācolie cuius est receptaculū assimilatōēm. Est etiā a sinistris inter costas ⁊ stomachū posita propt̉ sinistre ꝑtis tēperantiā ⁊ infrigidationē. ac propter ꝯseruandā stomachi cui ꝯiungit̉ calefactōēm. aliq̄ntulū est dura ne de facili ex qualitate hūoris feculenti cōtrahat lesionē. Cōtingit āt etiam splenē pati q̄nq3 ex ꝟtutis cōtentiue defectiōe. ⁊ h̄ qn̄ nō sufficit hūorez attrahere. vel attractū ad locū aliū destinare. Itē q̄nq3 ex opilatiōe qn̄. s. humores grossi et viscosi in vijs splenis opilātur ⁊ adunant̉. Un̄ ⁊ eius actōēs impediunt̉. Item q̄nq3 ex nimia hūoꝝ repletione. q2 hūores ad splenē ꝯfluētes propter sui sin̄ altitudīez attrahūtur. ⁊ sufficienter nō euacuātur. vn̄ inuiscantur ⁊ in ꝯcauitate splenis indurātur in tantū vt ipsi⁹ splenis substātia crescere videat̉ Sed ſm sniam ypocratis si splen sit magn⁹/corpus marcescit. et si splen marcescit/corp⁹ impinguescit. Un̄ ipsi⁹ splenis mediocritas ad puritatē potius q̄z ad magnitudinē intendēs bonitatē complexiōis designat. vt di. constan. li. ix. cap. xxvij.

Capitulum XLII

De visceribus.

Uiscera ſm ysidoꝝ inferiora dicuntur ꝓprie intestina mēbris vitalibus subdita ⁊ subiecta. que q̄dez dicūtur intestina q̄si quodā interiori nexu quadā familiari reuerētia sūt supiorum mēbroꝝ culcitra ⁊ eorundē q̄dam necessaria instrumēta. Et dicūt̉ viscera quasi vitalia. q2 locis vitalibꝫ circa precordialia vbi gignit̉ vita sūt interioribꝫ circūfusa. Hucusq3 ysido. Scðm cōstā. aūt intestina q̄dā sunt mēbra interius mutuo se tenentia ꝯcaua rotūda ꝑ ventris longitudinē ⁊ latitudinē collocata. quoꝝ cōpositio ⁊ substātia stomacho assimilatur. Sunt autē numero sex principalia intestina. quoꝝ tria sunt subtilia que supius sunt iūcta. tria ꝟo sunt grossa ab inferiori incipientia. Primū intestinū trium subtiliū vocat̉ duodenū. quia in sua lōgitudine ſm mensurā cuiuslibet hoīs est duodecim digitorū. et hoc sup dorsum erigit̉/⁊ in nullā aliā ꝑtem retorq̄tur. Secundū vocat̉ ieiunū. q2 semp a cibis est vacuū. ⁊ dicunt sapientes ⁊ expimētatores ꝙ mortuo aīali sp̄ inuenit̉ illud vacuū. Dicūt tn̄ quidā ꝙ h̄ d̄r ab anathomicis. q2 a se oīa eijciens nihil d̄ acceptis ad sui retinet nutrimentū. Tertiū subtile est appellatum. secundo simulimū. sed tn̄ nunq̄ sine cibi corpulētia est inuentū. Inter grossa ꝟo intestina primū vocat̉ orbū. et in subtili extremitate habet os vnū et est illud intestinū sic vocatū. coꝙ ipsum sit orbatū. i. q̄si viduatū ab altero orificio. Cū ei cetera intestina duo habent orificia. illud hz vnū solū. ⁊ iō se hz ad modū sacci. q2 multa recipit et pauca respectu alioꝝ eijcit vel emittit. Scðm ꝟo intestinū sub orbo siue sub sacco positum d̄r yleon. ⁊ hoc a dextra in sinistrā tendit. ⁊ dicit̉ eo ꝙ in eo intestino yliaca passio fieri cōsueuit. Tertiū intestinū vocat̉ a grecis colon. ⁊ h̄ etiā imediate cū inferiori toti⁹ corpis orificio est ꝯiūctū et in h̄ intestino grauissima passio. s. colica generat̉. vel ex ipsi⁹ intestini nimia cōstrictiōe vel alicui⁹ grossi ⁊ frigidi humoris coadunatiōe. ⁊ p cōseq̄ns viaꝝ illius intestini intrinseca opilatiōe. sicut narrat cōstan. ⁊ etiā galien⁹ sup amphorisi. Patet igit̉ ex ꝑdictis ad q̄d necessaria sunt intestina. q2 cibū imutāt. et in sua cōcauitate supflua recipiūt ad nature exoneratōēz. ad h̄ etiā sūt nccāria videlicet rotūditas gibbositas ⁊ volubilitas vt di. cōstan. vt cibo trāmissus a stomacho in eoꝝ gibbositate aliq̄ntulū inhereret. et ſm aīalis necessitatē supflua expelleret ⁊ necessaria retineret. Sūt aūt rotunda ne a stomacho i aliquo angulo supflue collecta remanerēt q̄ corruptōēz inducerent intestinis. Sūt etiā intestina duobꝫ panniculis minimis/vel ad minus inuoluta. Et hoc fuit necessarium. q2 si vnus panniculus pateretur

ab altero panniculo subueniret. Sūt aūt intestina aliquantulū villosa. et eorum villi p latū etiā extensi. vt fecis superfluitatem expellerēt. et necessaria nutrimēto cōuenientius retinerēt. Sunt autē viscera siue intestina inuoluta ad inuicē et cōnexa ita vt minora maioribꝫ et graciliora et debiliora grossioribꝫ et fortioribꝫ innitanf. vt sic actōes virtutis natural' ... expellendo superflua et in recidendo necessaria aptius pficianf. Dicit etiā arestō. li. ij. q̄ fm varietatē dentiū in mandibulis aīalium variaf in q̄ntitate et q̄litate natura intestinorum. Vñ dicit q̄ intestinum oim aīalium hn̄tium dentes i vtraqꝫ mādibula est min⁹ intestino nō habentiū. et nullū anīal habet intestinum rectū nisi hēat dentes in vtraqꝫ mādibula. Itē ibidē: venter serpētis est strictus. et est sīlis intestino amplo. et si fuerit naturalr pu⁹ hꝫ fel in intestinis. et si fuerit magn⁹ sup epar. Item idē li. xiij. Omīa aīalia ampli et recti intestini sūt gulosa valde. qr ppt diminutōem vsus cibi et indigestionē eij cīūt superfluitatem cibi indigestā. et cito exit cibꝰ. et iō appetunt multū et ptinue q̄runt cibū. Cōtingit aūt pati viscera et itestina multiplr vt dicit cōstan. li. ix. c. xxvi. Quñqꝫ ex colerico hūore vel ex melancolico substantiam intestinorum corrodente. et fluxū dissenterie inducēte. et hec passio pessima ē et mortifera. vt dr in amphorisi. Solutio ventris in cui⁹ initio colera exit nigra/ē mortale. Itē qñqꝫ ex ipsorum viscerum interiori pūctura et vulneratōe. et hoc vel ab exteriori apostemate putrefactionem et puncturā in pāniculis ipsorum viscerum inducēte vel ab exteriori lesiōe. Itē qñqꝫ ex interclusione vnctuositatis pāniculos et neruos extēdēte. et ille dolor grauis est intantū vt aliq̄n intestina penetrari videanf. Itē qñqꝫ ex hūore grosso et fleumatico inferiores ptes intestinorum obturante. et stercorum exitū phibēte et yliacam passionē vel colericā inducēte. Vñ hic morbus pestilētialis ē et mortalis. raro sanitatē suscipiens. et sepe die secundo vel tertio interficiens nisi celerius succurraf. Ceteras intestinorum passiones quere infra in tractatu de infirmitatibus de colerica passione et c.

Captulu. XLIII.

De renibus.

Renes vt ait Varro sunt dicti: eo q̄ obsceni hūores ab his nascuntur. Nā vene et medulle tenuē hūorem desudāt in renibꝫ q̄ liquor rursus a renibꝫ a calore venereo resolut⁹ recurrit et ad loca genitalia se diffūdit. vt di. ysid. Locāt aūt in laterībꝫ spondiliū dorsi in q̄bus ē sedes renū dicuntur lumbi. q̄ fm ysido. ob libidinis lasciuiā lūbi sūt dicti. qr in viris a renibꝫ et lūbis est cā veneree voluptatī. De renibꝫ aūt dicit cōstan. q̄ fuerīt facti vt ab epate aq̄ticū sanguinē sugentes eū depurarēt et eius colamentū. s. vrinā ad vesicā p meatus vritides. i. vias vrinales trāsportarent. q̄d etiā dicit haly sup tegni. Ordinauit inq̄t creator sūm⁹ duos renes vt attrahant aquositatē sanguis ab epate. et eā trāsmittāt ad vesicā expulsiōis grā quia dicit arest. li. xiij. Renes inqꝫ fuerunt creati ppter vesicā vt sic opatio vesice esset melior et pfectior qr renes sūt ad colandū superfluū hūidi decurrentis ad vesicā. Item idē. Renuncul⁹ dexter altior sinistro est in omni aīali habente renes. qr calor in dextra pte fortior est vel superior. Itē idē. In oībꝫ anīalibus renes hn̄tibus renuncul⁹ dexter est minoris pinguedīs q̄ sinister et altior. q̄m natura i dextera pte leuior est et maioris motus et caloris. calor aūt dissoluit et cōsumit pinguedinē. Itē renes sunt de vltimis mēbris interiorum. et propt̄ h̄ indigent magno calore. Recollige igitur q̄ renes sunt calidi et naturalis caloris conseruatiui frigiditatis et dorsi spondiliū sunt tēperatiui. a concauitate epat' aquosi humoris attractiui. sanguis colatiui virtutis naturalis cōfortatiui. hūoris seminalis generatiui. porosi rotundi. pinguedine cooperti. carnosi quippe sūt et porosi propter faciliorē aquose superfluitatis attractōnem. rotundi ne colligant aliquē hūorem ad putrefactiōem pinguedie sūt muniti ne ex frigiditate

ossium vel si aliquam sustineant lesionē recipiūt aūt renes q̃sdam venas stomachi ab epate egredientes qbus humor in scđa digestiōe superflu⁹ refert ad ipos renes. vnde opilatis illis venis ⁊ in suo officio impeditꝫ renes vna cū epate patiunt. Accidūt aliqñ in renib⁹ varie passiones. vt dicit cōstan. li. ij. ca. xxxiij. q̄ si vene epatis ꝑcludūtur ab hūore sanguineo ad suū nutrimentū depauperantur vñ necessario extenuātur. si vero meat⁹ eoꝝ inferiores calore ⁊ frigore constringant ex pñtia hūorꝫ superflui eoꝝ substātiam subintrātis nimis extēdūt ⁊ dilatant. ⁊ p̄ ꝯsequēs corrūpūtur. vel humores desiccati putrificantur. ⁊ in calculos cōuertūtur. Multꝫ etiā alijs modis patiunt sicut ex apostemate vētositate frigore nimio vel calore.

Capitu. XLIIII.

De vesica.

V Esica fm ysidoꝝ a venti capacitate est dicta. Nā p̄ venti cōtractionem aperit ⁊ dilatat sicut ecōuerso per venti emissionē ꝯtrahit ⁊ artat. Vocatur aūt vesica p̄ diminutōem a vesica dicta q̄dam pellicula pendens in gutture auis sic bursa in q̃ volucꝝ primo recipiūtur cibaria q̄ in p̄dicta vesicula digestioni secūde in iecore faciēde separantur. ⁊ in eodē folliculo tanq̄ in p̄mptuario proprio ꝯ futurā esuriē reseruātur. Iꝫ vesica put hic sumit fm cōstan. est pānniculus dur⁹. rotūdus. ꝯcau⁹ sicut saccus in omi parte clausus excepto solo orificio superiori. Fuit aūt substātia ei⁹ dura ne acumie vrine cui⁹ ē receptaculū lederetur. Fuit aūt ex oi pte clausa inferi⁹ vt liquor subito attract⁹ inuolūtarie expelleret. Vñ p̄ vnū ⁊ idē foramen vrina ingreditur p̄ qđ egredit. vt pꝫ in anathomia. Fuit etiam rotundū vt in augmētū colamēti sanguis dilatetur. ⁊ ad ipi⁹ susceptionē capacior redderet. Dic ei aresto. li. xiij. q̄ omē anial hñs pulmonem multū sitit. et ꝓpter h̄ indiget cibo hūido plusq̄ sicco. et iō fuit necessaria vesica ad recipiendū h⁹ superfluitatis hūiditatem. Itē ibidem. Nullū anial hñs plumas aut squamas aut cortices siue testas hꝫ vesicam oīno p̄ter tortucā marinam aut siluestrē. Nam superfluitas in hmōi anialib⁹ transit in nutrimētū plumaꝝ ⁊ squamaꝝ ⁊ hmōi. Itē ibidē li. iij. Omē anial generans hꝫ vesicā. ouans aūt nō preterq̄ gen⁹ lacertaꝝ. ⁊ nō exit hūiditas a vesica mortuoꝝ. et forte aggregatur in vesica superfluitas sicca ⁊ ex eo ꝯtingit lapis. Itē ibidem li. vi. In aiali oi carēte vesica ē vna via apparēs exitus stercoris ⁊ superflue hūiditatis.

Capitulū. XLV.

De vrina.

V Rina fm ysaac est colamentū sanguis ⁊ alioꝝ hūoꝝ exactiōe nature generatū. Naꝫ ab epate sumit initium. sed in renib⁹ recipit substātiā ⁊ colorem. aquosa eñ substantia sanguinis p̄ q̄sdā venas subtiles trāsmittat ad renes nutriendos. Vñ cū ad renum deportate fuerit regionē vbi colatur et ad modū seri eliquati depurat. ⁊ vi caloris epatis ⁊ renū tingit. ⁊ colat. et sic desudans p̄ poros vritides in vesicā in ipsi⁹ ꝯcauitate adunat. Vñ hec substantia hūida ⁊ liquida a vesica emissa ē vrina sic dicta. q2 est vritiua ⁊ mordicatiua. q2 vt dicit Egi. Qđ tangit mordet desiccat ⁊ vrit. vritiuā eñ ⁊ desiccatiuā habet naturā. vñ valet ꝯ scabiem serpiginem ⁊ impetiginē. ꝯtra pustulas ⁊ vesicas si patiens inde se abluerit in potu spleneticis ꝯfert mūdat vulnera putrida ⁊ loca saniosa. Cū felle etiā accipitris colluriata ⁊ oculis caute linitis immissa pannū corrodit et delet maculas oculoꝝ. sicut expsse dicit Constā. ⁊ galienus. et iō vrina nō est abhorrenda. q2 i multis vtilis est ⁊ accepta. Dicit etiaꝫ vrina ab vrith greco. i. demonstratiua. Demonstrat eni interiora. q2 vt certificemur de interiorib⁹ vrine iudicio vtimur. demonstrat eñ virtutē naturaleꝫ in epate ⁊ in alijs membris inferiorib⁹ per vrine substantiā ⁊ colorē ⁊ maxie p̄ eius sedimen siue subsistentiā quā medici ypostasim vocant certificamur. Nā si fuerit illa residentia in fundo vasis

alba pinea coadunata non diuisa forti
tudinē designat virtutis. ⁊ cōpletā actō
nem caloris naturalis in ipsis mēbris.
Per mediā autē regionē vrine quā me
dici enormiā dicūt de media regiōe cor
pis. i. de corde ⁊ sibi adiacētibus iudica
mus. nā si vrina in medio fuerit in colo
re ⁊ substantia bene disposita nō liuida.
nō volubilis aut obscura. vel obūbrata
spūalia mēbra iudicat esse sana. Simi
liter ꝑ ꝑtem vrine supiorē quā nephi
lem nūcupant de fortitudine virtutē ani
malis in regione capitis ꝑnosticamus
Nam si nō fuerit circul⁹ nimis grossus.
nō igneus. nō liuidus. nō viridis. non
granulosus. sed in colore ⁊ substātia tē
ꝑatus cerebrū ⁊ omīa alia mēbra ani
mali virtuti seruiētia denūciat esse tuta
Si vero cōtraria signa fuerint in vrina
contrariā designāt corpis dispositōem
Judicat autē precipue vrina ſm substā
tiam ⁊ colorē. Nam aliō signat quando
tenuis est in substātia quoniā humorē
dominātis siccitatē. aliud qñ est medio
cris. quia tūc designat tempamētū siue
equalitatē ⁊ mediocritatē ſm colorem
autē iudicat. quia multi sunt colores. s.
xx. vt dicit Ysaac et Egidius. quoꝝ qdā
caloris vel frigiditatis intēsionē alij re
missionē alij mediocritatē pretendunt.
Nā remissuꝫ calorē designat glaucus la
cteus ⁊ hmōi. Intēsum vero a ruplo su
pius. Mediocris vō subcitrin⁹ ⁊ subru
fus. Inter quos quidā designāt mortifi
catōem. vt niger. viridis. liuidus. qdaꝫ
indigestionē albus lacte⁹ glaucus. qdaꝫ
digestiōis impfectōnem ⁊ impfectā in
cloatōem. vt subpallidus. pallid⁹ Qui
dā pfectam digestionē. vt citrin⁹ rufus
Quidā excessum siue excedentē intē
sionē. vt subrubicūdus. rubicūd⁹. Qui
dam adustionē. vt inopostiā. Quidā
supadustionē ⁊ mortificatōem. vt niger
viridis. Nigredo tamē causat quādoqꝫ
a frigiditate calorē naturalē penitus ex
tinguēte. sicut pretendit liuiditas. sed
quando pcedit ex vltiata adustione tūc
pcedit viriditas. Istorum autē colorū
causas dicere nō pertinet ad hoc opus.
sed qui eas scire voluerit libros Ysaac ⁊
Theophili Constātini. Egidij legat.
in qbus tractatur pfectissime de vrinis
sed ista ad presens hic sufficiant.

Capitulum quadragesimūsextum. De ventre.

Venter vterus ⁊ aluus inter se
differunt. vt dicit Ysido. Venter
eni est qui acceptos cibos dige
rit ⁊ apparet extrinsecus. Et est dict⁹ vē
ter. eo ꝙ per ventrē veniat cibus ad totū
corpus. Aluus est qui cibū recipit ⁊ pur
gari cōsueuit. Vterū sole mulieres ha
bent in quo cōcipiūt et dicitur vterus.
eo ꝙ fetu impleatur interius. vt dicit
Ysidorus. Est igit venter nutrimēti to
tius corpis receptaculum. vt dicit Cō
stanti. membrorū nutribiliū sedes prie
digestionis ⁊ secunde fundamentū cui⁹
creatio est carnosa calida et humida. et
hoc ꝑpter digestionis necessitatē panni
culis diuersis circūdatur. ꝑpter interio
rem cōseruatōnem. cui⁹ dispositio est ro
tunda. ꝑpter liberiorē ciborū nutribiliū
collocatōem. Oblonga fuit. ꝑpter facili
orem ipsius cū supioribus et inferiori
bus coniūctōem siue colligatōem Me
dium eni locum in corpe sibi vendicat.
vt nutrimentū inferioribus ⁊ supiori
bus membris distribuat ⁊ trāsmittat.
Est igitur venter inter omēs ptes cor
poris mollior ⁊ infirmior et tamen cete
ris est vtilior. Nam tanqꝫ nutrix corpo
ris ꝑ omnib⁹ alendis corpis membris
cibos recipit ⁊ decoquit ⁊ ad singula mē
bra debita nutrimenta deriuat ⁊ trans
mittit. Supfluitates multas ꝑpter ali
orum mēbroꝝ nutrimentū in se recolli
git. sed eas diu ferre nō sustinēs ipsas
a se reijcit ⁊ expellit. Ex mala dispositōe
membrorū nutribiliū que intra se cōti
net. diuersas infirmitates cōtrahit ali
quando ⁊ incurrit. que quidē passiones
tanto sunt piculosiores quanto ventri ⁊
alijs vitalibus sunt ꝑpinquiores. Pati
tur siquidē sepius propter nimiā reple
tionem. et tunc nō curatur nisi ꝑ cōtra
riam euacuatōem. Et ecōuerso quādo
molestatur propē nimiā inanitiōem ei
succurritur ꝑ contrariā repletōeꝫ. sicut

dicitur in amphorism. Quecumqz enim egri tudines ex plenitudine fuerint euacuatio sanat et quecumqz ab inanitione soluit plenitudo. Item actiones ventris secundum diuersitatem temporis variantur. Nam in hieme naturalis calor in interioribus ventris conclusus fortius operatur. vnde appetitus in hyeme magis accidit et digestio fortior generatur. quia vt dicitur in amphorism. ventres in hyeme et vere sunt calidissimi natura et somni longissimi.

Capitulum quadragesimumseptimum. De vmbilico.

Vmbilicus medius est corporis locus sic dictus. quasi iliorum vmbo sicut vmbo in medio clipeorum locus est dictus. Ex vmbilico enim infans impendens nutritur. Est enim vmbilicus secundum Constantinum ex neruis venis et arterijs compositus quo mediante fetus sanguinem subtilem attrahit et sugit/ et per ipsas arterias spiritum recipit. Rumpitur autem vmbilicus iuxta matricem dum fetus egreditur. et cum fetu exit. quem obstetrices ligant quatuor digitorum longitudine. et ex hac ligatura fiunt extremitates vmbilici et rotunditates. Huiusqz Constan. Super Ezech. quarto xvi. dicit Hiero. sic. Naturale est infantibus ortis praecisio vmbilicum praescindi. deinde ad sanguinem diluendum aqua lauari. tertio humorem pumicosum sole siccari. quarto tenera corpora pannis stringi ne membra diffluant. et sic deprauentur. Ibidem etiam dicit glosa gregorij quod vmbilicus est quo fetus alitur in vtero sicut arbores et virgule per radices humore occulto terre nutriuntur. In vmbilico autem sita sunt genitalia mulierum. sicut in lumbis genitalia virorum. et ideo vmbilici nomine luxuria designatur in Job. xl. Virtus eius in lumbis eius. et fortitudo eius in vmbilico ventris eius. De vmbilico autem dicit. Arist. in li. xiij. quod omne animal generans et ouans habet vmbilicum tempore partus et cum crescit pullus auis. latet vmbilicus. et nihil omnino apparet. quoniam continuatur cum intestino per aliquam partium venarum. Item idem. li. xvi. Creatio vmbilici non est nisi cortex continens venas. et cum vmbilico continuatur. et currit sanguis a matrice per venas vmbilici quasi per canale ad pueri nutrimentum. Crescit ergo conceptum per eius vmbilicum. vt dicit in eodem

Capitulum quadragesimumoctauum. De genitalibus

Genitalia sunt partes corporis vt et nomen ipsum docet. que gignende sobolis virtutem acceperunt. vt dicit Isid. Hec etiam pudenda pre verecundia dicuntur. vnde et teguntur. ita quod non habent eandem speciem decoris sicut alia membra que in promptu sunt locata. Et ideo reputantur inhonesta. inter que vnum dicitur veretrum. vel quia viri est tantum vel quia membrum est verecundum. vel quia ex quo virus emittitur. Nam proprie dicitur virus ille humor a viri natura fluens. vt dicit Isid. Sunt etiam alia membra virtutis generatiue fundamenta. scilicet testiculi. diminutiue a testibus dicti. quorum numerus incipit a duobus sine quorum testimonio non est aliquis vir perfectus. hi semen calamo administrant. quod a spine medulla et a renibus suscipiunt gratia percandi. Huiusqz Isido. secundum Constantinum substantia eorum composita est de carne glandulosa. alba. molli. et rara. et hoc fit propter caloris obseruationem. et sanguinis immutationem in albedinem. quod fit per vehementem calorem in ipsorum substantia sanguinem decoquentem. et in albedinem commutantem. Et dicuntur hec membra principalia. quia principalis actionis virtutis naturalis scilicet generatiue sunt proprie instrumenta. que si precisa fuerint. vigor virilis sexus eneruatur. et masculina complexio in femineam alteratur. Et ideo secundum Aristotelem libro. iij. Eunuchi quando castrantur ante pollutionem in somno non oritur in corpore eorum post hec pilus. Si vero castrentur post pollutionem preter pilos pectoris omnes pili defluunt et efficiuntur effeminati et molles animo et corpore imbecilles. Unde Arist. libro. viij. voces hominum quando castrantur mutantur et efficiuntur sicut feminarum et forme eorum alterantur et figure. Animalia autem quando castrantur in iuuentute efficiuntur maiora. sed si castrentur post perfectionem non augmentantur. Cerui etiam si castrentur

post pfectõem nõ augmentãtur. Cerui etiam si castrẽtur ante cremẽtũ cornuum nõ oriunt eis cornua. et si post ortũ castrent. nõ vlterius crescũt cornua amplius. nec mutãt cornua. nec eijciũt ea sicut faciũt non castrati. Dicit etiã ibidem q si vituli nõ castrẽtur cito post annũ remanent pui. et dicit quãdo castrantur. extrahũtur radices neruorũ. et si acciderit loco vulneris apostema. cremabunt testiculũ abscisum. et ponũt cinerẽ super apostema. Et quedã animalia castrantur solũ propter testiculos sicut castores qui etiã quãdo psequũtur a venatoribus ipsis dentib' truncant testes ne vlteri' psequãtur. Dicit etiã q onagri masculi castrant filios et eis dentibus testiculos pscindunt. sed matres a masculis occultant eos. et pcauent eis a maribus ne castrent. Item dicit libro. xvi. q auiũ testiculi post tempus sibi ad coitum a natura deputatũ efficiũtur paruli intantũ q tunc nõ apparet. sed tũc quãdo instat amoris tẽpus crescunt valde.

Sunt igit illi testiculi cum alijs mẽbris sibi administrãtibus humoris seminalis principiũ. et eius primũ et radicale fundamentũ. Nam vt dicit Constantinus. Deus ad animaliũ generatõem cõuenientẽ cõuenienta pcreauit membra in qbus inseruit materiale principiũ generatõis. quod quidẽ sine amoris affectu nõ potest produci ad effectũ talem. mẽbris genitalibus siquidẽ inseruit insepabilitatẽ et appetitũ. vt vnũ quodqz animal ad cõseruatõem speciei et multiplicatõem sui animaret. et hoc quidẽ diuino nutu factũ est ne forte abominato coitu ab animalib' generatõ cuitaret. ad generatõis autẽ talis cõpletõnem necesse est duo animalia cõuenire scz masculũ et feminã. ex quor semie mutuo procrearet quodlibet indiuiduum. ita q in vno scz generatũm. scz in femina essz quasi principiũ materiale et passiuũ. In masculo vero esset formale principium et principaliter effectiuũ. Et iõ dicit Arestoteles libro. v. q generatio animaliũ duplex habet pricipiũ scilicz marẽ et feminã. Ex mare autẽ principium motus est sicut forma. Femina autem est sicut materia. ex cõmixtione autem vtriusqz fit creatura et creatio embrionis et cetera. Ap aut igit deus mẽbra generantiũ vt alterum emitteret seminale principiũ alterum reciperet. Et hec membra taliter a deo sapientissime sunt formata. vt ad opus suum nec meliora possunt eẽ neqz pfectiora. vt dicit Constãtinus. Sz certe bis mẽbris plurimi abutũtur. quoniã ipsis ad generatõis fructũ nõ vtunt. sed pot' cõtra ratõis ordinẽ et nature iura nõ ad seruendũ pcli. sed pti' turpitudini ac libidini eadẽ implere dinoscũtur. Et iõ de illa materia dignũ duxi sub silentiõ preterire ne forte spermatis explanãdo originẽ progressum vel finẽ videar carnalibus occasionẽ cogitãdi carnalia exhibere. de hoc solũ admonẽs vniuersos ne quis putet predictor membror officio eẽ p libito abutẽdũ. nã quicũqz pter legitime generatõis cõcessum vsum voluntarie membris genitalib' ludibria libidinis exercuit deũ nature parentẽ et genitorẽ iã pdidit. nec in generatiõe iustorũ nisi cũ digne penituerit locũ inter filios glorie possidebit. Naz abusus generatiue preter patris luminũ iniuriam et quã meret offensam tollit grãm. vulnerat naturã. pdit societatẽ angelicã. acquirit gehennã. denigrat famã. euacuat substantiam. et spoliat gloriã sempiternã vt dicit Ambrosius.

Capitulũ quadragesimũnonum. De matrice.

m Atrix in femina est singulare mẽbrum ad modum vesice dispositũ ad susceptõnem humoris seminalis a natura deputatum ad quam tãqz ad muliebris corporis sentinã cõfluit humoris menstrualis superfluitas. q propter menstrualem fluxum et refluxum menstruum est vocatum. eo q circuitu lunaris luminis solet accidere hoc superfluum. vt dicit Isidorus. Hec etiam muliebria nuncupãtur que in mulieribus durant naturaliter qdiu viget in eis vis concipiẽdi quibus totaliter

deficiētibus deficit cōceptōis virtus. Et
dicitur muliebria. quia in solis mulie
ribus hec infirmitas inuenit. Nam sola
mulier animal mēstruale est. vt dicit Isi
dorus. cuius cruore cōtacte fruges nō
germināt moriūtur herbe. amittūt arbo
res fructus &c. Huius sanguinis propri
etatē et naturā quere supra libro. iiij. in
tractatu de humoribus Hoc menstruum
est humane generatōnis principiū. hoc
nobiliū et ignobiliū est cōmune in ma
tris vtero nutrimentū. Unde ager no
stre natiuitatis irrigatur et nutritur infan
tulus quādiu in matrice cōseruatur. Ha
bet autē duas cellulas siue cōcauitates
dextrā scilicet in qua masculus generatur. et
sinistrā que cōceptioni femine deputatur
fetus autē inter duas cōcauitates con
ceptus vtriusque sexus dispositōem habe
re cōsueuit. In anathomia autē dicitur quod
matrix tres habet cellulas a dextris tres
masculo appropriatas. et tres a sinistris
feminis deputatas. In medio vero nasci
tur hermofrodita. in matrice vero conci
pitur fetus qui a fouēdo est sic dictus cuius
folliculus siue pellicula qua circūdatur
secūdina dicitur que simul cū infante na
scitur. et si in matrice casu aliquo post
partum in vtero māserit periculum indu
cit nisi nature vel medicine remedio ex
pellatur. Subiacet autē matrix ipsa mul
tis passionibus. quādoque patitur superfluorum
humorum retentiōem. et hoc ex viscoso hu
more ora venarū opilante vel ex frigidi
tate coartāte vel et siccitate cōsumente.
et he diuersitates dinoscūtur per signa pro
pria. Item quādoque patitur nimiū hu
morū menstrualiū fluxū et effusionē. et
hoc vel ex nimia abundātia quā natura
nō potest retinere. vel ex nimia acuitatis
humorū violentia. et hec passio si antiqua
fuerit vix curatur. ex quo enim orificia vena
rum lōgo tempore sunt apta difficile con
solidātur. Itē patitur matrix suffocatō
nem. in qua passione videtur mulieri debe
re suffocari. matrice spiritualia compri
mente. quod cōtingit ex nimia humorum
repletōne matricē extendēte vel corrup
ta et venenosa fumositate a corrupto hu
more resoluta vacuitatem matricis re
plente et extendēte. Unde matrix repleta
superius eleuata cōprimit spiritualia. vn
de mulier pene suffocatur. Itē quādoque
patitur precipitatōem quādo dextrorsum
vel sinistrorsum plus debito inclinatur.
vel de loco suo exterius egreditur. quod ac
cidit ex neruorum ipsius relaxatōe ex super
fluis humoribus ipsam matricē aggra
uantibus. Itē patitur aliquādo aposte
matis interioris puncturā et dolorē. vt
dicit Constātinus. ex humoribus collectis
ad apostema. vnde sequitur punctura do
lor grauissimus et arsura. Itē patitur post
impregnatōem dolorē et distensionē ex
motu fetus et maxime circa partum. tunc
enim mouetur motu fortiori Unde necesse est
tūc temporis matricē cōcuti atque ledi. maxime
autē patitur quando in partu se exonera
re nititur. et exitus fetus a casu aliquo
impeditur. quod contingit aliquotiēs ex angu
stijs viarū ipsius matricis quandoque ex pingue
dine mulieris. aliquando ex nimia fetus mag
nitudine et debilitate ac defectu virtutis ex
pulsiue in corpore parturiētis. aliquando etiam
contingit fetū esse mortuū. et ideo nō adiuuat
mouēdo ad exitū siue ad partū. et aliquando cre
dit se mulier habere puerum et gestat in vte
ro aliquod frustulū mēstruosum sicut narrat
Arest. li. xviij Accidit etiā mulieribus post
impregnatiōem infirmitas que mola dicitur. pu
tabat enim quedā mulier quod post coitū viri esset
impregnata et inflabatur venter eius. et apparue
runt in ea signa impregnatōis. et cū peruenit
tempus pariēdi nō diminuebatur in ea tumor
vētris sed sic māsit per tres ānos. tandē pe
perit frustū carnis ita durum quod vix potuit
ferro diuidi. et tale frustū mola dicitur. et hoc
quidē accidit sicut dicit Arist. ibidē. quasi vide
licet sit suffocatō concepti ex pauore et hu
more male digestiōis. quia tūc generatur
frustū. quod quidem mola dicitur in matrice. &c.
Istis et multis alijs patitur misera ma
trix mater nostra. &c. Sequitur aliud capitulū.

Ca. L. De natib⁹.

n Ates dicitur eo quod in ipsis innitimur
dū sedemus. vt dicit Isid. Unde conglo
bata est in eis caro ne premerētur carnis
mole dolerēt. In ipsis enim feritur truncus corporis
qui a collo incipit et vsque ad nates se extēdit

vt dicit ysidorus. Nates fm Constan. sunt neruose. et h ppt coxarū et femorꝫ cū trunco corpis colligationē. et ideo fuerunt carnose ad temperādum neruorū et etiaꝫ ossiū frigiditatē. et etiā ad defendendā neruorꝫ sensibilitatē. vt dicit cōstantin⁹ li. iij. c. viij.

Capitulum LI.

De femoribus.

Femora dicūtur eo q ex illa pte corpis viri a femis discernuntur. Extenduntur autē ab inguinibus vsqꝫ ad genua / et mouētur femora in coxis quorū concaua vertebra dicuntur. Coxe vero quasi coniuncte axi dicuntur. Flectūtur autē femora intus et non extra. subtus scꝫ et nō supra. sicut brachia. Vñ a quibusdā suffragines nuncupātur. vt dicit ysidor⁹. Sunt aūt femora ex magnis ossib⁹ composita. vt dicit constan. li. iij. c. viij. tota quideꝫ a supiori parte concaua. a pte anteriori gibbosa duo habentia acumina. Fuit autem necessaria magnitudo. vel quia totius corporis sunt ossiū fundamēta. vel quia maiores portāt lacertos et neruos per quos fit pedū motio volūtaria. fortitudo ptis exterioris, fuit necessaria vt locū habeant lacerti et nerui / qui si essent intrinsecus cōtristarentur et lederent. Sunt aūt eadem intrinsec⁹ aliquātulum rotunda. et hoc fuit necessariū. q si ex vna parte tantū tortuosū esset totū corpus / esset tortum et non rectum. concauitas insup fuit necessaria cū gibbositate interiori. vt firmior esset incessus eorꝫ. Concauitas fuit necessaria vt ꝯcauitatū crurū essent subintratiua sunt etiā femora carne et musculis munita. vt ossa haberent tutelā ab intrinseca lesione. et etiam frigiditatem ossium temperarēt. Sunt etiam versus partes hōmis supiorem grossiora. ad partes vero inferiores graciliora: et hoc erat necessarium vt tanqꝫ media int⁹ extrema debitam hērēt cum vtrisqꝫ ꝓportionē.

Capitulum LII.

De genubus.

Genua fm ysid. ꝯiunctiōes sunt femorꝫ et crurū. Et sunt dicta: eo q i vtero genis sunt ꝑposita. Coherent eni sibi et cognata sunt ocul⁹ lachrymarꝫ indicib⁹ et miscdie. Nā a genio genua dicūt. Cuꝫ eni qs gignit: ita formatur vt genua sursum sint quorꝫ ꝯiunctione oculi formātur vt cōcaui. aut reconditi efficiant fm dbum phi. Genua cōprimit arta gena. Inde est q cum homines ad genua se ꝓsternūt facil⁹ lachrymant. Voluit eni natura eos vteri materni rememorari vbi in tenebris consedebāt anteqꝫ ad lucē venirēt. huc usqꝫ ysid. Sūt aūt fm cōstan. li. ij. c. viij. ossa qdam rotunda cartilaginosa atqꝫ cōcaua. Fuerūt etiam rotunda et vt crura et coxa in ipsorꝫ cōcauitate facil⁹ ingerentur / neruosa sunt. vt d facili crura a superiorib⁹ sepentur. propter h etiaꝫ sunt neruosa vt actiones spūs aīalis ad motū gressibileꝫ faciendū ad partes inferiores transmitterētur. Depauperantur aūt genua a carnositate et pinguedine propter mot⁹ ꝯtinuitatem. Si eni essent nimis carnosa / tunc de facili opilarent. et sic actōes vtutis sensibilis per aliquā carnis grossiciē impedirētur. Vñ et genua qꝛ neruosa sunt valde et sensibilia sunt de facili lesionē incurrentia qñ nerui sensibiles interi⁹ vel exterius aggrauātur. vt dicit constātinus.

Capitulum LIII.

De cruribus.

Crura a currēdo sunt dicta: qꝛ his currimus et gressum facim⁹. Et sunt dicte tybie. quia tybie sunt similes siue tube in specie et longitudine. vt dicit Isidorus. Sunt autem crura fm Constantinum inter femora et pedes inter media. quibusdā neruis et lacertis cū inferiorib⁹ concatenata per q influētia gressibil⁹ motus et regitiue virtutis ad pedes deriuat. Sunt aūt crura ex ossib⁹ fortissimis cōposita q tanqꝫ colūne corpis ad deferendā ipsi⁹ molē sūt abilia. Sunt etiā qbusdā muscul⁹ et carnositate a pte vestita superiori vt sic in cōplicatione eorꝫ cum femorib⁹. nec ab

cis reciprēt nec eis inferrēt offēdiculū. Unde tāq̄ȝ culcitra ad molē corpis supportandū. carnositas ipoꝝ cutiū in pte supiori interi⁹ ē collocata. Sūt etiā nerrosa. vt sic ad motū velociorē eēnt fortiora. Sūt etiā medullis plēa. vt v̄tus vitalis ⁊ aīalis ꝑ neruos ⁊ arterias diffusa custodiret. ⁊ ossiū siccitas medulle humectatione irrigaret. vt dic̄ cōstan.

Capi. LIIII.

De pedibus.

Pes vt dicit ysid. dr̄ a podos grece. Nā pedes q̄ndē alternis motib⁹ solo fixi icedūt. Est aūt pes extrema pars ipi⁹ hōis sustentās etiā pondus toti⁹ corpis. Cōponit aūt fm̄ cōstan. ex ossib⁹ q̄dragintaq̄tuor. quoꝝ duo sunt calcaneoꝝ. duo maniculaꝝ raste pedum decē digitoꝝ triginta. Est aūt subt⁹ carnosus in extremitatib⁹ plan⁹. in medio aliq̄ntulū ɔcauus. idō carnosus vt ossa et arteriaꝝ duricie tuerent. Plan⁹ fuit vt supposita facili⁹ portarent. ideo cōcauus fuit vt si pes acuto supponeret. ad concauū loci refugiū haberet. diuersis ligaminib⁹ ⁊ neruis ossa pedū colligant. qd̄ fuit necessariū ad mai⁹ robur propt̄ fortiorē corpis sustentatōez. ⁊ vt pedes motū hrēnt leuiorē. Uariant aūt pedes in aīalib⁹. Dic̄ enī arest. li. xiij. Quedā aīalia pedes habentia hn̄t pedes anterius ⁊ posteri⁹. Et q̄dā in laterib⁹ sic̄ aīal hn̄s sanguinē ⁊ multipes. Et hoc genus habet propriū ꝙ pedes eius sūt in anteriori corpis. Et cā illi⁹ est q2 pes anterior ⁊ posterior sunt adunate in loco vno. Itē ibidem dicit ꝙ natura posuit loco manuū i q̄drupedib⁹ pedes anteriores. Pedes aūt posteriores sunt necessarij. vt portent pondus aīaliū. Et fuit hoc necessariū vt essent q̄tuor pedes in quadrupedib⁹. Nā ad terrā totū coꝛp⁹ corp⁹ naturalr̄ inclinat. ⁊ etiā ad terraȝ mouet toto brutali appetitu. Et idō necesse fuit tot fulcimētis erigi. vt possent habilius ⁊ facili⁹ motu ꝓgressiuo ꝓgere et moueri. Idō etiā fuerūt pedes posteriores necessarij. q2 sicut di. arest. ꝙ pes anterior oīm animaliū quadrupedium maior est ⁊ spissior pte posteriori. Et idō vt faciliter possent erigi ⁊ moueri posterius sicut et anterius pedes posteriores sunt necessarij. Sic suo modo est d' pueris. scilicȝ quia pars anterior est ponderosior inferiori. et propter hoc incedūt pueri super manus incuruati. et vtūtur manibus pro pedibus in rependo. quia nō possunt eleuare corpora sua. quoniā superior pars corporis maior est inferiori. Cum ergo iuuenescit homo. augmentatur pars inferior. et attenuat pars superior corporis magis inferiori. vnde paulatim sursum erigitur. Dispositio autem quadrupedū est econuerso quia pars inferior primo est valde magna. sed in iuuentute proficit pars superior ⁊ eleuatur. Et propter hoc erit eleuatio capitis ⁊ anterioris partis equorum. multo maior q̄ȝ partis posterioris. Signum huiusmōi est sicut ibidem dicitur ꝙ pullus equinus pede posteriori tangit caput suuȝ. sed quādo intrat etatem nō potest facere idem. Item dicit arestoteles libro. ij. ꝙ pes sinister in animalibus in parte anteriori absolutus non est. neqȝ ita leuis motus sicut sinistra manus i hominib⁹ preter q̄ȝ in elephante. Item Aresto. ibidem dicit ꝙ elephas in sedendo flectit pedes suos: sed non potest flectere quattuor simul propter pondus corporis. sed flectit pedes posteriores sicut homo. Item ibidē dicitur ꝙ volatile flectit pedes suos ad posterius. sed alas que quidē sunt loco manuū flectit ad anterius. Item ibidē etiam dicitur ꝙ pes dexter maioris est motus generaliter in animalib⁹ q̄ȝ pes sinister. Et ideo dicitur ꝙ animalia quidam quādo ambulant primo mouent pedem dextruȝ sicut leo et camelus arabicus. scilicet dromedarius. Aliquādo tamen quedā aīalia mouēt pedē sinistrū sicut vulpes et lupus: qui habent pedes et tybias sinistre partis parte cōtraria longiores. Et ideo semꝑ claudicant a dextris. a sinistris altius se erigendo et se ad dextrum deprimendo. Est itaqȝ pes dexter maioris caloris. motus et vigoris generaliter i aīalib⁹ q̄ȝ sinister.

Et est signū ad hoc q̄d Galien⁹ sup amplorū. dicit ꝙ mulier in vtero fetū gerens ⁊ iunctis ⁊ ꝯpositis pedib⁹. dū subito fuerit vocata. si masculū habuerit in vtero. primo ad mouendū pedē dexterū admouebit. Si vero feminā gestauerit ecōuerso. Item dr̄ ab eodē li. ij. ⁊ iij. ꝙ om̄e anīal multoꝝ digitoꝝ in pedib⁹ est multoꝝ filioꝝ: ⁊ ecōuerso. Item lib. ij. Pedes oīm q̄drupedū sunt ex osse ⁊ neruis ⁊ modica carne Similit̄ ⁊ volatiliū et bipedum p̄ter hoiem: cui⁹ pedes sunt subtus multe carnis. et hoc ꝓpter ossiū et neruoꝝ multipliciū defensionē. Itez sunt animātia vtentia pede loco man⁹ vt simea in quadrupedibus. et psitacus et porphirio in volatilib⁹. Nam pedum adiutorio se iuuāt in cibando. Itē idez li. xiij. Nullū anīal hñs scissurās mltas in pede habet cornua. Et tñ om̄e aīmal hñs culmos in ore ꝓminētes. hab; vngulas pedis scissas sic aper. Itē li. xiij. Pedes in apib⁹ posteriores maiores sunt q̄ medij vel anteriores ꝓpter ambulationē. ⁊ vt cito eleuētur a terra qñ voluerint euolare. Item li. xvi. Om̄e anīal q̄drupes hñs multas scissuras in pedib⁹. vt leo canis lupus vulpes generant filios cecos. De pede ergo recollige: qm̄ pes est in vltimo aīalis ad ei⁹ perfectionē lōgus plan⁹ ⁊ ꝯcauus. propt̄ fortiorem vestigij impssionē. digitis etiaz distinct⁹ propt̄ sui fortiorē detentōem. Osseus ⁊ neru9⁹ propt̄ meliorē duratōnē. in aīalib⁹ necessari⁹ ad eoꝝ erectōem et motionē. Insup ad eoꝝ defensionez. in volatilib⁹ scissi pedis ⁊ curui vnguis ad victus acq̄sitionem. in volatilibus clausi pedis ad sui regimen in aquis et directōem. Et hec de pedum proprietatibus iam sufficiant.

Capitulum. LV.

De planta.

Planta pedis est extrema ps aīalis a planicie sic dicta. Planicies enī in ea sic exigitur vt fortius terre imprimat̄. vt dicit ysid. duriori cute vestitur q̄ cetera ps corporis ne a spinis vl̄ etiā ab alijs obicibus patiatur subito. ideo et animantiū pe. seu vngulis ⁊ etiā soleis muniūtur. ne de facili calcando offendātur. Plāte quoq; etiam toti⁹ corpis mole ⁊ pondere opprimunt̄. ⁊ iō calceis et soleis indigent ne ledant̄. vt dicit ysidorus ⁊c.

Capitulum. LVI.

De calcaneo.

Calcaneus posterior pars pedis est ⁊ inferior a calcando dictus quia eo terre vestigia imprimūtur. vt dicit ysid. Et est rotūdus dispositione. vt dic̄ ꝯstan. Et aliq̄ntulū oblōg⁹. Rotund⁹. ne de facili ledat̄. oblōgus vt imprimat̄ firmi⁹. Solid⁹ etiā fuit factus ne de facili ꝑmeret̄. Ex mollib⁹ ligaminibus cū cauilla colligat⁹. vt sursum et deorsum facilius moueret̄ vulnera sibi impssa difficilis sūt curatōis. tum propter paucitatē carnis. tū propt̄ motus cōtinuatōem. vt dic̄ Constan. li. ij. c. x.

Capitulum LVII

De ossibus.

Iacto de ꝓprietatib⁹ mēbroꝝ pn̄cipaliū ⁊ officialiū de consimilibus membris et eorum cōditionibus. nunc dicendū est: et primo de ossibus. Nam ossa sunt toti⁹ corpis solidamenta vt dicit ysidorus. In ipsis enī robur consistit animalis. Sunt autem ossa ab vsto dicta. quia ab antiquis vrebātur vel vt alij putant ab ore ossa dicuntur: eo ꝙ in ore pateant. Nam vbiq; cute et carnibus tecta celantur excepto solo ore in quo ossa dentium demonstrantur. Compago enim ossa capitis sunt dicta. eo ꝙ sūt compacta neruis velut glutino quodā adhereant. vertebre aūt dicuntur summe ossium partes. nodis grossioribus conglobate sic dicte. eo ꝙ ad flexionem membrorum vertantur. vt dicit Isidorus libro. xi. Os est durior ⁊ siccior pars corpis animalis. Et hoc fuit necessariū. aut quia ossa sunt corporis fundamenta: super que totius corporis fabrica est sita. et ideo oportuit ea esse firmiora. aut q2 ab exterioribus defendunt interiora.

Sunt aũt ossa in corpe multa in specie diuersa. ⁊ h̃ propt̃ maiorẽ corporis fortitudinẽ. vel ꝓpter mot⁹ leuioris facilitatẽ. vel propter cauendã nimiã corpis passibilitatẽ. Tãta em̃ est inter mẽbra corpis colligãtia ꝙ vno patiẽte oĩa cõpatiũt͛. Vñ natũa fere oĩa duplicauit mẽbra vt si vnũ ꝑ ateretur alterũ ꝯpateret͛ et iõ vbi oportuit plura cõpegit ossa. In ꝗntitate sunt diuersa. qꝛ ĩ magnis mẽbris sunt magna / ⁊ in ꝑuis ꝑua. Itẽ sũt qualitate diuersa cũ quedã sunt longa quedã rotunda. q̃dã ꝯcaua. q̃dã solida. Solida sunt q̃dẽ propt̃ maiorẽ firmitatem. Concaua vo propt̃ maiorẽ mot⁹ leuitatẽ. Naꝫ qꝛ magna erãt ⁊ mobilia fecit ea natura ꝯcaua q̃ duab⁹ de causis medullis sunt plena. ne scꝫ ẽ cõcauitate frangerent͛ ⁊ vt inde nutrirent͛. Vñ per euaporationẽ medulle ꝑ poros ossium carnes q̃ sũt ipsis ossib⁹ viciniores / sũt ceteris dulciores. Sunt etiã ossa q̃busdã neruis inuicẽ cõstricta. ne ex nimio motu ossiũ se diiungerent͛ / ⁊ sibi inuicem efficacius cooꝑarẽt͛. In prima aũt ossiũ cõiunctione inest quedã viscosa hũiditas vt leui⁹ inuicẽ mouerentur. Sunt etiam in extremitatib⁹ cartilagine vestita ne ex nimia ꝯfricatõe lederẽtur. huc usqꝫ cõstã. li. iij. c. ij. Scd̃m aresto. enĩ li. xij. ossa fuerũt creata ꝑpt̃ salutẽ corpis mollis qm̃ natura ei⁹ est vald̃ dura. In animali carẽte ossib⁹ est mẽbꝝ ꝯueniẽs ossib⁹ eoꝝ defectũ supplens sicut aresta in piscibus. sic ⁊ oĩm principiũ venarũ est cor vl̃ ꝑ par. sic spondile dorsi oĩm ossium principiũ est sup qđ fundant͛ et radicant͛ oĩa ossa sicut nauicla sup carinã suã. Natura itaqꝫ ossiũ est cõtinua cũ spondili. qm̃ ossa spondilia sunt custodientia teneritatẽ corpoꝝ aĩaliũ. et ossa q̃ vicinãtur ventri sunt parua vt non ꝓhibrant tumorẽ ventris ꝑpter cibũ aĩalis. Itẽ idem. Ossa masculoꝝ fortiora sũt ossibus feminaꝝ generaliter ⁊ duriora et maxie ossa leõis. q̃ ꝑpter sui duriciẽ ex se ignẽ mittũt more lapidis si ad se inuicẽ collidant͛. Ossa vo auiũ sunt debiliora alijs ⁊ simil͛r pisciũ. Itẽ idẽ aresto teles li. iij. Ossa abscisa nõ recrescũt sicut nec cartilago. qꝛ creatio illi⁹ est ꝓpinqua creationi illoꝝ. cũ cornua ⁊ vngule aĩaliũ ⁊ auiũ rostra pñt ad ignem mollificari ⁊ incuruari. ossa nec incuruant͛ nec mollificant͛ nec flectũtur. sed cõtundũtur. Itẽ idẽ aresto. li. xij. Aĩal hñs spinas loco ossiũ est pauci sanguis. Itẽ oĩe aĩal hñs dentes in vtraqꝫ mãdibula habet ossa medullata. ⁊ ipoꝝ medulla similis est pinguedini. Quedã tñ ossa sunt spissa ⁊ dura vñ vident͛ esse sine medulla. vt ossa leonis ⁊ elepantꝫ. qꝛ medulla talium aĩalium latens est in poris ossiũ ⁊ occulta. Recollige igit͛ breuiter ex ꝑdictis ꝙ ossa sunt toti⁹ corpis fundamenta frigida dura ⁊ sicca et ꝑpt̃ dominiũ frigiditatis naturalit͛ sunt alba fortiora ⁊ frigida ⁊ firma. interi⁹ ꝯcaua. medullis plena. ligamentis neruosis cõiuncta. cõtinuo se supportãtia. Nã minora sup maiora radicant͛ ⁊ maiora minc inde miro nature artificio coaptãtur. Sunt etiã cute et carne vestita q̃si vtriusqꝫ fulcimenta inflexibilia nerui naturali iunctura a calore carnis ⁊ sanguinis temꝑamẽtũ recipientia. Sunt etiã ex se insensibilia. tñ vehemẽtẽ inferũt corpori lesionẽ. q̃n sunt conscissa vel confracta. et h̃ ꝑpter neruoꝝ vicinitatem. quoꝝ ligamẽtis sunt inuicẽ cõiuncta. Cõtingit aũt ossa pati ex cã extrinseca sicut ex fractione. ꝯcussiõe. abscisione et iuncture egressione / ⁊ hmõi. q̃nqꝫ ex cã intrinseca. ⁊ hoc aliquotiẽs ex materie furiose corrosione. vt patꝫ in erisipilam. i. ignẽ sacrũ patientib⁹. q̃nqꝫ ex nimia humoꝝ in iuncturis ossiũ aggregatione ⁊ repletiõe. / vt pꝫ in arteticis. et quandoqꝫ ex medulle interioris corruptione vt accidit in leprosis. q̃ndoqꝫ ex humoris medullaris cõsumptõe. vt accidit in ethicis ⁊ cõsumptis. Dolor autem ossiũ tanto est grauior ⁊ etiã piculosior / quanto in ꝓfundioribus ossium concauitatib⁹ radicatur. Unde ossa corrupta carnẽ sibi ꝓximã paulatim corrũpunt et putrefactionẽ inducunt ⁊c.

Capi. LVIII.

De medulla.

m Edulla fm Isido. est appellata
eo q madefaciat ossa. Irrigat
eni ꝛ cōfortat ossa. vt scꝫ corꝑ tē-
peret qualitatē frigidā. Est autē medul-
la fm Constantinū substantialiter ca-
lida ꝛ humida ꝛ ex purissimis ꝑtibus ꝛ
vnctuosis humorib⁹ nutribilis in ossiū
cōcauitatibus generata. vñ sua calidita
te ossium tēꝑat frigiditatem. ꝛ sua hu
miditate corꝑ siccitatē irrigat. ꝛ sua sub-
stantiali ꝓprietate virtutē animalis nu
trit ꝛ cōseruat. Medulla eni influentiā
spirituū recipit a cerebro ꝛ ꝑcipue me-
dulla ossiū spondiliū. que a phisicis nu-
cha appellatur. ꝛ hec medulla medianti
bus q̄busdam neruis substantiā ꝛ mo
tum membris sub collo positis admini
strat. vt dicit Cōstantinus libro. ij. ca.
x. Medulle etiā fm Isido. sua subtilita
te ꝛ liquida vnctuositate ꝑ ossa euaporāt
ꝛ liquorē tenuē desudant. qui liquor ca
lore venereo resolutus in renib⁹ anima
liū amoris ꝛ voluptatis generat incen
tiuū. vide supra de renibus Unde ꝛ ani
malia que habēt ossa medulla plena in
libidinē sunt prona. Ut dicit Uarro. q̄
vero habent solida ꝛ medullis vacua ta
rius in venerē cōmouent. vt patꝫ in ele
phāte. Medulla eni vt dicit varro na-
turā lune imitat. nam crescēte luna cre
scit. ꝛ decrescēte decrescit. Uñ ꝑ occulta
quedā respiracula vim lune sentiēs fm
mutatōem minorat in sua substātia vel
augetur. hoc est videre in animalibus ꝛ
etiā arborib⁹ quarū humor medullarꝫ su
pabundat in plenilunio ꝛ in nouilunio
depauperatur. Unde tunc arbores insere-
re nō est bonū. quia fructus efficiūt ver-
miculosi ꝛ de facili cōputrescūt. ꝛ hoc for
san accidit ꝓpter suꝑfluam humiditatē
quā surculus tūc insertus cōcipit i me-
dullā cuius suꝑfluū nō potest regi ꝛ diri
gi a natura. vñ talis humor trāsmissus
ad fructus est causa vermiculatōnis ꝛ ce
leris putrefactōnis Itē dicit Aresto. li.
xij. q anial habēs dentes in vtraqꝫ mā-
dibula habet medullā silem pinguedini
ꝛ quedā animalia nō habent multum de
medulla sicut leo qui habet ossa dura ꝛ
spissa in q̄bus parū est de medulla. et iō
fingitur q omnino medullā nō hēat. ꝛc.
Medulla fm dyas. medicinalis est val
de ꝛ precipue de latiliū ꝛ animaliū silue
striū. Nam labiorū sanat excoriatōes ꝛ
eorū vlcera cōglutinat. et etiā scissuras
auriū dolorē mitigat. glandiū duriciem
emollit. pedū vesicas sanat. dolorē guttu
ris mitigat ꝛ mamillarꝫ. ptisicis ꝛ ethi
cis singulare est remediū. Uirtutē eni
r. sumptiuā habet. vnde ꝛ humorē deꝑ-
ditum in membris restaurat.

Capitulum quinquagesimūnonum. De cartilagine.

c Artilago est ossiū teneritudo.
Et dicta est cartilago eo q leui
ictu caret dolore dū plectit. vt
di. Isid. vt patet in aurib⁹ ꝛ narib⁹ ꝛ co
starū extremitatibus Nā cartilaginosa
duriora sunt carne ꝛ ossibus molliora.
Fecit autē natura talia loca talis dispo
sitōnis ne forte rumperent cū plicaren
tur. vt dicit Constan. li. ij. ca. ix. Uestit
autē cartilago extremitates ossium ne
in suis iuncturis ex mutua cōfricatōne
exasperent. ꝛ vt facilius ossa cū carnibus
iungerentur. Dicit aūt Aristo. li. xiij. q
cartilago abscisa nō recrescit. qꝛ ei⁹ crea
tio creatōni ossis est similis. nec habet
cartilago ex se sensum aliquē sed tantū-
modo neru⁹ coniūctus causa est sensus
ꝛ motus quādo sentit vel mouet. vt di
cit Constanti. In medio āt cordis ani-
malis est os cartilaginosum in sua lati
tudine positū. ꝛ hoc sedes cordis est ap
pellatū. vt dicit Constan. li. iij. ca. xx. ꝛc

Capitulum sexagesimum. De neruis.

n Erui sunt corporis ptes q̄s gre
ci vocant neuros. eo q artuum
cōiunctōnes his fortius cohere
ant. Maximā enim virtutē facere ner
uos certissimū est. q̄ quāto fuerūt densi
ores tanto ꝓpensius augent firmitatē.
vt dicit Isi. fm Constan. aūt fuerūt ne
cessarij vt sensum ꝛ motū deferrēt mem
bris. ꝑcipue ossibus ꝛ cartilaginib⁹ ꝛ hu
iusmodi. que ex se sensum nō habent ne
qꝫ motū. Omnium aūt neruorꝫ ꝑcipuū sun

damentū est cerebrū. quia volūtarij mo
tus ⁊ sensuū est principiū. Omēs autē
nerui aut de cerebro ꝓcedūt aut de me-
dullis cerebri. i. de medullis spondiliū.
tale mediū fuit necessariū. ne si imme-
diate omēs a cerebro ꝓcederēt aut rum
pendo lesionē incurrerēt aut ꝓpter nimi
am vie longitudinē a principio sensus
in actu sentiēdi ⁊ in potentia vegetandi
tantā potentiā nō haberēt. Nerui ergo
a cerebro procedentes sunt molliores.
De nucha aūt. id est de medulla spina-
li sunt duriores. sȝ exeūtes a prora ce-
rebri sunt mollissimi. qꝛ sensum portāt
alijs. nā mollicies cito mutat̃ inter sen
sualitates. ꝓcedētes vero a puppi fuerūt
duri vt motū possint pati. qꝛ mollia ve-
loci motu cito rūpunt̃ Neruoꝝ āt a cere
bro exeūtiū sex sunt paria quoꝝ primū
par ꝓgredit̃ ad oculos ⁊ alia organa sen
suū vt eis deferāt sensum ⁊ motū. hi et
alijs neruis cōcauiores et molliores et
maiores sunt. ideo magis cōcaui vt am
plior spūs p eos sensibus administret̃.
sunt et maiores ne eoꝝ cōcauitate eorū
substātia rūperet̃. et vt maior quātitas
spirituū i eis includeret̃. Fuerūt ⁊ mol
les vt in eis sensus veloci⁹ ⁊ expedicius
ꝑficeret̃. Hi nerui in egressione a cere
bro sunt molles ⁊ lenes. sed quāto plus
elongat̃ tāto duriores efficiūtur. Scd̄ȝ
par neruoꝝ incipit a posteriori pte prio
rum. ⁊ illud par exit p quoddā foramen
vicinū cōcauitati oculorū ⁊ oculis mo-
tū tribuit. Par tertiū incipit retro post
secundū ⁊ p sedem capitis exiens a pup
pi cerebri in quatuor neruos pticlares
se diuidit. ⁊ p diuersa loca reticulariter
se diffundit. Quartū par prio pari con
iungit̃. sed ab eo diuisum post matrē pi
am dispgitur. vt p ipsam sibi tactus p-
beat̃. Quintū vero par in egressiōe sua
in duos diuidit̃ neruos. quoꝝ vnus au
ricularū foramina intrat ⁊ ibi se dila-
tans auditū aurib⁹ administrat. ali⁹ ad
maxillas p tympora se diffundēs mem
broꝝ collateraliū adiuuat actōes. Sex-
tum vero par a puppi videt̃ exire. et ab
vnoquoqȝ hoꝝ triū iteꝝ alij exeūt. et ad
motū sensus ꝑficiendū inferi⁹ ⁊ supius
vniformiter se diffundūt Et adhuc pre
ter ista paria exit a puppi par vnū et ex
isto nucha ortū sumit. hoc p lacertos li-
gue ⁊ gutturis se diffundit. ⁊ eis motū
⁊ sensum tribuit. Preter neruos iā di-
ctos omēs alij nerui corporis a cerebro
quidē egrediunt̃. s. nucha. id est medul-
la spondiliū mediante. In vniuerso vo
dicunt̃ esse duo neruoꝝ paria. et. xxx. ⁊
vnū tantū impar. ⁊ hi omēs multiplici
ter defendūtur. ⁊ cōcatenatōnib⁹ corpis
⁊ mēbroꝝ miro nature artificio vndiqȝ
diuidūtur. Hucusqȝ Constā. li. ij. ca. x.
fm Arest. li. iij. in locis ossiū est multi-
tudo neruoꝝ. ⁊ neruus naturalr̃ in lōgū
fundit̃ ⁊ nō in latū. ⁊ ipse extēdit̃ extēsi
one multa. ⁊ in circuitu nerui est humi-
ditas viscosa cōseruās neruos. et omne
animal hñs sanguinē habet neruum. et
neruus ꝑcisus nō recrescit nec diuisus
recōiungit̃ sicut vena q̄ scȝ incisa de faci
li reitegrat̃. Dicit etiā idē li. xix. ꝙ ma
xima virtus animaliū est in neruis. et
maxime in thauro q̄ quāto senior tāto
durior ⁊ fortior. et durior ei⁹ neruus est
vnde extēdit̃ sicut corda. Recollige igi
tur ex ꝑdictis ꝙ neruus a cerebro prīci
piū sumit. ⁊ ab eo sensum ⁊ motū recipi
ens alijs sensum tribuit. ptes corpis di
uisas colligit ⁊ annectit i suo exitu mol
lem. sed in fine duꝝ se ōndit in sua cōca
uitate spūs recipit ⁊ custodit sua flexibi
litate ossa inflexibilia flectit. Diuersas
passiones in se recipit. vt dicit Cōstan.
s. inscisionē. puncturā. cōtractōem. rela
xatōem. opilatōem. vt patet in pātegni
li. ix. ca. viij. et libro. xi. ⁊c̄.

Capitulū sexagesimumprimū: De venis.

Ene sunt dictē eo ꝙ sunt vie na
v tantis sanguinis atqȝ riui per
totū corp⁹ diuisi. q̄bus vniuer-
sa membra rigant̃ ⁊ nutriūtur. vt dicit
Isid. Incipiūt āt vene fm Constāti. ab
epate sicut arterie a corde. nerui a cere-
bro. Et fuerūt vene necessarie sicut vasa
sanguinis vt sanguinem ab ipso epate
ad mēbra toti⁹ corpis nutriēda deferrēt.
Sūt āt vene necessarie nature teneriori

atqȝ mollioris ꝙ̄ nerui. ideo vt epatis nature vicinio mutarēt aliq̄ntulū sanguinē ad se venientē. Sūt aūt vene omnes ex vna tunica facte. nō ex duab' sicut arterie. Nā arterie spūs recipiūt et custodiūt. Uene igit exeūtes ab epate ab ipso velut a matre nutrimentū sanguis sugūt. ⁊ sm vniuscuiusqȝ mēbri exigētiā ipm distribuūt. Uñ p singulas ptes corpis se diffundūt. et miro quodā nature ingenio sibi mutuo subseruiūt. Int alias autē patētes ⁊ occultas est vena que etiam vocat arteria. que nature fuit necessaria vt calorem naturalē a corde ad oīa alia mēbra deferret. Sunt autē he arterie ex duab' tunicis vel pellicul' cōposite. ⁊ sunt in forma similes in substātia dissimiles. Eaꝝ interiora sunt villosa quaꝝ substātia est dura. ⁊ multo grossior ꝙ̄ sint exteriora. Extrinsec' aūt sunt villose p longitudinē quarū substātia ē dura, ꝓpter necessitatē motus. s. dilatatōis ⁊ cōstrictōis. Nā dilatādo seipam a corde recipit ⁊ hoc p villos longitudinis. Cōstringēdo autē se fumosam superfluitatē expellit qđ fit pāniculis in latitudine villosis in q̄bus retinet spiritus q̄ a corde trahit. vñ duriores sunt exterius oībus aliis venis qđ fuit necessariū ne forte rumperētur. He aūt vene a corde incipiūt a sinistra cōcauitate Ex hac eni pte dicūtur due pulsatiue. quarum vna interior panniculū habet mollē. ⁊ hec vena pulsatilis vocat q̄ necessaria fuit. ideo vt multā quantitatē sanguinis ⁊ spūs pulmoni deferret ⁊ aerem exciperet quē admisceret sanguini ⁊ eius feruorē tparet. Hec vena pulmonē intrat ⁊ ibi multiformiter diuiditur Altera arteria est priore maior quam Aristo. horren vocat. Illa a corde ascendendo in duas ptes diuidit. Nā vna tēdit sursum deferēs sanguinē depuratū ⁊ spm vitalē ad cerebꝝ vt inde spūs animalis generet nutriat ⁊ cōseruet. Altera vero descendit inferi'. ⁊ hec dextrorsum ⁊ sinistrorsum. antrorsum ⁊ retrorsum. multiplr diuidit. Hucusqȝ Constanti. libro. ij. capol. xij. Recollige igitur ꝙ vena est vehiculū sanguinis. custodia vite animalis quatuor humores sanguineos cōtinēs in se depuratos. q̄bus singule ptes corpis nutriunt. Insup vena ē cōcaua vt facilius sanguinē recipiat et sm nature indigentiā vena ad venā sanguinē reducat ⁊ trāsfundat. Uena etiā sanitatis ⁊ infirmitatis est nūcia. Nā p arteriaꝝ pulsum ⁊ venaꝝ dispositōem de debilitate cordis siue fortitudine a medico iudicat. vena etiā si corrupta fuerit corrupti sanguinis ꝯtentiua. totius corpis est corruptiua. vt patet in leprosis. quoꝝ sanguis est corruptissim' in venis a quib' mēbra nutriūtur sugēdo. insanabliē cōtrahūt ⁊ corruptā infirmitatē ⁊ corruptōem. Uena etiā in brachio ledit cōtrahit ⁊ rapitur. vt ex ei' lesione toti' corporis infirmitas subleuet. vene etiā nimis anguste carne vel pinguedie nimis presse min' hñt de sanguine ⁊ spiritu ꝙ̄ alie. Et iō in eaꝝ substātiis calor naturalis deficit ⁊ vitalis spūs minoratur. vñ et talia animalia min' viuūt. vt dicit Cōstan. li. vi. c. xvij. Aristo. aūt dicit li. ij Uena inq̄t si fuerit abscisa vel incisa crescit ⁊ recōiungit. quod nō facit neruus. Itē idē li. vi. Quales sunt vene sub lingua animalis tales sunt in colore fetus eius Uñ dicit ꝙ oues hñtes sub lingua venas albas habent fetus albos ⁊ econuerso Quere supra de proprietatibus lingue. ⁊c.

Capitulum sexagesimūsecundū. De carne.

c Aro aūt sm remigiū a carie est dicta. i. putredine. Est eni caro vt dicit Greg. alterabilis. ⁊ per cōsequēs de facili putribilis Et cū caro multiplex sit. vt dicit Greg. qr alia ē caro piscium alia volatiliū vel volucrum alia serpentū In hoc humana caro obtinet priuilegiū. qr caro humana forme nobilissime. s. rationali aīe est cōiuncta ideo qđ sup omnia mirabilissimū est in nouissimo tempe caro hoīs caro dei est effecta. quādo verbū caro factū est ⁊ habitauit in nobis. q̄ndo caro que erat ex cōditōne infima ex assumptiōe quidē a verbo supma olm est effecta. vt dr Greg.

Est autē caro ſm Constā. naturaliter
calida et humida caloris naturalis fo
mentū. ossium neruoꝝ ⁊ lacertoꝝ coopi
mentū eoꝝ defensio ⁊ frigiditatis eorū
tꝑamentū. Cuius tres sunt spēs. Que
dā enim pars musculis neruis siue cor
dis est admixta. ⁊ dr lacert⁹. Alia ps est
inter duꝝ ⁊ molle tempata sicut cartila
go. Tertia ps est inter hec glādulosa ca
ro sola que maxime est in dorso ⁊ in gin
giuis. Caro autē que in corā iacet pte
exteriori. ossiū sup eā quiescentiū est q̄
si culcitra ⁊ necessariū fulcimentū. Caro
vero dorsi tā interior q̄ȝ exterior fuit ne
cessaria duab⁹ de causis. Nā medullam
spondiliū scȝ nuchā calefacit. ⁊ concaui
tatē inter ossa replet ⁊ custodit neruos
ne ascendētes ⁊ descendentes ꝓpter vie
longitudinē disrumpant. ↄtra aerȝ in-
temperiē ⁊ extrinsecā lesionē dorsi maxi
ma defensio ē. Caro vo inter dentes eo
rum seruat radices. nutriēs eas vt sint
stabiles. Caro autē glādulosa est triplex
Quedā humectat vt caro mām̄illaꝝ et
glandes sub lingua q̄ generāt saliuam.
ne os ⁊ lingua ⁊ maxille siccitate nimia
in motu intro retardent. Alia vero ps
nodosa ⁊ glandulosa loca replet vacua.
⁊ venaꝝ ac neruoꝝ fouet loca. ⁊ eaꝝ reci-
pit sup̄flua que resudāt. Tertia vo cir-
cundat stomachū ⁊ intestina cui admi-
scent neruoꝝ et arteriaꝝ quedā reticula
motū ⁊ sensum interiorib⁹ deportantia.
nec illaꝝ via fuisset tuta nisi eis eēt sub
strata hec glandulosa caro vt nerui ⁊ ar
terie sup eaȝ suaui⁹ q̄escerēt vt si q̄d eis
durū occurreret forte. mollē locum ad
quē refugerēt inuenirēt. Hucusq3 Cō
stan. li. ij. ca. xiiij. Caro vo inter pingue
dinē ⁊ maciē tempata laudabilis est et
sana precipue quādo corrupto sangui-
ne nō est intermixta. vl' ab eodē genera
ta vel nutrita. qꝛ talis caro principium
est corruptōis. sicut dicit Arest. li. iij. et
Constā. li. xi. ca. xvij. Dicit etiā Arest.
xij. ꝙ caro nimis abūdans impedit spi-
ritus opatōes. Et iō creatio capitis n̄
fuit ex multa carne vt esȝ melioris sen
sus ⁊ intellectus ꝑfectioris. Itē idem
li. i. Quādo locus circa oculos est mu
te carnis maliciā designat dispositōis ⁊
astutiā ⁊ maliciā consuetudinis ⁊ male
formatōis. i. defectū informatiue vtuꝭ
Unde si fuerit caro vel massa carnea mlꝫ
ta nimis ⁊ virtus informatiua debilis
mōstruosas generat in corpe passiones
sicut dicit ibidē li. xvi. vt ponit exēplū
de muliere. q̄ credidit se cōcepisse fetū.
et tandē peperit horridū carnis frustū q̄
a medicis mola dicit̄. ⁊c. Pars etiā cor
pis carnosa tenera est ⁊ mollis. ⁊ iō im
patiēs est laboris. Unū dr li. ij. ꝙ pedes ca
meli sunt multe carnis sicut pedes vrsi.
quapropter fiūt camelo sotulares de co
rio fortes q̄n debent laborare vt auferat̄
ab eis dolor. Nec etiā caro est sicut dic̄
idē li. xiij. primū instrumētū sensus nec
est membꝝ ↄueniens sensui. sed neru⁹
est organū sensus intra carnē. Et iō ca
ro mortua vel ꝑscisa nihil sentit. qꝛ ex se
nō habet principiū sensus sed ex neruo
Quo corrupto vel ex toto opilato fit
insensibilis ipsa caro vt pȝ in paliticis
Omnes aūt aues curui rostri ⁊ acuti vn
guis vescūtur carne. silr ⁊ fere ⁊ eaꝝ ꝑda
est caro ꝓpter necessitatē victus. vt dr
lib. xiiij. Aues autē prede q̄ sunt pauce
carnis sunt animose ⁊ boni volat⁹ ⁊ acu-
ti visus sicut ibidē dicit̄. Aues aūt mul
te pinguedinis sunt tardioris motus ⁊
volatus ⁊ pīguiores ⁊ carnosiores sunt
in hyeme q̄ȝ in estate. tū qꝛ pori tūc clau
dunt̄ ⁊ humores in pinguedinē ⁊ carnē
cōdensant̄. Tum etiā rōne q̄etis. quia
de loco ad locū min⁹ solito tūc mouetur.
sicut dicit Isaac in dietis.

Capitulū sexagesimumtertiū. De pinguedine.

Pinguedo est res humida super
pelliculas ⁊ loca neruosa colloca
ta. vt dicit Constātī. Sanguis
enī subtilis ⁊ vnctuosius pinguedinem
nō cōgregat in locis calidis ⁊ sibi pene-
trabilib⁹. sed cū ꝑuenerit ad loca natu-
ralr̄ frigida ibi cōgelat̄ tandē et in pin-
guedinē ↄuertit̄. Qd̄ fecit natura ex ne
cessitate magna. vt scȝ nerui et pellicule
naturalr̄ sicce pinguedinis humiditate
tꝑarent̄. ⁊ difficili⁹ casu aliquo rūpent̄.

et vt ex calore pinguedie interclusa in-
teriora ab exteriori frigiditate aer' mu-
niret̃. vt dicit Constã. li. ij. ca. iiij. Et
Arest. li. ij. Pinguedo ex sanguine indi-
gesto in corpibus animaliũ generat̃. et
maxime propter putitatẽ mot'. Et q̃n-
to magis augmentat̃ pinguedo. tãto di-
minuit̃ sanguis. vñ in hoib' valde cras-
sis est sanguis paucus. Itẽ li. xij. Mo-
tus dissoluit pĩguedinẽ. silr ⁊ calor. vñ
in om̃ibus aĩalib' renũculus dexter maĩ-
noris est pinguedinis q̃ȝ sinister. et est
altior. q2 in dextra pte calor natural' for-
tior est q̃ȝ in sinistra ⁊ maioris est mot'.
Pinguia vero corpa ꝫm Constãti. et ni-
mia adipe r̃pleta pessima sunt ⁊ pessimis
morbis appropriata. q2 natural' calor in
hmõi corpib' sepius suffocat̃. ⁊ via spiri-
tuũ opilatõe pinguedinis intercludit̃.
et ad regimen neruorũ ⁊ arteriaꝝ spiri-
tuũ influẽtia denegat̃. Et dicit ibidẽ. ꝙ
om̃ia corpa pinguia propt̃ supfluã hu-
moꝝ abundãtiam in eis adunatã plixi-
orẽ incurrũt infirmitatẽ ⁊ curã tardiorẽ.
Nã pondere pinguedinis pressa. ad nul-
lũ se mouẽt exercitiũ. ⁊ calor naturalis
auget̃. ⁊ sic pinguedo cõgelata dissolui-
tur. vñ ⁊ calor naturalis deficit. ⁊ mors
subitanea seq̃tur nisi forsan citi' occurra-
tur. vt dicit Cõstã. li. xi. ca. xvij. Recol-
lige igit̃ ꝙ pinguedo vnctuositate sua ẽ
ignis nutritiua. sua aerea leuitate dei
supficiẽ petitiua. neruoꝝ ⁊ iuncturaꝝ mi-
tigatiua. defensiua ⁊ relaxatiua. pellis si-
ue corij remollitiua. poroꝝ inferioꝝ opi-
latiua. caloris naturalis conseruatiua.
vacuitatis ⁊ cõcauitatis corpis repleti-
ua. rugaꝝ cutis extẽsiua. venaꝝ ⁊ arteria-
rum corpis cõpressiua. actionũ anime
sensus. s. ⁊ rõis ipeditiua. ꝯplemẽti gene-
ratõis aĩalium tardatiua. Dicit̃ etiã in
amphorism. ꝙ mulier nimis pinguis nõ
cõcipit. si nõ marcescit nec mirũ q2 pin-
guedo viã matricis intercludit. Est eti-
am pĩguedo humectiua. de facili enim
nõ siccat̃. Vñ dicit Arest. li. iij. ꝙ brodiũ
animalis abũdantis in pinguedine nõ
coagulat̃ sicut eq̃ ⁊ porci. Itẽ om̃e aĩal
habẽs pĩguedinẽ nõ sepatã a carne est
pauce pinguedinis in ventre. ⁊ cum ven-
tres erũt pui caro erit multe pinguedi-
nis. Item idẽ. qđ est prope pupillã ocu-
li in om̃ibus aĩalib' est multi sepi q̃ȝuis
oculus sit dur'. ⁊ om̃e aĩal multi sepi est
pauci seminis siue sit mas siue femina. ⁊
nõ habet sepũ animal habens dẽtes in
vtraq; mãdibula. vt dr ibidẽ. mox aũt
quãdo a corpe extrahit̃ in aere frigido
coagulat̃. Est autẽ idem ꝫm substãtiam
pinguedo adeps ⁊ aruina. Sꝫ vt dicit
Isi. Aruina est pinguedo adherẽs cuti.
Adeps ẽ pinguedo intestina obuoluẽs
⁊ mẽbra interi' custodiẽs. zirb' vocatur
pellicula cui adheret pinguedo illa q̃ a
multis alluta dr. ⁊ de his dr vsus Intus
adeps. aruina foris. pĩguedo fit vbivis
id est cõuenient̃ pinguedo de oĩbus dr.

Capitulum sexagesimũquartũ. De cute.

Cutis est prima ps in superficie
corpis aĩalis. ⁊ est sic vocata ꝫm
Isido. eo ꝙ corpi supposita inci-
sionẽ patiat̃. Cutin enĩ grece incisio dr
latine. Dicit̃ ⁊ pellis eo ꝙ exteriores re-
pellit a corpe iniurias. vẽtos scꝫ ⁊ pluui-
as solisq; perferat molestias ⁊ ardores.
Pellis enĩ abstracta mox coriũ dr. Co-
riũ autẽ diminutiue caro dr eo ꝙ caro
corio tegat̃. vt dicit Isid. Est igitur cu-
tis exteriori corpis supficies carnem ⁊
ossa circũplectẽs. ⁊ om̃ia interiora mu-
niẽs atq; tegẽs. ⁊ ꝫm variam membroꝝ
necessitatẽ nũc se contrahẽs nũc se extẽ-
dens. Est etiã pro interioꝝ defensiõe va-
rijs aeris passionib' se exponens. Habꝫ
cutis naturalẽ tenuitatẽ. vt dicit Con-
stan. ne corp' nimis occupet. habet ⁊ soli-
ditatẽ vt facili' qđ interi' est cõtineat ⁊
exteriori lesioni obuiet ⁊ resistat. Est ãt
cutis mollior in hoib' q̃ȝ in alijs aĩalib'.
⁊ hoc ꝓpter bonitatẽ tact'. si enĩ foret du-
ra ⁊ spissa sicut teste conchiliũ nihil sen-
tiret. si pilosa sicut asinoꝝ piloꝝ massa
sensum tactus attenuaret. Vñ in volis
manuũ subtilior ẽ substantialiter cutis
supficies q̃ȝ in alijs ptibus corporis vt
citi' ad tactũ immutaret̃. Est autẽ cutis
tota porosa precipue cutis capitis ꝓpter
necessariã fumose supfluitat̃ expulsiõꝫ

ꝑ calorē enim pori apperiūtur. ⁊ ea que
inter cutē ⁊ carnem sunt supflua per va-
pores ⁊ sudores expurgant͛. Cutis etiā
ꝑo nō in om̄ib⁹ membris est eq̄lis. nā
cutis faciei est alijs tenuior ⁊ subtilior.
⁊ hoc propter sensus pfectōem ⁊ de coris
ostensionē. Si enim fieret nimis grossa
rubori sanguis puia nō esset. Si nimis
spissa opationi sensuum qui vigent in
facie nō cōueniret. Sic autē cōiungit͛
cutis cū suppositis ꝙ de facili excoriari
nō potest ⁊ potissime in volis manuū et
plantis pedum in quib⁹ adheret neruis
cordis ⁊ lacertis. vt dicit Constā. Dicit
autē Aresto. li. iij. ꝙ ſm colorē corij va-
riant͛ colores vnguiū ⁊ solear ⁊ pilorum
in aialibus. qꝛ si nigra fuerit cutis ⁊ p-
dicta erūt nigra. ⁊ si alba. alba. Et om̄e
animal habēs sanguinē habet coriū. et
coriū abscisum caret sensu Et habet hoc
propriū coriū ꝙ cū fuerit in aliquo loco
carente carne nō recrescit abscisum nec
cōsolidatur. vt patet in ꝑpucio et in ex-
tremis palpebrar. Item libro. xix. Cu-
tis in q̄busdam animalib⁹ est rara. in q̄-
busdā spissa. ſm dominiū humoris gros-
si vel tenuis. Vn̄ ⁊ pili grossi generatur
ex cute grossa. ⁊ tenues ex tenui. Item
in senectute cutis grossescit ⁊ indurescit
cōtrahit͛ ⁊ corrugat͛ apud senectutē pro-
pter defectū caloris ⁊ cōsumptōem hu-
moris naturalis. ⁊ tūc immutat͛ species
Patitur autē cutis sicut et alia mēbra
qn̄qꝫ ex causa intrinseca sicut ex vulne-
re discōtinuatōem. ex calore exustionē
ex frigore pallorē vel liuorē seu qualem-
cūqꝫ discoloratōeꝫ. quādoqꝫ ex causa in-
trinseca sicut ex cōsumptōe humidita-
tis substātialis corrugatōem vt in seni-
bus quādoqꝫ ex humoris infectōne. vt
in morphea ⁊ in lepra patientib⁹. Nam
natura materiā infectā expellit ab inte-
riorib⁹ vsqꝫ ad cutē que sub cute manēs
ipsam immutat. ⁊ superinducit infectiōꝫ
aliquādo. quādoqꝫ squamositatē. quan-
doqꝫ pruriginē ⁊ impetiginē. quandoqꝫ
cutis excoriatōnem ⁊ multiplicē aliam
passionē. Pelles autē animaliū infini-
tis vsibus hominū accomodātur. vt ve-
stiture. armature. scripture. caligature
et huiusmodi. que longū esset enarrare.
vt vix inueniat͛ animal aliqͦd cuius pelli-
cula alicui vsui hominū nō sit apta. sed
hec dicta iam sufficiant. ⁊c̄.

Capitulū sexagesimumquintū. De pilis.

Pilus de pelle de qua exit est di-
ctus. vt dicit Isido. Nascūtur
aūt pili ex fumo calido et sicco.
vt dicit Cōstan. Subtilitas enī fumi
dū egredit͛ per poros exteriori aere exic-
catur. ⁊ dum mollicies exterioris fumi
exit. exeuntē ⁊ nō se diuidentē aer exic-
cat ⁊ in naturā pili cōuertit. Sunt aūt
pili iuuamentū corporis pariter et orna-
mentū. vt dicit Constā. li. ij. ⁊ vi. Di-
cit Aresto. li. iij. ꝙ pili nō crescūt nisi in
corporibus animaliū generantiū aīalia.
Variātur autem pili ſm varietatē corij
aīalis in quo crescūt. vt dicit͛ libro. xix.
Nam aīalia grosse cutis grossum hn̄t
pilum. et hoc accidit ꝑpter multitudineꝫ
terrestris ptis. et viar siue poror ampli-
tudinē. Et cum cutis fuerit cōtinua et
spissa erūt pili multū tenues ⁊ subtiles
propter stricturā viarū. ⁊ quādo humor
fumosus qui est in cute fuerit velocis sic-
citatis nō erunt pili magni neqꝫ longi
⁊ cum fuerint grossi ⁊ pingues erūt ecō-
trario. et propter hoc elongant͛ capitis
pili hominis valde / qꝛ ille humor pin-
guis est nec de facili desiccat͛. et ideo ha-
bitātes in regione humida humidā ha-
bentes complexionē lenes habēt pilos
et molles. sicut illi qui morant͛ in tra-
cia ⁊ econuerso. duros habent ⁊ crispos
pilos. qui calidā ⁊ siccā inhabitāt regio-
nem ꝑsertim si consimilē habuerint cō-
plexionem. Nam ex calore corrugātur
et obuoluūtur. sicut ibidē dicitur. et ef-
ficiūtur pili crispi in nascendo de cute.
quia p duas vias cōtrarias egrediunt͛
Pars enim terrestris fumi calidi ⁊ sicci
egredientis mouet͛ inferius. Pars au-
tem calidi mouetur supius. et sic inuol-
uūtur pili et efficiūtur crispi. ⁊ quando
senescūt animalia habētia pilos indu-
rescūt tunc pili plusqꝫ prius sicut indu-
rātur plume auium. ⁊ hoc propter pau-

citatem humoris. Item ibidē dicitur. cum castratur homo nō crescūt in eo vlterius pili. ⁊ hoc propter paucitatē humoris. et hoc est propter caloris ⁊ hūoris in membris principalib⁹ diminutionem. Item pili quādoq̃ diuersificantur ex causa extrinseca. Nam vt dicitur ibidē. xix. Aque calide faciunt pilos albos. nigros frigide. ⁊ causa illius est. q2 in aquis calidis est spūs plus q̄3 in frigidis. et ideo cū aer calefacit ex eo efficit albedo sicut in spuma cōtingit videre. Ista autē mutatio accidētaliter prouenit in pilis sicut in capillis. sed nō semper ex aque frigide vel calide alteratōne.

Capitulū sexagesimumsextum. De capillis.

Capilli dicūtur quasi capitis pili. vt dicit Isido. ad hoc facti vt decorē prestent ⁊ cerebrū aduersus frigus muniant et defensent capillature autē inscisio cesaries dr̄ a cedendo Virum enī tonderi decet et nō mulierē. Come autē sunt capilli non scissi. et est grecus sermo. Nam comā tondere dicitur. Crines autē proprie mulierū sunt et dicuntur crines eo q̄ vittis discriminent et diuidūtur. vnde et discriminalia dicūtur vitte quibus capilli diuisi recolliguntur. Hucusq̃ Isidorus. ſm Constanti. autē capillus ex fumo grosso ⁊ calido nascitur q̄ ex calidis igneis ⁊ intēsiuis humoribus per poros capitis egredit. et ab aere extrinseco desiccatur et sic in substātiam capilli cōuertit. hoc humore crescente crescit capilli. vtpote ab ipso generati et nutriti. huius fumi materiam q̄ pdiderit capillos perdit et amittit. Pro qualitate igit fumi erūt et capilli. quia si fumus niger et capilli nigri. et si multus fuerit fum⁹ multi erunt capilli. et si paucus pauci. qui fumus si omino defuerit peunt penitus capilli. ⁊ fit homo caluus cū vlterius capilli non possunt recrescere vlterius nō subueniunt medicine. Si autē fumus talis nō deficit sed illum potius alius humor inficit aut īpedit caluicies nō est proprie sed infirmitas quedam specialis que allopicia a medicis nūcupatur. ex qua infirmitate corrupto capillorū nutrimento cadūt capilli. et nudata pte capitis anterior capitis supficies deturpatur. Tales enī more vulpium qui ex calefactiōe immoderata patiūtur pilorū casum casualem pilorū fluxum patiūtur. allopex enī grece vulpes dicitur latine. Alias autē capillorū passiones ⁊ causas quere infra in tractatu de infirmitate ⁊ de casu et vicijs capillor. De canicie autem ⁊ causa eius quere ibidem. Quere etiā supra in tractatu de capite vbi de capillorū inuenies dispositiōem naturas et diuersitates et cōplexiones. ſm Galie. et Haly. et Ipo. Tamen de canicie hic nota q̄ ſm Constan. et alios auctores canicies accidit ex humoris nutrimētalis capillorū nimia infrigidatōne. nam dominiū fleumatis frigidi ⁊ humidi est caniciei generatiuū. Ex fumo enī albo ⁊ frigido. albi efficiūtur tam pili q̄3 capilli. Capilli autem tymporū ſm Arestotelem. citius canescūt q̄3 alij crines. et hoc propter humoris paucitatem et ossium ibi existentiū predominātē frigiditatem. Canicies igitur vite et etatis designant maturitatē et extinctōem libidinis et viciorū puerilū mortificatiōem vite psentis. et future instantis necessariā nouitatem. Caluicies est priuatio capillorū siue amissio ex defectu fumi humidi in anteriori parte capitis proueniens. vt dicit Constanti. Fit autem aliquādo propter abstinentiā cibi et defectum fumi humidi q̄ est materia capillor ſm Aresto. libro. iij. Capilli infrequēter coeūtibus paulatim caluiciē inducūt. et si ante iuuentutē fluxerint iterum oriūtur. post iuuentutē vero fluētes iterum nō recrescunt. Defluunt autem ⁊ deficiūt in parte anteriori capitis et tunc talis fluxus capillorū dicit proprie caluicies. et solet accidere vel propter nimiā cutis raritatem. ⁊ propter humorū paucitatē. ab occipite nō recedūt neq̃ caluescūt ppter cutis spissitudinē ⁊ propt densitatē. ⁊ propt hūoris ibi existēt viscositatē ex quo capilli hūt vegetari. vt dic Hal. sup am plo ri s. Un̄ ibidē etiā

dicitur. q pueri 7 etiam mulieres non caluescũt 7 hoc ꝓpter abundantiã humiditatis in capitib⁹ eoꝝ. similiter nec castrati. 7 hoc ꝓpter alteratõem sue cõplexionis 7 dominantẽ frigiditatis qualitatem. que poros cutis capitis cõstringit. 7 fumũ coadunãdo euapoꝛare nõ ꝑmittit. Alij tamẽ pili in mulierib⁹ 7 i castratis defluũt. vt dicit Arest. li. xix. Capilli ergo caput custodiũt. honestant. defendũt. qbus si caruerit hõ. magis reputat inhonest⁹. Accidit autẽ etiã iste defectus ꝑ e iuuentutẽ. 7 maxime etiã circa senectutẽ ex causis supradictis. 7c.

Incipit liber sextus. De etatibus.

Icto de proprietatib⁹ ptium corporis in speciali restat dicere de proprietatibus eiusdẽ in speciali 7 generali ſm etatũ varietatẽ 7 ſm sexus distinctõem 7 rerum naturaliũ ac cõtra naturã multiplicem diuersitatẽ. Ex istis enĩ omnibus diuerse hominis proprietates attendũtur.

Capitulũ primũ De etate.

e

Etas igitur hominis ſm Remigiũ nihil aliud est nisi tenor virtutũ naturaliũ. ſm cõtrarios motus vel quietẽ intermediã ꝯsideratus. quia ſm ista homo preterit 7 mouet 7 nunq̃ in eodẽ statu ꝑmanet. Uel ſm Isidorũ. Etas est spaciũ vite aialis a cõceptiõe fetus incipiẽs post semũq̃ deficiẽs seu desinens Sũt autẽ plures diuersitates etatis. ſm Constãtinum 7 Isidoꝝ. Prima est infantia dentiũ plantatiua. scilz etas nouiter genita. que vsq̃ ad septẽ durat mẽses. q̃ nimis est adhuc tenera mollis 7 fluida ac limosa. vñ continuis indiget fomẽtis. Infantia autẽ ꝑut est dentiũ plantatiua. vsq̃ ad septẽ extẽdit annos. Et dr̃ infans q̃si non fans. eo q fari nõ potest. neq̃ exprimere sermonẽ. dentibus nondũ bñ oꝛdinatis. vt dicit Isido. Cui succedit pueritia q̃ se extendit vsq̃ ad septenariũ secundũ scz vsq̃ ad annos quatuoꝛdeci. Est vero dicta a puritate vel a pupilla. q2 adhuc pueri sunt puri vt pupilla. vt dicit Isi. Huic succedit adolescẽtia. 7 hec ſm viaticum terminat in tertio septenario in. xxi. anno. ſm Isido. vero vsq̃ ad quartũ septenariũ scz vsq̃ ad annũ. xxviij. extendit. Medicus vo ꝑtendit hãc etatẽ vlterius vsq̃ ad annũ. xxx. 7. xxxv. Dicit hec etas adolescentia. eo q ad gignendũ sit adulta. vt dicit Isi. 7 ad crescẽdi vigorẽ sit magis apta. In hac etate sunt membra adhuc mollia. vt dicit Isi. 7 extensibilia. Et ideo crescũt virtute caloris dominãtis in eis vsq̃ ad cõplementi ꝑfectionẽ. Huic adolescẽtie succedit iuuẽtus. 7 hec inter oẽs etates est media 7 ideo fortissima. 7 ꝑtendit ſm Isid. vsq̃ ad annos. xlv. vel vsq̃ ad. l. in quo finit. Est autem iuuẽtus a iuuãdo dicta. Est enĩ iuuenis in termino incremẽti posit⁹ 7 ideo fortis ad iuuandũ. Huic succedit ſm Isidoꝝ. senecta que inter iuuentutẽ media ẽ 7 senectutẽ q̃ ab Isid. grauitas nũcupat. Seniorib⁹ ei cõtingit hec etas 7 maturis. In hac etate est declinatõ a iuuẽtute in senectutẽ. Talib⁹ ãt nondũ est senect⁹/ sz resistit iuuẽt⁹. vt dic Isi. Huic succedit senect⁹. ſm quosdã anno lx. finit. ſm quosdã ãt nullo certo ãnorũ numero finit. Sed post predictas etates quantum q̃ vite supest. senectuti seu senio deputat. Et ſm Isi. dicit senectus a sensus diminutiõe. eo q senes ꝑ vetustate desipiãt. Dicũt enĩ phisici. vt dicit Isido. homines frigidi sanguinis stultos esse sicut prudẽtes esse in qbus sanguis calidus dñatur. Unde 7 senes in qbus iã sanguis friget 7 pueri in quibus nondũ calet. sapiũt minus. Senes siquidẽ delirãt pre nimia senectute. pueri propter lasciuiã 7 leuitatẽ quid agãt ignorãt. vt dicit Isido. Ultima autem ps senectutis dicit seniũ. sic aũt dicit. eo q sit ẽmin⁹ vite etatis atq̃ finis Hec enĩ etas multa secũ affert incõmoda et etiã cõmoda. bona scz 7 mala. vt dic Isi. Bona siquidẽ quia nos a potẽtibus. et

etiam a tyrānis liberat. imponit etiam finē libidinis. frangit ⁊ impetū ire ⁊ viget sapientia vt in multis ⁊ saniora dat cōsilia. termin⁹ est miserie et felicitatis principiū. recessus a piculo ac accessus ad brauiū. Perfectio in merito ⁊ dispositio ad pfectū Mala vero affert secum vt dicit Isi. qꝛ seniū miseꝝ est debilitate ⁊ tedio. Subruunt enī morbi tristi scꝫ senectus. Nā duo sunt quib⁹ minuūtur corporis vires scꝫ morbus ⁊ senectus In senio aūt calor naturalis extinguit̃. deficit virtus regitiua ⁊ humor dissoluitur. Deficit virtus et carnositas cōsumitur cōtrahūtur nerui: Cutis corrugat̃ ⁊ in curuat̃ corpore perit species. ⁊ decor corporis adnullat̃ Et hec omīa in senio. senex ab omībus vilipendit̃ ⁊ grauis ⁊ onerosus ab omībus iudicat̃. tussib⁹ sputis et alijs passionib⁹ fatigat̃. quousqꝫ resoluatur cinis in cinerē et puluis in puluerē reuertat̃. His enī spacijs tempis ⁊ etatis philosophi descripserūt humanā vitam in quibus mutatur ⁊ ad mortis terminū defluit continue. Hucusqꝫ Isi. ⁊c.

Capitulum secundum.

De morte.

Mors dicta est eo q sit amara vel a marte q̄ mortē fingit̃ efficere. Est aūt ẜm Isi. triplex mors scꝫ acerba. immatura. ⁊ merita. Prima est infantiū. secunda iuuenū. tertia naturalis atqꝫ senum. Omnis autē mortuus aut est funus aut cadauer. Dicitur autē funus a funib⁹ accēsis. quos antiq̄ ante feretrū paupis cera circūdatis deferebāt. Cadauer a cadendo est dictū. scilꝫ quia mortuus cadit ⁊ proijcit̃ in sepulcrū. Dicit̃ tunc defunct⁹ qꝛ vite officio tūc functus est Dicit̃ ⁊ sepult⁹ quasi seorsum pulsus. qꝛ sub terra tumulatur Hucusqꝫ Isido. li. xvi. ca. ij. Alias mortis proprietates quere infra in fine illius. vi. li. in fine de infirmitatibus.

Post hec de proprietatibus hominis quo ad etatem infantilem dicēdum et de generatione eius primo. quia ei⁹ creatio est tāto ceteris animalibus excellētior quāto dignior. nō solum ẜm mentē. verum etiā ẜm tempatissimam corporis complexionem. Dicit enī Arestoteles libro. ij sicut frustū auri vel argenti se habet ad nummū monetarū. sic omēs dispositiones alioꝝ ad hominē. vnde cuꝫ homo sit dignissima creatura ꝑ ingeniata est natura hoī pferre mēbra nobilia ⁊ diuersa nobiliorib⁹ opatōib⁹ ⁊ varijs ꝯueniētia propter qd̄ de eius creatōe ẜm corp⁹ breuiter quedā sunt dicenda.

Capitulū tertium

De creatione infantis.

Circa creatōnem itaqꝫ infantis exigit̃ materia cōueniēs. locus expediēs nature ministeriū. scꝫ calor. velut causa efficiēs ⁊ spūs ꝟtutem corpi influēs atqꝫ regēs. Materia siquidē infantis est humor semīalis decisus p actū generatōnis ex singulis ptibus vtriusqꝫ pentis. Primo materia in loco cōceptōnis dispersa vi nature attractiua in cellulis matricis recolligitur. et p calorem opantem pariter cōmiscetur. quia nisi cōmixtio digesti sanguis vtriusqꝫ parētis fieret infantis creatō nō posset fieri. Nam materia sanguis a mare procedēs spissa est et calida. Unde pre nimia spissitudine se nō potest dilatare. ⁊ ex supabundantia caloris materia destrueret̃ infantis nisi ex sanguine mulieris cōtrarias qualitates habētis recipet tempamentū. Hec materia in dextre ptis cellula adunata. in naturam cedit maris. In sinistra vero cedit in naturā mulieris Et hec diuersitas accidit propter dominiū caloris I pte dextra potius q̄ꝫ in sinistra. Et sic dicit Galie. et Constanti. et Arestote. libro. xv. Si fuerit virtus sanguinis in mare vincens fetus patri assimilabit̃. ⁊ ecōuerso Et si fuerit equalis in vtroqꝫ. consimilis vtriqꝫ assimilabit̃. Hec materia virtute caloris excocta quadā pellicula tenuissima circūdat̃. intra quā instar lactꝰ coagulat̃. et hec materia est pellicula embrionis que est theca ⁊ coopertoriū vn̄ puer tegit̃ in vtero matris. ⁊ hec cū puero

nascente egredit̃ ruptis tenaculis. q̄b⁹
matricis villulis adherebat. Si v̄o ali
quo casu in vtero mãserit post ptũ mu
lier in piculo remanebit. Materie v̄o
cõcepte ⁊ vi retentiua coadunate trans
mittit natura sanguinē menstrualē ex
cuius calore ⁊ humore fetus conceptus
fomentat̃. Hmõi aũt fomento ager hu
mane natiuitatis irrorat̃. Nã cũ semē
coagulatur fm Gal. ⁊ Constã. cũ spũ ⁊
calore naturali sit plenum p quasdã ve
nas ⁊ arterias ex substãtia semis ortas
⁊ sanguini menstruali cõiunctas nutri
mentũ sibi attrahit ⁊ fomentũ. Et hoc
fuit necessariũ vt p venas materia ĩfan
tis nutriret̃ ⁊ per arterias spũs ei attri
bueretur. His duob⁹ scilicet materie se
minali ⁊ humori nutrimētali coopatur
calor naturalis qui interclusus per vim
informatiuã nititur formare membra
corpis infantis. Nam de essentia ipsi⁹ se
minis format cerebr̄ ossa cartilagines
⁊ pelliculas neruos. ⁊ arterias. De san
guine v̄o mēstruali format natura epar
⁊ om̄ia membra carnosa quoꝝ substãtia
ex sanguine pcreatur. Primo aũt natu
ra format principalia membra scꝫ cor.
cerebrũ. et epar. que alioꝝ sunt fundam̄
ta. Et hec in pricipio quãdo sunt in mas
sa sanguinis sibi vicinãtur sꝫ postea ab
inuicē diuiduntur. De his trib⁹ funda
mētis alia tria nascũtur. de cerebro ner
ui et nucha dorsi. de corde arterie. de epa
te vero vene oriũtur. His quasi fundam̄
tis iactꝭ. formauit natura ossa hec custo
dientia. sicut craneũ ad defensionē cere
bri ⁊ costas pectoris ad defensionem cor
dis. ⁊ costas lateris ad defensionē epat̃.
⁊ sic similiter de alijs. Post ista nascũtur
alia membra istis posteriora. vt manus
pedes ⁊ cõsimilia. Hec ãt non simul sed
paulatĩ formãtur ac successiue. Infans
enim quatuor gradib⁹ cõcreatur. Prim⁹
est cũ adhuc sit vicin⁹ lacti. Secũdus est
cum iã semen sanguini se ꝯmiscet. Et sic
enĩ nondũ epar cor ⁊ cerebrũ pfecte for
mãtur. sed sunt quedã massa sanguinea
quē gradũ Ypo. vocat fetum. Terti⁹ gra
dus cũ corde ⁊ cerebro ⁊ epate iã forma
tis. alia membra informia ⁊ indistĩcta
sunt. Ultimus gradus est ab Ypo. ĩfans
vocatus. Jam enĩ corpe organizato et
ad susceptõem anime disposito viuifica
tur et iã incipit se mouere. ⁊ pedib⁹ calci
trare. ⁊ si est femia in sinistro latere pl⁹
mouetur. ⁊ si est mascul⁹ plus in dextero
vt dicit Gali. In lactis autē gradu est
infans p sex dies. in gradu vero sangui
nis p. ix. in gradu v̄o masse carnee p. xij
in quarto autē añ plenã pfectõnem per
xviij. vnde v̄sus. Sex in lacte dies ter
sunt in sanguine trini. Bis seni carnē.
ter seni mēbra figurãt. A die ꝯceptõis
vsqꝫ ad diē cõpletõis ⁊ viuificatiõis fe
tus sunt dies. xlvi. ita ꝙ prim⁹ et vltim⁹
inclusiue teneãtur. Ex quo patet ꝙ in
quadragesimosexto viuus ⁊ cõplet⁹ est
fetus q̄ntũ ad effectũ generatiõis. ⁊ fm
istũ modũ computat Aug. edificatõē
templi sub numero. xlvi. annorũ cui cõ
parat pfectõem corpis Jesu xpi sup Jo
han. vi. et li. iiij. de trinitate. ca. v. inter
cetera interserit ista v̄ba. q̄dragesies se
xies seni ducēti sunt. ⁊. lxx. ⁊. vi. dies. q̄
numerus dieꝝ ꝯplet. ix. mēses. ⁊. vi. di
es. ⁊ seq̄tur in eodē capitulo. natus aũt
dñs traditur. viij. kal. ianuarij. A die
ergo cõceptõis que traditur fuisse. viij.
kal. aprilis. vsqꝫ ad. viij. kal. Januarij
ducenti. lxvi. dies repiuntur cõputatĩ
qui senariũ numerũ quadragesies sexi
es habent. quo numero templũ est edifi
catum ⁊c̄. Constãti. in li. iij. c. xxxiiij. di
cit ꝙ masculus qui in mense. viij. est na
sciturus. xxx. diebus formatur. ⁊. lxx. cõ
pletur. deĩn subdit mascul⁹. x. mensium
xlvi. formatur diebus. ⁊ in. xc. cõpletur
mascul⁹ vero. ix. mensiũ. formatur in. xl.
dieb⁹. ⁊ in. lxxx. cõpletur. In eodē etiã
loco describit̃ tps viuificatiõis ⁊ cõple
tõis sexus muliebris. sꝫ de hoc supsedeo
causa breuitat̃. hoc solũ attendendũ ꝙ fe
mina tardius format̃ ⁊ cõpletur q̄ꝫ ma
sculus. vt patet ibi. ⁊ hmõi ibidem assig
natur rõ. q2 semen vñ nascit̃ mascul⁹ for
tius ē ⁊ calidi⁹ ⁊ in calidiori loco colloca
tur q̄ꝫ semen vñ femia generatur. Dicit̃
etiã ibidē Constã. ⁊ Gal. sup amphoris.
dic̄ Ypocras oēm infantē in octo mensi
bus motũ habere. q2 si adeo fortis eēt vt

possit exire quoquo mō ad vitā cōualescit. Si vō nō exierit ipso motu debilitaf. ita ꝛ patif vt in sequēti ce[illegible] mēse nullatenꝰ cōualescat. Si vō vsqꝫ ad nonū mēsem. vel saltē vsqꝫ ad principium decimi mensis natiuitas protrahaf tolleraf et etiā sine piculo nascitur. vt dic Constanti. li. pantegni. iij. ca. xxiiij

Capitulū quartū.

De infante.

Infantulus igif ex seminibꝰ cōtrarias qualitates habētibus generaf in dextero si mas i sinistro ante latere si femīa collocaf sanguine menstruali in vtero nutrif ꝛ fomentatur. Ex tam vili enim materia ꝛ infirma homo recipit a principio nutrimētū virtute caloris natura coopante ꝛ dilatāte singula mēbra paulatim ꝛ etiā nō subito informaf. solus eni xp̄us subito fuit formatus in vtero ꝛ distinctus qn in vtero est cōceptus vt dicit Aug. Anima subintrante vita profundit ꝛ sensu nature sentiēs circūdatiōez pellicule ad ipsiꝰ rupturā mouef. ex cuius motu maternꝰ vterus cōcutit ꝛ grauaf. ꝛ cōpleta actōe nature circa infantuli creatiōem si ptus sit salubris. viij. vel. ix. vel. x. mēse ad exitū de vtero nitif ꝛ conaf. exiens vero secūdina circundaf. in cuius exitu vterus maternꝰ dolore nimio fatigatur ꝛ hoc accidit quādo ptus nimis prope anticipaf. deīde ad aerē nimis frigidū vel nimis calidū veniēs calamitati ꝛ miserie expōnif. quod eius inatus clamor aptissime attestaf. caro infantuli recenter nati fluida est ꝛ tenella. ꝛ iō necessaria sunt ei varia remedia ꝛ fomēta. ꝛ sic dicit Constā. li. iij. ca. xxij Infantes in qt vterū exeuntes in rosis cū sale tritis inuoluātur vt eoꝝ mēbra cōfortenf. ꝛ a viscosa humiditate liberenf. deinde palatū ꝛ gingiue cū digito melle vncto fricētur vt interiora oris mundificētur ꝛ cōfortenf vt dulcedine et acumine mellis appetitus infantuli pvocetur freqnter balneenf cū oleo mirtino aut rosaceo vngatur. oīa eoꝝ membra fricentur pcipue masculoꝝ quoꝝ mēbra debēt ex pter exercitiū duriora. somnꝰ eis sit in loco obscuro prouocef. vt lumē ipsoꝝ coaduneť. Lucidus eñ locus nimis visum disspergit. ꝛ tenellos adhuc oclos led. ꝛ sepiꝰ luscos facit. ꝛ ideo nō sunt nimis lucido aeri exponēdi ne spiritus visibilis disgregetur. Sup oīa cauendū est ne malo lacte ꝛ corrupto nutritū ro nutriātur. quia ex viscoso lacte nutriti pessimas solent incurrere passiōes. sicut oris vlceratiōem vomitum febrem spasmū ventris solutōem ꝛ huiusmodi. nec est danda infantulis medicina cum egrotāt. sed nutrici medicina et in cōuenienti dieta pcuranda est vt sic infant defectū suppleat virtꝰ generale nutricis. sicut ibidē dicit Constan. Ex bona aūt dispositōe lactis nutrimentalis bona fit consistētia prolis ꝛ ecōuerso. ꝛ ex corruptōne sanguinis nutricis necessario leditur corpusculū pueri vel infantis ꝛ hoc propter puerulis nature molliciē. ꝛ propter facilē nutrimenti lactei conuertibilitatē. Unde membra infantilia propꝰ sui teneritudinē ad diuersarū figuraꝝ susceptōem habent flexibilitatē. et ideo fascijs et alijs ligaminibꝰ cōgruis infantilia membra sunt ligāda ne torta efficiantur seu aliquā incurrāt difformitatem. Quere li. v. de vmbilico. Item qꝛ infantuli malcū accipiūt nutrimēti somno multo indigent. vt calor naturalꝰ ad interiora reuocef et ad nutrimentū ipsoꝝ digerēdum celebretur. et iō ex nature instinctu nutrices solēt infantulos in cunabulis positos hinc inde mouēdo impellere vt ex motu tempato calor cōfortetur ꝛ somnꝰ mulcebris per fumositatum resolutiōem in infantis cerebro pvocetur. Solet etiā cātus adhiberi vt sensus infantuli ex vocis dulcedine delectētur. ad hoc dicit Aresto. li. ij. qꝛ in infantulis abūdat cerebrū ꝛ sm qntitatē sui corporis est valde magnū. Unde superior ps corporis infantuli est maior ꝛ ponderosior alijs ptibꝰ. ꝛ iō infans in principio sui motꝰ ambulat sup pedes ꝛ sup manꝰ deīn vero erigit suū corpus paulatim. qꝛ ps anterior diminuitur ꝛ p ꝯseqns leuior reddif. ps vō iferior crescit. p ꝯseqns

granioꝛ efficit̃. etas ergo īfantis t̃ʀmi
nũ habet in inchoatiõe etatis puerilis.

Capitu. quintum

De puero.

Uera puritate est dictus. vt di
cit Isi. Tunc enī puer proprie
dicit̃ qñ est ablactatus a lacte ⁊
sepatus ab vbere. doli efficit̃ capax. ⁊ iō
discipline susceptibilis reperitur. ⁊ tunc
sub tutoꝛib' posit' cogit̃ subesse discipli
ne. Est autē etas puerilis calide et hu
mide cōplexionis in q̄bus mot' venerei
ꝓpter viaꝝ angustiā nō invalescūt vsq3
dum ad annū pubertatis ꝑducant̃. ⁊ iō
a puritate naturalis inocētie pueri nū
cupant̃. vt dicit Isido. Sunt igit̃ pueri
carne molles coꝛpoꝛe flexibiles. ad mo
tū abiles atq3 leues. aīo dociles sine cu
ra ⁊ solicitudine ⁊ tutā vitā ducētes so
la iocosa appreciātes. nullū ꝑiculū ma
gis q̄3 ictum virge formidātes. plus po
mū q̄3 aurum diligētes puerili tempe
nuditatem detegere verecūdiā nō habē
tes. laudem quādo laudant̃ sicut nec vi
tuperiū quando vituperantur ab aliquo
reputātes. propter mobilitatē caloris
⁊ carnis ⁊ humoris de facili irascūtur et
de facili placantur. propt̃ coꝛpis teneri
tudinē de facili ledūtur. ⁊ laboꝛes diffi
cilime patiūt̃ ex motu calidi humoris
in eis dominātis mobiles ⁊ instabiles
efficiūtur propt̃ foꝛtē caloꝛē multū ap
petūt cibi. vnde propter nutrimenti sup
fluitatē de facili ad infirmitates varias
disponūtur. a coꝛruptis ꝑentib' geniti
coꝛruptōnem cōtrahere dinoscūtur vt
patet in filijs leprosoꝝ ⁊ podagricoꝛū q̄
ex coꝛrupto humoꝛe parentū lepra ⁊ po
dogra sepius inficiūtur. ꝑ vocem ⁊ vul
tum pueri ab adultis dinoscitur. Unde
Aristo. in. li. iij. In pueris vox nō alte
ratur añ motū ad libidinē. quādo enim
vox in pueris mutat̃ signū est pubertat.
et tūc ad generandū abiles inueniūtur
Item paruuli pueri sepius malos habēt
moꝛes. sola enim p̄ntia cōgitant ⁊ de fu
turis nihil penitus curāt. ludos ⁊ vani
tates amāt. lucris ⁊ vtilitatib' intēdere
recusant. minima maxima reputant. et
ecōuerso maxima modica vel nulla pu
tant. sibi noxia ⁊ cōtraria desiderant. et
imaginē pueri plus q̄3 viri appreciant.
pl' de amissiōe pomi. vel piri q̄3 de amis
sione patrimonij plāgunt ⁊ ploꝛāt. ⁊ be
neficiū acceptū nō reuocāt ad memoꝛi
am. oīa que vident appetūt ⁊ affectāt
⁊ voce ⁊ manu pariter ea rogāt. pueroꝝ
sibi consimiliū colloquia ⁊ cōsilia amāt
senū vero cōsoꝛtia fugiūt ⁊ declināt. nul
lū secretū celāt. sed q̄cq̄d vidēt vel audi
unt recitāt ⁊ reuelant subito ridēt. subi
to ploꝛāt cōtinue clamant ⁊ garriūt et
cachinnāt. vix silent quādo doꝛmiunt
vel doꝛmitāt loti a soꝛdibus iterū se coin
quināt ⁊ immundāt. quando a matre la
uātur vel pectinātur recalcitrāt pro viri
bus ⁊ repugnant. solum ea que ventris
sunt cogitāt. imo proprij ventris mēsu
rā ignoꝛāt semꝑ comedere sꝑ bibere de
siderāt et laboꝛant. vix de lecto surgunt
et subito cibum petunt. ⁊c̄.

Capitulum sextū.

De puella.

Uella dicit̃ quasi pura vt pupil
p la. vt dicit Isid. sup oīa enī q̄
diligūtur in puella maxime di
ligit̃ pudicicia. Sūt autē puelle cōside
rande. q2 s̄m cōplexionē sunt calide hu
mide ⁊ tenelle s̄m coꝛpis dispositōē3 gra
ciles ⁊ flexibiles atq3 pulcre. s̄m mētis
affectōē3 verecūde timide ⁊ iocūde. quo
ad exterioꝛē cōpositōē3 moꝛib' discipli
nate in sermonib' caute ⁊ tacite. in vesti
bus delicate. Ná vt dicit Seneca. vestis
decētia pudicas decet. ⁊c. Est āt puella
nomē etatis integritatis ⁊ etiā honesta
tis. vt dicit Isi. Ná virgīes puellas vsu
alit̃ appellamus. Dicit̃ āt virgo ab etate
viridioꝛi sicut ⁊ virga. Uel dr̃ v̄go ab in
coꝛruptōe q̄si virago. q2 verā ignoꝛat fe
minea passionē. vt dr̃ Isi. li. xi. c. ij. Dis
āt femina vt dr̃ Arist. habet generalr̃
flexibilioꝛē capillū ⁊ mollioꝛē q̄3 vir et
ceruicē lōgioꝛē. coloꝛ muliebris genera
liter est magis cādid' ⁊ vultus let'. mol
lis. seren'. bland'. ab hūeris vsq3 ad vm
bilicū hñs coꝛp' magis angustū. ab vm
bilico vsq3 ad genua ⁊ etiā ad pedū īfima

magis plixū. manus ꝛ om̄ia membroꝝ extremitates hn̄s flexibiliores ꝛ subtiliores. vox tenuis. sermo volubilis et facilis. incessus breuis passib⁹ breuib⁹ ꝛ curtatis. anim⁹ insolens ad iracundiā pronus. tenax odij misericors inuid⁹. laboris impatiēs docilis subdolus amat⁹ in libidinē preceps. Vn̄ Aristo. li. viij. Femine inqt sunt omnib⁹ generib⁹ aīaliū debiliores matib⁹ pter vrsam ꝛ leopardā. q̄ fortiores maribus reputanť ꝛ audaciores In alijs aūt aīalib⁹ nō femine sunt leuiores ad instruendū ꝛ astutiores et molliores/ ꝛ sunt magis solicite circa fetū nutriendum. Et mulier q̄ est maioris pietatꝪ q̄ vir. eijcit citi⁹ lachrymas ꝛ magis est inuida ꝛ magis diligit ꝛ malicia aīe magis est in muliere q̄ in viro. ꝛ est debilis spei. ꝛ est magis mendax ꝛ inuerecūda ꝛ maioris segniciei q̄ vir ꝛ tardioris mot⁹. vt dic̄ Aris. li. viij.

Capitulum septimum. De matre.

m Ater s̄m Isid. dr̄ eo q̄ fetui nutriēdo mamā porrigat. solicita est mater circa fetū. Fetus enī in vtero existēs sanguine nutriť. sed eo nascēte natura mandat sanguinē illum ad vbera vt muteť in lac ad pueꝝ nutriēdū Unde infantul⁹ materno lacte nutritur laudabilius q̄ alio. Cōcipit āt mať cū voluptate. sed cū angustia pturit et dolore. fetū suū teneritudine diligit. āplectitur osculať solicite nutrit ꝛ fouet Itē mater postq̄ impgnata fuerit sanguinē menstrualē nō emittit. q̄ vt dicit Aristo. in nutrimentū transit creature. Ex cōceptu masculi pueri min⁹ grauať mať ꝛ iō pulcrioris est coloris ꝛ mūdioris. ꝛ etiā motus leuioris q̄ ex cōceptu femineo. vt dicit Aristo. ꝛ Constā. q̄to plus appropinqt ptui. tāto mater plus affligitur. ꝛ ex motu ipsi⁹ fetus pl⁹ fatigatur Signū autē impgnatōis s̄m Aris. ꝛ etiam s̄m Gal. sup amphoris. postq̄ impgnate fuerint ipse mr̄es res diuersimodas desiderāt. colores mutant. sub ocul' liuescūt. vbera turgescūt vter⁹ paulati intumescit. ex magnitudine fet⁹ matricem extēdentis. nauseā et vomitū sepi⁹ patiūtur. graues ꝛ laboris impatiētes efficiūtur. in pariendo p̄ dolore clamare cōpelluntur. leuiter picitatur pcipue iuuenes quaꝝ mēbra sunt exilia atq̄ stricta q̄nto aūt mater p puero dolores patiť grauiores tāto plus natū pueꝝ diligit ꝛ diligenti⁹ nutrit atq̄ instruit. Impedimēta vero matris in cōcipiēdo: in fouēdo. q̄re supra. li. v. vbi tāgitur de matrice ꝛ mamilla. ꝛ infra eodem vbi tangiť de aborsu ꝛ de causis aborciendi.

Capitulum octauum. De filia.

Filia sicut ꝛ filius a fouēdo ē dicta eo q̄ mater eam fouet et ei materiā fouendi alios derelinquit. Nā eandē cōcipiendi virtutē quā mater a pntib⁹ accipit sue filie q̄ntum ad generatōis semē derelinqt. Tāto āt filia matri est carior quanto eidē in sex⁹ discretōe est silior Filie aūt cōueniūt eedē proprietates que dicitur de puella. Quere supra eodem ca. primo. ꝛc.

Capitulū nonum

De nutrice.

Utrix a nutriendo est dicta eo q̄ ad fetus nutrimētū sit accōmodata. Nutrix vt dicit Isido. supplet in nutriendo puulū vicem matris. Unde nutrix ad modū matris congaudet puero gaudēti. ꝛ cōpatitur puero patiēti. subleuat pueꝝ cadētē. lactat puulū plorantē. deosculať pueꝝ iacentē ligat et colligat puulū se diffundentē. ablunt ꝛ mūdificat puulū se sordidantē pascit pueꝝ digito se renitentē. ad loquendū instruit pueꝝ nescientē balbutit nutrix ꝛ quasi frangit linguā vt sic facilius instruat loq̄ntē. Medicina vtiť vt ad idoneitatē pducat pueꝝ egrotantē. Nūc manib⁹ nūc hūeris nūc genibus releuat ꝛ subleuat puerū vagientē. cibū primo masticat ꝛ masticādo puero edētulo preparat. vt facilius trāsglutiat cibū. ꝛ sic reficit puerū esurientē. Sibilis ꝛ cantilenis demulcet pueꝝ dormientē. fascijs ꝛ linteolis constringit membra

puerilia. rectificat ea ne aliquã cõtra hat puulus curuitatẽ ipm deformantẽ balneis et vnguẽtis refouet paruuli car nem. Quere supra eodẽ de infantulo etc.

Capitulum decimum. De obstetrice.

Obstetrix aũt dicit mulier que habet artẽ iuuãdi mulierẽ parientẽ vt facilius pariat et infantulus ptus tẽpe piculum nõ incurrat. Hec qbusdam vnguẽtis et fomẽtis delinire solet vtep parientis vt minori difficultate et dolore fetus de vtero abducat Hec etiã puulũ nascentẽ de vtero suscipit et ipsi9 vmbilicũ longitudine quatuor digitop circũnodat sanguinẽ puuli aqua diluit. sale et melle ad desiccatõem humoris et membrop cõfortatõem delinit membra panniculis inuoluit. Quere supra libro. v. de vmbilico. etc.

Capitulum vndecimum. De ancilla.

Ancilla est famula vxoris obsequio deputata. hec laboriosis et vilioribus officijs deputat. grossioribus cibis reficit. vilioribus pãnis induit seruitutis iugo pmitur si filiũ conceperit prius seruus cꝫ natus reddit. et ab vtero seruituti mãcipat. Ancilla etiã si seruilis fuerit cõditõis p libitu nubere nõ pmittitur. et q secũ cõtrahit si primo liber fuerit seruus efficit post contractũ pecunia venditur et emit sicut pecus. Ancilla sicut et seruus pter igratitudinis vicium reuocat post manumissionẽ conuicijs afficit virgis et verberibus atteritur varijs et cõtrarijs vexatiõibus et angarijs opprimitur. respirare inter miserias vix pmittitur. vnde inter miserias miserabilior est cõditio seruitutis. vt dicit Rabanus exponẽdo illud verbũ Hiere. ix. Seruietis dijs alienis qui nocte et die reqem nõ dabũt vobis. etc. Est autem pprium ancillarũ et seruiliũ psonarũ. vt dicit Rabanus cõtra suas dñas vel dominos insolescere. Et quãdo metus eos nõ reprimit contra supiorũ imperiũ tumido animo supbire. vt ptꝫ in agar egyptiaca ancilla sare que vidẽs se cõcepisse cõtempsit dñam suã Gen. xvi. nec ad cor reuersa est hec ancilla nisi quãdo a domina sua fuit exposita ad flagella vñ seqtur ibi. Affligente eã sara dña sua etc. Seruiles eni psonas et ancillares timor humiliat et reprimit. quas benignus amor in supbie cõtemptũ aliquotiẽs eleuat et extollit. vt dicit ibidẽ. Scriptũ est. qui delicate nutrit seruũ suũ in fine inueniet eum cõtumacem. Quere infra eodẽ de seruo nequam.

Capitulum duodecimum. De masculo.

Masculus a mare diminutiue est dictus q in omi genere animaliũ quoad sexus dignitatẽ obtinet principatũ. vt dicit Isid. Maior enim est masculus femina quoad cõplexionẽ quoad opatõem et quoad sensus discretionẽ et quoad potestatẽ et dñatõꝫ. Quo ad cõplexionẽ patet q vir sine masculus respectu femine calidus est et siccus. ipa vero ecõuerso. In masculo vigent virtutes formales et actiue. in femina vero materiales et passiue. Unde dicit Aristote. li. xv. q vir se habꝫ ad modũ forme. mulier p modũ materie patiẽtis. Itẽ pualet masculus quoad naturalem opatõem quia naturalis opatõ plus viget in masculo generalr cꝫ in femina. in eo enim maior est virtus. et ideo vir a virtũ eminentia est dictus. vt dicit Isidorus. Nerui ei virorũ et lacerti maiori robore sunt fundati et ideo fortioribus actionibus erũt apti. Ossa eni masculorũ sunt fortiora grossiora et in iũcturis solidiora. et ideo ad omia fortiora opa naturaliter sunt fortiores. In masculis etiã ꝫm Constanti. sunt corda ampliora et maiora. et ideo ad receptõem abundãtie maioris spiritus et sanguinis sunt ampliora. Et iõ propter abundantiã spirituũ et calidi sanguinis audacior est naturalit mens viri cꝫ mulieris in qua causa est contraria. propter caloris fortitudinẽ et cõplexionis sicce vigorem. Nulli viro accidit passio mẽstrualis sicut mulieribus accidere cõsueuit. Quicqd in masculorũ cor

poribus superfluitatis gignitur aut per intensum calorem consumitur aut in pilos resoluitur aut per exercitium euacuatur. Item distat conditio viri et mulieris in sensus discretione. In omni enim genere animalium masculus in praedandis insidijs et in fugiendis nociuis solertiorem habet animum feminis et prudentiorem vt dicit Arist. li. v. Unde vir precedit feminam etiam ratione intellectusque perspicuitate. vt dicit Augusti. qui praefert virum mulieri secundum apostolum in imaginis diuine similitudine et dignitate. et ex ista dignitate praecellit masculus in autoritate et potestate. Autoritas enim docendi et presidendi viris conceditur. feminis vero consuetudinaliter denegatur. vt dicit apostolus prio Cor. vi. Mulierem in ecclesia docere non permitto. Scriptum enim est. sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui. Genesis. iij. Sunt igitur viri feminis calidiores et fecciores viribus fortiores. audaciores. ingeniosiores. constantiores mulierum zelatores. vnde et animalia pugnant pro vxoribus suis. vt dicit Aristo. Sunt etiam corporis durioris et hispidioris vocis grossioris. aspectus fortioris in omni genere animalium excepta vacca. cuius vox est grossior. vt dicit Aristo. li. iiij. Sunt etiam omnes masculi in omni genere animalium plurium dentium quam femine et maiori indigent cibo et corporis nutrimento propter abundantem fortitudinem caloris dominantis in masculis. humiditatem cibi de facili consumentis. vt dicit Arist. li. iiij

Capitulum decimumtertium. De viro.

Vir a virtute virium est dictus secundum Isido. Nam in viribus vir mulierem praecellit. Caput enim mulieris est vir. vt dicit apostolus. Unde tenetur regere vxorem suam sicut caput totius corporis curam gerit. Hic maritus quasi matrem tuens est dictus. Nam vxoris sue quam mater est filio sui curam suscipit et tutelam. Hic a spondendo .i. obligando et permittendo sponsus dicitur. Nam in contractu coniugali fide intermedia se obligat. vt indiuiduam cum vxore vite consuetudinem teneat vt debitum ei reddat et fidem thori sui custodiat et eam pro altera non dimittat. Tantus autem est amor viri ad vxorem vt ipsius causa quelibet pericula subeat amoremque eius amori matris praeferat. et vt pro eius cohabitatione patrem et matrem et patriam derelinquat. sicut dicit dominus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adherebit vxori sue. Hic sponsus ante sponsalia muneribus et donis ad sui amoris amplexum sponsam allicit. litteris et nuncijs votum suum circa ipsam exprimit. multa largitur et plurima repromittit vt ei placeat. ludis et spectaculis se exponit. frequentat tyrocinia robis et mutatorijs se ornat et componit. Quicquid etiam rogatur dare vel facere pro eius amore pro viribus statim facit nulli denegat aliquid quod sub nomine sponse rem aliquam sibi fieri petit. Blande eam alloquitur et blando vultu ac ardenti oculo eam facie ad faciem intuetur. Tandem in eandem finaliter consentiens consensum suum coram presentibus verbis exprimit et anulo eam subarrante in coniugem eam ducit. et in signum ratificationis coniugij iam contracti dona et dotalicia ei impendere et sub carte vel cirographi testimonio concedere consueuit. festa et conuiuia nuptialia celebrat. munera aduenientibus donat. choreis canticenis et instrumentis musicalibus presentes letificat et exhilarat. His completis sponsam introducit et ad secreta thalami recipit et admittit. sociam mense et thori eam statuit eam dominam pecunie sue et familie facit. deinde non minus vxoris sue quam suipsius curam vel etiam curam gerit ex amore et etiam zelo ipsam corrigit et etiam custodiam circa eam adhibet et apponit. gestus et affatus pariter et aspectus vxoris sue considerat. ingressus et regressus eius trutinat atque pensat. Uiro autem bonam mulierem habente nullus est felicior. qui vero habet vxorem clamorosam. malam. rixosam. ebriosam. luxuriosam. mutiuolam. sibi contrariam. sumptuosam. curiosam. inuidiosam. desidiosam. tediosam. vagam. amaram. suspiciosam. odiosam nullus tali viro miserabilior est et infelicior. Hec omnia et superius posita tangit Fulgen. in sermone quodam de nuptijs in chana galilee. Unde comparat christum sponso ecclesiam sponse bone. synagogam vero sponse male et adultere. In sponsa autem et vxore bona exiguntur iste conditiones. scilicet vt sit

frequens ⁊ deuota quoad dei ministerium
humilis ⁊ subdita quoad obsequium ma
riti affabilis et benigna quoad domesti
cos. liberal' ⁊ larga q̃ntū ad extraneos.
misericors ⁊ benigna quoad miseros. mā
sueta ⁊ pacifica quoad vicinos. circum
specta. ⁊ prudēs in p̄cauendis. fortis et
patiēs in sustinēdis. sedula ⁊ diligēs in
agēdis. modesta in habitu. ⁊ sobria ĩ mo
tu. cauta in affatu. pudica ĩ aspectu. ho
nesta in gestu. matura in incessu. verecū
da in publico. iocūda cū marito. conti
nens in occulto. Talis vxor est laude di
gna que plus cōpositis morib' q̃ꝫ tortis
crinib'. plus ꝟtutibus q̃ꝫ pulcris vesti
bus studet placere viro suo. q̄ plus cau
sa prolis q̃ꝫ causa libidinis in bonis ma
trimonij cōuersatur. q̄ ex cōiugio poti'
habere filios gratie q̃ꝫ nature delectat.
Et hec de vxore bona nunc sufficiant

Capitulum deci-mumquartū. De patre.

p Ater est principiū generatōis:
Naturalr enī desiderat pr̄ suam
speciem mltiplicare in filijs vt
naturā quā non potest seruare in se cu
stodiat in sua prole, vt dic̄ Constā. ⁊ iō
ad filiorū generatiōem de sua substātia
p generatōis officiū diuidit ⁊ trāsfun
dit. ⁊ tamē propter hāc delectatōem na
ture sue diminutōem nō recipit. gene
rat aūt filiū sibi similē in specie ⁊ etiam
in effigie maxime quādo virtus in se
mine patris vincit virtutē in semie ma
tris. vt dicit Aristo. li. viij. Et ideo pat̄
circa filiorꝫ procreatōem solicit' existit.
et naturalr̄ fetū suum diligit intātum
vt etiā nutrimētū sibi subtrahat vt nu
triat fetū suū. ⁊ hoc generalr̄ est verum
in omi genere aīaliū exceptis paucꝫ in
quib' natura degenerat. ⁊ ideo nō mul
tū solicitant circa fetus suos a se eos eij
ciūt. sicut dicit Aristo. lib. vi. de aquila
que eijcit pullos ⁊ alis ⁊ rostro ⁊ vngui
bus eos fugat. Homo aūt puerū suum
siue fetū diligit ⁊ nutrit. ablactatū suū
cōmēsalem facit filiū. ⁊ in iuuētute ver
bis erudit ⁊ verberib' corrigere nō desi
stit sub custodia tutorū ipm cōstituit. ⁊
ne p̄sumat vultū hilarē filio nō osten
dit. filiū sibi siīem magis diligit. ⁊ in ip
sum oculū cōsueuit figere. sm etatem, ⁊
p̄rogeniture dignitatē vestes ⁊ aborū
portōnes filijs suis diuidit. pro filijs ac
q̄rere ⁊ hereditatē augere nō desistit. ac
quisitā excolit ⁊ excultā filijs heredibus
derelinq̄t. Pater vero q̄ a pascendo est
dict' qui pascit filios in eorꝫ iuuentute.
in senectute a filijs pascit̄ sicut est vide
re in amb' cornini generis Nā iuuenes
pascūt senes. sicut dicit Aristo. q̄n pre
senio nō pn̄t acquirere victū suū. ⁊ ideo
vite lōgioris p̄missio honorantiū parē
tes ⁊ sustentātiū est remuneratō specia
lis. vt dicit Ambrosius. Scriptū est enī
Honora patrē ⁊ matrē tuā vt sis longe
uus sup terrā. Exo. xx. Eccli. iij. Qui
honorat patrē vita viuet longiorē Unde
dicit glosa q̄ honorare pn̄tes est primū
mādatū in promissiōe ⁊ p consequēs ma
gnū est mādatū in remuneratōe. et ei'
trāsgressio maxima est in punitiōe. Unū
patris maledictō nocet filijs. vt patet
in cham qui ꝓpter paternā offensam pe
nā meruit seruitutis. Gen. ix. Est itaqꝫ
pater ex filijs honorādus. sustentādus
supportādus. letificādus. ⁊ defensand'.
magnificand' ⁊ laudādus exaudiēdus ⁊
imitādus. vt dic̄ glosa ibi. si filij abrae
estis opa abrae facite. Fili' ex parētum
substātia. originē ducit. ⁊ ab eis fomen
tū recipit ⁊ sine parentū adiutorio neqꝫ
ꝓficit neqꝫ viuit. q̄nto plus a patre dili
git̄ tāto ab eo diligētius instruit̄ freq̄n
tius ced̄ ⁊ sub discipline custodia arti
us custodit̄. ⁊ cum a patre maxime dili
gatur diligi nō videt̄. q2 verbis ⁊ verbe
rib' ne insolescat sepius lacessit̄. tāto af
fectuosi' quidē a patre diligitur quāto
sua effigies in filio similior ⁊ expressior
inuenit̄. paterna quoqꝫ facies cōfundi
tur. quādo aliq̄d turpe de filijs subaudi
tur. paternus anim' grauiter offendit̄
quādo aliqua cōtumax rebellio in filijs
presentat̄. Circa filiorū autē educatio
nem maxima parentū cura dirigitur; ⁊
ob spem posteritatis filijs hereditas cu
stoditur propt̄ paternā offensam ⁊ con
temptū sepe sm leges exheredatiōis

pena filijs pcutitur ꝛ punit̃. nulla proꝛsus maioꝛ est ingratitudo ꝙ̃ puerꝛoꝝ filioꝝ quãdo ſm acceptũ beneficiũ a parentib' eis nõ ſuccurrit nec a filijs necessitatis tẽpe ſubuenit. pro honorificẽtia pntum filijs ſepe impeditur honor ꝛ largit̃. pꝛiogenito filio debetur maioꝛ hereditatis portio a legib' diffinit̃. ſed ꝓpter patris iniuriã ius pꝛiogeniture prerogatiua aliquãdo a pꝛiogenito tollit̃. et alius q̃ dignioꝛ est pꝛiogeniture titulo inuestit̃. ſicut dicit Hiero. ſup gloſaꝫ Gen̄. xlix. Ruben pꝛimogenit' meus. ꝛc. tu inq̃t iuxta oꝛdinẽ natiuitatis tue hereditatẽ quã iure pꝛiogeniture habere debuiſti regnũ ſcꝫ ꝛ etiã ſacerdotiũ pꝛdidisti. ꝛc. Filij igitur q̃ ꝑ naturã deberent eſſe ſicut pꝛntes nobiles. diuites ꝛ etiaꝫ liberi. per culpã efficiũtur viles paupes atqꝫ ſerui. Quere ſupꝛa de malo ſeruo

Capitulum decimumquintũ. De ſeruo.

S Eruus ſm Iſido. a ſeruãdo eſt dictus. Nã quondã quidã captiui ſeruabãtur vel vt capite plecterẽtur. vel vt ꝑcio redimerẽtur. Uel a ſeruiẽdo ſunt dicti eo ꝙ vilioꝛibus officijs que dñis nõ cõueniũt nec filijs mãcipant̃ Seruoꝝ triplex eſt gen'. vt dicit Iſido. Quidã enim ſunt vernaculi ſiue oꝛiginarij. ſcꝫ qui in ſeruitute ſunt nati et tales multis penis legalibus ſubijciunt̃. qꝛ ſua vendere vel alienare nõ pñt. nec cõtrahere nec dignitatis officiũ aſſumere nec etiã teſtimoniũ phibere niſi dominoꝛũ ſuoꝛũ volũtate. Unde ſine infamia exiſtẽtes ſepe infamie pena puniũtur. Alij ſunt ſerui empticij q̃ a barbaris vel hoſtib' capti vel empti iugo ſeruitutis ſunt oppreſſi. tertij cõducticij q̃ nõ ex neceſſitate. ſed volũtate ſeruiunt ob ſpem lucri ꝛ hi ꝓprie famuli a famulãdo ſunt dicti. id eſt. obſequẽdo. vt dicit Iſido. Sunt itaqꝫ multe vtiles conditões ſeruoꝝ maloꝝ de q̃b' ſupꝛa dictũ eſt in tractatu de ancilla. Quere ibi. ꝛc.

Capitulũ decimũſextum. De ſeruo malo et nequam.

H Ic de ſeruo nequã addendũ eſt ꝙ in multis ſibi ꝛ alijs eſt nociuus. Solet enĩ ebꝛioſus eſſe et tũc bona dñi ſui vel negligit vel furtiue ſubtrahit ꝛ expendit Pꝛouerbi. xxi. opa rius ebꝛioſus nõ locupletabit̃. Item remiſſus eſt ꝛ ocioſus ꝛ tũc tẽpus cõceſſuꝫ ad laboꝛandũ inutiliter ꝑdit. ſicut huis dixit paterfamilias Quid ſtatis hic tota die ocioſi. Et Eccli. xxxij. Mitte ſeruũ in opatõem ne vacet. Sic enĩ decet illũ. Item de bonis dñi ſui ꝓdigus oĩa diſſipat ꝛ cõſumit Luce. xvi. Diffamatus eſt villicus ꝙ diſſipaſſet bona dñi ſui. Itẽ piger ꝛ ſomnolent' ꝛ deſidioſus oĩa negocia dñi ſui negligit ꝛ omittit Eccle. xxxvij. ꝺꝛ Cum ſeruo pigro tractã de ope. Et Luce. xix. ꝺꝛ Seruus piger abſcondit talentũ dñi ſui in terra ꝛ abijt. Item ꝓteruus ꝛ ceruicoſus etiã ſupꝛa dñm ſe extollit. Eccli. x. vidi ſeruos in eqs. ꝛc. Et pꝛouer. xxix. ꝑ ſeruũ cũ regnauerit. ꝛc. Itẽ cupidus eſt ꝛ lucri auidus lucrũ dñi ſui in pꝛopꝛiũ ſuũ conuertit. Exemplũ de giezi ſeruo heliſei q̃ ſub noĩe dñi ſui pecuniã pecijt. obtinuit. detulit. ꝛ abſcõdit. iiij. Regũ. v. Itẽ ſupbus ꝛ pſumptuoſus dñi impiũ ꝑuipendit ſicut dixit miphiboſeth de ſiba ſeruo ſuo. ſeru' meus cõtempſit me dñe mi rex et aſinũ ſternere noluit. ij. Regũ. xvi. ꝛ Iob. xix. ſeruũ meũ ꝛc. Itẽ cum ſit durus ꝛ malicioſus gratiã ſibi fieri deſiderat ꝛ appetit. ſed obtentã alijs nõ impendit. Math. xviij. ſerue nequã omne debitũ dimi ſi tibi qꝛ rogaſti. Iteꝫ incircũſpect' eſt ꝛ obliuioſus ꝛ ignoꝛans ꝙ de ſuis exceſſib' ſit rõem dño ſuo reddituꝛus ad memoꝛiã nõ reducit. Lu. xij ſi dixerit dñs me' moꝛã facit venire. ꝛc Itẽ iracũdus et ſeditioſus totã pertur bat familiã ꝛ offendit Lu. xij. ſi inceperit ſeruus ille bibere ꝛ inebꝛiari ꝛ familiã pcutere. veniet dñs eius. ꝛc. Itẽ maledicus ꝛ linguoſus de oĩbus ꝛ precipue de domino ſuo maledicit. ſicut patꝫ de ſiba ſeruo miphiboſeth q̃ eum apð regẽm accuſauit. ij. Reg. xv. Eccliaſ. vij. Neaudias ſeruũ maledicentẽ tibi. Itẽ ſi fuerit delicatus ꝛ delicioſe nutrit' ꝯtra

dn̄m suum recalcitrat ⁊ resistit. Prouer
bi. xxix. Qui delicate nutrit s̄uū suū. ⁊c̄
et iter̄. nō decent seruū delicie. Itē frau
dulētus ⁊ dolosus insidias dn̄o ponit ⁊
qn̄q3 ip̄m interficit siue ꝑdit. iiij. Reg.
xxi. tetēderūt ei insidias serui sui ⁊ in
terfecerūt regē in domo sua. Item dn̄o
suo existēs iniuriosus ab eo fugit ⁊ ip̄3
deserens aduersario suo se cōiungit. iij.
Reg. ij. Fugerūt serui semey in geth ⁊c̄.
Et. i. Reg. xxv. increuerūt serui q̄ fugi
unt dn̄os suos. Itē cū sit nequā ⁊ flagi
tiosus vix ꝑ v̄ba de malicia cōpescitur.
Eccl'i. xxiij. ibi. Sicut seruꝰ interrogatꝰ.
id est tormētis castigatꝰ freq̄nter a liuo
re. i. liuoris crimine nō minuit̄. sed magꝭ
ad odiū ꝓuocatur. q. d. seruꝰ inter tormē
ta nō meliorat̄ sed potiꝰ peiorat̄. Itē cū
sit ingratꝰ gratiā factā a dn̄o non reco
g . . . it. sed de iusticia plusq̄3 de grā sibi
. ieri credit. Eccl'i. xxiij. Laxa manꝰ s̄uo
⁊ q̄ret libertatē. Itē si fuerit criminosus
⁊ culpatꝰ dn̄o suo. sine flagellis ab eo ex
torqueri v̄itatis cōfessio nō valebit. Ec
clesiast. xlij. Seruo pessimo sanguinate
latus ibi glosa. Seruꝰ q̄ verbis nō corri
gitur vulneribꝰ corrigat̄. Itē cū sit astu
tus ⁊ labor ei odiosus vocatꝰ ad labores
dormire se fingit. ⁊ q̄si nō audiēs de vno
latere ad aliō se cōuertit. Prouer. xxix.
Seruꝰ v̄bis nō p̄t erudiri. q2 qđ dicis
intelligit ⁊ r̄ndere ꝯtemnit. Et Lu. xij.
Seruꝰ quidē sciēs voluntatē dn̄i sui ⁊c̄

Capitulum deci mumseptimū.

De cōditōibꝰ boni s̄ui

Oni aūt serui cōditio consistit
b in diuersis. Nā bonus seruꝰ est
docilis ⁊ ingeniosus ad intelligē
dū. Prouer. xxvij. Seruus sapiēs dn̄a
bitur stultis filijs. Et Eccl'. vij. Seruꝰ
sensatus ⁊c̄. Item humilis est ⁊ obsequio
sus ad q̄dlibet obsequium impendēdum.
Psal. O dn̄e ego seruꝰ tuus ⁊ filiꝰ ancil
le tue. Ad Phili. ij. Humiliauit se for
mā serui accipiēs. Itē hilaris ⁊ iocosus
ad ꝯuiuendū. decet eni seruū in suo mi
nisterio esse hilarē ⁊ iocundū. Totū ei
seruitiū displicet. quando seruiēs facie
leta caret. Geñ. xlv. Et nos leti seruie
mus regi. Et esa. lxv. Serui mei letabū
tur ⁊ laudabūt p̄re exultatōe. ⁊c̄. Item
affabilis ⁊ gratiosus ad loquendū. quia
mltū diligūtur serui qn̄ affabiles sunt
⁊ benigni. Et ideo de dauid q̄ seruiebat
saul dicit̄. i. Reg. xviij. Acceptus erat
dauid in oculis vniuersi populi. ⁊ maxi
me in cōspectu seruoꝝ saul. Et in eodē.
Ecce places regi ⁊ vniuersi serui eius
diligūt te. Itē virilis ⁊ animosus se cō
tra aduersariū dn̄i sui ponēs primo. i.
Reg. xvij. Non cōcidat cor cuiusq̄3 in eo
ego seruꝰ tuꝰ vadā ⁊ pugnabo aduersus
philisteū. ⁊c̄. Itē fidelis est in cōmisso
sibi negocio ⁊ studiosus ad exequēdū. Lu
ce. xix. Euge serue bone ⁊ fidelis. ⁊c̄. Et
Numeri. xij. Seruꝰ meus moises fidelis
in om̄i domo mea. Itē abilis est ⁊ artifi
ciosus ad lucrū dn̄i procurandū. Plus
eni intendit bonus seruus augmētare ⁊
multiplicare dn̄i sui peculiū. q̄3 suum p
priū. quia in multiplicādo dn̄i sui lucꝝ
ꝓcurat ⁊ ipse suū. Luce. xix. Vocatis de
cem s̄uis suis. tradidit illis decē mnas
⁊ ait. negociamini dū venio. ⁊c̄. Itē bo
nus seruꝰ cautus est ⁊ multū curiosus ad
rōem ⁊ cōpotum dn̄i sui psoluendū de
datis ⁊ acceptis. Nā de bene cōputatis
remuneratōem certus expectat. de non
cōputatis vero semper dubitat ⁊ formi
dat. vt patz Luce. xix. vbi dr̄. Dn̄e ecce
mna tua decē mnas fecit. Cui dixit do
minꝰ. Esto dn̄s habens ꝑtātem sup̄ de
cem ciuitates. Itē solicitus est bonꝰ ser
uus ⁊ aīo studiosus prius dn̄o suo p̄pa
rare ꝯmodū sicut prādium siue lectū q̄3
se disponere ad prandēdū siue qualitcū
q̄3 alias ad quiescendū. Nunq̄3 eni bonꝰ
seruꝰ cōmodū sibi fieri putat quādo vi
det q dn̄s suus adhuc laborat. Luce. xij.
Quis vestrū habens seruū. et si venerit
de agro dicat ei. p̄io discumbe. ⁊c̄. Ideo
cōmendatur vrias qui dixit ad dauid.
ij. Reg. xi. Dominꝰ meus Joab ⁊ serui
dn̄i mei sup̄ faciem terre manēt. et ego
ingrediar domum meā vt comedā ⁊ bi
bā ⁊c̄. Itē seruus fidelis ⁊ timorosus do
mini sui aduentū prestolat̄ nec se dispo
nit vel deponit anteq̄3 veniat ad dormiē
dum nec subintrat lectū suū ante aduē

tum suū. Luce. xij. Beatus seruus ille
quē cum venerit dn̄s inuenerit vigilan
tem. Itē seruus qui circa dn̄m est sedu
lus ⁊ amorosus. alijs dormiētibus vigi-
lat ad dn̄m suum custodiendū. Unī me
rito reprehendit dauid abner et alios ser
uos regis saul dormiētes. i. Regū. xxvi
Non erat qui vigilaret. sed oēs dor-
miebāt. ⁊ sequit̄. Filij mortis estis vos
qui nō custoditis christū dn̄i. Item ser
uus qui in obseq̄is domini sui est affec-
tuosus oculis ac manib⁹ semꝑ circa do-
minū est intent⁹ ad suū beneplacitū pa
gendū. ne aliq̄d scilicꝫ incōmodū susti
neat vel defectū. siue ad aliquod benefi-
ciū a dn̄o benefico recipiendū. psal. Si
cut oculi ancille in maib⁹ dn̄e sue. ita ⁊c.
Itē bonus seruus nūq̄ꝫ a labore est va-
cuus. nunq̄ꝫ ab vtilitate dn̄i sui est ocio
sus. quia siue comedat siue abstineat si
ue vigilet siue dormiat oīa que facit ad
vtilitatē illius cui seruit ordinat ⁊ redu
cit Job. vij Sicut ceruus desiderat vm
brā ⁊ mercenari⁹ prestolat̄. ⁊c. Item bo
nus seru⁹ nec in victu nec in vestitu do-
mino suo est onerosus. imo veteri roba
dn̄i sui aliquādo ꝑ anni circulū est con
tētus. scit enī ꝙ cōpleto seruitō suo plu
ra est a dn̄o beneficia recepturus Ideo
in lege preceptū est. vt sine veste et via
tico ⁊ supra preciū conductiuū seru⁹ in
anno septimo nullaten⁹ a dn̄o dimitta
tur. Exo. xxi. ⁊ Deutero. xv. Item seru⁹
in moribus disciplinat⁹ ⁊ virtuosus so
let esse corā domino gratiosus et in ocu
lis eius acceptus. ⁊ ideo seru⁹ sensatus
ad hoc diligentiā adhibet vt vrbane et
curial̄r et munde dn̄o suo administret.
quia aliquādo plus diligit dn̄s mundi
ciā seruientis q̄ꝫ ipsam exhibitōem ser
uitutis. psal. Ambulās in via immacu
lata. hic mihi ministrabat. Eccl'ias. vij
Seruus sensatus est. ⁊c. Item seru⁹ bo
nus a dn̄o correptus cōtra corripientē
se nō est murmurans neqꝫ querulosus.
scit enī ꝙ bonus dn̄s iuste arguit seruū
suum. Et talis quidē arguitio sibi acci
dit ad profectū. Eccl'iast. x. Seruo sen
sato liberi seruiēt. ⁊ vir disciplinat⁹ non
murmurabit correptus. imo potius gau
debit. Unde Prouerbiorū. ix. Argue sa
pientem et diliget te.

Capitulum deci-
mūoctauum De bono dn̄o siue dn̄io

Sicut autē seruus est nomē sub
iectiōis. sic dn̄s est nomē prela
tionis et potestatis. Unde a do
mino a quo est oīs potestas iustū do
minij est statutum. Sine enī dominio
nō posset stare salua respublica. nec esset
humana societas pacifica vel q̄eta Sub
lata namq̄ꝫ de medio dominorū iustorū
potētia. libera esset malicia. nunq̄ꝫ inno
centia foret tuta. vt dicit Ysido. Iusta
itaq̄ꝫ dn̄atio per tyrannidē suos non op
primit. sed suos aduersarios reprimit
⁊ etiā repellit. Dominorū etiā potestas
seruos nō deserit. imo etiā pro subditis
cōtra potestatē aduersariā se opponit vt
dicit Greg. Unde etiā patet ꝙ dn̄s est
nomen potestatis ⁊ nomē equitatis Ju
stus enim est domin⁹ et iusticias dilexit
equitatē vidit vultū eius. Et ideo quo
q̄ꝫ domin⁹ qui iustus est ꝑ viam videlicꝫ
iuris. causas lites et etiā cōtrouersias
inter subditos dirimit / et diffinit vni
cuiq̄ꝫ quod suū est tribuit. cōtra malici
am gladiū extrahit. pro defendenda in
nocentia clipeū iuste potentie cōtra ma
leficos obijcit et opponit. Pupillos vi
duas ⁊ orphanos de manu opprimētis
excutit predones maleficos et fures ꝑ
seq̄tur atq̄ꝫ punit. acceptā potestatē nō
s̄m voluntatis imꝑiū. sed s̄m legis im
periū ordinat et disponit. Ex quo patet
ꝙ domin⁹ est nomē equitatis. Est insuꝑ
nomen liberalitatis. Nā boni et iusti do
mini liberales sunt et pij. Et sicut dicit̄
Hester decimoseꝫto. Cum inq̄t totum
orbem dominationi mee subiugassem.
nunq̄ꝫ volui potentie abuti magnitudi
ne. sed clementia et lenitate gubernare
subditos. ⁊c. Et ideo verus domin⁹ ad
oēs preterq̄ꝫ ad maleficoꝫ liberalem
et affabilem se ostendit. plus amari q̄ꝫ
timeri diligit. non hominibus sed be-
stijs. id est bestialibus et malis domina-
ri se cognoscit. vt dicit Gregorius suꝑ
illum locum. Genes. nono. Sit terror

uester super cuncta animātia.rc.Homo
inq̄t.Grego.nō ratōnalib⁹ sed irratōna
libus aīalib⁹ est p̄latus.vt non ab hoīb⁹
sed aīalib⁹ timeaᷣ.Omēs enī hoīes na
tura equales generauit.sed p varijs me
ritis alijs alios iusta dei dispensatio pre
ponit.vt humana formidine peccare me
tuāt.q̄ diuinā iusticiā nō formidāt.Ex
hoc ergo timore dn̄i nō supbiant.nō su
am gl'am sed subditorū iusticiā querāt.
Non enī hominib⁹ sed bestijs dominanᷣ
qz ex illa parte qua bestiales sunt.dn̄io
ipsoꝝ presternūtur.Est etiā dn̄s nomē
nobilitatis.sicut dr̄ Deut.i.Tuli de tri
bubus vestris viros sapiētes et nobiles
et cōstitui eos dn̄os ꝛ principes ꝛ tribu
nos ꝛ cēturiones.Nam dn̄i dn̄t esse no
biles ꝛ generosi tā carne q̄ȝ mēte.Ideo
ſm Ambro.naturā in aīalibus nobilio
res ꝛ virib⁹ fortiores preposuit alioꝝ re
ges ꝛ ductores.ꝛ patet in aīalib⁹ ꝛ vola
tilib⁹ ꝛ etiā in apib⁹.in q̄bus oībus illi
alijs dn̄antur ꝛ p̄ficiunᷣ.in q̄bus nobi
liores cōditōes ſm nature bn̄ficiū inue
niūtur.vt sic addiscat hō nobilior p̄esse
ſm rōem ꝛ grām.ex quo sic aīalia p̄sunt
aīalibus nobilr̄ p naturā.Itē dn̄s ē no
mē honoris ꝛ dignitatis.sicut dicit apo
stolus ad Ephe.vi.Serui obedite dn̄is
carnalib⁹ cū timore et terrore.rc.Dn̄s
enī iuste a subditis honorē ꝛ reuerentiā
accipit.ꝛ officij sui merito subditos ho
norificētia dignos facit propter eī vnū
regē bonū vel dn̄m tota patria honoraᷣ
freq̄ntatur ꝛ timeᷣ.Itē dn̄s est nomen
pacis ꝛ securitatis Nam guerras ꝛ pug
nas dn̄s iust⁹ sedat.ꝛ discordes ad ꝯcor
diā reuocat.vn̄ sub bono ꝛ forti ac paci
fico dn̄o coloni patrie sunt securi.quia
nullus audet inuadere terminos suos
ac infringere pacem suam.

Capitulū decimū nonū.

De malo domino siue dn̄o.

Icut aūt bono ꝛ iusto dn̄o nihil
reipublice vtili⁹ est ita dn̄o ma
lo nihil peius.Nā malus dn̄s
subditos suos quos iuuare deberet.spo
liat ꝛ opprimit.ꝛ indebitis officijs ꝛ ſui
tijs angariat ꝛ angustat Mich.ij.Qui
violenᷣ pellē tollitis de sup.rc.Propter
munera iusticiā violat ꝛ paupi nō iudi
cat.Mich.iij.Audite principes q̄ abo
minamini iudiciū ꝑpli A quo recipitis
vectigalia ꝛ tributū.ab inuasorib⁹ non
defenditis.Nā eī in malicia sua nō cō
sentientem cruciat ꝛ crudelr̄ flagellat.
Esa.xix.Dabo egiptū in man⁹ dn̄orum
crudeliū.rc.Hiere.vi.Crudelis est.rc
Aliena tāq̄ȝ ꝓpria vēdicat.ꝛ oīa sua esse
putat.i.Reg.viij.Filios tuos ꝛ agros
tollet.rc.Timeri poti⁹ q̄ȝ amari deside
rat.Baruch.vi.Ostantes metū genti
bus.videte ergo rc.Honorari ab hoīb⁹
ꝛ reuereri affectat.Dan.ij.Cadentes
adorate statuā rc.Leges ꝛ statuta anti
quoꝝ destruit ꝛ sua ordīat.Esa.x.Ve q̄
condūt leges iniq̄s.Sub specie iusticie
crudelitatē ꝛ maliciā palliat ꝛ occultat.
Esa.iij.Dn̄atores eī⁹ iniq̄.exactōibus ꝛ
tallijs sepe vexet.Esa .iij.Populū meū
exactores spoliauerᷣ Et Dan.ix.c.et.xi
Occasiōes extorq̄ndi ꝛ aliq̄d rapiendi
captat Esa.lij Assur absq̄ȝ cā calūniat⁹ ē
eū.Mēdaces ꝛ delatores diligit ꝛ eorū
cōsilijs aures accōmodat Prouer.xxix.
Pñceps q̄ libenᷣ audit vba mēdacij.rc
Fidē ꝛ pactū nulli seruat.i.Mach.xi Iu
rauit illis rex ꝛ principes eī⁹ ꝛ seq̄tur Vi
dit munitōem ꝛ rupit citi⁹ iusiurandū.
Epulas et delicias de alienis laborib⁹ si
bi pat.ps.Deuo.ple.meā sicut es.pa.
Exēplū de balthasar Dan.v.ꝛ ezech.xx
Eos q̄ diuti⁹ ꝛ fideli⁹ seruierūt prius re
munerat.sicut voluit laban remunera
re iacob.q̄ dixit.Nisi de⁹ p̄ris mei affu
isset mihi.mō nudū forsitan dimisisses
Itē nulli⁹ ſuitia grata reputat.ꝛ iō oīa
q̄ fiūt minora debito fore putat.sicut dr̄
Judith.iij Nec ista faciētes ferocitatē
pectoris eī⁹ mitigare potuerᷣ Itē alijs la
borātib⁹ l ludis ꝛ l potib⁹ ipe vacat.eccl'.x
Ve tre cui⁹ rex puer ē.cui⁹ principes ma
ne comedūt.ꝛ.iij.reg.xx Rex bibebat te
mulēt⁹ de vmbraculo suo rc.Hec de ꝓprie
tatib⁹ hoīs quoad mēbroꝝ diuersitatē ꝛ q̄
ad etatē ꝛ quoad sex⁹ discretōē ꝛ variā q̄
litatē nūc sufficiāt Nūc de q̄busdā accn̄
tib⁹ q̄ ꝯtingūt circa hominē ꝛ ſm naturā
ꝛ p̄ter naturā aliqua dei adiutorio sunt

dicenda. et primo de cibo. deinde de potu. tertio de vigilia et somno deinde de exercitio

Capitulum vicesimum. De cibo.

Dicto de proprietatibus hominis quo ad illa que ipsum constituunt naturaliter. dicendum restat de illis proprietatibus rerum que ipsum secundum naturam in esse custodiunt. Et sunt secundum Jo. aer. exercitatio. quies. potus. cibus. vigilia et somnus. Si ne istis non custoditur humanum corpus. Nos autem ordinem istum hic non sequimur. quia in loco suo de aere postea dicemus. De cibo ergo primo dicamus quantum hic sufficit. quia cibus est secundum Constan. substantia convertibilis in essentiam corporis quo cibatur corpus augmentans nutriens et sustentans. Calor enim fortis membrorum interiorum et exteriorum in continua est actione et resolutione cuius continua debetur restauratio ad deperditi beneficium facienda. Cibus autem sumptus in similitudinem corporis vertitur et in ipsius naturam transmutatur. Unde in cibo precedit ipsius preparatio. deinde eius masticatio. tertio in locum digestionis receptio. quarto ipsius digestio et puri ab impuro separatio. quinto ipsius attractio. et per singula membra distributio. sexto nature membri assimilatio. Si enim cibus non assimilaretur membris nunquam in eorum naturam incorporaretur vel converteretur. ultimo post omnia ista fit istius cibi incorporatio et in naturam corporis conversio. Nam quod calidum est et humidum transit in naturam sanguinis et carnis. quod vero frigidum est et siccum in naturam nervi et in naturam ossis. et sic de aliis. Cibus itaque assumptus et incorporatus adhuc in iuvenibus corpus nutrit et augmentat. In senibus vero calorem naturalem reparat. deperdita etiam restaurat et custodit corpus ne pereat. Ciborum autem sunt multe diversitates. Quidam enim cito in sanguinem convertitur propter suam substantialem humiditatem et caliditatem et illam quam habent cum sanguine vicinitatem. Quidam vero econtrario propter contrariam causam tardius convertuntur. Quidam vero cibi multum nutriunt. quia multum sanguis generant. Quidam vero parum imo potius onerant. tamen aliquantulum refocillant. Et generaliter omnis cibus laudabilis generativus sanguis magis est conveniens in regenda sanitate. Laborantibus tamen est convenientes grossior cibus spissioris sanguis generativus. Item omnis cibus de quo generatur multus sanguis paucam habet superfluitatem. Et econverso cibus de quo gignitur paucus sanguis multas generat superfluitates. Et generaliter secundum diversitates ciborum disponuntur et variantur complexiones membrorum et corporis qualitates. ut dicit Constan. li. i. Circa cibum autem ista considerantur sicut et circa dietam. ut dicit Gal. super amphoris. scilicet cibi substantialitas. qualitas. quantitas. sumentis necessitas. temporis cognitas. Oportet enim medicum cognoscere substantiam et qualitatem ciborum ad custodiam et regimen corporum humanorum Est enim quidam cibus pure nutrimentalis et facile conversivus. et talis est nature conservativus Quidam est cibus medius. et hic est facile alterativus et nature adiuvativus. Quidam vero est cibus pestilentialis et nature corruptivus. sicut cibus venenosus qui a tota specie mutat et destruit ipsum corpus. Et ideo oportet ciborum cognoscere substantiam et qualitatem ne venenum assumatur loco cibi. qualitas autem cibi attenditur vel secundum ultimam elementarium qualitatum remissionem. et sic est cibus calidus vel frigidus in primo gradu. vel secundum ultimam earum intensionem. et sic in quarto gradu. vel secundum harum mediationem. et sic dicitur esse in tertio vel secundo gradu secundum maiorem excessum vel minorem. hoc etiam attendendum est quod tam secundum substantiam quam secundum qualitatem ut dicit Constan. Aliquis cibus est subtilis qui scilicet de facili digeritur. cuius quantitas multa parum nutrit. quia secundum Avic. subtilis ex eo generatur sanguis qui cito resolvitur a membris et ideo parum nutrit. ut dicit idem Et est cibus grossus qui scilicet tardius digeritur. et eius pars modica multum nutrit. ex quo sanguis grossus generatur qui tardius resolvitur ab ipsis membris Nam ut dicit Isaac ex subtili cibo fit generatio subtilis sanguis et econverso. et est cibus in substantia et qualitate temperatus Cibus autem purus laudabilis est. qui est inter hec temperatus. et econverso secundum Avicen. herbe crude et fructus nimis recentes minus sunt boni quo ad cibum propter humiditatis excessum. Nam sanguinem replent aquositate et disponunt ad putrefactionem et ideo potius sunt medicina quam cibus Cibus dicitur esse

vniformis. ne scȝ in vna mensa simul di
uersa nutrientia assumātur. quia scđm
Auicennā. Dum vnus cibus digerit.
alter corrūpitur. ⁊ stomachus nimis ex
tendit ⁊ repletur. Consideratur etiā in ci
bo quātitas dimēsiue ⁊ extensiue. Naȝ
attenditur vel sm minimū. vel sm nimiū.
vel sm inter hec mediū. Si vero fuerit
cibus nimi⁹. naturā grauat. stomachuȝ
distendit ⁊ inflat. rugitū ⁊ torsiones ge
nerat. malos humores ⁊ catlochinnos
augmentat. nauseam ⁊ vomitū prouo
cat calorē naturalem sicut oleū lampa
dem extinguit ⁊ suffocat. spasmū ⁊ ꝯtra
ctionē neruoꝝ causat. vlcera scabiem ⁊
apostemata fieri ꝓcurat. seniū ⁊ morteȝ
accelerat. ꝯtra quā ꝑ ciborū multitudi
nem homo munire ⁊ defendere se crede
bat. Qn̄ vero cibus nimis pauc⁹ est na
turā debilitat. visus ⁊ om̄es sensus dele
tat. fluxū capillorum ⁊ caluiciē generat
phtisim ⁊ ethicā accelerat. corp⁹ extenu
at. ⁊ peiores infirmitates ꝙ̄ repletio ni
mia generat. Unde dr̄ in amphoris. In
tenuib⁹ diet⁹ peccāt maxime egrotātes
Cibus vero mediocris est laudabilis. qꝛ
deꝑdita in corpe restaurat. ꝟtutem etiā
cōseruat. sanguinē augmētat. calorē tē
perat. ingeniū acuit. vires operandi tri
buit. sanitatē corporis auget ⁊ custodit.
suauē somnū ⁊ mulcebrē generat ⁊ indu
cit. vn̄ si fuerit maior ꝑ cibū restauratō
ꝙ̄ fuerit precedēs ꝑ resoluentē calorem
deꝑditio cibus corp⁹ augmētat. vt patȝ
in adolescētia. Si vero fuerit maior deꝑ
ditio ꝙ̄ ꝑ cibū seq̄ntē restauratio. corp⁹
minuitur ⁊ deficit. vt in senectute. Sȝ si
fuerit eq̄lis restauratō cōtra dissoluta.
corp⁹ cōseruat in cōsistentia ⁊ in statu. si
cut est videre in iuuētute. Consideratur
cib⁹ vel cibi effectus respectu comedētis
qꝛ alius cōuenit sano ⁊ alius egro. alius
iuueni. alius seni. ali⁹ exercitati. ali⁹ q̄e
scenti. Multa enī sunt salubria sanita
tem hn̄ti q̄ sunt mortifera infirmāti Et
etiā in sanis differētia est. qꝛ alliū ⁊ pip
quod alicui fleumatico est remediū. ali
cui colerico est venenū. ⁊ iusquiam⁹ qui
est mors hoīm gratissim⁹ cibus est passe
ri vel coturnici. vt dicit Gal. Variand⁹

est etiā cibus sm varietatē morbi. Nā
aliquis cibus est salubris in q̄rtana qui
est mortifer⁹ in acuta. et aliquis cib⁹ qui
est vtilis in principio morbi. est nociu⁹
qn̄ infirmitas est in summo. Nā tūc de
bet dari cib⁹ tenuis. vt dicit Ypo. ⁊ Gal.
qꝛ tunc natura circa digestionē morbi ē
totalr̄ intenta. vn̄ tunc eius effect⁹ dimi
nuitur ⁊ impedit si occupata circa gros
sa cibaria teneret. Alius etiā cibus et
alio modo dand⁹ est necessari⁹ in morbo
cronico ⁊ diuturno. ⁊ alius in cōtrario
quia in principio timet defect⁹ ꝟtutis.
iō est necessari⁹ maior cib⁹ In contrario
autē morbo timet infirmitatis augmen
tū. ⁊ ideo debet tūc dari minus. Cibatō
ergo facienda est sm diuersitatē morbi.
sm virtutē infirmi. ⁊ sm qualitatē ⁊ sub
stantiā ipsius cibi. ⁊ sm hoc vtilitas cibi
iudicat Itē alio modo cibādus est iuue
nis ⁊ adolescēs ⁊ alio modo ipse senex.
Nam abstinētia cibi q̄ senibus est facil
pueris ⁊ iunioribus est difficilis iuxta il
lud Ypo. Senes facilime ferūt ieiuniū
secūdo ꝯsistentes facili⁹. pueri vero mi
nus. Nā in senib⁹ debilis est calor natu
ralis. in aliis aūt est fortis Et ideo ma
ior cib⁹ ad reꝑssionē caloris naturalis ē
necessarius iuuenib⁹ ⁊ puulis. minor ve
ro illis. Eadē etiā est ratio quare min⁹
cibādi sunt quiescentes ꝙ̄ se exercitan
tes qꝛ in illis calor est debilior. in istis
vero fortior est. vt p⁹ patebit. Cōsideratur
aūt in cibādo tp̄is cōgruitas. Nā grossi
ori dieta ⁊ largiori indigēt hoīes in hie
me ꝙ̄ in estate. sicut dicit Ypo. Uētres
in vere et in hyeme natura calidissimi
sunt ⁊ somni longissimi. In his igitur
horis plures oblatōes sunt dāde. quia
tūc innat⁹ calor ē mult⁹ multo igit indi
get nutrimēto. ⁊c. In hyeme enī viget
appetit⁹. et fortior etiā est digestio calo
re existēte fortiore In estate vero ꝯtrariū ē
Calor enī in hieme ingredit ad interio
ra. ⁊ ibi coadunat. In estate vero suo simi
ꝯgaudēs ⁊ exteriora petēs dissoluit ⁊ in
corpe minorat. Qm̄ igit in hyeme mlt
tū digeritur. mult⁹ excitatur appetit⁹ ⁊ illō
pȝ in pueris q̄ sunt mlt̄i caloris. ⁊ iō mlt
tū appetūt ⁊ multo indigēt cibo. Sr̄ in

athletis in q̄bus rōne exercitij augmē-
tatur calor naturalis. ⁊ ideo mlto indi-
gent nutrimēto. sicut ibi exēplificat Gal.
Est igit̄ cibus oīm aīali necessarius. et
maxime cōueniēs est qn̄ vniformis ē. ⁊
inter supfluū ⁊ diminutū tēpat̄. nimia
enī cibi repletō siue saturitas mors ani-
me ⁊ corpis esse cōsueuit. ⁊ potissime pi-
culosa est saturitas p⁹ ꝓcedentē sterili-
tatē siue famē. vt dicit Auicē. Plus enī
tūc natura appetit q̄ꝫ digerere possit. ⁊ iō
citra appetitū ⁊ saturitatē cib⁹ assumēd⁹ ē

Capitulū vicesimumprimū. De potu.

P Ot⁹ est substātia liq̄da ad ani-
malis nutrimentū necessaria.
potus siq̄dem vt dicit Constā.
libro. v. ca. xxvij. multiplici de causa ne-
cessari⁹ est. Corp⁹ enī siccū humectat. et
quod humidū de corpe resoluit̄ restau-
rat cibus ꝑ ipsum. ⁊ defert̄ ad loca remo-
tiora. qui sua grossicie nō potest transire
ꝑ strictos meatus ⁊ angustos. Pot⁹ etiā
vt dicit Constan. ⁊ etiā Auicē. diuersi-
ficat̄ tripl̄r. Est enī potus q̄ est tantū po-
tus. vt aq̄ que nō est corpis nutritiua. ⁊
est pot⁹ q̄ est pot⁹ ⁊ cib⁹. sicut vinū. qd̄ vt
dicit Constā. ꝑ oēs ptes corpis portat
cibū nutriens ⁊ calefaciēs spm̄ ⁊ etiam
sanguinē ⁊ calorē cōfortās naturalē. ⁊ ē
potus medicinalis q̄ nō exhibet̄ ꝑm viā
potus. sed poti⁹ ꝑm legē ⁊ regulā medici-
ne. sicut syrup⁹ oximel occizucara ⁊ hu-
iusmodi. Sicut āt dicit Constā. in sani-
tate custodienda ⁊ infirmitate curanda
aq̄ est necessaria. ⁊ iō oportet ꝙ medic⁹
aq̄ꝝ cōditōes nō negligat cognoscere ⁊
naturas vt laudādas tribuat ⁊ caueat
nō laudādas. Aq̄ꝝ aūt quedā est sapida
quedā nō sapida. Aqua ergo sapida in
substātia clara fontana aeris orietalis
leuis cito calefiens. cito frigescēs Hu-
iusmodi aūt vt dicit Constā. in sanita-
te custodiēda est laudabilis nō grauās
cito enī exit cibū. per hoc enī ꝙ est clara.
patet ꝙ sordib⁹ nō est intermixta. ꝑ hoc
aūt ꝙ est leuis patet ꝙ nō est indigesti-
bilis. ꝑ hoc aūt ꝙ est cito calefiens ⁊ ci-
to frigescēs patet ꝙ substātia est subtil'
Vn̄ si vis scire de duab⁹ aq̄s que sit sub-
tilior in substantia ⁊ laudabilior ad bi-
bendū. intingue vnū pannū lineū bene
mundū in vnā. ⁊ aliū bn̄ mundū in aliā
⁊ expone soli q̄ prius erit siccus in aqua
subtiliori est intinct⁹ Scd̄o p⁹ hāc aquā
cōmendabilis est aq̄ fontana septētrio-
nalis. q̄ est inter orientē ⁊ aq̄lonē posita
fluēs v̄sus aq̄lonē. ꝑ hoc enī ꝙ libere ex-
ponitur ventis septētrionalib⁹. ex motu
ventoꝝ subtiliat̄. est in hyeme calide na-
ture. ⁊ frigide in estate. Frigus enī sep-
tentrionale fugat calores ad interiora
fontiū sibi obiectoꝝ. q̄ coadunat⁹ frigi-
ditati obuiat ⁊ resistit ⁊ aquā fontis ali-
quātulū calefacit In estate vero c ōtra-
ria calor aeris vincēs fugat frigiditatē
ad capita fontiū. q̄ ibi coadunata aquā
frigefacit. vt dicit macro. ⁊ cōstan. Itē
aqua fluens fortit̄ de mōtib⁹ sup petras
vel arenā limpidissimā. sicut alicui⁹ ma-
gni flumis scd̄m gradū obtinet sanitat̄
vt dicit Cōstan. aq̄ vero pluuial'. vt di-
cit Cōstan. melior est alijs aq̄s ⁊ sapidi-
or. leuior. ⁊ mūdior. sicut dicit Ypoc. in
ipericōnoxomaton. Pluuia inq̄t est fu-
mus aquarū a sole attractarū. Natura
enī solis non nisi qd̄ subtilissimū est at-
trahit. ⁊ iō ceteris aq̄s melior est ⁊ dige-
stibilior. sed ꝓpter sui subtilitatem vici-
na est putrefactiōi. tn̄ vt dicit Constā.
ex putredine non est vituperanda. sed ex
subtilitate sua poti⁹ est laudāda. oīs enī
aqua corruptōez cito admittēs est sub-
tilis. ledit enī qn̄ est putrida. quia rauci-
tatē generat atq̄ fe[...]res. si nō putrida
optima ē. ⁊ iō a putredie est cauēda Itē
dicit Cōstā. [...] e ex tenuissima colli-
gitur plu[...]or est naturalit̄. q̄ vero
descēdit cū t[...]o melior ē p⁹ hāc. Nā
tonitru suo motu pluuiā ip̄aꝫ subtiliat
dt etiā Cōst. ꝙ q̄cūq̄ frequēt̄ bibit aquā
frigidā. nō euadit frigidas egritudies sal-
tē in senectute. Aq̄ vero calida. vt dt Cō-
stā. ieiuniū stomachū lauat a ciboꝝ feci-
b⁹. purgat flemma. ⁊ oēꝫ putredinē vētris
purgat ⁊ mūdificat. vētrē soluit. naturā
alleuiat ⁊ ꝯfortat. C⁹ tn̄ frequēs vsus nocꝫ
stōchū eī emollit. digestiuā v̄tutē ꝯfortat
⁊ ipedit. ⁊ sāguīeꝫ de narib⁹ emanare fac-

Item calida aq̄ laudabilior est ieiunis
mane. maxime his q̄ de nocte crapulati
sunt Dicit enī Auicen. Testificati sunt
inq̄t antiq̄ sapientes q̄ aq̄ cocta est mi
noris inflatōis ꝛ facilioris penetratōis
q2 corpa et pmixta actōne ignis dissol
uunt. ꝛ descendere cōpellitur. ꝛ subiun
git. torpidi inq̄t medicoꝝ estimati sunt
q̄ subtilius exal et p decoctōem. ꝛ quod
grossius est remaneat. sed hoc falsum ē
ex ptibus enī cōsimilib' ꝯstat aq̄ substā
tia tota. tamē posset fieri decoctio tanta
q̄ nihil remaneret nisi ferē ps terrestr;
vt patet in aq̄ ex q̄ fit sal p violentā de
coctōem. Aque autē ex niue et grādine
resolute ceteris sunt illaudabiliores p
ter aq̄s lacuales ꝛ palustres. Iste aque
o m̄es sunt cauende. q2 vt dicit Cōstā:
splenem magnificant. epar ꝛ stomachū
cōfundūt cutē horridā faciūt. et varias
febres faciūt lapides gignūt. Si autē
primit' vitari nō pñt. autoritate Auicē.
bulliant. Dicit autē Aris. in li. metheoꝝ
q̄ aquā niuis vel glaciei caloris solutō
ne ad priorē subtilitatē nō redibit. Aq̄
vero insipida est quadruplex fm Con
stan. aliqua enī est salsa. alia sulphurea
alia alūiosa. alia metallina. Salsa vero
vt dicit ventrem emollit mordicādo in
testinā ꝛ laxat. sepe tamē bibita desudan
do ꝛ consumendo humorē ventrē ligat:
cōstipat corpus. desiccat scabiē. et pruri
ginē sanat. idropicos iuuat si comedat
seu bibatur Aq̄ vero sulphurea ad frigi
das facit infirmitates. neruos calefa
cit. intercutaneos humores ꝯsumit. vi
de infra de sulphure. vbi virtutes eius
pleni' poteris intueri. Aqua aūt alumi
nosa ꝛ bituminosa infrigidat ꝛ desiccat
sanguinis fluxū ꝯstringit ꝛ sedat ꝛ emor
roides curat. Aqua vo metallina natu
rā metalli sequit ꝛ effectū. Nā trāsiens
aqua p venā ferri. ventrē constipat. mē
bra cōfortat. splenē; deopilat. apostema
curat. Aqua de metallo eris hūiditati
subuenit. strāguiriā stringit. Aq̄ de me
tallo argenti refrigerat ꝛ desiccat. Hec
aūt aqua multiplex potui dare nō ꝯsue
uit. sed solū cōfert vsui medicine Est āt
potus q̄ simul est cib' ꝛ potus. s. vinū Di
uersificat enī vinū in substātia Quedā
enī sunt grossiora vina duriora aliis et
nutribiliora. Alia vero sunt subtilia et
paꝝ nutrientia. stomachū stati excitātia
dolorē quoq; colericū de capite auferen
tia. vrinā prouocātia. Alia vo sunt me
diocria ꝛ in suis actōnib' tempata Pre
ter istā aūt vini ꝯsideratōe; quoad sub
stāntiā cōsiderat vinū fm Constan. q̄t
tuor modis. s. quo ad differentiā tēpis
quoad redolentiā odoris. quoad saporis
suauitate;. ꝛ quoad coloris claritatem.
Nam in tpe diuersificātur vina. qd enī
nouiter de torculari est expssum nō tran
sit in caliditate gradū primū. sicut dicit
Gal. libro de simplici medicina. Vinū
inquit cōstat ex quatuor substātiis. sc;
aq̄a. spumosa seu aerea. vinea siue etiā
ignea ꝛ terrea. Aquea p longā moram
cōsumitur ꝛ ps vinea cōfortatur. Vina
itaq; vetetiora sunt aliis calidiora. In
odore diuersificāt vina. q2 quedā sunt
odorifera bñ nutrientia. alia vo odore
horribilia. malū sanguine; et capitis do
lorē generantia. In sapore etiā maxime
diuersificātur vina. quedā enī sunt dul
cia aliis nutribiliora ꝛ ventrem humec
tātia. alia vo sunt pontica stomachū cō
fortātia. ventrem cōstipātia. pectori et
sue ptinentie nocētia: alia sunt acerba
q̄ et diuretica. alia vo amara et ceteris
minus calida. In colore insup variant.
Nam quoddā est albū min' calidū. qd
dam citrinū magis calidum. q2 vt dicit
Cōstantin' Omniū membroꝝ est pene
tratiuū. sanguinis colerici generatiuū
et doloris capitis cōmotiuū. aliud vero
nigrū qd ceteris est mag' nutritiuū. ali
ud aūt est rubrū siue rubicundū. ꝛ illud
aliis magis est calidū. tamē q2 terrestre
ꝛ grossum respectu albi vel citrini. nō ita
est pforatiuū nec lesiuū. Vinū autē qd
in om̄ibus pdictis est mediocre. p cete
ris est laudabile. Nā naturalē calorē cō
fortat. p oia mēbra aia; refocillat. gau
diū ꝛ audaciā generat. vtutē corpori ad
ministrat colerā rubeā cū sudore ꝛ vrina
euacuat. colerā nigrā tpat. membra ex
humore desiccata tempat ꝛ etiā humec
tat. vires reparat ꝛ corpora impinguat

appetitū prouocat. vim digestiuā adiuuat ⁊ ꝓcurat. intellectū acuit. opilatōez splenis ⁊ epatis aperit. supflua etiam in corpe destruit ⁊ ꝯsumit. albugines oculoꝝ ⁊ lippitudines tollit. eloq̄ntē efficit lapides in renib' soluit. ⁊ arenulas dissipat ⁊ educit. sanādis vulneribus ꝯuenit. mēstruis subuenit. sanis ⁊ infirmis cōuenit. si mō debito ab aliquo assumat' si vero in q̄litate ⁊ quātitate modū excesserit. abutēti nō erit remediū vinū. sed mors erit potius ⁊ venenū. sicut pȝ infra de ebrietate. quere ibi. Tertiū gen' potus est pot' ⁊ medicina. sicut est oximel ⁊ syrupus nā talis potus cōfert sanitatez quia hūores in corpe digerit diuidit ⁊ expellit. qn̄qȝ laxat quandoqȝ cōstipat. quādoqȝ infrigidat ⁊ desiccat. quādoqȝ vero calefacit. remollit ⁊ etiam humectat. Sed tamē horum potuum differentias medicis dimittamus. ⁊c.

Capitulū vicesimūsecundū. De prandio ⁊ conuiuio

Ibus itaqȝ ⁊ potus ad prandiū et cōuiuiū habent ordinatiōem et respectū in prandijs ergo primo cibaria prepant'. cōuiue pariter cōuocant'. sedes ⁊ etiā sedilia exigūtur. in cenaculo ordināntur mense ⁊ mēsalia disponūtur et ornātur. hospites cū dn̄o in mensa capite collocātur. non prius ad mēsam residēt. nisi prius manus hospitum abluātur. seorsum filie dn̄e. ⁊ deorsum famuli pit̄er ad mensam cōbinant' coclearia. cultelli ⁊ salsaria primitus in mēsa ponūtur. et panes cū poculis mox supadduntur. fercula multa ⁊ varia subsequūtur. clientes ⁊ ministri cū diligentia singulis obsequūtur. se mutuo inuitantes iocūde pit̄er collocant'. viellis et cytharis exhilarant'. nūc vina nūc fercula renouant'. sibiīnuicez fercula opposita cōdiuidūt ⁊ partiūtur fruct' tandē ⁊ species subinferūtur. Completo prandio mēsalia cū reliquijs deferūtur. ⁊ mense de medio renouātur ⁊ man' abluunt' iterum ⁊ tergūtur. Gratiarūactiōes deo ⁊ hospiti ꝑsoluūtur. exhilaratiōis grā pocula iteꝝ ⁊ iterū offerūtur. His in prandio completis. vel ad lectuluȝ q̄etis grā recipiūtur. vel ad ꝓpria redire ꝑmittūt'.

Capitulum vicesimumtertiū. De cena.

Ena d'r a cenon quod est cōmune ꝓpter vescentiū cōmunitatē. Apud veteres vero solitū fuit in ꝓpatulo vesci ⁊ ꝯmuniter epulari ne singularitas luxuriā generaret. Sed modo potest cena dici a cenos qđ est vmbra quia iā vescentes ꝓpter ꝑcitatē querūt cenādi latibula. vt dicit Papi. Vel potius a cynos qđ est canis. ꝓpter defectū charitatis ⁊ carentiā. Unusquisqȝ eniȝ suam cenaȝ ꝑsumit ad manducandū. i. Coꝝ. xi. Oīa aūt que supius de prandio vel cōuiuio dicta sunt cene cōueniunt. Istam tamē cenā mlta magnificāt ⁊ exaltāt. ⁊ hec oīa occurrebāt in conuiuio assueri. vt patet Hester. i. Primū est tempis cōgruitas. Decet enī cenaȝ fieri tēpe cōgruo. ne scȝ nimis tempestiue nec nimis tarde. Scđm est loci opportunitas quātū ad spaciositatē amenitatem ⁊ etiā securitatē. In locis enī spaciosis amenis et securis solent nobiles facere festa sua. ⁊ ideo de assuero d'r q̄ fecit cōuiuiū suū in vestibulo orti cōsiti ⁊c. Tertiū est inuitātis liberalitas quo ad vultus hilaritatē. Nihil enī valet cena vbi facies hospitis cernit' turbulēta. Hester. i. cū incaluisset. ⁊c. Quartū est ferculoꝝ multiplicitas. vt qui non vult de vno saltē gustet de alio. Hester. i. Alijs atqȝ alijs vasis cibi inferebātur. Quintum ⁊ vinoꝝ ⁊ poculoꝝ diuersitas Un̄ Hester. i. d'r. Uinū etiā qđ regia magnifi. ⁊c. Sextum est ministroꝝ vrbanitas seu honestas Hester. i. Preposuerat mēsis de principib' suis ⁊c. Septimū est discumbentiū amicoꝝ grata societas. Hester. i. Fecit cōuiuiū cunctis medis ⁊ ꝑsaꝝ inclitis. ⁊c. Octauū est cantoꝝ ⁊ instrumentoꝝ musicoꝝ iocunditas. Sine enī cythara vel symphonia nō solent cene nobilium celebrari. Lu. xv. cum audisset vocem. ⁊c. Nonū est luminariū et ceteroꝝ copiosa numerositas Nam in tenebris cenare dedecorosum est. ⁊ etiam

periculosum propter muscas Et ideo ce rei cādelabris insignitū lucerne lampades 7 candele necessario accendūt. Decimū est oim appositorum deliciositas. Nā in cenis nō solent grossa 7 cōia apponi cibaria sicut in prandio sed potius quedā specialia 7 leuia 7 deliciosa cenātibus apponunt. maxime in curijs dñorum. Undecimū est cene diuturnitas. Solēt enim hoies qñ expediti sunt a labore ptrahere cenā suā. Cibus enī nimis cito sumptus cōtra noctē nocet. 7 iō morose est cenādū. Ideo cōmunū assueri diu durauit p dies. c. 7. l. Duodecimū est indēnitas. qz sine dāno cenāris est qlibet ad cenā inuitādus. Inhonestū enī est post cenam volūtarie oblatā cpellere aliquē ad similū psoluendū. Tertiūdecimū est qetis et soporis suauitas. post cenā enī est qescendū. qz tunc somnus est valde dulcis 7 ideo erāt lecti eburnei 7 aurei strati p pauimentū in palatio assueri. vt patet Hester. i. Nam vt dicit Constan. cū cibo fumus cerebrum ingredit facile dormimus.

Capitulum vicesimumquartū. De somno.

Somnus fm Aristotelē est qes animaliū virtutū cū intensione naturaliū. Nā sensibilis 7 motiua virtus in somno ligat. virtus autē naturalis tūc fortissime opatur. s. digestiua que in somno intendit 7 cōfortatur. Alio modo dicit Augusti. in li. de qntitate anime. Somnus inqt est quedā isensibilitas naturalis cōis corporis 7 anime passio. sicut enī sensus cōis est corporis 7 anime ita 7 somnus. Nam vt ipse dicit. Somnus est quedā imobilitatō 7 ruinamē sensuū. Qz aūt dicit insensibilitas naturalis. dicit ad differentiā eorum q sunt ptra naturā. vñ dicit q somnus est priuatio vigiliarum. sicut cecitas priuatio visus quia priuatō illud quod est fm naturā diminuit 7 destruit. Somnus autē naturā cōfortat. 7 est fm naturā sicut vigilie Preterea anima nō delectaf in priuatōne. sed in somno delectaf. vñ somnus priuatio nō est. sed est dispositō naturalis. Alio modo diffinit somnus sic. Somnus quedā est passio mulcebris. meatus cerebri 7 vias sensuū opilans. naturalē virtutē cōfortans. calorē naturalē ab exterioribus ad interiora reuocās. In somno enī interiora corpis calescūt. exteriora vero frigescūt Unde pfundato calore ligatur in somno 7 opilaf organū sensus cōis qd est centrū omniū sensuū pticulariū. a quo oēs alij sensus pticulares oriunt. 7 extendūt queadmodū linee a centro ad circūferentiā ptrahūt. Illo igit ligato 7 opilato potētie pticulares extēdi nō pñt ad organorum sensuū extremitates. Hoc aūt fecit natura vt aīal a motu volūtario qesceret. cū semp moueri volūtarie sit impossibile. Somnus aūt vt dicit Constā. in pantegni. Alius est naturalis. alius innaturalis. de quo nihil ad pñs. Naturalis vero fit ex humiditate cerebri tpati. vt ex fumo humido 7 claro a toto corpe ad cerebrū ascendēte Fumus āt ille ingrossat spūs 7 replet neruos. 7 ita vinculat 7 ligat sensus. Augustinus aūt in pdicto libro docz q somnus aut est ab intrantibus extrinsecus escis aut ab humore intrinsecus tpato. qui cū resoluit in fumū petit cerebrum. 7 ibi resolutus distillat. frigidus inferius licet ibi ascendat calidus. distillādo aūt remittit calorē cordis 7 impedit pcessum opatōnum Secūdū aūt Augu. 7 Aris. Cor est principiū opationū. 7 omē bonū vel malum a corde pcedit. In somno aūt qescit virtus animalis alijs manētibus sicut prius. scz spūali 7 naturali Qd patet p pulsuz 7 inspiratōem 7 p digestionē. In somno enī maxime digestio celebraf. Auicēna enī sic diffinit somnuz. Somnus inqt sermone naturali est reditus spūs ab instrumētis sensuū 7 motus ad principiū cū quo principianf instrumēta ipsorum spirituū. Et somnus quidē naturalis est spiritus reditus cū pfundatōe vt digeraf nutriens. vt patet in somno exercitātium Fit enī in eis somnus pfundus propter superfluitatē resolutōis spūs. natura enī desiderās additōez in substātia spūs. pfundat ipm in interioribus. 7 facit ipm latere in interioribus. vñ fit somnus pfundior 7 plixior in ipsis. Et hoc genere somni

dormiunt evacuati medicina laxativa. Resolvitur enim plurimū de substātia spūs cum superfluitatib⁹. et hic somn⁹ plurimū cōfert eis. reddit eni cor virtutibus suis vt dicit Auicēna. Sicut dicit Aris. li. iij Somn⁹ cōuenit cuilibet aiali sanitatem hñti. licet in qbusdam sit somn⁹ valde le uis et occultat⁹. Ex pdictis patz q causa materialis somni est fum⁹ indigestiōis a corpe resolut⁹. Causa vo formalis est in capite apd cōem sensum et originē oim neruoꝝ sensibiliū q opilant et ligant. et qescit animal et oia mēbra recreant. Actō aūt somni fm Cōstan. dupl'r variatur. fm qntitatem et fm magnitudinē mate rie quā inuenit in corpe. fm qntitatē. quia si sit nimis augmētata virtus defi cit corp⁹ refrigerat et humectat. quia fit dissolutio humoꝝ. et p cōseqns fit exti ctio caloris naturalis. fleuma maiorat. calor naturalis minoratur. Si vo sit ni mis pauca virtus digestiua deficit cor pus desiccat. Si vero sit moderat⁹ cibus bñ digerit. corpus impinguat. anim⁹ cōfortat. calor naturalis auget. humo res tēperant. mens clarificat. Itē ex ma teria quaz inuenit eius actiō variat. qz si materia fuerit multa. calor naturalis debilis p somnū fit maioꝝ humoꝝ reso lutio. quaz intrans calor natural' vincit et extinguit. Et ideo pcipit pocionatis et minutis ne dormiāt. ne scz p somnū tan ta fiat resolutio humoꝝ q nō possunt a natura regi. Sed si fuerit cibus tpatus sic et humores. calor natural' p somnū interius reuocat⁹ cibos digerit. humo res temperatos reddit. corp⁹ humectat calefacit et impinguat. Recollige igitur breuiter ex pdictis q somn⁹ calorē na turalē ad interiora reuocat. exteriora in frigidat. et a sanguie depaupat. interiora vero calefacit nutrit ac fortificat. Impu ra et cruda decoquit et maturat. mot⁹ ani males et sensibiles recreat et qetat. Si fuerit in qualitate et qntitate tēpatus. egrotū alleuiat. futurā tamen nature vi ctoriā cōtra morbū et bonā crysim denūci at. Si autē ecōuerso somnus se habue rit. merito est suspectus. vt dicit Con stantinus.

Capitulum vicesimūquintum

De eis q in somno fiāt

In somno igit considerat dormi entis volūtas. qz voluntarie ad dormiendū se disponit. Naz fm Auicē. Somnus nihil aliud est q̄z in vi sensitiua qetis appetit⁹. Itē dormitatio nis breuitas. Nō eni qn ad dormiendū se disponit. celeriter a somno surgere or dinat et pponit. Itē virtutis in dormita tōe vnitas. Nā virtus dispersa in vigi lādo aggregat et coadunat in corpe dor miētis. vt dicit Auicen. Itē dormiētis insensibilitas. vt patet ex iā dictis. Fre quēter eni cōtingit q aliqs ita fortiter dormit et tā pfundi est somni q vix sen tit aliqd exterius. etiā si verberat. Item quetis suauitas. Nā dulcedo quā cōse quit qs in dormiēdo facit pteritoꝝ labo rū et etiā pñtiū obliuisci. Itē dormiētis securitas. quia dū dormit etiā hostis p sentiā nō pauescit. Itē figure dormiētis mutabilitas. qz exteri⁹ videt mortuus et interi⁹ viu⁹. foris pallid⁹ et int⁹ rube⁹. foris frigid⁹ et intus calet. foris tota virt⁹ in effigies quasi cōtrarias se diffundit. sz intus tota virt⁹ se recolligit. Itē in dor miēdo attēdit diuersitas. Sūt enim q dormiūt palpebris clausis inuicē et adre ductis. et oia talia aialia sunt acutioris visus q̄z illa que aptis dormiūt oculis et nō tectis sicut dicit Aristo. Vñ et pisces sunt debilis visus. qz dormiēdo nō clau dunt oclos. Et sicut dicit li. iiij. Pisces qescūt in somno sed modicū. qz subito expgiscūtur et fugiūt. Quere su. li. v. de palpebra et de oculo. Item somnoꝝ et fan tasmatū imaginabilitas. Nā in dormiē do pter pmixtionē rōnis cū fantasma tib⁹ multe anime occurrūt fantasie quo rū quidē formas et similitudines aīma imaginarie apprehēdit. sed de ipsis ima ginib⁹ et fantasiis ad plenū nō discernit īo sepe cū euigilauerit q in somnis vide rit nō aduertit. Itē i dormiēdo pcipue attēdit vtilitas. Nā qn somn⁹ est natura lis et tpatus multas et infinitas confert corpi cōmoditates. sicut pz supra in ver bis Auicen. et cōstā. et maxime qz tūc fit

digestio ⁊ puri ab impuro sepatio. Nā qđ purū est ⁊ corpisile. tūc corpi vnitur. Qđ vero impuꝝ ⁊ dissile est vi expulsiua a corpe sepatur. de malo vero somno ⁊ inaturali quere infra li. vij. de litargia

Capitulum vicesimumsextum. De vigilia.

Vigilia est quedā aīalis disposi-tio cū diffundit ⁊ effundit spūs ad instrumēta sensus ⁊ mot⁹. vt ciī vult. Vñ vigilia nihil aliđ est q̄ȝ libera spūs ꝑ organa sensus ⁊ mot⁹ diffusio animate v̄tutis in corpe pagēs actiones. Differt aūt vigilia ab insomnietate q̄ est supfluitas in vigilijs ꝓueniens ex egressu aīalis virtutis a natura siue a re naturali. Et ei⁹ quidē cā q̄nq̄ȝ est caliditas ⁊ siccitas cōplexionis. q̄ȝ ꝓpter igneitatē semꝑ spūs mouet ad exteriora. ⁊ sic animal nō q̄escet. q̄nq̄ȝ est ꝓpter malā materiā ledētē cerebꝝ. sicut accidit ex dispositis ad frenesim ⁊ ad maniā q̄nq̄ȝ est ꝓpter vaporē malū ꝑturbātem cerebrū et ei⁹ puritatē. sicut accidit in dispositis ad melancoliā. q̄nq̄ȝ etiā ex viscositate hūiditatis in cerebro existētis. vt patȝ in decrepitis q̄nq̄ȝ est causa doloris tā corpalis q̄ȝ spūalis. ⁊ vtrūq̄ȝ nō ꝑmittit spm̄ q̄escere. q̄nq̄ȝ etiā est in causa malicia digestionis et multitudo repletōis opprimēs spm̄ aīalem ⁊ q̄escere nō ꝑmittēs. vt pȝ in nimis inebriatis. in q̄bus fum⁹ vini acutus pungēs neruos sensibiles ⁊ ledēs eos q̄escere ñ ꝑmittit. ⁊ tales sepe ad mortē vel furorē disponuntur. nisi ab arte vel natura ad dormiendū citi⁹ inducant. Vigilie autē naturales refrigerāt intrinsec⁹. q: calor egredit ad exteriora. ⁊ ideo calefaciūt ⁊ desiccāt exterius. Si vero modū excesserint calorē augmentāt. corp⁹ attenuāt ⁊ desiccāt oculos ⁊ palpebras nimis grauāt. visuȝ ebetāt ⁊ debilitāt. dolorē capitis generāt. ⁊ totū corp⁹ debilitāt ⁊ eneruāt. moderate aūt exteri⁹ calefaciunt et humectāt. q: calor ⁊ humiditas petunt exteriora. quādo vo imoderate sunt ex vehemēti motu spirituū calefaciūt ⁊ desiccāt. ⁊ intro ⁊ exteri⁹ cōsumūt ⁊ naturā ledūt. vt dicit Constā. Cōuenisit igitur vigilie moderate laborātib⁹ vt mercedē augeāt ⁊ acq̄rant. speculātib⁹. vt insidias ꝑcaueāt. expectantib⁹. vt dn̄m venientē gaudēter recipiāt. medicinā sumentib⁹ ne se ledāt. egrotātib⁹ ⁊ maxie litargicis vt citi⁹ cōualescāt. itinerātib⁹ ne dietā dormiēdo negligant. gregē pascentib⁹ vt dānum a lupo aut ex alijs bestib⁹ nō incurrāt. orantib⁹ vt coronā promissam vigilātibus nō amittant.

Capitulum vicesimumseptimū. De somnio

Omniū dormientiū quedā est dispositio q̄ diuersaꝝ reꝝ forme ⁊ etiā silitudies imaginarie dormientiū mentib⁹ imprimūt. Hūt āt fieri multis modis. vt dicit Greg. ⁊ Macro. de somno scipionis. Nā ꝓpter colligantiā ⁊ vnionē quā hȝ anima cū carne aliqñ dispositōes ⁊ passiōes que oriunt a corpe per q̄ndā applicatōem carnis ad aīam resultāt in ipa mēte. ⁊ iđ solet somniādo taliū reꝝ imagines intueri quales solet vigilādo aliquotiēs expiri. sicut etiā bruta aīalia somniāt. vt dic̄ aresto. li. iij. q: canis somniat. qđ patet ex ei⁹ latratu. silr ⁊ equ⁹ qđ patet ex ei⁹ hinnitu. Et talia somnia causant aliqñ ex nimia repletiōe vel ex nimia inanitōe. q̄nq̄ȝ ex p̄cedēti forti imaginatōe seu cogitatōe. Vñ Augu. sup Gen̄. li. xij. Sicut caro qñ oīno spūi subdit spūalis dr. Sic spūs qñ oīno carni innitit carnalis ⁊ aīalis nūcupat. Vñ mirandū nō est. si carni intendēs carnaliū reꝝ imagines in se repūtet. Itē idem ibidē. In somnijs specieꝝ ⁊ corpoꝝ videm⁹ reꝝ silitudines. nō ipsas res. tū species reꝝ q̄s somniādo videm⁹. reꝝ nomib⁹ nūcupam⁹. ⁊ quod reꝝ est propter solā silitudinē eis appropriā⁹. Vigilādo itaq̄ȝ reꝝ formas sensu ꝯprehēdim⁹. sed dormiēdo spū rerū imagines intuemur. Somnia āt aliqñ sunt vā. aliqñ falsa. aliqñ trāquilla aliqñ ꝑturbata. Que aūt vera sunt. aliqñ sunt nuda. aliqñ figuratis ⁊ obscuris significatōib⁹ inuoluta. vt pȝ in somnio pharaonis. Tales āt impssiones fiunt

aliqñ in animo dormientis p diuinã inspiratõem. aliqñ p angelicã administrationẽ vt pz in iacob q̃ vidit in somnis virgas populeas. ⁊ angelũ dicentẽ sibi. tolle virgas ⁊c̃. Gen̄. xxx. aliqñ p malo⁊ spirituũ illusionẽ. vt patz in phanaticis et falsis ꝓphetis ⁊ arrepticijs. Un̄ dicit Aug. ibidẽ. Cũ spũs bon⁹ in hec visa spiritũ humanũ assumit aut rapit non est dubitãdũ illas imagines visas esse rex aliqua⁊ q̃s nosse vtile est. dei enĩ mun⁹ est. Consiles aũt imagines aliqñ opat angel⁹ sathane. q̃ se trãsfigurat in angelũ lucis. vt cũ illi in maifestis bonis creditũ sit seducat ad sua. sed qñ hmõi somnia fiãt p reuelatõem. iudicat sobrius intellect⁹ qñ diuinit⁹ p grãm est adiut⁹. Somnijs itaq3 nõ est passim fides adhibẽda. nec omino simplr respuẽda. cũ aliqñ certa habeat̃ de futuris diuinit⁹ p somnia cõiectura. Somnia itaq3 indifferẽtia causant̃ aliqñ ex cõplexione. vt sanguine⁹ somniat leta. melancolic⁹ tristia. coleric⁹ ignea. fleumatic⁹ pluuias niues ⁊ aq̃tica. ⁊ cetera hmõi q̃ vniuscuiusq3 cõueniũt cõplexioni sexui ⁊ etati vt dicit cõstan. Aliqñ ex appetitu ⁊ affectõe. vt famelic⁹ somniat de cibo. ebrius sitiẽs de potu ⁊ de ei⁹ cõtrario. q̃nto autẽ talis pl⁹ somniat bibere vl̄ comedere tãdẽ expgefact⁹ vehemẽti⁹ esurire se repit vel sitire. Aliqñ ex vehemẽti studio ⁊ mẽtis circa aliq̃d applicatõe. vt auar⁹ semp somniat au⁊ semper videt̃ q͞ cõputet pecuniã. vel q͞ augeat vel diminuat argẽtum suũ. Aliqñ ex cerebri pturbatõne. vt pz in dispositis ad frenesim ⁊ maniã. q̃ mira somniãt ⁊ inaudita. ſm enĩ vapo rẽ cellulã fantasticã inficientẽ vel imutantẽ ipsa somnia imutantur. Aliqñ ex sanguis infectõe. q̃ enĩ corruptũ hñt sanguinẽ somniãt se ambulare p loca imũda corruptiõem hñtia et fetorẽ. Aliqñ ex aeris imutatõe. aer enĩ ad imutatoz dispõit corp⁹ imutat ad eãdẽ imutatõz. Un̄ fumi resoluti nouas faciũt in cerebro impssiones. que sunt causa vario⁊ ⁊ dissimiliũ somnio⁊. Itẽ ex etatis alteratõe. infantes enĩ nihil somniant. Un̄ Arist. li. iiij. Nõ inq̃t inter oĩa aĩalia pcipue somniat. Puer ãt nõ somniat añ q̃nq3 ãnos. ⁊ seq̃tur In antiquo tpe fuerũt viri ⁊ mulieres q̃ nõ somniauerũt ⁊ q̃dã co⁊ somniauerũt postq3 venerunt ad senecturẽ. et p⁹ modicũ accidebat eis mors ⁊ infirmitas. ⁊c̃.

Capitulum vicesimumoctauũ. De exercitio.

Exercitiũ ad nature cõseruatõez est necessariũ. vt dicit̃ in pãtegni. Est autez exercitiũ duplex. aliud enĩ est aĩale. aliud corporale. Animale sicut studiũ vigilia ira tristicia solicitudo. ⁊ hmõi si fuerint nature ꝓporcionata multũ faciũt ad corporis et anie sanitatẽ. sicut infra dicet̃ de anime accidentib⁹ in fine septimi libri. Exercitiũ vero corporale aliud est eq̃le. aliud est inequale. Equale mediũ est inter debile ⁊ forte. magnũ ⁊ paruũ. velox ⁊ tardũ. qd̃ scz nõ semp addit in caliditate vel siccitate. Ineq̃le est qd̃ istam tempantiã excedit. ⁊ si multũ excedit in suo pricipio calefacit ⁊ desiccat. ⁊ si multũ vlterioraf p virtutis dissolutõem. ⁊ spũs euaporatiõ eiu infrigidat ⁊ desiccat. Dicit autẽ Constantinus. q͞ triplex est vtilitas exercitij. quia calorẽ naturalẽ excitat. superflua dissoluit. mẽbrã indurat et eis soliditatẽ tribuit. Inequale vo exercitiũ aliud est vniuersale. aliud vero pticulare. Uniuersale est quod oĩa mẽbra mouet. vt fodere. itinerare. ⁊ hmõi. Particulare vero est vbi quedã membra quiescunt ⁊ quedã mouẽtur. vt suere. scribere et similia. Hec autẽ varia exercitia corpus variãt ſm varia hominũ officia ⁊ etiã artificia q̃dã calefacit ⁊ desiccat sicut ars fabrilis. Nã aer a fornace inspiratus cũ sit calid⁹ et etiã siccus eos desiccat ⁊ calefacit. Ars vero piscatoria econuerso frigidat ⁊ humectat. Exercitium vero particulare aliud est forte aliud est debile aliud mediocre. In exercitatõe igit̃ hec sunt ꝯsiderãda. scz quãtitas. q̃litas. tempus. locus. Quãtitas vt nõ sit nimis intẽsa vel nimis remissa. In qualitate ne nimis velox vel nimis tarda. sz mediocris ⁊ talis est ⁊ laudãda Temp⁹

quod n primo valet est ante prandium
vt superfluitates lubrice facte ⁊ resolute
p exercitiū euacuent̃ ne cibus superueni
ens corrūpatur. post cibū vero cooꝑatur
virtuti digestiue ad cibor decoctiōem.
ita tamen si fuerit temꝑatū. nimiū vero
nō est bonū quia potius est causa calefa
ctōnis mēbrorū tam interiorū q̄ exteri
orum. Attendēdus autē est locus. quia
alius est aquosus. ⁊ infrigidat ⁊ humec
tat. vt locus piscatorū. alius vero est sic
cus et nemorosus. vt locus venatorū. ⁊
talis quantū est de se calefacit ratōne la
boris ⁊ discursus ac desiccat. ⁊ sic de alijs
Unde quidā sapiens interrogatus ad
quid exercitatio laboris esset necessaria
respōdit in hec verba Honestus inquit
labor humane vite est fida custodia. dor
mientis nature stimulus. sopiti calorꝭ li
ma. sup̄fluitatis cōsumptio. vicior fuga
morbor mors. languor medicina. lucrū
temporis. iuuētutis debitū. adolescētie
disciplina. senectutis gaudiū. salut ad
iutoriū. nutricis oīm malorū lez ocij est
emula seu etiā inimica Ille nempe sol⁹
ab exercitio se abstrahat ⁊ labore q̄ fe
licitatis gaudio vult carere. Uerba pre
missa etiā cōtinent in sermone Fulgen
tij ꝯtra ociosos vbi exponitur illō verbū
Panē ociosa nō comedit In quo sermo
ne multū cōmendat pij laboris exerciti
um. In fine sermonis tamē labori ꝑpo
nit deuotū cōtēplatōis ociū dicēs Ma
riā propter contēplatōnis ociū minime
fore inter ociosar mulier numerū com
putandā. quin potius oībus preponē
dam. Quomodo enī panem illa ociosa
comedit. que pane vite plena alijs panē
frāgit. Panē siquidē frangit qui orōis
patrocinio. cōuersatōnis exemplo. pre
eruditōis verbo esurientes ⁊ sitiētes iu
sticia resouet atq3 pascit. Maria ergo
que orōe subuenit. couersatōe ad bonū
allicit. ꝑdicatōe instruit. panē frāgit ⁊c

Capitulum vicesi mumnonū. De quiete.

Quies autē est cessatio ab exer
citio ⁊ etiā a labore. Sicut enim
necessaria est ad nature ꝯserua

tōnē exercitatō. sic etiā ⁊ quies. nā qes
finis est ⁊ cōsummatio motus et la
boris Sine enim quiete nihil finalr̃ est
durabile. q2 quod caret alterna requie
durabile nō est. Unde celū quod maxi
me est mobile motu suo tendit ad quie
tem. Similr̃ sol luna sydera ignis aer
aqua ⁊ oīa que ꝭm naturā sunt mobi
lia. tendūt finalr̃ ad quietem Unde di
cit Augustinus. Quies naturalr̃ hab3
inclinatōem ad centrū. Et ideo princi
pium est et dispositio aggregatōnis et
adunatōis partiū in loco suo. Et ideo
oīa que sunt ordinata ꝭm naturā ad q̄
etem nobiliora iudicāt̃ ⁊ digniora quā
do sunt finaliter in quiete q̄3 qn̄do sunt
in motu. sicut finis dignior est his que
sunt ad finem Quies autē prout oppo
nitur exercitio. tot modis cōsideratur
quo ad effectū quot et ipm exercitium.
Alia enī est spiritualis. alia corporalis.
quarū vtraq3 si fuerit nature cōmensu
rata erit salutifera anime ⁊ corpi. sanita
tis hominis cōseruatiua. si autē nō. ecō
uerso. Itē quies aliquādo est nimia Et
hec est malor humor generatiua. nutri
tiua. multiplicatiua. corruptiōis indu
ctiua. Nā aque quādo nimis q̄escunt.
putrescūt. Similr̃ ferrū ⁊ quodlibet me
tallū rubiginat̃ quādo minus debito ꝑsi
tatur. Alia est nimis parua. ⁊ hec simulr̃
ter viciosa. quia naturā lassam nō recre
at. debilitatē nō reparat. cōsumpta nō
restaurat. Mediocris aūt inter has est
laudabilis. nam calorē naturalem con
fortat. sensum recreat. digestionē emen
dat. corpus mediocriter purgat. Item
quo ad qualitatem quies alia est vera. ⁊
hec est laudabilis si nō sit nimia. alia nō
vera. vt in febribus. et hec minus lau
dabilis est sicut post dicetur.

Explicit liber sextus.

Incipit septimus liber de infirmitatibus.

POstquam cõpleuim⁹ auxiliãte deo tractatũ de illoꝝ proprietatib⁹ que hominis naturam pficiunt ⁊ custodiunt/dicendũ est de his que cõtra naturã sibi accidũt. eiusq3 naturã destruũt ⁊ corrũpunt. Tria enĩ sunt q̃ hominis naturã ledunt. s. causa morbi. ipse morb⁹. et accidẽs sequẽs morbũ Causa morbi est illud vnde puenit mala ⁊ innaturalis in corpe dispositio. vt mala complexio. nimia repletio vel inanitio. virtutis defectio. qualitatum alteratio. cõtinuitatis dissolutio. Omnia enim ista causa vel occasio morboꝝ sunt. Morbus scd'm Johannicium est res ex qua accidit cõplexioni corporis lesionis nocumentũ. sicut febris apostema. ⁊c̃. Accidẽs est res sequẽs ad istaz introductã in corpe passionẽ. siue sit cõtraria nature vt dolor capitis i. cephatica. siue nõ sit ɔtraria. sicut patz in peripleumonia rubor accidit in maxilla Bona aũt corporis dispositio dicit' sanitas. p quã corpus hominis in sua cõplexione ⁊ cõpositiõe tale existit. vt suas libere ⁊ pfecte pagat actões. Ab hac tempantia si fuerit natura lapsa. incidit necessario in egritudinẽ ⁊ in morbũ Nam ex distempantia ⁊ ineq̃litate humoꝝ accidit morbus cõsimilis. vt est febris. hydropisis. ⁊ hmõi. Ex mala vero dispositione membroꝝ incipit morb⁹ dissimilis. vt in oculo obtalmia. vel in manu arthetica. Ex mala vero dispositõe vtriusq3 puenit morbus vniuersalis. sicut est elephãtia siue lepra. Omnis igit' morb⁹ vel est cõsimilis ⁊ humores ⁊ alia mẽbra cõsimilia inficiẽs. vt febris vel officialis q̃ membra impedit. vel est vniuersalis qui naturã interi⁹ et exterius destruit et corrumpit.

Capitulũ primũ.

De dolore capitis ⁊ ei⁹ cau͛ ⁊ signis.

d De istaꝝ itaq3 infirmitatũ proprietatibus. sc3 de eaꝝ causis effectibus ⁊ signis ⁊ remedijs aliqua sunt dicenda. Non quidẽ de omnibus/sed solũ de his q̃ in diuina scriptura generaliter exprimitur. Et ideo de ordine prosequẽdi nõ est hic curãdum. Primo igit' de passiõibus capitis est inchoandũ. Esaie. i. Omne caput languidum. ⁊c̃. Dolor capitis. vt dicit Constanti. cephatica dicit'. ⁊ prouenit duobus modis. aut ab exteriorib⁹ vt ex percussione vel ex calido aere dissoluẽte vel ex frigido cõstringente. Secundo modo scilic3 ab interiorib⁹ prouenit vel causa priuata vel remota. Ex priuata que aliunde q̃z ex capite nõ prouenit ex causa remota vt a stomacho. Et si sit dolor ex causa priuata vel ex vicio solius q̃litatis maxime frigiditatis vel caliditatꝫ aut ex vicio humorũ. vtpote sanguinis fleumatis. ⁊c̃. Qui dolor si sit interpolatus modo veniens modo recedens. signum est q͛ est a stomacho. Unde Galienus. Si dolor est in capite. nulla certa causa extrinsecus veniente acuti humores grauant stomachũ. Si vero est sine intermissione ex humoribus est. Si ex sanguine calorẽ patitur in capite. grauitatem in fronte. quia anterior pars capitis sedes est sanguinis. oculi rubescũt facici vene sunt plene. Si vero ex fumis colericis. calor sentitur in naribus siccitas in lingua. vigilie et sitis nõ desunt. maior in dextera sentitur dolor q̃z in sinistra. quia ibi colere sedes est. Facies cum oculis est citrina. amaritudo sentitur in ore. Si vero ex melancolia in sinistra parte erit dolor intensior cum frigore. Uigilijs grauitate facies erit liuida quasi terrei coloris. Oculi concaui lippitudo. oris acetositas. Si vero fuerit ex fleumate. sequit' dolor grauatiuus per os et nares exit superfluitas. et quandoq3 cum tussi et graui spiritus attractõne et querela. Facies pallida et subtumida. oculorum lippitudines. oris insipiditas. dolor a pte posteriori maior. Est enĩ ibi sedes fleumatis. Un

Galien⁹ in libro ꝯstitutōnū. Nosse opor
tet caput diuidi in q̄tuor partes. Nam
sanguis in fronte dominaṫ. colera autē
in dextra. melancolia in sinistra. fleuma
vero in occipitio dominaṫ. Istis et alijs
modis plurimis accidit dolor capitis si
cut ex acumine fortis vini. cuius fum⁹
pungit pelliculas cerebri. ⁊ grauē infert
capiti passionē. Hucusq͡ꝫ Constantin⁹.

Capitu. secundū

De medicina et remedijs doloris
et passionis capitis.

P Atitur autē caput dolorē quen
dam interiorē quē phisici. vt di
cit Constātinus vocāt emigra
neā. Et hic dolor ſm Constantinum est
grauissimus Sentit enī in capite quasi
malleatōem ⁊ ꝑcussionē. non potest pa
ti sonū nec vocem. nec lucē vel splēdorē.
Et hic dolor est ex fumo colerico et cali
do cum ventositate. Et ideo sentit pun
cturā. arsurā ⁊ tinnitū. Patitur autem
caput specialr̄ in cute exterius pustulas
et scabiē. saniem ad modū mellis ema
nantē ⁊ ideo talis scabies a Cōstātino
vocatur fauus. Habent enī pustule mo
dica foramina. ex quib⁹ sanies egrediṫ.
qui fau⁹ ꝑuenit ex humore viscoso vsq͡ꝫ
ad cutis supficiē ꝑtingēte vel vlcerante
Item patiṫ caput quandā in pueris fa
miliarē passionē. quā Constātinus vo
cat squamā. nos autē dicim⁹ eam tineā:
quia ad modū tinee supiorē cutis capi
tis substantiā corrodit. et quasi insepa
biliter tenet eā. Talis enī passio pruri
tū in capite generat imoderatū. de quo
post confricatiōem quedā squame dila
buṫ. Hec passio sepe euenit infantib⁹
ꝓpter abundātiā humoris ⁊ molliciem
ipsi⁹ cutis. abūdātiā cibi āplioris. His
vt dicit cōstantin⁹ cibos subtrahimus ⁊
tūc humore vicino sublato vngenta et
alia remedia adhibem⁹. Summū autē
lactentib⁹. vt dicit Constā. est remediū
vt a ptis retrorsum in auriculis venis
sanguis extrahaṫ. et extractus sup locū
doloris calid⁹ inungaṫ. quia poros cali
ditate sua et subtilitate aperit. et subin
trando materiā diuidit ⁊ cōsumit. Et
quia capillorū radicibus illa squamosi
tas adherere consueuit. sanari de facili
nō potest nisi radicitus de capite subtra
hatur. Que passio si inueterata fuerit
vlterius vix sanatur. vix enim tinea sic
sanitati restituiṫ. quin semper post in ca
pite vestigiū relinquaṫ. Itē patitur ca
put exterius dispendiū in ornatu. quan
do vel capilli capitis defluunt vel calues
cunt. sicut supra dictū est libro quinto.
de capillis. quere ibi diligēter Item pa
titur caput in suis capillis quandā cor
rosionē et indecentiā. quam medici vo
cant furfuriscam. Nam aliquotiēs que
dam squame granis furfuris simillime
oriūtur iuxta radices capillorū in capi
te Et hoc vel ex vicio cerebri vel ex vicio
fumi egredientis a capite ad nutriturā
capillorū. sed hec immūdicia mundifica
tiuis ablutōnibus et medicinis diligē
tius est abluenda. sicut et pediculi et sy
riones et quasi insensibiles vermiculi.
sunt quibusdā necessarijs medicamini
bus de regione capitis amouendi. Ca
pitis passiōibus supradictis sic ſm Cō
stantinū breuiter subueniṫ. Si accide
rit dolor ex hūoris vicio. sicut ex sangui
nis vel alteriusmodi humoris repletō
ne. sanguinē de cephalica extrahimus ⁊
debitis et cōgruis medicinis corp⁹ mū
dificamus. precipue si in stomacho ma
teria fuerit vomitū prouocam⁹. et con
uenienti medicina educim⁹. mundifica
to corpore. caput manus pedes aqua te
pida ꝑfundimus. vt pori aperiātur ⁊ fu
mi facilius euaporent. Si dolet pars po
sterior. venā latam in fronte aperimus
et sanguinē extrahimus. et prodest. vt
dicit Constātinus vel tibias inferius
scarificamus. et sic humores et fumus
⁊ spiritus qui causa sunt doloris a capi
te ad inferiores ꝑtes reuocaṫ. Si vero
pars anterior dolet fluxum sanguinis a
naribus prouocam⁹ Et si fuerit humor
calidus ⁊ colericus frigidus occurrim⁹
medicinis. tympora. nares. ⁊ venas pul
satiles aqua rosacea cum lacte mulieris
masculū nutrictēs inūgim⁹ ⁊ somnū ꝓuo
cā⁹. si vero materia fuerit frigida ⁊ viscosa
in stomachi orificiō posita digesta materia

damus coloratură vomit⁹ patiuă. sic de fundo stomachi puenienti eă educem⁹ medicina. fomitis mediocriter vtimur calidis ⁊ vngētis. dietă mediocriter calidă adhibem⁹. et sic cōtraria contrarijs curam⁹. Si vero fuerit dolor capitis sine humoris vicio excessu alicu⁹ q̄litat. tunc patiēs non indiget purgatōe. sed potius alteratōe. Qualitatiuo igi̇̄ peccantib⁹ adhibem⁹ cōtrarias qualitates. Si vo fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletōe. sicut accidit nimiū crapulatis optimū remediū est aquā calidā bibere in maximā quātitate. ⁊ tūc modicā mora interposita vomitū pUocare fortioribus siuis vti medicinis recurre ad viaticū Constantini. sapientis industrie hec sufficiant. ⁊c̄.

Capitulum tertiū

De catarro.

i Udith octauo Uenit estus sup caput manasse et mortuus. ⁊c̄.

Causa acceleratōis mortis manasse fuit imoderatus fluxus reumatis in capite ad interiora defluētis ex violētia est⁹ ⁊ caloris ipsius. humores capitis dissoluētis. vt tāgit Bern. Tales eni̇ fluxus a medicis dicit̄ catarrus. et fit in capite multis de causis. Quādoq3 ex caliditate aeris humores fluxibiles dissoluētis Quādoq3 ex frigiditate eiusdē cerebrum cōstringētis ⁊ ptes liq̄diores educētis. Quādoq3 ex habūdantia humorū p incōtinentiā effluentiū ex interiori calore dissoluēte vel ex frigiditate cōprimēte vel exprimēte. aliquādo ex humiditate lubricāte. Quādoq3 ex humorū liq̄ditate ⁊ fluxibilitate se diffundēte. Quādoq3 ex debilitate ꝟtutis retētiue. Fluxus āt pueniēs ex humorū nimia abundantia. talia habet signa habitudo corporis plectorica est ⁊ repleta. facies eius subtumida. oculorū eminētia supfluitatū oris ⁊ nariū abundātia cū corporis grauitate. Caloris dissoluētis hec sunt signa. color in facie rubeus cū rubore venaꝝ maxime in oculis. fluxus lachrymaꝝ calidarū mordificantiū oculos ⁊ calefacientiū ipsam cutē. calor sentitur in p̄fundo. Frigiditas cōstringēs his cognoscit̄ signis. color faciei est pallidus. lachryme frigide. frigus sentitur in p̄fundo. Si vero fiat ex liquiditate humor cognoscat̄ p multitudinē superfluitat̄ ab ore ⁊ naribus ⁊ cōtinuā sine cohibentia distillatōem. Si igitur supfluitas est in causa. curatur p supfluitatis eductōem. maxime si ad spirit̄ via fiat fluxus ⁊ p humoris fluidi cōstrictōnē. Si eni̇ fuerit fluxus frigidus ⁊ humidus maxime valent in cōtrariū calida ⁊ sicca cōstrictiua humoris ⁊ cōsumptiua sicut laudanū. thus. storax. castoreū Si autē fuerit fluxus calidus. refrigeratur p frigidorū fomentatōem. p rosaꝝ in aqua pluuiali decoctiōem ⁊ subfumigatōem. ⁊ ipsaꝝ rosaꝝ ad foramina narium applicatōem. Attendēdum est autē q̄ q̄ādiu catarrus est in vehemētia flux⁹. nullū epithimū est apponendū. nullum fomētum adhibendū. quia maior fieret dissolutio. vt dicit Cōstātin⁹. nec aquā debet capiti infundere. nisi forte aquam rosaceā vel salicis. vbi caliditas ē in cā.

Capitulū quartū

De frenesi et eius causis signis et remedijs.

d Eutero. xxviij Percutiet te furore ⁊ amentia ⁊ stupore. ⁊c̄. Furorem vocat frenesim. quā sic describit Constan. Frenesis inq̄t est calidum apostema in quibusdā cerebri pelliculis. quam sequūtur vigilie ⁊ alienatōnes. Unde a frenibus id est. a pelliculis cerebrum obuoluētibus frenesis dicitur Accidit autē duobus modis ex colera rubea proprio calore et febrili leuigata. que furiosa effecta rapitur supius p venas neruos et arterias ⁊ colligitur ad apostema ⁊ fit vera frenesis. vel fit ex fumo a corpore ad cerebrū ascendente ⁊ pturbante. et fit parafrenesis id est frenesis nō vera. Patitur freneticus terribilia accidentia sc3 siti nimiā. siccitatē lingue. nigredinem et aspitatem. molestatōem ⁊ angustiam nimiā syncopim. propt defectū spirituū ⁊ mutatiōem caloris naturalis in nō naturalē. Fit eni̇

rubeus si sanguis. citrin⁹ si colera est in causa. Accidit autē hec passio calidis et siccis in tpe estiuo. et hec colerice coo pantur. Parafrenesis vero q̄ generatur ex aliorꝫ mēbrorꝫ colligātia. vt ex aposte mate stomachi vel matricis. his mēbris in statū primū redeūtib⁹. redit cerebrū ⁊ parafrenesis tūc curatur. Sed cū apo stema fit in substātia cerebri tūc frene sis pessima est ⁊ molestissima. ⁊ iō pericu losissima. Signa vero frenesis sunt. vri ne discoloratio maior febre insania. vi giliarꝫ instātia. oculorꝫ mobilitas ⁊ exten sio. dissoluta manuū ꝓiectio. capitis cō motio. dentiū frendor ⁊ collisio semꝑ vo lunt surgere de lecto. modo cantāt. mo do rident. modo plorāt. se custodientē ⁊ medicantē libenter mordēt ⁊ lacerāt. ra ro silent. multū clamāt. hi ꝑiculosissime egrotāt. ⁊ tñ se egrotare tūc ignorāt. Ci to igitur his subueniendū est ne ꝑeant ⁊ hoc tā in dieta q̄ꝫ in medicina. Dieta enī dꝫ esse tenuissima. s. mica panis q̄ in aq̄ pluries est abluta. Medicina est vt in pn̄cipio caput infirmi abradatur ⁊ cū tepido aceto abluatur. i loco obscu ro bene teneat̄ vel ligetur. diuersi vul tus ⁊ picture corā eo nō ostendant̄ ne insa nia irritetur. silētiū circūstātibꝫ indica tur. stultis verbis suis nō respondeat̄. in prin cipio de medicina vena frōtis minuat̄ inq̄ntū ꝑt testa oui cape. sanguis extra hat̄ aū oīa in pn̄cipio si virt⁹ ⁊ etas ꝑmi serit de cephalica minuat̄. medicina āt est digestio ꝓcurāda ⁊ colera extīguēda supꝑ oīa vngētis ⁊ fomētis somn⁹ ꝓuoce tur. cū pulmone porcino vel pecorino ca put rasum sepi⁹ cathaplasmetur. tēpora ⁊ frons cū succo lactuce ⁊ papauerꝫ lini antur. sic his cōiter exhibitis adhuc ꝑse uerat insania ꝑ tres dies cū insomnie tate ⁊ vrine discoloratōe, nō est de cōua lescētia spes hn̄da. si vero icipiat vrina co lorari ⁊ mala signa minui. sꝑandum est

Capitulū. V.

De amentia et eius causis et signis

Amentia idem est qd̄ mania fm plat. Est autē mania infectō an terioris cellule capitis cum pri uatōe imaginatōis. sicut melācolia est infectio medie cellule capitis cū priua tione ratōis. vt dicit Constan. li. de me lancolia. Melancolia inq̄t est suspectio dominās anime. quā timor ⁊ tristicia in duxerūt. Et differūt passiones iste fm diuersitatē lesionis opatōnū. qꝛ in ma nia principalr̄ leditur imaginatō. Ĩ alia vero ratio. Et generātur he passiōes ali qn̄ ex cibis melācolicis. aliquādo ex po tatōe fortis vini exurētis ⁊ incinerand humores. aliqn̄ ex aīe passionib⁹. s. soli citudine. tristicia. nimio studio. timore. aliqn̄ ex morsu rabidi canis siue alteri⁹ aīalis venenosi. aliqn̄ ex corruptōe aerꝫ pestiferi et infecti. aliqn̄ ex malicia hūo ris corrupti. dominantis in corꝑe hoīs ad talē infirmitatē preparati. Scdm aūt diuersas causas diuersa sunt signa. naꝫ quidā clamāt. saltāt. se ⁊ alios vulnerāt ⁊ in latebris latitāt. de quorꝫ dispositōe ⁊ differētia supra habitū est li. v. vbi agi tur de cerebri passione. horꝫ medicina est vt ligentur vt a ꝓpria vel aliena cessent lesiōe. maxime sunt tales recreandi ⁊ a solicitudinis ⁊ timoris causa ⁊ materia amouēdi ⁊ instrumētis musicis letificā di. mediocriter exercitandi et tādem si purgatiōes ⁊ electuaria nō sufficiūt ar te cyrurgica sunt curandi.

Capitulū. VI.

De stupore ⁊ letargia.

D Eutero. xxviij. Percutiet te de⁹ cecitate. alia lr̄a stupore. Et vo catur stupor mentis fm Constā tinum. quedā cecitas ratōnis que est q̄ si somnus oculis clausis quando prop ter defectū spirituū anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit. sicut ꝑ cussi fuerūt sodomite in foribus loth. si cut dicit glosa Genes. tricesimo. et Sa pientie vltimo. Hic stupor fm Constā tinum. fit duobus modis. quia vel acci dit ex ꝑturbatōne ratōnis non aduer tentis. vel fit ex superfluitate humoris vias spirituum in cerebro impediētis. vt patꝫ in ebrios. vel ex nimia frigidita te aerꝫ neruos sensibiles cōprimens. vt ꝑꝫ in his q̄ cōgelātur i glacie vel i niue

Fit etiã ex totius cerebri opilatõne. vt
in appleticis ꝛ letargicis hoc videm⁹.
Stupoꝛ etiã dicit̃ mẽbroꝝ rigoꝛ ꝛ extre
mitatũ coꝛpis cõstrictio. qñ pre frigoꝛe
mẽbra vident̃ cõtrahi ꝛ doꝛmire. Alio
aũt mõ dr̃ stupoꝛ ſm Damaſ. qui dicit.
ammoꝛatio eſt stupoꝛ de re noua ꝛc. Stu
poꝛ aũt put hic accipit̃ eſt quedã ſomni
culoſitas que eſt quedã diſpoſitio ſepe
ad maximas infirmitates. et maxie ad
letargiã que eſt apoſtema in poſterioꝛi
cellula capitis generatũ Et dr̃ a lethos
qđ eſt obliuio. eo ꝙ obliuionẽ inducit.
Fit aũt freq̄nter in ſenib⁹ ex fleumate ꝛ
in hyeme. p ſe aũt nũꝗ̃ puenit ſed ſem
p accidit ex p̄cedẽte aliq̄ egritudĩe Nã
in quibuſdã egritudinib⁹ enutritũ fleu
ma actõe febrilis caloꝛis ebulliẽs rapi
tur ad cerebꝝ. et in poſterioꝛi cellula re
colligit̃ tõnc ↄformitatis ꝛ generat apo
ſtema. cuius ſigna ſunt. febꝛis cõtinua.
vrina diſcoloꝛata ꝛ ſpiſſa oppꝛeſſio ocu
loꝝ. falſus ſomn⁹. eger vocat⁹ rñdet. ꝛ ſi
cõtingat rñdere loq̄tur aliena. ſupinus
iacet. ꝛ ſi ſup latus quo ad horã vertat̃ p
pꝛio impetu iteꝝ ſupinat̃. in extremita
tib⁹ notabiliter infrigidat̃. Hoꝝ remedi
um eſt vt eger in loco lucido ſtatuat̃. lo
quentiũ ꝛ diſputantiũ aſſit garrulitas.
p pilos ꝛ barbã vehementi⁹ trahat̃ ꝛ etiã
p capillos. facies aqua frigida ſepi⁹ per
fundat̃. pedes inferi⁹ cõfricent̃. fumi feti
di inferi⁹ apponant̃ vt coꝛnu capre exu
ſtũ ꝛ hmõi. cliſteriũ ſup oĩa adhibeatur
ꝛ apponat̃. ſternutatõ puocet̃. caput ab
radat̃. fricet̃ ꝛ aptiuis. vt de ſinapi ꝛ ſimi
bus fomentet̃. ſternutatio in hac cauſa
optimũ ſignũ eſt. Si vero doꝛmitatõ p
ſeuerauerit tremoꝛ cũ motu bꝛachij et
frendoꝛ dentiũ ſupuenerit. moꝛtale eſt.
Et eſt notandũ ꝙ ſi de frenetico fiat le
targicus peſſimũ eſt. Si vero ecõtrario
fit. bonum eſt. ſ. qñ de letargico q̇s in fre
neſim moueatur. Hec oĩa extrahunt̃
de plat̃. et Conſtantino.

Capitulũ ſeptimũ

De vertigine.

m Iſcuit dominus ſpm̃ vertiginis
Eſa. xix. Vertigo ſm Conſtãti.
idẽ eſt ꝙ ſcotamia. viſus ſcȝ ꝛ ſpũs ſenſi
bilis coꝛruptela. qua oĩa ſubito vidẽ
tur voluẽtia ꝛ tenebꝛoſa. Cauſa aũt hu
iuſmodi eſt. nimia humoꝝ abundantia
cum ventoſitate mixta. Nã hi humoꝛes
mouent̃ in capite. ventoſitate de coꝛpe
ſiue ſtomacho aſcendẽte ad cerebꝛũ. Si
hec paſſio in ſolo fit cerebꝛo. ſentit pati
ens grauitatẽ in capite. ſonituȝ in audi
tu. coꝛruptõem in odoꝛatu. ꝛ talis verti
go de facili non dimittit. Si vero eſt ex
ſtomacho. patiẽs ſentit abominatõeȝ in
oꝛe ſtomachi et doloꝛẽ. ſed talis vertigo
recipit interpolatiõem. q2 aſcendẽte fu
mo. tũc vertigo incipit qñ vero nõ aſcẽ
dit. tunc dimittit Hoꝝ remediũ eſt me
dicina purgatiua ꝛ fleubothomia ꝛ ſi ali
ud non impediat. pedes infirmi in aqua
ſunt ponendi. a vino abſtineat. cum diſ
ſoluat. ꝛ etiã ab inflatiuis cibis ꝛ a groſſ
vomitus etiam leuis pꝛouocetur. quia
multum valet.

Capitulum octauum.

De vigilia.

Igilia eſt inſomneitas. que eſt
quedã cerebꝛi paſſio q̄ſi oppoſi
ta letargie. Prouenit enim hec
paſſio ex nimia motu cerebꝛi ꝛ ſiccitate
colere rubee ſiue nigre. ex intẽpato calo
re ꝛ ex humoꝛibus nimis ſalſis. Ex illis
oĩbus naſcũtur vigilie inoꝛdinate. ſe
quũtur anguſtie. mutat̃ coloꝛ. intendũ
tur ſolicitudines cogitatõeſ ꝛ alienatõ
nes mẽtis. iratõnabiles ſuſpitões. coꝛ
pus ſubtiliat̃. deſiccatur. virtus digeſti
na coꝛrũpitur. tota hois cõplexio immu
tatur. palpebꝛe ꝛ facies intumeſcũt. et
peſſime paſſiones in coꝛpoꝛe nutriunt̃.
His cito ne pereant medicandum eſt.
Hoꝛum facies et tympoꝛa cum ſopife
ris iungãtur. lacte muliebꝛi ſomni gra
tia pfundãtur coꝛpa. bonis cibis refici
antur De vigilijs quere ſupꝛa libꝛo. vi

Capitulum nonũ

De moꝛbo caduco.

c Ecidit in terram ſpumans. ꝛc.
Mathei. ix. Moꝛbus caducus
a Conſtanti. et alijs autoꝛibus

tim. ira dei vocta·

epilencia nūcupatur Et hic morbus ab
antiquis ira dei vocabaē. Est aūt epilē
cia. vt dicit Constan. humor humidus
quo ventriculi cerebri nō pfecte opilāē
phibens aīam. i. spūm aīalem ad vela
randū actōem suā. quousq3 ab illo hūo
re exopilauerit cerebro viā suam. Dici
tur autē hec infirmitas in passione iera
noxon. i. sacra passio. qr sacrā partē cor
poris occupat sez caput Dicit autē hercu
dis. qr hec passio fortis est vt hercules.
Dicit et morbus caducus ab effectu. qr
opilatis neruis mēbra que sunt instru
menta virtutu3 a regimine spirituū de
paupantur 7 destruunt. 7 ideo hoīes in
hac passione cadere cōpellunt. Est autē
epilencia apoplexie vicina. locus enim
idē est vtriusq3 7 materia vnde nascit. fri
gida enī est 7 viscosa. In hoc autē diffe
runt. qr apoplexia omium ventriculorū
est cerebri opilatiua cum priuatōne rō
nis 7 diminutiōe sensus 7 motus. Epi
lencia enī nō omiū sed principaliū ven
triculoꝝ cerebri est impeditiua. Dicit
aūt ab epi qd est supra 7 lemsis qd est le
sio. quia supiorum precipue est lesiua.
Dicit et morb' puerilis eo q pueris se
pe accidat. Patiens aūt morbū istū subi
to cadit, obtorqtur os 7 facies cū tremo
re ceruicis 7 totius corpis. cū constrictō
ne dētium 7 stridore, ore spumant 7 plu
res supfluitates emittūt. Vocāt autem
medici epilenciā apoplexiā paruā. que
ex tribus est causis. vt dicit Constā. qr
vel ex humoribus fleumaticis vel ex me
lancolicis nascētibus in prora cerebri.
vel ex vētositate frigida 7 grossa cerebro
vel alicui mēbro dñante sicut stomacho
Est enī aliquis humor q nascitur i illo
membro. et fumus ascēdit ad cerebrum
cuius grossitudine vie animal' spiritus
opilanē. 7 deinde morb' caducus procre
atur. Hec passio. vt dicit Constātinus
superuenit tpe determinato. Unde dicit
Galien' Epilentia inqt que crescēte lu
na venit. sui naturā signat esse humidā
Omē enī humidū crescēte luna habet
incrementū. Que vero venit deficiente
luna frigidissima est. sed tamē parū hu
mida est. Epilentie aūt tres sunt spēs

fm triplicē locoꝝ speciē vbi fuerit scilicz
Epilentia aūt fit in capite ex materia
existente tantū in cerebro Analempsia
vero fit ex materia existēte in stomacho
nō in cōcauitate sed in neruis eius et
arterijs ipsi' stomachi. p quaꝝ medieta
tē materia ebulliēs rapit ad cerebꝝ Ca
thalempsia vero fit ex materia existēte
in extremitatib' vt in manib' 7 pedibus
que. ppriis quidē signis dinoscit. Nā ca
thalemptici morbū suū psentiūt. Sen
tiūt enī receptiōem quādā quasi formi
caꝝ vel motū cuiusdā aure ex materia su
pius ascendēte. 7 sepe p constructiōe ex
tremitatū pseruātur a casu. Et vt testa
tur Galie. isti sepe febriunt qn sine calo
ris ebullitiōe. materia vix ab interiori
bus pt rapi ad supiora Analemptici āt
ex repletōe stomachi laborāt 7 maxima
indigestiōe 7 ciboꝝ eructuatōe 7 abomi
natōne 7 hi etiā casum suū presentiūt.
Epilentici autē nō presentiūt. sed cōti
nua capitis grauedine laborāt Fiunt āt
hec passiones qnq3 ex sanguie sed sepi'
ex fleumate sepius etiā ex melācolia et
cause iste, ppria signa dinoscuntur ma
xime p corpis habitudinē sanguineā 7
fleumaticā. Uel melancolicā p faciē ru
beam vel pallidā seu liuidā p etatē. per
regionem. p dietā Si autē fuerit ex me
lancolia in defectu lune ledit maxime 7
infestat. Si vero ex sanguine vel ex fleu
mate i plenilunio maxime se ondit. he
passiōes sunt maxime adherētie. et eas
curare difficile est. Cōfert tamē eis et
medicina 7 dieta. oportet vt a nociuis
cibis abstineant. 7 a coitu 7 a nimia fre
qntia hoīm. qr in talib' locis solet eos ci
tius accessio occupare. bonis cibarijs et
lenib' vtātur 7 tempate. plus de mane.
minus aūt vel nihil de vespere comedēt.
vinum tēperate bibāt fm medicinam
purgent. fm humoris peccātis exigēti
am. Expimentū plac. cōtra epilentiā.
tres sanguis guttas dicit esse p scarifi
catōe3 extrahendas a scapulis. 7 cū ouo
corui in fine accessiōis patienti offeren
das. dicit etiā oua corui multū cōferre.
Similr dicit pioniā potatā cōferre mł
tum. Idē ꝯfirmat Gal. 7 Constanti. et

Diascorides. Dicit etiã coagulũ lepo-
ris bibitũ eos iuuare epilenticos. quia
ꝓhibet ne humor dissoluat̃ qui ascẽdẽs
opilat cerebrũ. Dicit etiã ꝙ epar asini
nũ assatũ cõfert si comedat̃ Caprinum
vero si detur epylẽticis. mouet epilenti
am. Multa alia dicit Constãti. experi
menta. de quibus nihil ad presens.

Capitulum deci-
mum. De sternutatõne.

i Ob quadragesimoprio. Ster-
nutatio eius. ꝛc̃. Sternutatio
vt dicit Constã. est violenta ce
rebri cõmotio. ad expellendas fumosas
ipsi' cerebri supfluitates. De diuersis
autẽ causis nascit̃. Aliqñ enĩ ipsa natu-
ra opatur cũ fumos supfluos satagat ex
pellere a cerebro q̃ vel causa sunt morbi
vel causa futuri vicij. Humanũ enĩ cere
brum humidi' est cerebris alioꝝ aĩaliũ.
Unde ⁊ humores ibi adunant̃ ⁊ coopan
te natura inde cũ sternutatõib' expellũ
tur. Aliqñ enim fit sternutatõ vi mor-
bi potiusq̃ȝ nature expulsione, sicut i co
tica accidit et in peripleumonia. Aliqñ
etiã habet fieri sternutatio sic Canales
nariũ hũanarũ curti sunt. vnde cito ad
cerebrũ nociua ab extrinsecis veniunt.
sicut puluis. aer frigidus. calor solis. et
hmõi. que cũ ad cerebꝝ veniãt. expellũt̃
a cerebro vigore ⁊ motu suo. et inde fit
sternutatõ. Que si fiat in acutis febri-
bus sine reumate. signũ est laudabile.
Signat enim naturã ↄfortatã in expel
lendo qd̃ sibi est nociuum. Si vero fiat
cũ reumate. malũ signũ est. signat enim
materie exuberantiã. Uñ synthonica est
sternutatio ⁊ augmentũ reumatis. Et
ideo in pleuresi ⁊ in cõsimilib' malũ sig
nũ est ⁊ illaudabile. Sternutatõ igitur
cerebrũ cõmouet ⁊ exonerat. totum cor
pus cõcutit et alleuiat in suo exitu. Ex
violenta cõmotõne aeris in canalibus
narium strepitũ facit. que si plus debito
post expulsionẽ supflui fumi pmãserit.
ledit. qꝛ nimis dissoluit. ⁊ aliquãdo gra
ues passiones excitat ⁊ inducit. Restri
gatur igit̃ p medicinas sicut per fumiga
tões constringẽtes sp̃us reparãtes et
supfluitates ↄsumẽtes. sicut ẽ camamil
la. mẽtastrũ. rosa. ireos. nigella. ⁊ hmõi

Capitulum vnde-
cimum. De tremore.

p Osuit dominus signũ in cayn.
scilicȝ tremorẽ capitis. fm glo.
strabi. Ois inq̃t strabus q̃ inue
nerit me p tremorẽ capitis ⁊ agitatões
furiose mẽtis cognoscet me reũ mortis
esse. Tremor aũt capitis q̃ ⁊ iectitatio
dꝛ a Cõstãtino prouenit ex defectu ⁊ de
bilitate virtutis regitiue in neruis spõ
diliũ ipsi' colli ⁊ in lacertis mẽbrorum.
In hoc autẽ morbo duo sunt mot' q̃ sibi
sunt oppositi. alter enĩ mouet̃ sursum. et
alter deorsuȝ. Supiorem vo natura ope
ratur. inferiorẽ autẽ morbus. Morbus
autẽ nititur membrũ deprimere inferi'
sed natura q̃ ipsum a suo regimie nõdũ
destituit. nititur ipm regere ⁊ ponere in
ꝓpria positõe. ⁊ ita sursuȝ eleuare. Et iõ
ex tali motuũ ↄtrarietate surgit tremor
Causa autẽ inceptiõis tremoris est de
fectus v̈tutis cõmouentis lacertos. vt
dicit Constan. que virtus quãdoqȝ de
ficit causa male cõplexionis vel ex acci
dentib' aĩe. sicut ex timore, ꝓpter sp̃us
cõfluentes ad cor. vñ membra pondero-
sitate sua tendũt iferius. vñ qꝛ natura
nõ habet sufficiẽtes sp̃us ad mẽbri regi
men cõfluentes nõ ex toto p̃t membrũ
in sua cõsistentia detinere. et seq̃tur sta-
tim tremor. Talis autẽ tremor quedã
est dispositõ ad paralysim. maxime si ac
ciderit dormitatõ frequens cũ tremore
cui' causa est frigiditas substãtiã neruo
rũ coagulans ⁊ constipãs ne virtus sen
sibilis eã penetrare possit. Ois autem
palysis leuior est ad curãdũ cũ tremore
q̃ȝ illa que est sine tremore. qꝛ in prima
nõ est membꝝ oĩno destitutũ a natura
sicut est destitutũ penit' in secũda Tal'
itaqȝ tremor vna cũ dormitatõne. cale-
factiuis ⁊ cõfortatiuis ⁊ dissolutiuis ⁊
ↄsumptiuis curabit̃ medicinis sicut est
theodoricon. ieralogodion. et similia.
Ualẽt ⁊ balneatões. fricatões. ⁊ cũ cali
dis ⁊ aptiuis herbis suffumigatiões vt
pori clausi apianẽ vt hũores supflui cõ

sumat̃ vt sp̄us excitent̃ ꝛ nerui ꝯfortēt̃

Capitulū duodecimum. De spasmo.

Spasmus est neruoꝝ violēta cōtractio. motū voluntariū auferens ꝛ retardans. Talis cōtractio puenit aliqñ ex nimia repletōe qñdoqꝫ ex inanitōe. qñqꝫ ex nimia infrigidatōe. sicut est videre ĩ manib' et labijs infrigidatoꝝ q vix vba formāt. vix etiam digitos cōplicāt aut recuruāt. Cōtractō autē ex tali intrinseca infrigidatione soluit̃ calore. ꝛ alia nō indiget medicina. Caueat tñ patiēs ne nimis subito forti calori se exponat. qꝛ ex subita repcussione frigiditatis ad neruoꝝ extremitates dolorē nō modicū patit̃. Cōtractōem vero factā ex inanitōe. hec sequentia signa declarāt. precedit eni aliqñ fluxus immoderatus sanguinis vel ventris vel matricis. al[illegible] [illegible] labor vel abstinentia supra vires laborātis vel abstinētis. aliqñ immoderat' calor vt in corpe hōis pacutas febres patiētis. aliqñ pfunditas et dolor vulneris acumē ꝛ fortitudo assumpti medicaminis. In his omibus accidit spasm' ex nimia nature desiccatiōe ꝛ substātialis humiditatis cōsumptiōe. vñ corrugat̃ neru' ꝛ cōtrahit̃ sicut pgamenū positū in igne. ꝛ iōo via spirituū p neruos intercipit̃. ꝛ virtus vite regitiua impedit̃. ois talis spasm' si diu durauerit mortalis est. Vñ dr in amphorif. spasm' ex colerico alias ellebro mortalis. Isti tamē spasmo in principio cōfert. calidū lac mulieris si sup musculos faucium sint p spinā ꝛ collū radices neruoꝝ vndiqꝫ pfundant̃. ad idē valet aq̄ cū oleo si fuerit cū lana succida super locū neruoꝝ fomentata. Tertiū vo gen' spasmi. s. ex repletōe q̄ solet accidere pinguib' ꝛ carnosis ꝛ ingurgitatis ex infusiōe neruorū ꝛ dilatatōe facilius soluit̃ qꝛ cū vngētis calidis balneis sternutatiōibus et gargarismis curat̃. vt docet ꝯstan. huic cōtractōni si febris supuenerit summū remediū erit. Vñ dr in amphorif. spasmo ꝛ tetano febris superueniens soluit egritudinē. Isti' aūt spasmi triplex est spēs. s. epitestanus. s. qñ nerui posteriores spasmant̃. ꝛ epytrosten'. s. qñ anteriores nerui ꝯsus pectus cōtrahūt̃. ꝛ tetanus qñ. s. anteriores ꝛ posteriores ꝯtractiōem patiūt̃. in his trib' nō est pfecta cura qñ accidit ex inanitōe. vt dictū ē.

Capitulū decimūtertium. De paralisi.

Paralisis est lesio ptis humani corpis cū diminutōe vel priuatiōe mot' vel sensus vel vtriusqꝫ. Fit eī quādoqꝫ ex frigiditate cōstringēte quādoqꝫ ex humore opilāte. aliqñdo ex calore cōsumente ꝛ neruos sensibiles corrugāte. aliqñ ex vulnere neruos incidēte vel diuidēte. Ex istis eni causis et alijs denegat̃ trāsitus spūs aīalis ad instrumēta sensus atqꝫ mot'. Unde si nerui sensibiles ꝛ motiui ex toto sunt opilati vel incisi efficit̃ mēbꝝ pariter imobile ꝛ insensibile. Si vero plena non fuerit opilatio vel trāsitus spirituū denegatō fit ibi ex materia deprimēte ꝛ vtute retẽtiua erigēte Tremor sicut dictū ē. hꝫ fieri specialr palisis ex supfluitate ciboꝝ ꝛ maxime potuū ex quib' nimia fit humorum generatō ꝛ dissolutō ꝛ inde neruoꝝ cōsequit̃ necessario opilatio Fit etiam ex frigiditate neruos ꝯstringēte. qñqꝫ est sintōma alteri' morbi. scꝫ qñ minor appoplexia in paralisim termiat̃. Est āt palisis alia vniuersalis alia pticularis Uniuersalis est q̄ recte mediā ptē occupat hōis infirmātis. Particularis est q̄ occupat ptē vnā vt manū vel pedē vel linguā. Itē materia ipsi' opilatōis inducētis palisim qñqꝫ est in origine neruorū. qñqꝫ in ipso membro palitico. Si in origine neruoꝝ fit cā stupor ꝛ insensibilitas est circa loca vicina vt in facie vel in pricipio dorsi. si vo in ipso mēbro palitico tūc ipm patit̃ tantū ꝛ nō supiora. vt dicit Hali. q dicit se amouisse emplastrū qd̄ sophista posuerat sup manū ꝛ posuisse sup collū. Ex quo pꝫ q̄ fm varietatē locoꝝ morbi dꝫ variari mod' medicīne palisis ex incisiōe nerui penit' incurabil est. silr palisis vniuersalis in olb' ꝛ maxie ĩ senib' vix curat̃. circa iuuenes.

tū citi⁹ ꝛ efficaci⁹ opatur medicina. Primo ergo ī paralysi ex mollificatiuis et relaxatiuis tā interi⁹ ꝙ₃ exteri⁹ exhibid insistēdū est. deinde desiccatiuis ꝛ cōstrictiuis. Si vo pmo desiccatiua vehemēter apponerētur liqdioribꝫ partibꝫ consumptis reliquū magis inspissaret. ꝛ sic cōpactius effectū ad dissolutionē ꝛ consumptioni inobedictius redderetur. ꝛ iō pdicto mō caute est pcedēdū. Cōgruis igitur medicinis interi⁹ purgatiuis. cōuenientibꝫ etiā₃ vngētis exteri⁹ membra mollificētur saluia ꝛ castorio ī decoctiōe vini vtātur. alias vo medicinas quere in plat. ꝛ in viatico constan.

Capitulū₃. XIIII.

De passionibus oculorum

Solet dolor accidere oculis aliquādo ab exterioribꝫ sicut a vulnere ɔtinuitatē oculoꝝ dissoluēte. a puluere tenerā substantiā oculi pturbante a fumo oculos obfuscante vento frigido spūm visibilē repcutiente. ab aere calido dissoluēte. a nimia solis vel alteri⁹ lucidi corpis claritate spūm disgregante a nimia tenebrositate spūm visibilē cōculcāte. ab inordinata dieta ꝛ ebrietate cōtinua visum ebetante. a venerea voluptate consueta spūm ꝛ humorē cristallinū corrūpente ꝛ dissoluente. aliqñ ab interioribꝫ vel ab humoribꝫ calidis vel frigidis siccis vel humidis. Primus aūt dolor ꝛ papi⁹ causatur ab interioribꝫ calidū apostema faciens sup albuginē oculoꝝ ex humoribꝫ confluētibꝫ ad pupillā₃ et apostema facientibꝫ. ꝛ hoc accidit ex debilitate oculi recipiētis ꝛ ex abundātia seu acumine humoris confluētis ꝛ ex cerebro descendentis. In tali itaq₃ apostemate oculus intumescit ꝛ lachrymatur rubescit. dolorē ꝛ puncturā feruorē et arsuram sentit. potissime quādo colera est in causa. Tunc eni videtur ꝙ acibꝫ perforetur. Si vo humor frigidus sit ī causa. vel ventositas ocul⁹ distenditur. grauatur de nocte inuiscatur. humores nimiū effluūt. ꝛ illi sunt viscosi. maxime affligitur humore fleumatis. Si vero sanguis sit in cā sentitur prurit⁹ multitudo lachrymaꝝ ꝛ calor in exitu eaꝝ leuis pūctio maior tumor ꝛ dolor in frōte maior ꝛ maxime affligitur in horis sanguis hec infirmitas si causatur ab exteriori patiens qescat. capite alto dormiat. ꝓpt fluxū lachrymaꝝ luminis splendorē fugiat ad vitandū disgregationē ꝛ dissolutionē maiorem vocē nō emittat ne ex conatu vocis in cerebro dissolutio fortis fiat. cibo utatur frigid⁹ ꝛ leuis digestionis ne reumatis flux⁹ augeatur. aq̄ clara et calida potetur. qꝛ de natura sui fumi fumos consumit neruos ɔfortat. arsurā ꝛ pūcturā mitigat. balneis aque dulcis tpatis vtatur. His obseruatis nō optet aliter medicari. Si vo sit dolor ab interioribꝫ humoribꝫ purgētur humores peccantes vel per subtractionē sanguis vel p congruā₃ medicine purgationē. collitia mitigatiua. ꝛ sanatiua interi⁹ ponātur. sicut aqua rosacea cū lacte femineo. vt di. constan. Lachryme cū restrictorijs cōpescantur. Apponūtur ergo ī principio leuit repercussiua ꝛ mitigatiua in statu ꝛ in augmēto mediocrit dissolutiua. ī fine ɔsumptiua ꝛ sp cū istis cōfortatiua. Circa apostema vo oculi nūq₃ sunt maturatiua apponenda ne substātia oculi q̄ est tenera destruatur si ad saniē ptrahat. Preterea si materia est multū calida ꝛ dolor fortis nō sunt apponenda fortia repcussiua qꝛ materia subito posset repcuti ad neruū obticū ꝛ opilādo posset ppetuā inducere cecitatē. Lippitudo est oculoꝝ viscosa ꝛ glutinosa supfluitas oculoꝝ palpebris adherens ex fleumaticis ꝛ melācolicis hūoribꝫ ī angulis ocloꝝ incipiēs. palpebras ingrossans ꝛ inuertens. hec oculoꝝ cilia corrūpit ꝛ ipas palpebras quasi carneas crudas facit. In lippis. qppe ocul⁹ pupille sane sunt. sicut dicit glo. sup. xx. Leuit. sed humore defluēte palpebre grossescūt cui⁹ crebra infusione etiā₃ pupille acies viciatur ꝛ illos significat quoꝝ ingeniū ad cognitionē veritatis emicat. sed opatio carnalis vite obscurat.

Capitu. XV.

De lippitudine ꝛ albugine

Lia est passio oculoꝝ quam nos

maculã dicit᷑ q̃ albugo vel pãn᷒ d᷑ a cõ
stã. Et habet generari sic. Primo fit flu
xus reumatis ad oculos ex quo fit obtal
mia dolor. s. ⁊ apostema ex q̃ male discus/
sa remanet q̃daꝫ leuis macula siue infe/
ctio q̃ longo ꝓcessu tp̄is excrescit i telaꝫ
⁊ inspissatur ⁊ occupat maiorẽ locũ. s. to
tã pupillã. tela v̄o excrescat in pãnũ per
maiorẽ inspissatõꝫ ⁊ maiorẽ loci occupa
tionẽ. q͛ꝫ totũ nigꝝ oculi occupat. ad vl/
timũ fit vnguis magis spissus. et durus
q̃libet istoꝝ incurabile ẽ si fuerit inue/
teratũ tñ fm̄ lcã collocatõeꝫ debet diui
di. Si v̄o collocatur circa cristallinum
hũorẽ in ꝓfundũ ꝑ dimidiũ annũ fit in
curabilis. In p̄ncipio aũt vix curatur. si
v̄o colligatur sub ꝯiunctiua vel etiã su/
pra ꝑ decẽ ãnos põt curari. Qñ igit᷑ ma
cula recẽs est ⁊ modica succ᷒ papaueris
rufi sufficiat ad medicãdũ vt dicit Con
stan. Papauer ei rufum vel rubeũ cali/
dũ est in primo gradu. ⁊ siccũ in scd̄o. et
ideo habet virtutẽ extenuãdi cõsumẽdi
⁊ desiccãdi. Dicunt etiã phisici vt dicit
Constã. q̄ sanguis ex sũmitate dextere
ale colũbe vel hyrũdinis vel vpupe extra
ctus ⁊ sup̱ maculã recẽtẽ posit᷒ calid᷒ ma/
culã in principio potẽter rũpit. sanguis
enĩ istaꝝ auiũ ẽ valde ignit᷒ ⁊ dissoluti
uus ex natura auiũ ex quib᷒ ꝓcedit

Capitulum. XVI.

De infectione oculi per sanguinẽ in/
duratum

Alia etiam accidit oculis defor/
mitas et passio. scilicet sangui/
nis infectio quã constantin᷒ cru
stulam sanguinis nominat quando scili
cet sanguis aliquo casu ad oculos deflu
ens in crustulam desiccatur. Contingit
etiã ab arterijs ⁊ venis desudare ad ocu/
lum ⁊ venulas aliquas rumpi vel crepa/
re in tunica cõiunctiua ⁊ ex circũfluente
sanguine talem deformitatẽ in oculo ge
nerari hunc sanguinẽ sic coagulatũ dis/
soluit sanguis turturis vel colũbe vt di
cit Constan. Ideꝫ facit lac mulieris cũ
thure. Idem facit recens caseus sine sa
le melli cõmixtus si supponatur. multa
alia expimenta dicit Constan.

Capitulum. XVII.

De lachrymis inuoluntarijs

Fluxus lachrymarũ inuolũtari᷒
accidit oculis qñqꜫ ab exteriori
bus sicut ex ꝑcussione ex calidi
aeris dissolutõe vel ex frigidi coartatõe
ex fumi mordificatõne ⁊ pulueris ꝑtur
batione ex cepaꝝ ⁊ alioꝝ acuminũ odora
tione. qñqꜫ ab interiorib᷒ vt ex calidis
humorib᷒ vel frigidis vel ex sup̱abundã
tia humoꝝ ꝑ incõtinentiã effluentiũ ex
debilitate contẽtiue v̄tutis cerebri ⁊ for
titudine expulsiue. Si aũt humores ca
lidi fuerint in cã. oculi rubent. ⁊ lachry/
me distillãtes calefaciũt faciẽ ⁊ vrũt. ca
lida obsunt. frigida ꝓsunt. Si v̄o sunt
humores frigidi oculi sunt subalbidi vel
liuidi. lachryme etiã frigide faciẽ ñ mor
dificãt frigida obsunt calida ꝓsunt. Ad
lachrymationẽ factã ex ꝑcussione ⁊ cau/
sis alijs exteriorib᷒ p̄cipua cura est cera
pura cũ puluere cimini calefacta et fre/
quẽter cataplasmata. dolorẽ ei simul re/
mouet ac lachrymã ⁊ liuorẽ si sit cũ vul/
nere cũ cyrurgia curetur. Ad alias cau/
sas exteriores sufficit fomentũ cũ aqua
tepida ita q̄ tepor ad frigiditatẽ pl᷒ acce
dat. Si fiat aũt ex fluxu ⁊ ex sup̱abũdã
tia humoꝝ purget᷑. detur dyadibanũ cuꝫ
vino decoctionis thuris. ⁊ hoc p̄cipuuꝫ
est. in hac causa fiant restrictoria circa
tympora ⁊ circa frontẽ. hec oĩa valent ꝯ
fluxũ ex causa calida ⁊ frigida

Capitul. XVIII.

De defectu visus

Defectus visus accidit ocul᷒ mul
tiplici de causa. aliquãdo ex ma/
la complexione. aliquãdo ex fumi ascẽ/
dentis a stomacho corruptione. aliquan
do ex nerui obtici opilatione ex chatara
ctis. ex spasmo et macula et huiusmodi
aliquando ex diete inordinatõe ex egri
tudine longa. ex ieiunio et coitu nimio.
⁊ ex multis alijs causis. sicut ex senectu
te ⁊ huiusmodi. Distinguẽde igitur sũt
cause per propria signa. Nam si defectus
accidit ex fumositate stomachi defectus
visus nõ est ꝯtinu᷒ sed interpolatus. fm

enim ciboꝝ assumptoꝝ varietatē minui
tur vel augetur. Si aūt est ex vicio cere-
bri cōtinu⁹ est defect⁹ ante prandiū ⁊ p⁹
si ex opilatione nerui ipsi⁹ oculi substan
tia pura est et lucida atq̧ clara. Alia sig
per se patēt. Ad istoꝝ ergo defectū tollen
dū si est ex vicio humoris stomachi mū
dificetur. immo totum corpus p̄cipue ca
put. deinde apponātur remedia localia
q̄ in viatico ⁊ in alijs autoribꝫ inueniūt

Capitulum. XIX.

De cecitate

Cecitas est priuatio visus. Pri-
uatur aūt homo visu aliquando
propter organoꝝ defectum et pupillarū
improportionē ad spiritū visibilem. Ad
hoc enī ꝙ formetur visus exigitur debi-
ta ꝓportio organi spūm recipientis ad
ipsum spūm. vt supra dictū est de visu
li. iij. Aliqñ ꝓpter neruoꝝ interioꝝ opila
tionem. Si enī fuerit neruus qui dr̄ ob-
ticus qui est visibilis spūs vehiculū in
suo principio vel medio vel alicui⁹ carno
sitatis superexcrescentia vel alicuius vi
scosi humoris abundantia totaliter opi
latus virtutis visiue transitus nō peruē
nit ad pupillā. et sic cecitas in oculo ge-
neratur. Aliquādo fit propter humorū
et spirituū cōsumptionē. vt est videre i
senibus quorū oculi primo caligant et
defectum visus patiuntur. Tandē defi-
ciente virtute videndi potentie penitus
destruūtur. Aliquando fit ex causa exte
riori sicut ꝓ oculoꝝ vulneratōē. ꝑ nimiā
etiam et continuā lachrymarum effusio
nem. per substantie oculi dissolutionem
per tunicarū oculi inspissationē ⁊ indu-
rationem. ⁊ humoꝝ in oculo compactio
nem. Tunc enī non est pupilla spiritui
visibili puia et ideo talis compactio est
cecitatis in oculo inductiua. per substā-
tialis humoris subitam desiccationē. vt
in pupilla accidit in quibusdam potio-
natis ⁊ in minutis qui ex nimia sangui
nis subtractione quādoq̧ incurrūt peri
culum cecitatis. Aliquādo propter subi
tam cū desiccatio .ie substantialis humi
ditatis spūs visibilis disgregatiōē. vt
patet in vrso qui ad aspectū peluis ardē-
tis quasi subito excecatur. cui⁹ excecatō
nis causa est aspectus peluis ardentis et
lucentis. cui⁹ ignea virtus tunicā oculi
cū cristallo humore destruit ⁊ consumit.
et eiusdem luciditas que spiritui est im
proportionalis ipm̄ disgregat et disper
git. ⁊ sic necessario cecitatis ꝑpetuo vici
um introducit. Inter omnes itaq̧ sen
sibiles passiones miserabilior est ipa ce
citas. vt dicit Constātinus. Nam sine
omni vinculo cecitas ceco carcer est. deci
pitur in apprehendendo s̄m imaginati
uam. q̄z de albo imaginatur ꝙ sit nigꝝ. ⁊
ecōuerso. Impeditur in iudicando vim
deliberatiuā. Iudicat enī penes se ⁊ deli
berat ire ad orientē ⁊ deceptus in suo iu
dicio vadit ad occidentē. ꝑuertitur ⁊ af
fectiua. q̄z oblato sibi ad eligendū dena
rio argenteo cū cupreo affectat eligere
argenteū ⁊ eligit cupreum. Tanta siqui
dem est ceci miseria vt nō solū puero vel
seruo se subijciat ꝓ regimine ⁊ ducatu.
verū ⁊ sepius ipsi cani. ⁊ sepe ad tantā de
ducitur necessitatē vt ad trāseundū pon
tis vel vadi ꝑiculū plus cogitur credere
cani q̄z sibi ipsi. Item sepe in ꝑiculis vbi
oēs dubitāt. q̄z nō videt ꝑiculū securus
est cecus. ⁊ ecōuerso sepissime vbi nullū
periculū iminet maxie cecus timet. sepe
in plano cespitat pedibꝫ ⁊ offendit. sepe
vbi pes esset eleuādus deprimit pedē et
ecōuerso. vbi esset terre figēdus ipm̄ ele
uat ⁊ suspēdit. vndiq̧ palpando. et ꝯtre
ctādo man⁹ dirigit. vndiq̧ ī itinere du
bius manu ⁊ baculo viā querit. raro ali
quid secur⁹ agit semꝑ fere dubi⁹ ⁊ timēs
erit. Itē cec⁹ qñ nud⁹ iacꝫ vel sedet tectū
se reputat. sepe etiā qñ videtur ab oīb⁹ se
latere putat. Itē faciē aliqñ ⁊ oculos ad
solē vel celū cec⁹ eleuat. sed ipsi⁹ oculos
celestis claritas nō imutat. ipsi⁹ ceci ocu
lo sol p̄ntem exhibet suū radiū. sed tū p
sentis solis virtutē nō ꝑcipit ⁊ effectū
vt dicit Greg. Itē cecus aliqñ puerum
suū ductorē verberat et percutit et offen
dit. sed eadem verbera cito per puerum
luit. Nam puer verberū non immemor
in pontis medio siue quocunq̧ alio peri
culo ipsum solum delerit et ipsum fugi
ens sibi viam euadendi periculum non

ostendit. ⁊ ideo est miser cecus. q2 in do-
mo nihil audet fiducialiť agere. in itine
re deseri a socio multũ timet. In hoc tñ
peior est ꝯditio hñtium oculos ꝙ̃ cecoꝝ
quia ip̃si oculi hostes sunt ⁊ ꝑdones hu-
mani animi quoꝝ ꝯcupiscẽtias dũ seq̃-
mur seuissimis hostib⁹ subijcimur sicut
dicit expositor sup illud Treñ. Oculus
meus depredatus est animã meam. Meli
us aũt est homini oculis erutis cecũ fie-
ri ꝙ̃ habere oculos ⁊ eoꝝ blandicijs deci
pi et abduci. vt dicit Grego. super illud
Math. vi. melius est tibi luscũ ad vitaȝ
ingredi ꝙ̃ duos oculos habentem in ge
hennã ignis mitti.

Capitulum. XX.

De surditate

S Urditas est priuatio siue impe-
dimentuȝ audit⁹. q̃ scḋm Constã.
ianua mẽtis est. Contingit aũt aliquã-
do auditũ totaliter auferri. ⁊ tũc ꝓprie di
citur surditas. Et hȝ fieri ex humorib⁹
opilãtib⁹ neruos audibiles ⁊ buccas au
riũ replẽtib⁹ intãtũ ꝙ i eis nulla põt fie
ri allisio q̃ñq3 nõ ex toto auferť sed ꝓpter
diminutõeȝ hũoris fit difficultas i sen
satione ⁊ dr̃ grauitas audit⁹. q̃ñq3 est ibi
sonit⁹ ⁊ tinnitus. ita ꝙ putat patiens ꝙ
sit iuxta molendinũ. siue iuxta organa. ⁊
hoc habet fieri ex grossa ventositate inč-
clusa. ⁊ hoc habet fieri aliq̃ñ sine interpo
latione. ⁊ tũc ex priuata causa contingit
q̃ñq3 cũ intpolatõne. ⁊ tũc est ex causa re
mota. q̃ñq3 enĩ nihil exteri⁹ auditur pro
pter epilationẽ. sed audit⁹ ab interiori
b⁹ immutať. ita ꝙ patiẽs credit se audi-
re ab exteriorib⁹ hoc qḋ sẽtit ab interio
ribus. et scḋm hoc fallitur auditus. Mul-
tis alijs modis auditus hoĩs impeditur
Accidit etiã auri dolor aliq̃ñ siue aposte
ma. ⁊ hoc ex calore dissoluẽte vel ex fri-
giditate ꝯstringẽte si fit ex calore dolor
est acutus. locus rubet. calida obsunt. fri
gida ꝓsunt. Si sit ex frigiditate dolor ẽ
ponderosus ⁊ grauatiu⁹. loc⁹ pallet. cali-
da obsunt. frigida ꝓsunt. aliq̃ñ ẽ ex apo
stemate calido ⁊ tunc ad predicta signa
sunt. est vehemẽs febris. semꝑ enim apo
stema auriũ febris ꝯcomitať ȝ remissior

et cũ minori dolore in causa frigida ꝙ̃ i
calida. Aliq̃ñ relinq̃tur i aure vulnus ex
apostemate ꝑcedẽte qḋ cognosciť ex do-
lore titillatõe ⁊ sanie effluẽte. Aliq̃ñ fi-
unt vermes in aurib⁹ ex humorib⁹ cali-
dis inuiscatis ꝑ interceptionẽ spũs vi
uificati. Signa ergo vermiũ sunt pru-
ritus ⁊ titillatio. ⁊ aliq̃ñ videri pñt si au
ris soli exponatur. Aliq̃ñ fit dolor a cau-
sa extrinseca sicut ex aqua vel lapilli sub
intratione. Aliq̃ñ ex concussione. cui⁹ si
gnũ est exitus sanguis. aliq̃ñ tamen exit
sanguis ex supabũdantia et incõtinẽtia
eiusdẽ. Unde cõstan. Si subito sanguis
⁊ sine dolore ab aurib⁹ exeat sine manife
sta cã signũ est aliq̃d esse in capite quod
natura expellere laborat oportet ergo ꝙ
aures a pricipio mũdificẽtur. Alias au
tem auriũ passiones q̃re supra li. iij. de
auditu. scḋ q̃nto de aure. ibi eñ sunt multa
inserta. Dolor igiť auriũ si est ex calore
⁊ sine apostemate frigidis et alteratiuis
insistẽdũ est. Ungi eñ dȝ loc⁹ doloris oleo
rosaceo vel violaceo. ⁊ ꝯsilib⁹. Talia eñ
olea tepida aurib⁹ instillenť. nõ eñ actu
frigida debẽt aurib⁹ instillari. Si vo fit
ex frigiditate sine apostemate cũ calidis
alteratiuis ad curã ꝑcedẽdũ ẽ sicut oleo
laurino rutaceo. et hmõi. Si vo fuerit
cũ calido apostemate frigidis maturati
uis primo insistẽdũ est. deinde mũdifica
tiuis ⁊ in ꝯtraria cã adhiberi debet mede
cina ꝯtraria. Rupto igiť apostemate qḋ
cognosciť ex fluxu saniei pmo mũdificã
dũ est vuln⁹. deinde ꝯsolidandũ. mũdifi-
candũ aũt cũ vino ⁊ cũ melle silr mixtis
⁊ immissis ꝯsolidať cum puluere thuris ⁊
masticis ⁊ hmõi. si vermes ibi fuerit suc
ci amari sicut persici absinthij porri infũ
danť. Silr oleum amarũ ex amigdalis
amaris auri patiẽti instilleť. talib⁹ eñ
vermes occidũtur ⁊ putrefacti cũ sanie
educũtur. si aũt lapill⁹ intrauit caute ex
trahať qḋ si fieri nõ põt auris calidis in
ungať ⁊ sternutatio ꝓuoceť vel cũ vento
sa sugatur ⁊ extrahatur. Ad surditatẽ re
mouendã vel saltẽ releuandã valẽt mul
ta q̃ dicit cõstan. sed inter oĩa balsamuȝ
instillatuȝ aurib⁹ dicitur ꝑualere. Sur-
ditas tñ si fuerit a natiuitate incurabiť

est. Silr q̄ p trienniū durauerit vix curatur. Tinnit⁹ q̄ ex vētositate causatur cū extenuatiuis vētositatis curetur. sicut cū aceto calamēto colato origano ⁊ psimilib⁹ quoꝝ suffumigatione tinnit⁹ soluitur. Et hec de passionib⁹ auriū ⁊ earū remedijs dicta sufficiant

Capitulum. XXI.

De polipo

Polipus est sup̄flua caro ex naribus excrescēs ex sup̄fluis humoribus generata. Hāc passionē fetor horribilis semꝑ ꝯcomitatur. ⁊ tñ fetor a poliposo nō sentitur. Propter opilationē eni nerui odorabilis talis inter odoris ⁊ fetoris differētias nō discernit. Valet aūt fieri tam fetor nariū ꝙ polipus in hunc modū humores grossi ⁊ viscosi fluūt ad carūculas nariū ⁊ ibidē diuturnitate tempis ⁊ actione caloris ꝯdensātur ⁊ quasi in substantiā carneā ꝯuertūtur que corrupta cuꝫ sit inde fumositas resoluta ⁊ aeri immixta inspirādo et respirando fetorē facit. ⁊ infirmitas talis polipus dr̄. qñꝫ etiā ad nares descendit humiditas ⁊ etiā cōbibit spōgiosa nariū porositas ⁊ ibi putrescēs corruptionem generat ⁊ fetorē. qñꝫ etiā calidi humores acumīe suo pustulas in narib⁹ generant que locū vlcerant et excoriant. Unde tam ex corruptione carnis ⁊ humoris ꝙ ex coartatione inspirationū cum nō possit cerebrum depurari. fetor necessario generatur. Primū igitur remediuꝫ contra hanc passionē est vt caput forti ⁊ cōuenienti medicina purgetur. et post fluxus intercipiat. deinde patiēs aquaꝫ calidam naribus attrahat atqꝫ sugat vt humores inuiscati dissoluātur et educātur. Ad nares purgādas valent pillule dyacostoree cum succo rute et vino tepido resolute si naribus sint iniecte. Ad restringenduꝫ fluxum mirabiliter valent grana thuris albi si sepius assumantur. Si vero fuerit polipus confirmatus precedentibus purgationibus ⁊ de opilantibus pulueribus et medicinis corrosiuis amoueatur vel per incisionem sicut i cyrurgia plenius edocetur

Capitulū. XXII.

De passione narium

Fluunt etiā nares sepius fluxū sanguis. ⁊ hoc fit i masculis trib⁹ de causis tātū. Fit eni fluxus a cerebro ⁊ tūc fit cū sternutatione ⁊ cū dolore frontis ⁊ pūctione. vel ab epate ⁊ tunc dolor sentitur in dextro latere ⁊ fluit per dexterā narē vel a splene ⁊ tūc a sinistro latere erit dolor ⁊ fluit p sinistrā ptem. Preter hec etiā in mulierib⁹ fit a matrice. et tūc dolor est circa vmbilicuꝫ. Hic flux⁹ qñꝫ est vtilis. Qñꝫ eni in febrib⁹ etiā acutis et in frenesi in die cretico solet fieri motu nature. ⁊ tūc solet bon⁹ eē. nā bon⁹ ē qñ ante diē creticū fit ex nimia sanguinis interioris ebullitōe ⁊ feruore. vnde acumīe suo venas aperit ⁊ fluxum facit His ⁊ multis alijs d̄ causis fluit sāguis siue aūt fuerit fluxus cretic⁹ siue synthomaticus. nō in principio restringat̄ fluxus ne crisis impediatur vel ne sanguis ad alias ptes dettatur. et synthoma perfaciat vt suffocationē ⁊ hm̄oi. Si autēꝫ nimis augeretur fluxus si patiens esset foris esset in pte patienti minuēdus. extremitates sunt ligande ⁊ fortius ꝯstrīgende. medicine restrictiue sunt tymporibus ⁊ fronti adhibende. aqua cū aceto in facie pfundēda. Si ab epate fiat fluxus ponatur ventosa sup epatis regionē Si a splene sup splenem. si a matrice sup matricē vel mamillas.

Capitul. XXIII.

De fetore oris

Fetor oris qñꝫ causatur ex dentium ⁊ gingiuaꝝ corruptione. quandoqꝫ ex oris et palati vlceratione et putredine. quandoqꝫ ex thoracis mala habitudine et membrorum spiritualium viciosa dispositione. quandoqꝫ ex putrefactione humoꝝ stomachi. quādoqꝫ ex vniuersali corporis infectione vt i leprosis quoꝝ anhelitus est fetidus ⁊ infectiuus. quandoqꝫ ex fetidorum comestione. vt patet in illis qui continue comedunt allium cepas atqꝫ porrum. quādoqꝫ autem fit ex corruptione membro

rum spūaliū et vniuersali corruptō e hu mor infector. Palliari quidē pōt sed nō curari. talis aūt fetor est ɔtinu⁹ interpo latione non accipiens. Ille aūt qui est ex vicio stomachi interpolat. qꝛ ante prādi um est maior et post prandiū est paruꝰ vel nullus. et hic bn̄ curat cū exercitiis aro maticis et confortatiuis. Primo igit ma teria q̄ est in stomacho q̄ fetoris est cau sa digerat. diuidat et expellat. post come stione sepiꝰ vomitꝰ prouocetur vt villi sto machi mūdificētur. a putridis cibariis et ad putrefactionem dispositis caueat. vi no aromatico et aromaticis ad ɔfortatio nē vtat. Si causat fetor ab aliis vt gin giuis et dentibꝰ putridis dētes extrahā tur q̄ sunt in cā vel sanentur. gingiue fri centur et mūdificētur cū decoctiōe rosaꝝ in vino vel aceto tepido abluant cū pul uere thuris et masticis et melle gingiue et radices dentiū fricētur et mūdificētur

Capitu XXIIII.

De dolore dentium

Dolor dentium qn̄qꝫ fit vicio sto machi qn̄qꝫ vicio cerebri. ex vi cio cerebri qn̄qꝫ humores frigidi et cali di reumatizātes neruos dentium infici unt et dolorē inferūt. vicio aūt stomachi fit ex humoribꝰ calidis in ipō existētibꝰ a quibꝰ fumositas resoluta superiora pe tens neruos dentiū et radices mordēdo vel aggrauādo dolorem infert dentibꝰ ac fetorē. Si ex acutis et calidis est humo ribus dolor est acutus et pungitiuus cū rubore faciei cum asperitate et siccitate gutturis cū siti et amaritudine oris. Si ex frigidis dolor est minor cū grauamie capitis cū subtumiditate et pallore cum acetosa eructuatione et oris insipidita te. dolor autē veniens ex cerebro diu du rat sine aliqua interpolatione. qꝛ aliquā do .x. horis vel plus. qui vero pcedit ex sto macho .iiij. vel .iij. affligit horis et post qe scit. Cause ergo doloris dentiū vt dicit cōstā. sunt putredines et fetores ruptu re et pforationes motiones et casus et li mositates. Perforantur eni dentes et qn̄ qꝫ rūpunt. Aliqn̄ in colorē citrinū viri dem vel nigꝛ mutant. q̄ oīa ex humidita te putrida nascūtur q̄ a stomacho ad liga menta dentiū defluit et ascendit. Eadem et causa est relaxatiōis et motꝰ dentiū ac qꝫ casus. Nā acuti humores in radicibꝰ dentiū dentes pforant et cōsumūt sepiꝰ et relaxāt. Unde sunt causa quare cadunt cū radices deficiūt aut putrescūt. vermes in dentibꝰ maxillaꝝ fiūt ex humoribꝰ et eoꝝ ɔcauitatibꝰ putrefactis et cognoscit ex pruritu et titillatione et continua tere bratione et dentis perforatione et fetoris emissione. et multis aliis modis quere supra li. v. in tractatu de dentibꝰ. Iste dē tiū dolorose passiones si sunt ex vicio hu moruꝫ in cerebro vel in stomacho debita purgatione purgētur. sepiꝰ dentes debitꝭ dētifriciis mūdent. de quibꝰ omnibꝰ suf ficienter tractat cōstan. Vermes dentiū mirra et opio interficiūtur dentes relaxa ti thure et mastice ɔfirmant. et hoc idē fa cit garratissimus de gallis et malogranati cortice et balaustie cū aceto ꝑparatus

Capitulum XXV.

De lingua et sermonis ablatione

Lingua etiam multipliciter pa titur. aliquādo eni paliticatur et tunc pdit voluntariū motum et sermonis vsuꝫ. vt dicit ɔstan. Cuiꝰ cau sa est defectus motiue virtutis que exci tatur p spūm venientē a cerebro. vel acci dit ex neruo aīalis virtutis vehiculo hu more vel apostemate opilato. vel accidit ex proprio substantie lingue vicio .s. ex mala cōplexione lingue et distemperan tia infrigidante. vel calore et siccitate vel humore. Aliquādō etiam lingua aposte matur et tunc intumescit et sermo impedi tur. Aliquando ex humore liquido rela xatur et remollitur neruꝰ lingue et nimis mollis efficitur. et tunc debitus sermo p nimis remollitam linguā nō formatur. Aliquādo ex humore nimis calido et sic co cōtrahit et corrugat. et tunc totalit ser mo impeditur. Aliquādo grauibꝰ vlceri bus et pustulis leditur. et tunc tam in gu stando qꝫ in loquendo impeditur. Si er go lingue substantia sit sana nullas ha bēs maclas. loquela tn̄ sit ablata a cere bro surgit viciū vel a neruo opilato. ali

qñ pditur loquela ex pdita mēte vt i frenesi vbi hō nō vtitur imaginatōe. mēoria. ⁊ rōne. ⁊ ideo nō mir̄ si perit loq̄la q̄ est instrumētū rōnis. q̄re supra li. v. de lingua sana ⁊ infirma.

Capitu. XXVI.

De raucedine

R Aucedo multis hȝ fieri de causis qꝛ ex siccitate vel humiditate et spirituū ⁊ vtutū defectibilitate. ex siccitate duplr. aut enī siccitas ineq̄litatē facit. aut ɔstringit meat'. Vñ ei ex siccitate exasperat' arteria ex aspeitate seq̄tur ineq̄litas ⁊ ex ineq̄litate raucedo ⁊ vocis impedimētū. Itē ex siccitate fistulas ⁊ pulmonē coartāte seq̄tur vtriuſq; pdictoꝝ. Ex hūiditate silr duobȝ modis aut ex hūiditate ɔtēta in vasis ⁊ maxime in sanguie. aut ex fleumate a supioribȝ distillāte. sanguis ei supabūdās venas distēdit. Vñ ⁊ meat' coartātur ⁊ seq̄tur vocis impedimētū. Silr fleuma distillans in tracheā arteriā ⁊ fistulas pulmōis p̄dicta opatur. ex defectu etiā spūs ⁊ vtutis impedit' vox qđ pȝ q̄ ei' fortitudo ex spū pficit' ⁊ vtute. si ergo est ex siccitate cognoscat' ex sicca tussi. q̄ est offendiculū spūs i trachea arteria vel p cōpassionē c̄ qñ est sintoma morbi vel p cōpassionē qñ fit ex siccitate exasperāte q̄ est ex frigiditate fistulas pulmōis coartāte ⁊ spūȝ offendēte. Vñ generatur tussis vel ex humiditate a cerebro distillāte. Istis enī modis habet fieri tussis q̄ impedit ipam vocem. vel cognoscit' raucedo ex pūctura in spūalibȝ quasi ex spinis facta ex gracilitate colli ex toti' corpis maciletia. sanguinē vo in causa esse cognoscim' ex tussi aliquātulū humectata rubore faciei de narū eminētia dulcedine oris. Fleuma esse in causa cognoscim' ex tussi aliquātulū humectata. ex oris insipiditate ⁊ saliuaꝝ abundātia. Defectū spirituū esse cognoscim' in causa ex debilitate ⁊ ex tenuitate toti' corpis ex febre p̄cedēte vel ex ieiunio ⁊ fluxu et omnibȝ que corpus extenuant. si ergo hec raucedo fit ex causa sicca ⁊ calida abstineat a salsis calidis et siccis frixis ⁊ assis vtatur tpate frigidis ⁊ etiā humidis mediocriter calidis si ex sanguie est passio fiat minutio. si ex fleumate dentur purgatōes ⁊ opilatiue que in frigida causa sunt necessarie. si vero est ex defectu spirituū subueniēdū est resumptiuis ⁊ ɔfortatiuis. ca de aūt ē cura raucedinis ⁊ tussis. vide i plat. ⁊ ɔstā.

Capitu. XXVII.

De squinantia et suffocatione gutturis.

S Quinantia est gutturis suffocatio ⁊ puenit ex apostemate i gutture. cui' tres sunt spēs. In prima tota materia colligit' interi' in quodam folliculo inter tracheā arteriā ⁊ isophagū. ⁊ cognoscit' ex vehementi dolore nullo tumore exteri' apparēte. apto etiā ore tumor interi' non apparet. ex febre acutissima ⁊ ex impedimēto vocis et ex iudicio patiētis. nihil enī pōt trāsglutire. ⁊ hec spēs incurabilis est. interficit eī sepi' prima die. Scđa ē spēs qñ i mioꝛi quātitate recolligit' intra ⁊ extra i maiori. ⁊ dr squināntia. ⁊ habet oīa signa q̄ prima sȝ remissioꝛa. ⁊ apparet aliq̄s tumor extra. ⁊ hec spēs vix curatur. Tertia vo spēs est qñ tota materia colligit' extra ⁊ dr sinācia. cui' signa sunt vehemēs tumor extra. febris lēta. dolor modic' sine difficultate spirādi ⁊ respirādi. ⁊ hec spēs nō interficit nisi tumor ad īteriora se retraxerit. Fit aūt hec passio pncipaliter ex sanguie. secūdario ex fleumate ⁊ melancolia. nunq̄ ex colera. ⁊ cognoscuntur he cause p sua signa. Istius passionis prima cura est sanguinis extractio in quātitate multa. pncidant' etiā vene sub lingua ⁊ fiunt scarificationes cū ventosis in collo et in scapulis. deinde apponant' lenificatiua maturatiua ⁊ mūdificatiua. que supra li. v. de gutture

Capitu. XXVIII.

De difficultate anhelandi inspirandi et respirandi

D Ifficultas inspirādi ⁊ respirādi vel vtriuſq; dr asma vel disma Et accidit duplici de cā. s. ex siccitate coartāte. qꝛ qñ pulmo non pōt libere

dilatari 7 ɔstringi inde seqtur asma vel
qñ ex hũore īpedit̃ mot⁹ pulmõis. qñqȝ
el supabũdat hũor exteri⁹ ĩ supficie pul
monis cui⁹ mole oppssus nõ põt libere
dilatari. 7 tũc est spẽs asmatis q̃ dr̃ san
guisugiũ a sanguisuga. qr cũ violẽtia at
trahit aerẽ ad cor refrigerãdũ. Aliquan
do abũdat hũor interi⁹ ĩ fistulis pulmo
nis cui⁹ interpositõe pulmo n̄ põt libere
ɔstringi 7 tũc dr̃ anhelit⁹. qr in hac spẽcie
laborat patiẽs ĩ expirãdo. Aliqñ ãt abũ
dat hũor interi⁹ 7 exteri⁹ ꝓpter qđ n̄ põt
pulmo libere dilatari nec ɔstringi. 7 tũc
est illa spẽs q̃ dr̃ orthonia. i. spũs rectitu
dinis qr patiẽs laborat eq̃liter ĩ inspirã
do 7 expirãdo. 7 ita sunt tres spẽs asma
tis ſm tres humoꝝ dispositiões si ex sicci
tate 7 caliditate vngentis electuarijs sy
rupis frigidis 7 humidis curetur 7 eõ
uerso. vide in plat̃.

Capitu. XXIX.

De sputo sanioso 7 sanguinolento

Circa sputũ etiã accidunt passio
nes. vt pȝ ĩ empicis. in qb⁹ ẽ spu
tũ saniosũ 7 virulẽtũ 7 ĩ emoptoi
cis in qb⁹ ẽ sanguinolẽtũ. Empima enĩ
dr̃ passio qñ sanies excreat̃. 7 hoc ɔtingit
in causis reumaticis 7 pleureticis et pi
pleumonicis 7 ĩn alijs apostematib⁹ sto
machi pectoris vel pulmõis. Pȝ ãt fieri
hoc mõ dũ hũor a supiorib⁹ distillat in
pulmone. pulmo repcutit̃ 7 ex repcussio
ne ɔculcat̃ et ex ɔculcatõe sanies nascit̃
vel pulmo vlcerat̃ vel defluẽs hũor ad ali
quẽ locũ ad apostema recolligit̃ 7 ibi ĩ sa
niẽ cõmutat̃ q̃ vi nature vel sinthomat̃
resolut⁹ p saniẽ siue saniosum sputũ eua
cuatur. nõ tñ q̃libet spuẽs saniẽ dȝ empi
cus iudicari. Pleuretici el saniẽ spuūt 7
multi alij. 7 tñ nõ sunt empici. Sed illi
qui infectõe pulmonis 7 ei⁹ saniosa habi
tudine sunt corrupti. quoꝝ signa sũt ista
sputũ saniosum corpis maciẽtia. colli
gracilitas. 7 tussis cũ difficultate anhe
landi. facies subtumida. tumẽt 7 dolent
orbes oculoꝝ. Emoptoici sunt p os san
guinẽ expuẽtes. qđ cõtingit p alicui⁹ ve
ne apertionẽ p humoꝝ multitudinẽ 7 coꝝ
fumositatẽ p corrosionẽ vene p caloris
excessũ. calore el poros aperiẽte sanguis
emittit̃ et exsudat. 7 dr̃ mitti p dyabro
sim. i. p resudatõeȝ. 7 tũc sãguis emissus
est pur⁹ clar⁹ 7 pauc⁹ abs qȝ dolore patien
tis. 7 anhelit⁹ sentit̃ calid⁹. ab alijs ãt mẽ
bris frequent̃ redũdat ad os sicut a cere
bro. 7 tũc est cũ tumore faciei 7 venarum
oculoꝝ qñqȝ a pulmõe. 7 tũc est sanguis
spumosus cum tussi 7 dolore sinistre mã
mille. 7 sic de alijs mẽbris in qb⁹ sãguis
coleric⁹ vi nature 7 sinthomatis motus
nũc p nares. nũc p os emittit̃ 7 purgat̃.
Prima itaqȝ passio. s. sputũ saniosuȝ sa
netur dissolutiuis. mũdificatiuis et ex
tersiuis. 7 caueatur ne in ptisim cõuerta
tur. longũ el empima p⁹ pleuresim infra
xl. dies in ptisim ɔmutatur. vt di. Ypo.
Scđa vo passio. s. emoptoicoꝝ sanetur
mũdificatiuis 7 cõstrictiuis medicinis.
sicut in viaticõ cõtinetur 7 in plat̃.

Capitulum. XXX

De ptisi

P Tisis est cõsumptio naturalĩ hu
moris corporis ex vlcere pulmo
nis pueniẽs. Fit aliqñ ex reumate a ca
pite distillãti in pulmonẽ quẽ repcutit
7 repcutiẽdo cauat. et cauãdo vlcerat si
cut gutta paulatim distillãdo petram ca
uat. Fit aut ex nimia substãtie pulmõis
siccitate q̃ arefacta de facili laceratur. si
cut pampin⁹ vitis in fine autũni desicca
tus leui vẽto dissipat̃. Fit autẽ aliqñ ex
sanguĩe qr aliq̃ vena rũpit̃ in pulmone.
Sãguis talis aliqñ ĩ saniẽ ɔuertit̃ et sa
nies inficit 7 vlcerat pulmonẽ. Unde 7
Ypo. ex sanguine 7 sputo ptisis 7 fluxus
7c. ex vlceratõe pulmõis sic cõsumit̃ to
tum corpus. Primo. n. per sui dilatatio
nẽ ab exteriorib⁹ trahit aerẽ queȝ mini
strat cordi ad sui inati caloris mitigatõȝ
q̃ dũ vlcerat̃ ꝓpter sensũ ꝓprie lesiõis cohi
bet motũ suũ nec ſm debitũ dilatat̃. vñ
insufficiẽtẽ aerẽ cordi admĩstrat quare
paulatim calor intendit̃ 7 paulatim cor
pus ɔsumit̃. febris enĩ ethica ɔcomitat̃
ptisim q̃ substãtialẽ ɔsumit corpis hũi
ditatẽ. oĩs el ptisic⁹ ethic⁹ ẽ lȝ n̄ ɔuertit̃.
Tal̃ el passio n̄ d̃ facili curat̃ ex quo ina
lescit. 7 affligit ɔst. rões. oĩe inq̃t vulnus

difficile sanaꝛ nisi mūdeꝛ. Ulcus āt pul
monis purgari nō pt nisi cū tussi. tussis
āt vuln⁹ cōsolidari non pmittit. dilatat
eni ⁊ apit. Unū putredines maiores i se
recolligit. dū ptim colligit pti purgat
insanabile reddiꝛ apostema dū ita circi
nat. Qui ergo ptisim vult sanare. Pri
mo vuln⁹ pulmōis sanet priusq̄ȝ putre
scat. Istius āt ptisis ꝯfirmate sunt sig
na. calor ꝯtinu⁹ sed lent⁹ in vol manuū ⁊
pedū acutior. rubor in maxi i. strictura i
flata. sitis cū aspitate lingue. colli graci
litas. toti⁹ corpis ꝯsumptō. vnguiū ⁊ ex
tremitatū ꝯstrictō. cōcauitas ſm orbes
oculoꝝ dolor sinistre spatule vsq̄ȝ ad hūe
rū. flux⁹ capilloꝝ. ⁊ hoc signū est morꝰ in
ꝓximo imminētis. sic sputū fetidū ⁊ virulē
tū. Et anhelit⁹ plus fetid⁹ ꝯsueto signat
totalē substātie pulmōis corruptelā. Ta
lis est nutriēd⁹ dieta q̄ refrigerat ⁊ soli
dat ac restaurat. Dent igiꝛ mediocriꝛ
frigida caloris febril mitigatiua. medi
ocriꝛ ventris mollificatiua. pcipue tm̄ ca
uēdū est ne nimis soluaꝛ. q2 si flux⁹ acci
dit mors itrat vita recedit. vt dt Egid.
valent eis humectantia et humoris cō
sumpti restauratiua.

Capitulū. XXXI.

De tremore cordꝰ siue cardiaca passiōe.

Tremor siue cardiaca est passio
cordis sic dicta. q2 ex defectu cor
dis oriꝛ sepe. Duplex est āt t car
diaca. s. diaforetica. i. poror aptiua q2 po
roꝝ aptiōeȝ cōcomitaꝛ. Alia dr tremēs
q2 cū quodā tremore sentiꝛ mot⁹ cordis
Diaforetica ē ex cā calida ⁊ caloris di
stēpantia circa spūalia vñ ⁊ pori apiunꝛ
hūores ⁊ fumi resoluūꝛ q̄ fum⁹ exiēs per
poros i sudorē cōdēsaꝛ ⁊ ex tali freq̄nti su
dore idropisis vel ethica generaꝛ. ⁊ tles
ex defectu ꝟtutis sepi⁹ sincopizāt Cardi
aca vō tremēs fit qn̄ȝ ex frigida cā. qn̄ȝ
ex melācolia. qn̄q̄ȝ ex fleumatica. nā tal
humor abūdās in pulmōe opprimit ali
quotiēs cordis vtrāq̄ȝ capsulā ipamq̄ȝ
cordis subām. vñ ipediꝛ debit⁹ mot⁹ cor
dis ⁊ obturāꝛ vene p q̄s discurrit spūs vi
tal. ⁊ tales pūipiunt in subitā suffocatōȝ
⁊ iō tal passio dr tremēs. q2 si teneaꝛ ma
nū sup cor ī senticꝰ cor debito mō dila
tari. sꝫ cū quodā tremore pars cor. sit tan
tū moueri. Aliqn̄ est cū febre lēta. aliqn̄
cū febre forti et tūc maī ē piculū. aliqn̄
sine febre. aliqn̄ melācolia ē in cā ⁊ tales
incidūt i passiōȝ q̄ dr incub⁹ vel phialtes
Aliqn̄ accidit ex vicio epat a quo nō mā
daꝛ sufficiēs nutrimētū cordi. vñ deficit ⁊
debilitaꝛ. vt. d. ꝯstā. aliqn̄ accidit ex ma
la dispositōe alioꝝ mēbroꝝ ex quoꝝ colli
gātia cor patiꝛ. sicut qn̄ a cerebro vel sto
macho trāsmittiꝛ fum⁹. vel hūor nociu⁹.
vñ subā cordis lediꝛ deficit vel grauaꝛ. ⁊
iō talib⁹ accidit tremor cordis ex acumi
ne fumi vel materie q̄ pūgit ⁊ mordicat
cordis subām. vñ fit i eo tremor. accidit
⁊ sitꝫ ꝓpter cordis ꝯpssiōȝ ⁊ calorꝭ itēsiōeȝ
vñ siccitas ⁊ sitis suspiriū ⁊ alt⁹ anhelit⁹. q2
cor laborat ad aerē attrahēdū cū nō va
leat se dilatare. accidit et tremor ex fu
mo melācolico ex siccitate spm̄ ꝓturbā
te. accidit et piguedo. q2 deficit calor na
tural ⁊ iñ torpor et pigricia generaꝛ. ex
defectu etiā cordis ⁊ debilitate spirituū
accidit sincopis. q̄ a vulgo spasmatō vo
caꝛ. ⁊ hoc ꝯtigit aliqn̄ ex accidētib⁹ aīe vt
ex tiore cor nimis cōstrigēte aliqn̄ ex ni
mio gaudio vel ira cor dilatāte ⁊ spūs ex
alāte vel euaporāte ⁊ soluēte. aliqn̄ acci
dit ex accidētib⁹ corpis sic ex mala ꝯple
xiōe vel repletōe vel nimia ianitōe et ve
naꝝ opilatōe. ⁊ spirituū cōpssiōe. aliqn̄
ex nimio sudore Ex hac āt sincopi q̄dā
incurrūt mortē subitaneā. opilata vena
ꝯcaua p quā sanguis ⁊ spūs vital ad cor
trāsfertꝛ. vel ē opilato meatu p quē pul
mo frigidū aerē solet recipe ⁊ a se fumo
sitatē supfluā rmouere qn̄ȝ ex matricis
vel stomachi nimis repleti ꝯpssione In
oīb⁹ istis g̃ picul si hūor ē in cā purgeꝛ
debito mō hūor peccās. dentꝛ cōfortatiua
⁊ spirituū repatiua ⁊ resumptiua. si est
ex nimio fluxu vel nimio sudore flux⁹ in
tercipiaꝛ sudor reprimaꝛ. si ex nimia re
pletōe stomach⁹ euacueꝛ. ꝯ tremorē cor
dis ꝯfortatiua cōferāꝛ. sic dyamargari
ton ⁊ electuaria. ac medicie i q̄b⁹ cū alijs
cōfortatiuis iponūꝛ musc⁹ auꝝ aut mar
garite siue perle. siue pul. ossis de corde
cerui. ambra lignū aloes spodiū. hec eni

oĩa valent ꝯ cardiacã ⁊ sincopim ⁊ alias
ꝯsiles cordis passiões maxĩe qñ accidit
ĩn febre. I febrib' ãt calida ñ sunt dãda.

Capitulum tricesimumsecundũ. De febre.

Febris aũt ex distempantia cordis accidit ⁊ puenit. qꝛ vt dicit Constã. Febris est calor nõ naturalĩa corde exiens ⁊ apt' ad oĩa mẽbra corporis corruptõꝗꝫ nocẽs actõni. Dicit etiã Ypo. in epid. febris est calor cursuꝫ nature exiẽs opib' eius nocẽs Auicẽna ãt sic dicit Febris ẽ calor extrane' in corde accẽsus ⁊ pcedẽs ab eo mediãtibus spiritib' ⁊ sanguĩe p venas ⁊ arterias in totũ corp' ⁊ ĩflãmaẽ in eo inflãmatiõe q̃ nocet opib' naturalib' Febris etiã vt testaẽ Ypo. est flãma a pectore pcedẽs in totũ corpus. Diuersificaẽ eni febris triplicĩ fm tria cõponẽtia corpus hũanũ Cõponiẽ eni ex subtilib'. i. ex spiritib' et liq̃dis scꝫ ex hũorib' ⁊ solidis corpib'. s. ex ipsis mẽbris. Est itaꝗ pria spẽs febris qñ distẽpantur spũs in calore et dꝛ effimera. scda in hũoribus ⁊ dꝛ putrida tertia que accidit in solidis mẽbris ⁊ nominaẽ ethica. ⁊ d. cõstanti. ꝑ gal. has febres bonis aptauit siĩtudinib'. effymera inq̃t febris vento calido videtur siĩis esse quo vter replet' ex sui calore necesse est vt calefiat. Idẽ etiã facit spũs calefact' circa cor ⁊ totũ corp'. putrida vo febris aq̃ calide est siĩis. Aq̃ eni calida cũ frigidũ vas impleuerit ipm in calore suo calefacit. siĩr hũores calefacti calefaciũt corp' ⁊ alia mẽbra. Ethica aũt febris vasi calido aq̃ frigida pleno est cõpabilis. aq̃ eni frigida ex vase calido calefit. sic ⁊ febris ethica cũ sit radicata in mẽbris calefacit cor ⁊ alios hũores corporis distempat ⁊ immutat.

Capitulum tricesimumtertiũ. De febre effymera.

Effimera autẽ febris dꝛ fm Hali. ab effymeron qd est simplex qꝛ fit ex distemperantia q̃ fit in subtili substantia. vt in spũ. vel vt dicit Ysaac. in li. febriũ. Effymera ab effymeron marina belua dꝛ q̃ in eodẽ die quo nasciẽ moriẽ. vel fm magistros dꝛ quasi vni' diei feruor. meron eĩ dies dꝛ apud grecos. raro eĩ sui' feruor vltra vni' diei terminũ se extẽdit. sꝫ eni p' diem vnũ deficit cito vel in febrẽ putridã vel ethicã se cõuertit. vt. d. ꝯstã. ⁊ Ysa. Accidit aũt ista febris ex causa interiori et etiã ab exteriori Ab interiori ãt fit dupl'r. s. a frigore et calore. a frigore vt ex subita frigiditate aeris. scꝫ qñ ex clausis subito poris exteri' fumi calidi interi' cõcludũtur. ⁊ ex eoꝝ cõculcatõe ⁊ multiplicatõe calor intendiẽ ex quo cordis distẽpãtia generaẽ Aliqñ accidit ex calore ⁊ distẽpantia aeris siue solis. qñꝗꝫ ex radioꝝ repcussiõe spũs aĩalis distẽpaẽ. ⁊ ꝓpter colligantiã spirituũ ⁊ humoꝝ tot' hõ distpaẽ. a cã intriori effimera qñꝗꝫ ex calore spirituũ ⁊ hũoꝝ cõplexio hoĩs casu aliquo subito ĩmutaẽ. sicut ex nimia exercitatõe pcedẽte. ex nimia calidoꝝ freq̃ntia vt vinoꝝ aliorũ et hmõi. ex quoꝝ nimio vsu calor aliquotiẽs intendiẽ et febris effymera generaẽ. hec spẽs febris ĩnẽ alias citi' ⁊ facili' incurriẽ. sꝫ difficilius sanaẽ. multũ tamen piculosa est et grauis qñ in putridã vel ethicã cõmutatur. Accidit ãt specialr ex q̃busdã apostematib' in inguĩe nascentib'. et sub ascellis q̃ q̃dẽ a medicis bubones noĩanẽ vñ nõ sine cã in ampho. dꝛ In bubonib' q̃dẽ oẽs febres male exceptis effymeris ⁊c. signa ãt hui' sunt vrina nõ multũ dist. is a sana aliq̃ntulũ intẽsa. ⁊ aliq̃ntulũ subtilis pulsus durus ⁊ velox ⁊ freq̃ẽs nõ multũ a tpamento recedẽs. Reliq̃ vero virtutes vt appetitus et mot' volũtari' patiũ immutatur. hec de facili febris curatur. si cõgrua dieta vtatur patiens et si a nociuis caueatur.

Capitulum tricesimumquartũ. De ethica.

Ethica febris est que ledit solida mẽbra. Et dꝛ ab ethis qd est habitudo q̃si febris cõuersa in hitũ. Aliqñ ãt ẽ ethica febris ⁊ morb' p se Aliqñ ꝓpt aliũ morbũ p se fit morbꝰ Aliqñ ex cibis nimis calidis et potibus

Aliquādo ꝓpter nimia exercitia sicut ꝓ
pter studiū immoderatū. vigilias. ⁊ cō
similia quib⁹ calefit spūs animalis. ⁊ ꝑ
consequēs vitalis. ⁊ ita calefit ⁊ minora
tur hūiditas naturalis ⁊ inducit ethica
Aliqñ etiā causat ex alio modo sicut ex
effymera ex putrida interpolata vel acu
ta etiā ꝓpter calidū apostema. sepe enī cō
tingit ꝙ effimera excedit tertiū diē cō
sistens in vna qualitate ⁊ apparet in cu
te infirmi quedā obscuritas liuiditas
citrinitas cōsumptio ⁊ tūc illa effimera
in ethicā ꝯmutatur. maxime aūt accidit ex
effymera q̄ est ex angustia. ira. tristicia.
odio. ⁊ vigilia imoderata ⁊ cōsimilibus
anime exercitijs. ex febre iterpolata sic
fit quia calor innaturalis calefacit mēbra
⁊ desiccat. ꝓpter acutā. quia calefacit san
guinē vel ꝑdñans substātialē ꝯsumit hu
miditatē. qñ enī extenuatur sanguis nō ē
debitū nutrimentū mēbroꝝ. vñ sequitur
ꝯsumptio sicut fit in arbore que desicca
tur ex caliditate ⁊ siccitate aeris humi
ditatē ꝯsumētē in estate. vel ex nutrimē
ti ablatiōe sicut accidit in hyeme qñ ca
dūt folia vel ex nutrimēti corruptiōe et
ꝑmixtiōe ad malas ꝯmixtiones ⁊ qua
litates sicut ad vitrositatē. sulphureita
tem. ⁊ hmōi. sic contingit in hūanis cor
porib⁹. qñq̄ enī fit nutrimēti ablatio. ꝓpter
impotētiā nature in digerēdo cibo ⁊ in re
staurando deꝑdita. sicut accidit in seni
bus. quandoq̄ calor extrane⁹ corpi do
minatur ⁊ substātialē humiditatē mem
broꝝ desiccādo destruit ⁊ cōsumit quod so
let accidere in ethica q̄ ꝓuenit ex acuta
febre vel ex accidētib⁹ anime qñ sanguis
nutrit⁹ mēbra radicalia mutat a sua dul
cedine ⁊ sapore. sicut accidit ꝓpter aposte
mata plura corp⁹ calefacientia ⁊ ꝯsumē
tia que sunt aliqñ cā febris ethice siue
habitualis. In generali aūt ista sunt si
gna huius febris calor nociu⁹ equalis in
qualibet ꝑte corporis. signū scōm est ꝙ ca
lor leuis est ⁊ nō ꝑfugitiuus. vñ infirmi
pati febrē vix se putāt. tertiū signū ē ꝙ
coꝝ color est liuid⁹ ⁊ plūbeus aut citri
nus. quartū est ꝙ eoꝝ corpa sunt aspera
oculi cōcaui siccā emittētes lippitudinē
nutritiua enī coꝝ humiditas ab eis ab

lata est. Particularia aūt signa sunt di
uersa ſm diuersas spēs hui⁹ febris. Spe
cies aūt diuersificant ſm diuersas hūi
ditates. Dicit enī auicēn. ꝙ quattuor
sunt humiditates. Prima ē in extremi
tatib⁹ ꝑuarū venaꝝ subintrātiū eēntiā
membroꝝ cōsimiliū. qñ aūt supaccēdit
hec hūiditas fit febris putrida ⁊ nō ethi
ca sed facile generat ethicā ⁊ inducit Se
cunda humiditas ē q̄ ē in porositate mē
broꝝ consimiliū sicut ros vnde etiam ⁊
ros ab autorib⁹ appellatur. ⁊ cū hec super
accendatur fit ꝓprie prima spēs ethice.
Tertia humiditas est q̄ est ꝯuersa acti
one membroꝝ cōsimiliū ex ꝑte nature ⁊
cōplexionis ipoꝝ membroꝝ. ⁊ stat loco
deꝑditorū. vnde ⁊ ab autorib⁹ cambium
nūcupatur. et qñ hec supaccēdit substan
tia scđa spēs ethice ꝓcreatur Est ⁊ quarta
humiditas colligās ⁊ cōtinuans omnia
membra ⁊ est a spmatica hūiditate. ⁊ hec
dicitur glutinū primum q̄ cū ꝯsumitur nō re
paratur. ⁊ hec inducit tertiā spēm ethice q̄
est incurabilis. si enī posset hec humidi
tas reparari posset fieri regressus a sene
ctute ad iuuentutē. vt dicit Auicen. pri
ma itaq̄ spēs vt dicit Ysa. in libro de fe
bribus. est facilis ad curā ⁊ difficilis ad
cognitiōē. sed si calor augmētet ⁊ desiccet
hūiditas vicina coagulatiōe fit scđa spe
cies. ⁊ ē facilior ad cognoscēdū ⁊ difficili
or ad curādū. qñ vero intimū incēdit calor
ꝙ desiccat hūiditatē colligātē mēbra fit
tertia spēs q̄ est facilis ad cognoscēdum
sed impossibilis ad curādum. In prima
vero specie cum signis generalib⁹ sup
ꝑpositis calor augmētatur añ prādiū. i se
cūda vero p⁹ prādiū pl⁹ sentitur. sed in tertia
maxime. Cui⁹ cām assignat Ysaac in li.
febriū dicēs. hūiditas cibi ꝯtra est calo
ri inaturali. Vñ qñq̄ illū suffocat ex to
to vt in prima spē q̄ est debilis. ⁊ iō est añ
prādiū maior calor. si aūt ad suffocatiōē
caloris nō sufficiat. saltē calor intern⁹ so
pitus excitatur ꝑ suū oppositū ⁊ fugiēs cō
trariū exit ad mēbra exteriora. sicq̄ qñ ꝓij
citur aqua frigida sup calcē viuā nō extin
ctā. Tertia spēs vt dicit Ysaac ꝑpter ꝑ sen
sus. nā facies mutatur in liuidū colorē ꝓpter
subtilē hūiditatē ꝯsiccatā ⁊ virtutē defectū

nates sunt subtiles ⁊ occulte ⁊ oculi ꝯca
ui. tympa aspa. qꝛ ꝯsumpto humore ap
paret asperitas ossiū ⁊ cōpago mot⁹ pal
pebrarū ⁊ supciliorꝝ fit grauis ꝓpter ocu
lorꝝ siccitatē. Vn̄ sine volūtate claudunt
oculos quasi grauati a somno ꝓpter vtu
tis defectū. tacto sentiūtur frigidi ⁊ sic
ci sed p morā semp ascēdit calor maior
defecti nō videnꝫ habere viscera. ⁊ tact⁹
corū quasi tabule si cutis eleueꝫ nō de
scendit inferi⁹ ꝓpter defectū hūiditatis
pulsus debilis ⁊ spissus ⁊ dur⁹. vrina si
milis ē oleo in liquore ⁊ fusa supra petrā
sonat sicut oleū. Hec infirmitas quo ad
primā speciē cito curaꝫ ne cadat in secū
dā q̄ difficulꝰ curari pōt. Curaꝫ āt p di
etam mediocriter tempatā et p medici
nas caloris repressiuas et ꝯfortatiuas
⁊ humoris perditi restauratiuas. ⁊ ad hꝯ
pcipue valꝫ electuariū pñs. balneari āt
solet cū rosis violis maluis ⁊ alijs ꝯfor
tatiuis herbis ⁊ humectatiuis. Balneū
aūt nō debet ēē nimis calidū sed quasi te
pidū ne nimia humorꝝ ꝯsumptio ꝯseq-
tur. ⁊ nō fiat in balneo lōga mora. Inū
gi etiā solet vngentis resūmptiuis ifri
gidatiuis ⁊ humectatiuis sic oleo viola
cio cū melle albo ⁊ lacte mulieris mascu
lū nutriētis. Spāliter dic̄ plat. ꝙ valet
ethicis ⁊ ptisicis lac caprinū in quo lapi
des fluuiales sunt extincti si ieiuno sto-
macho ⁊ ianito patiētibus tribuatur

Capitulum tricesi-
mūquintum. De febre putrida.

Febris putrida ex putridis hūo
ribꝫ ex q̄bꝫ gignit putrida ē voca
ta. Dicit āt Isaac ꝙ ista putre-
do sicbꝫ fieri malis hūoribꝫ ⁊ supfluis
in aliqua pte corpis coadunatis ex calo
re extraneo ⁊ in naturali quocūqꝫ casu
supueniente q̄dā fit humorꝝ pturbatio
Mouēt ei humores p illū calorē ⁊ ebu
liūt sꝫ tñ n̄ digerūt. neqꝫ facta digestōe
int̄ ptes laudabiles ⁊ n̄ laudabiles mūdi
ficāt. sꝫ poti⁹ facta ebulitōe pit ꝯmiscēt
⁊ iō necessario ptes corrūpūtur. Cū igi
tur materia grossa ⁊ viscosa in corpe co
adunata moueaꝫ a calore necesse est vt
resoluaꝫ in vaporē q̄ vapor iuat hūidu
grossum manēs in se occultaꝫ ⁊ nō libe-
re exalās ⁊ exiēs ꝓpter grossiciē materie
sibi resistētis corrūpit ⁊ putrescat. Huic
aūt putrefactiōi maxime ē disposita cō
plexio iuuenū ⁊ calida ⁊ hūida. qñ ex-
cessus ē in hūiditate ⁊ calore cōplexio fri
gida ⁊ sicca nō sic ad putredinē ē pata. ⁊
iō grādeui raro febres putridas patiū
tur. qꝛ siccitas cōplexiōis desiccat hūo-
rē ⁊ coadunat. ⁊ digestiōi materie ac di
latatōi obuiat. ⁊ repūgnat q̄ sūt disposi
tiōes medie ad putrefactiōes. frigiditaꝫ
etiā cōgelat ⁊ resistit calori faciēti ebulli
tiōes. Palā igiꝫ ē intelligere quoniā cāe
faciētes putrefactiōes sūt hūiditas di
sponēs ⁊ caliditas hūores mouēs ⁊ ebulli
tiōes faciēs in hūoribꝫ quorꝝ feces vt di
cit Isaac nō diuidūt. nec mūdificātur
imo mutuo pmiscētur. et iō ad putredi-
nē necessario disponūt. Huic aūt putre
factōi coopaꝫ maxie pororꝝ corpis clau
sio ⁊ ꝯstrictio. qꝛ ꝯstrictis poris nō potest
fieri supfluitatis resolutio neqꝫ euapo
ratio. ⁊ iō est necesse ꝙ maior fiat hūorꝝ
p calorē cōmotio ⁊ corruptio psertī cū
talis calor sit innaturalis ⁊ nō sit natu
re regitiu⁹. sed poti⁹ corruptiu⁹. His aūt
causis putrefactōis coopātur etiā que-
dā extrinseca vt inordinatio diete exer
citij et etiā medicine ⁊ cōsimilia. q̄ oīa ī
teriori corruptioni vel putredini coopā
tur qñ modo indebito ⁊ in tpe incōgruo
corpi extrinsec⁹ adhibentur. Ex hūidita
te igitur in aliq̄ pte corpis sic putrefa
cta resoluiꝫ fum⁹ calid⁹ ⁊ corrupt⁹ q̄ cor
rūpit ipm distempat atqꝫ ledit ac deīde
p venas ⁊ arterias se diffundēs febrē pu
tridā corpi introducit. sic dī. Isa. ⁊ ꝯstā.
materia igitur sic putrefacta q̄ putride
febris est cā aut ꝯtinetur in aliq̄ cōcaui
tate corpis sicut in stomacho ⁊ in epate
vel alias. ⁊ tūc est cā febris q̄ dr interpo-
lata. aut cōtineꝫ intra vasa scꝫ in venis
et arterijs. ⁊ tunc ē causa febris q̄ est cō
tinua. Cā autem continuitatis febris
putribilis est corruptio humoris et co
artatio vaporis inflāmantis in arteri-
is et in venis. et sic patet causa et ratio
oīm febrū putridarꝝ ī generali siue sint
cōtinue siue sint discōtinue ⁊ interpolate

Capitulum tricesimumsextū. De signis putride febris

Stat aūt febriū putridinaliū quedā significatiōes generales sunt. Prima est qꝛ materia talis febris diu pmanet in corpe sed supueniēte causa extranea calefit ⁊ putrescit in effectu. Scđa significatio est qꝛ talem febrē pcedit rigor vel frig⁹ maxie si materia fuerit intra vasa ⁊ vicina sensibilib⁹ mēbris. qꝛ ex materia frigida resoluitur qdam fumi q ledūt neruos sensibiles ex qb⁹ rigor vel frig⁹ generatur. Tertia significatio ē qꝛ talis febris habet interpolatōꝫ verā in interpolatis vel inclinatiōꝫ manifestā queadmodū in cōtinuis Quarta est qꝛ talis febris maximā generat angustiā ꝑpter multitudineꝫ ⁊ grossitudinē fumi de materia putrida generati. ꝑpter quā fit ordinatō caloris ⁊ vtutis ad iteriora donec natura expediat se a fumo illo. ⁊ hoc temp⁹ diuersificat̃ ſm diuersitatē materie in subtilitate ⁊ grossitie. qꝛ si materia fuerit subtilis ⁊ virt⁹ fortis cū velocitate dissoluitur ⁊ fugitur p corp⁹ et redit virtus ad membra sicut pri⁹. si vero materia fuerit grossa ⁊ virt⁹ debil' erit ecōuerso. Quīta significatio est in statu febris qꝛ tūc occurūt accidētia signātia cōplexioneꝫ putredīs sicut dolor capitis malicia anhelitus. sitis. ⁊ similia. Sexta est qn corpora nō plene mūdificant̃ apud quietē febris. sed remanēt adhuc ī corpe male q̄litates. ꝑpter quas remanet debilitas in corpe ⁊ etiā redeūt ipe febres ⁊ accessiones Septia ē qꝛ nō remanet ī vniformitate queadmodū ⁊ cetere febres apud solutiōꝫ sed q̄escat omnino interpositis dieb⁹ ⁊ declinat sicut in cōtinuis inter paxisinos. Sūt aūt multe alie significationes q in febrib⁹ ꝑticularib⁹ denotant̃.

Capitulum tricesimūseptimū. De febre quotidiana.

De febrib⁹ aūt interpolatis quedā ꝑueniūt ex humore simplici putrefacto extra vasa vt ex fleumate naturali extra quotidiana ex colera rubea. tertiana ex colera nigra. q̄rtana q̄dam ex hūore cōposito generant̃ vt quotidiana. aliqua est ex fleumate acetoso. aliqua ex vitreo. aliqua ex dulci. aliqua ex salso. ⁊ iste febriūꝫ diuersitates ꝑ ꝓpria signa dinoscūtur. in istis aūt febrib⁹ cōmunit' accidit dolor capitis. insipiditas oris. grauitas corpis. frig⁹ pcedens. calor subsequēs singulis dieb⁹ accessio renouat̃ ⁊ qđ pri⁹ ē aliquotiēs duplicatur. Huius febris materia cōgrua medicina digerat̃ diuidat̃ ⁊ expellatur. dieta ɔgrua regatur. precaueat etiam medic⁹ ne in q̄rtanā vel ethicā terminet̃.

Capitulū Tricesimū. viij. de febre tertiana ⁊ ei⁹ signis ⁊ cura

Tertiana febris fit ex colera putrefacta extra vasa et nō collecta ad apostēma. Fit aūt tertiana alia ex colera naturali alia ex colera inaturali. vt ex colera citrina vel vitellina ⁊ Tertiane vero ex colera naturali facte hec sunt signa. de tertia die ī tertiā affligit. ⁊ potissime circa horā tertiā pꝛo rigore. deinde calore. dolore frontis. amaritudīe oris. siti. tinnitu auriuꝫ instātia vigiliaꝝ. vrina rubea subtilis et tenuis. xiiij. horas aut pl⁹ pōt habēre in labore ⁊ alias. xiiij. in quiete. Secūdū variā vero materie dispositiōeꝫ variant̃ ⁊ signa Nā si materia fuerit in ore stomachi dolor frontis ē maior similiter ⁊ sitis cū aspitate sicci gutturis ⁊ oris. adest voluntas vomendi. vrina est nimis colerata. Si fuerit in intestinis p̄dicta signa nō sint ita intensa sed dolor est circa vmbilicū ⁊ vrina est magis itēsa. Si vero fuerit in epate vel in cista fellis coloratior erit vrina cū spuma crocea. Si aūt fuerit febris ex colera citrina vel vitellina variant̃ in pte signa. qꝛ affligit pꝛmo rigore. deinde lēto calore inter horā colere ⁊ fleumat⁹ mouet̃. vrina est citrina mediocriter tenuis. pl⁹ tñ accedēs ad tenuitatē. horis incertis mouetur. qꝛ modo anticipat. mō subocupat a fiūnt et predicta signa. scilicꝫ dolor frontis ⁊c. sed sunt prioꝛib⁹ remissiora. ⁊ hec febris sicut ⁊ quotidiana. aliquādo

est simplex aliquādo ꝯposita. simplex ē
que fit ex vna materia in vno tantū lo-
co putrefacta. cōposita vo siue duplex q̄
fit ex diuersis causis ī diuersis locis pu-
trefactis. sicut cōtinua fit duplicit̄ qn̄
fleuma diuersum ī diuersis locis est pu-
trefactū. Signū aūt talis tertiane ē qꝫ
oī die affligit primo rigore deinde calo-
re. sed de tertio in tertiū grauiꝰ ⁊ in di-
uersis horis vrina mediocris ē in substā-
tia subrubea vel rufa supiꝰ aliquātulum
obūbrata. Cā itaqꝫ simplicis tertiane
ꝯgnita dieta primūꝰ ordinet̄ ſm etates
ſm tēpus ⁊ nature qualitatē deinde me-
dicina debita subseq̄tur. Primo mate-
ria cū siropo acetoso digeratur. digesta
cū oximelle laxatiuo purget̄ cū alia cō-
grua medicina. Si materia fuerit ī ore
stomachi vomituꝰ puocet̄ digesta tamē
priꝰ materia qꝛ digesta oportet medica-
ri ⁊ mouere nō cruda vt dicit̄ ī amphori-
smo. Materie vo digestio cognoscit̄
p anticipatiōē accessiōis ⁊ p remissio-
nē rigoris vl̄ frigoris ⁊ caloris augmen-
tatiōē p maiorē afflictiōis plixitatē. per
vrine inspissatiōē. qn̄ ḡ apparent talia
signa digestiōis: purget̄ materia ipsiꝰ
febris siue sit cōposita siue simplex ista
tamē sp adhibeat̄ ꝯsideratio et cautela.
vt si fuerit materia simplex medicia fit
simplex ⁊ vbi duplex materia ⁊ ipa me-
dicina duplex fiat.

Capitulum tricesimūnonū. de q̄rtāa ⁊ eiꝰ signis ⁊ remedijs

Quartana fit ex melancolia pu-
trefacta extra vasa ⁊ nō collecta
ad apostema. Fit aūt ista febris
aliquando ex melancolia naturali. ali-
qn̄ ex nō naturali. q̄rtane ex melācolia
naturali facte hec sunt signa. de quarto
die in quartū affligit horripilatiōe pri-
mo deinde calore lento. xxiiij. horas ha-
bet in summo labore. ⁊ xlviij. in quiete.
In horis melācolie affligit. s. a nona in
teriꝰ ⁊ seruat certa tpa accessiōis. vrina
post accessiōē citrina vel subcitrina ī die-
bus interpolatis quasi cruda pallida scꝫ
vel subalbida et tenuis apparet. Si in
stomacho materia fuerit adest oris ace-
tositas cū scotomia ⁊ vertigine. ⁊ alijs si-
gnis pessimis et inordinatis. qꝛ adest
tristicia. timor anxietas. et alie anime
grauissime passiōes. ex parte corporis
grauitas. pigricia. indigestio inflatio. la-
terū pōderositas crurū ⁊ coxarum vigi-
liarū inquietudo. timor in somnis. li-
uiditas in vnguibꝫ ⁊ labijs maxie ī tpe
accessiōis dolor etiā accidit lumborū ⁊ si-
nistri ipocūdrij cū tumore splenis appe-
titus fortitudo. qꝛ ex melācolico hūore
graui ⁊ pōderoso cibo deprimit̄ ad fundū
stomachi. Vn̄ ore stomachi remanente
vacuo desideriū excitat̄. Alie spēs q̄rta-
ne q̄ accidūt cū admixtiōe alteriꝰ humo-
ris. he dicūtur nothe ⁊ in illis mutantur
signa ſm q̄litates humorꝫ q̄ cū humore
melācolico ꝯmiscent̄. sꝫ illarꝫ febriū dif-
ferentias nō ē p̄ntis negocij declarare.
Cognita igit̄ quartane cā ⁊ ppria diffe-
rētia a pricipio dentur fortia digestiua
qꝛ spissa ē materia ⁊ cōpacta. Et iō den-
tur ea q̄ materiā digerūt ⁊ mūdificāt. si-
cut oximel simplex ⁊ squilliticū et hmōi
materia digesta purgetur cū sibi appro-
priata medicia cū calidis ⁊ aptiuis her-
bis ac mūdificatiuis balneent̄ ⁊ subfu-
migentur. caueāt a cibis melancolicis
⁊ nociuis. vtāt̄ electuarijs ⁊ pluribꝫ ca-
lidis ꝯfortatiuis hūoris melācolia con-
sumptiuis ⁊ alteratiuis ⁊ letificatiuis
sicut est dyasene. dyaborago leticia gal.
⁊ hmōi cū calidis vngentis ⁊ confortati-
uis innugatur.

Capitulū quadragesimū. de febre ꝯtīua simplici ⁊ ꝯposita

Febris cōtinua puenit ex hūo-
re putrefacto inter venas cuius
fumus petens cor ipm ledit ⁊ fe-
brē q̄ dicit̄ ꝯtinua corpi introducit. Hic
hūmor aliqn̄ est simplex aliqn̄ cōpositꝰ.
Simplex qn̄ putrescit sanguis in vasis
et cōtinuā inducit q̄ sinochus dr̄. qn̄ vo
nō putrescat sed quātitate supabundās
cōculcat̄. fumositates vero cōculcate ca-
lefiunt ⁊ distempantur que distempate
spiritum vitalem distempant. ⁊ sequi-
tur febris que dicitur synoca inflatiua.
qñqꝫ etiā colera putrescit in subtilissi-

mis venis oris stomachi. cordis. epatis ⁊ pulmonis q̄ dicitur causon. q2 mēbra spiritualia vrit ⁊ incēdit. quādoqȝ etiā in alijs venis putrescit. ⁊ dr̄ terciana ⁊ cōtinua. quādoqȝ etiā colera ⁊ sanguis similiter putrescūt in vasis. ⁊ siquidē maior ps sanguis putrefiat fit febris synochides. si vero maior ps colere putrescat dr̄ causonides. p varietate aūt cār variant et signa. Synochi itaqȝ hec sūt signa febris cōtinui. dolor frōtis ⁊ tympoꝝ acutissimus. sitis vehemēs. oris dulcedo. vrina rubea ⁊ spissa ⁊ quodāmō lucēs. Eadē fere sūt signa in synocha inflatiua excepto liuore vrine. apparet etiā ocloꝝ eminētia cū venarū plenitudine ⁊ rubore faciei ⁊ totiꝰ corporis grauitate. In causon vero ⁊ alijs appet vrina rubicunda subtilis ⁊ tenuis quadā nigredine obūbrata dolor frōtis ⁊ tympoꝝ tātꝰ ꝙ oculi ⁊ tympora videntur clauis pforari. color in corpore mixtꝰ cū citrino. sitis indeficiēs. vigiliarū instātia. lingue aspitas. exustio cū ꝯstipatione vētris. si peccauerit colera in qualitate. si vero in quantitate accidit vētris fluxꝰ ⁊ vomitꝰ colericꝰ. Eadem signa apparēt i causonide ⁊ in synochide ⁊ tū differentia illaꝝ discernitur potissime p vrinā. In his febribus continuis et sanguie generatis dz fieri sanguinis subtractio ex vtroqȝ brachio viribꝰ pmittētibus ⁊ etate. dieta taliū debet eē tenuis ⁊ frigida sicut mica panis i aqua lota. pruna cocta ⁊ hmōi. medicina debz eē sanguis repssiua ⁊ alteratiua. vt syrupus acetosus violaceꝰ et hmōi. ꝯ sinthomata. scȝ ꝯ vigilias ⁊ dolorē frontis ⁊ huiusmōi maxime insistēdū est. Iste infirmitates quādoqȝ sudore quādoqȝ fluxu sanguinis p nares vel aliūde salubriter terminantur.

Capit. XLI.

De fleumate

F Leuma quādoqȝ putrescit i vasis ⁊ facit quotidianā ꝯtinuam. Cuiꝰ signa sunt calor ꝯtinuꝰ sed in nocte maior ⁊ sine aliquo typo grauedo capitis oris insipiditas. vrina parū colorata et spissa. horas habet. xviij. in sūmo labore. et. vi. in falsa quiete. aliqñ etiā melācolia putrescit in vasis ⁊ facit quartanam cōtinuā. cuiꝰ signa sunt calor ꝯtinuus. sed de quarto in quartuz diē sp maior ⁊ sic sine typo grauedo capitis. calor lētus nō multū intēsus. ⁊ iste due vltime febres nō discernūtur de facili p vrinā. quādoqȝ etiā putrescit fleuma extra et colera intra. et tūc febris inde generata dr̄ minor emitritheꝰ. Cuiꝰ signa sunt eadē que ⁊ cōtinue quotidiane ⁊ tūc i sero illis adest frigus ⁊ maxie frigescūt tūc extrema. adest grauedo capitis. palpebraꝝ oppressio. falso somno opprimitur. xviij. horas hz in sūmo labore. ⁊. vi. in nō sūmo. sed illud nō summū sūmꝰ ē gradꝰ sūme quotidiane ꝯtinue. Quādoqȝ putrescit fleuma intra et colera extra. ⁊ fit mediꝰ emitritheus. cuiꝰ signa sunt calor ꝯtinuꝰ. sed de tercio in tercium grauiꝰ intēditur. ⁊ fit cū rigore pcedēte cū dolore capitis ⁊ siti. xxxvi. horas hz in sūmo labore. xij. in falsa quiete. vrina rubea mediocriter tenuis vel spissa vel liuida. Aliqñ putrescit melācolia extra ⁊ colera intra. ⁊ fit maior emitritheꝰ in quo est maior color. et oīa sinthomata peiora ꝙ̄ in prioribꝰ. vrina aliqñ ē viridis. aliquādo nigra. aliqñ liuida ⁊ discolorata que oīa sunt signa mortificatōnis. xl. horas hz in sūmo labore. ⁊. xij. in non sūmo Galas icl aūt cōpositaꝝ spēs ⁊ differentias vix pitꝰ medicꝰ pōt discernere. q2 vt dicit Ipo. i amplo. Acutoꝝ morboꝝ non semp sunt pnūciationes certe neqȝ sanitatis neqȝ mortis. vt. d. gal. q2 in talibꝰ morbis aliqñ pfectus medicus errat propter velocitatē motꝰ materie morbi. ⁊ eē propter defectū vel virtutē patientis quam ignorat. ⁊ ideo hic finem de istis febribꝰ imponemꝰ. que ei hic posiumꝰ ab isaac a ꝯstā. ab auic. ab alex. certissime tradita repimus ⁊ etiā a gal. hoc aūt non lateat ꝙ minor emitritheus curatur cuȝ difficultate. medius vero vix. tū aliqñ sed maior nūqȝ nisi diuina manu vt testatur Gal.

Capitu. XLII.

De horripilatione

H Orripilatio est quedam praua dispositio ex materia febrili

in corpe surgēs accessiones febrī es pre nūcians ꝛ ꝑcedens. oritur aūt ex frigi do fumo a frigida materia fleumatica vl melancolica resoluto. q̄ subito p mēbra corpis se diffundēs neruos ꝛ musculos tangit. ꝛ sua frigiditate cutē constringit vnde radices piloꝝ strīgēs poros clau dit ꝛ ipsos pilos rectos et rigidos fum frigidus facit. Unde horripilatio ꝓm isi. horrida dr piloꝝ erectio. quando cū quo dam horrore alicuius timoris gr̄a pili ca pitis subito eleuant. Timor eñ subitus calorē ad interiora reuocat. ꝛ ideo corpo ris supficies a calore depaupata exteri us se cōtrahit ꝛ corrugat. ꝛ sic p ꝯn̄s pili in supficie cutis inuolūtarie eriguntur eadem ergo est ratio ꝛ causa in febrici tantibus horripilationis ꝛ tremoris fri goris ꝛ rigoris. vt dicit ꝯstan.

Capitulū XLIII.

De fastidio

c Irca membra nutritiua diuer se accidunt passiones sicut circa stomachū fastidiū. bolismus. vomitus. ꝛ hmōi. Fastidiū est inmutatio appetitus vt dicit ꝯstan. Est aūt fastidiū ciboꝝ et potuū inuolūtaria abominatio. virtuti nutritiue maximū inferēs nocumentū. Unde dr fastidiū q̄si faciens tedium. vt dicit Isi. qꝛ in illo inuenit hō fastidio sus tediū in quo alter recipit solatiū et nature oblectamētū. Fit aūt trib⁹ mōis ex spirituū defectione ex neruoꝝ sensibi liū opilatione. ex humoꝝ calidoꝝ vel fri gidoꝝ nimia repletione. Primū ptꝫ qꝛ cū spūs sint instrumēta virtutū vt eas excitent ad suas pagēdas opationes ex earū defectu appetitiue virtutis opatio impedit. Scdm etiā patet appetitus eñ stomachi qui ꝓprie dr desideriū a dupli ci virtute pficit. s. a naturali appetitiua ꝛ ab influente sensitiua. Cū eñ neruus sensibilib⁹ opilatis spūs aīalis nō posset descendere ad os stomachi vt pficiat ap petitum nō īmerito altera causa princi pali deficiente deficit appetitus. Tertiū patet ꝙ cū ratione vacuitatis fiat appe titus repletione facta ex humore appe titus nō īmerito impeditur. Signa aūt quādo deficit appetitus ꝓpter defectū spi rituū sunt ista totius corpis macilentia ex febre ꝑcedente. ex ieiunio nimio. ex vigilijs ꝛ fluxu ventris. Neruoꝝ opila tionē cognoscimus ex hoc ꝙ patiens in assumptis nullū patit delectationem. et tunc maximā patit stomachus indige stionē. stomachꝰ ꝓpter absentiā spiritu um infrigidato. cib⁹ etiā in trāsitu senti tur frigidus ꝓpter ꝑdictā causam. Calī doꝝ cognoscimus humoꝝ abūdantiā ex amaritudine oris ex siccitate lingue cū siti ꝛ ex calidis fumositatib⁹ palatū ex coriantib⁹. adest etiā qn̄qꝫ vomitus cro ceus. Frigidos humores scim⁹ eē in cau sa ex eructuationib⁹ acidis vel insipidis siue fetidis ex indigestione ꝛ stomachi grauedine. Qn̄ igitur defectus spiritu um est in causa opandū est ꝯ illa. ꝓpter q̄ sunt spūs in defectu. qꝛ si ex febre agen dū est ꝯ febrē. si ex ieiunio ꝛ corpis ꝯsū ptione pdita sunt cibis electuarijs con fortantib⁹ repanda. et sic de aromaticis reb⁹ fiāt sallamēta spūs repantia ꝛ ori ficium stomachi ꝯfortantia. ex acetosis s. et menta ꝛ hmōi aromatica sepi⁹ nati bus apponātur. Si fuerit opilatio in cā valet si nihil obstiterit ꝙ patiēs de me diana dextri brachij minuat. detur calī da diuisiua. calida etiā ꝯfortatiua vt di aciminū ꝛ ꝯsilia. nisi nimia caliditas sit in causa. tunc eñ syrop⁹ acetoso est vten dum ꝛ materia cōgrua medicina est eua cuanda. Si humores frigidi sunt in cau sa purget stomachus cū bn̄dicta vel alia cōgrua medicina ꝛ calidis confortet di uersa cibaria sunt offerenda etiā si ali quātulū fuerint nociua. si ea desideraue rint vt sic in eis excitet appetitus. iuxta illud Ipo. Parū deterior cibus ꝛ potus. melioribus quidem. delectabilis ꝟo ma gis est apponēdus

Capitu. XLIIII.

De bolismo

b Olism⁹ est īmoderat⁹ ꝛ q̄si cani nus appetit⁹. Hꝫ aūt fieri ex fri giditate oris stomachi dominante ꝛ exi stēte cū hūore. frigiditas igit intē sa as sumpta cibaria vi expl̄sionis trudit ad

inferiora. & sic stomach' sanit' rōe vacuitatis appetit. stomachus aūt ex multis causis infrigidaf sicut ex nimis frigida dieta & hmōi. dic gal. q bolism' nascitur ex nimio calore mēbroz quoz vene trahunt ab epate. epar vō p mezeraicas venas extrahit a stomacho quo subito inanitur stomachus & sequit' appetit' quasi caninus & imoderatus. dinoscif p intentionē vrine. & qz cito aduenit nec tñ p eū virtus deficit. istis cōuenit frigida medicina & grossa dieta. Bolismi autez hec sunt signa scz q homo plus debito appetit & plus solito comedit. & tñ ex assumptis nihil corpi addit. sed attenuaf potius & marcescit. adest freqūter fluxus ventris. Accidit aūt appetitū immutari vt appetat quis nociua. vt carbones terraz & sal et huiusmodi. Et habet fieri ex humore melācolico vel colerico inficiente os stomachi. & quasi quandam lanuginem inducente. Unde stomachus infectus ratione cōformitatis appetit talia vt in pregnātibus patet in emorroidarum & menstruoz retentionē patientibus in quibz fumus ab immundo sanguine resolutus inficit neruos sensibiles stomachi. & imutat appetitum. Contra bolismum ergo dentur calida stomachum cōfortantia. dentur etiam cibaria vnctuosa & multa pinguedine addita vt vnctuositas ori stomachi innatās fastidium generet & inducat. & si humor frigidus ac flecmaticus fuerit in causa vt frequētius accidit stomachus purgetur tandem calidis electuarijs interius vngentis calidis exterius ɔfortef. ɔsimili modo curef inordinatus appetitus

Capitulum. XLV.

De singultu

S Ingultus est sonus violente cōmotionis stomachi ex spasmosa dispositione eius pueniens. Fit aūt duplici de cā pncipaliter. s. ex nimia replentione. vel ex inanitione. & qñqz ex frigore. His ei de causis nerui stomachi ɔhīūtur quibz ɔtractis fund' stomachi sup' eleuaf. virtus autē regitiua nitif ipm ad naturalē sitū & positionē reducere. Ex tali ergo ascēsu vel descēsu vt dicūt quidā fit quidā son' qui dr singult'. vel vt mihi videf dū fund' stomachi eleuaf aer i medio cōtent' vi expulsionis exiēs dū alteri aeri obuiās p angustū transit facit sonitū qui dr singult'. qñ accidit ex repletione fit cū vomitu humoz vel cibozum Accidūt eructuationes diuersi saporis sm humoz abūdantiū diuersitatē & plectorica est corpis habitudo. dieta enī pcessit nimis larga. quādo enī cōtingit ex inanitione cognoscif p febrē vel fluxum ventris vel sanguīs et p alia que extenuant corpus. sed qñ accidit ex frigiditate cognoscif p frigiditatē aeris vel p dietā frigidam pcedentē et hmōi. Contra singultū ex repletione vtendū est vomitu & alijs euacuatiuis calefacientibz & desiccatiuis. Ↄ singultum ex inanitione si fuerit sine febre vtendū est restauratiuis & humectatiuis. si vō fuerit cum febre piculosius est. Contra singultū ex frigiditate actualiter calidis & potētialiter est vtendū. Ualet etiaz sternutatio si puocetur. valet etiā timor si ex iprouiso icutiaf. vel si aliquod verecūdū valde subito obijciaf. nā calor reuocat' ad interiora ppter verecūdiaz aut timorē dissoluit fumū qui materia singultus est

Capitulū XLVI.

De vomitu

V Omitus est cibo z et humoz ū a stomacho violenta reiectio & habet fieri istis modis. aut vi nature aut vi sinthomatis. quādoqz enim supabundant in stomacho humores calidi. quandoqz frigidi. Unde quandoqz ex caliditate ebullitionez faciente et humores dissoluente fit eorum per vomitum expulsio. sicut enim frigiditas intensa in ore stomachi vi compressionis repellit humores & cibaria inferius. & est causa solutionis per secessum sic caliditas dominans mouet eos aliquādo sursum. & est causa euacuationis per vomitum. aliqñ fit ex ciborum & potuū supabūdantia. que cum natura non possit regere vel digerere ea repellit a se taqz sibi superflua & nociua. Aliquādo aūt accidit ex qualitate cibi &

potus & ex eius acumie. Unde mordicat neruos stomachi & puocat ad vomitū aliqñ fit ex debilitate v̄tutis retētiue & fortitudine expulsiue. Unde stomachus nō valēs assumpta retinere p incōtinētiaz vomit ea. Aliqñ etiā accidit ex fortitudine & acumine medicine. Aliqñ etiam fit vomitus cū inferiora vētris fuerint fortiora & expellūt suas supfluitates ad supiora & natura nō valens retinere ea imo abominās & abhorrēs p vomitū expellit. Illa etiā fit aliqñ p cōpressionē & eleuationē stomachi ex vicinitate & colligantia alioꝝ mēbroꝝ qñ casu aliquo patiunt vt ex matrice. Unde frequens vomitus signū est impgnationis. vt dicit Gal. Uomitus itaqȝ laudabilis ē qñ fit vi et opatione nature. vel qñ fit sicut oportet & qñ oportet adiutorio medicine. quādo fit in die cretico & eger ex vomitu releuat. Uomitus enī laudabilis stomachū mūdificat v̄tuti digestiue seruit et ministrat. totā naturā exonerat ab infirmitatibȝ infinitis. totuȝ corpus hoīs alleuiat. Si aūt fuerit illaudabilis contraria opat. oēm autē vomitū naturaliter pcedit motus & tremor labioꝝ conatus & angustia spiritaliū mēbroꝝ nausea & abominatio. oris aptio. lingue distensio. & extēsio venaꝝ arteriaꝝ & neruoꝝ. lachrymatio in oculis emissio sudoris. immutatio gutturis. & amaricatō & infectō lingue palati atqȝ oris. Uomitus igit si fuerit necessarius puocet si supfluus et nociuus restringat. Circa vomitū autē ex frigida cā valēt calida & confortatiua tam electuaria qȝ vnguēta. valet etiam dyacytoniten calidū dyanisuȝ. dyaciminum. & hmōi. ꝯ calidaȝ vō causam valēt frigida & sicca restrictiua & confricatiua vt zuchara rosacea dyarodō triasandali & huiusmodi. & hec de vomitu dicta sufficiant.

Capitu. XLVII.

De dolore vētris siue stomachi

D Olor stomachi multis d̄ causis habet fieri. s. ex calore dissoluente. ex frigore coartāte. ex ventositate extendente. ex apostemate cōprimente. ex humore calido vel frigido. villos stomachi inuiscante. vbi calor ē in causa. dolor est pūgitiu⁹. eructuatio calida parū pallida vrina grossa cibaria bene digerunt. subtilia adurunt. amaritudo oris. secessus colericus. vrina crocea. Ubi vō frigiditas cū humore est in causa est dolor grauatiuus. dura male digerūt. leuia & subtilia melius solent adesse vomitus sleumaticus crudus. ventris cōstipatio eructuatōnes acetose. ventositas si est i culpa cognoscit ex rugitu & gurgulatione & eructuationibȝ insipidis ex quoꝝ emissione patiens alleuiat. Apostema si fit in stomacho cognoscit ex febre ꝯcomitāte et pūctura & ardore & indigestione & orificij extēsione. Si igit calor cū humore sit in causa humor digerat & cū medicinis ꝓprijs purget. stomachus cuȝ electuarijs frigidis cōfortet cum vnguētis frigidis exterius fomentet. si aūt frigiditas cū humore sit in causa modo contrario curet. si aūt ventositas sit in causa curet cum illis que extenuant ventositatem. vt dyamarattū. dyaciminum. et huiusmodi. magna enim ventositas i corpore et specialiter q̄ ē in ventre causat torsiones quando se inter humores interponit. vt dicit constan. & ideo oportet vt sibi succurratur cum medicina ventositatis ventris dissolutiua. et ideo dicit constan. vt ventosa sine scarificatione circū ter vmbilicum vt ventositas extrahatur ab interioribus ad exteriora. quia sicut dicit idem. Plus ventositas ledit in multis causis qȝ humores. vt pȝ in idropicis. de quibus idem in eodem capit. dat exemplum. Quicunqȝ igitur vult continuam custodire corporis sanitateȝ custodiat stomachum ne nimium sumat cibum. summa enim et perfecta medicina est abstinentia. vt dicit Constan. in iiij. c. de fastidio

Capitu. XLVIII.

De fastidio

S Olet etiam ventri accidere dolor et tortura. vt idem dicit constā. ex humoribus intestinis inuiscatis sicut dolor iliac⁹ coleric⁹ & ꝯsiles passiōes

Accidūt aūt iste infirmitates qñq3 ex
interclusa ventositate viscerū obuolutō
nes extēdēte qñq3 ex humoꝝ multitudi
ne viscerū substātiā aggrauāte. aliquā
do ex aliquo apostemate lesiōe3 intestio
rū substātie inferēte. aliquādo ex lubri
coꝝ multitudine viscera interi⁹ corrodē
te. aliquādo ex alioꝝ mēbroꝝ colligantia
ꝯpassiōe3 intestinis inducēte. aliqñ ex
humorū acumine intestinoꝝ substātiā
mordicante ꝛ vlcerante. Et iste passio
nes ꝓprias hñt causas ꝛ significatiōes.
ventositas ergo cruda ꝛ grossa ab humo
rib⁹ resoluta qñ cū fecib⁹ includitur. in
intestinis multas generat torsiōes. ꝛ si
fuerit resoluta fumositas vel ventositas
a materia sanguinea erit dolor infixiu⁹
vt dicit cōmen. si fit ex colerica. erit pū
gitiu⁹. si ex fleumatica dicet̃ extēsiu⁹. si
ex melancolica dicet̃ grauatiu⁹. si ex vi
treo fleumate dicetur cōgelatiu⁹. qñ aūt
fit ex sola ventositate tūc est dolor deam
bulatiu⁹. Ita dicit de ꝟb ad verbū com
mē. sup Iob. ꝛ his ꝟbis vtūtur sepe ma
gistri ꝛ autores. Ista igit̃ passio curat̃ cū
dyaforeticis medicinis. i. euaporatiuis
extenuatiuis. ventositatis ꝯsumptiuis.
qñ ꝟo replēt intestina grossa ꝛ viscosa
grauissimas inferūt passiones. Ligant̃
enī intestina ꝛ cōglutinātur viscosa sup
fluitate. vñ natura nō se pōt a supfluis
expedire. Vñ necessario seq̄tur interioꝝ
torsio inferiorū cōpressio. ex repcussiōe
fumositatū superioꝝ sūma pturbatō. qñ
q3 mors ꝛ subiecti destructio. vt pa3 in
iliaca ꝛ colerica passione. In tali itaq3
casu solent primo apponi mollificatiua
et materie indurate hūectatiua. deinde
aliquātulū mortificatiua. tādē necessa
ria purgatiua. ꝛ sic exoneratis ꝛ purga
tis interiorib⁹ tota natura ad cōsistenti
am debitā reuocet̃. Quando ꝟo aposte
ma occupat stomachū vel itestina ex ma
teria ꝛ distēsione apostematis sentitur
dolor ꝛ grauedo in stomacho ꝛ etiā inte
stinis ꝛ ſm qualitatē materie ꝛ qualita
tē apostematis intendit̃ vel remittitur
impet⁹ angustie ꝛ doloris. dolor aūt sem
ꝑ tanto ē grauior ꝛ piculosior. quāto in
subtilioribus ꝛ gracilioribus cōprehendi

ditur intestinis. q2 min⁹ pat3 loc⁹ euacu
atiōis ꝛ eructatiōis. Istis tū interi⁹ ꝛ ex
teri⁹ ꝯfert medicina mediocriter refri
geratiua rōe febris mitigatiua. ꝛ ratio
ne doloris maturatiua ꝛ mūdificatiua.
ratōe apostematis cōsolidatiua ꝛ sanati
ua. Ratiōe subsequētis vlceris ne loc⁹
maneat vlcerosus. ꝛ ista omnia ꝛ multa
alia patēt Ivsatico. ꝛ in plat. sed ista hic
ponere eēt supfluū. Qñ igit̃ lūbrici sūt
in cā maxim⁹ instat dolor. Sūt aūt lum
brici ꝟmes q̄dam lōgi rotūdi ꝛ acuti ex
viscosis ꝛ crudis humorib⁹ intestinorū
interiorib⁹ generati q̄ cū fuerīt in gracilī
b⁹ ꝛ longiorib⁹ intestinis generati dicūt̃
lumbrici. q2 lōgi vt di. cōstan. Si vero
in inferiorib⁹ ꝛ grossiorib⁹ sunt nutriti
ascarides dicūtur ꝛ cucurbini. hi ſm di
uersas materias ex q̄b⁹ fiunt diuersas
habēt spēs ꝛ figuras. Nā ex salso fleu
mate fiunt vermiculi longi graciles et
acuti. nam calor illius fleumatis qui h3
motum a centro vsq3 ad circumferenti
am protrahit materiam vermis in lon
gum siccitas vero cum habeat motum
ad centru3 et non possit materiam dila
tare cōstringit ꝛ coartat eādē in rotūdū
et ideo vermiculi sic generati longi sunt
et rotundi. Ex fleumate vero dulci fiūt
vermes longi ꝛ lati. longi quidē ratiōe
caloris. q2 calor ꝓlongat. lati vero q2 hu
mor se diuidit ꝛ dilatat. Ex fleumate ve
ro acetoso qd̓ frigidū est et siccum curti
ꝛ rotundi. q2 vtraq3 qualitas cū habeat
motū ad cētrū repugnat latitudini ꝛ lō
gitudini. Ex fleumate ꝟo naturali cum
sit frigidū ꝛ hūidū fiūt breues ꝛ lati. bre
ues q̄dem ex frigiditate. lati vero ex hu
more ꝛ isti dicūtur ascharides vel cucur
bini. quia semini cucurbite assimilant̃
Ex vitreo fleumate. pre nimia frigidita
te nihil ꝟiuificatur. Hi vermes grauissi
mas inferunt corruptiones febris adest
pruritus narium. stridor dentiū. abho
minatio cibi. stupor ꝛ alienatio mentis.
clamor in somno. tremor corporis emis
sio lingue. et masticatio cum nihil ha
beant inter dentes. et ista omnia acci
dunt propter colligantiam intestinoru3
ad instrumenta sensuum ꝛ ad maxillas

Oportet ergo vt dicit constan. vt citius
eiciantur alioquin corpus ab eis con
sumit⁊ mēbra remolliūtur nec expellūt
nisi moriāt. vbi enī viui sunt cū itestinis
inuiscati de facili nō exeūt. sʒ mortui ab
horrente eos natura eiciūt tñ aliqñ exe-
unt sed quasi mortui ⁊ statī moriunt. cū
rebus enim amaris occidūtur sicut ab
sinthio ⁊ hmōi que oīa in eodē ca. reci-
tat ꝯstan. Debent āt oīa talia amara da
ri cuʒ melle vel lacte vel cū aliquo dulci.
dulcia enī vermes diligūt que cū sibi in
corporāt recipiendo amaritudinē se occi
dunt. ibi enī latitat ham⁹ sub esca. quā-
do matrix vel vesica patit ⁊ intestina pro
pter colligātiā patiūtur. nā collo vesice
opilato retenta vrina vesica distēditur
qua distensa itestinū qđ sibi adiacet cō
primit ⁊ ad fecis expulsionē impedit et
inclusa ventositate colerica passio gene-
rat. Hic passio gnat vt di. ꝯstā. ī vno ite
stīo qđ vocat colō. i. ꝯcauū ⁊ est in dexte
ra pte sub vētris inferioris circūcigēs sicut
zonā vsqʒ in ptē sinistrā. Causa aūt hu
ius passiōis est septiformis vt dicit idē
Pria est calor igne⁹ ⁊ colleric⁹ febribus
intermixtus desiccās fecis humiditatē
et indurās ⁊ exire nō pmittēs. Scđa cā
est cibi sicci ⁊ stiptici grossicies egestio
nem exire phibens. Tertia ē fleumatis
viscositas vias egestionis concludens.
Quarta est grossa ventositas cū visco-
sis hūoribꝫ se imiscēs ⁊ descēdēs. Quin
ta ē cā apostēa cū intestino nascēs substā
tiā feculentā exire libere phibēs. Sexta
multitudo ascaridū ⁊ lūbricoꝝ mortuoꝝ
⁊ inuiscatoꝝ in hoc intestino exire nō va
lens. Septima ē intestini insensibilitas
nocumētū fecis nō sentiēs nec expellēs
Hec passio quacūqʒ ḋ cā generata dura
infert corpi tormēta. Vñ generalia et
ppria hab; accidētia. adest enī genera-
liter vomit⁹ abhominatio tortura ⁊ do
lor intollerabilis ex pte illa ventris con
stipatio ⁊ si ē ex calida cā venter videtur
acubꝫ pūgi. nā ⁊ patiēs cito morit si nō
hʒ remediū. si ex frigida est tunc nimia
sentitur grauitas lent⁹ tamē est dolor ⁊
in vno loco. si vo est ex vētositate dolor ē
extensiu⁹ ⁊ imutat locū cum gurgulatōe
⁊ inflatione. si est ex apostemate sentitur
calor dolor adest febris cū siti ⁊ asperita
te lingue. Si ex lūbricis tortura seqtur
et dolor ⁊ abhōinatio. aliqñ p os eos eici
unt fomitū ⁊ breuit morb⁹ ē pestifer ⁊ mor
talis cito interficiēs nisi efficaciter suc
curratur. Pmo igitur sūt cause morbi mi
tigāde dissoluēde ⁊ destruēde p balneati
ones calefactos dissolutiuas ⁊ liquefa
ctiuas vnctiōes vt est ānacison. yrilion ⁊
hmōi. Si vo p mitigatiuā nō cessaue-
rit dolor tūc ad fortiores pcedendū ē me
dicinas dissolutiuas purgatiuas sicut in
viatico ꝯtinet. Huic passioni cognata ē
yliaca ab ylion intestino dicta. Et ē inte
stinū gracile ⁊ longū inuoluēs circūqʒ-
qʒ alia intestina ⁊ est carne discoopertum
vñ valde est sensibile. Vñ ⁊ hec passio vo
catur vna de pacutis fm Gal. qꝛ vno die
vel duobꝫ interficit ⁊ iō piculosior qʒ ipa
colerica. ꝯsimili tñ mō curat ex cōsimili
bus enī vere causis generat. sed maxie
ex apostemate. vt dicit constan.

Capitulū quadra-gesimūnonū. De dissenteria

Liquādo etiā patitur venter ex
cibo⁊ ⁊ humorū lubricitate et
acumine vt in dissenteria liēta
ria et diarria. ⁊ hec inter se differūt vt di
cit cōstan. ⁊ plat. Dissenteria ē flux⁹ ven
tris cū excoriatiōe intestini ⁊ sanguino
lenta egestiōe ⁊ dr a descidendo. qꝛ in ea
inscidūt itestīa ⁊ fit ex colera nafali vel ī
naturali intestina corrodēte ⁊ excoriāte
qñqʒ etiā fit ex fleumate salso ⁊ qñdoqʒ
ex melācolia adusta. qñqʒ ex vicio epatis
⁊ dr epatica. qñqʒ ex debilitate cōtenti
ue vtutis sanguinē retinere nō valent
qñqʒ ex nimia sanguinis abūdātia ma
xime in detrūcatis. sanguis enī cōsuet⁹
transmittitur ad nutrimentū membri
quando abscisuʒ ē mēbrum cū non inue
nit membrū qđ nutriat supabūdantiā
in epate generat ⁊ p incontinētiā emit
titur ⁊ dicit ꝓprie dissenteria. fit etiam
sepe vicio intestinoꝝ et tūc sūt tres spēs
I pma resoluit itestinoꝝ vnctuositas ⁊ ap
paret egestio sic lotura carnis pinguis

in secunda villi stomachi abraduntur et apparent quasi rasure pgameni. in tertia p frustula emittuntur intestina. et tunc apparent carnose et neruose et arteriose resolutiones. prima igitur spes bn curatur. secunda vix. tertia nunqz. similiter epatica vix curatur Dissenterie igitur signa sunt sanguinolenta egestio torsio ventris dolor pungitiuus quandoqz igitur fit excoriatio intestinorum superiorum. quandoqz mediorum quandoqz inferiorum et scdm hoc variatur dolor nunc in ventre supremo. nunc circa vmbilicum nunc in infimo Scdm igitur causarum diuersarum genera diuersificari solet etiam medicina. primo igitur solet mundificari humor peccans deinde fluxus intercipi et hoc tam siropis qz electuarijs tam emplastris. qz vngentis stipticis et constrictiuis. interior vero medicina iuuat efficacius quando in superioribus intestinis est materia exterior vero plus adiuuat inferiora. stiptica igitur et constrictiua debet esse tam medicina qz dieta.

Capitulum quinquagesimum De lienteria.

Lienteria est fluxus ventris cum indigesti cibi et potus emissione quando nulla fit mutatio circa cibum sed sicut accipitur ita emittitur. Quod contingit aliquando ex villorum stomachi abrasione. vnde stomachus non valet cibum retinere quando fit ex viscosa et fleumatica humiditate villis stomachi et intestinorum adherente aliquando ex apostemate. quia tunc ex cibis plus grauatur stomachus. et ideo sensu nature mouetur stomachus ad expellenda cibaria antequam digerantur. Curatur hec infirmitas sicut supradicta. Dyarria est fluxus ventris simplex cum cibi digesti emissione absqz sanguinea egestione. Fit autem aliquando ex ciborum multitudine et eorum liquiditate et acumine Aliquando ex colera peccante in quantitate potius qz in qualitate. quia si qualitatiue peccaret potius induceret dissenteriam qz diarriam. quandoqz fit ex fluxu humoris ad intestina a capite defluentis et ea vel mordicantis vel lubricantis et tunc emittit patiens spumas et ampullas iuxta illud ypoc. quibus spumose egestiones in diarria apparent. his a capite fleuma defluit hic fluxus curatur p diete tenuitatem cum multitudo ciborum est in causa. si ex acumine dentur refrigeratiua et humectatiua. si ex fluxu humorum a capite dentur reumatis restrictiua. et hec de passionibus ventris iam dicta sufficiant.

Capitulum quinquagesimumprimum. De ydropisi

Ydropisis est error digestiue virtutis epatis tumorem membrorum generans. vt dicit consta. Dum enim virtus digestiua debilitatur in epate superfluitates multe generantur in corpore que vigore virtutis expulsiue exterius transmisse membrorum inflationem generant Fit autem tribus de causis generaliter ex retentione superfluitatum preter naturam. ex fluxu humiditatis preter naturam. ex principali distemperantia qualitatum ipsius epatis dum enim superfluitates preter naturam retinentur vt menstrua emorroide et huiusmodi ex earum retentione opprimuntur virtutes. superfluitates generantur ex quibus membrorum inflatio sequitur. ex fluxu vero humiditatis preter naturam dissoluuntur spiritus debilitantur virtutes. superfluitates ex indigestione superuenientes inflationem membrorum efficiunt. ex qualitatum distemperantia errat virtus digestiua in epate quadruplici scdm quattuor qualitatum coniunctiones. et sic fiunt quattuor spes ydropisis scdm excessum quattuor qualitatum. prima est leucofleuma ex distemperantia frigiditatis et humiditatis. et dicitur ab albo fleumate. leucos autem album dicitur. Secunda est yposarca vel anasarca ex distemperantia frigiditatis et siccitatis. Tertia spes est achites ex distemperantia caliditatis et humiditatis. Quarta spes est tympanites ex distemperantia caliditatis et siccitatis. Fiunt autem hoc modo dum humiditas et frigiditas in epate dispergantur virtus digestiua debilitatur. que debilitata superflua generantur. que virtus expulsiua trasmittit ad exteriora. vnde vehementer accidit inflatio. frigiditate et siccitate distemperata in epate sic virtus digestiua disterpatur et debilitatur et aliquantulum expulsiua et ideo superflua non emittit ad cutis exteriora. sed sub carne retinentur. et ideo hec spes dicitur yposarca. i. sub carne vel iuxta carnem.

Ex distēpantia aūt caloris ꝛ hūiditatꝫ
p dissolutiōez spirituū debilitat vtraqꝫ
scꝫ ꝟtus digestiua ꝛ expulsiua. vñ super
flua per totū corp⁹ nō expellunt. sed iter
vētrē ꝛ siphac tātumō retinētur. ꝛ hec spe
cies dr̄ archites: qꝛ venter coꝝ pcussus
resonat sic vter. archis em vter dicit. Ca
liditate ꝛ siccitate distēpatis spirit⁹ dis
soluūtur ꝛ sic debilitata vtraqꝫ virtute
supflua ex indigestiōe surgētia p calidū
ꝛ siccū in grossam fumositatē resoluunt
q̄ nō expellūtur p totū corp⁹ sꝫ circa ven
tre retinētur. ꝛ hec spēs tympanites dr̄.
qꝛ ad modū tympani sonat vent. In pri
ma igit spē inflatio est p totū corp⁹ sup
ficies alba ꝛ mollis digit⁹ carni impri
sus signū foraminis facit ꝛ paulati in se po
stea redit. vrina ē discolorata alba ꝛ spis
sa. In scd̄a spē nō est tāta inflatio sed fe
tet coꝝ caro. vrina est discolorata ꝛ tenu
is. In tertia spē est vēter inflat⁹ ꝛ sonat
pcussus sicut vter. vrina rubea et spissa.
In q̄rta spē extēdit venter ꝛ sonat sicut
tympanū. vrina est colorata ꝛ tenuis. col
lum ꝛ extrema eri iciūtur gracilia. et na
res acute. oculi cōcaui ꝛ rotūdi. duo pri
me spēs possunt curari añ cōfirmatiōez
due secūde ante cōfirmatiōz vix curant
postea ꝟo nūqꝫ. ydropicus g̃ est corpore
tumid⁹ mollis grauis ꝛ pōderosus ꝛ siti
būdus q̄ quāto pl⁹ bibit tanto plus sitit
ꝛ q̄ quāto pl⁹ bibit tāto plus paulati de
ficit ꝛ amplius inturgescit. Talibꝰ q̄dez
diuersimode patiētibꝰ diuersimoda ex
hibetur medicina. eis tñ valēt vētosita
tis extenuatiua. hūoris interaitanei cō
suptiua ꝛ ꝟtutis digestiua in epate cō
fortatiā ꝺ q̄bꝰ omnibꝰ se expedit in viati
co constant.

Capitulum quinquagesimūscd̄m de ictericia.

Ictericia siue aurigo est cutis de
fedatio atqꝫ ipsius sequalitate
et dr̄ in plar qꝛ tres sunt species
ictericie crocea ex colera naturali viridis
et nigra. prima vocatur aurigo. quia ci
trinuꝫ efficit hominē ad modū auri. alia
vocatur peganitis. i. viridis ex colera em
praxina viridicātur. tertia melanchitō

id est nigra. quia ex colera nigra gignit
tur et adulta. Fit aūt ex feruore et ebulli
tione sanguinis in colerā trāseūtis ex
calore supabundāte ꝛ sanguinē inficiē
te. vnde defertur cū sanguine ad cutis
superficiē ꝛ ipsam inuicit ꝛ imutat. ali
quando fit ex opilatiōe supioris vel in
ferioris pori cistis fellis. Unde colera re
dundat ad epar et sanguinē inficit. ali
quando fit ex apostemate vel febre cōti
nua sanguinē immutāte ꝛ adurēte. ali
quando ex corruptiōe aeris vel cibi vel
potus corrupti. vel ex morsu ꝛ punctura
reptilis venenosi. his modis sanguis in
ficitur ꝛ ad nutrimentū membroꝝ trans
missus ea fm̄ suā infectiōez inficit ꝛ cor
rūpit. Ictericiā ergo maxime calidā hec
cōcomitantur totius corporis infectio.
dextere partis calefactō. sitis. oris ama
ritudo. dolor frontis. tinnit⁹ aurium. vri
na colorata cuius spuma est crocea viri
dis vel nigra. omnia q̄ de corpe emitunt
pdicto colore inficiunt ex opilatione su
periori causata immutat om̄ia inferio
ra ita vt omnia sint sicut valde tincta.
E cōuerso aūt est si ex inferiori. om̄ia su
periora sunt magis ticta ꝛ inferiora mi
nus. Si aūt fuerit ex febre ꝛ ex vi natu
re post. vij. diem in aliquo die cretico
cū diminutiōe febris ꝛ alleuiatiōe pati
entis ꝛ sinthomatis remissione bonum
protēdit. talis coloratio signat materiā
febris tunc purgari. Si autē fuerit vi
sinthomatis sicut solet accidere ante. vij.
diem piculū pretendit. signat eni mate
riam petere supiora vel pter sui multitu
dinē vel pter sui fumositatē et acumen
sicut expresse dicit Gal. super ampho.
Solet itaqꝫ talis passio curari per san
guinis minutiōem. p infrigidantiū ꝛ alte
rantiū appositione maxime sup regio
nem epatis quibꝰ potissime inficit ipse
sanguis sicut in suo fonte. dantur itaqꝫ
interius ꝛ i dieta ꝛ in medicina ea que
reprimūt calorem mundificant sangui
nem et alterant malā ipsam sanguinis
dispositionem. Et si fuerit ex opilatio
ne dantur ea que sunt diuretice virtu
tis ꝛ apertiue nō tamē nimis calide vt
patet in viati. constan.

Capitulum.LIII.

De emorroide

Emorroide sunt quinq3 vene existentes in ano ex quibus diuerse passiones fiunt.s.inflatio.retentio.fluxus quandoq3 autē superfluitates vi nature transmittuntur ad partes 7 ruptis venis illis emittuntur 7 corpus a diuersis egritudinibus liberatur. sed si fuerit fluxus immoderatus varie efficiuntur passiones. quando vero propter consuetudinē retinentur maxime egritudines cōsequuntur vt ydropisis.ptisis.mania.et melācolia 7c. Inflantur autē hoc modo superfluitates spisse 7 feculente ad venarum ora descēdētes ea inspissant 7 ingrossant. vnde fit inflatio.aliquando orificia venarum ex intensa siccitate coartantur 7 inspissantur. quandoq3 pro nimio fluxu vrūtur a cyrurgicis 7 cicatrizantur 7 sic aut vix aut nunquam apiuntur. aliquando ex sanguinis spissitudine venarum capita opilātur.aliquando ex nimio sanguinis acumine 7 liquiditate plus debito apiuntur. Retētionē nimiā hec cōsequūtur grauedo capitis.pallor faciei.liuiditas.pōderositas renum 7 coxarum dispositio ad ydropisim. 7 ad ptisim nimium fluxum sequitur debilitas 7 extenuatio corporis. mutatio coloris.dolor 7 torsio inferioris partis corporis et si fuerit cōtinuus nimis immoderatus pessimas inde generat passiōes. Si vero nimis fluant orificia venarum restringātur restrictiuis medicinis. paulatim tamen maxime si fuerit morbus inueteratus ne sanguis subito repercussus ad aliquod mēbrum refundatur et peior morbus generetur. Unde ypo. emorroidas sananti antiquas si nō vna relicta fuerit periculum erit.si vero nimis clauduntur aptiuis 7 rarefactiuis apiantur.

Capitu.LIIII.

De dolore renum

Dolor renum a grecis nefrenesis dicitur qui dolor affinitatem habet cum colica passione Differūt tamen quia dolor colicorum mutabilis est 7 instabilis quotidie enim mutatur de vno latere ad aliud latus nefreticorum dolor stabilis est Patiūtur autē lumbi siue renes aliquādo ex tumore.aliquādo ex humorum repletione.aliquādo ex ventositate. aliquando ex lapide omnia ista grauissimū inferunt dolorem.maxime si fuerit calor in causa cuius signū est vrina incensa 7 dolor acutus 7 pūgitiuus. si vero frigiditas fuerit in causa cruda erit vrina 7 lentus dolor lapis 7 arenule 7 alie superfluitates diuerse in renibus generātur sepe 7 hoc precipue ex potu aque limose 7 grossa dieta. Ex his enim fiunt opilationes in renibus vel vesica. 7 quādoq3 in essentiam lapidis vel arenularum per intensi caloris actionem transmutātur.habentes lapides cōcomitātur multa incōmoda.s.difficultas vrinandi.colica.ex huiusmodi enim opilatione lapidis opilantur vie vrinales.aliquādo in parte 7 fit stranguiria quādo quis cum difficultate 7 guttatim mingit.aliquādo ex toto 7 tunc omnino denegatur 7 disuria dicitur.ex humoribus enim viscosis in renibus 7 in vesica coagulatis fit calculus.iuuenibus precipue fit in renibus.in pueris autem in vesica quia collū vesice in eis ē strictum prohibens vrinam exire vnde lapis generatur.vt dicit constan.In pueris etiā vrina est magis grossa ex viscosa dieta.res autem viscosa magis est habilis ad coagulationē 7 cōglutinationē.7 ideo sepe in paruulis generatur. Cognoscitur autē quādo lapis est in renibus vel materia lapidis per dormitationem pedis 7 coxe dextre partis si in dextro rene sit causa.sinistre vero si in sinistro. si vero fuerit in vesica dolor aut pectinē 7 peritoneon circa sentitur. Preterea arenule venietes a renibus sunt rubee. a vesica vero albe. Lapis autem generatus ab humoribus viscosis dissoluitur facilius 7 educitur. Ex arenulis vero difficilius soluitur 7 curatur. In mulieribus autē rarius generatur lapis q3 in masculis propter meatus largiores 7 propter debilitatem caloris desiccantis humores 7 putrificantis 7 propter purgationes frequentiores.multa enim superflua ab eis per menstrua educuntur. Sic infirmi sunt purgandi in calidis 7 aptiuis sepius balneandi.cibarijs digestibilibus reficiendi et potibus 7 medicinis diureticis apti

uia ⁊ mūdificatiuis resoluendi ⁊ assuefa
ciendi ⁊ aliquando arti cyrurgice dimit
tendi maxime pueri. scdo adolescentes
in senectute vero incisio periculosa est.
quia vltra .xl. annu₃ hec passio non cura
tur. vt dicitur in amphoꝝ. quicūq₃ nefre
tici vltra .xl. annum non sanātur. etiam
accidit inuoluntaria vrine emissio que
dyampnes vel dyaletica passio vocatur
et hec accidit ſm cōstan. ꝓpter defectū cō
tentiue v̄tutis. multa enī ⁊ fortis attra
ctio humoris ad renes ⁊ multa fit emis
sio supfluitatis ad vesicam quā ferre nō
sustinens a se reijcit per vrinā. aliquādo
etiam accidit ex mollitione neruoꝛū et
relaxatione lacertoꝝ in collo vesice. qñ
q₃ accidit propter grauitatem somni ⁊
multitudinem humoris. vt patet in pue
ris ignorantib⁹ ⁊ lectulo vrinantibus ⁊
bibulis ebriosis. proprie enī proprium
est sustinentib⁹ hanc passionem q̄ semꝑ
sitiunt et vix etiam aqua satiari pñt. vt
dicit constan. vnde sicut eam bibunt sic
eam statim mingunt. aliquādo fit ex hu
more subito meatus vrinales constrin
gente ⁊ cōtentā ibi humiditatem vi op
pressionis educendo istam turpem infir
mitatē patientib⁹ necessaria sunt rep̄ssi
ua caloris ⁊ stiptica cōfortatiua caloris
renum extinctiua ⁊ neruoꝝ emollitoꝛu₃
ad statu₃ debitū reuocatiua. hec fit per
potiones et electuaria per cathaplasma
tiones ⁊ vnguenta. cauere tamen debet
prudens medicus ne apponat in hoc ca
su nimis humida quia plus remolliēdo
lederent. nec etiam nimis sicca quia ca
lorem acuerent. sed modo ista modo il
la vt ex frigidis locus patiens humecte
tur ⁊ infrigidetur. ex siccis v̄o coartetur
humiditas ⁊ membrū patiens conforte
tur. sup omnia dieta sit tpata. quia cali
da nimis nocēt renib⁹ ⁊ lumbis. nimis
etiam frigida digestiuā virtutem retar
dant in substātia ⁊ cōcauitate epatis ⁊
consiliū est dare in talib⁹ tpata ⁊ cōposi
ta. qꝛ talis solet esse materia atq₃ cā

Capitu. LV.

De hernia

Ernia dicitur pellicula ventris
sc₃ siphac. crepatura. siphac enī quedam
pellicula est que membroꝝ nutritiuoꝛu₃
a generatiuis est diuisiua sicut dyafra
gma dicitur pellicula que inter spiritua
lia membra ⁊ nutribilia est interposita.
Quādo igitur cōtingit siphac vel ꝑ dis
continuationē vel per distentationē ru
pi. vel etiā per calorē dissoluentē vel hu/
miditatē relaxantē remolliri etiā cōtin
git intestina inferius labi ⁊ in ossium te
sticuloꝝ sc₃ folliculū non sine dolore re/
colligi ⁊ diffundi. Fit aūt ista diuisio vel
relaxatio aliquando a causa extrinseca
sc₃ a nimia corpis exercitatione vt lu
cta ⁊ palestra. Aliquādo ex concussione
vel ex casu ⁊ hmōi. Aliquando ex nimia
mēbroꝝ supioꝝ distensione ⁊ conatu si
cut ex nimio cantu clamore ⁊ hmōi. ali/
quādo ex causa intrinseca sicut ex nimia
caloris intensione ⁊ humoꝝ calidoꝝ acu
mine ipsam pelliculā diuidente ⁊ incidē
te. qñq₃ ex nimia humiditate neruos et
lacertos relaxāte. quocūq₃ aūt modo ac
cidat in principio facilius curari pōt et
ꝑcipue in iuuene. si vero magna fuerit et
inueterata ⁊ cum ruptura nerui vix vel
nunq₃ cōsolidat ⁊ difficile curatur. vt di
cit cōstan. Solet aūt curari hernia ꝑ die
tam ⁊ medicinā ⁊ aliquādo ꝑ incisione₃
et cyrurgiā. talib⁹ igitur dicunt autores
valere stiptica ⁊ cōsolidatiua ⁊ in cibo ⁊
in medicina sicut electuaria intus sum
pta ⁊ etiam fomentationes ⁊ balnea ex
terius addita pariter ⁊ vngenta. Sup om
nia dicitur valere tenuitas diete ⁊ con
tinentia maxime a coitu et etiam omni
motu. sup omnia etiam a ventosis ⁊ in
flatiuis talibus est cauendum. quia di/
cit cōmentatoꝛ ventositas maxime nocē
herniosis

Capitulum. LVI.

De arthetica

a Rthetica est doloꝛ ⁊ passio cum
inflatione et dolore que cu₃ fit i
articulis manuū cyragra dicitur in arti
culis vero pedu₃ podagra. in scia dicitur
sciatica. Habet autem fieri ex sanguine
colerico ⁊ humore fleumatico. frequēti/
us vero fit ex causa reumatica. sanguis

cognoscitur esse in causa ex rubore loci et calore et eminentia venarum ptis patientis et totius corporis. ex dieta calida pcedente et humida ex etate et regione simili ex eo quod maxime mouetur in vere. colericus humor cognoscitur esse in causa ex dolore vehementissimo et neruorum tensione et ariditate ac calore et ptis inflatione ex colore rubeo cum croceo intermixto et maxime mouetur in estate et magis ex dieta calida et sicca et in regione consili. Sepe etiam emittantur multe colerice superfluitates per vomitum et secessum. calida obsunt frigida psunt fleuma etiam cognoscitur esse in causa ex fleumatica habitudine. regione dieta etate consimili ex inflatione loci et dolore vehementi. rubore modico vel nullo. de reumatica cā cognoscitur ex grauedine capitis et humorum motu. titillatio et fluxus per nucham et spatulam sentitur. pessima est hec infirmitas. quia articulos et neruos digitorum manuum et pedum contrahit substantialem humorem in manibus detrahit et consumit et aridas eas faciens clausas reddit impotentes ad operandum eas efficere consueuit nodosis gibbositatibus digitorum iuncturas deformes fac. Hec infirmitas cito curatur. quia si fuerit inueterata vix curatur maxime quando in duram conuertitur duriciam et nodosam Materia itaque peccans debet primo purgari congrua medicina. subtrahi debet sanguis et minui si sanguis est in causa. calor etiam debet reprimi frigidis. quandoque est cā humor frigidus et tunc debet fomentari calidis emplastris et vnguentis. a cibis grossis abstinendum est et pcipue ab inflatiuis. nam venositas sepe aggrauat morbum istum.

Capitulum LVII.

De gutta sciatica

Gutta sciatica dicitur dolor qui nascitur ex humoribus descendentibus in neruum grossum qui est inter lacertos grossos coxe siue hanche. vt dicit constan. Sepe autem fit ex viscosis humoribus in concauitate hanche se coadunantibus quandoque ex humoribus sanguinolentis cum colera rubea intermixtis. et hec omnia cā sunt sepius doloris qui dolor descedit in crura vsque ad calcaneum et etiam vsque ad paruum digitum pedis cuius rō est vt di. constan. quia a scia per medium coxe et tybie dirigitur neruus ad cauillam pedis exteriorem. et deinde vsque ad paruum pedis digitum. et ista est causa quare in passionibus scie dolor extenditur vsque ad illum digitum. inde est quod qui habent calculum in renibus sentiunt eodem loco pedis formicationem et dormitationem propter nerui opilationem. Unde non pnt spiritus debito modo currere ad illum locum. Dolore autem quandoque est in vna parte quandoque in vtraque sed peior est in sinistra quam quando est in dextra. cuius ratio est quia in dextra parte maior est calor. qui materiam ibi collectam facilius digerit et dissoluit quam in sinistra vbi est minor calor et materia est magis compacta. In hac passione minor est dolor pulsatio punctura et ardor maxime in iuuenibus calidis complexionis. maxime quando calor est in cā et valet in illo casu minutio sanguinis in sophena vena scilicet que est sub cauilla. patiens itaque est purgandus et sanandus sicut in arthetica. Cauere autem debet omnis sciaticus sicut et artheticus a nimia plenitudine cibi et potus et pcipue a coitu quia maxime acuit reuma et impedit digestionem propter spirituum et puri sanguinis deperditionem vt dicit constan. Purgetur itaque primo corpus interius et tunc localia ponantur exterius. aliter enim parum prodest medicina exterius nisi materia que morbi est cā prius intrinsecus minuatur. vt di. constan. dyascorides quoque dicit multum prodest sciaticis si fomentatus fuerit locus doloris cum calido fimo bouis. potenter enim desiccat maxime si cum galbano et rute et aceto fuerit resolutus

Capitulum LVIII.

De podagra

Podagra secundum constan. est dolor pedum et maxime calcanei atque plante cum distensione nerui atque pulsatione. Nascitur autem ex malis humoribus ad calcaneum descendentibus qui si fuerint frigidi et grossi nimia fit extensio atque tumor. si non multum pungitiuus dolor. nec potest tamen magnus fieri

tumor. q2 pedes spoliati sunt et denudati a carne ⁊ ideo nō pñt multū tumescere. tumor eī nascit̄ in carnosis membris. Hec passio nascit̄ in suauē vitā ducētibꝫ et quietā q̄ parꝝ se exercitāt. q̄ a superfluis humoribꝫ corpa nō emūdāt maxime cū multū comedāt atq3 bibāt. ex talibꝫ enī generātur superflui hūores q̄ reumatizāt ad pedes et maxie qñ sunt debiles superfluā materiā expellere nō valētes et maxime hoc accidit ex nimio coitu. totā enī cōcatenationem corporis coitus ipe mouet vt di. ꝯstan. et calefacit et ideo mouet hūores et laxat neruos et rūpit. Unñ accidit q̄ eunuchi nō podagrizāt. q2 non coeunt. similr nec pueri nec mulieres nisi raro ⁊ hoc q2 mēstruis expurgātur. Unñ ypo. mulieres non podagrizant nisi forte mēstrua defecerit. Hec infirmitas adueniēs iuuenibꝫ ī vere in .xl. diebꝫ curat̄. sz si in autūno aduenerit ⁊ durauerit vsq3 ad hyemē difficile erit eā curare vt dicitur in amphoꝝ. cuiꝰ rōnem reddit cōmētator fm iudiciū astrologie sic. prima inquit etas lune calida est ⁊ humida. scda est calida ⁊ sicca. tertia frigida ⁊ sicca. q̄rta frigida et hūida. In prima itaq3 etate ꝑ caliditatez dissoluit̄ materia ꝑ hūiditatē diffundit̄. In scda etate ⁊ quarta ꝯseruat̄ ipsa materia. In prima aūt etate lunatōis seq̄ntis perfecte digerit̄. Unñ in scda etate lunatōnis calide ⁊ sicce ex toto materia ꝯsumit̄ ⁊ infra .vi. septimanas q̄ sunt .xl. dies plena fit curatio maxime ī estate. in autūno eī et in hyeme materia est nimis cōpacta ⁊ inobediens digestioni. Materia igitur huiꝰ passionis primo purget̄. deinde frigidis exterius in principio repcutiat̄. nō enī sunt calida ⁊ dissolutiua ꝓponēda in principio cū sit cā reumatica et si materia sit frigida ne reuma plus irritet̄. ⁊ ideo vtēdū est in principio repcussiuis fortioribus in causa calida ⁊ remissioribꝫ in frigida ne forte materia indurescat. deinde apponētur suffumigatōes fomēta ⁊ vnctiones calide vel frigide ꝓut materia tunc requirit. leui dieta et reparata patiēs vtatur. a coitu sup omnia caueatur. leue et mediocre exercitiū iniungatur.

Capitulum LIX.

De apostemate

Apostema est superfluoꝝ humoruz in mēbro aliquo collectio putrefactionē faciēs et tumorē. vt di. cōstan. Cōtingit aūt mēbꝝ apostemari aliqñ ex cā exteriori. vt di. ꝯstan. sicut ex ꝑcussione. vulnere. casu. fractura et cōcussione. ab omnibꝫ enī talibꝫ mouētur humores et ad locū sepe ꝯfluūt patientē q̄ mutuo se ꝯculcātes calefiūt ⁊ putrescūt. Aliqñ aūt ab interiori. s. ex abūdantia humoꝝ corruptoꝝ q̄ sepe ꝯfluūt ad locū aliquez et ꝯcurrūt et hoc dupliciter fit. q2 aliqñ ex adunatōe materie in ꝓprio membro. aliqñ ex fluxu materie de vno mēbro ad aliud. ⁊ talis fluxꝰ plures sunt cause sicut di. ꝯstan. prima ē fortitudo mēbri expellentis. q2 q̄daz mēbra principalia et nobilia exonerāt se a superfluis sicut cerebꝝ ab humore fleumatico se exonerat atq3 fumo. Scda cā est debilitas mēbri recipiētis. mēbra eī debilia recipiunt superfluitates a superioribꝫ fortioribꝫ descendētes sic cutis caro ⁊c. Tertia cā est multitudo humoꝝ q̄ cum sint superflui ī maioribus venis refūdunt̄ ad minores mēbroꝝ ꝯsimiliū eēntiā subintrātes ⁊ qd̄ superfluit ad nutrimētū fluit ad mēbꝝ ⁊ datur dit̄ ꝑncipalis via ⁊ fac̄ apostema. q̄rta ē largitas meatuū ꝑ quos facile fluūt humores de mēbro ad mēbꝝ. Quīta cā est liq̄ditas hūoꝝ ⁊ subtilitas q̄ ꝺ facili motu faciliꝰ diffundūt̄ ⁊ diffusi ī aliquo mēbro recolligunt̄ ⁊ ibi artitudīe mēbri coartati ꝯculcant̄ ⁊ ad putredinē disponūt̄. Sexta cā ē suppositio mēbroꝝ. naturalr inferiora mēbra recipiunt superfluitates. superioꝝ mēbroꝝ sic membra capitis deponunt suas superfluitates qñq3 ad lacertos ⁊ venas gutturis ⁊ fit squinātia. qñq3 ad mēbra pectoris ⁊ fit peripleumonia ⁊ pleuresis ⁊ sic de aliis. Fit aūt apostema ꝫ mōdū humores quātitatiue peccātes ⁊ a calore ꝯsumi vel a ꝟtute expelli non valentes recepti ī ꝯcauitatibꝫ mēbroꝝ ebulliunt ⁊ putrefiūt ⁊ sicut pasta in furno posita ab igne desiccatur ī superficie crustulam quādā recipit sub qua manet hūor

ita collectus ꝑ calorē ebullitionis quā
dam crustulā facit sub q̄ latet hūor pu/
trid⁹ atq₃ tumet ⁊ talis tumor d̄r aposte/
ma et aliqñ fit de ventositate et d̄r bubo.
aliqñ ex hūore simplici sicut ex sanguie fit
fleumon. cui⁹ signa sūt rubor ex calore sā
guinis duricies ꝓpter multitudinē ⁊ ca/
lorē aquosiora ꝯsumentē. pulsus. i. salt⁹
ꝓpter ventositatē siue fumositatē impel
lentē dolor ꝓpter extensionē calor ꝓpē ca/
lidā naturā tumor ꝓpter materie multi
tudinē. Fit etiā sic apostema ex simplici
co. rub. ⁊ d̄r herisipila. i. sacer ignis ꝑ an
tifrasim. Fit ⁊ aliud ex colera pura ⁊ cor
rodit membꝝ cui insidet ⁊ d̄r a medicis
herpes estiomen⁹ quasi seipm corrodens
Fit cōsimili mō apostema de fleumate et
d̄r zimia siue palus. q̄ꝛ sicut in palude ē
multū supfluitatis et limositatis ita in
hoc apostemate cum si imꝑsseris digitum
cedit impressioni. q̄ꝛ ꝑ fluxibilitatē₃ digi
to inprimenti cedit et in medio foramen
apparet quasi signū₃ foraminis sed postea
remoto digito dū materia redit ad me
dium totū illud iterū adimplet. Isti⁹ apo
stematis sunt signa albedo. q̄ꝛ materia
est alba ⁊ mollicies. q̄ꝛ materia liquida ⁊
dolor lentus q̄ꝛ materia frigiditate sua
minuit sensibilitatē. Contraria sunt si/
gna in apostemate de colera rubea. q̄ꝛ ca/
lor est multus cū materia valde calida.
rubea cū citrinitate. q̄ꝛ colera non est ru/
bea sed crocea. magnitudo adest doloris
⁊ pūcture q̄ꝛ materia est acuta. ex melā/
colia fit apostema et si materia tota fue/
rit extra fit sclirosis si ꝑtim intra vel par
tem extra fit apostema. qđ d̄r cancer ad
similitudinē₃ cancri. sicut enī in cancro
dorsum eminet ⁊ brachia sunt extensa in
lateribꝫ. ita in hoc apostemate quidā est
tumor vice dorsi. ramusculi vero pumorū
sunt hincinde expansi vice brachiorum
paulatim etiam serpit corrodendo car/
nem ⁊ neruos sensibiliter ad modū can
cri. Unde signa illius sunt ingens duri
cia. q̄ꝛ cū materia sit terrestris ⁊ melāco
lica multū est cōpacta. color est liuidus
q̄ꝛ materia nō est ex toto nigra. dolor est
pauc⁹ aut nullus ꝓpter ei⁹ insensibilitatē
q̄ꝛ materia duas h₃ mortificatiuas q̄li/

tates. s. frigiditatē ⁊ siccitatem. corrodit
aūt semꝑ carnē sanā et corrūpit vsq₃ ad
radices neruoꝝ et etiā inficit ipa ossa q̄
attingit ⁊ ideo morbꝫ iste pestifer ē ⁊ du
rissim⁹ ad curandū. Inter ista aūt corro/
siua apostemata talis ē ordo. q̄ꝛ noli me
tangere cancrosum est apostema in facie
et corrodit paulatim sed min⁹ alijs. Cā
cer vero magis. adhuc magis lupus. ma/
xime vero herisipila. fistula vero non corro
dit sed putrefacit interi⁹. carnē. s. et ner
uos ꝯtrahit ad saniem ⁊ qñq₃ corrūpen
do neruos dissoluit ossa. Accidit aūt fre
quēter ex vulnere male custodito quan
do suppositū os sanie inficitur. Unde nu
trimentū adueniēs in saniē cōmutatur
sicq₃ rumpit̄ supficies ⁊ fluit. aliqñ aūt
ꝯsolidat̄ aliqñ iterū rumpitur ⁊ si fuerit
multū inueterata vix curat̄. In circui/
tu aūt vulneris sepi⁹ multa orificia in/
ueniūtur ⁊ oriunt̄. Habet eī fistula inte
rius vulnus ꝓfundū. in supficie vero an/
gustū atq₃ artū. Cancer vero econuerso
exteri⁹ multū p₃ interi⁹ angustat̄. ⁊ ideo
difficili⁹ est ad curandū. Aliqñ nascit̄ fi/
stula ex reumate siue vulnere ꝓcedente
aliqñ ex apostemate male curato ⁊ maxi
me qñ nimiū humectat̄ ⁊ fiunt diuersa
foramina aquā diuersi coloris emitten/
tia mō albā mō citrinā. et si foramina ī
vno loco claudunt̄ in alio nascūt̄. Sūt
⁊ alia apostemata q̄ ex opposita materia
generāt̄ vt p₃ in antrace quē ꝯst. vocat
carbunculū. q̄ꝛ vrit vt carbo. Fit aūt de
materia valde furiosa ⁊ venenosa ⁊ d̄ ma
teria cōposita qđ patet ꝑ lineas diuerso
rum coloꝝ. Habet enī virgulatā formā
et sunt ibi quedā rubee linee sanguinee
et quedā crocee ⁊ colerice. quedā subal/
bide ⁊ fleumatice. quedā liuide ⁊ melā/
colice. quedā flaue a salso fleumate ⁊ sic
de alijs humoribꝫ innaturalibꝫ. Signa
autem antracis sunt dolor intolerabi/
lis arsura et punctio in profundo in ca
pite apostematis pustula quedā₃ oritur
siue vesica ꝓtendens calorem attestantē
humori dominanti. In coloratione aūt
virgulata forma diuersis colorū₃ lineis
distincta. videtur etiā₃ quasi trahi ad fū
dum cum quodam filo adherente super

ficiei vesice in medio. Ad curationē ita q̄ apostematum solent apponi in principio repercussiua nisi materia fuerit furiosa et venenosa vt in herisipila ⁊ antrace. nam in talibꝫ nō sunt apponenda repcussiua. sed potius mitigatiua ne materia venenosa repcutiat ad interiora mēbra ⁊ maius inferat nocumentum. deinde quādo apostema est in statu solēt apponi solutiua remollitiua ⁊ maturatiua. apto vo apostemate siue rupto ⁊ educta sanie insistendū est mūdificatiuis tandem ꝯsolidatiuis et bone carnis regeneratiuis. Ad alia apostemata quorū sinthomata sunt peiora ad fortiores medicinas ꝓcedendū est sicut ꝯ cancrū et fistulam ⁊ hmōi ibi ſm materiā peccantē patiens primo interi⁹ est purgand⁹ deinde localibꝫ remedijs insistendū. ꝯtra cancꝝ vo vrituis ⁊ carnis mortue corrosiuis est vtendū. contra fistulā desiccatiuis et cōsumptiuis ac saniei mūdificatiuis q̄ si nō ꝓsunt cyrurgie cōmittant. tuti⁹ enī est vt aliqua pticula corporis sani corrupta vrat vel ꝑcidat q̄ reliqua ps in posterū corrūpat. Contra apostemata vo venenosa sicut ꝯ antracē cito ⁊ caute ē remediū apponendū quia cito interficiūt nisi celeri⁹ succurrat. Consiliū igit est vt in principio si aliud non impediat. fiat fleobothomia in eadē pte in⁹ primiori frōte loci collectōnis. minuere eī in pte opposita in tali casu nō est tutū ne materia trahat ad corp⁹ vel ad membrū nobile cū sit venenosa. hic necesse est vt tyriaca cū vino calido p os offerat ⁊ sup locū doloris liniat q̄ si ꝓbata fuerit tyriaca ⁊ ver⁹ fuerit antrax materiā siccā ⁊ venenosam extrahet et ita desiccabit q̄ poterit ipsam puluerizare ad modū cineris et tunc recens est apponenda sepius donec rumpatur apostema quo rupto non est timendū periculū. Idem facit vitellū oui cū sale pistatū ⁊ frequēter apostemati appositū. dolorē enī mitigat ⁊ apostema rumpit vt di. cōmentator.

Capitul. LX.

De vlcere

Ulcera dicuntur quedam desicule que ex intercutaneo humore sep⁹ in corpore vndiq̄ oriuntur et vocantur a cōstan. in fine viatici vlcera eo q̄ in superficie cutis acumie humoris faciunt solutionē ꝯtinuitatis quoꝝ materia est subtilis humiditas sanguinis vel colere ab interioribꝫ ad exteriora vi nature vl' sinthomatis vsq̄ ad exteriorem corpis supficiem demādata. Talia vlcera cutē defedant pruritum ⁊ titillationē in carne generant. cutem a carne eleuāt ⁊ aliquādo si ꝯtinua sunt lepre periculū ꝓconizant. qui ab eis liber esse desiderat interius purgari a supfluis calidis ⁊ infectiuis humoribꝫ nō omittat. deinde balneis siccis et mediocriter cōsumptiuis ſm qualitatē ⁊ quantitatē humoris carnem ⁊ cutem vlceratis se exponat. a crapula ⁊ dieta nimis laxa se ꝯtineat. labori ⁊ exercitio se nō subtrahat.

Capitulum LXI.

De pustula

Pustule siue papule dicuntur quedam apostematice collectionis supfluitatis in exteriori corporis supficie minutari ⁊ pticulariter generate natura sibi supflua et nociua ad exteriora corporis expellente. que sepa supfluitate pabuli corporis ⁊ nutrimenti pullulant. ⁊ ideo merito sapientes pustulas siue papulas eas vocant vt di. Remigi⁹. ⁊ ideo dicitur pustule qꝛ sunt quedā parue vesice vel vesicule putredinis virulente et vrentis intrinsecus cōtentiue. vt dicit Isi. ⁊ etiā constā. Dicuntur aūt pustule variole in puulis. ⁊ etiam aliquando in adultis. in puulis autem tales pustule sunt salutifere ⁊ future sanitatis ꝓnuncie vt dicit cōmentator ibi. Variole de sanguinis putridi nascitur corruptōne ⁊c. Si enī in paruulis vel adolescentibus nō erumperent de futura lepra esset in posterum formidandum. Fiunt enī in paruulis ex sanguine menstruali quo i vtero alebantur. qui vi nature expellit ad exteriora ⁊ sic a futuro periculo liberantur. Similiter cōtingit in adultis ⁊ in senibus in febre circa crisim tales pustulas erumpe vi nature materiam fe/

bris ad exteriora expellēte ꝛ ideo nec in istis nec in illis debet fieri repcussio ne materia trāsferatur intus cū sit quodam modo furiosa. circa oculos tñ faciēda ē in hoc casu leuis pcussio ne sanies pustule aliquā ledat tunicā oculi vel pupillā. In omnibꝫ etiam alijs locis cautus medicus trahit talē materiā ad exteriora quātū pōt pterq̄ circa oculos. ibi enim est materia repcutiēda ꝛ ad alias deducenda ne ex furiosa ꝛ violenta materia tenera ledat substantia oculoꝝ. Caueat etiā nutrix vel medic⁹ tā in puulo q̄ in adulto ne taliū pustularū vesicule vel pp pter pruritū vel ꝓpter aliud rumpantur seu apiant ante temp⁹ maxime circa faciem ne ppetuo deformes remaneant in facie cicatrices. Alijs multis de causis pustule in corpe oriunt nūc ex materia fleumatica albe ꝛ molles ꝛ fluide. nūc ex materia colerica aspere pungētes ꝛ dure. nam coleric⁹ humor inter carnē et cutem diffusus suo colore ꝛ acumine cutē aperit ꝛ mordicat et infinitas pustulas in cutis sup̄ficie generat ſꝫ pue sunt ac modice ad modum grani milij. ꝛ ideo talis passio sic vocat ab auctoribꝫ herpes milij vel granulosus. Undecūq̄ prouenjunt tales pustule si sunt frequētes et continue primo expedit vt materia peccans debita purget medicina. deinde si corpus fuerit plectoricum fleobotho met siue ventosetur debitis balneis desiccatiuis et consumptiuis ꝛ vngentis ꝯgruis patiens adiuuetur.

Capitulum LXII.

De scabie

S Cabies ē corruptio cutis ex corruptis humoribꝫ intercutaneis corpi cū deformatione lesionem inferēs Sepe enī vt di. ꝯstā. natura malos humores expellit ad sup̄ficiē corpis vt mūdificet interiora. qui si fuerint subtiles et liquidi defacili sudore ꝛ fumo dissoluūt. grossi vo sub cute ꝑmanēt ꝛ corpi scabiem introducunt. humor vo sic inclusus inter cutē ꝛ carnem si coleric⁹ fuerit ꝛ intrusus scabiē inducit siccā nō saniosā cū fissura prurigine ꝛ pūctura. si vo fuerit humor fleumatic⁹ albā grossā ꝛ squamosā ꝛ sine pruritu magno scabiē facere ꝯsueuit. Scabies aūt humida saniosa cū delectatōe pruriginosa calidū sanguinem mixtū cū colera demōstrat. Frequēter aūt accidit ex nimia corpis repletōe. freqn ter etiā ex egritudine pcedēte. vnde visū sequit depͥssio ꝛ sup̄fluitatū incremētū. Fit etiā quibusdā inueterata scabies ex splenis vicio ꝛ talis defacili recidiuat. scabies aūt cū de siccatiuis ꝛ cōsumptiuis ꝛ mūdificatiuis intus ꝛ exterius est curanda.

Capitu. LXIII.

De impetigine

I Mpetigo est intercutanea humoris corruptio lmutationem cum prurigine cuti inferēs. Colerica enī sup̄fluitas quedā fumosa ab interioribꝫ ad exteriorē carnis sup̄ficiē reiecta. cutē inficit ꝛ eā minutissimis pustulis replendo scabiosā q̄si furfure dispsā scissam ꝛ pruriginosā efficit. ꝛ hec infectio de materia colerica vel melācolica nimis intēsa aliqñ ortū trahit. vt di. cō. Et dr hec passio ipetigo qꝛ titillatōe ꝛ pruritu maximo cutē ꝛ carnē ledēdo ipedit. Dicit ꝛ serpigo qꝛ ad modū serpētis serpit in cute vndiq̄ atꝫ repit ꝛ cutē quā inficit quibusdā squamis p⁹ scalpatōē reddit fedā. hec passio aliqñ ad modū cinguli sup̄ficiē mēbri vndiq̄ circūcingit ꝛ talis impetigo vel serpigo herpes cingulus a medicis nūcupat. Impetigo tñ differt a serpigine qꝛ fit de magis impetuosa materia ꝛ ignita qꝛ de colera. ꝛ ideo oblonga facit foramina ꝛ stricta. sed valde pua ꝛ semp mouet sursum sicut ignis. serpigo de min⁹ ignita ꝛ ideo nō mouet sursum. sed circūcingit membra et circūquaq̄ se diffundit. Unde dr quasi serpēs p gyrū Hec passio ē curāda suffumigationibꝫ ꝛ balneis aptiuis ꝛ cōsumptiuis mūdificatiuis ꝛ extersiuis similiter ꝛ vnguētis Inungant cū succo ebuli ꝛ sābuci lappacij fumi terre ꝛ hmōi. postea balneū aq̄ dulcis assuescat. vt dicit constā. dicitur aūt q̄ contra hanc passionem valet sputū hoīs q̄diu est ieiunus. Huic passio

ni semp associat prurigo seu prurit' qui dam imoderat' fricatõnis z scalpatõnis appetit' falsam qndã delectatõem ingerens ex fumo calido z acuto mordicante cutem a materia calida resoluto. falsa aũt talis delectatio z nocua est. qz cutis inducit vlceratione z discõtinuatione z semp in fine lesionẽ ingerit z dolorẽ.

Capitu. LXIIII.

De lepra

L Epra est membroꝝ corruptio z humorꝝ. initiũ hñs a vasis et cõplementũ in fontibꝰ siue extra vasa. nã corrupto humore nutrimẽtali defacile corrũpunt mẽbra q̃ ex hũoribꝰ nutriũt Qis aũt elephãtia siue lepra sm ↄstã. hz principiũ principaliter a corruptiõe melãcolie. Unde dicit ↄstan. lepra ẽ possio frigida et sicca nascens ex colera nigra intensa z putrefacta apparens in superficie corpis. Nascit ei de quatuor humoribꝰ putrefactis. sed tñ intensis z corruptis z in colerã nigram cõmutatis vt di. idẽ ibidẽ. Putrefacto aũt humorꝫ q̃bus admiscetur melãcolia. pꝑter ei' qualitatem frigidã et siccã putrefactioni repugnantẽ non põt ↄpleri in venis siue in vasis quoadusqꝫ incorpetur z moraz faciat in membris in quibꝰ completur putrefactio ex qua sequitur ipsa lepra. Melancolicus eni humor propter suã duriciam z compactionẽ longã moram expedit ad sui putrefactionem si autem in venis aliquo casu putresceret potius febrem qꝫ lepram generaret. Diuersificatur autẽ lepra. iiij. modis sm. iiij. humorum mutuã intermixtionẽ. Est eni vna species ex pura melancolia z hec ꝓprie dicitur elephãtia ab elephãte animali maximo sic vocata propter morbi maximũ nocumentũ quo infestat patiẽtem. Unde hec passio durior est ceteris tanqꝫ cõpactior et difficilior ad curãdũ et reprimendũ. Scda fit ex melancolia et fleumate et hec dicitur tyria vel serpentina a tyro serpente quia sicut spens ialis defacili dimittit spolium z est squamosus sic patiens talẽ leprã defacili excoriatur ex cutis supficie z resoluitur in quandã squamã. Tertia spẽs fit ex melancolica sanguinis infectõe et dr allopicia z vulpina. allopes ei grece vulpes dicitur latine cui' ꝓprietas est ꝓpter calefactionẽ sanguis in epate estiuo tpe depilari sic patiẽs istam lepre speciẽ a supcilijs z alijs pilis corpis depilari et spoliari notabiliter cõsueuit. Quarta ẽ species ex colera rubea corrupta in mẽbris cũ melancolia. z dicitur leonina a leone tali aĩali calidissimo et fortissimo. Sed hec species lepre causat ex humore feruẽtissimo z sup modũ malicioso z ideo more leonino corrodit et destruit oĩa membra. Est igitur ex malancolia corrupta principalit' elephãtia. ex corrupto fleumate tyria siue serpẽtina ex corrupto sãguine allopicia seu vulpina. ex colera vero rubea pessima leonina. De q̃tuor species lepre habent quedã signa cõia et q̃dam specialia quibꝰ ab inuicem distinguũtur. Uniuersaliter autẽ hec passio talia habet signa. caro in eis notabiliter ẽ corrupta z species imutat. rotũdant oculi et palpebre corrugãtur. aspectũ habẽt scintillantem maxime in leonina angustiantur nares et ↄbũtur vox rauca efficitur potissime in elephãtia. tuberositates crescũt in corpe multa vlcera minuta z dura z rotũda. cutiũ fit quedã isensibilitas z etiã alioꝝ extremoꝝ. vngues ingrossant cũ quadã inequalitate z quasi scabiosi efficiunt. Itẽ ↄbunt digitoꝝ articuli z man' quasi aride efficiuntur. corrũpitur eoꝝ anhelitus et eius fetore sepius sani corrũpuntur. carnis z cutis supficies redditur vnctuosa intantũ vt si aqua supfundatur nõ madescat cutis sz elabitur quasi a corio madefacto. pruritum qñqꝫ cũ scabie qñqꝫ sine scabie patiuntur. maculis varijs nunc ruffis nũc liuidis nunc nigris nunc subalbidis in corpore resperguntur. tybie illorum maculis et pustulis precipue supabundãt. nunc apparent nunc disparent nunc exterius erumpunt. nunc interius se profundant. si vo inter pustulas tybiarum semper vnam maiorem ceteris inueneris signũ est lepre cõfirmate. Signum aũt lepre maxie cõfirmate apparẽt in ex

tremitatibus vt in pedibus cruribus ⁊ in fa/
cie ⁊ p̄cipue in musculoꝝ corporis cōsum/
ptione ⁊ minoratōe. Preť istas ꝯditio/
nes lepre cōmunes qlibet sp̄ēs lepre hꝫ
suas ꝓpas ⁊ sp̄ales. Nā patiētes leoni
nam hn̄t colorē magis croceū ⁊ citrinū
⁊ oculos magis scintillātes ⁊ eminētes
et etiā multū mobiles. Cutē hn̄t alijs
asperiorē scissam sepe ⁊ diuisaꝫ. pre alijs
etiā sunt pruriginosi ⁊ in fine et in oib'
mēbris plus corrupti. patiētes vero allo
pecia etiā de toto depilant' eoꝝ cilia ⁊ superci/
lia valde tumēt ⁊ inflant' eoꝝ oculi ⁊ val
de rubēt. pustulas in facie rubeas hn̄t. ab
eoꝝ pustulis sanguis cum sanie sepe ma
nat. nasus i talibus ingrossat' ⁊ deficit odo
ratus. fetet valde eoꝝ anhelit' ⁊ maximā
corruptōeꝫ sustinēt i gingiuis. patiētes
tyriā tuberositates ⁊ pustulas hn̄t mol/
les. mollē et subalbidaꝫ hn̄t cutē ⁊ tumi
dā et qn̄dā mō relucentē squamositateꝫ
nō modicā et pediculatiū vermiū multi
tudinē habēt ⁊ alias pessimas hn̄t ꝯditio/
nes q̄ ex fleumate corrupto originē sor
tiuntur vt sputa immunda viscosa ⁊ sa/
niosa ⁊ nares obturatas ⁊ hmōi. oculi eo
rū lacrimant' ⁊ fluunt ꝓpter supfluitatis
humidā resolutōeꝫ. putrefactōeꝫ patiū/
tur. labioꝝ ⁊ gingiuaꝝ ⁊ trachee arterie pa
tiunt' asperitatē ⁊ efficiunt' rauci. sāguis
post flebotomiā in liq̄dā defluit substā
tiā illud aūt qd̄ est solidū est albū vel sub
pallidū cū lauat' cito coagulat' ⁊ in mul
ta [illegible] patientes vo elephantiā
colorē hn̄t [illegible] eoꝝ
patiūtur depilatōeꝫ. oculi eoꝝ rotundā
tur. nares ꝯstringūtur. musculi ꝯsumū/
tur. ⁊ hoc est ꝯmune in omni lepra in sic
ca plus q̄ in humida. in sensibilitatem
maioꝝ digitoꝝ p̄cipue patiuntur. tande
venit ad augmentū. sed cum venerit in/
ducit scissuras. sanguis extractus liqui/
di coloris vel subnigri cito coagulatur ⁊
quāto magis fricatur tanto magis deni
gratur et induratur. in medio sunt q̄si ve
ne albe. vel quasi rami neruoꝝ ⁊ illud est
cōmune in omni lepra. Nascitur lepra a
causis varijs preterq̄ ab humoribus pre
dictis sicut ex cohabitatione et conui
ctu et frequenti confabulatione cum le
prosis. cōtagiosus enī est morbus ⁊ alio
rum infectiuus. Accidit etiam ex acces/
su ⁊ coitu mulieris statim a leproso pre
cognite. quādoq̄ accidit ex primis gene
rantibus vt ex corrupto sanguine lepro
si generātis. Unde hec cōtagio quasi iu
re hereditario transit ad ipsam plē. Ali
quādo etiā accidit quādo concipitur fe
tus tempe menstruoꝝ. vel quādo ex cor
rupto lacte mulieris leprose nutritur fe
tus. Aliquando accidit ab extrinseco si
cut ex aere corrupto et infecto ex mala
dieta vt ex cibis melancolicis nimis fri
gidis ⁊ siccis vt ex carne bouina. asinina
vrsina et hmōi. Aliquando accidit ex ci
bis nimis calidis vt ex nimis diurno
vsu fortis alliate piperate et hmōi. Ali
quādo accidit ex cibis corruptis ⁊ corru
ptioni obedientibus vt ex carne porcina
granulis infecta ⁊ supseminata et vino
impuro ⁊ corrupto. Aliquādo ex morsu
alicui' reptilis humoꝝ et mēbroꝝ substā
tiaꝫ corrūpentis. Istis ⁊ alijs modis se
pe vicium lepre in humano corpe generat'
sed quocūq̄ modo generat' vix est cura
bilis nisi diuina manu postq̄ pfecte cō
firmat' palliari. tn̄ potest ⁊ p̄caueri ne de
struat ita cito. Caueat itaq̄ patiens a
nociuis p̄cipue a cibis melancolie gene
rātiuis ⁊ etiam a cibis incensiui sanguī
nis. subt. li ergo dieta ⁊ conuenienti nu
triatur nō corruptibili neq̄ cōuertibili.
Si aūt sanguis sit cā vt in allopicia pri
mo dꝫ flebotomari. deinde purgari de
bita medicina. in alijs aūt sp̄ēbus primo
debet p̄cedere farmacia et deinde si nccē
fuerit seq̄t' flebotomia aliter n. q2 aliud
noceret. vt di. cōstan. Debitis ergo ⁊ cō
gruis medicinis debet vti interi' et debi
tis emplastris ⁊ vngentis exteri' vt sin
thomatibus occurratur. Ad curationeꝫ
vero lepre vel saltem palliationem valet
maxime vt dicit plateariu serpens tir/
sus ventrē habēs albū. si euacuato vene
no cauda. s. p̄cisa ⁊ capite ablato coctus
cum porris in cibo frequēter assumatur.
eodē modo si vinū in quo diu putruerit
patientibus sepe ꝓpinet'. Hec enī medi
cina vtilis est multis morbis vt ptꝫ i ce
co de quo narrat idem q2 vxor dedit ei ser

pentē cū allijs comedere. ꝑ anguilla vt cū interficeret quē appositū comedit et multo sudore emissio visum recuperauit

Capitu. LXV.

De morphea

M Orphea est macula in cute veniens ex nutrimenti corruptione quod enim lepra est in carne hoc morphea ē in cute. Morphea aūt alia ē alba ex fleumate. alia nigra ex melācolia. alia rufa ex colera siue sanguine. Ista aūt que ē ex melācolia ꝛ fleumate difficilis est ad curandū sed ista que ex sanguine facilior est ad curandū. Tūc aūt morphea incurabilis est qñ cutis facta pūcta acu sanguinem non emittit. Si vo sanguis fuerit subsecut' curabilis iudicatur. Morphea igitur tota in cute est sed lepra in carne ꝛ in cute. Hec eadē infectio parum differt a gutta rosea que inficit faciē quibusdā partibus ꝛ mollibus pustulis q̄ ex viscosis humoribus sanguineis ꝛ colericis intercutaneis generātur. Hec passio primo sanguinis subtractione minuatur ꝛ interiorum humorum mūdificatōe curetur. deinde subfumigatione ꝛ balneatōe facies fomētetur et poris aptis materia intercutanea euaporetur deinde mūdificatiuis ꝛ desiccatiuis loc' patiens abluatur vngentis etiā debitis inungatur. Dicit etiā cōstan. q ꝯ istā infectionē valet decoctio calidi sāguinis leporini. Nam sanguinē intercutaneū diuidit repatit ꝛ cōsumit. Sup oīa aūt contra hmōi passionem humoris intercutanei valere dr fum' terre in balneis suffumigationibus in apozimatibus ꝛ sirupis. Potui ei datus scabiem pustulas ꝛ pruriginem mundat humores superfluos inter carnem ꝛ cutem desiccat vel ad leprā dispositos iuuat.

Capitu. LXVI.

De veneno vipere

P Reter passiones supius nominatas accidit homini grauissima ꝛ periculosissima mors ꝑ venenū ꝛ passio venenū aūt cū ex tota sua specie cōplexioni hominis sit cōtrarium. subito interficit nisi remediū citius apponatur. venenū aūt aliud accidit ex corruptōe cibor ꝛ potuū. aliud ex morsibus reptiliū vt serpentū ꝛ quorūdā aīaliū. quor humores ꝛ dentes sunt humano corpi venenosi. Venenū aūt aliud ē calidū ꝛ siccū sicut venenū tyri ꝛ vipere ꝛ hmōi. Quodā aūt frigidū ꝛ siccū vt scorpiōis quodā frigidū ꝛ humidū sic aranee. venenū aūt hpētis variatur in malicia. vt dī. Auic. in. c. d venenosis Nā venenū masculinū forti' est ꝛ acut' q̄ femininū. tñ feminini serpētes plures hñt dētes q̄ masculi et iō putantur deteriores. vt dī. auic. Itē venenū senū pei' ē q̄ iuuenū ꝛ magnor q̄ curtor i eod genere ꝛ acut' ē illor q̄ hitāt i mōtibus ꝛ i siluis q̄ illor q̄ hitāt iuxta littora ꝛ iuxta aq̄s. Itē pei' ē venenū qd effunditur a vacuis ꝛ a ieiunis q̄ repletis. Itē deteri' ē ꝛ acutius i estate q̄ i hyeme. citi' ei ꝛ facilius pūgūt serpētes i meridie q̄ i mane ꝛ in die q̄ i nocte. q2 calore resoluitur venenū ꝛ sp ad extrema ꝛ i frigore ꝛ i frigido tpe q̄si i vno loco ꝯgelatur. Venenū aūt tyri et vipe et alior quorūdā serpētū q̄uis sit calidū accidit tñ morsis ab eis stupor ꝛ frigiditas ꝑpter mortificatōez ꝛ extinctionem caloris innati ꝑ ꝯtrarietatē veneni. Calor ei naturalis sua sparsione ꝛ inflamatōe calefacit corp' q̄ repssus et quasi extinctus vi veneni extremitates calefacit. vnde venenū calidū nō aggregat sanguinē cordis calidū. sed resoluendo calorē innatū. mortificat ipm. Venenū autē reguli ꝛ basilisci tāte est violētie q adhuc extns in corpe adurit totum sup qd incidit. Unde i circuitu cauerne eius nihil crescit nec viresat. Aues volātes ex opposito cauerne sue subito interficit. ꝛ oē aīal sibi appropinquās stupescit nec mouetur. sed solo veneno aspect' eius flatu siue sibilo cadit vel moritur et ille quē mordet liquefit ꝛ inflatur ꝛ emittit vir' et subito moritur. tante etiā fortitudinis ē venenum reguli. q etiā si hasta eū tangeres ꝑ haste longitudinē veneni sentires violentiā sicut narrat Auic. de quodā q̄ cū lancea tetigit vermē talem in india ꝛ statim cecidit mortuus cum animali suo. Signū autē lesionis ipsius basilisci est subita trāsmutatio corpis in viridē co

dolorem ⁊ mors inopinata. In loco vbi re
gulus cōmorat̃ venenū aspidis ꝑnicio/
sissimū est. Interficit ei sepe infra duas
horas vel tres. Cui᷒ morsus signa sunt
ista. coloris cutis subita alteratio singul
tus multiplicatio, mēbroꝝ repētina in/
frigidatio dormitio. et palpebraꝝ ꝓfūda
clausio. sitī ꝓuocat īmoderatā. videt pa/
cienti ꝙ moriat̃ sola siti. Venenū etiā cu
iusdā aspidis q̄ dr̄ spuēs eo ꝙ interficit
ꝑ sputū suū ita est violentū ꝙ interficit
omne viuū qđ tāgit illud sputū. interfi
cit enī prius q̄3 sentiat̃. Sentit tñ lesus
dolorē3 in ꝑncipio circa viscera ⁊ accidit
tenēatis tenebrositas oculoꝝ et clausio
⁊ ꝓfunditas somni cū spasmo ⁊ torsione
colli ⁊ pulsu inordinato nec valet ꝯ illđ
venenū aliq̄ medicina nisi sola cōbustio
mēbri in quo ē. vel ꝑcisio mēbri. q2 ꝯbu
stio ceruit ⁊ ꝯstringit meat᷒ ne venenū
valeat ad cor penetrare. Venenū etiam
draconis multū ē venenosu3 ⁊ malicio
sum. cui᷒ venenositas maxīe ē in cauda
⁊ in felle. Illud venenū sequit̃ maxima
grauitas corpis. inflant̃ labia et accidit
vertigo ⁊ tenebrositas oculoꝝ ⁊ destruitur
cō mot᷒ fit inordinat᷒ ⁊ debilitas virtutis
subsequit̃. Venenū scorpionis ē morti/
ferū nisi cui᷒ occurrat̃ arsurā ⁊ pūcturā
generat circa mēbꝝ vbi ē pūctura ⁊ cu3
ꝑuenıat ad cor patiēs sincopizat ⁊ resol
uitur in sudorē. tādē ꝯstringit cor ⁊ sua
frigiditate ꝯgelat ex quo sequit̃ mors ⁊
destructio aīalis. quere infra. de scorpio/
ne li. penl.

Capitu. LXVII.

De morsu canis rabidi

m Orsus aūt rabidi canis est mor
tifer ⁊ venenosus. Nā vt di. cō/
stā. canis frigid᷒ ē ⁊ siccus cui colera nig̃
dn̄at̃. q̄ mutata ⁊ putrefacta ⁊ dominās
corpi canē efficit rabiosum. Fumositas
enī resoluta ex nigra colera iā incēsa in
ficit cerebꝝ vñ cū discurrat ad diuersas
ꝑtes eas inficit ⁊ efficit venenosas. vñ
cū aliquē momorderit ei᷒ saliua veneno
sa subintrāte locū morsionis inficiūtur
humores ⁊ spūs ⁊ ꝯbit venenū infixum
ad locū ꝯsilē3 sue generationi. s. ad cere

brū ⁊ efficit̃ homo rabiosus q̄ si aliū mo
morderit eū inficit ⁊ etiā rabidū illū fa/
cit. Vñ tale venenū ē sūme ꝑiculosu3 tū
q2 diu latet. tū q2 se multiplicat. Aliqñ
etiā latet vsq3 ad āni reuolutōē ⁊ tūc eā/
dem die ⁊ hora q̄ fuit infectū. caput petit
et frenesim facit. Hāc venenositatē sen/
su nature ꝑcipiūt alij canes ⁊ fugiūt ra
biosum ⁊ latrant sup ipm ad terrendū eū
vt di. ꝯstā. q2 sentiūt eū sibi ꝯtrariū ⁊ no
ciuum. Accidit aūt hec venenosa rabies
maxie in autūno. q2 tūc melācolia rōne
similitudis multiplicat̃ ⁊ etiā in vere. q2 ꝑ
calorē tpis dissoluit̃ et nō ꝯsumit̃ et ita
ꝑ ꝯculcatōes intēdit̃ et egredit̃ ꝑter na/
turā. Hāc etiā3 venenositatis ē lingua
canis rabidi ꝙ facit canē nutātē sic ebri
um ⁊ apto ore ligua depēdente et saliuā
ꝯtinue emittēte incedērē q̄ cadēs ī aq̄s
ipas inficit et bibētes ex eis ydropicos
efficit et furiosos. alias ꝓpetates canis
rabidi q̄re infra d̄ cane. Morsi aūt a ca
nib᷒ vidēt ī somnis terribilia et sūt timo
rosi. stupidi. sine cā irascūt̃. ab alijs vide
ri timēt et etiā sic canes latrāt et super
oīa timēt aquā ⁊ abhorrēt. et tūc hec pas/
sio vix curat̃ hucusq3 ꝯstā. Sūt etiā mul
ta alia venenosa ⁊ venenoꝝ ꝑicula. sed
de his specialit̃ mētio habetur in diuina
scriptura. ⁊ iō de alijs supsedendū ē quo
ad ꝑsens opusculū ista vice. Hoc solum
hic arbitror aduertendu3 ꝙ venenum
multa et infinita incōmoda in corpore
opatur. Cum enī tota sua species natu
re et cōplexioni hūane sit ꝯtraria qñ ꝑe
ualet in corpe tota3 naturā distempat
spūs et humores corrūpit et alterat. sui
malicia ⁊ acumine. qđ nobilius ē in cor
pore. s. regionē cordis primo aggredit̃ ⁊
impugnat aīalē spūm suo acumine pen
tit in cerebro et ꝑturbat. sensuū organa
et eoꝝ opationes subito debilitat. ner/
uos ꝯcutit ⁊ vulnerat venas ⁊ arterias
inficit asperat et corrugat. torturam ⁊ ar
suram et mordicationem in interiori/
bus generat. substātialem cordis ⁊ epa
tis humiditatem nunc incendit. nunc
congelat. nunc dissoluit. nunc resoluit.
nunc penitus consumit et desiccat. dum
interiora comburit. exteriora infrigi/

dat ⁊ ecōuerso. sexe corporis supficiē vehe
menti calore exterius afficit. ⁊ cū poten
tiali frigore sanguinem in venis cordis
mortificat ⁊ cōstringit suū diffusione. p
mēbra corpus intumescit nūc etiā pal
let. nūc lucet. nunc viret subito. nun c ni
grescit p macular diuersitatē corporis ex
terius inficientē supficiē. eius interior
malicia innotescit ⁊ abhominatōȝ ⁊ nau
seam horribilē stomacho ingerit ⁊ ipa vi
talia mēbra acumine suo penetrat ⁊ cor
rodit. ꝓpter qd natura eius impetū ferre
nō sustinens. deficit vltimo ⁊ succūbit.
corpi pdominās humores in suā simili
tudinem cōuertit ⁊ venenosos ⁊ noxios
ipsos efficit. ⁊ ideo periculosuȝ est tāgere
corpa. que veneno sunt infecta. qꝛ p eua
porationē sepe inficiūt ⁊ corrūpūt oīa q̄
sibi sunt ꝓpinqua. Sepe aūt ↄtingit q ve
nenū in se cū sit nature horribile ⁊ inimi
cū appetit a natura nō ꝓpter se. sed ꝓpter
aliqd dulce ⁊ amicum nature cui est ad
mixtū. qꝛ sepe sub specie dulcis ⁊ sapidi.
occultat ⁊ lantat vis veneni. Et ideo do
cet ↄstā. vt hō qui timet venenū. nō solū
caueat a fetidis ⁊ amaris. verūetiā a dul
cibus ⁊ saporosis salsis ⁊ acetosis ⁊ con
similib⁹. qꝛ sub talib⁹ que appetit natu
ra. sepe veneni malicia palliat. Docet eti
am ↄstan. p effectū cognoscere qn vene
nū in cibis vel in potib⁹ est assumptū. Si
quis inquit in cibo vel potu senserit arsu
rā ⁊ subsecutus fuerit cito spasm⁹ vel tu
mor in digito vel in vngula. venenosum
est ⁊ mortale. Ex quo etiā apparet signū
veneni in digitis ⁊ vnguib⁹ qui fiunt ex
fumositatib⁹ cordis. signū est q venenū
iam pualuit circa interiora ex quo iaȝ se
diffundit ad extrema. Et sequit ibidem
silr si ore hiauerint ⁊ saliuā effluere fece
rint ⁊ labia formicauerint in lingua ar
dor fuerit ⁊ sudauerit. pcordia pstrinxe
rint ⁊ obtenebrauerint oculi. oportet vt se
stinēt ad medicinā alioqn cito morient
Est igit generalis medicia ↄ venenū in
corpe sumptū vt p̄mo vomit⁹ pnocef ⁊
hoc supi⁹ vel p clistere inferi⁹. venenosa
materia euacuet. deinde tyriaca q̄ vene
ni repssiua ē ⁊ ↄsūptiua cū vino decoctō
nis ruthe offerat et b trib⁹ dieb⁹ deinde
debet purgari ⁊ balneari sm exigentiaȝ
veneni. ad vltimū dȝ fieri flebotomia
dieta debet ordinari vt nutriat vnctuo
sis ⁊ opilatiuis meatuū ad cor ne vapor
venenosus possit ad cor exalare. valent
itaqȝ in hoc casu nuces magne ⁊ auella
ne. ficus sicce. attrahūt enī venenū ⁊ cō
sumūt. ⁊ ideo valēt ante prandiū ⁊ post.
Dicit etiā ↄstā. q multū valet balsam⁹
cū lacte mulieris ↄ arsurā ⁊ dolorē ex re
bus venenosis. Itē ibideȝ sequit. andro
mach⁹ dicit nullā fuisse cām ↄficiendi
tyriacā nisi ad destruēdū res venenosas
qd trib⁹ modis fit. qꝛ venenū desiccat et
consumit. multa enī recipit desiccatiua.
Itē venenū virtute sua expellit. qꝛ mul
ta recipit que occulta ꝓprietate veneno
cōtrariāntur. Item mēbra ↄfortat ⁊ ideo
eis ↄ violentiā veneni ad resistendū vi
res attribuit. multa enī recipit cōforta
tiua. Et si tyriaca haberi nō poterit et pi
culū est in mora alleū. vt di. ↄstan. ↄquas
setur ⁊ vsqȝ ad dissolutionē cuȝ gallina
crassa decoquat ⁊ ius det ad bibēdū. vene
no eī repugnat ⁊ miro mō interiorē arsu
rā mitigat ⁊ iō tyriaca rusticoꝝ alliū nū
cupat. Sine alleo dȝ valere ius galline
sm ↄstā. Dicit etiam i libro de simplici
medicina. quedā repugnāt veneno ipm
attrahēdo ab interiorib⁹ calore et subti
litate substātie sue sicut gallus ⁊ gallina
fissa. supposita venenoso morsui. Que
dā repugnāt similitudine ⁊ subtilitate
substātie sue. cōtra substantiā veneni. et
ideo sua similitudine venenū ad se attra
hunt vt caro tyri quadā ꝓprietate occul
ta. Repugnāt etiā quedā cōposita ⁊ sim
plicia efficacia ⁊ v̄tute. sicut calamentū
succus caulis. orobi. grana citri. ypericō.
nasturcū. rutha. sal. porruȝ aristologia.
nuces comeste cum ruta. radic aspagi ⁊
semen eius. balsamū. acetum. sanguis le
poris. lac asine. vrina puerorum. hetica⁹
testiculi ceruini et asinini. siccati ⁊ bibi
ti. castoreum. alleum. gentiana menta.
dyptānuȝ et multa alia infinita. Quia
enim multa sunt venenoꝝ pericula ideo
diuina bonitas multa supaddit antido
ta et remedia. sed ista exempli gratia iā
sufficiant

Capitul. LXVIII.

De remedio ꝯ morsum canis rabidi

Contra morsum canis rabidi et aliorum venenosorum animalium solent a peritis vulnera cū igne vel ferro diuidi ꝛ purgari vt sanguine extracto venenū effluat. solent apponi sāguisuge ꝛ ventose vt venenū ab interioribus extrahatur. Interius solent dari ista que veneno repugnant. siue sint simplicia siue composita vt tyriaca. exterius sup vulnera ꝛ similia cathaplasmentur. sicut nuces pistate cum alleo rutha ꝛ sale. valēt enī nuces comeste. ꝛ supra morsum posite. Cum pdictis dicit dias. ꝙ cancri fluuiales habent occultā virtutem contra hoc venenū. Et ideo docet Constan. talibus dare tyriacam cū aqua cancrorum fluuialiū. Cinis etiam cancrorum cum gēciana singulare est remedium contra huiusmodi morsus vt dicit idem. Et etiaȝ contra hominis morsum rabidi specialiter valent ista. sȝ succus caprifolij. cepe ruthe. nuces. allia. sal. frondes fic᷒. mēta. orobum. Hec omnia vel aliqua cū aceto et melle talibꝫ morsibꝫ salubriter apponūtur vt dicit Constan. Hec enī omnia venenū attrahunt ꝛ sua caliditate et siccitate dissoluūt destruūt ꝛ consumūt. contra morsum et puncturā scorpionis oleum in quo submergitur vel decoquitur scorpio super puncturam appositum summū remediū est. Item si accipiatur idem scorpio vel alius ꝛ cōtritus siue pistatus super vulnus apponatur vtilissimum est. reuertitur enī venenū infirmi ad corpus. vnde exiuit. Item dicit Constan. ꝙ multū valet butirum bouinū cōtra venenuȝ scorpionis. Nam butirum vnctuositate sua opilat caliditate dissoluit ꝛ consumit. viscositate ꝛ humiditate sua mundificat et abstergit. Butiruȝ ergo comestum opilat meatus ne fumus veneni ad cor ascendat. valent etiā cancri fluuiales si eorum cinis vel ipsi cocti vel assati sub ciere dentur cum lacte asinino vt dicit Constan. Ad idem valet castoreum ꝛ sulphur vt dicit idem vtrūqȝ enī calidum est ꝛ siccum in quarto gradu. et ideo valet contra venenum frigidum. quia dissoluunt caliditate ꝛ consumunt siccitate. Contra morsuȝ colubri serpentis ꝛ vipere venenum primo ventosis vel alio modo de vulneribus vel punctura subito extrahatur. Tyriaca cum vino decoctionis genciane vel ruthe vel mēte offeratur. circa locuȝ. ꝛ supra vulnus tyriaca apponatur. Idem fiat cū allio sale contrito vel cū rutha si defuerit tyriaca. ꝯstringatur fortiter in principio mēbrum in quo sit morsus vel punctura. ne possit fumus veneni libere erumpere ad interiora ꝛ interius cū veneno repugnātibus occurratur. dicit enī Constan. ꝙ contra hmōi venenū valent cerebrū galline ꝛ fumus agninus ꝛ succus de frondibus malorū granatorum. dissoluūt enī ista venenū ꝛ ꝑparant cōsumptionē. vt dicit cōmentator. Hec de venenis ꝛ eorum remedijs nunc sufficiant.

Capitulū. LXIX.

De medicina

Adhibenda contra varias infirmitates ꝛ pericula debita ꝛ cōgrua remedia indiget prudēs medicus circūspectione maxima et cautela. nihil enī plus impedit salutem infirmoruȝ ꝙȝ ignorantia ꝛ negligentia medicorum. quia igitur ex parte medici exigitur vt nihil omittat de contingentibꝫ. necesse est vt his que ad medendi ptinent industriā diligens sit ꝛ in omnibꝫ circumspectus. Oportet itaqȝ medicū ad hoc vt efficaciter operetur cognoscere cōplexiones hominuȝ cōpositiones ꝛ cōmixtiones tam membrorum ꝙȝ humorum. dispositiones temporū. ꝯditiones sexuū ꝛ etatum. Alia est medicina exigitur in hyeme. alia in estate. alia in morbi inchoatione. alia in statu. alia in declinatōne. Aliā exigit etas puerilis. aliam decrepita vel senilis. aliam sexus virilis. aliam muliebris. oportet etiam vt cognoscat causas ꝛ occasiones egritudinuȝ. signa et accidentia singularum infirmitatum. Nunqȝ enim secure aliter poterit dari medicina si causa morbi fuerit ignota. oportet ergo cognoscere rerum medicinaliuȝ cōplexiones.

virtutes ⁊ opationes. nisi eni cognosce
ret que medicina simplex que cõposita.
que frigida que calida. que corporis sit
immutatiua. que sanitatis cõseruatiua
que infirmitatis curatiua que laxatiua
que cõstrictiua. nunq̃ secure procedere
posset in medicina. Et ideo necesse est
cognoscere herbarũ ⁊ aliarũ rerũ medi-
cinaliũ qualitatẽ ⁊ graduũ diuersitatez
que calida ⁊ sicca. que frigida ⁊ humida.
in quoto gradu si vult in suo officio non
errare. Ideo oportet cognoscere morbi
diuturnitatẽ. cõtrarietatẽ. simplicitatẽ
quantitatẽ ⁊ qualitatẽ patientis virtu
tem ⁊ debilitatẽ. Nam morbo cronicus ⁊
diuturnus fortiori indiget medicina q̃
si recens esset siue nouus. Simplex eti
am morbo simplicioribus et ex contrarijs
compositus contrarijs ⁊ compositis ẽ cu
randus. Simplex eni medicina infir-
mitatem compositã raro curat. contra ca
lidam itaq̃ causam frigida medicina. et
contra frigidã calida. et contra mixtam
mixta generaliter sunt ponenda. vñ cau
tus medicus morbũ ꝯgnoscens sm quã
titatem ⁊ qualitatem morbi ꝑpat quan-
titatẽ ⁊ qualitatẽ antidoti. Item quan
do videt causam morbi esse ex repletio-
ne curat p euacuationẽ materie ⁊ inani
tionem. quando vo ex inanitione sanat
per repletionẽ. Officium itaq̃ boni me
dici consistit in causarum morbi ⁊ circũ-
stantiarũ cauta inuestigatione per aspe
ctum eni ⁊ tactum per vrinam ⁊ per pul-
sum infirmitatis materiam inuestigat.
Cognita autẽ causa si materia latitat in
profũdo. hic vtitur attractiuis vt si ma
teria est in remotis partibus et extre-
mis trahitur materiã ad stomachũ attra
here vt inde facilius deducatur. Si vero
fuerit materia dura et cõpacta. quibus-
dam vtitur digestiuis diuisiuis ⁊ incisi
uis vt sic materia mollificetur ⁊ ad edu
ctionem facile ꝑparetur. Completa ita
q̃ digestione materie ⁊ attractione vti
tur tercio quibusdam laxatiuis vt mate
ria digesta et attracta per cõuenientẽ re
gione educatur vel per vomitũ vel per se
cessum vel per sudorẽ. materia eni conue
nienter euacuata. vtitur quarto quibusdã
cõfortatiuis vt natura que ex violentia
medicine fuit debilitata et lassata cõfor
tetur. Confortata autẽ natura vtitur q̃
busdam resumptiuis ⁊ restauratiuis vt
illud qđ vi morbi vel antidoti est ꝑdi-
tum restauretur. paulatim aũt ⁊ nõ subi
to est restauratio facienda dieta ꝯgrua
et ꝑpata. Solet eni natura in sic euacua
tis multũ appetere. et ideo sepius plus
accipe q̃ digerere posset nisi a cauto me
dico in diete regimine teneretur. Tan
dem reparata natura ⁊ in statum pristinuz
restituta. debet vti quibusdam ꝓseruati
uis ne sanatus in peius recidiuet. Tali
bus sunt conuenientia balnea. minutio
nes electuaria ⁊ exercitia moderata. ta
lia eni calorem naturalem excitãt. a sup
fluis naturam exonerant humoribus di-
gestionẽ adiuuant et confortant. Si vo
fuerit materia fluida aut nimis laxa vti
tur constrictiuis. desiccatiuis et repcussi
uis. Materia vo restricta cautus medi
cus solet dare cõuenientẽ laxatiuaz me
dicinam que educit humores prius dis
solutos etiam constrictos. ne ibi rema
nentes vel ad aliam partem defluentes
putrefiant et sic febrem vel aliam infe-
rant passionem. Paulatim autem solet
fieri restrictio et repercussio ne materia
subito repercussa recurrat ad aliqđ mẽ
brum nobile et maiorem generet lesio
nem. Similiter ⁊ purgatio solet fieri per
interualla ne fiat purgatio repentina.
tribus igitur modis solet fieri medici-
na. s. dissoluendo. cõstringendo. restau
rãdo. aut enim repleta dissoluũtur aut
dissoluta constringuntur aut ꝑdita in
corpore restituuntur. Relaxamus itaq̃
medicinis laxatiuis vt scamoneatis. cõ
stringimus constrictiuis vt achacia et
opiatis. restauramus cibis et potibus nu
tritiuis ⁊ electuarijs ad hoc preparatis
Recollige igitur ex predictis breuiter
q medicus infirmorum domos et patri
as visitat ⁊ frequenter infirmitatũ cau
sas et circumstantias inuestigat. medici
nas varias ⁊ contrarias preparat. com
parat ⁊ apportat. infirmorum abdita me
bra ⁊ occulta tangere et abstergere non
recusat. conualescentie ⁊ spem sanitatis

omnibus repromittit suauiter ⁊ leniter
vrenda vrere. ⁊ incidēda incidere. se as/
serit ⁊ ne pars sana corrumpatur partē
vrit putridam ⁊ prescindit. dolente par
te dextera in sinistra percutere non par/
cit. a sectione vel arsura etiam pro lacri
mis patientis bonus medicus non desi
stit medicine amaritudinem dulcedine
aliqua palliat ⁊ abscondit. bibit ⁊ gustat
de medicina q̄uis sit amara ne infirm⁹
abhorreat a cibo ⁊ potu egrum deprimit
⁊ refrenat. Illum suo exponit desiderio
de cuius salute diffidit penitus ⁊ despe/
rat. amaris ⁊ corrosiuis carnem putri/
dam ⁊ corruptioni dispositam amputat
ac desiccatiuis saniem fluidam mundat
⁊ depurat post mortificatiua ⁊ vritiua q̄
busdam lenificatiuis dolorem vulnerū
mitigat et mundificato vulnere locum
vulneris cōsolidat atq̄ sanat. Et quia
plus ledunt intrinseca mala q̄ extrinse
ca prudens medicus de mitigandis cu/
randis ⁊ expellendis intraneis doloribus
primo curat materiam ibi duram ⁊ cor
ruptam interius digestiuis medicinis
vt oximelle vel syropo acetoso. Primo
diuidit ⁊ incidit ⁊ digerendo ad exitum
⁊ euacuationem obedientem facit. quia
sicut in principio amphoris. dicitur. di/
gesta medicari oportet ⁊ mouere nō cru
da. digesta vero materia atq̄ habili red
dita ad euacuationem eam dissolutam
medicina attractiua ab interioribus et
remotioribus partibus ad exteriora at
trahit. ⁊ ad hoc valent quedā amara vt
yerapigra yeralogodion et alia alleata.
quia amara citius penetrant ad remo/
tas partes. et extrema magis purgāt q̄
alie medicine. tercio materiam sic dige
stam sic attractam medicina cōgrua eua
cuat ⁊ expellit. caute tamen ne nimia fi
at euacuatio. nocet enim corpori quod
inde debilitatur ⁊ quandoq̄ plus de bo/
nis humoribus q̄ malis euacuatur. iu/
xta illud ypo. multum repente euacuare
aut repellere. calefacere aut infrigida/
re. fallax est ⁊ nature penitus inimicus.
Considerat autem bonus medicus ma
teriam egritudinis ⁊ locum materie. et
etiam vires patiētis ⁊ fm hoc variat me

dicinam. si enim materia siue humor pla
cans euacuatur. multum confert egro.
si vero non infirmus amplius molestat
vt dicit ypo.

Capitulum LXX.

De medicina attractiua

Medicina attractiua operatur per
substantie subtilitatem ⁊ calorē
subtilitate sua facilius penetrat
⁊ calore suo attrahit siue ferrū. siue ali
quod intus fixum siue humores qui la/
titant in pfundo. Item medicina dige/
stiua est necessaria. quando materia est
multum dura ⁊ cōpacta. Incidit enim
⁊ diuidit materiam. ⁊ sic ad expellendū
aptam reddit. Et ideo opatur p incisi
ua ⁊ attenuatiua. q̄ subtilitate sue sub/
stantie coopante calore partes materie
sepat a parte vt patz in diureticis. Itē
medicia laxatiua aliquādo purgat ma/
teriam digestam dissoluendo ⁊ attrahē
do vt scamonea recepta in stomacho fu
mum subtilē facile penetrantē [illegible]
tit ⁊ humores dissoluens a[illegible]
nature reddit atq̄ attrahi[illegible]
te virtute expulsiua et attra[illegible]
cit ⁊ expellit. Quedam laxant [illegible]
sitate lubrificādo vt mercurial ma[illegible]
huiusmodi. quedā vero acumine hu[illegible]
res penetrādo vt euforbium. quedā [illegible]
glutinositate cōprimēdo sicut mirabola
ni. quedam sua salsugine intestina mor
dicando vt semen attriplicis. quedā ve
ro dulcedine sua ⁊ humiditate intestina
infundendo vt cassia fistula. Item me/
dicina constrictiua opatur per frigida
grossa in substantia. Nam frigide ptes
coadunātur ⁊ partium suarum grossicie
penetrare phibentur sicut galla. quando
q̄ grossos generat humores. vnde con
stringūt opilādo ⁊ virtutem retentiuā
confortādo vt esula. quedam autem re
stringunt specialiter sanguinē vt coral
lus. bolus. emathithes. plātago ⁊ hmōi.
quedā ventrem vt citonia mora rosa et
huiusmodi. Item medicinā induratiua
est. que vel materiam coagulat ⁊ malagi
nat. ⁊ hec opatur per valde frigida sicca.
vel hūida vt psillium sempuiuū portulaca

solatrum ⁊ similia. Item medicina mol
litiua opatur p calida mediocrit ⁊ mul
tū humida similiter ⁊ maturatiua. Itē
apitiua. vritiuā ⁊ attenuatiuā habent v
tutem. apit enī meatus opilatos ⁊ attē
nuat viscosos humores atq3 siccos et h
facit per calidū atq3 siccū. Item mūdifi
catiua opatur vel dissoluēdo vt calamē
tū l' mollificādo vt cassia fistula. malua
vel terrestritate ⁊ siccitate sua sordes ab
stergendo. Sunt aūt multe alie species
medicine ⁊ differentie sicut mortifica
tiua. corrosiua. vritiua. dyaforetica. re
percussiua. mitigatiua ⁊ hmōi. de quib
tractatur in libro de simplici medicina.
Sed hec de ꝓprietatibus infirmitatum
⁊ medicinarū cōditionib ꝙut ad p̄sens
opusculū ptinet sufficiant: ⁊ sic huic ne
gocio finem imponam'.

Incipit liber octā
uus de mūdo ⁊ corporib celestib

Postquam auxiliāte deo tractatū ē de diuinis nominib de angelorum ꝓprietatibus necnō de homine et eius partibus et accidentib et ipsius conditionibus compleuimus restat vt ad proprietates mundi sensi
bilis quātum nobis datur de super ma
nus apponamus. vt materiam diuine
laudis ex proprietatibus operationum
possimus elicere conditoris. Inuisibi
lia enim dei per ea que facta sunt intelle
cta conspiciuntur vt dicit apostolus. Et
ideo aliquas mundi huius ⁊ contento
rum ipsius proprietates huic opusculo
breui sub compendio interserere propo
nimus vt per similitudinem proprieta
tum corporalium. intellectum spiritua
lem et mysticum facilius in diuinis scri
pturis accipere valeamus. A proprieta
tibus itaq3 mundi inchoandum est.

Capitulum. I.

Quid sit mundus

m Undus itaq3 vt dicit mercuri'.
dicitur tribus modis. Naz mundus di
citur diuinus intellectus mūdus. s. ar
chetipus incorporeus inuisibilis et eter
nus ad cuius exemplum mundus sensi
bilis est creatus sicut dicit Boeti'. Tu
cuncta superno ducis ab exemplo pulcꝝ
pulcerrimus ipse. Mundum mente ge
rens. similiq3 imagine formans ⁊c. Se
cundo modo dicitur mundus vniuersi
tas eoꝝ que celi ambitu cōtinētur vt ce
lum in quo sydera lucent. ignis in quo
omnia calent. aer in quo omnia viuen
tia spirant ⁊ vigent. Aqua que terre late
ra circūcingit. terra que omnia inferio
ra sustinet atq3 nutrit. de quo dicit mun
dus p ipsum factus est. Tercio dicitur
homo minor mūdus. quia totius mūdi
imaginem in se repsentat. Est itaq3 pri
mus mundus eternus in diuina mente
eternaliter permanens. secundus mun
dus perpetuus est diuina voluntate esse
perpetuum ⁊ originem ex illo contrahens
tercius s'm quid est perpetuus. s'm quid
est caducus omnium similitudinem in
se gerens. De primo autem mundo et
de tercio in precedentibus dictum est.
Nunc de mundo sensibili dicendum est
Mundus igitur vt dicit marci. est vni
uersitas creatorum conglobata in spere
modum. Nam mundus spericam ⁊ cir
cularem habet speciem et figuram. Nec
fuit vt dicit Marcianus. alia figura mū
do ita congrua sicut orbicularis ⁊ rotun
da ⁊ hoc propter vniuersitatis pfectio
nem. ⁊ propter illam quam habet in esse
perpetuo cum suo opifice qui fine caret
et principio configurationem. Mundū
autem totum ph'i in duas partes diui
serunt. quarum nobilior ⁊ simplicior pars
superior et actiua a circulo lune se exten
dens vsq3 ad planeticam regionem. Al
tera pars est inferior passiua que a luna
ri globo incipit et vsq3 ad centrum ter
re inferius se protendit. Istum particu
larem mundum inferioꝝ describit mar
cia. Mundus inquit est circulus ex qua
tuor elementis eisdez totis in spere mo
dum conglobatis terram in medio vn
diq3 defixam eternis celi raptibus cir
cūcurrens. Ad istius mundi compositio

nem creauit diuina virtus primordialē materiã in qua velut in quadam massa erant potentialiter quatuor elementa non distincta sicut modo sed erant permixta. ⁊ illa massa yle a platone in thimeo est vocata ex qua diuina sapientia omnia elementa. ⁊ elementata composuit ⁊ produxit ⁊ proprijs qualitatibus in regionibus ordinauit singula ⁊ distinxit. Nam quod in illa materia calidum fuit et siccum cessit in materiam ignis quem ratione sue leuitatis diuina sapientia supius collocauit. Quod vero frigidum et siccum in summa fuit cessit in materiam terre quam sua ponderositas ⁊ compactio inferius posuit. Quod autem calidum ⁊ humidum fuit in materiam aeris cessit. Quod vero frigidum et humidum in materiam aque conuertit. Et hec duo elementa ſm maiorē vel minorem leuitatem ⁊ rarefactibilem subtilitatem in medio ignis ⁊ terre collocauit. Unde istam materiam primam plato vt potuit i thimeo sic descripsit. Fuit enim yle. i. prima materia sine qualitate ⁊ sine quantitate. sine colore. sine specie. sine loco. sine tempore. inter aliquã substantiam ⁊ nullam existens ⁊c. Hec verba multum sunt difficilia tamen sic exponuntur. quia dicitur fuisse sine quantitate. non quia omnino fuerit sine omni quanto. sed quia non fuit determinate quãtitatis. quo ad nos sicut gigas dicitur imensus quãtum excedit aliorum hominum quãtitatem. Ideo etiam sine qualitate dicitur. quia non habuit a qͣlitate aliqua specialiter nominari. non enim potuit plus calida q̃ȝ frigida dici. nec econuerso ⁊ sic de alijs. Sine colore. quia non habuit aliquē colorem innatū in aliquo elemento. Sine tempore fuit quia nōdum fuerãt tempora ⁊ temporuȝ vicissitudines quãdo hec materia ē creata. Sine loco fuit. quia non habuit determinatū locum plus sursum q̃ȝ deorsū nec plus in latum q̃ȝ in longū. Inter aliquã substãtiã est ⁊ nullã. quia nulla substantia materialis pcedit illã. sed aliq̃ est secuta. Materiale igitur principiū mūdi inferioris fuit illa materia inuisa

scȝ prima materia cōmunis que omniū formaꝝ ⁊ qualitatū fuit susceptibilis. q̄ etiã sub diuersis specieb⁹ ⁊ formis cōseruatur. Permanet eñ hec materia quo ad substãtiã incorrupta q̃ȝuis ↄtinue quo ad qualitates trãsmutabiles alteretur. quia ista materia que modo per rarefactionē manet sub forma ignis ⁊ sub igne statim p ↄdensationē induet formã aeris que prius sub specie ignea fuit ignis Ex quo ptȝ q̄ prima materia qua mūd⁹ materialiter constat est ingenerabilis ⁊ incorruptibilis a qua omnia materialia incipiūt ⁊ in quã redeūt tanq̃ȝ ad matricem. Mūdus itaq̃ȝ ex reb⁹ multis oppositis ⁊ cōtrarijs est compositus ⁊ tñ in se est vnus. Mūdus enĩ vnus est numero ⁊ nō plures mundi ⁊ hoc ppter materie vnitatē sicut in libro dicit de celo ⁊ mūdo. Occupat enĩ totã materiã suã sicut ibi dicit in ca. de eter. m ū. Mūdus ergo de quo hic loq̇mur nō est diuersus in se neq̃ȝ diuisus ſm substãtiã q̃ȝuis in ipsi⁹ partib⁹ inueniat[?] ↄtrarietas. quo ad aliquã qualitatis repugnãtiã. Summã prõ ⁊ necessariã habet mūdus in situ. tota[?] ↄuenientiã ⁊ quasi quãdã. musicã armoniã q̃ȝuis in aliquib⁹ eius ptib⁹ ppter q̄litates repugnãtes aliquã pati dissimilitudinē videat sic exp̄sse dicit Aug. super gen. Trãsibit aūt mūdus iste quo ad istã passibilē quã modo habet speciem ⁊ figurã. Sed pmanebit in esse perpetuo quo ad substãtiã ⁊ naturã sicut idē asserit aug⁹. Et dicit glosa ibi. Celū ⁊ terra trãsibūt ⁊c. Math. xxiiij. Ex quo ptȝ q̄ mūdus rōne sue mutatōis est siq̇deȝ admirandus. nihilomin⁹ tñ ppter materie nobilitatē. ⁊ forme virtuale actualitatē. ⁊ per ↄñs pductionis ⁊ generatōis reꝝ tãȝ facilē potestatē nō tãȝ ipse mūdus q̃ȝ mūdi opifex deus sup omnia est laudãdus Nulla enĩ est tã vilis tã infima in tota mūdi machina ps siue pticula in qua tã in materia q̃ȝ in virtute ⁊ forma nō reluceat laus diuina. Nam in materia ⁊ forma mūdi quedã est differētia. sed cuȝ armonia est ps summa. Naȝ illa ps mūdi q̄ ſm naturã purior ⁊ simplicior ē atq̃ȝ nobilior. vniformē habet inclinatōȝ ⁊ appe

ritum ad nobilioris forme susceptionem. et que spūalior est magis est inclinabilis ad formam spūaliorē. Unde materia celestis simpliciorē ⁊ nobiliorē reddit ⁊ exigit formam q̄ȝ elementaris. ⁊ etiam ipsa materia celestis nobilior est ⁊ simplicior in nobiliori corpore vt in sole q̄ȝ in luna vel in mercurio vel in marte. Materia enim elementaris nobilior est in igne q̄ȝ in aere vel in ceteris. vnde grossior est materia in terra q̄ȝ in alijs. Nam ibi sunt plures partes materie aggregate s̄m aristo. vnde dicit q̄ ex vno pugillo terre fiunt decem aque imo materia vnius elementi purior est in vna parte q̄ȝ in alia. sicut dicit in primo methrorum. partes enī ignis superiores nobiliores ⁊ simpliciores ⁊ partes terre centrales sunt grossiores cōpactiores ⁊ impuriores. Cum enim partes mixtorum sint ab elementis s̄m q̄d partes elemētares sunt puriores vel nobiliores fiūt mixta simpliciora vl' puriora. Et s̄m q̄d econuerso est in elementis econuerso est in mixtis. Nobilior itaq̄ȝ materia mundi cōstitutiua. nobiliori indiget forma. Et ideo solet disponi materia s̄m quod exigit forma. quia si de terra debeat fieri ignis. oportet q̄ materialis terre grossicies subtilietur ⁊ depuretur. et spūalior et simplicior efficiatur vt sic simpliciori forma scȝ ignea induatur. Et vt breuiter dicam necesse est vt s̄m forme proprietatem ipsa materia p̄paretur. Consideratur itaq̄ȝ mundi nobilitas s̄m sui partes digniores ⁊ etiam effectus nobiliores. Et ideo pars mundi superior reputatur dignior. quia ibi materia ē purior ⁊ forma est pulcrior ⁊ virtus amplior in superioribus inuenitur. Tanto enim mundus in vniuerso pulcrior est ⁊ decētior redditur quāto deformis pars mundi inferior superioris pulcritudine. decētiori gloria insignitur sicut dicit Augustinus. quedā p̄fectio claritatis ⁊ virtutis que in superioribus p̄cellit ad perfectōnem inferior ⁊ decorationem cōtinue se diffundit. Quod etiam videtur infima pars mundi in decore ⁊ luminositate amisisse hoc recuperat in fecūditatis gratia ⁊ virtute. Non enī minus est admiranda terre virtuosa fecūditas in p̄ductione herbarum arborū florum ⁊ fructuū in generatione varia animaliū ⁊ reptilium. In varia p̄ductione metallo⁊ gēmarū ⁊ lapidum q̄ȝ sit admiranda celi claritas cū diuersitate suorū orbium ⁊ astrorū. Et q̄ȝuis mundus tot laudabilibus rerū differentijs sit diuine virtutis insignitus potentia. multis tamen defectibus ⁊ cōditionibus miserabilibus quātum ad eius inferiorem partem vndiq̄ȝ est subiectus. Nam mūdus iste q̄ȝuis videatur esse genitor ⁊ nutritor corporū. carcer tamē est spirituū ⁊ animarū durissimū exilium est ac locus miseriarū innumerabilium et penarum. Nam mūdus locus est reatus ⁊ transgressionis. Incolatus ⁊ peregrinationis. doloris ⁊ lacrimationis. laboris ⁊ fatigationis horroris ⁊ confusionis. motus ⁊ mutationis fluxus ⁊ alterationis. transitus ⁊ corruptionis. insolentie ⁊ p̄turbationis. violentie ⁊ oppressionis fraudulētie ⁊ deceptionis. In mūdo nihil aliud inuenitur q̄ȝ vanitas. malignitas. cupiditas. anxietas. defectibilitas. ⁊ vetustas. mundus notos allicit ⁊ diligit. ignotos abijcit ⁊ cōtemnit. mundus multis obest paucis prodest. Amatores suos decipit ⁊ fallit. Nam multa promittit. sed ad vltimum pauca soluit cōtemptores suos ad modū vmbre insequitur ⁊ apprehendere non desinit. sed suos sequaces fugere satagit ⁊ cōtendit et ideo illos quos maxime diuitijs ⁊ honoribus hic extollit. in fine maxime depauperare ⁊ deijcere consueuit. Et vt verbis beati Grego. vtar fugiend' est mundus etiā si p̄speris nos demulceat. Qui ergo tot calamitatibus pulsat q̄d aliud q̄ȝ vt deseratur clamat. Et hec de proprietatibus mundi in generali dicta iā sufficiant.

Capitulum. II.

De celo⁊ distinctione

n Unc ad describendas proprietates eius aliquas de celo ⁊ ei' partibus x̄po adiuuante manū apponamus Nam celum angelorum ⁊ hominum do/

norum locus est ⁊ habitaculum vt dicit
Beda. Celum aũt ſm sanctorum tradi
tiones aliud est visibile aliud inuisibile
Celum aũt visibile est multiplex. sicut
dicit glosa super deut. x. ibi. celum domi/
ni dei tui est ⁊ celum celi. Septez sunt
celi. s. aereum. ethereum. olympeũ. igne/
um. firmamentum. aqueum. empireum
celum scȝ angelorum. Celum itaqȝ aereuȝ
vocatur medium aeris intersticium. qđ
a grossis vaporibꝯ aque ⁊ terre nõ p om
nia est infectuȝ. vnde illa pars aeris pu
rior. ⁊ ab inferioribꝯ qualitatibꝯ imper/
mixtior propter sui puritatez ⁊ dyapha
neitatem siue naturam transparentem
celi nomine nũcupatur sicut dicitur su/
per Math. xiij. volucres celi comederũt
illud ⁊c. Celum ethereũ ſm quosdaȝ vo
catur supremũ aeris intersticium quod
imediatius spere ignis est cõiunctum ⁊
dicitur ethereum. quia illud mediũ in/
ter ignem ⁊ aerem confiniũ est ab igne
splendoris ⁊ illuminationis receptiuũ
Etheros eñi grece splendor dicitur lati
ne. vt dicit Isid. Celum vero igneũ ſm
quosdam vocatur centrum spere ignis p
pter ipsius ignis puritatem subtilitatẽ
⁊ summã quã habet pre ceteris elemen
tis actualitatem ⁊ propter alias quasdã
nobiles celestes quas consequitur ex vi
cinitate orbis planetarum ꝓprietates
ſm Grego. autẽ super locum illum iob.
Intuere celum et contemplare ethera
⁊c. Nomine etheris intelligitur tota re/
gio a luna vsqȝ ad stellas fixas in q̃ sunt
orbes ⁊ circuli septem planetarũ: Que
re infra proximo de ethere quid sup hoc
sentiat Marci. Alexander sic ordinat
septem celos dicens. Primuȝ celum est
luminis datiuũ vniforme ⁊ non motuȝ
scȝ celum empireum. Secunduȝ celum
donatiuũ dicit esse luminis vniforme ⁊
motum. s. aqueum ⁊ cristallinum. Terci
um datiuũ luminis non ſm omnẽ par
tem luminositatis vniforme et motum
vt celum stellatum. Quartum est rece
ptiuum luminis sine calore scȝ olympi
cum. Quintum est receptiuuȝ luminis
cum calore. s. celum igneum. Sextuȝ est
receptiuũ luminis cõiunctũ cum parte
superiori ⁊ dicitur celum ethereum. Septi
mum est receptiuũ luminis cõiunctum
cum parte inferiori. s. aereum. Et sic vi
detur vocare olympum regionem orbiũ
planetarum. quia illud spacium est con
tinue luminosum. Firmamentũ autem
vocat celum primũ ſm phos ⁊ vltimuȝ
in cuius cõuexitate sita sunt corpora sy/
derum ⁊ stellarum. Nam phi nõ ponunt
nisi solum celum vnum. imo vt dicit ba
silius in exameron. Prius phi linguas
corroderent q̃ȝ plures celos esse cõsen/
tirent Illud autem celum scȝ firmamen
tum sic describit aristo. in li. đ causis ele
mentorum. Celum inquit est quintum ele
mentum ab elemẽtis inferioribꝯ discre
tum naturali proprietate ac distinctuȝ
Neqȝ eñi graue est quia tunc descende/
re posset. neqȝ leue. quia tũc forsan ascẽ
deret. quia si esset vnum ex quatuor. vel
esset compositũ ex quatuor. ingrederetur
in ipsum corruptio vniuersaliter vel p/
ticulariter. imo sicut dicitur ibidẽ. Crea/
tor posuit ipsum causam ⁊ principiũ ge/
nerationis ⁊ corruptionis. Et ideo ne/
cesse fuit ipsum esse in generabile ⁊ icor
ruptibile ne pro querendo generatõnis
⁊ corruptionis principio esset abire ad
infinitum. Est aũt celum illud inquietũ
⁊ mobile vniuersaliter. cuius motus est
reuolubilis supra medium. s. super axẽ.
qui stat fixus inter duos polos imobili
ter. s. meridionalem ⁊ septẽtrionalem et
illud celum est finitum quo ad dimẽsio
nem ⁊ loci extensionem sed est sempiter
num quo ad motum. Mouetur enim a
motore infinite potentie. i. a deo qui est
sublimis et gloriosus in secula. huiusqȝ
aristo. in li. đ ca. ele. Vocat autem polos
duas stellas in summis celi extremita
tibus in ipsius medio superius ⁊ inferiꝰ
collocatas quarum vna est superius po
sita in medio celi ad septẽtrionem ⁊ dici
tur polus arthicus. Alia est ex opposito
ad meridiem et dicitur polus antharti
cus quasi contra polum arthicum positꝰ
Inter duos istos polos quasi inter du/
as sui extremitates celuȝ obliq̃ mouetur
ab oriente vsqȝ ad occidentem. et ab oc
cidente iterum vsqȝ ad orientem. ⁊ hoc

semper vniformiter sicut rota mouetur
circa axem. vnde axem vocat aristo. quā
dam lineā intellectualem porrectā a po
lo vsq3 ad polum dyametraliter ⁊ exten
sam. circa cuius medium totius celi ambi
tus eq̄liter circūfertur sic ibidē dicit cō
mentator. De istius celi natura dicitur
in libro de ce. ⁊ mū. ſm nouā translatio/
nem. Celum inquit est vnum cōpositū
ex materia quoniā continet materiā ex
qua ⁊ celū nominat. que est vltimus in/
cessus totius sc3 vniuersi. ⁊ sequit̄ in eo
dem nō sunt neq3 fuerunt. neq3 erunt ce
li multi. Celum enī est vnum pfectum
completū cui nō est simile. neq3 est locus
extra celū. neq3 corpus neq3 vacuitas.
neq3 plenitudo. neq3 tempus qđ est nu
merus motus. vnde illic est vita fixa. s.
extra vltimū. ⁊ est sempiterna. que neq3
deficit neq3 finit̄. ⁊ illa est vera vita. Itē
idem ibidem. celum neq3 fabricatum est
neq3 generatū. sed simplex est. cuius mo/
tus est equalis in quo nō est diuersitas
⁊ est motus eius singularis ⁊ circularis
cuius motor est ipse q̄ mouet illud sua
volūtate. ⁊ cōtinuatur radius celi cū ra/
dio ignis ⁊ cōiunctus est cū illo ad vtili
tatem hominū propter pmanentiā vite
Firmamentū itaq3 vocatur celum. quia
solidum est ⁊ firmū. quia terminū habet
intransgressibilē vnde pre nimia firmi
tate sui permanentia incorruptibile est
et imutabile tam in substantia q3 in for
ma. Est autem forma eius sperica ⁊ con/
uexa ⁊ quasi cōcaua quo ad nos. sed qua
si cōuexa quo ad ea que sunt supra celū
cuius motus est naturaliter circularis ⁊
mouetur oblique ⁊ circulariter ab orien
te in occidentem. voluitq3 secum ⁊ circū
ducit motu simplici ⁊ vniformi infra di
ei et noctis spacium totum qđ sub ipso
est. vsq3 ad ignis regionem. vnde orbes
septem planetarum secum rapit ⁊ circū
ducit. Omne autem qđ sub ipso est. vt
dicit Rabanus. virtuti eius motiue obe
dit ordine vniformi ⁊ impturbato. vir/
tus quoq3 eius motiua sicut ipsemet di
cit super expositione geñ. extendit se vs/
q3 ad inferiora hec elementa. vñ ⁊ ignē
superiorem credunt secum circūrotare.

peruenit quoq3 huius motiue virtutis
actio vsq3 ad aerem et vsq3 ad aquas in
quibus quo ad fluxū ⁊ refluxū. in pte ma/
rina facit exuberationē. Hec aūt tria ele
menta. s. aer ignis ⁊ aqua obediunt q̄dez
motui celi. sed non vno modo neq3 vno
ordine ipsum imitantur. sed ſm magis
⁊ minus ⁊ qđ superius est ⁊ leuius ⁊ purius
obedit magis ⁊ qđ est minus tale sequit̄
tardius ⁊ obedit minus. Terra huic ce/
lesti motui non obedit ⁊ virtuti vt ab ea
suscipiat localem motionē. q̄uis ad pro
ducendas ex se spēs diuersas eius susc
piat impssiones. Habet igitur firmamē
tum sicut dicit idē rabanus quo ad mo
tum incessum vniformē. ordinatū ⁊ īp
turbatū. omniū tamen motuū velocissi
mum vnde ne ppter velocitatem motus
eius mundi machina dissoluatur. retar
datur ordinato motu planetarum. ⁊ sui
motus eius impetus motu cōtrario mo
deratur. Mouetur quoq3 ⁊ quiescit. q2 li
cet in partibus mutet situ. tamen in toto
neq3 situ mutat neq3 variat locū. Tur/
batis igitur inferioribus. ⁊ quasi casuali
ter fluctuantibus celum cum suis orbibus
ordinis sui tenorē saltem in puncto nul
latenus derelinquit vnde motus celi est
totius tpis primū subiectū ⁊ modus et
regula omniū motuum alioꝝ. Est igitur
firmamentū mediante motu suo gene/
rationis ⁊ corruptionis in mundo infe
riori principiū effectiuū. Cuius ratio vt
dicit raban⁹. quoniā firmamentū sui lu
minis virtutē generationis effectiuam
ad terrā tanq3 ad propriū centrum diri
git ⁊ destinat. ⁊ radios suos in terre sup
ficie aggregat maxime ⁊ coadunat. sicut
ostenditur in scia pspectiua. Omne enī
corpus spericū concauū ⁊ luminosum in
quolibet puncto suo dirigit vnam lineā
radiosam in centrū illius corporis lumīo
si ad supficiē centri. ⁊ quāto quelibet li
nea radiosa est vicinior alteri linee exeū
ti ad supficiē centri. tanto ex vicinitate
vnius ad aliā est fortior ad imprimēdū
in centro effectū suum. Ex quo manife
stum est q cū corpus celi sit spericū. con
uexū ⁊ luminosum. ⁊ terra respectu ma
gnitudinis celi non obtineat nisi vicem

puncti cũ sit centrũ. in terra necessario fit maxima aggregatio celestiũ radiorum. Ex quorum virtute et cõtactu fit maxima generatio et productio rerũ generabilium in terra que est centrũ ipsius firmamenti. et quãuis sit principiũ generationis celũ. non tamen recipit generationẽ in se vel corruptionẽ vel diminutionẽ vel augmẽtum. Nam celũ in substãtia habet summã simplicitatẽ vniformitatẽ et puritatem nullã habens partium diuisionẽ nec cõtrarietatẽ. et ideo nullã habet ex se potentiam ad corruptibilitatẽ. vnde sic arguit Aristo. in li. de ce. et mũ. Omnis inquit corruptio est ex cõtrarijs. celo aũt nihil inuenitur cõtrariũ quare celũ non corrumpitur. Celum etiam quãuis sit in se et ex se vniforme. tamen habet necessario plures orbes et circulos in figura et magnitudine longitudinis et latitudinis differentes propter diuersas mansiones quibus indigent mortales. vt dicit arest. in li. de causis elementorum et alias. nam si sm vnam dispositionẽ et mensurã reciperet mũdus inferior influentiã radiorum periret alimentũ mortalium et generatio omnium inferiorum. Et ideo necessarium fuit motum celi esse obliquum vt ex eleuatione et depssione orbium nunc calor nunc frigus in centro generetur. vnde si directe celum moueretur quo ad nrm situ. omnia calore vel frigore in nro situ habitabili cõsumerent. vt di. Arest. Nec solum attendit in celo puritas et incorruptibilitas ex parte materie verũetiam pulcritudo et claritas ex parte forme. vt dicit Arist. in li. de sensu et sensato. Celũ ex sui natura splendidũ est. sed in partibus eius est differentia. Nam in stellis est maior aggregatio luminis q̃ in alijs partibus ipsius celi Unde ex parte forme habet rotũditatẽ cum cõuexitate superficiatem cũ claritate. dyaphaneitatẽ siue transparentiã et pspicuitatẽ vniformitatem in toto sed in partibus diuersitatem. ex mutuo cõcursu orbiũ et motu contrario planetarũ dicunt sapientes generari cõcentũ et armoniacã suauitatẽ. Unde macro. in li. ciceronis. exponens scipionis somniũ in. vi. de rep. libro. Impulsu et motu ipsorum orbium efficitur sonus ille qui acuta cum grauibus tpans. equalem sonũ facit et concentũ &c. Preter hec dicitur in li. de ce. et mũ. in fine q celum motus sui cõtinuitate inflãmat illud super qd mouetur. vnde ether ex motu celi ignitur. Motus enĩ causat calorem. vnde ibidẽ dicitur per se et sensibiliter inuenitur q ex motu fit calor et ex quiete frigiditas. et ideo calor materias emollit. et dissoluit. frigiditas vero aggregat et constringit vnde partes elementares motui celi vicinius existentes ceteris partibus mundi inferioris sunt calidiores vt patet in igne et aere. In tercio autem elemento scz in aqua est motus debilitatus. et ideo in ea est frigiditas sed non in vltimo. In quarto aũt scz in terra propter nimiã elongationẽ a motu celi fit distrĩctio in vltimo propter caloris absentiã dominiũ frigiditatis. Et ideo terra permanet quiescens et phennis vt non moueatur sicut dicit Arist. ibidem. Nobilitas itaq3 celi attẽditur in materia et substãtia in forma in motu in situ in substãtie sue simplicitate puritate et perpetuitate. In forme claritate dyaphaneitate siue perspicuitate et in sperica orbicularitate. In motus vniformitate velocitate et in virtuositate. in situs sublimitate. quia ad situm a centro terre maxime distat. et in dimensiua quantitate. quia eius magnitudo imaginationẽ immo rationis mensuram superat in potestate. quia omnia inferiora sibi subdita regulat ordinat et mensurat. Et quod super omnia mirabile est. omnia inferiora celum ordinat et immutat et tamen a nullo inferiori se immutationem aliquam recipit. nec aliquid sibi dissimile in natura et virtute aliqua ipsi celesti corpori se conformat.

Capitulum. III.

De celo aqueo siue cristallino

Sextum celum est aqueum siue cristallinum quod ex aquis positis super firmamentum diuinitatis potentia est formatum. Aquas enim esse sup celos collocat

tas diuine scripture autoritas nobis tradit, que ita sunt leuigate et subtiliate, quod in materiam celestem sunt conuerse, et ideo permanent ibi fixe. Beda tamen dicit quod aque ille celestes non corporali tenuitate sed graciali quadam soliditate virtute diuina super firmamentum sunt suspense, et isto modo ad impetus firmamenti moderationem vel ad caloris generati ex eius velocissimo motu repressionem. Opinio enim fuit Bede quod celum ignee sit nature sicut platonici posuerunt. Unde dicit Beda: Celum est subtilis et ignee nature totum dum a centro terre equalibus spacijs collocatum. Et ideo forte Bede videbatur quod ideo fuit necesse ibi esse aquas vt calor ille celestis ad inferiora non decreceretur quod ex tali inflamatione mundus inferior dispendium non pateretur, ex frigiditate enim naturali illarum aquarum super firmamenti verticem positarum dicunt aliqui stellam saturni esse frigidam propter illam quam habet ratione sui situs cum firmamento vicinitatem. Dicunt etiam quod firmamentum per virtutem illarum aquarum infrigidatum infrigidat orbem saturni sibi magis proximum et vicinum. Sed qualiter istud posset fieri rationabiliter non est perspicue ratione ytentibus manifestum. Nam cum aquosa substantia ratione vtriusque qualitatis sue, scilicet humiditatis et frigiditatis celesti substantie penitus sit contraria, non est bene liquidum philosophantibus qualiter inter corpora tam disparia possit vnitas aut concordia aliqualiter conueniri. Et tamen scriptum est Iob. xviij. Qui facit concordiam in sublimibus suis. Ideo alio modo sentiunt et opinantur moderni qui interiora phisice spectamina profundius vt arbitror sunt scrutati. Dicit enim alexander quod aque ille que super celos sunt non sunt ibi posite vt frigide et fluxibiles et humide vel etiam sicut solide, congelate, et ponderose. Iste enim proprietates sunt etiam inter se habentes contrarietatem et sibi mutuo repugnantes, sed potius per ordinationem diuine sapientie aque ille super firmamentum sunt sub mobilissima sue conditione diuinitus collocate, prout nature celesti maxime sunt propinque, et

frequentius est nature proprietas perspicuitatis et transparentie que principaliter et substantialiter inuenitur in natura aque ratione cuius habet conuenientiam et cum celo empireo et etiam cum firmamento. Et ideo posuit dominus aquas inferius sub ratione frigidi et humidi, cum alijs conditionibus necessarijs ad generationem et corruptionem sed easdem posuit in ratione perspicui prout fuit necessarium ad vniuersitatis conseruationem. Et ideo dicit celum esse dictum aqueum et cristallinum ratione mobilitatis et perspicuitatis. Est enim perspicuum ad modum cristalli, a superiori celo scilicet ab empireo, lucem vel luminositatis plenitudinem recipiens et receptum ad inferiora diffundens, et ideo dicitur celum quasi nobis inuisibile et occultum cristallinum vero quia durum. Et ideo in summo dicitur cristallinum, non quia durum sicut cristallus. Sed quia vniformiter est luminosum et perspicuum. Aqueum autem dicitur quemadmodum aque ex sua subtilitate et mobilitate mouetur, et illud motum mouet celum primum et illud alterum mouet quod sibi est magis propinquum. Et ideo illud celum quod mouet inferiora, inferiorum mobilium precipue est conseruatiuum vt dicit alexander.

Capitulum. IIII.

De celo empireo

Celum empireum est primum et summum celum, locus angelorum regio et habitaculum hominum beatorum. Et dicitur empireum a pir quod est ignis quasi totum igneum sic dictum non ab ardore, sed potius a lumine et splendore vt dicit Isi. Istud enim celum summe est lucidum influens lucem et splendorem super celum cristallinum sibi propinquum et proximum. Est autem de natura sua vniforme sine stellis, et speciforme vt dicit Dama. Ideo est spiritum, vt rerum spiritualium et corporalium sit contentiuum. Est enim naturaliter quietum immobile scilicet et immotum, vnde illud celum non est necessarium propter continuationem generationis inferiorum sed potius vt dicit alexander ad completionem vniuersi in genere corporum, secundum determinata extrema ad medium, est aut opacum in summo, scilicet terra

et luminosum in summo scȝ celum empireum ⁊ vtrūqȝ corpus scȝ extremū supremum ⁊ infinitum est de se imobile et quietū. Istius celi proprietates describit rabanus vtens verbis basilij in exameron sic dicens. Celum ei empireum est corpus primū. natura simplicissimū de corpulentia habens minimū. quia subtilissimū. primū mundi firmamentum. quantitate maximū. qualitate lucidum figuratione spericū. locali situ supremū. quia a centro remotū. amplitudine sua spirituū ⁊ corporum visibilium ⁊ inuisibilium contentiuū. dei summū habitaculum. licet eni deus sit vbiqȝ tamen specialiter dicitur esse in celo. quia ibi relucet potissime sue virtutis operatio. et iō celum dicitur specialiter sedes dei. quia in corpore mūdi species celi pulcrior est. vt dicit Damas. In celo diuina virtus manifestius opatur.

Capitulum. V.

De ethere

Ether grece splendor dicitur latine. Ether sm Isido. est supior regio' supremi intersticij aeris et ignis vbi est perpetuus splendor luminis siue lucis. anaxagoras autem dixit. nomen etheris est nomen ignis. Et hoc putauit vt dicit arist. propter ipsius inflamationem que causatur ex velocitate sui motus. Unde sm ipsum anaxa. omne inflamans ⁊ inflamabile vocatur hoc nomine Marcianus autem dicit ꝙ ether est locus ab inferiori mundo sepatus inuisibilis respectu inferiorum que patiuntur multiplicem variationem. In ethere vero vbi dies est perpetuus nox diuino lumini non succedit nec miruȝ. quia tam altum locum vmbra terre que noctis causa est in ethere non accedit. sm Aristo. vero in libro methororū ether nihil aliud est ꝙ̄ vnum elementum. nec est ex elementis quatuor. quicquid eni supra lunarem globum est nature est separate a natura inferiorum elementorum vnde ether neqȝ est graue. neqȝ est leue. neqȝ rarum. neqȝ densum. neqȝ per alterius corporis penetrationem diuisibile Naturam eni ethereaȝ nulla ingreditur corruptio vel alteratio vniuersaliter vel particulariter qđ ei accideret si ex elemētis cōpositionē aut originē contraxisset. Anaxago. tamen dicit ꝙ ether est aer inflamatus ⁊ dicit qđ quāqȝ descendit inferius ⁊ in terra occultatur. vnde ꝑter sui subtilitatē. nūc sursum. nunc deorsum regiratur. vnde terremot' gignitur ex virtute etherea in terre visceribus occultata sed dicit arist. ꝙ sermo iste est error quoniam subtile nō descendit deorsuȝ ⁊ etiā si descenderet hanc opationē nō faceret. sm Macro. aūt splendor etheris sub spera celi per ambitū totius mūdi rutilat ⁊ refulget. cōtinet aūt in se orbes septem planetarū qui mouenť ꝯ motū firmamēti. Inferior itaqȝ pars etheris velocitate sui motus. inflamat superiorē ptē materie elementaris ⁊ ex illa inflamatione gignitur spera ignis. sicut dicitur in. li. de ce. et mū. in fine. Ex materia ei sic ignita non gignif nec inflamaf ipē ether. qꝛ ab inferioribꝫ non recipit aliquā imutationē ꝗ̄uis inferiora ab ipo imutenť

Capitulum. VI.

De spera celi

Spera celi vt dicit Isi. est species quedam in rotundū formata ab eodem in idem circa suū centrum equis spacijs circulariter reuoluta. hanc sperā neqȝ principium. neqȝ fineȝ habere. pꝫ asserunt. Ideo propter sui circulationeȝ vbi incipiat ⁊ vbi finiat nō facile apprehenditur. nec fuit aliqua figura celo cōuenientior ꝙ̄ sperica. tum ꝑter sui ipsi' simplicitatē. tum propter capacitatem. tum etiam propter vniformitatē. vt dicit Isido. Spera itaqȝ sm Alphraganū est orbicularis superficies celestis corporis in quo fixe stelle cōtinenť. Et hec spera duobus polis circumuoluitur. quorum vnus est septētrionalis qui nunqȝ nobis occidit ⁊ dicitur polus arthicus id est borealis. Alter polus est antharticus seu australis qui nunqȝ a nobis videtur vel propter nimiam a nobis elongationeȝ vel propter terre interpositioneȝ. Inter istos duo polos ꝗ̄si inter duas mundi

ether gin

vñ terremot

vñ ignis cau

extremitates spera celi voluitur et mouetur et cum ipsius motu stelle in eo site ab oriente in occidentem. et iterum ab occidente in orientē motu diurno et nocturno. xxiiij. horaꝝ spacio circūferunt᷑. Tanta autem celeritate sperica celi circūfertur ꝙ nisi aduersum eius ꝑcipitem cursum planete occurrerēt et eius impetum moderarent machina mundi dissolueretur. et ideo ſm Alphraga. septem orbes planetarū sunt sub spera mutuo se intersecantes per quos planete motu cōsono incedentes. raptui firmamenti obuiāt et etiam eius velocitatem reprimūt et retardāt. Voluitur autē tota spere moles oblique circa medium. s. circa axem. Est autem axis quedā linea intellectualis que recte per mediā pilam spere tendēs in duos polos se extendit circa quā celi ambitus quasi tota circa axem circulariter se reuoluit. Cardines aūt celi sunt extreme partes axis que insigniunt᷑ ipsis polis. Et sunt cardines dicti. quia sicut cardo hostiū in polorum concauitatibꝰ reuolusitur. et sunt isti cardines cōuexi vel curui. s. circūflexi. vt dicit Isido. Spere vero celestis medietas dicit᷑ hemisperium. s. pars que a nobis totaliter videt᷑. sed ob defectum visus terre cōiungi putatur. vnde et circulus vbi finitur orizō id est visus terminatio nuncupatur. vt dicit Isido. Recollige igitur breuiter ex predictis. ꝙ spera celi est luminosa substantia luminis vsqꝫ ad centrum suum. id est vsqꝫ ad terram diffusiua. cuius circumferentia est a centro terre remotissima. Et ideo illa que in celo sunt maxia. nobis propter summā distantiam videntur esse minima. Omniū inferioꝝ est cōtentiua. omniū inferioꝝ est ordinatiua informatiua. generationis et vegetatōis effectiua sibi contrarioꝝ raptiua et attractiua. Nam motus sui violentia planetas sibi obuiantes post se trahit. ſm armoniaꝫ est ꝓcessiua. Nam sicut di. aris. in li. de ꝓprietatibꝰ elementoꝝ ex ordinato spere motu et cōtrario planetaꝝ occursu. gignit᷑ in orbe stridor. i. armonia vel modꝫ acro. impulsu et motu ipsoꝝ efficitur sonus ille et acuta cū grauibꝰ ꝓpans efficit cōcentus varios et diuersos. sed ꝓpter nostri auditus defectū et illius soni excessum armonia illa a nobis nō audit᷑ sicut nō licet solē videre nō possumus quāuis citissime moueatur. Nam radiorū claritate acies visus nostri superatur.

Capitulum. VII.

De circulis celi

Circuli celi sunt plures quorum duo sunt visibiles. s. galaxias et zodiacus. Alij sunt inuisibiles. s. circulꝰ equinoxialis diuidens duo hemisperia. tangens zodiacum in ariete et in libra. Alius est circulus solsticialis estiualis eo ꝙ sole in eo existente. fit solsticiū estiuale. Iste circulus tangit zodiacū in cācro et est quasi cōiunctio nostri habitabilis et torride zone. Alius est palellus siue circulus septētrionalis siue arthicꝰ et est quasi diuisio nostri habitabilis et frigide habitabilis. Circulus vero qui est ex parte torride zone et alterius habitabilis zodiacū tangit in capcorno et dicitur iste circulus solsticialis hyemalis eo ꝙ sole existēte in eo fit solsticiū hyemale. alius est palellus siue circulꝰ antharticus seu australis versus austrū et opponitur arthico palello. Dicunt᷑ aūt hi circuli palelli quasi circuli eque distātes a para qd' est iuxta et lele qd' est distans. equaliter enī distant ab inuicē palelli. Sunt ꝑter hec duo circuli qui dicunt᷑ coluri. Colurus septētrionalis qui incipit a polo septētrionali per cancrū et capcornum circulariter ꝓcedens iterum redit ad suū principiū. Alius est colurus australis. per librā in arietē similiter redit ad suū punctū et dicitur coluri ꝗsi collathauri a cauda bouis siluestris q̄ erigēs caudam circulum facit imꝑfectū et dicitur coluri quasi circuli imperfecti. Decimus circulꝰ est orizon. i. finitiuꝰ visus. qꝛ circulo illo celū et terra videtur pariter copulari. Est etiā circulus meridianus designās illā partem zodiaci in q̄ sol videt᷑ equaliter distare inter oriente et occidente et isti duo vltimi circuli nō sunt in spera. quia ſm diuersos situs et aspectus variantur. Hucusqꝫ Isi.

Capitulum. VIII.

De galaxia siue lacteo circulo

Galaxias est circulus celestis. ceteris circulis celi pulcrior et candidior incedens per medium celi incipiens ab oriente usque ad septētrionem per cancrum et capricornū procedens iterum ad punctū suum. Dicitur autem lacteus circulus quia inter omnes circulos celestes notabiliorem habet claritatem. vnde et de nocte nauigantes et itinerātes dirigit et reducit. quāto autem aura nocturna est serenior et frigidior tāto incessus galaxie est manifestior. Secūdum autem opinionē vulgi. galaxias dicitur vestigium solis. quod post se relinquit sol qui currit in illo circulo. Sed aris. hoc dicit esse falsum. quia si esset galaxias ex impressione transitus solis. oporteret quod hec impressio esset in signis in quibus currit sol cum alijs stellis mobilibus. et hoc videmus esse falsum. quia transcēdit terminos zodiaci vbi sol nullatenus appropinquat sicut dicitur in libro metheororum. Ideo anax. et democritus dixerunt galaxiam esse ex reflexione luminis ad aerem sicut in speculo. sed hoc est falsum vt dicit arist. ibidē. quia si hoc esset permutaretur. sicut ē permutatio luminis. hoc autē est falsum. quia videmus galaxiam semper in eodem loco nec recedit ab eo. Dicit ergo aristo. sic. Ignis propinquus orbi est inflāmatus et lucidus et in locis vbi videtur galaxias sunt stelle multe parue et luminose et in illis relucet fulgor ille. et ideo apparet locus ille magis radiosus nec recedit ab vno loco orbis. hucusque aristo. in li. primo metheororum. ca. ij.

Capitulum. IX.

De zodiaco

Zodiacus est circulus obliquus in. xij. partes distinctus equales que. xij. signa a philosophis sunt vocata. nobis autē signant in qua parte celi sol et planete immorentur. Sunt igitur. xij. s. g xij. spacia equaliter distincta et stellis notabilibus ab astrologis denotata. vnū autem quodque signum in. xxx. diuiditur gradus. et gradus in. lx. diuiditur minuta et minutum in. lx. secunda. ita quod. lx. secunda minutum vnum faciunt. lx. minuta gradum vnum et. xxx. gradus signū vnum. Signa autem ista sunt proprijs nominibus appellata sicut aries et thaurus et sic de alijs. Et vocantur animalia non quia animalia sunt in celo collocata. sed quia in suis effectibus animaliū talium proprietates aliquas representāt vt post dicetur. Inter ista autem. xij. signa quatuor sunt cardinalia secundum Isi. scilicet cancer in summo. capricornus in imo aries et libra in medio. Prima duo dicuntur solsticiaria. quia in cancro existēs sol. vlterius ad nos non accedit. in capricorno remotius non recedit. In primo facit longissimos dies et breues noctes in secundo econtra. In alijs vero duobus fit equinoctium in ariete fit vernale. in libra vero fit equinoctium autūnale et tunc vtroque tempore dies noctibus sūt equales. In istis etiam signis tria sunt ignea scilicet aries leo sagittarius. tria vero sunt terrea. s. taurus virgo capricornus. et tria sunt aerea. scilicet gemini libra aquarius. et tria aquatica. s. scorpio cācer piscis. Et inter ista que sunt ignea et aerea sunt calida et masculina et diurna Que vero sunt aquatica et terrea sunt frigida et femina et nocturna. Inter ista etiam sunt quatuor mobilia. s. quatuor cardinalia. s. aries cancer libra capricornus. quia in eis mutatur tempus. Et quatuor sunt fixa in quibus figitur ipsum tempus. s. thaurus. leo. scorpius. aquarius. et quatuor sunt cōmunia in quibus ipsa cōmiscentur. s. gemini virgo. sagittarius piscis. Et dicuntur ista signa domus. quia domicilia sunt et habitacula planetarum. et ex his domibus quedā dicuntur domus triplicitatis quedā exaltationis. Nam illa signa que cōcordant in vna natura faciunt triplicitatē. et eodem nomine nuncupantur. et sic in quatuor partibus celi ordinantur. Nam in oriēte sunt ignea. aries leo. sagittarius. Terrea sunt taurus. virgo capricornus in austro. Aerea sunt gemini libra et aquarius in occidente. Aquea sunt cācer. piscis. scorpio in septētriōe. Et inter

istas triplicitatis domus fortiores sunt
in suis effectibꝫ orientales occidentali
bus ⁊ septētrionales australibus. quia
in eis nobiliores planete dominantur.
Nam triplicitas orientalis que est p̄ma
habet solem de die et lunam de nocte. et
saturnus ꝑticipat cum eis die et nocte.
Triplicitas occidentalis habꝫ saturnū
mercurium ⁊ iouem. Triplicitas septē
trionalis habet venerem lunam et mar
tem. Australis vero habet saturnuꝫ mer
curium ⁊ iouem. Dicuntur insup signa
domus exaltationum. quia planete ꝑut
magis vel minus exaltātur in signorum
gradibus. perfectius ⁊ virtuosius operā
tur. Nam sol habet virtutem suā et exal
tationem in. xviij. gradibus arietis. ⁊ ca
sum in eodem gradu libre. Venus habꝫ
gloriam suam in piscibus. xxviij. gradu
et casum siue tristiciam suam in cōsimi
li casu signi oppositi. s. virginis. Mercu
rius erigitur in virgine. xv. gradibus et
cadit in piscibus gradibus totidem. Lu
na erigitur in thauro tribus gradibus
et totidem cadit in scorpione. Saturnꝰ
erigitur in thauro. xxi. gradibus et ca
dit totideꝫ in ariete. Mars erigitur in
capricorno gradibus. xxviij. et cadit toti
dem in cancro. Jupiter et caput draco
nis erigitur in geminis gradibus tribꝰ
et cadit totidē in sagittario. Cauda eri
gitur in sagittario tribus gradibus ⁊ ca
dit in geminis. Preter ista vnūquodqꝫ
signum diuiditur in tres partes que fa
cies nuncupātur quarum initium est a
primo gradu arietis ⁊ durat vsqꝫ ad. x.
secūda durat vsqꝫ ad. xx. tercia durat vs
qꝫ ad. xxx. prima facies arietis datr̄ mar
ti. secunda soli. tercia veneri. prima faci
es tauri est mercurij. secūda lune. tercia
saturni. prima geminoꝝ est iouis. secun
da mercurij. tercia solis. prima cancri ē
est veneris. secūda mercurij. tercia lune.
prima facies leonis est saturni. secunda
iouis. tercia martis. prima virginis est
solis. secunda veneris. tercia mercurij.
Prima libre est lune. secūda saturni. ter
cia iouis. prima scorpionis ē martis. se
cūda solis. tercia veneris. prima sagitta
rij est mercurij. secūda lune. tercia satur
ni. prima capricorni est iouis. scōa mar
tis. tercia solis. prima aquarij ē veneris
secūda mercurij. tercia lune. prima pisci
um est saturni. scōa iouis. tercia martis
Planeta igitr̄ exn̄s ī domo ꝓpria hꝫ qnqꝫ
fortitudines in gradu exaltatōnis hꝫ q
tuor. in domo triplicitatis habet tres in
facie vnā aut duas. ⁊ qui magis abūdat
inter planetas numero. magis ꝓualet
in fortitudīe ⁊ quilibet planeta fortior ē
in domo ꝓpria qꝫ aliena ⁊ ex fortitudine
signi in quo est fortificatr̄ ⁊ ex debilitate
debilitatr̄. sicut fortis vir fortior ē ī equo
forti qꝫ in debili. ⁊ ideo astrologi in iudi
cijs suis vt di. misael. considerāt domos
ascēdentes. i. ascēsum signoꝝ ⁊ planeta
rū dignitates vt s̄m eoꝝ principatus et
dominiū in domibꝫ angularibꝫ vel ascen
dentibꝫ in angulis vel ab angulis caden
tibꝫ coniciāt ⁊ iudicēt de futuris. Dicū
tur aūt quedā signa domus angulares si
cut signa cardinalia de quibꝫ supra sicut
cācer. libra. capcornꝰ ⁊ aries. quedā dicū
tur domꝰ succedētes angulis. s. thaurꝰ q̄
succedit arieti. ⁊ leo q̄ cancro. ⁊ scorpiꝰ q̄
libre. ⁊ aquariꝰ qui succedit capricorno.
Quidā vero dicunt domꝰ cadētes ab āgu
lis. s. gemini. virgo sagittariꝰ pisces vt pa
tet in figura misael. Scd̄m istoꝝ signo
rum ortus ⁊ occasus oppositiones. ꝯiun
ctiones et aspectus diuersa ꝯtria accidūt
in hoc mōo. Nam sicut dicit idem autor
ista q̄ sunt vi nature ⁊ generātur sub for
ti signo masculino ascēdente ⁊ forti pla
neta bono cuꝫ bono aspectu in ipo ascēdē
te existe fortis ⁊ bone sunt dispositōnis
in suo genere ⁊ ecōtrario. domꝰ itaqꝫ an
guli prima domꝰ ē oriētalis. s. signū aries
Domꝰ vero celi siue septētrionis ē cancer
angulꝰ vero occidētalis est libra. ⁊ angulꝰ
terre est capricornꝰ. Hec signa quatuor
angularia maxīe sunt virtutis ⁊ oriētale
plusqꝫ occidētale. ⁊ septētrionale plus
qꝫ australe. vnde angulꝰ terre est tribus
alijs minus fortis sicut idē dicit autor.
Domꝰ succedentes sunt mediocris effe
ctus ⁊ virtutis scꝫ signū ab ariete scd̄m. i.
thaurꝰ. ⁊ signū. iij. v. viij. xi. Et inter hec si
gna siue domos. octauū signū prioris est
operationis ⁊ significationis. ⁊ ideo vocatr̄

ab astrologis dom' mortis. Reliqua autem signa dicuntur domus cadentes. s. iij. v. vij. ix. x. xi. sunt etiã debilioris effectus et peioris significationis et maxime vi. et xij. Et hui' ratio est vt dicit autor. quia in sexta domo vel signo dominatur mars. et ideo vocatur domus infirmitatis et debilitatis omniũ rerum. et in illo signo est gaudiũ martis. et i. xij. est saturni gaudiũ. et ideo vocatur domus inimicicie tristicie et laboris. Signa etiã siue domus dicũtur mutuo se aspicere et sunt tres aspectus pncipales. s. sextilis tercius et quartus aspectus. Sextilis dicitur quãdo aliquis planeta in aliquo signo ascendente aspicit terciũ ante se et terciũ post se. Et hoc est a tercio in vndecimum. verbi gratia. Si aliquis planeta fuerit in initio arietis. aspicit eum qui est in capite geminorũ ante se. et eum q̃ est in initio aquarij post se. quod ẽ signũ vndecimum. Et hic vocatur sextilis. eo q̃ teneat quartã partem celi. s. gradus lx. et talis aspectus est laudabilis bonus et fortunatus. Est enĩ signũ domus dilectionis medie s'm astrologos vt dicit autor supradict'. Tercius aspectus fit a quinto signo et nono. verbi gratia. planeta qui fuit in initio arietis. aspicit eũ qui fuerit in leone ante se. et eum q̃ fuerit in sagittario post se. quod est signum nonum. et dicitur tercius quia continet terciam partẽ celi. scilicet. cxx. gradus. et hic aspectus ẽ optimus. quia est in signo pfecte amicicie vt dicit autor. Quart' aspectus est a quarto signo et decimo. verbi gratia. Planeta q̃ fuerit in initio arietis aspicit illum qui est in capite cancri ante se. et eum qui est in capite capricorni post se. quod est signum decimum. Et hic aspectus dicitur quartus. q2 quartã partẽ celi cõtinet. i. xc. gradus. et h aspectus est malus. q2 in illo signo ire et inuidie et inimicicie sunt et impfecte. vt di. autor pdictus. Coniunctio vero et opposi tio nõ sunt aspectus. quãdoq3 tamen dicuntur aspectus abusiue. quãdoq3 vero signum primũ respicit septimũ. vt aries libram. Dicitur aspectus oppositus et est pessimus. quia signũ est pfecte inimicicie et pessima ptendit. maxime si aspectus fuerit martis et saturni siue solis. Quãdo vero planeta conuenit cũ planeta eodem signo ascendente vel in signo sibi cõiuncto ante vel retro tunc dicitur coniunctio. et hec potest esse bona si planete fuerint boni. et ecõuerso mala si fuerint mali sicut di. autor. et hec oĩa patent in figura quã posuit autor iste.

Capitulum. x.

De signo arietis

Naturas aũt singulorũ signorũ per ordinem recolligamus ex signo arietis exordiũ sumentes. Aries igitur est orientale signũ sic dictum. quia sicut aries in iacendo sup latus vnũ. equaliter mutat vices sic sol existens in illa parte zodiaci que aries dicitur facit equinoctium. et equales facit dies artificiales atq3 noctes. Et sicut dicit misael. Aries est signũ igneum masculinũ diurnũ. instabile. dom' martis in. xix. gradu ei' exaltatio est solis. domus eius sol de die de nocte vero iupiter. et saturnus participat cũ eis de prima triplicitate prima ẽ Prima facies eius martis. secũda solis tercia veneris. de corpe hominis dominatur capiti et faciei et multos facit in corpore capillos corpus curuũ faciem obliquam oculos graues. aures breues. collum longum. Domus est vite et natiuitatis hominis. quia sicut hoc signum ab inferiori parte terre ad superiora ascendit et a tenebris ad lucem vadit. sic nat' de tenebris egreditur. et vi illius signi abdita prodeunt in lucem et secreta sapientibus innotescunt. Et sicut narrat Albu. in libro de motibus astrorum. In tercio inquit vel quarto gradu arietis occidente. oritur signum libre et mouet aerem. In decimo gradu oritur stella que dicitur almareth et alpheta et serenat aerem. In. xxv. gradu occidũt pliades etc. Quando autem sol vel luna vel aliquis planetarum intrauerit primum vel secũdum vel tercium gradũ arietis erit nubilum et ventus a meridie et frigus et tẽpestas. In gradu autẽ. xxix. aut. xxx. erit magnus calor.

Capitulum. XI.

De signo thauri

T Aurus sm misael est signum terreum. frigidum. fixũ nocturnũ domus veneris. secũda exaltatio lune in quarto gradu eius. domus eius de die est venus. in nocte luna. et mars participat cum eis. de triplicitate est secunda. Prima facies est mercurij. secũda lune. tercia saturni. ex corpore hominis dominatur collo et gutturi. datqꝫ faciem amplam ⁊ curuam. nasum dat grauem ⁊ lõgum. amplas nares. oculos graues. capillos eleuatos ⁊ nigros. collũ grossum verecundũ facit hominem. honeste incedentem. ⁊ tamen vanum. Domus ē substantie ⁊ possessionis acceptionis ⁊ datõnis. Et ideo dicitur taurus. quia taurꝰ sulcando terram fecundat ⁊ locupletat. Tunc etiam quando sol est in tauro terra est arabilis ⁊ congrua agriculture sm albu. In primo gradu thauri oritur sidus paliciter. in. vi. orion occidit et mutatur aer in. viij. oriuntur pliades ⁊ turbant aerem. In. xvi. oriuntur hyades ⁊ turbant aerem.

Capitulum XII.

De signo geminorꝫ

S Ignum geminorum sm misael Est signum aereum. masculinũ mediocre. diurnũ domus mercurij. exaltatio caude draconis in tercio gradu eius. domus eius in die est saturnus. in nocte mercurius. iupiter participat cuꝫ eis. de triplicitate est tercia. Prima facies est iouis. secũda martis. tercia solis. In corpore hominis dominatur humeris brachijs ⁊ manibus. mediocrem efficit staturam ⁊ hominem pulcrum ⁊ cõuenientem. Cui cõiunctus mercurius si fuerit fortunatus disponit hominem ⁊ abilem facit ad literaturam ⁊ scripturã Domus cognationis est ⁊ propinquitatis. consiliũ religionis et fidelitatis epularum ⁊ somniorũ sm Alb. Gradu primo geminorũ occũbente. oriuntur hyades et mutant aerem. et post archites et achites. i. aquila. xxiij. gradu. i. delphini xxvi. ⁊c. Isti gemini vt dicit Isi. sm poetarum fabulas fuerunt castor et pollux frēs gemini et vterini. viri fortissimi. quorum gratia dicitur tunc sol esse in geminis. quia sole in illa parte celi existente virtus ad fecũdandũ inferiora geminatur. tunc etiam bella inter cognatos. aliquotiens geminãtur. Aliam tamen signat ygini rationem. s. quando castor pest inferis tunc pollux pest superis et ecõuerso. quod ideo sm marci. fingunt. quia in estate cum noctes sint breuissime quãdo vna pars constellationis occidit alia pars anterior oritur ⁊ ascēdit Et pro tanto dicitur vnus fratꝫ celos. alius inferos possedisse.

Capitulum. XIII.

De signo cancri

C Ancer est signum aqueum femineum instabile nocturnũ. domꝰ lune. exaltatio iouis in. xv. gradu eius. in die venus est eiꝰ domus in nocte mars et luna participat cum eis. de triplicitate est quarta. Prima facies eius est veneris. secũda martis. tercia lune. Super corpus habet dominium super pectus. costas ⁊ pulmonē. et facit in corpore grossiciem. Nam a medio eius facit hominem grossum ⁊ incõpositum atqꝫ rudem. superius vero subtilem. dentes curuos et tortos. Et vocatur domus patris ⁊ casarũ vinearum ⁊ omniũ que crescunt sup terram castrorꝫ villarũ et ciuitatũ thesaurorum sepulture ⁊ hereditatũ. De hoc dicit albu. v. gradu cancri occũbente. oritꝰ capricornus et mutatur aer. in. x. gradu oritur orion ⁊ mutatur aer in caliditate in. xxix. gradu oritur feruēs canicula. et canis plenus apparet et fit magna pturbatio aeris. Dicitur aũt cancer sm Isi. Nam cancer est animal retrogradũ sic sol peragrans illam partem zodiaci que vocatur cancer facit retrogradationem in. viij. gradu cancri. Tunc etiaꝫ sol extollitur versus tumorem spere versus nostrum habitabile. et situm in terra ꝙ nõ potest plus extolli. ⁊ tunc retrograditur descendendo per signa inferiora vsqꝫ ad capricornum.

Capitulum. XIIII.

De signo leonis

Signum leonis s*ecundu*m misael est signum igneum masculinu*m* fixu*m* diurnu*m*. domus solis et illius exaltatio. domus eius sol in die iupiter de nocte et saturnus p*ar*ticipat cu*m* eis et de triplicitate est prima. Prima facies est saturni. secu*n*da iouis. tercia martis. In homine co/operatur stomacho lacertis cordi et dorso. efficit hominem superius grossu*m* inferius subtilem. magni animi. crura habentem subtilia. Domus au*tem* vocatur vilioru*m* et nouoru*m* vestimentoru*m* libroru*m* et honorum. De hoc dicit albu. In quarto gradu leonis aquarius et chion oritur. et fit aeris mutatio. in. xx. gradu oritur cancer et occidit capricornus. Dicitur aute*m* illud signum leo. quia leo fortissimu*m* animal est maxime caliditatis p*re*cipue ex parte pectoris. et partis anterioris. sicut sol intrans illam partem signi acrius radios imprimit q*uam* in fine quando ab illo signo exit. vt dicit Isido.

Capitulum. XV.

De signo virginis

v

Irgo est signum terreum frigidum mediocre nocturnu*m* dom*us* mercurij prima et est exaltatio mercurij xv. gradu eius. domus eius in die est venus in nocte luna. et mars p*ar*ticipat cum eis de triplicitate est s*ecun*da. Prima facies eius est solis. secu*n*da veneris. tercia mercurij. Ex parte hominis habet in potestate ventre*m* et intestina. p*er*sona*m* pulcra*m* facit pulcros oculos. faciem decora*m*. et mitigat volu*n*tate*m*. Dom*us* est infirmitatis seruoru*m* et ancillaru*m* et bestiaru*m* inconstantia*m* significat et mutatione*m* de loco ad locu*m* et h*oc* signu*m* dicitur v*ir*go. q*ui*a v*ir*go sterilis est et sine fructu. sic sol intra*n*s illa*m* p*ar*te*m* zodiaci q*ue* vocatur v*ir*go suo calore humore*m* co*n*sumit et sic terra*m* a fructu sterilem facit.

Capitulum. XVI.

De signo libre

l

Ibra s*ecundu*m misael est signu*m* aqu*eu*m masculinu*m* instabile diurnu*m*. domus veneris. prima exaltatio saturni in xxi. gradu eius. domus eius ven*us* de die saturnus. de nocte mercurius. et iupite*r* p*ar*ticipat cum eis de triplicitate est tercia. Prima facies eius est lune. s*ecun*da saturni. tercia iouis. de corpe hominis regit inferiora ventris intestina et vmbilicum. Domus est vxoris et nuptiaru*m* co*n*tentio*n*is furti et rapine. De hoc albu. in. v. gradu libre. leo oritur et alterat et calefacit aere*m* in. xxij. gradu corona oritur et fit maxima p*er*turbatio aeris. xxx. oriu*n*tur hyades p*er* tum et fit maior p*er*turbatio aeris. et p*ost* orit*ur* virgo. Dicitur au*tem* hoc signu*m* libra. ab instrumento ponderadi. quia sol existe*n*s in illa p*ar*te celi que d*icitu*r libra. dies cu*m* noctibus silles efficit et equales s*ecundu*m Isi.

Capitulum. XVII.

De signo scorpionis

s

Corpio est s*ecundu*m misael signu*m* aq*ueu*m frigidu*m* fixum et nocturnum. Domus prima martis. nulli*us* exaltatio. domus eius in die venus in nocte mars et luna p*ar*ticipat cu*m* eis. de triplicitate est quarta. Prima facies est martis. secunda solis. tercia veneris. Et p*ar*te hominis mebris deseruit generatiuis renibus et vesice. facie*m* dat rubicu*n*da*m* et parua*m*. capillos multos. oculos p*ar*uos. crura lo*n*ga. pedes magnos et leue*m* facit hoiem et instabilem irascentem ac mendace*m*. dom*us* d*icitu*r mortis et timoris. debili et laboris. da*m*ni et co*n*tentionis belli caliditatis et i*n*genij. De h*oc* albu. in. ij. gradu scorpionis stelle hyades oriuntur et fit magna p*er*turbatio aeris et te*m*pestas et post oritur taurus. In. x. gradu eius occidunt pliades et fit aeris serenitas. Dicit*ur* au*tem* signu*m* illud scorpi*us*. quia scorpi*us* est a*nim*al valde p*un*gitiuu*m* cu*m* cauda. si*mi*l*ite*r sol exi*n*s in illa p*ar*te zodiaci q*ue* d*icitu*r scorpius ca*usa* est lesionis et pu*n*ctionis corporis humani. q*ui*a tu*n*c declinans min*us* calefacit aera. et i*de*o aer distemp*er*at*ur* in frigiditate cito ledit et pu*n*git corpus. vt di. Isi.

Capitulu XVIII.

De sagittario

s

Agittari*us* s*ecundu*m misael e*st* signu*m* aq*ue*u*m* masculinu*m* mediocre diurnu*m* ex/

altatio caud in.iij.gradu. domus eius i
die est sol.in nocte iupiter.saturn⁹ ptici
pat cũ eis. de triplicitate est prima. Pri
ma facies eius est mercurij.secũda lune
tercia saturni. Ex parte hois disponit fe
mora longas facit coxas ⁊ crura.faciem
longã. ⁊ mentũ subtile.hoiem facit pul/
criorez retro q̃ȝ ante.capillos dat subti/
les.ventrẽ magnũ et in motu facit homi
nem delectari. Dicitur domus itineris.
fidei sapientie.magisterij ⁊ honoris ex
magistratu sapientie astroꝝ ⁊ diuinatõ
nis somnioꝝ. De hoc di. Albu.ij.gradu
sagittarij cũ oriuntur pliades statim oc
cidunt ⁊ oritur caput scorpij ⁊ fit valida
turbatio aeris.xiij.gradu hyades occi
dunt ⁊ mutatur aer. Dicitur aũt sagitta
rius istud signũ quia sicut sagittari⁹ emit
tit sagittas.sic sol existens in illa parte
zodiaci ad nos emittit grandines plu/
uias atq̃ȝ niues.

Capitulum.xix.

De capricorno

c Apricornus s̃m Mi.est signum
terreũ.frigidũ.instabile.noctur
num.saturni primũ domiciliũ.exaltatio
martis est.in.xxviij.gradu eius domus
ei⁹ est de die venus.i nocte luna. ⁊ mars
pticipat cũ eis.de triplicitate est secun/
da. Prima facies eius est iouis. secũda
martis. tercia solis. In corpe hominis
respicit genua subtilia dat crura corp⁹
siccum faciem hispidã ⁊ hirsutam. Do/
mus vocatur dominij ⁊ honoris. regis ⁊
regni glorie ⁊ imperij. substantie furtim
sublate. De hoc albu. In quarto gradu
capricorni oritur cancer i.xxx.gradu oc/
cidit caput cancri ⁊ oritur caput capcor
ni. Dicitur capricornus q: caper est ani
mal cornibꝰ petens supiora. sic sol exñs
in illa pte zodiaci facit solsticiũ hyema/
le.⁊ tũc incipit ascendere p signa versus
arietem ⁊ versus cancrum.

Capitulum.xx.

De aquario

a Quarius s̃m misael signum est
masculinũ.fixum. diurnũ.domi
cilium saturni.sed nullius est exaltatio.
domus eius in die saturn⁹.in nocte mer
curius.iupiter pticipat cũ eis. de tripli
citate est tercia. Prima facies eius ẽ ve/
neris.secũda mercurij.tercia lune.dña/
ri dicitur tibijs hominis vsq̃ȝ ad cauil/
lam pedis facit hominẽ gloriantẽ.multa
deuastantẽ.pulcram facit faciem ⁊ colo
ratam. ⁊ tybiam facit alicuius altera lõ
giorem. Domus vocatur amicicie mer
cati ⁊ fortune.redditus tributi.substan/
tie regis militis aut peditis. De h̃ albu.
In quarto gradu signi aquarij orit leo.
in.xi.gradu regia stella ⁊ lampades occi
dunt ⁊ mutãt aerem. ⁊ post capricornus
⁊ oritur caput aquarij. Dicitur autez si
gnum istud aquarius s̃m fabulas pincer
na deoꝝ manibꝰ eoꝝ aquã fundens vn/
de tenet vrnaz. Et ideo tunc dicitur sol
esse in aquario eo q̃ tunc tpis cõdensat̃
aer in aquas multas et fiunt pluuie pl⁹
q̃ȝ in alio tpe vt di. Isidorus.

Capitulu.xxi.

De signo piscium

o Signum piscium s̃m misael est
signum aqueũ.frigidum medio
cre nocturnum.domicilium iouis. Sed
exaltatio veneris in.xxvij. gradu eius.
Domus eius in die est venus in nocte
mars ⁊ luna participat cũ eis. de tripli/
citate est quarta. Prima facies eius est
saturni.secũda iouis.tercia martis. De
corpore hominis regit pedes amplũ dat
pectus paruũ caput. florentem barbam
⁊ pulcram.album facit hominez.magni
animi.rotũdisq̃ȝ oculis. Uocatur autez
istud signũ domus inimici asini. ⁊ equi ⁊
omnis bestie que equitatur. Et signat la/
bores lamentationẽ ⁊ tristiciã.susurra/
tionem ⁊ dolositatez maliuolentiã ⁊ car
cerem. De hoc albu.in.x.gradu signi pi/
scium ortus est virginis in.xij.gradu che/
le.i.libra oritur in.xix. gradu oritur cã
cer.in.xxiij.gradu orion ⁊ aquari⁹ oriun
tur. Dicit̃ autẽ signũ istud piscũ eo q̃
tunc tpis fit generatio piscium ⁊ cõfrica/
tio quia calore solis ascendẽte ⁊ humores
dissoluẽte solent tũc pisces cõfundere se
mẽ suũ. vt di. Ish. Has itaq̃ȝ.xij.signoꝝ
celi pprietates ⁊ occultas virtutes s̃z astro

logos et eorum iudicium. huic opusculo inter seruit estimans vtile esse legentibus eorum nomina in scriptura breuiter et pariter inuenire. quid de eis senserint antiqui. et quare eis talia nomina imposuerunt astrologi syderum inspectores. Quia secundum istorum xij. signorum siue domorum ortus et occasus et aspectus varios et mirandos. accidere dicunt in istis inferioribus mutationes. Superiora enim immutant et alterant hec inferiora et in eis suas faciunt impressiones. Per ista autem xij. signa mouentur et discurrunt planete que dicuntur sydera erratica. certis vt dicit Beda. spacijs discreta ab inuicem et distincta que dicuntur erratica non quia errant cum certissimum habeant motum et discursum. Sed ideo dicuntur errare. quia contra firmamentum cursum suum agere dinoscuntur. Et ideo de motu planetarum et ipsorum situ. et effectu aliqua sunt dicenda breuiter tam in generali quam in special

Capitulum. XXII.

De duplici motu planetarum

Mouentur autem planete duplici motu. scilicet naturali et proprio id est ab occidente in orientem contra motum firmamenti. et motu alieno. scilicet ab oriente in occidentem et hoc raptu firmamenti cuius violentia singulis diebus ab ortu vsque ad occasum rapiuntur. In motu autem naturali quo nituntur contra firmamentum. quidam celerius quidam tardius. perficiunt cursum suum. et hoc propter circulorum suorum disparem quantitatem. Nam saturnus in quolibet signo moratur per .xxx. menses et complet cursum in .xxx. annis. Et iupiter moratur in quolibet signo per vnum annum et .xij. annis complet cursum suum Mars moratur in quolibet signo .lx. di. et perficit cursum in .ij. annis. Sol moratur in quolibet signo .xxx. di. et .x. ho. et semisse et perficit cursum suum in .ccclxiiij. diebus et quadrante. Mercurius moratur in quolibet signo .xxviij. diebus et .viij. alij .vi. alij .xi. horis. et complet cursum suum in .cccxxviij. diebus. Venus moratur in quolibet signo .xxix. diebus et complet cursum suum in .cccxlviij diebus. Luna moratur in quolibet signo .ij. diebus et dimidio et .vi. ho. et bisse vnius. complet cursum suum a puncto vsque ad punctum in .xxvij. di. et .viij. horis. Ex istarum autem septem stellarum ingressu et progressu per .xij. signa et egressu ab eisdem variantur et disponuntur omnia que in hoc mundo inferiori generantur et corrumpuntur. vnde in li. Messalath persi legitur sic ca. i. Altissimus fecit mundum ad similitudinem spere. et fecit circulum altiorem in circuitu eius volubilem et terram fixam in eius medio non declinantem ad sinistram vel dextram. Et posuit alia elementa mobilia et fecit ea moueri per motum septem planetarum. et omnes stelle alie cooperantur planetis in suis operationibus et naturis. Unde et opus planetarum simile est lapidi magneti et ferro. quia sicut trahitur ferrum ab eo. ita omnis creatura super terram a motu planetarum afficitur: aptatio etiam et destructio fit motibus et operationibus planetarum. Diuersificatur autem operatio eorum secundum climatum diuersitatem aliud enim operatur circa ethyopes. et aliud circa sclauos. vnde sicut dicit idem. ca. iiij Attendenda est planetarum coniunctio in ipsis signis. quia si plures fuerint coniuncti in signis aquaticis in reuolutione anni signat multitudinem pluuiarum. Si in igneis siccitatem et famem ex excessu caloris et siccitatis. si in aereis multitudinem ventorum. si in signis frigidis grauitatem frigoris et temperamentum caloris. Et iterum in eodem in .viij. ca. dicitur. Effectus signorum intenduntur in operationibus suis ex coniunctione planetarum siue in bono siue in malo. quia si fuerint boni planete bonum pretendunt. si fuerint mali contrarium. Nam vt tradit idem: Planetarum sunt quidam masculini mali diurni. ponderosi. frigidi et sicci. scilicet saturnus. quidam boni masculini. diurni temperate calidi et humidi sicut iupiter. mars vero masculinus nocturnus. calorem et siccitatem generat. sol masculinus calorem et siccitatem operatur. venus femineus. nocturnus. inter caliditatem et humiditatem mediocris. mercurius vero temperate est nature diurnus modo masculinus modo femininus. vnde cito vertit se ad naturam illius cui coniungitur vt cum bonis bonus et cum malis malus vel mediocri

bus simil's efficiatur. Luna insup ē pla
neta femineus. nocturn⁹. frigidus ⁊ hu-
midus cum excessu. Et ideo ꝯm astrolo
gos planete aliqui in suis effectib⁹ sunt
boni. s. iupiter ⁊ venus. nulli eni nocent.
sed tam suos q̄ȝ nō suos adiuuant et cu/
rant quātū pn̄t. Alij sunt mali. s. mars ⁊
saturnus. quia nō suis semper obsunt su
is tantuȝ ꝑsunt. Alij vero mediocres. s.
sol. luna ⁊ mercurius. Nam suis bona in
gerunt. ceteris vero modo bonum modo
malum. ⁊ maxime ꝯm q̄ꝫ bonis planetis
vel malis in diuersis signoꝝ domib⁹ con
iungūtur. nam cū bonis bona cum malis
mala. vt sepius operantur. Hi autē. vij.
planete maxime in generatōne habent
tam hominū q̄ȝ animaliū potestatē. Un-
de ꝯm astro. ⁊ etiam Hal. ⁊ alios peritos
medicos. Saturnus materiā cōceptam
in matrice. frigiditate ⁊ siccitate sua co-
agulat ⁊ cōdensat. iupiter autē secūdo
mense spūm ⁊ mēbra tribuit. tercio mē-
se mars subtiliat sanguinē et humores
cōdensat ⁊ ordinat ⁊ cōponit. sol in quar
to mense vitalē calorem ⁊ spūm epati ⁊
cordi tribuit. venus in quinto mense or-
gana sensibilia ⁊ officialia membra au/
res scȝ ⁊ nasum et huiusmodi perficit et
disponit mercurius sexto mense omnia
corporis foramina et porosa membra vt
linguam ⁊ nares cōponit. luna mense se
ptimo suis limitib⁹ membra diuidit et
distinguit ⁊ ideo fetus tunc nascitur vi-
lis et salubris. Si vero nasci distulerit
vsq̄ȝ ad octauū mensem. fetus tunc mo
ritur ⁊ hoc quia v̄tus saturni tunc iterū
redit: quia vtraq̄ȝ qualitate sua frigida
⁊ sicca fetum mortificat ⁊ astringit. no/
no autē mense regnat iterum iupiter. q̄
fetus calore suo tempato refouet ⁊ cu/
stodit. vnde ptus tunc nascens vitalis
erit. Similiter nascens in principio deci-
mi mensis potest esse salubris ⁊ vitalis.
quia tunc iterū regnat mars cui⁹ calore
⁊ siccitate mēbra nascentis roborantur.
Unde fetus caloris ⁊ siccitatis beneficio
egreditur iam robustus. Istas ⁊ multas
alias habent planete i corporib⁹ inferio-
ribus opationes generales ⁊ etiā speci-
les. maxime quādo in suis domicilijs do

minant. Singuli ei planete habent do/
mos ꝓprias. vt di. Albu. Nam domus sa
turni prima ⁊ ꝓpria est capricorn⁹ ⁊ simi
liter aquarius. Domus iouis piscis et
sagittari⁹. domus martis aries ⁊ scorpi⁹.
domus veneris libra et thaurus. domus
mercurij v̄go ⁊ gemini. domus solis leo
domus lune cancer. In his. xij. domibus
siue signis septē planete dñant. ⁊ p eas
diuersis motib⁹ euagantes. nūc depmū-
tur nunc exaltantur. In his aūt signis
mouētur planete duplici motu. s. accidē
tali ab oriente ad occidentē raptu firma
menti ⁊ motu naturali. ⁊ hic motus est
duplex primus scȝ ⁊ scd̄us. Primus mo-
tus est circulus quē facit planeta in p/
prio circulo cui⁹ metas ⁊ terminos nun-
q̄ȝ exit. Scd̄us motus est queȝ facit sub
zodiaco ⁊ habito respectu ad zodiacū sp̄
in equali tp̄e ⁊ per equale spaciū transit
Primus aūt motus planete ꝓprio fit in
circulo. qui dicitur ecentricus: sic dict⁹
eo q̄ꝫ nō habeat terram pro centro. sicut
zodiacus habet terrā pro centro. Unde
circulus planete dicitur ecentric⁹ cuius
supficies cū per centrū terre transeat et
terram in duas medietates diuidat. cē-
trum tamē habet suū extra centrū terre.
⁊ iste circulus ecentric⁹ est duplex. s. defe
rens ⁊ equans. Nam planetis assignan
tur tres circuli. vt di. ptho. scȝ equans et
deferens ⁊ epiciclus. Circulus deferens
est circulus planete p cui⁹ circūferentiā
semp mouetur epiciclus ipsius planete
dictus ideo deferens. quia defert circulū
epicicli. Circulus equans dicitur super
cuius centrum mouetur centrum epici-
cli planete vniformiter. etiā dr̄ equans
quia in illo tenet planeta equaliter cur
sum suum. Epiciclus est quidam puus
circulus. quem describit planeta motu
corporis sui per cuius circūferentiā mo/
uetur corpus planete. vnde in superiori
parte sui epicicli mouetur ab occidente
in orientem in inferiori vero parte mo/
uetur ab oriente in occidentem: Et ideo
patet q̄ꝫ sol ⁊ alij planete in proprijs cir
culis mouentur et primis vniformiter
q̄ȝuis in diuersis diuersimode mouean
tur. In istis itaq̄ȝ circulis diuersis tu/

plex motus planetarū est ab astrologis sapientissime ꝺꝓhensus motus. s. directus stationarius ꝛ retrogradus. Directus est quādo mouetur directe a principio signi versus finem. Retrogradus vero dicitur quādo econuerso tendit a fine signi versus principiū. Stationarius autē est quādo stat quasi in medio ita ꝙ nec principio videtur signi accedere neqꝫ fini. fit autē directio semper in parte epicicli superiori. Retrogradatio semꝑ in parte inferiori. Statio vero fit in medio. cuius diuersitatis ratio a plurib' diuersimode assignatur. ista tamē retrogradatio in. v. solū planetis habet locū. nō autem in sole nec in luna. non enī sol neqꝫ luna retrogradiūtur ꝗuis ī epiciclo moueantur. Et hoc ideo vt dicūt aliqui. qꝛ radij solares sunt causa istius retrogradationis. Nam virtus radioꝝ solarium aliquādo illos repellit ꝛ facit retrogrados. quādoqꝫ eos attrahit ꝛ sic eos quasi stare cogit vt di. Alphra. Alias causas assignat ptho. sed hec nunc sufficiant. Recollige igitur ex predictis ꝙ planete sunt stelle erratice per septem orbes distincte sicut situ sic virtute ꝛ effectu ad inuicem differentes. sicut dicit Beda ī li. de naturis rerū. Sunt aūt stelle iste elementoꝝ imutatiue. omniū generabiliū generatiue. ꝛ corruptibiliū corruptiue. Sunt etiam cōtrarietate sui motus impetus celestis corporis retardatiue. serenitatis ꝛ tempestatis cōcitatiue. sterilitatis ꝛ fertilitatis inductiue. fluxus maris ꝛ refluxus causatiue. Sunt etiā suarum qualitatū ꝛ virtutū inuicem participatiue. Nam vt di. Beda quādo aliqs planetarū alterius circulū ingreditur illius participat qualitatē ꝛ virtutem. per mutuū etiam aspectū. ꝛ cōiunctionē suarū qualitatū ꝛ effectuū ꝑmutatiue. Nam bonitas beniuole stelle per p̄ntiā male remittitur. et econuerso. malignitas maliuole ꝑ p̄ntiā beniuole tꝑat̄. vt dicit Albu. ꝛ ptho. Sunt etiā insuꝑ ex eoꝝ ordinata eleuatōe ꝛ depssione in orbib' ꝛ ex mutua circuloꝝ suoꝝ intersecatione stridoris et armonie generatiue. sicut dicitur in li. de. v. substātijs. Et vt di. macro. Inter sperā saturni ꝛ lune om̄es ꝯsonātie musice inueniūtur. Cū sole micantes sunt sue luminositatis occultatiue a virtute solis imutationis receptiue. Quāto habent altiores circulos tāto tardius sunt sui cursus cōpletiue.

Capitulū. XXIII.

De saturno

Saturnus est a saturando dictus cui' vxor ops est dicta ab opulētia quā tribuit mortalib'. vt di. Isid. ꝛ Mar. de quo dicūt fabule ꝙ ideo depingitur mestissimus. quia a filio suo fingitur castratus fuisse cui' virilia in mare piecta venerē causauerūt. Est āt s̄m misael saturnus planeta maliuolus frigid' ꝛ siccus. nocturnus ꝛ ponderosus ꝛ ideo in fabulis senex depingitur. Iste circulus a terra est remotissimus ꝛ tamē terre est maxime nociuus vnde ꝓpter elōgationē a terra per. xxx. annos ꝑficit cursum suū. plus nocet retrogradādo ꝗꝫ directe ꝓcedendo. Unde in fabulis fingitur habere falcē curuā. In calore etiam pallidus aut liuidus sicut plūbū. qꝛ duas h꜡ q̄litates mortiferas. s. frigiditatē ꝛ siccitatē ꝛ ideo fet' sub ipsi' dn̄io nat' ꝛ ꝯcept' vel morit̄ vel pessimas ꝯsequit̄ q̄litates. Nā s̄m ptho. in li. de iudicijs astrorū dat hoīem esse fuscū turpē iniq̄ opantē. pigrū grauē. tristē. raro hylarē seu ridentē. Un̄ di. idē ptho. Subiecti saturno ragadias. i. fissuras siccas sepi' in calcaneis patiunt̄. glauci sunt coloris ꝛ liuidi. in capillis ꝛ in toto corpe aspi ꝛ sculti turpia ꝛ fetida nō abhorrēt vestimēta aīalia diligūt fetida ꝛ immūda. res diligūt acidas ꝛ stipticas qꝛ in eoꝝ ꝯplexione hūor melācolic' dn̄at̄. De h' saturno di. ptho. sub saturno sunt capcorn' ꝛ aq̄rius. ei' dn̄iū ē ī libra. sed ī ariete regnū abstrahit̄. Sub eo ꝯtinet̄ vita edificiū doctrina ꝛ loc' frigid' ꝛ sicc'. In iudicijs signat merorē ꝛ tristiciā. Color ei' ē niger ꝛ plūbe'. ꝛ ē falsidic'. tn̄ qn̄ ingredit̄ circulu iouis minorat̄ malicia ei' ꝛ mutat colorē ex vicinitate ipsi'. Cū eī sit naturalr̄ plūbe' ex claritate iouis cui ꝯiūgit̄ efficitur cādid' atqꝫ clarus. vt di. ptho.

Capitulum. XXIIII.

De ioue

I Upiter qui ſm errorẽ gentiliũ
⁊ fictiones poetaꝝ ſumm⁹ deoꝝ
fuit pater. planeta ẽ beniuol⁹. calidus et
humid⁹. diurn⁹ ⁊ maſculin⁹. in ſuis q̃lita
tib⁹ tꝑat⁹ in colore ẽ argente⁹. candidus
clar⁹ ac bland⁹. Et ideo in circulo iouis
cãm felicitatis antiq̃ pbi poſuerũt. vt di
cit mar. Iſti⁹ iouis circul⁹ ſaturni circu
lo imediate ẽ ꝯiũctus. Et ideo ꝓpter alti
tudinẽ circuli ſui. xij. ãnis ꝑficit curſum
ſuũ. Hic bonitate ſua repmit maliciã ſa
turni. qñ iupiter in ſupiori pte ſui circu
li. circulo saturni eſt ꝯiũctus. ⁊ ideo fin
gitur a poetis patrẽ ſuũ a regno expulif
ſe. vt di. Mar. ⁊ Iſi. qꝛ pñtia ſua repri
mit maliciã ſaturni naturalem. Hic ad
iunctus planetis bonis. bonas ⁊ vtiles
facit imp̃ſſiones in iſtis inferiorib⁹ ele
mentis. Et ideo dicunt aſtrologi ꝙ i cor
pore hominis coopatur ad pulcritudinẽ
et honeſtatẽ. pulcrũ enĩ dat colorẽ niue
um ⁊ rubore pmixtum. pulcros dat ocu
los ⁊ pulcros dẽtes ⁊ pulcros crines bar
bamq̃ rotũdam. vt dicit ptho. Preeſt ei
aeri ⁊ ſanguini. ⁊ ſanguinee cõplexioni
De hoc dicit ptho. Sub ioue ſunt ſagit
tarius ⁊ piſcis. ⁊ ſunt dom⁹ eius. regnat i
cancro ⁊ i capricorno diſceſſus regni ei⁹
Sub ioue ꝯtinẽtur honor. diuicie. opti
mũ indumentũ. In iudicijs aſtrologoꝝ
ſignificat ſapientiã ⁊ rationẽ. ⁊ eſt veri
dicus vt quãdo apparet in aſcendente ſi
gnificat ſm aſtrologos reuerentiã ⁊ ho
neſtatẽ fidem ⁊ diſciplinã. et erit finis
ad ſaluationẽ ſic omniũ ſignoꝝ cõfortat
bonitatẽ ⁊ ſig̃t in eis bonũ quãdo in eis
inuenitur. niſi in duodecimo. vbi dicũt
ſignificare iouẽ ſeruitutẽ. paupꝫtatem ⁊
triſticiam. ex parte quadrupedũ ⁊ mero
rem ex parte familie ⁊ ſeruoꝝ. vt dicit
Ptho. et Miſael.

Capitulum. XXV

Natura de marte

M Ars deus belli a gentib⁹ putaba
tur. Eſt enĩ planeta calidus ⁊ ſic
cus. maſculinus ⁊ nocturnus vnde p̃eſt
colere ⁊ igni. ⁊ colerice cõplexioni. ⁊ diſ
ponit ad audaciã ⁊ animoſitatẽ ⁊ appeti
tum vindicte. ꝓpter q̃ð deus belloꝝ voca
batur imediate ſequit̃ iouem ⁊ p̃cedit ve
nerẽ. Et ideo ex vtriuſq̃ ſtelle beniuole
vicinitate eius nociuitas tꝑatur. In co
lore eſt fulgid⁹ ſiue rutilãs ſicut ignis vt
di. mar. Unñ ⁊ maiorẽ vim habet calefa
ciendo q̃ alij planete vt di. idẽ. Hic pla
netã ſm ptho. diſponit in homine ex pte
corporis ad longitudinem ⁊ gracilitatẽ. ⁊
hoc rõne caloris ⁊ ſiccitatis. ſed hoc ẽ in
iuuentute. Nam in ſenectute ex calore
cõſumẽte ⁊ ſiccitate ꝯtrahente. diſponit
ad curuitatẽ ex pte mentis diſponit ad
mobilitatẽ animi ⁊ leuitatẽ. ad irã ⁊ ani
moſitatẽ ⁊ alias colericas paſſiões diſpo
nit etiã ⁊ abilitat ad igneas opationes
ſicut ad ferrarios ⁊ furnarios. ſicut ſatur
nus ad terrã cultores ⁊ grauiũ ponderũ
portitores. ⁊ iupiter econuerſo ad artes
leuiores. facit enĩ abiles vt ſint orato
res trapezete. i. cambitores. ⁊ argẽti tra
ctatores ſcriptores ⁊ hmõi. vt di. miſa.
ſm ptho. etiam ſub marte ſunt hec ſigna
ſcorpius aries et ſunt dom⁹ eius regnat
in capricorno. ſed in tauro eſt diſceſſus
regni eius. Sub ipo ꝯtinetur pluũ. car
cer ⁊ inimicus ⁊ ſignificat irã ⁊ celerita
tem ⁊ furorẽ. ⁊ eſt rubeus falſidic⁹ ⁊ dolo
ſus. morat̃ in quolibet ſigno. lx. di. ⁊. xvi
ho. in. ij. annis ꝯplet curſum ſuũ.

Capitulum. XXVI

Natura de venere

V Enus qui ⁊ lucifer dicit̃ eſt pla
neta ſm miſael beniuolus femi
neus nocturnus in ſuis qualitatib⁹. ſ. in
calore ⁊ humore tꝑatus. Hic planeta ex
cedit ſolus zodiacũ in duab⁹ partib⁹. vt
di. beda. ⁊ eſt dictus venus. qꝛ ſua quali
tate calida vel humida dicit̃ venerei hu
moris vel amoris excitatiu⁹ ſm Iſi. Sẽ
per cõcomitat̃ ſolem vel p̃cedit ⁊ tunc di
citur lucifer. vel ſequitur ⁊ tũc dicit̃ veſp
vt di. Beda. Colorẽ habet candentẽ ⁊ re
fulgentẽ electro ſimilem. vt di. mar. In
ter omnia eñ ſidera gaudenti⁹ fulget vñ
et iubar dicitur. eo ꝙ iubar radioſi lu
minis a ſe emittit. ꝓpter q̃ð ⁊ vmbrã fa

cit. Qm̄ aura multū est serena diem ⁊ so
lis ortū imediate ānūciat ⁊ ꝓcedit. Qm̄
est in eodē signo cū sole a claritate solis
absorpt⁹. se tūc tpis nō ōndit. qm̄ venus
est altior mercurio tunc est illo segnior
motus eius et ecōuerso cū ē inferior tūc
est celerior vt di. macr. In triuijs semito
nijs soli occurrit. vt di. mar. ⁊ maliciam
reprimit. vt dicit ptho. Ex pte corporis
disponit ad pulcritudinē ⁊ ad volupta/
tes in tactu. in olfactu. i gustu. ⁊ in cātu.
Vñ facit esse cātores ⁊ musicoꝝ amato/
res ⁊ specierꝝ ꝯfectores. aurifices ⁊ vesti
um muliebriū inscisores. vt ait mis. ⁊ di
cit ptho. Sub venere inqt sunt libra et
taurus. ⁊ sunt eius dom⁹ ⁊ regnat in pisci
bus. ⁊ in virgine deficit regnū ei⁹. et ab
scedit. Sub ipso continetur via ⁊ amor
et amicicia ⁊ ꝑegrinus. ⁊ signat lucrum
et gaudiū. ⁊ est veridicus ⁊ morat in quo
libet signo. xxix. dieb. ⁊ complet cursum
suū in. ccc. et. lxviij. dieb.

Capitulū. XXVII

De mercurio

m Ercurius ſm misael. est plane/
ta temꝑatus. nocturnus. modo
masculus. modo femininus. cito enī se
vertit ad naturā illius cui adiungitur vt
cum bonis bonus. cū malis malus. cum
mediocrib mediocris vel maliuol⁹ effi/
ciatur. Vnde ⁊ in superiori parte sui or/
bis. alis obsidis miscet qualitates suas
cum qualitatib veneris. ⁊ ideo fingitur
a poetis ꝙ cū ea fuerit fornicatus. vt di
cit Jsido. ⁊ dicitur mercuri⁹ quasi medi⁹
currens. quia quasi medius est ſm Be/
dam inter venerē ⁊ solem. vnde in supe/
riori parte sui circuli cōiungitur cū ve/
nere. in inferiori vero cōuenit cum sole
Circulus etiā suus in superiori parte in/
trat circulū veneris. in inferiori aūt par
te intrat circulū solis. Quādo est in su/
periori parte sui circulus medius videt
et minus a sole obscuratur. Aliquando
etiam ante solis ortum aliquādo post oc
casum splendet. ⁊ ideo ab aliquib respe
rus nūcupatur. Aliquis dicitur domina/
ri. vnde Lucanus loquēs de mercurio di
xit. Quātum domin⁹ pcussit aquarum.

Dicitur etiā a poetis deus eloquētie et
sapientie. vnde ſm ptho. Mercuri⁹ dat
esse studiosos ⁊ scientie numeroꝝ ama/
tores. disponit enī ⁊ abilitat ad scientiā
et vsum calculi ⁊ cōputationis. Et ideo
dicitur fuisse deus mercatoꝝ. quia mer/
catorib cōputatio summe necessaria ē.
Dicitur aūt deus palestre. vt di. Isid.
eo ꝙ cū sole luctatur. quasi volens eum
supare. Semper enī iuxta solem gradi/
tur. nunq̄ plus distans q̄ per. xxx. gra/
dus. vnde raro videtur. quia semp fere
sub radijs solarib occultatur. Et ideo
propter calorē solis fuscus depingitur. ⁊
propter suam celeritatē cursor deoruꝫ in
fabulis nūcupatur. quia nunc cum sole.
nunc ante. nūc post graditur. Quādo so
lem ꝑuenit radijs solarib proxim⁹ sta/
re videtur ⁊ dicitur stationarius. Quā
do aūt seqtur videtur retrograd⁹. vt di.
Macrobius. ſm ptho. aūt sub mercurio
sunt gemini ⁊ virgo ⁊ regnat in virgine
sed in piscib regnum abscedit. Cum so
le semp morat vno signo ante aut vno
post. Sub mercurio cōtinetur forum. iū
negociatio furtū. significat rationē ⁊ sa
pientiā ⁊ est albus. cum beniuolis beni/
uolus. et cum malis malus. moratur in
vnoquoq₃ signo. xxviij. di. et. vi. horis.
et in. cccxxviij. di. complet cursum suū.
hucusq₃ ptho.

Capitu. XXVIII.

De sole

s Ol ſm Isi. quasi solus lucēs di
citur. eo ꝙ sit fons totius lumi/
nis cui⁹ radiatōe supiora ⁊ inferiora illustrā
tur. Est aūt sol ſm misalath. planeta for
tunat⁹ ex se. sed p ꝯiunctōez aliqū fit ma
lus masculin⁹ diurn⁹ calid⁹ ⁊ sicc⁹. Sol est
omnia viuificat. ⁊ reb omnib vitaꝫ spe
ciem ⁊ formā administrat. Nā vt di. idem
Sol omnib luminarib celi maior est ī
quantitate ⁊ in dignitate ⁊ in claritate.
q₂ magis calcati ⁊ ꝯpssi lumīs est. Ma/
ior ē etiā ī ptāte ⁊ effectuū multiplicita
te. Maior ē etiā in mot⁹ vniformitate.
q₂ semp mouet motu directo in circulo
ꝓprio sub zodiaco mediū sp tenens locū
trāsit ei recte circul⁹ su⁹ p mediā lineā zo

ẓiaci cuius metas ⁊ terminos nō transcē-
dit sol. ⁊ ideo eius motus in circulo suo ꝓ
prio est vniformis. q̃uis respectu alioꝝ
moueri dissilit aliqñ videat. Circulus quo
qꝫ solis sicut et zodiacus distinguit p. xij.
spacia siue signa quoꝝ qdlibꝫ ꝯtinet. xxx
gradus ⁊ q̃libet gradus. lx. minuta. ⁊ qdli
bet minutū. lx. scda. Et qñ sol recedit ab
vno pūcto circuli sui ⁊ reuertit in eundē
transit p. xij. signa. ⁊ iste transitus circulus
anni vocat nec in die naturali perfecte
transit gradū vnū put ꝯputat albu. sed
transit. lix. minuta. viij. scda al's scrupu
la. Ita qꝫ de illo sexagesimo minuto re-
manēt duo scda imptrāsita. Unde tātūꝫ
deficit qꝫ in vno die naturali non ꝑficit
gradū vnū. Sol igitur motu suo ordina
to ⁊ impturbato cursu ordinat ⁊ perficit
vniuersa. vñ Ambro. in exameró. sic no
bis describit ꝟtutes ipsius solis dicens
Sol est oculus mūdi iocūditas diei. pul-
critudo celi. mēsura tpm virtus ⁊ vigor
omniū nascentiū dñs planetaꝝ decor ⁊
ꝑfectio omniū stellaꝝ. Idem etiā dicit
mar. Sol inq̃t est fons mentis. i. memo
ria ratōnis. principiū lucis. rex nature.
mens mundi. fulgor olympi. moderator
firmamēti. Ideo enī mouet contra fir-
mamentū vt moderet ⁊ rpet motū suūꝫ
ideo dicit splēdor olympi. vt di. macro.
in li. ciceronis. diffinitio fuit platonis
oīm sperarū lumen esse a sole. Dicit enī
plato in thimeo. Ingeniauit deus rerū
cōditor lucem clarissimā quā solem vo-
camus cuius splēdore celū ⁊ inferiora om
nia illustrātur vt numerus existeret om
niū animantiū. Et in li. de elementis di
cit Aresto. Sol inquit habet lumen pro
prium. stelle vero vel luna lumen a sole
acquisitū sicut quādo a candela speculū
ei oppositū illuminatur. Idē di. mar. qꝫ
sol in medio signiferi incedēs. bissenos
radios emittit ex se quibus superiora ⁊
inferiora illustrantur. De his autēꝫ so-
lis mirabilibꝫ vel virtutibꝫ dicit beatus
Dio. in li. de di. no. ca. v. sic. Sensibiliūꝫ
essentias ⁊ qualitates. multas quidem
et discretas existentes ipse sol vnus ens
et vniformis ⁊ illuminans lux renouat
nutrit. custodit et perficit et discernit.
vnit ⁊ refouet. fecūda facit auget mutat
collocat. plantat. renouat ⁊ viuificat eti
am oīa. vnde ex ipsis verbis manifestat
ꝓprietas ipsius solis. in ꝓpria natura et
in suo effectu. in substātia enī seu essen-
tia sua summā habet simplicitatē. Non
enī habet ex dissimilibꝫ vel ex cōtrariis
partibꝫ cōpositionē substātialē sicut in-
feriora elemēta. vel elemētata. sed oīmo
dam habet simplicitatē in sua natura et
vniformitatē. ⁊ ideo habet ꝑpetuā i sub-
stantia ꝑmanentiā ⁊ incorruptibilitatē
quia cōpositio ex cōtrariis principiū est
corruptionis. vt di. aresto. ⁊ ex hac sim-
plicitate summā habet sm substantiā le
uitatem. Nam partiū materialiū cōpa
ctio est principiū ⁊ causa grauitatis. ⁊ ex
hac leuitate habet corpus solare ad mo
tum abilitatem. Leuia enī ad motū sūt
facilia ⁊ maxime sunt agilitatis. Ex sub
stantie aūt sue subtilitate et mobilitate
summā habet actualitatē ⁊ virtutem. qꝛ
quāto res est simplicior tanto ad diuer
sos actus naturaliter est potētior. Et iō
cōuenienter di. dyo. qꝫ sol vniformis est
lux illuminās ⁊c. Nam virtutē habet il-
luminatiuā. qꝛ in suo lumine nunq̃ defi
cit. q̃uis eius lumen vel p terre vel p lu
ne interpositionē nobis aliqñ auferri vi
deatur. Habet etiā virtutē renouatiuāꝫ.
Nā poros terre apit ⁊ virtutē latentem
in radicibꝫ ad actu pducit. ⁊ terre supfi
ciē herbis frondibꝫ ⁊ floribꝫ renouat ⁊ re
uestit. Per subintratōēꝫ enī virtutis so
laris penetrantis ad interiora terre hye
mali tpe qdammō antiquata annis sin
gulis virore ⁊ pulcritudine renouantur.
Item virtutē habet nutritiuā. qꝛ ad in
teriora radicuꝫ ⁊ seminū solaris radius
subintrans calore suo humiditatē terre
dissoluit ⁊ vi sua attractiua qd semini ⁊
radici est simile de illa attrahit ⁊ illud i
nutrimētū terre nascentiū ꝯuertit. Itē
virtutē habet inferioꝝ cōseruatiuā ⁊ sal
uatiuā. Nam elemēta ꝓpter ꝯtrarietatē
et mutuā repugnantiā quaꝫ habent inē
se ad inuicem se destruerent. nisi p virtu
tis celestis influentiā ꝯciliarent ⁊ sic in
esse debito saluarent. vt di. Alexā. Iteꝫ
ꝟtutē hꝫ ꝑfectiuā. qꝛ calor elementaris

incipit agere in generatione corporum
⁊ calor solaris pficit ⁊ producit vsq3 ad
debitum cõplementũ. vt di. alexander.
Item virtutẽ habet discretiuã. Naʒ co
lores ⁊ rerũ species ⁊ figure que in tene
bris sunt cõfuse. per p̃sentiam solaris lu
minis agnoscuntur ⁊ ab inuicem discer
nuntur. Item virtutẽ habet vnitiuã. et
hoc est per se ⁊ per accidens. Per se. quia
vnit ⁊ cõciliat ⁊ cõcordat planetas ĩ suis
effectibꝫ. cõciliat etiam sibi cõtraria ele
menta. vnde ßm mar. ⁊ macro. Sol me
dius est inter planetas quia ad armo/
niam celestem pficiendã hoc facit sol in
suo circulo. quod facit media cordula ĩ
musico instrumento. Per accidens etiã
vnit omogenia sicut ⁊ dissoluit ethero/
genia ßm enĩ naturam in quã nunc ag/
gregat nunc dissoluit. Item virtutẽ ha/
bet fecundatiuã. vim enĩ generandi ⁊ va
rias species pducendi confert istis infe
rioribꝫ. homo enĩ generat hominẽ ⁊ sol.
vt dicit phus. quia nihil fructificat ne/
q3 crescit vbi solis radius non attingit.
Item virtutẽ habet cõfortatiuã ßm enĩ
solis ascensum super nostrum orizontẽ.
virtutes animaliũ fortiores efficiunt̃ ⁊
vsq3 ad medium celi augmentãtur. ⁊ in
eius declinatione vsq3 ad occasum. pro
pter eius elongationẽ. debilitantur cor/
pora in suis virtutibꝫ ⁊ quasi in somnuʒ
resoluũtur. vt patet in floribꝫ qui apiun
tur. in ortu solis qui ĩ occasu marcescũt
qdãmõ ⁊ claudunt̃. vt di. alexã. Itẽ vtu
tem habet tempoꝝ imutatiuam ordinati
uam ⁊ distinctiuã. q2 descẽdens p signa
australia. efficit dies breuiores. ascẽdẽs
vero p signa septẽtrionalia efficit lõgio
res. Immutat etiã ipsos dies. q2 sol lu
cens sup terrã diẽ facit. Et ßm diuersã
dispositões solis dies diuersaʒ imutatio
nẽ recipit. Nã primo rubet in mane de/
inde lucet in tpe hore tercie. feruet ĩ me
ridie. pallet in vespe. Vñ ⁊ q̃tuor equos
fingit̃ habuisse quoꝝ prim' fuit eritheꝰ
id est rubeꝰ. scđus acteonꝰ. i. splendidꝰ. t̃
cius lãpades. i. ardẽs. quartꝰ philogeꝰ. i.
amãs terrã. vt di. beda. Sol etiã vt di.
beda. si fuerit maculosus vel sub nube la
tens pluuialẽ diẽ p̃sagit si rubeat. si vero
palleat tẽpestuosũ. Si vero clarꝰ in me
dio videat̃ ita vt in medio fulgẽs radi
os emittat. dfus austrũ tempestatẽ desi/
gnat humidã ⁊ ventosam. Si pallidꝰ de
cidat in nubes nigras ventũ aq̃lonarem
pnũciat. vt di. Beda. Itẽ virtutẽ habet
inferioꝝ informatiuã. Nam vt di. Isid.
ßm eius elongationẽ ⁊ appinquationẽ. fa
cies hoĩm ⁊ alaliũ corpa vigore ⁊ colore
disponunt̃. vñ dicit mar. Solis cõstella
tione homines pulcros ⁊ agiles esse. Et idõ
in fabulis cũ pennatis vestigijs depingi
tur ⁊ facie puerili. ppter qđ etiam phebꝰ
id est pulcer dictꝰ est. Dic ptho. Sol fac
hominem corpulentũ facie pulcrũ ⁊ colora
tum ⁊ magnoꝝ oculoꝝ et abilitat ad oĩa
opa auri si fuerit in exaltatõe sua. Si vo
in casu ad omnia opa eris abilitat ⁊ di/
sponit. Itẽ virtutẽ habet putrefactiuaʒ.
Radioꝝ enĩ suoꝝ dispsione subtiliat ae
rem ⁊ disgregat ⁊ ꝯsumit vaporẽ inficiẽ
tem aerẽ ac dispgit ⁊ fugit aurã pestilen
tem. Item cũ nõ sit substãtiue calidꝰ vir
tutem habet calefactiuã. inflamatiuã et
vritiuã. ⁊ hoc fit ex motu radioꝝ ⁊ eorũ
cõfractione ac cõcursu in supficie obie/
cti corporis maxime si obiectũ corpꝰ spe
culare fuerit ⁊ politũ vt dicitur in perspe
ctiua. Item virtutẽ habet attractiuã ca
lore enĩ suo attrahit a mari fumos ⁊ va
pores ⁊ eos tandẽ condensat in nubes. ⁊
sic condensatos resoluit eos. nũc in gran
dines. nunc in pluuias. nunc in niues.
Vnde ßm Marc. dicitur fabulose q sol
fuit iuxta mare occeanum ab ethiopibꝰ
cum alijs dijs ad epulas inuitatus. Pu
tauerunt enĩ antiqui solem aquis occea
ni nutriri ⁊ attractos vapores in ipsius
nutrimentum conuerti ⁊ ideo dicunt an
te impetuosam pluuiam calorem prece/
dere vehementem. Quod fit propter ni
miam attractionem vaporis ex forti im
pressione caloris radiorum in ventre si
ue in cõcauitate nubis. vt dicit Aresto.
Item viuificatiuã habet virtutẽ qđ pa
tet per hoc q nihil potest viuere vbi non
potest attingere virtus solis. Et ideo di
cit ptho. in eodem li. Sub sole est leo et
est domus eius. ⁊ regnat in ariete ⁊ in li
bra discedit. ⁊ sub ipso cõtinent̃ species.

lucrum.fortuna ⁊ heres.⁊ significat ani
mam ⁊ spiritum.⁊ est color eius albus ⁊
rubeus ⁊ est veridicus ⁊ complet cursum
suum diebꝫ.ccc.et.lxiiij.et.vi.horis.Un
de inter omnes planetas maxime dispo
nit animalia ad animationẽ ⁊ viuifica
tionem.Item cũ sit maxime quãtitatis
⁊ velocissimi motus sue velocitatis ⁊ ma
gnitudinis est occultatiuus.Cum ei sit
octies maior tota terra.vt dicit macro.
Propter altitudinem sui situs vix bipe
dalis videtur.Qꝫ autẽ incõparabiliter sit
maior ꝗ̃ apparet patet ex hoc ꝙ maior
videtur in ortu suo ⁊ occasu quãdo a no
bis maxime elongatur ꝗ̃ in pũcto meri
diei quãdo nobis appropinquat vñ pa
tet ꝙ in ipsius aspectu decipitur visus nr̃.
Et hoc apte declaratur in ipsius motu.
quia cõtinue mouetur velocius ꝗ̃ sagit
ta.⁊ tamen moueri in aliquo non videt̃
pre nimia claritatis intensione ⁊ exces
su.sic ⁊ eiꝰ quantitas sic ⁊ motꝰ velocitas
subterfugit visum nostrũ.Et ista de ꝓ
prietatibꝫ solis dicta nũc sufficiant.

Capitulũ.xxix.

De luna

L
Una dicitur quasi luminum vna
id est principalis et maxima.qr
corpori solari in magnitudine et pulcri
tudine est simillima.vt dicit Isido.Lu
na est vt dicit Ambro.in exameron.de
cor noctis totius mater roris.humoris
ministra.dominatrix maris tempoꝝ mẽ
sura.emulatrix solis.mutatrix aeris lu
men a se non habens.sed a plenitudine
solis mutuans ⁊ acquirens.que ꝺm ap
propinquationem vel elongationem a
sole formam suscipit ⁊ figuram.Carens
itaqꝫ luna proprio lumine.est a fontali
plenitudine solis luminis receptiua.
Unde dicitur in libro element.aristo.
ꝙ luna semꝑ in medietate sui a sole illu
minatur ⁊ lumen receptum reflectit in
terram.Naturam enim similem habet
speculo.quia proprio calore carens.lu
men recipit ab alio et quanto soli plus
appropinquat tanto plus de suo lumine
ꝑdit ex parte terre.sed claritatem quã
perdit ex parte inferiori nullo modo ꝑ
dit ex parte celi.imo tanto plus ex par
te suꝑiori illuminat̃.vnde quãdo soli cõ
iungitur nihil luminis ad terrã dirigit.
sed ex parte celi in plena illuminatõne
permanet ⁊ persistit.Et econuerso quan
do soli opponitur tota ad terrã et non ad
celum illuminat̃.vt di.Beda ⁊ Macro.
Item luna est figure ⁊ forme sue muta
tiua.diuersas eñi facies sui luminis oñ
dit ad terram.quia nũc arcualem nunc
circularem aspectibꝫ hominũ se ostendit
nunc monoydos.nunc dictotomos nũc
amphitridos.nũc pansilenos.Monoy
dos autem est.quãdo est prima ⁊ apparet
cornicularis.Dictotomos dicitur qua
si per mediũ secta quãdo est octaua.Am
phitridos est.quãdo de sua plena rotun
ditate est dubia.s.quando est.xi.vel.xij.
Pansilenos est.quando ex toto est ple
na.s.quando est.xiiij.Item luna tripli
cis status est ostensiua.quia aut est cum
sole.i.in cõiunctione quando accendit̃
aut a latere quando scꝫ a sole recedit vel
quando ad solem reuertitur.aut in ple
na oppositione quando scꝫ totaliter soli
opponitur.Quando aũt a sole primo re
cedit apparet corniculata ad modum ar
cus.cornibꝫ semper versis versus ortũ.Qñ
vero iterum appropinquat ad cõiunctõꝫ
recipit eandem formã.sed versis semper
cornibꝫ ad occasum In parte autẽ auer
sa a sole semper apparet vacua.sed in par
te ante ad solẽ versa lumine repleta.Itẽ
luna est omnium humorum augmenta
tiua.quia per occulta nature spiramina.
fluxus ⁊ refluxus augmentatur.Unde
in eius detrimento in ossibus medulle.
cerebella in capitibus et humores ĩ cor
poribus diminuũtur et eius incremen
to multiplicant̃.Unde eius defectui om
nia compatiuntur ⁊ eius decrementum
inferiorum est detrimentũ.vt di.mac.
Item aquarum maris est attractiua si
cut enĩ adamas trahit ferrum post se.sic
luna mouet ⁊ trahit post se occeanũ.Un
de in suo ortu intumescit mare ⁊ crescit
ex parte orientali.⁊ decrescit ex ꝑte occi
dentali.Et econuerso quãdo est in occa
su.crescit mare ex ꝑte occidentis ⁊ decre
scit ex ꝑte orientis.Scd̃m qꝺ luna plꝰ vel

minus proficit in lumie. sic plus vel mi
nus in suo fluxu se extendit vel retrahit
ipsum mare. vt dicit Mar. Macro. eti/
am in li. ciceronis. Occeanus in incre
mento lune retinet modum istum. Pri
mo enī die crescentis lune fit copiosior
solito. ⁊ abūdat in summo. Sed secūdo
minuitur ⁊ sic descendit vsqꝫ ad. vij. diē
deinde iterum crescit per. vij. dies. itaqꝫ
in. xiiij. die est iterum plena in summo.
vnde ⁊ ī nouilunio semper est mare ple/
nissimum ⁊ etiam in plenilunio. Itē lu/
na est roris in aere generatiua. vim enī
sue humiditatis aeri imprimit ⁊ aerem
insensibiliter īmutans in ipsius supfi
cie rorem gignit. Manifeste enim vide
mus quia quāto est luna estiuali tempo
re serenior tanto abūdantius ros super
gramina se ostendit. Item luna est inter
planetas breuissimo tempore sui cursus
cōpletiua. breuissimū enī habet circulū.
⁊ ideo infra spacium. xxviij. dierum per
omnia signa zodiaci euagatur. vt dicit
ptho. Sub luna est cancer ⁊ cancer ē do/
mus eius. regnat in cancro. sed in libra
discessus regni est. ⁊ est planeta frigid⁹
et humidus cum excessu femineus. no/
cturnus. moratur aūt in quolibet signo
duobus diebus ⁊. vi. horis ⁊ bysse. et in
xxviij. dieb⁹ cōplet cursum suum. Item
luna inter omnes stellas erraticas ē ma
gis in incerto ⁊ in vago motu sine cur/
su pcessiua. Nam propter breuitatē sui
cursus. nūc sub sole. nūc supra. nūc ante.
nūc retro euagatur. Et cū sol circuit per
circulos australes inferiores luna per/
agit circulos boreales supiores. Nunc
luna supina ē velut nauicula sursum ha
bens cornua versus terrā inclinata. quā/
do vero decrescit est erecta. vt di. Beda.
Item quādo luna recto diametro inter
nos ⁊ solē est interposita. solet eē eclips.
id est defectus solis causatiua. Ista aūt
defectio nūqꝫ potest accidere scdm natu
ram nisi in ꝯiunctōnē solis ⁊ lune quan
do de nouo accenditur. ⁊ ipa ꝯiunctio in
linea ecliptica celebratur. Hoc semp ē
quādo sol est in capite draconis. ⁊ luna
in cauda vel ecōuerso. Vñ albu. in li. de
motib⁹ planetaꝝ. Si luna inē nos ⁊ so/
lem obuiat. defectuꝫ radioꝝ solis nobis
facit in capite vel in cauda draconis. qd
autem sit cauda draconis. quid caput
post dicetur. Item luna p interpositionē
tumoris terre inter se ⁊ solem. defectus
sui luminis ē passiua. vnde mar. ī li. astro.
sic dicit. Luna ascendens vel descendēs
in solarem lineā incidit si fuerit tricesi/
ma. Quādo ex toto soli est subiecta ob/
scuritatē solis terra facit. sed istum defe
ctum nō singulis mensib⁹ facit. quia nō
semper in eadē linea que inter solē ⁊ ter
raꝫ dyametraliter est opposita solari cor
pori se opponit. Idē vero defectus fit lu/
ne. cum luna soli fit totaliter opposita. s.
quādo est. xv. Si enī directe fuerit tunc
sol sub terra emittit. sol vmbram tumo
ris terre in lineā sibi oppositā quā si cor
pus lune intrauerit. ꝓpter vmbrā terre
interpositā inter se ⁊ solem a suo lumine
tunc priuatur. Quia ergo singulis men
sibus luna plena nō fit in linea eclipti/
ca que est vmbre interpositio. ideo singu
lis mensib⁹ luna suo lumie nō priuatur.
Item luna est qnqꝫ cuiusdā obscuritat
⁊ obnubilatōnis in se ꝯtentiua ⁊ hoc ex
proprij qualitate corpis que naturalr̄ ē
obscura cū lumen ex se nō habeat sed a
sole. vel vt dicit aliqui illa obscuritas ē
ex vmbra terre. ex qua quedam linea re
sultat in corpe lūari que ipsi⁹ lumē in p/
te obfuscat. ⁊ hoc fit maxime qn̄ ad ter/
ram appropinquat. ex cui⁹ vicinitate et
nebulositate cōtrahit quasdā sordes. vt
dicit mar⁹ Quādo vo ad altiores ascen
dit circulos clara ⁊ mūda. ⁊ nullis ma/
culis obnoxia tunc videt. vt di. idē mar.
Item luna est mutatōnis tpm significa
tiua. Nam vt di. Beda. Si luna in pn
cipio rubeat vt auruꝫ ventos oñdit. si in
summo ei⁹ corniculo maculis qbusdam
nigrescit. pluuiosuꝫ mēsis exordiū ptēn
dit. Si vo nigrescit in medio. plenilu/
niū serenū ptendit. cū vero in nocturna
nauigatione scintillat ad remos in bre/
ui tempestas futura erit vt dicit idē be/
da. Itē luna ī celesti armonia ē grauissi
mi soni emissiua. vt di. macro. In circu
lo ei⁹ lūe fit grauis son⁹ sic in spera celesti
acut⁹ est. ex ordinatissimo ei⁹ sono ex stri

tore motus orbiu; generato dulcissim⁹ vt dicitur fit ↄcentus. Jtē luna est fecū ditatis terre seminibꝫ ministratiua. Pelt eni seminibꝫ que ꝑficiūt ex rore qui de corpore lune cadit. vt di. idem. Et ideo ꝯm fabulas dr̄ ꝓserpina. eo ꝙ seminū q̄ ꝓij ciuntur in terra dr̄ esse dea a gentibus. Sic etiā dr̄ diana. i. siluaꝝ dea ꝛ nemorum qꝛ feris de nocte pascua querentibꝫ in nemoribꝫ ꝛ in siluis. luminis beneficiu; administrat. Et ideo vocauerūt gentiles lunā deā venatoꝝ quia venatio fit in siluis. ꝓpter qđ dyanā cū arcu depingebāt eo ꝙ venatores arcubꝫ vtebātur. Jtem luna cū sit frigida ꝛ humida est ex vicinitate solaris circuli caloris receptiua. nā ex calore solis ꝛ siccitate tpatur frigiditatis ꝛ humiditatis sue excessus. ne singulis mensibꝫ in suo descensu ad terram hyems generetur. vt di. macro. Jtem luna vt di. albu. Est aeris mundificatiua motu eni suo cōtinuo aerem rarificat ꝛ subtiliat vnde si nō esset motus spere lune aerem ex nocturna vapoꝝ exalatione grossicies inficeret que corruptionē nō modicā generaret. Jtē luna ꝯm astrologos inter planetas est sup dispositione humani corporis maxime ꝑtātiua. Nā vt di. ptho. in li. de iudicijs astroꝝ. sub luna cōtinet̄ egritudo. amissio timor ꝛ dānu; ꝛc̄. Unde circa mutationē humani corporis ꝟtus lunaris potissime opat̄. Et hoc accidit. tū ꝓpter motus sui velocitatē. tū ꝓpter ipsius ad nos vicinitatē. tu; ꝓpter occultā sibi naturaliter insitā ꝑtātem. Unde de morboꝝ mutatione medic⁹ ꝑfecte nō discernit qui lunares effectus in corpibꝫ nō cognouit. vñ ypo. in pncipio pnosticā de luna loquēs ait. Est qđdam celeste sidus in quo opꝫt medicū puidere. cui⁹ ꝓuidētia est mirabilis ꝛ stupēda Et gal. in cōmēto de diebꝫ creticis dicit tem certā que nō fallit attendat medic⁹ quā docuerūt astrologi egiptioꝝ. qꝛ ꝑ cōiunctionē corpis lunaris cū stellis fortunatis fiūt egritudines terminales ad bonum. cū ↄtrarijs ꝟo ↄtrarie. s. ad malū. Et ideo caut⁹ ꝛ ꝑfect⁹ medic⁹ ꝯm doctrinā ypo. aspicere debet primā lunā. ꝛ qñ ē plena luminis. qꝛ tūc crescūt humores in hoībꝫ ꝛ medulle et fit nutrimētū in mari et in oībꝫ rebꝫ mūdanis. Qñ ergo infirm⁹ in lectū cadit multū necesse ē videre vtꝝ luna tūc exeat de ↄiunctōe. tunc eni crescit infirmitas. quousqꝫ veniat in oppositionis gradū. s. in plenilunio ꝛ tūc si fuerit cū malo planeta aut ī malo signo ꝛ aspexerit domū martis q̄ est octauū signū. i. si aspexerit martē qui dr̄ dom⁹ signi scorpionis. tūc de morte timendū ē. Si vero fuerit cū bono planeta et in bona domo siue signo ꝛ aspexerit dñm dom⁹ vite scꝫ martē qui est dom⁹ arietis. siue primi signi de vita tunc sperandum est. et sic de alijs videndū est vt patet in li. ypo. quē dicitur composuisse de iudicijs infirmitatis ꝯm lunam.

Capitulum. XXX

De quibusdā ꝓprietatibꝫ lune malis.

Habet autem luna quasdam proprietates minus laudabiles tā ꝯm substantiā qꝫ ꝯm effectū. habet eni substantialē obscuritatē cum nō habeat sicut alij planete lumen a seipa. habet etiam maximā instabilitatē. quia nullū sidus ita vagatur per omnes ptes zodiaci sicut luna. Contrahit etiā a maliuolis stellis ꝛ nociuis nocibilitatem. Nam vt dicit ptho. Luna est planeta cū malis maliuolus. Luna insuper per suā oppositionem inter nos ꝛ solem aufert a nobis solaris luminis claritate;. Luna etiam quādo incidit in vmbram terre ꝑdit lumen suū ꝛ suam prodit deformitatem ꝛ defectibilitatē. Preterea propter vicinitatē qua; habet cum crasso aere et terra ab vmbra terre. vel ab infecto aere contrahit maculam ꝛ deformitatem. vt dicit marc̄. Luna etiam quāto plus recedit a sole tanto plus recipit a lumine versus terrā. ꝛ minorem versus celum obtinet claritatem. Et quāto plus proficit versus terrā tanto plus decrescit et deficit in lumine versus celum. Multiplicem etiam habet effectū malum. Nā vt dicit ptho. Luna efficit hominē instabilem ꝛ mutabilē de loco ad locū discurrentem. Efficit eni hominē in oculis male dispositum ꝛ inordinatū. Efficit etia;

in homine vnū oculū altero maiorē. aut facit strabonē aut orbū in vno oculorū. Et subdit. Homo in cui⁹ cōplexione lunaris ɔstellatio dñium habuit. vicio in oculo nō carebit. Et hoc forsan accidit ꝓpter accessuʒ lunaris humiditatis hūores oculoꝝ ad aliquā prauā qualitatem disponētis. Dicit etiā in li. misalach. c. v. Eclips' lune maxie in hyeme. si fuerit in signis frigidis excessuʒ significat frigiditatis ꝛ nimie ɔstrictōis in t'ra ꝛ aere ꝛ in aq̄s. Si fuerit i signis aquaticis ꝑsagit abūdantiā pluuiaꝝ. Si vo in signis aereis. periculū tēpestatū ꝑtēdit ꝛ ventoꝝ ruinā. Dicit ptho. ꝛ albu. ꝙ luna exñs in. ij. signo post ascēdens merorem designat. tristiciā ꝛ ablatōeʒ substātie ꝑ fures ꝛ ꝑdones. Silr in. iiij. in. vi. et in viij. irā anxietatē. fugā ꝛ mutabilitatem In. x. sigt ꝙ q̄ tunc incepit regnare cito deponetur. In. xij. aūt impedimētū rixaꝫ duriciā ꝛ carcerē ex ꝑte amicoꝝ. In omnib⁹ aūt alijs domib⁹ siue signis bonū efficit et ꝑtendit. maxie si planetis bonis fuerit sociata. ſm variā etatē lune mouent mēstruales hūores i mulierib⁹ ꝛ cerebella in aīalib⁹ ꝛ diuerse passiones vi lunari i corporib⁹ excitant vtʒ i lunaticis ꝛ caducis. Hec de ꝓprietatib⁹ lune ꝛ aliorum planetaꝝ dicta iam sufficiant.

Capitulū. XXXI.

De capite et cauda draconis

s Unt aūt due stelle q̄ nō sunt planete. sed tñ naturā ꝛ effectū videtur hr̄e planetaꝝ. s. caput draconis ꝛ cauda q̄ mouent cū firmamento ꝛ ɔsequūtur cursuʒ firmamēti. vñ a leone trāseūt in cācrū ꝛ a cācro in gemios. ꝛ sic deinceps. morat aūt in quolibet signo caput draconis. xviij. mēsib⁹ ān⁹. s. ꝛ dimidio silr ꝛ cauda ꝛ in. xviij. ānis ɔplet cursum suū. ꝛ si caput ē in aliquo signo sp i signo opposito erit cauda ꝛ venter in. iiij. vt si caput ē in cācro venter erit in ariete ꝛ cauda in capcorno. ꝛ si caput fuerit i leone. venter erit in tauro. ꝛ cauda in aq̄rio. ꝛ sic de alijs. ꝛ ideo ꝓpter aspectū oppositū cauda ē totaliter venenosa. habet aūt caput exaltatōeʒ suā in trib⁹ gradib⁹ gemioꝝ. Casuʒ vo i sagittario gradib⁹ totidem. Ecōuerso aūt cauda habet exaltationē suā in trib⁹ gradib⁹ sagittarij ꝛ caput cadit i trib⁹ gradib⁹ gemioꝝ. Est aūt hic aduertēdū ꝙ qñ luna ɔiūgit soli. capite vel cauda exñti ꝓpe gradū ɔiūctōnis a. xij. gradib⁹ vel infra. sp ē eclipsis futura maior vel mioꝝ. ſm ꝙ caput vel cauda magis vel min⁹ accedit ad gradū ɔiūctionis ꝛ h' potissime hʒ locū i eclipsi sol'. Eodem mō de eclipsi lune hic tenēdū est. qꝛ si luna ɔuenerit cū cauda i aliquo signo ꝛ sol fuerit i capite in signo opposito erit eclipsis lune ꝛ ecōuerso si sol fuerit i aliquo signo cū cauda ꝛ luna i signo opposito cū capite. erit iteꝝ eclipsis lune. Et si in eodē gradu ɔuenerit. erit eclipsis generalis. vñ sp oportet ꝙ ɔueniat i capite vel i cauda in eodē gradu siue ꝓpe. xij. gradib⁹ vel infra si debet eē eclipsis. vñ ɔiunctio debet fieri solis ꝛ lune quo ad idē signū eundē gradū. idē minutū ꝛ idē scdʒ In oppositōne vo ɔrīū signū sp erit ſm eūdē gradū ideʒ minutū. ꝛ idē scdm. Ex hoc apparet ꝙ q̄uis luna iūgat singulis mēsib⁹ soli ꝛ accēdat non tñ sp eclipsim facit. qꝛ nō sp in linea ecliptica se cōiungūt. qꝛ nō sp accēdit luna in cōiunctōne in eodē gradu. nec etiā sp caput vel cauda in cōiunctōe vel oppositione solis ꝛ lune se contingunt.

Capitulū. XXXII.

De cometa

Ometa ē stella q̄dā flāmis circūita. vt di. be. Cōeta nascēs regni ꝑmutatōeʒ aut pestilētiā aut bella vel vētos siue est⁹ signat ꝛ ꝑtendit. Comatice stelle aliqñ videnī moueri motu planetarū. aliqñ ꝑmanēt imobiles sicut fixe. Semp aūt apparēt vt di. beda in parte determiata in celo. Nō eni vagant ꝑ diuersas ptes zodiaci sicut planete. sed vident esse in circulo lacteo siue galaxia et spargūt radios v'sus septētrionē. nunq̄ʒ versus occidētē. vñ in pte occidētali non videnī. breui spacio solent appere. s. per octo dies. Aliqñ visa est. lxxx. diebus. sicut dicit Beda. Ex quibuscūq3 aūt stell' nascitur cometa. siue ex planetis siue ex

fixis. semp in firmamēto apparet in pte
septētrionali. vt di. idē. Ex quo patet ꝙ
stella que apparuit in ortu xpi nō fuit co
meta. q2 mouebatur ab oriente ad meri
diem versus occasum. Et hoc nō solet fa
cere motus comete. vt di. Linc.

Capitu. XXXIII.

De stellis fixis

S Telle a stādo sunt dicte. Quā/
uis enī sp moueātur. tñ sp stare
videntur. vt di. Isi. Dicuntur ⁊ sidera a
cōsiderādo dicta. eo ꝙ in eis mathema/
ticoꝝ ꝯsideratōe multa iudicant̄ ⁊ puidē
tur. Dicūtur etiā astra ab austros l' ana
stros nūcupata eo ꝙ ſm opionē aliquo
rū stellarū corpa I spera firmamēti sicut
claui in tota circūferētia sunt ꝯfixa. Et
hoc quidē verū est quo ad aliqua ⁊ maxie
quo ad maiora. vt di. Isid. ſm alphra.
Stella ē lux aggregata I suo orbe. vnde
ſm ꝙ ē maior aggregatio lumis stella/
ris corpis tāto est maioris quātitatis.
pulcrioris claritatis. ⁊ amplioris ptātis
⁊ xtutis. Vocāt̄ aūt ab eodē stelle siue si
dera lucis vehicl'a. eo ꝙ sunt lumīosa cor
pora lumīs solatiū ꝯtra nocturnas tene
bras mortalib9 deferētia mundi supficiē
decorātia. solis lucē a quo recipiūt lumē
prout pñt supplētia. emissione radiorū
cōtinua aerē depurātia. quoꝝ virtute au
fertur a mūdo inferiori pestilentia ⁊ cor
ruptela. Stellarū etiā virtute cōcilian
tur ⁊ ad ꝯcordiā reuocāt̄ sibi īuicē ꝯtra
elemēta. Eaꝝ sempiterno fulgore illu/
strāt oīa suo calore saluāt ⁊ refouēt vni/
uersa. Nā ſm platonicos. vt di. Beda.
stelle ignee sunt nature. Celū ei cū suo
ornatu cē natura igneū multi antiq̄ po/
suerūt. Aresto. aūt ⁊ alij phi ponūt celū
esse elementū quintū. natura ⁊ ꝓprieta/
te ab elemētis quatuor discretū. dicūt
stellas nō cē frigidas nec calidas substā
tialiter seu substātiue sicut nec ipm ce/
lū. sed tātūmō sunt calide effectiue. mo
tu ei suo ꝯtinuo ⁊ sempitēno inflamāt il
lud sup qō mouēt̄. ⁊ sic I istis inferiorib9
hñt inducere calorē vel algorē. Radioꝝ
ꝙ mobilitate ⁊ ꝯfractōe I supficie ob/
iecti corpis hñt inducere vim caloris.

Sed vñ sint stelle certū ē. ꝙ sunt ſm na/
turā purissime ⁊ simplicis nature ac in/
corrupte. quo ad formā etiā sunt lucidis
sime. ⁊ quo ad figuram. sperice ⁊ rotūde.
quo ad substātiā solide ñ porose. quo ad
supficiē plane nulla ten9 aspe vel angulo
se. quo ad sitū altissime. quo ad motū ve
locissime. quo ad quātitatē sunt maxie.
q̄uis ꝓpt sui9 distātiā videātur esse pue
quo ad numerositatē inumere illi ei soli
q̄ stellas nūerat sunt finite. quo ad ptā/
tē ⁊ effectū stelle sūt magis int̄ corpa v/
tuose. Nā stelle sūt inferioꝝ generatiue
īmutatiue ꝯseruatiue. radioꝝ suoꝝ emis
siue. tenebraꝝ noctis illumīatiue. sui cur
sus I suis orbib9 vniformit̄ ꝯpletiue. in
solis pñtia a quo recipiūt lumē sui sunt
occultatiue. I suo ortu ⁊ occasu sūt aeris
multipliciť īmutatiue. q2 nūc tēpestates
ꝯcitāt. nūc serenitates generant ⁊ pcu/
rant. vt di. beda coloris variatōne ⁊ ra/
dioꝝ scintillatōe. nūc tristiū. nūc letorū
euētuū ſm mathematicos sunt pnūcia/
tiue. Sūt etiā nauigātib9 ꝓspere. ⁊ ipa
rū viarū in medio maris directiue. vbi
stelle ad inuicē vicini9 sunt ꝯiuncte. ma/
ioris lumīs et pulcrioris sunt expssiue:
vt patet in pliadib9 ⁊ sideribus galaxie
Quāuis etiā tātā oñdāt pulcritudinē
ex quadā vicinitate. q2 piter sunt coniū
cte. lucidiores tñ in cōi apparēt singule.
cōsiderate tñ p se nō apparēt singulariť
ita pulcre. ⁊ hui9 rō est vt di. mar. q2 ex/
cedens fulgor vni9 p quādā refulgentiā
alterius insufficientiā ex se repat. vñ qō
vni deest ex quadā defectibilitate alia
supplet que magis excellit in claritate.
Ite stelle ꝓpter situs sui distātiā sūt ho/
minib9 dispariť sue magnitudinis ostē
sue. Nam vt di. albu. quāto sunt cenith
capitis nostri magis vicine. tāto sp vi/
dent̄ eē minoris quātitatis ⁊ offerūtur no
stris aspectib9 min9 pue. Et ecōuerso q̄n
to plus elongātur I suo ortu nr̄o habita
bili seu I occasu tāto nr̄is oculis videnť
generaliť esse magis magne. ⁊ etiā [illegible]
iores videtur esse in quātitate in occa
su q̄z in ortu. vt di. beda. tūc aliqd dicitur
esse sup cenith capitis nr̄i. qn̄ directe vi
det̄ esse sup caput nr̄m. Cenith ei dr̄e.

cta positio sup caput. Cui forte rõ est vt di. idẽ qz vapores de terra ascendẽtes re ctitudinẽ radiorum ad oculos venire perfe/ cte nõ pmittũt. Et ideo ocul' decipit in huiusmodi aspectu. qz qd circũfusũ ẽ in aere. a solari radio estimat ocul' ꝯsplendere i se ipso. Sed sicut di. alga. talis visus deci/ pitur sicut qñ fulgor cãdele a sano ocu/ lo sine obstaculo ꝯspicit. sed a lippiente oculo fine arc' celestis imagine nõ vide tur et putat decept' ocul' oĩno videre in alio. s. in lumine viso. qd tñ in altero ñ ẽ sed in seipso poti'. Idẽ di. Auic. in ca. de obscuritate visus. qre supra d visu. Itẽ sunt stelle fm mar. i suis circulis armo/ niace ꝯcessiue. Oẽs enĩ toni musici ꝯcẽ tus inter sidera ĩueniũtur. nec grauitas inferiorum dissonã reddit melodiã supiorum siue mediorum nec ecõuerso superiorum acui tas destituit sonũ grauiorẽ inferiorum sicut di. mar. Itẽ fm arest. in li. de ce. et mun. Stelle sunt ex materia corporis celi i quo posite sunt atqz fixe. 7 ideo naturalit sunt splẽdide sicut 7 celũ in quo reuclũt. vñ oẽs stelle hñt lumen ꝓpriũ pter lunã. Et qũuis stelle ex se sint lumiose ad ꝯsũma tionẽ tñ sue lumiositatis rec. piũt cõple mentũ ab ipso sole. Itẽ stelle sunt sue v tutis 7 lumiositatis sibi inuicẽ cõicati/ ue. vna enĩ auget claritatẽ alteri' 7 boni tas vni' fortificat bonitatem alteri' sicut dicit in li. de ꝯiũctionibꝰ planetarum. Itẽ stelle ꝓprijs circulis 7 sedibꝰ sunt ꝯtẽte. 7 ideo si circul' vni' intersecãdo aliqñ sub intret circulũ alteri' ꝓpter hoc ꝓprias se des stelle nõ deserũt. nec sunt alijs p qs transeũt impedimẽti vel iniurie inuicez illatiue. Itẽ stelle qdã vt di. mar. celeri' orte. celeri' occidũt. quedã vo tardi' or/ te. citi' occasum petũt. quedã aũt pariter oriũtur. 7 tñ nõ simul occũbere dinoscũ/ tur. Hec aũt varietas ortus 7 occasus ac cidit ex dispari altitudine circulorum in q bus oriũtur vel ex eleuatõe siue depssio ne climatũ in quibꝰ occũbere videntur. Nam fm variã eleuationẽ vel depssionẽ corporis celestis. varijs temporibꝰ vel ori untur vel occũbunt. Itẽ stelle sunt tem/ porum annorum. s. 7 mensiũ 7 dierũ distincti/ ue 7 pmutatiue. Nã sicut dr in li. de p/ prietatibꝰ elemẽtorum ari. Permutatio tẽ poris nõ est nisi ꝓpter pmutatõez stellarum in signis diuersis 7 sup climatã septẽ vt ex pmutatõe lune singulis. xxviij. diebꝰ aut pmutatõe mercurij 7 veneris in om nibꝰ decẽ mensibꝰ vel min' illo. aut ex per mutatione solis in quolibet anno. aut ex pmutatõe martis in. ij. annis. aut iouis in. xij. aut saturni in. xxx. aut ex ꝯiunctiõ ne 7 pmutatõe triplicitatis ad tripilci/ tatem in cc. 7 l. annis. aut ꝓpter pmuta/ tionẽ stellarũ fixarũ orbis. pmutant ei in. c. annis vno gradu quarũ accidit per/ mutatio magna. xxxvi. milibꝰ annis. Et hic est ann' magn' qd est vltimũ oĩm re/ rũ. huiuscemodi areit. in eodẽ li. In libro au tem ciceronis di. Macro. Isti' mũdani anni finis est cũ stelle oẽs oiaqz sidera et planete a certo loco. ad eundẽ remea uerũt. Hoc aũt 7 phici volũt post annorum xv. milia. pacta contingere 7c. Quicqd autẽ sup hoc dicitũt phi. hoc certitudia/ liter tenendũ est qd nostrũ nõ est diffini re qñ vltim' finis erit. Hoc enĩ solus no uit temporum conditor qui momenta 7 tẽ/ pora continet in sua ptãte.

Capitulũ. XXIIII

De polo

Polus fm bedã est stella paruissi/ sima a qua tota pars celi supior est dicta. Duplex aũt est polus scz arthi cus siue borealis qui semp nobis pollet 7 relucet. nobis aũt nunqz occidit. quia super nos existit. vnde polus a pollendo est dictus. qz cõtinue mũdo pollet. Sed scdus polus dicit antharctic' id ẽ austra/ lis. polo arthico opposit' qui nobis sp est inuisibilis. Inter istos duos polos qua si inter duos mũdi extremos vtices sp voluitur firmamentũ. Hi duo poli nun qz mouent de suo loco. tñ circulariter cũ spera vel circulo reuoluuntur 7 cir. ũferun tur. Axis aut a polo ad polũ per medium centri terre extendit circa quã totus fir mamenti impetus rapitur 7 mouet. Hic autem axis nõ est materialis. sed potius linea quedã intellectualis que a polo vs qz ad polũ recto dyametro sicut linea a puncto vsqz ad punctũ esse tracta intel/

ligitur. circa quam tanq̃ circa mūdi me
diū sempiternis raptib⁹ voluit̃ firma-
mentū. Polus igit̃ est stella quo ad situꝫ
altissima quo ad motū velocissima. quo
ad aspectū nostrum minima. q̃uis sit in se
valde magna. quo ad effectū vltima. qꝛ
ꝑ ipsius sitū discernūtur situs ⁊ termi
ni alioꝝ siderū ⁊ celestiū circuloꝝ. vnde
hec stella ab astrologis potissime intuet̃
Est ergo stella ista breuissimi circuli de-
scriptiua ꝓpter nimiā elongationē ⁊ di-
stantiaꝫ a nostro situ. est sue magnitudi
nis occultatiua. ꝓpter situs sui immobi-
litatē. est hoīm ipsam aspicientiū maxie
certificatiua. Et ideo vocatur stella ma
ris qꝛ nauigantiū ⁊ sciam nauigalē hñti
um in mari est directiua. rōne sui sit⁹ me
dij totius celi est ostēsiua per girū arctu
ri sibi ꝓpinqui ab alijs stellis est distin-
cta a cui⁹ vicinitate polus arthicus ē vo
cata ſm Bedam.

Capitulū. XXXV.

De arcturo

a Rcturus est signū a septē stellis
sitis in axe in se reuolutis cōsti-
tutū. vt di. Isi. Harū septem stellaꝝ cir
culis qꝛ in modū plaustri vertitur. latini
eū septētrionē vocauerūt. septētriones
non occidere axis vicinitas facit. eo ꝙ
stelle iste axi ⁊ polo stelle altissime sūt vi
cine. Dicitur aūt idē circul⁹ arthophilax
eo ꝙ erethō. i. ylicem vrsam seq̄tur. Eū
dem boethem antiqui dixerūt. eo ꝙ plau
stro heret. qđ est signū spectabile multis
stellis. inter quas est arctur⁹ qui est pro
prie sidus post caudā maioris vrse posi-
tum. vnde ab hac stella tota constellatio
illa arcturus est vocata. vt dicit Isido.
Et merito arcturus ab artādo est dict⁹.
quia ex prima parte surgit frigus pro-
pter elongationē a calore solis. frigore
vero pori terre artantur ⁊ constringūtur.
Apparent aūt septem stelle radiose ⁊ ru
tilantis forme quarū quatuor anterio-
res in modu quadrāguli alternis lateri
bus ordinātur tres vero sequētes in mo
dum semicirculi disponūtur. locātur au
tē sub polo circa axē. vñ sp circueūt po-
lū tanq̃ centꝝ. vt di. gre. Semp stelle
ille vertūtur circa axē sicut vrsa circa sti-
pitē. Et ideo ille circul⁹ maior vrsa vo-
catur. vt di. macro. Semp vertit̃ ⁊ nun
q̃ ad ima demergit̃ vt dicit grego. Qñ
tres stellas eleuat quatuor ad ima decli
nat ⁊ ecōuerso cū quatuor sursum erigit
tres ad ima deprimit ⁊ demergit. vt di.
gre. Inter oēs circulos superiores circu
lus arcturi est altior qꝛ polo vicinior. ho
minū aspectib⁹ maxime se offert. Nun-
q̃ est hora noctis quin videri possit. nisi
forsan eius aspectus nubib⁹ vel nebulis
intercipiatur. Inter medias stellas ar-
ctos draco ad modū fulminis elabitur.
vt dicit Mar. hyemali tempore in ortu
suo maxime rutilat quadā scintillari ir-
radiatione fortē aque ⁊ terre cōgelatio
nem ꝓnunciat. vt dicit Mar.

Capitu. XXXVI.

De orione

o Rion est astrū tpe hyemale ex-
ortū aquarū ⁊ tempestatū exci-
tatiuū. Est aūt orion nimbosus ventorū
⁊ tempestatū excitatiu⁹ ⁊ generatiu⁹. ⁊ est
ab ortu ⁊ inundatōe aquaꝝ orion dict⁹
est. vt di. Isi. In suo aūt ortu tempesta-
tes generat ⁊ aerē imutat. ⁊ ad modū ar
mati pedes ⁊ brachia extēdentis dispo-
nitur. ⁊ fere ꝑ latitudinē triū signoꝝ ei⁹
extēditur latitudo vt di. mar. Maxime
fulget in signo thauri vt dicit idem. Est
aūt ꝯstellatio maxie notabilitatis ⁊ ra-
tione magnitudinis ac pulcritudis ⁊ eti
am rōne dispositionis ⁊ ꝓtatis. ab arie-
te enī vsq̃ ad geminos se extēdit vt di.
mar. Totā etiā illoꝝ trium signoꝝ sup̄fi
ciē. fulgoris sui pulcritudine clariorem
reddit vt dicit idē. gladiati militis ⁊ ac-
cincti speciē in stellaꝝ ordine ꝓtendit de
quo dicit mar. Armat⁹ etiā flagris splē-
debat in armis ⁊c. Splendor tn orionis
vt di. idē. signū est future serenitatis si-
cut ecōuerso eius obscuritas future est
p̄sagiū tempestatis. Sole exñte i signis
orionis ⁊ tauro ⁊ in geminis. omnia ger
minant ⁊ oriuntur que nutrimentū reci-
piunt ex aquis ⁊ aere ⁊ ex terra vt dicit
idem. Cōstellatōeꝫ orionis sequit̃ q̃daꝫ
stella q̄ dr̄ canicula q̄ ab astrologis ma-

liuola dr̃ ⁊ nociua. que ẜm fabulas eius canis fingit̃ fuisse vt di. idē. Non tñ est hec illa canicula nociua q̄ oritur in leone a qua dies caniculares a ph̄is nūcupāt̃ sicut di. Gal. Orion ergo in ortu suo p̄mo tempestatē ꝑnosticat sed post serenitatē solito opatur ad terre fecūditatem Sole existēte in thauro q̄si se abscondit sub radijs solis nec tunc suā manifestat inferioribus claritatē. Oritur aūt iterū in iulio qñ sol ascendit de geminis ad circulos supiores quādo terra maximā patitur distempantiā aeris quo ad calidam qualitatem ẜm Mar.

Capitu. XXXVII.

De hyadibus

Hyades que ⁊ succule dicūtur. sūt quedā stelle pluuiales in quarū ortu pluuie multiplicātur vt di. Isido. Nam tūc tp̄is vapores a mari ⁊ terra per caloris solaris violentiā fortius ad superiora attrahūtur qui motu hyadū in pluuias resoluūt̃. ⁊ ideo iste stelle dicūtur hyades. i. succule. q2 attrahēdo hūores vel resoluēdo eos traxisse a fabulis confingūtur aquas vt di. yginus. habēt autē he stelle situm suū in fronte thauri vt di. Mar. et cū dies extend. tur et sol feruentior ascenderit. tūc hyades solent p̄mo apparere vt di. grego. sup iob. xv. Quādo a saturno impellūtur diuersas generant tempestates vt dicit beda. In hyadū ortu fruges vberius crescūt. quia tunc a pluuijs irrigantur. plures habet constellatio hyadū stellas clarissimas p gitum ordinatas. que oriuntur in. xvi. gradu thauri. Oriuntur ⁊ turbant aerē in ortu suo ẜm albu.

Capit. XXXVIII.

De pliadibus

Pliades sunt septem stelle a pluralitate dicte que sibi sunt vicine. ab inuicē tamen sunt distincte vt dicit Grego. hyemali tp̄e oriuntur. Quāto autē aura serenior est ⁊ frigidior. tanto melius ab alijs discernūtur. vna vo inter septē latere videtur. q2 ex toto se nō manifestat nec ex toto se occultat. inter genua thauri hn̄t sitū vt di. Isi. Sol in mēse iunio p pliades iter facit. ⁊ tunc aeris caliditas pluuijs ꝯnalibꝰ tpat̃. et terra tūc tp̄is florū pulcritudine adornatur ẜm mar. Hac de causa dicitur iuno amasse maiā q̄ fingitur vna fuisse d̄ pliadibus ⁊ fuit mater mercurij ẜm figmentum poetarū ẜm mar. ẜm Albu. aūt oriuntur pliades. in. xvi. gradu thauri cū hyadibus ⁊ motu suo turbāt aerem.

Capitu. XXXIX.

De canicula

Canicula est quedā stella feruentissima que oritur ẜm al. in. xxix gradu cancri. in cuiꝰ ortu magna fit aeris ꝑturbatio. Ab hac stella dicuntur dies caniculares in quibꝰ sanguinē minuere vel medicinā laxatiuā accipe est summe periculosū ꝓpter excessū distempantie aeris in calore. Vñ ypo. in amphꝭ. Ante canē ⁊ post canē ⁊ sub cane moleste sunt farmacie. ibi dr̃ in ꝯmēto q2 ante eorū ortum illiꝰ stelle ⁊ in ortu ⁊ post ortū statim periculosū est dare potionē laxatiuā. q2 tūc est aer calidꝰ ⁊ siccus. s. a calido signo ⁊ a calida stella ⁊ a sole. tūc in leone cum canicula existēte. vnde ex modica medicina corpus fieret nimis calidū ⁊ siccū et febris forsitan sequeret̃. Medicina etiā euaporaret ⁊ minꝰ operaret̃ cū corporis pori tūc ex calore aeris sint apti vt dic̄ ibidē gal̄. Calor extraneꝰ vires extrahit medicine. vñ aqua calida repugnat solutioni si calor aeris tūc est fortis. p̄terea virtꝰ interior tūc est debilis que p potōēm vel minutōēm plus debilitat̃. Durāt aūt dies caniculares a. xv. kal̄. augusti vsq3 ad nonas septēbris ⁊ sic sunt. l. sicut ibi dr̃.

Capitulum. XL.

De luce ⁊ eius ꝓprietatibꝰ

Lux ẜm basiliū est species p omnia sibi silis. De luce aūt q̄d sit ẜm rem vz. s. sit substātia vel accidens diuersimode loquūtur autores Nam aresto. di. lumen nō esse corpꝰ. nec a corpe defluxū. damas. etiā di. lumen p ptiā q̄litatem. i. substātiā ñ hr̄e. ẜm aug. sup gen. ad lr̄a3. Lux ē substātia corpea

summe simplex in genere corpoꝝ. sūme
multiplex i efficacia. sūme mobilis ⁊ ab
solute penetratōis ⁊ mīme resistērie. ⁊ sū
me disparia ⁊ ꝯ̃ria generās ⁊ ꝯciliās sū/
me ꝯuertibilis. oīs naturalis motionis
principiū ⁊ origo. sūme pfectibilis. sūme
iocūda. sūme cōicabilis. vñ luce i corpi/
bus nihil ē vtili⁹. nihil ꝯuenienti⁹. nihil
pulcri⁹. nihil veloci⁹. nihil subtili⁹. nihil
mipassibili⁹. nihil virtuosi⁹ inuenit. Est
aūt differētia īt͛ lucē ⁊ lumē. Nā lumē
est qdā defluxus a luce siue irradiatio de/
fluēs a substātia lucis. Lucē āt dicit ipaꝫ
fontalē substātiā sup quā lumē innitit.
Si ei lux ꝯsiderata i se eēt accidēs neces
sario p se alicui eēt accidēs. q2 accidens
p se causat a forma subiecti sui. vñ si lux
in aere eēt accidens causaret lux vera a
forma aeris qd̄ eē nō pōt. Preterea lux
mutat subiectū suū. Qd̄ pꝫ q2 lux ē na/
turalit͛ pri⁹ in oriente. ꝯseqnt͛ p⁹ in occi
dēte. ⁊ lux orietalis generat primā sibi
⁊ ita deinceps vsqꝫ ad occidētē. Acciden
tia ei nō pmutāt suuz subiectū nec extra
illud agūt. ex quo vid͛r q lux nō sit acci/
dēs. Preterea si eēt accidēs aeris neces
sario moueret aer subito ab oriēte i occi
dentē fm subitū motū lucis. sic āt moue
ri subito nō ꝯuenit aeri nec alicui elemē
to. Preterea luce nihil ē nobili⁹. accidēs
aūt est ignobili⁹ substātia. Ex quo videt
q lux nō sit accidēs. cū aer lōge sit ignobi
lior ipa luce. Sed si lux ē corp⁹ difficile ē
intelligere q̃lit͛ lux sit i aere vl cū aliquo
corpe diaphano vt i cristallo. cū duo cor
pora sil nō pñt eē i eodē loco. Nō ē tñ in
cōueniēs nec impossibile ponere lucē eē
substātiā corpeaꝫ. ⁊ esse sil cū aliquo cor
pore. videm⁹ ei aquā ⁊ cinerē pit͛ iūgi ⁊
misceri salua vtriusqꝫ corpeitate ⁊ loca/
litate vtriusqꝫ supficiē ab alio distinguē
te ⁊ vtriusqꝫ ptes infra ꝓpriā supficiē cō
tinēte. Qūtūcūqꝫ ei simul imisceat ci
nis ⁊ aq̄ pmanet tñ aq̄ in sua corporeita
te p ptū suaꝝ coherentiā ⁊ ꝯtinuitatē. ⁊
cinis i sua nec ꝓpt͛ istā ꝯmixtōē ⁊ vniōnē
simul sūt duo corpa in vno loco imo aq̄
habet suū locū ꝓpriū ⁊ cinis suū. Sic lux
potest eē in aere vel i quocūqꝫ alio corpe
salua vtriusqꝫ corporeitate. ⁊ suarū ptiū
substātialiū ꝯtinuitate. Vñ ⁊ lux subin/
trās ad interiora aeris vel cristalli hꝫ su
um locū ipsi⁹ supficiē ambiētē ⁊ a substā
tia adiūcti sibi corporis distinguētē. Quius
nō possit ꝓpt͛ simplicitatē sue substātie re
cte pcipi vel videri i re. Imo qd̄ mirabili⁹
est multe luces pit͛ ꝯcurrētes impmi/
xte ⁊ tñ vnite ꝯiungunt. salua cuiuslibet
substātiali forma q̄ ab alia differt. licet
nulla respectu alteri⁹ materialis sit vl for
malis sic manifeste docet ⁊ di. dyoni. i li.
de di. no. cui⁹ hec sūt v͛ba. Lumia inqt lā
padaꝝ cū sint i domo vna tota inuicē to/
tis sunt cōia. diligentē tñ hñt a se inui/
cem discretōēꝫ. vnita discretōe ⁊ vnita/
te discreta. videm⁹ eni multis ad vnū lu
men accēsis lāpadib9 iuxta oīm lumia
vnā claritatē ⁊ indiscrete relucentē. nec
poterit q̄s vt arbitror alicui⁹ coꝝ ab aliis
ex aere ꝯtinēte cetera dū simul sunt ibi
seqstrare aut alterū sine altero cernere.
totis īcōfuse inuicē ꝯtpatis. Subdu/
cta aūt vna simul ⁊ ꝓpriū lumen recedit
nihil secū ceteroꝝ luminū auferēs aut d̄
suo aliqd eis relinquēs. Erat ei oīm vt
dicta ē pfecta vnitas naturalit͛ pmixta
et nulla pte ꝯfusa. q̄ si tāta est in hoc cor
porali aere ⁊ materiali lumie ⁊c. Ducus
qꝫ dyo. In quib9 v͛bis manifeste docet
lumiaria simul vniri. salua tñ cuiuslibet
ꝓprietate substātiali ⁊ accidētali q̄s defe
runt secū. siue accedēdo siue recedendo.
Lux itaqꝫ fm dyoni. ē substātia in se sub
sistens a qua pcedit irradiatio quedā ⁊ il
lumiatio corpoꝝ alioꝝ. semp ei lucet lux
in se. ⁊ tamē nō semp illumiat sed solum
qñ inuenit corp⁹ habēs materiā disposi/
tam ⁊ aptā ad illumiationē. vt di. augu.
Substātia eni celoꝝ est vere lux q̄ in cor
poribus obtinet primū locū. Et tamē celū
non illuminat in tenebris vel in nocte.
Semp ergo lux lucet inuisibilit͛ ⁊ in te
nebris. sed nō semp illumiat visibiliter
vnde virtutē lucis sentit oīs creatura.
Inuisibiliter eni opat virtus lucis sen/
sum et motū in animalib9 vt dicit in li.
fontis vite. Dicit etiā albu. in li. de iu/
diciis astroꝝ ypocratē dixisse et docuisse.
q nisi stellarum lux de nocte subtiliaret
densitatē aeris destrueret omne corpus

animatū. ⁊ tamen certū est stellarū lucē de nocte sepius nō videri. Impressio enī ⁊ opatio lucis est manifesta in mari. qr fluit ⁊ refluit p applicationē lune ad aliquē situm siue illuminet aerem siue non. In visceribꝫ etiā terre vbi non attingit lumē virtus lucis opatur. vt patet in mineralibꝫ ⁊ rebꝫ alijs ibidem generatis. ⁊ breuiter pñtia lucis est necessaria in omni corpe mixto. p quā ɔtraria in elementatis vniūtur. Lux itaq₃ a summo celo empireo vsq₃ ad centrū mūdi est diffusa. q̄ in sua substātia ⁊ radice vna ē ⁊ simplex variata tñ fm diuersitatē recipientiū siue solis siue alioꝝ corpoꝝ superioꝝ vel inferioꝝ vbi est vna substātia. vt⁹ ⁊ opatio lucis licet nō luminositatis. Hec est primogenita lux q̄ creata fuit die pmo vt di. Basilius. que corpi solari ⁊ ceteris celestibꝫ quarto die factis supferf. vnde sol ⁊ cetera sidera sunt primeui luminis vehicula que ꝑpter susceptionē lucis incorpalis sufficiunt sine sue substātie deꝑditione ad illuminationē ꝑpetuā ⁊ ꝑhēnē. vnde ista lux vbicq₃ attingit. ⁊ omnia corpora fm magis ⁊ minus ꝑficit ⁊ disponit. Lux igitur radix fundamētūq₃ omnis illuminationis vna est in substantia que nō ɔtinetur accidētaliter ab aliquo corpore inferiori. sed magis cōtinet omnia corpora. respectu quoꝝ penit⁹ formalis est. licet in se sit materialis ⁊ situalis et ideo lux cū sit materialis habet potentialiter partē extra partē. Quia vero formalis est. habet actu partē extra partem quia qd̄ habet materia ī potētia. hoc habet forma in effectu. Ex quo manifestum est. ꝙ cū lux in genere corpoꝝ minimum habet de materia ⁊ maximū de forma vicinior est forme q̄₃ materie. Et ideo ratione materie est in minimo. s. in pūcto ratione vero forme est in omni loco. Nā vnūquodq₃ habet ita moueri ad locū sicut ad formā suā. vt dicit Aristo. qr forma quāto est nobilior tanto materiam suā plus extendit. vt dicit algazel. ꝑpter quod forma lucis quia est nobilissima ī genere formarū corporaliū maxime materiam suā distendit. Et ideo vnus punctus lumīs siue lucis sufficeret ex se ad illuminationē totius orbis. ꝑpter materie sue nobilitatē ⁊ forme summā actualitatem fm alga. Una igitur est lux simplex vt vniformis in sua essentia q̄₃uis diuersa sint luminaria que inter se sunt distincta. Quāuis videātur ī vno actu vniformiter aggregata. nec lumen vnū intrat substantiā alteri⁹ q̄₃uis sensibiliē tanq₃ vnū lumē vniti videātur. Nō ergo est incōueniēs ponere duo corpora simul esse quoꝝ vnū est subtile ⁊ formale ⁊ quasi ɔplemētū alteri⁹. reliquū aūt est materiale ⁊ imꝑfectū. Duo vero corpa glorificata in eodē vbi esse nō pñt. quia neutrū respectu alteri⁹ materiale potest esse in aliquo vel formale. Sed glorificatū ⁊ non glorificatū simul esse possunt sine aliquo incōuenienti. sicut expresse dicit Augu. Lux etiā vt dicit ba. est maxime mobilis. incessanter enī mouet se et gignit linealiter ⁊ circūferenter in omnem partē se mouendo et diffundendo. vnde quantū est de se subito mouet. Lux enī summe est actiua ⁊ sine resistētia ad intima cuiuscq₃ rei penetratiua. diuersorum ⁊ disparium generatiua ⁊ contrariorum in elementis et corporibꝫ mixtis in concordiā et vnitatē reductiua. Radiorum suorum piectione. directione. intersectione. confractione. ⁊ reflectione omnium in esse ꝑductiua in esse conseruatiua. vel ab esse dissolutiua. vt dicit calcidius super thimeū. vite ⁊ ꝑmanentie cuiuslibet rei regitiua est lux ⁊ directiua simplius naturaliter multiplicatiua. Lux enī multiplicat se gignēdo. Gignit nanq₃ lux lucem. et lux genita simul gignit et generat lucem sibi succedentem. et fit in vno instanti vnus punctus. replens lumine totū orbem. Item lux est sui et alioꝝ manifestatiua. colorū p sui incorporationē in superficie humidi perspicui effectiua. sicut dicit Augu. Lux tenebras expellit. merores dissoluit. insidias prodit. securitatē parit. omnem spem letam iocundāq₃ inducit. rebus omnibus formā ⁊ decorem tribuit ⁊ inducit. quia sine luce omnia corpora occulta remanent et ignota. Aufer inquit damas. lucē ⁊ omnia in tenebris incognita rema-

nebunt. Lux igitur s'm Ambro. et etiam s'm Basi. e pulcritudo ois visibilis creature. cui' gratia maxima est in aspectu. que cetera mundi mebra laudib' efficit digna. Hec vt dicit basilius. ide est angelo et sancto supra celum quietissima habitatio. Hec summe trinitatis p exemplu est demostratio manifesta. Hec lux sine diminutoe sui est luminositatis manifestatiua et diffusiua. que in superficie vmbrosi corpis recepta. no se pfundat quantu ad visibile specie. sed quo ad virtute. vt dicit Isi. Multas alias proprietates laude dignas hab3 lux quo ad sua substantia virtute et opationez. cui' substantia nihil inuenit purius. Unde transiens p sordes no sordescit. cui' virtute nihil est actiuali'. cui' opatione nihil vtilius in corpib' reperitur.

Capitulum. XLI.

De splendore

Splendor est qdam defluxus exiens a substatia lucis. Egreditur aut a luce sine alterius nature comixtione. luci a quo exit est coeu' in duratione. vt dicit Augu. Quato est ignis tanto est splendor. vnde si ignis esset eternus. splendor esset eternus. Exit etia splendor a luce sine lucis diminutoe sine puritatis lucis cotamine sine disco tinuatione cu sui et alio manifestatoe cu sui multiplicatione. vt dicit Basi.

Capitulum. XLII

De lumine

Lumen differt a luce sicut species a genere. Omne eni lumen lux est. sed non econuerso omnis lux est lumen. Nam lume est defluxus quidam a substantia lucis in aere vel in alio diaphano corpore receptus et vndiq3 circufusus. Triplex aut est lumen vt dicit auctor perspectiue. sc3 reflexum. fractum. et directum. Reflexu sicut a speculo et aliis politis corporib' que reiiciunt lume a se receptum. Aliud est lumen fractu sicut quado lumen venit ad corpus. aliquatulum densum qd non est omnino densum vel durum recipit lumen in se. sed propter materia omnino inobedientem. lumen illud non tenet rectu incessum. sed diuertitur ab incessu recto et vocatur fractio radii. Tertium lume est directum quod no repellitur nec3 inuenit materiam aliquo modo inobedientem et transit libere et facit operationes perfectas. Illud lumen est aeris et aliorum corporum transparentiu pfectiuu decoratiuu. formatum et figuratu declaratiuu. oculoru3 letificatiuu. oculis lippis et infirmis est lumen odiosum et molestie illatiuu. hominum a somno et torpore et ocio excitatiuum. formaru et specieru in supficie speculi vel politi corporis impressiuu. Nam lumen ad supficiem polite materie pertingens in angulis equalib' se reflectit et omniu subiecto formas ibi imprimit vnde qd extra est per substantia in supficie speculi collocat per imagine vel figuram. lumen etia est s'm dispositione materie qua subintrat immutationis susceptiuu. Nam eius claritas intenditur in materia pspicua atq3 pura et remittitur in feculenta materia et obscura. In materia eni diaphana obstaculu non inuenit. ideo per eam eradians proprios fulgores exprimit et ostendit. vt dicit Dio. et quato pfectius illi infunditur. tanto latius ex ea refusa ad alia deriuatur. Accedens aute ad grossiorem natura illius habet obscurioris distributiua apertionem. Sicut eni cu materie crasse infunditur capitur impfecte. ita cu se effundit extrinsecus apparet obscure. Unde materie crassicies impedit q' illuminatio recepta distribuatur. In purioribus igitur substantiis perfectius apparet et augmentatur. in grossiorib' minoratur. Ex quo patet q' a purissimis et subtilissimis materiis lumen perfecte comprehenditur. a compactis vero et obtusis repulsam pati inuenitur.

Capitulu. XLIII.

De radio

Radius est quidam luminosus a corpore lucido defluxus quo mediante lux vel lume sua pficit actionem. vt di. Basi. Radi' aut alius est ppendi

cularis ꝛ erectus qui a corpe lucido siue luminoso emissus recto ꝛ lineari motu sine discretione aliqua petit centrū. Alius est collateralis et ꝯfractus qui a corpe luminoso exiens ꝛ aliqđ diaphanū inueniēs non recte ꝓcedit sed obliq̄t motū suū ꝛ ista obliquatio vocatur radij cōfractio. Ali⁹ vero est reflex⁹ qui quidē a suo principio recte vel oblique ꝓgreditur. sed a corpe obiecto repellit̄ ꝛ repercutitur. ꝛ talis repcussio vel repulsa radij flectio nūcupat̄. vt dicit auctor ꝑspectiue. Radius itaqȝ luminosus est mobil̄ et āgulis ꝑspicu⁹ ꝛ orbicularis de se rect⁹ ꝛ maxime si fuerit ꝑpendicularis. Cōtingit aūt radiū frangi ꝛ obliquari et q̄nqȝ ad partē oppositā ꝓijci ſm dispositionē materie quā inuenit vel quā tāgit. Hic radius in nube ꝯcaua ꝛ humida interclusus. diuersas opat̄ in nube vel in aere formas colores ꝛ figuras. vt patet in colorib⁹ arcus celestis qui nihil aliud est vel esse dicit̄ q̄ȝ subintratio radioꝝ in nubeȝ concauā ꝛ aquosam. vt dicit̄ in li. metħ. Et subito semꝑ motu radioꝝ ꝛ cōtinuo ꝯtingit aerem circūfusum igniri ꝛ inflāmari maxime cū cōcurrerint in loco fractionis. Naȝ radij ibi coadunati mutuo ꝯculcant̄. Et ita sunt causa quare aer circūfusus sepius inflāmat̄. vt patet in cristallo vel berillo. ex cui⁹ oppositiōe ꝯ̄ solares radios stuppa opposita accenditur ꝛ ignitur.

Capitulū. XLIIII

De vmbra

VMbra est obiectio corpis tenebrosi ꝛ opaci ad lucē siue corpus luminosuȝ. Est itaqȝ vmbra triplex ſm phisicam ꝯsiderationē. Contingit enī q corpus luminosum sit rotundū. Et aliquādo est maius q̄ȝ corpus obiectū. aliquādo equale. aliquando minus. Si equle facit vmbrā equalē ꝛ rotundā. ꝛ talis vmbra dicit̄ chelindroides .i. equaliter rotunda. Si min⁹ sit obstaculo facit vmbram tendentē in latū ad modū calathi et talis vmbra dicit̄ cathaloides. Si vero corpus luminosum maius sit corpore supposito facit vmbram tendentē in acutum ꝛ in conū. ꝛ talis vmbra dicitur conoydes. Ex quo patet q cū sol sit maior terra facit vmbrā conoydē. Contingēte igitur q terra sit opposita soli q̄ assignato modo ita alte dirigit vmbra q lunaȝ attingit ꝛ eam inficiendo eclipsim lune facit. sed ex quo sol tumorē spere ꝑterit. iste conus transit ꝛ declinat in partē oppositam. ꝛ tunc luna libere apparet ꝛ illuminatur. Cū vero luna directe sit opposita soli luna facit vmbrā cathaloidem et ideo vmbrā contra terram dirigit ꝛ eclipsim ꝑticularē facit. qꝛ talis vmbra nō sufficit tegere totam terrā cum a radijs solis in quibusdā partib⁹ illuminetur ꝛ ex tali vmbra accidit eclipsis in vno climate alio illuminato existente. vt dicit albu. Umbra vero caloris solaris est repressiua. splendoris radioꝝ solariuȝ occultatiua sterilitatis et fecūditatis terre inductiua. serpentū amica ꝛ colubroꝝ nutritiua. estuantiū ꝛ itinerantiū refrigeratiua. maturitatis fructuū retardatiua. timoris ꝛ horroris melancolicis incussiua. Cum nō sit corpus. speciei corporis est repñtatiua. corpoꝝ motu ꝛ quiete est suipsius cōfiguratiua. Nam moto corpore se mouet. quiescente quiescit. fugientiū est insecutiua. ꝛ insequentiū fugitiua. quāto enī dies est longior et sol ī celo stat altior tanto obiecti corpis vmbra videt̄ minor ꝛ ecōuerso. Et ideo sole oriente videt̄ vmbra maior. similiter et in occasu q̄ȝ in meridie.

Capitulum. XLV.

De tenebra

TEnebra est lucis absentia a tenēdo dicta. Ligat enim ꝛ tenet oculos ne solem videant siue lucem. ꝛ sic nihil est nisi pura priuatio. Tenebra etiā dicit̄ aer obscurus vel vmbra ꝯpaci corporis vt dicit Basi. ꝛ qualitate ꝛ situ luci cōtrariatur. timorē incutit. colorum pulcritudineȝ tollit. verecundiam diminuit. somnolentiā nutrit.

Explicit liber octauus.

Incipit liber nonus De tempore et partibus temporis

Postquam autem dixim⁹ de ꝓprietatibus celi et eius partium, de quibus sacra pagina facit mentionē. dicendū est sub breui cōpendio de eius effectu. s. de motu et mensura motus. i. de ꝓprietatibus tpis et partiū eius. Causatur autē motus primo et principaliter a uolutione celi. cui⁹ motus prim⁹ est et sempiternus. vt dicit̄ in li. de ce. et mū. nec similis est motui inferioꝝ corpali et visibili siue mutabili. Causa tamē est mot⁹ inferioris. quia motus rerū inferioꝝ generabiliū ꝓcedit ex incorpali et vniformi motu orbiū superioꝝ. vt dicit Aresto. ibidem. Motus aūt est transitus a termīo ad terminū contrariū. vt dicit̄ in fine libri eiusdē. Omne enī qđ ꝑmutat̄ de contrario mutat̄ in contrariū. Et sūt sex species motus. scz generatio. corruptio. alteratio. augmentatio. diminutio. fm locum mutatio. vt dicit idem. Motus enī ꝑmutationis fm situm. alius est reuolubilis et ſpericus. alius rectus. ali⁹ cōpositus. Reuolubilis aūt non mutat locum fm totū sed fm partes. Circularis tamen qñq3 mutat locū fm totū. vt patet in motu planetarū. Rectus aūt semper mutat locū q3diu est in actu. aut enī mouetur a centro ad circumferentiā vt ignis et aer et hmōi leuia que ferunt̄ sursum aut ecōuerso mouentur deorsum ad centrū vt grauia sicut aqua et terra. Hic autē motus habet sex species. est enī dextre sinister. ante retro supior et inferior. Cōpositus vero motus est ex duobꝫ motib⁹ cōtrarijs. sicut motus ligni in quo accenditur ignis. Motus insup hoc habet ꝓpriū. quia ex vehemēti motu generat̄ calor. vt patz ex motu primi orbis ex cui⁹ confricatione et motu inflāmat ether. vt dicit aresto. et ex motu liquefit plūbū qđ est in eo. vt dicit idē. Mot⁹ enī nō potest mēsurari nisi fm mēsurā spacij in quo ē motus. Omne enī qđ mouet̄ aut mouetur ꝓprietate vt adamas mouet ferrum aut violētia sicut ex forti impulsu venti mouet̄ nauis. aut ex voluntate. sicut mouetur corp⁹ put vult anim⁹. Motus vo mutatōis est duplex. vel mutatōis đ loco ad locū. vel ꝑmutatōis. dispositōis ad dispositionē de loco ad locū naturaliter aut p vim. Lapis enī qñ ab alto demittitur quāto magis descēdit tāto est ei⁹ motus magis impetuosus vñ intendit̄ in fine ipsi⁹. qui vo mouet̄ p violentiā intēditur motus ei⁹ in principio mot⁹ ipsi⁹. et quāto remoti⁹ est a suo principio tāto debilior erit mot⁹. vt patet in sagitta ab arcu emissā. que tam a remotis pōt pij/ci. q in vltimo nihil penetrat nec3 ledit. Motus itaq3 est generatōis et oīs transmutationis inferioꝝ causatiu⁹ caloris et inflāmatōis inductiu⁹. tam aq̄ q3 aeris subtiliatiu⁹. caloris naturalis confortatiuus. appetitus excitatiuus. medicine laxatiue ad mūdificandū corp⁹ coopatiuus. vñ dicit Ipo. Si vis ellebor̄ ducere moue corp⁹. Itē si fuerit mot⁹ a cētro ad circūferentiā. erit materie extēsiuus. diffusiu⁹ et dilatiu⁹. Si vero fuerit econuerso a circūferētia vsq3 ad centrū erit aggregatiuus. partiū inspissatiu⁹ et constrictiuus. Itē motus tpatus est nature alatoꝝ corpoꝝ cōseruatiu⁹ immoderatus vero est nature destructiu⁹.

Capitulum. i.

De tempore

Tempus est rerū mutabiliū mēsura. vt dicit Aresto. in li. de. v. substantijs. Temp⁹ est numer⁹ numerās in oīa eo qđ numerat̄. vel sicut dicit Rabanus. Temp⁹ est dimēsio rerū mutabilium fm motū et fm morā. coeuū in rebꝫ mutabilib⁹. vt dicit Aug. Nihil est preciosius tpe. vnde de oīni possessione duo pñt sił haberi vel psā. sed de tpe duo momēta sił haberi nō pñt. vñ temp⁹ recupationē non recipit. amissio enī tpis irrecupabilis est. Breue est temp⁹ mutabile inītabile et irrecupabile. cū motu ei⁹ mobili incipit. quo pnit⁹ deficiēte tps finit et iō ñ erit ī futuro. sed cessabit. qñ nihil

nisi eternitas erit vt dic̄ Aug. Tpe nihil est cōmuni⁹. Omnibꝫ enī eq̄liter est cōmune. tpe nihil labili⁹. qꝛ nūq̄ꝫ quiescit. imo qn̄ incipit deficere incipit decrescere. ⁊ ecōuerso. qꝛ pn̄s finis est ꝑteriti et mox principiū est futuri. Omne enī temp⁹ tribꝫ vicissitudinibꝫ variat̄. s. in ꝑteritū pn̄s et futurū. Scōm rōem tpis ⁊ eius variā successionē. semꝑ est dies ⁊ nox. vt dic̄ beda. sed alibi dies alibi nox. Tpe nihil incertius, nihil impceptibilius. qꝛ vt dicit Isid. Temp⁹ ꝑ se nō dinoscit̄. sed solū ꝑ humanos actus. Item tpe nihil est alterabili⁹. ⁊ ideo corpi nihil piculosi⁹. qꝛ vt dicit Ipo. mutatiōes tempoꝝ maxime generāt morbos. Subita eni mutatio frigiditatis in caliditatē corpa alterat ⁊ imutat. Et ideo qꝛ natura nō patitur repētinas mutatiōes. vt dicit idē Ipo. Ideo subita mutatio tpis frequēter est cā infirmitatis. Itē moderato tpe ⁊ in suis qualitatibꝫ tpato. corpori nihil est salubri⁹. vn̄ dicitur in amphō. Tpībꝫ moderatis si tpa temporaliter se habuerint. boni erūt stat⁹. ⁊ maxīe bone determiationis fiunt egritudines. Item q̄uis tempus ita sit mutabile tamen tpe nihil est magis cōtinuū. partes enī tpis sunt cōtigue. Unde dicit mar. Tempus qd̄ in hyeme senescit statim ī vere reuiuiscit ⁊ ecōuerso.

Capitulum. II.

De anno solari ⁊ equinoctiali

a Anus vt dicit Isidorus est solis reuolutio vel anfractus cum pactis. ccclxv. diebus ⁊ quadrāte redit ad locum suum. Est aūt annus dictus eo q᷑ mensibꝫ in se remeantibus voluitur. vnde annus ab an qd̄ est circū dicitur. qꝛ quasi circulus in se redit ⁊ renouatur. Unde apud egyptios ante literas inuentas per pictum draconem caudam suā incidentē ⁊ in se reuertentē significabatur. vt dicit Isidorus. Sūt annorum diuersa genera. Nam est annus lunaris mīoꝛ anno solari ī vndecim diebus. et est annus solaris qui duodecim habet menses. Singuli autem planete habent annos suos in quibus ꝑficiunt cursum suū. vt mars qui in duobus. iupiter in duodecim. saturnus in triginta. Et est annus magn⁹ qui dicit̄ mūdanus quādo omnes stelle ſm Aresto. redibūt ad propriū ⁊ primū creationis sue punctum. et hic annus ſm Aresto. in. xxxvi. milibus annoꝝ ꝑficietur. sicut patet ī libro de ꝓprietatibus elementorū. Scōm platonicos autē infra. xv. milia ꝑficitur annus iste. sicut dicit Macro. in li. Ciceronis. Sunt aūt anni vsuales. s. solaris q̄tuoꝛ tpa. que sunt tps vernale. estiuale. autūnale. ⁊ hyemale. Et dicunt̄ tpa eo q᷑ in suis qualitatibꝫ mutuo se tpant. vt dicit Isi. dicunt̄ ⁊ curricula. eo q᷑ alterna assiduitate currunt ⁊ nunq̄ꝫ in eodem statu ꝑseuerāt. vt dicit Isi. In his quatuoꝛ anni tpibus accidūt duo solsticia in hyeme ⁊ estate. duo equinoctia in vere ⁊ autūno. Solsticiū autē est maxima inequalitas diei ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in cancrū ⁊ capricornū. in cancrū quātū ad solsticiū estiuale. in capricornum quātū ad hyemale. Et dicitur solsticiū quasi solis statio duplici de causa. vel quia sol in estate vel in hyeme propter longitudinē dierū aut noctium videtur stare in nostro emisperio vel in inferiori. vel quia in vtroq̄ꝫ solsticio quasi stat in estiuali nō potens plus accedere ad nos. in hyemali non potens plus a nostro habitabili elongari. Equinoctium est maxima equalitas diei artificialis ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in arietē siue librā. Sunt aūt duo equinoctia. primū est vernale secundū hyemale. In his quatuoꝛ tempoꝛib⁹ fiunt quatuoꝛ ieiunia que dicunt̄ triduana. pmū fit in prima septimana q̄dragesime istō est veris. secundū est estatis in septimana pētecostes. tertiū est autūni in quarta feria septēbris. quartū est hyemis qd̄ fit in septimana integra ante natiuitatem domini. Annus itaq̄ꝫ solaris est annus cōmunis ⁊ incipit a ianuario ⁊ terminatur in decembri. ⁊ est spacium quo sol voluitur tricensies sexagesies ⁊ quinquies in zodiaco et quadrāte. i. vi. horis que sunt quarta ps diei naturalis. Iste aūt sex hore nō ꝯputant̄ in anno cōi. sed

colligũtur in ãno bissextili. Dicitur autem bissextus collectio .xxiiij. horarum omissarũ in trib' annis cum sex horis quarti anni ad pficiendũ vnũ diẽ. ex .xxiiij. horis. ex cui' additõe dicit' ãnus bissextilis vt dicit beda. Et dicitur bissextus quia semp eo anno quo accidit in februario bis .vi. kl'. pnũciam'. vel dicitur bissext' ex bisse momẽtis collectus ex .xxx. eĩ momentis quib' sol morat' in quolibet signo vltra .xxx. dies et ex .xxx. mentib' colligũtur singulis annis .vi. hore que collecte per .iij. annos faciunt in quarto ãno diem bissextilem. vt dicit beda. sed de hoc quere in computo.

Capitulum. III.

De anno lunari

a Annus lunaris qñq3 dicitur spaciũ quo luna reuoluitur ab vno puncto zodiaci ad aliud punctũ: qd continet ẽm quosdã .xxvij. dies. et .vi. horas qñq3 dicitur annus lunaris spaciu3 quo voluitur a cõiunctione vsq3 ad cõiũctionem vel ab illumiatione ad illumiationẽ et tale spaciũ supat primũ duobus diebus et sex horis. Dicitur aũt luna esse in coitu vel cõiunctõe quãdo ita directe est sub sole q nulla pars supficialiter respiciens nos apparet illuminata. tota vero est illuminata quãdo videtur plena. p' cõiunctionẽ itaq3 luna recedit a sole et relinquit eum in aliquo puncto zodiaci que reuertẽs ad idem punctum nõ inuenit eũ ibi qz iam pfecit in suo motu. Vñ oportet eam cõsumere duos dies et .vi. horas anteq3 illũ cõsequatur. et tale spaciũ dicitur lunatio. qñq3 dicitur ann' lunaris spaciũ ɔtinens .xij. lunationes. q̃ diuidũtur a cõputistis per .vi. pares et sex impares ẽm q menses sunt pares siue impares. par enĩ lunatio respõdet mensi impari. impar autẽ pari. Annus ergo lunaris cõtinens .xij. tales lunatões cõtinet .cccliiij. dies. sexies aũt .xxx. et toties .xxix. dies pficiũt tantã summam Unde patet q ãnus solaris cõmunis superat hunc annũ lunarẽ in .xi. dieb' qui excessus facit etatẽ lune variari singulis annis in kal'. mensiũ ita q si in hoc anno prima est in kal'. alicui' mensis in sequẽti anno erit duodecima. Qñq3 aũt dicitur mensis vel ann' lunaris embolismal'. Et est embolism' excrementũ anni solaris ad lunarẽ. et dicitur ille ann' embolismalis in quo cadit et recolligit' vna lunatio .xxx. dierũ recollecta ex illis .xi. dieb' in quib' superat ann' solaris lunarem. et ideo tertius ann' est embolismalis. qz in illo recolligit' lunatio .xxx. dierũ tribus diebus desup remanẽtib'. ter enĩ .xi. faciunt .xxxiij. remanẽtib' alijs dieb' trib' similiter .viij. ann' est embolismalis additis illis sex dieb' ad alios .xxij. dies q̃ ex supcrescentia .vij. et .viij. anni recolligũt'. Sed ad hoc vt lunatio embolismalis .viij. anni sit .xxx. dier3 oportet mutuare duos dies ex embolismali subsequẽti et ita pcedendũ est vsq3 ad .xix. annum quãdo circul' embolismalis adimpletur cõtinens annos .xij. cõmunes. et .vij. embolismales. Embolismales enĩ sunt tertius .vi. viij. xi. xiiij. xvij. xix. alij vo sũt cõmunes. Ann' aũt lunaris maxime obseruatõnis est apud hebreos. pter qd legalis dicitur qz oẽs festiuitates legales ẽm lune cursum et etatẽ obseruãtur. et iõ semp incipit a lunatõe aprilis. vt dicit Beda. et in Exo. xij. dicitur. Mẽsis iste erit vobis principiu3 mensium anni et c. Preter annũ aũt vsualẽ seu cõmunẽ et legalẽ est ann' qui dicitur emergẽs quãdo aliquo casu notabili emergẽte temp' subsequẽs cõputat'. sicut greci cõputauerũt temp' a prima olimpiade. et christiani a prima dominica incarnationis. et sic de alijs. Unde cõtingit sepe q mediũ anni legalis est principiũ emergentis et ecõuerso. et p hoc multe cõtrarietates in biblia ad ɔcordiã reducũt'. sed hec de annor3 diuersitate dicta sufficiant.

Capitulum. IIII

De tempore vernali

v Er est principium anni. cuius initium est quãdo sol in prima pte arietis consistit. et contra septetrionem per rectam lineam ascendere incipit. vt dicit Constan. in pantegni. li. v ca. iij. Recta autem linea est que neq3

Recta linea ecliptica, meridianus circulus siue orizon appellatur

septentrioni attinet necꝫ meridiei. sed ab vtroqꝫ polo equaliter distat. durat aūt tempus veris vsqꝫ in finē geminoꝝ quā tū scꝫ sol discurrit ꝑ tria signa quoꝝ vnū qdqꝫ habet suū mēsem ad temp⁹ vernale ptinentē. Prim⁹ mēsis est arietis incipiens a. xviij. die marcij vsqꝫ in. xvij. diem aprilis Scd̄us ē thauri incipiēs a. xvij die aprilis vsqꝫ ad. xviij. diē maij. Tercius est geminorū incipiens a. xviij. die maij vsqꝫ ad. xvij. diē iulij. Est aūt vernū temp⁹ inter frigidū ꝛ calidū maxime tpatū. inter hyemē ꝛ estatē mediū qualitatū vtrūsqꝫ pticipatiuū. quoniā sanguis tūc incipit multiplicari in corpore aialis ꝛ hūores q̄ in hyemali frigore constricti fuerāt ꝛ ꝯpacti calore v'nali moueri incipiūt ꝛ dissolui. Ver aūt in suis q̄litatib; tpatū sanissimū temp⁹ ē ꝛ mīme mortiferū ac infirmū. vt dicit Cōstā. et Gal. Nā his dualꝫ qualitatib; natura delectatur. qꝛ caliditas est cā effectiua nutrimēti ꝛ augmēti. humiditas vero cā est materialis. ꝛ ideo in vere maxime generatur sanguis. qui magis est necessarius nutrimēto corporis. Si vo naturā suā exierit diuersas inducit egritudies. Unde dicit̄ in amphoris. Si hyems sicca fuerit ꝛ borealis. ver vo pluuiosū fuerit. ꝛ autūnus necesse est in etate febres acutas fieri ꝛ obtalmias ꝛ dissenterias maxime in humidis natura. vt dicit cōmen. In hyeme sicci humores ꝑ frigiditatem retenti acuūtur. in vere aūt in nimia humiditate distempate multe supfluitates generātur ꝛ ꝑ calorē resoluunt̄ In estate vero dum calor non est potens eas cōsumere putrefacit. ꝛ sic febres acutas generat ꝛ inducit multas alias passiones. Si vo hyems calida et humida fuerit ver aūt frigidū ꝛ siccū necesse ē homines in estate egrotare ꝛ mulieres ꝑturas leui occasione abortire. Cui⁹ rei assignat Gal. rōem in cōmento dicens. quādo corpa pregnātiū in hyeme sūt calida ꝛ humida tenera sunt ꝛ rara. Unde frigiditas aeris vernalis subito penetrātis ad interiora ledit fetū. ꝑ frigiditatē enī ꝛ siccitatē q̄ sunt q̄litates mortificatorie mortificat̄ fet⁹. Ūn fet⁹ mortificat⁹ aggrauat ꝛ retinacula abrūpit. ꝛ sic mulier necessario abortit. Vernū insup tēpus terrā diu clausā ꝛ ꝑ frigore cōstrictam apit. ꝛ radices ꝛ herbas in terra latentes ꝑducit. floribꝫ ꝛ herbis terram renouat. Aues ad garritum ꝛ amorē solicitat ꝛ inducit. ꝛ miro decore oēm terre supficiē induit ꝛ venustat. Unde ver dr̄ a viroreul vigore. qꝛ tūc herbe ꝛ arbores virescere incipiūt ꝛ frōdere. temp⁹ veris ē temp⁹ agriculture ꝛ laboris. temp⁹ leticie ꝛ amoris. Vernali eni tpe oīa vident̄ letari. nam terra viret. silua frondet. prata florent. celū splendet. mare quiescit. volucres vociferāt ꝛ nidificāt. ꝛ oīa q̄ in hyeme videbant̄ mortua ꝛ marcida vernali tpe renouant̄. Ūn serenitas aeris vernalis vocat̄ a marciano alias macrobio risus iouis. Aque vo vernalis tpis min⁹ sane sunt ad bibendū. qꝛ a vaporib; tuc resolutis ingrossant̄. ꝛ a ranis ꝛ alijs vmib; tūc tpis semē ꝓiicientib; inficiūtur. Et ideo si necesse fuerit eas bibere cōsulit ꝯstā. vt primo decoquant̄ vt sic ꝑ ebullitionē subtilietur ꝛ purificētur.

Capitulum. V.

De estate

e Stas calida est ꝛ sicca. cuius initium est cum sol fuerit in prima parte cancri. ꝛ tūc est sol in maxima eleuatione quo ad nos ꝛ iam paulatim incipit descedere vsqꝫ in fine virginis. Et habet estas tres menses sicut ꝛ ver vt dicit ꝯstā. Primus mēsis est cancri a. xvij. die iunij vsqꝫ ad. xviij. iulij. Secūdus est cū sol est in leone a. xviij. die iulij vsqꝫ ad. xvij. diē augusti. Tertius est cum iam in virginē descendit a. xvij. die augusti vsqꝫ ad. xviij. diē septēbris. vt dicit constan. Est ergo estas calida ꝛ sicca colere generatiua. eo q sol tpe estuali summa gradit̄ ascensione. Oppositisqꝫ capitib; nostris directā ꝛ forte in corporibus nostris sicut ꝛ alijs inferiorib; fortissimā imprimit actionē. Unde ꝛ superflua in hyeme coadunata dissoluit ꝛ cōsumit. Si vero estas suā temperiē exierit infirmitates calidas et siccas generare ꝛ inducere ꝯsueuit. vt dicit ꝯstan. Dies

[illegible] ficit ꝛ noctes breuiores
[illegible] ad maturitatē ꝑducit. Nā
[illegible] sue tūc intēse. humores in
fructibꝫ tūc digerit ꝛ digestos eis incor
porat ꝛ ꝯiungit. qđ vero suꝑfluū est desic
cat penitꝰ ꝛ ꝯsumit. terram rimosam ꝛ ca
uernosam reddit. Nā calore suo humi
das partes ꝯsumēdo destruit. siccitate
vero suas ꝑtes terrestres ꝯprimit ꝛ ꝯiū
git ꝛ sic aꝑit terrā atqꝫ findit. Cōsūptis
ergo ꝑtibꝫ aq̄s q̄ fuerūt cā coadunatio
nis ꝑtiū ꝛ ꝯstrictōis necesse ē vt pars a
parte diuidat. ꝛ sic scissura i ꝑtibꝫ fieri
efficiat. Vñ ꝛ loca paludosa aquositatē
ꝯsumēdo desiccat ꝛ exaspat ꝛ indurat. po
rosas ꝑtes aīaliū caloris sui subtilitate
subintrat ꝛ hūorē subcutaneū dissoluē
do sudorē ꝓuocat ꝛ sic qđ est suꝑfluū ad
nihilat ꝛ euacuat. ꝑ poroꝝ etiā aꝑtionē
fit spirituū exalatio ꝛ substātialis hūi
ditatis euaporatio. ꝛ iđ vires debilitat ꝛ
eneruat. ex vtraqꝫ q̄litate sua colerā ex
citat ꝛ inflāmat. ꝛ iđ febrilē calorē gene
rat ꝛ augmētat. apes mellificantes suis
floribꝫ [illegible] reficit ꝛ satiat. nocturnis tē
poribꝫ rorē generat. ꝛ herbaꝝ suꝑficiē ne
diurno estu arescant rigat ꝛ humectat.
Estiuo tempore aues canore maxime vo
ciferant ꝛ modulātur. ꝛ ad pullificandū
siluestres volucres maxime alantur.

Capitulum. VI.

De autumno

a Autūnus ab augēdo est dictꝰ. eo
q tūc tpis fruges ꝛ fructꝰ potissi
me absidant in horreis ꝛ augētur. Omēs
enī anni labores ꝛ fructꝰ recolligit in hor
rea ꝛ reponit. Et ideo in fabulis nutrici
iunonis ꝯpatur rōne fertilitatis. vt dic
Isi. Nā solicitos ꝛ negociosos circa fru
ctuū collectionē homīes reddit. agros a
frugibꝫ ꝛ arbores a fructibꝫ orbatas red
dit. siccitate ꝛ frigiditate sua frondes et
folia mortificat ꝛ deijcit terrā sterilē ef
ficit ꝛ vim germinatiuā amputat ꝛ ꝑscin
dit. Est itaqꝫ autūnus frigidus ꝛ siccus
hūoris melācolici frigidi scꝫ ꝛ sicci gene
ratiuꝰ. cuiꝰ initiū ē cū sol primā ꝑtē libre
intrat cū sol ē in recta linea. s. i eqnoctia
li cuꝫ a septētrione ꝛ meridie eq̄ distat.
habet aūt tēpꝰ autūnale tres mēses sibi
deseruiētes vt di. ꝯstā. Primꝰ incipit qñ
sol ē in libra a. xvij. die septēbris vsqꝫ ad
xviij. diē octobris. ꝛ tūc incipit sol plꝰ de
clinare i meridie. Scđus mēsis ē in quo
sol est in scorpione a. xviij. die octobris
vsqꝫ ad. xvij. diē nouēbris. Tertiꝰ est cū
sol ē in sagittario. s. a. xvij. die nouēbris
vsqꝫ i. xviij. diē decēbris. vt dic ꝯstā. Au
tūnꝰ i suis q̄litatibꝫ veri ē ꝯtrariꝰ. ꝛ ideo
multaꝝ infirmitatū ꝛ pessimaꝝ ē genera
tiuꝰ. Vñ Ypo. i amplꝫ. In autūno acute
accidūt infirmitates ꝛ mortifere. super
quē locū dic Gal. Autūnꝰ pestilētior ē ce
teris tpibꝫ ꝛ i multis illaudabilis. Pri
mo ꝓpter mutabilitatē tpis. nūc enī est
calor nūc frigꝰ. scđo q2 cū sit ꝑ estatē in
uenit multos hūores incēsos ex calore
ꝓcedēte quos repercutit frigꝰ autūnale
ad interiora. ꝛ nō ꝑmittit eos exire q̄ pu
trefiūt ꝛ inducūt pessimas passiones vt
q̄rtanas ꝛ febres vix curabiles. Et hoc
q2 autūnꝰ frigidꝰ ē ꝛ siccꝰ ꝛ inordinatꝰ. Et
ideo i autūno nimia siccitate a q̄ ꝯsumit
substātialis hūiditas. corpa efficiunt de
biliora ꝓpt ineq̄litatē do aeris pori nūc
subito aꝑiunt. nunc subito ꝯstringūtur
Vñ fit calidaꝝ fumositatū retentio. q̄s
cū virtꝰ nō possit expellere multitudīe et
acumīe materie passiōes mortifere sub
sequūtur. pthisicis aūt autūnꝰ maxīe est
nociuꝰ. q2 frigiditate ꝛ siccitate sua pul
monē desiccat ꝛ rūpit ad modū pāpini ꝛ
ideo pthisicos valde ledit.

Capitulum. VII.

De hyeme

h Yems ab esido ē dicta. eo q tē
pore hyemali solet ire et volui
sol i breuiori circulo q̄ꝫ i estiuali. Vñ bre
uiores efficit dies ꝛ noctes lōgiores. vt
di. Isi. Est aūt initiū hyemis ſm ꝯstan.
cū sol ē in prima ꝑte capricorni ꝛ ē finis
descēsionis solis i meridie ꝛ iā paulatim
incipit ascēdere ꝯ septētrionē. Hꝫ etiaꝫ
hyems tres mēses sibi deseruiētes. Pri
mus ē in capcorno incipiēs in. xviij. die
decēbris vsqꝫ i. xvij. die ianuarij. Scđus
ē cū sol ē in aq̄rio a. xvij. die ianuarij vs
qꝫ ad. xvij. die februarij. Tertiꝰ mēsis ē

quādo sol ē in piscib⁹ et incipit a.xvi. die februarij vsq3 in.xxiij. diē marcij. vt di xit isti. Est aūt hyems frigida et hūida fleumatis nutritiua magis tn̄ dn̄at fri giditas q3 hūiditas. q2 magna fit aeris et aq̄ astrictō. et ogelatō ꝓpt nimiā sol' elō gatōez. ex q̄ frig' nō modicū tūc tpis ge nerat. Vn̄ hyems estati penit' ē ɔ̄ria. et iō oīa viuētia et nascētia bn̄ficio estatis ri gore hyemali mortificāt. et estatis ꝑcrit te vestigia ī hieme penit' anullāt. nubes et aq̄ꝝ inundatōes ī hyeme multiplicāt tā viē q3 semite lubrice et lutose ī hyeme efficiunt. pori terre glaciali frigore ɔ̄stri gunt. oīm corpoꝝ vmbre ī hyeme pl' q3 ī estate plongant. Poris terre clausis in supficie exteriori corpa infrigidantur. Interi' tn̄ ptes calide fugiētes dn̄antē frigiditatē maggerant. et ideo aq̄ putea les et fontane ī hyeme sentiunt magis ca lide q3 in estate. q2 calor naturalis fugi ens ɔ̄riā sibi aeris frigiditatē interiora petit et in venis puteoꝝ et fontiū se indu dit. et ideo ꝓpt caloris p̄ntiā aque in fon te vel in puteo nō gelant. Itē hyemalis asperitas boies efficit pigros et desides ad operādū. Neruī eī ɔ̄stringēte frigidi tate ɔ̄trahunt quodāmō et coartātur. p pter qd mēbra ad operādū ita de facili n̄ laxant. Itē ex frigore hyemale claudun tur pori. et reuocato calore naturali ad i teriora vtutes aīales ɔ̄fortant ꝓpter qd excitat appetit' et plura necessario ciba ria plus q3 in alijs tempoꝝib⁹ reqrūtur. Unde Ipo. in amplo. Uentres hyeme natura sunt calidiores et somni longissi mi. In his ergo horis plures oblatōnes dande sunt. calor enī est mult'. et multo indiget nutrimēto ꝛc. Itē qn̄ hyems su as excedit q̄litates. varie passiōes ī cor porib⁹ in ɔ̄cauitatib⁹ corporis aggregan tur q̄ nō inuenientes viā euaporatōis ca lefiūt et citi' putrefiunt ex quo necessario infirmitates varie pcreātur.

Capitulum. VIII.

De mense

Mensis est nomen grecum. et de lu ne nomine tractū. Luna enī gre co sermone mene vocatur. Nam apud hebreos menses legitimi nō ex cursu so lis sed ex lune motu cēcupant. Egyptij aūt primi ꝓpter velociorē lune cursuz no men mēsis primo ex solis cursu inuene runt. quoniā tardior solis mot' facilius poterat cōprehēdi. vt di. Isi. Est aūt tri plex mēsis. s. solaris q̄diu sol moratur ī vno signo pagrādo. et est vsualis illo spa ciū. s. dierū qd in nostris martilogijs cō tinet. Et est mēsis lunaris. s. spaciū quo luna recedit ab vno pūcto firmamenti rediēs ad idē punctū. et cōtinet ī se. xxvij dies et septē horas. Nā luna morat p du os dies in quolibet signo et bysse hore. ex eo vo q morat ī quolibet signo p duos dies. cū sint. xij. signi. habēt. xxiiij. dies ex eo vo q morat p. vi. horas ereūt tres dies q̄ pdictis. xxiiij. dieb⁹ adiūcti faci unt. xxvij. xij. vero bysse spaciū supplent vni' hore integre. ex quo pꝫ q luna cir cuit zodiacū a pūcto ad pūctū p. xxvij. dies et. vij. horas. Alio mō sumit mēsis lunaris p lunatōe. vt pꝫ ī āno lunari. q̄ re supra. Cōtinet itaq3 mēsis. iiij. septi manas. septimana. vij. dies naturales. dies. iiij. q̄drātes. q̄drās sex horas. hora iiij. pūcta. pūctū. x. momēta. momētum xij. vncias. vncia. xlvij. athomos. athom' vlteri' nō diuidit ꝓpter sui breuitatem. Sunt aūt mēses. xij. vsuales. quoꝝ pri mus dr̄ ianuari' a iano dict' cui fuit cōse cratus. q2 vt di. aug. gētiles credētes ia nū ducē quēdaz deū esse in his kal' ēdis eū plurimū venerabātur. et ei duas faci es figurabāt. vnaz p' se et aliā ā n. q2 erat termin' āni prioris et principiū sequētis Modo aūt dr̄ ianuari'. eo q sit limes et ianua āni. Vn̄ bifrons ian' depingit. vt anni introit' et exit' demōstret. vt di. Isi. Depingit aūt comedēs et de ciplo bibēs q2 tūc aīalia abūdantiorē cibi copiā exi gūt et reqrūt. q2 tūc tpis ꝓpter subintra tionē caloris ad interiora maxime viget appetit'. Iste etiā mēsis hꝫ noctes lōgas horaꝝ. xvi. et dies breuiores horaꝝ. s. viij.

Capitulum. IX.

De februario

Secundus mensis est februari' a februo. i. plutone dictus. cui mē

sis ille fuit antiquitus cõsecratus. nam ianuariũ dijs superiorib9. februariuz vero dijs inferiorib9. antiquus error gentilium cõsecrauit. et ideo februarius a februo. i. plutone deo infernoꝝ est nominatus. Est aũt mensis pluuiosus valde ⁊ aque sue ꝑ terraꝝ eleuationẽ q̃ in pluuias resoluũtur. ⁊ ideo dicitur sol tũc eẽ in aquario ꝓpter aquaꝝ inundatõez. Depingitur aũt februari9 senex ad ignẽ residens pedes calefaciẽs. q2 tunc tp̃is maxime viget frigus. ꝓpter diuturnã sol' elõgationẽ que ꝑcessit. Inter aũt oẽs menses februari9 mẽsis est min9. q2 nõ habet nisi. xxviij. dies quãdo nõ est bissext9. In bissexto aũt habet. xxix. dr̃ aũt februari9 apud hebreos sebath. apud grecos xendicos c9 nox habet. xiiij. horas. dies vo. x.

Capitulum. X.

De marcio

T Ertius mensis dicitur marcius a marte romane gentis auctore appellatus. Uel ideo sic est dictus. eo ꝙ tunc animãtia ad marẽ ⁊ coitũ moueantur vt dicit Isi. Dicitur autez marcius apud hebreos mensis adar. apud grecos vero vocatur distan. ⁊ habet. xxxi. dies. nox aũt habet horas. xij. dies. xij. In mẽse eni marcio est equinoctiũ vernale. sole inter septẽtrionẽ ⁊ meridiẽ mediã lineam tunc tenẽte. Et ideo in mẽse marcio aperiũtur pori terre atq3 humores incipiunt ascẽdere tam in aialib9 q3 in herbis ⁊ arborib9. Unde marcius pingitur tanq̃ vinitor vel ortulanus. q2 tunc est temp9 vt supflua a vitib9 ⁊ alijs arborib9 amputẽtur. In marcio autẽ est tempus valde mutabile ⁊ instabile. ⁊ ideo tunc tp̃is facilime corpa hoim alterant̃. Aq̃ aũt marciales sunt min9 sane ad bibendũ. q2 tũc ex semib9 piscuũ ⁊ ranaꝝ potissime inficiunt̃ sole in principio marcij in medio signi pisciũ existente.

Capitulum. XI.

De aprili

Q Uart9 mẽsis ẽ aprilis q̃ apd̃ hebreos dr̃ iar. apud grecos vo dr̃ xandicos hñs. xxx. dies. cui9 nox hz horas. x. dies vo. xiiij. Dicit̃ aũt aprilis quasi aperilis. q2 tũc oĩa aperiunt̃. ⁊ tũc germina flores ⁊ folia de terra ⁊ arborib9 egrediũtur. Et ideo aprilis depingit̃ gestãs florẽ. q2 in illo mẽse incipit terra decorari florib9 ac vestiri. Uel aprilis dicit̃ q̃si affrondilis. ab affron qd̃ est semẽ. q2 tũc apertis poris terre sunt arua apta seminationi ⁊ agriculture. sole circa medium marcij signũ tauri subintrãte.

Capitulum. XII.

De quinto mense

Q Uintus mensis est madius siue mai9. a maia matre mercurij dictus. vel dr̃ a maiorib9 natu q̃ in republica sunt maiores. vel dr̃ madi9 a madefactione pluuiaꝝ. q2 tũc tp̃is oriunt̃ pliades ⁊ hyades ⁊ alie stelle pluuiales. q̃rũ vtute mittuntur pluuie ⁊ rores ad seminũ iactoꝝ madefactõez ⁊ irrigatõẽ. Hic mẽsis apud hebreos dr̃ styabai. apd̃ grecos autẽ dr̃ antimoseos hñs dies. xxx. nox vero ei9 habet horas. viij. ⁊ dies. xvi. Est aũt mai9 temp9 amenitatis amoris ⁊ iocũditatis. Tũc eni marie vociferãt ⁊ gaudẽt aues. Tũc ad bella ꝓcedunt reges i maio prata ridẽt ⁊ florẽt. silue virẽt ⁊ oĩa fere aĩantia mouent̃ ad gaudiũ et amorẽ. ⁊ ideo sol dr̃ in medio maij intrare signũ geminoꝝ. q2 ꝓpter tẽperiẽ aeris ⁊ amenitatẽ tp̃is iocũditas in hoib9 geminatur. Uñ mai9 temp9 est solacij ⁊ deductionis. ꝓpter qd̃ depingit̃ iuuenis equitans ⁊ gestans volucrẽ super manũ.

Capitulum. XIII.

De mense sexto

S Ext9 mensis dr̃ iuni9 a iunioribus dict9. eo ꝙ popul9 roman9 in cẽturias iunioꝝ ⁊ senioꝝ fuit diuisus. vt dicit Isi. Est aũt mẽsis iuni9 finis veris ⁊ principiũ estatis. ⁊ dr̃ apud hebreos thebath apud grecos vero deseos hñs dies. xxx. nox vo hz horas. vi. dies vo. xviij. Est aũt mẽsis solsticialis q2 i ei9 medio intrat sol i cancꝝ. tũc aũt calore solis hũorẽ in radicib9 desiccãte oĩa tendũt ad maturitatẽ et ideo depingit̃ secãs fena. q2 fena in pratis tunc tp̃is sunt matura.

Capitulũ. XIIII.

De mense septimo

S Eptimus mensis dr iuli⁹ a iulio cesare sic vocat⁹. qr in illo mẽse fuit nat⁹. vel vt dr tũc tpis fuit ad imperiũ sublimat⁹. Dicit aũt apud hebreos canilis. apud grecos panemos. Hꝫ aũt dies. xxx. cui⁹ dies habet. xvi. horas. nox vero. viij. Est aũt mẽsis iste feruẽtissim⁹ qr in medio isti⁹ mẽsis sol incipit esse in leone ⁊ incipiũt dies caniculares. ⁊ ido tũ ex sole. tũ etiã ex calido signo ⁊ calidissimo sydere fit excessus tũc tpis i calore. tũc etiã intẽdũt oẽs calide passiões ⁊ tũc ẽ tps marie discõueniẽs medicine ex nimio calore ad interiora radicit⁹ sub intrãte ⁊ hũorẽ ꝯsumẽre segetes maturescũt. Vñ iuli⁹ depingit cũ falce segetez resecãte. qr tũc est temp⁹ ꝯgruũ messiõi.

Capitulum. XV

De octauo mense

O Ctauus mensis est augustus ab augusto cesare nuncupatus. qui apud hebreos dicitur ebal. apud grecos ioz. habens dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. x. ⁊ dies. xiiij In hoc mẽse fruges in horrea recolligunt. ⁊ ideo depingit⁹ cum flagello triturãte denudat terra a frugibus ⁊ spoliat. ⁊ ideo dr sol i medio augusti signũ vginis subintrare. sic eni vgo sterilis est ⁊ infecũda sic terra ẽ qsi sterilis quãdo a suis fructibꝫ est ablata.

Capitulum. XVI.

De septembri.

S Eptember est nonus mensis sic dictus. qr est septim⁹ ab imbre tpaneo. s. a marcio qñ solent imbres inundare. ⁊ dr apud hebreos tarlã. apd grecos cortos hñs dies. xxx. cui⁹ nox hꝫ horas. xij. ⁊ dies. xij. In isto eni mẽse fit eqnoctiũ autũnale. nam in ei⁹ medio sol ingreditur signũ libre. Est aũt mẽsis iste finis estatis ⁊ principiũ autũni in quo vindemia fit matura. ⁊ ideo depingitur tanq̃ vindem ator racemos colligens in corballo. Est aut mensis iste mutabilis et instabilis. cui⁹ calor in principio ẽ intẽsus. sed in fine remittitur ⁊ tepescit iam frigiditatẽ sapiens autũnalẽ. Fuit autẽ mensis iste apud hebreos valde celebris ⁊ solẽnis. nam apud eos dies septimus. mensis. vij. ⁊ annus. vij. in summa veneratione habebatur.

Capitulum. XVII

De decimo mense

D Ecimus mẽsis est october sic dictus. qr ab imbre est octau⁹. qui apud hebreos dr marizon. apud grecos ipleos. hñs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xiiij. dies vo. x. qui in pncipio sui adhuc est calid⁹ sed in fine forti frigore corpus pũgit. ⁊ ideo in ei⁹ medio sol dicitur intrare signũ scorpionis. q̃ est vnius facie blandiẽs ⁊ cauda pungẽs. Hic mẽsis qr naturalit⁹ est frigidus ⁊ sicc⁹ terraꝫ desiccat ⁊ eã ad susceptiõeꝫ seminũ disponit ⁊ habilitat. Vñ tũc tpis semina hyemalia glebe cõmẽdant⁹. ⁊ ideo depingit⁹ i similitudinẽ hominis seminãtis.

Capitulũ. XVIII.

De vndecimo mense

V Ndecimus mensis est nouẽber sic dictus qsi ab imbre non⁹ apd hebreos dr casleu. apud grecos dyos habens dies. xxx. cui⁹ nox hꝫ horas. xvi. dies vo. viij. Hic mẽsis frigiditate sua penetrat ad interiora ⁊ grauit⁹ ledit corpa ⁊ ideo in ipsi⁹ medio dr sol signũ sagittarij subintrare ⁊ siccitate ⁊ frigiditate sua ꝯstringit et desiccat ⁊ deijcit arbor folia. poros etiã in aĩalibꝫ claudit. ⁊ recollectis humoribꝫ intrinsec⁹ eos ꝯgelat coagulat ⁊ cõpingit. Et ideo tũc tpis aĩalia maxime porci multũ impinguant⁹. ꝓpter qđ depingit⁹ qsi rustic⁹ querc⁹ pcutiẽs ⁊ glandibus reficiens porcos suos.

Capitulum. XIX.

De decembri

D Ecember duodecimus mensis est sic dictus. quia ab unbre marcij est decimus. Marcius quidẽ est mensis pluuiosus. hic apud hebreos dicitur thubeth apud grecos epileos. habẽs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xviij. dies

vero.vi. Hic mensis est solsticialis. qr in eius medio sol ingredit signū capricor/ni. quādo ita est a remotis de nostro habitabili ꝙ nō pōt a nobis plꝰ aliqualiter elongari. ⁊ tunc a circulis meridionalibus incipit paulatim reuerti ⁊ ascendere per circulos boreales. Est aūt finis autūni ⁊ principiū hyemis que se extendit vsqꝫ ad.xvij. diē marcij vbi incipit tempus veris. In hoc mēse ꝓpter asperitatē frigoris sunt altilia et aīalia domestica multe quietis ⁊ paruu motus. ⁊ ideo plurimū impiguātur. Vñ tunc tpis interficiūtur potissime ⁊ mactantur. ꝓpter qḋ depingit tanqꝫ carnifex qui cū securi ꝑcutit et mactat porcum suū. Ex his enim duodecim mensibus perficitur annꝰ tam solaris qꝫ lunaris.

Capitulum.XX.

De hebdomada et diebus

Hebdomada siue septimana a septem dierū numero est vocata. cuius replicatione mensis ⁊ anni ⁊ secula peraguntur. Ab eodem eī die incipit ⁊ in eodem terminat. cuiꝰ partes sunt dies artificiales ⁊ naturales. Sūt dies dicti a dijs quoꝝ nomina quibusdam syderibꝰ sunt ab antiquis cōsecrata. Primū soli ascripserūt qui princeps est syderū et dominꝰ planetarū. et ideo dies dominica nūcupatur. que priuilegiata est in multis. quia in die dominica mūdus est creatus ⁊ in eadem dominus natus fuit. ⁊ in eodem dominus resurrexit. ⁊ in eadem etiā dominus misit spiritū sanctū. Secundū diem ascripserūt lune. que soli in magnitudine ⁊ splēdore proxima est. Tertiū autē marti. et sic de alijs. Dierū autē alius est egyptiacus. alius non. Egyptiacus est dies ille in qua misit deus plagam aliquā in egyptum. Unde cum sint vigintiquatuor dies egyptiaci. patet ꝙ plures misit deus plagas super egyptios qꝫ decem que inter ceteras magis sunt famose. Ponūtur autē in kalendario ecclesie. nō quia aliquid sit in illis plus qꝫ in alijs omittendum. sed vt miracula dei ad memoriam reducātur. Dierū alius est artificialis siue vsualis alius est naturalis. Artificialis est spaciū quo voluitur sol in nostro emisperio ab oriente ad occidentem. ⁊ dicitur artificialis quia quasi artificio diuersificatur ſm diuersos situs clymatū et regionū. Naturalis est spacium quo sol voluitur ab oriente per occidentē in orientem. et talis dies continet horas.xxiiij. Artificialis vero dies ꝯtinet in equinoctio.xij. horas. In alijs vero temporibꝫ plus vel minus ſm dierum incrementū vel decrementū. Dierum autē alius nominat a kalendis alius ab idibus. alius a nonis. Primꝰ autē dies mensis dicit nomine kalendarū. a kalon qḋ est voco quia tunc solebant mercatores ad nūdinas ꝯuocari. ⁊ erat festum solēne. quod vocat festū neomenie. id est. noue lune. quia tunc luna videbatur esse noua. None dicūtur quasi nundine. quia tunc nūdine inchoabant. Idus idem est qḋ diuisio. qr tunc nūdine diuidebāt. Ex quo patet triplex dierum differentia. s. kalendaris. deputata ad celebrandū. nonalis attributa ad negociandū. idualis statuta ad recedendū a nūdinis ⁊ ad ꝓpria reuertendū. Dies autē naturalis cōstat ex.xxiiij. horis quibus sol circa totam terrā raptu firmamēti circūfertur. Cuiꝰ partes sunt quadrās hora. punctū. momentū. vncia. athomus. Est autē quadrās quarta pars diei naturalis. s. spaciū sex horarū. Hora sexta pars est quadrātis. i. vicesimaqrta ps diei naturalis. Et dicit hora extrema ⁊ finalis pars tpis. sicut ora dicitur extremitas fluuij siue maris. vt di. Isi. Punctum est quarta pars hore. Momentū est decima pars puncti siue quadragesima ps hore. Et dr momentū qsi minimū atqꝫ angustissimū tempꝰ a motu syderū nūcupatū. Uncia aūt dr.xij. ps momēti. Athomꝰ est quadragesimaseptima ps vncie. et dicit athomꝰ qsi sine diuisione. quia vltra athomū nō recipit subdiuisionem. Dies itaqꝫ est illuminationis a sole receptiua ⁊ luminis recepti ad alios diffusiua. vñ dies a dian greco deriuat. Est aūt dian idē qḋ claritas. vt di. Isi. Itē dies mensiū annoꝝ ⁊ tempoꝝ est de

scriptiua r distinctiua. Omnia eni tempor r seculor curricula dierum numero cōputanf. Item fm accessum solis r recessum est dies breuitatis vel magnitudinis receptiua. Et ideo ppter solis elōgationē a nostro habitabili in hyeme est breuissima. in estate autē longissima. qz tūc sol nobis vicini9 appropinquat. Itē syder r corpor supior ē dies occultatiua qz quāto dies est clarior. tāto stelle a nostris aspectib9 ampli9 elonganf. Itez ind colores r terū visibiles formas est dies discretiua. Nam figure r forme q̄ de nocte latent de die patent. vt dicit Beda. Item diei p̄sentia auiū lucis est letificatiua. in ortu eni diei gaudēt r cantant aues. Item viatorib9 est dies securitatis r pacis tributiua. latronib9 inimica r timoris incussiua. latrones eni de die timent. Item diei claritas est tenebrositatis noctis euacuatiua. r ipsi imediate successiua. r quāto nox p̄cedēs magis tēpestuosa est r turbulenta. tanto est succedentis diei p̄ntia magis grata. Itē dies est status sui immutatiua. crescit eni cōtinue r decrescit. r quāto plus decrescit r abbreuiaf in hyeme. tanto plus in estate plongatur. Item dies est a torpore r sompnolentia excitatiua. nam dies exercitio r labori hoim deputaf. r quanto pl9 dies declinat versus finē. tanto sapiens operarius ad pfectionē diurni operis pl9 conatur. vt dicit Gregorius.

Capitulum. XXI.

De aurora

Aurora finis est noctis p̄cedētis r diei sequētis principiū. r dicitur aurora. vt dicit Isidor9 quasi aurea hora eo q rutilātē ad modū auri diffundit colorē. Unde r sol in aurora a grecis crisosdomos. id est. auri domus apellaf. Nam radij eius splendentes aureas comas demonstrant. Uel dicit aurora q̄si aura torans. eo q in aurora ros generatur. Ex cuius humectatione infunditur terra r aeris caliditas tempatur. Aurora lumen a sole impetrat. clarior est ipsa nocte. sed obscurior claro die. Aues mūdas r diurnas ad volandū r cantandu3 excitat. nocturnas autez fugat. In ortu autem aurore flores primo clause apiūtur. r herbe que estu p̄cedente marcescūt in aurora erigūtur. vires aīales in aurora cōfortanf. r animaliū egritudines alleuianf r diminuunf. In aurora autē humor sanguine9 principaliter dominaf. Unde fm Cōstan. aurora vsq3 ad tertiam imitaf natura3 veris. meridies estatis. hora vespitina tpis autūnalis. nox vero hyemis qualitatib9 assimilatur. in aurora ppter dñium sanguinis somn9 dulcis est r salubris. tunc etiā tpis marie galli ad vociferandū cōcitanf. Oritur aūt lucifer in aurora et orientis solis p̄sentia nunciaf esse prima et vicina. Aurora a tenebris incipit. sed vsq3 ad pfectione3 luminis pficit r pcedit. Uariat autē in ortu solis colorē suū. Unde nunc croceū nunc purpureū nunc aureū pretendit colorē. Accidit autē hec varietas ex diuersa qualitate vaporū r nubiū in quib9 fit depressio solariū radiorū vt dicit Beda. Nimia autē serenitas in aurora cum radijs solarib9 directis contra austrum signū est future tempestatis. vt dicit ide3 Beda. Idem autē est aurora r diluculū sic autē dicif quia est diei lucidū r luminosum principiū. Est eni diluculu3 fm Isido. terminatio noctis r inchoatō plene lucis. alleuiatio infirmitatis. expeditio ab inimicis. In diluculo autē fugiunt hostes r latrones. vt ide3 dicit. Idē est mane quod diluculū. Nam mane est lux plena r matura. r dicitur a man qd est bonu3. eo q luce nihil est melius fm Isido. Est autē mane principiū laboris et finis dormitatōnis. tempus sobrietatis r perfecte celebrate digestionis. paulatim nocti finem imponit r cito transit rerum qualitates r species r figuras preostendit r precludit.

Capitulum. XXII.

De meridie

Meridies est dicta quasi dies media. na3 in meridie in medio celi videtur consistere sol r in medio puncto inter ortū r occasum existens videf equaliter ab vtroq3 tunc distare. vel dr

meridies quasi mera dies. qr tunc puri or et clarior est quando sol de medio celi rutilat et totũ orbem pari illuminat cla/ritate. vt dic Isi. Hec hora calidior est et siccior et in suis qualitatibus est similior estati. et hoc accidit ꝓpter quatuor. s. ꝓpter di/rectam solis ad capita nostra oppositio/nem. ꝓpter radiorum solarium reflexionem et propter directã duplicatõez. et propter radiorum spissitudinẽ et eorum cõfractionem. propter linearũ angustiaz sub quibus ra/dij coartãtur. Aer etiã tunc temporis propter multiplicationẽ et cõcursum radiorum ma/xime calefacit. et ideo amplior tunc calor in istis inferioribus generatur. In meridia/na autẽ hora vmbra vniuscuiusqz corpo/ris est breuissima. et a meridie versus se/ptẽtrionẽ tũc tpis est extẽsa. et quãto sol plus recedit a meridiano circulo tanto obiecti corporis vmbra amplius elongatur. vt dicit Beda. In meridie flores et her/be arescunt. sed fruges et fructus potissi/me maturescũt. animalia loca vmbrosa propter solis feruorẽ querũt et in suis sta/bulis requiescũt In meridie aialia ve/nenosa sicut colubri et serpentes plus le/dunt. quia venenũ suũ facilius tũc emit/tunt et effundũt de mane etiã propter fri/giditatẽ nocturnã pcedentẽ rigescũt. et ideo in eis vis veneni cõsopitur. sed in meridie calefiũt. Unde tũc ad pungẽdũ et virus veneni infundendũ fortius in ardescunt. Unde in feruore meridiano cauernas exeunt. et calefactionis gratia soli se exponunt sm Isi.

Capitulũ. XXIII.

De vespera

Espera a vespero stella occidẽtali est dicta. Uesperus enim est stella que solez occidentẽ sequitur et tenebras sequentes comitatur. vt dicit Isidorus Uocatur autẽ vesper serũ a ianuis seratis sic dictũ. Quãdo enim venit vespa fores serãtur vt omnia in domo maneãt tutio/ra. et dicitur etiã crepusculũ id est dubia lux qñ inter lucẽ et tenebras discernere nõ est certũ vt dicit idem. In vespe igitur dies finitur et solares radij a terre supficie subtrahũtur. imminente vespera vmbre corporum maxime ptẽduntur. flores q̃ cõtra solem aperti fuerãt propter solis absen/tiã in se claudũtur. pari etiaz corporum qui ex calore diurno aperti fuerant propter remissionẽ caloris in vespere cõstringun/tur. exalationes et fumosi vapores q̃ ma/teria sunt nebule et nubis vespertino tẽ/pore resoluũtur. homines et animalia et etiam volucres propter resolutionẽ fu/mositatum in eorum corporibus ad somnũ et dormitationẽ tunc disponũtur. aues no/cturne sicut bubones et noctue de suis la/tibulis ad sua pascua ꝓcuranda tempo/re vespertino egrediũtur. greges a pasto/ribus a pascuis reducte caulis et alijs oui/um receptaculis recolligũtur. Lupi a ca/nibus in vespere vix discernũtur. vigiles et custodes propter latronũ insidias et ho/stium insultus in muris et turribus statu/untur. in vespere autẽ laborantes remu/nerantur et quieti exponuntur.

Capitulũ. XXIIII

De nocte

n Ox a nocẽdo est dicta eo q oculis nocet. nam oculum priuat a sua perfectione. s. ab actu videndi. oc/cultat enim rerum colores in quibus ocu/lus delectatur. Causatur autẽ nox ab vm/bra terre cuius interpositio intercipit a nobis solares radios et impedit ac tol/lit a nostris aspectibus visum solis. Est autem nox frigida et humida qualitati/bus hyemis simulima. et ideo quieti ani/malium virtutũ est congrua et operatio/ni naturalium effectuũ necessaria. Un/de nox est tempus dormitionis et quie/tis vt virtutes que per vigilias diurnas distracte et disperse fuerant debilitate be/neficio noctis quiescant et coadunẽtur. et sic coadunate confortẽtur. Ne nox ꝓ/pter solis absentiã esset penitus indeco/ra stellarũ fulgoribus illustratur vñ ex stel/larum motu noctis tenebrositas mino/ratur. et noctis cursus et processus discer/nitur aeris etiaz nocturna densitas tpa/tur. vt dicit Albu. et ideo in nocturnis tenebris ambulantes vel nauigantes de/facili deuiant nisi eorum via per motum et sideruũ situz dirigat. Omnis infirmi/

tis plus extendit generaliter nocturno tpe q̄ diurno, ⁊ patiēs de nocte plus q̄ de die aggrauat. p gallor cātū finis noctis pdicit. ⁊ aduētus future diei pnunciatur. Nox etiā fm excubias militares in q̄tuor vigilantiū ordines distribuit. vt di. Beda. Nā primi vigilāt in noctis cōcinio. secūdi in cōticinio. tercij in media nocte siue ipsi noctis intēpesto. q̄rti in gallicinio. Omni enī tpe i castris vigilant ⁊ excubant. q2 semp inueniūt qd formidāt. vt dic idē sup Lu. xij. Pter hec nox ē ex se horroris et timoris incussiua fantasmatū ⁊ illusionū ɔtētiua. plura eī fantasmata occurrunt de nocte q̄ de die plures etiā occurrūt dormiētib de nocte q̄ de die vigilantib fantasie. sicut dicitur. multa passa sum per visum ppt ipm Matth. xxvij. Nox etiam est cōdensationis ⁊ infectionis aeris inductiua. tanta enī de nocte fit ex fumis et vaporosis exalationib aeris immutatio ⁊ infectō q vix animātia viuerēt nisi luna ⁊ sydera suo motu contra hui malicia obuiarent fm Albu. Nox etiam est illorū que claritate diei occultātur manifestatiua sydera enī de die latent. de nocte vero lucent. Immūdor animaliū est nutritiua nam aper et alie fere siluestres de die in suis foueis ⁊ antris latitāt. de nocte vo per vineas ⁊ agros euagari non cessant. Audacie ⁊ securitatis maleficis est sepius pstatiua. Nam de die deprehendi timēt latrones ⁊ fures q̄ nocturno tpe ad omne flagiciū sunt audaces. vt dicit greg. hora tempestatis nocturna mora pclitātibus in mari est maxime nociua. quia quādo nox naufragiū patientib superuenit euadēdi locus alicui vix occurrit. vt dicit grego. Totius medietatis vite humane est nox insensibiliter ɔsumptiua. tantū enī tpis consumim dormiendo de nocte quātu de die vigilando. vnde nox subtrahit quo ad laborē partē maximā vite nostre. vt dicit Hal.

Capitulū. XXV.

De sabbato

s Abbatum est precipuum septimane festum. quod ad celebrandum ideo in die. vij. fuit a domino institutum. quia die. vij. requieuit dominus ab omni opere ⁊c. Gen. ij. Unde apud hebreos ita pualuit hec solēnitas intantū q nullū opus seruile sabbatis fieri permittebatur. imo in sabbatis seruis ⁊ ancillis ⁊ animalib ⁊ iumētis requies fieri iubebatur. Ignis in domib iudeorū in sabbatis nō accendebatur. Cibus in die sabbati necessarius in die pcedente pparabatur. Cultiorib indumētis populus in sabbatis ornabatur. Lautioribus cibis ⁊ epulis cōmuniter populus i sabbatis vtebat. Templū orōnis gratia plus q̄ in alijs dieb frequētabatur Altaria sacrificijs maiorib ⁊ oblationibus pinguiorib semp in sabbatis cumulabātur. lex in sabbatis semp populis a sacerdotib exponebat in eor synagogis. Cantus cū psalmodia solenni agebat. ois discursus ⁊ euagatio pplo phibebat. Unde iter sabbati spaciū tantūmodo mille passuū vocabat. plus eī ambulare in sabbatis illicitū putabatur sicut dicit glosa super actus aplor. Arma sumere nisi solū p defensione legis non ɔcedebatur. vt patet. i. Mach. ij. In q̄te igitur sabbati quies animi figurabat. violator sabbati sine misericordia interfici iubebat. vt p3 in illo q̄ colligēs ligna in sabbato iubente domino lapidib fuit a populo interfectus.

Capitulū. XXVI.

De neomenia

n Eomenia idē est apud hebreos qd noua luna. ⁊ erat solēnitas in kalendis mensiū ad honorem dñi qui renouat omnia instituta. Quod enī fecerunt gentiles in principijs mensium ad honorē diane ⁊ iunonis. fecerunt hebrei in kalendis mensiū ad honorē creatoris Et ideo principia mensiū dicitur kalēde quasi colende. vt dic Isi. vel dicunt a calo grece qd est voco latine. q2 tubis ⁊ buccinis hec solēnitas pnūciabat ⁊ clangore buccine populus ad festum neomenie vocabatur. Hec festiuitas multum fuit celebris ⁊ insignis. ⁊ ideo spiritualibus hostijs honorabatur et poplus ad

epulandum et conuiuandum in kalendis tubis et buccinis specialiter inuitabatur.

Capitulum .XXVII

De septuagesima

S Eptuagesima est spacium .lxx. dierum qui extenduntur a dominica que dicitur septuagesima usque ad sabbatum pasce. et dicitur sabbatum in albis. In his autem .lxx. diebus signantur .lxx. anni quibus filii israel captiui fuerunt in babilone. per quos continue fuerunt in miseria et dolore. sed accepta licentia a ciro rege reuertebantur finitis .lxx. annis cum gaudio et honore. In his autem .lxx. annis captiuitatis babilonyce prefigurabatur totum tempus vite nostre quo diu culpe subdimur atque pene. Et ideo culpa primi hominis cum pena sibi inflicta legitur in ecclesia in prima dominica quando septuagesima inchoatur. Unde in signum presentis miserie cantica leticie subticentur. nuptie et coniuga donec transeat pasca suspenduntur. In pasca autem alleluia cum aliis iocunditatis canticis resumitur. quia per passionem christi seruitus humani generis relaxatur. Pena tamen adhuc remanet. et ideo in septimana pascali cantatur graduale cum alleluia. remanente adhuc pena. quia adhuc cum spiritali leticia quam habet ecclesia pro remissione culpe. remanet quedam tristicia. sicut populus israelitic' de sua reuersione libera in hierusalem multum exultabat. sed nihilominus pro difficultate itineris plurimum laborabat. Sic nos tendentes ad patriam gaudem' per gratiam nostre redemptionis sed adhuc lugem' pro peccatis. Cum autem vite presentis septuagesima fuerit adimpleta. tunc fulgebimus in albis in agni presentia. Et ideo sabbato in albis cantatur duplex alleluia. quia finito labore vite presentis cum peruenerim' ad eterne quietis sabbatum gaudebim' stola duplici nobis tunc temporis restituta. In signum miserie vite presentis cantatur in introitu misse. Circumdederunt me etc. Pro spe autem reuersionis inuitamur in epistola ad currendum in stadio et ad laborandum in vinea domini sabaoth docemur in euangelio. Hec omnia ex summa et sententia Iohannis beleth sunt extracta. Cuius autoritas in ecclesia solemnis est maxime in officiis ecclesiasticis ordinandis.

Capitulum .XXVIII.

De quinquagesima

Q Uinquagesima quasi quinquies decem est vocata. et significat tempus remissionis secundum expositionem ipsius Iohannis beleth. Nam ann' quinquagesimus dicebatur annus iubileus. qui apud hebreos fuit summe celebris et festiuus. Annus enim fuit reuersionis possessorum, remissionis debitorum. restitutionis perditorum. Incipit autem quinquagesima in dominica tercia a septuagesima et finitur in dominica resurrectionis. Significat enim statum gratie ad quam restauramur mediante beneficio penitentie. Unde et ieiunium ecclesie incipit in medio quinquagesimalis septimane. et tunc frequentius quinquagesimum psalmum qui est penitentialis recitamus in diuino officio. in singulis fere horis psalmus ille penitentialis qui Miserere mei deus intitulatur reperitur. Obseruatio anni quinquagesimi qui dicebatur in lege iubileus incepit secundum hebreos ante legem. scilicet a tempore abrahe qui liberauit loth nepotem suum qui tunc temporis fuit annorum quinquaginta. Et ideo ab illo tempore inter filios abrahe seruabatur. quod precedente tempore sub lege propter mysterium approbabatur. vt patet in numeris.

Capitulum .XXIX.

De quadragesima

Q Uadragesima est tempus quadraginta dierum. vt dicit Iohannes incipiens a prima dominica quadragesimali. et se protendit vsque ad domini cenam in qua dominus noster noui testamenti sacrificium inchoans pane angelico nos refecit in quo nobis significatur quod qui quadragesimam penitentie presentis vite spiritualiter peregerit. diuine contemplationis societate finaliter perfruetur. Est autem quadragesima tempus militie christiane in quo actu' contra vicia dimicam'. Huic ei dierum numerus ad

nostrā assumim⁹ militiā nō solū p exem plū moysi ⁊ helye. sed etiā p imitationē iesu christi qui tot dieb legit̄ ieiunasse. Bene aūt sub hoc numero ieiunam⁹. Nā pro eo q̄ cōstat ex denario quater in se re uoluto decalogū sub denario ⁊ euāgeliū sub q̄ternario representat quib armis spūalib noster aduersari⁹ supatur ⁊ ter ra viuētiū iure hereditario possidetur. si cut terra pmissionis finita quadragin ta annorū pugna in deserto filijs israel cōcedebat̄. Fruct⁹ etiā militie nostre oñ ditur sub hoc numero. Nā quadragena rius collectis partib ipsum diuidenti bus pducit numerū quinquagenarium qui numer⁹ remissionis debitorꝫ ⁊ heredi tatis amisse restitutionē signat. Ex quo ostendit̄ q̄ dimicādo cōtra vicia remis sionē cōsequimur peccatorꝫ ⁊ heredes effi cimur bonorꝫ eternorꝫ. In hoc eni nume ro vite nostre decimas ⁊ primitias dño cōsecramus. Nā p decima. ccclx. dierū ie iunamus. xxxvi. dies p decima. vi. dierꝫ et horarꝫ qui residui sunt de anno integro vnū diem vt in summo soluat̄ deo p de cima anni. xxxvij. ieiunabiles. ⁊ tres di es de ieiunio quatuor temporū pro pri mitijs offerūtur. Hoc autē facim⁹ vt of ferentes deo primitias nostri temporis in fide trinitatis ⁊ decimas in cōpletio ne decalogi per fidē ⁊ bonos mores pri mogenitorꝫ dignitatē ⁊ eterne felicita tis denariū assequamur. Et q2 quadra gesima est temp⁹ militie. ideo ⁊ in euan gelio agitur de militia ⁊ victoria ipsius christi. In tractu vo quatuor impugna tionū ⁊ temptationū genera demōstran tur. quarū prima est leuis ⁊ occulta. s. ti mor noctur̄n⁹. secūda est leuis ⁊ manife sta. s. sagitta in die volās. tertia est gra uis ⁊ manifesta. s. occursus demonij me ridiani. quarta est grauis ⁊ occulta. ⁊ hoc est negociū in tenebris ambulās. Con tra istas itaq3 multiplices impugnatio nes munimur spūali armatura ad quas nos instruit aplus in epla ⁊ inuitat vbi dicit. Exhibeam⁹ nos sicut dei ministros per arma iusticie virtutis dei ⁊c̄. Inter oia aūt tpa anni. temp⁹ quadragesimale magis est nobile ⁊ insigne. Est ei temp⁹

reuiuificatōis. q2 terra q̄ in hyeme vide batur q̄si mortua tpe quadragesimali re uiuiscit ⁊ virescit. Itē temp⁹ est renoua tionis. nam terra herbis ⁊ floribus ⁊ arbo res frondibus renouant̄ ⁊ ornant̄. Itē tē pus est impgnatiōis ⁊ fecūdationis. q2 tūc virt⁹ generatiua in aīalib ⁊ plantis maxime viget. vñ tunc pullulāt ⁊ germi nāt terrenascētia vniuersa. Itē temp⁹ ē nidificatōis ⁊ pullificatōis. vñ turtures ⁊ ciconie ⁊ alie volucres q̄ aberant tota hyeme tpe hyemali adueniunt ⁊ ad nidifi candū solicite sunt. Itē temp⁹ ē medici ne ⁊ purgationis. q2 tūc maxime mouēt̄ humores in corpe ad exeundū. ⁊ iō tūc est temp⁹ cōgruū medicine. Itē temp⁹ ē lucri ⁊ negociatōis. tūc ei arabilis ē ter ra ⁊ mare nauigabile. ⁊ ideo solēt hoies vernali ⁊ quadragesimali tpe ob spē3 lu cri ad diuersa negocia se mouere. Item temp⁹ ē resecatōnis supfluorꝫ ⁊ amputa tionis. ⁊ ideo in q̄dragesima amputant̄ vites ⁊ alie arbores q̄ a supfluis exone rant̄. Itē temp⁹ ē lachrymatōis vinearꝫ incisarū ⁊ germinationis. Nā humor qui erat supflu⁹ in radice euaporat. ⁊ distillā do se euacuat incisa vite. virtus etiā ger minabilis tūc erūpit. ⁊ p diuersas par tes in ppagine se oñdit. Itē temp⁹ est se minatiōis ⁊ insertōis. q2 circa q̄dragesi mā semia terre cōmittūt̄. ⁊ surculi i arbo ribus inserunt̄. Itē temp⁹ ē roris ⁊ pluuia lis irrigatōis tunc eni oriunt̄ pliades ⁊ alie stelle imbrifere. que sunt cā roris ⁊ pluuie ad iactorꝫ seminū irrigatō3 ⁊ nu trimētū. vt di. albu. ⁊ Beda. Itē temp⁹ est deambulatōis ⁊ pegrinatōis. q2 tūc ecclie ⁊ sanctorꝫ limia marie frequētant̄

Capitulū. xxx.

De pascate

Pasca grece passio dicitur latine a patin quod est pati. hebraice vero idem est quod transitus. eo q̄ in pa sca iudeorū agnus imolabatur. assus co medebatur. et nihil ex eo vsq3 in mane derelinquebatur. quod comedi non po tuit igni cremebatur. cū festinatione. et lactucis agrestibus et panibus azimis comedebat̄. ab incircūcisis ⁊ imūdis co

medi, phibebat. accincti fuerūt hebrei ꝛ
pedibꝰ calciati quādo ab eis comedebat
in manu mādu cātis agnū baculus tene
batur. sanguine agni linitis domoꝝ po/
stibus virtus exterminātis angeli coer
cebatur, q2 non habuit potestatē nocen/
di vbi domoꝝ postes cū supliminaribus
fuerūt tunc liniti. In comestione agni
imolati trāseunte dño per egyptum egy
ptioꝝ ꝑtꝰ percutiebat. ꝑplus vo hebreo
rum ab egyptioꝝ crudeli dñio liberabat
Unde ex eo ꝙ primogenita egyptiorū
interficiebant hebreoꝝ primogenita sā
ctificabant. Post comestionē vo agni po
pulus ꝑcedente colūna ignis et nubis
illesus ꝑ mare rubrū de egypto educeba
tur. Pharao aūt ipsos ꝑsequēs cū toto
suo exercitu ꝑceps in medijs fluctibus
submergebat. Tandē in fine cum hym
nis ꝛ canticis ꝓ sua liberatione ꝛ hostiū
submersione. gratiarūactiones dño sol
uebātur. Hec omnia in exodo ꝑ ordinē
continētur. ca. xij. xiij. ꝛ. xiiij. Et ideo in
memoriā interfectionis egyptioꝝ et li/
berationis hebreoꝝ moleuit cōsuetudo
et semp de duobꝫ damnādis ad mortē.
vnus in pasca iudeoꝝ interficeret. ꝛ ali
ter liber dimitteretur. vt patet Math.
xxvi. Istud aūt pasca iudeoꝝ exemplū
fuit ꝛ figura pasce christianorum in quo
mediāte sanguie agni imaculati q abstu
lit peccata mūdi omnes electi a seruitu/
te demonū sunt redempti. per quē verū
faciunt transitū de carne ad spum. de ve
teri homine ad nouū. de vmbra ad lucē.
de mūdo ad celū. de figura ad veritatem
de seruitute ad glorie filioꝝ dei libertatē
Et ideo dies pascalis est tempꝰ leticie ꝛ
exultationis. tempus nouitatis ꝛ reno
uationis. tempꝰ puritatis ꝛ iocunde re/
fectionis. q2 resurrectionis filij epulant
nō in fermento veteri malignitatis. sed
potius in azimis sinceritatis ꝛ veritatis
Nostrū aūt pasca semp in die dñico ce
lebramus verno tpe luna adhuc plena.
In dñica aūt semp celebramus ꝓpter re
uerentiā dñice resurrectionis. non aūt
semp celebramꝰ in. xv. luna cū iudeis ne
iudaizare videamur. Nostrū insup pa
sca large sūptū ad multa se extēdit. ꝛ pri

mo ad diē in ramispalmaꝝ qđ vulgari
ter pasca floridū dr. eo ꝙ in illo die florē
tes arboꝝ et virentes ramos in manibꝫ
gerimus. q2 dominꝰ illo die ꝓcessionalit
cum ramis arboꝝ est susceptus. Hec di
es est priuilegiata in hoc ꝙ filij israel il
lo die sub iosue transito iordane sicco ve
stigio terre intrauerāt terminos ꝓmissio
nis ꝛ comederāt de frugibus terre cha/
naan. et statim defecit manna quo aliti
fuerūt in deserto quadraginta annis. vt
patet Josue. ij. In eodem etiā die sicut
tunc erat dies palmarū eiecit dominus
de templo ementes ꝛ vendentes postq̄ a
turbis cum ramis palmarū ꝛ oliuarum
honorifice est susceptus. Ad pasca etiā
pertinet dies cene que sm Johānē be
leth in quatuor est priuilegiata. in peni
tentiū ad ecclesiā redeuntiū reconcilia
tione. qui enī in die cinerū ab ecclesia
per iusticiā excludūtur in die cene ꝑ mi
sericordiā in sinū ecclesie recipiūtur. et
ideo in quinta feria fecit dominꝰ ex aqs
pisces ꝛ volucres. partē enī remisit gur
giti. partem leuauit in aera. q2 dominus
malos in carnalibꝫ delectātes separat a
bonis in celestibꝫ glorificatis. Secundū
priuilegiū consistit in veteris sacrificij
terminatione et viuifici sacramēti alta
ris institutione quādo carnalis ritus in
celestem ꝛ spūalē ritum est mutatꝰ. Ter
tium priuilegiū consistit in sacre vnctio
nis ꝛ crismatis cōsecratione. tunc enī ab
epo oleum cathecuminoꝝ ꝛ infirmorum
quo paruuli baptizandi iungūtur inter
scapulas ꝛ in pectore. infirmi inungun
tur in organis sensuū morte iam appro/
pinquāte consecrat. Eodē etiā die con
ficitur chrisma ex oleo ꝛ balsamo quo ꝑ
uuli chrismant a minori sacerdote in ver
tice. a maiori scꝫ ab epo in fronte videli
licet in cōfirmatione. Quartū priuile
gium est in mandati dñici representatio
ne. ꝛ hoc fit in pedū ablutione. in paupe
rū refectione. in altarū denudatione. et
eoꝝ expiatione. Est igit dies cene dies
recōciliationis. trāsubstātiationis. con
secrationis siue vnctionis. dies refectō
nis ꝛ ablutionis. Ad pasca nostrū insup
pertinet dies parasceue. et dicitur bona

sexta feria. quia in ea dñs est passus. a
cuius passione omnes sexte ferie habende
sunt in reuerentia et honore. Celebratur
autē dies pasceue cū tristicia et merore
q̄uis aliorum sanctorum passiones cum gau-
dio celebremus. quia sancti post marty-
rium euolant ad celū. christus uero descē-
dit ad infernū sed quia fregit tartara et sā
ctos eduxit. et tertia die resurgēs viuū
se ostendit. Ideo tūc maxime gaudemus
vt dicit idē Iohēs beleth. Huius diei pri
uilegia fuerūt xpi immolatio. inferni dep
datio. mortis superatio. et demonis qui
mortis habebat imperiū humiliatio. pa
radisi apertio. hoīs redemptio. scriptura-
rū reseratio siue manifestatio. omniū fi
gurarum consummatio. et ideo in cruce dixit
christus. consummatū est. Ad pasca quo-
que pertinet ipsius vigilia q̄ antonomatice
sabbatū sanctū appellatur. quia in illo sabba
to christus qui ē sanctus sanctorum per totū di
em in sepulcro quieuit. In hac enim die
ignis nouus acquiritur benedicitur et ad accē
dendū pascalē cereū custoditur. deinde pa
scalis cereus erigitur et a diacono benedicitur et
accenditur. cui thus in forma crucis imp-
mitur. deinde lectionibus lectis ad conse-
crationē fontis processionaliter acceditur
et cōpleto baptismo ad celebrationem
misse reuertitur et reditur. Totū autē diei
officiū sub breuissima tū vesperarū com-
pendio terminatur. vt nō neophiti ad di-
uinum officiū incōsueti tedio afficiātur
tota etiam septimana pascalis celebris
est et solēnis cuius finis in sabbato in al
bis terminatur quādo alleluia duplicatur.
signat enim futurā sanctorum gloriosam re-
surrectionē. in qua duplici stola erunt
decorabunt. de quibus dicitur in Apoc. ambula
bunt mecū in albis quoniam digni sunt.

Capitulū. XXXI.

De penthecoste

Pentecoste fuit festū solēne apud
hebreos sicut est moderno tem-
pore quo ad nos. Et erat dies quinquage
simus a pasca sicut enim israeliticus popu
lus quinquagesimo die quo pasca cele-
brauerunt in ramasse venerunt ad mon
tem syna et legem susceperunt. vt patet
Exo. xix. Ita quinquagesima die a pas-
sione christi datus est spūssanctus aplis in lin
guis igneis vt facūdi essent in omni ge
nere sermonis. et feruidi in amore chari
tatis. Dicitur aūt pētecoste a pēta qd est
quinque et costes qd est decē. quia quinque de-
cades dierū a pasca ad pentecosten inter-
currūt. et distinguūtur per septē septima-
nas propter septiformē grām que in aduē
tu spūssancti credentibus est collata. Tē-
pus aūt circa pentecosten ē tempus mi-
litie et strenuitatis. tunc enim noui tyro-
nes militie cingulo seu gladio accingun
tur. Est etiā tempus mūdicie et siccita-
tis. sole enim terre supficiē tunc fortius ca-
lefaciente humorum cōsumit superfluitatē
et lubricitatē. et sic inducit mūdiciā per sup
inductam siccitatē. Itē tempus leticie et
iocunditatis. tunc enim aues et animalia
in maximo amore viuūt. Item tempus
viroris et amenitatis. tunc enim precipue her
be virent et silue tūc frondēt. Itē tempus
odoris et suauitatis. nā flores hortorum ne
morum et pratorum suā redolentiā vndique
tūc diffundūt. Itē tempus est dulcoris et
suauitatis et saporositatis. nā calor cele-
stis tūc temporis humiditatē in floribus dige
rit et in dulcedinē alterat et cōuertit. et ideo
tempus est mellificationi cōgruū pro-
pter qd apes tūc precipue frequētant her-
bas et arbores propter flores vt dicit Are-
sto. et etiā longe purius et dulcius est mel
qd colligitur tēpe vernali quā qd acquiritur
tpe autunali. Itē tempus maturitatis. in
calidis enim regionibus circa pentecosten i
stat messis tempus. Et ideo vocatur in
libro numerorum tempus nouarum frugū. quia i
festo pentecostes panes ex nouis frugi
bus dño offerri precipiebātur. Itē tēpus
est pascue et satietatis. Nā tunc gramī
nibus et herbis abundāt loca oīa pascuo
sa. Et ideo tam equi quā alia animalia pro
pter nouarū herbarū abundantiā impin
guātur. Itē tempus est audacie et animosi
tatis. nam ex feruēti impressione caloris
solaris colera tūc incenditur. ex cuius accen
sione circa corda ira et audacia in animali
bus concitatur. vnde illud tempus regi
bus est magis consuetū vt tunc exeant
mouere plia contra hostes.

Capitulum. XXXII.

De scenophegia

S Cenophegia est festiuitas hebreorum, que tabernaculorum fixio dicebatur, que celebrabatur in memoriam expeditionis quando recedentes de egypto in tabernaculis morabantur. vt dicit Isid. vnde scenophegia dicitur a sceno grece quod latine dicitur tabernaculum. Hec solemnitas semper in septembri celebrabatur, quia collectis frugibus de omnibus decimas domino obtulerunt. et leticie ac gaudio tunc specialiter vacauerunt. Frondibus et ramis domos suas ornauerunt fructus arboris pulcerrime et suauis. i. poma cedri in manibus portauerunt. In decimo autem die eiusdem mensis triplex festum eodem die celebrauerunt. s. expiationis. afflictionis. et propiciationis. Nam eodem die summus pontifex intrauit cum sanguine vitule rufe et expiauit sancta sanctorum. et ideo dicitur dies expiationis. eodem die ieiunabat populus pro reatu vituli in deserto. et ideo vocabatur dies afflictionis. dies vero vocabatur propiciationis quia tali die audierunt dominum sibi placatum fuisse et propicium super transgressione vituli idolatrie in deserto.

Capitu. XXXIII.

De encenia

E Ncenia est noui templi dedicatio. cenon enim grece nouum dicitur latine. Hanc solennitatem iudei diuersis temporibus celebrabant secundum quod diuersis temporibus vel nouum templum edificabatur vel edificatum de nouo reparabatur. sicut iudas machabeus legitur templum dedicasse et renouasse. i. Mach. iiij dedicationis etiam festum tenet ecclesia: Cum enim episcopus ecclesiam circuit aqua benedicta ecclesiam aspergit alphabetum duplex transuersaliter per pauimentum scribit. parietes signat crismate et linit. thus et thimiama per quinque partes altaris comburit. reliquias includit. altaria ornat et vestit. emunitates et priuilegia impendere consueuit.

Explicit liber nonus.

Incipit liber decimus De materia et forma

C Ompleto tractatu de proprietatibus temporis et partium eius. agendum est de inferioribus rebus et materialibus creaturis. de elementis scilicet et eorum que ex elementis materialiter componuntur. Sunt autem materia et forma omnis rei corporalis principia. vt dicitur in libro de vnitate. Materie autem et forme priuatio nihil aliud est nisi totius rei destructio. et est materia contraria vnitati et ei dissimilis. vt dicitur ibidem. Materia autem quanto est natura subtilior et sublimior, tanto ad susceptionem forme est habilior. quanto vero est compactior et terrestrior et a natura celesti remotior. tanto ad susceptionem impressionum formalium est debilior. vt dicitur in libro de. v. substantijs. et hoc habet proprium materia sicut ibidem dicitur. s. suscipere formam et non suscipi. retinere et non retineri. Principium autem distinctionis diuisionis et alienationis in rebus generabilibus et numerationis est materia. vt dicitur. vij. metha. quia generans non differt a generato nisi secundum materiam. et ideo vbi est generans sine materia. id est substantialiter idem generans et generatum in substantia et natura vt in diuinis. Materia enim est causa indiuiduationis rerum vt dicit Aresto. iiij. metha. quia diuisio speciei per indiuidua est secundum materiam et non secundum formam. Item materia propria appropriat sibi formam propriam. vt dicitur. x. metha. vnde secundum substantiam et esse sub vna forma est vna materia. et sub pluribus plures. Item iij. phisicorum. Causa quantitatis continue et infiniti est materia. subiectum enim continuitatis et quantitatis diuisio est materia. propter quod accidens non potest diuidi nisi secundum diuisionem et quantitatem subiecti. Item materia infinita dicitur. vel quia diuisibilis est in infinitum. vel quia habet appetitum ad infinitas formas. Et ideo propter indeterminationem suorum appetituum et inclinationem ad formas in/

finitas dicit infinita. et nō q eius virtus sit infinita nō limitata scz neqz coarta/ta sicut virtus est diuina. Et ideo dicit Plato. q materia fluit in infinitum nisi forma sistat fluxum. et ideo corpa q̄ multum habent de materia et parū de forma crescūt multū. vt patet in arboribꝫ. et ideo ossa parū habent sensibilitatis. qꝛ mul/tum habēt materie et terrestreitatis. vt dicit Auicēna. Latet aūt in materia potentia quedā actiua que est forma incōpleta. et hec potētia est cōmunis duobꝫ cōtrarijs. vnde quādo illa potētia ducit ad actū vni⁹ forme. appetit statim esse sub forma ɔtraria. vt illa potentia que ɔmuniter se habet ad frigidū et calidū quādo actualiter est sub frigido statim appetit esse sub ɔtrario. Unde nulla forma cor/ruptibiliū et generabiliū potest sufficiēter cōplere potentiā actiuā in materia quin semp appetat impleri p aliā formā. Illa aūt forma cū sit disparata nō pōt induci nisi per corruptionē forme p̄sen/tis. ſm ergo q virt⁹ agētis imissa corrū/pit p̄sentē sic excitat formā actiuam ad formā ɔtrariā. et dat ei paulatim cōple/tius esse donec fuerit sub esse cōpletissimo illi⁹ forme. Has et multas alias proprietates habet materia quas esset hic superfluū recitare. quere tamen supra li. viij. de bonitate mundi.

Capitulum. x.

De forma

Exiam recitatis ꝓprietatibꝫ ma/terie. relucēt ꝓprietates ipsi⁹ for/me q̄ ſm Aresto. in li. de q̄nqꝫ substātijs est q̄si lumē vnicuiqꝫ pulcritudinē essentiam et signū tribuēs. Forme aūt lumen materie infusum descendēdo fit debile et obscurū ſm materie capacitatē. Est aūt forma differētia qua differt aliqd ab aliquo. vt dicit idē. Forma aūt alia ē essentialis alia accidentalis. Essentialis forma est illa que aduenies materie perfi/cit eā et secū ɔuenit ad rei alicu⁹ p̄fectionē. qua posita res ponit. et qua destructa nihil d rei substātia inuenit. Unū. iiij. phisicoꝝ dr. Forma cū materia est cā oīm accidentiū. Forma etiā accidētalis nō perficit res neqꝫ facit eas sicut dr. viij. metha. sed quelibet forma accidētalis indiget forma substanti ali que est causa forme accidentalis. Forma vo omnis simplicior est et actualior et nobilior materia. Et ideo ſm Arest. li. de aīalibꝫ. Forma se habet per modū viri. qꝛ potest informare multas materias. sicut vir potest fecūdare multas feminas. Unde ſm exigentiam forme que est imprimēda materie oportet materiā disponi et p̄parari. quia si de materia terre debet fieri ignis opor/tet vt terra subtilieł et depureł et simpli/cior fiat. Si vero ecōuerso tūc ecōuerso Est aūt forma materie manifestatiua. nunqꝫ enim potest sensu videri materia nisi substātiali vel accidentali forma sit imbuta. aut per viam priuationis sicut videtur tenebra videndo nihil. et sic au/ditur silentiū nō audiēdo sonū. vt dicit Calcidius sup pla. et ɔmentator sup primū methaphisice dicit. Materia ē causa quare male videmus res creatas. vnde nihil est cōmunius et generalius. et tamen nihil ignobilius q̄ȝ sit materia. qꝛ nunqꝫ videtur sine forma. nec etiam po/test videri forma nisi cū materie actu sit coniuncta. vbi vero plus est de forma ibi minus est de materia. sicut dicit. iiij. metha. et ecōuerso vbi plus est de materia ibi minus est de forma. et est res magis grossa et impura. magis ignobilis et ob/scura. quanto a nobilitate forme amplius est remota. Formarū autē alia spūa/lis alia corpalis. Corpalis vero alia celestis alia elementaris. Forma autē celestis est ita actiua q complet totū appetitum materie sue. et ideo ꝓpter p̄sentiam sue forme cōplentis totaliter et p̄ficientis celestē materiā substantia celi nō potest destrui vel corrumpi sed potius p formam suā que in suo actu p̄fectissima est in esse ppetuo conseruari. Forma vo elementaris nō potest cōplere tantā potentiam materie sue nec eius p̄ficere appetitum. et ideo relinquit illius potētie materialis aliquid incōpletū ꝓpter qd semper appetit nouam formā. et ideo talia cor/pora sunt semp corruptibilia quo ad potentiā et etiā septus quo ad actū. Quā/

do enĩ forma est nobilioꝛ et spũalioꝛ et a conditionibꝫ materie separata magis ⁊ abstracta tãto est actualioꝛ ⁊ virtuosioꝛ vt patet in intelligentijs quarũ substã- tia nõ dependet a materia. sicut dicitur in. iij. de anima. In habentibꝫ materiã non est intellectus. Verũtamen ange- los nõ habere in sua forma materiã non affirmo. sed siue angeloꝝ essentia sit ex spirituali materia ⁊ forma cõposita. siue non hoc ꝓ certo tenetur ꝙ eoꝝ substan- tia respectu rerũ corpaliũ simplicissima est ⁊ actualissima sicut forma spiritua- lis actualioꝛ est ꝙ̃ forma corpalis vt di cit albu. vnde respectu materie nobilis est forma cuiuslibet mixti. nobilioꝛ ẽ for- ma elementi. nobilissima aũt est forma corpis quinti siue celi. sed oẽs istas for- mas incõpabiliter ĩ nobilitate ⁊ actua- litate spiritualis forma siue sit in ange- lo siue in anima ꝑexcellit. Et hec de pro prietatibꝫ forme ⁊ materie prout ad hoc opusculũ ꝑtinet dicta iam sufficiant.

Capitulum. II.

De elemento

Elementũ ſm Constantinũ est simpla et minima corporis com positi particula. Minima autẽ dicitur quo ad nos. quia sensu non ꝑcipit. Est enim particula minima ⁊ vltima in coꝛ poris resolutione sicut fuit in prima cõ- positione. Dicitur autẽ simpla. nõ quia simplex sit elementũ sine compositione aliqua. sed quia non habet partes ali- quas cõponentes specie ⁊ numero diffe- rentes. sicut aliqua corpora que sunt mi xta. vt patet in metallis quoꝝ partes differunt. Pars enĩ quedam est aer que dam terra. et sic de alijs. sed quelibet ps ignis est ignis. et sic de ceteris. Dicitur autem elementũ quasi ilementu ſm Isi doꝛum. ab ile. eo ꝙ omniũ corporum sit materia ⁊ quasi primitiuũ fundamen- tum. et ſm aliquos dicitur quasi eleua- mentũ siue alimentũ. eo ꝙ omnia coꝛ- poꝛa aluntur elementaribus qualitatibꝫ et augmantãtur. Sunt aũt quatuoꝛ ele mentares qualitates. quarum due sunt actiue scꝫ caliditas et frigiditas. et due passiue scꝫ siccitas ⁊ humiditas. quarũ conuenientie et differentie superius in quarto libro planius describũtur. quere ibi. Inter qualitates aũt elementares contrarietas est ⁊ repugnantia ratione quarũ ad inuicem agunt ⁊ patiuntur et generantur ⁊ corrumpũtur. quãtũcun- ꝗ autẽ ad inuicem cõtrarient per influẽ tiam tamen celi ⁊ planetarũ virtutem conciliãtur in suis effectibꝫ ⁊ ad concoꝛ- diam reducũtur. ⁊ ideo quodam miran do nature nexu coniunguntur. Nã ignis et aer conueniũt in caliditate. ꝗ̃uis di screpant in siccitate et humiditate. Aer vero ⁊ aqua in humiditate conueniunt. sed discordant in frigiditate. sed aqua ⁊ terra cõcordãt in frigiditate. sed discoꝛ dãt in humiditate ⁊ siccitate. Ignis au tem et terra que sunt elementa summe distantia ſm situm cõueniunt in siccita- te. discõueniunt tamen in frigiditate. qꝛ terra frigida est substãtialiter ⁊ in vlti- mo. ignis vero essentialiter calidus est ⁊ in summo. Ex istis autẽ elementis qua tuoꝛ duo sunt nobilioꝛis substãtie ⁊ pu rioꝛis ⁊ leuioꝛis scꝫ aer ⁊ ignis. et ideo a centro ad circũferentiã motum habent ⁊ naturaliter mouẽtur sursum. ⁊ ista duo contrahunt nobilitatẽ suam quo ad vir tutem operationẽ ⁊ substantiã ex vicini tate orbis siue celestis corporis a quo re cipiunt influentiã mobilitatis ⁊ virtu- tis. Nam virtus celestis primo influit super speram ignis ⁊ per ignem super spe- ram aeris. ⁊ ideo hec duo elementa sunt ceteris sublimioꝛa quo ad situm. abilio- ra quo ad motum. puꝛioꝛa et subtilioꝛa quo ad substantiã. clarioꝛa ⁊ magis ꝑ- spicua quo ad formam. virtuosioꝛa quo ad actum. Duo autẽ elementa sunt in- ferioꝛa scilicet aqua ⁊ terra ceteris duo bus naturaliter grauioꝛa. motũ a circũ- ferentia ad centrũ deoꝛsum habentia ꝑ aggregationẽ partiũ. ⁊ compactionem spissa ⁊ obscura. et ideo predictis duobꝫ sunt grossioꝛa ⁊ materialioꝛa plus ha- bentia de materia ꝙ̃ de forma. Unde ꝓ pter summã elongationem a spera orbis celestis virtuti motiue celi non ita sunt obedientia sicut duo prima. Nunꝙ̃ enĩ

sunt elementa ociosa, imo in agendo et patiendo sunt cõtinua. vnde nunq̃ quiescunt a generatione et motu. Terra enĩ et si quiescat a motu nunq̃ tamẽ quietẽ ⁊ cessationẽ recipit ab effectu. ⁊ sicut nõ sunt ociosa ab actu, sic non sunt vacua ab ornatu. Nam quodlibet elementum habet ornatũ suũ. ignis sydera. aer volatilia. aqua natatilia. terra gressibilia vt dicit Beda. De quib aliqua auxiliãte domino breuiter sunt dicenda.

Capitulum. III.

De igne

i Gnis est corpus simplum in vltimo calidum ⁊ siccum, vt dicit Constan. Naturaliter enĩ super aerẽ sedem querit. Per violentiã enĩ aere vel in terra detentus paulatim in molleã aerem euanescit. vt dicit Isi. Proprietates autẽ ignis tangit dionysius in hierarchia angelica c. xv. Ignis inquit est corpus sensibile. longe excellẽtius ⁊ subtilius omnib alijs reb corporalib ⁊ nature spũali proximũ ac per hoc effectum suũ dissimilius cunctis alijs demõstrat. Ignis enĩ in omnib est ⁊ per omnia dare se cõsueuit ⁊ ab omnib non remouetur. Est tamẽ occultus incognitus immensurabilis inuisibilis q̃dammõ incorporeus potens ad actionẽ ꝓpriam mobilis tradens se omnib quoquo modo approximantib mouens vniuersa se participantia. renouatiuꝰ omniũ. nature custos. illuminatiuꝰ cum circũuelatis splẽdoribus. clarus. discretus. distinguens ⁊ resiliens. deorsum pascens ⁊ sursuz mouens. acute meãs. excelsus. non recipiens ignominiã minorationis. semꝑ motiuus. compꝛehensiuus. ⁊ mutatiuus in se reuertens potenter actiuus ⁊c. Hec verba dionysij diuinissimi ꝓfundissima sũt Describunt enĩ ignem quo ad eius substantiam virtutem ⁊ operationẽ. Unde ad declarationẽ predictorũ verba cõmẽtatoris breuiter super hunc locum hic ponemus. Ignis enĩ inter omnia elementa situm habet sublimiorẽ. ⁊ hoc quia naturam habet leuiorem. Et ideo dicitur excelsus. quia pondere carens sublime querit vel petit. supereminet vniuersis. ⁊ quicquid corporeũ est preter ipsuz naturaliter sub eo subsistit. Itez inter omnia elementa naturã habet puriorem ⁊ subtiliorẽ. ⁊ dicitur quodãmodo incorporeus, quia propter subtilitatẽ sue substãtie preter subiectã materiã sensu non videtur propter hoc etiã videtur multũ nature spirituali proximũ. quia quodãmodo videtur ignis esse medius inter visibilia ⁊ inuisibilia. Inquãtum autẽ illis appropinquat superiorib est incorporeꝰ. sed inquãtum approximat inferioribus corporeus est. Item naturã habet ceteris elementis actualiorem ⁊ in agendo fortiorem. ⁊ ideo dicitur immẽsurabilis quia eius virtus ⁊ operatio crescit in infinitum, si materia fuerit infinita. Q̃diu enĩ materia subiecta sufficit ignis non deficit sed semper potius crescit. Itẽ naturam habet occultiorẽ. et ideo dicit occultus. quia in sua essentia sensibiliter nõ videtur. inuisibilis ⁊ incognitus dicitur. quia sine substantie materia sensu non ꝑcipitur. Quid etiam sit in sua essentia seu substantia vix cognoscitur intellectu. Item virtutẽ ⁊ naturam habet alijs mobiliorẽ. ⁊ ideo dicitur mobilis ⁊ potens omniũ. quia in igne est principium virtutis motiue. qꝛ mouet se ⁊ alia ⁊ a nullo inferiori se mouetur. Item naturam habet ceteris inferiorib clariorẽ Unde dicitur ꝙ ignis est illuminatiuus quia claritate sua omnia illuminat. sed cum circũuelatis splendorib. Nã splendidi ignis radij foris emicant sed circũuelantur. quia sursuz ad secretũ sue substãtie sinũ reducti a nostris sensib occultantur. Itẽ ex subtilitate sue substantie virtutẽ habet omnib alijs acutiorẽ ⁊ penetrabiliorẽ. propter qđ dicit acute means. quia ꝓprie virtutis motu subintrat sine resistentia ⁊ penetrat vniuersa. Itẽ ignis habet virtutẽ sui ⁊ aliorũ manifestatiuam et distinctiuã. Nam se manifestando alia sibi obiecta manifestat eorum colores ⁊ figuras oculis representans. ⁊ ideo dicitur clarus. manifeste discretus distinguens. Item vim habet inferiorum ad superiora attractiuã. nã materiã

in quã agit rarefaciendo dissoluit ⁊ ca/
loris sui violẽtia sursum trahit propter
qd̃ dicitur deorsum pascẽs ⁊ sursum tra
hens. Item virtutẽ habet renouatiuam
Omnia enĩ veterascũt antiquãtur ⁊ de/
ficiunt que virtute ignea nõ seruãtur vt
patet in senib' in quib' deficit calor na
turalis. Et ideo dicitur renouatiu' om
niũ ⁊ etiã nature custos sine enĩ virtute
ignis nõ potest subsistere virtus alicu'
corpis naturalis. Itẽ virtutẽ habet im
mutatiuã. quia omniũ naturã in quam
agẽdo superat cõuertit in suam speciem ⁊
trãsmutat. ꝓpter hoc dicitur apprehẽsi/
uus ⁊ imutatiu'. Nam materiã in quam
agit apprehẽdens illã non deserit. sed cõ
sumẽdo in suã similitudinẽ cõuertit. ap
prehendẽs autẽ non apprehẽditur. quia
cõsumpto eo in quod agit in se resilit at
qꝫ redit. Et ideo dicit̃ resiliens ⁊c̃. Itẽ
virtutẽ ⁊ naturã suipsius ꝯmunicatiuã
habet ⁊ sine diminutõe diffusiuã. ⁊ ideo
dicitur nõ recipe ignominiã minoratio
nis. q2 sicut cũ effundit̃ non auget̃ sic cũ
recipitur nõ minorat̃. neqꝫ in eo ꝙ vide
tur augmentũ recipe est capiẽs gloriã.
neqꝫ in eo ꝙ putat̃ minor sustinet cõtu
meliã. Itẽ naturã habet purgatiuã. me/
talla enĩ que nõ potest ꝯsumere a scoria
⁊ rubigine mũdificat expurgat ⁊ mũdat
Itẽ virtutẽ habet sapoꝝ ⁊ hũoꝝ alterati
uã. vñ ⁊ humores in corpe excoq̇t ⁊ dige
rit ⁊ cibos crudos ꝯsumẽdo s'eis sup̄flua
sapidos ⁊ sanos reddere ꝯsueuit. Item
virtutẽ habet sue substãtie per rerũ oĩm
⁊ cõmixtorũ corpoꝝ essentiã diffusiuam.
quia in rebus omnib' inuisibilis est in/
clusus. q̃ꝫ includi actualiter nõ videa
tur quod inde est manifestũ. quia ex for/
ti corpoꝝ solidoꝝ allisione ignis excuti/
tur in quib' esse nullaten' putabat̃. Itẽ
ignis subtilitate sua substantiali habet
virtutẽ sui cum alio corpe immediatissi
me vnitiuam. vt patet in ferro ignito ⁊
carbone inflãmato ⁊ hmõi. i quib' ignis
ita s̃m omnes sui partes singulis ferri ⁊
carbonis particulis coniũgitur vt videa
tur vna substantia et alterius sensibilis
distantia penitus nõ sentitur. Unde et
triplex ignis species a pl̃ibus diffinitur.

Est enĩ ignis lux. ignis flãma. ignis car
bo. Ignis enĩ est in sua spera lux. sed flã/
ma dicitur in materia aeris. carbo autẽ
in substãtia terrea siue in feculẽtia mate
rie grossioris. Has ⁊ multas alias ha/
bet ignis ꝓprietates de quib' supra libro
scd̃o in tractatu de ordine seraphin. ⁊ li/
bro quarto de qualitatib' elementarib'
s. de calore quere ibi. Nam ea que dicta
sunt hic sufficiant.

Capitulum. IIII.

De flamma

f Lamma ẽ materia ignea in sub/
stantia aerea accensa. Nam aer
propter sue substantie subtilitatẽ ⁊ imme/
diatam quã habet cũ spera ignis vicini/
tatem de facili ignitur ⁊ in naturã igneã
cõmutat̃. ⁊ s̃m ꝙ substantia aerea est pu
rior tanto flãma erit lucidior et clarior
⁊ nature lucis similior videbit̃. Moue
tur autẽ flãma naturaliter sursum ⁊ ab
omni parte rei accense linealiter in acu
tum tendit ⁊ in conũ vnde in sua extre/
mitate habet formã pineã ⁊ acutã. vnde
in suo acumine ꝓpter cõcursum radiorũ
in angulo arcto fortius caloris sui imp̄
mit actionẽ. ⁊ ideo q2 in summo pirami
dali angulo calidior existit materiã sibi
oppositã inflãmat facilius ⁊ accẽdit. Ca
lorem s̃m materiã in quã agit recipit.
Unde si materia ẽ turbida ⁊ fumosa tur
bidam ⁊ obscurã reddit lucem. ⁊ ecõuer
so si materia fuerit trãsparens ⁊ pura ru
tilat ⁊ lumiosos radios vndiqꝫ circũfun
dit. tenebrosa illumĩat ⁊ abdita produc.
viam ⁊ vie offendicula ambulantib' oñ
dit. propter sui leuitatẽ ⁊ materie aeree
mobilitatẽ in quã agit. In motu est cõ/
tinuo et nunqꝫ penitus requiescit. venti
modic' impulsus flãmã excitat ⁊ accẽdit
sed si fuerit nimis vehemẽs flãmã dissi/
pat ⁊ extinguit. tortuose ⁊ amfractuose
aerem impellit ꝯtinue. ⁊ ideo mouet̃ cir/
culariter ⁊ incendit. vt dicit mar'. Un/
de vulcan' a iunone in terrã ꝓiectus s̃m
figmẽta poetica claudus fuit. ex violen/
tia sui mot' partes materie i quã agit in
uicẽ allidẽdo ꝯcutit et ex ꝯtinuũ collisione
mutua sonũ facit locũ supiorẽ querere

satagit ⁊ materiã cui ꝑ incorporationem adheret ad inferis ad superiora attrahere non resistit.

Capitulum. V.

De fumo

Fumus est vapor ex partibus materie subtilioribus ⁊ humidioribus vi caloris resolutus. Habet autẽ graues partes mixtas cũ leuibus ex quibus obscuritatem ꝯtrahit ⁊ fetorẽ vnde aerẽ denigrat ⁊ in naturã fumigabũdã ꝯuertit. Amaritudinẽ enĩ ex materie sue grossicie cõtrahit. ex cuius acumine oculos amaricat ac lachrymas ꝓuocat. sensibiliter visuꝫ ledit suo acumĩe ⁊ ad cerebꝝ penetrat et spũm aĩalẽ grauat ⁊ ꝑ ꝯsequẽs naturalẽ vnde dr in li. aĩaliũ ꝙ fumus candele extincte ledit pregnãtes intantũ ꝙ si equa parturiens talẽ fumũ senserit faciet abortiuum. fumus ⁊ apibus etiã est inimicus ⁊ ledit accipitres ⁊ alias ꝓde aues. vt idem dicit. fumus insuꝑ cito morif postq̃ oritur vt dicit glo. ibi. Sicut virgula fumi. Cito enĩ in altũ ascendit ⁊ subito euanescit ex igne orif ⁊ antequã appareat ignis apparere videtur. a vento mouef. ⁊ dispergitur multipliciter circũfertur. fumus etiã ostendit ventuꝫ a qua parte veniat. qꝛ illuc fumus tendit quo ventus ipm agitat ⁊ impellit vt dicit Greg. domos denigrat ⁊ inficit. ⁊ in parietibus generat fuligineꝫ atq̃ nutrit. loca angulosa petit et in eis infectionis vestigia imprimit ⁊ derelinquit. Fumus etiã aromaticus a speciebus aromaticis resolutus est sensui olfactus delectabilis ⁊ amicus. Cerebri nãq̃ est cõfortatiuus ⁊ spirituũ cordis et capitis reparatiuus: reumatis ⁊ nociui fluxus restrictiuus desiccatiuus constrictiuus ⁊ poroꝝ obstructorũ apertiuus ⁊ ad ꝯfortationẽ neruoꝝ ad interiora penetratiuus. serpentũ ⁊ venenosoꝝ animaliũ ⁊ reptilium fugatiuus. Omnẽ etiam fumũ ⁊ maxime odoriferum odiunt tam colubri q̃ serpentes. vt dicit Greg. Fumus insuꝑ a cibo vel potu resolutus vi caloris ascendens ad cerebꝝ neruos sensibiles opilat ⁊ somnũ generat ⁊ sensus exteriores ligat. ⁊ per consequens calorẽ naturalẽ ad interiora reuocat ⁊ virtutẽ in interioribus adiuuat ⁊ cõfortat. Si vero fuerit fumus melãcolicus vel nimis acutus aut venenosus ex cibo vel potu aut ex medicina nociua resolutus ad cerebrũ aduolat. virtutẽ animalẽ aggrauat timorẽ generat vt in melancolicis frenesim ⁊ furorẽ excitat. vt in freneticis ⁊ ebriosis. obliuionẽ ⁊ eresipilã generat vt in letargicis. sensus ⁊ rationis vsu priuat vt in epilenticis et caducis. Has ⁊ multas alias infert corpi fumositas pessimas passiones ⁊ nociuas. fumi etiam a terra ⁊ a mari virtute caloris ad superiora attracti aerẽ inficiunt ⁊ cõdensant. nubes ⁊ nubila generãt. ventis tempestatibus ⁊ alijs aeris passionibus fomentum ⁊ materiã ãministrant. radios solares in aere intercipiũt ⁊ obũbrant. ⁊ hec de fumo dicta sufficiant.

Capitulum. VI.

De carbone

Carbo est ignis actualiter incorporatus terrestri materie ⁊ vnitus. vt dicit Raba. vnde ignis ꝑ sui incorporationẽ partibus grossioribus terrestribus admixtus ꝑ quandã violentiã interius detinetur vnde sicut ignis in flãma mouetur sursum sic carbo crepitãdo ⁊ scintillando grauitate materie deorsuꝫ inclinaf. Carbo itaq̃ qñ ignif vertif in ruborem. sed qñ extinguif induit nigredinẽ ⁊ oĩno ꝑdit pristinã ignis spẽm ⁊ decorem. vñ quãto fuerit pulcrior ex sui ad igneꝫ prima vnitate siue vnione tanto apparet deformior ⁊ vilior in ipsius ignis extinctione. In carbone aũt substãtialis hũiditas totaliter ꝯsumitur. ⁊ ideo de facili rũpif ⁊ frangit qñ humor q̃ fuit cã coadherẽtie partiũ ignis totaliter violẽtia exhaurif. ⁊ ideo ĩ carbone extincto pars a parte de facili rũpif. qꝛ nihil hũiditatis per quã partes coherẽat in ipsius substãtia inuenitur sicut di. greg. partibus terrestribus solũ remanẽtibus ꝓpter dominiũ siccitatis de facili ignif ⁊ accendif. Sed postq̃ accensus fuerit faciliter reextinguif. ita ꝙ in eo nihil d ignis vestigio ꝓter nigredinẽ reꝑif. nigredine enĩ sua polluit ⁊ inficit quicq̃d tangit. Carbo etiã ignitus acutissi

mum habet ignem & summe actiuũ & pe/netratiuũ vnde sui acumine ferrũ coquit & partes eius resoluẽdo & relaxando remollit. suo etiã acumine caput ledit. sub cinere aũt inuolutus in se igne᷈ retinet & custodit. detectus aũt & frigido aeri expositus in fauillarũ multitudinẽ redigit᷑ & per se subito euanescit. vt dicit Greg. Carbo vero si ignit⁹ fuerit plantas ꝯculcantis vrit & ledit. extinctus vero q̃uis vrendo non ledit tangentẽ. stridorem tamen & strepitũ magnũ facit.

Capitulum. VII.

De scintilla

Scintilla est modica ignis particula ex materia ignea virtute et impetu caloris dissoluentis resoluta. vnde motus scintillaris est subitus. vi enim ignea subito resoluitur ac sursum mouetur. sed ex grauitate partis terrestris ad centrũ tandẽ inclinatur. Item motus eius clarissimus est ad modũ stelle & luminosus. & per diffusionẽ sue igneitatis in aere apparet vndiq̃ radiosus. Est p̃terea motus eius ad modũ ignis actiuus & virtuosus. Nam modica scintilla in fungo vel in stipula recollecta in ignem maximũ subito augmẽtatur. aeris immutatione subito euanescit. & extincta nihil nisi fauilla᷈ post se relinquit vento tẽpato seu flatu accenditur. impetuoso aũt extinguitur. aerem impellẽdo penetrat & tamen in penetrãdo ipsum aerem parũ alterat aut immutat. quanto ignis est fortior tanto scintillaris motus siue impetus erit maior. Ex materia viridi vel humida scintille grossiores & in suo effectu penetrabiliores generãtur. verũtamen pauciores.

Capitulum. VIII.

De fauilla

Fauilla a fouendo est dicta eo q̄ ignem foueat atq̃ tegat. Est cinis modicus de extinctione scintillaris materie derelictus. vt dic̄ Ysi. Est autẽ fauilla tenuis mollis. subalbida et sicca atq̃ leuis in sup̃ficie carbonis igniti adherens fulgorẽ eius delet. & feruorem eius attenuat & minorat. Ad modicum venti flatũ dispergit᷑. dispersa vo vix vn᷈q̃ colligitur. vt dicit Greg. De facili inflãmatur. sed ꝓpter defectũ nutrimenti subito extinguit᷑. Fauilla etiã quãdo est ignea venti raptu sursu᷈ tendit. extincto aũt ꝓprio pondere ima petit. vt di. greg. vnde deorsum tẽdit motu ꝓprio. sed sursum extollit᷑. & rapit᷑ motu alieno.

Capitulum. IX.

De cinere

Cinis a cadẽdo est dictus. nam de substãtia materie terrestris vi caloris resolutus generatur. vt dic̄ Ysi. Est autem cinis mollis respectu coloris. amari & stiptici est saporis. partes habet minutissimas et tenuissimas leui flatu spassionis & diuisionis receptiuas. Cinis etiã virtutẽ habet colatiuã siue mũdificatiuã. vnde valet ad vestiũ ablutionem. habet etiã vim corrosiuã & desiccatiuã. vt dicit cõstan. Cinis insup̄ si fuerit calidus ignẽ ab eo tectu᷈ custodit. si vero fuerit frigidus destruit & extinguit Cinis etiã p̄ multã ignis ꝯflagrationẽ & violentiã suã formã vilem & obscuram aliquotiẽs cõmutat in spẽm vitreã atq̃ clarã. nam ex materia cinerũ solet fieri vitrũ. vt dicit grego. Hoc aũt habet cinis defect⁹ & impfectionis. q᷑ q̃uis quotidie aque vel pluuie irrigatione᷈ suscipiat. sterilis tñ manet. vnde terrã qua᷈ tangit nõ fecũdat. sed poti⁹ si sterilis fuerit reddit sterilio rẽ & in omnib⁹ viliore᷈ Et hec de libro decimo sufficiant.

Incipit liber undecimus De aere & passionib⁹ eius.

Er est dict⁹ eo q̄ ferat igne᷈ & ab aq̃ feratur. vt dicit Ysidor⁹ Aer autem partim pertinet ad materiam terrestrem. partim ad materiam celestem. vt dicit beda. Nam pars aeris supior pura clara & quieta. vbi p̄cellosi & vẽtosi mot⁹ nõ possunt attinge/

re pertinet ad celestē. pars vero inferior
spere aque ꝛ terre vicina. turbulēta. gros
sa ꝛ cōpacta ex humidis ꝛ terreis vapo/
ribꝫ corpulēta ptinet ad terrestrē. et hec
pars aerea diuersas ex se pducit spēs.
Nam vt dicit Isi. Aer vehemētius cōci
tatus facit ventos choruscationis ꝛ toni
trua. cōfractus nubila. cōspissatus plu/
uias. cōgelat⁹ niuē ꝛ grādinē. distent⁹ se/
renitatē. vt dic̄ Isi. ꝛ Beda. Plus autē
habet raritatis ꝛ inanitatis q̄ȝ cetera ele
menta. Est aūt aer ſm Cōstan. elemen
tum simplex substātialiter humidū ꝛ ca
lidū. Ex ꝓpria eni natura seu substantia
est humid⁹ sed ex vicinitate orbis calid⁹
ꝛ ideo ſm vtriusqꝫ qualitatis ꝓprietatē
aer est sui naturaliter diffusiu⁹ a superfi/
cie terre ꝛ aque vsqꝫ ad speram ignis ꝟn
diqꝫ extensiuus. Ex substantie autē sue
subtilitate ꝛ raritate transpārens est et
perspicuus. vnde ratione diaphaneita/
tis sue ꝛ transparentie est influentie ce/
lestis virtutis ꝛ impressionis solaris lu
minis receptiuus. virtutis inspirandi
ꝛ respirandi est aer omnibꝫ animantibꝫ
ministratiuus. omniū eni animantium
est respiraculū ꝛ volatiliū celi propriū
habitaculū. Sine eni aere non potest
viuere aliqua animata creatura. Aer et
ratione leuitatis substātialis est natu/
raliter mobilis ꝛ alterabilis ac vertibi/
lis in oppositas qualitates. vnde ex vapo
ribus terre ꝛ maris sepe recipit immuta
tionē. nam si vapor fuerit fetidus ꝛ cor/
ruptus ac venenosus aer corrumpitur ꝛ
inficitur. cui talis vapor pestifer admi/
scetur. Si vo fum⁹ ex pura ꝛ mūda sub/
stantia fuerit resolutus ꝛ odorifera: aer
odoriferā ꝛ nature amicabilē ex incorpo
ratione fumi odoriferi recipit qualita/
tem. Item aer nos circūdās summe no/
bis est vtilis ꝓpter anhelit⁹ necessitatē et
vitalis spūs continuū nutrimentū. Si
eni clarus lucidus ꝛ purus fuerit. hūo/
res atqꝫ spūs erūt lucidi atqꝫ puri. Si
vo turbidus ꝛ nebulosus humores erūt
turbidi. spūs grossi ac infecti. vt di. con
stan. ꝛ philaret⁹. vnde aer est elementū
ꝛ corpoꝝ ꝛ spirituū. Euētatio ei aeris ad
uenies spiritibꝫ est causa meliorationis
eoꝝ ꝛ depurationis ꝛ mitigationis. phi
bens spūs ꝛ humores ab inflāmatōe. at
tractus eni a pulmone cordi. p cor toti
corpi p̄let tpantentū. vn̄ aer maxie īmu
tat corpus ꝛ ingredit̄ ad interiora spiri/
tuū. ꝛ miscet̄ cū eoꝝ substātia que corpi
p̄let vitam. Unde si aer fuerit pur⁹ ꝛ me
diocris in suis qualitatibꝫ tpatus ad cō
seruationē vite maxime pficit. Si vero
fuerit corrupt⁹ distēperat⁹ maxime ledit
ꝛ corrūpit. vt dicit cōstan. Quāto aūt ē
a terra remotior ꝛ celo vicinior. tāto pu
rior ꝛ similior est etheree puritati. quan
to vo terre vicinior tāto frigidior ꝛ cras/
sior ꝛ similior terree qualitati. Unde ex
vaporibꝫ terre ad interiora aeris attra/
ctis varia ꝛ ɔtraria in aere generant̄. Et
quāto aer est grossior ꝛ spissior. tāto sol
in eo forti⁹ imprimit calorē radioꝝ ꝓpter
radioꝝ solariū repcussionē cōculcationē
ꝛ cōfractionē. Ex repcussione aūt solari
um radioꝝ in aere humido ꝛ denso gene
rant̄ in eo varij colores. vt dr i li. meth.
vt patet in arcu ꝛ in iride ꝛ in ɔsilibus
Fit aūt aeris ɔdēsatō triplici de cā. s. ex
vapore ptes terrestres suas ꝛ grossās cū
aere pmiscente. vel ex frigiditate partes
humidas aeris cōgelante. vel ex genera
tione noui aeris sensuꝫ in se recipiēte. p
cui⁹ ad primā additionē aer ingrossat̄ vt
dicit phus. Rarificat̄ aūt ꝛ subtiliat̄ ex
causa contraria. scꝫ propter vaporis ascē
dentis consumptionē. propter fortiorē
calorem aerē extenuantē vel clarifican/
tem. vel ignearū partiū ex particulis ae
ris generationē per vltimā humiditatis
sue rarefactionē. et caliditatis intensio/
nem aer in naturā igneā trāsmutat̄. Im
mutatur autē aer ſm substantiā vel qua
litatem multipliciter. vt dicit Auicena
Primo a solis appropinquatōe vel elon
gatione. Calefit eni aer qn̄ sol ad nostꝝ
habitabile appropinquat quēadmodum
frigescat quando se elongat. Item ex or
tus ꝛ occasus stellarū imutatione. Stel
le enim tam erratice q̄ȝ fixe sunt causa
quare aer in suis qualitatibꝫ immutat̄.
Sole nanqꝫ cum aliqua stella effectus
frigidi sicut saturno in frigido signo con
ueniente intenditur frigus in aere. Si

vero cōuenerit cū calido planeta vt cum
marte. est causa quare in aere fit exces/
sus in calore. ⁊ sic de alijs est intelligēdū
Item imutatur ex terre varia dispositō
ne situ ⁊ positione. Nam in parte septē/
trionali fit siccus aer ⁊ frigidus. australi
calidus ⁊ humidus. oriētali calid⁹ ⁊ sic
cus. occidētali frigidus ⁊ humidus. Itē
ex terre eleuatione vel depssione. quia i
montib⁹ est aer frigidus. in vallib⁹ autē
calidus. Cui⁹ rationē reddit Constā. in
pantegni. dicens. Boreas inquit habet
ortum ab eminenti zono. vnde loca emi
nentia libere expetit ⁊ mouet ⁊ subtiliat
aera. ⁊ ita infrigidat. quia omne subtile
dūmodo habeat exalationē per motū in
frigidatur. aer autem in vallib⁹ manet
quietus ⁊ ita calidus. Aliā tamē reddit
Macro. rationē. dicit enī q̄ hoc fit ex ag
gregatione radioꝝ qui multiplicātur in
vallibus propter cōdensationē vaporuꝫ
in vallibus potius q̄ꝫ in montib⁹. ⁊ ideo
niues citius liquescit in valle q̄ꝫ in mō
te. quia ibi ex radijs maior calor genera
tur. Et hoc ꝯcordat cū Arest. in li. meth.
i. c. iiij. vbi dicit q̄ multiplicatio radioꝝ
qui tendunt ad terrā velut ad centrū est
in causa hui⁹ calefactionis. similiter re/
uerberatio radioꝝ in acutis anguloruꝫ ⁊
mora ⁊c. Item immutat̄ aer ex vicinita
te maris. quia terra vicina mari septē/
trionali frigida est et sicca. ex vapore fri/
gido ⁊ sicco a mari resoluto. ibi enī calor
est debilis ⁊ parū vincit. ⁊ ideo mare aq
lonare parū sallescit. vnde ponticū ma/
re est quasi dulce. In mari australi ē cō
trariū ex causa cōtraria. Item immuta
tur aer ex cadauerū ⁊ paludū ꝓpinquita/
te ex quoꝝ corruptione aer cōtrahit cor/
ruptionē ⁊ aer efficitur putridus ⁊ qua
si pestilentialis. Et accidit ista aeris pu
trida infectio in fine estatis ⁊ sepius in
autūno. quia tunc aer ex sui natura ē sub
tilior. ⁊ ideo ꝯuertibilior. propter qđ ac
cidit ei talis corruptio. ex cōmixtiōe ma
larum fumositatū que ascendunt ex pu
tredine cadauerū vel paludum siue alte
rius rei cuiuslibet corruptela. vt dicit Jo
hā. Et hec de aere dicta in generali nūc
sufficiant.

Capitulum. I.

De igne ꝑpendiculari

n Unc de impressionibus qui fiūt
in aere est dicendum. Primo de
his que fiunt ex vapore calido et sicco. si
cut est ignis ꝑpendicularis. qui quādoqꝫ
apparet in aere ⁊ nō est aliud nisi impres
sio generata ex vapore calido et sicco in
prima aeris parte eleuato habente lati
tudinem in ꝓfundo ⁊ longitudinē in su
premo ſm figurā flāme piramidalē per
ignem ⁊ motū celi inflāmato. Secūdus
est ignis longus. qui est impressio gene
rata ex vapore calido ⁊ sicco in suprema
parte aeris carente latitudine manife
sta respectu sue longitudinis inflāmato
per virtutem ignis ⁊ per motum firma/
menti. ⁊ dicitur hec impssio draco euo/
mens ignem ⁊c. Tertia impressio voca
tur candela ⁊ generatur ex calore calido
et sicco in suprema parte aeris habente
paruam longitudinē ⁊ latitudinē equa
les tamen propter qđ apparent quasi ro
tunde figure inflāmate per calorē ignis
et motum celi. Quarta impressio voca
tur assub ab Aresto. ⁊ est duplex. s. ascen
dens ⁊ descendens. Et generatur hec im
pressio ex vapore calido ⁊ sicco subtili i
suprema parte aeris longitudinē ⁊ lati
tudineꝫ magnā habens ꝓportionales ta
men inflāmato vehementer ⁊ calefacto
per ignem ⁊ motū firmamenti petens su
periora propter subtilitatē materie ⁊ ve
hementiā inflāmationis. Alia est impſ
sio ⁊ dicitur assub descendēs. generatur
autē ex vapore calido ⁊ sicco ⁊ grosso. lon
gitudinis ⁊ latitudinis equalis existen
te in parte superiori medij interstitij ae
ris inflāmata per ignē ⁊ motū firmamē
ti. Descendit aūt inferius ꝓpter frigus
circūstans ⁊ pondus materie grossioris
vt dicit Aresto. Iste impssiones sūt q̄s
vulgus putat esse stellas de nocte caden
tes ⁊ ad celū ascendentes.

Capitulū secūdū.

De ventis in generali

s Unt et alie impressiones ex va/
pore sicco sicut vent⁹ q̄ ſm aresto.

est motus vaporis sicci eleuatia centro
terre cū aere ⁊ in aera cū aliqua celesti v
tute incorpati. Unde ventus sm̄ Be. li
nihil aliud est q̄ȝ aer motus ⁊ circūagita
tus. ex fumositatibꝫ enī a terra descendē
tibus ⁊ aerē repellentibꝫ generat̄ vētus
vt dicit idē. Hanc aūt descriptionem ar
guit Aresto. in topicis. quia descriptum
non vniuersaliter ꝑdicatur de sua descri
ptione. quia nō omnis aer motus est vē
tus. Oportet enī ad hoc vt aer mot⁹ sit
ventus ꝙ ibi sit maximus impulsus ⁊ ꝙ
multū de aere diutius impellat̄. Et ideo
diffinit sic Constan. ventus est vapor fri
gidus ⁊ siccus ex terris ⁊ aquis per calo/
rem resolutus. aereȝ per incorpationem
sui fortiter cōmouēs ⁊ impellēs. Alij po/
nunt causam ventorū esse nubes in aere
existentes sua mole aerem hincinde ꝑ/
mentes ⁊ impellētes. ⁊ ex tali motu nu/
bium ⁊ impulsu fit ventus. Alij aūt di/
cunt ventū ꝓcreari ex cōflictu brachioꝝ
maris in quatuor partibꝫ terre. Naȝ in
aquilone brachiū australe cōflictum in
oriente cōmouet mare ex cui⁹ motu mo
uetur aer ⁊ fit ventus qui vocat̄ subsola/
nus. Quādo vero cōfligūt in occidēte fit
ventus qui dicit̄ fauoni⁹ siue zephirus.
E cōuerso si brachiū orientale ⁊ occiden
tale fecerint conflictū in meridie fit vē/
tus qui vocatur auster. Si vero in septē
trione fit ventus qui vocatur boreas. Ex
alijs autē refluxionibꝫ maris interme/
dijs dicunt ventos collaterales genera
ri. Alij adhuc dicūt vt dicit Beda. ꝙ ex
cauernis terre fit ventus hoc modo. qꝛ
aer labilis ē nature. ⁊ ideo subintrat ca/
uernas terre ⁊ exit. Cum autē vna pars
nititur exire ⁊ alia subintrare fit conflic
ctus ⁊ mouetur aer ⁊ fit aer inde ventus
et ideo eolea regio est ventorū que est re
gio cauernosa. Primā autē rationē ge/
nerationis ventoꝝ approbat Aresto. i li.
meth. vbi dicit ꝙ duo sunt genera vapo
rum qui per calorē a terra resoluunt̄. vn⁹
est humidus qui est materia pluuiaruȝ
⁊ aquarū per maiorem cōdensationē vel
minorem. alter vapor est siccus ⁊ est ma
teria omniū ventoꝝ. Undecūqȝ aūt pro
uocatur ventus siue generet̄ hoc manife

stum est. qꝛ ventus summe mobilis est ⁊
motus inquiet⁹ ⁊ agitationis in aere cō
citatiu⁹. Est etiā tempestuosus in mari
⁊ in aere tempestatuȝ generatiu⁹. Item
vent⁹ quādo est moderat⁹ ⁊ nauigantibꝫ
in mari nō contrarius itineris ipsoꝝ est
directiu⁹ ⁊ ꝓmotiu⁹. E cōuerso vero si con
trari⁹ fuerit ⁊ immoderat⁹ periculū ⁊ ti/
morē ingerit ⁊ sic itineris retardatiuus.
Item vent⁹ subtilitate sua ⁊ impetu pe/
netrat ad interiora maris ꝓcellaꝝ ⁊ ma
ris vndarū est eleuatiu⁹ extensiu⁹ in par
tes oppositas diffusiu⁹. Itē vent⁹ borea/
lis cū sit frigidus ⁊ siccus est aeris depu
ratiuus pluuiarū nebularū ac nubiū fu
gatiuus ⁊ serenitatis inductiu⁹. E cōtra
vero australis cū sit calidus ⁊ humidus
cōtrarios habet effectus. aerem enī con
densat. turbulentiā et obscuritatem ge/
nerat. vt dicit Beda. Item vent⁹ quādo
obstaculū inuenit siue virtutis siue fortitu
dinis est ostensiu⁹. tūc enī maxime appa
ret fortis ⁊ violētus. vnde ⁊ domos ⁊ ar
bores sibi resistētes diruit radicit⁹ ⁊ sub
uertit. ⁊ ideo dictus est ventus. vt dicit
Isi. eo ꝙ vehemens sit ⁊ violētus. vis enī
eius tanta est vt non solū saxa ⁊ arbores
euellat. sed etiā celum ⁊ terrā conturbet.
mariaqȝ cōmoueat vt dicit idē. Iteȝ vē
tus est humoris sup̄flui cōsumptiuus ⁊
lubricitatis ac immūdicie abstersiuus.
Nam vie que ꝑ inundationē pluuiarū
effecte sunt lubrice ⁊ sordide ꝑ flatū ven
ti fiunt mūde. Item temperat⁹ venti fla
tus est ignis ⁊ flāme excitatiu⁹. Si vero
fuerit nimis impetuosus ⁊ intensus erit
eiusdem extinctiuus. Item vent⁹ in suo
ortu inuisibilis est ⁊ occultus. sed paula
tim ꝑ aggregationē ꝑuium vaporabiliuȝ
in aere est augmēti receptiu⁹ ⁊ sui ampli⁹
manifestatiu⁹. Et ideo dr̄ in li. methoꝝ.
ꝙ venti qn̄ oriunt̄ de terra sunt debiles.
sed post efficiunt̄ fortes ꝓpter multitudi/
nem vapoꝝ qui post in aere multiplican
tur ⁊ aggregant̄. Itē vent⁹ mouet̄ circu/
lariter ⁊ tortuose. nā vapor qui ascendit
primo sursum flectitur postea in circuitu
terre. ⁊ ideo eius motus est tortuosus ⁊
circulariter ꝓcessiuus. Itē venti impet⁹
est paleaꝝ leuatiu⁹. pulueris et cineris

disp̄sinus. vesice inflatiuus ⁊ extensi-
uus. per sui subintrationē. intrat enī ca
uernosas ⁊ spongiosas terre partes. Est
ventus terremotus generatiuus. ex ven
to enī intercluso et agitato in ventre ter
re fit terremotus. vt dicit Aresto. nā po
rorum tam terre ꝙ corpoꝝ animaliū est
ventus apertiuus. ad interiora terre sub
tilitate sue substantie penetratiu⁹ per sui
interclusionem intrans partes aqueas.
est ventus in sup̄ficie aque eleuatiuus ⁊
spume causatiu⁹. Et est ventus in aquaꝝ
sup̄ficie dissimilitudinis partiū ⁊ ineq̄
litatis inductiu⁹. Nam aqua esset equa
sup̄ficialiter atq̄ꝫ plana si ventoꝝ impul
su nullaten⁹ moueret̄. vt dicit Isi. Item
vapor ventosus a cibis ⁊ potib⁹ ⁊ alijs hu
morib⁹ vi caloris resolutus multaꝝ pas
sionū est in corp̄e illatiu⁹. nā inclusus ī
stomacho vel in interiorib⁹ viscerū tor
siones generat quasi intolerabiles ⁊ mł
tas alias passiones sicut hydropisim ar
theticā ⁊ hmōi. In aurib⁹ etiā facit sibi
lum ⁊ tynnitū vnde inficit ⁊ impedit au
dibilem spūm siue auditum.

Capitulum. III.

De ventis

V Enti aūt sunt. xij. quoꝝ quatuor
dicunt̄ esse cardinales ⁊ octo col
laterales. Prim⁹ cardinaliū dr̄ subsola
nus qui orit̄ in oriente sub equinoctiali
paralello. ibi enī qn̄q̄ꝫ fit maxim⁹ aeris
impulsus ex trāsuei beratione terre ⁊ aq̄
in aera ex qua fit vent⁹. Et dr̄ subsolan⁹
quasi sub sole natus. quia nascit̄ in torri
da zona sub qua sp̄ mouet̄ sol. Iste ven-
tus habet duos collaterales scꝫ vultur
num versus septētrionē ⁊ eurū versus au
strū. ⁊ possunt retineri in hoc versu. Sūt
subsolanus vulturn⁹ ⁊ eurus eoy. Hi ven
ti sunt calidi et sicci. calidi. quia sub sole
diu morātur. sicci autē quia mare orien
tali est a nobis valde remotū. vnde an
teq̄ꝫ vētus orīētalis ad nos veniat si q̄d
habet de humore humido. totū calore so
lis est cōsumptū. Uentus v̄o subsolan⁹
est in calore t̄patus sed qn̄ declinat ī vul
turnū omnia desiccat. quādo aūt ī eurū
generat nubes. Uenti autem orientalis

s̄m Constan. sunt salubres in ortu diei.
quia ab aere veniunt t̄pato ⁊ subtiliato
nam vt dicit idē. regionū orientaliū est
aer clarus ⁊ puꝝ siccus. inter calidū ⁊ hu
midū t̄patus. vn̄ talis vent⁹ aquas clari
ficat. ⁊ eis saporē suauē administrat. vn̄ ven
ti orientales corp̄a ī sanitate custodiūt
propter suaꝝ temperiē qualitatū. p̄pter
hoc etiā oriētales maxime fructib⁹ ⁊ flo
ribus abūdant pl⁹ q̄ꝫ aquilonares vel oc
cidētales. Item flumina contra orientē
fluētia ⁊ mare oriētale subintrātia sunt
meliora ⁊ saniora ac clariora. qr̄ ventorū
orientaliū occursione ⁊ solis orientis re
uerberatione aque subtiliant̄ ⁊ depuran
tur. Secūdus vent⁹ cardinalis est fauo
nius ⁊ orit̄ in occidēte sub p̄alello equi
noctiali. ⁊ habet iste vent⁹ duos collatera
les. s. circiū versus septētrionē. ⁊ zephirū
versus austrū ⁊ retinent̄ per hūc versum.
Circius occasum zephirusq̄ꝫ fauoni⁹ af-
flant Dicit̄ autē fauoni⁹ eo ꝙ fouet ea q̄
nascunt̄. vt dicit Isi. hyemē enī resoluit
germina ⁊ flores p̄ducit. Est aūt fauoni
us t̄pate frigidus ⁊ humidus. frigid⁹ est
quia paruā moram facit sol in occidente
⁊ ad nos venit anteq̄ꝫ a solarib⁹ radijs ī
calescat. Uenti itaq̄ꝫ occidētales in fine
diei sunt salubriores ⁊ t̄patiores. qr̄ sol
in occidēte subtiliat eos ⁊ depurat. quia
ergo regiones occidētales aerē non ha
bent p̄fecte t̄patum in calore et humore
ideo eoꝝ aqua mutabilis ē ⁊ turbida eo
ꝙ in principio diei radijs solarib⁹ nō di
geratur. Nam in principio diei ventus
ibi nimis est frigidus. in vespere v̄o cale
fit. vt dicit Constan. Terti⁹ ventus car
dinalis est auster ⁊ orit̄ sub polo antarti
co eadē de causa q̄ ⁊ primi. ⁊ habet duos
ventos collaterales. s. nothū v̄sus orien
tem. ⁊ affricū versus occidētē qui notan
tur hoc versu. Atq̄ꝫ die medio noth⁹ he
ret ⁊ affricus austro. Auster aūt ab hau
riendo aquas est dict⁹. Est aūt calidus
⁊ humidus ⁊ fulmine⁹. densū facit aerē
atq̄ꝫ spissum et nebulas nutrit. suo calo
re poros ap̄it ⁊ sua humiditate pluuias
multiplicat et adducit. vt dicit Isi. tēpe
statē in mari generat. qr̄ ab imo flat. vt
dicit beda. poros corporū aperit. virtutes

ala'es impedit. grauitatez in corpe facit
vt dicit Ypo. Uenti inqt australes gra-
uãt auditũ. caliginosi sunt ⁊ capita gra-
uãtes. pigri dissoluẽtes ⁊c. dissoluũt eñ
venti australes humores ab interiorib'
ad exteriora sensus ⁊ grauitatẽ faciunt.
colorẽ corrũpunt ⁊ egritudinũ faciũt re
cidiuationẽ. podagrã ⁊ pruritũ cõmouẽt
⁊ epilentiã ⁊ acutas febres. Uentus ita-
qꝫ australis oritur in zona iuxta polũ an
tarticũ que p nimia eius frigiditate est
inhabitabilis. vñ naturaliter est frigid'
⁊ siccus quãtũ est de suo ortu sicut ⁊ septẽ
trio qui flat in pte opposito sed dũ trãsit
per torridã zonã ibi calorẽ assumit. ⁊ qꝛ
versus meridiẽ venit vbi est maior aqua
rũ copia ⁊ loca vapore ⁊ rore plena, humi
ditatẽ cõtrahit ⁊ acquirit. vnde ⁊ apud
nos calid' ⁊ humid' inuenit' ⁊ ipo flante
aer pdicto vapore repletus in pluuias
resoluit'. ⁊ quia de ampla zona aerẽ im-
pellit ad nostrã angustã ideo condensat
aerẽ vnde nubes generant'. quarꝫ obiectu
solares radij obscurantur. vt dicit Ysi.
multas itaqꝫ habet auster laudabiles p
prietates. qꝛ est ventus mollis ⁊ remol-
litiuus calid' ⁊ humid' pluuie ⁊ roris mi
nistratiu' pororꝫ terre apertiuus. germinũ
⁊ seminũ pductiu' nutritiuus ⁊ augmẽ-
tatiuus supficiei terre renouatiu'. pen-
narũ veterũ ⁊ plumarũ in auib' mutati
uus. humorꝫ frigidorꝫ ⁊ cõpactorꝫ in cor-
pore dissolutiuus. sudoris ⁊ euaporatio
nis fumositatũ ⁊ humorꝫ supfluorꝫ puo-
catiuus. reptiliũ ⁊ vermiũ terrestriũ de
interiorib' terre eductiuus. Quartus
ventus cardinalis dicit' boreas qui ortũ
habet sub polo artico eadẽ de causa quã
pcedentes. ⁊ habet istos collaterales. s.
aquilonẽ versus occidentẽ ⁊ chorꝫ versus
orientẽ. ⁊ notant' p hũc versuz. Hic boreas
aquilo veniũt ⁊ chorus ab alto. ⁊ dr bo-
reas ab ipis boreis montib' a quib' flat vt
dicit Ysi. sicut auster dr affricus de pus-
tia affrice a qua frequentius solet flare.
dicit' ⁊ septẽtrionalis. qꝛ flat a pte aeris
⁊ septẽtrionis ⁊ orit' ex locis aquosis et
cõgelatis ⁊ cõstrictis, pter nimiã remo
tionẽ a circulo solis ⁊ ex montib' excel-
sis ex quib' ad nos venit ⁊ cũ ab illis lo-
cis nequeunt vapores dissolui, pter ni-
miã cõgelationẽ aerẽ serenũ reddit ⁊ pe
stilentiã ab austro ortã reprimit ⁊ repel
lit. vt dicit Ysido. vehementia sui frigo-
ris terrarũ ⁊ aquarũ supficiem constrin
git ⁊ nũc in glaciei nũc in cristalli speciẽ
fm maiorẽ vel minorẽ indurationẽ alte
rat ⁊ cõuertit. Hi tres ergo venti cũ fri-
gidi sint ⁊ sicci corpora indurant ⁊ poros
claudunt. humores putrificant. spũs ⁊
sensus subtilant. vim digestiuam adiu-
uant. virtutẽ retentiuã cõfortant. aerez
pestilẽtẽ sanãt. vim generatiuã augmẽ
tant. Unde dicit aresto. li. xviij. ꝙ in ꝯce
ptione fetus si vent' fuerit septẽtriona-
lis. natus erit mascul'. ⁊ ecõuerso si fue-
rit meridionalis erit femĩa. dicit etiam
ꝯstan. li. v. c. vij. ꝙ ventus aqlonaris hu
mores malos contrahit ⁊ impedit ne in
alia mẽbra discurrant. verũtñ tussim fa-
cit, pter pectoris desiccationẽ terre ⁊ cor
porꝫ facit aspritates. frigiditate ⁊ siccita
te sua neruos pcutit cõtrahit ⁊ constrin-
git. ideo a motu ⁊ opatione mẽbra impe
dit. flores ⁊ fructus teneros ledit ⁊ cor
rumpit. vineas germinãtes ⁊ florentes
erurit. herbarũ ⁊ arborꝫ virorẽ spoliat atq
qꝫ tollit. humores desiccat exteriores ⁊
interiores. ⁊ ideo ptisicis est nociu'. qꝛ
pulmonem sua siccitate dilacerat ⁊ vlce
rat vt dicit Gal. vent' eñ ei' est frigidus
⁊ siccus de angusta zona veniens ad am
plum aerẽ rarefaciẽs subtiliat ⁊ desiccat
⁊ cõgelãdo ptes humidas tam terre qꝫ
aque supficialiter coadunat. vnde dicit'
aquilo qsi aquas ligans vt dicit Ysi.

Capitulum .IIII.

De nubibus

Nubes est impressio facta in aere
ex multis vaporibus in medio
aeris intersticio aggregatis in vnũ cor
pus ex loci frigore cõdensatis. Unde nu
bes est ꝯmunis materia ad niuem ⁊ plu
uiam ⁊ grandinẽ ⁊c. Habet autẽ nubes
sic generari. nam calor celestis vi sua p
tes aque et terre vaporabiles ad se sub
tilissime attrahit ⁊ ptes earꝫ subtiliores
cõsumẽs ⁊ residuũ cõdensans in nubem
ꝯuertit. vt di. Ysi. nubes ẽ aeris densitas

ex vapoꝝ et fumositatū terre ⁊ maris at
tractione ꝯglobata. aeris etiā leuitate
⁊ vētoꝝ impulsu a calore in ꝯcauitate vē
tris nubis ītercluso. hinc inde mouet̄ nu
bis substātia ⁊ ī circuitu agitat̄. Est aūt
nubes ꝯcaua naturalit̄. ⁊ ad modū spon
gie cauernosa. ⁊ ideo impressionis supioꝝ
corpoꝝ est de facili receptiua. ⁊ ideo p ra
dioꝝ solis subintratoꝝ ē multiplicis for
me ⁊ coloris repñtatiua. vt patz in arcu
celesti q̄ nihil aliud est q̄ȝ nubes q̄dā ro
rida in cui⁹ substātia multiplex forma p
solis radiū generat̄. Est aūt nubes inte
rius ꝯcaua ⁊ p sui figuratōez cū spera ce
li cui appropinquat. rotūda ē exteri⁹ ⁊ cō
uexa. a latere aūt nō est ei aliq̄ forma si
ue figura determiata. nā qñ nubes nubi
lateralit̄ approximat. altera alteri in fi
gura se ꝯformat vt dī. Beda. Itē nubes
leuitate sue substātie sursum e motiua.
⁊ fm q̄ a vēto pl⁹ minus ue exellit̄ citi⁹ est
vel tardi⁹ ꝓcessiua. Item fm q̄ ex subti
lioribꝫ et purioribꝫ vaporibꝫ est cōposita
magis est illumiationis ⁊ impressionis ra
dioꝝ solariū receptiua. dyaphaneitate
eniꝫ sua ⁊ trāsparētia luci ē puia. nisi qñ
ex nimis grossis fumositatibꝫ ipsi⁹ sub-
stātia est in aere aggregata. tūc enī ē ob
scura ⁊ p sui interpositionē inter nos ⁊ so
lem lumīs solaris ē interceptiua. ⁊ a no
stris aspectibꝫ ablatiua. ē etiā caloris so
laris p sui oppositionē mitigatiua ꝓpter
qḋ nubis pñtia messoribꝫ ⁊ alijs in estu
solis laborantibꝫ est accepta. Itē nubes
calore solis in pluuias resoluta p ymbri
um effusionē est terre fecundatiua ⁊ ger
minū ac seminū de terra pductiua. Itez
cum oīa fere que generant̄ in aere sit q̄
si mater ⁊ quedā ꝯmunis materia diuer
sarū rerū est ad terrā de sua substantia
transmissiua qḋ patet. q̄r nūc pluit. nūc
grādinat. nūc ningit. nūc fulminat. nūc
q̄ȝ tonat. Item nubes ex aquis marinis
aggregata ⁊ in altū contra solē suspensa
beneficio caloris celestis est totius ma-
rine salsedinis ⁊ amaritudinis in dulce
dinem cōuersiua nam de mari originez
cōtrahit. ⁊ tamen depurata a sole maris
amaritudinē non sapit neq̄ȝ sentit. Itē
nubes in pluuiā resoluta vtilis est terre

et pficua. sed qñ resoluit̄ in ventū pluri
mū est nociua. q̄r tūc est tempestatis nō
modice in mari vel in terra generatiua.
Item nubes in alto aeris interstitio su
spensa videt̄ celo esse pxima ⁊ cōiuncta
cuȝ tamē in veritate magis terre q̄ȝ celo
sine ꝯparatione aliqua sit vicina. Itē cir
cūstātius siue mutua collisio nubiū ē ae
ris aliquotiēs inflāmatiua ⁊ choruscatō
nis ac tonitrui causatiua. Item ex vento
in ventre vel ꝯcauitate nubiū intercluso
fit aliqñ partiū nubis subita disruptio
et ex tali ptis a pte subita attractiōe est
nubes strepitus ⁊ tonitrui effectiua. Itē
quando a paludibꝫ siue cadaueribꝫ siue
alijs corruptis rebꝫ fit vapoꝝ corruptoꝝ
attractio ex coꝝ incorporatione in substā
tia nubiū procedit ex ipsis nubibꝫ cor-
ruptis corruptio maxima ⁊ pestilētia in
fectiua. Item quāto nubes terre est vici
nior ⁊ a celo remotior tanto maioris q̄n
titatis est aspicientiū oculis ostensiua:
Unde maxima nubes qñ est vicina celo
videt̄ minima. que ꝓ in se minima est iudi
catur maxima qñ terre ē vicina. vt dī. be
da. Itē nubes ex solis vaporibꝫ siccis et
ventosis generata solet eē deceptiua. nā
ymbrē futurū ptendit. sed ī fine pter vē
tū ⁊ turbinē nihil soluit. Itē nubes plu
uiosa si subito ⁊ simul ad terrā corruerit
terre vbi cadit q̄r submergit eā est noci
ua. Sed si paulatim ⁊ guttatim fuerit
resoluta magne vtilitatis est frugibꝫ col
latiua. Itē nubes sepe suis guttis terraȝ
irrigat. sed irrigando sumpti⁹ est ꝯsumpti
ua. quia dū alia irrigat ⁊ humectat p sui
dissolutionē seipsam annihilat. vt dī. gre.
Itē quādo nubes vna nubi alteri est cō
traria. tempestatis et cōmotionis est in
aere excitatiua. Cōtrarietas ei ⁊ aduer
sus cōcursus nubiū cōtrarijs ex impulsi
bus est ventoꝝ. ex quoꝝ allisione mutua
fit cōmotio in aere ⁊ in terra.

Capitulum. V.

De yride

y Ris est impressio generata ex nu-
be concaua et rorida ad pluuias
pparata in stillicidijs infinitis
tanq̄ȝ in speculo relucēs. habens figuraȝ

arcualē. varios colores exprimens a ra-
dijs solarib9 vel lune generata. sed a ra
dijs lune causatꝰ raro. qꝛ nō nisi bis ī qn
quaginta annis vt di. Aresto. Arc9 ita
qꝫ celestis est nubes aquosa ꝑ oēs sui ꝑ-
tes solis radijs penetrata vt di. mar. et
dicitꝰ arcus a silitudine curuati farcus.
nam quādā ꝯuexitatē in sūmitate nubi-
um ꝑtendit ⁊ cornua quedam reprimit
ad terrā ⁊ extēdit. vt di. Isi. In hoc arcu
quedā sunt ꝑtinētia ad eius generatio
nē. quedā vo ad eius spēm siue formā ⁊
figurationē ⁊ quedā ad eius ꝟtutē ⁊ ope
rationē. quo ad generationē eius atten
ditur ꝙ substātia eius ex refulgētia ⁊ re
flectione radioꝝ in nube rorida ⁊ ymbri
fera generatꝰ. Itē ꝙ plena facie semꝑ re
spicit solē ex opposito ⁊ a sole respicitur.
Itē ꝙ a terra vsqꝫ ad celū circulariꝰ ele
uatur. nam duob9 cornib9 terrā ꝑcutit ⁊
vertice celū tangit qui quāto ꝯtrahēdo
cōprimitꝰ tanto plus in ꝯuexitate exten
ditur ⁊ in figura circuli eleuatꝰ. Quātū
autē ad figurā ⁊ speciē est spericus ⁊ circu
laris ⁊ perspicuus ⁊ specularis in colore
multiplex est ⁊ singulariter singularis.
Nam in yride propter eius transparen
tiam ⁊ dyaphancitatē refulgent spēs et
forme sibi opposite ⁊ obiecte. ⁊ ideo arc9
apparet coloratus. nam ꝑm Bedā colo-
rem ꝯtrahit ex quatuor elemētis naꝫ in
ipso velut in speculo forme ⁊ species ele-
mentoꝝ relucent Unde ex igne ꝯtrahit
colorem rubeū in supmo. ex terra viridē
in infimo ex aere vero iacinctinuꝫ ⁊ ex
aqua ceruleū in medio. vt dicit Beda. ⁊
hi colores sunt ad inuicem coordinati
ꝑm Aresto. in li. metheoꝝ. Primo enī est
color rubeus seu vinosus qui fit ex radio
tangente suꝑficiē rotūditatis nubis. de
inde sequitꝰ color mixt9. s. blauc9 vel ceru
leus ꝑm qualitatē vincentē ⁊ dominan
tem in vapore existente in medio nubis
deinde apparet in infimo color viridis ī
inferiori parte nubis vbi vapor magis
est terrestris. ⁊ hi colores sunt principa
liores alijs. quia ꝑm pħm multos alios
habet colores inter quos distinguere sen
sui est difficile. ⁊ ideo dicit pħus ꝙ nul-
lus pictor pōt depingere colores arcus
siue fingere. Causa aūt yridis ꝑm aresto.
est repcussio radij redeuntis ad vaporem
cōtrariū nubilo sicut splendor refulgēs
in aqua relucet ī pariete rediēs ad ipm
⁊ cum nō videatur arcus nisi ꝑ radium
solis per diem. aut per radiū lune per no-
ctem impeditꝰ ipsius visio vel ꝓpter tur-
bulentia aeris vel debilitatē visus aut ꝓ
pter obscuritatē ⁊ densitatē nubis radio
rum illuminatōni resistentis. Uidetur
antē tpe pluuiali qꝛ tunc resoluitꝰ super-
fluitas vaporis coartati in nubib9 et fit
ex eo roratio pura in qua relucet radius
sibi oppositus ⁊ fit formatō yridis. vnde
cōtrahit varios colores ex varietate va
poris in quo relucet radi9 sicut dicit Are
sto. quo ad virtutē vo eius siue opatio
nem sui interpositione feruorē solis tpat
et mitigat. per sui resolutionē in pluuiā
vel in rorē inferiora vegetat ⁊ fecundat.
per suā figurā ⁊ multiformē coloꝝ varia
tionem supiora pulcrificat ⁊ decorat. do-
miniuꝫ humiditatis in aere signat. Et
ideo ante iudicium. vt di. Beda ⁊ magi-
ster in hysto. per annos. xl. nō apparebit.
et hoc erit signū desiccationis ⁊ defectus
elementorum. vt dicit idem. Pacem et
concordiā inter mundū ⁊ deum designat
et diuinum iudiciū per diluuiū ꝑteritū
fore denunciat ⁊ demonstrat. sicut etiam
solis facit indiciū. quia in qua parte ce-
li sit sol sua pn̄tia indicat. quia nunqꝫ ē
in eadem parte celi cū sole sed semꝑ ex
aduerso. Sole enī existente in oriente
apparet arcus in occidente ⁊ econuerso
sole existente in meridie apparet arcus
in septētrione. In parte aut australi si-
ue meridionali nunqꝫ apparet sicut dicit
Beda. In hora autem recte meridiana
nunqꝫ apparet cui9 rationē assignat phi
losophus qꝛ in meridie quādo mediat
sol orbem tunc resplendet radi9 eius in
vtroqꝫ orizonte ꝑm equalitatem quare
tunc nō plus resplendet in vna parte qꝫ
in alia. ⁊ ideo nō apparet arcus in aliqua
parte celi ī pūcto meridiei. vt dicit are-
sto. Rarissime autē videtur de nocte im-
mo nunqꝫ nisi in plenilunio. vt dicit be-
da. et hoc non contingit nisi bis in. l. an-
nis. ꝑm Aresto.

Capitulum. VI.

De rore

r Os est impssio generata ex vapore frigido et humido nō cōgregato in corpus nubis in inferiori parte medij intersticij aeris paruo frigore occurrente. Dicit autē Aresto. q non fit ros nisi quādo auster flat. quoniam ros est pluuia pauca. et pluuia ros mult⁹. vñ ventus australis sua humiditate rorem generat et nutrit quē aquilo sua siccitate lambit et intēsa frigiditate cōprimit et cōstringit. Luna etiā humiditatē suam aeri imprimit et generationis roris in aere causa existit. vt dicit Ambro. vocās lunam matrē roris. vnde de nocte virtute lunari in aere primo originē occulte cōtrahit et tandem insensibiliter descendens p herbarū supficiē suauiter se diffundit. In suo ortu et descensu herbis et plantis vigorē tribuit et que estus diurnus desiccādo et cōsumendo inclinauerat ros nocturnus reparat erigit et sustollit Item in herbarū sūmitatibus guttatim se recolligit et quasi suam originē petens ad aerem descendēdo semp in foliorum et herbarum extremitatibus se suspendit. Item vim ardoris solis non sustinēs cito ad tactum solariū radiorum dissoluitur et penitus euanescit. virtutē tamen suam aeri impssam non deserit. quia per sue diffusionis p̄sentiā p aera effectū suum in herbis et seminibus manifestissime derelinquit. Item ros cū sit substantia quedam aerea et in se subtilissima in supficie. nihilomin⁹ tamen miro modo efficax in virtute est. quia terrā inebriat et fecundat et medullam in granis amplificat et augmētat. ostreas et alios pisces cōchiliū in mari impinguat et impregnat et maxime ros vernalis. nam tempore verno ostrea de nocte se contra rorē aperit quem descendentē intra se recipit atq haurit qui haustus et piscem reficit et impinguat et per sui incorpationē cū interioribus piscis gēmam pciosissimā scz margaritā generat que quanto est nobilior tanto albior atq maior vt dicitur I li. gemmarū. Item pullos coruinos adhuc in pluma albidos anteq nigrescāt reficit et sustentat vt dicit Grego. Item aerem diutino calore calefactum refrigerat et temperat. et si fuerit nimis p calorē pcedentē rarefactus ros per sui incorpationem ipm inspissat mediocriter et condensat. vt di. albu. Item ros vim veneni reprimit in animalibus venenosis et coartat ne tantū de nocte quātum de die se diffundant. vnde serpentes latitātes inter herbas paruū solent transeuntes ledere q̄diu flores et germina sunt in rore. Itē ros gustatus q̄uis in se videat ad modum aque insipidus tamē potestatiue et effectiue est dulcissimus et mellis ac mānatis in herbis et floribus causatiuus. Nā ex rore celesti mel in floribus et manna in quibusdā herbis in quadā parte grecie generatur sicut dicitur in plat⁹. Itē ros in aere corrupto genitus ex corruptione loci fit corruptus et alios corrūpit⁹ vnde talis ros inficit flores tenellos et corrumpit segetes nouellas quādo sūt adhuc in spica vt dicit Greg. et talis corruptio vocatur aurugo seu rubigo vt dicit glo. Hiero. sup ioh. l. abi. Residuum bruci comedit rubigo. Hiero. Rubigo ē quādo tenere fruges noxio rore pcutiūtur et retrūtur tam spice q culmi in ruborem vel nigredinem vilem. et hec pestis omnia vastat etiā stipulā et fenū in tantum q nec cibo sunt vtilia nec fimo.

Capitulum. VII.

De pluuia

p Luuia est impssio ex multo vapore frigido et humido in nube aggregato abūdante in quātitate et substātia respectu roris et magis infrigidat et humectat q illa. Fumi enī ex aqua et terra euaporantes vi calore celestis ad infimam partē medij intersticij aeris attrahuntur et ibi frigiditate loci condensantur. deinde calore humiditatē eius dissoluente et non ex toto cōsumente guttatim resoluūtur in pluuiā et in ymbrem. vt dicit Beda. Et est pluuia a pluralitate guttarū dicta. vt dicit Isido. eo q interpolate et guttatim descendere cōsueuit. Et dicitur ymber ab imbu. do. quia

terram imbuit et fecūdā facit. terra enī sterilis manet sup cuius supficiē pluuia nō descendit. q̄to aūt nubes ex qua generat᷑ pluuia a terra est remotior et celo vicinior tanto suaui⁹ et cū guttis gracilioribus descēdit. quāto vo terre est vicinior tanto impediosi⁹ ⁊ cū stillis grossioribus descēdere cōsueuit. venti etiam sup mare discurrētes multū humorē de aque supficie recolligūt et secū in aera deferētes. tādē ī materiā pluuie cōuertūt Qn̄ vero multū est de materia pluuiali in nube. et nubes fuerit valde densa. forte fit radior̄ impssio sup nubē et ex multiplicatōe radior̄ et cōfractōe eor̄ cōtra nubem gignit᷑ fortis calor cuius vtute tandē dissoluit᷑ in pluuiā fortē vn̄ sepe post acutissimū calorē videm⁹ subsequi pluuiam vehemētē. vt di. Beda. Tanta etiā fit aliquādo caloris generatio ex aggregatione radior̄ et eor̄ cōfractōe circa nubes q vapor q̄si aduritur et ex vehemēti adustōe in colorē rubeū cōmutat᷑. Et ex hoc credit vulg⁹ q aliqn̄ pluat sanguinē. vt di. Arist. Est aūt aqua pluuialis mlt̄ū stiptica et cōstrictiua. et iō restringit fluxū ventris. vt di. Cōstan. Est tn̄ subtil' substātie et leuis plus hn̄s aereitatis ⁊ aeree leuitat᷑ q̄z alie aque. et iō multū est alterabilis et cōuertibilis in oppositas q̄litates. et iō de facili putrescit ⁊ recipit corruptōem. vt di. Cōstan. Dulcior tn̄ est et sapidior alijs aquis qn̄ in sua puritate pmanet et vtute. Pluuia igitur si fuerit in q̄litate et quātitate tpata et tpi cōgrua vtilis est ad infinita. nā terrā fecūdat et ipsam si fuerit rimosa cōglutinat. caloris tēperiē mitigat. aerem serenat. ventos sedat. pisces impinguat siccā cōplexiōem adiuuat et cōfortat vt di. Cōstā. Si vo pluuia mala fuerit ac in suis qualitatib⁹ distempata ac loco ⁊ tpi incōgrua in pluribus est nociua. nā pfunditatis immūdicie ⁊ lubricitatē est in vijs et in semitis effectiua. graminū et herbar̄ inutiliū mltiplicatiua. fructuum et seminū corruptiua. et caloris naturalis in seminib⁹ extinctiua. densitat᷑ et obscuritatis in aere inductiua. radiorum solariū interceptiua. nubium et nebularū aggregatione. operū et opantiū īpeditiua. maturitatis segetū et fructuum tardatiua. reumatis et fluxus puocatiua. morbor̄ oīm humidor̄ augmētatiua. sterilitatis et famis causatiua. corruptionis et pestilētie in iuuētutis et omnibus inductiua. nam ymber corruptus corrūpit gramia et inficit herbas pascuales. ex quarum pastu sequit᷑ necessario corruptela in aīalibus. vt di. Cōstā.

Capitulum. VIII.

De gutta.

g Gutta siue stilla est vapor humidus in minutissimas pticulas resolut⁹. Magne aūt fiunt gutte in diebus qn̄ calor est. et resoluuntur ptes nubis q̄ prius erāt aggregate propter frig⁹. vt di. Aresto. Qn̄ enī in aere est calor adueniēte frigore velocior ē congelatio vaporis siue aque. vn̄ di. Arest. in li. aīaliū q piscatores aquā calidā fūdunt sup sua instrumenta vt citius congelata submergāt. Gutta aūt q̄to ē terre vicinior tanto est grossior et econuerso. puritas enī eius et rotūditas causat᷑ q̄diu manet in aere remoto a terra. vn̄ dicit Arest. Est aūt humida mollis rotunda pura et lucida terre inebriatiua ⁊ seminū et graminū humectatiua. est⁹ et ardoris aeris mitigatiua. aeris purgatiua. et cū sit mollissima in substātia. tn̄ ex frequenti casu est lapidum cauatiua quere infra libro. xiij.

Capitulū nonum.

De pruina.

p Pruina est vapor cōgelat⁹. vt dicit Arist. siue impssio generata ex vapore frigido et humido cōgregato in corpe nubis in medio interstitio aeris cōgelato p frigiditatē loci et tempis. in quibus nō est aliqua ps caliditatis. vt di. Aristo. vn̄ pruine accidit duricies ex frigore loci et tempis ī quo generat᷑. qr frigus vaporis partes aggregat et cōtrahit et sic pruine subāz durā reddit. Ex nimia etiam frigiditate albescit et herbas et flores super quos cadit marcidos efficit et exurit. Ad modicum

solis radium euanescit ⁊ in rorem redit qꝛ pruina nihil aliud est q̄ȝ ros congelatus. vt di. Beda. Nam ros descēdēs ad terram frigiditate noctis cōgelatus speciem albā durā et frigidam recipit et sic in pruine subām superficialr̄ se conuertit vt dicit idem.

Capitulum. x.

De grandine.

g Rando est stillarū in pluuie frigoris et venti rigore in aere ꝯgelatio. vt di. Arest. Est enī impssio generata ex vapore frigido ⁊ humido a frigore fugato ad interius nubis ꝑ dominiū calidi circūstātis. Generat̄ autē grando in nubibꝫ a terra lōginqs. vt di. idē. et cā generationis est vapor in ꝯcauitatibus nubis recepꝰ q̄ ex frigiditate aerꝭ cōdēsat̄. nā ptes hūide et frigide fugiētes calorē aeris se recipiūt in interioribꝰ nubis. et ibi inuenientes vapores ptes eius aggregāt et in subām grandis coagulāt. et iō in estate frequētius sunt q̄ȝ in hyeme. vehemēs enī calor generatōnem grādinis impedit. Nam dissoluendo vaporē ptes eius aggregari pariter nō pmittit. Silr̄ nimiū frigus ī hyeme. qꝛ tūc n̄ ē caliditas ī aere quā fugiēdo frigꝰ se recipiēs īrat nubē. grādo āt rotūda ⁊ pura descēdit ex supmis locis. vt di. Aresto. Causat̄ enī eius puritas et rotunditas ex mora eius in aere longo tpe. vn̄ ex reuolutiōe eius diuturna rotūdat̄. ⁊ ex aeris calore ptes eiꝰ aq̄as resoluēte minorat̄. In grādine in locis vicinis terre generata accidit ꝯtrariū ex ꝯtraria causa. Grādo itaqꝫ cū impetu magno vento ipsam impellēte ⁊ calore dissoluēte ētrāspetit pcutit ⁊ ꝑ eiꝰ supficiē ad modū salse dispgit segetes fructus et flores multū ledit freq̄ntius ꝑ diē q̄ȝ ꝑ noctē descēdit. Cuiꝰ rō est. qꝛ calor diurnus fugat frigꝰ ad interiora nubis. ꝗ tēdētꝰ septētrional' frigidus ⁊ siccꝰ rorē ab aere descēdentem ꝯgelat ⁊ ꝯstrigit ⁊ in subāȝ grādis coagulat et ꝯuertit. vt di. Beda. Et tantum de grandine. De niue

Capitulum. xi.

n Ix est impssio generata ex vapore frigido et humido ī infima medij intersticij aeris ꝯgelato in corpus nubis a mediocri frigido respectu pruine ꝓpter admixtiōem caliditatis in pte. q̄ caliditas īclusa in eiꝰ substantia ⁊ nō statim deuicta a frigore circūstante rarefacit eiꝰ subāȝ et mollificat recipiēs albedinē in colore ꝓpter victoriam frigoris in fine atqꝫ ꝓpter expansionem et dispsiōem ptiū nubis ⁊ ꝓpter frigus debilitatū a calore frangit̄ ī ptes latas ad silitudinē fracte teste a debili virtute frangētis. vt di. Arest. Nix igit̄ generat̄ in nube frigida minus tn̄ frigida ē q̄ȝ illa in qua grādo cōgelat̄. Et hoc attestatur mollicies niuis. qꝛ caliditas admixta nubi ꝓhibet ptes eius inspissari et vehemētius aggregari. Nix ḡ aq̄ est durior et siccior ex frigore cōstringēte grandine tn̄ mollior ē ex admixtione caloris in ventre nubis. Dealbat̄ aūt ex frigiditate in eius supficie dn̄ante ad modicū calorē nix in aquā resoluit̄. et tam a duricia q̄ȝ ab albedine defacili immutat̄. Ex mora niuis sup terrā humus impinguatur. sua eī frigitate poros terre claudit. vn̄ reuocato calore ad interiora radicum et seminū fit humorꝝ interiorꝝ attractio ad radices et eorꝝ inuiscatio ex q̄ t̄ra impinguat̄. vn̄ nix herbas malas ⁊ supfluas mortificat et attenuat. bonas vero nutrit ⁊ impīgnat. Nix etiam sua p̄ntia loca fetida ⁊ fimaria ⁊ sterquilinia tegit ⁊ occultat. vias ⁊ semitas ꝑ sui diffusionē tegens. itinerantes impedit ⁊ retardat. In alto mari niuē cadere raro Beda asserit et affirmat. cuiꝰ rō est. qꝛ maris fumositates cōtinue vel exalant̄ vel a ventis ibidē flantibꝰ dispgunt̄ vel anq̄ȝ possint cōdēsari in niuem. in pluuiā vel nebulā resoluunt̄. Item feris et aīalibus nocumentū prestat. qꝛ eorꝝ tegit pascua et vestigia manifestat. vn̄ tpe niuis fere a venatoribus defacili capiunt̄. Item loca alta et montuosa nix frequētat et diutius in montibus q̄ȝ in vallibus pseuerat qꝛ venti frigidi liberius in montibus q̄ȝ in vallibus inualescunt. Insup valles sunt montibus calidiores ꝓpter maiorē

aggregatōēm et cōfractiōem radioꝝ.et iō niues in montibus plus abūdāt. Itē nix vi caloris resoluta terrā imbuit.re mollit et inebriat quā añ resolutōez frigiditatis sue coartatōe i sua supficie fortius indurabat.vt di.grego. Itez nix ꝑpter sue substātie molliciē et leuitatem in suo descensu strepitū vel sonū non generat.imo sensibiliter de occulto aeris descēdēs intersticio suauiter supficiei terre se applicat et equaliter se coaptat. Itē nix in candore suo et pulchritudine ad sui aspectū oculos intuētiū ꝑuocat. sed si nimis diu aspiciat spūm visibilē disgregat et valde immutat. Item aq̄ niuea potentionali et actuali frigiditate sua fluxū ventris reprimit ⁊ constringit neruos ꝑcutit ɔtrahit ⁊opilat supfluitatē mēstruosā l' strumosā eā ɔtinue bibētib' generat.membra stupida ⁊ q̄si tormitantia cito reddit lapidē in vesica gignit.et frigidam ydropisim ꝑuocat ⁊nutrit.vt dicit Constan.

Capitulum.xii.

De nebula.

n Ebula est impssio facta ex resolutōne nubiū resolutaꝝ in aquā pluuialē.vt di.Aresto. vapores enī sic resoluti dispsi ꝑ singulas aeris ꝑticulas ac diffusi nebulā gignūt ⁊ inducūt.que q̄to est terre vicinior tāto spissior est ⁊ obscurior et frigidior inuenit. a terra vo eleuata magis est soli ꝑuia. et iō minus est frigida ⁊ obscura. Quādo aūt nebula a sole attracta totalit sursum moueť.in materiā redit nubis.⁊ iō future pluuie est significatiua.qñ autez totaliter a radijs solis repcussa deorsum cadit et in suam redit originem deficit ⁊ euanescit vñ purgato aere futurā presagit serenitatē. Est aūt aliqñ corrupta ex vaporibus ex quibus generať et tūc multum est nociua.floꝝ etiam et germinantiū vineaꝝ est corruptiua et diuersaꝝ infirmitatū animalibus inductiua.latronibus et pueris est amica.qr insidiatius ipoꝝ est occultatiua.itinerantiū et peregrinantiū impeditiua.qr i magna nebula ⁊obscura via est incognita et incerta radioꝝ solis et aliarum stellarū est interceptiua.⁊ ideo nauigantibus est grauis et piculosa.vt dicit Beda.qr dū ȝ nebule obscuritas supficiem maris occupat quo debeat nauta recte vertere gubernaculum ignorat aut ambigit.

Capitulum.xiii

De tonitruo.

i Mpssionum que generantur i aere ex vapore duplici.prima ē tonitrus.que est impssio generata in aquea substantia nubis.ꝑpter vaporis calidi et sicci agitatiōem huc et illuc fugiēs suum cōtrarium ab omni parte coartati in se ⁊ ex hoc inflammati.extinguentis se tandem in nube ⁊ rūpentis eā.vt dicit Arist. Uel generať tonitr' ex collisione nubium ẜm phm̄ qñ a ventis ɔtrarijs agitate nubes ad inuicez colliduntur.ex mutua collisione ad inuicem ⁊violenta cōfractione fit cōcussio in aere ⁊ strepitus que tonitrus ab antiq̄s est nominatus. Dicitur autem tonitr' vel tonitruū a terrore eo ꝙ son' terreat audiētes.vt dicit Isi. Nam tonus idem est ꝙ sonus qr interdū tam acriter cōcutit oīa.ita vt celū discerpsisse videatur. qr cum ꝑcella vehementissimi venti in nubibꝰ se repente immerserit. turbine inualescēte exituq; querente nubem excauat et constringit.⁊ impetu magno incidit et diuidit ꝑtes nubis.ac sic cū horrēdo fragore ad aures venit.qđ mirari nullus dȝ. cuȝ vesica q̄uis sit ꝑua tñ magnū sonū complosa efficit ⁊ emittit. Cum tonitruo vero simul fulgur emittiť. sed celerius videtur fulgur.qr clarū est.tonitruus autē venit tardius ad aures.qr subtilior ē visus q̄ȝ auditus.et iō primo videt lucem siue fulgidum lumen qđ ꝑcedit q̄ȝ audiat sonitum subsequentem sicut hō prius videt ictum hois arborem incidentis q̄ȝ audiat ipm sonum.Ducusq; Isido. Et ista rō Isi. de causa tonitrui cōcordat q̄si cum philosopho dicēte. Tonitrus inquit est spūs ventoꝝ in sinu nubium conceptus qui virtute mobilitatis sue,q̄si libet ꝑtes nubis interrumpit.et strepitū ac fragorem tonitrui introducit.vnde

ſubdit. Tonitruum eſt ſpacioꝝ aeris ſibi occurrentiū ſonus ſm̄ Areſ. in li. methe. Tonitruū nihil aliud eſt ꝗ̄ extinctio ignis in nube. vapor enī ſiccus eleuatus et calore aeris inflammatus qn̄ a nube aquoſa intercipit̄ ſubito extinguit̄. et ex tali extinctione ſtrepitus tonitrui generatur. ſicut qn̄ in aqua extinguit̄ ferrum ignitū fit ſonitus atq̄ ſtridor. deſcē dit autem tonitrus ſepe cum fulmine. et tunc magis ledit. vt dicit Be. vn̄ obeſt fructibus cum aduenerit cum choruſcatione et fulmine ſine pluuia. Cum vero accidit cum pluuia ꝓdeſt. vt dicit idem. Tonitruū igitur motu ſuo omnia cōcutit. cerebrum cōmouet. animū terret. vinum in doleis ꝑturbat cōmouet ⁊ corrūpit. vt di. Areſto. Si venerit in hora cubationis auium oua ledit. mulieres parturiētes ſepe abortiri facit. turres altas ſepe cōcutit impetu ſuo et deijcit. arbores altas diruit radicitus ⁊ euellit. et frequētius in locis altis ꝗ̄ in humilibus et demiſſis ledere cōſueuit. vt dicit Be. Amfractuoſum et quaſi orbicularem ſonū facit et aerem quodam ī equali ſuſurrio ꝑ circuitū cōcutit ita ꝙ ſpeciem ſtrepitus rote vehiculi exprimit quodammō et ꝑtendit. vt di. Caſſi. Et talis circularis ſonus accidit forſitan ex rotunditate nubium in quibus vapor ſiue vent⁹ qui cauſa eſt tonitrui diſſiliter agitatur qꝛ nūc ſurſum nūc deorſum nūc añ nunc retro ꝑ cōcauitatem nubiū cōmouetur.

Capitulū. XIIII.

De choruſcatione.

c Horuſcatio ſm̄ Areſt. cōprehē dit fulgur fulmen et ꝓprie dictā choruſcatiōem. nam ꝓprie dicta choruſcatio eſt apparitio ſubita vaporis ſubtilis īflamati euaneſcētis ī aere ſine deſcenſu ad terram. Fulgur vo ſiue fulguratio eſt ignis ſubtilis. groſſior tamē choruſcatione ad terram deſcēdēs. qui penetrat herbas ⁊ res molles ſicut ponūt philoſophi vt recitat̄ in. iij. phiſice algazel.

Capitulum. XV

De fulmine.

Ulmen vero eſt vapor ignit⁹ cō-
f pactus et ſolidus impetuoſe cadens maioris vis ꝗ̄ ſit fulgur. ꝑcutit enī qđ tangit penetrat et vrit ſiue liquefacit diuidit ⁊ ſcindit ⁊ nihil corporale ei reſiſtit. Et ſcđm hoc dicit Iſi. ꝙ fulgurare idem eſt ꝙ ferire. qꝛ ſicut idem dicit. Ex ſubtilioribus ꝑtibus elemētorum cōponit̄ ex quibus maior vis penetrandi relinquit̄. et iō ict⁹ celeſtis iaculi ab Iſi. nuncupant̄. generat̄ autē ex vapore groſſo cōpoſito ex contrarijs ⁊ diuerſis eleuato et vehementi calore ignito ⁊ inflammato qui colliſione ventoꝝ ⁊ attritu nubiū impellit̄. ⁊ quaſi lapis igne⁹ de cōcauitate nubium deorſum ꝑ violentiā ad modū iaculi cōmouet̄. vnde fulmina colliſa ad modū lampadis fulgida vi inflammationis diſcurrere ꝑ aera diſcernunt̄. Et ꝗ̄uis ignee ſint nature. tamē ꝑ violentiā motus ꝯtra naturam ignis inferius deſcendere cōpelliſitur. vt di. beda. In ſuo autē deſcenſu incendit ⁊ vrit et tunc dicitur fulgur. vt dicit Iſi. penetrat et findit ⁊ tunc dicitur fulmē vt dicet idem vbi autem vrit ſecum fumum ⁊ fetorem peſſimum gignit. ꝑ ſup loca alta frequentius cadere conſueuit. in forte eſtate aut ī forti hyeme raro ſunt fulguratōes. ſed in principio autūni ⁊ in fine veris. vt di. beda. Phūs li. ij. ca. lij. in hyeme et eſtate raro fiunt fulmina. qꝛ ī hyeme ꝓpter frigus vapor in aere nō gignitur. In eſtate vo ꝓpter ſiccitatem ⁊ ſubtilitatem aeris nō fit aggregatio vaporꝫ in nubibus. ſed in autumno et in vere ē aer mobilis ⁊ nimboſus. et ideo tūc ſepi⁹ fulgurat. Itē ca. liij. di. idem fulminuꝫ plura generā traduntur. namque ſicca veniunt non adurunt ſed diſſipant. ꝗue humida non vrunt ſed infuſcant. tertiū eſt ꝙ clarum vocant qđ mire eſt nature. nam vinum exhaurit in dolijs intactis vaſis. aurum et argentum liquat ſacculꝭ non combuſtis. Quid autem ſit choruſcatio et vnde ꝓuenit. diuerſi diuerſimode tradiderunt. Dixit enī empedocles ꝙ choruſcatio eſt ignis occultatus ī nubibus ex radijs ſolis. Et hoc dicit Are. eſſe falſum qꝛ ſi hoc eēt ex omni nube cho-

K. fulguratio ⁊ iō descendit rubiginatum ⁊ pertum ... ig de poesta de tporis xpi sermo mo.

ruscatio accideret, q2 in omni nube ra dij solares occultantur. Anaxagoras autem dixit q chorusc atio est ex aere descēdente in nubem vel ad nubem. et se in ea occultante cuius apparitio est chorusca tio et quādo ille ignis extinguitur i nubibus aquosis stridor illius extinctiōis vocatur tonitruū. Alij dixerunt chorusc atiōem causari ex ventis calidis et siccis in nubibus compssis quibus inflammantur 7 aduruntur. ignis in eis ingrediens est choruscatio cuius splendor pri9 puenit ad visum q sonitus ad auditum Alij dixerunt choruscatiōem non fieri p ignem sed p aque splendentis imaginationem que p stellarum de nocte lucentium illustratiōem in nubibus videtur Sed dicit Arest. q iste sermo error ē. q2 choruscatio de die videtur sub radijs solis. sicut videtur de nocte. fm Arest. aūt vapor aggregatus in nubibus eox vehementi collisione attrit9 ignitur 7 fit materia choruscationis. et q2 habet aliquas ptes terrestres earū grauitate mouet i ferius. et q2 illa choruscatio est vehementis subtilitatis et nō vehementis inflammationis 7 adustionis ideo apparet alba. et iō corpa q ptingit non inficit nec corrumpit. Hucusq Arest. li. ij. methe. Choruscationis itaq motus subit9 est et improuisus. subito enī apparet ab oriente in occidente. subito est ostensiuus 7 subito sui occultatiuus. De matrice enim sua vt dicit Gregor. in ictu oculi exit. 7 in se subito reuertens suam originem nō relinquit. Ex sua subita apparitione aspectus intuentiū est repcussiuus. timoris incussiuus p totum orbem fm apparentiam 7 opinionem 7 iudicium visus sui est diffusiuus. futuri tonitrui pambulus. et sui aduentus annūciatiuus. Si pluuiam habuerit cōcomitantem vtilis est et pficuus Si vo pluuia caruerit tenellis floribus 7 fructib9 est nociuus. vt di. Beda.

Capitulum. XVI.

De aura.

Ura est aer leuiter motus 7 agitatus estuantibus refrigerium algentibus plena calorem. que q̄to est purior tanto delectabilior et sanior ē. q̄ si fuerit ipāta 7 debitas qualitates temporis non exierit maxime vite hominis est cōgrua 7 sanitatis cōseruatiua. si vero cōtrario modo se habuerit maxime ē nociua. q2 pestilentie 7 corruptionis nō modice est inductiua. Est aūt pestilētia aeris corruptio ex siccitatis 7 pluuiarū distempantia ex meritis hominū cōtingēs vt di. Isi. Et dr pestilentia q̄si pastulētia. q2 totā natura velo pambulat et depascit. nam corruptis aquis 7 pluuijs in aere quibus spirando et edēdo pascimur statim corrumpimur 7 diuersis passionibus necessario lacessimur. vt3 supra in eodem libro. vbi de pprietatibus aeris dictum est. sed hec dicta iā sufficiant

Incipit liber. XII

de auibus in generali et speciali.

Expedito tractatu de pprietatibus aeris et eox que in aere generantur. restat dicere aliqua que ptinēt ad eius decentiam 7 ornatum vt in ipis sicut in ceteris creaturis dei magnalia extollant. Ad ornatum autem aeris ptinēt aues 7 volatilia. vt dicit Beda. Et iō aliqua pauca adiuuāte christi demētia sunt de his huic opusculo inserenda. non quidem de oībus s3 solum de auibus 7 volatilibus de quib9 specialiter fit mentio in textu biblie vel in glosa. Et primo dicendū est in generali deinde in spāli. et hoc p ordinē alphabeti. Aues itaq q̄si deuie. i. sine via sunt dicte vt di. Isi. eo q ipax vie nō sunt i aere determinate et distincte. aues enī motu 7 agitatione alax diuidunt aerem et incidunt. sed statim post volatū aere se claudente nullum signū sui transitus derelinquūt. Dicitur autem volucres q2 volitant alis. vt di. Isi. pp̄ter qd 7 alites q̄si alates. i. alis se leuantes a pluribus nolantur. sine enī alis nō volitāt. si ne quasi bñficio de terris in aera se nō leuant. Uel ideo auis dicit ales ab alent

do. qꝛ ab illo qui pascit volatilia celi et
dat escam omni carni alitur .i. nutrit. vt
dicit Isi. Attendūtur etiam auiū cōditi
ones ⁊ ꝓprietates penes multa. qꝛ penes
eaꝝ subām ⁊ cōplexionem. nā ex duobꝫ
elementis inter summe graue ⁊ sūme le
ue inter mediis auium substantia ē creata.
nam in eaꝝ ꝯpositione aer ⁊ aq̄ potis
sime dominant. et iō qꝛ minꝰ habēt ter
restreitatis ⁊ plꝰ aeree leuitatis q̄ꝫ gres
sibilia vel natatilia. leuitate sue nature
habent ferri sup aera vt di. Isi. aer enī
inclusus inter pennarū cōcauitatē aues
leuigat et vt leuiter ferātur sursum ip
sam disponit ⁊ habilitat ⁊ adiuuat. Un
de q̄ꝫto volucres plus habent pennosita
tis ⁊ minus carnis tanto facilius se sur
sum leuant. vt patet in auibus prede q̄
exonerate a mole carnis altissimi sūt vo
latus ⁊ valde acuti visus ⁊ magne aiosi
tatis. vt dicit Arest. li. xij. Item cōside
ratur volucris cōditio penes generatōēꝫ
Habent enī sibi insitā a natura semina
lem rōem. cuius virtute mouētur natu
raliter ad sui generis multiplicationē.
et sue speciei p generationis actum siue
ordinem cōseruatōem vt di. ab Aresto.
li. vi. Oēs enī inquit aues cū pullificāt
faciunt oua q̄ꝫuis in omnibus non pos
sit videri ꝓpter paucitatem. Est autē pri
cipium generationis pulli sicut dicit ibi
dem ab albugine et cibus eius a vitello
et post dies decem generatio pulli com
plebitur sm oēs sui ptes. ita q̄ erūt par
tes distincte et manifeste ⁊ habet tūc ca
put toto corpe maiꝰ. ⁊ si tunc frangeret
oui testa inueniretur caput inclinatum
supra crus dextrum ⁊ eius ale expanse
sup caput. Completa autem generatōe
et singuloꝝ membroꝝ pfecta liniamēta
tione rumpitur testa aliq̄n in die. xviij
vel vicesima. vt patet in gallinis ⁊ ex
eunt pulli iam completi ⁊ viuificati et
aliquādo gemelli. sꝫ inter gemellos vnꝰ
erit maior ⁊ alter mior. ⁊ multotiēs mō
struosior sicut dicit idem ibidem. li. vi.
Inter oīa autem animantia in genera
tionis ordine volucres sequūtur natu
re maximam honestatem. Nam sm or
dinem nature mares feminas cum soli

citudine querunt. inuentas diligunt. p
ipsis pugnant ⁊ periculo se exponūt solū
modo eis quasi coniugalis amoris fede
re se coniungunt. ⁊ fetus ab ipsis pcrea
tos solūmodo nutriunt atqꝫ pascunt. vn
de naturaliter inter sexum ⁊ sexum iu
dicant ⁊ discernūt exceptis paucis i qui
bus degenerat natura vt ponit Aresto.
exemplum de pdicibus que obliuiscunt
sexum. vnde dicit q̄ masculus surgit in
masculum. et femina in feminā ⁊ ex ta
li coitu non fiunt oua pullificatiua. imo
fiunt sicut oua venti ⁊ sentitur etiam ex
tali coitu malus fetor. Idem dicit de co
lūmba masculo quādo inquit senet non
potest coire. sed solum deosculat ⁊ saltat
supra masculum. et hoc facit qꝛ deoscula
tur ⁊c. Obseruant aūt aues in generā
do temporis cōgruitatem. nam vernali tē
pore quādo instat tempus generatōnis
aues vociferant. mares feminis se asso
ciant nutibꝫ ⁊ vocibus ad amorem mu
tuum se inuitant nidificant ouant pulli
ficant pullos generatos nutriunt ⁊ edu
cant. sed completo generatiōis officio
a cantu cessant ⁊ ab inuicem se separant
et vsqꝫ ad iteratum generationis tempꝰ
inuicem nō appropinquant. Item atten
dunt aues quo ad habitatōem. sunt enī
quedam volatilia que humanam viden
tur diligere frequentiā. ⁊ habitatōēꝫ si
cut galli anseres galline columbe cico
nie ⁊ yrundines. quedā vo oīno fugiunt
timent ⁊ abhorrent hominū cōuersatio
nem sicut aues siluestres montuose ⁊ flu
uiales seu palustres. qꝛ sm varias eorū
cōplexiones varia querunt habitacula
et diuersas sibi vendicāt mansiones. nā
que nature sunt magis frigide et humi
de paludes ⁊ fluuios frequētant ꝓpter vi
ctus acquisitōem nidificatōem. pullifi
catiōem ⁊ fetuum educatiōem. vt auce
merguli anates ⁊ cigni in quibꝰ ingenia
ta est natura. vt dicit Arest. vt pedes ha
berent latos clausos ⁊ indiuisos ꝓpter na
tandi necessitatem. vt scꝫ pedum latitu
dine aquas ꝓpensius pulsent. ⁊ sic pulsis
retro aquis quasi remigando in anteriꝰ
fortius se extendant. Caudas etiam ha
bent breues ne in natando caude made

facte pondere impedimētū sentiant. Ro
stra autem habent lata vt gramina ⁊ ra
dices carpant aptius ⁊ incidāt. colla lō
ga vt facilius victum de ꝓfūdo attrahāt
et acquirant. volatilia vero que calidio
ris ⁊ ficcioris nature sunt montuosa ⁊ ru
pium cacumina inhabitant et frequen
tant. vt omnes aues p̄de que de p̄da sūt
viuentes. sicut sunt aquile ⁊ falcones ac
cipitres ⁊ cōsiles. quibus dedit natura.
vt dicit Arest. vngues curuos et pedes
fortes ⁊ neruosos ⁊ rostrum curuum et
acutum. vt fortius predam retineant et
carnem facilius lanient. Habent autē
hmōi aues modicum carnis ⁊ multū plu
me ⁊ sunt magne animositatis. vt sic sint
motus velocioris ⁊ volatus fortioris vt
dicit Arest. Caudam insup habent sub
tilem tenuem ⁊ longam qua in volādo
se regunt sicut gubernaculum regit nauē
Omnes tales aues scdm̄ Arest. in li. ij.
solicitudinem diligunt et cū aliquo so
cioꝝ habitare non possunt. imo pullos ꝓ
prios ꝗ se abijciunt. et statim quādo pos
sunt volare rostro eos ꝑcutiētes a nido
exire compellunt. ⁊ in suo consortio viue
re nō ꝑmittūt. vt dicit Arest. De ⁊ alie
aues p̄de recipiunt in p̄dando diuersifi
cationem. quedam capiunt p̄dam in ae
re volando ⁊ nunꝗ aliquam p̄dam sua
ducit sup terram. quedam vero econuer
so in terra aues capiunt. sed in aere nun
ꝗ ledunt. Unde mansuete volucres vt
columbe istarum auium differentiam re
cognoscunt. et ido qn̄ p̄dones aeris vidēt
ad terram fugiunt. quādo vero p̄dones
terre cōspiciūt in aera subito se extollūt
et que in terra erant in periculo eleuate
a terra in aera tute fiunt. vt dicit idem.
Item sunt quedam aues nemorose q̄ sil
uas frequentant et densas arboꝝ inhabi
tant summitates. et he quedam sunt ce
teris maioris mā suetudinis. sic sunt oēs
modulātes et estiuo tempe dulcissimis
vocibus in siluis ⁊ arboribus resonātes
sicut sunt merule ⁊ philomene et huius
modi que tempore amoris maxime can
tant in rubis ⁊ frutectis nidificant sup
oua solicite cubant. pullos suos diligūt
et educant. Sunt et alia quedam volati
lia que campestria precipue frequentāt
et victum de terre fructibus acquirūt cō
tinue et manducant quales sunt grues
et anseres tam domestice ꝗ siluestres ⁊
huiusmodi aues simul viuere tam i ter
ra ꝗ in aere diligunt turmatim incedūt
speciem suam diligunt. regem sibi faci
unt et ei obediunt ordinate volant. ⁊ qn̄
doꝗ inter se vehementissime pugnant ⁊
rostris se dilacerant et deplumant. sed
post pugnam quasi reconciliati simul vo
lant. et societatem pristinam non decli
nant. tempestatem futuram precogno
scunt. et cum vident eam imminere vo
ciferant atꝗ clamant vigilias ordinant
et in vigilando vices mutant. Hec om
nia continentur in exameron Basilij et
etiam Ambro. similiter et in Aristote.
Superaddit etiam Arest. et dicit vigil
lapillum inter pedes tenet vt si forsitan
surrepserit somnus. casu lapidis excite
tur. et si qua societatem perdit altissime
ascendit ⁊ vociferando socios suos que
rit et quousꝗ inuenerit ad pascua vix
descendit. dicit enim ꝙ rex huiusmodi a
uium semper primo se deponit et primo
de terra se erigit. caput etiā pre ceteris
frequentius eleuat et circumspicit. sed si
quemꝗ viderit venientem vociferat et
excitat alias ac premit. Item sunt con
siderande quarundam auium proprieta
tes scdm̄ variam cibatiōem. sunt enim
que non cibantur nisi carne vel sanguie
sicut omnes aues prede que sunt curui
rostri et acuti vnguis que comedūt om
nia animalia que possunt venari. sed nō
venantur neꝗ comedūt aues sui gene
ris sicut faciūt pisces. vt dicit Arest. li.
xvij. et tales aues nunꝗ potant aquā
vt dicit ibidē. Alia vero sunt volatilia
que solis vtūtur seminibus et fructib⁹
ac herbis terre nascentibus vt columbe.
vt turtures et anseres tam siluestres ꝗ
domestice. Alia vero sunt volatilium ge
nera que vescūtur. nūc carnibus nūc fru
ctibus indifferenter. sicut omnes aues
coruini generis. sic monedule cornices
corui ⁊ pice de qb⁹ di. Are. et etiā Basi.

pascunt aues coruini generis pullos su
os in iuuentute et iuuenes pascunt parē
tes in sua senectute. qui etiam debilitan
tur iuniores in suis humeris eleuant et
deferunt seniores. vt dicit idem. Et sol
bus huiusmodi volucribus naturalis pietas
cōmendatur. vt homo pietatis obsequi
um denegare parentibus erubescat quod ab
auibus impendi sibi inuicem nō ignorat
vt dicit Ambro. Item secundum variam mē
brorum dispositionem cōsiderantur aliq auium
proprietates. quia sic dicit Aresto. lib. xiiij.
Omnes aues in hoc cōueniunt quod omēs
habent rostrum quod in alijs animalibus non
inuenitur. sed in dispositiōe est differentia
quia quedam habent rostrum breue et la
tum quarum vita quieta est et mãsueta
quia huiusmodi rostrum est aptum ad sumen
dum cibum de vicino. quedam vero habēt
rostrum longum et acutum sicut et longū
collum quia acquirunt cibum de profundo. q
dam curuū et acutum. quia talis figura ne
cessaria est ad comedēdum et dilaceran
dum carnem crudam. Hoc autem ha
bet proprium omnis auis. quia bipes est sicut
homo. et in pedum et crurium dispositiōe ma
xima differentia inuenitur. quia pedes a
uium vncorum vnguium sunt fortes et acu
ti quia cōuenientes sunt predationi vena
tioni. pedes autem fluuialiū sunt clausi
et indiuisi et lati. quia cōueniūt natatio
ni. et omnes aues longorum pedum et cruri
um habent collum longum et volant ex
tenso collo. et si collum fuerit gracile et
debile declinant ipsum in volando. et ē ge
nerale quod omne volatile habēs breue col
lum breuia habet crura et ecōuerso. Omē
autem volatile habet vmbilicum quãdo
nascitur. sed cum crescat auis latet vm
bilicus et omnino nō apparet quia cōtinu
atur cum intestino per interiorem venam
Item cōsiderari possunt quo ad citã vel
tardam pullificatiōem. quedam enim mul
totiens pullificant vt colūba que decies
ouat in anno. quedam vero multū ouant
vt gallina. et quedam multotiēs vt co
lūbe. galline autem multum ouantes ci
to moriuntur. vt dicit Arest. li. v. Aues au
tem curuorum vnguiū que carnē comedūt
raro ouant. quia nō nisi in anno semel pre
ter yrundines que sole inter comedētes
carnes pullificant bis. Infirmantur autē
aues quando cubant super oua sua. vt pa
tet in gallina et in aquila. de qua dicit
li. vi. quod aquila tunc valde grauatur et al
bescunt ale eius et extantur vngues ei
et debilitantur. Sunt et multe alie proprie
tates auium quas prosequi esset longum
hoc solum attendere oportet quod aues inter
cetera animantia generaliter sunt sub
stãtie purioris leuioris et nobilioris mo
tus fortioris. visus acutioris carnis di
gestibilioris sapidioris cōuertibilioris
et sanioris. in nidificando et pullos edu
cando solertie amplioris. Hec autem in
generali dicta nunc sufficiant.

Capitulum .I.

De aquila.

Unc de auibus in particulari
h dicendum est. et primo de aqui
la que velut regia inter volucres
obtinet principatum. Inter omnes aui
um diuersarum species aquila est maxi
me liberalis. vt dicit Plinius. Nam pre
dam quam arripit nisi nimia fame arce
atur sola nō comedit. immo auibus eam
sequentibus quasi communem exponit
sua tamen recepta primitus portione et
ideo semper aquilam alie aues solent inse
qui sperantes quod de ipsius preda eis debe
at aliqua portio impartiri. sed quando
preda prius capta sibi non sufficit tan
quam rex de republica viuens auem sibi pro
ximiorem rapit et in medio ponit illam
Duos lapides preciosos nomine ethodos
quorum vnus est masculinus. alius vero
femininus in nido reponit. sine quibus
vt dicitur parere nequit. Gemmam que
dicitur achates reponit in nido vt pul
los suos custodiant a morsu reptiliū ve
nenoso. vt dicit idem Plinius. Est au
tem aquila ab acumine oculorum dicta
vt dicit Isido. tanti enim et tam limpi
di dicitur visus esse vt cum in aere sup
maria immobili penna deferatur vt pre ni
mia eleuatione a terra vix humanis pa
teat obtutibus. de tãta sublimitate pisicu
los viderit in mari natare ad instar lapidis

Sex aquila[...]nera inuenisse fertur albertus magnus lib. 23. de animalibus.

descendens piscem rapit. et sic captam p̄dam ad litus trahit. Est autem auis naturaliter calida et sicca. p̄de auida et supra aliarum auium vires fortis ⁊ animosa. cuius fortitudo maxime viget ī alis: pedibus et in rostro. q2 alas habet valde neruosas et paꝝ carnosas ⁊ ideo in volando patiens est laboris q2 respectu magnitudinis sui ī corpis parū habet carnositatis ⁊ multū neruositatis, ꝑpter q̄d multum habet fortitudinis ⁊ virtutis ⁊ mltū etiam habet pennositatis, ꝑpter q̄d etiam plurimū cōtinet leuitatis. Inter omēs aūt volucres maxime viget in aquila vis visiua. spūm enī habet visibilem temperatissimū et in actu vidēdi acutissimum solem enī irreuerberatis oculis in suo toto circūferentia intuetur. ⁊ tñ visus sui acies nō obtunditur nec claritate solaris luminis disgregatur. vt dicit Ambro. Dicit etiam ambro. sicut et Arest. li. xx. ꝙ quedam spēs aquile quā vocant almachor ē acuti visus valde. ⁊ pullos suos vngue suspēsos radijs solis obijcit ⁊ solē aspicere cōpellit ⁊ hoc anteq̄ȝ habeant alas completas ⁊ ad hoc eos percutit ⁊ erudit ad aspectū solis. ⁊ si oculus alicuius lacrimetur ipsum tanq̄ȝ degenerem vel interficit vel abijcit a nido vel cōtemnit. si aūt directa acie solis radiū viderit ipm tanq̄ȝ sibi in natura silem diligit atq̄ȝ nutrit. Quis aūt ita irreuerberata solis acie claritatē videat. visum tñ ad p̄de aspectū dirigit ⁊ inclinat. vt di. Greg. et Arest. li. xij. Aues inquit vncoꝝ vnguiū indigent necessario acuto visu. quoniā videt cibū suū a loco remoto valde. ⁊ ꝓpter hoc leuat se aquila plus q̄ȝ alia volatilia. hec etiā ī altissimis rupibus nidificat vbi loci sublimitate ab omnimodo cursu aduersario se tutificat et defendit. vbi s̄m greg. in altissimis puta residet ⁊ tñ pastus gratia īfima ista videt. ad altissima se eleuat et ascendit. ⁊ tñ viso cadauere vel p̄da quā desiderat subito ima petit. Est insuper aquila auis difficulter cubans pullificans et pullos suos nutriens. dicit Arest. li. vi. ꝙ aquila ad plus ponit tria oua. sed tertiū proicit a nido qm grauiter incubat super ea. et subdit. q2 illo tempore debilitat in tantum ꝙ non potest bene venari pullos auium aliaꝝ. q2 tūc incuruantur vngues sui et albescūt ale sue ⁊ tunc nimis grauatur in dando cibū pullis suis. ⁊ si cōtingit aquilā hr̄e tres pullos. eijcit vnū de nido suo ꝓpter difficultatē nutriendi. sed auis bzyni q̄ arabice dr̄ cebar nutrit pullos suos casualiter ab aquila sic reiectos vt dicit idem. Item idem docet ꝙ aquilaꝝ diuerse sunt spēs ⁊ diuersimode cibant ⁊ nutriunt pullos suos. Naȝ que albas habent caudas in eaꝝ cibatiōe plꝰ laborant. que vo habent nigras minus ī hmōi negocio se fatigant. pullos aūt suos ad volandum iam adultos ⁊ de nido eijcientes paulatim ꝓuocant ad volandum ⁊ faciūt eos esurire vt auidius eas sequantur in aere ꝓpter pastum ⁊ forsitā si pigritauerint ad exeundum percutiūt eos cū rostro et subtrahūt eis cibū. vt sic cogant eos ad exeūdū. ⁊ postq̄ȝ fuerint cōpleti in fortitudine et in pennis fugant eos a se. et nō sunt plus sollicite sup eos pter q̄ndaȝ spēm aquile quā arist. vocat achat que cogitat de pullis suis magno tempe. et qñ volant pulli volantꝰ cū eis et dant eis ad comedēdum. ⁊ q̄n̄q̄ȝ volitat sup illos curam illoꝝ agens. parata ad resistendū alijs auibus. si forte cōuenerint ad nocēdū pullis suis in aliquo seu ledendū. Hec oīa tangit Arest. in li. vi. De aquilis vero dicitur vt tangit greg. super Job. ꝙ quādo eius pulliculi recēter nati ad capiendū grossiorem cibum ⁊ digerendū sunt inualidi sanguinem et liquidiorem humorem p̄de sue in os suum attrahit ⁊ sugit et attractatum sanguineȝ in ora pulliculoꝝ vomit et ita reficit eos cibo leuiori quousq̄ȝ inualescāt ad sumēdum cibū fortiorē. Ad hec dicit Aug. et Plinius ꝙ aquila in senectute patitur caliginem in oculis ⁊ grauedinē in alis suis contra qd̄ incōmodum instruitur a natura vt fontem aque scaturiētis querat deinde ascendit q̄ȝtum potest ꝑ aera donec ex calore solis ⁊ labore volatus fortiꝰ incalescat. vnde tunc ex calore poris apertis et pennis relaxatis subito descendens ī fontem ruit. ibiq̄ȝ mutatis plumis ⁊ purgata caligine in oculis vires recipit re

sumit. Sup̄ p̄s etiam dicit idem q̄ cū
senuerit ita induratur et incuruatur eius ro-
strum. vt vix possit sumere cibum suum.
et cōtra hoc incōmodū inuenit remediū.
qr petram sibi q̄rit cōtra q̄ fortius ro-
strum pcutit et allidit. et sic deponit onus
rostri et cibū capiēs resumptis viribus
iuuenescit. Et sicut dicit plinius aquila
sedendo sup rupem vel arborem ad solis
claritatem oculorum aciem dirigit vel post
p̄dam hinc inde circūspicit. vel vngues
suos inspicere non desistit. Fel huius est
multū medicinale. qr positū in collirijs
visum acuit et subuenit caligini et alijs in
cōmodis. vt di. dyas. et etiā constan. Ha
bet aūt aliquas proprietates minus lauda
biles. est enī auis excedens in calore et
siccitate. et iō est aīosa et iracunda. quia
ira fortis non est nisi in corporibus magne
siccitatis. vt di. Arest. li. xvi. et auibus ino
centibus ē aquila inimica et infesta. vn
guibus enī rapit. et rostro pcutit caput a
uis. vocem habet reboantem et generali
ter oēs aues terrificantem. In aspectu
enī aquile et auditu terrent oēs aues al
terius speciei etiam aues p̄de. vn dicit
plinius q̄ herodius et cōsimiles aues p̄de
qñ audiunt aquilā vix p̄dant et hoc for
san accidit ex timore. Aquilam enī in ae
re tantū rapientem timent generaliter om
nes aues minus aūt illam que rapit in
terra. minime autem illam que rapit in
aqua. qr illā nō timent nisi volucres quarum
victus et conuersatio est in aqua tantum
talis aūt aquila multū degenerat a no-
bilitate aliarū aquilarum que in aere vel in
terra rapiūt p̄dam suam. timet enī vul-
turem. vn di. Arist. li. ix. q̄ amachel ma
net iuxta mare et magnos lacus et cibatur
ex auibus prope mare qñ ascendunt ab a
qua. Et si viderit vulturem venientem
timebit vn fugit ad aquā. sed vultur q̄ ē
acuti visus semp volat circa locū illū. et
si exierit auis de aqua in aerem vel in ter
ram statim rapit eam vultur. si vero diu
fuerit in aqua suffocatur. Habet aūt aqui
la vnū pedē clausum ad modū pedis an
seris cū quo se regit in aqua qñ solet de-
scēdere propter p̄dam. aliū vero pede habz
diuisum cū acutissimis vnguibus cū q̄
bus p̄dam rapit. Habet aūt penna aqui
lina quandam latentem corrosiuā virtu-
tem. vt dicit plinius. Dicit enī q̄ pēna
aquile posita inter aliarū auiū plumas
corrumpit et corrodit eas. sicut corde fcē
de intestinis luporum in vigella vel in cith-
ra posite cū cordis factis de intestinis o-
uium eas destruunt et corrūpūt vt dicit
idē. Aquila societatem nō diligit immo
fugit. vt dicit Arest. li. i. Aues que hūt
vncos vngues nō est possibile q̄ sint cū
aliquibus sociorum suorum etc. Item vngues
habet p mucronibus. et iō qñ sedet sup
lapidem retrahit eos et quasi claudit in-
tra carnem ne os allidat vel cōterat con
tra petram. vt di. Arist. li. xiiij. Non insi
det auis hñs vncos vngues sup arbores
vel lapides. qr natura vnguiū eius est con
tra istas duas res etc. Item impia ē con
tra filios suos qñ eorum visus claudit con
tra solem. qñ eos reputat alienos. Item
vt ad p̄dam aliarum auiū instruat eos et
compellat. rostro eos percutit et vulne-
rat. vt dicit plinius.

Capitulum. II

De accipitre.

Accipiter est auis regia que plus
animo q̄ vngulis est armata et
quod ei in quantitate corporis na-
tura denegat. hoc ei in virtute et auda-
cia animi recompensat. vt dicit Isido.
Est enī auis vt dicit Isido. alijs auibus
capiendis auida a quatum arreptiōe ac
cipiter. i. raptor est vocata Dicit etiā am
Basilius in exameron q̄ accipitres cir
ca suos pullos sunt crudeles. quia cū sint
habiles ad volandum cibos eis subtra
hunt. et percutiendo ad modum aqui-
larū de nidis exire cōpellunt et cogunt. qr
eos audere docent. et ad p̄dam excitant
ne adulti effecti torpescant ocio et magis
cibū querere q̄ vigorem animi consue
scūt. vt dicat Beda et Ambro. Sūt enī
quidā accipitres p̄dones aeris tm̄. qui
dam vero terre tm̄ sicut et aquile. vt dicit
Arest. li. vi. Primi aues tantum volan
tes rapiūt. secundi vero sedētes in terra
pcutiūt et inuadūt. et inter hos colūba di
scernit sic de alijs dcm̄ ē. Est igit accipit'

auis calida ꝛ sicca mõlẽ carnis d̃paupata. pẽnaꝝ plumarũq3 varietate decorata strutioni i pẽnaꝝ decore silĩma ẽ. sed in agilitate et animi magnanimitate oĩno impar est. Summa enĩ celeritate nunc in aere se leuat ꝛ ascendit in tantum ꝙ ab hominũ aspectibꝰ se subtrahit. nunc subito inferius in predam ruit. Pectus vero accipitris ẽ acutissimũ. modica tñ carne est munitũ. Vñ di. Arest. li. xiiij. Quanto pectus eius magis est acutũ. tanto melioris est volatus. quoniã si haberet pectus multũ latum moueret multum aeris et esset grauis motus. Carnosum autem nõ est. q2 acutum est ꝛ debile esset si haberet cooptorium ex multa carne sicut dicit̃ ibidem. Maxima itaq3 ẽ eius fortitudo in pectore et in vnguibꝰ et in rostro quo statim petit cerebrũ prede sue. Eius fel medicinale est et vtilit̃ in oculoꝝ collirijs admiscet̃. visum enim acuit et oculoꝝ albugines destruit et cõsumit. similiter et fimus eius. Hab3 autem hoc ꝓprium accipiter. vt di. Grego. ꝙ in senectute quãdo sentit se pennatꝰ pondere ꝑgrauari expandit alas suas cõtra solis radios flante austro. et sic ex repentina aura ꝛ calore resoluente aperiũtur pori quibus aptis excutit alas et sic veteres penne exiliũt ꝛ noue crescunt. et sic nouitas pennarũ ipm efficit ad volãdum aptiore3. Duo enĩ sunt genera accipitrũ. quidã eñ est domesticus et quidã siluestris. qui domesticꝰ est siluestres rapit aues et raptas eas dño suo derelinquit. siluestris vo domesticas rapit aues. Indignantis enĩ nature est accipiter. vñ si ꝑdam quã impetit ꝛ sequit̃ casu aliquo non arripit. vix illa die ad manu3 domini sui redit. Oport3 autẽ vt accipitrũ dieta sit ordinata sc3 nec nimis tenuis. nec nimis lauta. exabũdanti eni3 cibo impinguant̃. et tũc insolescũt aut pigrescũt. et ad reclamatoriũ redire dedignãtur. Si vo fuerit nimis paucus deficit accipiter viribus ꝛ efficit̃ impotens ad ꝑdandũ. Solent etiam oculi taliũ auiũ ciliati claudi siue tegi ne nimis de mãu gestãtis se efferant auibus visis ad quorũ raptũ anhelant ꝛ aspirant. Et iõ ꝗbus3 dam laqueolis illoꝝ pedes illaqueant̃ ne libere ad quãlibet auiculam efferant̃ gestatur in sinistra vt de dextra aliqͥd recipiat vnde reficiatur. Seruant̃ autem accipitres domestici vel domiti in mutatorijs vt a pennis veteribꝰ et induratis exonerent̃. ꝛ sic in iuuentute ꝛ decore renouent̃. dat̃ aũt eis cibus de aliqua carne aliquãtulũ venenosa et sic facilꝰ mutent̃. Accipitres vo maxime ledit̃ fumꝰ vt dicit Beda. et iõ eoꝝ mutatoria a locis fumosis debẽt eẽ remota. ne eoꝝ corpora ex fumi amaritudine ledãtur. et ne plume ipoꝝ ex nigredine fumi inficiant̃ carnibus recentibus et sanguinolentis reficiant̃. ꝛ solent eis dari corda auium que predantur. ꝗ̃diu viuunt ꝛ potentes sunt ad ꝑdandu3 a suis dominis diligũt̃ in manibus gestantur. sup ꝑticas reponunt̃. in pectore ꝛ in cauda manibus deplanant̃. cũ diligentia nutriũtur. sed qñ moriunt̃ ab omnibus inutiles reputantur. nõ enim comedũtur. sed potius sup sterquiliniũ ꝓijciuntur.

Capitulum. III.

De alieto.

a Lietus s̃m glosã Deutero. xiiij idem est qd̃ falco. auis sc3 prede auida et multum animosa. Inuadit enĩ aues longe se maiores eas pedibus et pectore ꝑcutiens et inuadens. Scd̃m aliquos vero alietus est auis paruula capiens alias minutas aues vt dicit autor aurore. Obtinet exiguas alietus corpore vires. Sunt ꝛ aues minime ꝑda cibusq3 suus. Exprimit hic aliquẽ qui solos vexat egenos. Et s̃m hoc videt̃ ꝙ alietus idem sit ꝙ nisus paruus q̃ gallice d̃r muschet vel ipe nisus.

Capitulum. IIII.

De apibus.

a Pes s̃m Isidoꝝ sunt dicte eo ꝙ sine pedibus nascantur. vel ex eo ꝙ pedibus alligent se inuice3 et cõnectant. He s̃m Isido. solertes sunt i gignẽdi mellis officio assignatas et sibi ꝓprias incolũt sedes nõ vẽdicãtes sibi alienas domicilia sua inenarrabili arte cõpo

A pes. i. Sine.

niunt et ex varijs floribus mirabili artificio fauum condunt. textisq; ceris ple
nimia castra replent. exercitū et regez
habent et bella mouent. fumū fugiūt et
ventuȝ et bellā. tumultu exasperantur.
Has plerisq; experti sunt de boum cadaue
ribus nasci pro his creandis vitulorum oc
cisorum carnes verberant. vt ex putrefcō cru
ore vermes procreent et postea receptis
alis apes efficiant. sicut scrabrones de e
quorum carnibus generant. vt dī. Ysi. Sm au
tem Ambro. in exame. mirabiles sunt a
pum ꝓprietates et insignes et nobiles.
Nam apes cōem habent sobolem. vnam
incolunt mansionē vnius porte clauduntur limine. cōis est labor omnibus. com
munis cibus. cōmunis operatio. commu
nis vsus. cōmunis fructus. cōis est omnibus volatus. cōis est oībus generatō
Integritas quoq; corporis virginalis oī
bus est cōmunis sicut et ptus qm nullo
cōcubitu miscent. nec libidine resoluun
tur. nec ptus quatiuntur doloribus et ta
men maximū filiorum examen cōstituunt
nam cū alie volucres vix in anno singu
los edant fetus apes geminos creāt et du
plici ceteris fecūditate ꝓponderāt. Itē
apes regem sibi creant. ipe sibi populos
ordinant. et tn̄ licz posite sint sub rege. ip
se tamē sunt libere. et regē sibi substitu
unt et naturali affectu diligūt. et sūma
defensione defendūt et p eo perire pulcruȝ
putāt. Regi suo tātā reuerentiā exhibēt
vt nulle de suis domibus exire audeāt nec
ad aliquos prodire pastus nisi rex fuerit e
gressus et volatus sibi vendicauerit prin
cipatū. Eligunt aūt apes sibi in regē in
magnitudine et specie magis insignem
et qd in rege pcipuū est mansuetudine
clariorē. nam et si habeat aculeū eo tamē
nō vtit ad vindicandū. Naturaliter aūt
apes tanto sunt leuiores quāto ceteris
sunt maiores. Sed et apes q nō obtempe
rant regi ꝓpria cōdēnatiōe se mulctāt vt
aculei sui vulnere moriant. In apū ve
ro examine nulla est ociosa. quedam eni
certāt quasi in bello campestri cōtra ali
as apes. alie vigilant circa victū. alia fu
turas explorant ymbres et speculantur
cōcursus. alie ceras de floribus fingūt. a

lie cellulas nunc rotundas nūc quadra
tas mira cōnexione et equalitate cōponūt
et tn̄ inter tam diuersa opera nulla alie
nis laboribus insidiat. nulla raptu vic
tum querit. sed ꝓprio volatu et labore in
ter herbas et flores que sibi sunt cōgrua
recolligit et requirit. habent tn̄ apes spi
cula sua et inter mella fundūt venenum
si ab aliquo fuerint lacessite. vitamq; su
am ponūt ardore vindicte ꝓ domicilio
rum suorum defensione. Apis itaq; et si in
firma est robore. valida tn̄ est vigore sa
pientie et virtute cuius fructus est om
nibus suauis qui suauitate sua fauces ob
dulcat et vulnera curat ac interioribus vl
ceribus infundit medicamentū Hucusq;
Ambro. Sunt et alie ꝓprietates quas
tangit Arist. li. x. vbi ista interserunt di
cit etiam inter cetera q apum operatōes
inter se sunt diuersimode. quedā eni ad
ducūt suis aluearibus quo indigent ad
ꝑparationē mellis et floribus et frondi
bus arborum et herbarū et pcipue in quibus
est glutinositas. et illiniunt ex eo supfici
em aluearis. et hoc faciunt ꝓpter nocen
tia aīalia. et si introitus aluearis fuerint
nimis ampli. strictificabūt eos deinde
cōgregant mel. et primo incipiūt facere
domos in quibus habitāt reges. deinde
alias domos in quibus habitant alie a
pes aluearia custodientes. et accipiūt ce
ram ex floribus et cōgregant ipam cū pe
dibus anterioribus. deinde mutant eā
ad pedes medios. deinde ad coxas pedū
posteriorum. et post volant cum ipa. et tuc ma
nifestatur ponderositas eā. Et cum vo
lat apis non tangit flores diuersos nec
dimittit vnum florem et vadit ad alium
quousq; diu ibi inuenit quod sibi necessarium
est et vtile. sed colligit ex eo quo indiget
et tunc redit onusta ad locum suū. Qua
liter autem mel recolligant et q sit mel
lis ꝓpria materia non possumus leuiter
distinguere sensu. Frequentāt autem li
benter folia et flores oliue et manēt su
per ipsam longo tempe ꝓpter spissitudi
nem foliorum. Quando autem rex earum
nequit volare tunc ferunt ipsum turba
apum. et si fuerit rector viuus mares e
runt in vna pte et femine in alia. Si

vero fuerit mortuus mares eunt cū fe
minis in domibus et femina rectoris est
dupla ad alias ꝛ habet acutiorem acule
um q̄ȝ masculus ꝛ multi de maribus ca
rent aculeis ꝛ volunt quasi pungere cū
aculeo ꝛ nō possunt. Rectores autem du
orum sunt modoꝝ. vnus est niger et ali⁹
est rubeus. ꝛ hic melior est. ꝛ est apis bo
na pua rotunda in se densa constricta in
medio quasi cincta mediocriter villosa.
et differunt apes in pastu. qꝛ quedaȝ pa
scuntur floribus ortulanis ꝛ sunt diuer
se ab illis que pascūtur in floribus mon
tanis. Nam ille que pascunť in arborib⁹
montanis minores sunt alijs ꝛ fortio
res ꝛ plus patientes laboris. Item apes
sedent sup aluearia ꝛ sugūt qđ est super
fluū in fauis. et dicit ꝙ si nō facerēt hoc
generaret ex eis aranea ꝛ morerent apes
Qñ autem modicū est de melle in domi
bus deserunt eas ꝛ pugnant cū illis q̄ vo
lunt extrahere mel ꝛ ꝓpter hoc videnť se
ꝑ sedere sup foramina quasi pate ad re
sistendū. et pugnant breuiores cōtra lō
giores pugna forti qñ multū comedūt
de melle ꝛ laborant eijcere eas de alueari
bus que non mellificant nec laborant.
Item reges nō apparent extra aluearia
soli nisi magno stipatu apum ꝛ ipse in me
dio eaꝝ est ꝛ exitus eius est ante exitum
pulloꝝ apum tribus diebus. deinde exe
unt apes pauce ꝛ volant circa aluearia
et diuidūt se ꝑ cateruas ꝛ vadit cū quo
libet rege cateruа vna. et si ꝯtingat ꝙ ex
eat vna pars apum ad alias tūc ille pau
ce residue vadūt ad aliū regem ꝛ dimit
tunt suum primū regem. ꝛ vadūt ad re
gem possidentem plures. ꝛ si rex quē di
miserunt insequať eas interficiūt ipsum
Item qñ apes pungunt cito post moriū
tur si totū infixerint et nō retraxerint a
culeum suū. qꝛ impossibile est totū acule
um extrahere nisi cum eo exeat intestinum.
Rectores autem apum raro pungūt. et
si aliqua apis moriatur in alueari extra
hunt eam residue. qꝛ hoc animal valde ē
mundū plus q̄ȝ alia animalia. et ꝓpē hoc
eijciunt stercus suum in volando ꝛ nō in
alueari suo qꝛ fetidus odor grauat eas
Similiter ventus vnde si fuerit fortis
ventus custodes apium debent tegere ori
ficium alueariis ne intret ventus ad eas
qñ autem aluearia efficiūtur aliquo ca
su fetida derelinquūt ea. ꝛ si ꝯtingat eas
ibi morari ex fetore infirmanť. quando
etiam nimis quiescunt infirmantur et
eijciunt ociosas ꝛ cōuenit eis in hyeme
locus calidus ꝛ in estate locus frigidus
et si homo dimiserit eis multū de melle
nō multū post opabunť. ꝛ si modicum se
gnescent ad opandū mel. ꝛ ꝓpter hoc debȝ
custos dimittere de melle sm multitudi
nem apum. ꝛ si defecerit eis mel ad come
dendū debet eas pascere ficubus ꝛ alijs
dulcibus ne moriantur. Itē qñ contēdūt
inuicem intra aluearia signū est ꝙ vo
lūt discedere ab alueari ꝛ tūc debet custos
irrorare vinū dulce intra aluearia ꝛ tūc
manebūt. Hucusqꝫ Arest. li. viij. siue. ix
Item idem li. xiiij. apes nō faciūt strepi
tum nisi volando et extendendo ꝛ cōtra
hendo alas suas ꝑ aerem cadentem inter
alas ꝛ corpus. Item posteriores pedes
apum sunt maiores q̄ȝ anteriores ꝓpter
ambulatōem ꝛ vt cito eleuent a terra cū
voluerint euolare. vt dicit idem li. xiiij
Item accidit apibus infirmitas que ab
Arest. li. viij. dicit cabizoim. alias halyt
roim. vel taboꝛzoit. ex pulis vermiculis q̄
generantur in alueariibus ex corrupcē fa
uis ꝛ quando crescunt illi vermiculi faci
unt texturam similem texture araneaꝝ
ꝛ dominanť sup totum aluear. et idē pu
trescit mel ꝛ egrotant apes vel moriūtur
Item idem li. xvi. Apes non generātur
ex coitu necqꝫ ex diuersis generibus coe
untibus necqꝫ ex apibus ꝑ coitum. In
annis autem pluuialibus multiplicān
tur apes valde siue pulli apum. qꝛ ꝓpter
humiditatem multiplicantur supfluita
tes in corporibus. In annis autem tem
pate cōplexionis pulli apum diminuūť
vt dicit idem. Item in dictis ꝑticulari
bus dicit. Apes flores amigdalinos pa
scentes faciunt mel magis tempatum ꝛ
magis saporosum minusqꝫ acutum. ꝛ ȝ spi
ritualiū mēbroꝝ maxie mūdificatiuum.
apes vō absinthiū pascētes ꝛ alias herbas
amaras faciunt mel. sed minus dulce. ē
tamen multum mūdificatiuū opilatio

pis splenis et epatis aptiuum et ydropi/
corum iuuatiuum. et morsus rabidi canis curatiuum. Quere infra de melle in tractatu de liquoribus alias proprietates apum in littera. A in tractatu de animalibus secundum philosophum et Auicen.

Capitulum. V.

De bubone.

Bubo a sono vocis nomen habet. vt di. Isi. Est autem auis feralis onustaque plumis. sed graui semper detenta pigricia. debilis est ad volandum. in sepulchris die et nocte versatur semper commorans in cauernis. deinde apud augures malum portendere fert. Nam in vrbe visa solitudinem portendere asserunt. vt dicit idem. De bubone di. Aresto. li. viij. Monedula inquit pugnat cum bubone quoniam debilis est visus bubo apud meridiem. Clarius namque videt de nocte quam de die. et propter hoc capit monedula que est auis corum generis bubonis oua et comedit ea de die. et bubo comedit oua monedule de nocte. quia bubo fortior est de nocte quam die. et monedula fortior est de die quam de nocte. et alie aues volant in circuitu bubonis et deplumant ipsum. et propter hoc aucupes cum eo deprehendunt alias aues. pugna autem istarum auium sicut et bestiarum non est nisi propter cibum et mansionem cuius frequens vlulatus de nocte presagium est mortis secundum augurum coniecturam. bubo stercoribus et alijs immundicijs pascitur ab alijs volucribus hocodio habetur. templa frequentat nocturno tempore vt de oleo lampadum satietur. in plumis tantum et in rostro auibus predictis similis esse videtur. sed in animositate penitus est dissimilis et in virtute quando ab auibus impugnatur in supinum se vertit et rostro cum pedibus se defendit. mures et vespertiliones venatur et comedit. de nocte euagatur et circumuolat de die vero in parietum timulis se abscondit

Capitulum. VI

De columba.

Columbe sunt dicte a colore colli. eo quod earum plume in collo colore multiplici sunt resperse. vt dicit Isi. Sunt autem columbe aues mansuete hominum frequentiam et consortium diligentes et in earum multiplicatione conuersantes quas antiqui venereas nuncupabant eo quod frequententer nidos et osculo amorem concipiant et venerea multum vacant. et ideo columba dicitur quasi colens lumbos. vnde dicit Isido. nam columbe omni tempore et faciunt pullos cum fuerit earum mansio calida. et fuerit earum cibus paratus. meliores autem faciunt pullos in autumno quam in vere vel in estate propter copiam victius. vt dicit Isi. De natura vero columbarum. dicit Arest. li. v. columba auis est voluptuosa. vnde et se se osculantur ante coitum et masculus senex non potest coire tamen non cessat osculari et femina multotiens saltat super feminam cum non sit masculus. et hoc facit cum osculatur et non eijciunt semen. Ex tali autem coitu faciunt oua aliquando non pullificantia sicut sunt oua venti. et omnes aues que similes sunt columbis ouant in vere bis vel ter et faciunt duo oua sed non ouant tertio nisi quando corrumpitur secundum. Item idem dicit li. vi. Columbe inquit pro maiori parte pullificant marem et feminam. et primus pullus est masculus et aliquando exit vnus pullus vno die et alius alio die. et masculus cubat de die oua. et femina de nocte. et primum ouum complet se et fundit in. xx. diebus. et columba primo penetrat testam et post diuidit illam. et masculus et femina calefaciunt pullos in vno tempore. et femina est magis sollicita circa pullos quam masculus. et decies in anno ouant et quandoque vndecies vel duodecies sicut in egypto et masculus coit cum femina post annum. Item idem lib. viij cum pullificat columba statim masculus regit pullos et si femina tarda venire ad pullos propter dolorem partus percutit eam masculus et cogit eam ponere se super pullos. et cum crescit pulli vadit masculus et sugit terram salsam. et illud quod sugit ponit in ore pullorum vt assuescat eos cibo. Cum autem mas vult eijcere pullos de nidis coit cum ipsis. Item columbe habent proprium sicut et turtures. quia caput suum non erigunt quando potant quousque eis sufficit.

ciat banstus potus. Uiuūt aūt columbe
et generaliter cubant vsq̃ ad annos. xv
Ducuīs q̃ Arest. Proprietates aūt colū
bar visuales et multas notas tangit glo.
sup verbū illud. Oculi tui colūbar. Cā
tico. i. Colūba inquit felle caret. rostro
non ledit nisi parem suum forte. in cauer
nis petrarū nidificat alienos pullos nu
trit. colūbas alias errantes associat ⁊ re
colligit. iuxta fluēta manet meliora gra
na eligit. gemitū p cantu reddit. grega
tim volat ⁊ societatem diligit. alis ⁊ ro
stro se defendit. cadauera et alia immū
da non comedit geminos pullos nutrit
supfluenta residens. vmbram accipitris
de longe venientis inspicit quā videns
statim ad interiora foraminis fugiēs se
abscōdit sicut di. glo. ibi. Oculi eius si
cut colūbe sup riuos aquar ⁊c. Can. v. c.
Et vt di. in viatico. Constā. sanguinē
habet medicinalem. Dicit enī q̃ sāguis
eius sub dextra ala extractus ⁊ calid' o
culis impositus seu instillatus dolorē mi
tigat ⁊ sanat obtalmiā oculor. Fimū hʒ
ardentem quem de nido eijcit et pullos
vt eijciant instruere cōsueuit. vt di. Are
sto. Colūba pacis est nuncia simplicita
tis forma. natura mūda. ple fecunda. pi
etatis emula. societatis amica. iniurie i
memor. que q̃to est pennosior tanto fe
cundior inuenit. vñ colūbe habentes pe
des pennatos fere pullificant omni mē
se. Est aūt columba naturaliter timida.
raro secura. nisi qñ est in foramine petre
ibi aliqualiter requiescit. Est aūt obli
uiosa ⁊ iō sublatis pullis damni sui im
memor nidificare ⁊ pullificare in eodē
loco iterū non obmittit. vt di. Iero. Id
stulte est curiosa. nam sedens sup arbo
rem circūspicit ⁊ ad quā ptem velit ten
dere quasi deliberans collū vndiq̃ circū
flectit. sed sepe dū de volatu deliberat. añ
q̃ arripiat volatū sagitta eam transuo
lat. ⁊ iō ꝓpositum nō pficit. qz q̃d diutius
fieri ꝓposuit in tempe cōgruo nō pficit.
vt dicit Greg. Item vt dicit in diet. p
ticularibus. Caro colūbina dura est ad
digerendū ⁊ viscosa. vñ grossum dat nu
trimentū maxime caro pulliculor. sʒ qñ
volare incipiūt tūc mot' ⁊ laboris mul
tum amittunt de illa grauitate. ⁊ fit ca
ro leuior et acceptabilior ad digerēdū.
Quanto autem vetustior tanto durior
et peior ad digerendum. ⁊ illaudabilius
generat corpori nutrimentum. Item co
lumba aliquādo inuenit domita que ad
deceptiōem siluestrium est instructa. nā
siluestribus se associans ad rethe eas du
cit. et vt cautius eas decipiat cū illis in
trat aucupis rethe et inuolui se pmittit
sub amicicie specie quasi ad pascua eos
allicit ⁊ sic pascendo ad laqueum ⁊ inte
ritum eas trahit. Item in egypto et in
syria vt di. Ambro. instruit columba vt
littere sit gerula. puincie ad puinciā in
termissa. naturaliter enī diligit locū et
mansionem vbi primitus est nutrita. et
q̃tumcunq̃ deferatur ad longinquas p
tes semp redit ad ꝓpria si liberati fuerit
restituta. Tali autem columbe cauti' so
let alligari littera sub ascella que dimis
sa eleuat se in aera ⁊ nunq̃ cessat donec
redeat ad sue natiuitatis prima loca sed
qñq̃ in via cognoscit ab hostibus ⁊ sagit
ta impetitur. ⁊ p litteris quas defert inter
ficitur ⁊ vulneratur. et sic nō sine pericu
lo est baiula littere. qz frequenter litte
ra sic portata est causa vel occasio mortis
sue.

Capitulum. VII

De coturnicibus.

c Oturnices sunt quedam auicu
le a sono vocis dicte quas greci
ortigias vocant. eo q̃ ferunt in
ortigia insula primo vise. vt di. Isi. He
aues certa habent adueniendi tempora.
gregem faciunt et ducunt. accipitrem tī
ment. et q̃diu accipitrem vident tādiu
de terra non surgunt. ideo etiam ortigo
metra dicunt. habent autem he aues du
ces sicut et grues. Et ideo qz timent acci
pitrem. cura est eis sollicitare duces per
quos cauent ꝓpria discrimina ne ab acci
pitre capiantur. Hec sola auis morbū
caducum patitur sicut et homo ⁊ passer
Mare transiens cum lassatur in aquā de
scendit ⁊ vnam alam erigens velum sibi
facit. cibos gratissimos habet semina ve
nenosa. ꝓpt' quas causas veteres eas ve

sci phibuerunt. Elleborus enim est cibus coturnicum qui si ab animali in multa quantitate sumatur pniciosum est. nam cum animalia latas habent venas, p quas defertur fumus vi ellebori cor subito infrigidat et mortificatur. Coturnices autem venas habent strictas circa cor vnde fumus venenosus non habens liberum trãsitum in stomacho remanet et ibi digeritur et subtiliatur vnde non leditur. Coturnices autem vulgari sermone curleios vocamus a veloci cursu. citissime eni currunt super terram. speciem autem suam diligunt tales aues. et ideo vociferãdo mutuo se requirunt. vt di. Ambro.

Capitulum. VIII

De ciconia. *cigueña*

Ciconia vel ibis est auis fluuialis que seipam purgat rostro suo. quia qñ ex ciboz multitudie sentit se grauatam aquam marinam intra se recolligit quam p anum ad interiora infundit. que remolliendo cibi cõpacti duriciam mordicando, intestia superflua eijcit et emittit. Hec auis serpentum ouis vescitur et ex eis gratissimam escam deferens pullis. vt dicit Isi. Et dicitur ciconia quasi cicantia qz cõquaciente rostro quasi cum cãna sonum facit. vt dic idem. veris est nuncia et in suo aduẽtu pdicat nouitatem tempis. serpentibus est inimica. rostro enim eos pcutit et interficit. et quãdoqz deuorat et reglutit. humanam frequẽtiam et societatem diligit et ideo nidificare super domos ab hominibus inhabitatas cõsueuit et nidum suum primũ nisi fuerit coacta defacili non dimittit sed in suo recessu cõtra hyemez terra replet nidum suum et cũ luto rugulas nidi et spinas compaginat, ne aliqs ventus tempestuosus ipm in hyeme deijciat aut dissoluat. In reditu autez suo in vere eundem locũ occupat ab alijs nidum occupare volentibus ptegit et defẽdit. viuente femina mas causa coitus cũ alia se non associat. sed quo ad nidum et generationis officium femine fidem seruat. in qua si masculus aliquo casu adulterum cõcubitum psenserit. vltra secũ non cohabitat. sed rostro si potest eam transuerberat atqz necat. vt dicit Arest. Alias qz in nido mas feminam non calcat et in cubando sup oua mas cũ femina vices mutat. pullos suos miro affcũ diligit et custodit. et ex assiduo cubitu super eos plumas perdit. pater quãdo ẽ i pascuis. mater in nido residet. et ecõuerso. quando reuertitur mas euolat femĩa ad pascua et masculus nidum fouet. vt dicit Ambro. ciconie maria transuolãt. et collecto agmie ad calidas regiones simul volant. In suo autez discessu comites habent cornices que ipsas pcedunt et quasi ciconijs ducatum pstentes. contra aues infestas eis p viribus se opponunt. vt dicit in exameron. Quãuis autem venenosa comedant vt ranas et serpentes et hmõi. venenũ tamen naturam earũ non superat nec immutat. iõ eis est refectio et nutrimentum qd hominibus et alijs aĩalibus est venenum. vi eni caloris qui in eoz interioribus dñantur virtus veneni extinguitur et supatur. A pullis suis in senectute pascũtur. nãz eximia illis circa filios est pietas et ideo qñtum tempus expendunt in fetibus educãdis tantum ipsa a pullis suis vice reciproca nutriuntur. vt dicit Ambro. quando vero pulli nascunt. cuira pedes et rostra habent ad modum cigni valde nigra. sed deposita paulatim nigredine. rubere tanto plus incipiunt quanto quotidie plus senescunt.

Capitulum. nonũ

De cornice. *Corneja*

Cornix est auis annosa, q apud latinos greco nomine appellat. quam aiunt augures hominum curas agere insidiarũ vias mõstrare, futura pdicere. sed magnũ nephas est credere, q deus consilia sua cornicibus manifestet vt dicit Isid. Huic inter multa auspicia tribuũt. vt etiam pluuias ptendant vocibus iuxta illud virgilij. Nunc plena cornix pluuiam vocat improba voce. Est autem auis garrula et impia et incolis vbi habitat nociua vt dicit idem. Immũdis pascitur et venenosis viuit

sime viuit. contra senectutē in pluma albescit. s3 ī carne strinsec⁹ ꝗ̄to viuit diutius plus denigrescat. Vulpem p̄ ceteris animalibus odit. cōtra nisu3 et accipitrē cōfligit vt di. Isi. Est enī auis improba aquile ⁊ aliis p̄de auibus importuna nam aquilam quā tangere formidat garritu ⁊ volatu insequitur ⁊ infestat. sed d̄ sua improbitate non semꝑ lucrū portat. q2 post longam aquile dissimulatōēm aliquando ab ea rostro pcutitur aut interficitur quando ei plus debito appropinquat. De cornice autem dicit in exameron. ꝙ cornices ciconias cōducunt et dirigunt. ⁊ velut quibusdam turmis eas stipantibus. eis turmatim se adiungūt et contra alias aues ipis ciconiis infestas dimicantes. ꝓpriis periculis aliena bella suscipiūt. cuius indiciū est. q2 in illo temporis interuallo quo ciconie solent recedere non reperiūtur in locis cōsuetis residere et q2 cū ꝟ sīne reuertētes māifesta quadam sanguinis voce certisq3 indiciis grauem se certaminū ostendunt cōflictum subiisse. Item ibidem dicitur ꝙ admiranda est huius auis clementia. nā cum parentes ꝑ longeuam senectutē plumarum tegmine ⁊ alarum regimine nudari contingit. cornices iuniores ꝓpriis pennis eos fouent ⁊ collecto cibo pascūt quādo etiam pentes earū senescūt. eos fulcro alarum suarum subleuant ⁊ aduolandum excitāt vt in pristinos vsus mēbra dissueta reuocent ⁊ reducant.

Capitulum. X.

De coruo

Coruus siue corax a sono gutturis nomen habet. vt dicit Isid. Coruus pulloꝝ ora suoꝝ hyantia respicit quibus cibū prius nō ministrat nisi prius ꝑ pennarū nigredinē3 ꝓprii coloris silitudinē recognoscat. P⁹ ꝗ̄ vero nigrescere inspicit totis suis viribus deinceps eos pascit. vt di. idē Isi. Dicūtur aūt pulli coruoꝝ rore celesti pasci ꝗ̄diu beneficio etatis nō habent nigras plumas. non enī prius escis sc3 cadaueribus fetidis sed roris celestis beneficio sustentanf. vt dicit Aug⁹. Petit ei coruus in cadaueribus mortuoꝝ loca occulta. vt di. Isi. et est auis clamorosa ⁊ diuersas format voces. solos enī inter aues sexaginta quattuor habet vocis mutationes vt dicit Fulgentius. Est etiā auis dolosa res furtiue subtrahens retinens in locis abditis et abscondēs. Est etiam immūda auis cadaueribus insidens ⁊ ex venenosis ⁊ rebus immundis cibum querens. Et sm augures quādā vim ꝑsagii ⁊ diuinatōis habens. et ideo apud gentiles coruus inter volucres fuit appollini cōsecratus. vt di. Mar. De coruo aūt dicit Arest. li. vi. Femine coruoꝝ cubant sup oua sole. ⁊ masculi defert eis cibum ⁊ pullificat plures pullos et cubat diebus viginti ⁊ deiicit aliquos ꝑpter multitudinem. q2 aues que multu3 pullificant aliquos eiiciūt a se. Ite3 dicit idem li. viii. Coru⁹ niger pugnat cu3 asino ⁊ thauro ⁊ volat super ipos et nocet eis percutiendo cum rostro et pungit oculos ipoꝝ. Item ibidem. Coruus niger est amic⁹ vulpis. ⁊ ꝓpter hoc pugnat cum aceloni ⁊ aliis bestiis vt iuuet vulpem. Item ibidem. Corui pugnant pugna forti ⁊ pcutiūt se ad inuicem cu3 armis. i. cum rostris vnguibus ⁊ aliis suis victus obedit victori victoria forti. hucusq3 Arest. Item solus coruus ī mediis estiuis feruoribus cōtra naturam aliaꝝ auium ouat ⁊ pullificat fetus suos. Unde Petronius. Coruus maturis frugibus oua refert ⁊c.

Capitulum XI.

De cigno

Cignus latine olor dicit grece. eo ꝙ totus albus sit ī plumis sit is. nulli enim inueniūt cignum nigrum. Olor autem grece totum dicit latine. vt dicit Isi. Cignus aūt a canendo est dictus. eo ꝙ carminis dulcedinē modulatis vocibus fingit. Ideo autem canit dulciter. q2 collum longum ⁊ reflexum habet ⁊ necesse est eructuantem vocem ꝑ longum ⁊ flexuosum iter varias reddere modulationes. Fertur autē in yperboreis ptibus precinentibus cytharedis cignu pullos euolare de nidis ⁊ ap

te ad modum concinere. vt dicit Isido. Scdm aut Mar. et Ambro. Naute bonu presagiu euentus reputant. q cigni scz in nauigio obuiant sicut ait Ennius. Cignus in auspicijs semper letissimus ales hunc optant naute. qz no se mergit in vndis. et io appollini fuit cosecratus. vt dicit Mar. In alis aut maxime est fortitudo. Cignus qn est in amore querit feminam et ei p coplexioem colli blandit. et quasi eam trahit ad se et coiungit collum suu collo femine colligando. post coitum vo femina pcutit mare et fugat ipsum. balneat aut se masculus post coitu sic femina anteq cibu sumat. Instante aut morte penna infixa cerebro canit et cotra alioz aiantiu cosuetudinem p gemitu cantu reddit. vt dicit Ambro. plumam habet candidissimam omni nigredine vel colore aliquo impmixta. carnem vo habet nigram et ad dirigendum duram. rostru cu quada tuberositate visum ab olfactu et gustu distinguente. collum hz intrinsecus valde nigrum et inferius densatu cu quo collo in pfundu merso cibu suu querit et incidit. du sit inter pisces nutritus ipos no comedit. io si panis vel esca sibi piecta fuerit. piscib9 ipm sequentibus ipe cedit. de herbis et radicibus victu suu querit. pedes habet nigros latos et clausos natatoi valde aptos. quoz vno vtitur p remo in natado. alio p gubernaculo se regendo. Stagna et lacus inhabitat. et secus aquas nidificat. vbi sup pauca ligna piecta sup oua cubat et pullificat. pullos solicite nutrit et educat et eos rostro alis et sibulo protegit et defensat. et si quis aduersus eos appropinquauerit inter pullos et appropinquantibus opponere se et interponere no cessat. Auis est magne carnositatis et poderositatis corpis. et io quietem diligit et raro volat. volant aut cigni siluestres volatu forti collis extesis et pedibus ad posterius applicatis. sed no sunt ta magni corpis nec tante pinguedinis sicut sunt domistici qui iuxta hoim habitacula sunt nutriti. vt dicit Mar.

Capitulum XII

De culice

Culex est musca modica ab aculeo dicta. eo q sanguinem sugit habet aut in ore fistulam admodum stimuli q carnem terebrat vt sanguine bibat vt dicit Isi. Reputat aut inter volatilia sicut et apis. cu tn corp9 vermis heat plures pedes hntis. eo q alas heat quibus volat. Generat aut ex vaporibus putridis de cadaueribus ac palustribus locis et corruptis generatis. ex cotinua alaz replicata pcussione in aere strepitu generat et quasi stridet. Super cadauera et vlcera libenter residet. equis etiam vlcerosis valde nocet. strepitu et morsu dormietes infestat et a requie eos arcet de nocte maxime circuuolat et membra quibus insidet terebrat atq mordet lucipeta est. qz lumen libenter videt. vn minus caute in candela vel in igne irruens se ob auiditatem luminis videndi coburere sepe solet. hyrundinibus pascendis summe valet. culices eni in aere volitantes ab hyrundinibus que venant muscas in aere pde gratissima reputantur. Dicunt aute culices sciniphes. i. musce minutissime. sed aculeis pmoleste. Scines eni grece musca dr latine. vn et dicit scinomia musca canina et hmoi muscis terra egyptioz pcussa est. vt di. Isi. Est autem scinomia genus pessimu muscaz magni corpis et lati ventris respectu muscarum aliaz et parui volatus sed magne tenacitatis et adherentie in mebris aiantium in quibus insidet. In villis eni et pilis aialiu et maxime canu se immergit et ibi se occultans sugit sanguinem atq bibit in tm q carnem vlcerat et corrodit vt patet in antiquoz canu auribus qs corrodunt et vlcerant tales musce vn non est mirum si tales musce sint multu fetide que ex tam fetidis et corruptis humoribus sint nutrite.

Capitulum XIII

De cicada

Cicada a canendo est dicta eo q in exiguo gutture suo dulcez facit melodiam vel miram faccantilenam. vt dicitur in exameron. Decl

medio estu quādo arbusta meridianis caloribus rumpūtur. tanto cantum reso nat clariorem q̄to spūm aereū tūc tēpis attrahit puriorem. deinde siquis cicadas pfundat oleo statim necant. eo q obstructis poris spiramen aereum haurire nō valent. sed si quis statim his acetū super fundat. ilico reuiuiscunt eo q vis aceti aperit poros qui ex olei constrictione obstruebantur. vt dicit Ambro.

Capitulum. XIIII

De Fenice

Fenix vnica dicit esse auis. 7 in toto orbe terrarum singularis. vnde et laici mirantur vnū et apud arabes vbi nascit fenix. i. singularis nuncupatur. vt dt. Isi. De hac aue dicit philosophus q fenix est auis sine patre viuēs ccc. vel q̄ngentis annis. quibus cōpletis cum suū sentit defectū nidū facit ex lignis aromaticis 7 multum siccis que in estate ex feruore solis flante fauonio accendunt quibus iam accensis sponte nidum ingredit 7 ibidem tunc ligna ardētia incinerat. ex quo cinere infra triduum quidam vermiculus nascit qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformatur. Idem dicit Ambro. i. exameron. de fenicis humore siue cinere nouꝰ surgit. paulatimq3 adolescit 7 pcessu tēporis alarum induit remigia atq3 i auis speciem reparatur. Est aūt auis pulcerrima pauoni in plumis similima solitudinez diligens. granis et fructibus mūdis cibum querens. de qua narrat alanꝰ q cū onias summus pontifex in eliopoli ciuitate egypti templū ad siīitudinem templi hierosolimorum edificasset. primo die azimorum cū multa ligna aromatica super altare cōgregasset et ignem ad offerēdū sacrificiū succendisset descendit in medium rogū talis auis que in igne sacrificij statim in cinerē est redacta. remanēte aūt cinere 7 cum diligētia custodito de pcepto sacerdotis 7 reseruato infra triduum quidam vermiculus de pdicto cinere est creatus qui tandem recipiens formam auis ad solitudinem euolauit

Capitulū. XV

De Grue.

Grus de ppria voce nomen accepit. tali en i voce sonat. vt dt. Isi. Est autem auis alarū magnatum et fortis volatus. Aeris alta petens vt videat quas velit pgere regiones. vt dicitur in exameron. Est ei auis diligens suam speciem et in societate viuens habens regem et ordine litterato volans. vt dicit Ambro. Ductor autē agminis quasi instigando et arguendo voce ad rectos volatus cogit agmen. 7 si forte raucescat succedit alia grus q̄ supplet idem officium. Grues autem voce pconia terram petunt vt quiescant et cū sederint ad custodiam sui vigilias ordinant vt alie securius conquiescant. Vigiles autem sup vnū crus stant directe et lapillum tenent in pede altero a terra suspenso vel eleuato. vt si casu aliquo dormierint p casum lapilli excitentur vt dicit Arest. Item sunt grues in iuuentute cinerei coloris. sed i senectute q̄to diutiꝰ viuunt tanto plus nigrescunt. 7 si que illatum a societate oberrauerint vociferando perditas socias aduocant et requirunt. Grues etiam quando sup 2a se venientem herodium vel accipitrem percipiunt rostra sua superius erigunt et pro ut possunt cum rostri acumine se defendunt.

Capitulum. XVI.

De gallo

Gallus a castratione est vocatus Inter ceteras tantum aues hu ic soli testiculi adimuntur. veteres enim abscisos gallos vocauerūt. vt dicit Isido. De gallo dicit Pli. xix. li. cap. iiij. Carnes gallorum crude et calide apposite super morsum serpētis venū trahunt venenum. Et ad idem valet eius cerebrum in potu sumptum. siquis eius pinguedine vel viscello inūctus fuerit a pātheris 7 leonibus tutꝰ erit. Si auro lique facti ossa gallorum vel gallinarum ꝯmiscēt consumunt illud in se vnde et os galli

naceum auri est venenum. et hoc est mir.
Gallus itaq; est auis calide et sicce complexionis. ꝛ ideo multum habet audacie ꝛ animositatis ꝓpter quod contra suos aduersarios ꝓ suis vxoribus audacter pugnat. ꝛ rostro ac calcaribus aduersarium impetit ꝛ lacerat. obtenta victoria statim cantat. Anteq̃ autem cantet alis se verberat ꝛ seipm̃ exciens ad cantandum reddit aptiorem. In pfundioribus horis noctis cantum solet emittere clariorem ꝛ valentiorem. sed circa tẽpus matutinũ vocem format leuiorem. vt dicit Ambro. cristam rubeam gestat i capite ꝓ corona qua amissa pdit audaciam ꝛ ad aggrediendum aduersariũ ipm̃ efficit segniorem: zelat ꝛ diligit vxores suas. ꝛ inuento cibo voce quadam eas ꝓuocat ꝛ sibi subtrahit vt eas reficiat atq; pascat. pinguiorem ꝛ teneriorem quam plus diligit secum quietis gratia vicinius collocat. ꝛ ipius psentiam circa se plus affectat. de mane cum ad pastum euolauerit. latus suũ laterĩ ipius primo applicat ꝛ p quosdam nutus ipaꝝ ad sui copulam allicit ꝛ inuitat. ꝛ p ipa tanq̃ zelotipus specialiter pugnat ꝛ appropinquantes gallos rostro ꝛ calcaribus a se fugat. rostro impugnando terram pcutit. ꝛ plumas circa collũ erigit. vt se audacem faciat ꝛ pennas caude q̃ntũ potest sursum ac retrorsum eleuat. vt sic apt⁹ ad plũ se accingat lapidẽ pciosum noĩe allectricũ vel allectoriũ calcedonio silent gignit ꝛ portat. quẽ rõne lapidis vt credunt quidam leo timet ꝛ abhorret. ꝑ maxime si fuerit albus. albũ enĩ gallũ leo formidat. vt dicit Plinius. Rostro et pedibus victũ querit. paleam ꝛ puluerem sulcat ꝛ reuersat ꝛ inuento grano ad gallinas vociferat ꝛ eas vocat. timet etiaꝫ gallus aquilam ꝛ accipitreꝫ p̃dones terre. q2 tales pde aues volucribus in terra deambulantibus insidianf. ꝛ io cũ gallus sit valde acuti visus vnũ oculũ p victu querẽdo inferius deprimit. ꝛ aliũ sursum ad aera dirigit. vt aduentuꝫ aquile vel accipitris p̃caueat. q̃n cum venientez a remotis viderit statim ad gallinas vociferat ꝛ fugiẽs in dumibus rupib⁹ ac se pibus se occultat. vt dicit idem. Decrepitus etiam gallus ouat in vltima senectute ꝛ facit q̃dam oua pua mĩtũ rotũda ꝛ quasi liuida vel crocea. ex quibus si ab aliquo verme venenoso in diebus canicularibus fouean̄f basiliscus pcreaf: vt di. Beda. De gallis di. Cõstan. galli iuuenes dutiores sũt ad digerẽdũ mlo: risq; humiditatis q̃ gallina. caro eoꝝ quidẽ intrositatis habet. sed q̃n coquif soluif. vñ si vetus gallus pectus intestinibus de semine croci ortesis ꝛ polipodio impleaf ꝛ quinq; libris aque coquaf do nec aqua fere cõsumaf fit vtilissimus coleticam habentibus passiõem. viscosus et fleumaticos purgat hũores melancoliam patiẽtib⁹ subuenit. grossam stomachi ventositateꝫ excludit. dolorẽ mitigat tumorem ꝛ dolorẽ atteiratum curat. valet cõtra artetice febris plicitateꝫ. vt dicit idem.

Capitulum. XVII

De gallo gallinacio

Gallus gallinacius gallus est qui ꝓpter abscisionem testiculoꝝ effeminaf. more enĩ alioꝝ aĩaliuꝫ castratoꝝ totus in cõplexiõe mutaf. cristam enĩ pdit. audaciã deponit. vocem ꝛ amittit īter horas noctis nõ discernit. alũs se nõ pcutit nec ad pugnã se accingit. sup oua aliena cubat ac si esset gallina officiũ femĩe assumẽs pullos alienos nutrit ꝛ circũducit. vocẽ etiã galline simat ꝛ crocitãdo voce raucida pullos vocat. gallinis se associãs cũ eis eaꝝ escã comedit ꝛ deuorat. sed eas nõ reficit nec ipinguat cũ eis ipinguaf. sꝫ eas nõ ipinguat Est aũt gallinaci⁹ timidioris anĩ q̃ gall⁹ ꝛ carnis hũidioris ꝛ mollioris ꝛ pinguedinis maioris ac plũe latioris. c⁹ pedes q̃nq; frãgunf vt cubare sup oua cogaf. cui⁹ calcaria vel hebetanf vel cadunt. c⁹ pedes colliganf p⁹ ipinguatõeꝫ ꝛ depsso capite ad terrã ad foꝝ erectis pedib⁹ dep̃taf. de gallo tñ castrato dic̃ Cõstã. Carnes inq̃t castrati galli oĩm volatiliũ carnib⁹ sũt ꝓuciẽtiores. laudabili⁹ enĩ generãt nutrimentũ ꝛ sanguinẽ meliorẽ. cerebella eoꝝ cerebell' auiũ aliaꝝ sũt vtiliora.

Capitulū. XVIII.

De gallina.

g Allina est a gallo dicta. sicut a Leone dicta est leena. Cuiꝰ mēbra vt quidam ferunt si cum auro liquescente misceant̄ cōsumūt aurum vt di. Isi. Est aūt multe ouationis ꝛ pullificationis ꝛ multe ouant sine coitu vt dicit Arest. li. vi. et dicūtur oua venti, ꝛ sunt alijs ouis insipidiora ꝛ illaudabiliora. et quedam galline sepe faciūt gemellos. ꝛ vnus gemelloꝝ est puus et quandoqꝫ monstruosus. postqꝫ aūt cubant super oua sua p tres dies statim apparet signa pulli ꝛ erit hoc in maioribus pꝰ plures dies. ꝛ in minoribus post pauciores et generatur pullus ex albumīe ꝛ nutritur ex vitello. vt dicit idem. Galline etiam que nimis ouāt nō sunt longe vite. sed cito moriūtur vt dicit̄ li. vi. Alias vero galline ꝓprietates oībꝰ fere notas tāgit glo. sup Math. xxiij. vbi dicit̄. Gallina est auis pia circa pullos. naꝫ pullos sub ala fouet. cōtra miluū tuet̄. de dolore filioꝝ egrotat ꝛ plumam deponit. plꝰ pullos qꝫ se pascat ꝛ satiat. ꝛ ipos inuēto cibo cōgregat atqꝫ vocat, p pulloꝝ defensione fortiori se opponit ꝛ etiā hoiem ipugnat. pullos dispsos cōgregat atqꝫ vocat ꝛ ne a niso vel miluo rapiant̄ eos sub alaꝝ tegmine ꝓtegit et defensat. plumarū hispiditate ꝛ vocis raucedine affectū circa pulliculos manifestat.

Capitulum. XIX

De griphe.

g Riphes inter volatilia recitātur Deute. xiiij. ꝛ dicit ibi glosa ꝙ griphes est quadrupes. capite et alis aquile similis ꝛ reliquo corpe simil̄ est leoni ꝛ habitat in yperboreis mōtibꝫ equis ꝛ hoibus maxime est infestus. I nido suo deponit lapidem smaragdum contra venenosa alalia montis.

Capitulum XX

De herodio.

h Erodius est auis regia. prede auida et manu gestantis assueta. Est autem auis animosa ad modum accipitris. pauce quidem carnis respectu corporis sui ꝛ est multe pennositatis et ideo leuissimi est volatus. quia parū est in eo qd̄ aggrauat ꝛ multum quod erigit atqꝫ leuat. vt dicit Grego. ꝛ ideo dissimilis est strutioni in audacia ꝛ virtute qꝫuis ei similis sit in penna et varia i colore. Herodius autem magne est alositatis acutissimi pectoris ꝛ fortis vnguis et plus ledit predam super ipam irruendo pectore qꝫ rostro siue vngue. Tante autem est animositatis ꝙ si primo vel secundo impetu predam non attipit quasi vindictam de se petit. vnde si siluestris est illo die vix predam querit. si vero domesticus quasi p verecundia euagatur per aera ꝛ ad manum gestantis defacili tunc non redit. tūc enim victum ꝛ quasi degenerem se estimat. quando deuolu ere quā ꝓpetit non triumphat. vt dicit Grego. Hec auis a vulgo falco nūcupatur siue filica. vt dicit glo. super psal. ꝛ ē auis que inter omēs prede volucres hꝫ affectum pium ꝛ animum circa pullos sicut dicitur in exameron. Eodem inqt sedulitatis officio quo ꝓprios fetus pascit pari subministratione pullum ab aquila abiectum siue non agnitum suscipit atqꝫ nutrit. cadauer fugit nec in famis vehementia putridas carnes tangit sed laboris patiens abstinendo expectat quousqꝫ predam sibi congruam inueniat quā acquirat vt dicit grego.

Capitulum. XXI.

De hyrundine.

h Irundo quasi arundo ab aere est dicta eo ꝙ cibos non sumat residens. sed vt edat in aere cibū capit. vt dicit Isido. Est enī auis vocifera p tortuosos orbes ꝛ circuitus vaga. In nidis ꝯstruēdis ꝛ pullis educandis sollicita. vt di. idē. In nidis quoqꝫ ꝯstruēdis ē sūme solertie. vix enī ad hoc faciēdū sufficeret hūana industria de quauis materia qd̄ fac hyrūdo solo rostro ex illa. hyrundo itaqꝫ est auis valde pēno

sa mire agilitatis et velocissimi volatus
et ideo a ceteris auibus nõ impetit : nec
vnꝗ͂ alicui preda est. maria trãsuolat ad
regiones calidiores in quibus creditur
p hyemem cõmorari. certa custodit tpa
aduenitẽs sui ⁊ recessus. cuius aduentus
indiciũ est veris ⁊ testimoniũ instantĩs se-
renitatis estiualis vt dicit Ambro. De
hyrundine di. Arest. li. vi. Auis agrestis
non coit in anno neqꝫ ouat nisi semel p̄
ter hyrũdinem que ouat bis sed prima o-
ua aliqñ corrumpũtur ꝑpter hyemem. o-
ua vero posteriora cõplentur ⁊ faciũt pul
los. Item dicitur ibidem. Aues que co-
medunt carnem non ouant bis p̄ter hy-
rundinem que aliquando bis pullificat
Item ibidem si quis cecauerit pullos
hyrũdinum reuertentur oculi eoꝝ. que-
rit enim herbam que dicit̃ celidonia cu-
ius succo linit oculos filioꝝ ⁊ sic eoꝝ ocu
li sanitati pristine restituũtur. vt dicit
Ysacro. Item in vtero hyrundinis inue-
niuntur duo lapilli. quoꝝ vnus est albi-
dus et dicitur femineus. alter vero rube-
us et dicitur masculinus. qꝛ maioris est
virtutis q̃ꝫ albus. hi lapidi dicũtur celi-
donij. et sunt p̄ciosi maxime quando ex-
trahũtur de pullo anteq̃ꝫ tangat terram
vt dicitur i lapidario vbi eoꝝ virtutes
describũtur. vt dicit Constan. Sãguis
de dextra ala extractus oculis medet̃ si-
cut sanguis columbe . fimus eius valde
est calidus ⁊ vritiuus siue corrosiu᷒. ⁊ iõ
oculis est nociuus. Instruit autẽ hyrũ-
do pullos suos eijcere stercora extra ni-
dum. Sũt aũt hyrundinũ duo genera. q̃-
dam enĩ sunt maioris corporis dorsum ha-
bentes nigrũ pectus rubeũ ⁊ ventrem al-
bum. et he diligunt humanam societa-
tem. vnde in domib᷒ hominũ nidificãt.
Alie sunt minoris corporis nigrum habẽ-
tes pectus et nidificant in riparũ fora-
minibus iuxta aquam. Sed tam iste q̃ꝫ
ille in terra nidificant siue argilla, et tri-
usqꝫ cauda ad modum forpicis ẽ bifur-
cata. Inter hyrũdines dicit̃ esse vnũ ge-
nus qd̃ timẽt alie aues etiã aq̃la et accipi-
ter ⁊ fugiunt illam hyrundinem tanquã
hostem nec audent super predam illa vi-
sa iuuere. timent enim morsum eius qꝛ

forsan venenosus est. vt dicit Plini᷒ pu-
gnant autem hyrundines contra passe-
res nidos earũ subintrantes ⁊ morsibus
ac vnguibus fugant eos de nidis suis.

Capitulum. xxii

De caladrio.

Caladrius scḋm phũm est albi colo-
lz ris nullam habens ptem nigredi-
nis cuius pars inferior femoris
ipsius purgat caliginem oculoꝝ cui᷒ na-
tura est talis ꝙ qñ aliquis graui detine-
tur ĩfirmitate. si egritudo fuerit ad mor-
tem caladrius auertit faciẽ suam a sic
egrotante ⁊ sine dubio tunc morit̃ ho-
mo. si aũt infirmus debet cõualescere ca-
ladrius figit visum in ipm. et intendit
in eum quasi applaudans ei. Differt au-
tem caladarius ab auicula que dicitur
calandra que est auis sonora ⁊ canora si-
cut merula. vt dicit glo. sup Deute. xiiij
vbi dicit̃ differt caladreon a calãdra.

Capitulum XXIII

De laro

Larus est auis qñqꝫ in terra qñ-
l qꝫ in aquis habitans . vnde in
aurora scribitur Larus est flumi-
nis habitator ⁊ incola terre. Nunc natat
vt piscis. nunc volat instar auis.

Capitulum xxiiii

De locusta.

Locusta est dicta eo ꝙ pedib᷒ sit
l longa vt hasta. et ideo greci eaꝫ
hastagion vocant. vt dicit Isi.
Locuste regem non habent et tamen or-
dinate egrediuntur p turmas suas . vt
dicitur ꝓuerbioꝝ. xxx. mutuo se deuorãt
nam maiores minores comedunt ⁊ mã-
ducant . in estate apparent . in hyeme ve-
ro latent. longiora habent crura posterio-
ra q̃ꝫ anteriora et sicut dicit glo. sup Io-
hel primo. est primo athelabus ⁊ post cre-
scentibus alis fit locusta et plus ledit i
iuuẽtute qñ est athelabus q̃ꝫ in senectu-
te qñ est locusta. Os habet quadrangu-
lũ et p cauda aculeum habet. crura sũt
replicata ⁊ in se reflexa. germina arborũ
⁊ herbaꝝ radicit᷒ comedũt et corrodunt

a vento australi generantur et ad volandum cõcitantur. In vento autem septẽtrionali moriũtur. In saliendo locusta se erigit et in erigendo cadit. a floribꝰ amigdalinis impinguant locuste. Locusta insup tota ꝑ maiori parte in ventre cõsistit. ꝛ ideo insatiabilis est. vnicũ habet intestinum. qd sanie ꝛ immũdicia est. sp repletum sed q̃diu viuit semper esurit et si quid inuenerit viride. corrodere nõ desistit. Modico frigore quasi moritur ꝛ cõsopitur. sed calore solis reuiuiscit. ex cuius stercore vermes nascuntur.

Capitulum. XXV

De mergulo.

Mergulus ab assiduitate mergẽdi nomen sumpsit. sepe enim dimisso in pfundum capite. aurarum signa sub fluctibus colligit. ꝛ añ venientem equoris tempestatem cũ clamore litus petit. nam in pelago grauissimã tempestatem futuram esse certissimũ est qñ merguli fugiunt ad litus cum clamore vt dicit Isi. Mergulus in arundinetis super pauca ligna nidificat et miro quodã affectu nature pulliculos nutrit et educat. qui mox nati matrem sequũtur. ꝛ varias pelagi vndas ascendere et descendere nullo modo verentur vermes aquatiles ꝛ pisciculos ad suuẽtris satiãdam ingluuiem venant. In hyeme propter paucitatem motus impinguantur In estate autem ꝑpter volatus libertatem carnibus ꝛ pinguedine depauperant quando ab aue rapace psequuntur ad aquam refugientes mersionis beneficio liberantur.

Capitulum XXVI

De miluo

Miluus mollis est volatu et viribus. vnde miluus quasi mollis volans est dictus. nam leui penna et quasi imobili sup aera fertur. ꝛ vix leuiꝰ tactu aerem in volando mouere videtur. Est autem auis patiens laboris. et ideo cuculos in scapulis suis suscipit et ne p longa itineris spacia fatigati deficiant a ptibus hyspanie secum ducit. vt dicit Isido. Est autem auis rapax et audax in minimis sed timidus est in magnis. nam volucres siluestres inuadere nõ audet. domesticis insidiari nõ timet. pullis etiam insidiatur vt eos rapiat et quos incautos repent statim necat. cadaueribus ꝛ immũdis vescitur. ꝛ ꝑ modico ventris pastu circa ethera circũfert. a niso impetitur. ꝛ a minore se ꝑpter ipiꝰ pusillanimitatem ꝛ segniciem superatur Et miluus in iuuentute ab alijs p̃de auibus nõ videtur differre. sed q̃to diutius viuit tanto suam naturam degenerem plus ostendit. Quoddã eñ genus est milui qui in principio aues rapit. et entera aialium comedit. tãdem vix muscas et vermiculos arripit. vt di. Arest. vltimo fame perit. Est autem auis ipia circa pullos suos sicut ꝛ vultur. dolet eñ quando videt eos impinguari ꝛ vt marcescant rostro eos pcutit ꝛ subtrahit eis cibum. vocem habet querulaꝫ famis nũciam. nam quando esurit voce querula cibum querit.

Capitulũ. XXVII

De nocticorace.

Nocticorax est noctis coruus sic dictus eo ꝙ noctem amat. q̃a de nocte volans cibum querit ꝛ querendo clamitat. cuius clamor est volucribus odiosus. vt di. Isi. Est autem auis lucifuga et solem videre nõ potest. sepulchra et loca mortuoꝝ inhabitat et frequentat. in parietibus ꝛ in locis ruinosis nidificat. oua columbaꝝ et monedularũ frãgit ꝛ deuorat. ꝛ cũ eis pugnat Hec dicit noctua quasi õ nocte acute tiens. de nocte eñ videt. exorto autẽ splẽdore solis eius visus hebetatur. hanc insula cretensis non habet ꝛ si venerit aliũde statim moritur. vt dicit Isi.

Capitulum. xxviii

De onocrotalo.

Onocrotalus est auis in aqua sonitum faciens. In faucibus autem habet quosdam folliculos. i quibus primo cibũ recipit. ꝛ receptũ in secundum ventrem mittit. duos eñ hz

vteres in vno tantum cibaria recipit. I
alio tñ recoquit & digerit. sed primus p
vesicula gutturis reputat. vñ di. Isi. O
nocrotalus auis dicit grece cum longo
rostro. Et sunt duo genera. vnũ aquati
le. et aliud solitudinis. qui aũt in aquis
manet. est auis valde gulosa que rostrũ
in aqua mergens horridũ sonũ facit. p
cipue autem insidiatur anguillis. & pdã
quã arripit subito degluciens in aluum
mittit. deinde ruminat & fauces mouet
ac si cibum in ore receptum adhuc tene
ret. Nec in littore quiescens rostrũ suũ
semp sursum erigit. et sic ipsius acumie
cõtra insultũ accipitris se pmunit vt sic
securius dormire possit. vt dicit Isi.

Capitulũ. XXIX

De pellicano.

P Ellicanus est auis que in Le
uit. xi. & Deute. xiiij. porphirio
nũcupatur. et est auis egyptia
habitans in solitudine iuxta nyluz. Inẽ
volucres aũt ſm leges immũdas in Le
uit. numerat. Sunt aũt duo genera hu
ius auis vnũ in aquis inhabitans & ei⁹
esce sunt pisces. aliud est in terra habi
tans solitudinem diligens cuius cibus
sunt aĩalia venenosa vt lacerte et hmõi
omnia que pellicanus comedit p eio pe
dem in aquam tingit & intinctũ q̃si cum
manu pede ori applicat et opponit. So
lus pellicanus inter aues pde pter psi
tacum pede vtitur loco manus. De pel
licano quoq3 dicit glo. sup psal. Et idẽ
di. Plinius p hec verba. Pellicanus in
quit est auis amator filiorũ suorũ. Cum
enĩ gignit natos & incipiũt crescere pen
tes suos in faciem pcutiũt pter qd ip
sos mater repcutit & occidit. tercio vero
die mater se in costa vsq3 ad effusionem
sanguinis pcutit et calidũ sanguinẽ sup
corpa mortuorũ filiorũ post effundit. et e⁹
virtute pullus prius mortu⁹ reuiuiscit
Et glosa sup locũ illũ psalmi. Fact⁹ sum
sicut pellicanus &c. Pellicanus dicit ro
stro occidere pullos. & in triduo lugere &
tũc sanguinem suũ sup eos fundere & sic
illos viuificare. Aliaз cãm mortis pul
lorũ pellicani assignat magister Jacobus
de vitriaco in li. de mirabilibus oriental
lium regionum. Est inquit in egypto a
uis que vocatur pellicanus magnaз ala
rum et maxime macie. qz quicquid de
glutit cito emittit per secessum. lubricuз
enim habet intestinum. et ideo vsq3 ad
plenam incorporationem neq3 tenet cibũ
Hanc autem naturaliter odit serpens
pter qd serpens dum p pastu mater ex
it nidum repens per arborem pungit & in
terficit pullos suos sup quos mater redi
ens lugere p triduum fertur. deinde in
pectore se vulnerat & sanguineз sup eos
respergens eos a morte suscitat. Ex san
guine vero copiosius sic effuso debilitat
mater. vnde & pulli coguntur exire p ci
bo quorum quidam naturali affectu ma
trem debilitatam pascunt. quidam vero
degeneres sunt. de matre penitus nullã cu
ram gerunt. qd diligenti⁹ aduertẽs ma
ter. receptis viribus filios se pascentes
refouet & diligit. alios vero tanq̃ igno
biles et ingratos a se reijcit et secum cõ
manere aut viuere non pmittit.

Capitulum. XXX

De perdice.

P Erdix a voce nomẽ habet. vt di
cit Isido. Est auis immunda.
nam masculus in masculũ cõsurgit & ob
liuiscitur sexũ pceps libido. vt di. Isid.
adeo aũt est fraudulenta vt aliena oua
diripiens foueat ea sic subtracta. s3 hec
fraus fructũ nõ habet. qz cum pulli voceз
audierint pprie genitricis naturali quo
dam affectu matrem putatiuam q̃ eos
fouerat derelinquũt & ad illã que genuit
reuertũtur. vt dicit Isi. plin. & Ambro.
Hoc aũt laborant in cubãdo & ouãdo si
cut alie aues sicut dicit Arest. Aliq̃ in
quit aues generant leuiter sicut pdices
et mater pdicis volat in circuitu vena
toris quousq3 fugiant pulli sui. & post fu
gã pullorũ fugit & ipsa mater & clamat pul
lis suis. cuius pulli mox nati sequuntur
matrem & statim q̃runt cibũ. Est autem
pdix pauce pẽnositatis & multe carnis.
iõ debilis ẽ volat⁹ & in volãdo parũ a ter
ra se erigit. sed statim p⁹ paululũ terrã pe
tit. in tm̃ nisũ timet & fugit q̃ q̃̃diu vidz

ipsum. in aera a terra nō recedit. ad so/nitum vero cāpanule fugiens circa ter/ram anteq̄ sciat in rethe vel in laqueum se immittit. Plinius dicit li. xxix. ca. vi. Fel perdicū cum equo pondere mellis multum clarificat visum. vnde & in pixi de argentea debet reseruari. oua eorum in vase ereo tecta valent cū melle vlce/ribus oculorum.

Capitulū. XXXI.

De pauone

P Auo a sono vocis nomen habet cuius caro est tam dura vt vix putredinem sentiat nec facile coquitur vt dicit Jsido. viuit autē pauo ſm Are sto. xx. annis & pullificat in fine triū an/norum. deinde colorantur eius ale. Cu/bat autē oua sua. xxx. diebus & modicū plus. deinde scindūtur teste & non pulli/ficant nisi semel in anno. & ponit. xij. oua aut parū minus & eijcit plumas suas cū prima arbore eijciente folia sua. et tunc primo nascitur pluma cū arbores inci/piunt folificare. est enī auis nō diligēs fetum sui. persequitur enī masculus fe/minam & oua femine inuestigat vt fran gat ea. vt sic sue luxurie magis vacet q̄d timēs femina. sollicite abscondit ea ne ab eo valeant de facili inueniri. Habet autem pauo vt ait Jsidor⁹. caput infir/mum & deforme quasi serpentinū & tamē cristatum. incessum simplicem & occul/tum. collum modicū et erectum pectus saphireum. caudā oculatam. mira pul/critudine distinctam & ornatam. habet pedes deformissimos & rugosos penna/tum suarū admirans pulcritudinē eri/git eas ad modum rote siue circuli & per girum capitis circūponit. videns autem pedum suorum deformitatē quasi erubē/scit & velut non attendens predictā pen/natū pulcritudinē eas subito deprimit et submittit. vocemq̄ habet terribilem vt ait quidam. vocem habet demonis. ca put serpentis. passum latronis &c. Pli/nius enim li. xxix. ca. vi. dicit q̄ pauo de/sorbet fimum suum inuidens hominum vtilitati. valde enī medicinalis est sed raro inuenitur

Capitulū. XXXII.

De passeribus

P Asseres sunt minuta volatilia a paruitate sic vocata. vt dic̄ Jsi/dorus. Est autē auis passer instabilis & garrula. iuxta hominū habitacula nidi/ficans. Auis siquidem est multū calida et libidinosa. vnde eius caro frequēter in cibum sumpta est libidinis excitati/ua. vt dicit Cōstan. multe est ouatōnis et pullificatōnis & magne solertie ī edu cando pullos suos & nutriendo. Jn feno et in plumis nidificat & nidum suū a ster core mūdum seruat. & ideo pullorū ster cora extra nidum eijcit & ad eijciendum eas cogit. Araneis & vermibus & muscis eos pascit. semina venenosa vt iusq̄ami sine lesione comedit. & lepram & morbū caducū aliquādo sustinet & incurrit. & fe mina diutius viuit q̄ masculus. & ma/sculus zelat pro vxore sua. & pro ea pu/gnare consueuit. vt dicit Aresto. muste/lam timet & odit & damādo ac vociferan do p̄sentiā eius prodit. pro nidis hyrun dinum occupandis eis rostro morsibus se opponit. suam speciē diligit & pullos ab illis derelictos aliquo casu recolligit tanq̄ proprios atq̄ nutrit. & si cōtingat aliquē laqueo vel aliquo alio modo dep/hendi clamitat pro adiutorio & vociferat cui cōpatiens passerum multitudo mu/tuo se cōuocat & vt captum liberent acce lerant & pro viribus festinant.

Capitu. XXXIII.

De strutione

S Trutio a greco vocabulo nomē sumpsit. vt dicit Jsidorus. eo q̄ corpus animalis gradientis habeat. pē nas tamen habet vt auis. habet etiā du/os pedes & rostrum sicut volucris sed p/pter ponderositatē sui corporis cum aui bus in aera nō leuatur. ouat etiam sicut auis. sed oua sua fouere negligit. que p/iecta in arena fotu pulueris animātur. vt dicit Jsidorus. De strutione autē di cit Aresto. strutio autem inquit in crea tione assimilatur aui et quo ad q̄d qua/drupedi. quia in aera nō leuatur. ale enī

eius nonsunt cōuenientes volatui.sed
creatio eorū est tenuis sicut creatio pili.
et quia est sicut auis multas plumas ha
bet in inferiori parte corporis.⁊ habet pe
des duos sicut volucres ⁊ vngues scis/
sos sicut sunt vngule quadrupedis.⁊ cau
sa illius est.q2 magnitudo corporis eius
assimilatur quadrupedi ⁊ non aui. Tan
te enī caliditatis est φ ferrum deglutit
et consumit.et s̄m Auicē. natura que in
omnibus est prouida dedit ei facere oua
maxima ⁊ durissime teste. vt circa eorū
generationē in occupatus calor tempa/
retur.⁊ si esset nimis intensus calor.cēt
causa quare citius moreretur. Alias au
tem strutiōnis proprietates tangit beatus
Grego.super Job.xxix.vbi dicitur.pen/
na strutionis est similis penne herodij in
colore.sed nō in virtute.penne autem si
militudinem habet.sed velatus celerita
te caret.ad volatuȝ alas suas erigit. sed
tamen a terra in altum nullatenus se su
spendit sue in longū tantis pennis indui
tur ⁊ magno corpore grauatur. Itē quan
do venit tempus vt oua pariat. ad stel/
las que vocantur virgilie siue pliades
oculos leuat.non enī oua ponit nisi quā
do illa cōstellatio oritur vel ascendit.cuȝ
enim viderit stellam circa mensem Ju
nij arenam fodit ⁊ ibi ponit oua sua.que
sabulo cooperit atq3 tegit. Cum autem
ea ibi reliquerit.statim obliuiscitur vbi
ea posuit. et nunq3 ad ea vlterius redit.
sed calefacta arena solis feruore abscon
dita oua excoquit.⁊ in ipsis pulliculos
procreat ⁊ producit. cum autē fracta te/
sta pulliculus eductus fuerit.tunc p̄mo
mater ipsuȝ recolligit atq3 nutrit.⁊ quē
in ouo cōtempserit. egressum de ouo re
cognoscit.⁊ ideo dicitur ad beatum Job
Induratur ad filios suos quasi nō sint
sui. Item strutio naturaliter equū odit
et in tantū ei contrariatur φ equū sine
terrore videre nō possit. et si discurrerit
equus contra eum quasi contra hostem
alas erigit ⁊ alarum cōcussione ip̄m ad
fugam cogit.

Capitu.XXXIIII
De turture

Turtur autē a voce vocat. auis
simplex est vt columba. sed longe
dispariter ē pudica. Turtur aūt
auis casta ex moribus appellatur eo φ co/
mes sit castitatis. amisso enim pari suo
alteri⁹ copulam nō requirit. solitarie in
cedit. memor societatis perdite semp ge
mit loca solitaria diligit ⁊ eligit. consorti
aq3 hominū valde fugit. ad ortulos ta
men hominū ⁊ agros descendit vbi que/
rit cibū vnde viuit. obtento aūt cibo ite
rum iuga montiū ⁊ secreta nemorū pe/
tere consueuit vernali tempore aduenit
et nouitatem instantis temporis quere
la voce prodit. In hyeme vero depluma
tur.⁊ tūc in truncis cōcauis se abscōdit
contra estatē vero ⁊ tempus veris resum
ptis plumis de locis abditis vbi latue/
rat exiens. loca ad pullificanda cōgrua
sibi querit inter densos arborum ramos
de lignis duris et nodosis nidum con/
struit in quo ouat cubat pullificat ⁊ pul
los nutrit. vt dicit Arest. Turtur ouat
in vere bis.sed nō tercio nisi quādo oua
primo corrūpunt.⁊ viuūt et cubant.xv.
annis.⁊ non descendūt super terram fetidaȝ
neq3 super cadauer propter cibū. morti
cinio enim non vescit turtur.sed pro suo
et pullorū victu paucula grana querit.
et in locis mūdis recolligit vnde viuit
alijs auibus vociferantibus gemit. sunt
autem pulli eius calidi ⁊ humidi sicut ⁊
pulli colūbini. vt dicit Constan. quod
testatur grauitas ad volandū.sed vola/
re incipientes amittūt illam grauitatē.
fitq3 caro eorum leuior ⁊ acceptabilior
ad digerenduȝ.sanguis enim ale dextre
eius est medicinalis sicut sanguis yrū/
dinis ⁊ colūbe.

Capitulū.XXXV
De vulture

Vultur a tardo volatu nūcupat.
vt di. Isi. magnitudine enī car/
nis precipites volat⁹ nō habet. Hos q̄dā
concubitu dicūt non misceri.et sine co/
pula concipere et concipi generare atq3
gigni.natosq3 eius dicūt viuere centū
annis.vt dicit Isido. Hec auis ē impia
circa filios suos sicut ⁊ miluu⁹. Si enī vi

de pullos suos impinguari, rostro et pedibus eos percutit ut sic fiant ex dolore morsuum macillenti ut dicit Plinius. Dicit etiam idem quod maxime viget sensus olfactus in hac aue. unde et sentiunt odore cadauera a remotis. existentes enim ultra mare sentiunt cadauera et ista parte et econuerso. unde exercitum vultur sequitur ut hominum et equorum cadaueribus satietur. et ideo secundum augures quando conueniunt et circumuolant simul multi vultures. est futuri prelii presagium quod aliquo sensu nature occulto presentiunt affuturum. De vulture dicit Aresto. Vultur inquit pugnat cum herodio et volat super ipsum. et quando deuincit ipsum moritur. et comedit carnem crudam. et ideo pugnat contra alias aues propter cibum. Venatur autem a meridie usque ad noctem et ab ortu solis usque ad tempus illud in silentio requiescit. et quando senescit elongatur rostrum eius superius et recuruatur in fine. et moritur tandem fame. ut dicit Aresto. ibidem. Hoc ei accidere secundum errorem antiquorum putatur. quia dicitur aliquando fuisse homo. et erat impius peregrinis quibusdam. sed hoc est supstitiosum. Dicit etiam idem. quod quando est aliquid superfluum de cibis suis non relinquit illud auibus aliis sicut facit aquila. sed reponit in nido suo ad cibandum pullos suos quoniam non de facili acquirit cibum. Nidificat autem in altis montibus et nemoribus. et si viderit aliquid volitans circa pullos suos rostro percutit et fugat illud et nutrit pullos suos quousque possint volare. et tunc eiicit illos a nido et vetat illos appropinquare illico nec permittit unum par vulturum aliud par subintrare locum suum. Item eodem li. Almachar est quedam species auis fluuialis que timet vulturem. et ideo fugit ad aquam et circumuolat vultur a remotis. et cum sit acuti visus inspicit quando auis illa exit aquam illam. et tunc si potest capit eam. Est insuper vultur auis multum fetida et immunda. cuius caro est durissima et mali saporis et grauis odoris. et ideo ad esum est inutilis. de facili pro cadauere terram petit. sed cum descendit de terra iterum vix ascendit. ut dicit Gregorius. In alto volans cadauer in infimis conspicit. et pro amore cadaueris ad ima de sublimitate aeris se submittit. ut dicit idem. Quando autem ab aliquo impetitur. contra ventum alas percutit. et sic venti adminiculo potius quam dolore proprio ab infimis in aere se extollit. et ad hoc dicit Plinius li. xxix. ca. iii. Vultur inquit inter aues contrariatur serpentibus. nam si penne eius urantur fugant serpentes nidore suo. Cor etiam eius reddit se portantes a serpentibus et a feris tutos. Cor eius ligatum in pelle leonis vel lupi fugat demones. Penna eius ligata pedi sinistro parturientis velociter liberat eam. sed celerius solue ne interiora sequantur. Unguentum factum de adipe vulturis et oleo mixtis et cera neruos curat. iumenta lanit. Pes eius dexter alligatus pedi sinistro dolenti sanat ipsum similiter dextrum sanat sinister pes. Lingua eius sine ferro euulsa et collo in panno nouo suspensa dicitur efficere hominem gratiosum ad impetrandum ab homine quicquid petit. Cinis ossium eius combustorum mixtus cum celidonia datus asalibus eorum sanat morbos. Hucusque Plinius. Idem li. xxxvi. Sanguis vultur cum herba camteduce vel cameleonte et cedria sanat lepram.

nota

nota

Cor vulturis demones ligatum pelle vel lupi

Capitulum XXXVI

De ulula lechuza

Ulula est auis a plausu vel ululatu nominata. eius enim vox ululatum pretendit. Unde et apud augures ululans pretendit aduersitatem tacens vero prosperitatem. ut dicit Isidorus. et secundum hoc idem videtur esse ulula quod bubo siue noctua cuius vox secundum augures est infausta. glo. Hier. super Ysa. xiiii. di. sic. Ulula est auis cornice magnitudinis respersa maculis. que rostro in palude fixo horridum sonum facit. et secundum hoc videtur quod ulula est onocrotalus. que auis est palustris loca inhabitans paludosa. quere supra de onocrotalo.

Capitulum XXXVII

De upupa Gabubilla

Pupa vt dicit ysido. a grecis est
nuncupata. eo q stercora huma
na comedat et fetenti fimo nu
triatur. Auis est spurcissima et immun
da. cristis a capite excuntibus galeata.
semper in sepulcris cōmorans vel in fi
mo. cuius sanguine si quis se inunxerit.
dormitum pergens demones in somnis
se suffocantes videbit. cuius cor male
factoribus valet. nam in suis maleficijs
eo vtuntur. De hac aue dicunt phisici.
q cum senuerit. eo q nec videre nec vo
lare queat. pulli eius euellunt ei pēnas
inualidas. et liniunt ei oculos herbarum
succis et fouent sub alis donec recrescāt
plume eius. et sic renouata pfecte volet
et videat clare sicut et ipsi. vt dicit Ysi
dorus.

Capitu. XXXVIII

De vespertilione

Espertilio a tempore nomē sum
psit. eo q lucem fugiens circum
uolet in crepusculo vespertino p
cipiti motu attrito et tenuissimis bra
chiorum membranis suspensa. et est ani
mal simile muri. non tam resonans vo
ce q̄ stridore. speciem simul volatilis et
quadrupedis habet. quod in alijs auibus
solet rarius inueniri. Hucusq Ysidor9.
Dicit etiam glo. super ysa. ij. q vesperti
liones lucem fugiunt. ceci enī sunt sicut
et talpe. puluerem lingunt. oleum de lam
padibus sugunt. in rimulis parietum se
abscondūt frigidissime sunt nature. Un
de sanguis vespertilionis linitus super
palpebras non sinit recrescere pilos. vt
dicit Constan. et hoc forsan est quia sua
frigiditate opilat poros. quibus opila
tis non recrescunt pili.

Incipit liber XIII

De aqua et eius ornatu.

Escriptis
proprietatibus ignis et aeris
restat vt de aqua rū effe
ctibus quātū spectat ad h
opusculū nūc aliqua di
camus. Dicitur autem aqua quasi equa. qz
nūq quiescit a motu donec superficies
eius adequet. vt di. Ysid. li. xij. Est itaq
elementū aqua sm̄ cōstā. frigidū et humi
dū respectu terre subtile et pspicuū p
prio termino nō cōtentū. deflueret enim
aqua ad nihilū nisi alieno termīo sistere
tur. Aque vo pprietatē describit basili9 i
generali in exameron dicēs. Aqua inqt
inter oīa elemēta est vtilissimū. celū enī
tpat. terrā fecūdat. aerem suis vaporib
incorpat et cōdensat. scandit in sublime
et celū sibi vendicat. Aque enī sunt om
niū nascētiū causa. quia fruges gignūt
arbores et plantas pducūt. sordes deter
gunt. peccata diluūt. potum cunctis ani
mantibus tribuūt. Est enī aqua terre con
iunctiua. penetratiua. repletiua. caloris
celestis nutritiua. omniū inferioꝝ tpa
tiua nisi enī hec inferiora suis exalatio
nibus temperaret. omnia in conflagra
tionē vi caloris verterētur. Hec ab ani
malibus potata nutrimentū transducit in
carnis vegetationē. Hec piscibus dat spi
raculū. sicut aer animantibus plet vitam
et animationē. Hec sui diffusione per in
teriores ptes terre facit ptiū eius vnio
nem terra enī pter intensionē siccitatis
dissolueret in puluerē. nisi ps cum parte
humorositate aquea vniret. Hec etiam
transiens p interiores meat9 terre a lo
cis p que transit in colore et sapore reci
pit imutationē. et ideo nūc salsa nūc dul
cis apparet. nūc clara nūc turbida. nunc
grossa nunc subtilis. Caret enī aqua de
terminata qualitate in colore et sapore.
vt sic esset omniū coloꝝ et sapoꝝ suscepti
ua facili9. Et ideo aqua quāto est i se pu
rior. tāto apparet obscurior. qm̄ ad ipius
colorationē ipam solaris radi9 nō subin
trat. Hec mouet a fundo siue a centro
ad circūferentiam. nec sistit donec equet
eius supficies sm̄ eque distantiā a cen
tro terre. Hec insup lucem a radijs so
lis susceptā reflectit in celestia et refun
dit. Et ideo qz supficiē habet speculares
p actionē reflexi luminis versū obiectaꝝ
imagines in se repsentat et intuentiū fa
cies ad modum speculi manifestat. hec
etiā radios ipsi9 substantiā penetrantes

diffundit ⁊ in ampliorē latitudinē extē/
dit. ⁊ ideo res in se visas facit apparere
maiores ꝙ̄ sunt in seipsis. Has aque ꝓ
prietates generales ⁊ alias plures i exa
meron poteris inuenire. Aquaꝝ aūt mł
tiplex est differētia. vt dicit idem. Aut
enī in aere originē sumit sicut est aqua
pluuialis. ⁊ hec q̄ celestis terre nascenti
bus maxime est vtilis. aut de visceribꝰ
terre scaturit. ⁊ erūpit. vt aqua fōtanea
⁊ putealis aut terrā pterfluit vt fluuia
lis. aut orbem terre lateraliter circuit vt
mare occeanū ⁊ mediterraneū. qđ omni
um aquaꝝ matrix est ⁊ origo generalis.
vt dicit ꝯstan. Aqua igit̄ pluuialis ex se
lucida est ⁊ clara subtilis leuis ⁊ sapida.
cuiꝰ claritas ostendit ꝙ ei nihil aliud ad
mixtū sit. leuitas đo ⁊ sapiditas subtilē
eius demōstrat substātiā. Inter omnes
aūt aquas melior est ad terre fecūdatiō
nem maxime q̄n cadit cū tonitruo. suo
enī motu tonitrꝰ discutit vaporem. vnde
fit ꝙ aquā subtiliat ⁊ depurat. que vero
niui est admixta. vel ex niue resoluta pe/
ior est. ⁊ ieiunis nō ꝯuenit. stomachū ei
percutit ⁊ contrahit. tussim gignit. dentes
stupefacit. vt dicit cōstan. De aquaꝝ au
tem differētijs quo ad earū qualitates
diuersas ⁊ varias efficacias. q̄re supra
li. vi. de potu aque. Ibi enī inuenies om
nia plane diffinita. Post aquā vero plu
uialē melior est fontana. ꝓcipue q̄ de pe
tra viua effluit aut de fonte alto scatu/
rit ⁊ descēdit. Fons enī est caput ⁊ origo
aque viue que manat ⁊ effluit cōtinue
de occultis ⁊ abditis terre venis. vn̄ fōs
quasi fouēs aquas est dictꝰ siue fundens
vt dicit Isido. Occultū enī habet de ve/
nis terre egressum. ⁊ de ꝓfundis petrarū
meatibꝰ consequit̄ ortū suū. Est eī fons
sue aque multiplicatiuꝰ. suiꝙ̄ ꝯmunica
tiuus. nulli enī se occultat. ita ꝑegrinis
sicut indigenis se cōmunicat. Item sui ⁊
aliorū est purgatiuꝰ. nam fontalis aqua
que effluit a solida petra limpida est et
sordiū maxime purgatiua. Item fons ē
renouatiuꝰ sui ⁊ aliorū immutatiuꝰ. naꝫ
aquas suas cōtinue renouat ⁊ renoua/
tionis ⁊ immutationis beneficium cun
ctis se in fontibꝰ immergentibꝰ admini

strat. vt dicit glosa sup psal. Itē sitis est
mitigatiuꝰ ⁊ refrigeratiuꝰ. estuantes enī
⁊ itinerantes refrigerat. ⁊ sitientibꝰ po
tum cōgruū administrat. Item locoꝝ si
bi adiacentiū est fecundatiuꝰ. nam loca
fontibꝰ magis vicina solent esse magis
graminosa florida et etiā sepius ampliꝰ
fructuosa. Item fons in medio sui ortꝰ
vbi primo de terra erūpit est pulueris ⁊
arenarū sibi obsistentiū a se reiectiuus.
nam vbi ebullit violentiā sui motꝰ pores
terrestres penetrat ⁊ diuidit ⁊ partem a
parte disgregat. Item fons ratiōne sue
claritatis ⁊ trāsparētie specularis ē ⁊ for
marū sibi obiectarū reꝑsentatiuuꝫ. Ex
ideo intuentiū facies apparent in fonti
bus ⁊ resultant. ⁊ tam rugarū ꝙ̄ aliarū
macularū deformitates se in aque fonta
ne transparētia manifestant. Itē fons
est s̄m qualitatē temporis hyemis. s. et
estatis sue qualitatis immutatiuꝰ. nam
s̄m macro. in hyeme fons calescat ⁊ esti
uali tempore refrigescat. Cuiꝰ ratio est.
quia calor in hyeme refugiens dominiū
cōtrarij sui petit interiora fontiū. ex cu
ius ꝑsentia ⁊ cōculcatione cōtinua ora
fontiū calefiunt. In estate vero contin
git ex causa cōtraria ecōuerso. nam exdo
minante caliditate in aera fugit frigidi
tas ad interiora meatuū ⁊ venarū fon/
tium. ⁊ ideo aque emanātes tunc tempo
ris inueniunt̄ frigidiores. Item fons ē
s̄m situm sui originis aquarū ad superio
ra emissiuus. ita enī alte in fistulis duci
tur sicut orit̄. si enī in montis vertice sca
turit. ad eandem altitudinis qualitatē
in altitudine in alio monte cōduci p fi
stulas cōsueuit. nec altius p violentiaꝫ
de facili ducit̄ ꝙ̄ in suo ortu primo erum
pere inuenit̄. Item fons ꝙ̄uis in suo or
tu fit ꝑuulus. tn̄ ꝓpter suā indeficienteꝫ
emanationē multoꝝ ⁊ magnoꝝ fluuiorū
est originaliter causatiuꝰ. Nullus enim
est fluuius qui n̄ ab aliquo fonte occulto
vel manifesto oriatur. vt d. cit Isidorus.
Item fons est aquarū lacualiū ⁊ alīs q̄ce
scentiū melioratiuꝰ ⁊ quasi viuificatiuꝰ.
quādo enim fons est modicus vbi scatu
rit ⁊ transit per magnū stagnū. aquas ibi
stantes efficit saniores. ⁊ etiaꝫ pisces de

gentes reddit simpliciter meliores. Itē
fons est a venis ⁊ meatibꝰ terre ꝑ quos
transit caloris ⁊ ꝟtutis ⁊ saporis recepti
uus. vt dicit Isi. ⁊ ideo fontes nūc sunt
calidi. nūc frigidi. nūc sulphurei ⁊c̄. ſm
diuersas scʒ qualitates terre ꝑ quā tran
sit. vt dicit Isid. li. xij. Est fons in italia
cuiꝰ aqua sanare oculoꝝ vlcera cōsueuit
Item est fons in africa cuiꝰ aqua voces
canoras facit. Itē fons est in boetia du/
plex. vnꝰ enī memoriā alter obliuionem
inducit. Item in ethiopia est fons rubei
coloris ex quo q̄ biberit statim lumphati
cus erit. Iteʒ in sicilia sunt duo fontes
que ꝑ vnus sterilē facit. alter sterilē fecū
dat. Fons est in Idumea quaſ in anno
mutans colorē. nam tribꝰ mensibꝰ videſ
puluereꝰ ac si esset cū puluere mixtus tri
bus sanguineꝰ. tribꝰ viridis ⁊ tribꝰ lim/
pidus. hic fons ab incolis fons iob nun
cupaſ. Iteʒ fons est in syloe ad radices
montis syon fluens. qui nō vniuersalibꝰ
equis. sed certis diebꝰ et horis ebullit.
Itē in sardinia sunt fontes calidi q̄ ocu
lis medenſ. fures arguūt nam cecitate
coꝝ facinꝰ detegiſ. Itē in egipto dicunt
esse fontē in quo faces accēse extinguūſ
⁊ extincte accēdunt. Itē apud garaman/
tes dicūt fontē esse ita gentē de die ꝙ nō
bibaſ. ⁊ ita ardentē de nocte ꝙ nō tanga
tur. Dicit scʒ Isi. Ex quo ꝑʒ ꝙ fons sa/
pit naturā sui fundi. nam si dulcē ⁊ pu/
ruʒ habuerit fundū. ⁊ dulcis ⁊ pura erit
aqua. ⁊ econuerso si sulphureꝰ fuerit fun/
dus atqʒ limosus. sulphur aut limū sa/
pit aqua. vnde si fons in suo ortu sit cor/
ruptus ⁊ viciosus. totū qđ inde effluxe/
rit viciosum erit ⁊ corruptū.

Capitulum primū

De puteo

P Uteus est lacus defossus a potu
dictus. vt dicit Isidorus. de su/
doribus enī terre ⁊ cataractis oriſ aque
quia ruptis terre venulis inferioribus
aqua quasi fumando euaporat. ex cuius
euaporatione aqua putealis generatur
vt dicit idem. Aqua vero putealis ſm cō
stan. inter aquas est grossior ⁊ indigesti
bilior. tum propter terre salsuginē. tum
etiam ꝓpter ipsius quietē ⁊ ꝓpter nimiā
elongationē ab aere. Iuxta fluuios aūt
aqua putealis de facili inuenitur ⁊ illius
aque substantia cōplexioni aque fluuia
lis assimilaſ. quādo vero puteꝰ sit iuxta
puteū. ille qui situaliter est profundior
aquā vicini putei minus ꝓfundi attra/
hit ⁊ in se recolligere ꝯsueuit. a terra au
tem circūstante saporē attrahit. ⁊ iđ nūc
salsam nūc dulcē se ostendit. Iteʒ aqua
putealis frequēter corruptōeʒ ꝯtrahit.
quādo nō moueſ. ⁊ ideo vt depureſ ⁊ sub
tilietur necesse habet vt sepius moueaſ
et hauriaſ. quanto aūt terre viue est vi
cinior. tanto aqua putealis frigidior et
dulcior cōmuniter experiſ. Item in hye/
me raro vel nunq̄ʒ cōgelaſ. nam ꝑ ꝑsen/
tiam aeris frigidi hyemali tꝑe calor fri
gori ꝯtrariꝰ ad interiora putei repelliſ. et
ideo aqua ipsiꝰ ex vapore calido īmutata
cōgelari nō ꝑmittiſ. imo calidior in hye
me q̄ʒ in estiuo tꝑe inueniſ. Item aqua
putealis ꝓpter situm eius in ꝓfundo cū
difficultate acquiriſ. ⁊ sine magno labo/
re ⁊ artificio vix hauriſ.

Capitulū secūdū.

De fluuio

F Luuius a fluendo est dictus ſm
Isido. enim fluuius est ꝑhennis
fluxus. quia cōtinue fluit ⁊ nisi eius in/
tercipiatur origo fluere nō desistit. Est
igitur considerare in fluuio quo ad flu/
xum ꝑhennitatē quo ad situm ꝓfundita
tem. quo ad motū circularitatē. per lon/
gissima enim terraꝝ spacia currere flu/
uius consueuit. Item quo ad ortum si/
ue suū originale principiū ⁊ finalem ter
minum amaritudinis qualitateʒ. omne
eī flumen originaliter per occultos mea
tus in capitibus fontiū a mari exit ⁊ per
manifestos transitus iterū in mare re/
dit. vt dicit glosa super Eccs. primo vbi
dicitur. Omnia flumina intrant mare
⁊c̄. vbi dicit hiero. Dicunt ꝑsi aq̄s dul
ces que mari influūt vel ardore solis cō
sumi. vel salsuginis pabula esse maris.
Sed noster ecclīastes aquaru. scʒ cōdi/
tor. dicit eas per occultas terre venas ad
capita fontiū regredi ⁊ de matrice abyssi

so in sua principia ebullire ⁊c. Item est
considerare in flumine quo ad mediũ ꝓ
gressuꝫ inter suũ finem ⁊ principiũ dul
cedinis saporositatẽ. nam aqua fluuia/
lis in venis fontiũ per quas transit cola
tur. vbi a sua salsugine spoliata cõtrahit
saporem potabilem ⁊ in dulcedinem cõ/
mutat. vt dicit Isido. Item quo ad aspe
ctum specularẽ perspicuitatẽ. substantiã
enĩ habet puram luci peruiã ⁊ ad modũ
speculi dyaphanã vnde rerũ imagines
obiectarũ in fluminis supficie repsentã
tur. Item est considerare quo ad flumi/
nis substantiã mũdiciam ⁊ puritatem.
quo ad eius cursum velocem ⁊ ꝓcipiteꝫ
velocitatem. quo ad impetus sui maxi/
mam virtuositatẽ. quia omnia obstacu/
la ⁊ cunctos obices diruit. cuius rapaci
tati nihil finaliter resistit. sua enĩ impe/
tuositate omnia in se proiecta vel secum
rapit vel saltem ad ripam ducit. naues
onustas suo impulsu agitat et impellit.
rotas etiam grauissimas celeriter ꝑ vio
lentiam circuuoluit. sordes etiam in se
proiectas recipit. sed motus sui impetu
receptas dissipat ⁊ dissoluit. Fluminis
enim est sui et locorũ per que transit mũ
dificatiuus. ⁊ aquarũ lacualiũ et stagno
rum per quas subintrat renouatiuus et
a corruptione cõseruatiuus. piscium di
uersi generis nutritiuus. ⁊ fetoris ⁊ ma/
li saporis in piscibus lacualibus ⁊ palu/
stribus abstersiuus. ⁊ qualitatis eorum
immutatiuus. habet etiam flumen siue
fluuius quo ad effectũ multiplicem vti/
litatem humanis vsibus congruentem.
nulli enim beneficiuꝫ suum denegat. sed
omnibus quantũ est de se. se cõmunicat
vnde tam iumentis ꝗꝫ hominibus tam
paruis ꝗꝫ maioribus equaliter admini
strat. sordes ⁊ immũdicias tam corporũ
ꝗꝫ vestium mũdificat. estuantes refrige/
rat. sitientes potu reficit ⁊ recreat. loca si
bi adiacentia irrigat ⁊ fecundat. humo
ris sui effluentia radices et semina hu/
mectat ingrossat ⁊ impinguat. vt patet
in egypto. vbi iacto semine in ortorum
moreꝫ a nilo flumine omnia campestria
irrigant̃. vt dicit Rabanus super. xi. ca.
deut. Terra tua nõ est sicut terra egypti

⁊c. sua circũfluentia ciuitates ⁊ alia ha/
bitacula munit ⁊ fortificat. tam victua
lia ꝗꝫ mercimonia ad ciuitates deferen
tes homines locupletat. arene accumu/
latione et terre limose compositione in/
sulas format. loca nutritionibꝫ cõgrua
coadaptat. De aqua vero fluuiali dicit
Constan. ꝙ illa est melior que tendit ad
ortum solis. et que a latioribꝫ montibꝫ
ortum sumit. que vero tendit versus oc/
cidentem min᷑ est laudabilis. Dicit eti
am ꝙ flumina quanto sunt a ciuitatib᷑
remotiora tanto puriora sunt ⁊ nutrien
dis piscibus aptiora. Fluminib᷑ enim
influũt ciuitatũ sordes ⁊ lauature balneo
rum lutiqꝫ effusiones ⁊ huiusmodi ex ꝗ
bus aqua fluuialis aliquãdo contrahit
corruptelam vt dicit ideꝫ. Aqua fluuia
lis est laudabilis cui᷑ fluxus est velox for
tis currens super lapides paruos ⁊ fun/
dum arenosum siue argillosum solidum
sapidũ ⁊ mundũ. Nam ex qualitate ter
re per quã fluit colorem contrahit ⁊ sapo
rem. ⁊ ẽm hoc variant̃ fluuiorũ tam no/
mina ꝗꝫ ꝓprietates. vt dicit glosa super
Ieñ. ij. Quãuis enĩ flumina cõmunẽ a
mari sortiant̃ originem. a locis tamen ꝗ
bus oriũtur ⁊ per que transeũt sicut colo
rem ꝯtrahũt ⁊ saporem sic ⁊ nomẽ. Quã
uis enĩ multas aquas in se recipiat flu/
uius influentes. ꝗꝫdiu tamen cognoscit̃
primus ⁊ principalis alue᷑. nomen pri
mũ ꝑdere non defacili cõsueuit. Aquas
enim quas influendo recipit. re ⁊ nomi/
ne sibi incorporat atqꝫ vnit. vnde fluui᷑
ꝗꝫuis sit paru᷑ et modicus quãdo de pri
mo fonte primo effluere incipit. quãto
tamen a suo principio plus elongat̃ per
aquarũ influentiã. tanto plus crescit vt
ptꝫ in danubio germanie fluuio. de quo
dicit Isido. libro. xiiij. ca. penul. ꝙ a ger
manicis montibꝫ ex parte occidẽtis ori
tur ex fonte paruo pergens contra orien
tem. lx. fluuios in se recipit. et. vij. ostijs
in ponticũ mare fluit. Utilis est autem
omnis fluuius ꝗꝫdiu riparũ suarũ ter/
minos non excedit. Sed quãdoqꝫ ym/
briũ inundatõne seu niuiũ resolutione
terminos alueí sui egredit̃. tũc vicine t
re planicieẽ destruit sepius ⁊ submergit.

de nilo fluvio.

Sunt autem fluminum duo genera. vt dicit Isido. li. xiij. ca. penul. Unū dicitur flumen viuū de quo virgil'. Donec me flumine viuo abluero ⁊c. Aliud est torrens aqua scilicet cū impetu veniens et recedens. dicitur autē torrens qꝛ pluuia crescit. siccitate vero torrescit. i. arescit. cui greci ab hyeme nomen dederunt quādo crescit. nos ab estate quando desiccat ⁊ arescit. Est autē decursus torrentis impetuosus ⁊ fortis. ⁊ ideo quelibet sibi obuiantia diruit ⁊ cū impetu secum trahit. vbi autē fluit terram concauat ⁊ corrodit. ⁊ lapillos ac paleas coaceruās post se vestigia derelinquit. vias destruit. vicina mergit. in mare descendit.

Capitulū tertium
De amne gange

a Omnis dicitur fluuius nemore et frondibus redimitus siue circūseptus. vt dicit Isidor'. sic ex amenitate vocatus. iuxta quē abūdant herbe medicinales. volucres siluestres nidificant. In cuius decursu fere potuz sumentes vel feruore estus se refrigerant ex cuius vicinitate ibi abūdant pascua et suū vigorem ⁊ virorem diutius retinent ⁊ reseruant. Sunt autē quedā flumina de quibus specialiter fit mentio in scriptura. sicut phison gyon tigris vero eufrates iordanis ⁊c. Est autez phison ganges fluui' vt dicit Isido. li. xiij. a gagaro rege dictus ganges. Hic exiens de paradiso circūit terraz euilath indie septētrionis. Et dicit phison. i. caterua. qꝛ decem in se recipit flumia. Interꝑtatur etiā mutatio oris. quia mutatur a facie quā habet i paradiso. Et hoc tribus modis sicut dicit magister in histo. In colore. qꝛ alibi clarus. alibi obscur'. alibi turbidus. In quātitate qꝛ alibi paru' alibi magn' ⁊ diffusus. Et in sensu. quia alibi frigidus. alibi calidus. Hic fluui' abundat arenulis aureis ⁊ gemmis ꝓciosis. in cuius etiaz litoribus crescunt arbores et herbe medicinales.

ganges. x.

Capitulum. IIII.
De gyon qui nilus dicitur

al' geon

nilus

g Gyon qui et nilus est fluuius mesopotamie de paradiso exiēs. Et dicitur hiatus terre vel terreus quia turbidus est ⁊ limosus. Oritur autem non procul ab athlante ⁊ circūit terram ethiopie ⁊ descendit per egiptum et irrigat plana ei'. vnde dicit Hiero. super amos. viij. ibi defluet quasi riu' egipti ⁊c. Nilus dispositione dei totam egiptum semel in anno irrigat cumulis arenarum claudentibꝫ ostia eius ne defluat in mare. post irrigationem autem solutis cumulis redit in alueum suum. et sic tandem mare ingrediens a mari absorbetur. Hic fluuius nutrit reptilia multū nociua ⁊ venenosa sicut cocodrillos ⁊ bestiolam que dicitur enidros. de quo dicit Isidor' libro. xij. ca. ij. Enidros inquit est bestiola ex eo nuncupata qꝫ in aquis versetur ⁊ maxime in nilo. que si inuenerit cocodrillū dormientem. volutat se in luto primo ⁊ intrat per os eius in ventrē et carpit omnia interiora eius ⁊ sic moritur. Dicit etiam glosa super. xxiiij. ca. Eccl. ibi quasi gyon qui est nilus fluui' turbulentus est ⁊ multū contrahit limi vnde limositatis ratione quā secum ducit terrā per quā transit frugiferaz ⁊ valde fertilem facit.

Capitulū quintū
De tigri

t Tigris fluuius est mesopotamie de paradiso egrediens pergit contra assirios. vt dicit Isidorus: qui post multos circuit' intrat mare rubrum. Uocatur autem hoc nomine propter impetum et velocitatem ad instar tigris animalis nimio impetu percurrentis. Dicit autem Josephus qꝫ tigris oritur in armenia ex eodem fonte quo oritur eufrates. ⁊ vocatur diglath quod sonat acutum vel angustum. currit enim anguste et acute ad modum sagitte propter qd tigris lingua persica, id est, velox vel sagitta nūcupatur. a velocitate decurrente dicitur tigris.

Capitulum sextū.
De eufrate

Cap. vj De paradiso terrestri.

Fuit aūt locus ille vt ait damascenus exultationis omni ... prophetarium; qui terra celsior positus est et temperato ac purissimo aere circum fusus, plantis semper floridis ornatus est bono odore plenus milliumque irrationabilium inhabitat ibi. Insuper mille sunt ibi tempestates et his fructificant ibi arbores. et in ecclesiastica historia paradisus est locus delicatissimus: vbi modo est enoch et helias continentes vitam suam per esum ligni vite et aliorum que sunt ibi

Eufrates est fluuius mesopotamie de paradiso exiens copiosissimus in gemmis. qui per mediam babiloniam fluit. hic ab vbertate nomen accepit. nam hebraice eufrata frugifer dicitur ꝛ interpretatur. mesopotamiam autem perfluit in quibusdam locis ꝛ irrigat sicut nilus egiptum. Salustius autem autor certissimus asserit tigrim ꝛ eufratem de vno fonte manare in armenia. qui per diuersa loca exeunt spacio multorum miliū in medio derelicto. terra autē que ab ipsis ambitur mesopotamia dicitur. huc usque Isido. li. xiij. ca. penul.

Capitulum VII

De dorice

Dorix est fluuius secundum glosa super Ecci. xxiiij. qui alio nomine dicitur atexis vel arapsis. amnis armenie qui oritur ex eodem monte cū eufrate sic dictus eo quod rapacitate omnia prosternit. vt dicit Isido. li. xiij. vnde cū alexander eum vellet transgredi ponte fabricato tanta violentia inundauit vt pontē dirueret. Hic breuibus interuallis ab eufratis ortu caput tollit. ac deinde in caspiū mare fluit vt dicit Isido. ibidem. Dorix aūt dicitur a grecis a parte terre ipsorum. nam illa patria vbi fluit lingua ipsorum dorica vocatur. vt dicit glosa super Ecci. xxiiij. Hic fluuius quasi quoddam brachiū videtur esse tigris vel eufratis vel vtriusque cum ex eodem fonte in armenia oriatur. propter quod dicitur abūdare gemmis ꝛ herbis aromaticis quarū vsus cōuenit medicine. dorix aūt medicamentū generationis interpretatur. mediāte itaque tigri vel eufrate exire de paradiso dicitur ꝛ prodire.

Capitulū octauū.

De Iordane

Iordanis iudee fluuius a duobus fontibus quorum vnus ioral/ter dan vocatur. iordanis nominatus est. vt dicit Isidorus libro. xiij. nascitur autem sub libano monte diuidens arabiam ꝛ iudeam qui per multos circuitus iuxta hiericho in mare mortuū influit. quod ipm absorbet penitus ꝛ consumit. Hic fluuius tempore messis triticee que solet in palestina vernali tempore iam maturescere consueuit plus solito abundare quod accidit ex ymbris serotinis inundatione et ex niuium resolutione sicut dicitur in historijs ꝛ in glosa super Josue. iij. dicitur Jordanis ripas aluei sui tempore messis impleuerat ꝛc. Et ecci. xxiiij. fere dicitur idem. Hic fluuius est in multis priuilegiatus. Primo quia regionē fideliū iudeorum a regione incredulorū iudeam scilicet ab arabia separat. Secūdo quia corā filijs israel se aperuit ꝛ eis ad terram promissionis transitū plens. in arche domini ꝛ populi presentia se diuisit. vt dicitur Josue. iij. Tertio. quia leprā naaman syri abluit ꝛ mūdauit. iiij. Regū. v. Quarto. quia per sui diffusionē sanctitati helye ꝛ helysei testimoniū perhibuit. quia vtriusque imperio obediuit. vt patet. iiij. Regū. ij. Quinto. quia ferrū contra naturā aliarum aquarū non abscondit in fundo. imo vsque ad suā superficiem illud remittens prophete qui perdiderat ipsum vt reciperet eleuauit. vt legitur. iiij. Regū. vi. ca. Sexto. quia ex contactu mūdissime carnis domini sācitificari meruit. quo mediante domin⁹ vim regeneratiuā aquis contulit ꝛ humane salutis sacramentum in aqua fieri ordinauit. vt patet Luc. iij. Septimo. quia in iordane Johannes bapti. et celos apertos videre et vocem patris audire meruit. quādo totius trinitatis mysteriū in baptizando dominū intellexit. Sunt ꝛ alia flumina que nominātur in scriptura. sicut sunt abana ꝛ pharphar que sunt fluuij syrie fluentes iuxta damascenū. quorum subductione orti damasceni irrigantur et multiplici genere herbarum ꝛ arborum ac fructuum multiplicatione fecundantur. de his dicitur. iiij. Regū. v.

Capitulum. IX.

De gazan

Gazan est fluuius medorum. qui alio nomine dicitur ydapses. qui a quodam rege medorū sic vocatus est. oritur autem in oriente ꝛ rubro mari excipitur. in vinculis aūt syrios super hunc

fluuium due tribus ⁊ dimidia. que a sal
manassar rege assyriorũ captiue in assy/
rios sunt deducte pmanere exules sunt
coacte. vt patet. iiij. Regum. xviij. sicut
due trib9 captiuate a nabuchodonosor
super fluuiũ chobar in babiloniam fue/
runt multis temporib9 collocate. vt pa/
tet in Ezech. primo. Est autem chobar
fluuius babilonic9 per paludes babilo/
nie se diffundens a tigri vel eufrate or/
tum ducens ac in vnum ipsorũ iterũ re
diens siue cadens. vt dicit Hiero. super
Ezech. Fluui9 autem chobar parte sui li
toris abũdat salicib9 ⁊ carectis. sicut di
cit glosa super locũ illũ. Isa. xviij. vltra
torrentem salicis duceris. hunc torren/
tem vocat babilonie flumen super quod
residens popul9 dei non resultat. immo
plorat. sicut scriptũ est super flumina ba
bilonis ⁊c. Sunt et alia flumina multũ
famosa. sed de illis hic tacem9. qr de eis
mentionẽ in biblia nõ habem9.

Capitulum. x.

De lacu in generali

l Acus est latentium aquarũ re/
ceptaculum in quo aqua retine/
tur. nec fluctibus admiscetur. vt dicit
Isidor9 libro. xiij. quod greci limũ. id est
stagnũ vocant. nam fontes labunt in flu
mina. flumina vero in freta discurrunt.
lacus autem stat in loco nec fluit. ⁊ ideo
dictus est lacus quasi aque locus. vt di/
cit Isido. aquas enĩ quas scaturiẽdo vel
influendo recipit alis non transfundit.
Pisces aũt lacuales. vt dicit Constan.
minus sunt laudabiles q̃ fluuiales. nã
sua limositate pisces quos nutrit quasi
limũ sapientes reddit. herbas superfluas
gignit in quib9 ranas ⁊ vermiculos mul
tos nutrit. aqua fluens lacus subintrãs
et influens. ipsorum aquas recentiores
efficit ⁊ ipsas a corruptione custodit. ex
nimia vero aquarũ receptione frequen/
ter ripa stagni rumpit ⁊ quicq̃d diutius
intus nutritũ est subito inanit. Aqua
autẽ lacualis ceteris est grossior ⁊ aq̃s
fluuialibus ad potandũ minus laudabi
lis experitur. nam talis potus sepe asthm
aticus multas generat in corpore passio/
nes. vt patet supra li. v. de aque potu. cõ/
trahit autem aqua lacualis diuersas vir/
tutes ex fundo ⁊ situ vbi recolligitur. si/
cut exemplificat Isido. li. xiij. ca. xiij. de
diuersitate aquarum dicens. In ethio
pia inquit lacus est quo perfusa corpora
velut oleo nitescunt. Etiam lacus est in
africa que canoras facit voces. Item in
italia est lacus qui bibentib9 aquã ipsi9
tedium vini facit. in reatinis paludib9
iumentorũ vngulas indurari dicitur.
Item in asfaltico lacu iudee nihil viuũ
habens animam mergi potest. In indis
sydẽ est stagnum in quo nihil natat sed
omnia submerguntur. In tragodicide ẽ
lacus in die ter amarus et totiens dul/
cis. Hec omnia recitat Isido. in li. ⁊ ca.
supradicto. Hec autem ⁊ alie cõsimiles
aquarum putealiũ ⁊ lacualium diuersi/
tates accidunt ex varia qualitate venarũ
terre per quas transeunt tales aque. vel
a natura et dispositione fundi vbi aque
huiusmodi recolligũtur.

Capitulum. XI.

De lacu asphalti

l Acus asphalti mare mortuũ nũ/
cupatur. mare propter eius ma
gnitudinem ⁊ profunditatem. mortuũ
quia nihil gignit viuũ. nihil enĩ recipit
ex genere viuentiũ. vnde nec pisces ha
bet nec volucres. sed quecũq3 viuentia
mergendo temptaueris quacunq3 arte
statim resiliunt. ⁊ q̃uis vehementer illi
sa. confestim excutiũtur. sed neq3 a ven
tis mouet bitumine turbinis ventis resi
stente quo omnis aqua stagnat. neq3 na
uigatõnis patiẽs est. omnia aũt vita ca
rentia in pfundũ mergunt neq3 materi
am aliquã sustinet nisi que bitumie illu
stratur. extinctã lucernã in eo submergi
accensam vero supnatare dicũt. hic loc9
asphalti. i. bituminis vocat siue mare sa
linarũ. ⁊ est in iudea inter hiericho ⁊ za
cham. longitudo ei9 vsq3 ad zoroas ara
bie dirigit stadijs septingẽtis ⁊. lxxx. lati
tudo ei9 stadijs centũ. vel vsq3 ad vicinia
zodomor. Hucusq3 Isi. li. xiij. l ca. de la
cis ⁊ stagnis. In historijs di. mgr ca. de
subuersione zodomorũ in fine. Hic lacus

nigras glebas bituminis euomit. et ideo lacus asphaltides dicitur. in cuius ripa poma in arboribus nata usque ad maturitatem coloris sunt viridis. que si matura incidas fauillas intus inuenies. vnde ait Josephus. fauilla terre sodomorum fidem habet. simile dicitur in glosa super secundam petri. ij. ca. super locum illum. ciuitates sodomorum in cinerem redigens etc. sed iam re adhuc voluit dominus regionem contra positam speciem pristine pene. nascuntur ibi poma pulcerrima que ex se cupiditatem edendi spectantibus generant. que si carpas fatiscunt et resoluuntur in cinerem. fumumque excitant quasi adhuc ardeant.

Capitulum. XII.

De lacu tyberiadis

l Acus tyberiadis ab opido tyberiadis est vocatus quod quondam herodes in honorem tyberij cesaris condidit. Est autem stagnum maximum siue lacus omnibus lacubus in iudea salubrior et ad sanitatem corporis efficacior. Circuit autem stadia centum. lx. vt di. Isi. libro. xiij.

Capitulum. XIII.

De stagno genesar

s Tagnum genesar vt dicitur ibidem est lacus amplissimus in iudea. qui longitudine. clx. stadijs extenditur. latitudine. lx. diffunditur. aquis crispantibus auram non ventis. sed de ipso sibi creans. vnde et genesar dicitur greco vocabulo quasi generans sibi auram. denique per diffusiora spacia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur. vnde purior est haustu eius et dulcior ac abilior ad potandum. Hucusque Isido. Propter magnitudinem vero eius sepe in euangelio mare vocatur. non quia sit mare. sed potius est quedam magna iordanis refusio. vt dicit glosa super Johan. ca. vi. Consuetudo est autem hebreorum omnem talem aquarum congregationem vocare mare. et ideo sepe maris nomine nuncupatur.

Capitulum. XIIII

De piscina

p Iscina est aqua ad nutriendum pisces collecta. Quis per antifrasim aquarum collectio non habens pisces piscina sepius nominetur. vt dicit Isidorus. Ad bonitatem autem piscine exigitur fundi soliditas aque influentis puritas et influentie continuitas. vbi enim fundus est limosus et paludosus. pisces saporosi nullatenus nutriuntur. vbi etiam recens aqua non fluit aque stantes et non mote de facili corrumpuntur. et ideo ad piscine renouationem per canalas et fistulas aque dulces et recentes inducuntur vallibus et aggeribus ne influentes aque effluant piscinarum termini minuuntur. De piscinis etiam riuuli ad ortorum irrigationem deducuntur herbe et arbores iuxta piscinas site magis virentes et fructifere inueniuntur.

Capitulum XV

De riuo

r Iuus a rigando est dictus. vt dicit Isidorus. nam a fonte vel a riuo fluuius ducitur vt inde ortus irrigetur. naturam enim et effectum sui originis sapit riuus. a fontali origine mediante riuo procedit fluuius siue lacus. vt dicit Ainice. Est autem riuus immundiciarum purgatiuus. terre fecundatiuus. potus animalibus et auibus ministratiuus viroris et pulcritudinis in herbis et floribus conseruatiuus. lapillorum et arenularum attractiuus.

Capitulum. XVI

De fluctu

f Luctus a flatu est dictus. ventorum enim impulsu aque agitate fluctuant. quarum eminens liquor qui semper in motu est vocatur vnda. Et est vnda ab eundo dicta. eo quod continua agitatione mota numquam quiescit. vt dicit Isid. li. xiij. fluctus autem mutuo se collidunt. vt nunc sursum nunc deorsum mutuo se agitent et impellant. et ex frequenti allisione mutuo spumam ex se gignunt. arenulas et varias fundi particulas secum admiscendo sursum ferunt pisces alliduntur et ex motus sui impetu meliores reddunt. ex ventosi aeris subintra

tione fluct⁹ intumescit. ⁊ s̄m vēti impe/
tum nūc ascendūt nūc descendūt. ex con
cussione mutua aerē concitāt ⁊ ventum
gignūt. naues eleuāt ⁊ ad ripas depri/
mūt ⁊ litora se cū strepitu ↄstringunt. sȝ
sunt i motu ⁊ quiescere nō p̄nt aut ei penit⁹
desiciūt aut vndiqȝ se agitāt ⁊ diffūdūt.

Capitulū. XVII

De gurgite

g Urges est in flumine locus alt⁹
siue profundus. a gutture gur/
ges est dictus. vt dicit Ysido. eo q̄ aq̄s
influentes absorbeat ⁊ absorptas itera/
to reuomat ⁊ remittat. vnde ꝓpter sui ꝓ
funditatē motu circulari ⁊ reflexo circū
fertur. propter qd̄ natātes de facili i gur/
gite periclitanť. In gurgite etiam pisces
maxime se occultant ⁊ vix q̄diu gurgitē
non exeunt capiūtur.

Capitulū. XVIII.

De tramite

t Rames est prim⁹ aque seu flumi
nis decursus ⁊ exitus ↄtinuus a
fonte exiens ac meat⁹ sui alueū non reli
quens. a fonte eni effluere incipit. ⁊ quo
usqȝ mare intrauerit infra aluei sui limi
tes cōtinue fluere nō desistit. fundū suū
cōcauat ⁊ cōsumit. nauigio maxime con
uenit pisces maiores nutrit. qꝛ recentio
rem aquā ⁊ fundū puriorē habere gene/
raliter cōsueuit. cuȝ maiori impetu fluit
q̄ aliqua alia pars aque. ⁊ ideo naues at
qȝ lignorū strues celerius secum trahit.
et ideo trames dicitur a traho is. vel trāſ
mitto tis. quia omnia imposita trahit ce
lerrime et transmittit. quanto eni aque
cursus in suo tramite est recentior tan/
to est velocior. et omnia velocius secum
ducit siue trahit.

Capitulum. XIX.

De alluuione

a Lluuio alluuionis ⁊ hec alluuies
dicitur latens ⁊ lenta aquarum
inundantia. ab alluendo vel abluendo
dicta. abluit enim terram per quā trāſit
et abluendo consumit. vnde sub terra/
nea riparū cōnsumptio ex aqua facta al
luuio dicitur Job. xiiij. alluuione pau/
latim terra cōsumiť ⁊c. quāto autem per
absconditas riparū concauitates melio
ri fluxu se diffundit. tanto periculosius
litoris soliditatē dissipat ⁊ dissoluit. nā
ripe supficies exterius solida creditur.
quia eius consumptio interior nō vide
tur. sed ideo pes calcantis ripam facil⁹
labiť. qꝛ cōsumpta interiori soliditate
latēs vacuitas nō caueť. vt dicit cesi.

Capitulum. XX

De abysso

a Byssus est aquarū profunditas
impenetrabilis. a qua fontes et
flumina oriuntur. omnes enim aque de
abysso exeunt ⁊ ꝑ occultas venas ad ma
tricem abyssum reuertūtur. vt dicit Ysi
dorus li. xiij. vnde dicitur abyssus quasi
abuisus. quia eius ꝓfunditas videri nō
potest. vel dicitur abyssus quasi sine byſ/
so id est sine candore. quia propter ni/
miam distantiam a fonte luminis lucis
pulcritudine caret et decore. vt dicit Jo
hannes damascen⁹ Abyssus nihil aliud
est q̄ aqua multa cuius finis est incom/
prehēsibilis et inuisibilis. quia ad eius
terminū lucis diffusio non attingit. vel
dicitur abyssus quasi sine base. quia ei⁹
fundamentū ⁊ sustentatio sensu non vi
detur. Et ideo primordialis materia qꝛ
in principio nō erat forma determinate
distincta. abyssus ab Augustino est vo/
cata. propter quod dicitur in libro con
fessionum. xij. Abyssus est corporale il/
lud quod fecit deus vt esset materia cor/
porearū rerum informis sine ordine ⁊ si
ne luce vnde abyssus idem est quod pri/
ma materia. Ut dicit Augustinus in li
bro d̄ simbolis. Terre inquit ⁊ abyssi no
mine materiam nūcupauit que de nihi
lo facta est vt ordinatissimo dei munere
primo capax formarum fieret. et dein/
de formarentur quecunqȝ sunt formata.
vnde eadem materia aqua est dicta. tuȝ
quia fluida. tum etiam quia omnis for/
me est susceptiua. Unde dicebatur ter/
ra propter naturalem stabilitatē vel so/
liditatem scd̄m quam erat generationi
et corruptioni subiecta. Abyssus ꝓpter

informitatē quia nulla erat forma disti|cta. dicebatur τ aqua ꝓpter formationis possibilitatē ſcḋm quā erat omnis forme. τ qualitatis potētialiter receptiua. vt di|cit Augus. Abyssus itaq̄ ex se habet ob|scuritatem. profunditatē omnium aqua|rum τ fluuiorum capacitatem insatiabi|litatem. quia nunq̄ tot aquas recipit quin plures recipere possit. inscrutabi|litatem. inexhaustibilitatem. cōmuni|cabilitatem.

Capitulum. XXI.

De mari

Mare est aquarum collectio tam dulcium q̄ salsarum. vt di. Isi|dorus libro. xiij. proprie autē di|citur mare. eo q̄ aque eius sunt amare. vt dicitur ibidem. Et sequitur. vocatur autem mare equor ab equalitate. eo q̄ equaliter sursum est. Quāuis enī aque maris fluctuantes velut montes erigan|tur. sedatis tamen tempestatibꝫ iterum adequantur. vt dicit idem. Idem autē dicitur pelagus quasi pellens vndas. q2 in mari fit vndarū et procellarū motus cōtinuus et impulsus. Mare autem vt dicit idem ibidem. q̄uis omniū fontiū se recipiat aquas τ flumina. ex tanto ta|men aquarū concursu nō suscipit incre|mentū. quod accidit ex hoc. vel quia ei9 magnitudo influentes vndas non sen|tiat. vel quia amara vnda fluentiū con|sumat. vel quia ipse nubes multā aquosi|tatem ad se attrahunt. siue q̄ illas aufe|rant partim venti partim sol exiccet. seu quia aque dulces ꝑ occulta quedā fora|mina ꝑcolate redeant ad capita fluuio2 τ fontiū reuolute. Dicit q̄ Isi. li. xiij. Scḋm ambro. aūt et basiliū in exame|ron. mare est aquarū aggregatio multi|plicata ꝑ diuersa loca τ noīa. sed tamen ꝯtinuatione vna semꝑ mota vaga sono|ra spumosa in fluxu τ refluxu lune natu|ram imitans. cui9 virtute τ influētia co|hibet. Est aūt mare caput τ hospitiū flu|uiorū. fons ymbriū. quo sibi discrepan|tes populi copulant. subsidiū in necessi|tatibꝫ. refugiū in periculis. itineris com|pendiū laborantis lucrū. De mari etiam dicit Aresto. in li. metheo2. omniū aqua|rū mare est principiū τ origo. h̄ est aqua|rum quies. τ diuidit in reliqua maria. Causa aūt propter quā fit in mari salse|do τ amaritudo est. q2 duo sunt vapores humidus vapor τ siccus. subtilis τ aquo|sus. resoluit pars subtilior per motū so|lis τ remanet grossior. τ calore solis cum calefiat efficitur salsum q̄ḋ remanet et amarum. vt sudor τ vrina ex adustione. Fit enī res amara quādo remanēt par|tes terrestres aduste aqueis τ insipidis partibꝫ cōsumptis. τ de amaritudine ꝑ adustionis intensionē fit salsedo. vt pa|tet in cinere p quo aqua colata sentitur salsa. Item aresto. in eodem. Aqua ma|ris salsa grauior est aqua dulci. quia hec grossior. illa vero subtilior. cui9 signū est. quia ouum natat in aqua salsa τ non in dulci. τ ꝓfundius submergitur nauis ca|rena in aqua dulci q̄ in salsa. Et ideo i mari mortuo non mergit animal nec ge|nerat. quia vincit in eo siccitas. Itē in li. de animalibꝫ. In mari est aqua et pōt ab eo extrahi salsedo. quoniā si homo ac|ciperet vas ferreū nouū crudum τ clau|serit ei9 orificiū τ iniiceret ipsum vacuū in mari per diem et noctem. intrabit in ipsum aqua dulcis. Item idem in libro metheo2. Aque dulces eleuant propter leuitatē suā sursum. τ aque salse descen|dunt propter grauitatē suā deorsū. τ q̄ḋ salsum est remanet in terra et dulce eua|porat. Item idē libro de elementis. Ma|re in actionibꝫ suis imitat naturā lune. q̄ḋ patet. quia quandocūq̄ luna orit in aliqua hora diei vel noctis. tunc flumen ingrediēs mare in illa regione in q̄ orit luna extēdit ipm mare ita q̄ aqua illius fluminis redit ad partē loci a quo cucur|rit ac si esset ꝑ violentiā repulsa. τ cum est luna in cardine inferiori. incipit aq̄ diminui sicut quādo luna vult oriri aq̄ incipit augmētari. vnde sicut ferrū seq̄|tur adamantē. ita mare cursum lune se|quit τ virtutē. quere supra li. viij. in ca. de luna. Itē inspissat quoq̄ mare p9 ascē|sum stelle q̄ vocat canicula. τ mutat colo|rem τ efficitur nūc viride nūc ceruleum nūc turbidū nūc clarū. Item macro. in

quare mare

mare equor

pelagus

aqua ma[r]…

ferrū […]

libro ciceronis. Occeanus in incremē/
to lune ordinem istū tenet. Nam primo
die crescentis lune fit copiosior solito.
quia tunc mare plenū est in summo. de/
inde minuit̃ secūdo. ⁊ sic descendēdo mi/
nuitur vsq3 ad diem septimū. ⁊ tunc est
maxime in vltimo defectu. Incipit autē
paulatim crescere iterū vsq3 ad diem se
ptimū. Die itaq3 quo luna est. xiiij. quā
do totaliter est plena. est iterato mare in
suo augmento summo ⁊ iterū incipit mi
nui per dies septem alios. Ita quādo lu
na est. xxi. est iterū in suo mīmo. Et cre
scendo incipit ascendere per septē alios
dies ita ꝙ quādo luna est. xxviij. tūc ite/
rū est in suo summo. Et sic semꝑ mare q̄
tuor recipit immutatōnes quolibet mē
se. duas scȝ crescēdo. ⁊ duas in decrescen
do ſm augmentū vel decrementū ipsi⁹ lu/
ne. Semꝑ itaq3 est mare in suo augmē
to ⁊ vigore quādo luna plena est lumine
vel versus celū vt in nouilunio. vel vsus
terrā vt in plenilunio fieri consueuit. et
quanto luna in susceptione siue in amis
sione luminis sui plus proficit vel defi/
cit tanto mare crescit amplius aut decre
scit. Item mare ſm Aresto. in li. vegeta
bilium. fundū ⁊ litus habet durum. soli/
dum ⁊ arenosum ⁊ signum hui⁹ ꝙ mare
sit salsum super arenas est. quia obtinue
rūt in eo partes terree sicce quia sunt sal
se. ⁊ existentia aque diuisit lutū per par/
tes suas. ⁊ ideo terra mari propinq̄ are
nosa est. Inter partes vero eius areno/
sas diuersi lapides et gemme mire vir/
tutis procreant̃. ⁊ arenarū attritu polite
per vndarū maris motū ad litora iactā
tur. Preter istas autē maris ꝓprietates
sunt quedā alie cōmunes ⁊ omnib9 fere
note. quas tamē ꝓpter simplices bonū pu
taui hic apponere vt materiā habeāt ali
qua mystica p eaꝝ similitudinē simplici
bus suadere. Est itaq3 mare suipsi⁹ pur
gatiuū. oīa eni cadauera ⁊ immūda a se
reycit. ⁊ oīa immūda ⁊ mortua ducunt
per mot⁹ violentia expellit. vt dicit greg.
Itē mare est p occultissimas venas sui
abyssi diffusiuū. ⁊ tam fontib9 q̄3 flumi/
nib9 materiā sui flux⁹ ꝯtinue ministratiuū
vt dicit Hiero. sup Eccl. Itē mare est
afantiū ⁊ monstroꝝ multiplicis forme p
ductiuū. mare eni lōge plura pducit mō
stra ⁊ mira q̄3 facit ipsa terra. sicut dicit
Raban⁹ sup Ecc. xliij. ibi. Illic pclara ⁊
mirabilia opa ⁊ varia bestiarū ⁊c. Et in
ps. Illic reptilia quoꝝ nō est numerus.
Item q̄3uis mare substantialit̃ sit molle ⁊
liquidū. durissimarū tñ rerū tam anima
tarū q̄3 inanimataꝝ ē generatiuū. vt pa
tet in conchilib9 ⁊ piscib9 dure teste. ⁊ in la
pidib9 ⁊ gēmis quas emittit. Itē mare
q̄3uis in se nō sit potabile vel delectabi/
le quātū ad gustū. est tamē vtile quo ad
effectū. Multarū eni infirmitatū est cu
ratiuū. sanat eni ydropicos vlcerosos et
alios scabiosos. vt dicit Constan. ⁊ mul
tos alios curat. Item mare q̄3uis ex se
sit salsum ⁊ amarū. per dulcedinē tamen
venarū terre per quas transit est sui sapo
ris immutatiuū. dulcedinē eni quādam
cōtrahit ex colatione terre per quā tran
sit. vt dicit macro. ⁊ Aresto. Item mare
quātūcūq3 sit insipidū aut amarū. pisci/
um tamen dulciū est nutritiuū. latentē
enim habet dulcedinē quā sugentes pi/
sces contrahūt nutrimentū congruū et
saporem. vt dicit Ambro. Itē mare mo/
bile est ⁊ inquietū ⁊ ex suo motu est sue
substātie a corruptionis piculo ꝯseruā
tiuū. quia ex cōtinuatōne mot⁹ subtilia
tur. ⁊ sic ne putrescat a corruptibili vicō
ꝯseruat̃. Item cū sit liquidū ⁊ male ter/
minabile. tñ per seipm̄ sistitur ⁊ non per
aliū. ꝓpter quod vltra litorū suorū termi
nos nō est de facili ꝓcessiuū. sicut dicitur
prouerb. viij. Hiere. v. Job. xxviij. Itē
salsedine ⁊ amaritudine sua est dulcedi
nis fontiū ⁊ aliarū aquarū influentium
absorptiuū. tanto eni reputat̃ aqua flu/
ens dulcior. quāto pl⁹ a maris introitu
elongat̃. Item ex collisione ⁊ mutua re/
uerberatione suorū brachioꝝ quib9 cin/
git terrā est ventoꝝ cōtrarioꝝ generati/
uū. vt dicit Beda. Item incōsuetis ma
re maxime est nociuū. est eni timoris in/
cussiuū. ⁊ doloris capitis generatiuū vo
mitus ⁊ nausee puocatiuū. appetit⁹ cibi
⁊ pot⁹ ablatiuū. Itē ex vaporatione fumo
sitatum quas emittit est nebule ⁊ nubi/
um generatiuū. caliginis ⁊ obscuritatis in

aere inductiuū. ⁊ radioꝝ solis incepti/
uū. calens solaris repssiuū. Item colo/
rem ꝓpriū nō habens. ꝑ qualitatē vento
rū est sui coloris mutatiuū. nam mō fla
uū est. mō lutulentū. mō atꝝ. vt dicit
Isi. li. xiij. Itē mare multoꝝ piculoꝝ est
in se ꝯtentiuū. modico ei flatu vēti red/
ditur tempestuosuꝫ ꝑcellosuꝫ feruidū et
tumultuosum. Et ideo mare fretū dr̄ vt
dicit Isi. scꝫ feruidū habens motū. vt i
mari sicl'o. in quo ꝓpter maris feruoreꝫ
strepitū facientē scilla ⁊ caribdis esse di
cunt. que sunt duo loca piculo'a in qbꝫ
multe naues facilime piclitant. Est aūt
scilla ingens saxū in mari eminēs mul/
tis hīs ꝓmūctoria siue capita ad q̄ colli
si fluctꝰ horrendū strepitū faciūt cui na/
ues aliquo casu īpingētes a naufragio
nō euadūt. Caribdis vō est dicta. eo qꝫ
gurgitibꝫ occultis naues sorbeat. Est ei
ibi mare voraginosuꝫ ⁊ q̄si reflexū in se
tortuosuꝫ ⁊ ideo naues ibi transeūtes si
bi attrahit ⁊ in se regluti. ac deīde mer
git. ter in die fluctꝰ erigit ⁊ ter absorbet.
nam aqs accipit vt euomat. iterato vo/
mit vt sursum accipiat. vt dī. Isi. li. xiij
in ca. de estubꝫ maris ⁊ fretis. Itē aliud
notabile piculū ꝯtingit in mari. s. inecq̄
litas fundi. qn̄ in aliquo loco aq̄ est ꝓfū
dissima. ⁊ statim iuxta illū locū vix ē va
dosa. ⁊ hoc piculū sirtis vocatur. eo qꝫ ibi
arene in cumulos ꝯhunt. Sirtis ei gre
ce idē est qđ tractꝰ. Et dī. papias qꝫ tales
sirtes sunt i mari egiptiaco ⁊ ei admiscē
tur. Ex quo patet qꝫ piculosus ē maris
trāsitꝰ tū ꝓpter latētes scopulos. tū etiaꝫ
ꝓpter arenaꝝ cumulos sub aq̄ piter adu
natos. qꝛ in talibꝫ locis naues citissime
ꝯstringunt. Itē aliud piculū dr̄ bithalas
sum. qn̄ scꝫ nauis onusta impīgit in fun
dū multū bitumīosuꝫ ⁊ limosuꝫ. qꝛ ꝓpt li
mi tenacitatē nō pōt se eximere aut exi
re. vñ dī. hugo qꝫ bithalassum ē vestigiū
limo impssum. Glo. tñ sup act. xxvij. dic
qꝫ bithalassum ē ꝯcursus duoꝝ marium
Magister vō in hysto. dicit qꝫ bithalas
sum dr̄ lingua terre i mari ꝓtensa. hinc
⁊ inde mari circūdata. Et dr̄ bithalassū
q̄si mare bifidū terre interiectu diuisū.
thalassum enī grece mare sonat. Qn̄ ḡ
in bithalassū offendit nauis manet im
mobilis prora. sed puppis frangit̄ retro
maris impetu supuenietis sicut dic̄ ma
gister ibidē. Itē trāsfretātes genera'r
patiunt̄ piculū aut rōne maris aut rōne
aeris aut rōne nauis. naꝫ si mare fuerit
scopulosum vndiqꝫ rupibꝫ ⁊ saxis impe
ditū. nō sine periculo ptransit̄. aut si fun
dū habuerit inegl'ē nūc cumulis areno
sis eleuatū. nunc vero ad modū voragi/
nis depssum et ꝓfundatū. de facili trāsitꝰ
impedit̄. sed ⁊ qñqꝫ mare in sua supficie
subintrātibꝫ ventis efficit̄ nimis tumi/
dū ⁊ vndis sese allidentibꝫ ⁊ mutuo se cō
cutientibꝫ fit nimiū ꝑcellosum. Nauis
fluctibꝫ ascēdentibꝫ ⁊ descēdentibꝫ picu
lose exponit̄. qꝛ sepe aut cōcutit̄ aut a ꝑ
cellis cōtrarijs opit̄. Item accidit pi/
culū ex aura turbulēta. nam tpe tēpestuo
so ⁊ obscuro ⁊ nebuloso mari se cōmitte
re solet esse plurimū piculosum potissi/
me qn̄do nauis ꝑcepo fert̄ in piculum
et periculū non videtur. maxime aūt for
midatur ventoꝝ nimietas ⁊ maxime qñ
venti contrarij casu aliquo oriunt̄. quia
certū naufragiū tunc timet̄. quāto autē
nauis per vnius venti impulsuꝫ promo
uetur versus portū. tanto fortioris venti
contrarij impetu compellit̄ ad ꝑcipitiuꝫ
aut saltem inter cōtrarios fluctꝰ in peri
culo diutius detinet̄. Item adducit peri
culū nauis deferentis debilitas ⁊ insuffi
cientia. Non enī tutū est se cōmittere su
per mare nauicule nimis parue siue fra
gili ⁊ cōfracte. quia talis nauis nō est se
cura inter seuientes ꝑcellas maris. quo/
niam vel ꝓpter paruitatē suam fluctibus
opprimit̄ ⁊ subuertit̄. aut ꝓpter fragilita
tem ventoꝝ ⁊ aquarū impetu confringit̄.
aut ꝓpter rimarū ⁊ foraminū multiplici
tatem. aquarū subintrantiū pondere ad
ima demergit̄. vel saltem ad portū in tali
nauicula tardiꝰ peruenit̄ ⁊ ꝑcipue qn̄do
in tali naui boni nauclerī ⁊ gnari psen/
tia nō habet̄. Tūc enī summū in mari est
periculū qñ nauis habet imperitū guber
natorem ⁊ incircūspectū. His ⁊ multis
alijs incōmodis subiacet mare tā medi
terraneū qꝫ occeanū. vt dī. Isi. Uocant
autē tam greci qꝫ latini mare occeanum / mare occi...
ambit in modum circuli totā terra.

eo q in modū circuli ambit orbem. Totam enī sperā nostri habitabilis circuit occean⁹. a celeritate sic dictus. eo q oci⁹ circueat et discurrat. vel quia purpureo colore nitet occeanus quasi ceanus. i. celi circulus. vt dicit Ysid. li. xiij. hic occeanus oras terrarū amplectitur. alternisq; estibus accedit et recedit. respirantibus autem in pfundū ventis. aut remouet maria aut absorbet. Et q̄uis vnū sit mare quātū ad sui cōtinuationē. tamen pter multifidos eius sinus &c. p̄rimis regionibus diuersa vocabula sumpsit. vt mare gallicū a gallicis. et mare britannicū a britānis. sic et gadiacū mare a gadibus est dictū. vbi primo ab occeano maris magni limen aperit. vbi cū hercules peruenisset. columnas ibi posuit sperans ibi terre esse finē. Hucusq; Ysi. libro. xiij.

Capitulum. XXII

De mari magno siue mediterraneo.

Mare magnū siue mediterraneū est qđ ab occasu ab occeano fluit et in meridiem vergit. inde ad septētrionē tendit. quod inde magnum appellatur. quia cetera maria in comparatione illius sint minora. Dicitur autē mediterraneū. quia per mediā terram vsq; ad orientē pfunditur. asiam et africā terminans et europā. cuius prime partis sinus qui hispania pfunditur. hybericus et balearicus appellatur. deinde gallicus q narbonēsem prouinciam alluit. post ligusticus qui iuxta vrbem ianuam est proximus et vicinus. post est tyrrenus qui Italiam attingit. Inde siculus qui vsq; ad cretā a sicilia vadit. qui post in pāphiliā et egyptum se extendit. deinde per ellespōtum versus septētrionē magnis amfractibus se retorquet. et tandē iuxta greciam et illyricum in angustas septem stadiorum constringitur seu coartatur. deinde diffusus equore pauci cursus strīgitur et facit propontidē qui mox in quinquaginta passus coartatur. Fitq; bosfor⁹ traci⁹ qui locus dicitur propontides eo q preuenit mare ponticū et precedit. Idem dicitur bosphorus a transitu stricto et angustis meatibus boum. vt dicit Ysido. Inde diffunditur sinus ponticus amplissimus a tergo habēs meotides paludes quod mare ex multitudine fluminum et aquarū dulcium influentiū dulcius est atq; amplius nebulosum atq; preter focas et delphinos. alias beluas marinas maiores nō patitur. Sicut autē terra cū sit vna pro diuersis locis varijs vocatur vocabulis ita pro varijs regionibus hoc mare magnū diuersis nominibus nuncupatur. Hucusq; Ysido. li. xiij. Sinus vo maris dicunt maiores recessus. vt in mari mediterraneo yonicus ab yo rege grecie sic dictus Jones autē dicuntur athenienses vnde ionicū mare ab ionia vsq; in siciliā dilatatur. In occeano vero maximus est sinus caspius. indicus. persic⁹. arabicus. qui et mare rubrū dicitur. Rubrum autem mare est vocatū eo q sit roseis vndis infectū. non tamen talem habet naturā qualē videtur ostendere. sed ex vicinis litoribus viciatur gurges atq; inficitur. quia omnis terra que circūstat rubea est et sanguineo colori proxima et vicina. Inde enī minium acutissimū excerpitur et alij colores quibus pictura variatur. vnde cū terra talem habet naturam ex fluctibus littus dissoluentibus. maris substantia rubrificatur. Ob hoc etiā in his litoribus gēme rubee inueniūtur. nam huiusmodi lapilli humo inuoluti cū inter arenulas sint attriti maris colorē retinent atq; fundi. Hoc mare in duos sinus diuiditur. vnus est persicus ab oriēte. quem perse inhabitant. alius ab occidente arabicus. quē arabes incolūt et frequentant. vt dicit Ysido. li. xiij.

Capitulū XXIII

De pelago

Pelagus ē latitudo maris sine littore et sine portu vt di. Ysi. sūmā habēs pfunditatē. instabilitatē et mot⁹ p̄tinuitatē cetorū et aliorū mōstruorū nutriēs diuersitatē multorū vaporū et fumositatum generās densitatē ex quibus p̄trahit obnubilationē et obscuritatē ex ventorū varietate recipiens coloris mutabilitatem et ex collisione vndarū spumarū cōgregās in supficie leuitatem et tumultuositatem

emittēs ⁊ sonoritatē. tumultuosū; ei est pelag⁹ ⁊ sonor inq̄etū et piculosum. sicut de mare superius dictum est.

Capitulū. XXIIII

De gutta

Gutta est minima maris vł aque siue pluuie particula. a totalitate sua per aliquam violentiā sepata. que quidem vt dicit Isido. gutta dicit quādo stat aut pendet de tectis aut arborib⁹ ac si esset glutinosa. Stilla vero dicitur dum cadit. hinc et stillicidiū dicit quasi stilla cadens. Tam stilla vō q̄3 gutta a nube aquosa vi caloris siue impetu venti resoluta suo pōdere inferiora petit. ⁊ dū in cadendo est nomē stille. in stando autem vel pendēdo obtinet nomen gutte. Stilla autem siue gutta in substantia ē humida ⁊ clara ⁊ dyaphana. forma rotūda. quantitate modica. virtute magna. Nam terrā super quā cadit humectat et fecundat. radices ⁊ semina nutrit et ingrossat. virorem in herbis ⁊ arborib⁹ et plantis vegetat ⁊ conseruat. pisces in mari reficit ⁊ recreat. ostrea impinguat ac in eis margaritam generat. vt dicit Isidor⁹ maxime gutta roris ⁊ cū sit in se mollissima. ex frequēti tamen casu penetrat durissima. Iuxta illud Gutta cauat lapide. nō vi sed sepe cadēdo

Capitulum. XXV

De spuma

Spuma est dicta. eo q spumatur. vt dicit Isido. Ex sordib⁹ enim aque generat. vnde ⁊ mustū ⁊ ea que coquūtur spuma purgant. Fit autē spuma propter interclusionē venti interclusi in aque supficie motu aliquo agitate vnde propter inclusi aeris leuitatē enatando aque supfertur. ⁊ cito quippe ex vndarū collisione gignit. sed tamē cito dispergitur ⁊ dissipat. Spuma maris qn̄q3 inter lapides recolligit. sed p feruidā supuenientis caloris solaris actōe3 qn̄q3 in pumicē. qn̄q3 in spongiā indurat.

Capitulū. XXVI.

De piscib⁹

Pisces a pascendo sunt dicti. vt dicit Isi. li. xij. c. vij. terrā ⁊ herbas aquaticas lambunt ⁊ sic sibi victum querunt. Dicūtur ⁊ reptilia. eo q natandi ⁊ reptandi speciem habeant. In natando eni reputant q̄uis in profundum se demergāt. Unde Ambro. in exameron. Magna inquit inter pisces et aquā vicinitas et cognatio est. extra eni aquas diu viuere nō pn̄t. nec solo aeris spiraculo sine aque attractu diu viuūt. Habent eni quandā reptandi speciem ⁊ naturā. quia dū piscis natat contractione corporis in minorē se colligit longitudinē. ⁊ iterū se extēdens aque innititur quo nisu repellens aquā in anterius se ppellit. vnde vtit quibusdā pennulis i natando sicut auis in volādo. sed alio mō. quia piscis natās pēnulas mouet a pte posteriori in anteri⁹. ⁊ quasi quibusdam brachijs aut remis aquas amplectēs et retinens in anteri⁹ se extendit. Auis vō mouet pennas sursum. ⁊ collectū aerem per expansam alarū amplitudinē cōpellit redire per partez posteriorē vnde per violentiā aeris, pulsionem a parte posteriori mouet corpus in anteriorē. Species autem pisciū multipliciter variātur scilicet quo ad locū vbi generātur. ⁊ quo ad escam qua cibātur. ⁊ quo ad colorem et formā variam qua ab inuicem discernūtur ⁊ quo ad substantiā qua cōpatiūtur. ⁊ quo ad virtutem qua diuersimode operātur. Quantū igitur ad situ siue locum vbi procreātur. magna diuersitas est. quidā eni in solis aquis. quidā vero partim in terris partim in aquis cōuersantur. ⁊ talium pisciū genera sunt antiphidia. id est. dubia ab Isidoro dicta. eo q ambulandi in terris vsum ⁊ natandi in aquis officiū retinent a natura. vt foce ⁊ cocodrilli. castores ⁊ ipotami. i. fluuiales equi ⁊ hmōi. A nominib⁹ eni animalium terrestriū pisces nomina sunt sortiti. vt canes marini ⁊ lupi. eo q mordeant alios voracitate improba atq3 ledant. Isidorus. In solis aquis viuētes alij sunt in solo mari degentes. alij vero sunt in fluminib⁹ ⁊ in stagnis et in alijs aquis dulcib⁹ cōmorantes. alij vero sunt

inter hos medij nunc ad dulces nunc ad
sallas aquas pastus gratia diuertētes
Pisces vero a mari ad dulces aquas egre
dientes. in earū dulcedine delectātur ⁊
impinguātur ⁊ ecōuerso. ⁊ hi nūc in ma
ri nunc in aqua dulci conuersant̄. multi
autem pisces sunt fluuiales. qui maris
salsedinē non ferentes gustata aqua sal
sa subito moriūtur. vel sursum ventrē ele
uant ⁊ super aque supficiē natant qđ in
omnibꝫ piscibꝫ maris et aque dulcis est
signū mortis. Pisces vero in mari natā-
tes squamas habent duras ⁊ grossas ꝓ-
pter aque salse siccitatē. Pisces vero flu
uiales squamas subtiles et spinas mol-
les. Spine vero in piscibꝫ necessarie fue-
runt ad sustentādū carnis eoꝝ ꝓpter flui
dam molliciē naturalē. Docet aūt Aui
cen. eligere bonos pisces ſm natura loci
vbi nutriūtur. dicens sicli. ij. c. vi. In lo
cis inquit in quibꝫ morantur pisces est
electio. quoniā illi qui morātur in locis
petrosis sunt meliores vel dulciores ⁊ in
aquis dulcibꝫ currētes in quibꝫ nō sunt
sordes ⁊ nō sunt limose neqꝫ lacuales ne
qꝫ campestres ⁊ qui nō sunt de lacubꝫ par
uis qui flumina nō imbibunt ⁊ in quibꝫ
non sunt fontes. Item idem ibidē. Et
pisces quidē marini sunt laudabiliores
qui sunt subtiles ⁊ meliores sunt illi qui
sunt pelagini non alias qꝫ in alto pelago
nutriti. ⁊ qui morātur in aquis discoop
tis flatu ventorū supra se meliores sunt
illis qui sunt ecōtrario ⁊ illis qui in aqͣs
multarū agitationū ⁊ vehementis exerci
tij meliores sunt illis q̄ habitant in aqͣs
stantibꝫ. Unde pisces pelagini sunt me-
liores qꝫ fluuiales. ⁊ ipsi meliores qꝫ la-
cuales. maxime si sunt longe a fluuio et
a mari. habent enī quietē. nec eoꝝ putre-
do lauatur a subintrāte fluuio siue mari.
vnde tales pisces male sapiunt ⁊ cito cō
putrescunt. meliores etiam sunt pisces
tam marini qꝫ fluuiales in pelago aqui-
lonari ⁊ orientali qꝫ in australi. quia ex
ventorū impetuoso flatu aque plus mo-
uentur ⁊ amplius depurātur ⁊ subtilian
tur. ⁊ ideo illarū aquarū pisces plꝰ mo-
uentur ⁊ exercitantur ⁊ a suis superfluis
magis emūdantur. Item diuersificant̄
piscium species non solū ſm generationis
sue locū. verū etiā quātū ad generatio-
nis sue modū. Quidā enī generātur ꝑ
ouationē. ⁊ quidam per coitum ⁊ sperma
tis emissionem. Unde dicit Aresto. li. v.
Accidit generibꝫ piscium ouantiū quoniā
quādo femina ouat sequit̄ mascluꝰ oua ⁊
lac suū eijcit super oua. ⁊ omne qđ tangit
lac siue sperma masculi ex ouis erit piscis
et ideo que nō tangūtur ex spermate nō
pullificabūt. femina aūt est multe oua-
tionis. sed maior pars ouoꝝ transglutit̄
a femina. ⁊ multa oua damnātur in hu-
mido. ⁊ nō saluant̄ ex eis nisi que ouant̄
in locis vbi sperma masculi eijcit̄. quoni
am si oīa saluarent̄ nimis multiplicaren
tur. Seruant aūt pisces paritatē in suo
genere. sicut Aresto. ibidem dicit. nunqꝫ
inquit inueniebat̄ piscis qui faceret coi
tum cū genere alterius piscis. fetus aūt
suos diligūt ⁊ nutriunt longo tpe. vt di
cit Aresto. in eodē. omnes pisces nutri
unt ⁊ custodiūt pullos suos ꝑter ranas.
Item ibidem dicit̄ qꝫ pisces fluuiales ⁊
palustres plꝰ ouant ⁊ citius qꝫ alij. qz in
maiori parte post quinqꝫ mēses. Alij au
tem oēs pullificāt post. vij. i. annū. parui
enī pisces pullificant in locis vbi aqua
est iuxta radices arboꝝ ⁊ cānaꝝ. Itē idē
ibidē. maxima pars ouoꝝ damnat̄ quan
do pisces ouāt vagādo quia cū ꝑsens nō
sit masculus ab ipsius femine oua nō in
formātur. ab auibꝫ etiā ⁊ ab alijs pisci-
bus deglutiūtur. Item ibidē dicit̄. qꝫ q̄-
dam pisces generant̄ sine ouis ⁊ sine coi
tu ex limo et arena. et ex putrefactione
que est sup aquā. Item ibidē. tpe coitꝰ
vagant̄ mares ⁊ femine piscium sicut grex
⁊ ambulāt par cū pari. ⁊ multi ex eis cuꝫ
pullificant infirmātur ⁊ propter hoc sic
ꝑpis maxime desplendūtur. Item ibidē.
quidam pisces pariūt quādo ad arenā
fricant ventrē suum. In libro aūt iorath
de animalibꝫ dicit̄. qꝫ piscis effimeron si
ne coitu nascit̄. ⁊ cū vixerit ꝑ tres horas
diei tunc moritur. Piscis etiā murena
non a suo simili cōcipitur. sed a serpente
quē sibilo ꝓuocat ad amplexandū. vt di
cit Isi. li. xij. ca. vi. Murenā inquit gre
ci smirnam vocant. eo qꝫ se complicet in

circulos. hāc feminei sexus esse tradūt. ⁊ ꝯcipere a serpēte. ob id a piscatorib⁹ sibilo euocatur et capitur. fuste ꝑcussa vix interimitur. ferula vero statiꝫ. Hāc habere aīam in cauda certū est. nā capite ꝑcusso vix dicūt eam interfici. cauda vero percussa et amputata statim dicit̄ mori. Ecōtrario de serpente. nam ꝯtrito capite vel absciso statim dicit̄ mori. cauda vero inde abscisa diu viuit. Dicit etiam idē Ioꝛ. ꝙ serpens deponat venenum anteqꝫ coeat cū murena. sed ꝯpleto generationis actu resumit venenū suū. Et ideo murena in ꝯcipiendo non ꝯtrahit venenū a serpente nec generat aliq̇d serpentinū. sed sibi simile. vt dicit idē. Itē quidam pisces ꝯcipiunt ex solo rore sine ouis ⁊ sine spermate sicut ostree ⁊ aliꝫ q̇dam pisces in conchis degentes. vt dicit Ioꝛ. pisces inquit elich ꝑ noctem egrediunt̄ aquā et in terris ex rore matutino cōcipiunt ⁊ pariunt. quoꝝ conche in decremento lune sꝑ manēt vacue. quidā etiam pisces mouent̄ ad ꝯceptuꝫ et ortum ſm ortum stellaꝝ vel occasum. sicut dicit Ioꝛ. ⁊ etiā Isid. vnde dicit d̄ pisce q̄ dicitur australis. tūc pisces illius generis oriunt̄ qñ pliades incipiunt tēdere ad occasum. nec apparēt quousqꝫ pliades iteꝝ oriantur. q̄uis aūt pisces generentur. nullus tñ mundoꝝ pisciuꝫ habet testiculos. sicut nec aliq̄d genus serpentis nec aliq̄d genus carens pedibus nec habet mamillas nec lac p̄ter delphinos qui habent lac ⁊ lactāt fetus suos dū sint parui. vt dicit Aristo. li. vi. De quibus dicit Isid. li. xij. c. vi. delphines qui ⁊ symones nominant̄. sic vocant̄ eo ꝙ voces hoīm sequūtur. et ad vocem symphonie gregatim ꝯueniunt et in armonia delectant̄. quib⁹ i mari nihil ē velocius. nā plerūqꝫ saliētes nauē trāsuolāt quoꝝ salt⁹ ⁊ lud⁹ i fluctib⁹ futurā signat tēpestatē. Est etiā delphini gen⁹ i nilo dorso serrato q̄ tenera ventrū secātes interimūt cocodrillos. Isi. Itē diuersificāt̄ genera pisciū quo ad cibatōis modū. Nā Auic. dicit li. ij. Illi q̄ cibant̄ herbis bonis ⁊ radicib⁹ plātaꝝ sunt meliores eis q̄ comedūt sordes q̄ de ciuitat. h⁹ pijciūt̄ ad loca infusionū. In examerō etiā d̄r. diuersificant̄ etiā pisces i pastu. nā quidā mutuo se deuorāt ⁊ sua carne vicissim pascūtur. minor apud illos esca maioris est. rursus ille maior fit esca alteri⁹ p̄dator alieni. ⁊ cū aliū deuorauerit tandē ab alio deuorat̄. vt dicit Aristo. li. vi. Carab inq̇t vincit pisces magnos et comedit ipsos. multipes aūt vincit carabonē ⁊ comedit ipm. Item ibidē. quidā pisces pascūtur in sceno ⁊ luto sicut carab. et ꝓpter h̄ est ponderosus ⁊ multū de luto in ipo inuenitur. pisces vero q̄ alios p̄dant̄ dentes habent fortiores. sicut de pisce quodā quem greci phagion vocāt dicit Isi. ꝙ ita habet duos dētes vt in mari ostreis nutriatur. vñ ⁊ dentrix ꝑ granditate ⁊ fortitudine dentiū appellat̄. aliꝫ vero pisces vt dicit̄ in exameron dentes habēt minores. sed plures et densiores ac acutiores. vt cito cibū acceptū incidant ⁊ facile sine mora deglutiāt. ne cib⁹ in ore diutius detētus aque alluuione auferat̄. Aliqui etiā pisces cibuꝫ suū in arena fodiendo querūt sicut dicit Isido. libro. xij. de porco marino qui vulgo suillus dicit̄. qui dū escam querit more suis sub aquis fodit terraꝫ circa guttur eni habet orificiū. ⁊ nisi rostrum arenis infigat. pastum non colligit. Item Aresto. libro. vij. Pisces pro maiori parte comedunt carnes ⁊ comedunt se tempore pullificatōis excepto fuscalcon. ⁊ vniuersaliter pisces sunt gulosi et auidi ad cibū et p̄cipue piscis qui dicitur habatue. ⁊ propter hoc extenditur venter suus cū fuerit ieiunus. ⁊ sepe inflat ventrē suū ⁊ eijcit a se alios pisces quoniā venter eius ꝑuenit ad os et non habet stomachū. Item differunt pisces quo ad tempus ⁊ locū pastus. Nam quidam in aqua querūt cibum suū. ⁊ quidā de nocte super terrā sicut ypotamus. equ⁹ scilicet fluuialis. sic dictus eo ꝙ equo in dorso ⁊ in iuba sit similis. vt dicit Isidorus qui die in aquis cōmoratur. in nocte segetes depascitur. hūc nilus gignit vt dicit Isidorus. Generaliter autē ſm Aresto. libro. vij. Pisces plus laborāt in die qꝫ in nocte. et plus ante mediam noctē qꝫ post. et ideo vt dicit Aresto. venantur

ante ascensum solis. ⁊ tunc ponunt vena
tores rethe. q2 pisces nõ bene vidẽt hora
illa ⁊ quãdo augmẽtatur lux vident. odo
re tamen querũt cibũ nocturno tempe.
in odoriferis enĩ delectãtur. ⁊ ideo dicit
libro. iiij. Genera pisciũ odorant ⁊ audi/
unt. et ideo ad vasa noua quibꝫ venãtur
citius accedunt q̄ȝ ad antiqua. imo nisi
fuerit nouũ de facili ad vasculũ nõ acce/
dunt. sepe enĩ per odorẽ decipiũtur. vt di
cit Jo. Est inquit belua in mari q̄ de fau
cibus suis respirat aquã cuȝ vapore odo
rifero. pisces sentientes odorẽ sequũtur
ipsam ⁊ intrant fauces eius post odorẽ.
que ipsos degluticẽs ab ipsis sic cibatur.
Dicit etiam idem ꝙ est piscis nomine
faste in cuius ore aqua hausta dulcescit
quam pisces minores sequẽtes intrant
in os eius quos subito accipit et deglu/
tit. Item dicit ibidem ꝙ delphini ꝑ odo
rem sentiunt ⁊ cognoscunt si homo mor
tuus in mare vnq̄ȝ comederit de delphi/
no. ꝙ si comederit. comedunt ipsum. si
vero nõ comederit. a morsibus alioꝝ sal/
uant eũ. ⁊ ad littus pellunt eũ cũ rostris
suis. Item dicit Aresto. ⁊ Plini⁹. Item
Aresto. li. vij. Pisces claras aquas ⁊ cur
rentes inhabitantes nõ cadunt sup res
fetidas nisi habeant bonuȝ saporem sicut
nec aues. ⁊ in hyeme fugiũt a fundo ma
ris prope terram querẽdo calorem. ⁊ ibi
querunt pastũ suum. In estate vero ecõ
trario a littoribꝫ fugiunt. calidũ queren
do fundũ. ⁊ degunt in hyeme iuxta ter
ram. sed in estate in ꝓfundo. Nam calor
immoderatus ledit pisces. Iteȝ dicit in
eodem. Sunt pisces qui apud ascẽsum
canicule moriũtur pre calore. similit̃ no
cet eis magnũ frigus. maxime habentibꝫ
lapidem in capite. vt cancri ⁊ huiusmo
di. nam lapis in capite cõgelatur ⁊ coa/
gulatur. et moritur de facili talis piscis.
variãtur etiam pisciũ species quo ad fi/
guram ⁊ dispositionẽ. tam in quãtitate
q̄ȝ in qualitate. Sunt enĩ ingentia que
dam beluarũ genera quorũ corpora mõ/
tibus sunt equalia vt dicitur. qualis fu
it cetus qui excepit ionã. cui⁹ aluus tan/
te fuit magnitudinis. vt instar inferni
obtineret dicẽte ꝓpheta. De vẽtre infer

ni exaudiuit me. Sunt et alij pisces ita
paruuli ꝙ vix hamo capiuntur. vt dicit
Isi. li. xij. Affonus est piscis qui propter
exiguitatẽ capi non potest. vt ibidẽ dicit
Enchiri⁹ est piscis paru⁹ vix semipedalis
ab herẽdo sic dictus. Quis enĩ exigui cor
poris sit maxime tñ est virtutis. nauem
enĩ adherẽdo retinet. nam nauis cui ad/
heret licet ruãt venti. seuiant ꝓcelle. q̄si
radicata stare in mari videt̃ nec moueri
potest. nõ in retinẽdo sed tantũmodo ad
herẽdo virtus eius est. hũc latini moron
appellauerũt. eo ꝙ nauigia stare cõpellat
vt dicitur ibidẽ. In exameron etiã dici
tur de eodẽ pisce. ꝙ ventoꝝ ꝓsentiens ꝓ
cellas calculũ arripit validũ ⁊ tanq̄ȝ an
chorã ne excutiat̃ fluctibꝫ trahit. et non
suis se liberat viribꝫ sed alieno pondere
munitur ⁊ cõtra futurã tempestatẽ stabi
litur. q̄d videntes naute sibi ꝓcauent ne
turbꝫ ꝓueniat eos improuisos. sicut di/
cit Ambro. et Beda. Dicit etiam Arest.
libro. iiij. ꝙ feminei pisces sunt longio/
res masculinis ⁊ sunt durioris carnis. ⁊
anterius masculi durius est. ⁊ similiter
superius. In feminis vero interi⁹ et posteri⁹
durius. Dicit aũt Auicẽna li. ij. ꝙ me/
liores sunt pisces qui nõ sunt magni val
de neq̄ȝ habent carnẽ nimis durã ⁊ siccã
et in quibꝫ non est nimia pinguedo nec
mussillago in quibꝫ non est malus sapor
vel odor. suauis aũt saporis sunt conue/
nientes. nõ nimis pingues. nec haben/
tes superfluã pinguedinẽ neq̄ȝ grossam
maciem. ⁊ in quibꝫ non accidit post exitũ
de aqua cito fetor. ⁊ illi qui habent durã
carnem salsi meliores efficiũtur. ⁊ in il/
lis qui sunt dure carnis. melior est ille q̄
minus est mollis. Ex quo patet diuersi
tas in piscibus quo ad substantiã ⁊ qua/
litatem. Omnis enim piscis sicut dicit
idem generaliter frigidus est ⁊ humid⁹
quidã tamen sunt in cõparatione cõplex
ionis piscium ceteris calidiores. ⁊ maxi/
me quando sunt saliti. Et ideo quando
sunt valde recentes generant fleuma a/
quosum ⁊ mollificãt neruos. ⁊ non sunt
cõuenientes nisi valde calido stomacho
Saliti vero magis conueniũt mediante
Capita enim salitorũ piscium vsta sanãt

morsum canis rabidi ⁊ puncturam scor
pionis eradicant carnem adulterinã in
vlceribꝫ ⁊ conferunt vlceribꝫ putridis ⁊
saniosis. Similiter ius omnis piscis cõ
fert venenis bibitis ⁊ puncturis. Mul/
tos enĩ habent alios effectus sicut ibidẽ
dicitur. sed hec dicta de eoꝝ qualitate et
substantia nũc sufficiant. Item differũt
pisces in viuacitate sensus ⁊ ingenij sa/
gacitate. Multi enĩ sunt plurimũ inge
niosi. aliqui enĩ miram astuciaꝫ habent
euadendi quãdo sentiũt insidias pisca/
torum. vt dicit Isi. libro. xij. Mugil in/
quit est genus piscis multũ agilis. nam
vbi dispositas sentit piscatorũ insidias
cõfestim retrorsum tendit. ⁊ ita cito re/
the transilit. vt volasse ab astantibus vi
deatur. Item dicit idem ibidẽ de escaro
eo ꝙ escarus solus inter pisces escã ru
minare phibetur. hunc dicit plinius esse
ingeniosum nam dum sentit se intrasse
sportulã piscatoris non ex fronte erum
pit nec infestis viminibꝫ caput inserit.
sed crebris caude ictibus ex aduerso fo
res laxare incipit atqꝫ ita retrorsum re
dit. quem luctantẽ si alius escarus forte
viderit exterius vt erumpe satagentem
adiuuet caudam in ore eius apprehen/
dens prout potest ipsum liberare ⁊ extra
here intendit vel cõtendit. Ad hoc dicit
idem. Longus quidem plures nexus
habet. ingeniosus est in solertia escaꝫ ac
quirendi. nam cibũ in hamo appetẽs sed
aculeũ timens nõ morsu sed suis pinnu
lis hamũ complectit. ⁊ nõ prius ipsum
dimittit quin escam circũroserit. Can/
cri etiam ostreis inimicãtur. earũ enim
carnibꝫ viuũt miro ingenio. Nam q̃ for
tem ⁊ validã eius testã aperire non pos/
sunt. explorant quãdo ostrea claustra te
statum suarũ aperit. ⁊ tunc cancer qui la
titat in insidijs latẽter lapillũ inijcit ne
ostreũ claudere se possit. et ita impedita
clausura. carnes ostree deuorat ⁊ corro/
dit. Ostrea autẽ a testa sunt dicta. qua
interior carnis mollicies munit. Greci
enim ostreã testam vocãt. ⁊ dicit totus
ille piscis cũ sua testa ostreũ in neutro.
sed ostrea in feminino dicit eius caro di
cũtur etiã tales pisces conche ⁊ cõchilia

quia deficiente luna tales pisces cauan
tur. id est. euacuãtur. Luna cũ in augmẽ
to fuerit auget humoreꝫ. diminuit vero
humor cũ luna fuerit in defectu. et ideo
pisces clausi in conchis in lune incremẽ
to turgescunt. ⁊ in defectu euacuant. In
his aũt conchilibꝫ preciose generãt mar
garite. de quibꝫ dicit plinius ⁊ alij qui de
animantiũ scripserunt naturis. ꝙ tem/
pore nocturno littora petũt. ⁊ celesti rore
margaritas cõcipiunt. vnde ⁊ tales con
chilie margaritifere ⁊ bereli{e} sunt dicte
in quarũ carne pciosus calculus solidat
⁊ est nobilissima gemma que sic ex rore
vernalis temporis generat. que quãto al
bior ⁊ lucidior. tanto efficacior estimat.
Sunt ⁊ quedã conchile siue conche mu/
rices dicte ab asperitate ⁊ acumine. que
alio nomine conchilia dicũtur. que circũ
cise ferro lachrymas purpurei coloris
emittunt. ex quibꝫ purpura coloratur. ⁊
inde ostrũ est appellatũ. quia ex humore
teste elicitur hec tinctura. vt dicit Isid.
Has ⁊ multas alias piscium ꝓprietates et
naturas in li. plinij ⁊ aresto. et in Isido.
et in exame. ambro. ⁊ basilij poteris in/
uenire. ne tedium inferamꝰ legentibꝫ de
hac materia hec sufficiant. Dicit etiam
plinius. vt dicit Isido. li. xij. ꝙ piscium
sunt in aquis genera. cxliiij. ex quibꝫ mul
ta quodã nature intellectu ordinẽ tem/
porum suorũ cognoscunt. quedã in suis
locis sine mutatione vagantur. quedam
sine temporis obseruatione viuũt. que/
dam vero cõmixtione masculi ⁊ femine
concipiũt catulos suos. vt cetus. Idem
autem est cetus ⁊ balena. et sunt balene
immense magnitudinis belue ab emit/
tendo ⁊ fundendo aquas sic vocate. Om
nibus enĩ alijs beluis marinis altius ia/
ciunt vndas. Balena enĩ emittere dici/
tur. Cete autem dicitur a corporis im/
manitate. vt dicit Isido. li. xij. Dicitur
autem in libro Iorath. Cetus abundat
in spermate. ⁊ post eius coitũ cuꝫ femina
qḋ superfluit supernatat aque. qḋ collectũ
et desiccatũ in ambre substantiã cõmu/
tatur. qñ enĩ multũ esurit. vaporẽ odori
ferum ad modum odoris ambre ex ore
suo emittit. in quo pisces delectantur. ⁊ p

pter vaporis redolentiā ipsius orificiū ingreditur. ⁊ sic recepti ab ipso deuorātur. In hoc pisce vt dicit idem. materia terrestris dominatur plus ꝙ̄ aque. ⁊ ideo multe est corpulentie et pinguedinis. Unde i senectute pre magnitudine corporis in eius dorso coadunatur puluis ⁊ condensat intantū ꝙ herbe ⁊ frutices ibi crescunt. ita vt belua insule similis eē videatur. ad quā si nauigantes incaute appropinquauerint. sine periculo vix euadunt. Nam aquā in tanta quātitate de ore eijcit sup nauim ⁊ diffundit ꝙ ipsam aliquādo obruit ⁊ submergit. Tāte etiam est pinguedinis ꝙ quādo piscatorū perrutitur venabulis siue telis vuln⁹ nō sentit nisi prius pinguedo totaliter perforetur. sed quādo caro interior leditur tūc facilime capitur. quia amaritudinē aque salse non sufferens littus petit. Tāte autem est quātitatis ꝙ nō capitur tota patria ex sua captura emendat. Catulos suos amore miro diligit ⁊ eos i pelago longo tempore circumducit. ꝙ si eos ab arenarū cumulis impediri contigerit aque multitudinē in ore collectā super eos fundit. ⁊ sic eos a periculo liberās ad profundū pelagi reuocat ⁊ reducit cōtra omnes occursus ipsis nociuos pro eorū defensione se opponit. ⁊ semper inter se et mare in parte tutiori eos ponit. ⁊ quādo inualescit tēpestas fetus suos adhuc iuuenes ⁊ teneros in ventrē suū cōtrahit quos serenitate facta viuos euomit iterum et emittit vt dicit idem. Item iorath. contra cetum pugnat quidam piscis serpentinus ⁊ venenosus sicut cocodrillus. ⁊ fugiunt pisces ad caudam ceti. qui si deuict⁹ fuerit pisces pdicti moriuntur. Et si nō poterit ille piscis pestifer deuincere cetum. a faucib⁹ suis fumosum vaporem fetidissimū in aquā emittit. Cet⁹ vero fumo odorifero de ore emisso. fetidum odorem repellit. ⁊ sic se ⁊ suos protegit ⁊ defendit.

Finit liber. XIII.

Incipit liber decimusquart⁹ De terra ⁊ partib⁹ eius.

Postquā diuina coopante gratia cōpletus est tractatus de proprietatibus corporis supremi luminosi. scʒ celi ⁊ corporis intermedij lucidi perspicui et dyaphani. scʒ ignei aerei ⁊ aquei. vltimo dicendū est de proprietatib⁹ corporis infimi ⁊ opaci. ⁊ hoc tam in generalī quā in speciali. Corpus autem infimus et extremum est ipsa terra respectu celi. De cuius proprietatib⁹ cōmunibus aliqua sunt huic opusculo inserenda. ⁊ hoc quo ad eius substantiam ⁊ qualitatem ⁊ contentū siue ornatum. Continet autē in se interius pro ornatu oīa methrotica ⁊ mineralia sicut lapides ⁊ metalla exterius vero sensibilia sicut bestias ⁊ iumenta. ⁊ vegetabilia vt herbas plantulas ⁊ arbusta. de quibus omnibus ponēda sunt aliqua in hoc tractatu. prout de eis sacra scriptura videtur in superficie facere mentionē. Simplicia autē ⁊ omnibus fere nota credimus hec pro simplicibus sufficere debere. et ideo de illis pauca recitantes maiora maioribus et subtiliora subtiliorib⁹ reseruam⁹. Hoc autem in principio hui⁹ opusculi voluimus protestari. ꝙ paruū aut nihil de nostro hic apponimus. sed autētica sanctorum ⁊ etiam aliquoꝝ phoꝝ dicta quēadmodum in pcedentib⁹ fecimus interscalariter per ordinem inseremus.

Capitulū primū.

De terra

Terra itaqꝫ vt dicit Isidorus libro. xiiij. ca. i. est in media mundi regione posita. ab omnib⁹ partibus celi in modum centri equali interuallo separata que singulari numero totum orbem signat. in plurali vero singulas eius partes. Est autem dicta terra et dicitur ibidem a superiori parte quā teritur. Hec et hum⁹ dicitur a mari humido cui coniungitur. Dicitur et tellus

quare dicit terra
hum⁹. tellus. ops
et arida. atqꝫ solum.

quia fructus eius tollimus. Dicitur et
ops eo ꝙ opem fert frugibus. Eadem di
citur arida. vel quia arature vel culture
est apta. vel quia ab aqua siccitate pro/
pria est distincta. ꝙ enim humida sit h
ab aque vicinitate sortitur sicut ibi di/
cit Isido. Proprietates autem terre de/
scribit Basilius in exameron sic. Terra
inquit est corpus infimū et mediū equa-
libus spacijs a celo remotum. ⁊ ideo ce-
li centrū a sapientibꝫ est vocatū. vnde et
omnium corporū est corpulentissimū de
simplicitate ⁊ subtilitate habens mini/
mum alterū mundi firmatū fundamen-
tum. Corpus natura frigidum ⁊ siccum
quātitate respectu celi minimum ꝗuis
in se maximū. qualitate obscurū ⁊ ex se
opacum. figuratione spericū. ⁊ non nisi
aque glutino cōmansiuum ſm se totum
quietum. licet in suis partibus suscipi/
at sepe motum. omniū corporaliū viuen
tium habitaculū pedum dei scabellum di
ctum. eo ꝙ in corpore mūdi minima est
species hui⁹ elementi minusqꝫ apparet i
eo diuine operatio potestatis. ꝓpter qđ
dicitur suo quasi infimo pede tangere t-
rā. Quia respectu magnitudinis ⁊ pul/
critudinis celi minime videtur in corpo
re terre diuine sapientie sublimitas re-
lucere. ꝗuis autē terra respectu celestis
corporis sit infima tamen luminariū ce-
lestiū influentie est maxime susceptiua
Et ideo fecūdissima est tanqꝫ mater om
nium ⁊ multarū ⁊ contrariarū specierū
maxime ꝓductiua. Cum eni sit celi cen
trū in omni sui parte ab ipso recipit in/
fluentiam ⁊ effectum. vnde qđ min⁹ no-
bilitatis videtur habere in sua substātia
recuperat in effectu ⁊ virtute sua. q2 no/
biliores producit ſm quid species aliqꝫ
ꝗ ipsum celū quod pro ornatu habet so
las insensibiles stellas. Terra vero pro
ornatu continet ⁊ producit vegetabiles
sensibiles ⁊ rationales creaturas. vt di-
cit Basilius. Dicit etiam ad hec idē. ter
ra vt dicit phs est proprijs equilibrata
ponderibus. quelibet eni suarum parti/
um suo pondere nititur ad mundi medi-
um quo nisu ⁊ inclinatione singularum
partium tota circa centrum equilibrata
suspenditur ⁊ equaliter immobilis teti/
netur sicut scriptum est. Qui fundasti
terram super stabilitatē ⁊c. Ideo ſm Isi
dorū libro. xi. dicitur solū. quia elemen-
tum est solidū cuiuslibet corporis quātū-
cunqꝫ ponderosi sustinens totam molē.
Unde quelibet grauia sursum mota quo
usqꝫ terram stabilē tangant permanent
inquieta. sed cum puenerint ad terram
quietātur. Propter insignes autē ipsius
terre ꝓprietates nobiles ⁊ effectus error
gentiliū terrā deificauit et eam diuinis
honoribꝫ antiquitus venerari et colere
consueuit sicut tangit Isidor⁹ libro. viij
in tractatu de dijs gentium et nominibꝫ
ca. xij. Cererē deorum matrem vocaue
runt antiqui terram a creādis frugibus
sic dicta eo ꝙ omnia cibat ⁊ nutrit indi-
gentia alimento. Nam terra mater est
fecūditatis quia nullum vegetabile po/
test crescere nisi in terrestri substātia ra
dicetur. Ideo etiam ops est dicta quia
melior sit terra ope culture. ⁊ ex ipsa con
sequit opem victus quelibet viuēs crea-
tura dicta est vesta quia ꝯstat vi sua
vel quia herbis ⁊ arboribus ⁊ floribus sit
vestita. vt dicit idem. Terra eni semini-
bus arescentibꝫ in hyeme colorem con/
cipit ab ethere in vere ⁊ estate. vnde tūc
herbis ⁊ floribus ornatur et vestitur qui
bus i autumno ⁊ hyeme spoliatur. In si
gnum autē tante fecūditatis et virtutis
facta est ei magna imago feminea alma
mater nuncupata cū turrita corona posi
ta super currum cui leones domiti subij/
ciebantur in vna manu portabat clauem
in alia tympanū siue cymbalum cuius
aurige vibrabant gladijs quos gestabāt
et galli matronam sedentē in curru sub
sequi fingebantur ⁊c. Mater siquidem
fuit dicta eo ꝙ plura pariat ⁊ omnibus
mortalibus cibum gignat. Dicitur au/
tem et mater alma. eo ꝙ omnia anima/
lia alat. Est enim elementorū nutrix ter
ra. vt dicit Isido. coronā turritam in ca
pite gestare dicit. quia cunctis ciuitati
bus suppositis insignit. i curru rotato ve
hitur quia ipsa terra pendet in volubili
aere in quo sustinetur. sedet autē in cur
ru volubili quia cum omnia moueantur

illa sola dicitur non moueri ꝙ illi leo/
nes subijciūt mansuetos ostendit nullū
genus esse tam ferū ꝙ in mortenō subij
ci a terra possit aut superari. quia clauis ī
manu fingitur ostendit ꝙ terra hyeme
clauditur et vt nascantur fruges in vere
aperitur. Ex aūt terre dicātur galli seruī
re ostendit ꝙ volatilia indigēt seminib9
terre. ⁊ ideo aues eam oportet sequi ⁊ ad
eam descendere vt in ea possint semina
victus gratia reperire. sonitus aūt cym/
balorum designat in colendis agris stre
pitus ferramentorū vomerū ⁊ ligonum
et ideo eneoꝝ quia antiqui instrumētis
eneis colebant terram anteꝗ̄ ferrū es/
set inuentū. vt dicit Isidorus. quia mi/
nistri eius cum strictis gladijs fingun/
tur designat ꝙ pro terra defensanda vel
acquirenda sepe bella cōmittūtur in qui
bus gladij extrahūtur. His ⁊ alijs mul/
tis modis describūtur proprietates ter
re sub integumēto fabulatum. sicut ibi/
dem recitatur ab Isidoro. Quāuis au
tem terra sit summe fixa ⁊ stabilis ꝯm si
tum. summe tamen inter elementa est
passibilis per effectū. Item quāuis ꝯm
substantiam sit frigida quosdam tamen
in se cōtinet vapores igneos quos emit
tit. vt patet ī ethna et vulcano. sicut ibi
dem dicit idem. Item quāuis terra su/
perficialiter exterius sit nigra ⁊ indeco/
ra. intrinsecus tamen continet multa p̄/
ciosa. Ex quadam enim celestis influen
tie impressione in interioribus terre ve
nis preciose gemme et nobilia metalla
generantur. Unde et terre virtuositas
sub quadam extrinseca deformitate oc/
cultatur. Item terra vndiqꝫ mari cingi
tur et maris brachijs circūdatur et per/
cutitur. a cuius humiditate per occultos
meatus penetratur ne pre siccitatis na/
turalis dominio resolutis partibus re/
digatur in puluerē. vt dicit Beda. Itē
terra quāuis in suo toto sit solida in sub
stantia eius tamen quelibet pars ad cē/
trum est naturaliter motiua. et per ad/
mixtionem ignearum partium et aerea
rum fit aliquibus suis partibus rara ⁊
porosa cauernosa et spongiosa. Cui9 con
cauitate vapor ventosus subintrans ter

Nota. causa terremotus.

re partes commouet et agitat ⁊ generat
terremotum. sicut dicit Arestotiles li/
bro methrororum. Uentus inquit frigi
dus in ventre terre agitatus facit istam
agitationem que est terremotus. et se/
quitur ibidem sicut fit sonitus ex con/
fricatione corporuꝫ se allidentium in ae
re ita fit motus ex diuersitate agitatio/
nis venti occultati in terra ⁊ est signum
super hoc. quia non adquiescit donec scin
datur terra et exit ventus audita voce
⁊c. Item ibidem dicit Arestotiles in lo
cis in quibus fit concursus maris vehe/
mens et agitatio vndarum eius in lo/
cis multarum cauernarum fit vehemēs
terremotus. sicut accidit tempore heracli/
lis in quibusdam insulis in quibus ince
pit eleuari terra ad similitudinem col/
lis deinde scissus est locus ille et exiuit
ventus fortis qui destruxit ciuitatem cu
ius impressio manifesta est vsqꝫ nunc
⁊c. Item idem ibidem terremotum con
sequitur vel concomitatur tenebrositas
tegens solē absqꝫ nube vsqꝫ ad consum/
ptionem terremotus propter vaporem
grossum et antecedit terremotum signū
signans eius eē quod videtur in celo nu
bes longa sicut linea recta ante occasum
solis. Et sequitur ibidē. Et accidit quā
doqꝫ terremotus propter eclypsim ꝑ lu/
nam. quia tunc calor solis non peruenit
ad aerem vt subtiliet et consumat vapo
rem qui est causa terremotus. Item in
libro vegetabilium Arestote. terremo/
tus in locis arenosis non fit sed in locis
interius cauernosis et exterius in super
ficie duris sicut sunt loca montiū. quia
si locus in superficie fuerit ratus exalat
vapor paulatim ⁊ non fit tanta aggrega
tio vaporis vt possit mouere terram. sed
cum locus interius est concauus ⁊ spon
giosus ⁊ exterius solidus atqꝫ durus ag
gregatis partib9 vaporis fit agitatio for
tis ita ꝙ aliquando scindit terram. In
locis ergo omnino porosis nō accidit de
facili motus terre propter vaporis cōti
nuā euentationē nec in locis valde du
ris ⁊ compactis propter partiū cōpres/
sionem propter quā illas vapor plurimū
non subintrat. sed accidit in locis interi

us cauernosis.sed duris exterius ⁊ com
pactis. Nuculis Aresto. Item terra cũ
sit elementum ꝑm substantiã similis est
in toto ⁊ in partibus.sed tamen ꝑm qua
litatem nõ est in suis partibus vnifor/
mis.imo propter aliarum qualitatũ ele
mentariũ admixtionem complexionem
et naturam mutat.et ideo vniformẽ nõ
habet dispositionẽ nunc colorem variat
nunc saporem. Ista diuersitas multis ac
cidit de causis ⁊ in multis modis.quan/
doq; ex sua eleuatione ⁊ depressione. Nã
eleuata est frigidior depressior vero ⁊ de/
cliuior esse calidior cõsueuit quod vt di
cit macrobius. accidit propter radiorũ
solis fortiorem impressionem tam in lo/
cis depressis q̃ in altis. Aer enim gros/
sior est in vallibus q̃ in montanis. ⁊ ideo
maior ibi fit aggregatio radiorum ⁊ eti
am conculcatio propter reuerberationẽ
ad aerem grossum. In locis vero mõtuo
sis et altis quia aerem habent rariorem
disperguntur radij ⁊ non ita coartãtur.et
ideo minor ibidẽ generatur calor. Item
ex directa vel indirecta solis oppositione
quia illa terra fertilior est que ꝑm situm
disposita est maxime ad susceptionẽ con
currentium radiorũ solarium. que vero
magis elongatur a radijs minus apta
frugibus ⁊ fructibus reperitur. Item ex
ventorum diuersificatione.nam terram
quam continue perflat ventus orienta/
lis temperate calida est ⁊ inter humidi/
tatem ⁊ siccitatem quasi media. vt dicit
Constantinus. ⁊ ideo est fecunda flori
bus ⁊ fructibus ⁊ magis congrua homi/
num habitationi. Occidentalis autem
ventus magis attinet frigiditati et hu/
miditati. ⁊ minus efficit terram tempe/
ratam et ideo occidentalis terra minus
est fecunda. Uentus autem septẽtrio/
nalis terram desiccat ⁊ infrigidat tamen
ratione puri aeris ipsam subtiliat et de/
purat. vnde in terra aquilonari homi/
nes sunt procere stature et elegantis for
me.frigiditate enĩ exterioris aeris clau
duntur pori et calor naturalis retinetur
intrinsec⁹ ex cuius virtute ⁊ statura am/
pliatur ⁊ figura corporis decorat. Uen/
tus autem australis quia calidus est et
humidus terram quam continue per/
flat turbat calefacit inspissat et ingros/
sat. et ideo homines australis regionis
sunt stature contrarie ⁊ figure illis qui
habitant in aquilone. et ideo homines
talium regionũ non sunt ita animosi et
iracundi et clamorosi sicut alij. vt dicit
Constantinus. Item variatur qualitas
terre siue proprietas ex elongatione a
mari siue appropinquatione. nam terra
vicina mari meridionali calidior est et
humidior terra que est vicina aquilona
ri. Nam vapor calidus ⁊ humidus a ma
ri resolutus calefacit terram que est sibi
propinqua. mare vero septẽtrionale ecõ
uerso. et ideo mare ponticum dulcius est
quã cetera maria siue minus salsum. q2
plus in illo vincit frigus. Et ideo vapor
frigidus ab eo resolutus terram infrigi
dat propinquã ⁊c. Item variatur ex ho/
minũ exercitio ⁊ operatione. quanto ve/
ro plus foditur et exercitur. tanto eius
virtus insita cum singulis partibus am
plius permiscetur et si aptior redditur vt
ex ipsa fructus multiplex generet. quã/
to vero diu ociosa dimittitur et quieta.
ad productionẽ fructuum redditur min⁹
apta. Item bona terra si rore fuerit per/
fusa aut ꝯpluta mollificatur impingua
tur ⁊ melioratur. si vo arenosa fuerit aut
nimis lapidosa peior efficitur quia am/
plius induratur.

Capitulum. II.

De monte

m Ons est tumor terre in altum
se erigens solo pede reliquã ter/
ram tangens. vel dicuntur mon
tes eo q sint super aliam terram eminẽ
tes. vt dicit Isidorus. Dicit etiam Are
stotiles in libro de proprietatibus ele/
mentorum. Quidam dixerunt q terra
in principio sue cõpositionis fuit rotun
da ⁊ plana in qua non fuerunt montes
neq; valles quia erat sperica in figura.
sicut corpora superiora. vnde montium ⁊
vallium causa non est nisi ꝯmotio aqua
rum que cauauerunt loca rara et facti
sunt montes partes duriores. que non
poterant concauari. loca vero concauata

facta sunt loca mariũ ꝛ fluuioꝝ ꝛc. Item
etiam dicit in libro metheoꝝ. Montes
inquit fiunt quãq; ex vehemẽti motu ter-
re vnde eleuat terra ꝛ fit mons sicut ex
aqueductu accidit cõcauatio ꝓfunda et
fit vallis. Item ibidẽ. Maris quoq; ac
cessus ꝛ recessus quedã loca cauat. que-
dam extollit ꝛ fiũt mõtes. Et quãq; ma-
re totam terrã cooperuit deinde mollia
quedã etiã abrasit ꝛ dura reliquit. ꝛ in q̃
busdã locis cõgessit mollia etiã quedam
cõgestata cũ abscenderet desiccata sunt ꝛ
in mõtes cõuersa ꝛc. Montes itaq; sunt
duri solidi ꝛ cõpacti. a terra versus celũ
erecti. ꝛ tñ terre radicit⁹ sunt ꝯiũcti. quã-
q; tñ sunt interi⁹ spongiosi. ꝯcaui. cauer
nosi. ꝛ ideo ad se rõne vacuitatis aq̃s at
trahunt atq; sugũt quas postq; fuerint
coꝝ cõcauitates replete ꝑ capita fontiũ
emittũt. ꝛ sunt causa sempiterni fluxus
et origo ꝛ principium fluuiorũ. vt dicit
Aresto. Ex quo patet q̃ montes cauer-
nosi sunt aquarũ et humoꝝ attractiui et
attractoꝝ cõtinue emissiui. Item mon-
tes sunt metalloꝝ nobiliũ conceptiui. A
profundis enĩ montiũ venis metalla no
bilia extrahuntur. Item mõtes sunt fru
ctuũ ꝛ aromatũ productiui. ꝓpter purita
tem enĩ aeris in summitatib⁹ montium
dominantis puriores fructus ꝛ dulcio-
res in montib⁹ nascũtur q̃ in vallibus
licet pauciores. Item montes sunt citi-
us q̃ valles radiorũ solarium susceptiui
et suscepte illuminatõnis diutius reten
tiui. Item mõtes sunt vapoꝝ ꝛ exalatio
num generatiui. ex quoꝝ aggregatione
nubes in aere generantur. In altissimis
tamen montib⁹ vt in olimpo raro gene-
rantur pluuie. vt dicit Aresto. quod est
propter aeris subtilitatẽ ꝛ vapoꝝ pauci
tatem. Primo enĩ vapor resoluitur ꝛ cõ
sumitur anteq̃ ad acumen montium at
tingere videatur. Item montes ventis
et turbinib⁹ sunt expositi plus q̃ valles
et ideo ratione frigiditatis in montib⁹
sierra elbria dominãtis sunt niuiũ cõseruatiui. Ven
tis naq; frigidis in montib⁹ congelatur
et cõstringũtur. ꝛ ideo in montib⁹ diuti
us q̃ in vallib⁹ cõmorant. vt patet i cau
caso ꝛ in libano ꝛ in alijs ꝯsimilib⁹ monti
bus qui semꝑ s̃m Isidoꝝ densissimis ni
uibus candidãtur. Item mõtes sepius
patiunt ictus fulminis ꝛ fulguris q̃ val
les vt dicit Isido. Unde ꝛ pirenei mon
tes a crebris fulminũ ictib⁹ nũcupãtur
Pir enĩ grece ignis dicitur latine. simili
ter ꝛ ceraunei montes a crebris fulmini
bus sunt dicti grece ceraunos fulmen di
citur vt dicit ibidẽ Isi. Item mõtes q̃a
s̃m sitũ alti sunt ꝛ sublimes maxime con
gruũt speculationi. vnde ꝛ qui aduentũ
hostium ꝓuidere ꝛ ꝓcauere cupiũt cacu-
mina montiũ ascendũt ꝛ emunctia peri-
cula a remotis ꝓdicere cõsueuerũt. Itẽ
montes quia quo ad naturã ꝛ cõpositio-
nem partiũ. solidi sunt ꝛ fortes. ideo po
tissime sunt apti castroꝝ edificationi vn
de mansiones in montib⁹ solent esse for-
tes et ceteris tutiores maxime q̃n ꝓpter
interioꝝ duriciẽ nõ possunt suffodi. ꝛ ꝓ
pter situs altitudinẽ aditu nõ possunt fa
ciliter seu ascendi. Item mõtes quia in
herbis ꝛ in pascuis fecũdi sunt ꝛ vberes
ideo conueniũt pasture ouiũ et animali
um refectioni. Mõtuosa eñ pascua ꝛ gra
mina in montib⁹ crescẽtia sunt salubria
et nutritiue animaliũ vtiliora q̃ illa q̃
crescunt in vallib⁹ q̃uis sint generaliter
pinguiora. Humor enim nutrimẽtalis
quo nutriũtur herbe ꝛ gramina in mon-
tanis. subtilior ẽ ꝛ purior q̃ campestris.
Et ideo calor celestis facilius illam hu
miditatẽ digerit. ꝛ in substantiã granu
nũ ꝛ fructuũ immutat ꝑfectius ꝛ cõuer-
tit. tum ꝓpter humoris ipsi⁹ subtilitatẽ.
tum etiã ꝓpter existentẽ ibidẽ aeris pu-
ritatẽ. Item in montib⁹ abũdant altio-
res arbores q̃ in vallib⁹ ꝛ frutices den-
siores. Ideo mõtes cõgruũt aĩaliũ agre
stiũ habitationi ꝛ auiũ siluestriũ nidifi-
cationi. ꝓpter quod ꝛ fere quãdo ꝓsequũ-
tur a venatorib⁹ in valle refugiũt ad mõ-
tes ꝛ ibi fiunt tute.

Capitulum tertiũ

De ararath

a Rarath mons est armenie altis
simus in quo arca p⁹ diluuiũ re-
quieuit. vt dicit Isi. ꝛ vsq; hodie lignoꝝ
eius vestigia in eiusdẽ montis vertice ad

Archante

hucapparent. vocatur autem idem mons diuersis nominibus. De hoc enim monte dicit Josephus sic. Locus inquit vbi est archa noe armeni egressorium vocant. Illic enim arche solute reliquias vsque nunc puinciales adhuc ostendunt. Huius enim arche etiam dicit idem Josephus ibidem meminit beroso sus caldeus narrans sic. Dicitur autem et nauis que in armenia venit circa montem cardien. adhuc aliqua pars esse et quoddam inde bitumen cadere quo maxime vtuntur homines ad expiationem. De hoc etiam scribunt et Josephus Egiptius et Manasses Damasce. in. xcvi. historiarum li. sic. Est mons excelsus in armenia qui baris appellatur in quo multos confugientes sermo est diluuij tempore liberatos et quendam simul in archa deuectum in montis venisse summitatem lignorumque reliquias ibi multo tempore esse reseruatas. Armenie etiam montes dicuntur acroceraunei. propter multitudinem et fulminum crebram percussionem. grece enim ceraunos fulmen dicitur latine. vt dicit Isidorus. Hi montes inter armeniam et hiberiam incipiunt a portis caspijs vsque ad fontem vnde fluuius tigris oritur vt dicit Isidorus.

Capitulum .IIII

De bethel

m Ontes bethel sunt in iudea vicini hierusalem vbi domus domini fuit sub salomone edificata. Sunt autem montes bethel nemorosi arboribus consiti fertiles et fecundi graminibus et herbis aromaticis pleni. et ideo cerui capree et hinnuli frequentare illorum montium cacumina sunt assueti.

Capitulum quintum.

De caucaso

c Aucasus est mons orientalis ab india vsque ad thaurum porrectus per gentium iuxta illos montes habitantium varietatem diuersis nominibus nuncupatus. vt dicit Isidorus. Ubi autem ad orientem in excelsiorem surgit sublimitatem propter nimium candorem caucasus nominatur. Nam lingua orientali caucasus. id est. candor dicitur. Inde et eos qui huic monti sunt vicini ethro achasym vocauerunt. achasym enim apud eos candor vel nix appellatur. vt dicit idem.

Capitulum sextum.

De hebal

m Ons hebal est mons transiordanem in quo steterunt sex tribus post iordanis transitum ad maledicendum illis qui precepta decalogi non seruarent. vt patet Deut. xxvi. Et est mons vt dicitur cauernosus et voraginosus patiens sepius terremotum cui concordat interpretatio eius. Nam vetus vorago interpretatur. Fuit itaque mons maledictionis et imprecationis in quo mala transgressoribus imprecabantur. Reputabatur etiam mons vilitatis et abiectionis. vnde et sex tribus ignobiliores. s. ancillarum filij super montem hebal fuerunt ad maledicendum populo deputati. Deut. xxvi.

Capitulum. VII.

De hermon

h Ermon est mons modicus supra iordanem situs. qui in herbis et pascuis est fecundus. Nam circa radices eius siue circa pedem fluentis iordanis irrigatione imbuitur. circa verticem vero eius seu cacumen copioso rore perfunditur. et ideo virere ex roris et aque influentia decoratur et insignitur propter quod et ibi nutriebantur pecora. que in templo debuerunt immolari domino et offerri. et que animalia ex roris influentia et herbis eiusdem montis impinguata. in monte syon. id est. in atrio templi offerebantur. Ideo dicitur secundum hebreos per prophetas quod ros hermon descendit in monte syon. quod ad litteram fieri non potuit. quia mons syon monte hermon altior existit. Insuper et ab eo valde remotus fuit. pro tanto igitur ros montis hermon dicitur descendisse in syon quia pinguedines et adipes animalium que in illo monte pascebantur ad pastum ignis altaris in hierusalem in sacrificio offerebantur. propter quod et hermon lumen exaltatum interpretatur

pretatur sicut dicit glo. sup psal. quia lumen in altari augebatur quando ignis sacrificij tali pabulo fouebatur.

Capitulum. VIII.

De hebron

m Ons hebron mons est in iudea in quo est sita ciuitas famosissima ab eiusdem montis nomine hebron dicta. vt dicit Rabanus. Cuius vallis dicitur vallis mambre que ab antiquo tempore ab amicis aner et eschol est possessa. vt patet in Gen. Hic mons locus est solennis ratione sanctorum patriarcharu quorum corpora ibidem quasi a mundi principio requiescunt. vt dicitur Gen. ibi adam maximus etc. Item illum monte potentissimi viri iure hereditario possederut. vt patet Josue. xv. vbi dicit Deleuit ex eo caleph filios enach sysai et achinaan et ptholomai etc. In hoc monte tanq in loco tutiori dominus principium regni dauid instituit et ei vt illac ascenderet post mortem saul diuinitus imperauit. vbi septem annoru spacio regnans tande ad totius regni israhelitici fastigium assumptus fuit. Iste mons ab antiquis cariatharbe fuit primitus nucupatus. i. ciuitas quatuor. qr nominatissimor viror quatuor corpora ibi requiescut. vt dicit Hiero. scz adam et abraam isaac et iacob etc.

Capitulum nonu.

De montibus ethyopie

m Ontes ethiopie dicunt esse. vij inter quos pcipuus mos athlas est. Ethiopia eni vt dicit Isido. libro. xiiij. ca. iiij. circa occiduu montuosa est et arenosa in medio. ad orientalem autem plagam deserta cuius situs ab occiduo athlantis montis vsqz in egypti fines porrigit a meridie occeano. a septentrione nilo flumine claudit. Huius regionis montana sicut et plana plurimas habent gentes. vultu et mostruosa specie horribiles. feraz quoqz et serpentum referta sunt multitudine. Illic rinocerota bestia. s. vnicornis. illic cameli et pardi illic basilisci et dracones ingetissimi ex quoz cerebro geme extrahutur. Jacinctus quoqz et crisoprassus ibi inueniut et cinomomu recolligit. Illic gignunt seue fere vt dracones strutiones et symie et etiam elephates. Hucusqz Isi. dicit etia ibidem q inter cyrene et ethyopia est fons q friget calore diei. et calet frigore noctis contra natura aquaru et fontiu alioz.

Capitulu decimu

De ethna

e Thna est mons in sicilia insula ex quo rumpit ignis cu sulphure queadmodum in gehenna vt dicit Isi. li. xiiij. ca. vi. Hic mons ab illa parte que flat eurus vel affric habet speluncas plenas sulphuris vsqz ad mare deductas que spelucę in se recipietes fluctus ventu creant q agitatus ex sulphure igne gignit. vnde et incediu fumosum ad terra ab hoc mote erupere cosueuit. sicut ibide dicit Isi. In hoc etia mote se pe dicunt apparere quedam figure et audiuntur sepe ab icolis terre circa mote ethne gemitus et voces querulose vn a plerisqz credit q ibi sint loca penalia in quibus aie alique puniunt qd tn non assero sed beatus Grego. in dialogo suo videt de hoc facere mentione. nota

Capitulu vndecimum

De monte esau.

m Ons esau idem est qd mos seyr In hoc mote est ciuitas idumea ab eode dicta. id est ab esau filio Isaac q ciuitate illa primitus dr costituisse. vt dicit hiero. sup abdia. na esau seyr et edom appellatus est. de hoc dicit glo. sup Deut. ij. Seyr inquit est mons in terra edom in qua habitauit esau in regione gabalena vbi primo habitabat horreus que interfecit chodalaomor Gen. xiiij. et hic mons dict est ab esau piloso et hispido seyr. i. et pilosi nomen accepit. istum monte habitauerut primo horrei homines stature gigantee enormitate corporis horribiles. vt dicit glosa sup Deut. ij. quibus expulsis atqz deletis habitauerunt ibi filij esau. vt dr Deut. ij. Motes itaqz terre edom altissimi sunt. ita

q aliquib partib nulros tangere videatur. Sunt autē montes illi cauernosi et cōcaui ꝛ spelūcis pleni. vt dicit glo. super abdiā. in quib habitāt homines in estate qꝛ ibi minor ē estus solis.

Capitulum. XII.

De monte effraym

m Ons effraim specialiter dicebatur mōs in tribu effraim in quo iosue fili⁹ nun recepit possessionē. vt pz Josue. xix. in quo edificauit ciuitatē habitauitqꝫ in ea. inter alios vero regiōis illius mōtes. vt dicit adamancius. erat mōs iste herbis ꝛ arboꝛib insignioꝛ ꝛ fructib fecūdioꝛ situ sublimioꝛ aspectu pulcrioꝛ aere salubꝛioꝛ riuulis fōntiū montem irrigantiū fertilioꝛ. ꝛ ideo erat loc⁹ ꝯgru⁹ vt in eo iesus q̄ dict⁹ est iosue habitaret. vt dicit idē adamā. in eodē mōte a septētrionali pte mōtis iosue est sepult⁹. vt dr Josue. xxiiij. Erat etiā mōs iste vicin⁹ sychem q̄ erat ciuitas refugij cū suburbanis suis in mōte effraim. vt pz Josue. xx. vbi sepulta sūt ossa ioseph vt dr Josue vlt. In eodē etiā mōte repo suit iosue cultros seu machera pettrinas quib filios israel i heremo circūcidit. vt dicadamā sup Josue. c. xx. Preterea in mōte effraim habitauit debboꝛa ꝓphetissa ꝛ sedebat sub palma q̄ erat int bethel ꝛ rama. vt pz Jud. iiij. c. Multos eni mōtes pticulares siue colles habuit mons effraim. i. trib effraim. qꝛ tota illi⁹ soꝛs plurimū fuit mōtuosa ꝛ in locis plurib nemoꝛosa. vt pz Josue. xvij. Itē in eodē mōte interfecti sūt pncipes madiā oreb ꝛ zeb quoꝝ capita ad gedeon trans iordanis fluuiū sunt allata. vt pz Jud. vij. In ramatha etiā mōtis effraim nat⁹ fuit samuel ꝓpheta. i. Regū. i. ꝛ ibidē conuersatus. qꝛ ab eo in eodē loco saul in regem pꝛimit⁹ est inunctus. vt patet. i. Regū. x. In eodē etiam mōte samuel moꝛtu⁹ est ꝛ sepultus. i. Regū. xxv.

Capitulum. XIII.

De monte phasga

Hasga mons est maximus continens in se multos particulares montes. Nam in hoc mōte sunt abarim ꝛ nebo qui sunt colles sup quos ascēdit moyses vt videret terminos terre ꝓmissionis anteqꝫ moreret ꝛ in valle eiusdem montis in campestrib moab tumulo traderetur. vt patet numeri. xxvij. et Deut. vltimo. Hic mons fuit in finib moabitarū ꝛ amonitarū diuidens terrā eoꝝ a terra amoꝛreoꝝ quā postea possederunt ruben ꝛ gad ꝛ dimidia trib manasse. vt patet Deut. iij. Radices vero isti⁹ montis tangūt mare rubꝛū qḋ est mare salsissimum. i. sicut dicit Deut. iij. tam in textu qꝫ in glo. Unde isti montes diuidebant terrā quā inhabitabāt moabite ꝛ amonite a terra quā in possessionē receperant israelite. Unde vsqꝫ ad verticē eius montis puenit moyses ꝛ ex illo loco totā terrā ꝓmissionis fuit cōtemplatus ibiqꝫ moꝛtu⁹ est. et in valle eiusdem montis vbi fuerūt campestria moab sepultus est ꝛ vsqꝫ hodie occultat⁹. sup istū montē phasga ascendit balaā ariol⁹ cū balaac rege moabitarū vt malediceret populo israelitico cui⁹ maledictionē dominus couertit in benedictionē. vt dicitur Numeri. xxiij. Ex quo patet q mōs ille fuit mons diuisionis. quia terminos maloꝝ bonoꝝ terminis diuidebat. Item mons benedictionis. quia inde dom n⁹ p balaam ꝓphetā benedictionē populo israhelitico cōferebat. Item mons fuit speculationis ꝛ cōtemplationis. quia inde moyses terre ꝓmissionis terminos puidebat. De hoc monte dicit Hiero. in libro de nominib locoꝛum. Abarim inquit est mons in quo moꝛtu⁹ est moyses in terra moab contra hiericho in supercilio montis phasga a qua tota regio i circuitu dicitur phasga ꝛ ostenditur ascendentibus de lydia de meselon et idem est quod ꝛ nebo ꝛc̄.

Capitulum. XIIII.

De monte gosoꝛ

g Osoꝛ est mons siue collis moabitarum ꝛ est pars mōtis phasga super quē balac duxit balaā. vt malediceret israel. Numeri. xxiij. ita dicit Hiero. in libro supꝛadicto.

L

Capitulũ quindecimũ · De monte galaad

Alaad vt dicit hieronym⁹ mõs est ad quem iacob venit septimo die de canaã quãdo fugiebat laban. Est aũt vt dicit idem ad tergũ fenicis ⁊ arabie collib⁹ libani copulatus. ⁊ extenditur v[idelicet] scʒ vltra iordanē in terra que quondã fuit scon regis amorreorũ postea vero cecidit in sortē ruben et gad ⁊ dimidie trib⁹ manasse in quo monte est ciuitas edificata ⁊ cõsimili nomine appellata a galaad filio machir filij manasse. Hic mons inter alios est nobilis. qꝛ mons est pasture ⁊ refectionis. Est enĩ fertilissimus in frugib⁹ ⁊ in pascuis ⁊ in fontib⁹. Item mons est medele ⁊ curationis. nam in galaad inuenitur resina qua curãtur vulnera ⁊ diuersi morbi sanantur. vt dicitur Hiere. viij. Nũquid resina est in galaad ⁊c. Item mons ē federis ⁊ recõciliationis. qꝛ in monte galaad cõfederatus est iacob cũ laban et ei totaliter recõciliat⁹. vt patet Gen. xxxi. Item mons est testificationis. vt patet ibidem. Dicit enĩ appellatũ est nomē ei⁹ galaad. i. cumulus testis. Itē mons est lucri ⁊ negociationis. nam montana galaad negociatores pro specieb⁹ aromaticis cõparãdis sepius frequẽtabãt. vt patet Gen. xxxvij. viderunt negociatores venire de galaad portantes aromatica in egyptum.

Capitulum decimũsextũ De monte garizim.

Arizim vt dicit Hiero. est mõs iuxta hiericho cui vicin⁹ est mõs ebal ex aduerso respiciens. In his duob⁹ montib⁹ benedictiones ⁊ maledictiõnes populo intrãti terrã ꝓmissionis ꝓmulgabanꝫ vt p[er] benedictiões ꝓuocarēt ad bonũ legis amatores. Per maledictiones vero terrerenꝫ decalogi trãsgressores. In garizim vero sex trib⁹ nobiliores cũ sacerdotib⁹ ꝓclamabãt benedictiones. Et ideo inoleuit consuetudo vt mons ille haberet in veneratiõne a posteris ⁊ frequẽtaretꝫ causa sacrificij ⁊ orationis. Unde inter iudeos et samaritanos fuit cõtentio de loco adorationis samaritanis proferentib⁹ montē garizim cõuenientiorē esse ad orandũ q̃ȝ templum in hierusalem. iudeis contrariũ asserentibus. vt patet Johãnis. iiij. tam in textu q̃ȝ in glosa.

Capitulum decimũseptimũ De monte gelboe

Elboe sunt mũtes. vt dicit Hieronym⁹ alienigenarũ. vij. miliario a sitopoli in quib⁹ est vic⁹ grãdis qui gelboes nũcupatur in montib⁹. istis perijt Saul cũ ionatha filio suo et corruit corã philisteis israel. vt patet. ij. Regũ vltimo. Contra quos indignat⁹ dauid propter ruinã populi ipsis maledixit ⁊ maledicẽdo eos in siccitatē ⁊ sterilitatem cõmutauit. vt dicit glosa sup. ij. librũ reguȝ ca. i. Montes inquit gelboe vbertes fuerũt ante maledictioneȝ quos hactenus maledictioni subiacere ferunt nec vnq̃ȝ ibi pluere testanꝫ

Capitulum decimũoctauũ De monte golgata.

Olgata vt dicit Hieronym⁹ est mons caluarie i[n] quo saluator noster fuit pro salute hominũ crucifixus et vsq̃ȝ hodie ostenditur in helia ad septentrionalē plagam montis syon. Dicitur autem locus caluarie s[ecundu]m Ihi[e]rõ[nymum] q[uia] ibi capita hominũ damnatorum decaluarentur.

Capitulum decimũnonũ De gaas.

Aas est collis in monte effraim in possessione iosue filij Nun vbi mortuus fuit Josue et sepultus in septentrionali parte eiusdem montis. vt patet in libro Josue capitulo vltimo cuius sepulcrum ostenditur in mõte predicto vsq̃ȝ ad presentem diem. vt dicit Hieronymus in predicto libro de nominibus.

Capitulum vicesimum De monte hephron.

m Ons hephron est monticulus i tribu iuda contra septētrionem in .xx. ab helia miliario vbi est villa pergrandis que effrata nuncupatur vt dicit hieronymus.

Capitulum .XXI.

De montibus israel

m Ontes israel dicuntur montes generaliter totius terre promissionis siue fuerint vltra iordanem siue citra sepe tamen sumitur pro terra decem tribuū que sunt montuosa precipue in tribu dan et effraym. Nam et decem tribus nomen israel sibi vendicauerunt sub hieroboam qui fuit de effraym et regnauit primo in samaria super decem tribus vt dicit hieronymus. et patet in historia libro .iij. Regum .xij. Hi montes multum erant pascuales vbertes fructuosi et frugiferi oliuis et alijs arboribus fructiferis consiti. erant etiam medicinales herbis et speciebus aromaticis pleni. vt dicit Isidorus libro .xiiij. capitulo .iij. Samaria regio est palestine ab opido quondā nomen accepit qđ quondā erat ciuitas regalis in israel. que nunc ab augusto sebastia nuncupatur. Hec regio iudee vicina est et illi similis in natura. Nam variarum opum diues est frugibus fertilis aquis illustris opima balsamis. Unde secundum gratiam elementorum iudei hanc terram melle et lacte fluentē iudicabant. Nam in eius montibus propter pascuarū abundantiam innumerabilium ouium et pecorum greges et armenta pascebātur. Apes etiam innumerabiles in eisdem mellificātes herbarum et florum suauitate dulciflua nutriebātur. fructus et fruges propter aeris temperiē et roris abundantiam citissime ad maturitatē in illis montibus ducebātur. aurum et argentū et cetera metallorum genera in illis montibus fodiebātur. Deut. viij. Fontes et flumina de venis montiū superius progrediebantur. loca munitissima in illis montibus edificabātur. fere siluestres sicut tigrides et leones in illis nemorosis montibus cōuersabātur.

Capitulum vicesimūsecūdū

De montibus ipertoreis.

i Pertorei montes dicūtur montes sithie eo quod vltra eos flat boreas. vt dicit Isid. li. xiiij. Sunt aūt secundum Isidorū eundē ca. iij. terre sithie locupletes inhabitabiles tamē plures. Nam dū in plerisque locis auro et gēmis montes sithie affluāt. grifonū immanitate rarus ibi accessus hominū est. In illis montibus smaragdi optimi sunt et cristalli purissimi de sithie montibus transmittitur. Sunt aūt silue aspere ibi et maxime que immanibus feris pardis tigridibus et pantheris sunt replete. Ibi etiam sunt canes tante magnitudinis et tā immēse feritatis vt thaurum primant et leones pmant et occidāt et maxime in albania et hircania que sithiē sunt regiōes que mōtuose sunt et plurimū nemorose.

Capitulum vicesimūtertiū

De carmelo

c Armelus est mons iudee in qua est ciuitas dicta carmela. Et est duplex carmel⁹. vnus in supiori parte cōtra meridiē in quo nabal legitur pauisse greges. i. Regū. xxv. alius ē carmelus in inferiori parte terre respiciēs mare. vterque mons fertilis est i pascuis fructibus et herbis.

Capitulum vicesimūquartū

De libano

m Ons libani est mons phenicis altissimus. cui⁹ meminerūt prophete. Dictus est aūt liban⁹ a thure vt dicit Isidorus. qđ ibi colligitur. cuius pars ad orientē respiciens liban⁹ appellatur. vt dicit Isidorus. Liban⁹ etiā. i. idē candidatio vocatur. quia perpetuis niuibus semper in hyeme scilicet et estate candidatur. Nullo enī tempore ita nix totaliter eliquescit quin in aliqua sui parte valeat inueniri. Est autē libanus fluuiorum et fontium principiū et origo. ex eius radice vt dicit Hieronym⁹. oriuntur duo fontes scilicet ior et dan qui simul iuncti iordanē efficiunt. Libanus igitur est mons redolē

tie ⁊ summe aromaticitatis. nam ibi herbe odorifere crescunt. ibi etiam arbores thurifere conualescūt quarū gummi col/lectum olibanū a medicis nuncupatur. vt dicit hieronymus. Item mōs est sufficientie ⁊ fecūditatis. Nam propter roris abūdantiam ⁊ pluuiarū frequentiā herbis abundat precipuis pascuis vberrimis ⁊ fructibus optimis ⁊ maturis. Et ideo in monte libani nutriebātur animalia que offerebātur in templo. ⁊ in ipsis pascuis fouebātur. Item mons erat eminētie ⁊ maxime sublimitatis. quoniā vt Rabanus sup Regū dicit omnes alios montes illius regionis altitudinis situ libanus excedebat. Et ideo venientibus tyrum per remota valde maris nauigia se nauigantiū oculis offerebat ⁊ quos videlicet nauigantes petere portus sua altitudine ostendebat. vt dicit idem ibidem. Item mons erat indeficiētis influentie ⁊ sempiterne humiditatis. nam quamuis siccita/tem preferret in sua superficie. nobilissi/mis tamen abūdabat intrinsecus venis aque. vt patet in puteis aquarū viuentium qui iuxta salomonis sniam in canti/cis solent continue cū impetu de libano emanare. vt dicit Can. iiij. quasi puteus aquarū ⁊c. Itē mons cōfidentie ⁊ securitatis. Nam in libano quiescētes tuti sūt a venenosis ⁊ serpentibus quos sua aromaticitate ⁊ virtute fugant tam herbe quam arbores ibidem continue cōcrescentes. Nam cedri ibi crescentes suo odore fu/gant omnia venenosa ⁊ ibi venenosa re/ptilia viuere non permittunt. vt dicit hieronymus. Item mons est pulcritudinis ⁊ amenitatis. Nam cedrorū ⁊ aliarū virentium arborū mira procenitas grami/num ⁊ herbarū continua viriditas auium siluestriū canora suauitas. riuorum ⁊ fon/tium multiplicitas libanum amenū efficiunt ⁊ iocundū. Item mons est medicine ⁊ sanitatis ibi cum species aromatice crescunt que sunt contra morbos innumerabiles remedia ⁊ medele. ibi cedri ⁊ palme. ibi cypressi ⁊ alie quorū liquores et resine sunt contra diuersarum infirmi/tatum incommoda precipue medicine. Item mons leticie ⁊ iocūditatis. nā in collibus libani crescit abūdantia vini optimi ⁊ precipue leticie ⁊ hilaritatis maxi/me inductiui. Item mons honorificētie ⁊ dignitatis. nam inter omnes montes arabie phenicis ⁊ syrie mons libani in sublimitate. in fecūditate. in amenitate et aeris salubritate obtinet principatū. vt dicit hiero. Josephus ⁊ Jobes.

Capitulum vicesimumquintū De moria

Moria est mons in hierusalem in quo edificatū est templū salomo/nis sicut dicitur. ij. Paral. iij. Hūc enim montē emit dauid ab ornan iebuseo sexcētis siclis auri purissimi. vt in eo edificaret altare dño quando numeratō e quā fecit dauid populus est percussus. i. Paral. xxi. In hoc mōte imolauit dño ⁊ orauit ⁊ exaudiuit illū dñs de celo in igne sup al/tare holocausti. In hoc mōte obtulit abraam holocaustum pro ysaac quē dñs precepit ibidem immolari Gen. xxij. vbi dicit glosa hiero. sup illud verbū. vade in terrā visionis ⁊ offer filiū tuū sup vnū montiū ⁊c. Hūc montē hebrei dicūt esse illum in quo postea templum conditū est in area ornan iebusei in monte moria quod idcirco illuminās ⁊ lucēs interpretatur. quia ibi est dabir. hoc est oraculū dei ⁊ lex ⁊ spūs qui inspirat prophetas ⁊ docet homines veritatem. Huc usque hiero. In eodē loco creditur iacob dormiuisse ⁊ ascendentiū angelorum per scalā vidisse visionē. vt patet Gen. xxviij. vbi dicit glo. sup illud verbū. Nō est hic aliud nisi domus dei ⁊c. Hoc dicit quia preuidit templū ⁊ dei cultū ibidē futurum. Fuit autem iste locus collis a latere mōtis syon vbi edificata ē postea turris dauid Unde per expdictis quod mons moria fuit mons visio/nis ⁊ reuelatōnis. mōs sacrificij ⁊ orationis. mons prophetie ⁊ instructōis. mōs lu/minis siue illuminatōis. mons angelice frequētationis. mons diuine apparitionis. mons misericordie ⁊ propiciationis.

Capitulum vicesimumsextū De nebo

Nebo mons est in terra moab in vertice phasga contra hiericho.

De hoc monte vidit moyses terrā pmissionis ⁊ ibidē mortuus est postq̄ terrā fuerat ꝯtemplatus. vt dicit Hiero. ⁊ pꝫ in hystorijs Numeri. xxvij.

Capitulum viceſimūſeptimū De hor

Mons hor est mons in extremis finibus terre edom in quo mōte mortuus est aaron iubente domino in āno. xl. postq̄ egressus ē de egypto cū esset ānoꝝ. cxxiij. vt dr̄ Numeri. xxviij. Fuit aūt tricesima māsio in qua remāserunt filij israel postq̄ egressi sunt de egypto. sicut dicitur in libro Numeri. c. xx. Cum mouissent castra de cades venerūt in montē hor. q̄ est in extremis finib' terre. In hoc monte suscepit eleazar filius aaron primo sacerdotij principatū.

Capitulum viceſimūoctauū De oliueto

Mons oliueti est mons in iudea iuxta hierusalē ē sic dictus ꝓpt' copiam oliuarū que in monte illo maxime abūdabāt. ⁊ ideo ab Augu. sup Johem vocat' mons chrismatis ⁊ vnctionis. mons luminis. mons pinguedinis ⁊ refectionis. ⁊ mons medicamis ⁊ curationis. Et hoc dicit ꝓpter oliuaꝝ ibi crescentiū abūdantiā quaꝝ fruct' ē vnctuosus luminosus ⁊ deliciosus. qꝛ vt dicit Isidorus. Oleū oliue ex radicis amaritudine surgit in pabulū lumīs in medicamen vulneris ⁊ in refectionē esurientis. In hui' montis oliuaꝝ radice siue pede fluit riuul' qui dr̄ torrens cedron inter cui' ripā ⁊ montē fuit ort' quē dn̄s orōnis ⁊ quietis grā sepi' frequētauit ⁊ subintrauit. vn̄ ⁊ ibi capt' fuit primo i orto qui gethsemani dict' est. vt dr̄ Joh. xx. ibi enī scꝫ in pede mōtis fuerat quondaꝫ villula dicta gethsemani cui' orti tūc tēporis adhuc ibi erāt vt dic̄ Aug. ⁊ illorū locū ortoꝝ dn̄s ex ꝯsuetudine frequētabat. Hic aūt mōs fuit ad orientalē ptē tēpli. ⁊ ideo mane illumīabat' sole oriente. de vespe vero ⁊ de nocte illustrabat' ex fulgore a lumīarib' templi resplēdente Et ideo merito mons luminis dicebatur quia a celo ⁊ a templo lumen recipiebat. tū etiā qꝛ lucis materiā olei sui abūdantia alijs impēdebat. vt dicit Aug'. In hoc mōte erat quidā viculus nomīe bethphage q̄ sacerdotū erat. in cui' mōtis latere erat ciuitas dicta bethania que fuit ciuitas marthe lazari ⁊ marie. vt dicit glo. sup Math. xxi. De hoc mōte dn̄s celos ascēdit. ⁊ supra eundē montē ad iudiciū apparebit. vt patet in Act. i. tā in lr̄a q̄ȝ in glo. In hoc monte edificauit salomō delubra excelsa vt pꝫ. iij. Regū. x. Et iō vocat' ē mōs oliue ⁊ ꝑniciatōnis mōs offensiōis. iiij. Reg. xxiij. qꝛ scꝫ in illis idolis offendit salomon deū suū.

Capitulum viceſimūnonū De olympo

Olimpus est mōs macedonie excelsus nimis ita vt sub illo nubes esse dicatur. vt dicit virgilius. Nubes excessit olympus. Dict' ē autem olympus quasi ololampas. i. quasi celū. Hic mons macedoniā a tracia diuidit. Tante enī sublimitatis est mons olympi q͛ omnes excedit aeris turbines ⁊ alias passiones. Vn̄ pħi ibi ascendentes vt situs ⁊ cursus stellaꝝ inspicerent. ibi viuere nō poterāt nisi secū spongias cū aqua ferrēt ⁊ sic p aque attractionem aerē redderent grossiorē siue sp̄ssiorē vt dicit magister in histo.

Capitulum triceſimum De oreb

Oreb mons est in regione madian. vt dicit hieronymus. iuxta arabiā in deserto cui coniūgitur desertū sarracenoꝝ. quod vocatur pharan. ⁊ est idem mons oreb et syn. vt dicit hieronym'. In hoc monte vidit moyses multas visiones. vt patet Exo. iij. ibi vidit rubū ardentē ⁊ cōburentēꝫ ibi audiuit deū loquentē sibi ⁊ multa pcipientē. sicut post de monte synai dicetur.

Capitulum triceſimūprimū De parnaso

Mons parnasus ē in thessalia iuxta boetiam. qui mons duas ha-

hec vertices q̄si in celum eleuatos. in q̄bꝫ quondā appollo ⁊ liber bachꝰ colebāt for te propter locoꝝ amenitatē ⁊ vinorum ⁊ vinearū maximā vbertatē.

Capitulum tricesimūsecundū De alpibꝫ

Riphei montes sunt alpes in capite germanie. vt dicit Isidorꝰ. qui a ꝑpetuo ventoꝝ flatu ⁊ tempestatū impetu sic dicūtur. Nā riphꝫ in greco impetus dicit in latino. Dicūtur autē alpes id est alti montes ad quoꝝ cacumīa nō nisi ꝑ altos ꝓcessus colliū ⁊ aliorum inferioꝝ montiū ꝑuenit. In his alpibus sunt ꝑpetue niues. frequētes nubes. fontiū ⁊ fluminū magnoꝝ capita et origines bestie ⁊ fere siluestres aues multiplices ⁊ marie illiꝰ generis volucres q̄ tū glē de nocte sunt lucētes. vt dicit Isi.

Capitulum tricesimūtertiū De rupibꝫ

Rupes sunt altissimi mōtes solidissimi ⁊ fortes sup altitudinē alioꝝ montiū eminētes tempestatū impetꝰ ⁊ imbriū fluxus ꝯtinue recipientes. ꝓpter qđ terra supficialiter diluitur ⁊ duriores mōtis ꝑtes ⁊ ꝯpactiores in petra cōmutate rupes imobiles et imeabiles aliq̄n efficiunt. quātūcūq3 autem rupes exterius multū habeant soliditatis ⁊ asperitatis. intus tū habēt aliquid spōgiositatis ⁊ cōcauitatis. vñ humores ibi attracti ⁊ collecti sepe ꝑ capita fontiū scaturiūt ⁊ erūpūt. Venti etiam ⁊ aque cauernas rupiū intrāt. ⁊ sunt aliq̄n causa terremotꝰ ex cuiꝰ violētia rupes q̄nq3 corruūt ⁊ rūpunt. Solis auibus vt aquilis ⁊ vulturibꝫ rupiū cacumina peruia inueniunt. rupibꝫ etiā maris littora sistunt. ⁊ ad duriciē rupis vndarū ⁊ procellaꝝ impetꝰ elidūtur. loca munitōnibꝫ apta in rupibꝫ reperiūtur. auium ⁊ animaliū latibula in rupibꝫ construuntur. nebulis ⁊ nubibꝫ capita rupium obuoluuntur. Radijs solaribꝫ in ortu solis summitates rupiū ꝑfundunt. Rupes etiam dicunt qꝛ ad rūpendū sunt difficiles. Sine eni ferri violētia rupes nullatenꝰ ꝑfodiunt. ⁊ de ꝓfundis etiā rupiū venis ꝑciosi lapides ⁊ metalloꝝ varie spēs sepius extrahūtur. partes autē eminētes in ꝑruptis rupibꝫ dicunt scopuli a scopin qđ est intēdere vel speculari. qꝛ inde loca remotissima speculātur.

Capitulum tricesimūquartū De sephara

Sephara mons est orientis in india vt dicit hiero. iuxta quē habitauerunt filij yethan filij hembre quos Josephus dicit venisse deinde in sephara. ad quem locū classes salomonis cum quibusdā cōmercijs infra tres annos venire cōsueuerūt. hec est tharsis terra ⁊ portus maris vnde serui salomonis aurum ⁊ argentum simias et pauones ⁊ dentes elephantinos detulerūt. vt patet. iij. Regū. x.

Capitulum tricesimūquintū De segor

Segor est mons paruulus qui et balo dictus est iuxta zodomam vt dicit hiero. in quo edificata fuit vrbs que ad ꝓces loth liberata ē vbi crescit vinea balsami in signum pristine fertilitatis ⁊ poma palmarū. Imminet autē mari mortuo ⁊ fuit in eo postea positum p̄sidiū romanoꝝ. De hoc dicit Esa. xv. vbi dicit glosa. qꝛ vitula vocabat ꝓpter lasciuiā cōternās qꝛ bis concussa. tertio terremotu corruit que robusta ꝑmāsisset si post liberationē nō peccasset.

Capitulum tricesimūsextū De monte synai

Synai est mōs cuius pars ē oreb ⁊ est in arabia in ꝓuītia madian De hoc monte dicit Josephus in li. ij. antiquitatū. Syna mons est excelsus et ad pascua egregius optimas herbas ferens. Erat q3 hec opinio ibi habitare deū. ⁊ ideo primitus ibi nemo pascebat oues. quia pastores illuc ambulare minime ꝑsumebāt huic monti appropinquās moyses prodigiū vidit. s. ignē rubū cōburentē ⁊ eius viriditatē ⁊ florē nullatenus depascentem. ⁊ eius ramos

fructiferos nullo incendio deuastantem. ignis flāma velox ꝛ vehemens nimis erat. Unde de illo igne dñs ad moysen locutus est. Item idem libro .iij. Ascēdit moyses in syna qui mons est excellentissimus in illis regionibus. ꝛ propter altitudinē magnitudinis sue ꝛ scopuloꝝ proceritatem non solū est hominibus inaccessibilis. verū etiā cum labore videri potest. ꝛ qꝛ sermo erat deū circa eum habitare erat terribilis ꝛ inadibilis vniuersis. circa radices huius montis hebrei sua tabernacula locauerūt. ꝛ ibi deū videre in igne et in nube ꝛ ipsum ꝑsonaliter loquentē audire meruerūt. Dicitur itaqꝫ mons synai mons diuine habitationis angelice frequentationis mons luminis ꝛ inflāmationis. mons nubis ꝛ caliginis. mons pluuie ꝛ roris. mons pascue ꝛ refectionis. mons sapientie ꝛ eruditionis qꝛ de illo mōte dñs moysen ꝛ populū instruebat ꝛ ei legē ꝓferebat. mons misericordie ꝛ ꝓmissionis. qꝛ inde bona ꝛ inaudita populo ꝓmittebat. mōs iusticie ꝛ cōminatōnis. qꝛ timorē inspicientibus inferebat. vnde mons fuit fulguris ꝛ choruscatōis. mons tube ꝛ clangoris. mōs amicitie ꝛ ꝯfederationis. qꝛ mediāte lege populū ibidē sibi sempiterno federe vniebat. mōs mundicie ꝛ puritatis. mōs leticie ꝛ iocūditatis. qꝛ nulli ad montē accedere potuerūt nisi qui mente ꝛ corꝑe mundi erāt. Ibi etiam qui mundi erant corā dño cū leticia comedebāt ꝛ bibebāt. mons clementie ꝛ pietatis siue ꝓpiciationis. mons sacrificij ꝛ orationis. Nam ibi dño imolabāt ac ꝑcibus moysi ꝛ supplicationibus deū sibi placatū ꝛ ꝓpiciū audiebāt.

Capitulum tricesimumseptimū De monte syon

Syon mons erat in hierusalē super cuius verticē erat arx siue turris dauid ibi posita pro decore ꝛ defensione ciuitatis. In vno autē latere montis syon erat templū quasi mediū inter arcem ꝛ inferiorē ciuitatem. vt scꝫ munitio arcis defenderet templū ꝛ templum cum arce protegeret ciuitatē. Et ideo sepe scriptura vocat hierusalē filiā syon qꝛ sicut filia protegitur a matre ꝛ subditur ipsi matri. sic ciuitas inferior templo fuit subdita atqꝫ arci. Tante aūt auctoritatis ꝛ nobilitatis inter ceteros mōtes fuit mōs syon qꝫ nō solū ciuitas hierosolima nec etiā ipsa iudea verū etiam vniuersalis ecclesia tā ex iudeis qꝫ ex gētibus cōgregata sepius in ꝯplexis a monte syon denominatur. sicut ibi. Fundatur in exultatione vniuerse terre mōs syon latera aqlonis ci. re. magni. Nā mons fuit magne altitudinis ꝛ sublimitatis. magne fortitudinis ꝛ firmitatis. magne plenitudinis ꝛ vbertatis. magne pulcritudinis ꝛ amenitatis in aꝑte ꝯfidentie ꝛ securitatis. magne opulētie ꝛ locupletationis. magne leticie ꝛ exultatōnis. ꝑfecte iusticie ꝛ sanctificatōis. mōs doctrine ꝛ eruditōis sicut scriptū est Esa. ij. De syon exibit lex. mōs ꝯplexie ꝛ reuelatōis

Capitulum tricesimumoctauū De selmon

Selmon ē mons in tribu effraim iuxta confiniū tribus manasse in quā ascēdit ab ymelech qñ dimicauit ꝯ sichimitas vt dicit hiero. et legitur iud. ix. mōs ꝑ multitudine arboꝝ densus ꝛ vmbrosus. ꝓpter qđ ꝛ selmon vmbra interpretatur. Est etiā mons irriguus aquis ꝛ ignibus multum pinguis ꝛ pascuosus. sicut dicitur in psal. mox dealbabūtur in selmon mōs dei mons pinguis.

Capitulum tricesimumnonū De monte sophin

Sophin est mons in tribu effraim in loco armathen vnde oriūdus fuit samuel. vt dicit Hiero. Fuit aūt locus in alto situs fertilis ꝛ graminosus. aquis irriguus. arboribus cōsitus ꝛ deliciosus. Saron de quo dicitur Esa. xxxv. est mons inter montē thabor ꝛ stagnum tyberiadis. vnde ꝛ tota illa regio sarona vsqꝫ hodie est vocata. vt dicit Hieronymus. Omnis etiā regio a cesaria palestine vsqꝫ ad opidū ioppe sarona dicitur. Iuxta montē istū campi sunt fertilissimi. vt dicit glosa super Esa. xxxiij. tam frugibus ꝙ fructibus valde grati.

Capitulū quadragesimū De monte seon

Mons seon de quo dicit Deut. iij. dr pars mōtis galaad q̄ extenditur p desertū vsq3 trans iordanem. vbi habitauit seon rex amorreorū et cecidit in sorte ruben ⁊ gad ⁊ dimidie tribus manasse. vt dicit hiero. sup Hiere. xlvi. ibi. Ascendente galaad ⁊c. quere supra de monte galaad.

Capitulū quadragesimūprimū De monte semeron.

Semeron est mons de quo dicitur. ij. Paral. xiij. c. in quo ē mōs sebaste vbi reliq̄e Johānis baptiste requiescūt. vt dicit hiero. In eodem quidē monte prius edificata est samaria. a qua ⁊ tota regio postea samaria est vocata. Hec ciuitas rōne mōtis fuit fortissima ⁊ ad expugnandū difficilima. Unde ⁊ reges assyrioꝝ miris sumptib⁹ ⁊ belloꝝ maximis apparatib⁹ eam trib⁹ annis cōtinue obsederūt. ⁊ vix ꝓpter famis angustiā cōtra ipsam ꝑualere virib⁹ potuerūt. Imo vt dicit hiero. ⁊ Josephus nunq̄ eam expugnassent si ipsius habitatores deū israel ad iracundiā ꝓuocantes plenā ꝯfidentiā habuissent in domino ⁊ ipsius legem nullaten⁹ reliquissent. Istius mōtis ꝓprietates quere supra de montib⁹ israel. ⁊ ibi plene inuenies.

Capitulū quadragesimūsecūdū De monte seyr

Mons seir de quo sepius habetur mentio in scriptura est idē qui ⁊ mons edom de quo supra sufficienter dictū est. quere de monte edom siue esau. trinomi⁹ erat esau.

Capitulū quadragesimūtertiū De monte thabor

Thabor est mons in medio campo gables. vt dicit hiero. sup Hiere. c. xxvi. ⁊ est mons mira rotunditate sublimis distans a dyocesarea. x. milib⁹ ad orietalē plagā ⁊ fuit in ꝯfinio zabulon isachar ⁊ neptalim. Hic mons inter ceteros terre ꝓmissionis mōtes maxime est famosus rōne situationis. fertilitatis. amenitatis fortitudinis ⁊ firmitatis. gleba eni illi⁹ mōtis est fertilis vineis oliuis ⁊ alijs arborib⁹ fructiferis abilis. aer ibi est salubris. ros frequēs ⁊ dulcis. imber tā temporane⁹ q̄ serotinus mediocris. ibi arborū ꝑceritas que non deponūt hyeme ⁊ estate comā vel virorē suū ibi auiū multigenarū canorus sonitus ⁊ canora suauitas. quaꝝ voce afficit audit⁹. pennarū varia dispositōe ad earū aspectū ꝓuocat visus. in carniū suauitate delectat gust⁹ ⁊ ideo multi sunt ibi aucupes auiculis locū istū frequētantib⁹ retia ⁊ tēdiculas impōentes. sicut di. hiero. super illū locum Osee. v. quasi rethe expansum sup monte thabor ⁊c. Super oīa aūt montē istū reddit cōmendabilē ꝑsentie saluatoris qui ipm sua p̄ntia honorauit. Nā in hoc mōte docuit in h̄ gratia orōnis pnoctauit. in hoc mōte aliq̄n pauit populū. ⁊ tam spūali q̄ corꝑali pabulo recreauit. In hui⁹ montis etiā supcilio corā discipulis suis se transfigurare voluit ⁊ future claritatis gloriam in suo corpe discipulis reuelauit.

Capitulū quadragesimūquartū De ziph

Ziph mons est squalidus ⁊ vmbrosus in quo latuit dauid quādo fugit a facie saul. et est iuxta carmelon in mōte carmeli in quo nabal carmelites quondā habitabat q̄ fuit de stirpe caleph vt dicit hiero. Est aūt mōs multū nemorosus dumis ⁊ arborib⁹ infructuosis consitus ⁊ saltuosus. feris et ibicibus peruius speluncis ⁊ antris plenus. ⁊ plurimū cauernosus ⁊ ideo fugitiuis ⁊ latere volentib⁹ cōgruus ē ⁊ ignotis transeuntib⁹ piculosus.

Capitulū quadragesimūquintū De collib⁹

Collis est tumor terre breuis ē re planitiē transcēdens ⁊ ad mōtis altitudinē nō attingēs. Collis eni mōte est inferior sed terra altior. ⁊ dr tumul⁹ q̄si tumēs tell⁹ vt dicit Isid.

Unde solent colles montium esse pedes. nam de collibus ad montes solemus ascendere altiores. Et dicuntur colles a colendo. quia cum minori labore coluntur quam montes et plus quam montes ab hominibus incoluntur et inhabitantur plus aeri et calori solari quam inferior terra exponuntur. et ideo fructus in collibus ad maturitatem citius producuntur. imbre et rore celesti plus colles quam valles perfunduntur. et ideo fructus accrescentes in collibus alijs dulciores et sapidiores inveniuntur Item inter infimam terre superficiem et summam montis altitudinem tenent colles medium quo ad situm. et ideo aer crassior et spissior est in colle quam in monte. purior vero et subtilior est quam in valle. Puriores enim et nobiliores recipiunt colles impressiones et influentias a superioribus quam valles. et non tantum fructus quam gramina sunt in collibus salubriora quam in vallibus et alijs partibus meliora. ut dicit Constantinus. Item colles citius recipiunt radiorum solis illuminationem quam valles et velociorem a nubibus irrorationem. De montibus etiam descendunt torrentes et rivuli super colles et de collibus derivantur ad campestria et ad valles.

Capitulum quadragesimumsextum De valle

Vallis est terra declivis ac depressa in montium medio collocata ut dicit Isidorus. Est autem vallis aquarum et rivulis fontium defluentium receptaculum et vehiculum. unde patet quod valles a rivulis ex montibus emanantibus irrigantur et ex illorum circumfusione in floribus et fructibus fecundantur. frondium et florum virore citius decorantur a montium et collium elevatione obumbrantur. In vallibus etiam fit maior radiorum solarium concursus ac confractio ac confluxus. Et ideo calidiores impressiones in vallibus quam in montibus generantur propter quod in vallibus citius quam in montibus resolvuntur nives ex quarum diffusione loca circumiacentia humectantur ut dicit Macro. Et ideo valles calide turbide grosse et vaporose per experientiam iudicantur. quatenus habitatores calidis et humidis passionibus sepius molestantur. ut dicit Constantinus. Domus et edificia in vallibus constituta minus ventorum et tempestatum incommodis impelluntur quam illa que in montibus collocantur. nam montium obiectu ventorum et procellarum inundantium impetu defensantur. terremotu incole vallium raro infestantur. cuius causa est. quia partes terre in valles residentes magis comprimuntur. et sibi invicem fortius adunantur Et ideo venti illas partes difficilius penetrant et subintrant. propter quod partes ille que minime sunt concave et porose minime a ventorum subintrantium impetu agitantur. propter quod non moventur. ut dicit Aristoteles. Ad valles etiam confluunt sordes et ibi diutius reservantur. propter aeris corpulentiam valles citius quam montes grossis et fumosis vaporibus obnubilantur et tenebrosioribus tenebris obscurantur. Unde partes vallium plus quam montium profundantur ad centrum et a celi circumferentia plus elongantur. Item ex aquarum multiplici concursu et limi ac luti obiectu paludes quasi invadabiles in vallibus frequentissime coadunantur. et loca ad transeundum difficilia inveniuntur Item ex humorum abundantia carices et gramina in vallibus maxime nutriuntur. salices et alie infructuose arbores in vallibus plus quam in montibus crescere dinoscuntur.

Capitulum quadragesimumseptimum De campo

Campus secundum Isidorum est terre planicies nec depressa ut vallis. nec erecta ut montes. et ideo quia equalis est pedibus campus est vocatus. a camis greco quod breve vel equale dicitur in latino Et est campus locus planus et incultus. nec vomere sulcatus nec stercore impinguatus sed potius deambulationi vel deductioni aut militari exercitationi iuxta civitatum habitacula deputatus locus scilicet communis et publicus omnibus aspectibus expositus usibus rei publice ascriptus nulli proprius. sed omnibus utilitatibus assignatus.

Capitulum quadragesimumoctavum De agro

Ager ut dicit Isidorus li. xv. dicitur eo quod in eo aliquid agatur. Omnis enim ager ut ait Varro. aut est arvus. id est sationalis aut consitus. id est arboribus aptus aut pascualis. quia herbis tantum pro animalibus vac

yer · rus.
ies plange t in
uper, terra in
itus vero terra
. bt silua.

cat. aut florẽs ort⁹. s. floribꝫ ⁊ apibꝫ apt⁹.
Unde sm antiquos ager est terra culta.
tus v̾o terra inculta vt silua ⁊ pascua in
qua tā pec⁹ q̃ȝ lac habēri pōt. vñ ⁊ rustic⁹
nominat̾ nā agrestiū hoīm hec prima et
ociosa felicitas est. vñ ⁊ ager dr̄ quasi pa
scuus. qꝛ a diuisoribꝫ agroꝝ vicinis pa/
scendi gratia est relict⁹ sicut alluui⁹ dicit̾
ager. quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit
sic ⁊ artifini⁹ dicit̾ ager qꝛ a certis linea/
rum mēsuris nō cōtinet̾ sed arcet̾ finis
ei⁹ obiectu montiū ⁊ arboꝝ ⁊ etiā fluuio/
rum. sic ⁊ noualis ager dr̄ primū proscis/
sus. siue qꝛ alternis annis vacat vt reno
uet suas vires. Noualia enī semel cum
fructu erūt ⁊ semel vacua sine fructu p̄/
manebūt. Aliquādo etiā dr̄ ager squali
dus quasi excolid⁹ sic dict⁹ eo q̄ a cultu/
ra iā exierit sicut excōsul eo q̄ a ꝯsulatu
iam discesserit. aliqñ dr̄ ager viginosus
id est sp̄ humid⁹. nā humid⁹ dr̄ qui nunq̃ȝ
siccat̾. v̾ ligo aūt est humor terre natura/
lis ab eo nunq̃ȝ recedēs. Hucusq̃ȝ Isid.
li. xv. ca. xiij. Ager ē igit̾ loc⁹ exercitij la/
boris ⁊ sudoris nā cū labore ager excolit̾
ligone p̄cutit̾. fodit̾ euertit̾. vomere ape
rit̾. semīe serit̾. rastro tegit̾. rore ⁊ imbre
p̄fundit̾. spinosis sepibꝫ circūdat̾ munit̾
hyeme gelu ⁊ frigore cōstringit̾. in esta/
te estu ⁊ caumate vrit̾. in vere siue verno
tempore colit̾. in autūno collectis fructi/
bus iterato p̄scindit̾ vomere. ⁊ sic alter/
natis laboribꝫ cōtinue lacessitur.

Capitulū quadragesimumnonū De predio

Predium sm Isidorum dicitur quasi preuidiu eo q̄ sibi a patre familias in omnibꝫ p̄uidet̾. Et est locus in quo a patrefamilias in me/dio agrorum suorū domiciliū p̄paratur vel dicitur predium eo q̄ antiqui agros quos bello ceperant prede nomine possi/debant vt dicit Isidorus.

Capitulum quinquagesimū De prato

Pratum est cuius feni copia ar/mēta tuent̾. cui veteres romani nomē dederūt eo q̄ sit locus qui p̄tin⁹ est paratus. qꝛ culture laborē nō req̄/rit. vt dicit Isido. Et ideo talia loca di/cunt̾ prata quia ad fenum ⁊ ad gramina sunt parata. Prata siquidē fluminibꝫ. ri/uulis ⁊ fontibꝫ irrigant̾. Et ideo p̄pt̾ hu/moris abūdantiā herbaꝝ radicibꝫ nutri/mentū cōtinue ministrantē herbis ⁊ flo/ribus diuersi generis decorant̾. Et ideo propter dormantē ⁊ virentē quā p̄tendūt pulcritudinē prata ridere dicunt̾. Pra/ta etiā suo virore delectāt visuȝ. suo odo/re afficiūt olfactū. graminū suoꝝ sapore reficiūt gustū. pratoꝝ herbe ⁊ flores mel apibus administrāt. lactis copiā in ar/mentis ⁊ gregibus generant ⁊ augmen/tant. vulnera curant et contra diuersos morbos remediū prestant.

Capitulum quinquagesimūprimū De deserto

Desertum est terre spaciū sic di/ctum quia ab hominū frequenta/tione ⁊ habitatōe deserit̾ nec ab hoībꝫ colit̾ nec inhabitat̾. vt dicit Isid. Et hoc ꝯtingit aliquotiēs p̄pter terrestre/itatē siue p̄pt̾ aeris intemperiē seu propē aquarū ⁊ fontiū defectibilitatē siue pro/pter hostiū vastitatē. Unde desertum est incultū spinis ac sentibus plenū reptilī/bus ⁊ venenosis animalibꝫ p̄ctuū. bestia/rum ⁊ feratū siluestriū domiciliū. fugiti/uorū ⁊ latrocinantiū habitaculū. terra sitis ⁊ ariditatis. terra estus ⁊ squaloris terra vastitatis ⁊ horroris. terra deuij et erroris. nā in deserto vie sunt deuie. cal/les ⁊ semite nō sunt trite. miricis ⁊ alijs fructibꝫ infructuosis consite atq̃ȝ plane arenose lapidose puluerulēte feculente ⁊ alijs incōmodis itinerātibꝫ plurimum onerose. Et dicunt̾ deserta vt dicit Isi. quia nō serunt̾. Unde loca siluarū ⁊ mon/tium que a semine vacua deserunt̾ deser/ta nūcupant̾. non minus tamen deserta dicunt̾ loca prius inhabitata ⁊ post casu aliquo desolata. vt di. idem

Capitulum quinquagesimūsecūdū De heremo

Eremus aūt est inuia solitudo ⁊ paucis nisi a feris ⁊ bestijs h̄itat̾

Unde heremite dicuntur homines desertа solitudinis appetentes se ab aspectu hominū sequestrantes. Dicitur hec heremus mi. per contrariū ad hereo es. quia pauci ibi herent atq₃ manent. Uel dicit heremus quasi herens humus. quia dura ⁊ cōpacta solet esse terra. que herem⁹ vel solitudo vsualiter est vocata. In locis autē heremiticis ⁊ solitarijs fere silvestres liberius q̄ in alijs locis euagantur. securius cōmorātur. Ibidem etiā ꝓpter nemorū spissitudinē ⁊ siluarū multitudinē volucres siluestres dulci⁹ modulātur. Ibidem etiā nidificāt ⁊ cōuersantur. ⁊ ideo ꝓpter ferarū multitudinē ⁊ auiū frequētiā. talia loca q̄uis sint solitaria aliquādo a venatoribꝫ frequētantur. ibi etiā aucupū laquei ⁊ retia sepi⁹ occultanṫ. Taliū etiā locoꝝ habitatores pluribꝫ laboribꝫ exponūtur. nūc gelu nūc estu exurūtur. nūc rore nunc imbre nunc pruina nunc niue perfundūtur. raro nisi forsan a latronibꝫ vel venatoribꝫ inquietanṫ. ⁊ ideo locus heremiticus q̄uis multum habet afflictionis tedij et laboris. plurimum tamen obtinet commodi et quietis.

Capitulum quinquagesimūtertiū De antro.

Antrum ab atro est dictum. eo q atris tenebris ⁊ horridis est suffusum. vt dicit Isi. Est eni̇ꝑrium bestiarū in cauernis manentiū latibulū in quibꝫ latitātes prede insidiātur ⁊ ideo specus a speculādo antrū dr̄. quia inde post suas predas diligēt⁹ speculanṫ vt dicit Isidor⁹. Est autē antrū in estate frigidū. in hyeme vero calidū. ⁊ fetibus animaliū nutriendis ⁊ occultandis est aptum. ex sudoribus autē ⁊ vaporibꝫ alaliū fetidum est ⁊ corruptum.

Capitulum quinquagesimūquartū De fossa.

Fossa a fodiendo est dicta eo q sit terra viribꝫ ⁊ ingenio fodientium ꝓfundata. que quāto plus in sua supficie terra accumulata erigiṫ tanto inferi⁹ amplius ꝓfundaṫ. ⁊ quāto altior est ⁊ ꝓfundior tanto ei⁹ trāsit⁹ difficilior ⁊ piculosior inuenit. quā quilibꝫ cadēdo facilime ingrediṫ. sed post casū₃ de ipa faciliter nō exitur. vt dicit Greg. Ideo etiā dicit Hiero. sup Ezech. xix. Leo in foueis capitur. Nam facta fouea ouis vel capra in ei⁹ fundo poniṫ. cui⁹ odore allectus leo fouea ꝑde gratia ingreditur. sed postq₃ eam ingressus fuerit ibidē ne exeat detineṫ. Fouea etiā intra foueam a latere ad modū spelunce foditur in q̄ cauea quedā poniṫ que ad modū cistule ꝑparatur que de facili d audit ⁊ de difficili apteritur. Quādo ergo leo videt se nō posse de prima fouea egredi. timens venatorū venabula latendi gratia secundam foueā ingreditur ⁊ ibi in cauea ad hoc parata claudiṫ capiṫ et captiuus detinetur. vt dicit Hiero. Fouee etiā vtiles sunt ⁊ necessarie. quia fossatis ciuitates ⁊ castra ne hostibus pateant muniūtur. Fossatis insup terrarū spacia ⁊ habitaculorū termini ab inuicem diuidūtur. repleṅ nihilomin⁹ fouee aquis in qbus pisces ⁊ reptilia diuersi generis nutriunṫ. vnde et fouea quasi fouēs aquas est dicta. nam in foueis fouenṫ ⁊ seruantur aque nūc fluxibiles nūc statiue nūc eas subintrant torrētes ⁊ pluuie. nūc in eis erūpunt capita fontiū₃ ⁊ scaturiunt riuuli aque viue. Sūma vero et pcipua et omniū munitionū fortitudo ⁊ tutela solet esse fouea quādo in lato ⁊ in longo in alto ⁊ in ꝓfundo ordine ꝯgruo est parata. nam inaccessibilis est loc⁹ sic munitus nisi aggere nauigio vel pōte talis fouea trāseatur. vt dicit hiero.

Capitulum quinquagesimūquintū De spelunca.

Spelunca est fouea subterranea a speculādo dicta. quia propter sui latitudinem ad circūspiciendum est apta. latum enī ⁊ a parte luci expositum habet introitū sed in fine finem siue terminū habet artum. Unde spelunca locus est subterraneus. primo quidē euidens ⁊ lucidus in ingressu. deinde obscurus ⁊ turbidus in progressu tandem durus art⁹ ⁊ hyspid⁹ in egressu. si tamen

egressus aliquando poterit inueniri. vt dicit Damas. In locis autē mineralib9 vbi esse dicūtur lapides ⁊ metalla potissime sunt spelūce. que quidē rōne extractōnis lapidū seu metalloꝝ remanēt vacue quibusdā tamen colūnis siue alijs appodiationib9 ne corruāt sunt fulcite. Sed ꝑ tamen vel nimia mole terre colūne ille desup aggrauate. siue proprie materie mollicie resolute siue fūdi inferioris humore relaxate corruūt. ⁊ sic omnia in illis spelūcis existentia obruūt ⁊ ꝯfundūt vnde in spelūcis manere periculosū est ⁊ difficile. tum quia frigide sunt ⁊ humide obscure instabiles ⁊ incerte. tum etiā quia hyspide ⁊ dure in supficie graues ⁊ in infimo cōcaue ⁊ ꝓfunde. Sūt etiā loca ꝯgrua occultationi ferarū ⁊ habitationi. sordiū ⁊ immūdiciarū depositioni serpentū ⁊ alioꝝ reptiliū mansioni.

Capitulum. LVI.

De cauerna

C Auerna est terra cōcauata a cauādo dicta eo ꝙ partes terre cōcauent͛ ⁊ pforent͛ a reptilib9 ⁊ ab inuicē vel ꝑ partiū cōpressionē siue euacuationem ⁊ eiectionē diuidātur. In cauernis siquidē mures ⁊ reptilia ⁊ vermes suas faciūt māsiones ad quas ꝯfugiūt quando timent vel vident sibi iminere ab extrinseco aliquas lesiones. Ad cauernas etiā tam lapidū ꝙ̃ arboꝝ quādoq3 cōfugiunt volucres colūbe. s. ⁊ turtures. quādo vident aquilas ⁊ accipitres in aere volantes. Similiter herinacij cuniculi et lepores fugiunt ad cauernosos lapides quādo audiūt canes vel ꝑsentiūt venatores. In cauernis etiā tam terre ꝙ̃ arborum mellificāt sepe apes. nidificat q̄dam volucres. latitant etiā in cauernis colubri ⁊ serpentes qui sepe ledunt ⁊ pungunt venenoso morsu homines ⁊ bestias ad tales cauernas appropinquātes. terra insup quādo est ex se cauernosa ⁊ spōgiosa patitur sepe motū ⁊ agitationē ex vento subintrante poros suos ⁊ replente ex cuius agitatione generatur terre motus. vt dicit Aresto.

Explicit liber decimusquartus.

Incipit liber decimusquintus De prouintijs.

D E terre aūt partibus et diuersis prouintijs ꝑ quas orbis generaliter ē diuisus pauca huic opi sunt adiuuāte dño breuit͛ inserēda. Nō tñ de singul͛ dicendū. sed solūmō de his de q̄b9 sacra scriptura sepi9 inuenit͛ facere mētionē.

Capitulū primū.

De orbe

O Rbis autem vt dicit Isidorus libro. xv. trifarie est diuisus. nā vna pars asia alia europa. tertia affrica appellatur. quas tres partes orbis veteres nō equaliter diuiserūt. Nā asia a meridie per orientē vsq3 ad septētrionem puenit. Europa vero a septentrione vsq3 ad occidentē pertingit. Sed affrica ab occidente ꝑ meridiem se extēdit. Sola quoq3 asia continet vnā partē nostri habitabilis scilicet medietatem. Alie vero partes scilicet affrica et europa aliā medietatē sunt sortite. Inter has autem partes ab ocecano mare magnū progreditur easq3 intersecat. quaprop͛ si in duas partes oriētis ⁊ occidentis orbem diuidas. I vna parte erit asia l alia vero affrica ⁊ europa. Sic autem diuiserūt post diluuiū filij noe inter quos sem cum posteritate sua asiam. iaphet. europam. cham. affricam possederunt. vt dicit glosa super Geñ. x. ⁊ super li. Paralip. i. Idem dicit Chrisostomus Isidorus et Plinius.

Capitulum secundum De asia

A Sia itaq3 que media credit͛ esse pars orbis. ex noīe cuiusdā mulieris est appellata. q̄ apud antiquos regnū tenuit oriētis vt di. Isi. li. xv. Hec in tertia pte orbis disposita ab oriēte habet ortū solis. a meridie occeanū. ab occasu nr̄o mari finit͛. a septētrione meotidi lacu ⁊ fluuio thanai terminat͛.

uo siue beseo monte
est mons italie intrinsecus ardens qui ruptis cauernis emittit ignem qui loca consumit. hec cometus ...

Habz aũt mltas puĩtias z regiões z di uersas gentiũ nationes in vita z in mo ribus mirabiles, figuris corpoz sicut z af fectibus mentiũ mirabiliter differētes quaz noĩa, z situs breuiter hic ponemus sequendo ordinem alphabeti.

Capitulum. III

De assiria

a Ssiria asie est regio z puĩtia ab assur filio sem sic vocata qui illã regionem primo post dilu/ uium inhabitauit z incoluit. Hec ab oriē te habet indiam. a meridie mediã tãgit. ab occidēte habet tigrim. et a septentri one montē caucasum, vbi porte sunt cas pie vt di. Isi. li. xv. In hac regione pri/ mo inuētus fuit vsus purpure. Inde e/ tiam primo crinuũ z corpoz vnguēta p cesserũt pariter z odores ex quib' effluxit luxuria romanoz z grecoz. vt di. Isi. Et est terra intemperatis regionibus tpatissi/ ma sed in multis extremitatibus pter di stempatas terre mansiones sicut in be stijs et serpentibus, sic etiã in hoĩm morib' est in pluribus inquieta. vt di. Pli. lib. iij. vbi describit hoĩm feritates. In hac p/ uintia habitant assyrij ab assur dicti, gēs potentissima. que ab antiquo ab eufrate vsq3 ad nidoz alij medoz fines oim i me dio terre tenuit regionē. vt di. Isi. li. ix

Capitulum. IIII

De Arabia

a Rabia asie est puĩtia sacra. id est thurifera nũcupata. vt dicit Isi. li. xv. Ibi eni maxime abũ dant arbores thurifere z alie odorifere; pter quã sacrã aromatũ fragrantiã gre ci eam eudemon, latini beatam vocaue/ runt vt dicit idē ibidem. In eius enim saltibus mirra et cinamomũ crescũt et cetera medicinalia potissime inualescũt Ibi nascit auis fenix z alia z rerum silue strium tam bestiarũ q3 volucrũ dissimilis et varia multitudo. In arabia etiam est diuersitas gemmarũ. nam vt di. Isi. Pli nius et Orosius. ibi triplex sardonix et gemma yris. immo multiplex gemma/ rum numerus inuenit. Ibi eni inuen/ iuntur dracones et quidã aspides i quo/ rum corporibus diuersarũ gemmarũ pre ciositas inuenit. In ipa est saba sica fi lio chus nũcupata. z est pars terre ara bie sup sinũ maris psici coangustata et versus sinũ arabicum cõsumata. de saba quere infra.

Capitulum. V

De Armenia

a Rmenia ab armeno iasonis thes sali comite est vocata qui amis so rege iasone collecta multitu dine coz qui passim vagabant armeniã cepit z ex suo noĩe nolauit. vt di. Isi. li. xv. Hec ē terra ararath in quã fugerũt filij sennacherib qui ipm in templo dei sui orãtem interfecerũt vt narrat histo. li. Regũ. Et dicit ararath mons in quo ar cha noe post diluuiũ requieuit. Sita aũt est hec armenia inter mōtē thauri z cau casi a capadocia vsq3 ad mare caspiũ p/ tensa habens a septentrione montes ce raunieos. e quibus fluuius tigris nascit. vt di. idem Isi. Pli. et Chris. vel Oro sius. Et est duplex armenia sc3 supior z i ferior. sicut z due pãnonie in quaz vtra q3 mira quedam z mõstruosa quo ad nos sepius inueniũtur. Terra tñ armenica vbi attingit litora tigris vel eufratis her bis z frugibus nemoribus ortis z fructi bus est iocũdissima. multis tñ bestiarũ z crudeliũ z serpentũ generibus est reple/ ta. vt di. idē. et d h mlta narrat pli. ij. li.

Capitulum VI

De Aradia

a Radia siue aradyn est insula q tota est ciuitas sita in mari me/ diterraneo non longe a tyro. vt di. glo. sup locũ illũ Ezech' xxvij. Filij a rady in exercitu tuo 7c' viri eni sũt nau tici z in pugnis nanalibus eruditi.

Capitulum. VII

De Albania.

a Lbania asie maioris est puĩtia a calore populi nuncupata. eo q albo crine nascant. Frigida eni regio'ē respectu aliarũ regionũ que asie

D

ascribuntur. Hec albania habet ab oriēte mare caspiū ꝛ surgit ꝑ ora septentrōalis occeani vsqꝫ ad meotides paludes ꝑ deserta loca incultissima se extēdens. huic terre ingētes sunt canes aliorum corpore tam feroces vt thauros ꝑmant. leones ꝑimant ꝛ elephantes et beluas fortissimas supent ꝛ ꝑsternāt vt de albanorum cane exemplificat Plini' q̄ missus alexādro de leone apro ꝛ elephāte in stadio triūphauit. vt di. idem. li. viij. ca. de canibꝫ albanie. hec ꝛ'o gēs oculos hꝫ pictos ꝛ glaucos in pupillo, adeo vt melius de nocte q̄ꝫ de die videāt. vt di. idem. Et Isi. li. ix. Idē etiam ꝑ miro solinus narrat

Capitulū octauū

De atthica.

Tthica ꝓuintia eadē est q̄ grecia antiq̄ cui' ps vel ciuitas dicebaᵗ ciuitas athenarum q̄ quōdaꝫ fuit philosophorum nutrix ꝛ mr̄ liberaliū literarum q̄ nihil habuit grecia clarius nihil nobili' q̄ꝫ diu amoris sapie studio operaꝫ impendebat. vt di. Pli. ꝛ Isi. li. xv. totius atthice ꝓuintie plato athenarum doctor fuit hanc demostenes eloquētia ꝑ multorum seculorum tpa publicauit. vt refert Salus. sed sup oia eā cōmēdat ariopagita pauli discipulus cui' sapie profūditas toti' fere ptes seculi decorauit vt di. Epiphanius in dionisij ariopagite cōmēdatiōe ꝑut idem refert Isi.

Capitulū nonum

De achaia

Chaia grecie in europa est prouintia ab acheo quodā rege antiquitus appellata. hec ꝓuintia fere tota insula est. naꝫ a septētriōe vbi macedonie iungiᵗ vndiqꝫ septa est mari. nā ab oriēte hꝫ cyrreniū mare. ab euro grecū. a meridie ioniū. ab affrico ꝛ occasu cassiopias insulas. a solo septētriōali ꝑ te macedonie et atthice grecie sociatur. huius ꝓuintie caput ē corinth' loc' munitissimus. vt di. Isi li. xv. nā ad ipsam ptꝫ vix accessus ꝓpter situs altitudinem multitudinē ppli. et ꝓpter munitionis fortitudinē ꝛ maris vicinitatē. hāc cōdidit chorinthus horestis filius quem greci chorinthearum vocant. i. reipublice administratiōem. vt di. Isi. li. xvi.

Capitulū decimū

De archadia.

Rchadia est ꝓuintia inter ionium mare ꝛ egeū. vt di. Isi. collocata quā achas iouis filius incolis deuictis ex suo noīe archadiā noīauit. nam etiā sicionia a quodā rege sicionio in posterū ē vocata. vt di. Isi. li. xv.

Capitulum XI

De alania

Lania prima est pars sithie que prima ꝛ maxima regio est europe que scꝫ europa icipit a flumine tanai descēdēs ad occasum ꝑ septētrionalē occeanū ꝛ vsqꝫ in fines hyspanie se extēdit cuius ps orientalis ꝛ meridionalis a ponto cōsurgens tota mari magno ꝯiungiᵗ et in insulas gades finiᵗ. vt di. Isi. xv. Pars itaqꝫ sithie prima ē alania q̄ ad meotides paludes ꝑtingit ꝛ vsqꝫ ad daciā se ꝑtendit. Est aūt regio latissima mltas ꝛ feuas cōtinēs barbaras natiōes sub frigido climate cōstituta ab oriēte declinans ad aquilonem.

Capitulum XII

De amazonia.

Mazonia est regio ptim in asia ptim sita in europa. que albāie est vicina ꝛ ab amazonibꝫ ē vocata. Fuerūt aūt amazones gothorum qui exierūt de inferiori sithia vel sithia vxores. vt di. Isi. li. ix. q̄ maritis suis dolo interfectis virorum suorum arma arripiētes hostes virili animo aggresse de maritorum suorum nece sumpserūt debitā vltiōem. nā oēm masculū a sene vsqꝫ ad puulū i ore gladij ꝑimerūt ꝛ feminas reseruātes ꝛ hostiū spolia diripiētes deinde pariter sine masculorum ꝯsortio viuere decreuerūt que duas reginas scꝫ marsepiā ꝛ lampetam maritorum exēplo qui semp duos solebāt hr̄e reges sup se statuerūt. quarum vna ꝑcedens cū exercitu cōtra hostes dimicabat. altera interim rempublicaꝫ guberna

bat.effecte sunt autem tam fortes breui tpe bellatrices q magnã ptẽ asie fere. c annis dominio suo subiecerũt Inter ipsas vo nullũ penitus masculũ viuere vel morari dõe aliq pmiserũt ex finitimis tñ gentibus maritos sobolis grã elegerunt ad quos statutis tpib accedẽtes plẽ cõceperũt. Sz tpe cõpleto a deceptiõis offi ciũ instituto maritos a se recedere z alias mãsiones querere coegerũt. masclos aũt filios vel emactabãt vel certo tpe pri bus transmittebãt. filias vo sibi reseruãtes eas ad sagittãdũ vel venendũ informabãt z ne in sagittarũ ictib mamilla rũ grossicie impedirenť eis in. vij. vt dr anno mãmas exurebãt. z iõ amazones sunt dicte. i. sine mãma. vt di. Isi. li. ix. has viuimanias antiquitus multi vocauerũt. quar feritatẽ domuit vt dr primo hercules. deinde achilles. sz h poti fuit p amiciciã q p vires sicut in gestis grecorũ z amazonũ cõtineť. Dicit aũt Isi. q p alexandrũ magnũ amazones vsqz ad internecõem penitus sunt delete. sz historia alexandri hoc nõ dicit. imo dr amazonũ regia alexandro postulanti tributa p nũcios rescripsisse. De tua prudentia ẽ mirandũ q cũ feminis confligere statuisti. qre si fauẽte nobis fortuna succũberete cõtingat. merito es cõfusus cum a mulierib sis deuictus. q si iratis nobis dijs nos deuiceris par tibi poterit cedere ad honorẽ q de mulierculis triũphasti. Sup cui tñso admiratiõez duct rex generosus dixit. decẽs fore nõ p gladiũ z furorẽ mulieres vincere sed potius p amorem. pter qd libertatẽ eis concessit et ipsas nõ violẽtia sed potius amiciciasuo imperio subiugauit.

Capitulum. XIII

De alemãnia.

Alemãnia nobilis et generosa ẽ regio in europa a lemãno fluuio vltra danubiũ sm Isi. sic vocata vbi illius terre incole primo habitauerũt. qui a fluuio lemãno alemãni dicti sunt. hec etiã germania dicta ẽ vt dicit Isi. li. xv. vbi di. Post daciã q finis est hystie inferioris occurrit germania ab oriente habens danubiũ a meridie renũ fluuiũ a septẽtrione z occasu occeanum. Est ẽ duplex germania scz superior q se extẽdit vsqz ad alpes z mare mediterraneum siue adriaticũ vbi mare magnũ sistit in aquileie ptib p paludes. alia germania ẽ circa renũ. vtraqz germania diues est terra z inclita z tã viribus q diuitijs ac bellicosis pplis numerosa. vñ a fecũditate gignẽdor pplor a germinãdo germania est vocata. vt di. Isi. li. xv. Generosos eni z immanes gignit pplos. de quibus dr in li. ix. Isi. Germanie nationes sunt multe imãnia corpa hñtes viribus fortes audaces aio z feroces z comitiuã ptu. captib z venationib occupati. facie decori z formosi comati z coma flaui liberales aio hilares z iocũdi z potissime saxones q in pdictis sunt pcellẽtes d quibus di. Isi. Saxonũ inqt gẽs in occeani finibus z litorib cõstituta virtute z agilitate agilis. vñ z sic ẽ appellata eo q valẽtissimũ sit gen hoim z stanti ceteris piratis. nõ ei p terrã solis suis hostib sũt infesti. vm etiã p mare ill q se molestãt ac si eẽnt sarei scripoth lẽs atqz duri. quorũ terra valde fructifera aqs z fluminibus optimis irrigua. in ipor etiã mõtibus effodiunť oĩa fere metalla pter stagnũ. Sunt z alie puintie in vtraqz germania q nõ sunt minus laude digne vt sunt austria bauaria circa danubiũ. sueuia alsatia circa renũ. z alie mlte qs per singulos enũerare eẽt tediosum A saxonibus aũt germanicis anglici pcesserũt quor pgenies z successio britaniã insulam possidet quor lĩguã z mores anglicorũ gẽs vsqz hodie in pluribus imitať vt dicit Beda in li. de gestis anglicor. quere l̃ra de littera. s. de saxonia.

Capitulũ XIIII

De anglia

Anglia occeani est insula maxima q circũfusa mari a toto orbe vndiqz ẽ diuisa q quondã albiõ ab albis rupib a lõge circa maris litora apparẽtibus ẽ vocata. nã succedẽte tpe q dã pceres de troie excidio descẽdentes facta classe palladis vt fert oraculo ad

pdicte insule litora puenerũt qui cõtra gigãtes qui tunc terrã possederũt diuti⁹ pugnãtes arte pit et virtute insulã supe rat gigãtib⁹ suo dñio subiecerũt. et a bruto qui illi⁹ exercit⁹ erat princeps terram vocauerũt britãniã q̃si insulã a bruto i tẽpis armis et potẽtia acquisitã. a cui⁹ bruti psapia reges potẽtissimi pcesserũt quorũ opa magnifica si quẽ audire delectat historiã bruti legat. Illa aũt insula p⁹ lõga tpa a saxonibus germanicis mixtis et varijs internenẽtibus seuissimis plijs est acquisita et a suis posteris ẽ possessa. q̄ britonib⁹ vel mortuis vel exulatis insulã inter se diuiserũt et singulis puintijs sm lingue sue ppͥetatẽ noĩa imposuerũt. In quẽ gentis sue memoriã reliqrũt vocates insulã angliã ab engela regina clarissimi ducis saxonũ filia q̃ illã insulã post multa plia post possedit. Isi. tñ dicit angliã ab angulo dictã q̃si terrã in fine vel quasi mũdi angulo ↄstitutã. Sed beat⁹ Greg. vidẽs anglo⁊ pueros rome venales tpe pagano⁊ audiẽs q̄ eẽnt anglici alludẽs patrie vocabulo rñdit. Uere inquit sunt angli q2 vultu nitẽt vt angeli. illis oz vbũ annũciare salutis. naz vt dicit Beda germanica nobilitas adhuc in pueros cultib⁹ resultabat. De hac insula dicit Pli. mĺta sili et Oro. sed Isi. summatim tangit expssius q̃ alij obscurius retulere. britãnia. s. q̃ nũc dr ãglia est insula que ↄ aspectũ gallie et hyspãie est sita. circuit⁹ eius obtinet q̃dragies octies septuaginta quinq3 milia. mĺta et magna flumina sunt in ea. fõtes calidi. metallo⁊ larga eẽt copia gagates lapis ibi plurim⁹ et margarita gleba optima et diuersis fructibus valde apta. ibi oues lanigere in pcipua absidantia. ibi feraru3 et ceruo⁊ multitudo nimia inuenit. pauci lupi vel nulli in insula repiũtur. et io oues q̃ ibi maxime absidãt tutius i caulis et in pascuis sine custodia relinquuntur vt di. Beda. Uñ q̃dã describens insulã anglicanaz metrice sic dicit. Anglia terra ferox et fertilis angulus orbis. insula pdiues que toto vix eget orbe. et cuius totus indiget orbis ope. anglia plena iocis gens libera apta iocari. Libera gens cui libera mẽs et libera lingua. Sz lingua melior liberiorq3 manus. Multas alias psequi gentis et insule dignitates hic interponere esset longũ. quere infra de britannia.

Capitulum xv

De aquitannia

Aquitannia gallie ẽ puintia i europa. vt di. Isi. li. xv. et est sic dicta ab obliquis aqs ligeris fluuis qd ex plurima pte termin⁹ ei⁹ est eaq3 pede in orbẽ circũcingit appellata. Terra siquidẽ fertilis et amena opidis ciuitatibus et castris pclara aquis et fluminibus irrigua. siluis cãpis ortis et pratis decora. vineis et arboribus fructiferis diuersi generis cõsita. et magnis diuitijs opulenta. Sub noĩe vo aquitanie multe pticulares puintie ↄphendunt. vt di. plinius. hec a circio h3 occeanũ. vt di. Orosius qui aquitãnic⁹ sin⁹ appellat. ab occasu hispaniã h3. a septẽtrione et occidente galliã lugdunẽsem. ab euro et meridie ↄtingit puintiam narbonensẽ. vt di. oro.

Capitulum. xvi.

De andegauia

Andegauia est gallie prouintia que aqtãnie ẽ vicina et vsq3 ad minorẽ britãniã se extẽdit cui⁹ metropolis andegauis ẽ nolata. a qua in circuitu tota puintia andegauia ẽ vocata. et est terra vinifera et fructifera bonis oĩbus opulenta. similis aquitannie i vineis et in fruge

Capitulum xvii

De aluernia

Aluernia gallie lugdunẽsis ẽ puintia. cui⁹ ciuitas maior mons nũcupat. hec ab euro h3 germaniã. ab austro italiã. ab occidẽte narbonẽ. puintiã. a septẽtrione galliã belgicam. Est aũt terra siluestris et nemorosa montuosa pascuosa feris pecudibus et armẽtis referta frugifera et vinifera in mĺtis locis.

Capitulũ xviii

De apulia

Pulia est regio maritima in ita
a lia que ps est europe ab insula
sicilie p maris brachiũ sepata.
terra siquidẽ ẽ multũ ꝑciosa. auro ꝛ argẽ
to referta frumẽto mero ꝛ oleo opulẽta
ciuitatib⁹ nobilissimis inclita. castris et
opidis p̃munita. frugib⁹ ꝛ diuersi gene
ris fructib⁹ fertilis ꝛ fecũda. Finis ẽ eu
rope ꝯtra meridiẽ q̃ solo mari a barbaria
est diuisa. Fõtes dr̃ h̃ re calidos infirmis
p̃bẽtes sanitatẽ ꝛ medicinã. Metropol'
aũt illius regiõis brũdusiũ dr̃ quã greci
quondã edificauerũt. ꝛ dr̃ a brudo grece
q̃si caput cerui latine. Illa enĩ ad modũ
ceruini capitis h̃ñtis cornua dr̃ eẽ dispo
sita vt di. Isi. li. xvi. in ca. de noib⁹ ciui/
tatũ. Huic a latere adiacet terra q̃ dr̃ cã
pania mater frugũ. nã ei⁹ gleba fertilis
sima est quo ad frugũ multitudinẽ ꝓdu
cendã ex cuius abundantia multe ꝓuin
tie sustentant̃ etiam transmarine.

De affrica Cap̃. xix.

Ffrica vt quibã putãt est dicta
q̃si aprica. eo ꝙ soli siue celo sit
peruia ꝛ apta ꝓpter qd̃ horrori frigoris
nullatenus est subiecta vt di. Isi. li. xv.
Alij putãt affricã eẽ dictã ab affer filio
abrae ex cethura q̃ dr̃ duxisse ꝯ̃sus libiã
exercitũ ꝛ ibi victis hostib⁹ cõsedisse ei⁹
q̧ posteros affros noiasse vt di. Isi. li. ix
Incipit aũt affrica a finib⁹ egipti pgẽs
iuxta meridiẽ p ethiopiã vsq̧ ad athlan
tem mõtẽ. a septẽtriõe vo mari medit/
raneo claudit̃ ꝛ in gaditano freto finit̃.
Hec mũdi tertia dr̃ esse ps diuisa ꝯtra
asiã ꝛ europã. h̃z aũt ꝓuintias multas.
sicut libiã cirenẽsem tripolim bizãniũ car
thaginẽ mauritaniã ethiopiã ꝛ ml'tas a
lias. Est aũt illa ps mũdi q̃ affrica dr̃ mi
nor spacio q̧̃ asia vel europa. sed p sua q̧̃
titate ditior ẽ ꝛ mirabilior in qualitate
Nam in auro ꝛ gẽmis ditissima ẽ siliter
ĩ frugib⁹ fructib⁹ ꝛ oliuis. Mirabilissi/
etiã ꝓducit bestiaꝝ ꝛ hoim spẽs ꝛ figuras
vt patebit qñ regiones affrice p sua no/
mina describent̃. Solis ardorib⁹ p̃ alijs
terris exurũt varijs occeani finib⁹ inter/
cipit̃. arenaꝝ cumulis sterilis in multis
ꝑtibus efficit̃. Et a satiris pilosis tigri
dibus et alijs horrendis bestijs possidet̃.
et hoc inferius plus patebit.

De asturia Ca. xx.

Sturia est ꝓuintia in citeriori
a hispania in cõfinio europe ꝛ af
frice ꝯstituta. vt di. Isid. li. xv.
vñ astures sunt dicti q̃ ꝓpe isturũ flumẽ
nũc inhabitãt quoꝝ terra ẽ siluis ꝛ mon
tib⁹ q̃si vndiq̧ circũsepta. vt di. idẽ. Il/
lius soli⁹ incole sunt vt dicit̃ respectu a/
lioꝝ aĩo placidi liberales ꝛ benigni quoꝝ
ciuitas metropolis noiat̃. terra q̃dẽ me/
ro frumẽto ꝛ oleo min⁹ abũdãt. nã terra
ẽ frigida ꝛ ad h̃mõi ꝓductõem frugum
vł fructuũ min⁹ apta. abũdãt aũt ibi me
liũ ꝛ castanee supra modũ. Dicunt̃ aũt
ibi multa crescere fructuũ genera et po/
moꝝ. de quib⁹ loco vini faciũt sibi potũ.
Feris siluestrib⁹ ꝛ etiã domesticis pecudi
bus sunt maxime opulẽti. Populus aũt
generaliter vt dicit̃ ex natura hilaris ẽ.
et canore vocis in cursu agilis. ꝛ in p̃lijs
militãs. elegãtis stature ꝛ pulcre forme
s̃m sitũ p̃rie ꝛ qualitatẽ calide regiõis ad
loquẽdũ ꝛ forsan deridendũ lingua leuis

De aragonia Ca. xxi.

Ragonia ꝓuintia ẽ in hispania
a vineaꝝ ꝛ frugũ fecũda. fontib⁹ et
fluuijs irrigua. ab arragotẽ quon
dã occupata a q̃b⁹ regio vsq̧ hodie noia
tur. Nã gothoꝝ genus qñq̧ in illa ꝓuĩtia
habitabat. vñ arragonia q̃si aragothia ẽ
vocata vt dicit Isi. quã ꝑfluit iber⁹ flu
ui⁹. cui⁹ metropol' appellat̃ cesaraugusta

De babilonia Ca. xxij.

Abilonia asie est ꝓuintia in cal
b dea. cui⁹ caput est vrbs babilon
a qua regio ẽ nũcupata tã nobi
lis vt caldea et assiria ꝛ mesopotamia ali
qñ in eius nomẽ trãsierũt. vt di. Isi. lib.
xv. Hanc p̃terfluũt flumĩa nobilissima
inter q̃ p̃cipua sunt tigris ꝛ eufrates. q̃
de ꝑidiso h̃ñt ortũ. Est aũt regio oĩm fru
gũ et fructuũ fertilissima vinifera ꝛ aro
maticis arboribus ꝛ herbis plena. gẽma
rũ ꝛ metalloꝝ copijs ditissima. camelis
equis asinis ꝛ mulis ꝛ alijs iumentis a
bũdãtissima. feris et mirabilib⁹ bestijs
ac mõstruosis abũdans maxime in de
tis cuius metropolis quondã est dicta

babilon.i.confusio.eo q ibi lingna edifi
cantiũ turrim babel est cõfusa.vt dr Ge
ne.xi. Cui magnitudinẽ describit Hie
ro.sup Esa.xi. Babilon inqt ē metropo
lis caldeoꝝ cuius muri.xvi.milia passuũ
erãt p quadrũ ab angulo in angulũ qd ē
simul.lxiiij.xñ duabus leucas.r duabus
vni leuce ptibus muri tendebant.ibi
qz erat turris triũ miliũ passuũ in altitu
dine.i.duarũ leucaꝝ a lato in artũ coan
gustata cuius materia fuerũt lateres co
cti ex bitumine indissolubili.vñ nec ig
ne nec aqua dissolui potest.r q ibi cõfu
sum est labiũ hebraice dicta ē babel. gre
ce aũt babilon a qua regio tota in circui
tu babilonia ē vocata. Huic ipauit rex
potentissimus.s.nabuchodonosor q iter
ceteras mũdi nationes q̃s caldeoꝝ sub
iecit impio iudeã etiã captiuauit.ꝓpter
qd babilon sub balthasar nepote suo per
cyrũ r darium reges psaꝝ r medoꝝ penit
destructa fuit.nec vnqz iterato repata.s;
de eius reliquijs due ciuitates scz sophõ
et therosophon fuerũt in pside edificate
vt dicit Hiero. Locus aũt vbi quõdam
fuit babilõ ē desertus r nihil cõtinet nisi
bestias mõstruosas.q̃re infra de chaldea

Capitulum XXIII

De bactria

Bactria est regio in asia cui flu
b uius noie bactrus nomẽ dedit
vt di. Isi.li.xv. Huius ptes q sũt
plane p pte rigis ambiũt.q aũt aduer
se sunt indi fluuij fontib terminant re
liq̃ includit ochus fluuius. Mittit antẽ
bactria fortissimos camelos nũqz pedes
atterentes vt dicit Isi.

Capitulũ. XXIIII

De braciana

Braciana regio est in affrica ex
b duobus opidis nobilissimis est
sortita vocabulũ.ex quib vnus
andromethus vocat.alter vocat bizantũ.
hec secũda ē glebis r oleis cui humus est
ita pinguis vt iacta ibi semina incremen
ta petue cẽtesime fruges nascant vt dicit
Isi.li.xv. De bragmanis quere infra
in fine istius libri.

Capitulũ XXV

De brabancia.

Brabancia germanie finalis ē p
b uincia q gallie belgice ē cõtigua
hñs renũ ab oriẽte r frisiã britã
nicũ oceanũ r flãdricũ sinũ ab aqlone. i
feriorẽ galliã ab occidẽte vo supiorem :
franciã a meridie.quã amnis mosa pre
terfluit r scaldia fluuius intrãs cũ fluxu r
refluxu maris alijs riuulis varijs r fonti
bus irrigua terra i mlta pte vinifera ne
morosa collib pratis r ortis decora.ar
borib fructiferis r siluestrib plena abũ
dãs aialib domesticis r siluestr. h ceruis
hinnulis apris leporib r cuniculis.mlti
ta hñs opida famosa.terra fertilis fru
gibus r ppulosa gẽs elegãtis stature et
venuste forme bellicosa aiosa 9 hostes.in
ter se aũt placita et quieta .gens benefi
ca deuota et benigna

Capitulũ XXVI

De belgica

Belgica dr gallie puintie i euro
b pa a belgis ciuitate sic dicta vt
di. Isi.li.ix. Hec ab oriẽte vt di
Oro.hz germaniã siue flumen reni ab
euro hz alpes pẽninas.a meridie puin
tiã narbonẽsem i q ciuitas arelatẽsis si
ta ē.ab occasu puintiã lugdunẽsez.a cir
cio oceanũ britãnicũ.a septẽtrione bri
tãnicã insulã siue angliã . hec regio i fru
gibus r fructib ē fecũda.r in multis lo
cis vinifera.multũ populosa. ciuitatib
et opidis munita.gẽs ei ferox naturali
ter vt di. Isi.ix.et aiosa.amnib r fluuijs
irrigua aruis r fecũdissimis nemorib r
pratis decora iumẽtis r pecudib plena
pauca hñs mõstruosa pter ranas r colu
bros pauca generans venenosa . Terra
siquidẽ solet esse generaliter pacifica r q
eta.in plurimos populos ligua aliquan
tulũ differẽtes ē hec belgica subdiuisa

Capitulũ. XXVII

De bithinia

Bithinia vt di. Isi. minoris asie
b est puintia in ponti exordio ad p
tem solis orientis auersa trace

adiacet.multis antea nobis nominata nam prius bertcia e dicta.deinde a bithinio rege fuit mox bithinia nuncupata.ipsa e maior frigia.cui metropol' e nichomedia.vbi fugies hanibal priceps karthaginis veneno aiam expirauit vt d i. Isi.li.xv. Codita e aut prio bithinia a phenice q prius miramunda vocabat vt dicit Isidorus

Capitulu XXVIII

De britannia

Britania occeani e insula i europa p longa inhertetia extendit.a meridie hz gallias.vt di.Oro. Hec insula hz in longu milia octoginta. in latu milia ducenta.a tergo aut vnu occeano infinito ptz Orcades insulas hz quaru.xx.deserte sunt.et.xiij. incolunt deinde occurrit insula tyle nauigatoe sex dier vt di.Pli.li.iiij.z Isi.li.xv. a britania insula sepata. Scdm Orosiu vowers sus circu i medio occeano sita e ppter eius maxima distatia paucis nota.hec britania vt di.Pli.li.iiij.c.xvij.inter septentrione z occidetem iacz opposita germaie gallie z hispanie maximo interuallo. Huic primo albino nome fuit forsan ppe albas rupes insula circudates.deide a bruto britania e dicta.sed tande a germanicis ipam obtinetib' anglia e vocata.q re supra multa de anglia de lra a. Est autem alia britania minor sup occeanu aqtannicu.sita in ptibus gallie q a britonibus relinquetib' britania maiore propter iportunitate germanoz est vsqz hodie ppl'osa.vbi vsqz ad hec tpa genus britonu z nome pseuerat z qzuis hec britania in multis laudib' digna sit no tn pt filia matri minor britania maiori copa rari io bn minor britania debuit vocari q sicut nec numero ppli.sic nec merito soli potest maiori britannie adequari

Capitulu XXIX

De boecia

b Boecia puintia helladis est pticula in grecia.vt di.Isi.li.xv.a boue.vt dr primitus nolata.Et boc hac de ca. Du eni cathin' agenoris filius europam sororem suam a ioue raptam ex pcepto pris qreret nec repiret patris iram formidas afirmato aio elegit exiliu z du casu bouis seqret vestigia locu vbi ipa recubuit adinuenit.z io nomine bouis locu illu boecia noiauit vbi z thebas astruxit vbi quonda ciuilia bella deronuerut.z hic nati sunt appollo z hercules maior ille thebanus.eade e euno mia vocata a quoda fonte q ibi e quonda appollini cosecratus.vt di.Isi.li.xv. In hac terra e lacus quida furialis vt q de eo biberit furore libidinis inardescit vt di.ide li.xiiij.l.c.d aqs.qre.s.d fotib'

Capitulum XXX

De Bohemia.

b Bohemia ps est messie ad plagam orietale iuxta germania posita in europa que a motib' maximis z siluis densissimis z altis vndiqz circusepta.a germania z panonia z nationib' aliis p motes siluas z flumia e diuisa. Est at regio motiu altitudine i plurimis sui ptibus valde firma capozum z pratoz planicie pspicua.facie celi salubérrima.gleba fertilissima in vineis abudans z annona.in auro argeto stano z ceteris metallis ditissima.fontibus z fluuiis irrigua.na terra irrigat albia fluui' nobilissimus in montibus oritur bohemor siliz z multa que pterfluit praga regiam ciuitate.in ei' motib' abudat pini z abietes abudat therbe innuerabiles non solumo pascuales sz etia aromatice z medicinales.ibi diuersor generu abudant fere innuerabiles.s.vrsi.apri.cerui.capole.tragelaphi.bubali seu bisontes.et inter has feras est queda bns magnitudine bouis.hec bestia ferox est z seua z habz magna cornua z ampla cu qbus se defendit.sed bns submeto ampl'm folliculu in ipo aqs recolligit.et curredo aqua miro mo in illo folliculo calefacit qua sup venatores seu canes sibi nimis appropinquantes pijcit z qcqd tetigerit depilat horribiliter z exurit.et hoc aial lingua bohemica loni nuncupat. Hec terra circuit ex pte orietis morauia z panonia ex pte curti aqlonaris polonia.ex pte vo meri

dici austria. ex pte occidētis bauaria ger
manica ⁊ mussenēsi marchia circumdat
et ambitur.

Capitulū XXXI

De burgundia

b Urgundia ps est gallie ʒenonē
sis q̄ vsq̄ ad alpes peninos se ex
tendit. et est burgūdia a burgis
dicta. Isi. li. ix. eo q᷑ ostregoti ītraturi ita
liam ibi fecerūt burgos p̄les. i. opida et
munitiōes. Terra enī ē fortis ⁊ mōtuo
sa ⁊ in locis pluribus nemorosa. aq̄s ⁊ flu
minib⁹ ac riuulis irrigua. in multis lo
cis fertilis ⁊ fecūda ⁊ in m̄ltis steril' ari
da ⁊ inaquosa iuxta alpes marie frigida
pter frequētes imbriū ⁊ niuiū inunda
tiones. p̄les sunt incole iuxta alpes qui
ex frequēti vsu aquar̄ niualiū efficiuntur
sub mente turgidi ⁊ strumosi. feris abū
dāt. s. vrsis apris ceruis ⁊ multis alijs.

Capitu. XXXII

De capadocia.

c Apadocia est puīntia in maio
ri asia ī capite sirie collocata ab
oriēte armeniā tangit. ab occa
su asiā minorē. ab aq̄lone cōsirios cāpos
quos hūerūt quōdā amazones ⁊ mare ti
mericū a meridie thaur̄ montē cui sub
iacet cilicia ⁊ ysauria vsq̄ ad silicū sinuz
qui spectat ꝯ in sulā ciprū; albis amnis
p eā fluit. q̄ quōdā liddie regna disiūxit
a p̄sis. vt di. Isi. li. xv. ⁊ Orosi. li. i. Di
ortū hūerūt primo a mosoch filio iaphet
vñ ⁊ vrbs apud eos manet vsq̄ hodie q̄
moreta d̄r. vt di. Isi. li. ix.

Capitulū XXXIII

De caldea

c Caldea quasi cassidea a caseph
filio nachor fris abrae fuit ꝯgno
minata vt di. Isi. vñ caldei dc̄i
sunt a casseth q̄si cassidei. Et ē regio ma
xima sita iuxta eufratē ī q̄ est camp⁹ du
ran ī quo ꝯuenerūt gigātes post diluui
um ⁊ de ꝯsilio nēroth edificauerūt turriz
babel. a q̄ ciuitas ibi edificata vocata ē
babilon et tota regio babilonia fuit ī po
sterū nūcupata vt; supra ī l̄ra b. ī q̄re ibi
de babilonia. Sz hic dicendū q̄d Orosi
us dicat de babilone li. ij. Rex inq̄t pri
mus apd̄ assirios q̄ eminere ceteris po
tuit nin⁹ fuit. occiso aūt nino semiramis
vxor ei⁹ toti⁹ asie regina babiloniā vrbē
quā incepat nēroth āpliauit ⁊ instaura
uit ⁊ vt esset caput regni assirior̄ institu
it durauitq̄ ⁊ stetit regnū istud incōcus
sum. Mcclxiiij. annis. vsq̄ ad sardana
pallū quē interfecit arbates p̄fect⁹ me
dor̄ ⁊ tūc incepit perire regnū assirior̄. sz
ex toto perijt qñ a ciro ⁊ dario babilonia
est ita destructa q᷑ vix credi poterat apd̄
mortales q᷑ tā fortis ciuitas posset capi.
Fuit enī castror̄ more menib⁹ paribus p
q̄drū disposita ⁊ de muror̄ magnitudine
et firmitate vix credi pōt. nā in latitudi
ne hūerūt muri cubitos. l. q̄ter tm̄ hūe
rūt ī altitudine. Ambit⁹ ei⁹ ī circuitu fu
it. cccc. stadijs. ⁊. lxx. mur⁹ de coctili late
re fusus bitumīe ꝯpact⁹ fossa extrīsec⁹
late patēs ī quā amnis circūfluxit a frō
te muror̄. Centū erāt porte ī muror̄ cir
cuitu. erāt defensor̄ habitacula eq̄ dispo
sita mire magnitudinis ⁊ fortitudīs. q̄q̄
uis esset ita fortis. tñ cito victa ⁊ capta
subuersa ē. Nā in. ccc. ⁊. lx. alue⁹ flumen
cyrus diuisit sic̄ ⁊ añ fecerat gāgē fluui
um qñ irat⁹ ꝯ fluuiū eo q᷑ vnū de suis mi
litib⁹ submersisset eūdē diuisit in. ccc. et
lx. ptes. Uñ subtracta aq̄ q̄ fluebat p ci
uitatē fuit facili⁹ capta vt di. idē Oro.
Illo anno quo babilonia ab arbato ince
pit destrui. incepit roma fūdari. Uñ sub
vna cōueniētia tēpor̄ illa cecidit. ista fur
rexit. et qñ p̄ senio defecit regnū primuz
oriētis incepit pubescere regnū occidēt.

Capitu. XXXIIII

De cedar.

c Edar nomē est regionis ī q̄ ha
bitāt ysmahelite q̄ fuerūt filij ce
dar p̄mogeniti ismahel. Nam is
mahel fuit fili⁹ abrae ex agar egiptia an
cilla eius. vñ gen⁹ vocant agareni q̄s sa
raceni. q̄s uis vsurpato nole frustra se cē
de sara genitos gliant vt di. Isi. li. ix. hi
domos nō edificāt sed tanq̄ ferales ho
mines p vastas solitudines euagātes ī
tabernaculis h̄itāt de p̄dis ⁊ venatiōibus

victum acquirentes. et ideo onager fuit vocatus ismahel sicut dicit glo. super Gen. xvi. Hic erit hō ferus ec. qui vt di. oēm bestiaꝝ rabiē supgredient. ⁊ mãsueti ab eis ꝯterent. nã vt dic̄ methodi⁹ futuꝝ ē vt adhuc sel' piter ꝯgregati exeãt de desertis ⁊ obtinebūt orbē terre p viij ebdomadas ānoꝝ ⁊ vocabit̃ via illoꝝ via angustie. nã ciuitates ⁊ regna subuertēt in locis sacratis sacerdotes interficient ibidē cū mlierib⁹ dormient de sacris vasis bibent et ad sepulcra sanctoꝝ iumenta ligabūt p nequicia xp̄ianoꝝ qui tunc erūt. hec ⁊ multa alia recitat q̄ habitatores cedar. i. ismahelite i orbe fūt facturi.

Capitulū. XXXV

De cancia

Ancia puītia est anglie iuxta britānicū occeanū sita. cui⁹ metropol. dr cātuaria. et ē terra frugifera ⁊ nemorosa fōtib⁹ ⁊ flumibus irrigua. maris portub⁹ insignis diuitijs locuples salubritate celi pcipua

De cantabria Capitulū. xxxvi

Antabria puītia est hispanie vocabulo vrbis et amnis hiberi sic vocata. cui⁹ gentis animus est ptinax ad latrocinandū ⁊ ad bellādū pnus ⁊ ad patienda verbera sp est patus vt dicit Isi. li. ix. Huic vicina est celtiberia ab gallis celticis ⁊ hiberis sic vocata

De chananea Capitulū. xxxvij.

Ananea est regio in siria que a filijs chanaan filij cham post diluuium est possessa et fuerūt ex eis. x. nationes vt di. Isi. li. ix. ex quibus fuerunt. vij. nationes de semie chanaam in qb⁹ maledictio cham fuit q̄si hereditario radicata et ideo a filijs israhel diuīo p̄cepto fuerūt delecti et eaꝝ termini ab eisdē occupati vt di. Isi. li. ix.

De campania Capitulū. xxxviij.

Ampania est italie puītia inter romanū territorium et apuliam collocata cuius metropolis quondam fuit capua a siluio rege albanoꝝ extructa. a capacitate sic dicta eo q̄ ei⁹ terra oēm vite fructū capiat. vñ et caput ē vrbiū cāpanie. iter tres maximas ciuitates romā ⁊ cartaginē nōiata est q̄ aliqñ puītia italie cāpania fuerat nominata. inṫe sūt alie ciuitates famose locupletes ⁊ ꝑ̄ se ad puītiā cāpaie ptīnẽtes sic neapolis et puteolis vbi balnea virgilij in honore habebant. Est aūt terra vinearum frugum et oleaꝝ ferax abūdans fructibus generū diuersoꝝ. Est aūt alia campania cisalpina gallie senonensis puīntia cuius caput ciuitas est treueris. alias trecentis.

De cauda Capitulū. xxxix.

Auda vocatur quedam insula i principio arta. deinde paulatim dilatatur. cuius ingressus ē difficilis et laboriosus vt patet Actu. apl'orum. xxvij. c. Est autē hec insula inter siciliam et italiam iuxta cretā et sardiniam

De cilicia Capitulum. xl.

Ilicia minoris asie est puītia a quodam antiquiore iouis filio vt asserunt nominata vt di. Isidorus li. xv. Hec ab occidente habet liciam a meridie mare siculū. ab oriente et septētrione hꝫ montis thauri iuga. hāc cignus amnis intersecat. matrē hꝫ vrbium tharsimaniam q̄ et tharsis dicitur. Fuit autem inde natus paulus et choriscos opidum eius est vbi est croc⁹ plurimus et optimus in spiramine fragrātissimus et colore plus q̄ȝ aureus. vt dicit Isi. li. xv.

Capitulū. XLI

De cypros

Ipros est insula a cypro ciuitate que in ea est denominata. vt dicit Isido. li. xv. Ipsa est ⁊ paphon que quondam fuit veneri consecrata. multum autem quondam fuit famosa. et maxime de metallis eris. ibi etiam es prīo dr̄ fuisse reptum et eius vsus vt dicit idem. Terra est vinifera et fortia sunt valde illius loci vina. ciuitates modo habet multas et nobiles inter quas caput et metropolis dicitur nichosia. terra est mari vndiq̄ȝ clausa. sed interi⁹ siluis campis pratis vineis et frugibus nimis plena. fontibus ⁊ amnibus irrigua et metris diuitijs pu⁹ delitijs opulēta. a

insula vocatur sepius cethym in scriptura. vt di. Isi. li. ix. Et dicta est sic a quodam filio Jonan nepote iapheth. vt dicit Isi. De hac insula dicit Orosi. li. i. Insula cypros mari cyrico cingitur ab occidente mari pāphilico. a septētrione aulone cilicio. a meridie sirie ⁊ phenicis pelago circūdatur. cuius spaciū in longo tenz. clxxv milia passuū. in lato vero milia passuū. cxxv

Decreta. ca. XLII

c

Reta grecie est insula a quodaz rege indigena dicto crete nolata. inter ortū ⁊ occasum longissimo tractu porrecta a septētrione estibus ab austro egiptijs vndis pfusa. fuit quondā centū vrbibus nobilibus decorata. vnde et cetapol dicta est. Primo autē fuit insula que remis ⁊ armis claruit ac sagittas prima lris iura tradidit. equestres turmas prima docuit. studiū musicū in ea primo ceptū ab ideis dactilis mūdo tradidit et exercendo ampliauit. pecudes et capreas hz copiosas. ceruos autē ⁊ capreas valde paucas. lupos ⁊ vulpes aliarūqz ferarū noxia genera nunqz gignit. serpens ibi nullus. nulla noctua. et si aliūde trāslata inueniatur statim moritur. terra ē vitibus amica. arboribus ↄsita. herbis medicinalibus referta. vt diptanno ⁊ alno et hmōi. gemmas etiā generat pciosas. gignit enī lapidē qui ibi dactilus dicitur. vt di. Isi. li. xv. Et cū sit insula a maioribus venenis notabiliter libera. tn̄ sphalangias. i. quasdam araneas generat venenosas. hucusqz Isi. li. xv. idem p omia narrat pli. li. iiij. De eadem etiā insula di. Oro. Creta ab oriēte finitur mari carpaceo. ab occasu ⁊ septētrione mari creltico. a meridie mari libico qd adriaticuz vocant. et habet in longo passuū milia. c. et. lxxxvij. In lato vero milia. l. quere de dispositione domus dedali in creta. Isi. li. xvi. c. iij. de ciuitatibus

Capitulū. XLIII.

De cicladibus

c

Iclades insule. vt di. Isi. li. xv quondā grecie fuerūt qs inde ciclades autumāt esse dictas q li cet spacijs longioribus a delo porrecte. in orbem tn̄ circa delū site sunt. Nam orbem greci ciclū vocāt. quidā tn̄ dicūt sic eas vocatas pter scopulos q in circuitu earum sunt. he insule sunt in hellesponto inter egeū mare ⁊ maleū cōstitute. Circūdantur enī pelago indico. ⁊ sunt nūero. liiij tendentes a septētrione in meridiez habent. l. milia passuū a septentrione in meridiem. et. l. milia ab oriente in occasuz sm Isi. sm orosiū vero milia. cc. Prīa vero. inter has insulas vt di. orosi. ab oriente est rodus. a septentrione scenodo. a meridie capados. ab occasu citeras. Ab oriente finiūtur littoribus asie. ab occidente mari ycario. a septētrione mari egeo a meridie mari carphacio.

Capitulū XLIIII

De chya

c

Hoa vel choes est insula adiacens prouintie atthice in q ypocras medicus natus ē. Et hec insula primo lanificij arte claruit vt di. idez Equos etiā dr nutrire laudabiles in quibus salomō antiquitus gloriari videbatur. vt dr iiij. Reg. vbi dr de chya adducebantur ei equi

De corsica. Capitulum. xlv.

c

Orsica est insula multis prouintijs angulosa. hec hz ab oriēte tyrenicū mare ⁊ portū vrbis rome. a meridie sardiniā. ab occasu balcares. a septētrione ligusticū sinū. et tenet in longum clxi. milia passuū. in latū milia. xxvi.

De dalmacia Capitulū. xlvi.

d

Almacia grecie est prouintia sm antiquam terre ptitiōem. a dellum eiusdē prouintie ciuitate maxima nominata. hec prouintia habet ab oriente macedoceniā. a septentriōe messiam. ab occasu histriam. a meridie sinu adriatico terminatur. vt dicit Isido. li. xv. Et Orosi. dicit idem. Gens illius terre est fortis et robusta predis dedita ⁊ rapinis. piraticam enī vitam ex ipis plurimi ducunt.

Capitu. XLVII

De dacia

Dacia est regio in europa a danis grecis vt dr primitus occupata. In multis insulis et prouintijs subdiuisa cu germania cotigua. cuius gens quodam fuit ferox et nimium bellicosa, propter quod britannicis noticis et multis aliarum regionum insulis dnabant. Isi. tamen dicit li. ix. Daci gothorum fuerunt soboles, et dictos putant dacos quasi dagos de gothorum scilicet genere procreatos. Unicuique aut sit primitus procreatus populus, hoc certum est quod multum est populosa. et elegantis stature. come pulcre. decore facici generaliter et famose. Gens et si alio se[n]na contra hostes, tamen naturaliter pia est et mente placida erga quoslibet innocentes.

De delo. Cap. xlviij.

Delos insula grecie est in medio cycladum constituta. sic dicta eo quod post diluuium cum nox vt fertur multis mensibus obumbrasset. ante omnes terras illa insula radijs solis primus est illustrata. et quia primo est manifestata ideo nomen delos insula est sortita. nam delon grece manifestum dicitur. Ipsa est et ortigia eo quod ibi primo vise sunt coturnices aues. quas greci ortigias vocant. In hac insula latona enixa est apollinem vt dicit Isi. li. xv. et est delos nomen insule et ciuitatis.

De dedan. xlix.

Dedan regio est in ethiopia in occidentali plaga. vt di. Isi. li. ix. abundans in elephantibus et ebore et lignis eleninis vt dicit glo. sup Ezech. xvij

De europa Capitulum. l.

Europa tertia dicitur esse pars orbis ab europa filia agenoris regis libie est vocata. quam iupiter rapiens de affrica ad cretam duxit et maximam partem orbis terrarum eius nole appellauit vt di. Isi. li. xv. De europa autem scribit. oro. dicens Europe regiones et gentes incipiunt a montibus ripheis meotidisque paludibus que sunt ad orientem descendentes ad occasum per litus septentrionalis occeani vsque ad galliam belgicam et flumen renum quod est vsque ad occeanum deinde ad danubium quem hystrum vocant qui est a meridie et ad oriente direct ponto accipitur. Isi. aut li. xv. di. quod incipit a flumine thanai descendens ad occasum per septentrionalem occeanum vsque ad fines hispanie. cuius pars orientalis et meridiana a ponto consurgens tota mari magno coniungitur et in insulas gades finitur. Prima ergo regio europe est scithia inferior que a meotidis paludibus incipiens. inter danubium et occeanum septentrionalem vsque ad germaniam porrigitur. vt dicit Isi. li. xv. Et hec terra, propter barbaras gentes specialiter barbaria nuncupatur. et sunt gentes in vniuerso vt di. Oro. liiij Inter quas prima est alania que ad meotides paludes pertingit post gothia. deinde dacia. et post germania. deinde gallia et britanica insula et orcades et insule maris. Tandem hispania minor in cuius finibus finitur europa ex partibus occidentis. a parte aut superiori versus meridiem habet multas et maximas regiones scilicet pannoniam, mesiam. traciam. greciam cum finibus suis italiam cum insulis et terminis suis. Hec mundi particula et si sit minor quam asia. ei tamen par est in populorum numerosa generositate. populos enim vt di. Pli. alit corpore maiores. viribus fortiores. animo audaciores. forma et specie pulcriores quam faciunt asie vel affrice regiones. Nam solaris estus adurens propter eius permanentiam super affricus illos efficit consumendo humores corpore breuiores. facie nigriores. crine crispiores. et propter euaporationem spirituum per apertos poros animo defectiores. E contrario vero est apud septentrionales. Nam ex frigiditate poros intrinsecus opilante generantur humores in corpore et efficiuntur homines corpulentiores et ex ipsa frigiditate que mater est albedinis in exterioribus in cute scilicet et facie albiores. et ex repercussione vaporum et spirituum ad interiora efficiuntur calidiores interius. et per consequens plus audaces. Moles vero asie quorum regio prima est ab oriente mediocriter in hoc se habet. vt dicit Plinius.

De euilath LI

Euilat prouintia est in superiori india ab oriente incipiens et longo terrarum tractu versus septentrionem se diffundens. Dicta est euilath a filio heber patriarche hebreorum. sicut dicit glo. sup Gen. i. x. vbi dr quod inter filios heber, precietam euilath nolatur, hanc regionem possiderunt gam

Eschon

ces fluuius qui alio noie phison i libro genesis nuncupat. que plini. mitis extollit laudibus li. vi. c. xx. vbi di. q ganges indicus fluui' multos vel quasi infinitos in se recipit amnes z nauigabiles vt idapsem. cantabriam. isepim. z multos alios nec est vnq latior quinquaginta stadijs. nec pfundior nec altior quindecim passibus. hic fluuius circuit terram euilath. in qua abudat auru z spes aromatice vt bdellium. et gemme pciose vt onichinus z carbunculus et hmoi. vt dicit idem et glo. sup Gene. In hac terra sut multe regiones pticulares in quib' potissime elephatoz dr abudare mltitudo.

De ethiopia LII

Ethiopia a colore populi e primitus vocata quos solis vicinitas tenet vt di. Isi. xv. Deniq vim sideris pdit hominu color. Est eni iugis estus. nam quicquid est sub meridiano cardine est circa occasum motuosa. circa me. diu vo arenosa. ad orientale vero eius plagam maxime deserta e. Cuius situs ab occasu motis athlantis ad orietem vsq in fines egipti porrigitur. a meridie occeano. a septentrione nilo flumine claudit. plurimas hns gentes diuerso vultu z mostruosa facie horribilis feraru quoq z serpentu multitudine est referta. Illic quoq rinocerota bestia cameleon z basiliscus dracones ingetes ex quoz cerebro geme extrahuntur. iacinct' z crisopassus ac topasi' z alie geme plurime in illis ptib' repiunt z cinamomu ibi colligitur. Due autem sunt ethiopie vna circa ortu solis. alia est in mauritania circa occasum. z illa hispanie magis est vicina. Deinde numedia tandem carthaginensis puintia post est getbulia z vltimo otra cursum solis in meridie e ethiopia exusta. vltra qua dicit fabule esse antipodes vt dicit Isi. xv. Cui' sut verba supius de ethiopia hic inserta. dicit etiam idem li. ix. ethiopes a chus filio cham sunt denominati. ex quo originem cotraxerunt. Chus ebraica lingua ethiops dicit. hi quonda a flumine nili cosurgetes iuxta egiptu inter nilu z occeanum in meridie sub solis vicinitate ipsederut quoz multi sunt populi sicut dx spxi. ex parte occidentis garamanti z trogodite z ceteri de quibus narrat pli. li. v. c. x. Ethiopum gentes a quoda nigro flumine eiusdem sunt vocate. quod flumen eiusdem est nature cum nilo. nam consiles gignit calamos z papiros. Eodemq tpe augescit In eius desertis mostruosi vigent homines. nam quidam solem orientem et occidentem dira imprecatione. i. maledictione intuent. quare cotinue maledicut soli. pter eius ardorem eis valde graue Alij vt trogodite specus excauat z illos loco domoz inhabitant. serpentes comedunt et omne qd mandi potest quib' stridoz potius est q vox. Alij velut pecudes matrimonij sunt exortes. passim sine lege cu mulierib habitates et tales dicutur garamates. Alij incedunt nudi z nullo exercitio occupatur. et illi dicunt graphasantes. Alij qui et blennij alias lemme dicitur. traduntur caput no habere sed os z oculos habent pectori infitos et infixos. Sunt et satiri qui figuram solu habentes humanam quo ad mores sunt penitus inhumani. Sunt etiam in ethiopia mira alia vt dicit idem li. vi. c. xxx Sunt inquit multi ethiopes apud quos omnes bestie quadrupedes nascuntur sine auribus et etia elephantes. Alij sut qui canem p rege habent cui' motu augurantes faciunt quod videtur. Sunt et alij qui ternos vel quaternos dicitur habere in fronte oculos. non q ita sit in natura sed hoc fingitur. quia pcipua sagittarum contemplatione vtuntur. quidam ex eis pantheras et leones venantur et eoz carnibus viuut. quoz rex vnu solum oculum in fronte habet. Alia ges ethiopu solis locustis viuit fumo et sale induratis. et hi. xl. annu no excedunt

De egipto ca. LIII

Egiptus que prius dicebatur erea ab egipto danai fratre postea ibi regnante nome accepit. hec ab oriente, sirie rubro mari iuncta est. ab occasu libiam habet. a septentrione mare magnu a meridie

introꝛſus recedit ꝓtendens ſe vſq3 ad e
thiopes. vt di. Iſi. li. xv. Eſt autē regio
celi imbꝛibus inſueta pluuiarū ignara
nilus ſolus eam circūfluēs irrigat. ⁊ ſua
inundatōe fertilē efficit ⁊ fecūdat. vñ fe
rax frugibus. multā ꝑtē terraꝝ frumen
to alit ceteroꝝq3 negocioꝝ adeo ē copio
ſa vt neceſſarijs mercibꝰ impleat penꝰ oꝛ
bem. Finis egypti eſt canopia a canope
menelai gubernatoꝛe ibi ſepulto ſic dcā
Ducibꝰ Iſi. li. xv. Hec ꝓuincias mep
phania a filio cham noīata eſt vt di. Iſi
do. li. ix. Hec regio mltas h3 ꝓuincias ꝑ
ticulares ⁊ valde famoſas ciuitates ſic ē
mēphis ab ephaſo ionis filio edificata.
et taphnes metropolis egypti heliopole
os ⁊ alexādꝛia et multe alie vt di. Iſi. li.
xvi. ſm Oꝛo. aūt duplex ē egyptus. ſc3
ſupioꝛ ⁊ inferioꝛ. Supioꝛ que in oꝛiente
ꝑ longū extēdit. cui eſt a ſeptētrione ſinꝰ
arabicus. a meridie occeanꝰ. nā ab occa
ſu ex egypto inferioꝛi incipit. que ad oꝛi
entē rubꝛo mari terminat. xxiiij. conti
nens natiōes. H3 aūt deſerta mlta egy
ptus ſupioꝛ. in q̄bus ſunt multa mōſtra
⁊ alia mōſtruoſa. ibi pardi ⁊ tigrides ibi
ſatiri ⁊ baſiliſci aſpides hoꝛribiles ⁊ ſer
pentes. nā in finibus egypti ⁊ ethiopie
iuxta fontē tigris vbi caput credit eē nj
li q̄ egyptū ꝑterfluit. naſcit quedā fera
noīe cacoclephas. que q̄dē coꝛpe ē modi
ca ⁊ mēbꝛis iners atq3 pigra. caput hñs
valde graue ꝓpter qd̄ ſp̄ defert illud ad
terre ſupficiē inclinatū qd̄ a natura ſalu
ti moꝛtaliū ē ꝓuiſum. Tante eni venē
ſitatis eſt ⁊ ꝑnicici q nullus eandem re
cte in facie videre poſſet quin ſtatī ſine
remedio expiraret. eadē eni vis ē ⁊ ſer
penti q̄ d̄r baſiliſcus. vt di. Pli. li. viij. ca.
xxij. In egypto eni maxime abūdant co
codrilli ypotami. i. fluuiales equi et potiſ
ſime circa fluenta nili.

Capitulum. LIIII

De elade.

Elas elladis ꝓuintia eſt grecie
i europa. a rege hellē a deucalio
nis ⁊ pirre filio vocata a quo et
primo ellenes greci ſunt vocati. ⁊ in hac
ꝓuintia eſt athica gēs vbi quōdā fuit a
thenarū ciuitas mater liberaliū artium.
philoſophoꝝ nutrix qua quōdā nihil ha
buit grecia clarꝰ nihilq3 nobilius cui in
primo achaia ꝓuintia eſt vicina. vt dic
Iſi. li. xv. Huius elladis duplex eſt ꝓui
tia. ſ. boecia et peloponeū. De prima ſc3
de boecia ſupra dictū eſt. De alia poſt di
cet. Huic elladi ſubiacet helleſpontus
vbi multa ſunt valde mira. vt di. Pli. li.
vi. c. iij. Iuxta inq̄t helleſpontū dicit tra
ges ꝑgamenꝰ cōgenꝰ hoim quos ophia
ges vocat. quoꝝ ↄtactu ſanant ictus ſer
pentū. ⁊ ſola manu appoſita extrahūt que
moꝛtifera ſunt venena. Dicit etiā var
ro ibi adhuc eſſe aliquos quoꝝ ſaliue me
dent ↄ ictꝰ anguiū ⁊ ſerpentū. Eſt aute3
helleſpontꝰ maris mediterranei ſinus. vt
di. Iſi. li. xiiij. in ſeptētrione retoꝛquenſ
magnis anfractibꝰ iuxta greciā ⁊ illiri
cū in anguſtias ſeptē ſtadioꝝ ↄſtringitur
vbi xerſes rex fecit pontē de nauibꝰ ⁊ ſic
greciā remeauit. dilatat aūt aqua ⁊ fac
ꝓponticū q̄ moꝛ in quinquaginta paſſibꝰ
coartat. Denoīat aūt ſinꝰ ab helle ſoroꝛe
frixi. qui fugiens nouercales inſidias d
cidit in mare et moꝛtua eſt. cuius caſus
helleſpōti ⁊ mari ⁊ frei circuitu nomē de
dit.

strictus heles quinquaginta continet. ut

Capitulū LV

De eola

Ola inſula ſicilie ab colo: ꝓcidiſ
filio quē poete finxerūt deū fuiſſe
vētoꝝ vt d̄r appellata. hoc aūt mō
dictū ē. q2 ipe fuit vt di. varro rectoꝛ il
laꝝ inſulaꝝ ⁊ q2 eaꝝ nebulis ⁊ fumoſis va
poꝛibꝰ futuros ꝑdicebat vētos. ab imꝑitis
viſus ē vētos retinuiſſe in ſua ꝑtāte vt di
cit Iſi. li. xv. Sūt aūt nouē īſule eole di
cte. ab eodē aūt vulcane ſunt dicte. eo q
in eis ardeat ignis ſicut i mōte ethne vt di
cit idē. Et ſunt ſingule inſule ꝓprijs noī
bus nūcupate. quaꝝ prima d̄r lippoꝛa ſe
cūda getha ab altiſſimis collibꝰ ſic voca
ta. tertia ſtrogule. q̄rta dedy ⁊ ſic de alijs

De franconia. Ca. lxvi.

Ranconia germanie eſt prouin
tia in europa. a francis illius re
giōis incolꝭ noīata. cuiꝰ metro
polis herbipolꝭ ē vocata. ſita ſup amnem

mogantī. ab oriēte habet thuringiā ꝛ saxo
niā. a meridie danubiū ꝛ bauariā. ab oc
casu sueuiā ꝛ alsaciā. a septētrione renē
sem pūintiā. cuiꝰ metropolis ē mogūtia
sita sup renū quē moganꝰ ibi subintrat. Ē
aūt terra optima fecūda frugibus ꝛ vini
fera, siluis decora, opidis ꝛ castris mu
nita, ꝛ plurimū populosa.

Capitulum. LVII

De francia

Francia que et gallia a frācis ger
manicis primitus vt dr̄ nomi
nata. vel a franco, carnifice. q̄ successit
in regē parisius. de quo carnifices pri
legiati sunt erga regē. ꝛ ab illo frāco est
francia nolata ab oriēte hꝫ limitē flumi
nis reni ꝛ germaniā. ab euro hꝫ alpes pē
ninas. a meridie hꝫ pūintiā narbonē scꝫ
a circio occeanū britānicū. a septētriōe
insulā britānicā. ꝛ hec frācia quondam
gallia belgica a ciuitate q̄ belgis dr̄ est vo
cata. vt dī. Ysi. li. xv. ꝛ Oro. Hec frācia
glebā hꝫ vberē. aruoꝝ vineaꝝ fructuū ac
frugū fertilē. fluuioꝝ ac fontiū affluētia
insignē. quā duo flumina nobilissima pfū
dūt in extremis eius scꝫ rodanus ꝛ renꝰ
vt dicit Ysi. li. xv. Lapides ꝛ lapidicinas
hꝫ nobiles, ꝛ ad ↄstruēda edificia singu
lares, ꝛ potissime parisioꝝ solū. qꝛ in gi
pso siue vitro ab incolis vulgariter dcō
plastro ꝑexcellit. Nā terra est vitrea et
ꝑspicua ꝟtute minerali in lapidē trans
mutata q̄ lapis exustus ꝛ cū aq̄ tpatus
cōuertit in cementū vn̄ fiūt pietes et e
dificia. testudines ꝛ multiplicia pauimē
ta. et hmōi cemētū positū in ope ꝛ plas
matū siue tritū ad modū lapidis itez ꝛ idu
ratur. et cū multas hēat frācia nobiles ꝛ
famosas ciuitates. parisius inter omēs
merito obtinet principatū. nā sicut quō
dā athenaꝝ ciuitas mr̄ liberaliū artiū et
litteraꝝ philosophoꝝ nutrix. ꝛ fons oīm
sciaꝝ greciam decorauit. sic parisius nr̄is
tpibus nō solū frāciā. imo totius euro
pe ptem residuam in scīa et moribꝰ sub
limauit. Nā velut sapīe mater de oībus
mūdi ptibus aduenietes recolligit. oībꝰ
in necessarijs subuenit. pacifice omnes
regit et tanq̄ veritatis cultrix debitricem
sapientibus et insipientibus se ostēdit.
vrbs locuples diuitijs ꝛ opibus prepo
tens pace gaudēs. aere ꝛ flumine phi
losophantibus cōgruēs. campoꝝ prato
rū et montiū pulchritudine fessoꝝ in stu
dio oculos recreans ꝛ reficiens, vicorū
et domorū aptitudine studentibus maxi
me cōpetens. et nihilominus ad refecti
onē ꝛ receptiōem oīm aliorū ipam fre
quētantiū est sufficiēs vniuersas alias
vrbes in his cōsilibus ꝑexcellens.

Capitulū LVIII

De flandria.

Flandria est pūintia gallice bel
gice iuxta litus occeani cōstitu
ta hñs germaniā ab oriente. in
sulam britānicam a septentrione. ab oc
cidente mare gallicū. a meridie galliā se
nonēsem ꝛ burgundiam. Hec pūintia q̄
uis situ terre sit puula. multis tamē bo
nis singularibus est referta. Est enī ter
ra pascuis vberrima ꝛ armentis ꝛ pecudi
bus plena nobilissimis opidis et porti
bus maris inclita. amnibus famosis sci
licet scaldel eta vndiq̄ irrigua ꝛ pfusa. gēs
eius elegans corpe ꝛ robusta multiplex
in sobole ꝛ in substantia ꝛ i oīm mertiū
diuitijs locuples venusta facie generalis
ꝛ decora affecū pia affatu blāda gestu ma
tura. habitu honesta. erga domesticꝰ paci
fica. erga extraneos valde fida. arte et i
genio in opere lanifico ꝑclara. cuius in
dustria magne pti orbis in lanificio sub
uenitur. Nam ꝑciosam lanam quam si
bi anglia communicat in pannos nobi
les subtili artificio transmutans p mare
et terram multis regionibus admistrat
Est autem terra plana et frugifera i mł
tis locis, multas habens arbores non ta
men multas siluas. gaudet quibusdam
locis palustribus in quibus effoditur
glebe que siluarum supplet defectū quo
ad ignium incrementum. nam ex his ca
lidis et siccis solet ignis fieri magis ef
ficax q̄ ex lignis. sed inutilior et vilior
quo ad cinerem. grauior quo ad redolen
tiam et odorem.

francia del rey hijo de ector ... despues de la ... de troya ... en inglaterra ... la mas ... hijo de hector ... el qual ... quando paso por ... ciudades ... españa ... polo

ciuitas paris inter omnes ... es eminentissima.

Capitulum LIX

De puintia fenicis

f Enicis puintia a fenice frēca/ thini est vocata. qz fenix de the/ bis egyptioꝝ in syriam pfectus apud sydonē regnauit. et ex suo nole fe/ niciam appellauit. Ipa est vbi est thyr⁹ cōtra quā loquit Esa. vt di. Isi. li. xv. et ix. Hec habz ab oriēte arabiā. a meridie mare rubꝛū. ab occidēte mare mediter/ raneū. a septētrione montē libanū. vnd terra optima est arboribus pcipua. i fru gibus z fructibus terra fecūdissima la/ ctis olei z mellis. Terra est mōtuosa et capestris irrigua fontibus z aqs. in cui⁹ mōtibus metalla diuersi generꝭ fodiūt.

Capitulum .LX

De frigia.

f Rigia minoris asie est puincia sic dicta a frigia europe filia re/ gio vicina gallacie ex pte aqui/ lonis. licaonie vo ex parte meridiei. Li die vo ex pte adheret in oriēte. ab aqui/ lone vo mari hellesponti terminat. vt di cit Isi. li. xv. Sunt aūt due frigie. ma/ ior que habet smirnā. minor q̄ habet iliū Lycaoniam aūt diuidit fluuius hernicis a frigia, vt di. idem. Frigia aūt dardani/ ca est appellata a dardano qui pfect⁹ de grecia cū dracio fratre suo frigiaz obti/ nuit z ibi regnans a suo noie frigiā dar daniçam noiauit. Dracius aūt drachiā occupauit. vt dicit li. ix.

Capitulū. LXI.

De frisia.

f Risia est puintia in inferiorib⁹ ptibus germanie sup littus oc ceani tractu longissimo cōstitu/ ta. que a fine reni incipit z mari danico terminat. cuius incole frisones a germa nicis nūcupant. In habitu aūt z in mo/ ribus plurimū differūt a germanis. naz viri fere oēs in coma circulariter sunt at/ tonsi qui q̄to sunt nobiliores tanto alti us circūtonderi gloriosius arbitrantur Est aūt gens viribus fortis pceri corpo ris seueri animi z ferocis. corpe agilis lanceis vtens ferreis p sagittis. Terra plana pascuosa palustris z gramiosa li/ gnis carēs, p igniū fomēto terre bitumi nosis cespitib⁹. aut boū desiccatis sterco ribus sepe vt̄. Gens quidē ē libera ex/ tra gētē suā. alteri⁹ dnio ñ subiecta. mor ti se opponūt grā libertatis. z poti⁹ mortē eligūt q̄z iugo opprimi huiusmō. iō milita/ res dignitates abijciūt z aliquos int. se erigi in sublimi nō pmittūt sub militie titulo. subsunt tñ iudicibus quos annu atim de seipis eligūt q̄ rēpublicā int ip sos ordināt z disponūt. Castitatē mltū zelāt z oēm ipudiciciā seuerius punien/ tes. filios suos z filias vsq3 ad cōpletuz fere adolescētie terminū castos seruant ex quo cōtingit q tūc tēpis datos nup/ tui ipoꝝ soboles plem completam gene rant et robustam.

Capitulum. LXII

De insulis fortunatum.

f Ortunate insule i occeano sūt site cōtra leuā mauritanie occi/ duo prime z iter se iteriecto ma ri discrete. vt di. Isi. li. xv. q̄ ob olim bo/ noꝝ z pcipue messiū z fructuū fecūdita/ te, fortunate insule sunt vocate. q̄s gēti/ liū error z carmina poetaꝝ soli fecūditate padisum esse putauerūt. vt di. Isi. li. xv idē di. Pli. li. v. c. xxxij. z dicit ibi cresce re arbores vsq3 ad. cxl. pedū pceritatem In eis copia ē pomoꝝ z auiū mltitudo. ibi mellis abūdātia pariter z lactis z ma xime in caprana insula a multitudine ca prarū z arietū sic noiata. ibi canuz mira/ bilis fortitudo z pcipue in canaria insu la q̄ est a multitudine canū ingētis for/ titudinis z magnitudinis sic vocata.

caprana amu caprarum. canaria amu canum.

Capitulum LXIII

De galilea

g Alilea regio ē palestine sic vo/ cata. eo q gignit cādidiores ho mines q̄z palestina. hec aūt du/ plex ē. s. supior z iferior. z sūt vtrique ad/ iucē z onexe adherētes syrie z fenici vtri⁹ q3 gleba ferat ē z optīa frugib⁹ fructib⁹ z vineis z oliuis vberrima z tecū da aqs e ir/ rigua. nā iordāe flumie pfudit i aliq̄ lui

parte. lacus habet nobiles maximos vti les et salubres q̄ p sui magnitudine et piscium multitudine. maria nūcupāt. Est aūt vt ait Isi. lacus tyberiadis sic vocat' ab opido tyberiadis et est lacus cunctis salubrior ad sanitatem corporis efficatior. habens stadia. x. q̄re supra de lacu tyberiadis et de lacu genesar in tractatu de aq̄s et stagnis.

Capitulū LXIIII

De gallacia

Gallacia est regio in europa a priscis gallorum gentibus ex quibus extitit occupata. vt di. Isi. li. ix. et. xv. Nam galli a rege bithinie in auxiliū euocati regnū cū eo obtenta victoria diuiserūt sicq̄ deinceps grecis admixti primo gallo greci nūc aūt ex antiquo gallorum noīe galli dicitur et eorum regio gallacia nūcupat. Est aūt regio latissima et fertilissima europe cōtinens magnā partem q̄ nūc rutenica a pluribus noīatur.

Capitulum LXV

De gallicia

Gallicia puintia est in hyspania a candore populi regiōis sic nominata. p ceteris eni ptibus hyspanorum dicūtur esse albiores. Terra dr frugifera. occeano vicina. multis abundans bonis. hi grecam originem sibi scribunt. vñ et naturali ingenio valent. vt di. Isi. li. ix. Nam post finem troiani belli plures ex grecis ad galliam sunt profecti et ibi manent vsq̄ ad tps p̄sens.

Capitulum LXVI

De gallia

Gallia europe est puintia inf pineos montes et occeanū britannicū ɔstituta que etiam a cādore corporis sic est antiquitus nūcupata. gala eni grece lac dicit. et iō sibilla eos gallos id est cādidos vocat dicens. tunc lactea colla auro innectūtur. s̄m eni diuersitatem celi et facies hoīm et colores animorum diuersitates existunt et corporum qualitates Inde roma graues generat. grecia leues affrica versipelles. gallia natura feroces ingeniosq̄ acres. vt dicit Isi. li. ix. Hec regio ab oriente habet germaniam. ab occidente hyspaniam. a meridie italiā. ab aquilone vō occeano britannico terminatur. vt di. Isi. Hec quondam fuit tripharia. s. belgica. celtica. et togata. sed has puintias franci nunc inhabitant. a quib' francia appellatur. Quere supra de frācis et francia.

Capitulū LXVII

De gadis

Gadis insula est in fine hyspāie sita que diuisit affricam ab europa in qua hercules posuit colūnas mirabiles et insignes et inde tirreni maris fontibus occeani estus 'nutritur. Est autem a prima terra. c. et. xx. passibus sepata quam tyri de rubro mari pfecti occupantes. in ligua sua gadis id est sepatam nominauerūt p eo q̄ mari sit vndiq̄ circumsepta. in qua crescit arbor palme similis. cuius gūmi infectū vitrum cerauniam gemmam reddit. vt dicit Isi. li. xv. Est autem insula fructibus et speciebus ditans multas partes orbis et p̄cipue occidentis.

Capitulū LXVIII

De grecia.

Grecia a greco rege est vocata. qui ipam regionē incoluit et eā suo noīe noīauit. vt di. Isi. li. xv Sunt eius prouintie. vij. ab occidente dalmacia. deinde epyrus. inde elades. inde thessalia. post macedonia. et postea achaia. et duo i mari. s. creta et ciclades Est autem regio latissima multis aliis noibus nominata terrarū et mariū diuitiis opulentā. multorum regnorum dña milicie nutrix. philosophie mater inuentrix oim bonorum. artium magistra. cuius gens fuit antiquitus bellicosissia. dono sapientie et scientie p̄dita sermone dissertissima. legibus subdita. pia circa extrancos. pacifica circa incolas. et domesticis quieta. cōtra hostium iniurias intolerabilis nimium et infesta sicut i libro de grecorum laudibus narrat varro:

De gethulia. Capi. lxix.

de gethulia capi. lxix.

g Ethulia affrice ē puintia a grecis qui de grecoꝝ sive gothoꝝ p̄cesserūt reliquijs vt dr̄ nolata. vt di. Isi. li. ix. qui ingenti agmine ꝯgregato navigio vsq̄ ad libie ptes puenerunt et ibi sedes suas vsq̄ hodie posuerunt. ⁊ q2 ex grecis alias gethis venerūt derivato noīe gethuli nūcupati sunt. ⁊ iō ē opinio apud grecos mauros ex illa gēte sibi esse ꝯsanguineos ⁊ ꝓpinquos. vt di. Isi. li. ix. Iuxta istos habitat gaulonū gens a meridie vsq̄ ad occeanū hespꝛiū puagans in desertis ⁊ discurrens. his nomē gaulon insula dedit q̄ ē iuxta ethiopiā vbi nec serpens nascit̄ nec vivit vt di. Isi. Sunt etiā in fine affrice ꝓpli quasi lethales q̄ garamātes dicunt̄ a garamāte rege apollinis filio noīati qui ibi ex suo noīe garama opidū ꝯdidit et cōstruxit. de quib⁹ di. Pli. q̄ fere a cōsortio humanitatis sunt remoti.

Capitulūm. LXX.

De gorgonibus.

g Orgones sunt insule occeani obverse ꝓmunctorio. qđ vocabatur hesperasetus q̄s incoluerūt gorgones femine aliti. i. veloci pnicitate hirsuto ⁊ aspero corpe. et ex his fuerūt insule noīate. vt di. Pli. li. xv.

Capitulū. LXXI

De gothia

g Othia scithie inferioris est ꝓvintia in europa. que vt credit̄ a magog filio iaphet est vocata. vt di. Isi. li. ix. vñ dicit q̄ veteres illas nationes magis gethas q̄ gothos noīaverunt et fuit quodā gens fortissima mole corpoꝝ ingens armorum genere terribilissima đ quoꝝ sobole maxima ps europe et asie credit̄ ꝓpagata. nam eoꝝ soboles sūt daci ⁊ multe alie natiōes ex pte occidēt̄ Gethuli in affrica. amazones in asia ex gothoꝝ ꝓsapia ꝓcesserūt. vt di. idē li. ix. ⁊ xv. Est aūt vsq̄ hodie regio latissima ab aquilone hñs norwegiā ac daciā ⁊ alijs eius lateribus mari occeano circundat̄. Huic regioni adiacet insula q̄dā nomine gothlandia gothoꝝ terra dicta. q2 gothis fuit antiquitus habitata. et est insula frugifera. pascuosa plurimū ⁊ piscosa et multiplici genere mercīū marie negociosa. nam pelles varie ⁊ cetarū ⁊ ceteroꝝ copie de regionibus diversis ad illam insulā navigio deferunt̄ ⁊ inde ī galliā in germaniam, in britāniā et hispaniam ꝑ occeanum deducuntur.

Capitulū. LXXII

De guido

g Uidū est regio in insula contra asiam inter siriam ⁊ italiā. respiciens ꝯsus pamphiliā ⁊ ciliciā ex opposito contra cretam. vt p3 in glo. sup Actu. xxvij.

Capitu. LXXIII.

De india

i Ndia orientalis est regio ī asia dicta sic ab indo flumine quo clauditur ex pte occidēt̄. hec a meridiano mari porrecta vsq̄ ad ortū solis a septētrione vsq̄ ad montē caucasū ꝑvenit hñs gētes multas ⁊ opida. Insulā quoq̄ caphane vel taprobane. gemmis ⁊ elephātibus refertā. h3 etiā grisā et argētā insulas auro ⁊ argēto refertas et fecūdas. Sunt etiā vites in arboribus quib⁹ folia nunq̄ cadūt. hab3 etiā india fluvios nobilissimos gāgem ⁊ indum et hypanē regiones indicas illustrantes. Est aūt india favonio vento saluberrima in anno bis fruges nutrit. gignit quoq̄ tincti coloris hoīes. elephantes ingētes monoceron bestiam. psitacū avem. hebenū etiā lignū. cynamomū. piper et calamū aromaticū. Mittit et ebur lapides insup ꝓciosos berillos. crisoprassos carbūculos. adamātes. margaritas et vniones quibus nobiliū ardet ambitio feminaꝝ. Ibi sunt montes aurei quos adire ꝓpter dracones ⁊ griphones et diversoꝝ hoīm monstra impossibile est. vt di. Isi. cuius sunt hec verba oīa supra dicta vt3 li. xv. Est aūt india inter oēs regiones orbis maior. opulentior. potentior. et ꝑplosior. Uñ mira de indoꝝ multitudine et potentia recitat Pli. in li. vi. ca. xix. Dicit enī q̄ sunt multi reges in india.

quoꝝ aliqui habent sub se .lx. cccc. milia armatoꝝ. aliq̄ h̄nt serecētos cuneos equitum. et nouē milia elephantoꝝ qui per cunctos dies stipendiant. vñ multaꝝ opū est maxima cōiectura. alij h̄nt peditū .lx. milia. et equitū mille. elephātoꝝ septingentoꝝ. et hi oēs ad pcinctū belloꝝ sunt pati. vñ ptʒ ꝙ terra est potens ⁊ opulenta. vñ vt dicit idē. Indoꝝ quidā tellurē exercēt q̄dā militiā capessūt. alij merces suas euehunt. alij rēpublicā poptime rēgant ⁊ regūt. alij regib⁹ assidēt. alij iudicia reddūt. q̄dā potissime religiōi vacant et intēdūt sapie discipline. ⁊ cū īter oēs regiōes sit ⁊ astior atq̄ maior p̄ oībus ē mirabilior. nā vt di. Pli. li. vij. c. iij. India iūct̄ in lōgo ptractu ꝯ sius ethiopiā ī miraculis abūdat. in india eni gignunt maxima aīalia ⁊ canes ceteris grādiores Arbores eni tāte pceritatis ibi crescere dicūt vt sagittis supari nequeāt. hec autem faciūt vbertas soli. tēperies celi et abūdātia aq̄rū. Ficus arbor ibi tm̄ se ꝑtendit vt sub vnius latitudine mlte turme militū pūt discūbere. Arūdines ibi etiā tāte sunt pceritatis vt singula īternodia aluco nauigabili ternos hoīes indū ferant. Sūt aūt ibi hoīes magne stature altitudine quinq̄ cubitoꝝ excedentes q̄ nec expuūt nec dolore capitis nec dentiū nec oculoꝝ languorib⁹ afficiūtur nec ab imoderato calore solis eoꝝ corpora ledūtur sed potius indurant. Philosophi etiā eoꝝ quos gimnosophistas vocāt ab ortu diei vsq̄ in occasum stando in calidissimis arenis. solē imobilib⁹ oculis intuent. In quoꝝ etiā montibus sunt hoīes q̄ h̄nt auersas plātas ⁊ digiti in pedib⁹ sunt octoni. Sūt etiā ibi canina capita h̄ntes q̄ ferarū pellib⁹ vestiunt tm̄ latrāt vt canes ⁊ aliter nō loquuntur venatu ⁊ aucupio viuūt vnguib⁹ ⁊ dentibus sunt armati. in magna sunt mltitudine plusq̄ .cxx. milia vt dicit idē. Sūt etiā in q̄dā gente indie femie q̄ nūq̄ pariūt nisi semel ⁊ geniti cōfestim canescunt. ibi satiri ⁊ ceteri hoīes mōstruosi d̄ q̄bus in tractatu de aīalib⁹ monstruosis dictū est. Sunt ⁊ quidā hoīes in fine oriētalis indie circa ortū gāgel sine ore vestiti frōdium lanugine qui solo odore narium viuunt nec aliq̄d comedūt vel bibūt sʒ solū odorem floꝝ ⁊ siluestriū maloꝝ narib⁹ attrahūt ⁊ inde viuūt. in malo odore cito moriūtur. Sūt ⁊ alij qui diutissime viuūt ⁊ nunq̄ senescūt. sed q̄si in etate media moriunt. Sunt etiā qui in iuuētute canescunt ⁊ in senio nigrescūt. Hec et multa alia recitat Pli. mira.

Capitu. LXXIIII

De yrcania

Rcania est regio in asia sub iugis caucasi mōtis ꝯstituta. regio quidē est latissima h̄ns mltas gētes lingua ⁊ morib⁹ differētes. vt di. Isido. li. xv. Di. etiā Orosi. ꝙ se extendit a mōte caucaso vsq̄ in scithiā h̄ns gentes. xliij. q̄ ꝓpter terre infecūditatē longe lateq̄ euagant. ex q̄bus q̄dam agros incolūt. q̄dā de venationib⁹ viuūt. q̄daꝫ do vt crudeles ⁊ bestiales portētuose carnibus h̄uanis viuūt ⁊ ipoꝝ sanguinē bibunt vt di. Isi. li. xv. vbi subdit. yrcania est dicta a silua yrcana q̄ scithie subiacꝫ h̄ns ab oriēte mare caspiū. a meridie armeniā maiorē. a septētriōe albaniā. ab occasu sui yberiā. Est aūt siluis aspa copiosa immanib⁹ feris p̄dis tigridibus ⁊ pātheris. gignit etiā aues q̄ dicunt hyrcane quaꝝ penne nocte plucēt. ⁊ tales etiā aues in germania inueniūtur vt di. Isido. ibide. Isti⁹ yrcanie ꝓpꝫ hostes deuicit Iohānes yrcan⁹ filius simonis summi sacerdotis tp̄e machabeoꝝ. a q̄bo deuict⁹ iohānes yrcanus noīatus est. vt di⁹. magr̄ in histo. in principio historie euangelice. idem dicit Hiero.

Capitu. LXXV

De ydumea.

Dumea regio est in arabia ab edom. i. ab esau filio ysaac noīata. Nam filij esau q̄ edom cognoīatus expulsis amorreis terram illam inhabitauerūt ⁊ eā terrā ydumeā. i. terraꝫ filioꝝ edom deinceps vocauerūt. Est āt ydumea ꝑ q̄dā deserta a palestina separa cui⁹ fines vsq̄ ad mare rubrū se extēdūt. Est aūt terra fortis ⁊ montuosa sub

ferti calore solis cõstituta. et ideo inco/le terre cõtra solis ardorẽ faciũt sibi do/mos subterraneas et speluncas vt dicit glo. super abdiam.

Capitulũ. LXXVI

De iudea

Iudea ẽ regio i palestĩa ex noĩe iude appellata. ex c' tribu reges habuit. hec pri' chanaã ẽ dca a filio cham siue a dece chananeoꝝ gẽtibꝫ qbus expulsis iudei illã terrã possederũt Initiũ lõgitudinis ei' a vico arpha et vsqꝫ ad vicũ iuliacẽ porrigit. in quo iude orꝫ ac tirioꝝ habitatio ẽ cõis. latitudo vero ei' a mõte libani vsqꝫ ad lac' tiberiadis se extẽdit. In medio aũt iudee ẽ ciuitas hierosolimorꝫ q̃si vmblicus toti' regiõis Terra variatiũ opũ diues frugibꝫ ⁊ fructibus valde fertilis. aq̃s illustris. optia balsamis. abũdans in metallis. cedris. palmis. et cypssis ⁊ alijs nobilissimis arboribꝫ insignis. plena vineis malogranatis ⁊ oliuis. terra lactis ⁊ mellis. Uñ fm grãm elemẽtoꝝ iudei eã pmib' repromissam terrã fluẽtẽ lacte ⁊ melle putauerũt. cũ hinc illis resurrectiõis gliam vel pꝑogatiuã polliceret. vt di. Isi. li. xv. De hac di. Pli. v. ca. xiiij. Iudea ps est sirie que late longeqꝫ fundit. q̃ egipto ⁊ arabie. prima. aspis dispsa mõtibus. quaꝫ iordanis amnis pfluit. ⁊ galileã a ceteris iudeis diuidit ⁊ distinguit. In iudea ẽ ciuitas hierosolima ciuitas clarissima vrbiũ oriẽtis. habet aũt iudea fontes calidos ⁊ salubres. hꝫ etiã i fine mare mortuũ qd lacus asphaltes dr. sic dictũ eoqꝫ nihil gignit viuũ nisi bitumẽ. in quo nihil viuit sed si piectũ fuerit aliqd viuũ supnatat. Ab hoc lacu iordanis amnis ibibit ⁊ laudatas pdit aquas pestilentibus intermixtas.

Capitu. LXXVII.

De yberia

Iberia est regio in asia iuxta põtũ armenie iũcta. in hac nascũt herbe que vtiles sunt tincture. vt dicit Isi. li. xv.

De italia Capitulum. lxxviij.

Italia regio est magna in europa a grecis ꝑplis occupata oliꝫ et iõ magna grecia appellata ẽ. vt di. Isi. li. xv. deinde a rege saturno saturnia est vocata eo qꝫ ibi saturnus a ioue de suis sedib' depulsus latuit. postremo ab italo siculoꝝ rege ibi regnãte italia ẽ vocata. cui' situs lõgitudine ãplius qꝫ latitudine a circio in euꝝ extendit. a meridie tirreno mari. ab aquilõ e adriatico claudit. ab occasu alpiũ iugis finit terra ẽ ia oĩbus rebus pulcherrima solꝫ fertilitate. pabuli vbertate gratissima. nobiles hꝫ lacus sicut vẽnacũ auernum atqꝫ lucernũ. multos alios fluuios nobiles scꝫ eridanũ siue padũ tyberim benacũ ⁊ hmõi. gignit gemas scꝫ ligurĩũ gagatẽ margaritas et corallũ. hã quoqꝫ spentẽ ⁊ lincẽ ferã ⁊ mlta alias aniũ spẽcies singulares. hec regio dr hesperia ab hespero stella sicut ⁊ hispania eo qꝫ greci nauigãdo in italiã ⁊ hispaniã ꝯsiderant stellã illã. sed hispania dr hesperia vltia. qꝫ in loco vltio sub occasu ẽ locatã. huc vsqꝫ Isi. li. xv. Inter oẽs aũt europe regiones occidẽtales italia obtinet principatũ. insulas enĩ hꝫ nobiles ⁊ port' maris insignes puintias cũctis diuitijs locupletes. ciuitates ꝑplosissimas muris fossatis ⁊ alijs apparatib' bellicis nimis fortes auri ⁊ argẽti copiose abũdantes. xij. fm Pli. li. iij. famosas ⁊ potentissimas particulares pter insulas ꝯtinet regiones de quib' idẽ diffusius tractat. Est aũt ꝯ oriẽtẽ septẽtriõẽ ⁊ occidentẽ altissimis alpibus ⁊ montiũ iugis vndiqꝫ circũcincta ex q̃bus oriũtur nobilia flumia renꝰ scꝫ ⁊ danubius. q̃ germaniã pfluũt. et rodanus cũ secana et multis alijs q̃ galliã maxime lugdunẽ. ⁊ narbonensem ⁊ belgicam in locis plurib' circũfundunt.

Capitu. LXXIX.

De hispania.

Hispania pri' ab ibero amne fuit hyberia nũcupata postea ab ispalo fluuio vt dr hispania ẽ vocata. ipa vo hesperia a stella vespertina occidẽtali sic fuit antiquit' nolata. Est aũt sita iter affricam ⁊ europã a septẽtrione

pirencis montibus clausa a reliquis ptibus est vndiq₃ mari cōclusa salubritate celi equalis. oim frugū fecūda. gēmar₂ et metallor₂ copijs ditissima. Interfluunt aūt eam flumina nobilissima scʒ. betis minetis iberus ⁊ tagus. ⁊ aurū trahēs epactulus. sex hʒ puintias. s. terraconēsem carthaginēsem lusitaniam galliciā beticam ⁊ trāsfreta in regione affrice tingitancā. Est aūt duplex hispania. s. citerior ⁊ vlterior. Hucusq₃ Isi. li. ix. Dic aūt Oro. Hispania vniuerso terrarū situ trigona ē ⁊ circūfusione occeani tirreniq₃ pelagi pene insula efficit. huiꝰ angulꝰ est prior q̄ spectat ad oriētē. et a dextris ē ei aqtannia puintia. a sinistris balearico mari coartat ⁊ narbonēsiū finibꝰ interserit. Scd̄us eiꝰ angulus circiū intēdit vbi brigincia ciuitas gallie sita ē ad spectaculū britānie se erigit. Tertius eius angulus est quo gades insule intēte ad affricū athlantē montē interiecto sinu occeani pspiciūt. Hucusq₃ Oro. hispaniā etiā in multis cōmēdat Pli. et maxie de metallis. dicit enī q̄ fere tota abūdat auro ⁊ argēto ere ferro ⁊ stāno ⁊ plūbo tam albo q̄₃ nigro. regiōes hʒ. pl'es gētes multas bellicosas ⁊ fortes q̄s li q̄dā grecor₂ dicunt fuisse soboles alu ⁊ religosos ⁊ successores. Idē etiā di. Isi. Nam multas habet puintias ptialco nobis notas vt gallicia q̄ grecā sibi vendicat origīnē vt dic Isi. li. ix. asturia sic dicta eo q̄ mōtibus cōtra asturiū flumē sit vbiq₃ circūsepta. habet etiā celtiberiā a gallis celticis sup flumen iberū residētibus sic vocatam

hispania

Capitulū. LXXX

De hibernia.

Hibernia occeani ē insula i europa britānice insule vicina spacio terrar₂ angustior. sed situ est fecūdior. Hec ab affrico in boreā porrigitur vt di. Isido. li. xv. cuiꝰ ptes priores in hiber₂ catabricū occeanū tendūt. Unī etiā ab hibero occeano dē hibernia noīata. Est aūt insula frumētarijs cāpis vberrima. fontibꝰ ⁊ fluuijs irrigua. pratis et siluis amena. in metallis fecūda ⁊ gēmifera. nā ibi gignit lapis sexagonꝰ. s. iris qui soli oppositus format in aere celestē arcū. Ibi etiā inuenit lapis q̄ gagates dicit. ibi margarita candida inuenitur. Quātū ad salubritatē celi ē hibernia regio valde tēpata. modicus ē enī ibi excessus vel nullus in frigore vel calore. lacus hʒ mirabiles ⁊ fōtes. nā ibi ē lacꝰ i quo si p aliqd̄ spaciū longū palus ligneꝰ infigatur ps que ē terre infixa ɔuertit i ferrū. ps vo que ē in aq̄ in lapidē. sed q̄ supra aq̄m ē manet lignū. Est ⁊ aliꝰ lacus in quē si pijcias vgas coruli cōuertūtur in vgas fraxini ⁊ ecōuerso si vgas fraxineas immiseris in coruleas mutabunt. Sunt ibi loca in q̄bus cadauera mortuorū nūq̄₃ putrescūt. sed ibi sp pmanent incorrupta. Est etiā in hibernia quedaʒ insula parua in q̄ hoies nō moriunt. sʒ qn̄ nimio senio afficiūtur vt moriant extra insulā deferūtur. In hibernia nullus est serpens. nulla rana. nulla aranea venēosa. imo tota terra adeo ē ɔtraria venenosis vt terra inde delata ⁊ sparsa serpētes pimit ⁊ bufones. lana etiā hibernica et aīaliū coria fugant venenosa. et si serpentes vel bufones nauigio in hiberniā deferant statim moriunt. multa alia sūt mirabilia in terra illa. De hibernia di. Soli. Hibernia inq̄t ē insula q̄ pximat britannie in magnitudine. inhūana. incolarū ritu aspa. ibi āguis nullus ibi auis rara. gens inhospita ⁊ bellicosa. sanguine interemptor₂ hausto prius victores vultus suos obliniūt. phas atq₃ nephas eodē loco ducūt. ibi nulla apis ⁊ aduectū inde puluerē seu lapillos siq̄s sparserit inter aluearia examina fauos deserunt. Mare aūt hibernicū vsus britāniā vndosum ⁊ inquietū ⁊ toto anno vix ē nauigabile nisi paucis diebꝫ. diffundit autē p. cxx. milia passuū p latū ⁊c. Hucusq₃ Solinus de mira. mun. gens hibernica ē habitu singularis ⁊ inculta victa parca. aīo seua. vultu ferox ⁊ torua. affatu aspera. erga suos tn̄ liberalis ⁊ affabilis ac benigna. ⁊ maxime illa gens q̄ nemorosa ⁊ paludes inhabitāt ac montana. hec carnibus pomis ⁊ fructibus p esu et lacte p potu est cōtenta. gens dedita ludis et venationi potius q̄₃ labori.

Capitū. LXXXI

De ycaria.

y Caria ē insula vna de cicladib⁹ ab occidēte q̄ ycario mari nomē dedit. et iacꝫ inter samū ꝛ citho nū psaxis pminētib⁹ in hospitalis est et nullis finib⁹ portuosa. Dicit aūt ycaria ab ycaro cretēsi qui ibi submersus ē. vt dicit Isi. li. xv.

Capitu. LXXXII.

De insula in salo sita

i Nsula aūt est terra mari vel flu mine vndiqꝫ circūdata q̄si in sa lo sita. vt di. Isi. li. xv. vndiqꝫ a quarū fluctib⁹ insula illidit. attn̄ illisa nō frangit nec dissoluit quin poti⁹ p ap plicatiōem fluctuū ad insulaꝝ ripaꝫ per cōpactiōem ptiū terrestriū insula āpli⁹ solidat. In extremis siquidē ripaꝝ pti bus aq̄rū allunione aliq̄ntulū subcorro dit ꝛ cōsumit. sed circa eius interiora ex eius cōsumptiōe extriseca forti⁹ adunat Insule etiā q̄nqꝫ fluctib⁹ ꝛ aq̄rū inūda tionib⁹ coopiūtur. ꝛ p terre ꝛ limi cōpor tatōꝫ augmētant ex aq̄ vicine circūdati one et humoris p poros attractione insu le virescunt ꝛ fecundantur.

Capi. LXXXIII

De karthagine

k Arthago nomē est ciuitatis ꝛ p uintie affrice in hispania. et est duplex maior ꝛ minor. ꝛ vtrāqꝫ cōdidit nardido pficiscēs de fenice in li tore affrico duplicē vrbē condidit ꝛ eā pri mo carcadā lingua fenicea noīauit q̄ ser mone suo karthago vocata est. ꝛ ab hac ciuitate tota puintia karthago in posteꝝ est vocata. ciuitatē aūt hāc cū fuerat do minatissima ꝛ nō inferior roma. scipio cū romanoꝝ exercitu destruxit penitus ꝛ deleuit vt di. Isi. li. xvi. que aūt nūc est a romanis postea cōdita ē vt di. idē. Est aūt alia karthago in terra affrica inter bizātiū et numidiā sita a septētrione mari sicu lo iuncta ꝛ a meridie vsqꝫ ad getuloꝝ re gionē porrecta. c⁹ ps prima ē valde fru gifera oleis ꝛ fructib⁹ valde fecūda. me tallis plena. pars vero vlterior circa nu midiā bestiis ꝛ serpētib⁹ ē plena atqꝫ ona gris magnis in deserto vagantib⁹. vt di. Isi. li. xv. Ibi etiam est elephantoꝝ atqꝫ aliaꝝ bestiarū multitudo. vt dicit Plini. libro. v. ca. v.

Capi. LXXXIIII.

De karinthia

k Arinthia puintia ē modica ger manie in europa hñs pannoni am ab oriēte. ab occidēte italiā danubiū a septētrione. dalmaciā ꝛ schla uoniā a meridie. mōtibus in vna parte cingit et in alia mari adriatico termīat et est terra fertilis in multis locis. abun dans feris pecudib⁹ ꝛ iumētis. gens bel licosa ꝛ fortis munita opidis et castris. Est aūt terra, pter alpiū vicinitatē frigi da niuibus ꝛ pluuijs frequēs vbi ꝓpter frigiditatē aq̄rū niuib⁹ solutaꝝ circa mō tana plurimū vt dr̄ sunt strumosi. ibi vēsi multi bisontes ꝛ alie bestie mirabiles et siluestres. ibi etiā sunt glires comestibi les qui q̄ntū ad speciem videntur eē de genere mu riū comedūt tamq̄ carnes habent sapi das atqꝫ pingues.

Capitu. LXXXV

De korsica

k Orsica ē insula a quodā du ce sic noīata. distans a sardinia xx. miliū freto cōtracta vel cin cta ctrā aspectū italie. Et ē insula pascu is fertilissima. cui⁹ fertilitatē pdidit q̄ dā thaurus qui pabuli grāde ptib⁹ ligu rie ad illā insulā sepi⁹ transnatauit. nā cū q̄dā mlr korsa noīe illū thauꝝ cū alijs iuxta litus maris regeret in armēto vi dēs illū thaurū mare intrare ꝛ quotidie meli⁹ refectū redire ad armentū cupiēs scire incognita sibi pascua thauꝝ a cete ris egredientem ē vsqꝫ ad insulam nauī gio psecuta. c⁹ regressu fertilitatē insule cognoscētes ligures nauib⁹ vel ratib⁹ il luc pfecti sunt eāqꝫ noīe mlieris autoris et ducis insulā korsicā deinceps vocaue rūt. Est aūt multis pmūctorijs angulo sa gignens letissima pabula ꝛ lapidē no bilē quē greci baccē vocāt vt di. Isi. li. xv

Capitu. LXXXVI

De lacedemonia.

m Acedemonia q̄ alio noīe dicitur spartania in finib⁹ grecie iuxta traciam est ꝓuintia ī europa. c⁹ habitatores dicūt lacedemones a quodam lacedemone semele filio. Hi lacedemones in bello cōtra messenas timētes diuturnitate ꝑlij spē ꝓlis amitterē ꝓceperūt vt eoꝝ ꝟgines cū iuuenibus domi relicti cōcūberent. sic ex ꝓmiscuo ꝟginū ꝯcubitu iuuenes nati ex nota materni pudoris sptani vocati sunt. vt di. Isi. li. ix.

Capi. LXXXVII

De lectonia

l Ectonia scithie est ꝓuintia. cuius populi lectuni sunt vocati hoīes robusti et fortes bellicosi ⁊ feroces. Est aūt lectonia regio cui⁹ gleba ē fructifera. palustris in multis locis et valde nemorosa flumib⁹ ⁊ aq̄s irrigua. feris ⁊ pecudibus valde plena. nemorib⁹ et paludibus est munita. paucas habens alias munitiōes ꝑter flumina nemora et paludes. ⁊ iō in estate vix pōt illa regio expugnari sed solum in hieme quādo aque et flumina ꝯgelantur.

Capi. LXXXVIII

De liuonia

l Iuonia est eiusdem regionis ⁊ idiomatis ꝓuintia specialꝰ q̄ lōgo maris occeani interiectu a finibus germanie est diuisa cui⁹ incole liuones antiquit⁹ vocabant. quoꝝ rit⁹ fuit mirabilis anteq̄ a cultura demonum ad vnius dei fidē ⁊ cultū ꝑ germanicos cogerent. nam deos plures adorabāt prophanis et sacrilegis sacrificijs rūsa a demonib⁹ exquirebāt. augurijs ⁊ diuinationib⁹ seruiebāt. mortuoꝝ cadauera tumulo nō tradebant. Sed ꝑlus facto rogo maximo vsq̄ ad cineres cōburebat. post mortē aūt suos amicos nouis vestibus vestiebāt et eis ꝑ viatico coꝝ oues et boues ⁊ alia alantia exhibebāt. seruos etiā et āncillas cū rebus alijs ipsis assignātes vna cū mortuo et rebus alijs in-

aris tamen en / e bello galli / c. xij. ubi / ... sunt pro / ... magnifi / ... seruit et clientes quos ab his dilec / ... abat iustis fueriby con festis vna- / bantur.

cendebant. credentes sic incēsos ad quādam viuoꝝ regionē feliciter ꝑtingere. et ibidem cū pecoꝝ ⁊ seruoꝝ sic ob grāz dn̄i cōbustoꝝ multitudine felicitatis et vite temꝑalis ꝑriam inuenire. Hec ꝑria tali errore demonū antiquissimo tpe fascinata modo in pte magna cū mltis regionibus subditis vel annexis diuina ꝑcedente grā ⁊ cooꝑante germanoꝝ potētia iaz credit̄ a ꝑdictis esse erroꝛib⁹ liberata. sed ...

Capi. LXXXIX

De licia

l Icia sinus est maris et portus eius ciuitas maior listra dicta q̄ de siria iuxta pāphiliam in italiam nauigat̄ vt3 Act. xxviij. Hec aūt regio ꝟo noīe dicit̄ licaonia. cuius ciuitates dicūt̄ fuisse listra ⁊ derben ad q̄s paulus et barnabas ab iconio fugierūt. vbi sanato viro in listris licaonice barnabā iouē. et paulū mercuriū vocauerūt. ⁊ eos adorare voluerūt. vt di. Act. xiiij.

Capitu. XC.

De liddia

l Iddia sedes est antiqua regnorum quam fluuius pactolus extulit diuitijs torrētib⁹ aureis. Hec aurea moenea dicebat̄. que dū pre breuitate duos reges frēs sc3 liddum et citrensū ferre nō posset. hinc ꝑ sortē citrenus cū ingenti mltitudine ꝑfectus locā gallie occupauit et citreneam nominauit. Liddia aūt a liddo fratre rege sc3 q̄ remāserat in ꝓuintia ꝯgnominata est. coniungit̄ ab occidēte minori frigie. hñs smirnam vrbē ab oriēte quā belles fluuius cingit. cui⁹ cāpos pactolus ⁊ herinus circūfluunt. harenis aureis locupletes vt dicit Isido. li. xv.

Capitulū. XCI.

De libia

l Ibia regio est maxima in affrica sic dicta eo q libs. i. ventꝰ affricus inde flat. vt di. Isi. li. xv. Alij dicūt epafū filiū iouis qui etiā memphi in egipto condidit ex casiona vxore sua filiā noīe libiam ꝓcreasse. q̄ postea

affrica regnum possedit. ex cui⁹ nomīe il-
la terra fuit deinceps libia appellata. est
aũt libia ī principio affrice posita cui ab
oriente est egiptus ab occidente sirtes
maiores ⁊ trogodite. a septētrione ma/
re libicũ. a meridie ethiopia ⁊ barbaroꝝ
varie natiões ⁊ solitudines inaccessibi
les ꝓpter bestias feroces serpentes draco
nes qui perimant basiliscos Hucusqꝫ Isi
do. li. xv. Est libia terra valde feruida ⁊
pusta mixta generãs ī diuersis locis mõ
struosa ⁊ venenosa ⁊ mixta in diuersis pti
bus ꝑciosa. vtputa gēmas ꝑciosas auꝝ
et argentũ in magna copia frumentũ et
vinũ et oleum ⁊ varia aromatũ genera
primũ aũt originē cõtraxerũt habitato-
res libie a phut filio cham Unde fluui⁹ cur
rens ꝑ libiã ⁊ maritimã phut dr. et oīs
regio phutēsis noiaf. vt di gl. sup geñ. x

Capitulum XCII

De lothoringia

l

Othoringiam germanie est q̃si
vltima ⁊ finalis ꝓuintia a rege
lothario noiata. Hec ab orien/
te habet theciam siue brabanciã. a meri
die renũ ⁊ alsaciã. a b occidēte galliã ꝫ se
nonensem. a septētrione galliã belgicã ꝫ
hanc mosa fluui⁹ ꝑterfluit. in hac ciuitas
metis cõsistit. Est aũt regio in mult̃ lo-
cis fructifera. vinifera fontibus ⁊ amni
bus irrigua. mõtuosa siluestris nemoro
sa feris pecudib⁹ ⁊ armētis fecũda. gens
est mixta ex gallicis et germanis. fõtes
hꝫ mirabiles ⁊ medicinales ex quoꝝ po-
tu languores varij sanantur.

Capitulũ. XCIII

De lusitania

l

Usitania hispanie ē ꝓuītia pa-
asim flumē ⁊ vagia opidũ hñs:
et ē regio metallis refecta habēs
aurũ ⁊ argentũ. ferrũ ⁊ plũbũ albũ atqꝫ
nigrũ vt di. pli. li. xvj. c. lxxij.

Capitu. XCIIII

De mauritania

m

Auritania a colore ꝓploꝝ est vo-
cata q̃si nigroꝝ. hoīm ptribus grecī
enĩ nigrũ mauron vocãt. sic enĩ
galli a candore ꝓpli sunt dicti ita mau
ri a nigro colore nomen sunt sortiti cu-
ius prima ꝓuītia stiplensis ē q̃ stiphi
habuit opidũ a quo etiã vocabulũ traxit
se regio philef. Alia vo ꝓuintia mauri
tania cesariensis q̃ colonia cesarie ciuita
tis fuit et nomē ꝓuītie dedit. vtraqꝫ igi
tur prouintia q̃ sibi īuicē sunt iũcte ab
oriente numidiã hñt. a septētrione ma-
re magnũ. ab occasu flumē maluã. a me
ridie montē astririmq̃ discernit inter fe
cundã terrã et arenas iacētes ad occea-
num. alia est mauritania tingitana. que
sic a tingi metropolitana ciuitate est vo
cata. Hec vltia ps ē affrice ⁊ exurgit a
montibus septem. hñs ab oriēte flumē
maluã. a septētrione fretũ gaditanũ. ab
occasu occeanũ athlãticũ. a meridie gau
lonũ gētes vsqꝫ ad occeanũ hespꝫ per/
rãtes. et ē regio gignēs feras simias dra
cones ⁊ struciões ⁊ elephãtes. Hucusqꝫ
Isi. li. xv. pli. aũt li. v. c. ij. in mauritan-
nia dicũt ē gaulonũ gẽsq̃ inhabitat iuxta
athlãtem montē vsus occeanũ ī loco ne
moroso scatebris fontiũ irrigua vbi spõ
te nascũtur oīa genera fructuũ ne vnqꝫ
satietas desit voluptatib⁹ incolarũ. Est
aũt loc⁹ elatus sup nubila atqꝫ in vici/
nia lunaris circuli. et dicũt eũdē locũ no
ctibus micare crebris ignibus et egipa
noꝝ satirorumqꝫ lasciuia in tibiarum ac
fistule cantu timpanoꝝ quoqꝫ ⁊ cymba
loꝝ sonitũ perstrepere. sic celebrãt auto
res ꝓdiderunt. crescũt aũt ibi arbores
mire ꝓceritat̃ quaꝝ q̃dã sũt odorifere et
sũt siles cypsso q̃ tenui lanugine sũt ob/
ducte de q̃ vestes ꝯficiunt addita arte si
cut de bõbice. ibiqꝫ crescit herba q̃ dr eu
forbia a suo inuētore sic appellata. cuius
lacteũ succũ miris laudib⁹ extollit in cla
ritate visus et contra serpentum ictus ⁊
venena. vt dicit idem ibidem.

Capitulum XCV

De macedonia

m

Acedonia est exordio ab ema
cio rege emacia fuit dicta. sꝫ ma
cedo deucalionis nepos postqꝫ ibi
habuit principatũ mutauit vocabulũ ꝫ
et eã macedoniã a suo noīe nũcupauit

vt dicit Isi.li.xv. Est aūt cōfinis ab ori ente egeo mari. a meridie achie. ab oc casu dalmacie. a septētrione mesie vt di cit idē. Fuit aūt patria alexādri magni et regio in aureis venis ⁊ argēto optima lapidē quē virē vocant gignit. In eadē prouintia est mons olimpus qui excellen ti vertice tm̄ extollit vt in ei⁹ cacumie nec nubes nec venti nec pluuie sentiant vt di cit idē. De macedonia aūt di. Pli.li.iiij ca.xxi. Macedonia antea emacia ē dicta terrarū imperio ē potita. hec asiā armeniā hiberniā albaniā capadociā siriam egy ptū thaurū caucasum ē transgressa. hec in bactris medis psis dn̄ata est. ⁊ possedit totaliter oriētē. hec scȝ indie nutrix p ve stigia liberi pris ⁊ herculis euagata ē. hec est illa macedonia cuius vno die paul⁹ emilius impator. lxx. vrbes direptas vē didit. vt dicit idem.

Capitulum. XCVI

De magnesia.

Magnesia grecia est prouintia inter thessaliā et macedoniā interme dia. mltas cōtinens gētes opi da ⁊ ciuitates vt di. Pli.li.iiij.c.x.

Capitu. XCVII

De mesia.

Mesia a messiū prouētu est vocata et ē prima prouintia quā danubi⁹ vsqȝ ad mediterraneū mare re cludit vt di. Isi.li.xv. hec ab oriēte ostijs danubij iūgit. ab euro aūt tracie. a me ridie macedonie. ab occasu hystrie copu lat. vt di. idē. Est aūt regio ptinēs plres gentes opida ⁊ ciuitates. frugib⁹ ferax. abundans in venis mineralibus et la pidibus et metallis.

Capitulū. XCVIII

De mesopotamia

Mesopotamia grecam ethymolo giam possidet. eo q̄ duobꝰ fluuijs ambiat. nā ab oriēte tygriꝫ habꝫ ab occidēte eufratē. Incipit aūt a sep tē trione inter montē thaurū ⁊ caucasuȝ cui a meridie sequit babilonia ⁊ caldea. vt di. Isi.li.xv. Est aūt regio in asia mltuȝ ampla tam in latum q̄ȝ in longum. abū dans in frugibus pascuis pecudib⁹ et ar mentis locuples ī diuitijs ⁊ metallis.

Capitulū. XCIX

De media

Media a medo rege est dicta q̄ p uintiam illā primit⁹ est aggress⁹. Habet aūt media ab occasu par thia regna. a septētrione armenia circū dat. ab ortu caspios videt mōtes. a meri die hꝫ psidā. hec regio sola medicā arbo rem pducit quā alia regio nusq̄ȝ gignit. vt di. Isi.li.xv. Est aūt regio valde opu lēta. mlt̄ fluminibꝰ irrigua citatib⁹ ⁊ opidis pclara mltoȝ ppl'oȝ dn̄a. c⁹ reges magnā babiloniam ac chaldeoȝ impiū antiq̄t⁹ deuicerūt. Isti⁹ aūt regionis incole vna cū psis nauigio in affricam transuecti cū libijs se miscuerunt quos libij corrupta lingua et barbara mauros vocauerūt q̄ȝ uis mauri a nigro colore sint greco idio mate sic vocati. vt di. Isi.li.ix.

Capitulum. C

De melos

Melos est insula vna ex cicladibus q̄ oīm insularū est rotundissima. et iō melos. i. rotūda est vocata vt di. Isi.li.xv. est aūt insula multis bo nis referta. vt di. Pli. et spacij breuiori q̄ntitatē soli fertilitas recompensat.

Capitulū. CI

De midia

Midia est insula in hibernie⁹ pui tia que in punctuali medio ē p uit dicit collocata sic dicta a quo dā rege qui inter quinqȝ filios totā insu lam in quinqȝ ptes equales diuidens il lam ptem insule q̄si patrie meditullium ad vs⁹ proprios deputauit. ppter qd illa hi bernice prouintie insula portio midia q̄si aliarū terrarū in circuitu media hodie nūcu pat. Est aūt illa pria quo ad glebā fertil. in frumēt pascuis ⁊ armētis abūdās ī pi scib⁹ carnib⁹ ⁊ alijs victualib⁹ butiri ⁊ ca sei atqȝ lactis. fluminib⁹ ē irrigua. fōtib⁹ atqȝ lacis mltiplicis est cūs vt dr et virtutis sic dicitur habere aspectum delectabilem ac

tem salubrem quo ad siluas et paludes. In eius extremitatibus habet aditum valde fortem. et ideo propter populi multitudinem castrorum et opidorum fortitudinem camera vocatur hibernie vulgariter propter pacem.

Capitulum. CII

De missena

m Issena germanie est provincia ab urbe que misse dicitur sic vocata. cum bohemia coniuncta et polonia in solis ortu cum bauaria in meridie cum saxonibus et thuringis. in occidente cum rethia et terminis rheni a septentrione Et est terra ampla et spaciosa et nunc plana nunc montuosa. fertilis multum et pascuosa. aquis optimis irrigua. nam nobili fluuio albie per maiori sui parte per eius longitudinem est perfusa. ciuitates habet fortes et opida et castra fortia et munita. cuius gens locuples est. generaliter in diuitijs frugibus scilicet pecudibus et metallis. et cum sit populus magne fortitudinis et pulchritudinis et elegantis proceritatis. est tamen gens benigna et pacifica ex natura nimis germanicis habens in omnibus feritatis.

Capitulum. CIII

De mithilene.

m Ithilene est insula in mari adriatico per quam de siria et cypro in italiam nauigatur ad quam difficilis est accessus propter bithalassium. i. litus in mare protensum. terre enim vel arene interiecto diuiditur mare. et fit quasi duplex. vnde naues impinguentes ad arenas de facili confringuntur. vt in Ac. aplorum ca. xxviij. tam in tex. quam in glo. Et quamuis incole illius insule sunt barbari. circa tamen periclitantes et ibidem naufragium patientes sunt humani. vt ibidem. Ad hanc insulam peruenit paulus quando nauigauit contra romam vbi venenum vipere que manui eius adheserat. in sarmenta euasit. excussa bestia in ignem. In eadem etiam insula multa miracula perpetrauit. vt dicitur act. xxviij.

Capitu. CIIII

De nabathea.

n Abathea arabie est prouintia a nabaioth filio ysmael dicta. et est inter arabiam et iudeam inter media. Surgit autem ab eufrate et porrigitur vsque ad mare rubrum. vt dicit Isi. li. xv. Est autem terra perpinguis fertilis in frugibus fructibus pecudibus preciosis lapidibus et metallis. De hac dicit. Pli. li. vi. c. xxix. Nabathei in quo opidum incolunt petram nomine in conualle habens fere duo milia passuum in latitudine circumdatur montibus inaccessis amne interfluente. et distat ab opido gaza sexcentos passuum. a sinu persico. cxxij.

Capitu. CV

De norvegia

n Orvegia latissima est europe prouintia. mari fere vndique circumcincta. sub aquilone distenta. gothorum regionibus determina. nam a parte meridiana et orientali per quendam fluuium qui elbi dicitur a gothia est diuisa. Est autem regio aspera et frigidissima siluestris et nemorosa. cuius incole plus de piscatura et venatione viuunt quam de pane. nam rara est ibi annona propter frigoris multitudinem. ibi fere multe vt albi vrsi. ibi etiam sunt fibri qui et castores dicuntur. mira sunt ibi multa et monstruosa Fontes enim sunt ibi quibus omne impositum corium siue lignum stati in lapidem commutatur. In eius aquilonari parte non videtur sol occidere in estiuali solsticio per plures dies. nec etiam videtur sol ibidem per totidem dies in solsticio hiemali vnde tunc temporis oportet incolas terre operari cum candelis. frumenti vini et olei expers est nisi aliunde deferantur. Gens autem ingentis corporis est et stature et pulcre forme et magne fortitudinis ac robuste. validi sunt piratice et aliositatis magne. ab oriente habet galaciam. a septentrione ysolandiam. vbi mare perpetuo congelatur. ab occidente hibernicum occeanum et britannicum. a meridie dacie et gothie finibus terminatur.

Capitulum. CVI

De normannia

n Ormannia que neustria a noricis populis est dicta. qui nauigio venientes de norrvegia litus occeani gallici obtinuerunt qui tandem prouintiam

in circuitu inhabitantes eam normanni am vocauerunt. habet autem occeanū britannicū ad eurum sinū aquitannicū ad occidentem. galliam ad meridiem. et occeanū ad aquilonem. Est autē gleba eius frugifera et pinguis. campis nemoribus et pratis insignis. portubus maris nobilis feris et pecudibus fertilis. nobilissimis ciuitatib⁹ et opidis valde fortis. cui⁹ metropolis dicit̄ rothomagū ciuitas nobilis sita sup fluuium qui secana ab incolis noiatur. cuius gens populosa est. fortis et bellicosa vrbana in habitu. modesta in apparatu. pia affatu. pacifica in cōuictu.

Capitulū. CVII

De numedia.

Numedia est regio in affrica carthagini cōtigua et cōuicina. Incipit autē a flumine amsiga alias atinga et terminat in limite cogitanorū hñs ab ortu sirtes minores. a septētriōe in mare tendit in sardiniā. respicit ab occasu mauritāniā stiphēsem. a meridie ethiopū gentes. Et est regio campi pinguis in multis locis vbi aūt siluestris ē feras generat. vbi aūt iugis ē ardua. equos et onagros procreat. cui⁹ vlteriora serpentibus et bestijs sunt plena. Marmor generat eximiū qđ numediū đr vt dicit Ysido. li. xv.

Capitulum CVIII

De narbonensi puintia

Narbonensis est puintia vt dicit pli. li. iij. c. v. et appellat̄ ps galliarum. que mediterraneo mari alluitur q̄ mō gallia brachata dc̄a ē. q̄ amne narbo ab italia ē discreta et alpiū iugis nulla est ei puintiaꝝ pferenda in cultu viroꝝ. in dignatiōe moꝝ in plenitudine opū breuiter italia poti⁹ q̄ȝ puintia ē dicēda. Flumina hꝫ nobilissima iter que rodan⁹ galliaꝝ fluuius fertilissimus de alpibus se rapiēs pterfluit puintiā narbonēsem. stagna hꝫ multa et port⁹ plures. et pmunctoria multa inter que marsilia obtinet principatū. Totius aūt puintie narbonensis longitudo cōtinet trecēta et septuaginta milia passuū. latitudo autem. ccc. et. lxviij. milia passuū. vt tradit agrippa. hucusqȝ pli.

De ophir. ca. CIX

Ophir nomen est puintie in india ab ophir viro de posteris heber nominate que et terra aurea antiquitus appellabatur. eo q̄ montes aureas habeat. que a leonibus et seuissimis bestijs incolūtur. ad q̄s nullus aliter accedere audet nisi naui stante iuxta litus. qui cū terrā quā vngibus leonum ceterumqȝ bestiarū effossam inuenerint in suam nauem recipiūt. vt si bestie eos senserint facile in mare recipiant. vt dicit Raba. sup locū illū. Cū venissent naues salomonis in ophir sumpserūt inde aurū et c. iij. Reg. ix. Idē fere di. Pli. mittit ab olim hec puintia aurū. lapides preciosos crisoprassos et adamantes. lignū thynū et ebenū et aues psitacos et pauos dentes ebutneos. symias et bestias alias monstruosas. vt dicit pli. et Ysi. Ad hāc autem regionem de iudea p longas maris rubri circuitus puenitur et p insulā asiongaber quā postea alexander magn⁹ terre adequauit in ophir ptransit̄. Incole aūt terre ophir veniētes de stirpe heber a fluuio capue vsqȝ ad regionē indie q̄ nūc rhetia nūcupatur habitauerūt. vt refert iosephus et ab ophir nepote heber ophir totā puintiam vocauerūt vt dicit Raba. sup. ij. li. pal. c. viij. Fuit aūt iste ophir filius iectan filij heber vt ꝫ Gñe. x. Est autē ista regio vicina terre euilath quam gyon circuit. vt đr Geñ. ij. et ei in mōtib⁹ aureis et speciebus aromaticis ē similis et in gēmis. vt dicit plinius

Capitulū CX

De ollandia

Ollandia est quedā puintia modica sita iuxta hostia reni vbi intrat mare brabantie contigua a meridie vicina frisie ab oriēte ab occasu insule britānice disiūcta. ab aqlōe inferiori gallie belgice ē ptigua atqȝ flādrie ab occidēte. ē aūt tra palustris et aquosa. fere ad modū insule vndiqȝ maris brachijs atqȝ reni fluminis circūfusa. hꝫ lac⁹ et stagna

multa z pascua valde bona. z iō armētis pecudibus z iumentis est referta. ei⁹ gleba in locis pluribus valde frugifera et i pluribus etiā nemorosa. plures z vtiles būs venationes in pluribus etiā ē bitumiosa ex qua formaē materia apta ad ignium nutrimenta. Et est terra diuitijs que transeūt p mare z p flumina plurimum opulenta. cuius ciuitas capitalis traiectū inferius nuncupatur in latino vtrich vo dicit in idiomate germanorū nam ad germaniam ptinet quo ad sitū quo ad mores et quo ad dñium z etiam quo ad linguam. cuius gens elegans est corpe robusta viribus audax aīo. venusta facie. honesta in morib⁹. deuota deo. fida hoībus z pacifica. minus pdis intēdens z raptibus q̄ʒ alie germanice nationes.

Capitulū. CXI

De orcada

Orcada occeani est insula iuxta mare britānicū in europa. a q̄ z cetere insule multe eidem pterminate z vicine orcades insule noiant. et sunt in numero. xxxiij. quarū. xx. deserte sunt. xiij. vero incoluntur. vt di. Isi. li. xv. de insulis.

Capitulū. CXII

De paradiso

Paradisus est locus i ptib⁹ oriētis cōstitutus. cui⁹ vocabulum a greco in latinū vertitur ortus. Porro in hebraico eden dicit. qḋ apud nos delitie interptaē vt di. Isido. li. xv. ca. iij. Est eni ortus delitiaꝝ vt di. idē. q̄a ex omni genere ligni z pomiferaꝝ arboꝝ est cōsitus. hñs in se lignū vite. non ibi frigus. nō ibi estus. sed ppetua aeris tēperies. ex cui⁹ medio fons prūpens totū nemus irrigat. diuidit in quatuor nascētia flumina cuius aditus post peccatum primi hoīs humano genere interclusus fuit. qz vndiqʒ flāmea rumphea. i. muro igneo vndiqʒ circūcincta. ita vt eius pene cū celo incendiū coniūgatur. Presidiūqʒ angeloꝝ arcendis spiritibus malis sup rumphee flagrantiā est a dño ordinatū. vt hoīes flāme angelos vo malos boni angeli submoueant. ne alicui spiritui vel carni peccatrici aditus pateat pradisi. huiusqʒ Isi. li. xv. c. iij. vbi tractat de regionibus. ꝓm aūt magr̄m in histo. c. ij sup gen̄. dr sic. Plantauit aūt de⁹ a principio creationis herbis z arboribus locū deliciarū aptauit z hoc in principio ipius mūdi scz in oriente. et ille locus est amenissimus longo terre et maris tractu a nostro habitabili segregatus adeo edit⁹. i. altus vt vsqʒ ad lunarem globū attingat. vbi etiā ꝓpter situs altitudinē aq̄ diluuij non ptenerūt. vt dicit idez. De padiso aūt di. Iohan. damas. q2 vo z visibili z inuisibili creatura oditurus erat deus hoīem ꝓm suā ꝓpriam imaginē et similitudinē sicut quēdā regē z principē omnis terre et omniū q̄ sunt in ipa construxit aū q̄si q̄ndā regionē in q̄ conuersat⁹ beatā duceret vitā. Et iste loc⁹ diuinus ē padisus dei manib⁹ in edē. i. in delitijs z voluptate plantat⁹. in oriēte q̄dez omni terra celsior penit⁹ tpato z tenuissimo aere circūfulgēs. plātis sp floridis comat⁹ z bono odore plen⁹. lumine repletus. pulchritudinis vniuerse. gaudij et exultatōis pmptuariū. creature sensibilis excedēs intelligētiā. diuina regio et digna eo q̄ ꝓm imaginē erat in quo nil irronabiliū habitabat. sʒ solus hō diuinaꝝ manuū plasma. Itē strab⁹ et be. dicūt q̄ padisus ē loc⁹ in oriēte posit⁹ interiecto occeano z mōtib⁹ oppositis a regionib⁹ q̄s incolūt hoīes secret⁹ remotissim⁹ ē ptingēsqʒ altitudine vsqʒ ad circulū ipi⁹ lune. fuit loc⁹ sūme ouenies hoī innocētiꝓpt ei⁹ sūmā tēpiem. q2 nō frig⁹ ibi nec est⁹ sʒ ppetua tēpies vt di. Isido. Itē ꝓpter oīm bonoꝝ abūdātiā q2 vt di. Aug⁹. de ciui. dei. xiiij. c. x. Quid timeret aut dolere poterāt hoīes in tātoꝝ tanta affluētia bonoꝝ. vbi nō aberat q̄cqʒ quo bona volūtas afficereē. nec inerat quod carnē z aīm hoīs felicit viuētis offenderet vel in aliquo molestaret. Itez ꝓpter summam amenitatem. nā vniuerse pulchritudinis erat pmptuarium. vt dicit Damas. qḋ attestatur tā2 arboꝝ q̄ʒ frōdiū z floꝝ imarcessibilis pulcritudo. nā

a que diluvi... [marginal handwritten note]

Nota. temperiem in paradiso ...

despensa, botica

arbores comam nō ꝑdunt flores nō mar
cescunt. Item ꝓpter summam iocūdita
tem q̄ḋ attestaṫ fructuū dulcedo. q̄z ibi ē
omne lignū pulcrū visu ⁊ suauissimū ad
vescendū. Gen̄. ij. Idem etiam attestaṫ
lucis pulcritudo. nam puritati aeris cla
ritas lucis ꝓportionaṫ. vt dī. Beda. Itē
ꝓpter soli fecūditatē q̄ḋ attestaṫ fontiuȝ
irrigantiū multitudo. Diciṫ etiā Gen̄.
ij. Fons ascendebat ⁊ irrigabat padisuȝ
qui in quattuor flumina est diuis᷒. gen̄.
ij. Item ꝓpter loci securitatem q̄ḋ atte
statur situatiōis eius altitudo. nam lu
narē in tangit circulū, vt dī. Be. et Isi.
id est ꝑtingit ad aerem quietū post istuȝ
aerem turbulentū vbi finis ē et termī
nus exalationū ⁊ vapoꝝ humidoꝝ quoꝝ
fluxus ⁊ ꝓgressus lunari corꝑi assimilaṫ
sicut exponit alexāder. q̄z nō ſm̄ veritatē
attingit in altitudine orbē lune sed cir
culū lunarē dr̄ attingere yꝑbolice, vt e᷒
maxima altitudo ⁊ incōparabilis respe
ctu terre inferioris insinuareṫ. Item ꝓ
pter eius incorruptibilitatē q̄ḋ attesta
tur ibi existiū vite longitudo. nā ibi sūt
helyas et enoch viui vsq̄ȝ hodie ⁊ incor
rupti sicut dī. magr̄ histo. Nil enī potest
ibi mori q̄ḋ est viuū nec hoc mirandū est
de padiso cū in hybernia sciamus esse in
sulam in qua mortuoꝝ corꝑa non putre
scunt. ⁊ alia in q̄ hoīes nō mori pn̄t. lȝ oȝ
vt vltimo senio extra insulam deferant̄
quere supra de hibernia in lr̄a I. De pa
diso aūt ⁊ eius situ fuit opinio apud gē
tiles vt dī. Pli. vbi loquiṫ de insulis for
tunatis. de quibus etiā loquiṫ Isi. li. xv.
inter q̄s est vna que oīa fere ꝓducit bōa
vbi humus sponte ꝓcreat oēs fruct᷒ vbi
in iugis colliū arbores vigore frondiū et
dulcore fructuū semꝑ vestiūṫ. vbi ad her
barū vicē messis ⁊ olus crescit. vbi ⁊ gē
tiliū error ⁊ seculariū carmina poetarum
ꝓpter soli fecūditatē easdē insulas padi
sum esse putauerūt q̄ḋ q̄dē ponere est er
roneū. cū ꝑdicte insule fortunate sint in
occidente cōtra leuā mauritānie in occe
ano collocate. vt dī. Isi. li. xv. Paradis᷒
aūt in oriēte in altissimo mōte. de cuius
cacumine cadētes aq̄ maximū faciūt la
cū, in suo casu ac tm̄ faciūt strepitū ⁊ fra
gorem q̄ omnes incole iuxta ꝑdictū la
cum nascūtur surdi ex immoderato so
nitu seu fragore sensum auditus in par
uulis corrūpente. vt dī. Basil. in exame
ron. similr̄ et Ambro. Ex illo lacu velut ex
vno fonte procedūt illa flumina quat
tuor. phison qui et ganges. gyon q̄ et ny
lus diciṫ. et tigris, ac eufrates. de quibus
in li. geneseos fit mentio specialṫ. quere
supra in tractatu de fluminibus.

Capitulum. CXIII

De parthia

Parthia regio maxima est ī asia
que ab indie finibus vsq̄ȝ ad me
sopotamie fines est porrecta pro
pter inuictam enī parthoꝝ ꝟtutē assiria
et cetere regiones nomē eius traxerunt
Sunt aūt in ea ꝓuītie ꝑticulares .s. ara
cusia parthia assiria media ⁊ ꝑsia q̄ regi
ones sibi īnuicē cōiuncte initiū ab indo
flumine sumūt ⁊ tigri fluuio claudūtur.
loca aūt nēc rosa mōtuosa ⁊ aspera et flu
mina multa. Sunt aūt ꝓuītie finibus
suis discrete. noīa a ꝓpriis autorib᷒ tra
hentes ita naȝ a racusia ab opido suo nū
cupata est. parthiā aūt a sithia veniētes
occupauerūt. eāq̄ȝ ex suo noīe vocauerūt
huic a meridie est rubrū mare. a septen
trione hyrcānicū solū ab occidēte media
regna in ea. xviij. porrecta a caspio mari
vsq̄ȝ ad gentē scithaꝝ est parthia multis
rebus ꝓdigiosis et mōstruosis mirāda.
vt dī. Pli. li. v. Nam bestie sunt feroces
pardi tigrides atq̄ȝ linces ⁊ aspides ibi
et serpentes natura seuissimi ⁊ feroces.
gens etiā duralē et crudelis victu par
ca ꝑ omni pulmēto ⁊ cōdimento conte
ta sale ⁊ cardamomo. vt dī. idem. et di
ciṫ idem in glo. sup Dan̄. de ꝑsarū regi
one et parthoꝝ ca. xij. de bestia que simi
lis vrso erat

Capitulū. CXIIII

De palestina

Palestina sirie est ꝓuīncia dicta
quōdā philistea c᷒ ciuitas metropo
lis q̄ nūc aschalona dr̄ antiq̄tus
philistijm vocabaṫ ex q̄ ciuitate tota re
gio palestina vel philistea priscis tēpo

vocabatur. vt di. Isi. li. xv. Idē etiā di/
cit li. ix. ca. de vocabulis gentiū. Phili/
stei inqt ipsi sunt q̄ ⁊ palestini dicūtur.
P literā sermo hebre⁹ nō habet. sed p eo
greco vtitur. scʒ F. inde philistei p pale
stinis. dicūtur itaqʒ philistei a sua ciui
tate. primo aūt dicebant alophili. i. alie
nigene. eo q̄ semp fuerunt filijs israhel
alieni ⁊ longe ab eoꝝ societate et genere
sepati. vt dicit idē ibidem. Hec regio vt
dicit Isi. li. xv. ab oriente habet mare ru
brū. a meridiano latere iudea excipitur
a septētrionali plaga tyrioꝝ finibꝰ clau
ditur. ab occasu vo egiptio limite termi
natur vt dicitur ibidē. originem aūt pri
maʒ ꝯtraxerūt philistei a filio chanaan
nomine celluiʒ als phettusim a quo pri
mitus sunt egressi philistei ⁊ capturim.
vt dicitur Gen. x. Gens vt narrat hero/
dotus astuta ⁊ callida. molesta sp regno
israhelitico ⁊ infesta. tum qꝛ prosperitati
iudeoꝝ inuidebat. tum etiā qꝛ de soli lui
felicitate ⁊ de marinarū insularū suo do
minio subditarū fortitudine ⁊ ptestate
nimiū psumebat. vt di. idem.

Capitulum. CXV.

De panphilia

Panphilia que ⁊ isauria dicit eo
q̄ omni flatui aure est exposita.
vt dicit Isi. li. xv. puincia est in
minori asia habet metropolim vrbē que
seleucia nūcupat. vt di. idem quā seleu/
chus antiochus qui antiochiā condidit
fundauit. vt dicit Isi. li. xv. Est autē re/
gio maritima inter ciliciā ⁊ bitiniam a
qua nauigatur in ytaliam p cyprum in/
sulam. vt patet Act. xvij.

Capitulum CXVI

De pānonia que etiā vngaria appellat.

Pannonia europe est prouincia q̄
ab hunis quondam occupata ab
eodem populo vngaria vulgari/
ter est vocata. que duplex est sm Orosi
um maior. s. et minor. maior quidem est
in vlteriori sytia vltra meotides palu/
des constituta a qua huni venatōnis gra
tia primit⁹ exeūtes ⁊ per longissima pa/
ludū ⁊ terraꝝ spacia ⁊ ceruoꝝ ⁊ bestiarū
vestigia insequētes. tandē solū pānonie
inuenerunt. qui reuersi ad pria collecto
agmine in pannoniā redierunt. ⁊ expul
sis incolis a primeua sua origine nomē
genti ⁊ patrie indiderūt. vt narrat hero/
dotus. Est aūt hec prouincia pars mesie
quā danubi⁹ pterfluit ⁊ pfundit vt dicit
Isi. li. xv. et. xvi. Habet aūt gallaciā ab
oriente. greciā a meridie. dalmaciam et
ytaliā ab occidente. ⁊ germaniā a septē/
trionē. vt di. idem. Est aūt terra spacio/
sissima ⁊ fertilissima. montibus ⁊ siluis
munitissima. multis fluminibꝰ ⁊ aqs ir/
rigua. venis aureis ⁊ alijs metallis di/
tissima. habens mōtes marmoreos in qui/
bus diuersa marmoꝝ genera inueniun/
tur sal etiā optimū in quibusdā mōtibꝰ
effoditur. feris et pecudibꝰ ꝓpter pascua
vberrima adimplet. frugifera etiā ē gle
ba eius valde ⁊ vinifera in multis locis
⁊ intra se plures ꝯtinet gētes. nō solū lin
gua. verū etiā moribꝰ ⁊ vita in pluribus
differētes sicut idē dicit herodot⁹. dicit
autē Isi. li. xv. pānonia a pēninis alpi/
bus est vocata quibꝰ ab italia secernitur
regio fortis est ⁊ solo leta a tribꝰ fluuijs
danubio. l. ⁊ sana ac rycia est vallata. ha
bet aūt ab oriente mesiā. ab euro hystriā
ab africo autē penninos habet alpes. ab
occasu galliā belgicā. a septētrione danu
bium limitē qui germaniā pterfluit. hic
hyster dicitur ⁊ hystriaʒ vocant terram
quā iuxta pannoniā circūfundit.

Capitulū. CXVII.

De paron

Paron insula est a paranto plan/
ti filio nominata qui de nomine
suo paron opidum ⁊ insulam no
minauit. vt dicit Isi. li. xv. gignit autēʒ
marmor candidissimū quod pariū dicūt
nutrit etiam ⁊ sardiū lapidē marmoribꝰ
quidem pstantiorē ⁊ inter gemmas vti/
lissimum. vt dicit Isido.

Capitulū CXVIII

De pentapoli

Pentapolis regio est in confinio
arabie ⁊ palestine dicta a quinqʒ
ciuitatibꝰ hoim impioꝝ q̄ celesti

igne sunt ꝯsumpte. terra eius exterrima magis ꝙ̃ nūc hierosolima nūc deserta est et exusta. nā ꝓ scelere incolaꝝ de celo descēdit ignis ꝗ regionē ī cineres eternos dissoluit. cuiꝰ vmbra ꝛ spēs q̄dā ī fauillis et arboribꝫ adhuc videt. Nascūt aūt ibi poma virētia sub tanta spē maturitatis vt edēdi desideriū gignāt. q̄ si carpas fatiscāt ac resoluūt in cinerē fumūqꝫ exalāt q̄si adhuc ardeāt. hucusqꝫ Isi. li. xv. Hec prouīcia aūt an eiꝰ ꝯsumptionē ita fuit locuples ꝙ inter eiꝰ lapides saphiri ꝛ alie gēme ꝑciose inueniebāt ꝛ inter eiꝰ glebas auꝝ sicut Iob tāgit dicēs locꝰ saphiri lapides eiꝰ ꝛ glebe eiꝰ auꝝ Iob. xxviij. Sed postea tota illa regio ī mare mortuū est cōuersa. sic vocatū ē ꝙ nec gignit viuū nec in se accipit ex genere viuētiū. nam neqꝫ pisces habet neqꝫ aues neqꝫ nauigia patitur. qꝛ oīa vita caretia in eo ad fundū mergūt. lucerna si fuerit accēsa supenatat. extincto vo lumie demergit. vt dicat Isi. li. xiiij. q̄re supra de mari mortuo in tractatu mariū ꝛ aq̄rū. In istiꝰ maris ripa circa vicinia sodome crescunt poma supra dicta. aspectu q̄dē pulcra sed gustu fetida ꝛ amara. vt di. glo. sup scdam epistolā pe. ca. ij. Est aūt alia pētapolis affrice in ꝓuīcia libie q̄nqꝫ ciuitatibꝫ sic nominata. i. beronice cētria apolonia porot ptolomais ex q̄bꝫ ptolomais ꝛ beronices a regibꝫ sunt vocate. Est aūt hec pentapolis libie cirenēsis adiūcta ꝛ eius finibus deputata. vt dicit Isi. li. xv.

Capitulum cxix

De persida

Persida siue persia est regio ī asia inter parthoꝝ regna deputata descendens a hortu ad indos. ab occasu rubꝛū mare habet. ab aquilone vero mediam tangit ab austro gennaniā als germaniā que perside annectitur. quibꝫ est incussa opidum nobilissimū. In perside autē primo orta est ars magica ad quā nemroth gigas post cōfusionem linguarum abijt. ibiqꝫ persas ignem colere docuit. nam homines in partibꝫ illis solem colunt qui ipsoꝝ lingua hel dr vt dic Isi. li. xv. Est dicta psia a pseo rege qui de grecia in asiam trāsiens ibi barbaras gentes graui ac diuturno bello edomuit. Nouissime autē victor existens nomen genti subiecte dedit. vt di. Isi. li. ix. ī ca. de vocabulis gentiū. nā pse ꝑ multa tpa ignobiles reputabant ꝛ quasi nulliꝰ momenti in gentibꝫ habebant. medi sꝑ potētissimi fuerūt. vt di. idem. Est aūt psida latissima et valde populosa. in qua ciuitas nobilis noīe elam sic dicta ab elam filio sem a quo primo ꝓcessit genus psaꝝ vt di. Isi. Et ab elam pse primitꝰ elamite sunt vocati. Est autē in pside ciuitas nobilissima elimaida noīe que nūc psipolis nūcupat. de qua dr. i. Machab. vi. ꝛ ij. machab. ix. Erat aūt in pside ciuitas nobilissima ꝛ copiosissima in auro ꝛ argento. templū in ea locuples valde. ꝛ illic velamina aurea ꝛ lorice ac scuta. que reliq̄t alexander rex Macedo ꝛc.

Capitulum. cxx.

De pyrenea

Pirenea est prouincia in europa terra alta ꝛ montuosa cuiꝰ montes pyrenei dicūtur. ꝛ protēduntur a meridie versus occidentē diuidentes ab inuicē maximas regiones. nā alpes pyrenei diuidūt inter hyspaniam et galliā tam narbonēsem ꝙ̃ etiā lugdunēsem. habent autē ab oriente germaniā. a meridie ytaliā. ab occidente hyspaniam ab aquilone galliā. Dicitur aūt pyrenea a crebris fulminū ictibus. pyr enī grece ignis est latine. Crebris enim fulminibus montes pyrenei quatiūtur. vt dicit Isido. li. xv. ca. de montibꝫ. Est pyrenea multoꝝ ꝛ magnoꝝ fluuioꝝ origo ꝛ principium mater nemoꝝ maximoꝝ. nutrix ferarū ꝛ iumētoꝝ multoꝝ venas ꝯtinēs metalloꝝ. fortes habens munitōes ciuitatū ꝛ castroꝝ. multas ꝛ diuersas nutriēs tam in lingua ꝙ̃ in moribꝫ natōes populorum. vt narrat herodotus.

Capitulum cxxi

De pigmea

Pigmea est regio in india versus orientē in mōtanis cōtra occeanū sita. in ꝗ̄ hitant pigmei hoīes

patui corpore vix bicubitales vt d. Pli. et Isid. qui in quarto anno generant et in septimo senescit hi collecto exercitu equitant sup arietes et pugnant contra grues nidos eorũ et oua ↄfringentes. ne contra eos hostes multiplicẽtur. vt di. idem Pli. li. v. ca. de hominib9 indie mõstruosis. quere supra.

Capitulũ. CXXII

De pictauia

Pictauia gallie narbonẽsis est p̃uincia. quã picti angli et scoti nauigio impetẽtes antiq̃tus inhabitauerũt et tandẽ regioni et genti ex sua antiqua p̃sapia nomẽ imposterũ reliquerũt. vt narrat herodot9 que de britãnicis finib9 classem faciẽtes orã occeani sinus aquitãnici inuaserunt et tandẽ ↄ incolas nõ sine bellorũ discrimĩe locum in patria obtinẽtes. Pictauũ opidũ a pictis nominatũ vt ab eodẽ herodoto dr. ↄstruxerũt et longa patrie cõfinia pictauiã vocauerũt. Hec p̃uincia p longum maris occeani porrecta turoniã quã p̃terfluit ligeris habet ab oriente hyspanos a meridie. occeanũ britãnicũ ab aq̃lone. et minorem britãniã in sinu aq̃tãnico ab occidente. hec patrie p̃uinciola est p̃clara in multis. vt narrat idẽ. nã glebã dr habere multũ fertilẽ. oim fere frugũ feracẽ et fructuũ multipliciũ altricẽ vinifera est et frugifera et in bonis q̃ gignit hum9 multũ opulẽta. maris portib9 insignis ẽ. ciuitatib9 et opidis inclita amnib9 et fontib9 irrigua. cãpis pratis et nemorib9 est amenissima. et circa ptes maritimas saxis et rupib9 est munita. vt patet in opido rupellensi siue castro ad qd accessus p̃p̃ situ loci et freti angustias vix habet. vt di. idẽ. cui9 gens lĩgua et morib9 galliarũ p̃uincijs ẽ p̃mixta. et iõ q̃uis a p̃mis pict. ħ habeãt illi9 gẽtis natões vt sint natura fortes. corpe elegãtes. ħ a gallicis tñ q̃b9 mixti sũt ↄtraxerũt vt alo sint feroces et ingenio p alijs vicinis gẽtib9 acriores. nec mir. nã vt di. Isi. li. ix. s̃m diuersitatẽ celi facies hoim et colores. corporũ quãtitates. et alorũ diuersitates existũt. Jnd romanos graues. grecos leues. afros v sipelles. gallos natura feroces. et ingenio acriores puidem9 qd vtiq̃ natura climatũ facit. vt dicit ibidẽ. *Et ideo gens pictauica robusta corpore. facie venusta. audax alo est. vt dicit callida ingenio et astuta vt recitat herodotus.*

Capitulũ CXXIII

De picardia

Picardia gallie belgice est p̃uincia a quodã opido siue castro põticon sic vocata. vt di. idem de regionũ descriptione videlicet herodotus nam opidum qd nũc pychen dicit in illo terre cõfinio vsq̃ ad occeanũ britãnicũ antiq̃tus obtinuisse dñium phibetur. a quo totus popul9 illius patrie fuisse creditur imposterũ nolatus. *Est* aũt eorũ terra frugũ et fructuũ valde ferax. irrigua fontib9 et flumib9 abũdans populis. munita nobilib9 ciuitatib9 et castris. opidis fortissimis et famosis. vt belgis ẽ seu beluacũ et ambianis attrabatũ moriũ et tornacũ. vt dicit idem. Habet aũt p̃uincia iam dicta renũ fluuiũ germanicũ ab oriente. galliam supiorem a meridie. occeanum gallicũ ab occidente britãniã maiorem siue angliã ab aq̃lone. *Est* aũt duplex picardia. s. superior que gallie vtiq̃ magis est p̃pinqua. alia inferior que flandrie et bethie finib9 seu brabãcie propinquius est cõiuncta. et est hãnonia nũcupata. vtriusq̃ patrie gens est elegantis stature. faciei decentis ac venuste. audacis animi. lenis et docilis ingenij. intellectus clari affectus pij. ydiomatis grossi magis aliarũ gallie nationũ.

Capitu. CXXIIII

De ramathea

Ramathea que et ramasota regio iuxta decapolim sita a ramatha ciuitate est appellata in qua natus est samuel p̃pheta. et alio nomĩe arimathia ẽ vocata de qua fuit Joseph vir iustus. qui cum nicodemo corpus domini inũxit ac honorifice sepeliuit. vt dicit glo. sup Luc. c. xxiiij. *Est* aũt in tribu effraim i iudea sita et i altissimis mõtib9 collocata. p̃p̃ qd et ramathea. i. excel/

sa est vocata. nam rama excelsum sonat vt dicit hiero. est aũt terra q̃uis mõtuo sa fertilis in fructib⁹ ꝛ in frugib⁹ ꝛ vineis ꝛ oliuis. fõtib⁹ irrigua. puritate aeris sa lubrrima sit altitudie valde firma vt di. hiero. ꝛ ad remotissime speculãdũ valde apta.

Capitulũ. CXXV.

De reucia

Reucia reuensis est prouincia regio. s. quã ren⁹ circũfluit ac pfundit sic dicta. eo ꝙ sit iuxta renũ. vt dicit Isi. li. xv. Et est terra habẽs m̃l tas ciuitates ꝛ opida valde firma. cuius gleba est frugifera ꝛ vinifera in multis locis. gens fortis ꝛ alosa in vita ꝛ in moribus ꝯuenientiã habens cũ germanis.

Capitulũ CXXVI

De riualia

Riualia est p̄uinciola quondam barbara villãs multũ a dacia c⁹ pars vitonia ẽ vocata multã habens audaciã. nũc aũt sub fide xp̄i regno dacie est subiecta a vitoꝛe sic dicta. eo ꝙ sit gramiosa ꝛ pascuosa. i locis plurib⁹ nemorosa. cui⁹ gleba ẽ mediocrit frugifera aq̃s ꝛ stagnis irrigua. piscib⁹ marinis et lacualib⁹ est fecũda. plures h̄is greges pecudũ ꝛ armẽta sit hiex ab ptib⁹ ꝯiũcta solo flumio q̃ narua dr̃ a noricoꝝ ꝛ megarũ regionib⁹ ẽ discreta. vt di. hiero.

Capitu. CXXVII.

De rinckouia

Rinckouia quedam est terra modica a ciuitate mogũtina sitã super ripam reni inter montes ptensa vsq; ad opidũ qd̃ pinguia dicitur. vnde et a reno qui p eius mediũ refluit rinckouia est vocata. Et est terra q̃uis modica in vtroq; reni litore vsq; ad mõtiũ cacumina amena mirabiliter ꝛ fecũda. tãta ei pulcritudinis est ꝛ tã incredibilis fertilitatis ꝙ tã ihabitãtes q̃ etiã per eã trãsitũ faciẽtes delectat ꝛ reficit quasi oꝛt⁹ inestimabilis voluptatis tam dulcẽ eni habet glebã ꝛ tã pinguẽ ꝙ fructus ꝛ fruges mira fecũditate ꝑter ꝛ certitate pereat ac pducit. In eodẽ agro arboꝛes pomiferas diuersi generis ꝑtulit ꝛ nuces gignit. ꝛ tñ ꝑpter tãtã fructuũ multiformitatẽ fruges parere nõ omittit. Arboꝝ etiã diuersitas vineta nõ impedit. imo vn⁹ ꝛ idẽ agell⁹ ꝑiter fruges et vina nuces ꝛ poma coꝛbas ꝛ pira ꝛ multa alia fructuũ genera pducere ꝯsueuit. Fõtes calidi ꝛ medicine coꝛpoꝛũ necessarij ibi de terre visceribus oꝛiũt. multa alia habet cõmoda vite moꝛtaliũ necessaria q̃ recitare p singula esset longum.

Capitu. CXXVIII

De prouincia romana

Romanoꝛũ prouincia. vt ait varro est fere totius oꝛbis cõtinentia vbicũq; habitabiles possidet regiones. nã singulas ptes oꝛbis romanorum potentia edomuit nec fuit aliq̃s oꝛbis angulus q̃ romani exercit⁹ nõ persenserit gladiũ vt di. idem. Fuit tñ quondam pars ytalie romulea antiquit⁹ nominata. a noĩe romuli sic dicta q̃ vrbem romã ꝯdidit. ciuitatiq; ꝛ populo nomen dedit. vt di. Isi. li. ix. vbi subdit. hec primo saturnia a saturno rege fuit dicta. q̃ incolas terrã colere primit⁹ informauit ꝛ ip̄m ꝑpe saturitatẽ iopinatã saturnũ vocauerũt. ꝛ tãdẽ ip̄m tã q̃ deũ in stellarum numero coluerũt. A latino aũt rege postea latini sunt vocati. q̃ p⁹ hec romani a romulo vrbẽ ampliãte ꝛ muniẽte romani dicti sunt. ꝛ q̃rites postea sũt dicti eo ꝙ q̃rit⁹ remul⁹ ẽ vocat⁹. q̃ sp hasta vtebatur q̃ sabinoꝝ lingua q̃ris dr̃. vt di. Isi. li. ix. in ca. de gẽtiũ noiatione. Isti⁹ aũt regni ꝛ regũ laudes ad plenũ calam⁹ describere nõ sufficit nec codex aliquis magnifica coꝝ romanoꝝ opa plenarie comprehendit. Romanoꝝ actuũ probitates siquem imitationis gratia legere delectat legat in. i. Machab. viij. ca. vbi mira de eorum virtutib⁹ breuiter recitantur.

Capitulũ. CXXIX

De romania

Romania dicitur romanoꝝ gens noua. Nee ei grece noua vl̃ nouũ dr̃ latine. Ab eo ei tp̄e quo ꝯstã

tinus romani imperij in constantinopolim tracie vrbem de roma transtulit ois grecorũ regia romania.i.noua roma vocata fuit.vt dicit raban⁹. Ideo vsq3 hodie greci nõ se vocant vulgariter grecos sed pocius romanos.quere supra de grecia in lra.g.vbi de grecis mlta repies.

Capitulũ.CXXX.

De rhodo.

r Hodus insula ẽ cicladũ insulaꝝ ꝑima ab oriẽte vbi rhodose capitoliũ dr esse inuentũ vñ ibi ciuitas ꝑmitus ꝯderet. In hac vrbe solus fuit colossus ereus.lxx.cubitoꝝ altitudinis. Alij fuerũt .l. minores colossi in insula ead.vt di.Isid.li.xv. Est aũt rhodus insula eadẽ que ⁊ cyprus vt di.Isi. li.xv.c. de nominibus ciuitatum.

Capitu.CXXXI.

De ruthia

r Uthia siue ruthena que ⁊ mesie est prouincia in minoris asie cõfinio cõstituta.romanoꝝ terminos est hñs ab oriẽte.gothiam a septẽtrione pãnoniã ab occidẽte.greciã vero a meridie.terra quidẽ est maxime cõcordãs cũ bohemis ⁊ sclauis in ydiomate ⁊ lingua. hec aũt quadã pte sui galacia est vocata ⁊ eius incole quondã galate vocabãtur quibus dicit paul⁹ apl's dixisse epistolã quere supra de galacia.

Capitu.CXXXII

De saba

s Abra regio est in arabia a filio chus qui saba dictus est ꝯgnominata. Hec angusto terre tractu ad orientẽ versus ꝑsicum sinum extenditur.a septẽtrione caldee appropinquat: ab occasu sinu arabico terminat.a meridie vero ethiopie est vicina.est autem regio thurifera odores dans.nam in eius saltibus mirra cinamomũ thus ⁊ cetera aromatica generãtur.vt di.Isi.li.xv.regio siquidẽ locuples est in speciebꝫ aromaticis.in ꝑciosis lapidibꝫ et metallis. Ibi fenix auis ⁊ alia mirabilia que in regione arabie ab autoribꝫ referũtur.de q̃bus supra de arabia. Istius ꝓuincie dña ⁊ regina fuit specialiter regina saba.que totius tñ affrice suis tpibꝫ obtinuit pricipatũ.vt di.hero.nam regina ethiopie ac egipti. vt dicit glo. sup li.iij.Reg.x. ⁊ per cõsequẽs creditur ꝙ ipa alia regna tunc tpis obtinuerit occidentis.

Capitu CXXXIII

De samaria

s Amaria vt di.Isi.li.xv. regio ẽ palestine a metropoli ciuitate vel opido sic antiquit⁹ vocata.nã samaria quondã fuit regalis ciuitas i isrl' que nũc ab augusto sebastia nolat.hec regio media inter iudeã ⁊ galileã iacet.incipiens a vico cui nomẽ est eleis cui⁹ sit⁹ natura ꝯsimilis ẽ iudee ab ea ñ differẽs in ꝟtute.vt di.Isi.a quodã monte noie somer ꝑmũt⁹ noiẽ sumpsit.vt3 in.iiij. Reg.ab ista tñ patria samaritanoꝝ gẽs i posteꝝ ẽ exorta q̃ trãsmigrata de assirijs habitauit i samaria q̃ deinceps dicta est samaria.i.custodia eo ꝙ captiuato populo israel ipi fuerũt in eadẽ patria pro custodia ab assirioꝝ regibꝫ derelicti.vt di. Isi.li.ix.in ca.de vocabulis regionũ.q̃re supra in eodẽ de samaria mõte in lra s.

Capit.CXXXIIII

De sambia

s Sambia mesie est prouincia in europa in inferiori scithia collocata quasi media inter prutenos esten et sosilianos liuones ⁊ turones. qui oẽs antiq̃tus gothoꝝ erãt subditi ptati vt narrat varro.similiter ⁊ herodot⁹. Inhabitãt litora occeani faciẽtes ꝑmũctoria ⁊ fin⁹3 latera aq̃lonis.vt dicit idem. Est aũt sambia terra fertilis gleba ⁊ frugiſfera:ꝑ terra palustris ⁊ nemorosa multis fluminibꝫ ⁊ lacubꝫ circũuallata.gẽs inter ceteras barbaras corpe elegãs.mẽte audax.ingenio arte ⁊ artificio alias natões in circuitu ꝑexcellens.

Capitu.CXXXV

De sabaudia

s Abaudia dicitur ſm antiquos quasi salua ⁊ auda:ꝑ via. eo ꝙ ab

antiquis tpibus illa via bonitate preci
pua a gallicanis ptibꝫ ab ytalia p illi⁹ pa
trie deserta ⁊ mōtes fuit sp tuta. nam sp
ibi fuit summa iusticia. Et ideo put cla-
mat fama publica sp fuerūt ibi transeū-
tes in strata cōmuni securi ab omni spo-
lio ⁊ rapina. Est aūt ps pyrene. cui⁹ mō
tibꝫ ytalia a gallia sepaṫ. quere supra de
pyreneis montibꝫ in litera .P. ⁊ alio no-
mine prouincia prouincie nominatur.

Capitu. CXXXVI

De sardinia

s Ardinia est insula in mari medi
terraneo iuxta siciliam a quodā
sardo hercule procreato nomina
ta qui cū magna multitudine de libia p
fectus sardiniā occupauit ⁊ ex suo voca
bulo insule nomē dedit. hec in affrico ma
ri ad similitudinē humani vestigij tā in
oriente q̄ in occidente latior prominet
fere paribꝫ lateribꝫ que in meridiē ⁊ in
septētrionē vertitur. ⁊ ideo prius a naui
gantibꝫ grecos ichnos vocabatur. Patet
aūt terra in lōgitudie. M. cxl. in latitu-
dine. xl. In ea neqꝫ serpens gigniṫ neqꝫ
lup⁹. sed solifuga tātū aīal ē exiguū hoībꝫ
pniciosum. venenū quoqꝫ ibi nō nasciṫ. sꝫ
herba q̄ dr apiū risus q̄ hoībꝫ rictus ɔtra
hit ⁊ q̄si ridētes interimit. Fontes habet
calidos infirmis pbētes sanitatem siue
medelā. furibus cecitatē. si sacramento
dato oculos tetigerit. vt di. Isi. li. xiiij.

Capit. CXXXVII

De sarmata

s Armata barbarorū est terra qui
sarmate sunt dicti a studio ar-
morū. nam patētibꝫ cāpis arma
ti incedebant ⁊ multas pūincias spolia-
bāt prius q̄ eos. Lentulus danubio p-
hiberet. vt dicit Isi. li. ix. Hi de gothis
sicut ⁊ gipides orti sunt. ⁊ hi tā pedestri
plio q̄ equestri sunt vsi. ⁊ ideo sic sūt di
cti. vt dicit Isi. ibidem.

Capi. CXXXVIII

De samo

s Amo insula est in egeo mari vbi
nata est iuno. ex qua fuit sibilla
samia et pictagoras samius a quo phie
nomen primit⁹ est inuentū. vt dicit Isi.
li. xv. In hac insula tradūt prius vasa fi
ctilia fuisse repta vnde ⁊ vasa samia ap-
pellata sunt. ex quo patet q̄ gleba illi⁹ in-
sule est tenax ⁊ glutinosa. ⁊ ideo ad talia
vasa magis dicitur apta. vt dicit Isid.

Capitu. CXXXIX.

De saxonia

s Axonia prouincia in germania
cuius incole a grecis dicūtur cō
traxisse originē et ad partes vbi
nunc habitāt nauigio aduenisse ⁊ expul-
sis thuringis q̄ tūc vsqꝫ ad litt⁹ oceanū
habitabāt multis plijs sedes obtinuisse
⁊ in eadē pūincia vsqꝫ hodie pmansisse.
Gens eni sp fuit bellicosissima. elegātis
forme. procere stature. robusta corpe. au
dax mete. Est aūt saxonia terra quo ad
glebā fertilissima. frugū oīm et fructuū
valde ferax in mōtuosis nemorosis ⁊ in
cāpestribꝫ frugifera ⁊ pascuosa. fecunda
in gregibꝫ ⁊ armētis opulēta in argento
cupro ⁊ alijs mineris ac metallis. mōtes
enī habet insignes de quibꝫ effodiunṫ la-
pides q̄ igne fortissime resoluti in eris
substātiā ɔuertunṫ ⁊ fluuia habet nobilissi
ma ⁊ famosa. scꝫ vuiserā lunā albiā salā
atqꝫ oderā ⁊ multa alia q̄ terrā pterflu-
unt trāsalbinā. fontes habꝫ salsos ī mul
tis locis ex quibꝫ sal albissimū ⁊ optimū
decoqˀṫ ac paraṫ. ciuitates plurimas ha-
bet fortissimas ⁊ munitas. fortia opida ⁊
castra fortissima tā in cāpestribꝫ q̄ mon
tanis. Iuxta montē aūt vbi cuprū fodiṫ
inueniṫ mōs magn⁹ cui⁹ lapides redolēt
sicut viole. in aliquibꝫ etiā mōtibꝫ inue
niṫ marmor valde pulcꝛ. ⁊ hoc potissime
iuxta cenobiū qđ lapis sācti michaelis
nūcupaṫ. ī illis mōtanis maxim⁹ ē ɔcur
sus ferar ⁊ bestiar aprorum ⁊ vrsorum ceruorum
damularum. ⁊ iō ī illis mōtibꝫ nemorosis mul
ta venationū genera exercēṫ. hec ⁊ multa
alia laude digna ī saxonū regionibꝫ in-
ueniunṫ. q̄re supra de germania ī lrā G.
⁊ in lrā A. de alemānia. Habet etiā saxo
nia bohemiā ⁊ poloniā ab oriēte. vuestua-
liam ab occidēte. frisonicū lat⁹ ad ocea-
nū. a septētrione vero thuringorum gentem.

7 francoꝝ a meridie. Cuius gens fortis inclita 7 inuicta vsq3 hodie pseuerat. vt dicit herodotus.

Capitulum. CXL.

De sclauia

Sclauia ē pars mesie multas cōtinēs regiones. nā sclaui sunt bohemi poloni metani 7 vandali ruțheni dalmate 7 charinti q̄ oēs mutuo se intelligūt 7 ī multis sūt siles quo ad linguā 7 quo ad mores. dispares tñ quo ad ritū. nā q̄dā adhuc cultū pag. moꝝ tenēt q̄dā xp̄o retinēt ritū grecoꝝ. q̄dā aūt latinoꝝ. oēs aūt iste regiōes sūt glebe optime 7 messifere 7 vinifere ī multis locis. oēs etiā isti p maiori pte ī coma sunt attonsi exceptis ruthenis 7 illis q̄ mixti sūt cū teutonicis 7 latinis Et ē duplex sclauia maior q̄ 7 sclauonia dr. q̄ dalmaciā saruiam carinthiā ɔtinet 7 multas alīs regiones. Isti⁹ incole q̄dā maritima occupāt q̄dā iuga mōtiū 7 ɔdēsa nemoꝝ inhitāt. q̄dā cāpestria excolūt 7 exarāt. gēs seuera 7 aspa 7 inculta. circa diuinū cultum min⁹ pia piraticā ducēs vitā. exercēs p/dā p mare 7 p terrā. maxie illi q̄ habitāt iuxta mare. Alia sclauia mioꝛ q̄ a finib⁹ saxonie ptēdit ad prutenos 7 vādalos lingue sue plures hn̄s ɔfinios 7 bohemos. hec sclauia dr bohemitania q̄ a prutenia diuers̄ amnibꝫ secludit. 7 a gothis atq3 danis quodā maris occeani pmūctorio q̄d mare paletū cū diuidit ad ei⁹ lit⁹ ɔmiatur mioꝛ sclauia 7 finit. ē āt hec regio valde frugifera 7 fructifera. flumibꝫ 7 stagnis̄ irrigua. nēoꝛosa 7 pascuosa melle abūdās atq3 lacte. gēs fortis corpe. agriculture dedita 7 piscature. magis pia ad deū 7 pacifica quo adprim ꝙ̄ illi q̄ hitāt ī maiori sclauia. 7 h̄ ē ꝓp̄ mixtiōe3 7 societatē quā quotidie ɔhn̄t cū germāis. vt di. hero.

Capitulum. CXLI

De sparciata

Sparciata ē regio iuxta greciā q̄ alio noīe lacedemōia nūcupaꝛ a lacedemōe filio semele sic vocata q̄re de lacedemōia ī lrā L eosdē ei dicit antiq̄ lacedemōes 7 sparcianos. vt di. Isi. li. ix.

Capitulū. CXLII

De sere

Seres est prouincia in oriēte. nomen sortita est a quodam opido q̄d seres etiā nominaꝛ. ibi de arboribꝫ lana colligiꝛ 7 inde sericū pparaꝛ. vnde de eius incolis dicit poeta. Ignoti facie sed noti vellere seres.

Capitulū CXLIII

De selandia

Selandia est prouincia terra maritima ad modū insule flumine 7 maris brachijs circūdata. habet aūt ollandiā ad orientē. flandriā ad meridiē. occeanū ad occidentē. britāniā ad septētrionē. Sunt aūt ibi plures insule parue 7 magne brachijs maris separate ab inuicē 7 distincte. 7 sunt ille isule fortissimis aggeribꝫ cincte in circuitu cōtra maris impetū 7 munite quarū gleba est valde ferax quo ad segetes. sed quo ad arbores est q̄si nuda. nō ei pn̄t arbores p pter maris salsuginē pfundere suas radices. 7 ideo post plantatōꝫ cito deficiūt et arescūt. Est aūt selādia valde populosa. diuitijs opulēta varijs. gens magne stature. fortis corpe 7 audax mēte. circa cultū dei deuota. inter se pacifica 7 quieta. multis bn̄fica. nullis molesta nisi qn̄ hostiū insolētie resistere est coacta.

Capitu CXLIIII

De semigallia

Semigallia est prouincia modica vltra mare balticum ɔstituta iuxta osiliam 7 liuoniā sita ī asia inferiori sic vocata quia a galatis ipam occupantibꝫ cū incolis terre mixtis est inhabitata. vnde semigalli sunt dicti q̄ ex gallis siue galatis 7 illis populis processerunt. Terra bona 7 fertilis in annona in pascuis 7 in pratis. sed gens barbara 7 inculta aspa 7 seuera.

Capitulū CXLV

De senonensi

Senonensis gallia francorum ē prouincia habens ab oriēte ger

maniā renensem. a meridie burgundiā; superiorem ꝛ pēninos montes. ab occidente galliam lugdunēsem a septētrione galliam belgicā. terra frugū ꝛ vinearū et fructuū diuersorū fontiū ꝛ fluminū ꝛ riuorum. Galli aūt senonēses quondā zenones dicebātur. eo ꝙ librū hospicio recepissent. postea z in s literam est mutata vt dicit Isido. li. ix. a senonensi ciuitate que ciuitas est eoꝝ capitalis. Est aūt terra populosa habens ciuitates multas et opida multa fortia ꝛ munita que preter fluit amnis qui secana appellatur.

Capitulū CXLVI

De siria

Siriam sirus quidā nepos vt dicitur abrahe ex cethura perhibetur a suo vocabulo nuncupasse. vt dicit Isid. li. ix. ꝛ. xv. Hec ab oriente fluuio eufrate ab occasu vo mari magno ꝛ egiptio terminaꝛ. attingens a septentrione armeniā ꝛ capadociaz. a meridie vero sinū arabicū. vt dicit idē. Situs autem eius porrect⁹ est in imensam longitudinē. in lato autē angustior est. habet autē intra se multas prouīcias scꝫ comagenam. feniciā. cui⁹ pars est iudea. absqꝫ saracenis ꝛ nabatheis. Est aūt regio populosissima. fertilissima in frugib ꝛ fructibus. armētis ꝛ pecudib. equis asinis ꝛ camelis. ditissima in ceteris in speciebus aromaticis ꝛ metallis. munitissima ciuitatib ꝛ castris. irrigua nobilissimis fluminib ꝛ lacub ꝛ stagnis. habens nobiles portus maris ꝛ hoc pcipue in palestinis. maritimis ꝛ fenicas. gens seua ꝛ bellicosa ꝛ in multis ptib diuersis mercimonijs occupata. multas etiā habet gētes sicut facieb sic lingua alo et morib differentes quarū quedam habitant in desertis vt nabathei ꝛ saraceni. quedam in montanis ꝛ quedā in nemorib et in siluis. quib abūdant illarū nationes regionū. vt narrat herodotus.

Capitulū CXLVII

De sichima

Sichima est modica terra in samaria. media aūt inter iudeā et galileam. a sichem filio emor qui eā edificauit sic vocata. Nam sichem dicta est vrbs que nūc neapolis nūcupaꝛ cui⁹ confiniū in circuitu sichima appellaꝛ. vt dicit Isido. li. xvi. Hec vt ait hiero. super xviij. Gene. fuit porcio terre quam dedit Jacob filio suo supra sortem. s. Joseph vnde ꝛ illa terra fuit in tribu effraim et ibidem sepultus est ioseph ꝛ eius mausoleum ibi ostendiꝛ vsqꝫ hodie. vt di. hiero. quā terrā pecunia graui labore acquisita iacob comparauit. emit eī centū agnis vt patet Geñ. xxxiij. ꝛ pro illo labore di. hiero. iacob dixisse ꝙ eam in arcu ꝛ gladio de amorrei manib abstulisset. Ibi erat ꝓpe terebint⁹ sub qua iacob abscondit ydola filioꝝ suoꝝ ꝛ tūc de sichima ascēdit ad luzā ꝯgnoīe bethel vt dicit Gene. xxv. In hoc loco pauerūt fratres ioseph greges. sed aliqū requisiti a ioseph non in sichimis sed in dotaim sunt inuenti vbi ipm spoliātes egiptijs vendiderunt sichimā aūt post destruxit abimelech fili⁹ hierobal. ꝛ interfectis habitatorib sal in eius cōfinio seminauit. vt dicit iudicū. ix. In hoc territorio fuit fons iacob. iuxta quē domin⁹ fessus ex itinere requieuit. ꝛ vt mulier sibi de illius putei aquā daret ad bibendū postulauit. vt dr Joh. iiij. Est aūt locus magne fertilitatis mire amenitatis ꝛ maxime firmitatis.

Capitu. CXLVIII

De scithia

Scithia regio est maxima. cuius pars superior est in asia. inferior vero prior est in europa. ꝛ hec inferior a meothidis paludib incipiēs inē danubiū ꝛ occeanū septentrionalē vsqꝫ ad germaniā protelaꝛ. vt di. Isi. li. xiiij. Hui⁹ prima ps est alania deinde meotides paludes. deinde gothia dacia. tercia. deinde germania vbi plurimā ptē sueui incoluerūt. vt dicit idē. Habet itaqꝫ scithia plures regiones. quarū queda sunt locupletes ꝛ quedā inhabitabiles. nā i pletisqꝫ locis auro et gēmis affluūt. sed griphonū imanitate rar⁹ hoim ē accessus. smaragd⁹ ibi optim⁹ est ꝛ cristall⁹ purissimus scithie. vt di. ibidē. mōstruoses in

multis cõtinet boscos et feras imanes. vt linces tigrides. vrsos seuissimos et leones. et maxime in desertis et regionibus hircanorum. quere supra de hircanis.

Capitulũ. CXLIX

De sicionia

Sicionia a sicione rege antiquitus est vocata. a quo et regnum sicioniorum dictũ est. qđ regnũ archas iouis et caliste filius pelasgis in deditionem redactis ex suo nomine archadiam nuncupauit. Est aũt archadia que et sicionia sinus achaie vt platani folium inter ioniũ et egeũ mare exposita. habẽs flumen magnũ. s. erimãtum gignit quoqꝫ abeston lapidẽ qui semel accensus nunquã extinguitur. Ibi candidissime merule generãtur. vt dicit Isi. li. xiiij.

Capitulum. CL

De sicilia

Sicilia a sicano rege primo sicania fuit nomiata. deinde a siculo ytali fratre sicilia est dicta q̃ antiquitus trinacria dicebatur propter tria acria id est promũctoria. s. pelorum pathrũ et lilibeum. trinacria enim grecũ est qđ latine triquadra dicitur. quia in tres quadras est diuisa hec ab ytalia freto modico ẽ discreta africũ mare prospectãs. terris frugifera. auro abũdãs cauernis et fistulis penetrabilis ventis et sulphure plena. vñ et ibi ethne mõtis estuãt incẽdia. in cuius freto scilla est et caribdis quibus aut nauigia absorbẽtur aut collidunt. fuit aũt quondã patria ciclopũ et postea nutrix tyrãnorum. frugũ fertilis. prius olibus terris pro cõmittẽdis seminibus aratro est proscissa principalẽ vrbẽ habens siracusam. et fontẽ arecusam et alfeũ fluuiũ genitorẽ equorum. In ea primo ẽ inuẽta insula comedia. achatẽ lapidẽ ex agathe fluuio sicilia primo dedit. et mare siculũ corallũ albũ gignit et sales agrigentinos q̃ igne sunt solubiles. in aquis aũt crepitãtes. ois aũt ambitus eius claudit spacio triũ miliũ stadiorum. dicit aũt salustius italie fuisse cõiũctã siciliã. sed mediũ spaciũ diuisum fuisse per maris impetũ atqꝫ scissum huiusqꝫ Isi. li. xiiij. ca. de insulis. vbi tractantur oia supra dicta. et eadẽ narrat Pli.

Capitulum. CLI.

De sirtibus

Sirtes dicit Isi. li. xiiij. sunt arenosa in mari loca et tractu sic vocata. vt dicit Salus. eo quod oia ad se trahãt. cumulos enim arenarũ ad se trahunt. siren enim grece dicitur tractus latine. et talis attractio facit mare inequale vt vno loco sit profundũ. in alio loco sit vadosum et ideo periculosum ẽ illa adire. et dicuntur hec sirtis sunt aũt tales sirtes periculũ inducentes iuxta mare egiptiũ et ei in pluribus locis admiscentur. vt dicit Isi. ibidem.

Capitulum. CLII

De scocia

Scocia a scotorũ gentibus a quibus incolitur appellatur et ẽ promunctoriũ in insula britannica. vnde et fluminibus et maris brachijs ab anglia aquilonari separatur. ex parte vero opposita vndiqꝫ septa mari occeano quo ab hybernia scocia est diuisa. Eadẽ gẽs ab initio que quondã in hybernia. ei super oia similis in lingua et in moribus et in natura. Nã gens est leuis aio ferox. seuiens in hostes inuida. supsticiosa. nullius virtutis vel probitatis aliquẽ reputãs sine audacie preter semetipsos tãtũ fere mortem diligẽtes quãtũ seruitutẽ. in lecto mori reputãs segniciẽ. in cãpo aũt contra hostẽ interfici vt interficiant gloriã arbitrãs et virtutẽ. gẽs parci victus. famẽ diutius sustinẽs. et raro añ occasum sup cibũ se effundẽs. carnibus lacticinijs piscibus et frugibus magis vtẽs. pannis vsus britãnicis minus habẽs minus de frumẽto nisi aliũde allato. sed raro de auena. et cũ populus sit satis elegantis figure et faciei pulcre generaliter a natura. multũ tñ eos deformat proprius habitus siue scotica vestitura. Dicunt autẽ scoti propria lingua a picto corpe q̃si scissi. eo quod aculeis ferreis cũ attramento figuratũ stigmate antiquitus ãnotabãtur. vt di. Isi. li. ix. ij. ca. de vocabulis gẽtiũ. Mores aũt prmeue gẽtis mixti ex eis ex admixtõe cũ anglis in maxia pte ehis tpibus in melius mutauerũt atqꝫ anglorum ydiomate infor

mantur. vnde quicquid decens et honestius in illis inuenitur hoc ab anglicis est contractum. Siluestres tamen scoti sicut et hybernici in habitu in lingua et in victu et in alijs moribus paterna sequi vestigia gloriam arbitrantur. imo aliorum consuetudines respectu suarum quodammodo aspernantur. vnde qui'iter supesse laborat etiam oes terra hunt et vicijs sp inuidēt. cūctos deridēt et mores alienos rep̄hendūt. mētiri nō verent nec quēq3 ex quacūq3 natōe exortū siue p̄genie alicui' v̄tutis reputāt vel audacie p̄ter seipos. in p̄prijs gaudēt. pacē non diligūt. eorum regio quo ad humi fertilitatē. nemorum amenitatē fluuiorum et fontiū irriguitatē. gregū et iumentorum multiplicitatē. vbi lu' gaudet cultoribus p̄ sua quātitate. nec etiā ipsi britānico solo impar est. vt di. herodot'. situs orbis terrarū sagacissim' explorator. prout recitat plini'. quere supra de hybernia in lra J. infra quere eadē. de scocia dicit Jsi. que ibi de hybernia in pluribus referūtur.

Capitulum. CLIII

De suecia

Suecia regio est inferioris scithie in europa a qua tota gothia que inter danorū et noricorū aquilonariū regna maxima est regio hodie nominata. habens mare balticū ab oriente occeanū britannicū ab occidente. noricorum p̄rupta et populos a septentrione. a meridie vero dacorum cōfinijs terminatur. Est aūt suecia que et gothia est vocata. quo ad solū frugifera. vinearum tñ expes. s3 in pascuis vbertimis alios defect' recuperat et metallis. nā p̄ter diuitias quas ex mari illa regio multiplicit' h̄bit. in feris pecudibus et iumētis in argētifodis et alijs lucris innūeris. multas regiones als p̄excellit. gēs valde robusta. cui' militaris potētia quondā toti' fere asie et europe p̄tē maximā multis tp̄ibus edomuit quos aggredi tp̄e alexādri magni grecorum audacia extimuit. Julij etiā cesaris inuicta potētia supatis gallicis alemanicis et britānis cū danis et gothis noricis et aquilonaribus populis alijs cōgredi formidauit. s̄m q̄d tradūt scriptores hystorie tam grecorum q̄3 romanorum quorum dictis pōt et debet merito fides adhiberi. in quibus nec religioni fidei nec etiā bōni poterit in aliquo obuiari. vt di. hiero. Illorū inq̄t poetarum et scriptorum scriptis et dictis fidem adhibere ꝯuenit quorum relatio fidei moribus nō p̄iudicat nec veritati agnite ꝯtradicit. ex istorum p̄sapia amazones processerunt. vt di. orosi' et Jsi. li. xiiij.

Capitulū. CLIIII.

De sueuia

Sueuia germanie renēsis est prouincia in europa. cui' gēs habere dñiū maxim in germania ꝯsueuit vt di. Jsi. li. ix. Dicit aūt idē in ca. de vocabulis gētiū li. ix. Sueui inquit sunt pars germanorum in fine septētrionis. de quibus etiā dicit Lucan'. Fundit ab extremo flauos aq̄lone sueuos. quorum fuisse centū pagos et populos multi credidertūt. dicti aūt sueui putātur a sueuo mōte q̄ ab ortu germanie ortū habet. et illi' mōtis loca et cōfinia primit' coluerūt. vt di. Jsi. ibi. Item vt di. idē. ab ortu habet danubiū cū bauaria ab occasu habet renū cū alsacia. a meridie hab3 iuga alpiū cū ytalia. a septētrione hab3 frāconiā cū inferiori germania: Et ē duplex sueuia inferior p̄tendit ꝯ renū. supior ꝯ alpes et danubiū. vtraq3 ē terra optima et frugifera et vinifera in multis locis. h̄ns ciuitates munitissimas opida et castella circa cōpestria et mōtana. amnes et flumina. nemora multa. gramina et pascua. ouiū greges et armēta circa mōtana. etiā ferrū h3 et argētū procreat ac metalla gēs p̄pulosa nimis. fortis audax et bellicosa procero corpore et flaua crine. venusta facie et decora.

Capitulum CLV

De tanatos

Tanatos insula est occeani p̄uula modico freti interiectu a britānia separata. habens campos frumentarios. et glebā vberem dicta est tanatos a morte serpentū quos dum ipsa nesciat asportata inde terra. quoquo gentium vecta fuerit. angues ilico p̄imit. vt dicit Jsido. li. xiiij.

Capitulum. CLVI

De taprobana

t Aprobana est insula indie ia/cens ad austrum. ex quo occea/nus indicus incipit. patens in longitudine octingentis.lxx.milibus et quinquaginta passuum. in latitudine vero.lxxv. milia stadiorum. Scinditur autem amnis in fluuio tota repleta mar/garitis et gemmis. pars eius bestijs et ele/phantibus est repleta. partem vero ho/mines tenent. In hac dicunt in anno du/os esse estates et duos hyemes. et bis ver/nare floribus locum. vtilissima insula est indie virens omni tempore. et folia eius semper sunt virentia et nunquam cadunt. vt dicit Isido. libro.xiiij.

Capitulum. CLVII

De tracia

t Racia est prouincia in grecia ad quam veniens tyras filius iaphet a suo nomine vt dicitur ipsam tra/ciam nominauit. vt dicit Isido.li.xiiij. Alij a seuicia incolarum traciam appella/tam dixerunt. Huic ab oriente propon/tidis et vrbs constantinopolis opposita est: a septentrione vero hyster obtendit. a me/ridie vero egeo mari adheret. ab occasu vero macedonia illi subiacet cuius regio/nem olim diuersi populi scilicet massagete. sarmate et scite et alie plurime nationes in/coluerunt. ampla est enim et multas natio/nes potuit continere. Ebrum fluuium tra/cia fundit. qui etiam getes barbaras mul/tas tangit. vt dicit Isido.li.xiiij.

Capitulum CLVIII

De traconitida

t Raconitida regio est in iudea cui prefuit philippus frater herodis nam totum regnum hebreorum fuit diuisum in quatuor tetrarchias. quo/rum prima fuit galilea cuius tetrarcha fuit herodes. Secunda et tercia iturea et traconitida regio. cui prefuit philippus vtriusque regionis eorum tetrarcha. Quar/ta fuit abilina regio cui prefuit lisanias frater herodis et philippi. In totem principat' particulares fuit diuisa iudea a ro/manis ad romanam superbiam iudeorum vt dicit glosa super Lucam super locum illum tetrarcha autem philippo ituree et traconi/tidis regionis etc.

Capitulum. CLIX

De thessalia

t Hessalia vt dicit Isido.li.v. gre/cie est prouincia a thessalo rege cognominata que ad meridianam pla/gam macedonie coniuncta est. Multa in thessalia flumina sunt et opida quorum ca/put thessalonica est vocatum. ibi etiam mons parnasus quondam appollini consecratus. Fuit autem thessalia patria achillis et origo extitit lapithiarum. de quibus fertur quod hi pri/mo equos frenis domuerunt. super dorsa eorum insidentes vnum corpus esse videbantur propter quod milites thessalorum centauri fi/cti sunt. vt dicit Isi.li.xi. in ca. de porten/tis. In thessalia autem primo solidi aurei inuenti sunt. romanorumque equorum vsus pri/mitus est receptus. vt dicit Isi.li.xv. ad hec dicit Isi.li.iiij. quod moysi temporibus in thessa/lia accidit quoddam diluuium in quo aqua/rum ingluuies maiorem partem populorum thessalie absumpsit paucis per refugia mon/tium liberatis et maxime in monte parna/so. in cuius circuitu deucalion tunc temporis re/gno potiebatur. qui tunc ratibus ad se confu/gientes suscepit. et sic pnasi iugo eos ab/luit atque fouit propter quod dicunt grecorum fa/bule deucalionem hominum genus de lapidi/bus reparasse. vt dicit idem ibidem.

Capitulum. CLX

De tenedos

t Enedos est insula grece vna de cicladibus. sita ad septentrionem in qua ciuitas tenes olim condi/ta est a qua et insula est vocata. fuit autem tenes quidam iuuenis infamatus quod sua/am nouercam cognouisset qui fugiens in/sulam vacuam cultoribus obtinuit qui ex nomine suo ciuitati quam ibi condidit et insule nomen dedit.

Capitulum CLXI

De thile

t Hile vltima est insula occeani inter plagā septētrionalē ⁊ australem vltra britanniā sita nauigatione sex dierū. a sole nomē hn̄s. q2 i ea sol estiuū solsticiū facit ⁊ null⁹ vltra eam dies est. ⁊ ideo ei⁹ mare tardū est ⁊ ꝯgelatum. vt di. Isi. li. xiiij. Fm pliniū aūt locus inhabitabilis ē. q2 i estate nihil pōt ibi crescere ꝓp̄ nimiū calorē exurentē. in hyeme etiā nihil ꝓp̄ frigiditatē ꝯgelantē. nā ab equinoctio ⅴnali qn̄ sol ē in ariete vsq3 ad equinoctiū autūnale qn̄ est in libra sol illi insule nunq3 occidit. ⁊ ab illo tp̄e vsq3 ad equinoctiū ⅴnale iterū ad insulam nō accedit. vnde p dimidiū annū habet diē. ⁊ p dimidiū habet noctē. vt dicit idē in ca. de insulis. li. xiiij. ⁊ de solsticio li. ij. Idem etiā dicit beda in li. de naturis rerū similiter ⁊ solinus.

Capitulū. CLXII

De tripolitana

t Ripolitana regio est duplex. vna est in fenice dicta a tripoli ciuitate famosissima que totius patrie in circuitu ꝓpter nimiā sui fortitudinem est defensio ⁊ munimē. alia vero est tripolitana in africa inter pentapolim ⁊ bizantiū sita a tribus magnis vrbib9 vocata est. s. ozea. sabine vel tabrace et leptis magna. Hec habet ab oriente sirtes maiores ⁊ tragoditas. a septētrione mare adriaticum ab occasu bizantium. a meridie getulos ⁊ garamātes vsq3 ad occeanum ethiopicum protēdentes. vt dicit Isido. libro. xv.

Capitulū CLXIII

De tragodea

t Ragodea est regio in ethiopia. cuius incole dicuntur tragodite sic vocati. quia tanta celeritate pollent vt feras pedum cursu assequantur. Habet autem hec regio quandā insulam vbi crescit optima mirre species et purissima. eius gutta ibi inuenitur ⁊ dicitur mirra tragoditen ab insula in qua crescit. vt dicit Isido. li. xvij. Lꝫ sit hec prouincia in ethiopia tangit tamen fines arabie. vn̄ aliqn̄ dr̄ eē in arabia. vt li. xvij. aliqn̄ in ethiopia. vt patet li. ix.

Capitu CLXIIII

De troiana

t Roiana prouincia in frigia primitus fuit dardania a dardano rege nominata. nam dardanus de grecia profectus peruenit ad frigiam ibidem primitus regnauit. postquem filius eius erictonius. deinde nepos eius tros. a quo ciuitas troia patria in circuitu est vocata. vt dicit Isido. li. ix. Multi autem de troianis post troie exitum facta classe per diuersas mūdi partes sibi sedes quesierunt. ⁊ multas nationes expellentes pro eis habitauerūt. ⁊ ex eorū progenie prodierūt in posterū potentissime seculi nationes sicut diuersarū regionum verissime hystorie attestantur.

Capitulū CLXV

De thuscia

t Huscia italie est prouicia inter ligures ⁊ romanorum territoriū collocata que difficilibus montium iugis ⁊ accessibus locorum valde altis ⁊ artis fortissime est munita. Thuscia autem vt dicit Isido. libro. xv. a sacrorum ⁊ thuris frequētia est vocata nā in illis partib9 in mortuorū exequijs antiqui thura cremare ⁊ offerre religionis et deuotionis gratia cōsueti erant maxime. et suos mortuos affectu lacrimabili deplangebāt. Thura etiā in aris deo potissime incēdebant. quia vt dicit in thuscia ars aruspicia primitus est reperta. vt dicit Isido. Hec zemilia fuit antiquit⁹ nolata plures habens inclitas ⁊ nobiles ciuitates. ab occidente cōtra liguriā habet pisanā ciuitatē. senas. lucam. florentiam cōtra septētrionē vrbē veterē. contra orientē areciū. ꝯtra meridiē thurtinā. patusiū ⁊ assisium que valli spoletane cōtigue sunt ⁊ vicine. ab oriente habēs mare adriaticū et marchiā anconitanā. a meridie tyberim ripam ⁊ romam. ab occidente mediolanēsem liguriā. a septētrione romaniolā ⁊ prouinciā paduanā ⁊ hec regio est multu protēsa in longum ab ortu ꝯ plus occasum min⁹ habens latu

tudinis ab aquilonari termino ad au/strale. Est autem terra mōtuosa satis et for/tissima quo ad situm fertilissima quo ad solum. saluberrima quo ad celum. quam mare in duabus partibus locupletat. quam etiam fontiū et lacuū multitudo irrigat et fecundat atnus fluuius illam preter/fluit et decorat croci aromatici ibi crescē/tis abundantia ipsam singulariter nobi/litat atque ditat. fontiū etiam calidorum in ea scaturientiū affluentia ipsam gra/tificat et sublimat.

Capitulū. CLXVI

De thuringia

Thuringia germanie est prouin/cia media inter gentem saxonū et francorum et westualorū. Ha/bent enī bohemos et saxones ab oriente. francones et bauaros a meridie. sueuos et alsatos ab occidente. renēses et westua/los ab aquilone. Gens quidem ſm no/men patrie thuringia .i. dura contra ho/stes maxime et seuera. Est enī popul⁹ nu/merosus elegantis stature. fortis corpo/re. durus et cōstans mente. habens terrā montibus fere vndique circūdatam et mu/nitam. interius vero planā valde frugi/feram et fructiferā. a vineis etiam nō ex/pertem. opida multa. castra fortia. nō so/lum in montanis verū etiam per plana. amnibus et stagnis et lacubus irrigua. ae/re saluberrima. pabuli vbertate gratissi/ma. armentis et gregibus valde plena. In eius montibus diuersa inueniūtur mineralia et metalla. vt dicit herodotus. qui nullatenus ꝑmisit secreta in germa/nie cōfinio inscrutata.

Capitu. CLXVII.

De thuronia

Thuronia gallie superioris ē pro/uincia. pars aquitanie antiqui/tus computata a thuronum ci/uitate indita sic vocata. In qua gemma sacerdotum Martinus sanctissimus re/quieuit. Est autem sita super amnem li/gerim qui eam ꝑterfluit et irrigat et mul/tiplicat locupletat. Terra frugifera fru/ctuosa vinifera et pascuosa. aere salubri/ma nemorosa. gens robusta corpore. elegantis forme. audax mente. benefi/ca et efficax in opere. modesta in sermo/ne.

Capitu. CLXVIII

De vasconia

Vasconia est prouincia ab aqui/tannia antiquitus cōprehensa si/ta iuxta pyreneum a vascea opi/do nuncupata. vt dicit Isidor⁹ libro .ix. habens montes pyreneos in vno solo la/tere et in alio occeanū mare. in alio ve/ro planiciem prouincie tholosane in alio vero pictauorū gentibus appropinquat. Terra siluestris et nemorosa saltuosa et montuosa in multis sui partibus vinea/rum ferax in tantū ꝙ vicinis prouincijs et multis insulis maris vini copiam ad/ministrat. Gerhona fluuius a tholosana prouincia hanc separat qui vasconiā pre/terfluēs iuxta burdigalem metropolim vrbem vasconū occeanū mare intrat. vt dicit Isi. li. ix. in ca. de vocabulis gentiū et vattei a vattea opido cōgnominati per amplam iugis pyrenei montis solitudi/nem inhabitāt qui et vascones ꝗsi vvac/cones dicūtur. c. in .s. literam cōmutata quos pompei⁹ edomita hyspania ad triū/phum venire festinans de pyrenei iugis deposuit et in vnum opidū congregauit vnde cōuenarū nomen vrbs accepit. vt dicit idem Isido. Pli. et herodotus qui recitat gentem vasconū fore corpore le/uem et agilem animo audacem. ad bel/la ꝑcipitem et ferocem.

Capitulū CLXIX

De venecia

Venecia venetorū ab antiquo di/cebatur prouīcia que a litore ma/ris adriatici in cuius sinu vrbs venecia nunc est sita vsque ad padum flu/uium qui diuidit inter ciuitates et fines superiorū ligurū et inferiorū. videlicet inter pgamenses et mediolanenses pri/mitus extendebat. vt narrat longobar/dorum ac ligurū hystorie veterrim⁹ recitator multas siquidē nobiles nūc obtinuit ci/uitates. na. vt di. Isi. li. xv. māttua ꝗ a mā

to vel mãcuo tiresie filia. que post interitum thebanorum venit in ytaliã. edita. sita est in venecia que gallia cisalpina est vocata. Venecie itaq ytalie est prouincia que multarũ terrarũ et ciuitatũ dominiũ habuit ab antiquo in mari et in terra. cuius potestas hodie per longissimos maris tractus et vsq in greciã se extendit. germanorum fines vsq ad aquilegiã tangit. dalmatũ et sclauorũ piratarũ predã tyrãnicam reprimit et cõpescit. Insulas et portus promũctoria maris et sinus sub eius dominio existentes iustissime regit. subditos protegit ab hostibus potẽtissime ac defendit. rempublicã et ciuilem iustis legibus subijcit. nullã sectã diuinis contrariã institutis infra suos termios manere dissimulat aut permittit. Huius gentis referre singulas probitates estimo superfluũ cum de gentis venetorum virtute et potentia circũspectione et prouidentia vnitate et ciuili concordia. amore totius iusticie cum clementia omnibus fere nationibus iam sit notũ. vt dicit idem regius scriptor hystorie lombardorum.

Capitulũ. CLXX.

De westualia

Estualia germanie inferioris ẽ

W prouincia. habens saxoniam ad orientẽ. thuringiã et hassiam ad meridiẽ. renum et coloniam ad occidentem. occeanũ et frisiam ad aquilonem. nobilissimis fluminibus duobus in eius extremitatibus cingitur scilicet wesera atq renonam renũ tangit versus occidentẽ et septẽtrionẽ. weserã vero versus orientem. Hec in quibusdã libris dicitur antiqua saxonia. ab omni specie fornicationis se mundã prestituãs et stupra districtissime puniens ac honesta cõnubia summe colens. licet pagana superstitione vsq ad septingentesimũ annũ dñi teneretur implicita vt scribit bonifa. in epistola ad regem anglie. Est enĩ terra multũ nemorosa pascuosa plus alendis gregibus q̃ ferendis frugibus apta. multis fontibus et amnibus est irrigua. einosa. s. lippia atq rura et multis alijs. fontes habet salis et montes fertiles in metallis: abundat fructibus glandibus nucibus atq pomis. etiam feris porcis pecudibus et iumentis. populus cõmuniter elegãtis stature est et per cere venuste forme et fortis corpore et audax mente. militiã habet copiosam ac mirabiliter animosam promptam ad arma continue et paratã. ciuitates habet fortes et munitas castra fortissima et opida tã in montibus q̃ in planis.

Capitulũ. CLXXI

De vironia

Ironia est prouĩcia paruula vl

V tra daciam versus orientem a virore dicta eo q sit graminosa et nemorosa multis aquis et fontibus profusa. cuius gleba est frugum ferax. gens quondam barbara seua incõposita ac inculta. nunc vero danorũ regibus pariter et legibus est subiecta. Terra vero tota est a germanis et danis pariter inhabitata. quere supra in litera R. de riualia. hec terra a nogardorũ gente et ruthenorum per fluuium maximũ qui narua dr est separata

Capitu. CLXXII.

De winlandia

Inlandia est patria iuxta mon

W tana norwegie versus orientem sita super litus occeani protensa non multũ fertilis nisi in graminibus et siluis. Gens eius est barbara agrestis et seua. magicis artibus occupata. vnde et nauigantibus per eorum litora vel apud eos propter venti defectum morã cõtrahentibus ventum venalem offerunt atq vendunt. globum enĩ de filo faciunt et diuersos nodos in eo cõnectẽtes vsq ad tres nodos vel plures de globo extrahi precipiunt secundum q voluerint ventum habere fortiorẽ quibus propter incredulitatem illudentes demones aerem cõcitãt et vẽtum maiorẽ vel minorẽ excitãt secundum q plures nodos de filo extrahunt vel pauciores. et quãdoq in tantũ cõmouẽt ventũ q miseri talibus fidem adhibentes iusto iudicio submergũtur.

Capitu. CLXXIII

De vitria

v Ectria est insula modica in mari britanico sita distans a britãnia maiori paruo freto interposito sepata. cui' gleba ad frumẽta est optima multas habẽs siluas ⁊ nemora. multas feras pecora ⁊ iumenta. fontes ⁊ amnes insulã irrigãtes quo ad tempiem est salubertima ⁊ in fructib⁹ vberrima dr esse. hec ab anglis hodie inhabitatur.

Capit. CLXXIIII

De yselandia

y Selandia est regio vltima in europa a septẽtrione vltra norwegiam sita ꝑpetuo glacie in remotioribus eius finibus cõdemnata protẽditur aũt sup litus occeani maris versus septẽtrionẽ. vbi mare ꝑ nimio frigore cõgelatur. ab oriente habens scithiã supiorem. ab austro norwegiam. ab occidente occeanũ hybernicũ. ab aquilone mare cõgelatũ. Et est dicta yselandia quasi terra glaciei eo ꝙ ibi dicũtur esse montes niuei in glaciei duriciem congelati. Ibi cristalli inueniũtur in illa etiam regione sunt albi vrsi maximi et ferocissimi qui vnguib⁹ glaciẽ rumpũt ⁊ foramina multa faciũt per que in mare se imergunt et sub glacie pisces capientes eos extrahũt per foramina ꝑdicta ⁊ ad litus deferentes inde viuũt. terra est sterilis quo ad fruges. exceptis paucis locis in quoꝝ vallib⁹ vix crescit auena. gramina tantũmodo ⁊ arbores in locis vbi habitant hoĩes ꝑturit ⁊ ꝑducit. ⁊ in illis ꝑtibus feras gignit ⁊ iumẽta nutrit. Unde de piscib⁹ ⁊ venationib⁹ ⁊ carnib⁹ ꝑ maiori ꝑte popul' terre viuit. oues ꝑ frigore ibi viuere nõ pñt. ⁊ ideo incole de ferarũ ⁊ vrsoꝝ pellib⁹ quos venatu capiũt cõtra frigus se muniũt ⁊ corpa sua tegũt alia vestimenta habere non pñt nisi aliũde deferantur. gens multum corpulenta robusta et valde alba. piscationi dedita ⁊ venationi.

Capitulũ CLXXV

De zeugia

z Eugia siue zeugis est prouincia vbi est maior cartago vel minor affrica. inter bisantium ⁊ numediam sita. vt dicit Isid. libro. xiiij. Hec a septẽtrione mari siculo est iuncta vt dicit idẽ et a meridie vsq3 ad regionem getuloꝝ porrecta. cuius proxima sunt frugifera vlteriora vero bestiis ⁊ serpentib⁹ plena. ibi onagri ⁊ fere siluestres ibi mira ⁊ mõstruosa inueniũtur. vt idem dicit.

Incipit liber XVI

De lapidibus preciosis.

D Escriptis proprietatib⁹ terre et partium eius in generali. restat adiuuante domino aliqua hic inserere de eius ornatu in speciali. Eorum autẽ que ornant terram quedam sunt simpliciter inanimata ⁊ insensibilia. vt omnia metheorica q̃ in venis terre generãtur qualia sunt lapides colores ⁊ metalla. ⁊ de illis primo per ordinem est agendũ. Quedam vero vegetabilia vt radices herbe et arbusta. Quedam autẽ sensibilia. vt homines et iumenta. de quib⁹ vltimo est tractandũ. primo ergo ab his que generãtur in terra ⁊ in venis eius per ordinem alphabeti hic dicendum est.

Capitulum primũ

De arena

a Rena ab ariditate est dicta que si manu pressa fuerit pre siccitate et duricia stridorem facit que si in veste candida et aspersa fuerit nihil sordis post se relinquit. vt dicit Isidor' libro. xvi. ca. iiij. Arena siquidẽ in aquis marinis ab omni limositate ⁊ lutea viscositate abluitur. vt dicit Aresto. in li. de ꝓprietatib⁹ elementoꝝ. ⁊ ideo ꝓpter vincentem in ea siccitatẽ coagulari in lapidem pfecte nõ pmittitur. Terra eñ pura vt dicit idẽ li. meth. iiij. lapis non fit q2 cõtinuationẽ nõ facit. sed cõmutationẽ ⁊ iõ siccitas vincẽs oẽm hũiditatẽ nõ ꝑmittit eã totalr in lapidẽ ꝯsolidari. Jñ ẽ ꝙ arena terra cõi ẽ substãtialr durior s3

lapide mollior et in ptes innumerabiles diuisibilior. vñ arena frigida est et sicca minuta cõpressa grauissima in pondere q̃uis sit minuta et sterilis ex se ꝓpter calo ris et hũoris defectũ et dñiuz frigide sicci tatis. ymbre supui eniẽte ñ dissoluit. sed poti⁹ diluta aut ↄsumpta lutea in puritate magis ↄprimit et pte ptĩ forti⁹ adherẽ te ampli⁹ solidat. Arenaꝝ etiã multitu dine maris impet⁹ sistit. et ad ei⁹ cumulos se constringẽs ne vltra sibi assignatos a deo t'mios effluat impedit. vt di. hiero. sup Jere. v. c. Posuit arenã t'minũ ma ri ⁊c. Habet etiã vniuersal'r naturã cola tiuã. vñ aqua p arenas colata dulcior et purior inuenit. vt di. ↄstan. Jtẽ virtutẽ habet metalloꝝ purgatiuã et sua ↄfricatõ ne rubiginis ↄsumptiuã. auꝝ et es et fer rũ arene ↄfricatõe clarificant. Jtẽ vtu tẽ habet infrigidatiuã. repcussiuã. opila tiuã tumoris sedatiuã vtz i ethimolia. i. arena ex lapide fabrili resoluta q̃ valet ad oia supra dicta. vt plane dicit ↄstan. Jtẽ virtutẽ habet mineralẽ vel saltẽ ei si milẽ vel affinẽ vñ et inter arenulas tã flu uiales q̃ marinas auree arene sepi⁹ in uenimt. Lapides etiã politi et gẽme p̃ ciose i marino litore inueniũt int' arenu las. Jtẽ arene tã fluuiales q̃ marine ex ventis ↄtrijs ipas arenulaꝝ pticulas ele uãtibꝫ sepi⁹ in maris ostijs et litoribꝫ co aceruant et ex arenis sic accumulatis aq̃ fluuiales ne mare subintrẽt aliquotiẽs retardãt. vt di. hier. sup amos. viij. Jbi defluet sic riu⁹ egipti ⁊c. vbi expsse dr q aquã nili ꝓpt' obstãtes arenarũ cumulos ↄtingit ipediri. nã circa fluũs descẽsuz pu ter aggregata arena aquã nili i mare de scẽdere nõ pmittit. sed poti⁹ refluere per plana egipti manifestissime coartat. sed quãto illis cumul' arenosis aq̃ redire cõ pellit. tãto eisdẽ dissipatis cũ maiori ipe tu i mare descẽdere ꝓfundi⁹ phibet. vt di cit hiero. ibidẽ. Jtẽ arenaꝝ obstaculis i mari sub aq̃ supficie occultatis occurre re vel resistere marie est difficile et piculo suz vtz supra vbi d' maris picul' ptractat'

Capitulum secundum

De argilla

Argilla est terra tenax glutino sa et viscosa ad varia figuloꝝ opa disposita atq3 apta. Et ẽ ẽm ysi do. li. xvi. ca. i. ab argis sic vocata apud quos primo ex tali materia vasa fictilia sunt effecta. et vt ibidẽ dr talis terra per actionẽ caloris liquidiores ptes ↄsumẽ tis et terrestriores ↄsolidantis in laterẽ cõmutat. sepe enim ↄtingit q talis terra lutea vnctuosa frigiditate aquã cõgelã te in lapidẽ cõmutat. Sepe enĩ accidit talis trãsmutatio scz luti vnctuosi in la pidem ex calore coagulãte. Sicut enim dicitur li. iiij. metb. Lutum vnctuosum aptũ est huic trãsmutatõni scz in lapidẽ per calidi coagulationẽ quare vnctuosũz est mediũ inter viscosum et vaporatiuũ habens humidũ viscosum. vñ gratia va poratiui põt a calido coagulari. gratia vi scosi nõ potest ex toto educi sed amplius cõprimi et ↄsolidari et sic in lapidẽ trans mutari vt ibi dicit cõmẽtator. argilla ẽ frigiditate sua sanguinis restrictiua. vt dicit cõstan. argilla si cũ forti aceto fue rit distempata apposita fronti et tpibꝫ p hibet sanguinẽ de naribꝫ fluentẽ

Capitulum terciũ

De alabastro

Alabastrum vt dicit Jsido. libro xvi. ca. v. est lapis cãdidus inter tinctus varijs coloribus ex quo euangelici illius vngenti vasculum fa ctum fuit. ex hoc enĩ cauantur vasa vngẽ taria. quia vngenta custodit optime in corrupta. nascitur autẽ circa thebas egi ptias et damascum ceteris candidior. sed probatissimus de india transportat. h lapis a dyascoride nicomar dicitur. et dicit valere hunc lapidem ad victoriã obtinẽdã. et dicit etiam q generat et cõ seruat amiciciã.

Capitulum quartum

De auro

Aurũ ab aura est dictũ vt di. Jsi do. li. xvi. eo q repcusso aere pl⁹ refulget. naturale ei est vt metal loꝝ splẽdor plus fulgeat luce aliqua rep cussus. Hinc et aurarij sunt dicti quorũ

fulgor splendidos reddit. Aurū aūt radians ⁊ fulgens ē ⁊ obrisum. eo ꝙ splendore obradiet ac fulgore. Est enī coloris optimi qđ hebrei opham. greci do dicūt crison. lamina do tenuissima ex qua inciduntur fila aurea brathea nūcupaī. huc usqꝫ Isi. ca. de metallis. Scdm aresto. aūt li. metheoꝝ parū ante finē dicit. ꝙ aurum sicut ⁊ cetera metalla materialiter procreaī ex sulphure subtili rubeo et de viuo argēto subtili ⁊ albo. plus aūt ꝯcurrit in ei⁹ cōpositione de soliditate sulphurea ꝗꝫ de aereo aquoso viui argēti. ⁊ ido aurū solidius est ⁊ ponderosius ꝗꝫ argentū. in cui⁹ cōpositione plus de argēto viuo ꝗꝫ de sulphure albo ꝯcurrere cōsueuit sicut idem dicit. Auro ergo inter metalla quo ad substātiam nihil solidi⁹ est aut cōpactius. ⁊ ideo in igne positū nō euaporat. nec etiā in pondere minoraī. vnde i igne nō ꝯsumiī. sed solū qn̄ vi caloris liquescit siquid tūc habet ī ancere impuritatis ⁊ scorie deponiī. ꝓpter qđ ⁊ ampli⁹ depuraī ⁊ fulgidius inueniī. nihil enī inter metalla est ductilius qꝛ tāte est ductilitatis ꝙ inter incudē ⁊ malleū sine ruptōne siue dissolutōe ꝑtū in bratheas. i. tenuissimas lamias dilataī. hoc etiā inter metalla quo ad formā ⁊ spēm est pulcri⁹ ⁊ ideo inter oēs picturabiles formas siue spēs primū ⁊ ꝑcipuū locū auri obtinet pulcritudo. ꝫ n̄ forma est ⁊ decor tā colorū ꝗꝫ metalloꝝ. Itē nihil inter metalla quo ad virtutē inueniī efficaci⁹ cuius virtutē describit Plat. dicēs. Aurū inꝫt tempati⁹ est omni metallo ⁊ puri⁹. ⁊ ido virtutē habet cōfortatiuā ⁊ supfluitatū coadunataꝝ in corpe extersiuā. ⁊ ideo valet cōtra leprā ⁊ elephancie passionem vtiliter emēdandā. limatura aūt auri in cibo aut in potu siue in medicina ad ꝑseruationē a lepra vel saltē ad ei⁹ occultationem valet qꝛ ei⁹ frequēs vsus ab ea preseruat ⁊ occultat vt dicit Auic. Itē eadē limatura cū succo boraginis ⁊ osse de corde cerui valet cōtra sincopim ⁊ cardiacaꝫ passionē. Itē lamine auree candētes in vino extincte. vinū faciūt vtile ꝯtra vicia splenis ⁊ alias passiones multas vel melācolicas. Itē vstura facta cū instrumēto aureo melior ē ꝗꝫ ex alia materia vel metallo. locū enī adustionis custodit īmunē a fetore. Itē puluis cadmie auree oculis imposit⁹ maculas oculoꝝ corrodit. Confortat aurū mēbra ꝗꝫuis eis nō incorpeī nec ea nutriat valet aūt depurādo ⁊ aspitate sua supfluitates que mēbra ledebāt extergēdo sicut idē dicit Plat. Itē aurū calefactuꝫ tollit pilos a mēbro qđ inde exustū fuerit aut fricatū ⁊ iterū crescere nō ꝑmittit. vt di. ꝯstan. Itē aurū ꝑcussum nō resonat sicut es vel argētū nec crepat nec findiī sed poti⁹ extendiī et equaliter dilataī nisi ei fuerit aliud metallū adulterinū mō aliquo incorpatū. nā ꝗꝫdiu es vel auricalcū cū auro substātia est ꝑmixtū sp sub malleo sciditur ⁊ sp ad susceptōnem debite forme sub mallei ictu inobediēs inueniī. ⁊ ido necesse est vt omne supfluū ab eo ꝑ excoctionē auferaī vt efficiaī ductile. ⁊ aliqđ vas cū optata forma exinde ꝑducaī. vt dicit greg. Qn̄ aūt lamia vel brathea aurea cū argētea subducta debet malleādo incorpari. necesse est a trib⁹ maxie ꝑcaueri. s. a puluere vēto ⁊ hūore. qꝛ si aliqđ hoꝝ inter auꝝ ⁊ argētū se ꝑmiscuerit nequaꝗꝫ vnū cū altero se tenebit. ⁊ iō opꝫ vt in loco valde mūdo ⁊ qeto hec duo metalla adinuicē vniaī. qn̄ aūt modo debito sic vniunī inseparabilis fit vnio. ita ꝙ ab inuicē nō ꝑnt vlteri⁹ separi.

Capitulū quintū

De auricalco

a Auricalcū vt dicit Isi. est dictuꝫ. eo ꝙ cum sit es siue cuprum desplendet supficialiter sicut aurū es enī greco sermone calcū vocaī. Auricalcū itaqꝫ habet ⁊ duriciē eris siue cupri. ex mixtione aūt eris ⁊ stanni ⁊ auripigmenti ⁊ quibusdā alijs medicaminibus ꝑduciī in igne ad colorē auri vt dicit Isi. Colorē itaqꝫ habet auri ⁊ similitudinē sed non valorē. vasa etiā ductili generis artificialia ⁊ pulcra in sui nouitate auri spēm ꝓtendētia ex auricalco ꝑparaī. sed paulatim a fulgore primo hebetanī ⁊ ꝗsi rubiginanī. ⁊ sic tā colore ꝗꝫ odore cupreo sua materialē originē ꝓte

statur. In istis vasis cibaria ꝛ vina diu
tius reseruata saporem horribilem con/
trahunt ex eris vicio ꝛ odore. collíria ta
men que oculoꝝ sunt medicamina i eis
vtiliter reseruātur. ꝛ ex eris fortitudine
acuūtur. vt di. Plat.

Capitulū sextum

De auripigmēto

Auripigmentū est vena terre siue
a genus lapidis scissilis et fragilis
auri speciem ptendēs in colore ꝛ
vocatur alio nomine lapis arsenic⁹. Et
est duplex. s. rubeus ꝛ citrinus. ꝛ habet
sm Dyas. naturā sulphuris calefacien
di ꝛ desiccandi. qui si apponaꝛ eri ipm in
album transmutat ꝛ omnia corpa metal
lina pter aurū exurit ꝛ deuastat. vt dicit
Dyas. sm Plat. aūt auripigmentū cali/
dum est ꝛ siccū in quarto gradu. ꝛ est ve
na terre. ꝛ duplex spēs rubrum scz ꝛ citri
nū. citrinū aūt cōpetit medicine. hꝫ autē
virtutē dissoluēdi attrahēdi ꝛ mūdificā
di. vnde valet asmaticis ꝛ malū anhelitū
habentib⁹ ex humiditate si inclinato ca/
pite fum⁹ eius recipiaꝛ. Ex auripigmen
to fit psilotraciū id est vngentū depila/
toriū vt pili faciliter amoueanꝛ qn̄ coq/
tur cū calce viua. Ualet etiā ꝯtra serpi/
ginē ꝛ impetiginē. si loc⁹ cum ia pone ꝛ au
ripigmento leniter inungaꝛ. sed statim
locus inunctus abluaꝛ. qꝛ si vngentū ta
le ibi diu maneret bonā carnē sicut ꝛ ma
lam corroderet ꝛ excoriaret. naturā enī
habet incisiuā ꝛ corrosiuā. vngues etiaꝫ
deturpatos et deformes facit cadere vt
crescant meliores. vt di. Plat.

Capitulum septi/mum

De argento

Argentū a greca appellatione vt
a dicit Isi. est dictū. nam argiron
argentū vocant cui mirū in mo
dum accidit q cū sit candidū impressum
corpori lineas nigras. vt dicit Isi. red/
dit. In eius cōpositione sunt viuū argē/
tum ꝛ sulphur album. plus aūt est ibi de
aereo ꝛ aqueo ꝛ argētouiuo q̄ʒ sulphuris
ꝛ ideo nō est tāti pōderis sicut auꝝ. vt di
cit Richard⁹ rufus. Est aūt argentū du/
plex scz simplex ꝛ cōpositū. simplex autē
est liquidū ꝛ vocaꝛ argentūuiuū. cōposi/
tum aūt argentū solidū. compositū ex ar/
gentouiuo puro ꝛ sulphure albo nō vren
te. vt dicit Aresto.

Capitulū octauū

De argentouiuo

Argentū aūt viuuꝫ est substātia
a aquea mixta cuꝫ subtili terreno
forti admixtione ꝛ indissolubi/
li. ꝛ habet hoc ex magna siccitate terrea q̄
nō liquescit in supficie plana. ꝛ ideo nō
adheret sicut id qḋ est aquosuꝫ. Est aūt
eius substātia alba ex claritate aq̄ subti/
lis ꝛ ex albedine terre bn̄ subtiliate ꝛ di/
geste. habet etiā albedinē ex admixtōne
eris cū pdictis. Habet aūt argētūuiuuꝫ
hoc sibi naturaliter ꝓpriū q nō coagulaꝛ
per se sine sulphure sed cū sulphure ꝛ cū
plūbi substātia ꝯgelaꝛ. Ideo dr ibidē q
argentūuiuū ꝛ sulphur sunt elemētū. i.
materia ꝛ principiū oīm liquabiliū. s. me
talloꝝ. hec ola dicunꝛ in li. metꝫ. ex pſte ꝛ
etiā aric⁹. sic exponiꝛ. Argentū itaqꝫ vi/
uū oīm metalloꝝ dr esse principiū. ꝛ iō
respectu eoꝝ ē simplex elemētū. De sua
aūt virtute ꝛ natura diuersi diuersa po/
suerūt. quid aūt de hoc sentiāt medici pa
tere pōt p hec vba. argētū inqt Plat. vi/
uū. calidū dr esse ꝛ humidū in gradu qr
to. q̄uis a q̄busdā iudiceꝛ frigidū ꝛ in eo
dē gradu. ꝛ q sit calidū ondiꝛ p effectuꝫ.
eo q dissoluit penetrat et incidit. sed qꝛ
actualiter sentiꝛ multū frigidū. abusiue
frigidū iudicaꝛ. Ex aūt aliq̄ dicit argen
tūuiuū ex quadā vena terre p excoctōeꝫ
fieri falsuꝫ eē pꝫ eo q p calorē ignis faci
lime i fumū extenuaꝛ. sed a terra gigniꝛ
ꝛ q̄si aq̄ pfluēs pcreaꝛ. diutissime etiā i
vase frigido ꝛ solido cōseruaꝛ. tāta autē
ipsi⁹ est coherētia et fortitudo q nulli rei
pōt admisceri nisi primit⁹ extiguaꝛ. exti/
guiꝛ aūt cū saliua qn̄ cū ea fricaꝛ. ꝛ maxi
me qn̄ cinis salue addiꝛ ꝛ maxie quādo
puluis ossis sepie sociaꝛ. est aūt argentū
uiuū de facili in fumū euaporatuū ꝛ reso
lutiuū. cui⁹ fumus maxie obest astātib⁹
inducit ei palisim ꝛ tremorem relaxādo
neruos ꝛ remolliēdo. ore acceptū s auri

imissũ occidit mēbra pfodiēdo. circa qđ piculũ maxime valet lac caprinũ i qūti tate maxima epotatũ cũ ɔtinuo motu patientis. Ad idez spēaliter valet ꝺeco ctio vini cũ absinthio et ysopo. Huc usq3 plat. Dicit aũt argentũ viuũ eo ꝙ inci dat materias in q̄s mittit. vt dic̄ Isi. li. xvi. vbi etiā h subiūgit h inq̄t ē liq̄dũ q2 pcurrit. Inuenit aũt spēalit i fornacib argentarijs guttaꝝ ɔcretōe. terris vel fe ctis inherēs. sepe eñ i vetustissimo ster cor cloacaꝝ vel puteoꝝ limo inuenit. fit et ex minio imposito ɔcule ferree pate na testea supposita. ꝺ3 aũt vasculũ cir cũlitũ circũdari carbonib. ⁊ tũc argen tũ viuũ distillabit sine eo h argento nec3 auꝝ nec3 es inaurari pōt. Tāte aũt vir tutis est vt si sup sextariũ argēti viui cē tenariũ saxũ supponas oneri statim re sistit. si vo auri scrupulũ supposueris le uitatē ei i se stati rapit. Ex quo p3 ñ pon dus eē sed naturā cui cedit. Potui datũ interficit pōderis cā. Seruat aũt meli i vasis vitreis. nā ceteras materias perfo rat ⁊ corrodit. Huc usq3 Isi. li. xvi. c. de metallis. Argentũ ḡ est albũ claꝝ sonoꝝ purũ ductilitatis hñs multũ. min tñ ꝙ auꝝ. Balsami potissime ɔseruatiuũ. vtu tis in iaspide iuuatiuũ. Maiorē eñi vtu tē habet iaspis in argēto ꝙ3 in auro vt ꝺ2 in lapid. liquabile ⁊ in igne resolutiuũ ⁊ liquefactiuũ. colorē habet igneũ rubeũ. infrigidatũ vero iteꝝ efficitur solidũ at q3 durũ. ⁊ q̄uis grossiũ sit ⁊ materiale respectu auri. tñ post aurũ in valore ⁊ p cio obtinet inter metalla principatum. Est et medicinale ⁊ multaꝝ egritudinũ curatiuũ. nā eius scoria siue spuma vul nera sanat atq3 replet. ⁊ carnes supfluas in eis crescere nō pmittit. cicatricē in ducit sordes corpis mūdificat. cauteriũ a fetore custodit. ɔfortat fluxibilia mem bra ⁊ ɔstringit. ex ɔtactu terre rubiginē cōtrahit. sed ex arene ⁊ salis cōfricatōe colorē pristinũ recipit ⁊ resumit.

Capitulũ nonum

De adamante

Adamas est lapis indicus paru ⁊ indecor ferrugineũ hñs colo rem ⁊ splendorē cristallinũ nũq3 tamen vltra magnitudinē nuclei auellane ē re pert. hic nulli cedit materie nec ferro ꝙ dem nec igni. nec vnq3 incalescit. vnde a grecis vis indomita appellatur. sed cũ sit inuict ferro ignis ɔtēptor. tũ puur san guine hircino calido ⁊ recēti. c fragmē tis sculptores in signādis gēmis ⁊ pforā dis vtũtur. Hic dissidet i hoc a magnete q2 posit adamas iuxta ferrũ nō patit il lud attrahi a magnete imo retrahit per quādā violētiā ferrũ a magnete lapide sic attractũ. ꝺ2 hic lapis more electri ve nena depēdere. met varios expellere ⁊ maleficis artib obuiare. Huc usq3 Isi. li. xvi. c. de cristallis. Hic lapis fm Dyas. gēma recōciliatōnis ꝺ2 ⁊ amoris. quia si mulier a viro suo fuerit digressa. p vtu tē adamātis in viri grām facili reuocat. Adhuc dicit idē ꝙ si ver adamas capiti dormiētis mulieris supponat cauti scire poterit marit ei an sit casta. nā si fuerit casta dormiēdo āplecti cogit vi lapidis maritũ suũ si vero fuerit infidelis ab eo subito resilit ⁊ velut lapidis pñtia iā indi gna subito de lecto cadit. Virt etiā hui lapidis ē. vt di. Dyas. ꝙ cũ in lacerto si nistro gestat valet ꝯ hostes ꝯ insaniā. ri xas ⁊ iurgia. ꝯ incubos ⁊ fantasmata. cō tra varia somnia ⁊ venena.

Capitulũ decimũ

De ametisto

Ametistus lapis est indicus ꝙ in ter gemmas purpureas obtinet principatũ. vt dicat Isi. Est aũt amestitus colore purpureo ⁊ violaceo p mixtus quasi rosa nitēs ⁊ leuiter fundēs quasdā flamulas ⁊ emittens. Isi. Alte rum eius genus descēdit ad iacinctũ nō ex toto igneũ sed vini colorē habens. Et sunt species eius quinq3 Isi. Sed vt di cit Dyas. purpureus nobilior est ⁊ alijs vtilior. nam vtus eius contra ebrietatē est ⁊ facit vigilem ⁊ malā repellit cogita tionem ⁊ bonũ confert intellectũ ⁊ inest ei mollicies ad sculpendũ.

Capitulum vnde cimum

De achate

a Chates est gemma nigra habẽs albas venas. et dicitur achates a flumine eiusdem nominis exi/stentis in sicilia iuxta quod est gẽma p/mitus inuenta. vt dicit Isi. modo autẽ in pluribꝫ regionibꝫ inuenitur. Est aũt quoddã genus creticũ. vt dicit dyas. cuꝫ venis ceruleis Aliud genus est indicum variũ cum guttis sanguineis primũ enĩ genus. vt Isi. dicit creditur valere ma/gicis artibus nam ipa tempestates con/uertũt. sistunt flumina sicut dicit. Idẽ etiam genus vtile est fm Dyas. ad regũ formas et simulacra monstrãda somnio/rum. Creticũ autẽ genus mutat picula gratũ facit et placentẽ et psuasorẽ et facun/dum et vires confert. tercium genus scꝫ indicum visum fouet contra sitim pro/dest. contra venenũ valet. et accensio eius odorifera est. vt dicit Dyas.

Capitulũ duode/cimum

De alectone

a Beston archadie est lapis fer/rei coloris ab igne nomen sorti/tus. eo qꝫ semel accensus nunqꝫ extinguatur. de quo fabricatum est illud mechanicũ de quo gentiles capti sacrile/gio mirabãtur. In quodã enĩ templo ve/neris erat factũ candelabrũ in quo erat lucerna sic ardens vt nulla tempestate et nullo ymbre extingui posset. vt dicit Isi/dorus li. xvi. in ca. de gẽmis.

Capitulum XIII

De absicto

a Bsictus est gemma nigra ponde/rosa distincta venis rubentibus hec calefacta igni septem diebꝫ calorem tenet. vt dicit Isidorꝰ ca. de ni/gris gemmis.

Capitulum XIIII

De alabandina

a Labandina est gemma dicta ab alabanda regione asie cuius co/lor similis est calcedonio sed ra/rior. vt dicit Isidorꝰ ca. de cristallis. fm Dyas. autẽ alabandina est gemma cla/ra et subrufa vt sardius cuꝰ virtus ẽ san/guinem puocare et augmentare.

Capitulum XV

De argirite

a Rgirites est gemma argento si/milis habẽs stigmata aurea. cui similis est in colore andromaya Est enim lapis cuius color argenteus est. vt dicit Isidorus. cui est forma qua/drangula sicut tessere et fortitudo sicut adamãtis. huic putant magi nomẽ im/positum ab eo qꝫ animorꝫ impetus vel ira/cundias creditur refrenare. vt dic. Isid. ca. de gemmis aureis.

Capitulum XVI

De astrione

a Strion est gemma indica cri/stallo propinqua in cuiꝰ cẽtro lu/cet stella fulgore lune plene. sic aũt dr ab astris. eo qꝫ eis opposita fulgo/rem rapit Isi. de cristallis.

Capitulum XVII

De allectoria

a Llectoria siue allectorius est la/pis qui inuenitur in ventriculis gallinaceis. cristallo obscuro si/milis cuius vltima magnitudo est ad fa/be quantitatem. hic in certamine fm ma/gos creditur reddere homines insupera/biles et inuictos. vt dicitur i lapid. De hac gemma di. dyas. allectorius lapis ex/citat venerẽ gratũ facit et constantẽ ac vi/ctorem discretũ et oratorẽ amicos refor/mat et reprimit in ore sitim.

Capitulũ XVIII

De asterite

a Sterites est gemma candida in/clusam cõtinens lucem sicut stel/la intus ambulantem redditqꝫ solis radios candidantes.

Capitulum XIX

De amatide

a Matides est lapis vel gemma a qua si vestis fuerit contacta cõ/tra ignem resistit. et si igni impo/natur nõ ardebit. sed splendore accepto

nitidior apparebit. et est similis alumi/
ni sciffili. omnibus magorum maleficijs
obuians et resistens. vt dicit Isidorus
libro.vij.ca.x.

Capitulum vicesimum De bitumine

Bitumen est terra a gleba limo/
b| sa z viscosa in locis precipue pa/
lustribus generata. Est aut sm
Isid.li.xvi.ca.ij. qda terra glutinosa q
iuxta lacu asphalti in iudea repitur. c9
natura est ardens z igni congnata. z est ta
te tenacitatis q nec aqua nec ferro rum/
pitur. sed solu sanguine menstruali. Est
aut vtilis ad nauiu copaginatone. de hoc
bitumine dr in Plat. asphalti. i. bitume
iudaicu calidu et siccu in tercio gradu. z
est terra nigri coloris et ponderosa z fe/
tida. et est terra vt dicut aliqui de spuma
maris mortui generata et ad modu ter/
re indurata. hz aut virtute attrahedi co
solidandi et consumedi. et multu valet ad
vulnera z vlcera consolidanda si pulueri/
zef. z sic vulneri supponaf. z si vuln9 fue
rit multu longu z latu. Valet etia ad pas
siones matricis spualia copmetis. si po
naf sup carbones. z fumus eius q est fe/
tidus sup os z nares ptrahaf. Valet in/
sup fleumatic somnoletis litargicis. q a
fleuma de capite multum purgat. vt di/
cit Plat.

Capitulum vicesimumprimu. De berillo.

b Erillus est lapis indicus in vi/
riditate silis smaragdo sed cum
pallore. Polif ab indis in sexagulas for
mas vt coloris hebetudo repcussu an/
gulor exalcef. aliter aut politus non ha
bet fulgore. Genera aut eius sut decem vt
dic Isid. c. de viridib gemmis. vbi etia
statim subditur. Crisoberillus spes. s. e
berilli. cuius palida viriditas in aureu
colorez resplēdet z hunc etia india mit/
tit nobis Berilli virtutes discribit vdas.
dicens Inter berillos qui magis pallet
melior est. virtus eius ptra pricula hosti
um et ptra lites inuictu reddit et mite.
ingenium bonum adhibet. valet cotra
vicia epatis contra suspiria z eructatio
nes. humidos oculos sanat. manum ge/
stantis exurit si solis radio opponatur.
hominem magnificat z amorem coiun/
git coniugalem.

Capitulum vicesimusecundu De calculo

Calculus est lapillus terre admi
c xtus rotundus atq durissimus
purus z ex omni parte lenissim9
atq planus. dictus autem est calculus
eo q sine molestia sui breuitate z plani/
cie a pedibus coculcetur. cui contrarius
est scrupulus. lapillus scilicet asperim9
et minutus qui si inter pedem z calceuz
inciderit valde nocet. hic et saxa dicun/
tur scrupea id est aspera atq dura. vt di
cit Isidorus libro. xv. c. iij. sepe autē la/
pillus in corpore animalis ex calidis et
viscosis humoribus nunc in vesica nunc
in renibus generatur. vt dicit Constan.
quere supra libro. vij. de passionibus re
num. ca. de calculo.

Capitulum vicesimutertiu De cote

Cos est lapis sic dictus eo q fer
c rum ad incidendum acuat cotis
enim greco sermone incisio dici
tur. vt dicit Isidor9. Et ex his alie aqua
rie sunt. alie oleo indigent in acuendo
sed oleum lenem. aqua vero aciem acer/
rimam reddit. vt dicit Isidor9 libro eo/
dem. c. iij. hoc autem cotis propriu habet
q in hoc q acuendo alteri seruit. paula/
tim se consumit. vt dicit Grego. puluis
vero eius ab ipsius substantia resolutus
congruit medicine virtute habet desicca/
tiuam repcussiua. z sanguinis restricti/
uam. vt dicit Constan.

Capitulum vicesimuquartu De calce

Calx est lapis adustus ex cui9 ad/
c mixtione cum arena et aqua fit
cementuz. Est autem calx dicta
viua. vt dicit Isidorus. quia dum sit ta
ctu frigida. intus tamen in occulto fer/
uentem habet naturam vel cotinet igne.

Unde ꝛ ꝑfusa aqua statim ignis erumpit latens. Cuius natura aliquod mirũ habet. postq̃ꝫ non arserit aquis incenditur. quibus solet ignis extingui. oleo vero extinguitur quo solet ignis accendi. Usus est fabrice necessarius nam lapis lapidi non potest herere fortius, nisi calce sit coniunctus. Calcis autem que fit ex lapide albo ꝛ duro melior ē structuris Ex molli vero utilior est in tectis. Hec usq; Isidorus libro. xvi. ca. iij. Calx autem ſm Plat. calida est ꝛ sicca in quarto gradu. que mixta cum oleo pustulas et vulnera putrida iuuat ꝛ incisiones bene consolidat. carnem supfluam corrodit nec i vulnere crescere pmittit. Calx viua cum auripigmento ꝛ aqua ad modum pultis decocta pilos cadere facit. quia suo acumine poros aperit. vt dicit Constant. et Plat.

Capitulum XXV

De cemento

Cementũ est calcis et arene cum aqua tempate ꝯiunctio ꝛ mixtura que ad lapides coniũgendos ꝛ parietes liniendos ꝛ dealbandos summe est necessaria. In picturis ꝛ colorib9 parietũ primũ stramentũ ꝛ precipuũ est cementũ. Melius aũt adheret parieti humefacto. ꝛ maxime si fuerit de plastro siue gipso. nam vt dicit Isidor9. gipsum calcis est cognatũ. Optimũ aũt omniũ lapidum est de lapide speculari factũ cementũ. qui lapis transluc et sicut vitruꝫ et multum scissibilis in tenues crustas vt dicit Isido. ꝛ est idem quod plastruꝫ quod i greco dicitur gipsum. sed in teutonico speretalonũ nũcupatur.

Capitulum XXVI

De carbunculo

Carbunculus lapis est preciosissimus sic dictus quia vt carbo est ignitus. cuius fulgor nec nocte vincitur. lucet enim in tenebris adeo vt flamas ad oculos vibret. Genera eius sunt duodecim. sed prestantiores sunt q̃ fulgent ꝛ emittunt radios sicut ignis. vt dicit Isido. libro. xvi. ca. xiiij. Ibidē subditur. Carbũcul9 grece antrax dr. gignitur in libia apud trogoditas. Inter has duodecim species ꝑcellit antracites qui ignei est caloris. sed candida vena ꝑcinctus. cuius est propriũ ꝙ proiectus in ignem velut inter mortuos carbones extinguitur. sed aqua perfusus exardescit. Alia est species carbũculi noīe scandasitrus a loco indie vbi inuenit̃ sic dictus. in cui9 specie velut intra lucidos ignes apparent quedã gutte quasi auree. ꝛ hec gemma est pcij incompabilis respectu aliaꝝ. Alia est species que lignes appellat̃ a lucernarũ fragrãtia sic dicta. ꝛ hanc gemmam remissum carbũculũ dicũt. Et est duplex. vna que vt purpura radiat. altera velut coccinei coloris seu rubõris. hec a sole vel tactu digitoꝝ calefacta paleas ꝛ cartaꝝ folia ad se rape dicit̃ sculptũtis resistit. si ꝯo aliquãdo sculpta fuerit dũ signa in cera imprimit quasi quodã animalis morsu partē cere secũ tollit. vt dicit Isido. ibidem. Ad speciem carbũculi reducitur balagius qui rubeus est ꝛ plucidus. vt dicit Dyas. ꝛ dicitur ꝙ hec species carbũculi in vena saphiri inuenit̃. ꝛ ideo ex vicinitate saphiri quandam nebulam ad modũ fauille circa ignem balagius contrahit que circa eius superficiem se diffundit. ꝛ hoc patꝫ sensibiliter si diligentius cōtempletur.

Capitulũ. XXVII.

De crisopasso

Crisopassus est lapis ethiopic9 quem lux celat. ꝛ prodit obscuritas. de nocte enim est igneus de die vero aureus. vt dicit Isid. ibidē. In die enĩ quasi euanescens ꝛ fulgorē emittens quasi aurũ expallescit. Est autem alia species crisopassi quã india nutrit. hic crisopassus similis est prassio i colore siue porro. ꝛ respergitur quibusdã guttis aureis. vt dicitur in lapid.

Capitulũ XXVIII

De calcedonio

Calcedonius est lapis pallidus et hebetem pretendens colorem quasi medium inter berillum et

facincti. vt dicitur in lapidario. Nasci tur autē apud nasamos vt ferunt diuino ymbre. et inuenitur ad repercussium lune plene. vt dicit Isi. li. xvi. Nō inuenitur nisi tricolor. vt dicit lapid. Omnia eius genera sculpture resiliūt. calefact' paleam attrahit Isido. Hic lapis perforatus et portatus facit vincere causas. et valet contra illusiones demonū et virtutes conseruat. vt dicit Dyas.

Capitulum XXIX

De crisolito

Crisolitus est lapis et ethiopic' et vt aurum lucens. et vt ignis scintillans mari in colore est similis declinans ad virorē in auro positus et in sinistro lacerto gestatus dicitur terrere demones et fugare iuuat contra timores nocturnos. et melancoliā minuit aut depellit et cōfortat intellectū. vt dicit dyas. Crisoliti quedā species est crisolimphis cuius color de die aureus. de nocte vero igneus iudicatur. Est et alia species crisoliti que dicitur crisolētus colore aureus eius aspectus de mane pulcrior ē. deinde hebetatur eius color. et est ignis capacissimus. qui si iuxta ignē fuerit citius inflāmat. vt di. Isi. li. xv. c. de gēmis aureis.

Capitulum XXX

De celidonio

Celidonius lapis est modic' tamen preciosus. Huius due sunt species. scilicet niger et rufus. de ventre hyrūdinis extrahitur. parui quidem sunt et deformes sed in virtutibus non sunt maioribus impares. imo multis alijs sunt maiores. Valet enim rufus contra lunaticam passionem et contra insaniam et antiquū languorē. facundū facit et gratum et placentē. Niger vero valet contra noxios humores et febres et iras. et lotus aqua sanat oculos. hec omnia dicuntur in lapidario.

Capitulū XXXI

De cristallo

Cristallus lapis est relucens clarus et colore aquosus crediturq; q nix vel glacies per multorū annorum spacia indurata. vnde et nomen ei greci dederunt. gignitur in asia et cipro. maxime in septētrionalib; alpibus vbi in estate sol feruentissimus inuenitur. et ideo quia annosa et diuturna est ibi glacies ideo speciē reddit hācque cristallus nominatur. Hic si fuerit oppositus solis radijs adeo capit flamam vt aridis fungis ignem prebeat. Usus eius ad pocula destinatur. nihil aliud operatur q̄ frigidum facere potest. hucusq; Isido. li. xvi. c. xiij. de cristallo aūt dicit Dyas. cristallus nō vi frigoris tantū. sed vi magis terrestreitatis in lapidē induratur. color autē illius glaciei est similis. hui' virtus est contra sitim et ardorē qui tritus melle et potatus lacte replet vbera. si ex causa calida lac prius sit amissum. Et etiā sumpt' in potu valet contra colicam passionem et viscerū. si nō assit cōstipatio. Lapis est luci puius. vnde literas et alia que in eo ponūtur manifestat. Qualiter ex aqua materialiter fiat cristallus. dicit grego. super primū Ezechiel. habet inquit aqua ex se fluiditatē. sed per frigoris vehementiam in cristallū cōuertitur firmitatem. vnde in Eccliast. scribitur. Flauit ventus aquilo et cōgelauit cristallū zc. Et hui' assignat Arest. rationē in li. meth. ibi. lapidea de substantijs mineralib; materialiter sunt aqua. vt dicit Richardus rufus lapides mineraliū sunt de aqua. sed tamen quia habent de terrea siccitate plus q̄ liquabilia. ideo non cōgelantur solo frigore aquoso sed etiam terrea siccitate que permutat aquosum terreū in vitreum quando super aquā dominat et vincit frigiditas supducta. ex quo patet q vera ē ratio grego. et eccl. qui dicūt q ex aqua potest cristallus generari.

Capitulū XXXII

De ceraunio

Ceraunī' est lapis cristallo similis ceruleo colore infect' et ē apd germaniā. alter est hyspanic' rutilās vt flāma. hi cadūt de locis tonitrui et dicūt cōtra fulgur opitulari. vt di. ysi. ibidē. Idē in lapidario vbi dr. Cū tonat

horrendū cū fulminat igne' et ḡr. Nubibus illisus celo cadit iste lapillus. Qui caste gerit hūc a fulmīe non ferief. Nec dom' aut ville qbꝫ affuerit lapis ille. virtus vtriusqꝫ ē ad plia ⁊ cās vincendas. ⁊ valēt ad dulces somnos. vt dicif ibidē.

Capitulum tricesimūtertiū De corallo

Corallus nascitur in mari rubro
c et q̄zdiu tegitur aquis lignū est. sed statim quādo extrahitur ⁊ tāgitur aere in lapidē induratur. Sūt aūt rami eius sub aqua candidi ⁊ molles. extracti cū retibus rubescūt ⁊ lapidificantur. vt dicit Isi. c. de rubris gēmis. Et sequitur ibidē quantū apud nos p̄ciosa ē indica margarita. tanto p̄ciosior ē corallus apud indos. hunc magi dicūt resistere contra fulmē. Isi. Idem dicif i lapid. Ipsius ē vt ait zoroastes mira potestas Fulmina tiphones tempestatesqꝫ repellit A quocunqꝫ geraf. Est aūt duplex. albꝫ ⁊ rufus ⁊ nunq̄ꝫ vltra semipedē longior inuenif. rufus maxime valet ꝯtra omnē fluxū sanguinis. ꝯtra epilenciā ⁊ contra dyabolica et varia monstra. multiplicat fruct' ⁊ expedit fines ⁊ pricipia negocioꝝ

Capitulum tricesimūquartū De corneolo

Corneolus lapis est rufus ⁊ ob
c scurus vtilis tamē est ⁊ p̄ciosus qui in collo suspensus vel in digito portatus. In disceptando surgentes mitigat iras. Sanguis ex membro sistit quēcūqꝫ fluorē. Precipue talē patitur si femina fluxū. vt dicitur in lapid.

Capitulum tricesimūquintū De dyonisio

Dionisius lapis est niger vel fu
d scus rubētibus venis sparsus vocatur autem ita q̄ꝫ si aqua mixt' conteratur vinum al's nimium flagrat. et tamen quod in illo mirum est ebrietati resistit. vt dicit Isido. libro. xvi.

Capitulum tricesimūsextum De diadoco

Diadocos lapis est pallidus lu
d cens vt berillus. ⁊ est aptus ad responsa a demonibus obtinenda. excitat enim demones ⁊ fantasmata. ⁊ si defuncto quis forsan applicet illum protinus asseritur solitas amittere vires. Nam sacer hic lapis est. ⁊ que mors sternit abhorret. sicut dicitur in lapidario.

Capitulum tricesimūseptimum De ere

Es a splendore aeris est vocatū
e vt dicit Isido. Apud antiquos enim anteq̄ꝫ ferri cognitus fuit vsus. ere primi p̄scindebant terrā ⁊ belli certamina pagebant. tunc aurū et argentum reijciebant. nunc vero auruꝫ in summo honore est. Sic voluēda etas cōmutat tempa rerū. verba sunt Isido. libro. xvi. Idem autē es est ⁊ cuprū. quia vtrūqꝫ ex eodem lapide p̄ decoctionem ignis resoluitur. Lapis eni colore ignis resolutus in es cōuertitur. Job. xxviij. Cōponitur aūt es siue cuprū sicut ⁊ alia metalla ex sulphure ⁊ argētouiuo. sed h̄ accidit quādo plus est de sulphure q̄ꝫ de argētouiuo. ⁊ sulphur est terreū ⁊ nō purum rubeū habens colorē adurentē. Argentū vo viuū mediocre nec nimis grossuꝫ nec nimis subtile. et ex tali ꝯmixtione es generaf. sicut di. Arest. Sicut aūt dicit Isi. ca. de ere. Es si fuerit admixtū cū alijs metallis colorē mutat pariter ⁊ virtutem. vt patet in auricalco ⁊ in ere corinthio. q2 cū diuersis metallis est ꝯiunctum. vnde quoddā est albū ad nitorē argēti accedēs. aliud fuscū spēm auri exprimēs. terciū in quo cūctoꝝ ē tempies Est ⁊ aliud gen' eris qd d2 coronariū qd scꝫ ex ductili ere in laminas attenuaf ⁊ felle tauri tingif. spēm auri p̄tēdit in coronis histrionū. vñ ⁊ coronariū est vocatū Es aūt qd ductile ē ⁊ malleo p̄ducif regulare appellaf. ecōtra fusile qd tantum fundif. sed qd fusile ē sub malleo fragile est. quādo aūt es bñ purgaf ⁊ ab omnibus vicijs excoquif ductile efficif ⁊ regulare. Omne aūt es in frigore magno melius fundif. Es celeri' rubiginē contrahit nisi oleo pungaf Itē int' oīa metalla

est vocalissimum et maxime potestatis. Ducusque Ysido. libro. xvi. maxime conuenit usui tubarum et campanarum propter suam sonoritatem et durabilitatem. lapis unde excoquitur est maxime dulciciei et compactionis. unde non facile frangitur nisi prius lupe igne fortissimo exuratur. Octies autem vel nonies comburitur antequam extrahatur perfecte de lapide et purgetur sicut mihi sepius certissime asseruerunt in loco ubi foditur eris purgatores. Uasa enea rubiginosa sunt et eruginosa. nisi sepius arena aspera confricentur. Olfactu etiam et gustu sunt abominabilia. nisi cum stanno sint linita. Es etiam si sine stanno fuerit de facili uritur et crematur. ut dicit Ysi. ca. de stanno. Es vero exustum et puluerisatum. ut dicitur in plat. habet virtutem dissoluendi et consumendi et extenuandi et humores noxios expurgandi. vulnera sanat. caliginem oculorum purgat. carnes superfluas corrodit et ulterius crescere non permittit. ut dicit Plat. et etiam Dyas.

Capitulum tricesimumoctauum De electro.

Electrum est vocatum. eo quod ad solis radium auro clarius luceat et argento. nam sol a poetis electron dicitur. Efficacius autem est hoc metallum omnibus metallis et nobilius. Huius tria sunt genera vnum quod ex pino arbore fluit quod sucinum dicitur. quando enim primo fluit de arbore est liquidum gummi sed post induratur calore vel frigore in duriciem lapidis perspicui ut cristalli. Alterum genus metallum dicitur quod naturaliter inuenitur et in precio habetur. Tertium fit de tribus precijs auri et vna argenti. electrum vero quod naturale est illius est nature ut in conuiuio ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat et venenum probat. nam si eo infundas stridorem edit et in colores varios in modum arcus celestis se mutare subito consueuit. Ducusque Ysi. li. xv. de metallis vlt. De electro autem artificiali dicitur sup Ezech. dum aurum, inquit greg. miscetur cum argento. argentum ad claritatem crescit. aurum autem cum claritate argenti temperatum virtutem suam non perdit sed tantummodo quo ad decorem coadmixti argenti aliquantulum expallescit. Electrum etiam verum a quibusdam arpago dicitur. eo quod attritu digitorum accepta caloris gratia omnia folia et paleas et vestimentorum fimbrias rapiat et attrahat. sicut magnes ferrum. ut dicit Ysid. libro. xvi. ca. de vitreis gemmis. De facili autem quocumque modo homo voluerit recipit colorem et tincturam. Unde de radice auense et conchilio de facili inficitur ut dicit idem ibidem.

Capitulum tricesimumnonum De echite

Echites lapis est indicus et persicus qui in litoribus occeani in sinu tam indici maris quam persici inuenitur. Est autem lapis colore puniceo sicut dicitur in lapidario. et est duplex. ut dicit Ysi. scilicet masculus et femina. unde et bini semper in nidis aquilarum inueniuntur nec sine his parere potest aquila. et ideo aquila istos seruat in nido suo. Horum masculus durus est et similis galle et subrutilans femineus vero mollis est. et hi lapilli alligati parienti faciunt partus celeritatem. et etiam faciunt aliquando abortiri si nimis diu ibi dimittuntur. et aliquid excidit vulue nisi cito a parturientibus auferantur. ut dicit Ysi. li. xvi. c. iiij. Hic etiam lapis more pregnantis alium lapidem in se tenet clausum. ut dicit Dyas. et in lapidario dicitur. Continet hic alium pregnantis more lapillum. Eius virtus est conferre sobrietatem. diuicias auget et amorem et facit victorem et fauorabilem et caducorum prohibet casum. si de veneni fraude quis suspectus fuerit si de fuerit hic lapis sub cibo eius positus cibum deglutire non permittit. quod si lapis subtractus fuerit cibum deglutire non tardabit.

Capitulum quadragesimum De emathite

Emathites lapis est rufus ferrugineus affricus et indicus ac arabicus. sic dictus eo quod cruore resolutus in colorem sanguineum mox erumpit ut dicit Ysi. valet contra vesice fluxum et oculorum dolores. contra venenum et serpentis

morsum et ventris fluxũ omnẽ sanguinẽ stringit ⁊ maxime muliebrẽ ⁊ gingiuarũ vt dicit Dyas. In plat. aũt dicitur frigide ⁊ sicce esse cõplexionis ⁊ habet virtutẽ cõstringẽdi fluxũ sanguinis. dicitur aũt ab emath qđ est sanguis ⁊ thites qđ est sistotis. vnde valet emoptoicis id est sanguinem vomentibus ⁊ dissentericis singulare ꝑficium est.

Capitulũ quadragesimũprimũ De elitropia

Elitropia gemma est viridis cũ guttis puniceis venis sanguineis suꝑspsa. Et est sic dicta ab effectu. qꝛ si ponit in aqua radijs solis opposita ebullire facit ⁊ aquã in vase positã reloluit in nebulã. ⁊ post paululũ resoluitur in guttulas pluuiales. Hec eadẽ etiã gẽma videtur posse facere mira. nã posita in pelui in aqua clara radios solis mutat. et ex aeris repcussione obũbrare videtur radioꝝ solariũ claritatẽ ⁊ quendam inducere in aere sanguineũ colorem ac si sol ex interpositõe corpis lunaris ad solẽ eclipticas pati tenebras videatur. Et ideo qꝛ illa videtur solis posse mutare claritatẽ. elitropia. i. solis auersio nũcupatur. ⁊ hoc expsse dicit Isi. ⁊ Dyas. in lapidario dicitur. Ex re nomen habens est elitropia gẽma. Que solis radijs in aqua subiecto vacillo. Sanguineũ reddit mutato lumine solẽ. Eclipsimqꝫ noua terris effundere cogit ⁊c. Et di. Isi. ꝙ ita manifestat incantatorũ stulticiã ⁊ magoꝝ ꝗ in suis ꝓdigijs gloriãtur. Illudunt eni hoim aspectibꝫ in his que opantur sicut facit gẽma supradicta de qua exemplificãdo dicit ꝙ herba eiusdẽ nominis cũ quibusdã incantationibꝫ additis fallendo visum intuentiũ. facit portantem hominẽ nõ videri. In multis alijs est gẽma hec cõmendabilis. qꝛ sanguinẽ stringit. venena tollit. nec falli poterit ꝗ eam gesserit ⁊c.

Capitulũ quadragesimũsecundũ De enidro

Enidros paruus lapis est ⁊ modicus perpetuis distillat guttis. nec tamen liquefit omnino nec efficitur aliquo modo minor. vnde dicitur in lapid. ꝑpetui fletus lacrimis distillat enidros qui velut ex pleni fontis scaturigine manat. Et dicitur ibidem ꝙ difficile est hmõi reddere rationẽ. qꝛ si gutta defluit de lapidis substãtia. quare nõ minor efficitur vel olno liquescit si vero ros vel aliud ipm ingredit quid est ꝙ ingrediẽs nõ repellit egredientẽ. Potest tñ esse vt mihi videt ꝙ vtus lapidis cõdensat in aquã aerẽ sibi vicinũ ꝓpinquãtẽ vt iã videatur exire de substãtia lapidis qđ egreditur de substãtia aeris circũstantis.

Capitulũ quadragesimũtertiũ De epistide

Epistides est lapillus rutilans ⁊ rubicũdus. qui ex parte cordis gestatus tutum seruat. cõpescit seditiones. coercet locustas et volucres steriles nebulas ac grandines a fructibus terre. et oppositus soli ignem et radios emittit. Et si hũc lapidem in aquã feruentem proieceris cessat eius ebullitio et post modicum frigescit. vt di. Isidorus et Dyas.

Capitulũ quadragesimũquartũ De exoliceto

Exolicetos lapis est sic dict⁹. eo ꝙ. xl. coloribus est distinctus. et est paruus valde ⁊ efficit oculos intuẽtis hoĩs tremulos. in libia apud trogoditas inuenitur.

Capitulũ quadragesimũquintũ De ferro

Ferrum a feriendo est dictũ. vt dicit Isidor⁹. sua eni duricie ferit domat et concutit omnia genera metalloꝝ. quod quidẽ ꝗuis de terra originem contrahat durissimũ tamen est ⁊ solidissimũ. ⁊ ideo omnia alia feriẽdo cõprimit ⁊ dilatat. et hoc vt dicit Isi. iuxta terre genus nomen assumit. et per hoc multipliciter variatur. quia ſm hoc magis durum vel minus inuenitur. Generatur aũt ferrũ ſm Arest. ex argento viuo grosso nõ mũdo neqꝫ poroso t'reo. ⁊

sulphure grosso in cuius compositione plus est de predicto sulphure quam de argento viuo. vnde propter vsum frigidi et sicci et terrei ferrum frigidum et siccum valde durum est in suis partibus et compactum et quia minus habet in se aerei et aquei humidi quam alia metalla. ideo ad resoluendum in igne difficile est et graue ad remolliendum vt di. Ricii. Ferramenta vero cum oleo temperare mos est ne aque frigiditate nimium indurentur. vt di. Isi. ferrum ex sanguinis contactu citissime rubiginem contrahit. et dum eius substantiam subintrauerit vix recedit. vt dicit Isi. Rubigo est vicium rodens ferrum quod ei accidit vel sue substantie impuritate siue ex terre contactu et vicinitate. siue ex sanguinis siue cuiuslibet infecti aut humidi vaporis qualitate. et subdit idem. a ferro inquit sanguis humanus effunditur et de ferro se vlciscitur. quia de re nulla alia ita cito per rubiginem consumitur sicut quando humano sanguine immundatur. Cum ferro magnes concordiam habet vnde et magnes ipsum attrahit et ipsum attractum etiam mediante vase argento vel eneo ipsum sequitur eique subijcitur et obedit. Si ferrum bene politum a lumine vel aceto linitum fuerit simillimum fit eri. rubigine carebit politum ferrum. si cerusa vel medulla ceruina fuerit perlinitum Isi. Ferrum candens si in vino vel in lacte sepius extinctum fuerit ipsum vinum spleneticis et alijs morbidis medicare facit. vt di. constantinus. Ferrum etiam vt di. Isi. accensum igni nisi induretur ictibus corrumpitur. rubens in igne non est vtile ad cudendum antequam albescere incipiat vel albere. Usus ferri vtilior est homini in pluribus quam vsus auri. et quamuis plus diligatur auri species ab auaris. sine ferro enim respublica tute non agitur. quia sine eius metu securitas ab hostibus non habetur. ferro communis iusticia regitur. tuetur innocentia et improborum audacia ferri metu coercetur. sine ferro nullum fere opus mechanicum vix perficitur. nullum edificium construitur. agricultura nullatenus exercetur. Et ideo secundum Isi. est dictum ferrum eo quod farra. i. semina condant. quia sine ferro nec panis de terra acquiritur. nec etiam iam paratus panis sine ferro congrue diuiditur vt in vsum cibi ab homine assumatur. Item ferrum ferro acuitur vt di. salomon. nam confricatione mutua hebetudo ferri iterum attenuatur. et sic acuitur vt inde facilius quolibet incidatur. Scoria dicitur ferri immundicia que in igne excoquitur et est sic dicta. eo quod de ferro ignis violentia sit excussa. vt di. Isi.

Capitulum quadragesimumsextum De ferrugine

Ferrugo est limatura ferri sicut squama est illud quod euolat ex percussione ferri. et habet virtutem siccandi et attenuandi. et ideo valet contra opilationem splenis. vomitum tamen potenter excitat in tantum quod aliquando ducit ad mortem nisi puluere adamantis vel aqua in qua per noctem iacuerit eius violentia reprimatur. contra emorroidas dicitur esse puluis eius optimus. dissenteriam. i. fluxum ventris stringit. vt in Plat. Ferrugo etiam dicitur ferri rubigo et corrosio dicta a corrodendo. dicitur tamen proprie erugo ab erodendo non ab eramento. vt di. Isi. manus siquidem tangentis inficit et maculam deformem post se relinquit. quanto ferrum magis purum et politum est tanto euidentius et citius a rubigine defedatur et difficilius remouetur. Nec de facili deponitur nisi tribus modis scilicet per ignis excoctionem. vel per ferre vel per lime corrosionem. vel per collisionem lapidis et durioris arenule extersionem. hoc autem habet proprium eruginis infectio quod occasione leui reuertitur ad locum in quo semel radicatur.

Capitulum quadragesimumseptimum De gleba

Gleba est collectione pulueris est in vno glomere coadunata. vt dicit Isido. li. xvi. ca. i. Terra enim ligata gleba est. soluta vero puluis. Indurata in globum terra semen non recipit. et receptum erumpere in germen non permittit confracta vero regit semina atque nutrit; per pluuiam remollita quandam pinguedinem in se recolligit quam ad seminum productionem radicibus circumfundat. vt dicit greg. Aliquando etiam glebe naturam in se continent mineralem. et ideo ex glebis diuersarum rerum species producuntur sicut dicit greg. super illum locum Iob. xxviij. Lapideo saphiri locus eius et glebe illius auri.

Capitulũ quadragesimũoctauũ De gemma

Gemma dicitur eo ꝙ luceat istar gũmi. vt dicit Isi. gemme siqdē magnũ decorē varietate colorũ pbēt auro. Ideo aũt dicit Isiđ. dicũtur pciose. quia rare sunt atq3 care. omne eñ rarum magnũ ⁊ pciosum vocatur. sicut scriptũ est. erat sermo dei preciosus .i. rarus. Isidor' nec alicui debet videri dubium aut falsum quin sua sit virtus diuinitus insita gemmis. qr sicut dicit in lapida. Ingens est herbis virtus sed maxima gemmis. Quarũ quedā in venis terre inueniũtur ⁊ cũ metallis effodiuntur. quedā a pfundo maris euomũtur ⁊ generatōis ipsaꝝ locus ignorat ⁊ tales gēme sepe in litoribꝫ maris ⁊ fluuioꝝ glareis repiunt. quedā in corpibꝫ auiũ ⁊ reptiliũ sepi' procreant. Undecũq3 aũt gēme venerint incredibili vtute inueniuntur diuinit' insignite qñ nobiles sunt et vere. Nam vt di. Isi. ca. de gēmis aureis in quibusdā gemmarũ genēribꝫ veras a falsis discernere magna difficultas est. nam sepe ille que sunt false et sophistice veris videntur esse simillime. ita vt vix pōt vere a sophisticis dephendi. qr quidā vt dicit Isi. pro smaragdo vitrũ arte inficiunt ⁊ fallit oculos subdola quedā viriditatis similitudo. sine fraude enī nulla mortaliũ est vita. Isi. omnes aũt non transflucidas gēmas cecas solem' appellare eo ꝙ densitate sui obscurētur. Isidorus sed sepe fallũtur sic iudicantes. quia plus virtutis sepe latet in puulo adamāte ferrugineo ⁊ obscuro q3 in sardio lucidissimo vel berillio.

Capitulũ quadragesimũnonũ De gagate

Gagates est lapis rudis et tamē preciosus qui primo in sicilia et gagante flumine est reptus fluore fluminis ad ripā iactus vnde est nosatus. Cuius in britānia sit plurim' ⁊ eximius. vt dicit Isido. Est aũt duplex scilicet glauc' ⁊ niger. niger aũt est planus leuis ⁊ facile cōbustibilis igni appositꝰ fere sicut thus. incēsus aũt odore suo serpentes fugat demoniacos prodit ⁊ demonibus cōtrarius esse putat. virginitatē pdit. qr aqua ei' bibita. si bibens est virgo nō vrinabit. si nō est virgo statim vrinam emittet. etiā cōtra volũtatē vt di. Dyas. ⁊ sic vginitas p lapidē experitur vt dicunt autores. Item idē lapis tā niger q3 glauc' attritu digitoꝝ calefact' paleas leues sibi appositas attrahere cōsueuit. potus aũt cōfert ydropicis. qr nociuum cōsumit humorē. ⁊ dr cōfortare epar sua forsan siccitate ⁊ etiā occulta qualitate. Itē puluis ei' appositus dentes roborat debiles ⁊ laxatos cōfirmat. Itē multũ dr valere cōtra fantasmata ⁊ nocturnas demonũ vexationes. Itē ei' suffumigatio prouocat menstrua qñ casu aliquo sunt ablata. Item dr sedare dolores ventris qñ stomach' patit casu aliquo subuersionem. Itē vincit pstigias ⁊ carmina dura resoluit. vt dr in lapiđ. Itē valde accelerat ptũ ⁊ adiuuat pientē. vt dr in lapiđ. Unde si lapis tā grossus ⁊ rudis tā mirabilia opat. nullus pter exteriorē facie3 vilipēdend' est q3diu vtus latēs interi' ignorat. De hoc aũt lapide di. Isi. in aq̄ accēdit. extinguit vo in oleo qđ est mir.

Capitulum quinquagesimũ De galactile

Galactiles est lapis colore cinereus. gustu suauis. qui si attritus fuerit quoddā lacteũ de se emittit. vt di. Isi. hic lapis in ore clausus turbat mentē. circũdatus collo vbera lacte replet. alligatus femori dat faciles partus. mixtus aqua ⁊ sale si circũspergatur ouili. oues replētur lacte ⁊ scabies fugatur ab eis. vt dicit Dyas.

Capitulum quinquagesimũprimũ De gelacia

Gelacia gemma est candida hñs speciem grandinis in figura. Et est tante frigiditatis ꝙ nũq3 ab igne calefit. Isi. ⁊ Dyas.

Capitulum quinquagesimũsecũdũ De geratice

g Eraticen lapis est niger sed su perat virtute colorē quo prī ab/ luto siquis gestauerit ore dicere mox poterit quid de se cogitat alter. sicut dicitur in lapid. dilectū reddit et amabilem eum sup quem est. sicq; probatur vtus eius. nam si inunctū fuerit corpⁿali/ quius melle et muscis expositū relinquūt eum musce si presens fuerit iste lapis. s; si lapidem subtraxerit sugent corpus ei⁹ et corrūpent.

Capitulum LIII

De iaspide

i Aspis est gemma viridis sma/ ragdo similis sed crassi coloris simpliciter est. Eius species sūt xvij. vt dicit Isido. nam ias viride pin/ nasin gēma dicitur. q̄uis aūt eius color pcipuus sit viridis tñ multos h; alios i termixtos. Eius vtus est reprimere fe/ bres et ydropysim in his qui gestant ipm caste. Juuat etiā parturientē. fugat fantasmata et inter picula facit hoiem tutum interiorē refrigerat ardorē fluentē com pescit sanguinē et sudorē. luxuriā cohibet et impedit cōceptū. menstrua cōstringit et emorroides si puluerisef datus cum la/ cte vlcera inueterata sanat. sordes ocu/ loꝝ purgat. et visum acuit et ꝯfortat. ma/ leficijs et incātationib; resistit. efficacior est in argēto q̄ in auro. In capite aspi/ dis inuenit lapillus iaspidi similis qui mire credit esse efficacie et vtutis. et ido quidā iaspidē quasi aspidē dictū esse credunt. tot aūt credit habere vtutes quot habet diuersas venulas et colores. vt di/ cit Dyas. In montib; scithie inuenitur optim⁹ et a grifonib; custodit quēadmo/ dum smaragdus. vt dicit Isi.

Capitulum. LIIII

De iacincto

i Acinctus lapis est ceruleus et sa phirei coloris aliquātulum et p pinquus. ex colore suo nomē habens. vt dicit Isido. Lapis iacinctus q̄ dam in ethiopia est inuentus. Optim⁹ est qui nec nimis clarus nec etiam nimium est obscurus vel obtusus. sed ex vtri usq; tpamento mediocriter est reful gēs Isido. Hic nō rutilat equaliter. In ae/ re sereno enī gratus et etiam pspicuus i nubilo corā oculis est marcidus et obtu/ sus. Isido. In os missus sentitur frigi/ dus ad sculpendū est durissimus. nō ta/ men est inuictus. qr ab adamāte scribit et signat. vt dicit Isido. ꝓm Dyas. iacin ctus lapis est. nūc colore ceruleus. nunc subrufus. nūc purpure⁹ siue venetus. Et sunt tres species. nam sunt granati citri ni et veneti. sed inter istos granati. i. bla uij sunt meliores. Iste lapis mirabilis est qui aeri maxime se ꝯformat. vt in nu bilo sit nubilus. et in sereno sit serenus. Istius lapidis est virtus singularis ꝓm autores q̄ cōfert leticiā et ꝯtrariat melā colice qualitati. Confortatiue est virtu tis sicut de eius specieb; dicit. Conforta tiue cuncti virtutis habent. Tristiciāq; fugant. et vanas suspiciones. Resistit eti am diuersis pestilentijs que solent in ae re sepius generari. vigorem etiam dat mēbris. et vegetat vel cōfortat neruos et dulcem ac salutiferū dat saporē vt dicit Dyas. maxime si similis ē saphiro qr ꝓm omnes qui de gemmis tractant tanto in suis effectib; est efficacior quāto plus in colore et substātia saphiro appropinquat et talis iacinctus veneno obuiat et toxi/ co cōtra[illegible] Dyas. Ei etiam quedam assimila[illegible] herba eiusdē nois in colore et in mu[illegible] est ei par q̄uis nō p omnia in valore sicut dicit Isi.

Capitulum LV.

De iride

i Ris est lapis exagonus. i. sexan gulus. vt dicit Isido. qui primo in arabia iuxta mare rubrū est i uentus. nunc aūt in pluribus locis inuenitur sc; in germania et hybernia et in mul tis regionibus aquilonis. Est autem in colore pspicuus cristallo similis. vt di/ cit Isido. et dicitur iris per similitudi/ nem arcus celestis qui pcussus sole sub tecto species et colores arcus celestis in proximos parietes oppositos repsentat vt dicit Isido. easdem creditur habere virtutes quas et berillus. nisi qr tāte nō

inuenitur quātitatis. vt dicit Dyas. In
super hic lapis vt fertur cooperatur partu
rienti vel vt citius pariat vel saltē vt do
lorem partus facilius sustineat ⁊ nō tan
tum de periculo ptimescat.

Capitulum. LVI.

De ienia

Enia est gemma que in oculis
i hiene bestie inuenitur. que si sub
lingua hominis subdita fuerit
ipsum dicunt pdicere plurima iam fu
tura. vt dicit Isido. ⁊ lapid.

Capitulum. LVII

De kame

Amen lapis est in colore nūc al
k bus. nunc subniger. nunc subru
bicundus. nunc varijs coloribus
distinctus. est autem sic dictus a cauma
tis. quod est idem quod incendiū. nam
in locis sulphureis ⁊ calidis inuenitur.
cuius virtus sm Dyas. est curare ydro
pisim. diuersis imaginib' et figuris scul
pitur et politur.

Capitulū. LVIII.

De kabrate

Abrates est lapis transflucidus
k cristallo similis qui creditur da
re eloquentiam honorem ⁊ gra
tiam et defendit a noxijs et venenosis et
curat tumorem epatis et splenis. vt di
cit Dyas.

Capitulum LIX

De kalcophano

Alcophanus ē niger lapillus co
k lore depictus qui gestatus in ore
dicitur clarificare vocem ⁊ defen
dere a raucedine fauces. vt dr in lapid.

Capitulum. LX

De ligurio

Igurius lapis est in colore ele
l ctro similis dictus vt dicit Isi.
a lince bestia. ex cuius vrina in
ter arenulas generatur. virtus eius est
paleas attrahere. valet contra dolorem
stomachi. ⁊ stringit fluxū ventris. valet
ictericis ⁊ discoloratis. quia pditum co
lorem restituit. vt dicit Dyas.

Capitulum. LXI

De liparia

Iparia est gemma de sirticis p
l tibus veniens. cuius proprietas
est q omne genus ferar ad ipsi'
presentiam properat et ipsum intuetur.
vnde venatores feras quas canum cur
su capere nō possunt. solius liparee aspe
ctu ad se ducūt sicut dicit in lapidario.

Capitulum. LXII

De margarita

Argarita omniū gemmarū can
m didarum est pcipua. vt dicit Isi
dorus que inde margarite nomi
ne est vocata. quia in conchulis maris
hoc genus lapidis inuenitur. nascitur i
carne cochlee sicut in piscium cerebro la
pilli aliquādo inueniuntur. gignitur ex
celesti rore quem certo tempore anni co
clee hauriūt. Ex quibus margaritis que
dam vniones nūcupant. habentes aptū
nomen. eo q tantum vnus ⁊ nunq̄ duo
vel plures simul repiuntur. Sunt melio
res autē margarite candide q̄ que fla
uescunt. Illas autē quas iuuentus aut
matutini roris conceptio candidas has
senectus vel vespertinus aer reddit obscu
ras. hucusq̄ Isido. libro. xvi. Inueniū
tur autē quedam pforate naturaliter. et
ille sunt alijs meliores. quedam pforan
tur arte. vt dicit Plat. Sunt autem eli
gende que sunt albe ⁊ clare speculares ⁊
rotunde. Habent autē virtutem confor
tatiuā vel a tota specie vt dicunt quidam
vel quia specialitate quadā asperguntur
membra a superfluis humoribus eo q con
stringendo ⁊ coartādo cōfortant. Valēt
contra cardiacā ⁊ sincopim cordis ⁊ con
tra debilitatē que prouenit ex fluxu me
dicine. valent etiam contra fluxum san
guinis ⁊ fluxū ventris. vt dicit Plat. Di
citur in lapid. q cum margarite generē
tur ex rore quanto rorantis plus fuerit
aeris haustum. tāto maiorem gignit ro
ratio gemmā. nā vltra semiuncē crescere
nulla putat. dicit etiā ibidē q si illo tpe

quo exhaustu roris incipit gēma gene/
rari si superuenerit chorūscatio vel toni/
truus ex subita formidine claudit̄ ɔcha
et sic patitur abortiuū. Ab india aūt et
antiqua britānia nobiliores margarite
transmittūtur. vt dicitur ibidem.

Capitulū. LXIII

De magnete

Agnes lapis est indicus ferru/
m ginei coloris. In india apud tro
goditas inuenitur. ferrū trahit.
adeo enī vt dicit Isi. trahit ferrū vt ca/
thenā faciat annuloꝝ. inde eum vulgus
ferrū viuū appellat. Liquidū etiā vitruꝫ
creditur trahere sicut ferruꝫ. Cui⁹ tanta
vis est. vt dicit Aug⁹. ꝙ siquis eundem
magnetem tenuerit sub vase aureo vel
eneo. ferrūqꝫ desup posuerit ex motu la/
pidis subtus ferrū desup mouebit̄ ꝛ seq̄
tur ibidē. Unde factū est in quodā tem/
plo simulacrū de ferro qđ ꝟtute magne/
tis in aere pendere videtur. Est enī alia
species magnetis in ethiopia que ferrū
respuit ꝛ a se fugat. Idem etiā magnes
aliqñ vno angulo ferrū trahit ꝛ in alio a
se repellit. Qis aūt magnes tāto est me/
lior quāto cerulior. huc⁹ scꝫ Isi. ꝛ Dyas.
vero ꝛ lapiđ. hoc genus lapidis recōcili/
at maritos vxoribꝫ. auget grām ꝛ deco/
rem ī sermone. Itē cū mulsa curat ydro
pisim ꝛ splenē allopiciā ꝛ arsurā. puluis
eius aspsus p quatuor angulos dom⁹ su/
per carbones existentibꝫ in domo videbi
tur subito dom⁹ ruere ex ꝟtigine cerebri
ꝛ cōmotione. Magnes etiā sicut ꝛ ada/
mas capiti caste mulieris suppositus co
git eā subito amplecti virū suū. si adulte
ra fuerit subito a lecto se mouebit timo/
re fantasie. Hoc lapide maxime vtūtur
magi sm plat. lapis magnes calid⁹ est et
siccus in tercio gradu ꝟtutē habet attra
hendi ferrū. mōtes enī sunt ex hmōi la/
pidibꝫ. vnde naues ferro cōpactas attra
hūt ꝛ dissoluūt. vnde p̄cipue valet vul/
neratis puluis eius cōfectus cū aplicon
appositus vulneri. Ferrū ei attrahit. pul
uis etiā magnetis in quātitate duorum
dragmatū cū succo feniculi valet cōtra
ydropisim ꝛ splenem ꝛ allopiciā. vt di/
cit Auicē. attrahit enim fleuma ꝛ me/
lancoliam.

Capitulū. LXIIII

De melonite

Elonites est lapis dictus eo ꝙ
m dulcem ꝛ melleū emittit sucum.
vt dicit Isi. ꝛ est bicolor scꝫ viri
dis in vna pte ꝛ melli similis in alia

Capitulum. LXV

De menophite

Enophitis est lapis a loco egi/
m pti sic dictus geminantis est na
ture. vt dicit Isido. Hic tritus
ac super loca que vrenda sunt vel secan/
da positus vel cum aceto linitus ita fa/
cit obstupescere corpus ꝙ nō sentiat cru
ciatum.

Capitulum LXVI

De mirite

Irites est gemma sic dicta eo ꝙ
m mirre in colore similis est qui cō
pressus spirat odorem sicut nar
dus.

Capitulū LXVII

De medo

Edus est gemma vel lapis p̄cio
m sus in medorum regione reptus
qui quādoqꝫ est viridis coloris
quādoqꝫ nigri. vt dicit Dyas. virtus hu
ius est contra cecitatem oculoruꝫ. sanat
podogrā si cum lacte mulieris masculuꝫ
pturientis tpetur. Simili modo valet
contra dolorē renum ꝛ freneticam passio
nem. si vero lapis niger resoluatur super
cutem ꝛ in aqua calida ꝛ alicui de illa aq̄
ad bibendū intericit vomitu ꝛ stomachi
subuersione. si vero frons inde lauet̄ mi
rabiliter excoriat ꝛ ledit visum ꝛ aufert
omnino. vt dicitur in lapiđ.

Capitulū LXVIII

De merochite

Erochites gēma est viridis sma
m ragdo similis. spissioris tñ ꝛ gros/
sioris ē viroris q̄ꝫ smaragdus vn
et a colore malue nomen accepit. vt di/

cit Isi. et nascit in arabia. Est aūt substā tie valde mollis et tñ valde vtilis. quia sicut di. Dyas. vtute sua custodit infan tiū cunas et a nociuis casibꝫ.

Capitulum LXIX

De marmore

Marmor greco sermone a viridi tate vocat. vt dicit Isi. Sūt au tem marmora. vt dicit idē lapi des eximij qui maculis et coloribꝫ cōmen dant nam marmor genera infinita sūt. nō tamē oīa a rupibꝫ incidunt sed mul ta sub terra sparsa sunt. vt marmor lace demoniū viride et pciosum. similiter et mar mor orphites. qz maculis serpentū simi le est vñ et vocabulū sumpsit. cui⁹ duo sūt genera molle ac candidū nigꝝ et durum. Marmor purpurites ex egipto ē rubeū cādidis interuenientibꝫ pūctis. et vocatur purpurites eo ꝙ rubeat vt purpura. sūt et alia multa genera vt alabastꝝ et pariū de quo infra dicet. Est et aliud gen⁹ scz co ralliticū in asia reptū nō hñs vltra duos cubitos in mēsura. et ē candidū fere sicut ebur. tñ hñs q̄sdā maculas q̄dā croceas e diuerso nigras. Est et thebaicū tinctum aureis guttis inuenit in pte egiptioꝝ. na turalit aptū vt sup illud collitia pterāt. Sūt et alia genera q̄ in officinis rupibusq̄ gignūt vt marmor chorīteū gutte aro matice simillimū. ex quo colūne ingētes fiūt limina atq̄ turres. Est et caristeū vi ride et optimū. nomē hñs ab aspectu eo ꝙ gratū sit his q̄ gēmas sculpūt. hui⁹ enī viriditas reficit oculos. Est et numidicū qd a numidia mittit qd fricatū sucū silem croco reddit vñ et nomē accepit. Sunt et alie multa marmorū diuersitates de q̄bꝫ exēplificat Isi. li. xvi. sed hec ad pñs suffi ciāt. Marmor itaq̄ alijs lapidibꝫ ē solu di⁹ forti⁹ et pulcri⁹ et vtili⁹. in cui⁹ venis di uersaꝝ gēmaꝝ materia inuenit. ꝓpt̄ soli ditatē sui difficillime sculpit et polit. ꝓpt̄ sui frigiditatē et soliditatē ad spēs et vn guēta aromatica custodiēda vtilissimus inuenit. Sup oīa aūt admirari possum⁹ ꝙ marmorei lapides nec calibe nec fer ro nec etiā serra vel malleo p potentiam aliquā edomant. sed p laminā plūbeam asseribꝫ mollissimis interiectā. plūbꝫ est et nō ferro lapides marmorei diuidunt et serrant tanq̄ asseres et equant.

Capitulum. LXX.

De nitro

Nitrum scḋm Dyas. est lapis subal bidus scissilis et pspicuus cui⁹ v tus est dissolutiua attractiua ab stersiua et humoris supflui cōsumptiua. De nitro aūt dicit Isi. li. xvi. ca. ij. nitꝝ a regione nitria egipti est dictū. ex quo medicine fiūt. et sordes corpoꝝ ac vestium abluūtur. hui⁹ natura nō multū a sale di stat. habet enī naturā salis et simuliter ori tur canescētibꝫ siccitate litoribꝫ. cui⁹ spu ma afronitū nūcupat. Et colligit distil lans in partibꝫ asie in spelūcis deinde so lis calore desiccat. et optimū fit qd sic sic catū est minime pōderosum vt di. Isi. scḋm Plat. aūt nitrū est vena terre. et ē calidū et siccū leue rubeū vel albū vel citrinū gu stui ē amaꝝ acidū et subsalsum. pinguedi nē extenuat si ore sit acceptū hūores vi scosos minuit et ꝯsumit puluis ei⁹ in mel le ꝑfect⁹ faciē clarificat et decorat. mūdifi cat saniē stomachi et intestinoꝝ ex apo stemate pcedentē pediculos et saniē capi tis detergit vmes auriū interficit et eoꝝ saniē mūdissime extergit cum aceto spu ma ei⁹ ex corrosionibꝫ et inflationibꝫ sub uenit ydropicis opilatis cū melle mixta caliginē detergit oculoꝝ venenū mortifi cat et excludit. palisim lingue potenter p hibet scḋm Plat. et Dyas. est aūt nitrū ca lidū et siccū in fine dei iij gradus. lapatiuū colatiuū. vt dicit Constan.

Capitulum LXXI

De noset

Noset. i. ora pōdine lapis est pre ciosus subalbidus aut vari⁹ qui vt dicitur in bufonis capite est a quo extrahit et in forti vino et aqua mū dificatur. vt di. Dyas. et in eo aliqñ appa ret forma bufonis cū asperis pedibꝫ et dif fusis. hic lapis valet contra morsus re ptiliū et venenū. Nam pñte veneno vari us lapis tangētis digitum adurit et sunt simul ambo includendi. vt dicit Dyas.

Capitulū. LXXII.

De onichino

O Nichinus lapis ē indicus ⁊ arabicus pmixtum in se habet colorem ad similitudinē humani vnguis vt dicit Isi. greci eni vnguē onicē dicunt. Indicus aūt onix ignis colorē habet. albis cingentibꝫ venis siue zonis. Onix vero arabicus nigri coloris cū cādidis zonis. Genera eius sunt quinqꝫ scilicet sardonix que ex duoꝝ societate nomen sortit scilicet ex candore onicis ⁊ rubore sardij vt patet infra de sardonice hec gēma scilicet onix plures dicit habere effectus noxios. nā vt di. Dyas. collo suspensus vel digito portat' excitat tristiciam ⁊ timores. multiplicat lites. cōmouet alios ad iras. in pueris excitat saliuam supfluā ⁊ nocuā. nō potest nocere in p̄ntia sardij. specularē habet naturā ⁊ politā. ⁊ ideo ad modū speculi repñtat imagines ⁊ figuras sed obscure dyas.

Capitulū LXXIII

De optallio

O Ptallius siue opallus fm Isid. est lapis diuersarū gēmarū coloribꝫ distinctus Est eni i eo carbūculi genus ignis. ametisti fulgēs purpura. smaragdi nitens viriditas. ⁊ singuli colores sub quadā varietate sunt lucētes. nomen habet a patria. Hunc lapidē india sola parit. vt dicit Isido. tot enim creditur habere virtutes quot habet colores. De optallio dicitur in lapid. ꝙ optallius lapis oculos se portantis seruat illesos ⁊ acutos. sed aliorum oculos circūstantiū. obducta nube recondit. vnde quadam acrisia percutit vt nō videāt vel aduertant que fiunt coram eis Et iō asseritur furtis tutissimus esse patron' vt dicitur in lapid.

Capitu. LXXIIII.

De orite

O Rites gemma est nigra ⁊ rotunda. Alia est viridis maculas habens. Tercia est cui' altera pars est aspera. altera vero plana. ⁊ eius substāna est quasi ferri lamia. Hic lapis gestatus custodit a morsibꝫ reptiliū et ferarū et animaliū alioꝝ. Appensus etiam mulieri prohibet impgnari eā. et si pgnans est facit citius abortiri.

Capitulū LXXV.

De petra

P Etra grecum nomen est. ⁊ sonat idem qđ solida siue firma. vt dicit Isi. Ex partibꝫ eni terre solidis ⁊ cōpactis substantia petre siue lapidis generat. Vel petra a penetrando est dicta. penetrat eni pedem qñ fortit' pmit ⁊ calcat. Ab aquaꝝ etiā stillicidijs ⁊ guttis penetrat. Idem aūt est petra ⁊ lapis. sed lapis quasi ledēs pedē dr. qꝛ sue duricie ⁊ acumie pedē ledit. vt di. Isi. Lapis tñ vsualiē plan' mollis ⁊ sparsus. Saxa vero adherēt ⁊ a mōtibꝫ excidunt. Silex vero dr dur' lapis ab eo dict' ꝙ percussus exiliat ignis. vt di. Isi. Quis eni petra ex se sit frigidissima. ferro tñ percussa ex se mittit ignē. nā ex forti ⁊ violenta actus collisione inter superficiē ferri ⁊ lapidis aer illisus subito ignit ⁊ scintillādo de silice egredit. fm arest. in. iiij. metheo. ex sola terra lapis nō fit. vincēs eī in ea siccitas nō pmittit eā coagulari. Fiūt aūt lapides vel p ꝯgelatōes vel p ꝯglutinatōes Ex ꝯmixtōe eī aque ⁊ terre fit lutū qđ inter lapidē ⁊ terrā est mediū. qđ paulatim p ptiū coadunationē ⁊ ꝯstrictionē fit lapis. vñ tali trāsmutatōi apti' ē lutū vnctuosū. qꝛ qđ nō est tale nō est ꝯmutatiuū sed potr' ꝯminutiuū ex dñio siccitat. Terra ḡ p fortē ꝯglutinatōēꝫ ⁊ ꝯmixtionē hūoris ꝯuertit i naturā lapidis q̄ ex diuersitate terre diuersoꝝ coloꝝ recipit q̄litatē. Aliqñ etiā ꝓmūt lapides ex aq̄ ꝯgelatōe. Inueniūt eī quedā loca sup q̄ aq̄ infusa ꝯuertit i lapides diuersoꝝ colorū. ⁊ hoc fit ex q̄dā vi minerali in locis illis existe ꝯgelante aq̄s q̄ sunt principia lapidū. vt di. Arest. Fiūt aūt lapides vl' ex luto vnctuoso vtute solis occulte illō coagulātis. ⁊ p partiū coherentiā in substantiā lapidis ꝯstringētis. vel fiūt lapides ex aq̄ cōgelata q̄dā vtute minerali lapidis forme inductiua fm ipaꝝ materiā

lapidũ efficiunt quidã rare substãtie et debilis cõpositionis ꝛ quidã fortioris. et quidã generãtur tardius quidã citi⁹ qui dam fortius ſm fortiorẽ qualitatũ acti uarũ potentiã ꝛ debiliorẽ resistentiã paſſiuarũ ſm enĩ cõmixtionẽ istarũ qualitatum in substantia lapidis diuersificãtur lapides in natura ꝛ in ꝟtute. ꝟtus enim celestis influẽs ad loca mineralia in eis suas imprimit actiones ꝛ ſm ꝙ inuenit materiã aptiorẽ ꝛ sue actioni obediẽtiorem in eis impſſionẽ relinquit nobiliorem. Et ideo quidã lapides ſpcioſi naturam ꝛ vim planetaꝝ in suis effectib9 imitant vt patet in topazio q̃ motũ lune sentire ꝓbat. vt di. ambro. Basi. Ysi. dyaſ. et alij vt post patebit. Note ergo ꝓprietates lapidis siue ꝑtes sunt iste qꝛ lapis vniuersalit' est frigidus ꝛ siccus cõpact⁹ durus grauis ꝛ põderosus. suo pondere centri ſi petens. terrã cõprimẽs ꝛ eius ꝑtes ne dilatent' ad inuicẽ vniẽs ꝛ cõiungens. vnde dicit Ambro. ꝙ lapides sũt ossa terre qđ enĩ faciũt ossa in corpe. hoc faciũt lapides in diuersis ptib9 ipsi⁹ terre. ipam enĩ ꝯsolidant ꝛ ne ptes eius nimia sficcitate ab inuicẽ defluãt ipsam cõprimũt ꝛ adunãt. lapides ꝑ aquarũ supfusionẽ a sua duricia non remolliunt' ex stillicidijs tñ guttatim descẽdentib9 excauant'. vt dicit Grego. Lapides etiã ſi candẽtes fuerint in vino extincti. vinũ corrumpũt et in acetũ cõuertũt. vt dicit Ysi. In lapidib9 etiã generaliter requiritur materie puritas ꝟtus ꝛ ſpc̃ositas coloris ꝛ figure diuersitas. ꝛ multiplex vtilitas. Nam vtiles sunt in edificijs construendis in plateis sternẽdis. ꝓ pontibus faciẽdis. pro hostib9 expugnãdis. ꝓ lupis ꝛ canib9 effugãdis. pro metallis ex coꝝ substãtia extrahẽdis. ꝑ metallis exornãdis. pro infirmitatib9 varijs ꝑsanãdis. pro turrib9 regum ampliandis. pro castris ꝛ ciuitatib9 muniẽdis. ꝑ feris et hostiolis defendẽdis. Lapides itaq3 primo de minera extrahũt. extracti q̃drant' ꝛ poliũt'. politi i edificio ordiate collocãt'. ordinate maiores sub minorib9 ꝯponũtur mediãte cemẽto ad inuicẽ coaptant' obducunt' cemẽto ꝛ extrinsec⁹ cõplanant'

Capitulum. LXXVI

De pario

p Arius lapis est genus marmoris eximij ꝛ ſpcioſi. vt dicit Ysid. Hic apud paron insulã inuenit'. vnde ꝛ parius nũcupat'. magnitudo eius lances ꝛ crateras nõ excedit. ꝛ est aptus ac vtilis pro ꝯseruãdis speciebꝫ ꝛ vnguẽtis. Ysi. glosa autẽ sup hest. i. dicit ꝙ parium est genus marmoris candidissimi. et ideo signat castitatem ꝛc̃.

Capitu. LXXVII

De prassio

p Rassius est lapis ad modũ porri viridis. visum cõfortat debilem aliquãdo inuenit' cũ guttis sanguineis. quãq3 guttis cãdidis distinctus de quo dicit' in lapida Utile nil affert nisi ꝙ viret ꝛ decet aurum.

Capitu. LXXVIII

De pirite

p Irites vt dicit Ysi. est lapis vul uus aeris simulans qualitatem cui plurimus ignis inest defacili enĩ scintillas emittit qui tenẽtis manũ ſi vehementius ꝑmatur adurit. propter quod ab igne nomen accepit. de quo dicitur in lapid. Tangi vult leuiter blandaq3 manu teneri. Nam pressus nimiũ digitos tangentis adurit.

Capitulũ LXXIX

De pionite

p Ionites ẽ lapis qui dicit' esse femine i sexus. nam certo tpe cõcipit ꝛ parit cõsimilẽ lapidẽ ꝛ confert pregnãtib9. vt dicit Dyaſ.

Capitulũ. LXXX.

De pantero

p Anteron lapis est multoꝝ colorum sparsoꝝ ꝛ pariter distinctoꝝ nam niger ꝛ rubeus viridis pallensq3 videtur. purpure⁹ roseusq3 simul prasiniq3 coloris. Hic facit hominẽ audacem ꝛ inuictũ illo die. quãdo videtur mane oriente sole. vt dicitur in lapi.

Capitulū LXXXI

De plumbo

Plumbū vt dicit Isi. de metallis libro. xvi. est dictū. eo q ex pilis de plumbo factis maris altitudo primit⁹ est temptata. Hui⁹ vt dicit duo sunt genera candidū. s. atq nigrū. candidum aūt melius est. ⁊ primo in insulis athlantici maris antiquitus est inuentum. in multis locis hodie. inuenit enī i gallia ⁊ lusitania quedā terra nigra arenosa ⁊ etiā calculosa. que quidē abluit ⁊ ex materia que subsidet p excoctionez in fornacib plūbi substātie eliquat. In aurifodinis etiā cū materia auri quidā lapilli; nigri repiunt. ⁊ dū aurū colligitur cum auro manēt. sed postea ijdem calculi ab auro sepati p se conflant ⁊ in plumbum albū totaliter resoluūtur. ⁊ inde tāta est grauitas auri ⁊ plumbi. vt di. Isi. Nigrū vero plumbuz duplex est. aut enī ex sua vena prodit aut cū argento nascitur. mixtisq venis cōflatur. ⁊ in illa conflatione primo pcedit stannū. deinde argentū. tercio qd remanet p conflationē efficitur plumbū nigrū. vt dicit Isido. In india vero neq es neq plumbū inuenitur. sed gemmis ⁊ margaritis hec india recōpensat. Isi. Plumbū aūt nigruz in opib laboriosis vt in laminis ⁊ in fistulis vtilius fore tam hyspani q̄ britānia sunt expti. hucusq Isi. Scd̄m Aresto. enī li. meth. iiij. ex sulphure grosso minus depurato ac feculento ⁊ argento uiuo cōponit plūbi substātia. in locis mineralib generat. vnde ex imūdicia sulphuris nō puri quādam cōtrahit humiditatē. ex cui⁹ cōtactu manus tangentis coinqnatur. hec imundicia ad horā p abstersionē aliquantulū a plūbo remoueri potest. sed ex eo auferri nequaq̄. pñt aūt homines imundiciā plūbi abstergere. derūtamē semp erit plumbū. et si videatur argentuz sed obtinebūt in eo qualitates aliene vt errent in eo homines. sunt qui accipiunt sal armoniacū ⁊c. vt dicit aresto. ⁊ hui⁹ immūdicie assignat causaz dicens. Materia plumbi nigri siue argentūuiuū est malū ponderosum luteū. sulphur etiā eius malū mali vaporis ⁊ fetidi. vnde nō bene gelat. in li. v. alchimie hermes dr. Si suspēderis plūbū sup acetum ↄdēnat ipm nam acetū penetrabit ei⁹ substantiā ⁊ in puluerē ↄuertit. ac in colorē albū ceruse ipm trāsmutat. sed si sup ipm acetū fuderis albescit ⁊ destruit vim aceti. plūbū adustū colorē vermiliū obscurū generat s; si fortior fuerit ignis cōuertit in citrinū ⁊ post calcinādo ⁊ desiccando ipm cū aceto in albū colorē cerusse transmutat. Igne vero fortiori adhibito totū hoc cōuertit in materiā primā plūbi ⁊ fit terra. vt dicit ibidē. Itē idē. plūbū quib miscet ptes omogenias cōgregat. ⁊ etherogenias sepat ⁊ mūdificat. ⁊ ideo ponit cū argento in fornace vt argentū facili⁹ mūdificet. qr ptes argenteas a ↄsumptōe pseruat ⁊ ipo plūbo cōsumpto ac cōbusto argentū purgat. Idē di. Hiero. in glo. sup. vi. ca. Iere. ibi consumptū est plūbū ⁊c. Itez dicit hermes q plumbū in sua ebullitione oīm solidorum corpor duriciā soluit etiā adamantis. Itē dicit Aresto. in li. meth. plūbuz inquit liquatū procul dubio est argentū uiuū. sed nō liquat nisi calefiat ⁊ tūc apparent oīa rubea liquefacta. Mirū autē est q plumbū cum liuidi vel subnigri sit coloris tñ p exustionē siue aceti relidationē pulcrū colorem generare cōsueuit vt miniū stibium ⁊ hmōi. Est aūt plumbū ad vsum medicine. est enī frigidū et humidū in secūdo gradu. vt dicit Constan. cōtra vsturā ignis ⁊ apostemata calida valet miro mō. fluxū sanguinis vulnerū bene ↄstringit. reuma oculorū abstergit ⁊ cōpescit. Ictus scorpionū mitigat ⁊ draconū. venerē phibet si plūbi lamina duob lūbis apponatur. alias habet rōnes medicinales d quib quere infra de colorib. c. de stibio. qd alio noīe cerusa. i. flos plumbi noīatur.

Capitu. LXXXII

De puluere.

Puluis dicit eo q a vento pulset. vt dicit Isid. Leuitate enī sua a vento tollit ⁊ dissipat venti ↄtrarij puluerē subintrātes ipm circūagitāt

et turbinē generāt. vt dicit Be. Puluis cōcussus naturā rei a qua resoluit ostendit nunc p odorē nunc p colorē nūc etiā per saporē. ⁊ ideo puluerisant spēs aromatice vt eoꝝ intrinseca ꝟtus se ostēdat vt per partiū cōmixtionē ⁊ vnionē ampliorem ꝟtutē recipiāt. vt odoris sui fragrātiam diffusius circūspergāt. ⁊ gustū suauius afficiāt ⁊ vt vulnera putrida desiccent efficaci⁹ ⁊ abstergāt. vt carnem mortuā corrodāt ⁊ auferāt ⁊ vlterius crescere nō ꝑmittant sicut puluis plūbi exusti purgat vulnera ⁊ desiccat supflua. carnē viuā generat ⁊ cōseruat. vt dicit cōstā. Et ideo ex puluerib⁹ cōficiunt emplastra ⁊ cōponunt thimiamata ⁊ varia efficiunt antidota ⁊ vnguēta. In puluerem resoluūt thus ⁊ mirra ⁊ ex pulueris cremacione deo offerebantur holocausta Ex puluerib⁹ etiā fiunt salutifera electuaria q̄bus infirma corpa sanitati restituūtur. Ex puluerib⁹ insup fiunt inunctōnes ⁊ malagmata quib⁹ mortuoꝝ corpa liniūtur et custodiunt integra ne in cinerem aut puluerē rediganf. pulueris ⁊ humoris admixtione lutū gignit. ⁊ ex supuenienti desiccatione in glebā cōpingitur. vt dicit Isi. ex puluere pes polluit. ocul⁹ leditur. ⁊ multiplex reptile ex puluere pducitur ⁊ de puluere pascitur ac nutrit. Serpenti enī puluis est panis eius vt dicit Isa. lxij. Ex puluere omne corp⁹ aīatum nascitur ⁊ in puluerē a quo incipit reuertitur ⁊ finitur prout homini dictuʒ est. Puluis es ⁊ in puluerē reuerteris ⁊c̄ Ex puluere aer infiatur ⁊ ne claritatem solis oculus videat aliquoticns impeditur. nā ex puluere aeri humido admixto sepe nebula gignitur. ex cui⁹ interpositione latet sol ⁊ limpide nō videtur. Et resolutione etiam pulueris in athomos solis radius per fenestrā intromissus nullatenus intuetur.

Capitu. LXXXIII

De quirin

Quirin vt di. dyas. est lapis qui i vpuparū nidulis inuenitur. Hic secretorum proditor est in somno capiti enī dormientis suppositus facit hominē loqui omnia que somniat dormiendo. et auget mirabiliter fantasias. vnde ⁊ magi diligunt lapidem illum. qꝛ per eum maleficia opantur.

Capi. LXXXIIII.

De quandros

Quandros est lapis colore quidē vilis sed eximie ꝟtutis. vt dicit dyas. Et inuenitur in capite vulturis. valet contra quaslibet causas nociuas. ⁊ vbera lacte replet.

Capitulū LXXXV

De rabri

Rabri qui ⁊ alio nomine ⁊ cōmuni dicitur bolus armenic⁹ est lapis siue vena terre et est nature frigide ⁊ sicce subrufum colorem habēs et inuenitur in armenia. naturam habet constringendi ventrem ⁊ sanguinem vndecūq; fluat.

Capitu. LXXXVI

De rostein siue reilen

Rostein siue reilen ſm Auicen. est lapillus qui inuenitur in capite cancri. ⁊ est aliquādo albus aliquādo vergens in flaucum colorem. Est autē quo ad substantiā mollis parum durior q̄ȝ pupilla oculi piscis quo ad formā vero est exterius rotundus et planus interius vero parum concauus: quo ad virtutem autē est naturaliter frigidus ⁊ humidus. Et valet contra morsus scorpionū ⁊ mustele si cōtritus more emplastri supponatur. Dicitur etiam q̄ valet cōtra morsus canis rabiosi si puluis eius in potu assumatur. Si cōburatur puluis eius mundificat dentes et desiccat vulnera et confert scabiei ⁊ prohibet lacrimas.

Capi. LXXXVII.

De saphiro

Saphirus est gemma cerulea celo sereno in colore simillima optima ē inter gēmas ⁊ sūme pciosa ⁊ regū digitis magis apta. In multis locis inuenit. ſ; orietal' siue indica melior ш

dicatur ⁊ maxime quãdo habet q̃si quos/dam puluere aureos intermixtos. et ē hic saphir⁹ densus nõ plucidus. vt dicit Isi. Hic lapis maxime cõmendat̃ in lapid. ita vt p̱ sui excellẽtia gẽmarũ gẽma vocat̃. nã corp⁹ vegetat ⁊ integra mẽbra ꝯseruat. stellã habet relucentẽ p̱ cui⁹ re/fulgentiã ei⁹ virtus indicat̃. Alia ē spẽs saphiri que sirtites dr̃ que iuxta sirtes i ter arenas maris libici inuenit̃. vt dicit Dyas. Inuenit̃ aũt aliqñ in venis minerarũ vbi lasuriũ etiã inuenit̃ ⁊ in eisdẽ venis saphiri in medio velut in ventre q̃/dam species carbunculi inuenit̃. ⁊ ideo a multis saphir⁹ mater carbunculi credit̃ eo q̱ in eius venis gigni a plurib⁹ phibetur. ⁊ ex natura saphiri carbũculus qua/si quadã fauilla cerulea vt multi asserũt credit̃ aliquãtulũ obumbrari. vt Dyas. dicit. Saphirus itaq̃ s̃m dyas. habet v̄tutẽ discordiũ recõciliatiuã. multũ eñ valet vt dicitur ad pacẽ reformandam. Item habet virtutẽ caloris innaturalis repssiuã. vñ de saphiro dr̃ in lapid. Cor/poris ardorẽ refrigerat interiorẽ. Nã in febrib⁹ multũ caumaticis ⁊ incẽsiuis ref/frigerãdũ prebet saphirus si iuxta venas cordis pulsabiles suspendat̃. Unde dicit dyas. q̱ valet cõtra piodicas febres tempore accessionis. Item virtutẽ habet cõfortatiuã. cordis letificatiuã. ⁊ ideo dicitur valere cõtra cardiacã ⁊ quãlibet pas/sionẽ melancolicã. vnde ⁊ cardiacũ ⁊ dyaforeticũ sudorẽ reprimit ⁊ sudorem sicut scribit̃ in lapid. Sudorẽ stringit nimio torrente fluentẽ ⁊c̃. Item di. dyas. Itẽ habet virtutẽ fluxus sanguinis restricti/uã. Unde ⁊ saphir⁹ orientalis si temporib⁹ apponat̃ solet restringere sanguinẽ de nari/bus p̱fluentẽ. Item v̄tutẽ habet singularẽ tumoris ⁊ inflature sedatiuã. Certũ eñ est q̱ apostematũ reprimit inflaturã si in principio collectõis nociue citius apponat̃. Item valet cõtra antracem. nã virtutem habet malicie ⁊ venenositatis antracis expulsiuã. ei⁹ eñ furiositatẽ reprimit ⁊ expellit ne eius malicia spũs inficiat ipsius fumũ ad cor ascẽdere nõ p̱mittit. vt dicit Dyas. Itẽ vim habet veneno ꝯtrariã ⁊ ipsi⁹ penit⁹ extinctiuã. vnde et si araneã intra pixidẽ posueris ⁊ vnũ saphirũ indicũ siue aliũ supra pixi/dis orificiũ aliquãtulũ diu retinueris aranea eius virtute victa quasi subito morietur. vt dicit Dyas. ⁊ hoc idem vidi sepius et in diuersis ac plurib⁹ experiri. Item habet vim visus ꝯseruatiuã ⁊ sordium oculorũ sine grauamine purgatiuã. vnde scriptũ est. Tollit et oculis sordes de fronte dolorẽ. in lapid. Itẽ habet vim vlcerũ curatiuã. nã vt dicit Dyas. pul/uerisatus ⁊ lacti admixtus vlcera sanat et hoc etiã in vulnerib⁹ est exptũ. Item tante autoritatis fuit lapis iste apud veteres q̱ etiã apud desũ nõ modicũ puta/uerũt valere vnde ⁊ appollini fuit singu/lariter cõsecratus. q2 cũ gentiles pro responsis appollinis sacrificiorũ tpe ꝯsulue/rũt certificari citi⁹ putauerũt si saphirũ tũc in p̱ñtia haberent. vt dicit Dyas. et hoc tangit̃ in lipidario vbi dr̃. Et plus q̃3 reliquas amat hãc ydromãcia gemmas Ut diuina queant p̱ eam responsa mereri ⁊c̃. Item hunc lapidẽ magi singulariť diligunt. q2 s̃m eorũ opinionẽ p̱ ipsi⁹ vir/tutem quedã mirabilia opari p̃nt. ⁊ hoc tangit̃ similiter in lapid. vbi dr̃. Hic la/pis vt phibent educere carcere vinctos Obstrusasq̃ fores ⁊ vincula tacta resoluit. hec ⁊ multa alia de singulari virtute saphiri ab autorib⁹ sunt cõscripta. et in hoc generaliter omnes ꝯsentiũt q̱ saphirus est gẽma amatrix castitatis. et ideo ne ei⁹ effectus p̱ imundiciã portãtis ali/quo modo impediat̃ oportet vt ille qui eã portat caste viuat. iuxta illud. Sed q̃ ge/stat eũ castissim⁹ esse iubet̃. Item dr̃ in lapid. q̱ tollit inuidiã ⁊ expellit timorẽ et facit audacẽ ⁊ victorẽ. firmat i bonis animũ. ⁊ mitẽ facit ⁊ humilẽ ⁊ benignũ que oĩa puto esse dicta dispositiue poti⁹ q̃3 ef/fectiue. sed hec nũc sufficiant.

Capi. LXXXVIII

De smaragdo

Smaragdus s̃m Isi. gẽmarũ oĩm virentiũ obtinet principatũ cui veteres post margaritas ⁊ vnio/nes tribuũt tertiã dignitatẽ Smaragd⁹ a nimia viriditate ē dict⁹. vt di. ibidẽ nã

omne viride amarū dicitur, nullis autē gemmis siue herbis maior inest viriditas q̄z smaragdo. Nam herbas virentes et frondes supat inficiens circa se viriditate nimia aerem repcussum. Isi. nec eius viror in sole aliquo modo obumbratur. sculpentiū oculis nulla gratior refectio est. Cui⁹ corpus si extēsum fuerit ⁊ extersum siue politū ad modum speculi imagines reddit. Quippe cesar nero gladiatorꝫ pugnas in smaragdo aspicere cōsueuit. vt dicit Isi. Genera ei⁹ sunt. xij. sed nobiliores sunt scitici qui scꝫ in gente scitica inueniūtur. scōm locū tenent bactriani. Colligūtur in cōmissuris saxorum flāte aquilone. tūc eni telluri discoopata intmicāt. qꝛ arene mouētur maxime in his ventis. terciū egiptij habent. reliqua in metallis erarijs inueniūt sed viciosi. nam aut eri aut plūbo aut sali similes notas habent. Smaragdi vero qui vino vel oleo sunt puncti. proficiūt in virore q̄uis viriditatis gr̄a naturalit imbuātur. Est etiā quedā species smaragdina que degenerat q̄uis sit viridis. eo q̄ sit turbida ex eris venis ⁊ ē calcesmaragdus nūcupata. huc⁹ſqꝫ Isid. li. xvi. ca. de viridib⁹ gēmis. Hic lapis a grifib⁹ excipitur et eripitur. Et ne possint smaragdi in copia inueniri grifoꝝ īmanitate hoīm accessus impedit. vt dicit Isi. li. xiiij. ca. iij. Habet itaqꝫ virorē sui multiplicatiuū. ex se eni generat radiū quo virore tingit aere circūfusum. Habet ⁊ corpus speculare ⁊ pspicuū obiectaꝝ figurarum ⁊ imaginū ostensiuū. Habet tercio ex nature dono virtutis beneficiū diuersarum infirmitatū curatiuū. Nā ſm dyas. et lapid. hic auget opes ⁊ in causis dat psuasoria verba. collo vero suspensus curat emitriteū ⁊ morbum caducū. visum conseruat debilem ⁊ confortat. lasciuos motus compescit. reddit memoriā. valet etiam contra illusiones ⁊ fantasmata demonū tempestates sedat. sanguinē sistit et dicitur his valere qui solent diuinare de futuris. vt patet in lapid.

Capitu. LXXXIX

De sardio

Sardius est gemma rubei coloris ad modum terre rubee sic dicta eo q̄ in sardis primitus est repta vt dicit Isi. ⁊ glo. sup apoc. Hec gēma q̄uis sit pciosa ⁊ pulcra a multis tamen reputat̄ nouissima inter gēmas. quia vt dicunt pter fulgorē nil ferat vtilitatis. excepto q̄ onix hoc pñte nequit nocere. nam onichin⁹ qui quasdā dr̄ nociuas habere ꝓprietates nō potest eas in psentia sardij pducere ad effectū. dicit tñ dyas. q̄ pter illā virtutē habet sardi⁹ longe plures. Sunt eni spēs ei⁹ quinqꝫ inter q̄s ille est vtilior qui trāsmittit̄ a sardis. ⁊ valet qꝛ accendit gaudiū ⁊ repellit timores audaces reddit ⁊ acuit mentē ⁊ ipo psente nō nocet onix. Dicit etiā q̄ sardi⁹ totaliter sanguinei coloris gestantes se ab incātationib⁹ ⁊ maleficijs tueatur.

Capitulum. XC

De sardonice

Sardonix ex duorum lapidū societate. sardio scilicet ⁊ onice nomen sumpsit. vt dicit Isi. Constat autem ex trib⁹ colorib⁹. nam niger ē in imo. candidus in medio. rubeus quasi minium in supremo hec sola in signādo de cere substantia nil euellit. Inuenitur autem apud arabes et apud indos. Genera eius quinqꝫ sūt qui colores habet plus distinctos ⁊ est densior. hic ē laudabilior. luxuriam repellere dicit̄ ⁊ humilem efficit ac pudicum.

Capitulum. XCI

De sole

Solis gēma candida est ⁊ translucēs. ⁊ est sic dicta eo q̄ ad silitudinē solis in orbe fulgētis radios gerat. vt di. Isi. ca. de candidis gēmis.

Capitulum. XCII.

De silenite

Silenites est lapis psicus vt herba virēs. cui⁹ color iaspidi silis ē. vt dr̄ in lapid. trāslucet aūt candida q̄dā macula q̄si fulgore cōtinēs lune imaginē. Illa aūt cādida macula i corpe silenitis crescēte luna crescit. ⁊ decrescen

te minuit et detersat. vt di. Isi. et Dyas. potens est autem in amorem tecum ciliandum. languentes et ptisicos iuuare putatur.

Capitulum XCIII

De stanno

Stannum vt dicit Isido. est metallum a greca ethimologia sic dictum. separans scz et discernens. mixta enim et adulterata inter se metalla per ignem dissociat. ab auro et argento es et plumbum diuidit ac secernit. alia etiam metalla ab igne defendit. Et cum sit natura eris et ferri durissima si absque stanno fuerit vritur et crematur. Stannum autem illitum vasis eneis compescit virus erugi nis. et saporem facit gratiosiorem. Specula autem ex eo temperantur. cerusa etiam conficitur ex stanno quemadmodum et ex plumbo. Hucusque Isido. libro. xvi. c. de metallis. Secundum aresto. li. metheo. stannum componitur ex argento viuo et bono et sulphure malo et hec duo non sunt bene mixta sed tanque per partua composita. et ideo colorem imitatur argenti. sed non eius soliditatem In libro autem alchimie hermes dicit stannum omnia metalla et corpora frangit quibus admiscetur. et hoc propter nimiam siccitatem eius. et ductilem naturam in eis destruit. Sed si miscueris cum eo argentum viuum. stridorem eius aufert et albescit sed postmodum denigrat ipsam et condemnat. In eodem etiam dicit quod stannum adustum generat colorem minium vel vermiculum sicut plumbum. et si ignis fuerit nimis fortis stanni materia prima redit. Item cum stannum sit argento mollius et plumbo durius non potest plumbum plumbo nec eri nec ferro de facili consolidari sine stanno nec etiam ista pariter consolidantur sine pinguedine aliqua siue sepo.

Capitulum. XCIIII.

De sulphure

Sulphur est vena terre aeritatis multum habens in sua compositione et igneitatis. et ideo vocatur sulphur secundum Isido. quasi sol vrens. vt enim ignis dicitur. nam eius vis ignea ab aquis feruentibus sentitur. nam aqua tum cursus per venas sulphureas transitum faciens ex vi ignea ipsius sulphuris candorem vel calorem contrahit. saporem. efficaciam et odorem. hinc fontes calidi de terre visceribus sepe scaturiunt et qualitates vene sulphuree secum ferunt. nulla enim res ita cito accenditur sicut sulphur. In insulis nascitur colijs inter siciliam et italiam quas ardere dicunt. in alijs locis etiam effossum inuenitur. vt di. Isi. Huius quatuor sunt genera. Unum viuum quod cum foditur translucet atque viret. quo solo inter omnia genera medici vtuntur vt di. Isi. alterum quoque appellant glebam quod tantum familiare sibi est fullonum. tertium cui liquor est cuius vsus est ad lanas vtilis suffundendas quoniam prestat mollitiem et candorem. quartum valet ad licinia lucernarum conficienda. vt di. Isi. Et subdit ibidem. Sulphuris tanta est vis vt morbos comiciales deprehendat nitore suo cuius flama si directe ad vultum hois repercutiat durum et horribilem pallorem in oculis aspicientium generat ad similitudinem defunctorum. vt di. Isi. li. xvi. ca. i. Secundum Auic. do et plat. sulphur calidum est et siccum in quarto gradu et est terra partibus aqueis et terrestribus et igneas transcurrentibus in naturam sulphuris transmutata. et illud sulphur aliquando est grossum feculentum et rude. aliquando est purum album clarum et subtile. aliquando inter hec est mediocre. et secundum istam differentiam ex sulphure et argento viuo diuersa metalla generantur. vt patet in li. metheo. iiij. vbi ostenditur quod sulphur et argentumuiuum sunt materia omnium metallorum. Sulphur autem aliud est viuum scz quale est quando de terra est eductum. Aliud est mortuum vel extinctum. scz quod solet fieri artificiose. s. quod in calamos funditur vel in alia vasa. Eligendum autem est pro medicina viuum colore et resplendens plucidum et sine lapide album vel viride. quod missum in ignem colorem faciat viridem atque pinguem. Uirtutem habet dissoluendi consumendi attrahendi subtiliandi attenuandi reformandi vel recuperandi. Et ideo tussim prohibet. epilenticos iuuat. scabiem purgat. venenis obuiat. letargicos excitat. a. theticos podagricos paraliticos iuuat. si modo debito medicinaliter ipsius remedio quis vtatur. vt di. Auic. et Dyas. et Plat. et alij autores.

Capitulum.xcv.

De sale

Al a saliendo dicit̃ eo ꝙ de igne
6 exiliat.fugit enĩ ignē cū sit igne/
um.vt dicit Isido.Alij sal a so/
le vel a salo vocatū putant.nam ex aquis
marinis sponte gignitur spuma.in extre
mis litoribꝫ derelicta et a sole desiccata.
Aliquādo ex puteis salsis haurit̃ ⁊ aqua
decoquitur donec in salis duriciē aqua
prius fluida per calorē ipsam inspissan/
tem cōuertat.aliquādo de cōtractis are/
nis colligitur crescente luna ꝑ noctē.nā
in cirenica sal sub arenis sepius inuenit̃.
Alicubi etiā rupes ⁊ montes salis inue/
niuntur ex quibus ferro incidūtur lapi
des qui postin salis materiā cōstringunt̃
et cōminuūtur.sicut est in arabia ⁊ ĩ pā
nonia.tante duriciei etiā sunt illi lapi/
des vt ex eis fiant dom⁹.cōmune vero sal
in igne crepitat ⁊ d̄ igne salit.sed sal agri
gentinū sicilie ignem patit̃ ⁊ contra na/
turam salis vulgaris in igne fluit ⁊ de aq̄
exilit.Variatur aūt sal in colore q꞉ mem
phiticū est rufum.⁊ in quadā ꝑte sicilie
vbi est mons ethne sal est purpureum.
In eadem sicilia in pathmo adeo ē splē
didum ⁊ lucidū vt imagines reddere vi
deatur.In capadocia sal croceū effodit̃.
vt dicit Isi.Item variat̃ in sapore.vt di
cit idem.q꞉ alicui suaue alicui salsissimū
est.alicui amarissimū.⁊ quāto est amari
us tanto est calidi⁹ siue calidius iudicat̃.
vt dicit Auic.Sal aūt sūme est necessa/
riū.q꞉ sine sale oīs fere cibꝰ est insipid⁹
et insulsus.pulmētis enĩ saporē dat ⁊ ex
citat ĩ omnib⁹ cibarijs appetitū.ex eo oīs
victus delectatio ⁊ summa hylaritas fit.
Hinc ⁊ solis nomē accepisse credit̃.q꞉ so
le nihil est vtili⁹ atqꝫ sale.Unde videm⁹
pecudes ⁊ armenta ꝙ sale ad pastū maxi
me prouocant̃ ⁊ salis bñficio in lacte ⁊ ĩ
caseo plus abūdant.Sal etiā corpa stri
git ⁊ desiccat ⁊ etiā defuncta corpa a pu/
trescendi labe ligat ⁊ cōseruat.Hucusqꝫ
Isi.li.xvi.ca.ij.Sm̄ Plat.aūt ⁊ Auic.sal
generalit̃ habet virtutē dissoluēdi mū/
dificandi putridos humores ⁊ ꝯsumēdi
Item virtutē habet ventositatē extenuā
di ⁊ diuidendi maxime si puluerisatū et
coctum calidū super stomachi orificium
sacceuletur.Item vim habet humidita/
tis naturalis in corpe coadunādi ⁊ con
seruandi ⁊ innaturalis resoluendi ⁊ ab/
stergendi.⁊ ideo aqua salinatiua tumo/
res ⁊ inflationes etiā ydropicas soluit.
vt dicit idē.Item virtutē habet carnes
putridas corrodēdi ⁊ maxime quādo est
exustū.quia tūc maxime resistit putrefa
ctioni.⁊ maiorē habet vim in desiccando
et in mūdando ⁊ ad interiora penetrādo
vt dicit idem.Item potentiā habet ven
trem remolliēdi ⁊ supflua educēdi ⁊ ma
xime salgēma.qđ sic dicit̃ quia clarū est
sicut gēma.in mordicando enĩ intestina
mirabiliter cooꝑatur vt resoluant̃ indu
rata.⁊ supflua expellant̃.⁊ hoc idem facit
tam armoniacū q̄z cōmune.Item virtu
tem habet sal venenosis humoribꝫ resi/
stendi.⁊ ideo cum melle ⁊ vuispassis a͛s
mica panis sal cōiunctū sanat carbuncu
lum seu antracem.vt dicit Auic.Item
virtutem habet remouendi maculas fa
ciei si cum aqua et camphora distempe/
tur ⁊ inde facies liniatur.Item vim ha/
bet pruriginē ⁊ serpiginē de corpe abster
gendi ⁊ remouendi potissime si cum sapo
ne misceatur.Item virtutē habet sanā/
di venenosos morsus ⁊ pūcturas repti/
lium ⁊ scorpionū si cum melle ⁊ nucib⁹ ⁊
alijs quibusdā cōponatur.vt dicit Aui/
cen.has et multas alias habet virtutes
quas enumerare longum esset.sed exem
pli gratiā hec sufficiant.

Capitulum xcvi

De topazio

Opazius vel topazion indedi/
t nabile gemma est vt ait Isido.
libro.xvi.Est enĩ ex nitente ge/
nere omniqꝫ colore resplendens.Inuē/
ta primo in arabie insula ĩ qua trogodi/
te fame ⁊ tempestate fessi.cum herbarum
radices effoderēt gemmā istā eruerunt
quā insulam tectā nebulis postea naute
quesierunt.⁊ inuenientes topazim tro/
goditarum ydiomate vocauerūt.Inde
lapis sic quesitus ⁊ inuentus est topazi⁹
ab insula vocat⁹.Topazim enĩ idem qđ

querere in ipo℞ lingua sonat. Est autem gemmarū maxima ⁊ amplissima. Scripsit enī plini. hanc gemmā tante magnitudinis reptam vt ex ea philadelph faceret statuā quattuor cubito℞. In glo. vetro sup finē apoc. dr sic. topasius quo ē rarior eo est pciosior. ⁊ habet duos colores ex auro et ethrea claritate lucens maxime qn̄ tangit̄ radio solis. scʒ oim aliarū gemma℞ supans claritatem. in aspectuʒ suū puocans respicientes. quā si polis obscuras si sue nature relinquis clarior ē et nihil eo clarius in thezauris regū siue pciosius inuenit̄. ꝓpter sui pspicuitateʒ gemma℞ sibi obiecta℞ in se recipit claritatem. Dicit̄ etiam ꝙ sentit motū ⁊ cursum lune. et cōtra lunaticā valere passionem. vn̄ dr maiorem vel minorem habere effectū ſm ꝙ luna maius vel minus recipit incrementū. vt dr in lapid. Fluxum sanguinis restringit. et emorroidas patientibus subuenit. feruentes vndas compscit ⁊ bulire eas nō pmittit. vt dicitur in lapi. ſm dyasc. iram sedat et tristiciam. et valet cōtra noxios motus ⁊ cōtra freneſiʒ ac ꝯ mortē subitaneā. formā habet specularē. ydolū ei in eo receptū inuersum in speculo cōcauo repn̄tat.

Capitu. CXVII

De turchoge

Turchogis siue turchois est lapis flauus in albidū coloreʒ vergēs dictus a regione turcho℞ in qua nascit̄. cōseruat visum et cōfortat et hylaritatem generat.

Capitulū XCVIII

De terra sigillata

Terra sigillata dicit̄ specialiter qdam vena terre frigida singulariter et sicca. que dicit̄ ſm plate. terra saracenica siue terra argentea que quidē est sub albida aromatica atqʒ clara. potissima virt' eius est constringere. nam puluis eius cū albugine oui distemparatus fluxum sanguinis de naribus sistit. valet etiam cōtra inflationē pectuʒ ⁊ ꝯ arteticam si sup locum patientē cataplasmetur. vt dr i Plat.

Capi. CXIX

De tartaro

Tartarum est vini feculentia in modū crete vel mollis lapidis circa ptes dolei indurata. cuius natura calida est et sicca in tertio gradu. Valet cōtra scabiem serpiginem et impetiginem cōtra capitis immūdicias. virtutem enī habet extenuandi. cōsumendi mūdificandi et lauandi vtʒ in Plat.

Capitu. C

De vitro

Vitrum vt dicit Auicen. est inter lapides sicut stultus inter homines. declinat enī ad oēm tincturam. Est enī dictū vitrū vt di. Isi. eo ꝙ visui transluceat ꝓpter pspicuitatem et substantie sue transparentiā vitrū lucidū est. in aliqͥs metallis et ceteris venis qcquid intrinsecus cōtinet̄ abscondit̄. in vitro aūt cuiuslibet liquoris spēs qualis ē interius talis exterius declarat̄ et quasi clausis oculis intuentiū notificat̄ vt di. Isi. Fuit aūt primo vitrū inuentum iuxta tholomaidam in litore iuxta belū fluuium qui oritur de radice mōtis carmeli dū naute ibidem applicarent. nam dū naute sup arenam eiusdem amnis ignē de glebis nitri facerent. ex nitro ⁊ arenis lucidis pmixtis noui liquoris riuuli effluxerunt qui vitro. vt di. Isi. originem pbuerunt. mō vero fit vitrū ex cineribꝰ arbo℞ ⁊ herba℞ p fortissimam ignis conflagratiōem quibꝰ cineribꝰ nūc nitrum nūc es nūc vtrūqʒ admiscet̄ ⁊ sic in massam vitream cōmutat̄. Massa auteʒ vitrea cū fuerit in fornace liqͣfacta et pfecte depurata summā ꝯtrahit substantie puritatē ⁊ transpentiā siue pspicuitatē et iō hʒ potentiā cuiuslibet coloris suscepibilē quolibet enī colore tingit̄. ita vt iacinctos smaragdos et alios lapides pciosos in colore et splendore imitet̄ tantā etiā recipit in substātia ductibilitatē vt facillime ad flatū artificis in varias ⁊ contrarias formas ac figuras qͣsi subito transformet̄. aliqū torno terit̄. aliqn̄ argenti modo sculpitur et celat̄ vt di. Isi.

I

ignis

necq̃ enī alia speculis aptior est materia neq̃ picturis accōmodatior inuenit̃. maximus tñ honor est in candido vitro q2 in colore proximus est cristallo vñ ad potandum argenti et auri metalla repellere consueuit. vt di. Isi. Item ibidē dicit idē q2 in genere vitri lapis obsianus numeratur. Est aūt virens interdū et niger. aliqñ etiam transflucidus crassiore visu, vocatur specularis. ex hoc lapide multi gemmas faciūt vt di. Isi. hoc āt h3 proprium omne vitrū cū sit liquefactū q̃diu ē valde liquidū summe est ductile. infrigidatum vo et induratū summe est fragile et facile frangibile et cū fuerit fractū non potest iterata liquefactiōe reparari. Quidā tñ fecerat vitrū flexibile. et malleo reparabile vt refert Isi. vñ et phialā corā tiberio cesare de tali vitro factā in terrā piecit quā non ruptam sed plicatam cū malleo reparauit vel emēdauit. quē iussit cesar decollari. ne dū hoc agnitū fieret aurū pro luto valeret. et omne metallorū pciū vile redderet. q2 reuera si vasa vitrea non frangerent meliora q̃3 aurea putarētur. vt di. Isi. Est ergo vitrū specialiter purum et pspicuū lucis puiū imaginū et vmbrarū repñtatiuū. ductile qñ est liquidū. fragile qñ est frigidū et induratū oīm colorum susceptiuū colore potius q̃3 valore gemmarū nobiliū imitatiuū et immūdiciarū abstersiuū vt di. Auic. puluis eni eius mūdificat dentes. et in oculis delet albugines. conuenit etiam valde lapidi vesice et renū qñ bibit cū vino. vt di. idē Auic.

Capitulū. CI

De ydechite

Dachites est lapis preciosus et colore fuluus. figura rotundus intra se habens aliū lapidē cuius crepitu sonorus est eius tynnitū illū non interiorē lapillū sed spūm quendā interiorem sapiētes dicant vt di. dyasco. hic lapis exudat aquā ita vt videat̃ intra se fontanā scaturgiē continere. vñ q̃dā dicūt hūc esse lapidē q̃ d2 enidros. q̃re. s. eodē

Capitulum. CII

De yerachite

Erachites est lapis q̄ gestat' ab hoīe nō mordet̃ a muscis nec apibus infestatur. vt di. diasc. et creditur valere cōtra venenum.

Capitulū. CIII

De zimiech.

Zimiech est idem qđ lapis lazurij. et est lapis vel vena terre. vñ fit lazuriū. vt d2 in lapi. Est autem lapis iste tanto melior q̃nto colori celesti est similior. et h3 quedā corpuscula q̃si aurea intersetta. ille aūt q̄ est subalbidus plus h3 terrestreitatis. et ideo non ita preciosus. diutissime pōt seruari sine corruptione. valet cōtra multas passiones et cōtra sincopim ex fumis melancolicis. si debito mō detur patienti. Aliq̃3 aūt d3 dari nisi prius subtilissime cōteraf̃ et multotiens abluat̃. et signū est perfecte ablutionis qñ aqua in q̄ abluit̃ parum aut nihil colorat̃. miro aūt mō purgat et soluit q̄rtanā. nec debet dari cū decoctione q2 descēderet vsq̃3 ad fundū sed ante vel post det̃. et hoc cū sero vel aceto vt hētur in plat̃. et sicut ex laminis ferreis fit cerusa sic fit lazuriū ex argēteis cū aceto. lapis aūt lazurij sepe inuenit̃ in mineris argētinis et aurifodinis et in suis venis sepe saphiri et iacincti et cōsiles lapides blauei inueniūtur vt di. dyasco.

Capitulum CIIII

De zingnite

Ingnites lapis est vitrei coloris qui gestatus in collo valet contra nictilopā. et sanguinē stringit et mētē alienatā e3 repellit et si tenet̃ ad lignū accēsū extīguit̃ flāma eius. vt di. dyasc.

Incipit liber XVI

De arboribus et herbis et earū proprietatibus

Postq̃3 adiuuante deo cōpletus est liber vel tractatus de proprietatibus rerū que in terra intrinsecus generāt̃. s. de lapidibus et gēmis ac metallis et alijs

que nascuntur in terre venis. dicendum
est breuiter de arboribus et herbis ⁊ fru-
ctibus ac seminibus q̄ ex eis mediātibus ra
dicibus ꝓcreantur. solūmō a sit de illis ar
boribus ⁊ herbis aliq̄ sunt hic dicēda. de
quoꝝ noībus fit mētio in sacra pagina l te
xtu vel in glo. ⁊ hoc ꝑut poterimus facie-
mus ꝑ ordinem alphabeti.

Capitulum. i

De arbore

Arbor vt di. Isi. li. xvi. c. v. ab ar-
uis nomē sūpsit. eo ꝙ adherere
terre fixis radicibus cōsueuit si
cut herba. vtraq3 enī silia sunt quo ad or
tum q2 ex vno gignitur alteri. nā dū se-
mentem in terrā ieceris q̄si herba prius
pullulat ⁊ erumpit. dehinc cōfecta surgit
in arborē ⁊ qđ infra breue tpis spacium
herba videbatur indurat in arbustā. i. in
arborē nouellā ⁊ tenerā cōualescit. et est
dicta arbusta q̄si arboris hasta. nā arbu-
stū dicitur loc⁹ vbi arbores cōcrescunt ⁊
vbi salices salictū ⁊ carectū vbi carices
vt di. Isi. In libro aūt Arest. de vegeta-
gilibus ponitur iste arboꝝ ⁊ plantaꝝ ꝓ-
prietates dicit enī ꝙ in arboribus ⁊ plant.
est vita. i. vegetabilis v̄tus quēadmodū
in aīalibus sed differēter. q2 in plātis ē oc
culta. in aīalibus manifesta ꝑfecta sc3 et
cōpleta. arbores enī nō mouētur motu
volūtario nec ꝓgressiuo sicaīal. nec mo
uētur fm appetitū ⁊ delectatiō3 ⁊ tristici
am sicut aīalia. quāuis alr senserint ali-
qui philosophi vt anaxag. ⁊ alij quos re
darguit Arest. Uita itaq3 vegetatiua ē
in plātis ꝑ quā fit attractio hūoris ad
ipsius arboris vel plāte nutrimētū vl cō
seruatiōem. sed nullatenus h3 sensitiuā
aīam. vn̄ nō dolet qn̄ inscinditur. nec de
lectatur qn̄ nutritur ⁊ cibatur. nec vigi-
lat nec dormit nec spirat vel expirat. nec
subiacet alijs cōditionibus q̄ sunt ꝓprie sē
sitiue. nec generat arbor nec generatur
ꝑ seminū cōmixtiōem. sed in se h3 vīm se
minalē ꝑ quā h3 ex se ꝓducēdi potentia3
silē sibi ⁊ suā spēm cōseruādi. s3 hāc potē
tiā nō pōt ꝓducere in actū nisi ab extri-
seco adiuuet. s. a tpibus anni. Indiget er
hyeme ad hūoris seminalis aggregati-
onem. Indiget ⁊ vere tempato ad eius-
dem emissionem. q2 tūc nec est vehemēs
frigus cōgelans vel exprimēs nec calor
vehemēter adurens semen ac corrūpens
Indiget etiam sole resoluēte ptes ipius
cōstrictas a ꝑcedēte frigore. vt calor in-
grediens segreget humorē seminariu3
a nutritiuo. Indiget etiā terra plusq3 a-
liud generans. q2 ex terra est materiale
principium sui nutrimenti sicut prin
cipium generationis sue est a sole sicut
a cā efficiēte. et iō vt ait Arest. in lib. de
plātis. Terra est mater ⁊ sol ē pr̄ plāta-
rum. q2 terra nutrit more matris. et sol
efficit more patris. Quidā vero cōside-
rantes in arborib⁹ ⁊ plantis generatiōe3
cibatiōem. augmentatiōem. durationē
et ex radice annuā renouatiōem ⁊ nullā
penitus ꝑ vrinā vel secessum eiectionem
putauerunt pl. it. ī aīali ꝑfectiōre3. Sed
hoc reprobat Arest. dicēs. ꝙ arbor q̄ ē al
ligata terre nō h3 motū ex se. nec ex suo
toto. nec ex suis ptibus. nec h3 formam
determinatā in suis ptibus. ita ꝙ diuer
se ptes determinētur diuersis oꝑationi
bus ꝑ formas diuersas. vt oculus i aīa
li ad videndum et auris ad audiendum
nec habet aīam ꝑfectam imo nō h3 nisi
ptem ptis anime. i. aīam vegetatiuā. s3
aīal habet oꝑationes plures et nobilio
res quā plāta. ideo aīal nobilius est om
ni planta. Diuersificat autē arbor quo
ad subām v̄tutem ⁊ oꝑatiōem. nam vt
di. Arest. li. de vegeta. c. ij. Quedā arbo
res habent gummi ⁊ resinā. cu⁹ rō est q2
humor supabundans a calore totaliter
non digeritur. nec etiā totaliter a regimi
ne nature dimittitur. et iō repellitur ad
exteriora. et ibi a frigido aere circūstā-
te infrigidatur. Itē quedam habēt no
dos q2 illis mediantibus ptes successi
ue generate adinuicem colligātur Item
habet venas. i. rimulas in quibus natura
lis humiditas custoditur ⁊ a terra ad ꝑ
tes singulas deriuatur. Item habet ven
trem. i. medullam in quo fit humoris de
coctio aliquā trāsferatur in subām folio
rum fructuum l ramoꝝ. vt dicit idē. Itē
corticem habet ad interiorem ligni defen
sionem. q2 qđ facit corium vel cutis i co-

ꝑtis aialis superficie. hoc facit cortex i ar
bore. vt di. Ysi. Item habet generaliter
lignũ siue trunci. vt di. Arest. et est dcm
sm Ysi. eo q incensum defacili in lucẽsit
cõuersum vñ ⁊ licnus dicit eo q ꝑ sitib⁹
ꝑstet lumen. Lignum itaqȝ est ps arbor̃
fortior ⁊ solidior ⁊ substãtialior que a ra
dice exiens vsqȝ ad summitatẽ ipius ar
boris se extẽdit. Et habet quedam intri-
seca vt medullam ad quã ẽ recursus na-
ture cũ subtrahitur humor cibalis extri-
secus. sicut in cibatione aialis qñ deficit
nutrimentũ in membris ad sanguinem
existentem in venis cõtinue fit recursus. vt
di. Albu. et exp̃sse Auiceñ. et Constan.
Habet insup quedam extrinsec⁹ sibi an
nexa arbor vt corticem ramos folia flores
fructus ⁊ summitatem. Et ibidem dicit
Arest. corticem habet ad oim interiorum
defensionem ramos ⁊ virgas ad sui dila
tatiõem. folia ad fructuũ nouellor̃ ꝓte-
ctiõem ab extrinsecis corruptelis. fruct⁹
ad sui speciei cõseruatiõem. rotũditatẽ
siue rotundã summitatem habet arbor i
suo cõplemento qñ figuram colũnalem
que vtiqȝ vt di. Albu. et accidit ꝓpter vni
formẽ extẽsionẽ hũor̃ ad ptes laterales
⁊ vniformẽ calor̃ digerentẽ humorẽ i to
ta sui substantia actiõem. Habet adhuc
omnis planta vel arbor radicem. ⁊ in ra-
dice multiplicem nodũ. radicem quippe
loco oris que mediante trahitur humor
ad totam subãm arboris nutriendã. no-
di vero sunt sicut nerui in corpe animal.
qr ꝑ illos nodos ptes adinuicem conti-
nuabiles colligãtur. Item arbores hñt
quasdam ptes supfluas que non sunt p
tes determinate a natura nec sũt neces
sarie ad esse plante et habent esse in arbo
re sicut pili ⁊ vngues in corpe. Et iõ ca-
dunt folia ⁊ fructus ab arboribus scȝ pro
pter subtractiõem humoris sicut cadũt
pili de corpe aialis. et hoc accidit. qr quã
do humor nutrimẽtalis minus est suffi-
ciens subtrahit ipm natura ab hmõi p-
tibus non necessarijs ne deficiat i neces-
sarijs. ⁊ ideo cadunt generaliter ab arbo
ribus tempe hyemali. remanent tamẽ
in aliquibus vt in buxo ⁊ cõsilibus. vel
ꝓpter sufficientiam humoris. vel ꝓpt̃ hu

moris viscositatem ⁊ ligni cõpactionem
et soliditatem. Nam arbores que raram
subãm ⁊ porosam sunt habentes citi⁹ a su
is folijs depauperant̃ et maxime qñ hu
mor nutritiuus liquidus est atqȝ pauc⁹.
Differunt aũt arbores in multitudĩe su
arum ptium ⁊ paucitate. in magnitudi
ne ⁊ puitate. in fortitudine ⁊ debilitate.
Cuius causa est humor qui in aliquibus
magnis arboribus est lacteus. vt in vicu
bus. et humor talis abilis ẽ ad se deferẽ
dum in latum et in longũ. In quibusdã
vero est piceus viscosus ⁊ insufficiẽs ad
extensionem. eo q ptes adherent adinui
cem ad modũ picis. ita est causa puitas
et paucitatis in ptibus arbor̃ ⁊ plantar̃.
talis autem viscositas nõ est causa debi
litatis in plantis et arboribus. nisi fue-
rit diminutus calor insufficiens et imp
fectus. In quibusdam etiam arboribus
est humor acutus calide ⁊ sicce complexi
onis ⁊ hic in quibusdam est cã fortitudi
nis ⁊ vigoris. calidum enĩ est leue ⁊ subti
le ⁊ penetratiuũ ⁊ ideo talis humor se ex
tendit et crescit arbor in magnam quan
titatem. Item in ptibus arbor̃ attendi
tur equalitas ⁊ similitudo. qr equalitas
in qñtitate ⁊ similitudo in figura causat̃
ex abundantia materie cum equalitate
caloris agentis. et oppositum a cã oppo
sita causat̃. Eodem mõ attendit̃ in eis
raritas siue spissitudo qr raritas accidit
ꝓpter insufficiencientiam caloris ad ter
minatiõem humoris. spissitudo autẽ ac
cidit ꝓpter sufficientiam caloris ad ꝯdẽ
sationem humoris et eius terminatio
nem. Item differunt arbores et plante
in modo fructificandi. nam quedam vt
ibidem dicit Arest. ꝓducunt fructũ su
per folia sua. et hoc accidit ꝓpter fortitu
dinem fructus et indigentiã caloris fo-
lis digerentis humoris ipius. quedam
vero sub folijs. et hoc accidit ꝓpter debi
litatem fructus ne ab excellenti calore
vel frigore corrũpatur. et quarundã fru
ctus est suspensus a stipite suo. i. prope
stipitem. et hoc accidit ꝓpter insufficien
tem humorem ⁊ insufficientem calorem
ipm ad extremitates expellere non potẽ
tem. Item omnis arbor generaliter ha

let radicem que est mediatrix inter cor/pus plante et terram aqua cibatur. vn de ꝛ radix vita plāte dicit̃ ſm grecos qꝛ cām vite plantis adducit Item hꝫ ſtipi tem a radice immediate ꝓcedentem et hoc fuit necesse vt dicit Albu. ꝑpter cor/poris plante vel arboris ſuſtentatiõeꝫ vñ aſſimilatur ſtature corporis animal omnia membra corpis ſuſtentantis. vñ eſt ſtabile fundamentum arboris ſuſtinens ramos ꝛ fructus eius. Item in duro ſti/pite habet medullam mollem quā vt di. Areſt. quidam vocant arboris matriceꝫ qꝛ in ipa ſeminarius humor plante nu/tritur. vt fetus in matrice. quidam vero vocant arboris viſcera qꝛ in ipa ſepatur purum ab impuro ſicut fit in aialium in teſtinis. quidam etiam vocant eam cor qꝛ ex ea ꝓcedit motus vite vegetabilis ſi cut vita ſenſibilis ꝓcedit de corde cuiuſ libet aialis. Item corticem habet omnis arbor ad ſuam terminatiõem ꝛ interioꝝ defenſionem ex humore ſubtili extracto ad exterius ꝛ p calorem aeris deſiccato ſi/cut lignū interius ex humore groſſo ſic/co eſſentialiter ꝛ accidētaliter humido p creatur. vt di. Areſt. ꝛ Albu. Item arbo rum ſicut et plantarū quedam ſunt dõe ſtice ꝛ ortenſes. quedam vero ſunt ſilue/ſtres. arbores vero ortēſes ſicut ſunt plā te ſi nõ fuerint culte erunt ſilueſtres. vt dicit Areſt. et harꝫ arboꝝ quedam faciūt fructū ꝛ etiam oleum ꝑpter humoreꝫ vn ctuoſum ꝛ aereū ſufficientem ꝛ quedam non. ꝑpter talis humoris defectū. ꝛ in q̄ buſdam cito folia cadunt ꝑpter humorē rarū non vnctuoſum cito ſiccabilem. ꝛ i quibuſdam non ꝑpter cām contrariam Item ſicut eſt diuerſitas arboꝝ ꝛ plāta/rum in magnitudine ꝛ puitate ſicut ē di uerſitas in pulcritudine ꝛ deformitate. nam eis accidit pulcritudo ꝑpter equa litatem materie ꝛ elegantem ptium or/dinationem ꝛ calorem ſufficienter agē/tem ꝛ extendētem materiam in rectam et debitā nature diſpoſitiõem. deformi/tas vero cauſat̃ ex cõtrario tam in arbori bus q̄ꝫ in plantis. Item differunt in bo nitate fructuū ꝛ multa malignitate. et h accidit ꝑpter maiorem humoris materi alis dulcedinem vel minorem vel ꝑpter caloris magni vel minus correſpondētis materie vel humori materiali debitā p/portionem. Item dicit ibidem Areſto. q̄ arbores et plante ſilueſtres magis fru ctificant q̄ꝫ ortenſes. ꝛ hoc di. Albu. acci dit ꝑpter maiorem abundantiam hũo ris parum vnctuoſi ꝛ nodoſi de facili ce/dentis diuiſioni expulſioni ꝛ in ſubſtan tiam fructus cõuerſioni. nihilominꝰ ta/men fructus ortēſes ſunt meliores ſim/pliciter q̄ꝫ ſilueſtres. vt di. ibidem Arē. cuius rõ eſt vt di. Albu. maioris humo ris vnctuoſi aerei vel dulcis abūdantia que in materia fructuū ortenſiū pfectiꝰ īuenitur. Itē cõſideratur arboꝝ diuer ſitas ſicut plantarū ex lõci diuerſitate i quo creſcūt. nam quedam in locis ari/dis creſcunt ꝛ ſiccis. et ille ſunt minoris q̄ꝫtitatis ꝑpter defectum humoris. que/dam vero in locis humidis fluuialibus ꝛ maritimis ac ſtagnoꝝ. et tales ſolent eē maioris quātitatis. naꝫ ille que creſcūt iuxtā ripas marium ſalſoꝝ non multum creſcūt ꝑpter abundātiam arenarum ꝛ humoris attracti nimiam ſiccitatem. iu/xta tamen mare rubrū fallit hoc. vt dicit Areſto. vbi arbores ſunt magne. et hoc vt di. Albu. ꝑpter abūdantiam humo/ris ꝛ caloris. Iteꝫ attenditur diuerſitas in folioꝝ ꝛ floꝝ variatione. nam quedaꝫ habent folia aſpera ſcꝫ ꝑpter dominium terreſtreitatis ꝛ ſiccitatis. quedā leuia p pter equalitatem aquee humiditatis ꝛ ꝓportionem debitam caliditat̃. folia eti am habent quedaꝫ ſciſſa ꝛ tamen lata vt vitis. quod accidit propter dominium terreſtreitatis et priuationem viſcoſita tis et inequalitatem caloris materiam inequaliter extendentis. qꝛ in talibꝰ hu mor vnctuoſus ꝛ viſcoſus tranſit in ma teriam fructuum. aquoſus vero ꝛ terre/ſtris in materiam tranſit folioꝝ. vt dicit Albu. Item variantur arbores ꝛ plāte in extremitatum ptium ſuarum varia figuratione. nam quarūdam extremita tes ſunt piramidales ꝛ acute. vtꝫ in ſpi/noſis in quibus calor ſubtiliorem humo rem velotius attrahit ad exteriora ꝛ illū deſiccando conuertit in acumen. groſſio/

rem vero partem coniungit cum stipite
ꝛ radice. vt di. Albu. cõtrarie aũt figure
ex causa cõtraria generanť. et hoc idẽ ptꝫ
in fructibus qui vt di. Arest. sunt diuer
soꝝ modoꝝ non enĩ sunt omnes angulo
si. i. figure angularis necꝫ omnes sup re
ctam lineam sunt ꝓtensi. imo quidã sũt
circulares ꝓpter equalem materiã ꝫ hu/
moris ꝛ equalem actiõem ꝟtutis agenť
et caloris ꝑ quem materie ptes equaliť
extendũtur. et a medio vsqꝫ ad circũfe/
rentiam vniformiter ꝓtendunť. Angu/
lares vero ex cã cõtraria simpliciter ori
untur. Item variantur in coloratione
diuersa. nam tam fructus qꝫ flores. tam
rami qꝫ stipites in arboribus variantur
vt di. Arest. Ex humore enĩ frigido ter/
restri melancolico nigrescũt ꝛ vilescunt
ex humido ꝛ frigido albescũt. ex calido ru
bescunt. ꝛ sic de alijs vt di. Albu. sub tali
enĩ dõsa dñantis humoris ꝛ agentis, ca/
loris sbãm digerentis in ꝑdictis om/
nibus sapoꝝ dñe generanť. Item diffe
runt tam arbores qꝫ plante in fructuũ
maturatione. nam quedã ꝫ maturẽscunt
citius vt di. Arest. sicut mora et cesara.
et cõsilia. et hoc accidit ꝓpter sufficiẽtiã
caloris. potentis sup humidũ. maturan
dũ ꝛ digerendũ ꝛ obediẽtiã hũoris acti
oni caloris nullatenus resistentis. que/
dam ꝟo maturos hñt fructus tardius ꝓ
pter grossiciem humoris a quo sũt inobe/
dientis ꝛ insufficiẽtiam caloris digeren
tis. et hoc accidit potissime in arboribꝫ q̃
sunt siluestres. Eadem est rõ quare q̃dã
arbores citius frondescũt ꝛ q̃dam tardiꝰ
cito enĩ emittũt folia ꝓpter abũdãtiã hu
moris aquei indigesti non vnctuosi sed
fluidi ꝛ de facili se extendẽtis ad arboris
siue plante extremitates. ꝛ ex contraria
cã ꝯtrium accidere consueuit.

Capitulum. II

De arbore aromatica

a

rbor aromatica aliquando ha/
bet aromaticitatem in cortice a
liqñ in flore, aliqñ in fructu suo
vt ptꝫ in cynamomo qđ est cortex. et in
mace qđ est flos et in muscato qđ est fru/
ctꝰ. Est aũt cã aromaticitatis vt di. Al/
bu. siccum terreũ subtile cõmixtum sub
tili aqueo et ꝺm eius dñium magꝭ ĩ vna
pte arboris qꝫ in alia est vna pars magꝭ
aromatica qꝫ alia. alia vero arbor est tota
aromatica ꝺm omẽs sui partes vt arbor
balsami cuius singule partes sunt odorꝭ
fragrantiam respirantes. vt post diceť.
Inter aromaticas vero plantas ꝛ arbo/
res quedam grana in quibus est rõ semi/
nalis ꝓcreanť. quedam ꝑ se ex cõpetenti
cõmixtiõe elementoꝝ ꝓducunť. quedã ꝫ
ex radicis vel stipitis plantatiõe multi
plicãtur. quedam per insertionẽ surculi ĩ
trunco esse debitum sortiũtur. vt di. Al/
bu. Inter omnes arboꝝ insertiones ille
sunt magis laudabiles quando filia fili/
bus inserũtur. vt di. Arest. qđ duplici/
ter intelligiť vel in plantis cõsimilis spe/
ciei vt insertio ficus in ficum. vitis in vi/
tem. vel de illis que habent humorẽ pro
portionabilẽ inter surculum ꝛ truncum
cui inseritur. ita qꝫ humor vnius sit apťꝰ
ad alium nutriendũ. sicut quãdo surcu/
lus piri in trunco mali inseritur vel ecõ
uerso. Item notabile est qꝫ surculus, in/
sertus alteri trunco totam virtutẽ trun/
ci in suam ꝟtutem conuertit ꝛ transmu
tat qualitatẽ. si enĩ fiat insertio oliue su
per radicẽ siue truncũ ꝫ bete virtus oliue
descendit in virtutẽ bete ꝛ indurat eam
ꝛ facit eam durare per aliquod tempus.
et tandem humiditatẽ ibi existentẽ ad se
attrahit ꝛ transmutat in suã similitudi/
nem aut conuertit vt dicit Albu. super
finem primi libri. Item dicit idem. nõ
ꝓueniunt de facili ex semine malo plan
te bone. nec ex bono semine vel radice ar
bores male. qꝫuis in animalibus sepius
contrariũ videatur. cuius ratio est. vt di/
cit Albu. qꝫ planta est terre affixa ꝛ vni/
forme recipit a terra nutrimẽtum. Ani/
malia vero non sic propter varietatẽ cõ
plexionis ꝛ etiam ꝓpter contrarietatem
appetitus siue appetibilis voluntatis. et
ideo aliud est in animalibus aliud in ar
boribus. Item in omni genere arboꝝ sic
est qꝫ per culturam debitã siluestres con
uertuntur in ortenses. et ponit Aresto/
ibi exemplũ qꝫ amigdali amari per cultu
ram efficiuntur dulces. Similiter ꝛ ma

la granati acidi mediocres. Dicit etiã
q̄ arbor habens grossum corticē cito fit
sterilis. et hoc accidit vel ꝓpter defectū vn
ctuosi humoris qui est materia fructuū
vel ꝓpter duriciē corticis ꝓhibentis eua
porationem grossi qđ in arbore est nociuū
sed di. ibidem q̄ si scindat̄ radix eius et
illi scissure lapis immutat̄ rursum feci
da fiet. cuius rō est. vt di. albu. q2 ꝑ istā
scissurā fit nociui grossi euaporatio ⁊ ca
loris solis vel aeris circūstantis ītrodu-
ctio cuius v̄tute fiet ipius humoris cor
rupti cōsumptio. Itē dr̄ ibidē amigdala
et malagranata mutant̄ a malicia ꝑcul
turam. nam malagranata a stercore por
cino fimata ⁊ aqua dulci rigata meliorā
tur. cuius rō est vt di. Albu. quia ꝑ cali
ditatem ⁊ siccitatem hui9 fimi sup̄flui-
tas aquosa reprimit̄ in granatis, sed ne
ꝑ excessum caliditatis ⁊ siccitatis fimi ↄ
uertat̄ fructus in amaritudinē. cōpetit
apponere aquā dulcē caloris ⁊ siccitatis
dn̄ium tꝑantem. Sil'r amigdali vt dici
tur ibidē clauis ↄfixe gūmi ꝑ multū tp̄s
emittūt ⁊ aquosam sup̄fluitatē impediē-
tem generationem vnctuosi humoris q̄ ē
materia fructuū. ⁊ ita ꝑ hec a sua malicia
alterant̄. vt di. Albu. Item ibidem arbo
res ⁊ plante siluestres ꝑ artificiū ⁊ cltu
ram fiunt ortenses fructifere ⁊ fertiles.
ad hoc aūt vt siluestris planta fiat fructi
fera vel alteret̄ in bonitatē a malicia mł-
tum cōfert locus ⁊ labor in colendo ⁊ ma
xime tp̄s anni in quo plantat̄ sic ibi di.
Arest. exponit exemplū de boleno. i. iusq̄
amo. q2 qđ est natū in ꝑsia est ꝑniciosuz
sed transmutatū ⁊ transplantatū in egy
ptū ⁊ in hierl'm fit cōmestibile. ⁊ hoc acci
dit vt di. Albu. q2 ꝑ tꝑamentū loci a di
stemꝑantia ad mediū reuocat̄. Item ta
li trāsmutationi, maxime cooꝑat̄ tp̄s. vt
di. Arest. arbores q̄ indigent plantatiōe
plantant̄ p̄les in v̄re. ⁊ hoc ꝓpter tꝑanti
am caloris ⁊ hūiditatis cōfortātiū cali-
ditatē ⁊ humiditatē arboꝝ ⁊ plantarum
In hyeme v̄o pauce ꝓpter sup̄abundan
tiam frigiditatis ⁊ hūiditatis, sed in au
tūno ꝓpter frigiditatē ⁊ siccitatē. pauci
simi v̄o in estate post ortū stelle canicule
et hoc ꝓpter dn̄ium caloris ⁊ siccitat̄ con-
sumentium humiditatem naturale in plā-
ta et p̄cipue in radice. In egypto v̄o sel'
in anno fit plātatio q̄n. s. terre illius sic-
citas tꝑatur ex fluxu nili vt di. Arest. et
Albu. Itē ibidē dr̄ q̄ arbores diuersimo
de ꝑducūt frondes suas. nam q̄dā ex ra
dice quedā ex stipite. quedā iuxta terrā
quedā in ramis ⁊ virgis iuxta summita
tem. quedā in medio. Cā diuersitat̄ hu-
ius in ꝓducēdo est diuersitas hūoris a-
quosi subtilis lenis ⁊ nō vnctuosi q̄ ē ma
teria folioꝝ ⁊ eq̄liter nō abūdat ī oib9. et
oꝑatio caloris est dissil'is in diuersis, et
iō dissil'r ex illo humore ꝓducūt frōdes
sil'r q̄dam fructificant semel in anno ⁊ q̄
dam pluries. ⁊ nō maturant̄ fructus vl
timi sed crudi remanent ⁊ indigesti. q̄a
ꝓpter vicinitatem hyemis calor nō suffi-
cit ad maturandū. semel aūt fructifica-
re ꝑfecte magis est cōsuerū. q2 semel in
anno semen colligunt. et semel sufficit
calor ad extensionem humoris ⁊ ad ex-
tremitates arboris ⁊ ad cōuersionē eius
in subām fructus ⁊ eius cōpletaz matu-
rationem. Item quedam arbores sunt fer
tiles ꝑ multa tp̄a, ꝓpter abūdantiam ca
liditatis ⁊ hūmoris vnctuosi sicut ficus
et quedā vno anno fructificant ⁊ alio re
quiescunt vt oliue. cuius rō est. q2 ī seq̄n
ti anno reficiunt̄ restaurando sibi humo
rem. tantū eni emittūt vno anno ad sub
stantiam fructus q̄ꝫtum requirit secun-
dus annus ad humoris restaurationem
licet multos ꝓducant ramos tp̄e refe-
ctionis. modicū tn̄ tunc tp̄is ꝓducūt fru
ctum. Itē quedā arbores sunt fertiliores
in iuuentute q̄ꝫ senectute. q2 in iuuentu
te plus abundant in calore ⁊ hūore. que
dam v̄o ecōuerso plus fructificant ī se-
nectute q̄ꝫ in iuuētute. cuius rō ē. vt di.
Alber. q̄ in iuuētute plus abūdāt de hu
miditate q̄ꝫ naturalis calor possit dige
rere ⁊ ita fit inobediēs calori. in senectu
te v̄o minorat̄ humor et fit obediēs dige
stioni caloris. et hoc p̄ꝫ in amigdalis et
piris sicut exēplificat ibi Arest. Itē di
cit Arest. q̄ tam arboꝝ q̄ꝫ plantaꝝ silue-
striū, ⁊ ortēsiū diuersitas discernit̄ ꝑ ma
sculos ⁊ feminas. q2 arbor mascula ē spis
sior durior ⁊ densior ⁊ ramosior q̄ꝫ femia.

et siccior et fructus eius breuior ꝛ matu
rior.et folia diuersa ꝛ surculi quoꝝ olm
rō est ꝛ t ꝺi. Albert. q̄ꝛ mascule arbores pl'
abundant in calore et siccitate q̄ȝ femīe
quo ptes mascule vehementer constrin
gantur adinuicem ꝛ faciunt arborez spis
siorem. Intensio enim caloris multipli
cantis humorem et extendentis in plu
res ptes facit ramosiorem. sicut etiā in
tensio siccitatis cōsumentis humorez ef
ficit sicciorem. Soliditas etiam et stru
ctura venarū arboris mascule phibet hu
morem multum emitti ad vnū locū ar
boris siue plante.vt reuertatur in substā
tiam fructus.ꝛ ideo fructum habet breui
orem.folia similiter habet diuersa a fe
mina.q̄ꝛ aspetiora et minora ac strictio
ra ꝑter dominiū siccitatis. similiter et
surculos duriores habet q̄ȝ femina.et h
ꝑter maiorem humiditatem extenden
tem in femina magis q̄ȝ in mascula. Itē
dicit Arest. Q̄ si folia vel puluis folio
rum vel cortex mascule palme. folijs fe
mine componant vt cohereant cito mat
turabunt fructus femine ꝛ phibebunt ca
sum foliorum ꝛ fructus donec completa
fuerit digestio. Et huius ratio est.vt di
cit Albert.q̄ꝛ mascula palma mediāte ae
re, deferente auget calorem femine quo
mediāte excitatur calor eius ad operatio
nem digestionis.quā Arest. pepensiꝫ vo
cat in li.methe. Item dicit Arest.q̄ di
scernitur masculus a femina p pullulati
onem velociorem folioꝝ.prius enī pul
lulat q̄ȝ femina ꝑter calorem fortiorem
et etiam p odorez.q̄ꝛ mascula plus odo
rat q̄ȝ femina ꝑter maiorem subtilitatē
fumi sicci resoluti a mascula ꝛ nō a femīa
Item dicit Arest.q̄ ventus defert odorē
masculi ad feminam ꝛ maturabūtur ci
tius eius fructus simulq̄ȝ coherebūt par
tes scꝫ fructuum femine ad maturatio
nem quādo folia masculi in illa scꝫ in fe
mina sunt apprehensa. Dicit etiā Alber.
q̄ folia mascule palme cōiuncta folijs fe
mine ita adinuicem coherebūt q̄ vix po
terunt sine scissura ab inuicem separari
Item di.ibidē arest. q̄ ficus siluestres
cōferunt ficubus ortensibus q̄n ex oppo
sito cōplantantur.q̄ꝛ siluestres sunt cali

diores et sicciores.et ideo excitant calo
rem ortensium ꝛ confortant. Item humor
siccus siluestris resolutus ꝛ delatus ad ra
dicem ficus ortensis ipm nutrit ꝛ cōfor
tat. Similiter di.ibidē Arest.q̄ balau
stia qui est flos malagranati.sed hic po
nitur p arbore scꝫ malagranata.oliuis ꝯ
ferunt si cum eis plantētur eo q̄ balau
stie abundant in calore cōueniente natu
re oliuarū. Hec de ꝓprietatibus arborū
et plantaꝝ cōtraximus de verbis Arest.
li.i.vegetabilium.ꝛ glo. Alber.qui tran
stulit ꝛ exposuit eundem In li.autē ala
lium.xviij.dicit Aresto.omnes arbores
que fructificant omni anno fiunt segnes
Arbores inquit que nimiū faciūt fructū
cito desiccantur q̄m cibus transit in semē
id est humor nutritiuus qui deberet nu
trire transit in materiam seminalē. Ali
as ꝓprietates notabiles ꝛ insignes tā ar
boꝝ et herbarum q̄ȝ plantarum possum'
elicere ex verbis Arest.et Alber. in li.ij
vegetabilium vbi dicit. Planta hꝫ tres
vires.nam a terra habet fixionem.ab a
qua coadunatiōem.ab igne vero consoli
datiōem et ptium terminatiōem.ex ae
re et igne habet raritatem ꝛ dilatatiōeꝫ
ac extensionem.fructuum completionē
ac maturatiōem. Sine enī calore ꝛ hu
mido aquosum non terminat ꝛ finitur.
vtꝫ ibi in exemplo Aresto. Nam later
non coagulatur nec terminatur i esse la
tericeo sine igne partes aqueas ꝯsumē
te.ꝛ terreas pariter cōiungente. Ex aere
et aqua pariter ꝛ ex igne habet arbor ra
ritatem et porositatem.ex aqua habet au
gmentandi possibilitatem.q̄ꝛ quod om
nino solidum est augeri non potest.vt ibi
dem dicit Aresto.et ideo lignum maxi
mum et ponderosum non habet mergi i
aqua vbi modica particula auri submer
gitur aut lapilli.et hoc accidit q̄ꝛ lignum
est porosum.ꝛ ideo p aeris subintratio
nem intra poros sup aque supficiē ha
bet ferri.ligna vero que sunt vltime soli
ditatis ꝛ cōpactionis sicut hebenus ꝛ cō
silia.in aqua subito petunt fundū.vt di.
Arest.ibidem.ꝛ.iiij.meth. vbi dicit.q̄
ex hebeno nigro expirauit aer.ꝛ ideo sub
mergitur. Porosa autem ꝛ vnctuosa lu

pernatant quia multum habet aereita
tis materiam cōtra aque supficiem ele
uantis. vt patet in folijs ⁊ plumis vl' pē
nis ⁊ omnibus vnctuosis. nam vt dicit
Arest. proprium est aque subāz aereā sub
leuare ⁊ compacta deprimere. et iō rara
et porosa aeris susceptibilia supenatāt.
compacta vero ⁊ compssa inferiora petūt
et ad infima se pfundunt. Item vapores
terrestres ⁊ aquei p calorem coagulati
sunt materia herbaꝝ et plantaꝝ qui per
mixti p calidū igneum ⁊ p vtutem stella
rum recipiūt formas cōpletiuas herbaꝝ
et plantarū. ⁊ hoc quo ad semen ⁊ quoad
fructum. Calor itaqꝫ inclusus in coagu
lato sic humore ad plante nutrimentū
attrahit aquam dulcem. cui etiam coo
peratur extrinsecus calor solis. Actio au
tem caloris exterioris cum ppria calidi
tate naturali digerit naturalem humo
rem in eodem loco et cōuertit in substā
tiam plāte. Unde fm Aresto. terra mon
tuosa q2 est dulcis dulcem ɔ̄tinens hu
morem. ideo in illa citius nascūtur plan
te ⁊ maturant fructus. Naz montes at
trahunt humorem dulcem et subtilez. q̄
bus cooperatur claritas aeris tam in at
trahendo qꝫ in digerendo. ⁊ fit cito ɔuer
sio illius humoris in subām plante. vt
di. Aresto te. Item dicitur ibidem ꝙ qn̄
qꝫ frigus scꝫ aer frigidus fugat calorē ad
interius terre ⁊ aggregantur partes ei'
cum aqueo humido ⁊ p calorem depres
sum a comprimente frigido ad interio
ra decoquitur vapor sic coagulatus et in
substantiam plante cōuertitur ⁊ scindit
locus p intensionez caloris et sic egredi
tur ex eo planta. Item quandoqꝫ aer mi
xtus cum terra ⁊ cum aqua in fundo aq̄
coagulatur ⁊ p actionem caloris termi
nantis ⁊ digerentis illud mixtum cōfu
sum generatur plāta vt ptꝫ in nenuphar
et in alijs herbis minimus que solet cre
scere in aquis ⁊ quarū folia tegūt aquā
et he nascūtur sursum non expanse. tum
ppter subtilitatem aeris et aque dulcis
sursum eleuantis. tum ppter soliditatē
terre radices inferius sustentantis a q̄
planta recipit rigorem radicis et stipit
sustentationem in sua erectione. Item
Aresto. ibidem in locis essentialiter fri
gidis et accidentaliter calidis vt in qui
bus aqua calida fluit mul totiens nascit
planta. q2 calor aque cōtrahit frigidum
humorē ad supficiem terre in locū mixti
onis. vñ ex aere et vapore terreo cū hūo
re aque imbibito p calorem aque ⁊ stella
rum in plante substantiam coagulantur
sed hoc non fit nisi per multum tps vt di
cit Arest. ppter calorem accidentalē nō
cōuenientem generationi talis plante.
Item ibidem di. Aresto. ꝙ plante come
stibiles melius crescunt in locis leuib9
et altis et calidis qꝫ in his cōtrarijs q2
in locis planis et equalibus abūdat hu
miditas et maxime qn̄ dulcedo adest et
aeris temperies. silr in locis bene altis. q2
ibi etiam puritas aeris ⁊ abundātia hu
moris dulcis et hoc ppter spongiositatē
⁊ vaporem dulcē attrahentem. ⁊ iō in mō
tibus frequēter melior ē fertilitas ⁊ me
liores crescūt fruct'. in valle enī diffici
le mouet aer. Uñ ex cōculcatiōe ibi cito
putrescit aer ⁊ vapor grossus. vñ sequit
praua digestio. Hinc ē ꝙ ibi inuenit hu
mor salsus. vt di. Albu. aq̄ enī salsa gra
uior ē qꝫ dulcis vtꝫ in exēplo Arest. ibi
dē vbi dicit. Ouum positū in aq̄ dulci
statim petit fundum. in salsa vo natabit
terrestreitate enī sua ⁊ grossicie poterit
pondus oui sustinere. et iō aqua dulcis
facilius attrahit ad loca alta qꝫ salsa. scꝫ
ppter suā depuratiōem subtilitatē et le
uitatē. Itē Arest. lutū ignitū. i. firmū et
tenax cito pducit plantā vnctuosam p
pter facilē transmutatiōem talis luti in
vnctuositatē. vt di. ibi Albu. Et ad hoc
vt durabilis sit planta opter vt hēat be
ne digestam humorem et vnctuosuz. vñ
ille plante que habent indigestū humo
rem supueniēte frigiditate cito arescūt
vñ et caulis vltra trienniū nō durat. tñ
si ei inseratur ex natura plante insite in
stipite fiet decoctio ⁊ cōuertit in naturā
insite. et durabit diu. Item vt di. Are
sto. planta crescit qnqꝫ ex lapide solido ⁊
duro. naꝫ aer inclusus in lapide nititur
ascēdere sed cū nō inueniat exitū liberū
ppter lapidis soliditatē reflectit ⁊ mouet
ad lapidis ptes et ex sua agitatione ca

lesit. calefactus aūt aer attrahit sursū hu
morē residuū q̄ est in lapide. ⁊ exit vapor
cū hūore illo cū pura resolutiōe ptiū lapi
dis. ⁊ ex illo vapore ⁊ hūore de lapide e-
ducto q̄n̄q3 plāta generat̄ adiutorio ca-
loris solaris ⁊ aerē prius calefactū vigo
rantis ac digerētis hūorē a lapide iam
attractū ⁊ in subām plāte trāsmutantis
s3 nō diu durat plāta talis nisi terra cir-
cūstāte ⁊ dulci aq̄ irrigāte. ⁊ tēpato aere
foueat̄. ⁊ hoc ꝓpt̄ hūoris paucitatē. Itē3
Arest. Plāta si fuerit ꝓpe solē. i. versus ori
entē citi⁹ nascet̄ ⁊ hoc ꝓpter sufficiētia3
caloris. tardi⁹ xo si fuerit ad occidētē ꝓ-
pter caloris elōgatiōem. Itē ibidē dicit
Albu. ex tēperie seruat̄ cuiuslibet plante
incremētū. si enī nimia fuerit hūiditas
opilant̄ vie ⁊ pori p̄ quos deberet nutri-
mentū ascēdere ad arboris extēsionē. eo
dē mō si nimia fuerit siccitas ꝯstringunt̄
pori ⁊ sic plāta nō nutrit̄. Itē Arest. quē
libet plāta q̄ttuor indiget. s. semīe termi
nato ⁊ ī sua specie pfecto maturo ⁊ a pu
trefactōe ꝯseruato. ⁊ ꝯuenienti loco. i. ter
ritorio generatiōi plāte ꝯgruo. ⁊ aq̄ mo
derata hūore. s. tpato. ⁊ aere ꝯsile. s. me-
diocriter tpato qr vt di. Albu. si aer fue
rit nimis calid⁹ calor naturalis euapora
bit aptis poris. si nimis frigid⁹ suffoca-
bit plātā. prima duo sunt necessaria ad
plāte generatiōem. scda duo necessaria
ad ei⁹ nutrimētū ⁊ ꝯseruatiōem. Item
spēs ⁊ plāte medicinales q̄ crescūt ī mō
tib⁹ ad descēdū sunt min⁹ delectabiles et
ad digerēdū fruct⁹ hñt duriores. ⁊ h̄ pro-
pter velocē coagulationē p calorē agētē
in hūiditatē. ⁊ iō tales fruct⁹ nō multū
sunt nutribiles. vt di. Arest. qr vt dr Al
bu. Quāto plāta est magis medicinal̄.
tāto minus nutrit. Itē loca a sole remo
ta nō erūt plantaꝝ multaꝝ sicut nec al al
fecūditatis multe est in talib⁹ locis. vt di
cit Arest. cui⁹ rō est. vt di. Albu. qr illi q̄
sunt directe sub septētrione hñt diē con
tinue p̄ dimidiū annū. p̄ reliquū aūt no-
ctem. ibi ergo raro crescit planta vl̄ ani
mal. in estate enī non potest ꝓpter ꝯti
nuatiōem caliditatis. in hyeme vero nō
potest ꝓpter ꝯtinuatiōem frigoris. ⁊ iō
dicit Aresto. Planta ibi generata nō h3

vires foliū neq3 fructū ꝓpter defectum
caloris agentis in tempe anni. ⁊ ꝓpt̄ sup
fluitatem eius in alio. Item Arest. Plā
ta multarū spinarū multū habet de hūo-
re vnctuoso. et cū se mouerit ille vapor
vnctuosus p̄ calorem ꝓpriū cooperan
te calore stellarum digeritur et conuer-
titur in subām plante que ei inserit̄. vñ
illam digestionem opatur calor vitalis
in planta cū calore extrinseco ꝯpetēte ⁊
crescit plāta insita gracil̄r extensa sursū
Unde ꝓpriū est plante multum spinose
vt in ea fiat insertio plante alterius spe
ciei. et hoc vt di. Albu. qr habet multu3
humore3 attractū ab exteriori calore vn
ctuosum ⁊ ita cōglutinatiōem expulsi-
bilem a calore interiori in plurib⁹ locis.
ita q̄ ps eius supior cui3 expellit̄ est sub-
tilior ⁊ penetrabilior p̄ quam potest ape-
rire multos poros plante ⁊ ipos ingredi
⁊ ipam incorpare ⁊ ꝯsolidare plāte ife-
riori. Ita planta q̄ inseritur plantam si
ue truncum cui inserit̄ transmutat ī sua3
spēm. et non econuerso. cuius ratio est. vt
Albu. di. qr inferior planta mouet supe-
riorem p̄ humorem ⁊ calore3 quē ei trās
mittit. sed supior humorem attractū vl
terius digerit ⁊ decoquit ⁊ in naturā su
am cōuertit ⁊ postea virtutem suam ī in
feriorem transmittit. ⁊ alterat illa3 cui
inserta fuerit ⁊ conuertit eam in sua3 na
turam ⁊ speciem. Item quinq3 sunt speci
es generationis plante. vt dicit Aresto
teles sc3 ex semine ⁊ putredine ⁊ ex hūo
re aque et ex plantatione et ex vnius in
aliam insertione. Item sunt arbores et
plante que ꝓducunt fructum ante folia
vt di. Arest. sicut ille q̄ hñt multū humo
rem vnctuosum materialē ad fructū quē
vt digesserit calor naturalis simul cum
calore solari cito maturabit fructum. et
ille humor vnctuosus abundans ꝓhibet
humorē aquosum materiale3 ad folia ne
ascēdat in folia aut ꝓrumpat añ fructū
in tali planta. Item quedā citius ꝓdu-
cūt folia q̄3 fructū. et hoc ꝓpter defectū ⁊
paucitatē hūoris vnctuosi. ⁊ abundatiō3
humoris aquei materialis ad folia quē
calor solaris citius attrahit ad locū ꝓdu
ctionis folioꝝ q̄3 vnctuosum humorē ad

ꝓductionem fructuum. et ideo tardatur
maturatio vnctuosi humoris materialꝭ
ad fructum. ⁊ fit ꝓcessio folioꝝ. Itē que-
dam simul producunt folia cū fructu vt
ille que habent ꝑdictos humores mul-
tos et ꝓportionabiles ⁊ calorem interio-
rem cum exteriori calore solis in aere e-
qualiter operantē in vtroqꝫ ⁊ vtrūqꝫ scꝫ
aquosum in folia ⁊ vnctuosum in fructꝰ
equaliter expellentē. Item Aresto. An-
tiqui sapientes asserebant fructus ⁊ fo-
lia esse idem. et folia non esse, nisi ꝓpter
fructum nec differre ab inuicem mate-
ria nisi ſm maiorem vel minorē digesti-
onem aquosi et crudi humoris. Hūor
enī aquosus ⁊ subtilis cito attrahitur a
calore solis ⁊ cedit in folia: qui vero ma-
gis est vnctuosus ⁊ digestus cedit ī ma-
teriam ipsius fructus. Item dicit Arest.
ꝙ alique arbores sunt spinose non est de
interiōe nature plante substantiā gene-
rantis. sed accidit ex raritate arboris si-
ue plante per quā attrahitur humor fri-
gidus parū coctus ⁊ exiens per illā arbo-
ris raritatem a calore solis in spinam co-
agulatur. et fit in spina forma pirami-
dalis incipiens iuxta stipitem a grossiori
lato. et in parte anteriori terminatur in
acuto. nam humor subtilis qui ad spinā
est causa materialis elongatur paulatī
a planta ⁊ in longum ⁊ acutū se diffūdit
eodē modo faciunt omnes arbores qua-
rum partes piramidalis sunt figure
Item arbores exterius generaliter sūt
virides. interius albe. pars enī interior
habet materiā appropinquantē ad albe-
dinem. ⁊ pars exterior ad virorē. naꝫ ma-
teria que attrahitur ab interiori ⁊ expel-
litur ad exteriora ī cortice aliquantulū
digeritur ⁊ in virorē transmutatur qꝛ vi-
ror medius est color inter ruboreꝫ qui ꝓ-
uenit ex perfecte caloris actione. ⁊ inter
albedinē que ꝓuenit ex imperfecta. Itē
Arest. Arbores variantur in figura. naꝫ
quedā sursum quedā deorsum. quedam
vero inter hec tenēt mediū. Ille enī in q̄-
rum medulla viget humor subtilis que
mouet ⁊ attrahit calor ad superiora pira-
midantur. ⁊ in formā piramidalē ad mo-
dum flāme. que ascēdit in cōmuni virtu-
te ignea eleuantur. Ille vero in quarū
medulla viget humor grossus et aquo-
sus inferius deprimūtur et angustātur.
Unde ⁊ ille partes sua grauitate inferiꝰ
mouentur ⁊ in grossum in parte infima
coartantur. In quibus vero erit humor
medius. ⁊ inter grossum ⁊ subtile tempe-
ratus. pars ascendet sursum ⁊ erit cā ele-
uationis. ⁊ pars deorsum que est causa ī-
grossationis. Unū ſm maiorē vel minorē
digestionē illiꝰ humoris in radice ⁊ me-
dulla solet magna apparere arbor in figu-
ra. nam necessaria est prima digestio in
radice ad eius incrementū. secūda vero
necessaria est in medulla ꝓpter completi-
onem maturatiōem dilatatiōem ⁊ con-
seruatiōem. Et sufficit ista duplex dige-
stio ad plantarum completionem. ⁊ ter-
tia in solis animalibus reperitur. vt di.
Aresto. et exponit Albu. Item diuersifi-
cantur arbores in folijs ⁊ in ramis secū-
dū multitudinem humoris vel paucita-
tem. et caloris fortitudinem vel remis-
sibilitatem. nam si calor fuerit fortis et
humor multus. multa in exitu erunt fo-
lia atqꝫ rami et econuerso. et ſm rarita-
tem hūoris abilis ad cōsumptiōem ⁊ de-
siccationē. desiccant̄ ipī rami. cadūt folia
remanebit arbor vacua atqꝫ nuda. et in
contrarijs modo contrario se habebunt
Item vt di. Arest. nō solū piramidant̄
spine in arboribus. verū etiā eadeꝫ figu-
re inueniuntur in folijs et in fructibus. qa
si meatus plante primo fuerint ampli ⁊
valde rari in principio humoris. ⁊ pꝰ sic-
citate et frigiditate constringantur. fo-
lia et fructus inferius ingrossabuntur.
et in superioribus gracilabuntur et pi-
ramidantur. et hoc propter attractionē
leuioris partis humoralis ad superiora
vi caloris et repulsum humoris grauio-
ris ad superiora. Contingit tamen tam
folium ꝙ fructum sepius acui in extre-
mitatibus et piramidari. scilicet quan-
do virtute caloris et raritate humoris
superior particula leuigatur. ⁊ parte īfe-
riore calida etiā existente humor in me-
dio distendit̄. et sic substātia fructꝰ vl fo-
lij ī medio dilatat̄. et vtraqꝫ extremitas
ꝓpter communiū ignee ꝟtutis in cōmuni

q̃ à imõ ducit̃ ⁊ subtilia fit ⁊ sic l piramidẽ transformatur. Item ibidem dicit Are. q̄ arbores et plante quedam faciunt flo res ex humore subtili ⁊ puro existente i medulla. non tamen p̄ omnia terminata nec digesta fm vltimam fructus cõple tionem. disposita tñ ad fructus p̄ductio nem quedam autem arbores ꝑpter nimi am humoris viscositatem nõ habent flo res. q2 ille humor non potest subtiliari et ꝑpter suam vnctuositatem in subtilita tem floridam dilatari. vt3 in ficu q̄ non habet flores ex causa iam dicta quedam etiam non habent flores ꝑpter humo ris liquiditatem. q2 non potest in floris subãm coagulari vt3 in palma ⁊ filito vt dicit Arest. et fm diuersitatem mate rie in qua diuersimode agit calor. diuer si colores in floribus tã herbarũ q̄3 arbo rum generantur. sed ista ꝑsequi non est p̄sentis negocij. et iõ de eis ad p̄ns pro pter rediũ fore arbitror quiescendũ. Ta men alias supaddit Arest. ꝓprietates i fine. ij. li. quas non reputo cõtemnẽdas Dicit eni circa finem. Planta inq̄t h̄ns grossium corticẽ multũ extendit in altitu d.nc. hoc ꝑpter extensionem humoris et impulsum caloris. Nam grossitudo corticis hum; orem recipiens. nõ sinit il lum defluere. nec etiam ꝑpter suam den sitatem p̄mittit calorem p̄ poros euapo rare. ex qua necesse habet se diffundere ⁊ dilatare. vt3 in pino in palma et in con similibus. vt di. Aresto. Item ibidẽ Ar bores habentes lacteum humorem ma gnam habent vnctuositatem ⁊ calorem fortem in radice. et ideo resoluũtur h̄uo res vsq3 ad exteriora arboris ⁊ generant gumi aliquando liquidi. aliquando ex exteriori aere frigido coagulante in mo dum lapidis vel conchule indurate ⁊ hoc accidit aliquando ex frigiditate cõstrin gente. aliquãdo ex caliditate liquidiores partes educente ⁊ consumente ⁊ grossio res compingente. sicut ibidem di. Alu redus. Item ibidem. Arbores quedam alterantur scdm tempis alterationẽ3 q̄ in estate virescunt. in hyeme pallescũt. et tamen folia sua non perdũt nec proij ciunt. fortem enim habent calorem icor

poratum. et ideo calor fugit ad interiora arboris et etiam foliorũ. a facie frigidi ae ris hyemalis. et ideo exteriora pallida ⁊ glauca fiunt. tamen non cadunt folia ꝑpter viscositatem humoris et intensã fortitudinem caloris. Item ibidem. Ar bores facientes fructum in principio fa ciunt fructus amaros quãdo sc3 nouiter sunt plantate. ⁊ in earum fructu tunc do minatur amaritudo vel ponticitas sapor sc3 accedens ad amaritudinem. Cuius causa est. quoniam prima digestio acida est ⁊ pontica propter humoris attracti grossiciem ⁊ terrestreitatem ⁊ propter caloris digerentis paucitatem ⁊ debili tatem. ⁊ ideo generatio talium fructuũ3 est preter dulcedinem. q2 ipsorũ humor crudus remanet ⁊ indigestus. sed postq̄ fortato calore ⁊ augmentato humore de purato. calor digerens humorem ipm̄ efficit sapidum atq3 dulcem. quia vt ibi subdit Arestoteles etia3 amarum in ig nem missum dulcescit. et hoc accidit scd3 Albu. propter illam quam recipit a vir tute ignis digerentis imutatiõe3. Ite3 ibidem. In locis acidis frigidis sc3 atq3 siccis aliq̄n producitur fructus dulces. q2 calor innatus intra acetosum h̄uore3 inclusus per calorem solis adiutus dige rit illam acetositatem ⁊ cõuertit in dul corem. ⁊ erit fructus dulcis. q̄uis acida sint folia ⁊ etiam extremitates in quibꝰ non est tanta digestio ⁊ caloris operatio quemadmodum est in fructu. Contingit tamen aliquando q̄ propter superueniẽ tem nimiam adustionem ille fruct⁹ pri mus factus dulcis conuertitur in ama ritudinem propter superfluum calorem et humoris residui paucitatem. Itẽ ibi de3. In locis temperatis ⁊ terris ante di es vernales fructus celeri⁹ maturescũt propter caloris sufficientiam ⁊ aeris ex terioris dispositionem temperatam. Itẽ ibidem quedam sunt arbores que primo faciunt fructus dulces. deinde pontici ef ficiuntur ⁊ amari. sicut arbores mirabo lanorũ. cuius cã est vt ibidẽ dicit̃ q̄ arbor talis habet fructus magne raritatis ⁊ i hora digestiõis cũ sint meatus magni ⁊ ampli sequit̃ calor sufficiens humorem

materialem ad fructũ et maturabit fru
ctum. ⁊ iõ hmõi fructus in digestionis
principio erit dulcis. sed postq̃ calor exi
stens in meatib9 cõsumentib9 humores
inducit siccitatem. q̄r ɔstringit meat9 et
poros ita ꝙ nec calor nec hũor potest ad
locũ fructus ꝑuenire. mutantq̃ frigidi-
tas ⁊ siccitas calorem ⁊ humorẽ. ꝓpt' qð
alteratur fructus in ponticitatẽ eo ꝙ ꝓ-
hibetur oĩs ascẽsus siue accessus calidi-
tatis innati ⁊ humoris ꝑ cõstrictiõez in
ductam a siccitate. ⁊ sic erit frigitas vin-
cens in fructu ꝓpter defectũ caloris. ⁊ e-
rit fortis ponticitatis ꝓpter victoriã fri-
giditatis ⁊ siccitatis. Sed tandẽ calor
innatus eleuať ad locũ fructus ⁊ vigora
tur ꝑ calorem solis ꝓpter qð vincit iterũ
frigiditatem ⁊ inducit intẽsam calidita
tem ⁊ siccitatem. ⁊ sic erit fructus amar9
In arboribus plãtãdis pariter ⁊ serendis
etas lune maxime cõsiderãda est. nam q̃
plantanť in plenilunio recto vel in recto
nouilonio minus cõualescũt. ⁊ si conua-
luerint fructũ facient vermiculosum. et
fructus tũc plãtate arboris citi9 putre-
scunt. Silr̃ ⁊ arbores q̃ tũc de terra ꝑscin
dunť minus durãt. ⁊ citius vermibus cor
rodũtur. sicut di. Cõstan. rõez q̃re supra
li. viij. de effectibus lune. Itẽ inter arbo
rem ⁊ eius fructũ est quoddã retinaculũ
quo fructus adheret arbori. sicut fetus ꝑ
vmblicũ adheret matrici vt di. Constã.
et illud retinaculũ primo est debile ⁊ la-
xum ⁊ attracto hũori adhuc vicinũ. ⁊ iõ
fruct9 tũc de facili excutiť si fortioris vẽ-
ti impulsu tũc tp̄is arbor moueať. sȝ post
paulatim calore humorem induratẽ for
tius adheret ⁊ fructus ita de facili nõ tũc
cadit. sed in fine fructu maturato ⁊ ad de
bitam q̃titatem ꝑducto arescit illud re
tinaculũ vel putrescit. ⁊ iõ fructus de faci
li moueneť tũc ad casum. Et q̃to arbor ꝓ
fundius figit ad radicez. tanto attrahit
plus humoris. et si fructifera est pl9 abũ
dat in folijs fructibus ⁊ ramis. Item ar
bor supfluis abscisis melius fructiferat.
nam transit humor in fructum qui9 tran
siret in nutrimentũ supfluoꝝ. Hec ð na
tura et ꝓprietate arboꝝ in generali dicta
nunc sufficiant.

Capitulum. III

De amigdalo

a Migdalus est arbor mature flo
rens. ⁊ diciť hec amigdalus pro
arbore. ⁊ hoc amigdaluȝ ꝑ fructu
Unde quidam ait. Sunt matura mora
pyra. ficus. amigdala mora. Tamen hec
amigdala le. inuenitur ꝑ fructu in sacra
pagina. Nume. xvij. Sacra eñi scriptu-
ra vt di. Hiero. non vult se semꝑ subij-
cere grãmatice legi. nec vult illius arte
regi. Isi. autem li. xvij. sic dicit. amigda-
la grecum est que latine nux longa vo-
catur. Hanc nucidam multi vocant qua
si minorem nucem. de qua virgilius. Cum
se nux plurima siluis induit i flores. Cũ-
ctis enĩ arboribus prior floribus sẽ con
uestit. et ad poma inferenda arbusta se-
quentia ꝑuenit. Huc usq̃ Isido. de ami
gdalis dicit Aresto. in li. de plantis. ꝙ i-
digent cultura ⁊ maxime quãdo sunt an
tique. vñ si clauis ꝑforẽtur emittent qð
dam gũmi. et depurabitur humor in me
dulla qui materia est ipsius fructus. ⁊ iõ
plus fructificãt amigdali bene culte qñ
sunt antique q̃ȝ nouelle. Duplicem au
tem fructum fert amigdalus scȝ dulcem
et amarum vt diciť in Plate. et dulcia
amigdala vtilia sunt ad cibuȝ. amara ve
ro ad medicinã. sunt enim calida ⁊ sicca
De dulci amigdalo di. dyasco. ꝙ si recẽs
cum suo folliculo comedať ꝓdest stoma-
cho. sed caput grauat. caliginem nutrit.
ventrẽ accẽdit. somnũ facit. ebrietati re
sistit. Itẽ di ibidẽ ꝙ si vulpes comedat
amigdala moriet̃. Sepe enĩ qð medicina-
le est homini venenosum et mortiferum
est alteri animali. et ecõuerso. Itẽ idez
Fere tota arbor amigdaloꝝ amaroꝝ ẽ me
dicinalis. nam radix eius elixata siue co
cta. et trita maculas vultus tollit ⁊ pur
gat. fronti linita dolorez capitis mitigat
vulnera putrida mixto melle mũdificat
atq̃ȝ sanat. cortex etiã ⁊ folia sunt mũdi-
ficatiua exterminatiua ⁊ sanatiua. oleũ
ãt ð amigdal' extractũ vermes ⁊ lũbricos ventre
necat. mẽstrua ꝓuocat ⁊ purgat. ꝯ sur
ditatẽ efficaciť iuuat ⁊ auriũ saniẽ mũdat
⁊ desiccat si tepidũ auri istilleť vt di. dy.

Item flores ei⁹ decocti in oleo caducos
et letargicos excitāt. cū melle triti mor/
sibus caninis obuiāt. vlcera sanant. gū
mi qđ de amigdalis exudat mixtū potiōi
sanguinē reijciētes iuuat. et sic pz q̧ pa
rum vel nihil est in amigdalo qđ nō con
ueniat medicinis. vt di. dyasco.

Capitulum. IIII

De abiete

A Bies nomen est arboris sic dc̄e
a ab eūdo eo q̧ p̄ ceteris arboribꝫ
longe abeat ꝛ in altū alti⁹ se ex/
tendat. Cuius natura est vt di. Isi. lib.
xvij. q̧ est expers terreni humoris. ꝛ idō
abilis est atq̧ leuis. Ex abiete aūt dicū
tur abiegna ligna vel alia que de abiete
cōponunt̄. Et abietari⁹ dr̄ q̄ aliq̄ de abie
te opatur. vt di. Isi. ſm Arest. aūt abi
es est arbor in altū se extendens pluri/
mū hn̄s raritatis in substātia ꝛ subtilis
humiditatis. ꝛ idō calor eius naturalis a
solis calore fortificat̄. et illā humidita/
tem de facili eleuat ꝛ p sursum mittit. ꝛ
sic ipam in arboris subām ꝯuertēs arbo/
rem altam facit. est etiā arbor mire recti
tudinis parū vel nihil hn̄s tortuositatis
et hoc ꝓpter virtutē caloris ꝛ eq̄litatē hu
moris opationi caliditatis obedictem ꝛ
idō directe sursum sine aliqua tortuosita
te eleuat̄. Quis enī abies generet̄ ex hu
more leui ꝛ subtili. illius tn̄ humoris su
pfluitatem reijcit natura ad eius supfi/
ciem scꝫ inter lignū et corticem et ibidē
a calore exteriori inuiscat̄ et in naturā
resine cuiusdam odorifere transmutatur
ꝓpter eandē etiā viscositatem vnctuosā
ligno abiegno incorpatā abies igni ap
posita facilime inflamat̄. Varijs insuper
edificioꝝ structuris abies accōmodatur
et maxime ꝓpter suam rectā altitudinē
et formam piramidalem edificatiōi na
uium vtiliter adaptatur.

Capitulum. V

De aloa

A Loa arbor est aromatica que in
a india generat̄. vt di. papi. Et ē
arbor odoris suauissimi atq̧ fra
grantissimi cuius pticula vice tymiama
tis altaribus adolebat. vnde nomen ex/
traxisse dicit̄. De ligno aūt aloes dicit̄
in Plat. Aloes est lignū calidū ꝛ siccum
qđ recipit̄ in magno flumine babilonie
cui cōiungit̄ tigris fluuius padisi. Vn̄ a
pluribus credit̄ q̧ p̄dictū lignū inter pa
disi arbores oriat̄ et casu aliquo vel ipul
su de padiso ad flumē indie deducat̄. ha
bitantes aūt iuxta fluuiū missis retibus
in flumē lignū itercipiūt ꝛ reseruāt vsui
medicine. multū enī est medicinale. Li
gnū aūt aloe est triplex. vt di. Cōstā. in
li. graduū. primū est valde ponderosū et
qđ est nodosum ē valde aromaticū. et est
subamari saporis ꝛ subnigri coloris et
subrufi ꝛ cōtritioni dentiū nō oīno resi/
stens. Dicit̄ etiā q̧ cū masticat̄ statim o
dor aromaticus videt̄ attingere cerebꝝ
et quoddāmō replere. Scd̄m genus est
minus ponderosū nec adeo aromaticū
nec amarū. Tertiū genus est subalbidū
valde leue nec est alicui⁹ saporis ꝛ parui
odoris nisi sit aliūde coaptatū. Sophi/
sticatur aūt lignū aloes cū quodā ligno
sibi simili in ponderositate ꝛ nodositate ꝛ mo
dica aromaticitate et a quibusdā lignū
aloes siluestris nūcupat̄. hoc lignū cōfri/
catur cū psilio vt color immutet̄. addita
supfluitate aurū vt fiat aliq̄ntulū ama
rum ꝛ subrufum. ꝛ ponit̄ in decoctiōe op
timi aloes cū musco vt fiat valde aroma
ticū. ꝛ sic fit vt vix ab optimo discernat̄.
cognoscit̄ tn̄ q2 durissimū ē ꝛ masticati/
oni dentiū oīno resistit ꝛ dū masticat̄ sa/
por amarus interius nō sentitur. Lignū
aloes stomachū ꝯfortat. digestionē pcu
rat ꝛ debilitatē cordis ac cerebri cōfortat
et singulariter cōtra sincopim ꝛ cardiacā
maxime passiōem iuuat. nā ꝯ oēs cordis
passiones ꝛ debilitates ex frigiditate ꝓ
uenietes valet vinū decoctionis aloes.
sed q2 vinū inde fit amarū modicū appo
natur ꝛ p delicatis cū aq̄ rosacea vinū tē
petur. ꝛ tale vinū poterit diu reseruari.
q2 a ligno mltū imutatur. ei⁹ fum⁹ p na/
res recept⁹ infrigidatū cerebrū calefac̄
et debilitatū cōfortat. Et vt laudes ei⁹
cōcludam in oībus corpis debilitatibus
subuenit et adiuuat si quis modo debito
vti sciat. Dicitq̧ Plate.

Capitū VI

De aloe

Loe etiam dicif cuiusdaȝ herbe
c succus que herba aloen appellaf
hec herba in india et psia ⁊ locis
aliis plurimis repitur. cuius succus ex/
primif et ad ignē decoquif. et post soli ex
ponif et exiccaf vt di. Plate. Aloe etiaȝ
tria sunt genera. s. citrinū epaticū et ca/
ballinū vt di. Plate. Et differūt iste tres
spēs in bonitate. nam bonū est caballinū
melius est epaticū. sed optimū est citri/
nū. ⁊ discernunf ex colore citrino ⁊ rufo
⁊ p̄cipue cū frangitur puluis apparet ac
si esset puluis croci ⁊ est eius substantia
clara maxime qñ cōfringif p minuta fru
stra. ⁊ qđ frangif ex eo minꝰ est fetidū et
minus amarū. Epaticū, do aloe assilaf e
pati in colore. calorem enī habet epati/
cum. i. nigrū ⁊ foramina q̄dā velut ora ve
narꝫ. obscurꝫ etiā habet substantiā ⁊ ñ cla
ram ⁊ est amarꝰ q̄ȝ est citrinū. Caballi/
nū aūt aloe nigrū est ⁊ obscurū ⁊ feculen
tam habet substantiam ⁊ amarissimū sa/
porem ⁊ horribilissimū odorē. Sophisti/
carꝫ aūt caballinū ita vt videaf epaticū
vel citrinū cū puluere croci ⁊ aceto si de/
cies in illo intingaf ⁊ desiccef. et tūc īno/
uatur eius color ⁊ odor vt citrinū vel e/
paticū videaf. discernif tñ qꝛ cū frangif
et digitis cōfricaf. statim fetidissimum
sentitur ⁊ amarissimū inuenitur qđ nō
est in epatico ⁊ citrino. omne aūt aloe q̄ȝ
to de sua natura est minus amarꝫ est ⁊ mi
nus fetidū est magis laudabile. Aloe āt
q̄ȝuis ex natura sit amarū. tñ multiplici
ter est vtile ⁊ salutiferū. nam flegma co/
leram ⁊ malancoliam mundificat atq̄ȝ
purgat. mēbra neruosa cōfortat. stoma
chū a viscosis humoribus ⁊ nociuis eua
cuat. caput a dolore releuat. qm̄ fumosi/
tas stomachi caput grauat. visum clari/
ficat. splenem et epar deopilat. mēstrua
puocat. in corpe discolorato bonū colo/
rem generat. ab ydrope corpus p̄seruat
et in principio curat. puluis eius cū mel
le datus lūbricos. i. vermes ventris ne/
cat. fluxum capillorū p̄hibet. et a casu p̄
seruat. artheticos iuuat. pruriginē ocu/
lorꝫ placat. membrorꝫ genitalium vlcera
sanat. putredinem oris ⁊ gingiuarū mū
dat. recentia vulnera sanat. consolidat ⁊
mundificat et desiccat. amarum est ori.
sed dulce stomacho. stomachū enim īfri
gidatum ⁊ debilitatū cōfortat et digesti
onem adiuuat ⁊ pcurat. hec oīa de dyasc.
et Plate. et Auicen. excerpta sunt

Capitulū. VII.

De arundine.

Rundo est media inter herbam
a et arborem. herba quidem robu
stior ⁊ durior sed arbore est fragi
lior. exterius plana ⁊ interius vacua et
caua. nodosa. leuis. in paludibus enutri
ta. ventis cedens. de facili manū ledēs. d̄
arundine dicit. Isi. li. xvi. Arundo ē di/
cta eo q̄ cito arescat. in indicis autē sta/
gnis crescūt arundines ex quarū radice
exp̄ssum suauissimum succum bibūt vn
de et varro dicit Indica nō magna ī ar
bore crescat arundo. Illius ⁊ lentis p̄mi
tur radicibus humor. dulcia cui neque/
unt succo contendere mella.

Capi. octauum

De amomo

Momum vt dicit Isido. libro
a xvij. est vocatum eo q̄ habet o/
dorem veluti cynamomum. na/
scitur in siria ⁊ armenia. cuius frutex bo
trosum semen reddit sibi cōnexum hñs
florem albū similem viole et folia simi/
lia brione odore etiam suo p̄bono som/
nos suauificat. Amomū est herba odori
fera vt dicit dyasco. et est coloris subru
fi folia habens cōiuncta et semina copi
osa habens ad modum viole florem al
bum. Est amomi triplex spēs quoddaȝ
enim est armenicum. et illud ceteris est
nobilius. fului quidā coloris. sed odoris
optimi et virtutis maximi ac valoris.
Aliud est qđ crescit ī locis hūidis ⁊ aquo
sis ⁊ ē lene tactu. saporē exprimēs atq̄ȝ ge
rens. Tertium vocatur ponticum rufuȝ
nō longū. Est autem eligendū qđ ē recēs
⁊ albū. semle plenū sup̄ virgas purpureas
expansum maxie odoriferū ⁊ pōderosum
qđ masticū quodā acumie mordꝫ līguaȝ

Unde habens colorem non variũ nõ diuersum vt dicit Auicen. et Diasco. Bñ amomũ habet ſm eoſdem autores vtutem calefaciendi et etiam deſiccandi. ictib⁹ ſcorpionũ occurrẽdi. ſua decoctione in aqua oculos fouendi et a ſuis dolori bus releuandi. habet vtutem dolores viſcerũ ſedandi. et ventoſitatem extenuandi at ⁊ mẽſtrua ꝓuocandi. cui⁹ elixatura ſiue decoctio ſumpta habet vtutem freneticis ſubueniẽdi. epaticos adiuuandi et etiam podagricis ſuccurrendi. in oibꝫ ſiquidem nobilibus antidotis et receptionibus et medicinis ſolet amomũ ſepius adhiberi. cꝫuis loco ipius multi aliam herbam amonidem ſcꝫ ei quidem in colore ſimilem. ſed in odore et vtute penitus diſparem apponere ſunt conſueti vt dicit Auicenna.

Capitulum. IX

De aneto

a Anetum eſt herba cuius ſemẽ cõſimili noĩe eſt vocatũ. cui⁹ ſemẽ primo cõuenit medicine. radix ſecundario. ſed tertio ipa herba cuius ſemen poteſt ſeruari p trienniũ in magna efficacia. vt dicit Diaſc. Melius tamẽ eſt vt ſingulis annis renouet. cuius radix adhuc viridis alicui⁹ eſt valoris ſed deſiccata nullius. vt dicit idem. Hꝫ vtutem diureticã calidã ſcꝫ et aptiuã et cõpactoꝝ diuiſiuam. ventoſitatis ⁊ inflationis extenuatiuã et torſionis ventris ⁊ viſcerũ mitigatiuã. Item virtutẽ habet calculi cõfractiuã. menſtruoꝝ ꝓuocatiuam. et meatuũ vrinaliũ apertiuã. ſingult⁹ ex plenitudine amputatiuã. ſomni ꝓuocatiuam duarũ collectionũ i corpore reſolutiuam ſi coctũ cũ oleo p eplaſtri modũ apoſtemati apponat. Itẽ flos eius cũ vino coctus dolorem capitis auffert ſi inde caput fomẽtet. Itẽ cinis e⁹ vulue ſtillanti appoſitus ipam reprimit et deſiccat. Item decoctũ anetũ cũ oleo rigorem neruoꝝ laxat multis etiã alijs ſubuenit paſſionibus ſicut idem dicit.

Capitulum. X

De aniſo

a Aniſum eaſdem habet virtutes quas ⁊ anetũ ſed ſaporem habet dulciorem. et eius ſemen ẽ magis minutũ ⁊ rotundũ. et a multis vocatur dulcimũ alias duletiniũ. vt dicitur in Plat. Uirtutem habet diſſoluẽdi conſumendi et ventoſitatem deſtruendi. digeſtionem cõfortandi. oppilatiões splenis et epatis apiendi. cõfringendi calculum ꝓuocandi menſtrua et omnes meatus interiores apiendi et emendandi. Et iõ cꝫuis ſit in cꝫtitate ſemen minu ꝑtiſſimũ. eſt tamen multum vtile in vtute et plurimũ ſalutiferum.

Capitulum. XI

De allio

a Allium ab olendo eſt dictũ eo q̃ olcat vt di. Iſi. li. xvi. Cui⁹ odor eſt tam fortis q̃ omẽs alios reprimit et ſupat fetores. et iõ p loca corrupta neceſſario tranſituri ſiue putrida purgaturi fortiſſimis ſe muniſit alliatis ſm Diaſco. Alliũ multas habet vtutes et tam bonas q̃ malas ꝓprietates. q̃ ex diuerſis cõponit vtutibus vt di. idem. Uentrem ſiquidem et ſtomachũ turbat et ſiccat. ſitiꝫ amouet ⁊ corpi appoſitũ corpus vlcerat ⁊ vulnerat et ſi nimis a colericis ſumat in vſum. corpus inflãmat et deſiccat. lepram generat. maniã ⁊ freneſim excitat. viſum ledit ⁊ hebetat. et iõ colericis natura nocet. nam colerã ru‑beam cito generat et aduſtam multiplicat ⁊ augmentat. flegmaticis ⁊ frigidis multũ cõfert Eſt aũt duplex eius genus ſcꝫ domeſticũ ⁊ ſilueſtre qð ſcordeõ a medicis nũcupat. cuius flos debet recolligi ⁊ in medicinis apponi vel admiſceri. nõ eni opatur cũ impetu ſicut ſolet domeſticum opari. Allij aũt domeſtici capitibus maxime vtunt. in cuius natura multiplex efficacia repitur. Nam pͥcipue habet vtutem diſſoluendi et cõſumẽdi expellẽdi venenũ ⁊ omne venenoſum. Unde nõ ſine cauſa vocat ab antiquis autoribus tyriaca ruſticoꝝ. vt di. dyaſc. maxie aũt valet cõtra morſum ⁊ venenũ canis rabidi. ſi cũ ſale et nucibus interius accipiat addita herba ruta. hec eni quatuor

adinuicem conterantur. et ad quantita
tem magne nucis patienti sepius offe-
rantur. et hoc cum vino. eadem etiam cō
fectio sup morsum canis rabidi exteri⁹
apponatur. vulnus eni sanat ⁊ venenū
attrahit ⁊ cōsumit. ⁊ a piculo liberat ac
pseruat ita efficaciter sicut tyriaca. Itē
allium virtutem habet apiendi diuidē-
di et incidendi humores grossos ⁊ cōsu
mendi ⁊ ita valet calculosis ⁊ stranguiri
am patientib⁹. i. difficultatem vrinādi.
menstrua etiam puocat ⁊ emēdat vētrē.
lūbricos ⁊ alios vermes in ventre interfi
cit si cū pipere ⁊ succo mēte ⁊ aceto ad mo
dum salse offerat. dolorem ilio⁊ ⁊ lūbo⁊ū
alliū mitigat. si mūdatum ac tritū ⁊ cū
oleo coctū sup doloris locū ad modum
emplastri apponatur. Valet etiā ꝯ mor-
pheam. i. lepram cutis si locus in quo est
morphea scarificat⁹ ⁊ post cū allio trito fri
cetur ⁊ cathaplasmet⁹. Contra serpētum
morsus valet si tritū cum laurino oleo
apponatur. vt di. Dyasc. Item idropicis
pdest q² humorem intercutaneū consu
mit et desiccat ⁊ tumorem sedat. grādia ⁊
cruenta vulnera ⁊ sordida purgat ⁊ con-
glutinat ⁊ sanat si puluis allij combusti
supponatur. Coctum etiam allium cum
aqua fontana ⁊ omnem dolorem loci et
tumorem tollit. cauendū tn̄ est ne conti
nue in cibis assumat⁹ qd̄ multū noceret
oculis Vn̄ v̄sus. Allia vina venus pul-
uis ventus faba fumus. Ista nocēt ocul⁹
sed vigilare magis. Scd̄m Arest. aūt li.
de plātis. alliū habet similitudinē cum
lilio. cōmunicat cū illo in dispositiōe ca-
pitis ⁊ tunicellis. ⁊ habet v̄tutem semen
tinam in tunicellis radicis sue. ⁊ in gra/
nis suis natis in summitate haste sue. ⁊
ideo cepula allij posita in terram pducit
plantam similiter ⁊ semen. ⁊ habet tuni-
cas multas ⁊ folia piramidalia et hastā
cauernosam ⁊ porosam. Allium etiam si
cut ⁊ liliū primū facit semen n̄ stipitis sui
⁊ in tenui folliculo in grana coniungit
cepa vero non cōiungit grana sua. sꝫ in
pediculis siue pedibus puulis nutrit ea ⁊
emittit. Facit allium radices capillares
sicut lilium ⁊ sicut crocus ⁊ hmōi. Sꝫ in
hoc differunt radices allij a lilio q² non
ramificantur in allio sicut ramificātur i
lilio. ⁊ sicut allium renouat folia ita re-
nouat radices. et semel tantum emittit
semen scꝫ in scd̄o anno postq̄ȝ seminatur
ideo habet alliū tunicas plures ⁊ ramo
sas vt ille tunice sint cibus ⁊ nutrimen/
tum secūdis radicibus ⁊ secūdis folijs ⁊
stipiti eius quapropter crescētib⁹ secū-
dis folijs ⁊ stipite attenuāt⁹ ⁊ euanescūt
tunice eius in terra. Et simile huius in
cepis inuenitur. In hoc aūt alliū differt
a cepa. q² quelibet allij tunica carnosa si
plantetur crescit ex ea planta sicut et li-
lium qd̄ de tunica sua plantata in terrā
emittit plantam. et hoc accidit q² in suis
tunicellis est virtus seminatiua sicut in
carnosis ptibus allio⁊ non sic aūt fit ex
cepa. n̄ ei ex q̄libet eius pte plantata cre
scit planta. sed de toto capite cepa plan-
tata emittit plantam q² v̄tus seminati
ua non est in q̄libet parte cepe sed in to/
to. In hoc etiam differt alliū a lilio qm̄
eius ptes carnose qn̄ plantantur emit/
tunt gramina sua ⁊ foliū p medium car
nis sue sed tunicelle lilij emittūt ab vno
latere sui iuxta ⁊ non a medio. Huc vsqꝫ
Arest. li. de plan. s̄m nouā translatiōem

Capitulum. XII

De absinthio.

a Bsinthium est herba acerrima
calida ⁊ sicca vehementer stipti-
ca et amara. vt di. Dyasc. Cui⁹
duo sunt genera. vnū est ponticū habēs
colorem viridem. ⁊ saporem ponticū et a
marū. aliud est subalbidū ⁊ minus ama
rum. ⁊ minoris effectus q̄ȝ primū. in fi-
ne veris colligitur in vmbra desiccat⁹ per
annum in magna efficacia cōseruat⁹ Di
citur autem contrarias habere virtutes
sicut plat. di. scꝫ relaxatiuam ⁊ constri/
ctiuam. constrictiua inest ei ex grossicie
substātie ⁊ pōticitate. laxatiua īest ex ca
liditate ⁊ amaritudine. vnde qn̄ recipit⁹
interius si inuenit materiam cōpactam
pter ponticitatem sue substantie ⁊ gros
siciem reddit materiam cōpactiorem. ⁊
sic est causa maioris constrictionis. ma-
teria vero existente habili et digesta cali
ditate dissoluit eam ⁊ ponticitate sua cō

primente expellit eam syropus de absin/
thio factus epati subuenit et stomachū
confortat appetitum inuitat, ebrietati
obuiat et repugnat. ycteriam curat et co/
lorem euulsum alterat et immutat succ'.
eius cū puluere costi splenem deopilat
dolorem stomachi et intestinorum ex vento
sitate puenientem dissoluit et mitigat.
succus eius auribus instillatus humidi
tates ab eis distillantes desiccat cū felle
thauri tritum absinthiū et auribus inie/
ctum dissoluit sonitū et auditū roborat et
emendat dolorem capitis ex fumositate
stomachi pcedētem succus eius sedat. li
uorem et dolorem ex pcussione cū pulue
re cimini et melle amputat si p modum
emplastri apponatur. Lūbricos et vermes
aurium succus eius necat si instilletur. suc
cus eius potatus visum clarificat. et ocu/
lis impositus ruborem et pannū curat. si
sepius infundantur libros et pannos a vermi
bus et muribus tutos seruat si cū eis in
cistula reponatur. vt di. Macro. Itē morsi
bus migalis et draconis obuiat et sanat si
bibatur. Item eius decoctio ventositatē
ventris et inflatiōem sedat cū portatur vt
di. Dyasco. Preter has virtutes quasdā
habet cōditiōes et pprietates minus lau
dabiles. nā saporis amaritudine et pōti
citate inficit et cōstrictat gustū. odoris hor
ribilitate ledit. olfactū in amaritudinem
redigit lac et vinū et omne dulce cui ad/
mixtū fuerit seu adiunctū. et iō apes que
frequētant flores absinthij faciūt mel a
marū. vt di. Dyasc. de absinthio di: Pli
nius li. xvij. Nō est inquit dandū febri
citanti. nauseas nauibus arcet si fuerit
prius potatū. somnū puocat dormienti
clam sub capite positū. capillos denigrat
qñ inungūtur vngēto facto de eius suc/
et oleo rosaceo.

Capitulum XIII.

De apio

a Pium est cōmunis herba oībus
fere nota ex eo sic vocata. vt di.
Ysi. li. xvij. q apicis. i. capitē tri
umphantiū quondā fuit ornamentum.
Hercules enī primo hanc herbam capi
ti circūposuit. cuius radices efficacit' pu
gnant cōtra insidias veneni. vt di. Ysi.
cuius multe sunt spēs. vt di. idem. I. pe/
trosum sic dictū eo q apio est simillimū
in folijs. silenū enī grece apiū dr. crescit
aūt in locis petrosis mōtibusqz pruptis
et iō latini petrosiliū petrapiū vocāt. vt
di. Ysi. Sunt et alie maneries apij. vt di
cit dyasco. s. apium ranarū. apiū risus. et
apium emorroidarū. Apium ranarū dr
qz in locis aquosis vbi rane sunt sepius
inuenitur qđ decoctū cum vino et oleo et vē
tri ac renibus cataplasmatū eorum dolori
mirifice opitulatur. apium risus dr ab
effectu q purgat melancolicū humorem
ex cuius supabundantia fit tristitia. Di
cit autem q interius receptum in magna
qtitate hoīem ridendo interficit et occidit
valet cōtra calculum et stranguiriā et ad
menstrua puocanda si decoctum fuerit i
aqua vel vino et inde inferiora fomentē/
tur. Apium emorroidarū est dictū eo q
eius puluis vel cinis suppositus fluxū sā
guinis desiccat. Apiū cōmune splenis et
epatis opilatiōem apit calculū frangit
ycteritiā solut. ydropicis subuenit fre
neticis cōuenit si eius succo et oleo rosa
ceo mixtū cū aceto caput sepius inūgatur
radix eius et semen morsibus venenatis
succurrit et veneno resistit. vt di. Dyasc.
Epilenticis autem nocet omne apiū qz
dissoluit et mouet omnē materiā ad su/
periora. nocet etiam pueris illa enī etas
pter humiditatis multitudinē et virtu
debilitatem et membrorum et meatuū stricti
tudinem parata est ad morbum caducum
et ideo lactantes nutrices abstineāt ab
apio ne puer epilenticus efficiatur. vt dic
Dyasco. et Plat.

Capitulum XIIII

De aristologia

a Ristologia est herba multū me/
dicinalis qzuis amara. Cuius
due sunt species scz longa et ro/
tunda. et vtraqz calida est et sicca et est ra
dix magis medicinalis qz folia. In au/
tumno debet colligi et seruatur per bienni
um. virtutem habet dissoluendi et expel/
lendi venenum et cōsumendi. bonum an/
helitum facit. splenem durum emollit

et eius opilationes aperit. ventris dolorem ⁊ lateris amputat ac sedat. podagricis ac caducis subuenit ⁊ cōtractis. ꝯtra morsos venenosos cōfert puluis eius cū succo mente. puluis eius carnem mortuam leuiter corrodit in fistula et l. plaga fetum mortuū de vtero expellit. radix ei' si cum vino decoquatur. hactenus dyasc. de aristologia di. Pli. ⁊ Ysi. li. xvij. ꝙ mulieribus fetis optima sit. nam potata cū pipere ⁊ vino sordiciem ꝑturientiū mūdificat ⁊ matricem expurgat et mēstrua ꝓuocat atqꝫ purgat.

Capitulum XV

De agno casto

a Gnus castus dicit' quedam herba calida et sicca cuius virtus est vt di. Pli. conseruare in hoībus castitatem. vñ et mulieres romane illi' herbe frutices secū deferre cōsueuerūt in mortuoꝝ exequijs. q̄n ꝓpter honestatem publicam oportuit necessario cōtinentiā obseruare. Hec herba sm̄ dyasc. et plat. semꝑ viret et eius flos potissime agnus castus nūcupatur. qꝛ odore ⁊ vsu reddit hoīes castos sicut agnos sm̄ dyasc. ⁊ plate. Dicit' aperiendo poros ⁊ spūs euaporando. ⁊ humiditatem seminalē cōsumēdo inducere castitatē. dicit etiā idē autor qꝛ eius decoctio valet cōtra leucofleugmaticam. i. frigidam idropisim siue albā si cū semine feniculi ⁊ modica esula decoquatur. Item ibidem. Fomentū decoctionis agni casti matricis exiccat supfluitates. ⁊ ipius orificiū coangulat. menstrua aūt ꝓuocat ⁊ litargiam sanat atqꝫ soluit si cū apio ⁊ saluia decoquat' in salsa aqua. ⁊ inde posterior pars capitis fortiter abluat'. vt di. dyasco.

Capitulum XVI

De artemesia

a Rtemesia est mater herbaꝝ dc̄a que quōdā fuit a gentilib' dyane que grece dr̄ artemis ꝯsecrata vt di. Ysi. li. xvij. Est aūt herba calida et sicca cuius radices ⁊ folia cōpetūt medicine. Ualet aūt maxime cōtra sterilitatem que ex cā humida pcreat'. In causis aūt calidis ⁊ siccis nō valet. vt di. dyasco. Menstrua ꝓuocat. matricem mundificat ⁊ cōfortat. dolores capitis decocta in vino vel in aqua mitigat ⁊ sedat secūdinas et fetus mortuos euacuat. calculos renū ⁊ vesice frangit. demonia sm̄ Pli. fugat. ⁊ malis medicamentis obuiat. trita cū arimbia dolorem pedū ex itinere mitigat. Cuius sunt spēs plēs quatuum ꝟtutes dr̄ dyanā adinuenisse ⁊ mortalibus tradidisse. vt di. Pli. ⁊ Dyasc. alias eius ꝟtutes refert Auicen.

Capitulum XVII

De auena.

a Uena est herba cuius semen est hoim ⁊ equoꝝ vsibus aptū. que sm̄ Ysi. est sic dicta. eo ꝙ postqꝫ seminatur cito adueniat atqꝫ crescat. habet aūt sm̄ Plat. vires leuiter relaxātes et cōtra omnem tumorem facientes et duricias relaxantes ⁊ faciei immundicias depurantes. vt dr̄ in Plat.

Capitulū XVIII

De balsamo

b Alsamū vt di. Ysid. li. xvij. Est arbor siue frutex nunqꝫ crescens vltra altitudinem duoꝝ cubitorum. ⁊ est viti silis. folijs aūt similis rute. sed albioribus semperqꝫ manentibus cuius arbor dr̄ balsamū. lignum xylobalsamum. fructus siue semen carpobalsamum. succus opobalsamum nuncupatur. eo ꝙ ferreis vngulis cortex ligni ꝑcutitur ⁊ ꝑ corticis vulnera quasi ꝑ cauernas gutte opobalsami eximij effluūt et distillant. cauerna enim greco sermone opo dicit'. cuius guttas adulterant admixto ciprio oleo siue melle. sed cognoscitur sophisticatum cum melle si gutta lacti instillata fuerit coagulata. cū oleo vero si aque admixta facile fuerit resoluta. qꝛ vt oleum enatat sup aquā. Si vero nō fuerit sophisticatū statim in aqua recenti petit fundum. vestem mūdā quā tangit non maculat neqꝫ polluit. Balsama aūt si pura fuerint tantam vim hn̄t vt si sol excāduerit sustineri in māu nō possit. Huiusqꝫ Ysi. pli. aūt li. xij. ca. xvij

arbor balsamum balsamum, semen ... succus, opobalsamum

sic dicit. omnibus odoribus pfertur balsamū. vni terrar scz iudee ɔcessum quondam nec inueniebatur nisi in duobo regijs ortis. quor maior .xx. iugerū erat sz post dñantibus romanis vinea balsami p multos colles ppagata est. viti quippe similior est q̄z mirto. mō vinear sicut et vitis implet colles. sine āminiculis aūt eius rami se sustentant p cerior eni altitudo eius inter binos cubitos subsistit cauēdum est aūt ne cū ferro ad iteriora ligni ledatur. z iō cauendū est ne vltra corticem violetur. qz leso ligno interiori totū perit. Est aūt arbor totaliter medicinalis cuius pcipua z prima gratia ē in succo. scd'a in semine. tertia in cortice minima est in ligno. ex his est optimum qđ est odoriferū z semine maximū z ponderosissimum mordens gustū z feruens in ore z colore rufum. Hucusqz Plini. li. xij. ca. xvij. Dyasc. aūt di. q quedam est spēs balsami q̄ crescit circa babiloniam vbi sunt septem fontes. si aūt aliū in locum transferat' nec flores nec fructus facit. In tpe estiuo leniter incidunt' rami eius cū cultello osseo vel alio nō nimis acuto ne lignū intrinsecus ledat'. qz tunc periret sub cortice aūt inciso ponuntur vitree ampulle. in quibus gutte stillātes colligūtur. si vero vna gutta ponat' in palato cerebrū ita calefacit q videt' succēdi. Habet aūt vtutem dissoluendi ɔsumendi z corpa mortua incorrupta cōseruandi. qz cētrum dissoluit tm̄ cōsumit vt di. in Plate. menstrua puocat et educit fetum mortuū. z molam de ventre eijcit z excludit. lapidem in renibus z vesica frāgit. iliacam passionem soluit. omnes inueteratas capitis passiōes tollit si mō debito assumat. quotidianis febribus z q̄rtanis subuenit. morsibus venenosis occurrit. Has z multas alias nobiles virtutes habet quas enumerare esset lōgū sed hec de multis nunc sufficiant.

Capitulum XIX

De bdellio

b Dellium vt di. Pli. li. xij. c. x. ē nominatissima arbor nigra similis oliue in folijs z in rubore. cuius gūmi maxime reperitur in vsibus medicine. nam eius lacrima siue gūmi ē trāslucida gustui amara. bñ odorifera sz magis est aromatica q̄n vino est infusa. idē tangit glo. sup Geñ. ij. vbi dr. ibi inuenitur bdelliū z lapis onichinus zc. Nascit' vt di. Pli. in ptibus orietis vt i arabia et indea z caldea zc. Bdellia aūt vt dicit Isi. li. xvij. est indie z arabie arbor cuius lacrima arabica melior est. aromatica ei est lucida. subalbida. lenis pinguis. eq̄liter cerea. z que facile remollit' z est amara boni odoris ligno vel terre nō mixta Indica vo sordida atqz nigra z adulteratur cū gūmi qui non ita amarificat gustum. Unde cūqz aūt veniat glutinosam valde habet subām z astrictiuam z etiā attractiuam. z iō vt di. Dyasc. z Plat. repugnat dissenterie facta ex acuta materia z valet patientibus fluxum ex fortissima farmacia. i. medicina fortiter laxatiua. valz etiā ɔ apostemata interiora z exteriora si inde fuerit inūcta. calculū rūpit. tussim cōpescit. morsibus reptilium occurrit. intestinor dolorem lenit. vt di. Plate. lxmosis z in ptibus inferioribo ruptis pficit ad interior cōsolidatiōem cū gūmi bdellico cōcordat de mir siue bemix qđ dr gūmi arboris hñs vtutē ɔglutinandi clarificandi z cōseruandi. z ideo pictores eo maxime vtunt' multū siquidem stringit sicut z bdelliū. alterius tamen est nature qz frigida z sicca in scđo gradu. bdellium vero calidum z humidū vt dicitur in Plate.

Capitulum XX

De buxo

b Uxus vt di. Isi. li. xvij. grecum nomen est. sed ex pte a latinis ē corruptum. naz pixos apud eos appellatur semp virēs. que lenitate materie litterarū formandis apicibus ē apta nam tabula buxea bene polita colores recipit album in quo de facili figure z litterarum caracteres inscribi sinunt z etiam de facili post delentur. Et dicit' sm Isid. hec buxus p tota arbore z hoc buxum p interiori ligno. vñ dicit quidam. Hec bux' crescit. hoc buxum crescere nescit. Est aūt

arbor multum solide materie et compa-cte. cuius humor nutrimentalis multus est viscosus - cōpactus vt dī. Aluf. li. vegetabiliū. ⁊ iō lignū habet grossum ⁊ pōderosum. qđ missū in aqua petit fundū sicut hebenus. ⁊ hoc ꝓpter cōpactiōēꝫ ligni nō hñtis poros aptos vbi possit intrare aer. p cuius subintratiōem posset sup aque supficiem eleuari vt dī. idem Alutedus. Folia etiam iō diu habet virētia que de facili nō cadūt nisi paulatim quādo vnō cadente aliud mox succedit. multa quidem habet folia ⁊ spissa. sed modicum habet fructū siue nullū. Arboris buxi rasura cū frigida sit ⁊ sicca decocta in aqua puteali constringit fluxū vt dī. Dyasco. Tingit etiam ⁊ ipsos crines si decoctione sepius abluanť. sapor siquidem eius est amarus vt dī. pli. xvij. ca. xvij. ⁊ odor grauis tñ q̄uis grauet sapore gustum. nihilominus cū virore cōtinuo delectat visum. omni tpe cōseruat virorez suū ⁊ maxime in estate qꝛ in hyeme eius folia aliq̄ntulū expallescūt. ꝫ nō cadūt. vt dī. Aluře. Cuius cā est qꝛ habet viscosū humorem in se. in radice ꝯo multā humiditatem liquidam ⁊ iō non cadunt folia. Vñ aduenīente caliditate ꝓuocať humor ad exteriora qui tactus calore fit viridis sed aduenīēte frigiditate repcutiť humor et abundat siccitas ⁊ fit color pallid⁹ siue glaucus. Crescit aūt buxus in locis calidis ⁊ petrosis ⁊ iō multū habet duriciei et etiam nodose soliditatis. lignū tñ interius lene est ⁊ ad planandū summe aptum. inscissuras ⁊ figuras in eo factas diu tenet ⁊ iō imagines pulcre durabiles inde fiunt. Fiunt etiam ex buxo pixides abiles ad multi ⁊ aliorum aromatū cōseruatiōem. Ad multos etiam alios vs⁹ quos enumerare longum esset valet buxus. sed hec nūc sufficiant.

Capitulū XXI

De balaustia

b Alaustia est flos caducus mali granati. Cū enī arbor fruct⁹ debet pducere flores l q̄dā tuberositate ꝯglutinanť. ⁊ ab arbore q̄cq̄ cadūt que a medicis reseruanť vsui medicine et possunt seruari p hyemem in magnā efficacia vt dī. dyasc. Est aūt balaustia frigida ⁊ sicca ⁊ habet vtutem cōstringēdi ⁊ desiccandi humorem. ⁊ iō valet ꝯ dissenteriam ⁊ sanguineū fluxū ventris. ⁊ cōtra fluxum menstrualem. Item vtutem habet cōstringēdi vomitū colericū si decocta in aceto cū spongia sup furculā pectoris apponať. Item puluis vulnera cōsolidat. gingiuas sanat ⁊ carnium putredinem amputat ⁊ emūdat radices dentium cōsolidat ⁊ cōfirmat. vlcera etiā sanat labiorum. hec olia facit psidia. i. cortex arboris eiusdem ⁊ pcipue fructus siue poma. ⁊ debet accipi qn̄ pomū est maturū.

Capitulū XXII

De beta

b Eta est herba cōis ⁊ ortulana secūdū dyasco. Duplex est spēs eius. s. nigra ⁊ alba. Et vtriusq̄ʒ succus naribus instillatus purgat caput. auriū etiam dolorem mitigat. lendes ⁊ alias capitis immūdicias ⁊ faciei maculas emūdat. capillos repat ⁊ cōseruat folū eius tūsum ⁊ appositū ignē sacrū extinguit. nascentia etiam vulnera cōpescit. malos humores nutrit si nimis sepe in vsu habeať vt dī. dyasc. de beta dī. Arest. sup eius radicem sicut ⁊ sup caulem potest plantari surculus qui tandez corroborante radice in arborem trāsmutatur. vtꝫ supra de natura plantarum.

Capitulū XXIII

De cedro

c Edrus est arbor quam greci cedros vocant q̄si ceomones dryosticum. i. arboris humor ardentis cui⁹ folia ad cipssi similitudinem respondent vt dī. Isi. lib. xvij. vbi subdit. Cedrus est lignū iocundi odoris ⁊ diu durans ⁊ nūq̄ʒ a tinea vel teredine. i. lignorum verme exterminať. Vñ ꝓpter ei⁹ ppetuā durabilitatē ex cedris fiunt lacunaria in regū palatijs ⁊ in templis. Huius arboris gūmi siue lacrima dr̄ cedria que ad cōseruatiōem librorum summe ē necessaria. Nam libri de hac lacrima liniti nec a tineis corrodūtur nec tpe senescūt

Nascitur autem in terra affrica et siria et maxime in monte libani. Est ergo cedrus arbor altissima, omnium arborum domina et regina. vt di. Raba. sup psal. Est etiam aspectu pulcra semper retinens virorem suum. Est insup olfactu odorifera. cuius odor fugat serpentes et omnia venenosa vt di. idem. Est ergo fructu suauissima. poma enim cedrina sunt magna oblonga citrini siue glauci coloris. miri odoris gratissimi saporis. saporem enim habent triplicem. Nam in medio circa grana sunt poma citrina et acetosa. In superficie iuxta corticem sunt dulcia. In carne siue medulla interiori inter dulce et acetosum sunt media. Est etiam cedrus multe efficacie et virtutis et valde medicinalis. Nam eius lacrima que est gummosa in substantia et aliquantulum piramidalis siue pinea in figura acrem virtutem habet et feruentem. Unde vrit et siccat vt di. Dyasc. Caliginem oculorum detergit. vermes aurium occidit. contra dolorem dentium subuenit morsibus serpentum occurrit. cum isopi succo sonitum aurium tollit. tumorem faucium sedat. vlcera pulmonis curat. molles carnes a putredine seruat. corpora etiam mortua reposita in ligno cedrino et eius lacrima inuncta virtus cedrina a tabe et putredine defensat. semen etiam cedri tussim sedat. menstrua prouocat. et secundinas excludit. matricem purgat. neruos spasmatos et contractos remollit et relaxat. vrinam mouet. et arenulas in vesica et renibus mundat. Has et multas alias virtutes ponit Dyasc. de cedro et eius succo semine atque fructu. Pli. autem de quadam specie cedri sic dicit. Est inquit arbor quedam nomine medica a medorum terra primitus asportata que a grecis cytria vel cedronilla est dicta. eo quod eius pomum odorem et virtutem cedri sequi videatur et eius saporem imitetur vt di. Isid. li. xvij. Eiusdem enim arboris pomum vt di. Pli. contrarium est venenis. et est arbor vt dicit idem que in omni tempore fere est plena pomis. que in eadem partim sunt matura. partim acerba. partim in flore sunt posita. quod in alijs arboribus rarum est. hanc arborem multi assirias vocant. vt dicit idem.

Capitulum. XXIIII.

De cypresso

C Ipressus grece dicitur cyparissus vt dicit Isi. li. xvij. quia caput eius a rotunditate in acumen erigitur. vnde et conon alta rotunditas nuncupatur cuius fructus talis est dispositionis et ideo conus appellatur eo quod conon imitetur. vnde et ciprisse conifere dicuntur. Huius ligni habet virtutem primam pene cedro aptum quod est turribus templorum. sua enim imputribili soliditate oneri nunquam cedit sed semper in prima remanet firmitate. suauissimi est odoris. et ideo antiqui solebant facere rogum de ramis eius vt odoris sui iocunditate reprimerent fetorem cadauerum mortuorum. Hucusque Isi. Est autem cypressus arbor calida in primo gradu et sicca in secundo. cuius pomum lignum et folia competunt medicine. vt di. Plate. sunt enim stiptica et consolidatiua. et ideo valent contra fluxum ventris ex debilitate virtutis retentiue si ipsorum puluis in cibis vel in potibus assumatur. valent contra iliacam passionem et dolorem lumborum si cum aqua pluuiali decoquantur et inde vinum limphetur. Cypressi folia recentia vulnera purgat et sanant sacrum ignem fugant nares polipsas mundant. et fetorem amputant. fluxum sanguinis sedant. semen ergo eius mixtum cum caricis. i. ficubus siccis duricias soluit. reumatis fluxum stringit. contra antracem. i. apostema venenosum et morsum mortiferum subuenit. et eius maliciam ne se diffundat reprimit et comprescit. morsibus venenatis occurrit. has autem virtutes cipressi recitat Diasc. et multo plures Pli. autem li. xvij. c. xxxiij. Cipressus est arbor ramosa. a fructu habens vacuas baccas pro fructu folia amara odore violenta vmbra gratiosa. Cuius duplex dicitur esse species. masculus scilicet et femina. femina autem sterilis est. verumtamen aspectu pulcra. cuius rami in fastigio sunt densi et inuicem conuoluti. masculi vero rami sunt magis spissi qui si precisi fuerint regerminant.

Capitulum XXV

De cipro

Cipus de quo dicitur Canti. iiij. Cipri cum nardo &c. Secundum Plini. li. xij. c. xxvi. est arbor in egipto similis oliue in folijs sed eius folia sunt viridiora et crassiora cum flore nigro et semine candido et odorato quod si cum oleo coctum fuerit aut confectum exprimitur in vngentum regium quod odoriferum est et summe deliciosum et cipr⁹ dicitur. Idem dicit Isido. li. xvij. et glo. super Can. Secundum Plinium autem dicitur quod optima huius generis arbor crescit in egipto super nilum in canopia regione. Secunda vero in ascalone. Tertia in cipro cuius est mira odoris suauitas. Arbori huic vt dicit idem est alia arbor similis que dicitur aspalatos habens similitudinem in flore cum flore rose. ex cuius radice et flore nobile fit vngentum Dicit etiam idem quod in omni frutice vbi directe refulget arc⁹ celest⁹ eadem fit suauitas odoris quamdiu ibidem fulget arcus. sed si super eandem arborem fulserit inenarrabiliter eius odorem ampliat et decorem et est similis spine candide. colorem habens igneum siue rufum et in parte redolet vt castoreum. a multis vocatur sceptrum herizei vt dicit idem Dicit etiam Diasco. quod ciprus est arbor medicinalis conuenientis et conglutinatiue virtutis. cui⁹ folium masticatum tumorem oris compescit eius elixatura siue decoctio vermes capitis interficit. et inficit capillos si inde capilli fomententur. flos eius cum aceto decoctus dolorem capitis soluit. vt dicit idem. cuius lentiscus dicitur alter⁹ virtutis. quere supra de littera A.

Capitulum XXVI

De cynamomo.

Cinamomum de quo dicitur Eccl. xxiiij. et Exo. xxx. sicut ibi di. gl. est virgultum quod nascitur in india et ethiopia duorum tantummodo cubitorum. Et dicitur cynamomum quia subtiles et replicatos habet culmos cetrini vel nigri coloris qui fracti reddunt visibile spiramentum. Cynamomum vero quanto gracilius et subtilius tanto carius est. et quanto grossius tanto despectius reputatur. Secundum autem Isi. li. xvij. Cynamomum eo est dictum quod cortex eius in modum canne est gracilis et rotundus et crescit stipite breui virgas tenues habens quod cum frangitur ad modum nebule suauissimum emittit spiramen. Super Eccl. c. xxiiij. di. glo. Cynamomum est breuis arbor odorifera et dulcis cinerei coloris prestans pl⁹ duplo ad medicine vsum quam fistula. Pli. quoque li. xij. ca. xxi. de cynamomo inquit et cassia fabulose narrauit antiquitas quod inuenitur in nidis auium. et specialiter fenicis nec haberi potest nisi quod cadit proprio pondere vel quod excutitur cum plumbatis sagittis. sed ista fingunt homines vt rerum precia augeantur. Secundum veritatem autem cinamomum crescit apud trogoditas in ethiopia qui per vasta maria in ratibus deducunt illud ad portum gellenitarum et est frutex duorum cubitorum ad maximum vel vnius palmi ad minimum. truncum habens in grossicie. iiij. vel. vi. alij habent. xi. vel. xij. digitorum. nec olet nisi quando arescit. siccitate enim gaudet et in semine sterilior efficitur contra arborum naturam aliarum inter vepres et rupes densissimas gignitur. et ideo non sine magna difficultate recolligitur. ante ortum solis aut post occasum nulli licentia colligendi conceditur. quod cum collectum fuerit sarmenta hasta diuidit sacerdos. deoque partem ponit. reliquum mercator emit. Precipua autem bonitas eius vel virtus est in tenuissimis virgultorum partibus ad longitudinem palmi et quod est in trunci medio vel quod est proximum radici parum vel nihil valet. quia ibi minimum corticis est in quo est summa bonitas cinamomi. et ideo cacumina et superiores partes preferuntur. quia ibi cortex plus abundat. ligni vero interius respectu corticis nullus vel modici est valoris Hucusque Pli. li. xij. Secundum Diasc. vero et Plate. cinamomum calidum est in tertio gradu et siccum in secundo gradu. Cuius duo sunt genera. grossum scilicet et subtile. et grossum est minus laudabile. et ponitur in vomitiuis medicis. quod vero gracile est et subtile est laudabile et in alijs antidotis magis vale. Est autem eligendum quod est subtile acutum

halens saporem. dulcedini intermixtuz
cū multa aromaticitate ⁊ subrufum ī ca
lore. qd aūt subalbidū est minus valet:
ex aromaticitate hēs virtutē cōfortādi ce
rebꝝ ex cōglutinositate hꝫ vīrtutē cōsolidā
di. habet aūt cynamomū multiplicē vir
tutem vt di. dyasc. Nam tussim ex gros
sa humiditate sedat. tritū ⁊ cū aceto mi
xtum impetiginem extirpat. collirijs ad
mixtum humiditatem oculoꝝ desiccat.
renū dolorem mitigat. ydropisim curat.
morsus reptiliū sanat. appetitū cōfortat
menstrua ꝑuocat. opilatiōem aperit. ci
bum digerit. flegma dissoluit ⁊ cōsumit
potatū cū vino secundinas excludit. cali
ginem oculoꝝ detergit. sincopi ac cardia
ce passioni subuenit atqꝫ succurrit.

Capitulū XXVII

De casia

Asia de qua dicit Exo. xxx. spēs
c est aromatica. ⁊ nascit̄ sm̄ Isi.
li. xvij. in arabia et est virga ro
busti corticis ⁊ purpureis folijs vt cor
tex piperis. ⁊ est silis cynamomo in vir
tute sed tn̄ potentia inferior. Uñ in loco
cynamomi duplex est pondus eius. In
medicinis sepius admiscet̄ vt di. Isid.
Glo. aūt sup Exo. c. xxx. Casia in locis a
quosis nascit̄ et in immensum crescit ac bo
num odorem reddit. De casia di. Pli. li.
xij. c. xxi. Frutex inquit casie iuxta cyna
momi campos nascitur. cuius amplitu
do est triū cubitoꝝ cui' sarmentū ē gros
sius sarmento cynamomi. Cuius est tri
plex color. Primo enī candescit. deinde ru
tescit. tandem nigrescit. ⁊ ista ꝑs maxie
est laudabilis. post nigram aūt laudabi
lior est rubra ⁊ minus laudabilis est cā
dida. naꝫ citius a vermibꝫ corrodit̄ et ca
uatur. et hoc accidit ꝓpter sue substantie
molliciem ⁊ minorem amaritudinē cor
ticis ⁊ virtutē. Probat̄ enī casia cū ē re
cens ꝑ odorem ꝑ saporem ⁊ ꝑ colorē. nā
casia nobilis subdulcis pauci ⁊ acuti est
saporis. suaui ⁊ iocundi est odoris. subni
gri insuꝑ vel purpurei est coloris ⁊ pon
deris est grauioris. ⁊ maxime laudat̄ illa
casia que de facili non frangit̄. sed refle
ctitur potius ⁊ plicat̄. Alia est auteꝫ spēs
casie que balsamo de saba similis est in
odore. sed amara est. Et ideo prima scilꝫ
nigra que est subdulcis ⁊ feruentis sapo
ris ⁊ boni odoris a medicis plus laudat̄.
Hucusqꝫ Pli. Scdm Plate. aūt et Dy
asco. Casia est duplex scꝫ casia fistula et
lignea que est fruticis cuiusdam cortex
nascentis iuxta confinia babilonis. cu
ius diuerse sunt species. Una est similis
cynamomo que subrufa est et rotūda so
lidamqꝫ habet substantiam. ⁊ cum fran
gitur vel teritur non plicatur sed resistit
acuta est in sapore ⁊ parum dulcis. ⁊ ista
medici vix vtuntur. Alia est species q̄ ē
subamara ꝑtim habens colores distictos
et hac vtuntur medici. ⁊ est eligenda que
non facile frangitur sed plicatur. et que
habet acutum saporem mixtum dulcedi
ni cum aromaticitate. cum autem fran
gitur colores habet subalbidos interius
et distinctos ⁊ rufos intermixtos. So
phisticatur quandoqꝫ cum admixtiōe cor
ticis capparis. sed cognoscitur. quia sub
amari est saporis. virtutem habet diure
ticam. i. diuisiuam ex subtilitate sue sub
stantie. habet etiam virtutem consumē
di ex qualitatibus suis. insuꝑ habet viꝫ
confortandi ex aromaticitate. reumati
cas ⁊ frigidas causas curat. epilenticos
et caducos iuuat. cerebrum confortat re
nes ⁊ vesicam purgat. apostemata matu
rat et sanat. renes ⁊ epar ⁊ splenem deo
pilat. fetoreꝫ oris masticata palliat. aut
amputat. menstrua prouocat. ⁊ matricē
confortat. contra sincopim ⁊ defectū cor
dis iuuat si ex eius puluere ⁊ rosis ⁊ osse
cerui siruppus fiat. Hucusqꝫ Dyascori
des ⁊ Plate.

Capitulū XXVIII

De casiafistula

Asiafistula est fructus cuiusdā
c arboris que longa semina produ
cit. sed succedente tempore elon
gatur ⁊ ingrossatur ⁊ caloris actione ex
terius condensatur. medulla interi' exi
stente nigra ⁊ humida atqꝫ dulci que mi
xta ē cum albis granis ⁊ qbusdā cellulis
ad modū faui mellis interi' ē distincta.
Est aūt eligēda q̄ est grossa ⁊ ponderosa

quia multam signat inesse humiditatem reijcienda est etiam levis et sonora, quia signat vacuitatem et siccitatem. virtutem habet leniendi mollificandi et mundificandi et fervorem sanguinis mirabiliter mitigandi ac coleram et sanguinem depurandi. apostemata gule dissoluit. visceribus utilis est, et vicijs pectoris subuenit. menstrua retenta ex pingui humore educit. tumorem viscerum et intestinorum dolores potata tollit. Hucusque dyasc. quamvis autem usualiter in casia duplex. s. sonat, cum simplici tamen scribi et pronunciari debet ut casia dicatur ut dicunt autores. Unde Ovidius xv. methamorpho. Quo simul ac casias et nardi levis aristas etc. Et sic ubique dicit Pli. et plures alij.

Capitulum XXIX

De calamo

a Calamus aromaticus de quo dicitur Exo. xxx. a similitudine calami usualis est vocatus ut di. Isid. li. xvij. Et gignitur in india multis nodis geniculatus odore suavis mira fragrans odoris suavitate. qui si frangitur in multas partes scinditur et dividitur. et in gustu est similis casie cum leni acrimonia remordent ut di. Isi. secundum Papi. odo fervens est virtutis. In glo super Exo. xxx. dicitur quod calamus aromaticus est species que crescit iuxta montem libani. ubicunque autem crescit di. Dyasc. et Plate. Plini. species est calida et sicca in secundo gradu. et est radix cuiusdam fruticis calamo valde similis et magni odoris. habet autem admodum canne concavitatem in qua lignum invenitur quod quidem extrahi debet cum nullius sit valoris tamen aliquando intus dimittitur ut maioris ponderis videatur. Est autem secundum eosdem autores calamus duplex. s. persicus qui colore est citrinus. Alius est indicus qui colore est subalbidus qui cum frangitur facile non pulverisatur. et habet virtutem mirabilem confortandi. unde stomachum confortat et digestionem adiuvat. maxime si cum absinthio teratur cardiacos et cordis defectum quem greci sincopim vocant cum aqua rosacea multum iuvat. Secundum Pli. autem calamus odorans est indicus qui maxime valet quando est subrufus. nodis plenus et spissus et quando non frangitur in partes plurimas valde siccas. et est valde medicinalis fere sicut casia vel etiam cynamomum quarum virtutes quere supra. nam menstrua provocat.

Capitulum XXX

De calamo usuali

c Calamus usualis secundum Isidorum dicitur canna stipule vel segetis et sic dicitur a caleo cales eo quod immisso flatu aliqualiter calescat. Et est proprie stipes medius in segete inter radicem atque fructum sive spicam in qua fructus continetur. alio etiam nomine vocatur culmus ut dicit Isido. et est interius concavus. exterius planus et rotundus. nodis aliquibus munitur multis tunicalis circumvestitur quo mediante spica perficit et nutritur. quo deficiente deficit et spica et penitus destruitur. modico venti impulsu hinc inde agitatur et movetur. facillime frangitur et incurvatur et vix erigitur vel reparatur.

Capitulum XXXI

De calamo scripturali

c Calamus scripturalis de quo in psalmo dicitur. Lingua mea calamus scribe. idem est quod arundo. quia antiqui arundine utebantur in scribendo antequam usus pennarum haberetur. Nam arundo ut dicit Plini. li. xvi. capi. xxxiij. utilis est ad multos usus. arundines inquit inter aquaticos frutices obtinent principatum. suntque necessarie in bello et in pace. nam arundinibus septentrionales populi domos suas aptissime tegunt et eas in suis cavernis pro delicijs et ornatu suspendere consueverunt. calamis etiam orientis populi bella agunt et de eis spicula faciunt. Tante enim longitudinis sunt in multis partibus quod hastarum vicem prebent radicem habent vivacem ut si earum frutices recidantur fecundius surgunt. Sunt autem aliqui calami quidam medulla repleti. quidam ex toto concavi qui ad fistulas faciendas sunt mirum apti. calami autem medullati habentes lignum spissum et nodosum pugnantibus

plus cõueniunt. Sunt ꝛ minores arundines in locis minus aquosis crescētes subām habentes tenuem ꝛ valde durā. et medullam quasi nullam ꝛ eaꝝ supficies est plana ꝛ reluceus ac polita non nodosa. ꝛ tales calami sunt abiles ad scribēdum. cuius ps anterioꝛ ꝑcisa acuit ꝛ ad scribendū adaptatur. ꝛ vt pfectius attramentum administret parum scindit. et in pte dextra plusq̄ in sinistra aliquātulum ꝓlongatur. Sunt et alij calami dulci medulla pleni qui p minuta frusta incisi pistantur. ꝛ ad lentum ignem in lebete decoquuntur vsq̄ ad spissitudinē ꝛ primo videtur totū transire in spumā. sꝫ pꝰ facta residentia spissius ꝛ melius fundus petit. spumosum autem et vanum supra manat ꝛ p aliud sophisticatur. sed discernitur. qꝛ bonū crepitat in oꝛe. ꝛ est valde dulce. malū vero non. sed in oꝛe euanescit vt dicit in plate.

Capitulū XXXII

De cappare

Capparis de qua Eccs vlti. fecit dn̄ Pli. li. xiij. ca. xxiiij. ꝛ bm Isidoꝛ est frutex in oriente nascēs cuius cortex folia ꝛ floꝛes cōueniunt medicine ꝛ ꝑcipue cortices q̄ sūt in radice. ꝛ vt di. Isi. li. xvij. Capparis a grecis nomen sumpsit eo ꝙ habet totū da in summitatibus capitella. De cappari a sit di. Dyasco. ꝙ est herba siue frutex spinosus expansus sup terrā. vnctione plenus cuius virtus duriciam splenis sup omnia medicamina iuuat. nascitur in locis aridis ꝛ siccis ac duris. ꝛ maxime in antiquis muris. ventrem remollit comestum vrinam ꝓuocat et mēstruis imperat. doloꝛem dentiuꝫ mitigat. succus eius auribus instillatus vermes necat. multas habet radices ꝛ magnas q̄ꝛ cortices sunt vtiles ad ꝑdicta. In plateario dicit capparis vt volunt quidam ē herba que in principio veris est colligenda ꝛ desiccanda. et p septem annos ī magna efficacia cōseruanda est. Et est bōa ac laudabilis que cum frangitur nō puluerisatur. et aliquantulum est subamara in sapoꝛe ꝛ subrufa in caloꝛe. et floꝛes eius sunt calidi quando adhuc sunt clausi. qꝛ nihil valent cū fuerint dilatati. cū sale condiuntur ꝛ sic vsui reseruant. virtutem habent appetitum excitandi et digerendi humoꝛem in oꝛe stomachi existētem. Sunt enim cibus ꝛ medicina. contra surditatem confert puluis eius auribus fistulatis si in oleo decoquatur ꝛ auri patienti infundatur. Hucusq̄ plat.

Capitulū XXXIII

De cardamomo

Cardamomum de quo dicitur super Ezech. vt di. Dyasco ē semē cuiusdam arboꝛis tempoꝛe veris fructum ꝓducentis. facit enim quasdā tuberositates similes botro vinearum q̄ bus semen continetur. et est duplex maius qꝺ dicitur domesticum. et minus qꝺ dicitur siluestre. primum est melius. qꝛ magis est aromaticum. et est laudabiliꝰ quod est subrufum aliquantulum acutū dulcedini intermixtum. virtutem habꝫ confoꝛtandi ꝛ consumendi. et ideo valꝫ contra cardiacam passionem. contra stomachi indigestionem. ad appetitus ꝓuocationem. ad vomitus repressionem. ad cerebri debilitatis confoꝛtationē vt di. dyasco. et plate.

Capitu. XXXIIII

De calamento

Calamentum est herba quedam mente similis. De qua sancti in glo. aliquando faciunt mentio. Et est duplex scd̄m Dyasco. et Platea. scꝫ montanum et illud simpliciter ē melius. aliud est quasi domesticum non ita siccum sicut primum. virtutem habet cōsolidandi ꝛ consumendi cum calidum sit et siccum in tertio gradu. vt dicit idem. Valet contra tussim ꝛ infirmitatem pectoris ex causa frigida sicut et dyacalamentum quod est electuariū quod ex illius herbe floribus et pulueribus et aliis est confectum. stomachi et intestinorum doloꝛem sanat. contra reumaticas et frigidas causas iuuat. moꝛsus reptilium curat. Et venenum ad exterio/

ra reuocat. succus eius auribus instillatus vulnerum et aurium etiã vermes necat. libidinem domat. cõtra lepram adiuuat et retardat. supfluitatem et humiditatem matricis anihilat et desiccat vt dicit idem. Multas alias virtutes habet sicut arthemesia. sed hec iam sufficiant

Capitulũ XXXV

De carice

Carex vt dicit Isid. est herba durissima et acuta cuius stipes siue virgula est triangularis manũ secans ipsam violentius cõtrectãtis. folia habet in vtroqz latere secantia et acuta. piramidalem formam ad modũ gladij representantia nunqz tamen caricis acumen aliquem ledit nisi primitus contingatur. In loco palustri et molli crescit et tñ nõ modicam duriciem pariter et acumen habere in sua substantia se ostẽdit. Scdm Plini. aũt inter genera scirpi cõputatur. vñ et caricam scirpũ noiat triangularem de quo subdit qz radix scirpi trianguli est odoris boni et virtutis sicut calami aromatici. sed hoc intelligo non in generali sed multũ in speciali sicut ipse memorat li. ij. A carie autem dicit caretum. locus scz vbi crescunt carices sicut et a salice salictum vbi crescunt salices. vt dicit Isidorus.

Capitulũ XXXVI

De carduo

Carduus sm Isi. grecum est. et ẽ genus herbe vel fruticis spinosi cuius natura mordax est et austera. et ideo succus eius allopicias. i. capillorum fluxus curat. De carduo di. Dyasc. qz radix eius in aqua decocta cupiditatẽ potatoribus administrat. matrici vtilissimus est. et iõ non est mirũ si a mulieribus desideret. qz iuuat vt masculos procreent. vt di. idem. Est autem carduus herba multum aculeatas habens hastas et in summitate spinosa capitella in quibus semen cardui ptinetur. qd itaqz exterius nigrum est hoc album est interius in medulla. et est semen diureticum et diuisiuum. et valet cõtra calculum in renibus et vesica. crescit in locis incultis. et pascitur ab asinis et bestijs cõculcat. sicut dicitur. iiij. Regũ. xiiij. Transierunt bestie saltus et cõculcauerunt carduũ et cetera. De carduo autem dicit Plini. li. xx. ca. xvi. Cardui folia et caulis spinosas lanugines habent. cuius semen et radix vesci possunt. Et est quoddam genus cardui qd sine interuallo tota estate floret. et vno flore cadente concipit alium cuius aculei arescente folio desinunt pungere. Sũt et alij cardui spinosi frugibus inimici. vt dicit idem. et abundat in semine. et iõ vix possunt extirpari vbi semel crescunt nisi affuerit cultoris diligentia carduos extirpantis. In ipsorum autem extirpatione sepe lesionem patitur et puncturam.

Capitulũ XXXVII

De carica

Carica est ficus sicca et a copia sic vocata. nam singulis annis ficus vt di. Isi. lib. xvij. ter quater de fructum gignit. atqz altero maturescẽte alter oritur et succedit. Carice a senibus sumpte in cibo sepe seruiunt defendere ipsorum rugas. vt dicit idem sm Isi. vero inter fructus carica est dulcior et est vtilis in cibo et in medicina. multum enim nutrit et impinguat. sanguinem grossum et multum generat et debiles cõfortat. secũdũ medicinam vero pectus mundificat. tussim sedat. vocem clarificat. faucium tumorem mitigat renes et vesicam et matricem purgat. cocte in vino cũ absinthio idropicos curant. trite cum sinape pruriginem aurium purgant. tamen in cibo nimis vsitate inflationem et ventositatẽ generant. pediculos creant. vt dici Dyasco. alias enim pprietates quere infra de ficu.

Capitulũ XXXVIII

De cimino

Ciminũ sm dyasc. et macrobium et psiũ est semẽ aromaticũ colore pallidũ. Vñ psius. Rugosum piper et pallẽt grana cimini calida et sicca in scdo gradu. virtutẽ hz diureticã fumositatis subtiliatiuã et digestiõis pforta

tiuam et ventositatis mitigatiuam ꝛ do
loris stomachi ꝛ inflationis repssiuā. so
lutionis ventris restrictiuam. cū aceto
infusum primo afficetur ꝛ insufflatū ī na
ribus sternutatiōem ꝓuocat. sanguinem
de naribus ꝓfluentem sedat. tumorē fau
cium ꝛ dolorem mitigat atq; sanat cum
baccis lauri reuma frigidū cōpescit. san
guinem coagulatum oleo mixtū cū cera
mūda discutit ꝛ dissoluit. liuorem ex cō
cussione siue alio modo factū puluis ei⁹
cū cera bene cōmixtus sepius apposit⁹ to
taliter tollit ꝛ eius frequēti vsu facies di
scolorationem incurrit. Huiusq; Dyasc.
ꝛ Plat. Idem fere di. Pli. li. xx. ca. xvi.
vbi di. ꝙ cyminū aliud est domesticū ali
ud siluestre. ꝛ di. ꝙ multis cōuenit reme
dijs maxime stomachi. cuius dissoluit in
flationes ꝛ intestinoꝝ discutit dolores at
q; viscerū torsiones.

Capitulū XXXIX

De coriandro

C Oriandrū de quo dr Exo. xvi.
et Nume. xi. fm Isi. li. xvij. ē se
men quoddā odoriferū a grecis
coriō dictum. cuius semen in vino dulci
datū. boies vt dr reddit ad venerē pmp
tiores. cauendū tn̄ est ne nimis detur. q2
absq; dubio amentiam adduceret ꝛ fu
rorem. canib9 aūt herba est cū semine ve
nenosa. Nam interficit eos si ab eis ali
quotiens assumat. vt di. Isi. ꝛ Papi. et
su paddit. Est īquit coriandrū ī cibo sum
ptum calefactiuū ꝛ cōstrictiuū. necnon
ꝛ somni ꝓuocatiuū. fm aūt autores dici
tur esse cōposite virtutis. Dicit etiā sic
Macer. in li. suo. Frigida vis herbe cori
andri dicit esse. Austereq; siml' quiddā
virtutis habere. Hanc galienus ait per
quā depellere ventris. Lubricos tineasq;
solent si trita bibatur. Cū vino vel si mi
xto sumat aceto. Coriandri herba in se ē
odorifera q̄diu est integra. sed manib9
fricata fetet. semen eius candidum ꝛ mi
nutum.

Capitulum XL

De coloquintida

Coloquintida de qua dicit. iiij.
Regū. iiij. est genus herbe amarissime. s.
cucurbita agrestis. q2 more cucurbite fla
gella tendit iuxta terram fructu rotun
do ꝛ silis cucumeri vsuali. hec herba quasi
vitis se diffundit in sepibus. fructu mo
dico et rotundo. vt di. Isi. li. xvij. Secū
dum Dyasc. vero coloquintida que dicit
cucurbita alexandrina aliqū inuenitur
sola ꝛ tūc est mortifera ꝛ venenosa. sicut
herba que dr squilla. i. cepa marina. sed
qn̄ cum multis inuenit non ita ꝑ sola est
nociua. habet aūt medullam corticē atq;
semen. medulla est optima in medicina
semen secūdario. sed cortex nulli⁹ vl' mo
dice est virtutis. vn̄ illa medulla est lau
dabilis que est alba et cui semina bn̄ sūt
inserta. illa aūt parū attendēda q̄ cū con
cutit multū sonat. sic q̄n̄ de facili pulue
rizatur. virtutem habet dissoluendi ꝛ con
sumendi. ex amaritudine etiam diuidē
di ꝛ penetrandi. ꝛ substantie sue subtili
tate fleuma purgat ꝛ melancoliam. vn̄
dicit valere cōtra quotidianam scabiem
et quartanam si mō debito patientibus
offeratur. dolo ventrū subuenit. lūbricos
id est longos ꝛ lubricos vētris vermes ex
cludit. Vermes autē pulueris eius iter
ficit. splenis et epatis duriciam aperit.
si succus eius cū feniculo ꝯiungetur. eius
decoctio emorroidas. i. sanguinis venas
aperit ꝛ menstrua ꝓuocat ꝛ educit. Has
et alias multas virtutes habet vt di. Dy
asco. et plat. et etiam pli.

Capitulum. XLI

De croco

C Rocus de quo dicit Can. iiij. et
Trenoꝝ vlt. herba ab vrbe cori
cio sic dicta vbi maxime abūdat
vt di. Isi. li. xvij. est herba cū flore suo sic
dicta. sed flos in quo est potissima virtus
crocum dicitur. et est optimū qd̄ ē recēs
odoris boni longum. parū albū integrū
neq; in fragmenta cōminutū. in spiratio
ne bonum. ꝛ cum capitur inficit et tingit
manum ꝛ leniter est acutum. qd̄ si hu⁹
modi non fuerit vetustum cognoscat aut
infusum adulteratur autē admixto cro
comagmate augendi ponderis causa spu
ma argenti trita additur. sed producit si

puluerulentum inuenitur. et si decoctũ ab odore proprio immutetur et dicit croto magma superfluitas que relinquitur ex aromatibus ex quibus croceũ fit vngentum. Huiusque Isi. Secundum Dyasc. vero due sunt species croci. Hortensis dictus ab orto in quo nascitur, et orientalis a loco vbi crescit sic vocatur. Et est iste nobilior quam hortensis. nec apponitur in vomitiuis medicinis. producit autem florem purpureũ habens caput ad modũ viole. in cuius medio tres vel quattuor flores producit. Eligendi autem sunt subrufi vel omnino rufi. subalbidi vero abiiciendi sunt per decẽ annos presentati. Est autem crocum calidũ et siccum in primo gradu et in suis qualitatibus temptatum et ideo est cõfortatiuũ. vñ cõtra debilitatem stomachi et defectũ cordis multũ valet. ruborem oculorum ex sanguine vel macula tollit si tritũ cũ rosis et vitello oui oculis apponatur. Huiusque Dyascori. et Plate. Unam enim proprietatem habet crocus quia in foliis per totam hyemẽ retinet virorem nec deponit illũ quantũcunque frigus intendatur. in estate vero deficiũt eius folia penitus et marcescũt. et post mediũ autumnum iterũ crescit et tunc flores eius in tenui stipite exeũt et prumpũt. Sicut aũt di. Arest. li. vegetabiliũ. crocus habet magnam cõueniẽtiam et similitudinem cũ cepa et ascalonia in radice. differt tamẽ ab vtraque quoniam cepa siue radix croci est cõtinue carnus et non facit semen sicut ascalonia. sed etiam est tota vis eius seminatiua in radice. et oẽs tunice croci sunt macre. et nõ recipiunt tunice eius ortũ ab vna parte cepe sue sicut accidit in ascalonia et domestica cepa. sed incipiũt tunice croci a locis germinationũ venarum cepulatium. et hoc est de proprio croci vt di. Arest. Habet aũt cepa croci radices capillares quibus adheret terre et attrahit sibi nutrimentũ vt liliũ et alliũ et huiusmodi. et quando cepa croci est grossa et iam matura incipit diuidi et multiplicari in capita mixta proprias tunicas et radices habẽtia et ex singulis crescit planta. Ex quo patet quod in eius capite seu radice est eius virtus semen- tina que est sui multiplicatiua et sue speciei cõseruatiua. quẽadmodũ di. Pli. Si-

dem crocum li. xx. ca. xx. sic commendat. Crocũ inquit cũ melle nõ soluitur nec cum aliquo dulci. facillime aũt cũ vino vel cũ aqua. Utilissimũ est in medicina. destruit enim oẽs inflationes et dolores oculorum. maxime si cũ vino fuerit mixtũ. pectori stomacho et epati summe vtile est. qui crocum prius biberit. ebrietatem et crapulã nõ incurrit. Corone aũt ex eo facte ebrietati resistũt nec permittũt hominem inebriari. somnũ facit et caput mouet stimulat venerem. flos eius illitus igni sacro subuenit. De croco fit vngueutũ citrinum et croceũ quod greci crocomagon vocant. Et valet cõtra suffusiones oculorum et est optimũ quod gustatũ dentes inficit et saliuam. vlcera capitis purgat. capitis tormenta et inflationes sedat. serpentũ et arenearũ morsus et scorpionũ pũcturas curat. Huiusque Plinius.

Capitulũ XLII

De cepa

Cepa vel cepe est herba cuius vis tota est in radice et in semine. et ideo sic cepe vocatur vt di. Isi. quia nõ habet nisi caput. De cepe di. Are. li. de plantis. Cepe inquit et ascalonia bis faciũt folia et habet cepe stipitem in quo facit semen et habet radicem pluribus tunicis vestitam. et sub radice habet alias radices quasi capillares quibus nutritur grossa radix. et per hancad totam herbã humor transmittitur radicalis. In primo ãt anno nõ perficit radicem. sed in secundo postquam seminatur. Similiter nec semẽ ante secundum annũ facere consueuit. nec facit semen in folliculo sicut allium et quedam alia. sed in summitate stipitis semẽ super quosdam pediculos. i. pedes paruos se dilatat. Species autem cepe est duplex. s. domestica et siluestris que canina ab Are. nuncupatur. Canina autem cepa flores habet altos versus celum et virides quodãmodo versus terram. Et talis cepa valet cõtra apostemata. habet autem cepa domestica stipitem cõcauũ et sine nodo et sicut renouat folia ita et radices vt di. Aresto. in predicto libro secundum Dyascoridem cepe domesticum est vtile ad medi-

cinam et ad cibum. Est autem viscose et
frigide nature ꝛ maxime illud qd̄ est ob
longum magis ꝙ̄ rotundū. et magis ru/
fum ꝙ̄ album. ꝛ magis siccum ꝙ̄ recens
et magis crudū ꝙ̄ coctum. comestum fa
stidium tollit oris fetorem diminuit vē/
trem mollit cibos condit. succus eius cū
melle caliginem oculoꝝ detergit. succus
eius litargicis subuenit. auribꝰ cū lacte
mulieris instillatus eius dolorem seda/
re cōsueuit. cōmestum tempate ꝓut cō/
uenit viscosos humores incidit. ora ve/
narum aperit. vrinam ꝛ menstrua prouo
cat ꝛ educit venenū morsus rabidi canis
extinguit. et aliis venenosis morsibꝰ suc
currit ꝛ resistit. cutem clarificat et poros
aperit. et id̄o sudorem ꝓuocat ꝛ educit. et
cōmestum crudum nihil nutrimenti cor
pori tribuit. colericis obest. flegmaticis
cōuenit. sitim facit. inflatiōem gignit. ꝛ
acumine suo caput ꝑcutit atq̄ ledit. et ni
mis cōmestū aliqn̄ maniā ꝛ insaniam in
ducit ꝛ terribilia somnia videre facit ꝓ/
cipue si ab exeūtibus egritudinem com
mestum fuerit. lacrimas solo odore ꝓuo
cat et visum ledit. Hucusq̄ Diasc.

Capitulum XLIII

De cepe

c Epe caninum dicitur squilla ꝛ
inuenitur iuxta mare vn̄ a Pla
teario cepe marina appellaᵗ. repe
ritur autem qn̄q̄ sola. et tunc mortifera
ac venenosa est. si intus recipiaᵗ; nisi eiꝰ
venenositas reprimatur. Solent autē
salernitani eam diuidere in plures par
tes ꝛ plantare in ortis sigillatim ꝛ ita re
primunt venenū eius. reprimiᵗ aūt ma
licia si in vino ꝛ oleo aliquātulū dimit/
tatur. ꝛ sic in medicis apponatur. Dz au
tem scindi ista cepa ꝛ interiora et exteri
ora abiici. q̄r exteriora sunt mortifera ꝑ
nimia caliditate. et interiora pre nimia
siccitate. sed media sunt tempata mixtu
cōuenientia medicinis. De cepe autē di
cit Pli. li. xx. ca. xvij. Cepe apud grecos
multa sunt genera ꝛ eis omnibꝰ est odor
lacrimosus. ꝛ est optimū qd̄ est rotūdis
simū ꝛ acrius est rufum ꝙ̄ candidū ꝛ cru
dum ꝙ̄ coctum seriᵗ ꝛ plantatur. sed qn̄
seminatur ante annū sequentem nō fa/
cit semen. et qn̄ facit corrūpitur ipm ca/
put. vn̄ ex corruptione iacti seminis gi/
gnitur ipm caput ꝛ productio semīs ca/
pitis est corruptio. Uult aūt seri semē ce
pe in solo terre fosso herbaꝝ aliaꝝ radici
bus extirpatis. semen eius nigrescere in
cipiens metitur anteq̄ totaliter matu/
rescat. radices eius optime in paleis cō
seruanᵗ. ꝛ licet cōtinget capita inuetera
ri. aqua salsa ꝛ tepida sunt capita intingē
da et ita efficiunᵗ diuturniora ꝛ esui me
liora. sed in siccis ad seminandū vel plan
tandū sunt vtiliora. multi etiā capita ce
parum sicut ꝛ allioꝝ suspendūt in fumo
supra ignem ꝛ sic ne germinent cōseruā
tur. qd̄ sepe extra terrā facere certū ē sicut
allium nisi ꝑ artificiū caueatur. Item li.
xx. ca. vij. Cepe siluestres nō sunt sapide
neq̄ multū comestibiles. sunt tamē mul
tum medicinales. Ipso eni olfactu cali
gini medentur. magis aūt vnctione pro
uocant. oris vlcera sanant. morsus cani
nos cū melle ꝛ vina curant morsibus eti
am serpentū obuiant. auricularum sonī
tum ꝛ grauitatem emēdant. cū adipe an
serino aut cum melle lumboꝝ dolores iu
uant. vulnera cum melle purgant et sa
nant. Hucusq̄ Plini.

Capitulū XLIIII

De cucumere

c Ucumer. eris. quedam est herba
de qua dicit Isido. li. xvij. cucu/
meres sunt dicti eo ꝙ interdū
sunt amari qui dulces nasci ꝓhibentur
si lacti mellito eoꝝ semen infundaᵗ. Dia
sco. autem dicit. Cucumeris natura fri
gida reperitur ventrem soluit stomacho
accōmodatur. quibus animꝰ deficit suc/
currit odore. folia eius trita vulneribus
medentur que impressit caninus morsꝰ
semen eius tritum cū vino dulci ꝛ potui
datū vesicam adiuuat laborantem. Se
cundū Plini. aūt li. xx. c. ij. ꝛ. iij. dicitur ꝙ
cucumer ortensis et siluestris cuius ra/
dix est magis grossa et alba. ex cuius suc
co fit electuarium qd̄ est necessarium in
multis medicinis.

Capitu͂. XLV

De cucurbita

c Ucurbita s͂m Isi. nomen est grecum cuius origo latinis est incerta. Eius genera sunt multa. vt tangit Isi. li. xvij. Et di. idem Pli. Est autem cucurbita alia domestica et ortensis. alia vo silvestris. domestica vero in ramos et folia pariter et flagella ad moduz vinee se diffundit et quibusdam ligamentis se conectit sicut vitis. et habet quosdam flores albidos quos emittit potissime contra noctem sine appodiatione florere potest. sed fructus eius vix pficit imo deficit vel putrescit qn̄ ad modum vinee a terra non erigitur et lignis vel virgulis nō sustentat͛. Est aūt cucurbita s͂m pla. frigide et humide cōplexionis et in qualitatibus tempate. In calidis regionibus pcipue inuenit͛ cuius semina in terram proiecta herbam pcreant ex q̄ pducunt͛ albi flores. et tandez fructus pleni semine et medulla cuius cortex primo mollis. sed qn̄ puenit ad maturitatez ad modū ligni indurescit. fructus eius quādo noui sunt cōueniunt cibis et semina medicinis. Sunt autem semina ei͛ diuretica et diurisita pter sue substātie subtilitatem. et iō valent cōtra opilationē epatis et renū ac vesice. acutam patientibus cucurbita elixa vel assata cibus ē et medicina. Nam materiam infirmitatis purgat p vrinam et aliquātulū laxat. calorem reprimit alterat atqꝫ cōfortat. semina eius post maturitatem colliguntur abluūtur et ad solem desiccant͛. ne ꝑ͂ humiditatē supfluam corrumpant͛. In loco sicco p triennū reseruantur Ducusqꝫ Plate. Scd͂m Plini. aūt succus cucurbite valet cōtra ignem sacrū. et cōtra tu͂ore͂ oculoꝝ. mitigat dolorem auriū si tepidus immittat͛. semen eius tritū i pulverem et inspsum replet cauata vulnera Cinis corticis valet cōtra cōbustutam Dicit aūt adhuc Pli. li. xx. ca. iiij. est cucurbita silvestris digitalis grossitudinis nascens in saxosis locis. Cuius succus stomacho et visceribus multū pdest renū et lumboꝝ. palisi subuenit. medulla cum absinthio et sale doloreꝫ dentium tollit. succus eius cū aceto calefact͛ mobiles dentes sistit. caro eius sine semine clauis pedū. i. apostematibus succurrit vinū cū ea ferueefactū oculoꝝ impetus tollit. folia eius cocta et trita vulneribus subueniūt. semen eius potatū cū vino venenū vincit et comedi nō debet. qꝛ inflatiōes facit. Est aūt cucurbita agrestis s͂m Isi. li. xvij. idem ꝙ coloquintida herba multum amara quēadmodū cucurbita sup terram flagella tendit hn̄s folia magna grauis odoris vt cucurbita. et fructū rotundū facit sicut cucumer vsualis. vt di. Isi. q̄re supra de natura coloquintide

Capitulū XLVI

De celidonia

c Elidonia est herba croceos hns flores atqꝫ fructū croceū tangētis man͛ intingentem sic dicta. eo ꝙ in aduentu hyrūdinū videt͛ erūpere vel florere. vt di. Isi. li. xvij. Celidon enī grece hyrūdo latine dicit͛. et subdit. Isi. Uel dicit͛ celidonia. qꝛ pullis hyrundinū si oculi ledant͛ matres earū illis ex hac herba medicātur Idem etiā recitat Pli. l. ꝙ succo celidonie oculo hyrūdinū eruti siue lesi ad statū pristinū reuertuntur. Alias siquidem notabiles habꝫ virtutes. habet enī vtutē dissoluēdi attrahendi cōsumendi vt di. Dyasc. dolorem dentiū mitigat. caput purgat. menstrua puocat. et matricem mūdat. fistulā oris et cancrū curat. s͂m Pli. Dyas. et Plate.

Capitulū XLVII

De centaurea

c Entaurea est herba amarissima calida et sicca in tertio gradu. et ideo fel terre est vocata. vt dicit Isi. qꝛ a chirone centauro eius virt͛ primitus est inuenta vt dicit idem li. xvij. Est autem duplex scilꝫ maior et minor. Prima maiores habet ramusculos et flores. et est maioris efficacie q̄ȝ minor. vt dicit͛ in Plat͛. et ibidem dicit Constan. ꝙ radix maioris calida est et sicca in scdo gradu. et habet quandā amaritudinē cū dulcedine. et iō hꝫ vtutē conglutinādi.

et ex amaritudine habet vim diureticaz et diuisam plus valent flores et folia i medicina q̃z alia que sunt in ea. dolorez ventris sedat. visum clarificat. renes et splenem deopilat. paralisiz curat. vmes ventris cum melle necat vulnera radix ei⁹ cõsolidat sic di. Pli. Diasco. ⁊ plat.

Capitulũ XLVIII

De daphni

Daphnis grece laurus dicit᷑ latine vt di. Jsid. li. xvij. Et est laurus a verbo laudis dicta. Lauri eni ramis ⁊ folijs cum laudibus victor capita coronabant᷑. et iõ apud ãtiquos laudea vocabat᷑. sed post sublata litera d et surrogata. r. laurus est dicta. s. e quondam dicebatur medidies que nsic meridies solet dici. vt di. Jsi. Hãc arborẽ greci vocant daphnez eo q nunq̃z deponat viriditatem. Hyeme eni viret ⁊ estate. ⁊ ideo inde victores potissime coronãtur. vt di. Jsi. et subdit. Hec sola arbor a vulgo credit᷑ minime fulminari. vñ fuit appollini antiquitus ɔsecrata. de qua dicit magister in histo. sup illud vbum Consuluit Jsaac dominũ sup Gen. xxv. Rebecca ex more gentiũ quem viderat i parentibus speciem lauri quam tripodẽ dicunt capiti supposuit. et ramis arboris q̃ agnuscastus dicit᷑ incubuit vt visiones veras videret ⁊ fantasticas non sentiret De lauro siquidem dicit Pli. li. xvi. ca. xxx. Laurus triumphis ꝓprie dedicatur que gratissima est domibus cesaruz atq̃z pontificũ. qz domos exornat Et sũt duo genera eius. s. delphica ⁊ ciprica. Lauro delphica delphis primo coronati sũt triumphantes. Ciprica vero romani primo suos coronabant. mõ autem multe species laurorꝫ inueniũtur sed differũt in vitore ⁊ magnitudine ⁊ similitudine baccarum. Est aũt arbor multiplicis speciei. et enumerat Plini. xiij. species eius arboris inter quas ponit quandam speciez lauri quam dicit fuisse magno ioui ⁊ appollini delphico dedicatam. Et ideo tell⁹ laurifera in domibus et in satis a fulmine manet tuta. Sine autem lauri p̃sentia non solebat apollo dare responsa sua. et ideo quia diuinis credebatur cõuenire honoribus. honorem triumphis obtinuit. nec licebat laurum pollui vsib⁹ illicitis et ꝓphanis. qz ꝓpter ꝓpiciãda numina sup altare poni debuit et offerri. cesar autem tyberius celo tonante. laurum in capite solitus erat ferre sicut ferũt᷑ cõtra fulminum metus. Narrat etiaz ibidem Pli. miraz rem q cũ augustus sederet in quodam orto iuxta drusillaz augustam decidit aquila de alto gallinam miri candoris illesam in gremium cesaris tenuitq̃z gallia laureũ ramũ i rostro suo onustum baccis multis. gallinam ⁊ sobolem iusserunt auruspices obseruari. et baccas laureas seminari et cum diligentia custodiri. ex quibus ꝓuenit silua triũphans cuius postea cesar laurum in manu tenuit et coronam in capite gessit. ac deinde alios cesares eodem modo ex eadem silua post obtentum triumphũ oportuit coronari. Hucusq̃z Pli. De lauro siquidem addit Dyasco. q est arbor elegãtis forme et magne aromaticitat᷑ ac mire efficacie ac virtutis. nam folia eius viridia que multũ odorifera sunt si cõtundantur mitigant ⁊ sanant puncturam apum ⁊ vesparũ. et omnem tumorẽ spargunt libros et vestes cum quibus ponuntur a tineis ⁊ vermibus custodiũt ⁊ a corrosione tutos reddunt. fructus lauri dicitur bacce lauri. et sunt grana exterius nigra vel subrufa. interius alba et vnctuosa in figura sperica. in complexione calida et sicca in secũdo gradu subtilez habent subãm. et habent virtutem depurãdi confortandi. ⁊ ideo in multis ponuntur vtiliter medicinis ex quibus fit oleum p̃ciosum qd valet cõtra multas et p̃cipue cõtra frigidas passiones.

Capitulum XLIX

De diptanno

Diptannus est herba medicinalis. cuius radix maxime conuenit medicinis. et debet eius substantia esse solida non pforata que cum frangitur non puluerisatur. Virtutẽ habet dissoluendi attrahendi venenũ et cõsumendi. Vñ valet ɔtra venenosos mor

de balsamo in [illegible] dulcessime manne pro. [illegible] de ciperro [illegible] ciperus est quedam [illegible] [illegible]

sus. et supposita vulneri et potata. vt di. Dyasc. et Plate. cum paucis additis di citur in multis habere virtutem tiriace. menstrua prouocat et educit secūdinas et fetum mortuū excludit. epilenticis et paraliticis cum succo rute subuenit vt dicit idem Dyasc. De hac herba dicit in Pli. li. xxv. ca. viij. Ceruę inquit diptannū primo ministrauere. nam eius herba comedūt vt facilius pariant. et si sagittis fuerint lese diptannū querūt quem comedentes ferrū excutiūt in vulnere derelictum. Item dicit Basili. in exameron et Ambro. et expositor supra can. vbi loquitur de hinnulis ceruorum. Hec herba scdm Pli. crescat in pluribus locis sed illa minus est laudabilis q̄ crescit in agris pinguioribus siue crassis. que aūt crescit in locis asperis et siccis melior est cuius minima portio gustata accendit os vt di. idem Isi. li. xvij. sic dicit. Diptannus ē mōs crete ex quo diptannus herba nomē accepit. Vñ virgilius. Ceruа vulnerata saltus pagrat diptannū querit tanti enim virtutis est vt ferrū a corpe excutiat et expellat. vñ et eius pabulo fere percusse eiciunt sagittas corpi inherentes. hanc quidam pulegiū martis vocant. qȝ vim tela eijciendi bellica p̄tātem. vt di. Isi.

Capitulum L

De draconteа.

Dracontea est herba quedam sic dicta. eo q̄ hasta eius in modum colubri sit maculis respersa similitudinemq̄ȝ imitet vipere vel draconis vel q̄ herbam ipam vipere timent vt di. Isido. li. xvij. Hec aūt a multis serpentaria vel colubrina nūcupat. nam florem habet purpureum diuisum et aptum sic͡ os serpentis de cuius medio pced it lingua q̄si serpentea acutā nigra et rotunda et in medio floris ipius surgit quasi caput femine grosso et rotūdo. prius viride deinde rufum efficitur qn̄ incipit maturescere. Herba ista fm Dyasc. magne efficacie est et virtutis. nam radix eius exiccata et puluerisata cū aqua rosacea faciē mūdificat clarificat et colorat. cū sapone gallico fistulam sanat mūdat et desiccat et os eius dilatat vt os fractum vel putrefactum queat extrahi cū aceto et calce viua cancrum curat. foliū eius cū vino decoctum apostemata maturat. succus eius auditum ex frigida causa lesum sanat. visum clarificat. mēstrua puocat. emorroidas. i. inferiores venas sanguinē fluentes cōsumit et desiccat. succus eius interius sumptus aborsum puocat. odore suo serpentes fugat. nec ledit corpus a serpēte si eius succo inunctum fuerit aut linitum. Dicitq̄ȝ Dyasc. et Plat.

Capitulum LI

De draganto

Dragantum fm Plate. et Auicen. est gummi cuiusdam arboris cuius humor vel actione caloris vel cōstrictione frigiditatis natural' indurescat. cuius spēs est triplex. nam ē album purum et clarum. et illud melius est. Est etiam subrufum et citrinū qd nō est adeo bonū sicut albū cui nihil terre admixtum est. qd albū est cōuenit frigidis medicinis. subrufum et citrinū debet poni in calidis. per. xl. annos seruari potest. virtutem habet infrigidandi humectandi et mūdificandi ex frigiditate et humiditate et conglutinandi ex sua gūmositate. valet cōtra vicia pectoris in electuarijs et sirupis. nam pectus siccum humectat. humorem perditū restaurat. tussim sedat. scissuram labiorum et oris vlceratiōnem cōglutinat atq̄ȝ sanat. faciem mūdificat et dealbat. artheticos iuuat. cōtra dissenteriam pdest. vt dicit in Plate.

Capitulum LII

De ebeno.

Ebenus est lignum ethiopicum colorem habens nigrum tactum lenem et planum durum et ponderosum. Unde propter pororum compactionem positum in aqua statim submergitur atq̄ȝ petit fundum. vt dicit in li. vegetabilium. Est autem gustu stipticū et mordax qd igni appositum citius rapit ignē et suauem fumum emittit et odorem in cocticula cōfricatum rufum ostendit colorem. Uirtutem habet purgatiuam et cō

fortatiuam. et iō collirijs vtiliter adhi-
betur sicut dicit Plini. ⁊ Dyasc. De ebe-
no etiam ait Isi. lib. xvij. Ebenus inq̄t in
india crescit ⁊ in ethiopia. qui cesus diu
indurescit in lapidem. cuius lignū nigrū
⁊ cortex lenis vt lauri. indicū maculosū ē
et variū sed melius est qđ in nullo ē ma
culosum sed nigrū est ⁊ lene. Solet aūt
poni iuxta crepundia vt infantem visu
nigra nō terreant vt dicit Isi. ⁊ Virgili᷑
Ebenū cōmendat Pli. li. xij. c. v. di. Ebe
nū esse arborē p̄ciosissimam auro ⁊ ebori
cōparabilem. ⁊ iō solebant ethiopes lignū
ebenū cum auro ⁊ ebore offerre impato/
ribus p̄ tributo. vñ et regina saba legit᷑
talia ligna dedisse salomoni. iij. Regū. x

Capitulū LIII

De edera

e

Dera ab herendo est dicta vt di
cit Isi. eo q̄ arboribus adhere/
at. vel dicit᷑ ab edo. q̄z sumpta in
cibum a capris lac multiplicat vñ nutri
untur hedi. radix eius durissima/ p̄forat
frigide est nature et frigidam indicat es
se terram vbi crescit virorem diu seruat
et nō p̄dit folia que diu virent. amari et
stiptici est saporis. Edere aūt fm̄ Plini
um li. xvi. ca. iij. sunt due species .s. alba
et nigra .s. masculus ⁊ femina. masculus
est maior ⁊ in folijs durior ⁊ pinguior. e
dera vero alba fructū habet album. ⁊ nigra
nigrum. Solent autē poete coronari fo
lijs edere in signū viuacis ingenij ⁊ sub
tilis. q̄z edera semp̄ viret. similiter ede-
ra coronati incedebāt illi qui in sacris li
beri patris. i. bachi ministrabant. vnde
hec arbor deo vini sacrata fuit similiter et
marti. Unde ⁊ alexander magnus/ suos
milites coronauit edera qñ de india triū
phauit. vt di. idem Pli. exemplo liberi
patris qui galeas suoꝝ tirso edere/ ador
nauit. Est aūt arbor vt di. idem multum
in altum se extendens q̄ꝫdiu inueniet ar
borem vel murum p̄ quem serpat radico
sa seu ramosa. habens brachia. ⁊ baccas
quasdam sed amaras. cuius vmbra ē no-
ciua ⁊ satis inimica frigori. serpentū ge-
neri gratissima rumpens muros et sepul-
chra. vnde mirum est q̄ haberi in hono/
re a veteribus fuerit consueta. folia ha/
bet intercisa et angulosa grauis odoris ⁊
plana. sed amara sub quoꝝ vmbra latent
vermes. Item ca. xxxiij. mira p̄ditur na
tura edere ad excipienda vina. naꝫ si fi-
at vas ex ligno eius vina transfluere ⁊ a
quam siqua mixta fuerit. remanere cer/
tum est. Hucusqꝫ Pli. Fm̄ Dyasc. autē
edera q̄uis sit amara vtilis tamen est
medicine. nam v̄tus ei inest stiptica ⁊ cō
strictiua et ideo dissenterijs medet᷑. suc-
cus eius naribus instillatus caput pur/
gat et dolorem eius mitigat. succus eius
cum oleo tepidus auribus immissus cō-
tra surditatem iuuat. Item idem Ede/
ra ex cōtrarijs est cōposita. et iō in causis
cōtrarijs operatur. p̄pter qđ v̄tutem habꝫ
maturatiuam attractiuam mūdificati/
uam et mitigatiuam. ⁊ iō apponi sepius
solent eius folia ad cocturas. eius gum-
mi diureticum est ⁊ dissolutiuū. valet cō
tra calculum. eius folijs nutritus hirc᷑
sanguinem habet acutiorem et ad fran-
gendū calculū in renibus ⁊ vesica fortio-
rem. Est aūt quedam species ip̄ius ede-
re sup̄ cuius folia cadit ros ⁊ inuiscatur
ac in ladanum cōmutatur. cuius virtus
magna a medicis expert᷑. Nam fum᷒ ei᷒
menstrua p̄uocat ⁊ educit secūdinas ex/
pellit. reuma compescit. caput ⁊ sensus ꝯ
fortat. tussientes iuuat. fluxum vētris se
dat. et i multis medicinis adhibetur vti
liter.

Capitulum LIIII

De elitropio

e

Litropium est herba sic dc̄a. eo
q̄ solsticio estiuo floreat. vel q̄ so
lis motibus folia circūacta con
uertat. vñ et a latinis solsequiū appella
tur vt di. Isi. li. xvij. Nam sole oriēte flo
res suos aperit. ⁊ cum sol occubuerit ite
rum se claudit. et hec verrucaria dicit᷑. eo
q̄ extinguit verrucas et abstergat siue
potetur siue cataplasmet᷑. vt di. Isi. secū
dū Plat. aūt solsequiū sponsa solis dicit᷑
et est herba frigida et humida in secūdo
gradu cuius succus bibitus valet cōtra
venenū sumptum interius. valet etiam
cōtra morsum caninū ⁊ venenosum si tri

ta super vulnus ponatur cōtra calefactionem epatis ꝛ opilatiōem multū valet

Capitulum LV

De elleboro

Elleborus vt di. Isi. ab elleboro fluuio sic dicit. vbi plurimum gignitur. hunc romani veratrum dicūt eo ꝙ sumptum mentem moraʒ in sanitatem reducat. Cuius duo sunt genera. s. albuml et nigrum. albus dicit elleborus. qꝛ radices habet albos ꝛ fleumaticos humores purgat. niger vero nigras habet radices et nigros humores. i. melancolicos purgat siue mūdat. Est autē scdm Dyasc. ꝛ alios autores herba multum violenta in virtute ꝛ recipiēda medicinaliter cū cautela. multū enī ledit et cito interficit qñ indiscrete aliquib⁹ adhibet. valet tamen contra multos morbos si debito mō adhibet vt di. Dyasc. qꝛ quartanas febres soluit. vermes in auribus ꝛ alias interficit epilenticis litargicis subuenit eius puluis si cuʒ pane misceatur. et si a muribus comedatur muribus interficit vt di. Dyasc. et etiā platea. Inter dū aūt huius herbe duas species melior est elleborus albus. et est calide ꝛ sicce ꝯplexionis in tercio gradu ꝛ crescit in locis montosis ꝛ humidis et hʒ folia similia plantagini sed longiora et in fine acutiora ꝛ stipitem vnius cubiti siue magis. cuius radix laxat multum superius ꝛ inferius et nunꝗ̄ debemus elleboro vti nisi materia fuerit digesta prius et pparata. et tūc etiam cum cautela. et ideo ypocras dicit. si vis elleboꝝ ducere moue corpus ne scʒ sumens elleboꝝ supdormiat. et habet virtutem resoluēdi humidum in ventositatem. vnde sequitur suffocatio spirituum et mors. vt di. Dyasco. et Platea. Elleborus autem niger multo piculosior est.

Capitulū LVI

De esula

Esula quedam arbor est q̄ a medicis calida dicitur i tertio gradu atqꝫ sicca vt dicit Dyascori. cuius radix maxime valet in medicina. cuius multe sunt species. et illarum virtus nunc est in lacte et in humore. nunc in semina. nūc in radice. vnde dicit. Lacanabula parit caca pucia semine gaudet Esula radicis cortica prestat opem. Est enim esula herba plana habens folia et rupta emittit lacteum humorem q̄ quidem est vlceratiuus. et carnis siue cutis corrosiuus. fleumaticos purgat humores valet ydropicis et alijs patientibus ex humore fleumatico varias passiōes.

Capitulū LVII

De eruca

Eruca est herba alba domestica ꝛ aliquando siluestris calida ꝛ humida. diuretica et apertiua renes confortat. paralisim curat. vrinam puocat. vesicam et renes purgat. vtilis ē in cibo et in medicina. flores eius apes diligunt et frequentant. vt di. Plinius.

Capitu. LVIII

De enula

Enula est herba cuius maneries est duplex scilicet ortolana ꝛ campana que maioris est efficacie in radice. nam radix debet colligi in principio estatis et i sole exiccari ne ex humiditate corrumpatur. virtutem habet leniendi et mundificandi. et neruos confortandi et viscosam humiditateʒ cōsumendi. Valet mirabiliter in frigida causa contra tussim infrigidatam et spiritualium membroꝝ frigidas passiones. vnde scriptum est in macro. Enula campana tendit pcordia sa ꝛc̄.

Capitulum LIX

De epithimo

Epithimum est flos thimi q̄ est herba cuius tota virtus in flore est. nā solus flos ponit i medicina. vt dicit Dyasc. Plini. et Plate. vir-

tutem habet purgandi fleumaticas vel
melancolicas passiones. vnde valet cõ
tra quartanas et etiam quotidianas ac
cessiones. valet etiam ſm Constan. cõ
tra stranguiriam ⁊ difficultatem vrinã
di et etiam cõtra splenis ⁊ epatis opila
tiones.

Capitulũ LX

De ebulo

e Bulus est fructus siue herba in
folijs ⁊ in stipite sambuco arbo
ri simillima. cuius radices corti
ces frondes et flores sunt vtiles in me
dicina. habent etiam ſm Dyasc. Plate.
et Plini. vtutem dissoluendi ⁊ cõsumen
di grossum fleuma ⁊ viscosum. vñ succ⁹
ebuli valet cõtra arteticam et cõtractio
nem neruoꝝ manuũ atq; pedum. valet cõ
tra leucofleumantiã .i. ydropisim ex fleu
matica causa atq; frigida siue alba. valz
etiam cõtra tumores ⁊ collectiones iter
cutaneas vbicunq; in corpe colligantur.
Item valet maxime ebulus cõtra ↄcussi
ones corporis atq; casus. si patiens in ei⁹
decoctione frequentius foueat̃. nam do
lorem mitigat tumorem sedat. virtutez
et robor neruis ⁊ iuncturis ossiuz admi
nistrat. Odore siquidem est ebulus her
ba fetida ⁊ sapore minus grata sz in vtu
te et efficacia ab antiquis medicis opti
ma ad medicandum est apud veteres iu
dicata. vt di. Dyasc. Plini. ⁊ Plate.

Capitulũ LXI

De fico

f Icus est arbor a fecunditate di
cta. alijs enim arboribus fera
cior est. nam terq; quaterq; per
singulos annos fructũ gignit atq; altero
maturescente aboritur alter statim. fic⁹
autem egiptia fecundior fertur cuius li
gnũ in aqua missum illico mergit̃ ⁊ cum
in imo iacuerit. deinde in supficiẽ sursũ
eleuatur. versa vice nature qñ madefa
ctũ debuit humoris pondere residere. añ
tpa vo pitagore alebant̃ ficubus gala
the. alias athlete anteq; idez eos ad car
nis vsum in quo fortior est cibus trans
tulisset. A senibus aũt in cibo sumpte fi
cus rugas eoꝝ distendere ferunt̃. thau
ros quoq; ferocissimos ad fici arbores
colligatos dicũt repente mansuescere. fi
cus autem cuiusdam arboris remedio. q̃
dicit̃ caprificus vt asseritur fecũdat̃. huc
usq; Isi. li. xvij. ca. vij. ſm Arest. aũt li.
vegetabiliũ. humor corticis arboris q̃ est
quasi sanguis in aĩalibus in quibusdaz
est lacteus vt in fico ⁊ in moro. sed vici
lac vim habet coaguli ad faciendos case
os sicut flos cardui casealis. Est aũt ei⁹
humor multũ vnctuosus. et iõ ficus est
multe fecunditatis. qđ enĩ est vnctuosũ
transit in fructũ ⁊ qđ subtile ⁊ aquosum ĩ
folia transmutat̃. que quidem sunt lata
et scissa ⁊ in extremitatibus pirica ⁊ acu
ta. quoꝝ lacte siue succo membra genita
lia plinita dicunt̃ moueri ad pruritũ et
libidinis incendium. simile habet glosa
sup Gen. iij. ibi fecerunt sibi de folijs fi
cus pizomata. Contingit aũt ficũ arbo
rem vt dicit Arest. sterilescere aliquan
do ꝓpter humoris defectũ aliqñ ꝓpter su
pfluam humiditatis abũdãtiã. ⁊ in vtroq;
casu idiget medicina. vñ agricole ei sub
ueniũt in defectu humoris p fimũ cõue
nientem ⁊ aquam dulcem. qñ vo supera
bundat hũor arborem clauis pforant ⁊ su
pfluũ humorẽ euacuãt. vt supra de arbo
ĩ medicina ẽ dictum. De fico aũt arbo
re siue sicu di. Pli. li. xiij. c. viij. omĩa que
supra sunt de Isi. introducta fic⁹ egiptia
in q̃ ẽ arbor fecũdissima moro silis ĩ ma
gnitudine in folijs ⁊ in aspectu. q̃ter ĩ esta
te pfert fructũ. sed primũ generat ĩma
turũ. cui silis ẽ fic⁹ capri a q̃ q̃ter germĩat
et fruct⁹ q̃ternos facit. sed grossus ei⁹ nõ
maturat̃ nisi prius incidat̃ ⁊ lactis super
fluitas emittat̃. ⁊ emittit germĩa sua sine
folijs ĩ extremitate ramoꝝ. ⁊ hz silitudi
nẽ in radice cũ ꝑlo ⁊ in folijs cũ vlmo et
est ĩ q̃titate forte silis magnitudo. est aũt
fic⁹ arbor tenera ⁊ delicata. ⁊ iõ a forti fri
gore de facili ledit̃ ⁊ potissĩe qñ icipit ger
minare. Item idẽ Pli. li. xij. ca. vi. est fi
cus indica exilia q̃dem ferens poma va
stis ramis transfusa qui rami in terram
adeo curuant̃ põdere suo vt tre infigãt̃.
⁊ sic nouã ꝓgeniẽ faciũt in circuitu circa
parentẽ vel circa stipitez ⁊ tantã faciũt vm

bram ⁊ dēsitatē ꝙ pastores sub ei⁹ ramis
ab estu et a vento se abscondunt. superi/
ores autem rami matris in altum valde
se extendunt. collaterales vero falsa cir
cuitu circa matrem se diffundunt et qua
si siluosa multitudine umbram magnaȝ
faciunt. folia sunt autē latissima ad mo/
dum pelte amonice disposita. poma facit
multa sed modica que fabe magnitudinē
vix excedūt. sed inter folia calore solis
ita decoquuntur ꝙ p dulci sapore ad come
dendum digna miraculo reputanť. Ad
hoc di. Plini. li. xv. ca. xix. ꝙ est quedam
arbor que dicť silnestris ficus que alio
nomine dicitur caprificus nunꝗ matu/
rescens sed qđ ipa ex se nō habet alijs tri
buit. nam cultores solent aperire ora ra
dicum vel corticis arboris ficus et illi in/
tus infigere surculos ⁊ ramos caprifi/
ci ex quoꝝ insertione apta radice attra/
cto aere nouo et humore ei cōgruo vigo/
rem recipit ⁊ virtutem vñ et humor la/
cteus qui est materia fructus in ipi⁹ trā
sit pastum sicut patet in dictis Aluredi
in tractatu de causa fructificatiōis arbo/
rum ⁊ herbarū. Item idem etiaȝ dicit ꝙ
tales arbores debent taliter iuxta fructi/
feras ordinari vt venti flatus euolantis
in ipm ficum feranť. ad hoc vtilior ē ven
tus australis ꝙȝ aquilonaris qꝛ simpli
ter plus nocet ille ventus borealis ficui
ꝙȝ australis. quare in aquilonari pte mi
nus pficiunt fici ⁊ plus arescunt. qꝛ earū
humor lacteus facilime cōsumitur. ⁊ eti
am cōgelatur vbi habet dominium talis
ventus. De effectu autem fici vel ficorū
quo ad radicem folium corticem et fru/
ctum. Quere supra in tractatu de carica
in littera c. vbi expssius continetur

Capitulum LXII

De fraxino

F Raxinus est arbor. vt dicit Isi.
crescens in locis asperis et mū/
taneis ex qua fiunt haste q̄ fran
guntur. vnde Ouidi. et fraxinus vtilis
hastis. De fraxino autem di. Plini. lib.
xvi. ca. xiij. inter arbores q̄s materie cau
sa natura genuit vtilis est fraxinus q̄ est
arbor alta seu pcera et rotunda atqȝ re/
cta sine pineata folio. homeriqȝ pconio
et achillis hasta nobilitata. et cedro in
aliquibus partibus ita similis vt corti/
ce ablato ementes fallat. cuius folia con
tra venenum sunt vtilia. nam succo expssi
so ⁊ potui dato contra serpentes summe
opifex ē. tātaqȝ ei vis ē vt spētes ei⁹ vm
bram matutinam vel vespertinam nō atti
gāt. ꝙ si inter ignem ⁊ folia fraxini pona
tur serpens in ignem priusqȝ in fraxinū
fugiet. sunt tamen folia eius iumentis
mortifera in grecia. ceteris autem rumi
nantibus sunt innocua. In italia vo iu/
mentis nō obsunt. primo autē floret ꝙȝ
frondet nec ante flores conditos folia e/
mittit. Sunt aūt duo genera vt dicunt
greci. quedam est longa nō nodosa. alta
breuior est in folijs ac durior. s. lauro si/
mili. alij vero diuidunt fraxinū fm situ
scȝ in campestrem ⁊ in montanam. cam/
pestris folia sunt magis crispa sed mon/
tane magis spissa. ⁊ ista folia sunt alijs
meliora. Hucusqȝ Plini. fm autē Pla/
teari. fraxinus est arbor calida ⁊ sicca in
secundo gradu. cuius cortices ⁊ folia cū
aniso ⁊ fungis qui crescunt super eam cō
petunt medicine. nam fluxuȝ ventris strin
gunt. vomitum ex defectu virtutis retē
tiue cohibent. si cum aqua pluuiali ⁊ ace
to decoquantur ⁊ super stomachum appo
nantur.

Capitulū LXIII

De fago et eius pprietatibus.

F Agus est arbor cuius materia in
multis est necessaria. vt di. Isi
dorus li. xvij. et Plinius li. xvi.
Fagus est arbor glandifera sic dicta. q̄a
fagorum fructibus quōdam vixerūt ho/
mines et ex eis sumpserunt cibum. Nā
fage grece comedere dicitur latine. vt di
cit Isidorus li. xvij. ca. vij. dicit enim sic
Fagi glans exterius triangula cute leui
includitur similis nucleo. Sed cortice
molliori. cuius medulla muribus est ac
cepta et glires impinguat turdis etiam
⁊ columbis conuenit et eas nutrit. eius
cortex multum est vtilis. Maxime a/
apud aquilonares pictos. qui inde fa/

ciunt vasa diuersis vsibus valde apta.
vt dicit idem ca.x. Item dicit in eodez
q glandes siue fructus fagi sunt multuz
dulces et nutribiles et carnes animali
um que inde nutriuntur facit coctibiles
stomacho vtiles atq leues. non est autē
in substātia arbor multū solida sed rara
potius et porosa. et iō non multū durat
vt dicit idem. verūtamen eius substātia
multis est apta ad asseres ꝛ alia fabricā
da. cuius substantia pura ac vermibꝰ nō
corrosa arti vitree est summe necessaria
qꝛ ex eius cinere vitrum cū aliorꝫ quorū
dam appositione p ignis cōflationem ar
tificialiter preparatur. et pauca ligna iue
niuntur que operi tam mirabili sint super
omnia ita apta. lignū quidem leue ē ac
porosum vt dicit Pli. et aliquātulū gū
mosum in multis locis. et iō de facili in
ceditur ꝛ de facili corroditur a vermibꝰ
aut citius cōputrescit. flores etiā quos
dam emittit ad modū tilie sed nō ita o
doriferos. et tamen illos frequentāt a
pes mel siluestre in arborꝫ concauitatibꝰ
colligentes.

Capitulū LXIIII

De faba

Faba vt dicit Isi. li. xvij. dicit a
greca ethimologia q̄si faga. naz
fage comedere dicit. est enī ge
nus leguminis quo antiqui in comedē
do solebant vti. Huius species due sūt.
quarū altera est egyptia. altera est cōis
ꝛ illa aliqn̄ dicit fresa. eo q holes fredāt
eam molendo sepius ac confringant. vt
dicit idem. Est autem faba sm̄ Dyasc.
herba in ortis et agris seminata. cuiꝰ ha
sta surgit angulosa. grossa. cōcaua et no
dosa. folium vel folia in singulis nodis p
ducens lata. plana et aliquātulū obacu
ta. florem pducit album in summitate
purpureum siue nigrum odoriferū ꝛ mi
tum ab apibus frequentatum. in hasta
autem pducit diuersas testas carnosas
et oblongas que interius quasi sub di
uersis domicilijs ab inuicem sunt distin
cte in quibus fabe p ordinem sunt loca
te et ille teste sunt primo virides exteri
et albe interius atq molles ꝛ paulatim
calore desiccante indurescunt. et tandez
pariter cōnigrescunt et hoc maturitatis
indicium est. Est autem faba sm̄ Dya
sco. ꝛ Plate. frigida et sicca nisi sit viri
dis ꝛ tunc est humida in primo gradu q̄
viridis comesta parum nutrit. humores
grosses generat. inflatiōem in supiori p
te ventris facit et ideo stomacho est noci
ua. sanguinem grossum et melancolicū
creat et fumum grossum qui cerebrū of
fendit. somnia vana ꝛ terribilia inducit
per decoctionem ꝛ assaturam eius vento
sitas inflatiua diminuitur. sed totaliter
non aufertur. Fabis siquidem assidue
vtentes dolorez intestinorꝫ patiunt. sple
nem opilant ventrem stringunt. cū corti
ce comeste ad digerendum sunt dure et
multum inflatiue. Est tamē fabe medul
la mūdificatiua. vn̄ eius colatura faciē
purgat. et potata pulmonem mūdificat.
apostemata mamillarū curat cum rosis
mixta. dolorem et liuorem et oculorꝫ lip
pitudinem abstergit. masticata ꝛ in tim
poribus apposita. humores ad oclos reu
matizantes cōpescit scissa et sup venam
inscisam posita sanguinem restringit. lac
effluens de mamillis sistit et effluere nō
pmittit. podagricis ꝛ arthreticis cū adipe
ouis decocta subuenit si sup doloris locū
cathaplasmetur. tumores et collectōes
apostematū reprimit si in principio deco
cta in aceto tumori apponatur. De fabe
autem natura ꝛ pprietate dicit Plinius
li. xviij. ca. xij. Inter legumina faba dicit
optima quā multi immiscent cū pane si
ue cū materia panis vt sic ponderosior
esse videat. Pitagorica tn̄ snīa damnata
est. qꝛ eꝰ frequēs vsus hebetare dr̄ sensus ꝛ
somnia etiam facere estimat. vel vt alij
tradiderūt qm̄ mortuorꝫ aīe sunt in ea q̄
de cā varro tradidit flaminē. s. pontificē
faba vesci nō debere. sola aūt inter fruges
etiā excisa crescēte luna crescit ꝛ replet.
ꝛ in aq̄ mar. na siue alꝰ salsa nō decoquitur
seminat in occasu pliadū ꝛ an̄ hyeme ie
colligit. qn̄ est in flore aq̄s maxie appetit
sed. cum vero effloruerit diligit siccita
tem et solum siue terram in aqua semia
ta est fecundat stercoris vice. et ideo in
thessalia vertuntur agri in quibus semi

nate fuerant quando primitus sunt isto
re. crescit autem faba p se in multis locis
et maxime in mauritania ⁊ in insulis oc
ceani septentrionalis sed ita dura q vix
decoqui potest. nascitur etiam in egypto
sed spinosa ⁊ ideo cocodrilli eam refu/
giunt. timentes ne oculi eoꝝ ledant spi/
nis eius cuius longitudo est . x. cubitoꝝ
habens caput ad modũ papaueris colo
ris rosei in quo fabe includunt nõ supra
tricenas ⁊ est eius culmus siue calamus
geniculatus habens folia ampla ⁊ fructũ
aliquantulũ subamarũ radix eius incõ/
mestibilis cruda ⁊ cocta in magnitudine
arundinũ similis radicib᷑. hucusqȝ Pli.
li. xviij. ca. xij. Dicit idem in ca. xvij. vir
gilius inquit intro ⁊ amurca fabam pfũ/
dentibus grandescere eaȝ pmittit. Qui
dam etiam dicunt fabas citius crescere
et adolescere si triduo anteq̄ seminant
in vrine aqua macerentur.

Capitulũ LXV

De frumento

F
Rumentum a fruendo est dc̄m
id est a vescendo sicut ⁊ fruges.
vt di. Isid. vñ et frumen superi/
or ps gule dicit̃ r̃ h potissime cibi sapoꝛ p
sentitur. Est autem ꝑpriũ frumenti ha/
bere aristas in summitate spicarũ cresce
tes et grana latentia in folliculis immi
nentes nam in omni specie frumẽti d̃ ra
dice erũpit culmus ⁊ de culmo procedit
spica quibusdam folliculis siue tecis cõ/
texta in quibus grana recludũtur. in ex
tremo aũt spice ariste tenues ⁊ acute e/
minẽt in modũ spiculi a qui spica nomi
natur. q2 illis aristis q̄si spiculis muniũ/
tur ne auiũ minoꝝ moꝛsibus spica a su/
is fructibus exuatur aut a bestijs ꝓtera
tur. cuius folia seu vagine quibus fulci
tur culmus ⁊ ambit̃ ne pondere frugis l/
curuetur d2 stipula q̄si vstipula ab vsto
sic dicta q2 collecta messe exuritur stipu
la propter culturam agri. cuius pars ad
pastũ pecoꝝ ⁊ aialiũ reseruata palea d2.
eo q primum sola pascendis animalib᷑
pbebatur. Cuius natura tantum est fri
gida q obrutas niues fluere non sinat.
adeo calida vt poma maturescere cõpel/
lat. Hucusqȝ Isi. li. xvij. Sunt autẽ fru/
menti multa genera vt dicit idem Isi.
et etiam Plini. li. xviij. vt puta triticũ
far. ordeum. siligo panicum. ⁊ milium. ⁊
hmõi. de quibus post dicetur in locis su
is. sed hoc est generale circa hec frumẽta
attendẽda ẽ soli siue t̃re q̄litas vbi hec se
rant. nã quedã i vna terra pficiunt que
in alia deficiunt ⁊ penitus inarescũt. naȝ
ordeum in noualibus pficit vbi triticum
deficit ⁊ arescit. vt di. Pli. et sic de alijs in/
telligendum. Item attendit̃ seminatio
nis qualitas q2 quedam citius quedam
tardius sunt seminãda. Nam citius se/
mina hyemalia. tardius estiualia. quedã
etiam in terra pfundius. quedam supfi
cialibus sunt terre finibus cõmittenda.
vnde alio mõ est seminandũ triticum et
alio modo sicut ⁊ alio tempe gith. miliũ
et ciminũ sicut expresse dicit Hiero. sup
Esa. xxviij. Iteȝ maxime attenditur con
gruitas tempis tam in seminando q̄ in
colligendo q2 fm Pli. li. xviij. hoc vtilius
fit in interlunio q̄ in tempe alio q2 se/
minata sic collecta potissime a vitijs cõ/
seruantur. Item attendit̃ tempis sereni
tas vt di. Isi. serere eẽ a sereno celo dici
tur. q2 tunc serendum est ⁊ non per ym/
bres. vnde vgilius. Nudus ara sere nu/
dus. vt di. Pli. ibideȝ. ca. xvij. accidit fru
mento viciũ. q2 si tempus fuerit nimis
ventosum et hoc tribus vicibus seu tem
poꝛibus. s. quãdo est in floꝛe et qñ inci/
pit deflorere et qñ incipit maturescere.
ex flatu enĩ noxio spica euanescit ⁊ extin
guitur et in fructu suo patitur aborti/
uum. Item nocet tempus pluuiosum
q2 tunc totum vel extinguitur ex frigidi
tate humoris vel in herbam ⁊ foliũ super
fluum luxuriat̃. Item nocet caloꝛ subit᷑
et immoderatus sub nube clausus. quia
tuȝ humoꝛ ad interioꝛa radicis rapitur
vi caloris. tunc ex humore calido ⁊ visco
sa nascuntur quidam vermiculi circa ra
dicem ex quoꝝ corrosione frugis substã
tia viciatur. Item in grano circa follicu
los nascũtur vermiculi corrũpentes fru/
menti granum quando spice in pluuia/
li tẽpoꝛe post caloꝛẽ imoderatũ corrũpun
tur ⁊ putrescunt. Itẽ in tpe nimis sicco

vel depaupatur frumentum, ex humore et sic perit, ppter defectum nutrimenti vel crescunt i eo quedaȝ musce virides que vocantur cantharides virorem frumenti penitus corrodentes, qñq; et multiplicanť locuste ⁊ bruci quoꝝ dentes omnia deuastant. Item exigitur in ipo semine frumentali puritas. nam vt di. Pli. ibidem ca. xvij. si semina cleopice aut adipe tangerenť vtiq; semina corrumperentur. et ideo cauendū summopere ne talibꝫ misceantur. qꝛ omnia sementina que ab illis sunt infecta corrumpūtur. Item requiritur in crescente frumento culture studiositas. oportet eni vt a supfluis cautius ⁊ diligentius expurgeť. nam vt dicitur ibidem inter optima frumenta aliqñ herba mortifera inuenitur. vt loliuȝ lappacium ⁊ hmōi. qđ accidit ex vicio ⁊ malicia attracti humoris vel ex defectu virtutis seu caloris sufficienter singula non mutantis. Item ibidem dicit. Ex rore corrupto adherente folliculis i granis accidit corruptio frugis. que đr rubigo siue erugo. qꝛ spica corrumpiť inde ⁊ inanitur. ⁊ in colorem rubigineū transmutatur. Inter omnia aūt frumenti genera triticum obtinet principatum. qꝛ humane nature nihil est amicabilius. nihil nutribilius. nihil etiam salubrius inuenitur. sed de hoc quere infra littera. t. quere etiam de messe ⁊ segete.

Capitulū LXVI

De farre

Far autem est genus frumēti sic dictum eo q ab initio missum i pila frangeretur anteq; vsui molehaberetur a farre aūt diciť farrago vt di. Isi. est eni herba ordeacea adhuc viridis in qua grana ad maturitatem nō turgescunt.

Capitulū LXVII

De farina

Farina que panis est materia a farre est dicta. nam far siue frumentum inter molas fractū farinam facit. vel diciť a farriendo qꝛ i panem redacta farcit ventrem. vel diciť farina, ppꝛie quando frumentum inter molas optime est confractum furfure nondum a medulle substantia separato. nā qñ flos medulle a furfure sepať siue cortice tunc simila siue similago nūcupať. et diciť alio noīe pollen siue pollis. Unde deriuať hec polenta ⁊ hoc pulmentum a pulte dictum. vt di. Isi. li. xx. c. vij. quidam tamen dicunt polentaȝ esse pultes de farina purgatissima factas. et dictaȝ polentam a polline que est farina delicata que volata mola in molendino ⁊ alio nomine amolum diciť. qꝛ p sui leuitate a mola eijcitur sicut et simula. i. sine mola. Polenta tñ habet alias significatiōes sicut diciť in glo. sup Josue. vi. comederunt polentam eiusdem anni. grana scilꝫ cocta ⁊ manibus cōfricata ⁊ a folliculis separata ad modum grani in pilo tunsi. et sm hoc diciť polenta quasi pilēta. sꝫ quocunq; noīe voceť farina vtilis est in cibo et in medicina. Inde eni fit panis per aque admixtiōem ⁊ ignis decoctionem. aliqñ cibarius. i. seruis in cibum datus non declinatus. qñq; vo panis fermentatus. fermento mixtus. qñq; etiam azimus sine fermento sincerus. qñq; subcinereus in cinere coctus ⁊ reuersatus q ⁊ focatius diciť. qñq; clibanarius in clibano coctus seu in furno. His ⁊ multis modis de farina arte pistoria fiunt panes. vt di. Isi. li. xx. qui omnes cor hoīs confortant ⁊ corpus nutriunt ac delectāt. deperdita reparant ⁊ restaurant. vires laborantibus administrant. sed p omnibꝫ panis recens ⁊ mūdus de farina triticea pparatus vt di. Constā. in dietis. magis amicabilis ⁊ cōueniens est nature. farina itaq; mola teritur ⁊ frangiť cribro a furfure diuidiť. calida aqua aspgiť. fermentatur et sapidior redditur ⁊ pistata in formam panis redigitur et tandē decoquitur. et sic vltimo post multos labores vita hoīs inde reficiť et nutritur vtilis est insup farina in medicina qñ cum alijs cōuenientibus modo debito admisceť. naȝ farina cū melle mixta faciei pustulas sanat ⁊ emūdat vt di. dyas. mamulle ex coagulatiōe lactis, indurate apposita farina viq; triticea vel siliginea cū adipe

et vino decocta duriciem spargit et loca mollificat. vt dicit idem. Collectiones et apostemata maturat. neruos indurato et quasi spasmatos aut cõtractos relaxat vt dicit idem.

Capitu. LXVIII.

De fermento

f Ermentum a feruore est dictũ quia feruere et excrescere facit pastam. vt dicit Isido. li. xx. ca. i. Est autẽ fermentũ cõpositum ex diuersis virtutibus similem habens substantiã et virtutem. et inde virtutem habet panis eleuatiuam et sui acetositate saporis ipsius paste minatiuã et in ipsius similitudinẽ totius masse cui admiscetur conuersiuam. Habet etiam fm dyas. virtutem humorum de corpore faciliter extractiuam et quãdo miscetur cum sale habz apostematũ vim maturatiuã et apertiuã nam poros corporis aperit subtilitate sue substantie et humores dissoluit. Fermẽtum autẽ latine. zima dicitur grece. vnde farina pura cõspersione aque cõglutinata dicitur azima quasi sine zima. et est zima inflatiua corruptiua pforatiua et diuisiua partiũ panis siue paste cui cõmiscetur. vt dicitur super epistolam prime Corinth. v. etc.

Capitulũ. LXIX.

De fumo terre

f Umus terre est quedã herba calida in primo gradu sic appellata. quia vt fumus in multa quãtitate emittitur de terra. vel sic dicitur qz generatur a quadaz fumositate grossa a terra resoluta et circa terre superficiem adherente. vt dicitur in plat. que quanto viridior tanto melior. exsiccata vero nullius efficacie est. et est herba grauis odoris et horribilis saporis. sed maxime tamen est vtutis. purgat eni melancoliam fleuma et coleram. valet contra scabiem et contra ydropisim ex frigida causa. iuuat podagricos. et valet contra splenis et epatis opilationẽ. vnũ tamen viciũ habet ista herba quia inflatiua est. et ventositatis generatiua. et ideo eius ventositas debet reprimi cum aneto als aniso. et cum feniculo ne generet corrosiones. vt dicit Plat.

Capitulum. LXX.

De feniculo

f Eniculus ẽ herba cõmunis. multe tamen efficacie et virtutis. est enim herba calida et etiam sicca in secũdo gradu. virtutẽ habet diureticam apertiuã scilicet et inscisiuaz ex subtili substantia et qualitatibus suis. vt dicit Plat. cuius semina radix et folia competunt medicine. vnde Isido. libro. xvij. ca. vltimo. Feniculũ latini vocant eo qp eius tũsi siue radicis succus acuat visuz oculorũ. cuius vtus esse traditur. vt senes serpentes annuã senectutẽ eius gustu deponant. hanc etiam herbã greci maratrum vocant. Istud autẽ sumit Isid. ex certis dictis plinij. libro. xx. ca. xxiiij. feniculũ inquit nobilitauerũt serpentes nam gustu eius senectutem exuunt oculorũqz aciem ipsius succo recuperando. vnde intellectum est oculorũ caliginem eo precipue releuari. vnde ex eius succo fit colliriũ contra caliginem oculorum valde aptum. Huius duplex est species scilicet ortensis et siluestris. cuius semen cum vino potatũ contra morsus serpentum et ictus scorpionũ valet succus eius auribus instillatus vermes necat ac stomachum stringit et corroborat. nauseam sedat. calculũ frangit et vrinam excitat. lac in mãmillis multiplicat radix ei9 renes purgat cũ vino cocta ydropicos curat canis morsum sanat. Hec omnia facit feniculus ortensis sed fortius operatur hec eadem ypomaratrũ id est feniculus agrestis vt dicit idem.

Capitulũ. LXXI

De ferula

f Erula est herba cuius succus galbanum dicitur vt dicit Isido. libro. xvij. de quo fit mentio. in ecclesi. xxiiij. vbi dicitur qp storax et galbanũ etc. vbi dicit glo. galbanũ fm Pli. dat siria in monte quodam vbi abũdat ferula a qua fluit releine modo. Dicit aũt Pli.

libro.xx.cap.xxiiij. ferule semen est ane to simile. cuius folia ⁊ rami cocti cū oleo et comesti cum melle stomacho cōueniūt sed si nimis comedūtur dolorem capitis faciunt cuius radix bibita ad pondus denarij in duobus ciatis vini valet contra serpentum morsiones. succus eius in magnitudine fabe deuoratus aluum soluit. cuius medulla viridis immundicias faciei tollit. semen eius vino bibitum sanguinem sistit patientibus caducū morbū subuenit. Herba autem ferularum murene infestissima est. nam eius lacte statim cō moriūtur. succus eius cōfert claritati oculorum. hucusqȝ pli.

Capitulū. LXXII.

De feno

Fenum est dictum ex hoc qꝛ eo flamma nutritur. flos enī ei' flamma est. vt dicit Isido. libro. xvij. omnis enim herba mollis presaria sicca fenum dici potest. ⁊ maxime que fenilo aliquando apta est nutriendis. nam fenuz cibus est proprie iumentoꝝ. De feno autem dicit glo. super Isa. xl. fenum nascendo habet virorem ⁊ crescendo decorem deinde florem. tandem calore solis siccatum redigitur in puluerem sic ⁊ homo per etatuz successionem decorē amittit ac cadit in puluerem ⁊ in mortem. Fenum itaqȝ diu viret ⁊ frondet montes ⁊ prata vestit ⁊ ornat. ⁊ tam florum diuersitate qȝ etiam viroris venustate ad sui aspectum intuentium oculos allicit reficit ⁊ delectat. propter sue substantie autem viriditatem feruente sole eius humiditas de facili cousumitur. ⁊ herba que primo florendo quasi ridere videbatur. tandem a sua gloria spoliata penitus inuenitur. Nam fenum quidem quod hodie oritur et virescit. cras moritur ⁊ nūc in clibanum mittitur. quia quasi subito deficit ⁊ arescit sicut de impio per similitudinem dicitur in Psal. Fiat sicut fenum tectorum quod priusqȝ ⁊c. vbi dicit glosa quanto fenum altius stat ⁊ minus profunde inferius deprimit radicē tanto minus crescit immo citius deficit et arescit. Fenum itaqȝ falcastro postqȝ maturatū fuerit prescinditur. ⁊ vt melius exiccetur soli exponitur ⁊ ne ex humoris superfluitate circa terram cōputrescat furcis ⁊ rastris sepius eleuatur. tandem in cumulos ⁊ in aceruos colligitur ⁊ vltimo in plaustris ac vehiculis ad horrea deportatur ⁊ ibi ad diuersos vsus necessarios reseruatur. Fena autem crescētia in locis aliquātulum montuosis mediocriter siccis magis sunt odorifera etiam animalibus magis sapida qȝ alia q̄ crescunt in pratis palustribus ⁊ aquosis. vt dicit Plinius. quia in illis humor nutrimentalis magis est digestus in illis vero minus.

Capitulū. LXXIII

De flagellis

Flagella dicuntur summe arborum ⁊ vitiū partes ab eo qꝛ crebros sustineant ventoꝝ flatus vt dicit Isidor'. libro. xvij. quorum comas aliqui crines vocant. aliqui folia. ⁊ dicuntur folia quasi fila. nam foliū grece filum latine dicitur ⁊ hoc ideo qꝛ in folijs sunt quedam venule in eorum substātia ad modum filorū protense ideo trāslatiue dicūtur folia. apud nos quasi fila nodi autem ex quibus exeunt frondes siue folia de virgulis ⁊ flagellis c culi nuncupantur. Nam humor aquosus subtilis parum habens vnctuositatis ad ramos a radice attractus vi caloris eleuatur in diuersis locis ⁊ ex acumine suo penetrat ad exterius ac ibi quasi per oculos exiens vi interioris caloris et aeris exterioris trāsmutatur in substantiā foliorum. vt dicitur in cōmento supra li. vegetabilis. Aresto. ⁊ s'm qualitatē humoris dn̄antis ⁊ fortitudinē vel debilitatē caloris humorē digerētis folia in qualitate et figura multiformiter variant. vt patet supra eodē vbi agit de diuersitate arboꝝ quo ad figurā folioꝝ quere supra ī eodē in lr̄a a. Folia itaqȝ ornant arborem. ⁊ muniūt tenellos flores ⁊ fruct' ne auētis caumatib' aut pluuijs iniuriā patiātur. grandinū impetus ac ventoꝝ impulsus ⁊ ymbriū ict' intercipiūt ⁊ repellunt folia sic scutū. pter sue substātie raritatē

et tenuitatē modico vento mouētur sed de facili nō cadunt, ꝑpter adherentē abundantiam humoris donec fructus latitātes sub folijs maturescant. vnde in vere ⁊ in estate virent ⁊ in autūno pallent. et sic cōtra hyemē paulatim cōcidunt ⁊ tādem in terra cadentia cōputrescūt multum insup cōueniūt folia medicine multis etiā aiantib⁊ sunt in cibū sicut folia edere que a capris ⁊ hedis maxime diliguntur. vt dicit Isid. Alias ꝓprietates folioꝝ quere supra in eodē li. xvi. ca. Flores vt dicit Isi. li. xvij. dicūtur q̄si fluores. eo ꝙ cito defluūt ⁊ soluūtur. in his tamen multiplex est gratia. s. odoris saporis ⁊ coloris lenitatis ⁊ virtutis. nam odore recreant ⁊ etiā delectāt ipsū. sapore quidem īmutant gustū. colore alliciūt visū. lenitate demulcēt tactū virtutem habēt multiplicē sanant morbū. zephiro generantur. austro dissoluūtur vt ibidē dicit Isi. arbores ⁊ herbas campos ortos ⁊ siluas pulcritudine sua decorant ⁊ ornant dulcedine quā cōcipiunt ex celesti rore mel admistrāt. Et ideo apes flores mellificandi grā visitant ⁊ frequētant. quādo apparent flores mutationē tpis significant. ⁊ spem de fructu generāt. nam flores semp fructū ꝓcedunt. ⁊ spem de subsequēti fructu relinquere cōsueuerūt. de puro ⁊ vnctuoso medulle arboris humore originē cōtrahūt ⁊ erūpentes de stipite vⁱrge ꝟgam nō violant nec deflorant sed potius ipsam ꝑficiūt mirabiliter ⁊ decorāt Item flores in ortu solis se aperiūt sicut in occasu sese sepius claudūt. multi sunt qui ex paucitate humoris ⁊ liquiditate calescente calore humiditatē cōsumēte deficiūt ⁊ arescunt. Aliqñ etiā flores ad solis faciē se cōuertūt ſm tñ ei⁹ ortum se aperiūt ⁊ ꝓcessum se diffundūt vt patet in elitropia que alio noīe dicit̄ sollsequiū et dicitur a multis cicorea vt patet supra in ca. In tempestiu⁹ aūt ortus floris signū est defect⁹ ⁊ carentie fruct⁹ vlterius consequētis. nam tales flores subito frigore vel etiā corrupto aere facillime corrumpunt̄ vel si sunt nimis hyemales vel autūnales ad maturitatē debitā ꝑpter caloris defectū nullaten⁹ ꝑducunt̄. vt dicit plī. li. xx. ca. v. Inter alios flores ꝑponūtur liliorū flores. rosas ⁊ violas ꝑcipue ad coronas nobiliū adornādas. de quibus post est dicendum. Est flos campi flos specialis sic dictus qꝛ per se crescit in locis incultis nec sulcatis vomere nec stercore impinguatis. vt dicit idē. Est itaqꝫ flosculus stipite quidem gracilis ⁊ modicus flore rubicundo et quasi colore sanguineo insignitus. cuius flores non plus nec minus q̄ꝫ per quinqꝫ folia communiter distinguūtur. cuius virtus centauree similis est nō tamen ex cōplexione sua tante est amaritudinis q̄ꝫuis minori centauree in folijs ⁊ in stipite multum similis videatur ⁊ in multis medicinaliter nō inferior ab antiquis sapientibus iudicet̄. Centaurea est herba amarissima vnde ⁊ fel terre dicitur. Cuius species est duplex maior et minor. habet itaqꝫ cum quadā amaritudine dulcedinem in radice. cuius succus melli mixt⁹ visum clarificat. inflationes sedat. morsus venenosos curat. et contra antracem apostema mortiferū iuuat. ⁊ venenositatis sue maliciā reprimit ⁊ refrenat ⁊ impedit ne materie furiositas ad nobiliorum membroꝝ intrinseca se diffundat. hucusqꝫ plinius vt supra ⁊c̄.

Capitu. LXXIIII

De fructu

Fructus a fruimine nomen accepit. vt dicit Isid. quia fruimine id est eminentiori parte gutturis vescimur. vt dicit Isid. li. xvij. inde ⁊ fruges dicimus. Fructus autē ꝓprie dicuntur arborū ⁊ agroꝝ quib⁊ vtendo fruimur q̄ꝫuis abusiue fetum animaliū fructum aliquādo etiā nūcupem⁹. Est itaqꝫ generaliter attendendū ꝙ pars arboris siue pars plāte. que quidē nobilior ⁊ vnctuosior est tam in medulla q̄ꝫ in radice solet attrahi naturaliter a calore vt suo tpe ꝓcedēte flore ⁊ fruct⁹ originē dispōnēte inde fruct⁹ materia generet̄ hūoris ⁊ etiā caloris bñficio nutriat̄ ⁊ folioꝝ etiā cooperculo defendet̄. solis ⁊ virtutis celestis influētia ad ꝑfectū deducat̄. Et tandem maturato fructu ⁊ collecto ad vsū ⁊ esū

autem regula vt dicit ysa. qui dicit sic. Misticum athxniense dicit. cuius radix inter herbas nutrit eius semen non est nutritiuũ nec ecõuerso. cuius quidem semen nutrit eius radix nõ nutrit. gramẽ itaq₃ vt di. palladi⁹. gratum facit solum in aspectu. gratum quoq₃ est animalibus in pastu. gratum etiã fit languentibꝫ in effectu. nam sicut in radicibꝫ sic in graminibus latet vtus multiplex medicine. gramen etiã austri tempus pluuiosũ. s. et calidũ diligit ꝛ virorẽ ex ymbꝛis absũdantia i locis desertissimis ex se diffundit sed preualente vento boreali et frigido deficit extrinsecus ꝛ marcescit. vt dicit Beda. Sm Dyas. vero gramen dicitur quedam herba specialis habens virgas nodosas. sparsas sup terram ꝛ folia lata aliquãtulum ꝛ acuta. cuius radix nodosa est ꝛ dulcis. ꝛ hanc herbã boues ꝛ alia animalia libenter comedunt ꝛ depascũt cuius virtus est stiptica ꝛ vulnerum cõglutinatiua. ventris constrictiua. vulnerum renũ et vesice sanatiua. doloris splenis mitigatiua. hanc herbam noscunt canes et illam comedunt quando se purgare volunt. vt dicit Pli. tamen hoc faciũt ita caute q₃ vix potest hoc ad humanã piciam deuenire.

Capitu. LXXVII.

De galbano

Galbanus est herba cuius succus galbanum dicitur. ꝛ est herba in ramis ferule similis. imo vt dicit varro. galbanũ succus ferule est. vt dicit Isido. libro. xvij. inciditur aũt herba in estate et effluit inde lacrima que recolligitur ꝛ desiccatur. Idem aũt galbanum est optimũ quod est mundissimum et habet plures guttas sicut armoniacũ et est similis thuri in colore habẽs grana limpida. cuius granũ non est nimis siccũ. vt dicit Pli. ꝛ Dyas. in estate circa fruticem desiccat. Inest autem ei virtus ignea calida scꝫ in tercio gradu. ꝛ humida in primo vt dicit idem. sophisticatur autem cũ puluere colophonie. id est picis grece. ꝛ cũ fabis fractis corticibꝫ abiectis que cũ optimo galbano ꝛ resoluto admiscentur. Galbanũ autẽ purum diu potest seruari. vtutem habet attrahendi dissoluendi. leniendi. relaxãdi ꝛ mitigãdi. fumus ei⁹ litargicos excitat. dolores splenis ꝛ opilationes cũ aceto sanat. fetum mortuũ de matrice educit ꝛ matricẽ purgat cũ melle puluis galbani lumbricos necat. fumus eius menstruis impat serpentes ꝛ venenosa ei⁹ fumus fugat. dolorem dentiũ mitigat. vt dicit Dyas. et Pli. et Pla. vbi subdit q₃ si galbanũ debet poni in medicina pri⁹ debet a supfluis emũdari. Primo igitur sup ignem in testa debet liquefieri ꝛ in aqua post infundi et qd purũ est supenatabit. qd vero inutile est vt cortices ꝛ lapilli inferius residebit. Dyascorides tñ dicit q₃ in aqua feruenti galbanũ debet poni. ꝛ quod petit fundum colligi. qd autem supenatat vt cortices ꝛ hmõi debet amoueri.

Capitu. LXXVIII.

De gutta

Gutta ad modum galbani est cuiusdam herbe vel arboris lacrima que alio nomine armoniacũ appellatur. istius autẽ arboris vel herbe ramusculi diebus estiuis ab incolis inciduntur et gutta que inde distillat gutta siue armoniacũ nuncupatur a medicis. vt di. Isido. et Pli. ꝛc. Istius gutte species ista est nobilior que mundior est et purior et terre feculentia impmixtior q̃ quidẽ debet esse candida et pinguis sicut thus ꝛ quãdo frangitur apparet splendida interius ꝛ gũmosa. vt di. dyas. ꝛ pli. ꝛ habet odorem similem castoreo ꝛ saporẽ subamarũ aliquãtulum siue acutum. Est autem gutta calida in tercio gradu ꝛ sicca in secũdo habens virtutem dissoluendi et relaxandi. vt dicitur in plat. cuius scrupulus potatus cum oximelle splenenticas curat asperitates ꝛ imũdicias oculorum mitigat et curat. cum succo absinthij lumbricos necat. contra arteticam et sciaticã passionem cum pice dura multum iuuat vrinã prouocat. ꝛ menstrua purgat. omnes tumores et inflationes sedat vt dicit glosa super illũ locũ mirra et gutta ꝛc.

Capitu. LXXIX

De gariophilis

[G]Ariophili vt dicit Dyas. quidā sunt perfecti & saporis acuti coloris subnigri calidi & sicci in effectu. humidi vero interius actu. quidā in suis qualitatibus magis sūt remissi. Sūt autem fructus cuiusdā arboris in india qui in estiuo tempore colligūtur quando sunt maturi. per quinqȝ annos in multa efficacia cōseruātur in loco etiā non nimis sicco nec nimis humido debēt seruari. qꝛ in multū humido putrescūt & multum sicco arescūt. eligendi autē sunt qui in superficie aliquātulū habent planiciem qui acutū habent saporem & suauē odorē et qui expressione vnguis aliquid emittunt humiditatis. Sophisticātur autē cum puluere gariophili mixto cum aceto & vino odorifero ex quo cōtrahūt humiditatē & vix discernūtur. quare in exteriori superficie magis sunt acuti q̄ alij. et ideo acutū magis est in exterioribus q̄ in interioribus. sed sophisticati nō possunt vltra viginti dies cōseruari. habēt autem boni gariophili virtutem confortandi ex aromaticitate sua dissoluēdi et consumēdi ex qualitatibus suis. cōfortant enim cerebrū & virtutē animalē. valent etiam contra defectum cordis quare confortant virtutem spiritualē valent etiam contra indigestionē stomachi et dolorem ex frigiditate & ventositate qꝛ virtutem iuuāt naturalē. Hucusqȝ dyas.

Capitulū. LXXX.

De genesta

[G]Enesta que etiam ab amaritudine dicitur. quia eius gustus nimis hominibus amarus est. arbustum est crescens in locis desertis incultis & saxosis. cuius p̄sentia infertilitatis & ariditatis terre vbi crescit testis ē habet multos ramos graciles duros et nodosos virentes hyeme & estate flores glaucos. spissos & inuolutos. grauis odoris. amari saporis. sed tamen sunt maxime virtutis. vt dicit Dyas. nam florum et foliorū eius elixatura splenis tumorem cōprescit. dolorem dentium subuenit menstrua stringit. fluxum dissenterie sistit. pediculos & lendes succus eius perimit. semen facit amarum & nigrum in quibusdam tecis longis & nigris ad modū folliculorū vicie vel pise cōuolutū et valet ad predicta &c.

Capitlū. LXXXI.

De grano

[G]Rana est minima pars seminis q̄ arboris particula distincta substātialiter & diuisa. in quolibet aūt grano est cortex & medulla in qua relinquitur ratio seminalis vt ex grano terre cōmisso possit produci planta. vnde in quolibet grano est relicta potentia a natura vt ex eo possit fieri planta qua mediante sua species multiplicetur & in esse specifico cōseruet. Unde granū q̄uis sit modicū in substātia corticis & medulle. magnū tamē est in rationis seminalis efficacia & virtute. et sicut grana differūt in specie: sic differunt in figura situ aut dispositione. vnde dicit Aresto. in p̄mo libro de plantis. Grana inquit & semina alia nascūtur in plantis siue siliqua vt semen aneti & feniculi & hmōi. & alia nascūtur in siliquis & folliculis vt faba & alia legumiosa & alia i substātia callosa emittunt vt semina pirorū & pomorū & quedā habent grana & semen in testa & callū extra testam vt nux & oliua. grana aūt ordinata in siliquis & in folliculis variantur multipliciter in situ. qꝛ quedā habēt grana multiplicata in siliqua sua sicut accidit celidonie q̄ est herba valēs ad oculos. & quedā faciūt grana i folliculo clauso vt faba pisa &c. & quedā in nō clauso sicut triticū & spelta & similia. quedam aūt non faciūt grana sua in aliquo folliculo vt grana ordei sed paleā suā quasi continuant cū grano suo. & quedā grana sunt duplicia p ordinē absqȝ pariete in siliqua sua vt grana celidonie. & quedā sunt duplata pariete mediāte vt patet in granis nasturcij. & quedā triplicant in diuersis per ordinē cellulis folliculi vt pȝ in mirto i cuꝰ fructu sunt tres celle & in q̄libet cella tria grana vl' q̄tuor sine pariete. aliquo

sunt coniuncta, et quandoque est inter grana paries ligneus sicut in cassia fistula. aliquando paries carnosus ut patet in cucumere et cucurbita, et quandoque inter grana sunt parietes diversi generis et diverse substantie ut accidit in malagranatis in quibus sunt quidam parietes carnosi inter grana et grana similiter et quedam tele tenues non carnose sunt inter grana et grana sed sicut differunt grana et grana inter se in substantia ita etiam in figura. habent enim quedam formam rotundam quedam piramidalem et oblongam. quedam triangulam vel multilaterem ut in ciceribus. grana autem que sunt oblonga in uno latere videtur esse quasi scissa ut patet in grano tritici et consimilibus. corticibus autem sive telis muniuntur grana propter interioris medulle et caloris naturalis conservationem. hucusque aresto.

Capitu. LXXXII

De gith

g Ith genus est leguminis simile cimino in quantitate sed nigri coloris et in pane spargitur dulcorando. ut di. glo. sup ysa. xxviij. secundum plat. aresto. et ysaac. gith est herba calida et sicca in secundo gradu. que inter frumenta nascitur habens semen pullum nigrum et quasi triangulum diureticum et subamarum. habens virtutem dissolvendi et consumendi. opilationes etiam splenis et epatis habens dissolvendi virtutem et aperiendi. et ventositates extenuandi. et emorroidas inflatas sedandi et earum fluxum restringendi et lumbricos ventris vermes cum melle interficiendi hanc herbam dicunt esse nigellam. cuius decoctio in aceto occidit vermes aurium. si auribus tepida instilletur apostemata rumpit si cum furfure et semine lini et fimo columbarum in vino decocta cataplasmetur. contra lepram etiam valere dicitur si cum raphano in vino decocta et modico sale apponatur. menstrua provocat. et abortum procurat si mulier inde suffumigetur. contra stranguiriam et etiam passionem yliacam vinum in quo per noctem nigella infusa fuerit propinetur nec debet decoqui ne nimis violenta efficiatur. Nam ut dicit constant. nigella in multa quantitate sumpta occidit.

Capitu. LXXXIII

De ilice

i Lex ilicis est species quercus arbor scilicet glandifera. et dicitur ab eligo eligis. quia ut dicit Isido. libro. xvij. huius arboris fructum homines sibi primo ad victum invenerunt et elegerunt prius quam enim frumenti esset usus antiqui vixerunt glande. Inter autem arbores glandiferas honorabilior iudicatur ilex. cuius fructus. ut dicit plini. li. xvi. multas reficit nationes. Est siquidem ilex arbor grosse et profunde radicis solidissimi ligni et corticis durissimi spississimi et rugosi multe ramositatis et ratione foliorum umbrositatis iocunde. et quo ad fructus glandiferos non modice quantitatis et fecunditatis. lignum siquidem eius forte est et durabile immo fere imputribile. Nam eius trunci in profundo sub aquis depressi quasi in lapidis soliditatem convertuntur. et quanto per longiora secula in talibus locis humidis defigitur. tanto amplius indurantur. et ideo talia ligna deorum templis et regalibus edificiorum structuris erant apta. ideo propter indissolubilem ligni naturam ex ilice deorum simulacra sepius sculpebantur ut dicit Plinius.

Capi. LXXXIIII.

De iunipero

i Uniperus ut dicit Isido. sic dicta apud grecos. eo quod ab amplo in angustum finitur sicut ignis vel quia conceptum diutius ignem conservet. adeo quod si prune ex eius cinere fuerint operte usque ad annum. ut dicitur nullatenus extinguentur. pir siquidem ignis dicitur apud grecos. unde iuniperus quasi gignens ignem dicitur. Iuniperus alia est magna alia est parva. ut dicit Isi. libro xvij. et utraque arborem aspera et quasi aculeata et folia habens multa gracilia et acuta. et utraque est fructifera sed parva maius. multa enim fert grana parva et rotunda primo viridia et post efficitur quasi purpurea vel quasi subrubea que plenarie sunt matura. virorem frutex et folia viridem ponit

Est aũt arbor calida ⁊ sicca in tercio gradu. vt dicit dyas. cui⁹ fructus ꝯgruũt medicine qui in vere colligũtur ⁊ per biennium reseruãtur. virtutẽ habent dissoluendi cõsumẽdi ⁊ cõfortãdi. contra fluxum ventris ex acumine medicine valet decoctio baccarũ eius in aqua pluuiali si inde patiens balneeť. Ex iunipero etiã fit oleum iuniperinũ efficacissimuȝ contra quartanã si quotidie inde pondus dragme in cibo vel alio modo offerať. valet etiam cõtra yliacã passionem si ptes dolentes inde pungant. epilenticis ⁊ caducis subuenit. lapidẽ frangit si ꝑ siringaȝ iniciatur. siringa est fistula subtilis cum qua medicina mittitur in vesicam. vinũ decoctionis iuniperi cũ ficub⁹ siccis pect⁹ purgat. tussim tollit. Dicũtq3 plate. et dyas. in locis saxosis ⁊ incultis crescit et in desertis. eius vmbrã fugiunt serpentes. vt dicit Pli. ⁊ ideo fructus eius creditur valere contra venenũ.

Capitu. LXXXV

De isopo

Isopus est herba breuis ⁊ modica inter petrosa crescens et in radice petre solide se infigens vt dicit cassiodorus super Psal. hanc herbã dicit Dyas. esse calidam ⁊ siccam in tercio gradu. huius virtus consistit in floribus ⁊ folijs plus q̃ in stipite vel in radice. in estate autem producit flores qui debent colligi ⁊ in loco vmbroso mundo et non fumoso desiccari. habent virtutẽ dissoluendi ⁊ consumendi ⁊ attrahendi mũdificandi pulmonem. ⁊ omnia vicia pectoris ex causa frigida purgat ⁊ mundificat si cum ficubus siccis in vino decoquatur ⁊ patienti prebeatur. dolorẽ stomachi ⁊ intestinorum tollit. fomentum ex aqua decoctionis eius a superfluis humoribus matricem mundificat ⁊ abstergit. herba isopi in testa calefacta ⁊ capiti superposita catarrum frigidum compescit vuulam cadentẽ reprimit. dolores ex ventositate tollit. Dicitur autem hec isopus hoc isopum ⁊ a quibusdam autorib⁹ eius media corripitur ⁊ a quibusdã producitur. Dicitur etiã in aurora. Est humilis perrecq3 suis radicibus herens. Et vicijs ysopus pectoris herba medens. In anticlaudiano autem producit alanus. Se celum terre conformat cedrus ysopo. Et iterum alius dicit. Pectoris herba cauas rupes incidit ysopus. ⁊ iterum alias. Ad pulmonis opus confert medicamen ysopus. Tante etiam autoritatis fuit herba q̃uis modica apud veteres. vt dicit Pli. ꝙ sine ipsius aspersione se purificare non posse in delubris reputarent. vnde etiam apud hebreos fasciculo ysopi mundandi solebant purificari. vt patet Exo. xij. et Leuit. xij. et Numeri. xv. insup ei⁹ puluis valet contra ydropisim. vt dicit Dyas. liuorem a corpore mundat. ⁊ colorem vultibus optimum administrat dolorem dentiũ mitigat. tinnitus aurium sedat ⁊ etiã lumbricos necat. vt di. idem.

Capitu. LXXXVI

De iacincto

Iacinctus est herba habens florem purpureum. traxit autẽ nomen a puero quodam nobili quẽ in saltibus inter flores purpureos mortuus est repertus. deditq3 nomẽ herbe casus funeris puerilis. est etiam similis viole in floribus et radice. vt dicit Isidorus libro. xvij. eiusdem nominis pariter ⁊ coloris est quidã lapis p̃ciosus qui inter duodecim lapides p̃ciosos in apo. numeratur. Iacinctus itaq3 est nomẽ hominis lapidis atq3 floris. proprius itaq3 color eius est aereus siue celestis. purpura autẽ habet colorem sanguinis siue ignis sed bissus niuis. his. iiij. coloribus colorata fuerunt sacerdotalia vestimenta in veteri testamento.

Capi LXXXVII

De iusquiamo

Iusquiamus grece a latinis diciť caniculatis eo ꝙ in hasta ei⁹ ex vtroq3 latere quedã crescunt capitella formata in figura cãtarorꝫ sicẽ videre in malispunicis seu granatis vt dicit Isi. li. xvij. quorꝫ ora sũt sepata ⁊ diuersa hñtia int⁹ semia silia papaueri. hec

herba insana vocat. q2 vsus eius piculo/
sus est nam si edat vel bibat insaniam fa
cit vel somni imaginē torpidam. et ideo
hanc vocat vulgus milimidiū ꝓpter alie/
nationē mentis quā inducit. hec aūt cum
sit herba venenosa habet semen nigrū ru
beum ⁊ albū. vt di. dyas. ⁊ pli. nigrū pessi
mū est ⁊ mortiferū. rubeū est minus ma
lum sed albū adhuc minus. vnde huius
vsus magis cōuenit medicine. virtutem
habet cōstringēdi. mortificādi ⁊ somnuz
prouocādi habēs semen nigrū habet fo/
lia nigra aspera ⁊ dura. ⁊ florem purpu/
reum ⁊ folliculos duros ⁊ solidos ⁊ spis/
sos. habens vo semen obrufuz flores ha
bet melinos ⁊ folliculos molliores. sʒ ha
bens semen albū habet flores albos ⁊ fo/
lia pinguia ⁊ mollia succo plena. ⁊ est her
ba frigida in tercio gradu. ⁊ sicca in secū
do ⁊ ideo tumores repcutit. ventrē strin/
git. fluxū sanguinis sistit. dolorē dentiū.
alij habent renum de calida causa tollit.
reuma calidū ꝯpescit. huc usqʒ dyas. ⁊ pli.
De semine siquidē iusquiami dicit are
sto. li. vegetabil. semen heleni. i. iusquia
mi qd est mortiferū apud ptes in hieru
salem est comestibile de quo patet ꝙ ei⁹
malicia ⁊ venenositas per bonitatē terre
vbi crescit vel maliciam diminuit vel au
getur. De iusquiamo dicit magister in
hist. super exo. ꝙ in tiara siue summi pō
tificis corona stabat flos erectus simi/
lis herbe quā greci iusquiamos vocant.
digiti vnius magnitudine. sub illo autē
flore in extremitate tiare circa frontem
et occiput erat circulus aureus triplici
ordine distinctus sup quā stabant flores
aurei similis plantagini a tmpe ad tim
pus ⁊c. vnde in hoc fuerūt priuilegiate
iste herbe ꝙ earū similitudo in cidari sa/
cerdotis summi figurari meruit.

Capi. LXXXVIII.

De castanea

Castanea est arbor magna ⁊ pcera
sic a grecis vocata. vt dicit Isid.
libro. xvij. eo ꝙ fructus eius ge/
mini in modū testiculoꝝ intra folliculuz
recōditi sunt. qui dū eiciunt castrant. ⁊
ideo tales arbores a castrando castanee
greco vocabulo nuncupant. hec arbor vt
excisa fuerit tanqʒ silua expullulare con
sueuit. vt dicit Isi. hec arbor est multum
vtilis. nam eius lignū valet ad edificio
rum structurā ad igniuz nutrimentū. ei⁹
fructus valet ad cibum ⁊ cortices ⁊ folia
ad medicinā. fructus siquidē eius ꝗuis
sub vili cortice aspero et duro in arbore
abscondat. tamen quādo maturus extra
hitur dulcis inuenit. potissime quādo de
coquit vel assatur. sicut autē subdit ysaac
in dietis. castanee sunt calide in medio
primi gradus. ⁊ sicce in secūdo. ⁊ ideo ra/
tione caloris habent dulcedinē. ratione
vero siccitatis habent ponticitatē. Casta
nee tamē nimis comeste sunt inflatiue ⁊
doloris capitis ꝓpter inclusum fumū ge/
neratiue. sed vt ab eis nocumentū aufe
ratur optet ꝙ assent vt corpulentia ear
et terrestreitas rarificetur vel vt i dulci
aqua decoquant vt ex aque humiditate
et mollicie tempent. ⁊ tunc bene nutriūt
et laudabiles humores generāt ⁊ corpo/
ris ac pectoris siccitatē generāt. ⁊ maxie
si cum zucara comedāt a colericis ⁊ fleu
maticis cū puro melle. valent etiaz ṡm
medicinā q2 abominatōis ⁊ vomit⁹ sunt
constrictiue ⁊ ieiuni intestini cōfortati
ue. Item castanee cū modico sale trite ⁊
cum melle pate rabidi canis vel homi/
nis morsus sunt optime sanatiue. Itez
cum farina ordei ⁊ cū aceto cataplasma/
te tumoris māmillaꝝ sunt efficaciter re
pressiue. Item earū cortices ⁊ folia vsta
et puluerizata ac cum vino pata adole
scentis capiti ad moduz cataplasmatis
apposita augmētant capillos ⁊ phibent
coꝝ casum. huc usqʒ ysa. in dietis.

Capitu. LXXXIX

De lauro

Laurus ē arbor victorialis digna
multis laudiuz pconijs propter
singularē gratie sue excellentiā
et ꝟtutis. ꝓpter qd ⁊ victores quōdā ob
tēta victoria sertis laureis coronati lau
reati dicebātur quam greci daphnē vo
cant cui⁹ ꝟtutes ⁊ singulares ꝓprietates
supra posuim⁹ in hoc eodē libro in litera
a. quere ibi ⁊ inuenies.

Capitulum. XC.

De lentisco

L Entiscus est arbor humilis ⁊ medicinalis que a grecis et hebreis scinus alio nomine nuncupatur vt dicit glo. sup dan. xiij. cuius foliorum succus sanat ⁊ conglutinat scissa labia siue alia vlcera vt dicitur ibidem. ⁊ dicitur lentiscus eo quod eius cuspis mollis sit ⁊ lentus. nam quod molle est ⁊ flexibile lentum dicere consueuimus vt dicit Isi. li. xvij. Istius arboris fructus oleum desudat ⁊ cortex resinam que mastix appellatur. ⁊ est melior que in chio insula generatur. vt dicit Isid. li. xvij. folia istius arboris secundum dyas. ⁊ plat. ⁊ pli. sicut et tota arbor calida sunt valde et sicca et habent virtutem constringendi ⁊ consolidandi ⁊ confortandi. ⁊ ideo valent contra vomitum ⁊ omnem fluxum tam sanguinis quam humorum aliorum. similes virtutes habet gummi eius. s. mastix que a masticando sic dicitur eo quod masticata efficitur glutinosa et dura ad modum cere circa dentes. et sic masticata gingiuas a putridis humoribus purgat dentes mobiles confirmat ⁊ dealbat ⁊ eorum radices roborat ⁊ confirmat malum anhelitum amputat et emendat Hec mastix ita colligitur in fine veris cortices scini siue lentisci inciduntur ⁊ mundificata terra vestes munde supponuntur ne liquor cadens in terram cadat. vnde que clara est et munda ac alba est eligenda. que vero habet terram admixtam ⁊ est obscura est abijcienda. cerebrum emundat ⁊ depurat ⁊ multum excreare facit. virtutem digestiuam confortat. ventositatem attenuat. liquefactum super tegulam calidam omnia fracta gemmas scilicet ⁊ alia miro modo consolidat. dicit etiam Pli. sic ⁊ Dyas. scinus arbor est spinosa multum cum radice alta. in plurimas partes diuisa fructum habens similem mirto. sed minorem rubeum interius quando est maturus ⁊ asperam lanam intus cuius succus sanat fluxum mulierum.

Capitulum. XCI.

De lilio

L Ilium vt dicit Isidorus est lactei floris herba cuius candor cum sit in folijs auri tamen species intus fulget. De lilio autem dicit Dyas. et Plat. lilium calidum est Et humidum ⁊ aliud est siluestre ⁊ aliud domesticum. et aliud gerit purpureum florem ⁊ aliud album quod est efficacius. ⁊ aliud croceum vel purpureum. Est autem virtus lilij maturatiua. vnde valet contra apostemata si cum axungia conteratur. Item ei inest virtus remollitiua. vnde valet contra splenis duriciam si eius succo oleo veteri admixto ⁊ bene incorporato splenis regio inungatur. Item ei inest vis mundificatiua. vnde valet ad faciem colorandam. si puluis eius cum aqua rosacea admisceatur ⁊ inde facies abluatur. Item mitigatiua ⁊ ideo folia eius decocta et imposita valent ad loca que sunt combusta. idem facit radix eius si trita cum oleo apponatur. Item virtus eius est apertiua ⁊ compactorum dissolutiua ⁊ ideo educit purgationem menstrualem. Item virtus inest ei tumoris repressiua. ⁊ ideo valet contra apostemata ex ventositate inflatiua si radix eius trita scilicet cum oleo sepius apponatur Hucusque dyas. De lilio autem sic dicit pli. Lilij radices multis modis nobilitant florem suum. nam potate cum vino serpentum ictus sanant. ⁊ valent contra fungorum maliciam ⁊ venenum decocte in vino oleo admixto clauos pedum ⁊ nodos soluunt. pilos quoque locis adustis reddunt. in vino etiam decocte addito melle venis vel neruis precisis subueniunt. folia eius cocta in vino vulnera sanant. semen eius contritum igni apponatur sacro. flos ⁊ folia subueniunt vlcerum necessitati. Hucusque Pli. libro. xx. ca. xx. Item in eodem libro ca. v. Lilium rose nobilitati primum est ex quadam vnguenti cognatione inde fit nobile vnguentum siue oleum quod liliorum appellatur. sicut ⁊ de rosis oleum rosaceum fieri consueuit. De radice eius procedit hasta interdum trium cubitorum. deinde dependet ab eius summitate flos declinis ab angustis in latitudinem se relaxans ⁊ dilatans ad modum campanelle resupinus et in circuitu labiorum intus habens quasi tenue filum continens in se semen stantibus in medio crocis. vnde lilio nihil gratiosius est. quo ad decentiam coloris odoris redolentiam

et efficaciam corꝑis ꝟtutis. eius color est triplex albꝰ rubeus ⁊ purpureus. huc usqꝫ pli. li. xx. ca. v. habet aũt liliũ radicẽ ex multis bullis cõsistentẽ sicut allium. vt dicit Aresto. li. vegetabiliũ ⁊ in singulis bullis est ꝟtus seminatiua. ⁊ ideo ex vnoquoqꝫ crescit planta qũ ꝑ se plantatur. de hoc quere supra eodẽ de allio in litera a. Dicit aũt ad ꝑdicta aresto. ꝙ hasta lilij que nodosa est si incuruat in terram et cooꝑiatur anteqꝫ aꝑiat semen eius et radix eius siue cepa nõ eradicet statim infra paucos dies inuenies ꝙ a quolibet nodo stipitis sui emittit cepulam ꝑuã q̃si esset illa de tunicis suis siue de bullis. cepulis scꝫ radicis ⁊ hoc ẽ mirũ valde. Itẽ ibidẽ sequit. flores lilij prius sunt virides post albescũt. et si stipes siue hasta a radice totaliter abscidat. qꝛ totꝰ humor stipitis est inclusus naturalis calor in medullã se cõuertit ad suꝑiorẽ ꝑtẽ stipitis ⁊ digerit materiã ipsius floris ⁊ tunc expãdit se flosculꝰ ⁊ albescit humore primitꝰ tunc digesto. ⁊ ideo vt dicit ibidem verificatores compauerũt liliũ intellectui humano q̇ in fine sollicitat de eternis. Item ibidẽ dicit ꝙ liliũ nõ habet rationẽ sementinã in semine ⁊ radice ⁊ in hoc differt a porro ⁊ allio que hñt rationẽ seminis in multis locis de hoc q̃re supra de allijs ⁊ cepis in litera a et c. Lilij insuꝑ hasta nouiter cum flore abscisa glebe argillose infixa in virore seruat diutius florem suũ. flos lilij quãdo integer est ⁊ intactus ꝑmanet multũ. suauiter redolet. cõfractus vero manibꝰ ⁊ confricatus multũ fetet ipsum quoqꝫ florez cum semine solũ pro fructu habet totam etiam ꝟtutem quã habet liliũ in stipite et radice totũ ostendit in capite scilicet et in flore ⁊ in semine. ⁊ quãto flos ipsiꝰ altius in hastuli erigit tanto caput submissius inclinat. flos insuꝑ eius exteriꝰ est planus suauis tactu ⁊ forma rotũdus aspectu delectabilis et iocũdus. interius autem granis aureis in sua concauitate est respersus que tingunt plus q̃ꝫ crocꝰ. et hec tingentia grana septem hastulis sustentãtur. vnde ex sex folijs candidissimis simul contiguis cõponitur. ⁊ ex seꝑtem granis aureis intrinsecꝰ decoratur in quoꝝ medio semẽ eius loco fructꝰ miro decore collocat et circũ expansi floris beneficio teneritudo seminis a lesione frigidi aeris custoditur.

Capitulum XCII

De lactuca

Lactuca vt dicit Isidorus ex lactei humoris exuberantia ẽ vocata. quia nutrientes mulieres lacte implet. hec in viris veneris motũ arcet cuiꝰ duplex est species. s. domestica et agrestis quã feraliam vocamus eo ꝙ dorsum eius aculeos habet duros ad modum serre. vt dicit Isid. li. xvij. ca. vltimo. de qua dicit ysa. in dictis. lactuca agrestis domestice in forma est similis sed longiores habet frondes subtiliores asperiores ⁊ minꝰ virides ꝓpter sue humiditatis ꝑuitatẽ. ⁊ ideo multe est amaritudinis ⁊ ponticitatis respectu illiꝰ que domestica est qꝛ maioris est caloris ⁊ siccitatis. ⁊ ideo multi dicunt ꝙ menstrua ꝓuocat ⁊ humores crudos expellit. vt dic dyas. lactuca vero domestica frigida est ⁊ humida sed tꝑate. ita ꝙ in neutra qualitate excedit modũ. ⁊ ideo eius vsus congruit vsui medicine. subtilẽ habet substantiã ⁊ maxime qñ erit recens. et ideo cito digerit ⁊ stomachi arsurã ⁊ morsurã ex colera rubea sedat. sanguinis ebulitõnem refrigerat. insomnietatẽ placat. capitis dolorem ex fumo colerico sanat lac in mulieribꝰ multiplicat ⁊ semen in viris generat ⁊ augmentat. ⁊ hoc accidit ꝓpter bonitatẽ sanguinis quem gignit in ꝑfecta quãtitate. ⁊ in ꝑfecta etiã qualitate sed quãdo antiquat ⁊ induratur minuitur eius humiditas ⁊ amaricatur. ex vsu eius sanguis ꝑssimus generat. virtus visiua inde deficit et debilitat. cuius causa est sensus animalis mortificatio. quia cuꝫ sua ponticitate sensum suffocat naturalez. ⁊ ideo talis lactuca generare volentibꝰ maxime est nociua. nã materiam cõgelat. coagulat seminalẽ. ⁊ ꝑcipue semẽ eius si in cibo aut in potu sepius assumat. Huculqꝫ ysa. in diet. Plinius autem li. xx. c. viij. de lactuca di. Est species

lactuce sponte nascentis quaȝ caprinam
vocant quia proiecta in mare protinus
necantur pisces qui sunt in vicino. cuius
lac cū aceto ꝛ aqua ꝛ vino ydropicis me-
detur. cuius caule et folijs cōtusis asperso
sale nerui incisi sanantur. alia est species
lactuce que nascitur in aruis cuius folia
trita cum polenta illita vlceribus sanāt
et hāc greci ysopon vocant. tercia species
est que crescit in siluis quā ysteraton vo/
cant. cuius folia trita cum polenta vul/
neribus prosunt. sanguinē sistunt et pu/
trescentia vulnera sanant. radice et fo/
lijs mitigant ignem sacrū. est ꝛ alia spe/
cies lactuce habens rotūda folia ꝛ breuia
quā multi heratiam vocant cuius succū
accipitres scalpendo herbam extrahunt
et inde tingentes oculos discutiunt ob/
scuritatem ꝛ caliginem cū senescunt. cu/
ius herbe succus sanat omnia vicia ocu/
lorum ꝛ maxime quādo ei lac mulieris
admiscetur. serpentū morsibus ꝛ scorpio
num ictibus medetur. si succus eius cuȝ
vino potetur ꝛ folia trita super vulnus
emplastrētur. omnē etiam inflationem
discutit ꝛ compescit. semen etiaȝ lactuce
tam siluestris ꝙ domestice libidinis ima
ginationes in somnis cōpescit. ꝛ corpus
pollui non ꝑmittit si in cibo frequēter as
sumat. frequēs tamē eius vsus ꝛ nimius
visus oculorū efficit obscuritatem. Mul
tas aľs laudes ei attribuit plinius in eo
dem ca. sed hec sufficiant.

Capitulū. XCIII.

De lappa

LAppa est herba habens folia la/
ta et spissa circa terram habens
in summitatibus hastularū que
dam capitella spinosa ꝛ aculeata sed re
curua que vestibus transeuntiū solēt ad
herere. Unde dicit Isidorus libro. xvij.
lappa est dicta eo ꝙ habeat caulem in/
gentem per terram dispositam que a gre
cis philantropos vocatur. eo ꝙ vestibus
hominum adhereat ob asperitatem sui ꝛ
nascitur iuxta muros. et dicitur philan-
tropos id est amans hominem quia qua
dam affectione videtur hominis adhe/
rere vestibus. Cuius species duplex. acu
ta et rotunda ad similitudinem pedis ca
balli disposita vnde et a multis vocatur
vngula caballina. et vtriusqȝ folia gra/
uis ꝛ horribilis sunt odoris pariter ꝛ sa/
poris. vt dicit Dyas. Sed pli. libro. xx
ca. xxij. lappe multe sunt species ꝛ omnes
sunt medicinales. nam ictibus scorpio
num medentur. nec feriunt hominē si in
unctus fuerit succo eius. decoctio eius ra/
dicis iuuat dentes ꝛ etiam confirmat si
tepida in ore teneatur. semen eius inex
tricabilia vicia stomachi curat. reijcien/
tibus sanguinē prodest dissenterijs sub
uenit. nam radix eius cū vino sistit aluū
sed folia adiecto sale soluūt. semen eius
potui datū adiuuat calculosos. tota her/
ba trita cum axungia valet contra stru/
mā huiusqȝ plinius. Scdm plat. lappa
siue lappaciū est herba calida ꝛ sicca ha/
bens virtutem dissoluēdi. relaxandi. ape
riendi ꝛ attenuandi. ꝛ ideo valet contra
scabiem. pruritū. serpiginem ꝛ impetigi/
nem. ꝛ intercutaneum consumit humo/
rem. apostematum dissoluit duriciem ꝛ
tumorem. valet contra frigidam ydropi
sim ꝛ splenis opilationē. succus eius cuȝ
succo tuthe admixtus cerebrum purgat
a fleumatica superfluitate si i modica quā
titate naribus in balneo vel in aere ca/
lido instilletur.

Capitulū. XCIIII.

De lappate

LAppates cibus est ex quibusdaȝ
herbis domesticis recentibus
lappacijs similibus compositus
aut confectus vt dicit glosa super iudicū
ca. xv. vnde alexander nequaȝ ait. Lap/
pates cibus est et olus componit eum/
dem. ßm alios lappates genus caulis ha
bens folia lata vt lappa. sed folia lappa
tis sunt mollia et crassa subalbida plana
inuoluta inter se mirabiliter ꝛ connexa
habens stipitem breuem ꝛ grossum no/
dosum exterius sed mollem interius et
carnosum. hec herba conuenit medicine
et esui. sed inde fit cibus bonus qui diu
seruari potest. si decocta cum aceto sinapi
et melle diligentius cōponatur. ꝛ talis ci
bus vulgariter cōpositū nūcupaľ. cuius

virt᷒e singularis scilicet resistere ebrie/
tati. vt dicit Pli. libro. xx. ca. x. nam ante
cibum comesta cauet ne ebrietas super/
ueniat. post crapulam sumpta compellit
crapulam vt recedat ⁊ vt clamat scola ra
sis al's erasistratis. hac herba nihil est vti
lius stomacho atq₃ neruis. ⁊ ideo parali
ticis ⁊ tremulis iubet eam dari ⁊ sangui
nem excreantibus. lactis vbertatem pre
bet pueris. valet etiam succus aduersus
venenum et serpentum ictibus occurrit
⁊ maxime semen eius similiter valet cō
tra morsum canis. vt dicit Isidorus li/
bro. xvij.

Capitulum. xcv.

De legumine

Legumina ab eligendo sunt di/
cta quasi electa. veteres eni me/
liora legebant et inde sibi ciba/
ria cōponebant. ⁊ dicuntur proprie que/
dam grana tritico ⁊ ordeo maiora ⁊ spis/
siora que non in folliculis sed potius in
quibusdam siliquis grossis ⁊ clausis ori
untur vt patet in pisis ciceribus atq₃ fa
bis. Differunt autem legumina in mag/
nitudine. colore et figura ⁊ sapore. Nā
inter legumina maiora sunt grana faba
rum et lupinorum mediocria cicerum ⁊
pisorum minima lenticulorum et vicia/
rum. in colore differunt. quia quedā al/
ba quedam nigra quedam rufa et que/
dam mixta. In figura quia quedam ro/
tunda quedam oblonga quedam trian/
gula quedam plana. Differunt etiā in
sapore. quia quedam sunt stiptica ⁊ du/
ra. sed per decoctionē fiunt molliora ⁊ ad
esum etiam meliora. quedam enim in se
sunt amara vt lupini. sed per adiectionē
in aqua ⁊ madefactionē efficiuntur dul/
ciora. et vt dicit Plinius legumīa quan
do incipiunt maturescere rapienda sunt
quoniam cito exiliunt. latentq₃ dum de/
cidunt vt lupini sicut dicit Plinius li/
bro. xviij. Est autem legumen substan/
tialiter grossum frigidum ⁊ siccum ad di
gerendū durum ⁊ cōpactum. vnde pro/
pter suam cōpactionem difficiles sunt
ad coquendum. nec etiam possunt bene
decoqui in aqua puteali imo ad pfectā
decoctionem indigent aqua fontana si/
ue fluuiali. Cibo itaq₃ rudis ⁊ grossus q̄
de leguminibus fit. est succus conueniēs
hominibus fortioris nature ⁊ cōplexio/
nis. nam leguminosa ex se ad digeren/
dum sunt dura. sed digesta multum nu
triunt ⁊ confortant sed naturaliter sunt
inflatiua. et ventositatis generatiua. sed
eorum ventositas diminuitur per corti/
cis decoctionē ⁊ assationem ⁊ per eorum
que ventositatis sunt exterminatiua ap/
positionem vel assationē vt ciminū ane/
tum ⁊ similia. vt dicit dyas.

Capitulum xcvi

De lente

Lens tis genus est leguminis vt
dicit Isidorus libro. xvij. sic di/
cta. quia humida est ⁊ lenta. po
tissime quando est in sua herba a qua di/
minutiue dicatur lenticula ⁊ debet scribi
per t ad differentiam vermis capitis qui
dicitur lens dis. et scribitur per d vnde
dixit quidam. Lens lendis capiti. lens
lentis cōuenit ori. Est itaq₃ lens vel len
ticula sicut dicit Isa. frigida ⁊ sicca ex cō
trarijs naturis composita. Nam vnam
virtutem habet in cortice ⁊ aliam in me/
dulla. nam in cortice habet quoddā acu
men ratione cuius mouet ventrem ad so
lutionem sed medulla stiptica est et sto/
machi confortatiua et operatur ad con/
strictionem. grossum et melancolicum
gignit sanguinem ⁊ cerebrū replet gros
so fumo. vnde est causa timidorū et hor
ribilium somniorum ventositate stoma
chum grauat ⁊ inflationē generat. omnes
meatus corporis ⁊ transitus opilat ⁊ ner
uorum ac pellicularū cerebri substantiā
desiccat ⁊ maxime nocet pelliculis oculoꝝ
quia eoꝝ humiditatē distemperat ac desic
cat. ⁊ vt dicit idem sanis nocet ocul' quā
to magis infirmis dessiccationis sue cau
sa ⁊ eius frequens vsus pessimas in corpe
generat passiones potissime si cū cortice
comedatur ⁊ corpus sicce fuerit cōplexio
nis. humidis tamē ⁊ calidis qn̄q₃ pdest
vñ valet ydropicis si sine cortice come
datur. sed cū cortice nocet. q2 multū ge
nerat inflationē et pelliculatum extensi

onem. Lens autē est eligēda que ē grossior ⁊ recentior ⁊ ad coquendū facilior ⁊ hoc tam ad escam ꝙ̄ ad medicinam. lentis malicia tpatur si deponatur cortex et eius medulla in dulci aqua decoquatur. et post abiecta cum oleo ⁊ pipere et cimino ⁊ similib' conditur. Hucusqꝫ ysaac in diet. Dicit autem pli. libro. xviij. ca. xij. lens amat terram tenuē ⁊ subtilem magis ꝙ̄ pinguē. ⁊ celum. i. aerem magis siccum omnia eni legumina diligunt aquā ante florem. sed postꝙ̄ floruerint diligūt siccitatem. ⁊c̄.

Capitulū. XCVII.

De lino.

Linum dicitur tam herba ꝙ̄ semen ⁊ est sic vocatum eo ꝙ molle sit atqꝫ lene ⁊ plurimū delicatum. vt dicit Ysido. libro. xix. Linū autem ſm pli. li. xix. ca. ij. seritur i locis planis ⁊ scrupulosis ⁊ hoc in vere et colligit in estate. Erumpit autem in stipitem siue culmē rectum producēs flores flauos quib' succedunt quedā capitella loco seminis ac fructus. ⁊ cum incipiunt capitella pallescere culmi integri euellūtur et euulsi a suis capitellis semē continentibus carpinātur. deinde partes lini in fasciculos colligātur ⁊ longo tpe in aqua madidant ⁊ extracti de aqua ad solē desiccātur. et post multis tūsionib' ⁊ carpinationib' a suis supfluis expurgant ⁊ sic ptes defecate in fila cōtorquētur ⁊ p multiplicem decoctionē ad albedinē deducūtur. non eni linum a suo virore terrestri potest spoliari et pfecto candore decorari nisi multotiēs cōtundat ⁊ decoquatur et soli appositū aqua iterū ⁊ iterū aspergat et cum sint multa genera lini illud pualet in decore qd̄ solet crescere in egipto. nam inde fit byssus niui cōpabilis in candore. vt dicit pli. li. xix. c. ij. minus tamen habet firmitatis hoc genus lini ⁊ plus lucri. quia inde fiunt vestes gratissime sacerdotū. Est autē linū necessariū ad vsus multos. nam ex lino fiunt vestimenta ad induendū. vela ad nauigandū retia ad venandū ⁊ piscandū. fila ad consuendū. funes ad ligandum. cordule ad sagittandū ligamina ad cōnectendum. linee ad mensurandū. lintheamina ad quiescendum. cortine ad ornandū. sacculi ⁊ bursule ad quodlibet necessariū reponendum. vnde nulla herba tam diuersis vsibus hominū est ita apta ⁊ necessaria sicut linū. cuius semen calidū est ⁊ humidū. vel inter humidum ⁊ siccum tpatum ⁊ vnctuosū. vnde inde fit oleum qd̄ alijs vsibus magis est necessarium ꝙ̄ ad esum. nam vt di. ysaac. semen lini parum nutrit ⁊ durum est digerere nociuū stomacho. ⁊ plurimū inflatiuū diureticū tamen est. assum tamen ⁊ cum melle acceptū melius est ⁊ valet contra tussim. comestū etiā cum melle ⁊ pipere venerem excitat ⁊ stimulat ad amorem valet ad apostemata quia maturat ea. habet eni vim mitigatiuā. subtiliatiuam. rarificatiuā. siue maturatiuam vnde soluit apostema matricis si patiens in eius decoctione sepius foueat vt dicit ysaac. in diet.

Capitulū XCVIII

De malo

Malus est arbor pomifera i se quitem mala. sed respectu lignorum quidem nemoris modica et submissa ligno solida rugosa cortice ⁊ nodosa frondium densitate vmbrosa. florum varietate decora. fructuum suauitate iocunda. vsui ⁊ gustui gratiosa in diuersis medicinis efficax et virtuosa. Dicit autem malū ipsum pomū siue fructus. sed hec malus dicitur arbor siue pomus. ⁊ est sic dicta eo ꝙ eius fructus sit rotundus. vnde et illa sunt vere mala que maxime sunt rotunda vt dicit Ysido. li. xvij. nam malō in greco rotundū in latino dicitur differt autē malus ab alijs arborib' silue vel nemoris. quia malus et maxie domestica duplicis est nature. nam truncū habet a terra productū. surculū autē aliūde venientē ipsi trunco insertū ⁊ vnitū. que duo quādo p insertionē pariter sunt vnita vnā arborē constituūt. surculus autem insertus trunco totam virtutem trunci in suam transmutat qualitatē sicut dicit alfre. sup finem primi libri vegetabiliū q̄ de supra eodē in tractatu de arborū inser

tione circa principiũ. Malus autem ni
si putetur et a superfluis ramis exonere/
tur sterilescit. vt dicit idem. quia humor
attractus a radice non sufficit ad produ
ctionem fructuũ. quia transit in ramorũ
sterilium nutrimentũ. quere supra de cau/
sa fructificationis arborum. malorum sunt
diuersa genera. nam quedam ferũt fru/
ctum ponticũ atque durum quedam aceto
sum quedã dulcem et iocundũ. et horum
fructuũ diuersitas ex diuersa qualitate
humoris procedit et debiliori vel fortiori
operatione caloris existentis in radice si
cut supra in principio tactum est.

Capitulũ. xcix

De malogranata

m alusgranata est arbor ferẽs ma
lagranata. arbor siquidem femi/
nini generis. fructus vero neutri
et dicitur malũgranatũ eo quod intra corti
cem rotunditatẽ contineat et multitudi/
nem granorũ. vt dicit Isido. libro. xvij
cuius cortex dicitur psidia flos vero ba/
laustia nuncupatur. Florum autem. alij
sunt albi alij purpurei. alij rosei reperiũ
tur. hec poma malapunica sunt dicta. quia
de regione punica primitus sunt delata
vt dicit Isido. Est autẽ arbor multũ du/
ra et nodosa et ramosa plus in latum quam al
tum se diffundens. et est frigoris impa/
tiens. vnde in pruina cito perescit flores
eius. Dicit autẽ Aresto. quod malusgrana
ta mutatur a malicia sua per culturã. que
re supra eodẽ. de arborũ cultura. Istius au
tem arboris sm Pli. multe sunt species.
sed de duabus iam loqui sufficiat. Nam
sm Dyas. et Ysa. in diet. malorũgrana/
torum duo sunt genera. alia enim ferũt
poma dulcia calida et humida. alia aceto
sa que frigida sunt et sicca et diutius pos/
sunt ceteris obseruari. dulcia magis cõ
ueniunt vsui medicine. nam tota arbor
medicinalis est et parum conuenit ciba
rijs fructus eius. Unde dicit Isido. li/
bro. xvij. negant inquit medici corpa no
stra malipunici cibo nutriri. sed putant
quod plus congruant medicamento quam cor/
poris alimento. habet siquidẽ tota arbor
sed potissime fructus eius virtutem con
stringendi et confortandi consolidandi et
humores fluidos desiccandi. et fluxũ san/
guinis intercipiendi. et vomitum coleri/
cum compescendi vt expresse docet ysaac
dyas. et pli. si tamen more cõgruo et ordi/
ne debito exhibeantur valent contra singu
las intrinsecas vel extrinsecas corporis
passiones. dulcia tamẽ magis sunt ven
tosa et inflatiua alijs. et etiam sitis minus
in febricitantibus sedatiua. et ideo minus
cõueniũt febricitãtibus quam acetosa. ex quo
rum succo fit potus qui dicitur oxizacra
qui calorem febrilem mitigat materiam
febrilem digerit et alterat. appetitũ pro/
uocat et naturã ex calore deficientẽ repat
mirabiliter et confortat. et valet contra epa
tis calefactionẽ et cordis defectum siue
cardiacã passionem. flores eius et fructus
ac cortices si puluerisent et in potu assu/
mantur vermes veteres necant. gingiuas
et dentes purgant optime et confirmant
et contra multas alias subueniũt passio
nes. vt dicit Dyasc. et ysa. malapunica in
omnibus predictis sunt efficacissima quam/
uis enim sunt crocea exterius in cortice.
et discolorata stiptica insipida et desicca/
ta. interius tamen sunt rubra humida et
mollia iocunda et sapida et miro ac incre/
dibili nature artificio per granulorum
cellulas ordinata. vt dicit Bern.

Capitulum C

De moro

m orus est arbor cuius fructus di
citur morum. vt dicit Pli. li. xvij
morus a grecis est vocata quam
latini rubum vocant. eo quod fructus eius
et virgula rubent. Est autem duplex mo
rus domestica. s. et siluestris. cuius fru/
ctus in deserto pastorum releuat famem
cuius folia superiecta serpentem ipsum in
terimũt. Item dicit Ambro. sup math.
xvij. fructus mori in flore albet. deinde
viret tercio rutilat siue rubet. vltimo ni
grescit atque liuet. nam quanto est matu/
rior tanto nigrior est. cuius fructus tin/
git manus et dentes comedentis sm au
tem Pli. et Dyasc. morus est arbor semẽ
habens ventrifluum id est solutiuum cu
ius succus expressus et ad ignem siue so

lem desiccatus fit stipticus & cōstrictiu⁹. ulcera oris & vulnera sanat faucium tumorem reprimit atq; sedat. corium radicis coctum & potatum ventrem laxat & lumbricos latos necat folia eius cōtusa et imposita oleo cōbustiones sanant decocta cum aqua pluuiali capillos denigrant. morsus palangionis & puncturas aranearū curant. dolorem dentiū placāt et putredinē mundificant gingiuarum mora immatura frigida sunt et stiptica et confortatiua stomachi et cōstrictiua. sed quanto plus maturātur tanto efficiuntur calidiora & etiam dulciora et humidiora comesta multum post prandiū in corruptionem conuertūtur. & stomacho ac capiti multū nocent. a ieiunis vero accepta bene digerūtur sed nutriunt valde parum. Folia mori celsi sunt valde magna & lata que erucis & brucis sunt obnoxia et a vermibus libentissime comeduntur. vnde & vermes sericum egerentes mori folijs optime nutriūtur. tota arbor medicinalis est precipue quo ad cortices fructus folia & radices. Nam si radix eius incisa fuerit gummi emanabit quod valet ad varias passiones. nam ventrem emollit dolorem dentium tollit. Hucusq; Dyas. et Plat. Ex moris fit potus optimus siue nobilis quem moretum vulgariter appellamus quem elephantes cū potant animosiores efficiuntur. vt dicit Rabanus supra libro ij. Mach. v. cap. fit inde electuariū diamoron dictum. quod valet contra squināciam & gutturis ac fauciū passiones vt dicit Plat.

Capitulum. CI.

De mirto

Mirtus fm Isidorum est dicta. eo q in litoribus maris solet sepius oriri. vnde virgilius. Litora mirtetis letissima. & alibi amantes litora mirti &c. hinc est q a grecis mirtetis dicitur. medicorū autem libri hanc arborem aptam scribunt multarū necessitatibus mulierū deputatā. hucusq; Isid. fm Pli. autē vel Dyas. mirtus est arbustum ad modū fruticis crescēs potissime iuxta mare. cui⁹ fructus flores & frōdes conueniūt medicine. meliores autē sunt fructus q flores. & habent diutius cōseruari. sed melius in solis calore q in aura vmbrosa habent talia cōseruari. & quāto sunt simpliciter fructus recentiores tanto sunt meliores. & habent omnia illius fruct⁹ substātialia virtutē ponticā & cōstrictiuā & ex aromaticitate cōfortatiuā etiā ex natura ꝓpria fluxus superflui restrictiuā & virtutis retentiue in corpe cooperatiuā. vnde valet contra fluxū reumatis ad spiritalia mēbra defluētis si decoquatur in aqua pluuiali & inde pectus fomētetur. vomitū etiam restringit si decocti ramusculi eius cū aceto sup stomachum apponātur. de ea puluis factus vlcera et vulnera suauiter cōsolidat. Item dicit pli. q mirt⁹ alia ē alba. alia nigra & vtraq stiptica. sed nigra magis. vnde cōtra fluxū sanguinis vtiliter exhibet. vrinam cōmouet & ꝓdest cōtra venenū & puncturam scorpionis si potetur. eius decoctio valet cōtra allopiciam et fluxū similiter capillor cū farina tritici mixta valet cōtra tumores oculor. Fit autē oleū mirtinū de folijs & baccis eius qd est lenitiuū. cōsolidatiuū & mūdificatiuū & valet ad omnia supradicta. aures autē mūdificat saniosas si tepefactū instillat. Hucusq; Pli. super ysa. aūt ca. pli. dicit hiero. Mirtus est aromatica et imputribilis fissa membra cōsolidat & reparat. & ideo consolatores san. eccle. signat est etiam tpatiue & mitigatiue virtutis ac refrigeratiue. vt dicit sup ysa. lv. ca.

Capitulum. CII.

De mirra

Mirra est arbor in arabia altitudinis quinq; cubitorū similis spine. quā achantū dicunt. cui⁹ gutta viridis est & multū aromatica & amara. vnde & nomen accepit mirra. vt dicit Isido. libro. xvi. cuius gutta p se manans preciosior est. que vero facto vulnere inciso cortice elicitur vilior iudicat. cuius sarmenta arabes igne fouent. quorū fumus est valde nociuus nisi odore storacis occurratur. aliter contrahūt homines. N

[illegible handwritten marginal note] super cantica. fol. 467.

morbos insanabiles tali fumo. Purior autem mirra et melior colligitur apud trogoditas in arabia. vt dicit Ysido. et Pli. libro. xvij. ca. xvij. vbi dicitur q mirra est arbor quinqȝ cubitorum in siluis quidem arabie crescens. cuius folia sunt similia folijs oliue. sed magis crispa ac aculeata. ramos habens similes iunipero. Inciduntur autem binis temporibus rami eius. sed prius sponte sudant anteqȝ incidantur. ⁊ gutta que sudando effluit stactē dicitur. et hec generibus omnibus mirre pfertur. ⁊ mirra electa a pluribus appellatur. Sunt autē septem genera vt dicit ibidem. idem ca. xviij. s. trogoditica et illa est magis electa. secūda gelbanitica. tercia dyantrides. quarta collaticia. qnta empratena. i. salbana ⁊ illa alijs mirtibus magis tenuis est. sexta quam duratum ⁊ odoraceā vocant. ⁊ hec ceteris magis candida. ⁊ hec adulterat gummi ⁊ glebis lentisci. septima est indica. ⁊ illa ceteris peior ē et. cū illa alie spēs mirte adulterātur. hucusqȝ pli. Mirra vt di. dyas. est gutta arboris circa ramos calore solis indurata. ⁊ est eligenda citrina ⁊ rufa interius aliquantulū lucida. ⁊ huius alia est minuta. alia est grossa que trogoditica appellat ab insula vbi crescit. calida est ⁊ sicca ⁊ habet virtutē cōfortandi et ex aromaticitate sua cōducendo partes in vnū habet vim dissoluendi ⁊ consumendi mediocriter ⁊ equaliter ex qualitatibus suis. vnde cōseruat corpa mortuorum quando ex mirte confectionibus condiūtur. reseruatur autem in optima efficacia mirra fere centum annis. valet contra omnes causas reumaticas et fluxus inordinatos. digestionem etiam confortat. ⁊ viscosos humores maxie in spiritualib membris purgat. oris fetorem emundat. ⁊ omnia gingiuarum vicia sanat ⁊ desiccat. vlcera labiorum putrida cōsolidat cōsumit ⁊ cōglutinat. cerebrum cōfortat ⁊ etiam matricem multum corroborat ⁊ confortat ⁊ omnē eius supfluitatem consumit ⁊ desiccat. ⁊ conceptum iuuat. vermes auris necat. carnem supfluam corrodit. ⁊ bonam ac viuā generat ⁊ conseruat.

Capitulum. CIII.

De mirro

m Irtum est vngentum de mirta ⁊ alijs speciebus aromaticis cōpositum ⁊ confectum. cuius virtute nerui ⁊ alia sensibilia membra confortantur. ⁊ humores in iuncturis ac articulis existentes cōsumūtur eius aromaticitate spiritus animales reparātur Interficiuntur vermes ac pediculi ei amaritudine. ⁊ prohibet ne nascātur sudores fetidi mirro compescūtur. conseruantur corpora integra in tumulis ne putredine dissoluātur.

Capitulū. CIIII.

De mandragora

m Andragora est dicta eo q habeat mala suauiter olentia in magnitudine mali maciani. vnde et latini malū vocāt terre. Hanc poete vocant antropomoros. eo q habeat radicē forme hois quodāmodo similē. cui cortex vino mixt porrigit ad bibendum his quorum corp est secandū vt dolorē nō sentiant soporati. hui spēs sunt due. vna est femina in folijs silis lactuce mala generās. alia est mascul cui folia sunt similima folijs bete. vt dicit Ysi. li. xvij. Dyas. aūt dicit mādragorā esse herbā somniferam cui folia sunt sup terrā sparsa. radices habet duas aut tres sibi inuicē coherentes de foris nigras intus vero albas cū corio grosso. mascul habet folia alba et tenuia ⁊ radicē similē alteri. poma nascuntur super folia sicut galla super folia quercus. ⁊ sunt colore crocea. odore suauia tamen cū quadā grauitate. in sapore autē sunt insipida. ⁊ ideo nō conueniunt esui. sed tantū medicine. Nam cortices eius decocti in vino dormire faciunt ⁊ omnes dolores compescūt. vnde et vix huncte mporis ferri sentiuntur passiones. Caute tamen mādragora est vtendum. quia si in nimia quātitate accipitur infert mortem vt dicit idē. nā vt dr in plat. virtutem habet infrigidandi et aliquātulum mortificandi ⁊ somnū prouocandi. ⁊ ideo succus ei cum lacte mu/

dictis temporibꝫ appositus somnũ prouocat etiam in pacutis, ⁊ quia est herba substantialiter frigida, dicit᷑ ꝙ fructus eius extinguit ignẽ sacrũ. compescit etiam colere impetum ⁊ ventris fluxum. hucusqꝫ plat᷑. ibi tamen ponit᷑ ꝙ ſm naturã similitudo hominis vel mulieris in radice ei⁹ nullatenus inuenitur. sed potius a rusticis vel maleficis sophistice sic formatur. Dicitur aũt habere vtutẽ prebitiuam mulieribꝫ cõcipiẽdo. qđ similiter abnuere videtur. Aug⁹. sup Gen̄. ij. ca. xix. di. Aug⁹. ꝙ occasione rachelis que mãdragoras desiderauerat. vidit philosophorũ libros qui de virtutibꝫ herbarũ tractant et de eis dicit se nihil talium in eoꝝ scriptis tunc temporis reperisse. salua tamẽ auctoritate beati augustini. Multi auctores dicunt mandragorã multotiens hanc habere virtutem. vnde dicit Constan. dyas. et pli. et plat. ꝙ mandragora sumpta mõ debito matrices disponit ad conceptionẽ qñ prime⁹ calor nimius ⁊ sicc⁹ cõceptionis materiã impediuit. mulieres itaqꝫ calidas ⁊ humidas disponit ad cõceptionẽ. cũ sit frigida ⁊ sicca vt dicit᷑ in plat᷑. ⁊ hoc dispositiue sed mulieres frigidas ⁊ naturaliter siccas impedit poti⁹ ab hmõi dispositione. Multas alias habet mãdragora vtutes. que vt di. Dyas. tumores corporis repcutit atqꝫ tollit morsibus venenosis occurrit. omnẽqꝫ fluxuꝫ corporis inferius et superius restringit. Omnia superius posita dicitur in libro pli. xxv. ca. xvi. vbi dicit᷑ ꝙ mãdragore duo sunt genera ⁊c. et sequitur. post multa cauent fossores mãdragore in ei⁹ fossura cõtrariũ ventũ. ⁊ tres circulos gladio circũscribunt. ⁊ post expectant effodere ad occasum. ⁊ ita credunt eius precipuas esse vires succus eius colligitur. ⁊ in sole desiccatur. mala eius matura hvmbra desiccantur. odor maloruꝫ est grauis et infert somnum. et ex odore solo vis ei somnifica est vt dicit idem.

Capitulum. CV.

De milio

Milium est herba habens hastam longam et nodosam ad modum canne, cuius semen valde est minutum, frigidum ⁊ siccum. vt dicitur in dietis. Et hoc attestatur eius lenitas ⁊ concauitas absentia viscositatis ⁊ vnctuositatis. ⁊ modici nutrimẽti. confortat tamẽ stomachum gratia sue siccitatis ⁊ constipat ventrem. Est autem ſm Dyas. diureticum. et afflatum sedat ventris torsionem sanguinem laudabilem non generat. infrigidat stomachum et desiccat vt dicitur in diet᷑.

Capitulum. CVI.

De menta

Menta est herba odorifera calida et sicca stomachi confortatiua. ⁊ est duplex eius species. s. ortensis ⁊ domestica. ⁊ siluestris seu montana et ista habet maiorem vim calefaciendi qꝫ prima. ⁊ dicitur grece collocasia. quã latini neptam siue calamentuꝫ vocant. vt dicit Isido. libro. xvij. ca. penul. ⁊ herba est multũ medicinalis. Alie sunt species mente que crescunt in paludibus et in pratis sed non sunt tante efficacie in virtute vel calore. sunt etiã grauioris odoris pariter ⁊ saporis qꝫ menta domestica vel ortensis. que est herba se multiplicans ⁊ cito de terra pullulans ⁊ ascẽdẽs cuius hastula in terrã reflexa ⁊ ab humo tecta conuertitur in radicem ⁊ cito ex se nouam producit prolem. Est aũt mẽta ortẽsis magne efficacie siue sit sicca siue viridis. habet enĩ virtutẽ dissoluendi ⁊ cõsumendi ex qualitatibꝫ suis. ex aromaticitate cõfortãdi ⁊ prouocãdi appetitũ. ex suo acumine decocta in aceto fetorẽ oris amputat. ⁊ gingiuas putridas et corruptas purgat. vomitum ex debilitate virtutis retentiue venientẽ cum aceto sedat odore suo ⁊ sapore contra sincopim ⁊ debilitatem spũuꝫ iuuat. matricẽ mundificat a supfluis ⁊ confortat. decocta in vino dolorem viscerũ ⁊ renum placat. cum vino ⁊ oleo decocta mãmillas ex coagulatione lactis induratas supposita sanat succus eius venenis obuiat ⁊ potatus lũbricos necat et vermes auris. in vino et oleo decocta frigida apostemata dissoluit ⁊ curat. tussim mitigat. hucusqꝫ dyas.

et Plat. similiter ysa. libro .ij. in dietis. dicit idem. addens quod abominationem amputat et singultum sedat. linguam lenit asperam si ex ea fricetur assuefacta in cibo venerem excitat.

Capitulum .CVII

De malua

Malua est mollis herba. a molliendo alui dicta. vt dicit Isi. libro xvij. sicut di. idem vna cum pli. si succo eius admixto oleo aliquis se inunxerit. a punctura apum ledi non poterit. membra etiam linita succo malue non patiuntur puncturam neque morsum ab aranea vel a scorpione. vt dicit Pli. Est autem eius species duplex. minor .s. et maior que altea dicitur. et est vtraque herba humida inter frigidum et calidum temperata. vt dicit in diet. et hoc patet per eius virtutem et actionem. quia digerit apostema et maturat. maxime radix eius et semen. cuius decoctio valet et contra fluxum sanguinis. quiddam enim habet viscositatis quod si cum vino potui detur dissoluit grossos humores renum et lapidem frangit. duriciem splenis mollificat atque laxat. decoctio eius prouocat somnum. si facies et extrema corporis inde abluantur semis sui decoctio valet ptisicis et contra tussim semen eius in oleo decoctum duricies soluit mollificat. mundificat et maturat. vt dicitur in plateario.

Capitulum .CVIII

De nuce

Nux est arbor cuius fructus simili nomine nuncupatur et est sic vocata eo quod vmbra eius vel stillicidia foliorum arboribus vicinis noceant. quam multi latini alio nomine iuglandem vocant. quasi iouis glandem. Fuit enim hec arbor quondam ioui consecrata cuius fructus habet tantam vim. vt missus inter fungos et cibos venenosos quicquid in eis virulentum est extrahat. rapiat et extinguat. vt dicit Isidor. libro xvij. Cuius fructus habet durum et amarum corticem. sed nucleum valde dulcem. vnde pomum omne corio vel cortice duro tectum dicitur nux vt dicit idem vt pince castanee auellane et huiusmodi. Est itaque nux arbor alta et procera habens ramos et nodos diffusos. et folia lata et neruosa piramidalia et acuta grauis odoris et saporis. quarum vmbra dormienti sub ea est nociua et diuersarum infirmitatum generatiua. Cuius tamen radix cortex fructus et folia conueniunt medicine nam vt dicit Dyas. succus radicis et corticis nucis maioris extractus et potui datus ad quantitatem vnius oxagij subuenit difficultati vrinandi. potatus etiam cum aceto repugnat febribus venientibus cum frigore et rigore. crines tingit et mundat et prohibet casus capillorum. Est autem multiplicis virtutis et efficacie. fructus eius conuenit etiam esui et medicine. et cum multiplex nux inueniatur. tamen de maioribus siue gallicanis et minoribus siue auellanis plus loquitur quo ad cibum et medicinam. Nux autem vsualis et domestica que a multis dicitur gallica variatur in substantia in virtute et etiam figura. nam in substantia. vt dicit ysa. in diet. aut consideratur vt viridis aut recens aut vt matura. In prima dispositione .s. viridi habet exterius corium siue corticem colorem quidem viridem sed in sapore ponticum et amarum. et manus constringentis inficientem. interius autem testam paulatim obtinet corio extrinseco duriorem. infra eius ambitum nucleum continet vnctuosum saporosum et multum dulcem. nuclei tamen medulla que infra testam est contenta. quadam pellicula velut quadam tunicula est vndique circumtecta. ne tenera nuclei substantia a teste rigiditate seu duricia lederetur. et illa quidem pellicula testa mollior est et medulla nuclei durior et amarior ab expertis inuenitur. et quanto nux plus ad maturitatem producitur. plus separatur illa corticula a substantia teste et medulle nuclei incorporatur fortius et vnitur. ita quod nux ab ea vlterius non diuiditur nisi quando per aque calide vel alterius humidi infusionem casu aliquo artificialiter emollitur. nux itaque viridis est minus calida et etiam sicca naturaliter quam antiqua et minus stomacho nociua. Et si cum ruta comesta fuerit ieiuno stomacho erit penitus cuilibet veneno inimica. nuces vero mature. vt dicit

ria. quedā sunt recētes. quedā antique. quedā inter has mediocres recētes sunt magis humorose. mediocres vero sūt magis sicce. sed antique consumpta humiditate p caloris intensionē humorisitatem digerentē magis sunt generaliter vnctuose. ⁊ ideo multū comeste in humores coléricos de facili cōuertunt. ⁊ maxime qñ a calidis cōplexionib in vsum sepius assumūtur. q2 in talib generāt adustionē ⁊ capiti vertiginē inferūt ⁊ dolorem. qui vero eas tpate comedūt et tpate sunt cōplexionis bene eas digerūt ⁊ eis cōgrue nutriūtur. virtus aūt eaꝝ attenditur penes effectū medicine. nam generaliter cōtra rem venenosam corpa conseruāt. q2 sua ventositate meat⁹ corporis opilant ⁊ vim veneni ad vitalia penetrare nō pmittūt. Itē nuces cū sale ⁊ ruta ⁊ allijs mixte eq̄liter addito melle morsui rabidi canis subueniunt si interi⁹ sumātur. ⁊ exteri⁹ sup locū vulneris apponātur. venenū enī ad exteriora trahunt potētialiter ⁊ cōsumūt. Itē cōtrite cum melle melācolica apostemata ⁊ fleumatica mire dissoluūt. Contrite insup et cathaplasmate sup vmbilicū interiora apostemata interi⁹ in corpe nascentia destruūt. vt di. ysa. in diet. Figura aūt nucis est varia. q2 alia est rotunda. alia piramidalis ⁊ oblonga. alia interi⁹ plana et cōcaua vt patet in auellanis ⁊ muscatis. alia lateraliter diuisa. sed in summitatib ad modū crucis tecta gnomalit. i. per formā trianguli distincta. vt patet ī nucib maiorib gallicanis. in quib generaliter forma crucis interi⁹ est impssa vt patet sensibiliter intuenti ⁊c̄.

Capitulum. CIX.

De nuce auellana

[n] Ux auellana respectu nucis gallicane a grestis ⁊ siluatica est. nā sine cultura crescit in corulis q̄ sunt arbores crescētes in nemore siue silua. vt dicit Isidor⁹. et ideo quia in loco publico crescens a transeūtib auellitur et colligitur. merito auellana nūcupaf. Auellane autē vt dicit ysaac. alijs nucibus sunt minus calide et in substantia magis pōtice atq3 grosse. min⁹ tamē ī substantia ⁊ vnctuose. ⁊ ideo ad digerendū sunt dure ⁊ ad exeundū de corpe magis tarde. tamē qñ digerunf multū sunt corporis nutritiue. si sumanf cum interiori pellicula multū sunt generatiue inflationis. ⁊ ideo vt eoꝝ nocumentū auferaf. ē vtile vt aqua calida pfundanf ⁊ exteriores pellicule auferanf. ⁊ sic erunt contra multas passiones vtiliter iuuatiue. quarū succus melli admixtus valet ɔtra alopiciā ⁊ fluxū capilloꝝ ⁊ facit pilos in corpore germinare. vt dicit ysa. ⁊ ɔstā. Sūt et alie nucū diuersitates que cōgruunt medicine. sicut nux muscata ⁊ nux indica ⁊ nux vomica ⁊ hmōi. Et est muscata fruct⁹ arboris in india nascētis. crescētis infra testam durā quodā3 corio sine folliculo tectā ad modū auellane. cuius cortex macis vocaf ⁊ est multū medicinalis. maxime enī confortat cor ⁊ depurgat in cerebro spūm animalē stomachū infrigidatū calefacit ⁊ cōfortat appetitū et est cortex ille subtusus habens saporē acutū ⁊ aliquātulū subamarū. qui autē niger est vel terreus nō habens acumē in sapore abijciēdus est. Nux autē muscata a cortice ⁊ teca extracta circūdaf quadā pellicula tenuissima ⁊ plana. que quanto est ponderosior ⁊ in odore suauior ⁊ sapore acutior. tanto melior. vnde eligenda est que grauis ⁊ solida est interi⁹. que cum frangitur nō puluerizatur. ⁊ subrubicundū colorem ptendit cum odore forti et suaui. virtutem habet confortandi et stomachū calefaciendi ⁊ extenuandi ventositatem ⁊ auferendi dolorem capitis ex frigida causa. applicata enī narib confortat cerebrū ⁊ membra spūalia. vt dicit pli. dyas. et plat.

Capitulum. CX.

De nardo

[n] Ardus est herba modica ⁊ spinosa calida et odorifera. vnde et a grecis nardi spica nardo stactes appellatur. vt dicit Isidorus libro. xvij. Est et eius species triplex. s. indica. syriaca ⁊ celtica. nō tamen crescit in syria. sed in quadam terra montuosa que in vno

latere tangit syriam ⁊ in alio indiã. me/
lior autẽ est illa que est leuis ⁊ fusca co/
mosa ⁊ sperica parua odoratissima ciprũ
similans. que masticata linguã desiccat.
Nardus aũt celtica a regione gallie vbi
crescit est dicta. ⁊ etiaʒ est similis nardo
siue spice nardi. sed est magis alba. Ha
bet autẽ vt di. dyas. ⁊ pla. vtutẽ cõfortã
di ex aromaticitate sua. valet contra sin
copim ⁊ defectũ cordis ⁊ cõtra stomachi
debilitatẽ. naribꝰ applicata cerebrũ cõfor
tat. frigidũ reuma cõpescit. cõtra surdi/
tatem valet et aurium apostemata malum
odorem oris amputat. ⁊ gingiuas putri
das mundat. opilationes splenis ⁊ epa/
tis soluit prouocat mẽstrua. ⁊ matricem
mũdificat ⁊ adiuuat cõceptionẽ. lapidẽ
frangit in renibꝰ ⁊ in vesica. Est enĩ her/
ba diuretica. vt dicit plat. scʒ incisiua et
diuisiua et vsqʒ ad intima penetratiua.
Item valet cõtra lingue palisim ⁊ con/
fortat neruos ⁊ consumit humorem lin/
gue organa occupantẽ. valere etiam di/
citur cõtra morbum epilenticũ si debito
modo patiẽtibꝰ ministretur. Ad multa
alia multũ valet. ex qua fit oleum nardi
num qđ ad omnia prius dicta ⁊ ad alia
maxime est necessarium.

Capitulum. CXI

De olea

Olea est arbor ſm Isido. cuiꝰ fru/
ctus dicit oliua. succus vo oleũ
nũcupatur. vt dicit Isido. libro
xvij. scpe tñ arbor oliua appellat. Est au/
tem arbor oliua pacis ⁊ insignis. vt dicit
idem. Nam vt dicit romanoꝝ historia.
sine oliuarũ ramis nõ mittebant legati
pro pace aliqua obtinẽda siue alijs offe
renda. Unde ſm remigiũ patet huiꝰ ar/
boris excellẽtia. qꝛ in signũ recõciliatio/
nis ⁊ federis dei cũ noe colũba nõ cũ alte
rius arboris ramusculo. sed solũ cũ oliue
intersigno ad arche fenestrã est reuersa.
Imo ſm pli. li. xv. victores apud athenas
quõdam olea coronabant. greci vo tãdẽ
oleastro suos coronari iudicabant. vt di
cit idem. Est itaqʒ olea arbor coma ⁊ vi/
rore ⁊ ramoꝝ multitudine speciosa. fron
des habens subalbidos ⁊ molles. viroris
pulcritudinẽ in estate ⁊ in hyeme retinẽ
tes. flores etiã habet minutos ⁊ multos
suauiter redolentes. durũ corticẽ ⁊ radi
cem amarã. fructum pinguẽ sapidũ atqʒ
dulcem. Nam vt dicit Isido. ex amari/
tudine radicis surgit oliua in pabulum
luminis ⁊ medelã vulneris ac in refectio/
nem esuriẽtis. In lucernis enĩ ponit ad
ignem nutriendũ. mẽbris languidis po/
nitur ad medendũ. in cibo apponit ad re/
ficiendũ ⁊ ad cõdiendũ. vt dicit idẽ. Est
enim oleũ ignis ⁊ luminariũ nutritiuuʒ
morboꝝ remediũ ⁊ cibarioꝝ suauissimũ
cõdimentũ. vt dicit Isido. Est ergo oli
ua siue olea arbor fructifera ⁊ medicina
lis. cuiꝰ cortices folia ⁊ fructus cõueniũt
medicine. cuius lignũ maxime est sol. di
tatis ⁊ cõpactionis ⁊ quasi imputribilis
puritatis qñuis sit multe duiciei in ex/
teriori substãtia. multũ tamẽ habet hu/
morositatis ⁊ vnctuositatis interius in
medulla. De oleis autẽ ⁊ de oliuis dicit
Pli. libro. xv. arboris oleatũ fructifera/
rum multa sunt genera in regionibꝰ nõ
multũ calidis. sicut ⁊ nec in regionibꝰ ni/
mis frigidis. sed potius in tẽpatis. magis
tamen se habentibꝰ ad calorẽ qͣ ad frigi/
ditatem. ⁊ ideo iubet catho vt dicit idem
pli. oliuas seri in solo calido non nimis
pingui nec nimis macro radijs solis op
posito. nam celi sicis maxime cõfert ⁊ mul
tum diligũt rorem celi ⁊ aeris serenita/
tem. vnde si fiunt copiosi ymbres quan/
do oliue maturescũt viciatur oleũ ⁊ con
sumitur. nisi sequat serenitas que exte/
nuet liquorẽ dicit Pli. ca. iij. nec indiget
olea falce vel rastro vt putet sicut putan
tur vites. sed soli et rori celesti cõmittit
verno gaudet tpe ⁊ incipit tunc florere.
cuiꝰ fructus primo circa hyemẽ colligunt
collectis fructibꝰ solent oliuantes terrã
apire circa radicẽ. ⁊ quasdam tuberosita
tes ⁊ adulterinos ramusculos circa veras
radices crescẽtes caute pscindere. ⁊ hu/
iusmodi supfluitates circa radicẽ solent
aliqui ytalici rustici podagrã olee appella
re. vnde pscisis illis radicibꝰ falsis meliꝰ
fructificat olea ⁊ mirabiliter emẽdat nec
vult olea percuti grauiter cũ pticis p suo
fructu colligẽdo. sicut faciũt aliq̃ minus

tanti, qz talis pcussio cedit ad iniuriam ipsi arboris z dānū anni subsequētis. mi nus enī fructificat sic pcussa. vt dic pli. Multe aūt sunt hui arboris spēs. que p diuersitatē fructuū discernūtur. Oliua itaqz fm Isid. arboris olee designat fru ctum. cui multiplex differētia inuenit. vt dicit ysa. oliue aūt alie sunt domestice et alie sunt siluestres. domestice fructus faciūt qñqz maturos qñqz imaturos qñ qz inter hos mediocres. Inter istos aūt fructus oliuares primi sunt terrestres pontici z virides. secūdi sunt subrubei vel fm dyas. iacinctini. vltimi vo videntur esse nigri. z quāto sunt nigriores exteri tanto sunt maturiores z interi vnctuo siores z ad exprimendū oleū aptiores. z sicut dicit Aresto. nunqz pfecte mature scunt in arbore etiā si p multos ānos ibi essent sed vt verā z cōpletā consequātur maturitatē. optet vt bacce collecte de ar bore p plures dies in vna cōgerie coacer uentur. z sic p cōpressionē mutuā ac ni miā cōfortato calore z reuocato ad inte riora ad plenā maturitatē pducent. fm vero ysa. in diet. oliue cum fuerint rubee nondū bene mature nec dū plurimū vn ctuose stomachi sunt valde cōfortatiue et cōstrictiue. z appetitus excitatiue. ma xime si cū aceto vel aqua salsa fuerint p parate. tamē dure z difficiles sūt ad di gerendū z min alijs nutritiue. Nigre ve ro que iam sunt quasi mature calide sūt et inter siccū z humidū tpate. multū qui dem nutritiue. sed stomachi mollificati ue. z ad digerendū magis dure. quia vn ctuositate sua in stomacho supenatant z ad decoctionis locū inferius nō descen dunt. z ideo in humorū corruptionē ci tius trāsducunt z minus laudabiles sūt alijs ad edendū. vtiles tū sunt in medi cina. qz z trite z posite supra loca q igne vel aqua calida sunt exusta vesicam repri munt ibi nasciturā. poros enī aperiunt et exalare faciūt fumositates que inclu se sub cute sunt causa vesice et tumoris. Hucusqz ysa. in diet. Dicit aūt pli. libro xv. ca. iiij. q bacce siue grana oliue qādiu sunt i arbore nō pereūt. z quāto diutius in arbore pmittunt. tanto meliores fiūt semp enim nouas vires resumūt z dif ficilius cadunt. Constant autē oliue vt dicit idem. ex nucleo carne oleo z amur ca que sanies siue fex oliue dicitur. z est amara vtilis tamē in medicinis. sed nu clei cum folliculis oleo eliquato vtiles sunt ad ignem nutriendū. porci etiā dicū tur inde impinguari.

Capitulum. CXII.

De oleo

Oleū succus ē oliue vt dicit Isi. et tanto est nobilius quāto rece tius z facili a suis folliculis eliq tur. vt dicit pli. li. xviij. ca. ij. vbi dicit q oleum p vetustatē viciat. z dicit ibidem q oleum in torcularib extorquendū me lius eliquat si oliue siue olee bacce prius cum molari lapide vel ex mētius contrite feruētissima aqua pfuse fuerint z resper se. nam p talem aquā calidam vnctuosi tas ab amurca z nucleis separat. que sur pnatās tandē ab ipsa aqua artificia liter sepatur. Et vt dicit idē. quāto ole um citius de torculari exit tāto oleū lau dabilius iudicat. nam pingui est z suaui us qd minus cū terrestri substantia ad miscetur. Preter hec di. pap. q siqs inter aquas mersus oleum in ore prius inclu sum in aquas emiserit clariora facit ola que in fundo aque cōtinent. z patēt ocu lis ipsius facilius ola que in aque infe rioribz abscondūtur. Cui natura est vt cibos condiat z fomentū luminū admi nistret. z corpa fessa recreet z confortet. neruos cōtractos z induratos ac spasma tos remollit z relaxat. apostemata dura mollificat z maturat. et maxime oleum lini. Multiplex enī est oleum z ex mul tis rerum generib est expssuz. aliud au tem est simplex. vt oleū oliuarū. oleū nu cum. oleū papauerū. oleū amigdalinū. oleū raphani. oleū lini. oleū canopi z hu iusmodi. aliud est cōpositū. z ex hoc gene re aliud est frigidū aliud calidū aliud est stipticū z cōstrictiuū aliud laxatiuū. Nā ex appositione calidorū efficitur calidū. et ex frigidis frigidū. z ex stipticis stipti cū. z ex laxatiuis laxatiuū. z iō fm diuer sas causas morboz sunt adhibēda diuer

sa genera olerus. vt oleũ laurinum nardi
num puleginũ in causis frigidis. oleum
vero rosaceũ siue violaceũ in calidis cau
sis apponat. Potest aũt oleũ ita fieri cali
dum vt febrẽ inducat si inde vene pulsa
tiles ⁊ nares ⁊ vole manuũ ac plante pe
dum inungant. vt oleũ in quo decoquit
caro leonina. vt dicit in compẽdio saler
nitani. Potest etiã fieri ita frigidũ ꝙ in
ducat mẽbro inde puncto stuporẽ ⁊ in/
sensibilitatẽ vt patet in oleo mãdrago/
rino qḋ fit ex oleo in quo poma mãdrago
re sunt decocta vel diutiꝰ reseruata. Sed
inter olea sic cõposita magis laudabilia
et magis in medicina vtilia sunt ꝓbata.
Simplex aũt oleũ quo ad medicinã et
quo ad cibuꝫ ꝑmũ locũ obtinet oleum
oliuarũ. deinde nucũ ⁊ amigdalarũ. ter/
cio oleũ papaueris. qḋ tamẽ alijs oleis
ꝓdictis est magis frigidũ atqꝫ siccũ. ma/
xime qḋ fit de semine eius nigro. ⁊ habet
virtutẽ inducẽdi somnũ. valet cõtra ca/
lida apostemata in principio. ⁊ cõtra epa
tis calefactionẽ. vt dicit Plat. alia autẽ
olea minus cõueniũt cibo propter odo/
ris grauitatẽ ⁊ saporis horribilitatẽ. con
gruũt tamẽ vtiliter medicine sicut dicit
ysa. in dietis. habet aũt omne oleũ gene
raliter multũ aereitatis ⁊ aeree leuitatis
et ideo omni liquori supfertur ⁊ alijs li
quoribꝫ subesse dedignat. penetratiue est
virtutis ⁊ sui diffusiue. ⁊ ideo in vasis vi
treis vel vitreatis vasculis melius ꝙ̃ in
ligneis vel porosis vasculis alijs custodi/
tur. vasa eciã qs tangit inficit ⁊ in eis odo
ris sui vestigiũ quasi inseꝑabiliter dere/
linquit. diffusum in aquaꝫ in suꝑficie in
guttulas orbiculares se recolligit ⁊ vt to
taliter quo ad pinguedinẽ ⁊ saporẽ seꝑe/
tur ab eius suꝑficie vix ꝑmittit. Oleuꝫ
autem sapore asperũ ⁊ odore horridũ cum
amurca siue fece mixtũ. ad cibũ non est
aptum. nauseã enĩ ⁊ vomitũ prouocat et
stomachi orificiũ corrũpit ⁊ imutat. ole/
um etiam apes ⁊ animalia anulosi corpo
ris interficit ⁊ extinguit si inde ꝑfundã
tur. vt dicit Aresto. sed aceto post infusa
reuiuiscũt. Item oleum purum ferrum
politum a rubigine seruat quãdo ferruꝫ
inde inungit. sed si fuerit corruptum vel
aquosum ⁊ cũ fece mixtũ destruit ferrum
et corrumpit. vt dicit pli. li. xv.

Capitulũ. CXIII

De oleastro

OLeaster est siluestris olea sic di/
cta. eo ꝙ in folijs similis sit oli/
ue. sed eius folia sunt latiora. et
est arbor inculta sterilis ⁊ amara. cui in
sertus oliue ramus vim mutat radicis ⁊
conuertit in propriã qualitatẽ. vt dicit
Ysidorꝰ libro. xvij. Cuius lacrima est du
plex. alia est similis gummi sine vllo q̃li
tatis morsu. alia est mordax seu similis
gutte ãmoniaci. vt dicit Ysido. Et ꝙ̃uis
oleaster arbor sit siluestris. tamẽ eius cor
tices gũmi ⁊ frondes cõueniũt medicīe
nam eius folia cũ sint stiptica ⁊ amara.
melle addito sanant vlcera capitis atqꝫ
oris. vt dicit dyas. succus corticis ⁊ frõ/
dium stipticus est ⁊ cõstrictiuꝰ. vnde va
let ad intercipiẽdũ humorꝫ omniũ fluxũ
vt dicit idem. Gũmi eius valet ad mul/
ta. et illud qḋ est mordax maxime. nam
vulnera mũdificat ⁊ sanat. gingiuas cor
rosas ⁊ corruptas adiuuat. ⁊ dentes mo/
tos roborat ⁊ cõfortat. Erisipilam. i. sa/
crum ignẽ ex colera furiosa carnẽ ⁊ ossa
corrodentẽ reprimit atqꝫ sanat. valet cõ
tra allopiciã ⁊ fluxum capillorum. et tin
git crines ⁊ caniciem vel palliat vel retar
dat vt dicit Pli.

Capitulũ. CXIIII

De olere

OLus ab alendo est dictum. eo ꝙ
ꝫm Ysido. homines primo oleri
bus alerentur antequã fruges et
carnes ad esum hominibus preberentur
pomis enim ⁊ oleribus nutriebantur ho
mines ante diluuiũ. sicut animalia gra/
minibus atqꝫ herbis vt dicit Ysidorꝰ li/
bro. xvij. et ꝙ̃uis omnia graminosa i ter/
ra nascẽtia que sunt coquibilia ⁊ esui ho
minũ apta generaliter olera dicantur.
tamen vulgariter caules olera dicũtur
quorꝫ frutices ⁊ tirsi ampliꝰ crescere cete
ris oleribus arbitrantur. vt dicit idem.
quorꝫ summitates dicunt time q̃si come
in quibꝫ maxime est vigens virtꝰ natural

lis.⁊ ideo in tunicis tam herbarū q̄ȝ olerū
maxime cōsistit efficacia medicine vt di
cit idem. Est autē herba frigida et sicca
turbidū quidem ⁊ melancolicū generās
sanguinē. horribilē etiā odorem facien/
tem. vt dicit ysa. in dietis. ⁊ sunt etiā q̄/
dam caules estiuales. ⁊ quidā hyemales
quorū herbe sunt composite ex cōtrarijs.
Nam substantia est grossa ⁊ dura ad di/
gerendū. Jus vero succus est colatiu⁹ et
inde desiccatiu⁹ ⁊ ventris humectatiuus
et laxatiuus sed substātia sine iure est cō
stipatiua. Tollitur autē eorū nocumen
tum si in aqua elixētur. ⁊ aqua proiecta
in alia decoquātur ⁊ cū pinguedine opti
me condiātur. vt dicit in diet. Est autē
herba que proficit ꝑ transplantationem
nam quādo in vno loco fuerit seminata.
si postq̄ȝ creuerit in plantā ad humū me/
liorem transferat. multum crescit. ⁊ tam
in quātitate q̄ȝ in qualitate seu vtute me
lioratur. Jn estate quoqȝ folia ei⁹ tenera
ab erucis ⁊ ab alijs vermib⁹ corrodūtur
in hyeme vero gelu ⁊ pruina cōstringunt
et sic efficiūtur magis tenera ad coquen
dum ⁊ ad comedendū meliora. nam reuo
cato calore ad interiora foliorū melius
digeritur substantia eorū. ⁊ sic efficiūtur
magis sapida et sunt molliora. Pli. vero
li. xx. ca. x. multis laudib⁹ extollit caules
quo ad vsum medicine ⁊ dicit ꝙ ei⁹ tri/
plex est species. quedā est crispa vtilis sto
macho aluū modice molliens. alia lata
habens folia spissa. ⁊ ista minus valet ad
medicinā. tercia tenuia habet folia ⁊ sim
plicia ⁊ ceteris amarior. sed vtilior me/
dicine folia eius trita et apposita bis in
die sanāt canū vulnera recentia. ⁊ inue/
terata mire sanant. caulis paruȝ coctus
soluit. multū coctus strīgit. vino ⁊ ebrie
tati resistit. neruos confortat ⁊ ideo vti/
lis est paliticis ⁊ tremulosis. lactis vber
tatem p̄bet puerperis. succus eius valet
contra venenū. dicit etiā idem ꝙ valet
contra morsum canis rabidi. odorē semi
nis eius cocti fugiunt serpentes. Mul/
tas numerat alias eius virtutes quas p̄
tedio hic omitto. dicit etiā ꝙ bractea sil
uestris scȝ caulis ꝑ se nascens habet effe
ctus fortiores ⁊c.

Capitulum. XCV.

De ordeo

O Rdeum est dictum eo ꝙ cito fit
aridum. vt dicit Jsido. vel ab or/
dine. eo ꝙ eius spica qn̄qȝ sex or
dines cōtinens inuenit. ⁊ illud gen⁹ or/
dei melius pascit aīalia q̄ȝ triticū. ⁊ salu
brius homines q̄ȝ malū triticū vel siligo
vt dicit Jsido. Aliud est genus ordei ha
bens duos ordines in spica sua. Terciū
dicitur trimense. eo ꝙ iactū in terra ver
no tempore celeriter recolligitur. vt di/
cit idem. De ordeo dicit Pli. li. xviij. ca.
vij. p̄rimū inter frumenta seritur ordeū
apud enī multas nationes panis inde
fit p̄cipuus. et polenta fit ex ordeo apud
grecos. et illi primo ordeum aqua ꝑfun/
dunt. quod postea desiccant ⁊ sic molis cō
fringunt et a cortice farinam purgant.
Alij vt ytalici ordeum siccū in subtilem
farinam molunt sine ꝑfusione aque pre
cedente. Ordeum frugum omniū mol/
lissimū est in medulla. ⁊ seri nō vult nisi
in sicca ⁊ solida terra. vnde ꝓpter sue sub
stantie molliciē multū cito rapit ad ma
turitatem. nec videtur aliq̄d semen mi/
nus calamitosum quo ad corruptionem
quia citius crescit ⁊ recolligitur. ⁊ ante/
q̄ȝ triticum inuadat corruptio vel rubi/
go. Jnter omnia vero crescentia frumē/
ta viliorem habet paleam ⁊ humiliorem
stipulam. sed multuȝ habet laudabilem
medullam quādo modo debito paratur
et farinam accuratissimā seu polentā. vt
dicit pli. Est autē vt dicit ysa. in die. or
deum granū frigidum et siccū virtutem
habens colatiuā ⁊ mundificatiuā ⁊ exic
catiuam. ⁊ parum habet ventositatis re/
spectu fabe. minus tamen nutrit faba q̄ȝ
ordeum. q̄uis etiam sit magis naturali
ter inflatiua. nec enī bene semꝑ corp⁹ nu/
triunt que ꝑ ventris folliculos siue cor/
poris se extendūt. vt dicit idem. Multi
autem sunt vt dicit Pli. qui plus vtūtur
ordeo in medicina q̄ȝ in cib⁹. Jnde tamē
fit potus mūdificans. corpus nutriens
et restaurās. spūalia mēbra recreans et
mūdificans. de ordeo etiā cōtuso de cor/
tice mundato ⁊ cum aqua mūda decocto

sit medicinalis potus. qu phisici ptisanam vocant. cuius virtus est sitis extinctiua. sanitatis custoditiua. febrilis caloris alteratiua. sed de ptisano quere infra in litera t.

Capitulū. CXVI

De palma

Palma est arbor victorialis. sic dicta vt dicit Isido. libro. xvij. quia manus victricis siue obtinentis victoriam est ornatus. vel quia est ad modum palme hominis habens ramos. Est autem arbor nobilis et insignis sempiterne pulcritudinis et viroris. diuturnus vestita frondibus sine vlla successione cōseruans folia sua tempore hyemis et estatis. et quia est arbor annosa durans in virtute et virore permulta tempora. ideo ad similitudinē auis fenicis que multis viuit annis. palma a grecis fenix est vocata et cum sit arbor fructifera fructus ferens delectabiles et suaues. non tamen in omnibus locis vbi crescit percipit fructus maturitatē. frequēter tamen in syria et in egipto fructus eius dactili a similitudine digitorum sunt vocati. quorum nomina variantur. nam alij vocantur palmule similes miraboланis in forme dispositione. differunt tamen penitus in sapore cum isti sint saporis dulcissimi et iocundi. mirabolani vero saporis sunt horribilis et amari. alij vocantur thebaici qui et nicholani. alij mutales quos greci canathos vocant. hec in scilicet Isidorus. Est autē palma vt tangit glosa super psalmistam arbor magne proceritatis et altitudinis. sed tamen ad cedri altitudinē non pertingit. Cuius radix est aspera et rotunda. in profundo ipsius terre valde firma. Truncus autem eius solidus est et cōpactus et imputribilis firmitatis. cortex eius circa truncū durus et rugosus. et quodāmodo pungitiuus et maxime versus terram. et ideo difficilis est ad scandendū et cum difficultate pertingitur ad eius fructum. Folia eius piramidalē habent formam ad modum gladij. Quamuis autem palma dura sit circa stipitem et aspera. in superioribus tamen iocūdi est aspectus in ramorum pulcritudine et in coma. in summitate ramorū portat fructus suos et nō in medio foliorum. vt dicit Pli. libro. xvij. Cuius fructus est tanto vnctuosior dulcior et sapidior quāto immediatius solis radijs appropinquat. In multis siquidē regionibus crescit. sed non ita fructificat sicut in regione feruida solis spiculis cōtinue repercussa et leui terra sabulosa et nitrosa. et ideo palmis iudea est inclita. vt dicit Pli. libro. xviij. ca. v. Item idem. palmarū duplex est species. masculus et femina. masculus primo floret. femina post in germen prorumpit. nec fructificat femina nisi ita sit propinqua masculo vt saltem mediante vento odore masculi femina perfundatur. Idem etiā dicit Aresto. libro vegetabiliū. Et quando seminātur oportet vt masculi et femine semina pariter seminētur et bina et bina sint cōposita et ex singulis erūpit planta. vnde quatuor plantule ex eis coalescūt que ad inuicem tandem coadhereant. et ad modū alicuius rethis mutuo miro nature artificio se connectūt. nec bene crescit nec etiam fructificat femina sine masculo. imo si arbor abscidatur mascula femina post biduum sterilescit. sed aspersis folijs et floribus masculi circa radices femine. femina ex vicinitate masculi quasi ex coitu iterum vires recipit et resumit nec diligit huiusmodi plantari a locū humidū pinguē et fimosum. imo potius locū salsum et arenosum et ideo vbi nō est tale solū. oportet aspergi salē nō iuxta radicē sed aliquātulū in vicino. vt salis siccitate humorosa terre superfluitas consumatur. Et di. pli. quedā est species palme in meridiano orbe que traditur esse vna et non multiplicatur alia ex ipsa. sed quādo pre vetustate omnino perit et deficit iterū ex se renascitur ac reuiuiscit. et ideo putatur fenix auis arabie ex huius palme argumēto nomē accepisse. quia moritur et renascitur ex seipsa sicut facit palma supradicta. vt di. pli. ibidē. Item ibidē di. idem In ethiopia sunt varie palmarum species. nō raritate magis quam suauitate mirabiles. inter quas sūt ille que dicūtur catiace meliores et succo et cibo. nā ex earum fructus succo sunt vberrimi. vnde et ex eis vina precipua exprimuntur

minuitur. hucusque Pli. li. xviij. c. v. Est igitur palma arbor singularis gracilis stipite et hirsuta respectu folii a quo exit. pulcra autem est dilatata in ramis et comis respectu celi ad quod superius in cacumine se extendit. cuius folia sunt longa in superficie quidem plana ac spissa et flexibilia. diuersis connexionibus utputa sportulis valde apta. ut dicit hiero. nihilominus in angulis lateralibus sunt incidentia et pacuta. cuius rami dicuntur elate se scilicet eleuantes sursum seruantes virorem continuum et se nunquam ad infima inclinantes. Et secundum hoc media huius dictionis elate in penultima produci habet. ut canticorum. v. ubi dicitur come tue elate palmarum. elate tamen siue elates grece. dicitur abies latine. et secundum hoc penultima corripitur. et sic videtur ponere alia littera que di. cant. v. crines eius sicut abietes. et sic media corripi habet non produci. Variatur autem fructus palme tam in forma quam in virtute secundum diuersitatem ligni a quo exit. et secundum diuersitatem soli in quo palma crescit et secundum variam receptionem caloris celestis qui diuersimode secundum diuersos situs ad palmarum cacumina se diffundit. ut di. pli. libro. xviij. Primum patet. nam in multis palmis raro vel nunquam inuenitur fructus propter malam vel minus sufficientem dispositionem ipsius arboris. ut patet in palmis ytalicis. in quibus raro vel nunquam fructus aliquis inuenitur. et si crescat nunquam tamen pertingere ad maturitatem et completionem debitam reperitur. ut dicit pli. Secundum patet ex predictis quare in humo siue solo nimis frigido et humido pingui vel fumoso de facili non proficiunt. immo sine remedio nullatenus conualescunt. ut dicit idem. Tercium autem patet quia in locis umbrosis a radiorum solarium presentia absolutis. nec crescere possunt palme et si forte alicubi creuerint. nullatenus tamen poterunt fructificando ad palmarum gloriam peruenire. et hoc est quod tangit ysa. in diet. dactili inquit fructus scilicet palmiferi calidi sunt et humidi in secundo gradu et diuersas habent actiones secundum regionum varias qualitates. nam quidam nascuntur in regione frigida. i. remisse calida. quidam in feruida. et quidam inter hec parata. qui vero in regione feruida ubi sol continuus est fructus sunt dulcissimi sapidi et pre viscositate quadam aliquantulum unctuosi. et tamen cum sint dulces valde. si quis eis nimis utatur aliquando poterunt sic utentibus inferre corporis lesiones. nam tumores et inflationes generant dolorem oris et stomachi et etiam capitis prestant. splenis et epatis meatus obstruunt et oppilant. ex quo patet quod omnibus dulcibus uti continue non est bonum. immo sepius anime et corpori est nociuum. Fructus vero crescentes in terra frigida siue remisse calida ad maturitatem non perueniunt. et ideo in sua ponticitate et siccitate permanentes velut crudi corporis non multum nutriunt. quoniam potius obsunt multum. quia sunt ad digerendum duri quamuis aliquantulum stomachum confortent. tamen de stomacho de facili non recedunt. unde diutius ibi facientes moram torsiones ibi generant sepius ac inducunt. ut dicit idem. In crescentibus vero in regione mediocriter calida quamuis sint maturi tamen tanta inest eis aquosa humiditas superflua quod non possunt in maturitate conseruari. unde et corpora replent crudis humoribus qui sunt materia diuturne febris. ut dicit ysa. in dietis. Est autem fructus palme compositus ex molli substantia et carnosa. ex nucleo duro et quasi lapidoso in cuius medio semen continetur. tamen aliqui dactili inueniuntur in syria et in egipto omnino sine nucleo et tales spadones nuncupantur. quia in eorum substantia non est ratio sementina. ut dicit Plinius. Quanto autem palma natura et genere annosior. tanto fructus eius melior est. non enim fructificat ante centum annos. et tunc primo habet completas vires et perfectas. valet et fructus palme secundum Dyas. utiliter in medicina. habent enim virtutem leniendi asperitatem arteriarum. et clarificandi vocem. et maxime quando lene sunt mature. nam virides sunt stiptice. ut di. pli. quosdam milites alexandri fuisse palmis viridibus strangulatos. unde quando omnino sunt virides non conueniunt cibo. sed solummodo medicine. valent etiam contra dissenteriam et alios fluxus quando more debito apponuntur.

Capitulũ. CXVII

De palmite

Palmes tis. dicitur proprie ramus vitis. vnde dicit Ysid. libro xvij. palmes est vitis materia mollis qui per nouella brachia emissus fructus affert. cuius foliũ pampinus dicitur. eius enĩ subsidio palmes ab ardore ꝛ frigore defendit atq; aduersus omnem iniuriã ꝓmunit. Qui ideo alicubi intercisus est. vt solem ad maturandum fructus admittat ꝛ faciat. vt dicit Ysid. totam autẽ virtutẽ suam et nutrimentũ attrahit a radice. ꝛ quia propter inclusum calorem in substantie sue porositate fortis est attractõnis multũ attrahit humoris quem transmutat in substantiam ipsius palmitis ꝛ qđ residuũ est cõuertitur in materiã germinis frondis fruct⁹ atq; floris. vt dicit Pli. libro xiij. qualis autem fuerit humor nutrimẽtalis in radice. talis ostendit in palmite. vnde docet cõpendiũ salernitani facere vuas diuersi coloris ex eadem vite. Si enĩ diuꝫ vitis inseritur. viti in marcio fiat insertio in tribus ramis procedentib⁹ ex vno stipite ipsius vitis. si cum vno surculo insertionis loco apposueris colorem rubeũ et in alio colorem blauiũ. et in tercio colorem croceum. singuli palmites ex predictis ramis procedentes. tales proferunt fructus quales in inserendo appositi sunt colores. sed quia in his partibus raro vitis viti inseritur. q̃uis aliquotiens palmes vitis alijs arboribus inseratur. ideo solet fieri fructus mutatio isto modo. In marcio quãdo incipit humor ascendere de radice. aperitur cortex vitis caute circa radicem. quo aperto fit coloris intermissio in circuitu inter lignum et corticẽ. ꝛ tunc diligent⁹ custoditur ne humor ascendens de radice exeat in scissuram vnde humor quẽ paulatim attrahit palmes a radice mutatur transiens ꝑ colorem. cui⁹ pars vnctuosior transiens in fructum. in fructu ipso coloris vestigium dereliquit. Eodẽ artificio potest immutari quelibet plãtula in sapore ꝛ colore. ꝛ sic fiunt arbores que naturalr̃ sunt cõstrictiue artificialiter laxatiue. ꝛ econuerso. vt dicit idem. hoc idem dicit etiã alfre. super li. v. plantarum. s̃m q̃ species varie carũ corticibus insertionis seu plãtationis tempore artificiosius supponuntur. Palmes autẽ vitis vt dicit Ysidor⁹ quedam ex se emittit vimina siue vincula quibus arborib⁹ se vinciunt et connectunt. quorum adminiculo freti ventis ꝛ turbinib⁹ resistunt ne laxati palmites ventorũ flatibus dissipentur ꝛ vt sine lapsus periculo suos fructus sustineant ꝛ vaga proceritate se diffundãt. multum enĩ in principio sunt fragiles ꝛ ideo talibus indigent tenaculis quousq; efficiuntur successiue solis beneficio fortiores. singulis annis indigent palmites resecatione a supfluorum debita expurgatione sic enim plus fructificant ꝛ diffusius se dilatant. non amputati autẽ degenerant ꝛ in labruste speciem se transmutãt. Dinoscitur autẽ palmes generosus per nodorum et germinuꝫ vicinitatẽ. Nam vt dicit Plini⁹ libro. xx. ca. xxv. palmes raros habens nodos ꝛ distantes. signuꝫ est infecunditatis. densitas vero germinum fertilitatis indiciũ est. quere infra de natura vitis.

Capitulũ. CXVIII

De propagine

Propago propaginis est nouellus ramusculus ꝑrumpens ꝛ surgens ex flagello prius terre infixo ꝛ immerso sicut dicit Ysido. Dicuntur autẽ flagella vitium summitates siue extremitates. eo q̃ ventoruꝫ flatibus agitentur que vel ꝓpter vitis dilatatõeꝫ vel ꝓpter renouationẽ terre immerguntur ex quib⁹ noue plãtule egrediunt. ꝛ vitis propagines appellant. Propaginare est idem qđ flagellũ terre imersuꝫ sternere et inde nouas vites producere. et sic vineam dilatare. Nam propagare. extendere ꝛ producere idem est vt dicit Ysido. palmites itaq; vinee siue rami ad terre cõcauitatem incuruati ꝛ in quibusdaꝫ foueis a terra cooperti quandam concipiunt vim germinandi et nouas propagines ꝑducendi. vnde virtus germinatiua

existēs in flagellis sursum vi caloris erūpens paulatim transmutat exterius in propagines pars vero eiusdem virtutis depressa inferius admiscetur terre et convertitur in radices a quibus novelle propagines attrahunt nutrimentum et tandem radices totaliter efficiūtur a quibus propagate vites velut filie a matre continuo nutriuntur. et sic fit quod primo a nutrice scz radice nutriebatur conversum per propagationis artificium in radicē. habet vt viceversa nutricis officio fungatur. quia palmes sive flagellū quod primo nutrimentum a radice hausit. nunc per conversionem in radicem omnes alios a se crescentes veluti mater nutrit. vt dicit Gregorius.

Capitulū. CXIX.

De platano

Platanus est arbor a latitudine foliorum sic dicta. eo quod patula sint et ampla. nam platos greci patulum vocant. vt dicit Isido. li. xvij. cuius pulcritudinem exprimit scriptura dicens quasi platanus exaltata sum Eccle. xxiiij. Mollia quidem habet folia et tenera vitis folio similia vt dicit idem. Dyas. ad ista addit quod platanus est arbor frigida et sicca. cuius folia in causis calidis et humidis sunt vtilia. nam vt dicitur reuma compescunt et tumorē calidum oculorū. decoctio corticum eius et foliorum reprimit dolorem dentium et vt dicitur ossium aliorum. virtutem dicitur habere leniendi et acutos dolores mitigandi. vnde valere dicitur contra cōbustiones si cum alijs lenitiuis apponatur. et etiam decoctio in vino valere dicitur contra venenū. hanc arborem laudat plinius libro. xij. ca. iij.

Capitulum. CXX.

De populo

Populus est arbor a multitudine dicta. eo quod ex eius calce. id est fine vel radice multiplex ramorum densitas oriatur. vt dicit Isidorus libro xvij. Cuius genus duplex est. nam altera est alba altera autem nigra. alba quidem habet folia ex vna parte alba ex altera viridia. et hic est bicolor habens quasi diei et noctis notas. nam alio modo variat colorem in solis ortu. et modo alio in occasu. vt dicit idem. ab hac autem arbore. vt dicit idē effluit resina iuxta eridanum fluuium in ytalia. et etiam in syria. et hec resina a Dyas. et ab alijs iudicatur medicinalis. nam sanguinē stringit. sudores et alios fluxus noxios compescit. ex eius siquidem summitatibus et comis solet fieri vnguentum frigidum opilatiuum et caloris mitigatiuū. tumoris repressiuū. somni prouocatiuū. et hoc vnguentum populeon a medicis nūcupatur. et in multis causis necessariū iudicatur. Dixit etiam Isido. quod populus et platanus et salix mollis sunt materie et ad sculpturam apte. et tales arbores precisis ramis plus crescunt et in latum et in longum amplius se extendunt.

Capitulū. CXXI.

De pino

Pinus est arbor picea a foliorum acumine sic vocata. pinum enim antiqui acutum appellabant. hec arbor dicitur picea. eo quod desudat picem vt dicit Isidorus libro. xvij. Ex pino in insulis germanie gignitur lacrima sive gutta que defluens frigore vel calore indurescit et gemmā facit. et dicitur electrum. vt dicit Isidorus ibidem. hoc autem electrum alio nomine dicimus succum eo quod arboris sit succus. Dicitur etiam ibidem pinus prodesse cunctis que sub ea seruntur sicut omnibus dicitur nocere ficus. Est autem pinus arbor procera et valde recta levis et porosa. et tamen multum fortis. cum sit nodosa. et ideo ex pino optimi in nauibus fiunt mali. pini etiam edificijs sunt valde apti. de facili tamen inflamātur et incendūtur quādo igni casu aliquo applicantur. et hoc accidit quia multum habent pinguedinis et vnctuositatis. quia picem desudat. Hec arbor corticem habet durum extrinsecus et rugosum. sed interius habet humorem pinguem et viscosum. qui a calore solis attractus exterius in estate cō

uertit in resinam que quidem primo ex se est subalbida et per decoctionē quando pix efficitur reddit valde nigra. Est autem valde odorifera et odoriferum facit fumum. sed per multam decoctionē diminuitur odor eius. folia habet multa sed gracilia et acuta. et viret hyeme et estate. Et cum sit arbor pinguissima. in locis tamen crescit montuosis valde aridis et lapidosis. et cum sit arbor multe pullulationis tanto plus in altum crescit quāto inferius plures ramos perdit. vnde ramis precisis versus terram plus se dilatat in coma versus celum. lente crescit propter viscositatem humoris et grossiciem qui cito se digeri nō permittit. a suis corticibus spoliatur et nudatur vt plus duret. nam inter corticem et lignum generātur vermes quādo incipit desiccari. et illi vermiculi corrodūt lignum et ideo cortices extrahunt ne ex corrupto humore generentur vermes ad ligni conseruationem dicitur esse precipua medicina. Dicit autem plinius libro. xvi. quod pinus sicut et alnus sub terra profunde cooptus diu durat. et ideo si caueatur pinus ad aqueductus et obturatur profunde in terra multis durat annis. et super terrā iacens et in loco humido ac pluuioso corrūpitur citius et senescit que totaliter in aqua occultata sub terra ex aque fluxu indurescit. diu itaque durat sub tecto nec de facili admittit cariem nec teredinem nisi per stillantem pluuiam corrūpatur. sed sub terra profunda diutissime ab omni putredine conseruatur. Econuerso autem abies sub terra in aqua cito putrescit. firmissima vero est infra tectū. vt dicit plinius libro. xxi. cap. x.

Capitulū. CXXII

De pinea

Pinea dicitur pini fructus. vt dicit Plinius. in imo iuxta stipitem grossius et rotundus. in summo vero piramidalis et acutus. in principio est viridis. sed quando bene maturus est alterius coloris efficitur et colore castanee coloratur. Et est pinea nux maxima continens in se pro fructu grana multa. que in testis durissimis sunt inclusa. que quidē per ordinē sibi inuicem sunt connexa. et tamen ne vnum tangat aliud testatum seruatū folliculis quasi quibusdam parietibus miro nature artificio sunt distincta. Sunt autem sic ordinata grana. vt maiora maiorem et grossiorem partem occupent. et minora minorem teneant ordinatissime et ad graciliorem locum et acutiorem sub maiori ponere sese inclinent. nam pars grossior superius per quādam caudulam adherens arbori depresso ad terram acumine inferius aliquātulum se inclinat. et est pinea fortis adherentie et magne conglutinatis quādiu recens est. et a sua pingui humorositate nōdum vetustate aliqua desiccatur. cōsumpta pinguedine siue humore viscoso desiccata pinea dissoluitur. et sic pars a parte et nucleus a nucleo separatur. Et ideo secundum Dyas. et Plat. quādo est vtendum nucleis pinee oportet vt integra pinea ponatur supra carbones et leniter exuratur. et sic duplex cortex eius: interior scilicet et exterior auferatur. et tunc valde medicinalia sunt grana ista. habent enim virtutē leniendi et humectandi et aliquātulum aperiendi et mundificandi membra spiritualia. et tussim mitigandi. ethicis et consumptis subueniendi et sanguinem augmentandi. Cortices etiam eius sunt medicinales. habent etiam sua stipticitate virtutem sistendi sanguinem maxime menstrualem. et etiam dissentericum fluxum ventris restringendi vt dicit platearius et plinius libro. xv.

Capitulū CXXIII

De pice

Pix pini lacrima est per coctionē ignis cum nigredine indurata. vt dicit Ysidorus. Picis autem duplex est species. scilicet naualis qua naues inde liniuntur. et earum rime ne subintret aqua picis beneficio obstruitur. et liquida et vtraque calida est atque sicca. Alio tamen modo componitur dura. et alio modo liquida. et a multis colophonia vel pix greca dicitur. quia in grecia in quantitate maxima inuenitur. Vtraque est medi-

cinalis. virtutem enĩ habet dissoluendi et consumendi. vnde valet contra vicia splenis ⁊ eius opilationem. et in multis alijs ponitur malagmatib⁹ ⁊ emplastris Et dicit etiam Dyasc. q valet contra venenũ ⁊ morsibus venaticis succurrit cũ sale trita. pix autẽ ignem inflamat manum tangentis inquinat maxime calefacta. vestes mundas ⁊ cãdidas sordidat et maculat cui⁹ macula quo ad colorem et odorem vix a vestib⁹ deletur.

Capitulũ. CXXIIII.

De piro

Pirus est arbor fructifera, sic dicta quia in specie ignis est formata. nam eius fructus a lato incipit et ad modum ignis in angustum finit. vt dicit Isidor⁹ libro. xvij. Pirus dicitur arbor sed pirum eius fructus est. ⁊ fructus eius est ceteris fructibus ponderosior. vt dicit idem. vnde pauca pira videntur ponderosiora esse q̃ multa poma vt dicit idem. etiam si dorso iumenti apponantur. De piris autem sic loquitur ysa. in dietis. dicit enim. Pirorum due sunt species alia est siluatica seu agrestis. alia domestica et ortensis. vtriusq; autem piri frondes ⁊ rami sunt stiptici et constrictiui. sed fructus inter se multum differunt. Nam pira agrestia magis sunt pontica ⁊ terrestria magis frigida ⁊ sicca q̃ domestica. magis insipida ⁊ dura gustui quia plus generaliter indigesta. ⁊ ideo cibo non conueniũt sed solũ modo medicine quia vehementer constringunt ventris fluxum ⁊ reprimũt colericum vomitum si decocta in aqua fluuiali super stomachum apponantur. Domestica vero pira imatura sunt pontica grossa ⁊ dura ⁊ ad esum insipida atq; mala tamen per citationem ⁊ decoctionez in aqua dulci ⁊ mellis seu alterius dulcis appositionem eorum potest terrestreitas aliquãtulum digeri ⁊ asperitas temperari. nec sic tamen multum conueniunt cibo sed potius medicine. Pira domestica matura frigida sunt ⁊ sicca. quorum stiptica substantia cum aquosa dulcedine est admixta Et ideo conueniunt cibo ⁊ medicine. melius tamen conueniunt vtroq; modo post cibum q̃ ante. naz post cibum laxant ⁊ comprimendo cibaria depellunt ad locum decoctionis. ⁊ neruos orificij stomachi confortant. añ prandium vero sumpta constipant. ⁊ si in multa quantitate a ieiunis sepius assumantur vermes in ventre generant ⁊ colericã duram ⁊ intolerabilem alias incurabilem prouocãt passionem. ⁊ illa pira que sunt dulcia temperatioris sunt cõplexionis ⁊ minus sunt frigida alijs. ideo frigidis ⁊ siccis plus conueniunt. Hoc autẽ pira habent proprium q cocta cum fungis maliciosis omnem ab eis auferunt lesionẽ. ⁊ maxime siluestria propter sue ponticitatis intensionem. vt dicit ysaac Puluis siue cinis piri siluestris valet bibitus cõtra fungos. vt dicit idem. Semper autem post esum piri debet subsequi vsus vini. nam vt dicit quidam sine vino sunt pira virus.

Capitulũ. CXXV

De pruno

Prinus est arbor quã latini prunum vocant. et cum illius arboris multa sunt genera. melior est damascena a damasco opido primitus asportata. vt dicit Isido. cuius fruct⁹ stomacho conuenit ⁊ medetur. Hec sola arbor gũmi glutinosum ⁊ compactũ distillat. quo vtuntur medici et scriptores. vt dicit Isidor⁹ libro. xvij. Fructus autez pruni dicuntur pruna. quorum quedam sunt alba. quedam rubea. quedam nigra que nigra sunt ⁊ aliquãtulum dura ⁊ acida sunt stomacho vtiliora. qualia sũt damascena. frigida sunt enĩ et humida. qñ bene sunt matura humectant ac infrigidant ⁊ dantur contra febrilem calorem et siccam ventris constipationẽ. Papias tamen dicit q prunus est arbor idem q lentiscus. Sed glosa super dañ. dicit q prunus et lentiscus sunt eadem arbor sz cum ex lentisco nõ fiat prunus. non erit eadem arbor prunus ⁊ lentiscus.

Capitulũ. CXXVI

De papiro

Papirus dicitur quidam iuncus qui desiccatus ad nutrimentum ignium in lucernis et lampadibus est valde aptus. et dicitur quasi pabulum ignis. pir enim ignis dicitur. quia in cereis ponitur ad ardendum. et est herba viridis et rotunda et exterius valde plana. interius habens mollem medullam albam siccam bibulam et porosam. decorticatur autem papirus usque ad medullam et sic desiccatur. parum tamen derelinquitur de cortice in uno latere unde medulla tenera sustentetur. et quanto minus habet de cortice tanto clarius ardet in lampade. et facilius inflamatur. Locus autem ubi crescit in palustribus et pratis et aquarum ripis. hic papirio omnis nuncupatur. ut dicit Ysidorus. et dicitur hec papirus. De papiro autem fiunt vasa papiria nam papirium est quicquid potest fieri de papiro. tante autem sunt magnitudinis papiri circa memphim et in india ut ex eis fiant naues sicut dicit glosa super .xviij. cap. ysa. et hoc testatur Plinius. et idem testatur historia alexandri. De papiris etiam fiunt carte in quibus scribebatur epistole que per legatos mittebantur. fiunt etiam sportule pixides et capse de papiris in quibus litere et alia reponuntur. sicut dicit glosa. Secundum plinium autem multum valet medulla papiri ad aquam de auro extrahendam. illam enim naturaliter imbibit et ad se trahit. et ideo aqua extrahitur a vino cum papiro. De papiris dicit plinius libro .xiij. cap. papiri inquit crescit in palustribus egipti et alijs quiescentibus nili aquis. ubi aque in altitudine duos cubitos non transcendunt. habent autem radices papirorum in illis stagnis crescentia spissitudinem unius brachij. et sunt triangulares in lateribus ex quibus crescunt iunci non amplius in altitudine decem cubitorum. et illis radicibus incole pro lignis utuntur ad comburendum. et ex ipso papiro fiunt varia utensilia et ex eis nauigia texunt. et nauium vela funes et etiam vestimenta. et inde faciunt usum carte huiusque plinius.

De paliuro

Capitu. CXXVII.

Paliurus est carduus asperrimus et spinosus crescens in terra aspera et inculta ut dicit Ysidorus. habens quedam capitella spinosa et ad tangendum difficilia. nam manum ledunt tangentis. et in illis capitellis continetur semen diureticum valens. ut dicit Dyasc. morbis venenatis et ad calculum confringendum. Paliurus itaque est herba aculeata pedes vulnerans transeuntis. cuius hastule ita sunt spinose quod etiam pre asperitate contingi se vel comedi ab asinis non permittunt.

Capitu. CXXVIII

De papauere

Papauer est herba somnifera. soporem enim languentibus facit. Et est duplex. scilicet visualis et agrestis ex qua fluit succus quem phisici opium dicunt. visuale autem aliud album quod est frigidum et humidum. aliud nigrum quod est frigidum et siccum. aliud est rubeum et agnoscitur hec species per flores altos purpureos siue roseos et subalbidos. Capita habent magna ad modum maligranati in quibus recolligitur semen suum. semen autem est unctuosum. unde ex eo fit oleum ad usus multos ex succo foliorum et capitellorum fit opium. unde somnus febricitantibus prouocatur debet dari cum cautela quia multum opilat et infrigidat et mortificat. et maxime papauer nigrum in multis antidotis et medicinis salubriter adhibetur. ut dicit Plat., Plini. Dyascorides et Macer.

Capitulum. CXXIX

De plantagine

Plantago est herba frigida et sicca que a grecis dicitur arnoglossa. id est agni lingua. ut dicit Ysidorus libro .xvij. Eius enim folia sunt plana et aliquantulum neruosa sunt sicut lingua. et cum rotunditate sunt oblonga in quorum medio surgit una hastula fortis et angulosa in cuius summi

tate recolligitur eius semen in modum claue. Et ad huius herbe similitudinem formatus erat ornatus in infula summi sacerdotis sicut dicit magister super exodum historia. Et est herba maxime conueniens medicine. nam vulnera sanat etiam canis rabidi et eius tumores sedat. ydropicos iuuat. veneno repugnat et maxime aranearum. eius succus lumbricos necat et vehementem dolorem ventris mitigat vulnera saniosa mundat et desiccat. sanguinis fluxum et menstruorum amputat tumores apostematum in principio repercutit et dissipat. masticata gingiuas tumidas et sanguifluas reprimit atque mundat. vt dicit dyascorides qui multiformiter laudat virtutes magnificas arnoglosse.

Capitulum. CXXX

De petrosilino

Petrosilinum est herba ortensis odorata. sic dicta eo quod in petris et locis petrosis sepe oriatur. Cuius species sunt plures sed optimum est macedonicum suaue gustu et odore aromaticum. vt dicit Isidorus. cuius vsus conuenit esui et etiam medicine. Est enim herba calida et sicca et multum diuretica apertiua diuisiua et consumptiua. ac humorum grossorum subtiliatiua stomachi confortatiua et appetitus excitatiua. et ideo lapidem frangit. menstrua educit. ydropicis subuenit. opilationes splenis et epatis aperit. et multas alias passiones. vt dicit pli. dyas. et plat.

Capitulum CXXXI

De pipere

Piper est semen vel fructus arboris aut fruticis in meridionali parte caucasi montis crescentis contra feruidum estum solis. vt dicit Isidorus libro. xvij. cuius folia iunipero sunt similia. Cuius siluas serpentes custodiunt sed incole regionis illius cum silue mature fuerint eas incendunt et serpentes ignis violentia effugantur et ex huius combustione grana piperis que naturaliter erant prius alba efficiuntur nigra accidentaliter et rugosa. Cuius triplex est species vt dicit idem. nam est piper longum scilicet quod est imaturum. et piper album scilicet quod ab igne est incorruptum. et piper nigrum quod scilicet torrido calore ignis nigrum est superficie et rugosum. Piper autem nigrum efficacius est longiori tempore quam aliud potest in magna efficacia custodiri. et quanto est ponderosius tanto est recentius et etiam melius. vt dicit idem. sophisticatur autem mercatorum fraude. nam vetustissimo piperi humefacto superaspergunt spumam argenti vel plumbi vt sic videatur ratione ponderis esse recens. hucusque Isido. plini⁹ autem libro. xij. ca. viij. dicit quod piper per longam adustionem solis nigrum redditur et rugosum. et hoc non sine piperis iniuria cum deberet esse album. sed ex celi intemperie sic nigrescit. hoc etiam permittunt incole vt possit diutius et melius conseruari. sed Dyas. dicit quod sarraceni quando de nouo colligitur illud ponunt in clibano et sic torrent vt virtus germinatiua a pipere auferatur in alijs partibus valeat fructificare aut iterum pullulare. Est autem piper calidum et siccum in quarto gradu. vt dicitur in Plat. habet autem virtutem dissoluendi consumendi et attrahendi. cuius puluis habet vim sternutationem prouocandi et cerebrum a superfluitate fleumatica expurgandi et carnem superfluam corrodendi et pannum in oculo consumendi. et spiritualia membra a frigidis et viscosis superfluitatibus emundandi. maxime si cum ficubus siccis assumatur. habet insuper vim calefaciendi stomachum et confortandi. et appetitum prouocandi. sanguineis tamen et colericis non est vtilis vsus piperis. nam sanguinem dissoluit et desiccat et exurit. et tandem lepram et alias passiones pessimas generat et inducit. vt dicitur in plat. Piper itaque granum est vile in aspectu exterius atque nigrum interius album sapore acutum. odore aromaticum. in quantitate modicum in virtute maximum. actu frigidum potentia calidissimum. cuius virtus non sentitur quamdiu est inte-

grum. sed cum masticatum fuerit vel cō
tritum. Cuius virtutes dicere ad ple
num esset longum et quamuis sit multū pon
derosum apud nos preciosumque propter
eius caritatem ⁊ efficaciam apud indos
tamen propter eius copiam pulegio vi
lius reputatur. vt dicit Isidorus. et etiam
platearius.

Capitu. CXXXII.

De pulegio

P Ulegium est herba multum aro
matica a pullulando dicta que
vt dicit Isidorus. apud indos pi
pere preciosior est. Est autem secundum Plat.
pulegium herba calida et sicca in tercio
gradu. cuius virtus consistit in folijs et
in flore. et debet colligi quando est in flo
re. et est duplex scilicet domesticū quod
vocatur sisinbrium ⁊ agreste. ⁊ vtrumque est
multum vtile ⁊ medicinale. virtutem ei
habet dissoluendi consumendi ⁊ confor-
tandi ⁊ reuma frigidum constringendi ⁊
desiccandi ⁊ tussim frigidam amputandi
et matricem mundificandi et coartandi
ventris valuam. menstrua educendi cō
fortandi stomachum. et appetitum exci-
tandi ventositatem extenuandi. ⁊ dolorē
interiorum scilicet intestinorum ex fri-
giditate mirabiliter mitigandi frangē-
di calculum et conceptum adiuuandi vt
dicit Plinius.

Capitu. CXXXIII

De porro

P Orrum nomen est eteroclitum
quod in singulari dicitur hoc por
rum et in plurali porri. versus.
Dat rastrum rastros porrumque facit ti-
bi porros. et etiam in libro numerorum. xi.
ca. dicitur. In memoriam nobis veniūt
porri cepe et allia ⁊c. Porrorum autem duo
sunt genera scilicet capitatum et sectile.
Sectile autem dicitur paruulum non-
dum transplantatū. capitatum vero ma
ius quod de loco ad locum translatum est
vt dicit Isidorus libro. xvij. porrum se-
ctile plus conuenit medicine quam esui. ca-
pitatum vero econuerso. Est autem ca-
put album carnosum. pelliculis siue tu-
niculis circumuestitū habens in fine plu-
res radices loco capillorum quibus ter-
re adheret et suscipit nutrimentum. de
medio autem capitis erumpit planta vt
dicitur in libro vegetabilium. habens in
stipitis superficie caput in quo semina col
liguntur ⁊ habent singula grana singulos
pediculos. per quos adherent plante. nō
facit semen primo anno sed secūdo sicut
etiam dicitur in li. dyas. ⁊ macri. ypocras
in multis medicaminibus porro vteba-
tur. nam illius succus dedit solum ille bi
bendum contra vomitum sanguinis vn
de valet cōtra sterilitatem si a puellis se
pius comedatur. succus eius cū vino bi-
bitus valet contra morsum serpentis et
cuiuslibet venenosi animalis. contritum
cum melle sanat vulnera si super ea em-
plastretur. succus eius cum lacte mixtus
vetustam sanat tussim. ⁊ etiam sanat vi-
cia pulmonis. succus eius cum felle ca-
pre mixtus addita tercia parte mellis
auri infusus tepidus eius sanat dolorem
et iuuat contra surditatem. cum vino bi-
bitus soluit lumborum dolorem vulnera
recentia cum sale mixtū porrum cito clau
dit ⁊ sanat. duricias relaxat. ⁊ fracturas
cito consolidat. porrum etiam crudū co-
mestum valet contra ebrietatem. stimu
lat venerem. ⁊ mollit durum ventrē. hec
omnia dicit Plinius libro. xx. cap. vij. vbi
multa iam dictis superaddit. dicit etiam
quod odore solo scorpiones abicit et serpen
tes. sanat morsum canis cum melle. va-
let etiam contra dentium dolorem et co-
rum vermes interficit. somnum prouo-
cat morbum regium interficit et ydropi
sim curat. habet tamen quedam vicia. quia
aciem oculorum hebetat et inflationem
generat. grauat stomachum sitim pro-
uocat sanguinem incendit et inflamat si
frequenter et nimium comedatur. Hec
usque plinius.

Capi. CXXXIIII.

De quercu

Q Uercus est arbor glandifera. an
nosa solida ⁊ compacta duri cor
ticis. medullam modicam ha-

bens interius siue nullam. super folia generans quandam stipticam et insipidaz materiam quam medici vocant gallum portans fructus qui vocantur glandes quibus porci et etiam aprioli in nemoribus saginantur. radicem habet fortem et tortuosam. in terra multum se profundantem et ei fixione fortissima adherentem cuius cortices fructus et frondes cum sint frigidi stiptici et sicci. sunt vtiles medicine. dicitur quoque quercus a querendo eo quod in ea solebant dij gentium responsa dare. vt dicit Isidorus libro. xvij. vel ideo quia in ea solebant antiqui querere glandes ad edendum sicuti etiam dicit poeta. Mortales primi ructabant gutture glandes. Fuit autem hec arbor ioui antiquitus consecrata. Unde dicit ouidius. Et que desiderant patula iouis arbore glandes. Crescunt autem quercus in locis montuosis et saltuosis et maxime in terra basan. vnde quercus glandifere in magnitudine duricia et fortitudine alias arbores precellunt vt dicit glosa hiero. super amos ca. ij. Est autem quercus idem quod ilex quere supra eodem in litera J. quercuum fructus glandes dicuntur que crescunt inter folia nullo flore penitus precedente et sunt glandes rotunde exterius et oblonge et multum plane et speculares aliquantulum sublucide sicut vnguis. et sicut dicitur in diet. glandes frigide sunt et sicce. et ideo difficiles sunt digestioni et molestientes et ventrem constipantes. et tarde de stomacho descendentes. et dolorem capitis generantes. propter fumos grossos ex glandibus resolutos de stomacho ad cerebrum ascendentes. Sunt autem in principio virides sed efficiuntur quasi fulue ad maturitatem pertingentes. crescentes in quibusdam capsulis rotundissimis planis interius. sed callosis exterius aliquantulum et hirsutis. Habent autem interius medullam spissam et plenam quadam pellicula circundatam que diuidit inter corticem et medullam et est cortex cum medulla et capsula sua magne stipticitatis et siccitatis. et non boni saporis maxime adhuc viridis. sed quando bene maturantur et assantur in igne vel in dulci aqua elixantur meliorantur in sapore ex aqua dulcedine et calore. valent enim contra venenum quia opilant poros ne ad cor venenositas se diffundat. humores putridos desiccant. et fluxum menstrualem valde cohibent atque sedant. vt dicit ysa. in diet.

Capitu. CXXXV.

De quisquilijs

Quisquilie dicuntur purgamenta frumenti sicut dicitur amos capitulo. viij. que cadunt quando frumentum purgatur. que quidem inutiles sunt hominibus ad comedendum porcis tamen et alalibus prebent cibum admixte frumento ipsum inficiunt et ei nihil afferunt nisi pondus. Quisquiliarum tamen grana leuia sunt et vacua cauata a vermibus et corrosa. quorum medulla interius consumitur. ideo ipsorum teca vacua inuenitur propter quod non tantum ventrem satiant quam aggrauant atque inflant.

Capitu. CXXXVI.

De rosa

Rosa vt dicit Plinius est arbor spinosa et parua. cuius virtus maxima est in flore. secundario vero est in folijs et semine. Nam arbor est medicinalis quo ad florem quo ad folia. quo ad semen. Est autem rosa duplex quia quedam est domestica siue ortensis et quedam est siluestris. Ortensis plantatur et colitur sicut vitis. que si remanserit inculta et a superfluis non purgata degenerat in siluestrem. agrestis vero rosa per frequentem mutationem et culturam efficitur vera rosa. differt autem rosa ortensis a siluestri in florum multitudine in odore in colore et in virtute. quia folia siluestrium sunt plana lata subalbida. pauco rubore admixta. minus odorifera et minus operantia in medicina. Folia autem ortensis rose sunt multa mutuo coherentia et conexa. omnino rubea vel om

mino albissima mire redolentia in sapo/
re stiptica ⁊ quodāmodo mordicantia ⁊
magne efficacie in medicina. quāto ma/
gis cōteruntur ⁊ cōfringuntur tanto magis
efficacia ⁊ aromatica sentiuntur. de spina
quadā dura ⁊ aspera oriuntur. sed tamē spi
neam naturā nullaten⁹ imitantur. decore ⁊
odore nobilitant spinā suā quādo autem
primo germināt includitur flos in grano
so cortice viridi seu virēte. quo tumescē
te erumpūt quedā folia dura ⁊ acuta. in
quorum medio erūpunt alia folia mollia ⁊
se mutuo cōplectentia ⁊ paulatim ruben
tia. que cōplecta cōtra solis ortum se ex
pandunt. ⁊ quia tenera sunt ⁊ adherētie de
bilis in principio. ideo illis paruis fo/
lijs virentibus inferius rubea folia tene/
ra ⁊ mollia in circuitu muniuntur vel muni
untur. in quorum medio apparet semen mi
nutū croceū ⁊ valde odoriferū qd̄ adhe/
ret sup rose fructū. primo aūt formatur
rose fructus anteq̄ folia ad plenū se ex
pandant. Et eius fruct⁹ sunt quidā no/
duli pui duricū quadā villositate q̄busi
dam granulis pleni qui primo sunt viri
des. sed post casum seminis ⁊ foliorum in autū
no rubescūt q̄n plene sunt maturi molle
scunt circa hyemē ⁊ nigrescunt. ⁊ corū sa
por stipticus est ⁊ aliquātulū acetosus si
cut sapor mespilorum. sed inutiles sunt ad
manducandū ꝓpter villaginē interius la
titantē. ⁊ comedētis guttur interi⁹ offen
dentē. nascitur aūt arbor rose q̄nq̄ p semi/
nationē. q̄nq̄ p plantationē. q̄nq̄ p in
sertionē ⁊ ꝓficiūt rose p translocationem
et precincionē. hucusq̄ Pli. libro. xx. ca.
iiij. flos rose inter flores obtinet princi
patum. ⁊ ideo solet principalis pars ho
minis. s. caput rosarū floribus coronari.
vt dicit Pli. ⁊ hoc ratione decoris odoris
suauitatis ⁊ virtutis. nam sua pulcritu
dine aspectū reficit. suo odore olfactum
afficit. suauitatis mollicie tactum deli/
nit. sua ꝟtute multis languoribus ⁊ mor/
bis obuiat ⁊ succurrit. vt dicit idem viri
dis enim ⁊ sicca competit medicine. De
viridibus autē folijs rosarū fiunt multa
vt dicitur in Plat. nam rose minutatim
incise decocte in despūato melle mel red
dunt aromaticū et medicinale. Istud est

mel cōfortat ⁊ mūdificat ⁊ mūdificādo
dissoluit. et digerit humores viscosos
fleumaticos atq̄ grossos. cum frigida
aqua stringit et constipat. cum calida la
xat. De rosis aūt bene cōtritis ⁊ cum zu
cara bene incorpatis fit zucara rosacea.
que habet virtutem cōfortandi ⁊ cōstrin
gendi. valet etiā contra fluxū dissente
rie ⁊ contra vomitū colericū ⁊ contra sin
copim ⁊ cardiacā passionē. De rosis eti
am in oleo maceratis fit oleū rosaceum
in multis causis necessariū: valet enī cō
tra calefactionē epatis si inde epatis re
gio inungatur. valet contra dolorē capitis
ex calida causa si inde frons ⁊ timpora li
niantur. ⁊ valet contra caloris distempe
rantiā in acutis etiā somnū prouocat et
inducit. Ex rosis etiam viridibus fit aqua
rosacea per decoctionē ignis siue solis. et
hec aqua valet ad supradicta omnia. va
let etiā in collirijs oculorum ꝯ in vnguētis
dn̄arū. quia pannū superfluum ⁊ maculas
faciei abstergit ⁊ cutem subtiliat. Ex ro
sis etiā siccis fiūt plurime medicine. nā
odor siccarū rosarū cerebrū repat ⁊ con
fortat. eius decoctio in aqua celesti oēm
fluxū ex calida causa sedat. puluis earū
sanguinē sistit de naribus profluentē. desic
cat ⁊ cōsumit putridū humorē gingiuas
et radices dentium corrūpentem. confor
tat dentem mobilem casum cōminantem
puluis eius cum croco contritus et albu
gini oui mixtus sanat efficaciter dolorē
oculorum et stringit humorem ⁊ sangui
nem ad oculorum venas defluentem rep
mit tumorem vulue et ipsam releuat de
scendentē. Has et multas alias rose vir
tutes tangit pli. li. xx. ca. xix.

Capitu. CXXVII.

De radice

Adix a radio dicitur quia qua/
r si quibusdam radijs fixa terre de
mergitur in profundum Vel di
citur a rado dis. quia si eradatur non re
pullulat. Est ergo radix tam principium
herbe q̄ arboris et est mollis in substan
tia porosa villosa tortuosa. mollis siqui
dem ⁊ pinguis est substantie propter fa
liorē humiditatis attracte incōpatōem

porosa est ꝓpter faciliorem ⁊ copiosiorem
humoris ad nutrimentū foliorū et fron
dium transmissionē. villosa est ꝓpter ha/
bundātis nutrimenti attractionem. qḋ
enim facit os in animalis corpore hoc fa
cit radix in corpore arboris siue herbe. per
villos enī adheret terre. ⁊ qḋ sibi cōueni
ens est attrahit de humore. ⁊ attractum
per poros quasi ꝑ venas trāsmittit ad nu
trimentū plāte. tortuosa est ꝓpter fortio
rem adherentiā ⁊ in terra fixionē. varia
tur autem radix in figura ⁊ dispositione
ſm diuersam actionem caloris operantis
in substantiali materia radicis. que ali/
quādo est subtilis aliquādo grossa. ali/
quādo mediocris. sicut di. cōmentū al.
sup li. de plantis. nam si fuerit materia
aquosa aerea subtilis ⁊ calor fortis erit
radix oblonga ⁊ recta in figura ⁊ acuta ⁊
si humiditas nutrimentalis fuerit gros/
sa ⁊ terrestris erit radix dura et sicca. qꝛ
talis humor vi caloris fortius coagulaꝛ
si vero fuerit materia mediocris ⁊ calor
fortis equaliter ab omnib⁹ partib⁹ a ca/
lore attrahitur et propter ptium equa/
lium coadunationē rotundatur. ⁊ sic fit
radix rotūda in figura. Si vero fuerit ca
lor debilis ⁊ materia viscosa nō pōt mul
tum materiā eleuare nec etiam dilatare
tamen eleuat partes eius leuiores. gra
uiores proprio pōdere. hincinde diffun
duntur. Et sic etiam in eis relinquitur
forma inequalis cū quadā nodositate ⁊
asperitate. radix ab humore terre actōe
caloris generaꝛ. a calore celesti penetraꝛ.
cui⁹ ꝟtute nutrimentū cōueniens sibi at
trahitur ⁊ incorporaꝛ. ex situ ⁊ dispositione
terre radix dispositionē consequiꝛ ⁊ com
plexionē. nā que in terra dulci ⁊ medio/
criter sicca nascūtur ⁊ aqua nutriunꝛ plu
uiali sunt meliores ⁊ ceteris laudabilio
res. que vero nutriūtur in terra molli et
palustri vbi aqua stans est ⁊ putrida de
qua hauriūt nutrimentū. propter mali/
gnitatē ⁊ corruptionē aque ceteris sunt
deteriores ⁊ minus salubres tam in cibo
ꝙ̄ in medicina. vt dicit ysa. Radix occul
tatur sub terra ⁊ latitat ab aspectu. ⁊ suā
ꝟtutē ⁊ efficaciā manifestat in fronde et
in flore ⁊ in fructu. in terra occulta ra vi/
uit ꝓficit ⁊ melioraꝛ. que extracta a ter/
ra moriꝛ. deficit ⁊ desiccaꝛ. Totius arbo/
ris siue plante pars despectior est ipa ra
dix. ⁊ tamē sicut vtriusqꝫ mater est ⁊ pri
cipium. sic vtriusqꝫ nutrix est ⁊ maxime
necessariū sustētamentū. ⁊ quāto ꝓfun/
dius terre visceribꝫ se infigit tāto effici
tur solidius ⁊ firmi⁹ arboris fundamen
tum. Radix cū sit in sua substātia valde
mollis. virtute tñ ⁊ subtilitate innati ca
loris lapides duros penetrat et vsqꝫ ad
eor intima se ꝓfundat. tpe hyemali ca/
lor naturalis fugiens frigiditatē aeris
ad interiora radicis se recolligit ⁊ ibi mł
tiplicaꝛ. ad sui tꝑamentū ⁊ nutrimentū
a ramis exterioribꝫ ad se attrahit humo
rem. ⁊ tūc hyeme ex attracto humore ra
dix materiā accipit quā pturiendo fron
des ⁊ flores verno tpe post emittit. vnde
herbe que prius erant aride ⁊ sicce ⁊ qua/
si mortue in hyeme humore euaporante
ad supiora in vere reuiuiscūt. Item qua
litas scilicet bonitas vel malignitas ra/
dicis ad ramos deriuaꝛ ⁊ sepe ostenditur
in fructu ⁊ flore. quid ꝟtutis vel vicij la
teat in radice. sepius tamē ponticitas si/
ue amaritudo humoris radicis digeri/
tur ⁊ dulcoraꝛ beneficio aeris subtilian/
tis ⁊ caloris celestis materiā depurātis
vnde frequenter accidit ꝙ radix amara
fructū dulcem pcreat ⁊ ꝓducit qḋ patet
in radice vitis ⁊ oliue. huc vsqꝫ ysa. i diet
vniuersalib⁹. Dicit etiam Aresto. ꝙ ar/
bores qñ infirmanꝛ ⁊ nō fructificāt solet
eis mederi in radice. qꝛ inciditꝛ radix et
lapis ponitur in scissura et sic effluit gros/
sus humor ⁊ corruptus veluti de coctura
et sic post humore extracto ⁊ aere nouo
radicem interius subintrāte renouatur
arbor ⁊ sanaꝛ. Item dicit ysaac ⁊ galien⁹
et musa als misticū atheniensem dixis/
se. omnis herba cui⁹ radix est multi nutri
menti eius semen nō est nutrimentū vt
patet in pastinaca in rapa ⁊ hmōi. ⁊ ecō/
uerso quātū semē nutrit radices eius nō
sunt nutritiue. Est autē quedā herba cui
radicis nomen appropriatur. que calida
est ⁊ sicca. ⁊ est similis raphano in ꝟtute
habet autē ꝟtutē incidendi ⁊ dissoluēdi
et consumendi ⁊ aperiendi poros. Unde

valet contra febres que ex causa frigi/da procreātur splenis opilationē aperit. et eius etiam duriciem soluit. ydrop. cis subuenit ꝛ succurrit. redarguentē ꝛ acrē habet saporem. ꝛ ideo plus cōuenit me/dicine ꝙ̄ cibo. sicut rapa econuerso plus cōuenit cibo ꝙ̄ medicine. Est enī calida et humida ꝛ ceteris herbis et radicibus plus nutrit. vt dicit ysa. in dief. mollem ac dulcem ꝛ inflatam carnem facit ꝓpter sui ventositatē ꝛ inflationem. vnde cocta melius nutrit. cruda vel male cocta diffi/cile digeritur ꝛ in venis ꝛ in poris facit opilationē. valet etiam sm medicinam nam in iure eius pedes podagricoꝝ ꝛ ar/teticoꝝ loti. doloris recipiunt mitigatio nem. De semine autē rape sicut raphani fit oleum vsibus multis necessariū ꝛ ma xime in lucernis. nō tamen licitū fuit ta le oleum apponere in lucernis candela/bri in domo dñi. vt patet in glo. sup exo. xxvij. vbi dicitur cum distinctione iube/tur offerri oleum nō raphaninū nō mir teum vel mirtinū sed purissimum de li/gnis oliuarū. quia illud offerre non erat licitum. sicut nec accendere ignem alie num ꝙ̄ qui de celo descendit ꝛc.

Capi. CXXXVIII.

De rampno

Rampnus est arbor multū dura ꝛ nodosa ramosa ꝛ spinosa. Nam folia habet aculeata. spinis acu tissimis consita in lateribꝫ et munita et ideo suis aculeis solet manū ledere con tingentis. ꝛ pedes pungere ipsa folia cō/culcantis. in principio quādo nascit̃ fo/lia habet mollia ꝛ lenia ꝛ quāto plus cre scit tanto asperior efficitur ꝛ in acutiores aculeū indurescit. vt. magister in hysto/ria sup iudic. xx. ꝙ testāte iosepho ramp nus habet singulariter hanc ꝟtutē ignē ex se proferendi. Nam eius folia quādo cadunt ꝛ desiccant̃ multe dicunt̃ esse sic/citatis ꝛ cuiusdam lente vnctuositatis. ꝛ ideo quādo adest ignis vel fortis in cali dis regionibꝫ impressio caloris solaris folia illa disposita inflamationi ad mo/dicū calidi ꝛ sicci venti flatū incendūtur cuiꝰ incensionis occasione aliqñ vicina nemora mirabiliter exurunt̃ de rampno etiam dicit pli. li. xxiiij. Inter genera ar borum frutex spinosus est rampnus. ha/bens ramos et folia in quibꝫ sunt aculei recti nō adunci habens in ramis quosdā folliculos ferentes siue fructus in quibꝫ est semen habens ꝟtutem attractiuam. nam ꝛ secūdinas ab vtero trahit. Est au tem arbor magne amaritudinis tā in ra dice ꝙ̄ in folijs ꝛ in ramis. est tamen vti lis medicine. Nam ex succo radicis ꝛ fo/liorum p decoctionē fit medicamē qđ me dici licium vocant. ꝛ in quibusdam acu leis lucidum dicitur. quia oculos reddit claros. nam maculam oculi delet ꝛ valet contra lippitudinē ꝛ alia vicia palpebra/rum ꝛ ad aures purulentas et gingiuas putridas ꝛ sanguinis excreationis ꝛ cō/tra mulierum profluuium quādo abun dant humores supflui in matrice quam optime purgat ꝛ inanit. ꝛ vt dicit Plini us sanat vlcera labiorum ꝛ valet ad fis/suras lingue. vt dicit idem.

Capitu. CXXXIX

De resina

Resina vt dicit Plinꝰ libro. xxiiij est lacrima sudore lignorum ex/alata vt balsami ferule pini ꝛ len tisci ꝛ arborum ꝛ etiam virgultorū que sudare ꝓhibentur. reyn enī grece emana re dicitur vel sudare sicut ligna odorife ra orientis sicut gutta balsami aut feru/larum. quarum gutta durescit in gem/mam scilicet in electrum. Prima autem resina dicitur therebintina ꝛ est pstātissi ma pre alijs ꝛ defertur de arabia iudea si ria cipro ꝛ affrica ꝛ ab insulis maris. Se cunda est lentiscina que mastix vocatur hec de chyo insula deportat̃. Tercia est pi nealis ꝛ hec nūc est liquida nūc dura in uenitur. hucusqꝫ Isido. Resina igit̃ dici tur quodlibet gūmi liquidū vel aridum. liquida resina vt balsami ꝛ therebintina dura vt mastix thus ꝛ mirra ꝛ huiusmōi Omnis autē resina primo est mollis et liquida vel viscosa. in prima sui emana/tione ꝛ aliqua remanet liquida ꝛ aliqua calore vel frigore indurat̃. Omnis autē resina est vtilis in medicina. ꝛ ideo ponit̃

in nobilibus antidotis & vnguetis. Na-turas autem et virtutes singulorũ quere in locis suis.

Capitulum. CXL.

De rubo

Rubus est densitas spinarũ vepriũ & aliorũ fruticũ aculeos habentiũ quando in aliquo loco crescunt simul. vt dicit Ysido. & est rubetum siue rubus nomen appropriatũ spinoso frutici ferenti mora agrestia. quibus pastores releuant famē suam. Cui⁹ fructus primo est rubeus: & ideo a rubore fructuũ est dictus rubus. in ramos longos graciles & rotũdos spinosos & densatos subrubeos et in se reflexos se diffundit. cuius folia sunt breuia & in lateribus sunt scissa aliquãtulũ & acuta. habentia exterius quosdã aculeos puulos. parũ curuos et aduncos valde pungitiuos. Unde totus rubus a radice vsq; ad summitatē aculeatus est & spinosus cui⁹ aculei versus terrã parum recurui ad similitudinē dentiũ sunt formati. cui⁹ fructus primo est viridis durus & valde stipticus deinde fit rubeus parũ acetosus vltimo efficitur niger & dulcis quãdo penitus est maturus. Cui⁹ succus est rubeus & inficit sicut sanguis. & est fructus exteri⁹ tenuissima pellicula & molli circũdatus folliculis quibusdã distinctus & cum quadam rotũditate parum eleuatus sed plenus est quadã carnositate humida interius & granosus. & est arbor medicinalis cũ fructu suo. Est enĩ rubus frigidus et siccus sm̄ Plat. vt dicit idem. Dicit etiã constan. summitates esse eius stipticas et valere contra calida apostemata & vstu-ras. & contra rubores oculorũ si cime ei⁹ cum albugine oui cõterãtur & apponantur. succus etiam turionũ eius & cimarũ valet etiam contra dissenteriã cũ aqua ordei. Huc usq; plat. de fructus autē ei⁹ vtilitate quere supra in litera m. de moris agrestibus. in terra quidē sterili crescat et est optimũ circa ortos & etiam vineas munimentũ. Nam sua spissitudine bestias & transeũtes homines arcet ab ingressu. lepores & huiõi minutores aliũ est receptaculũ. auiũ in eo nidificantiũ defensaculũ & latibulum. nam ad hoc data sunt ei aculei a natura vt eis quasi cũ mucronibus se defendat. & ideo manus inuadentiũ fructus suos vulnerat & pungit. & ad sua interiora aduersarios ingredi nõ permittit. Rubus etiam vmbrosus est et obscurus sua densitate soli non puius. & ideo colubris & aliis venenatis reptilibus est amicus. & ideo a rubo dicitur rubeta quedam rana venenosa que rubos inhabitat et frequentat. vnde iuxta rubos dormire non est tutum propter eius venenosa. vt dicitur in historia super exo.

Capitulum. CXLI

De ruta

Ruta est medicinalis herba dicta eo q᷑ sit feruentissima cuius duplex est species scilicet agrestis & domestica. et vtraq; est fetuida sed agrestis magis vt dicit Ysidorus libro. xvij. cap. vltimo. hanc venenis contrariari & repugnare docent mustele. que primo rutam comedunt & eius odore se muniunt et virtute anteq̃ dimicent cum serpente vt dicit idem. immo mustela vim rute noscens post ipsius esum inuadit secure et interficit basilisci. vt dicit pli. dyas. et constanti. Multis siquidem laudib; eã extollit. pli. libro. xx. ca. xxviij. fere p̄ cũctis herbis. dicit enĩ virtutem habere calidam sc; et siccam. stomachi cõfortatiuam si sepe potetur. Item vim habet partus mortui expulsiuam. et imundiciarũ matricis eductiuam & cõsumptiuã & per consequens purgatiuã. Item virtutem habet humoris venerei cõsumptiuam. & ipsius appetitus in masculis repssiuam quia in eis intendit siccitatem & calorē cõplexionalē in masculis dominantē. ex quarum qualitatũ intensione desiccatur humor & consumitur qui solet esse in vitis causa venerei appetitus. in mulieribus autem frigidis & humidis opatur ex causa cõtraria cõtrarium supradictis. decoctio etiã rute sedat dura tormẽta ventris si potet. hec herba calida si super ventris regionē cathaplasmet mũdat et re

uat pulmonē ⁊ pectora ab omni causa hu
mida ⁊ frigida membrorū spiritualiū in/
fectiua. decocta cū oleo vermes ventris
necat. cruda comesta acuit visum. oculo/
rum caliginē dissipat atq3 curat. fluxum
sanguinis p nares eius succus naribꝰ in
stillatus desiccat ⁊ sedat. comesta vel pota
ta venenis omnibꝰ potēter obuiat. ⁊ om/
nium venenatoꝝ morsibꝰ cū allijs sale et
nucibꝰ contritis pariter curat. nitre succꝰ
eius naribꝰ instillatus a fleumate caput
purgat. ⁊ epilenticos multū iuuat. dolo/
rem dentiū eius decoctio releuat. mēbra
paralitica ad sensuz reuocat ⁊ poros prius
clausos deoppilat. ventositatē intestino/
rum potenter extenuat. ⁊ omnē interio/
rem dolorē sedat. lippitudinē oculoꝝ ⁊ ru
borem cuz cimino in aqua rosacea ruta
mixta mūdat mirabiliter atq3 sanat. Cu
ius odor omnia venenosa de ortis fugat.
et ideo plantaf circa saluiā quā serpen/
tes diligunt ⁊ bufones vt eos fuget. De
ruta quoq3 dicit pli. libro. xix. ca. ix. ruta
vult seri in equinoctio autūnali. odit hye/
mē fimū ⁊ humorē. siccis gaudet tempo/
ribus. terra latericia ac cinere vult nu/
triri. ⁊ cinis eius semini debet misceri vt
careat erucis. multū rutatū bibebāt an/
tiqui romani cōtra venenū ⁊ alias mul/
tas passiones. Uim seminatiuam habet
in semine in stipite in surculo ⁊ in radice
nam incuruato rami alicuiꝰ cacumine, sta/
tim fixa i terra radicaf ⁊ difficilime are
scit. amicicia est ei cū fico intantū vt nus
q3 letior cōualescat q3 sub fico vel iuxta
ficum. Itē dicit idem li. xx. Errauit pita
goras qui putauit oculis noxiā esse rutā
quia sculptores ⁊ pictores comedūt ru/
tam causa oculoꝝ ⁊ acuif eoꝝ visus. pca/
ueant aūt grauide ne comedāt rutaz. qꝛ
ptus interficitur cibo tali. cōtra pfluui/
um genitale datur. ⁊ venerem crebro per
somnia imaginantibꝰ. succo rute inuncti
a scorpionibꝰ ⁊ arancis ab apibꝰ ⁊ vespis
nō pungūtur neca succo cicute qui est ve
nenum venenorū inficiuntur. Hucusq3
pli. libro. xx. ca. xiij.

Capitulū. CXLII

De saltu et eius proprietatibꝰ

Altus est vastus ⁊ siluestris lo/
s cus vbi arbores in altū exiliunt
et crescunt. vt dicit Isido. libro
xiiij. Dicit etiā idem li. xiiij. saltꝰ est den
sitas arboꝝ alta. vocata hoc nomine eo q
exiliat in altū ⁊ cōsurgat ⁊ differt a silua.
nam in silua crescūt arbores plures ⁊ bre
uiores ⁊ spissius ⁊ vicinius sibiinuicē p/
pinquantes. In saltu vero arbores sunt
pauciores sed altiores sunt et maiores.
vnde silua est spissum nemus ⁊ breue et
dicitur a silen qđ est lignum quia multa
ligna ibi cedunf ⁊ nascunf. ⁊ est idem sil/
ua nemus ⁊ lucus. sed silua dicif a sylen
qđ est vastitas vel silentiū. qꝛ silua est vbi
loca sunt vasta ⁊ deserta ⁊ silentio plena
Nemus vo a numine nuncupaf. qꝛ ibi
scilicet in siluis ydola statuebāf ⁊ p nu/
mine adorabant. Sunt aūt nemora ar/
bores maiores vmbrose frondibus. Lu/
cus autē dicitur densitas arborū solis lu
men detrahens et dicitur p antifrasim a
luceo ces. lucus quasi lucens minime. sicut
piscina dicitur quasi minime pisces habēs
vt dicit Isido. libro. xvij. Saltus ⁊ silue
siue nemora sunt loca vasta ⁊ deserta vbi
crescunt ligna infructuosa multa ⁊ fru/
ctuosa pauca ⁊ sunt infructuosa maiora
et altiora generaliter q3 fructuosa pau/
cis exceptis scz quercubꝰ atq3 fagis. a fe
ris et auibus siluestribꝰ frequētanf. gra
mina ⁊ pascua in siluis ⁊ saltibꝰ generā/
tur. herbe medicinales in nemoribꝰ ⁊ sil
uis precipue montuosis repiunf. in esta
te virore frondium ⁊ graminū decorant/
tur. in siluis est locus deductionis et ve/
nationis. nam venātur in eis fere. ⁊ i eis
multiplices insidie a canibꝰ et venatori
bus prepanf. Idem est locus occultatio
nis. nam in siluis sepius pdones ⁊ latrū
culi occultanf in quorū incidentes insi/
dias transeūtes spolianf sepius aut iu/
gulātur. Item in siluis ppter viarū mul
titudinē et semitarū incertitudinē sepiꝰ
deuiant ignoti. ⁊ viam incertā ⁊ ignotaz
pre cognita eligentes sepe ad latronū la/
tibula nō sine periculo deducūtur. ⁊ ideo
fiunt nodi ⁊ signa in arbustis siue arboꝝ
ramis vt vie tute ⁊ certe viatoribꝰ osten
dantur. a latronibus autē in biuijs ali/

quando immutantur hmõi nodi siue signa. et sic per signoꝝ falsitatem multi deuiant ⁊ a rectitudine vie abducunt. Itē ad siluas aues cōfugiūt ⁊ apes. ille vt nidificent. iste vt mellificēt. aues vt ab aucupe tueantur. apes vt mellis fauos l arboꝝ cōcauitatibus componentes secretius abscondant. Item cum silue ꝓpter earum densitatem sint frigide cōsite et vmbrose viatores estu solis fatigati in vmbroso vacare refrigerio delectant. Ex siluarum aūt multitudine vel magnitudine regionū termini ab inuicē distiguūtur et p arboꝝ mutuas cōpssiones ⁊ indagines ab hostibus defensatur.

Capitulū CXLIII

De salice

Salix arbor est quedam sic dicta eo ꝙ celeriter saliat postꝗ in aliquo loco figit vel plantat. vt di. Isi. li. xvij. arbor quedam lenta est ⁊ mollis viabus. i. pineatū palmitibus vinciendis apta ⁊ colligendis vt dicit idē. hec arbor fructum non habet sed solū semē siue florem. Cuius seminis dicūt hāc esse virtutem vt si quis illud in poculo hauserit filios nō generet. imo etiam filias efficit infecūdas. Huc usꝗ Isid. li. xvij De salice aūt dicit Pli. li. xvi. ca. xxxvi salicum diuersa sunt genera. nam ꝗdā in magnam ꝓceritatem virgas emittūt cresciunt quoꝗ in altū ⁊ patiūt perticas vineaꝝ quaꝝ cortices longi sunt ⁊ spissi ac fortes interius albi et exterius virides. ex quibus vincula cōponunt. ⁊ tales salices ꝗuis sint fortes nō tamē sūt ita flexibiles vt minores ⁊ iō citius confringūtur ꝗ ad ligandū circūtorqueant. Sunt et salices minores ⁊ ceteris gratiores ductiles sup᷑a modū ac flexibles ita ꝙ p circūflexiōem nō rumpitur. immo adinstar fili torti fortificant. ⁊ inde fiunt vimina ad vites ⁊ ad dolia colliganda. Est et tertia species salicis inter duas palmas. et est in ꝗtitate ⁊ in flexibilitate mediocris. nam maior inflexibilior cortice ⁊ rigidior est minori. imo et illius rami cortice detracto sunt colore candidi et cōtactu lenes atꝗ plani. non nodosi et quib⁹ fiunt varia suppellectilia vt sedes sportule ⁊ canistra. p cōplexionem autem ⁊ tonsuram densior fit in ramis. Omnis eni salix ꝗuis sit quoad fructū sterilis tñ in frondibus ⁊ ramis fertilis est. et maxime si tpe debito scilꝫ in marcio vel aprili tondeat vt di. idem In li. ast. xvij. ca. xx. di. idem. Inter acciduas arbores que plantant ꝓpter alias salices obtinent pricipatū. que si binis pedibus a terra putentur coercent ne in altū crescant sed in latitudinem se diffundant vt vlterius sine scala tondeant ⁊c. Omnis vero salix tanto in ramis est fecundior ꝗto quidem terre est ꝓpinquior. Processu quoꝗ temporis qn̄ multū antiquatur salix deficit paulatim ⁊ putrescat. et eius putredo et corruptio incipit interius a medulla. et iō remanet interius sepe tota cōcaua ⁊ vacua. ⁊ tñ naturaliter exterius viridis atꝗ pulcra. In cuius cōcauitate sepe latent venenosi vermes vt colubri et serpentes. et iō dormire sub aliqua salice non est tutum. Huc usꝗ Pli. ꝗuis autē inutilis arbor sit salix quo ad fructum. vtilis tamen est medicine. Est eni frigida ⁊ sicca vt dicit in Plat. et habet vim cōstringendi ⁊ cōsolidandi. et febrilem calorem mitigandi si detur in potu succus folioꝝ eius. valꝫ etiam cōtra dissenteriam puluis cortic eius combusti et in potu sumptus. Idem etiam puluis cōsolidat vulnera vlcerosa. Idem etiam puluis curat verrucas interius in potu sumptus et exterius cathaplasmatus. rami ⁊ folia aspersa aqua aerem infrigidant. circa febricitātes ⁊ eos recreant et cōfortant ⁊ somnum ꝓuocāt Huc usꝗ Plate.

Capitulū CXLIIII

De sambuco

Sambucus vel sambuca ē arbor mollis et pua ex qua componit quedam species simphonie ꝗ dicitur tibia vel sambuca vt di. Isi. lib. xij in tractatu de musicis instrumentis. Arbor eni est habens longos ramos rotundos et planos. exterius valde solidos et cōpactos. intus vero valde ꝯcauos ꝗdā

molli medull'a plenos, cuius folia sunt plana et crassa ac grauis odoris. flores aũt habet multos candidas valde aromaticos 7 minutos, corticem etiam hz du/plicem exteriorem fuluũ 7 interiorẽ viridem. 7 ille cortex viridis valde humi/dus est actualiter. et eius succus conue/nit medicine plures in anno flores 7 fructus facit. nigri est coloris 7 odoris horribilis 7 saporis. 7 iõ inutilis est ad comedendũ. Est autem sambuca arbor calida et sicca. cuius cortices 7 folia 7 flores cõueniunt medicine. vt dicit in Plate. di/ureticam habet virtutem 7 diuisiuam 7 attractiuam 7 fleumatis purgatiuam. 7 iõ valet cõtra quotidianam febrem ex fleumate pcedentem. succus eius p se vl' cũ melle lumbricos interficit. decoctio cor/ticis mediani cũ vino duriciem splenis et epatis soluit. Item faciũt folia i oleo decocta 7 cathaplasmata. folia eius 7 cortices ac fructus decocti in aqua salsa tũorem pedũ dissoluũt si pedes inde fomententur. succus valet cõtra ydropisim ex frigida cã. decoctio etiam flor 7 fructuũ in vino fortissimo multum cõfert cõtra lepram ex fleumate si frequẽter fiat. nã fleumaticos humores corruptos vel corruptioni dispositos mire purgat. Mirũ aũt est videre in sambuco. nam si cortex medianus stipitis vel radicis tadat' ver/sus superius p regionem superiorem purgabit. et si inferius p partes inferiores soluet. vt dicit Plinius Dyascorides et Platea.

Capitulũ CXLV

De salinnca

Salinnca est herba fm Hug. spinosa 7 modica a saliendo dicta eo q facit saltare se calcantes et ideo dicit' gallice cauthetrape. qz capit 7 ledit pedem se calcantem. Et hoc vr' dicere virgilius dicẽs. puniceis cẽtũ saliunca rosetis. 7 fm hoc est herba cuius radix est magna 7 longa. pinguis mollis 7 car/nosa sicut pastinaca 7 solet poni i electu/arijs 7 dicit alio noie yringis. et emittit quasdam hastulas duras 7 angulosas in quaz summitatibus crescunt quedaz capitella circumquaqz aculeata sicut calcatria et crescit in terra sicca sterili 7 areno/sa 7 ab aliquibus scorpio vocatur. qz admodũ scorpionis pungit se tangentẽ secundũ Plini. aũt li. xx. ca. vij. saliunca ẽ breuis 7 modica foliosa 7 ramosa et densa quasi manu pressa. multũ aromatica fere vt nardi spica. et quibusdam radicibus minutis adheret terre. In pano/nia regione nascitur in locis duris et lapidosis et est herba calida 7 sicca subtilis in substantia 7 multũ diuretica. cui' radix decocta in vino sistit vomitum et stomachũ multum confortat vt dicit Pli. li. xxi. ca. xx.

Capitu. CXLVI

De stacte.

Stacte dicit' gutta mirre arbor et est idem qd ipa mirra vt dicit glo. super Geñ. xxxvij. Et declinatur hec stacte huius stactes. inuenit' aũt stacten indeclinabile. Uñ Esa. c. iij. vbi loquit' de odoribus dicit' stactẽ est incẽ/sum qd ex pfluira manat. 7 est grecum nomen. quere supra de mirra in lra M.

Capitulũ CXLVII

De storace

Storax vt di. Isi. lib. xvij. est arbor arabie similis malo citonio cuius virgule circa canicule or/tum cauernatim 7 lacrimatim lacrimã fluunt. cuius distillatio in terram cadẽs mũda nõ est. sed cum cortice pprio seruat' Illa autem que virgis et calamis inhe/serit albida est atqz mũda. sed primo efficitur fulua calore solis quedam aũt ei' spẽs dicit' calamites que est pinguis et resinosa humecta 7 velut mellosum odoris iocundi liquorem mittens. cui' gut/ta pfluens 7 coagulata simili noie appellatur. nam greci stiriam dicũt guttã grece vero stirax latine storax appellat' vt dicit Isi. idez dicit glo. sup Eccl. xxiiij. storax itaqz arboris stiracis est gutta et est multum efficax in medicina. Nam secũdũ Dyascor. 7 Plat. calida est et sicca subãm habens glutinosam. 7 virtutẽ habet attractiuam cuius triplex est manie/

ties scz calamita.i.bona gutta et prima. que prius ab arbore effluit et emanat alia est storax rubra que fluit post primaz que est purior. tertia est storax liquida in colore rufa. in odore suauis. in sapore pontica. in substantia magna. et in manibus malaxari potest. Que autem dulcem habet saporem sophisticata est. discernitur autem sophisticata. quia si vetus est dum malaxatur puluerisatur et in frusta cadit. si recens est humectatur nimium inde manus et non satis inuiscatur et plus habet dulcedinis quam deberet. liquida non sophisticatur. Inter has tres species calamita magis est virtutis. cerebrum mire confortat. fumus eius omnem reumaticum fluxum sedat. Caphala ex ea facta gingiuas et dentes motos roborat et confirmat. menstruis imperat. contra tussim et raucedinem bene iuuat. vtiliter vero ponitur storax in emplastris contra tineam et postulas capitis et multas alias passiones. Hucusque dyasco. et plate. fumus storacis vt di. Isido. purgat aerem corruptum et fugat omnem vaporem et fumum pestilentem.

Capi. CXLVIII

De sicomoro

Sicomorus est ficus fatua in folijs moro similis in alijs fic' speciem tenet. vt di. magister in histo rijs li. xxvij. Sicomorus et morus greca nomina sunt. Et dicta est sicomorus quia folijs moro est similis. Hanc latini celsaz vocant. moro enim longe proceror et maior est. Uel sm alios dicitur a sile quod est ficus et moros quod est fatuitas quasi fatua ficus sicut di. glo. sup Lu. xix. Est est secundum Dyas. sicomorus ficus siluestris fructus quosdam proferens subdulces si numquam peruenuint ad maturitatem sicut de caprifico. dicit Pli. li. xv. ca. xix. siluestris ficus numquam maturescat aliqui tamen comedunt tales fructus. dicit etiaz Dyasco. quod sicomorus lapide contusus emittit lacrimam ad modum gummi. et idem est medicinale. nam succurrit morsibus venenatis si bibatur. tumorescz splenis compescit. dolorem stomachi tollit.

De spina Capi. cxlix.

Spina dicitur arbor aculeata sic dicta. quia spinarum acumine velut quibusdam spiculis contra tangentium iniurias est armata vt di. Isi. a cuius similitudine dicitur spina dorsi propter radiolos ossium que sunt acuta sicut spine. Spina autem proprie dicitur ipse aculeus quia stipite exiens spissius et grossius in sua extremitate piramidalis efficitur et acutius. Cuius rōem potes inuenire supra eodem libro vt dicatur de arbore in generali et dispositione arbor. vbi dicitur quod non est de intentione nature quod arbores sint spinose sed accidit ex ruditate plante per quam attrahitur humor frigidus parum coctus qui per poros ad exteriora attractus a calore solis ad spinam coagulatur. et propter paucitatem materie que attrahitur in fine acuitur et piramidaliter figuratur. et hoc aliquando cum quadam inclinatione. vt est videre in rubis et in rosetis. aliquando in erecto acumine ad moduz spiculi siue teli. Spinarum autem frequentia signum est terre sterilis vel inculte. et est quasi generale quod omnes frutices et arbores que multum sunt spinose mutuo se connectuunt et alterutrum se muniunt et defendunt et contra manus sibi resistentiuz pugnant et vulnerant. numquam tamen inuicem sese ledunt. propter suam densitatem radios solares intercipiunt et densuas celi guttas ad ea que sub eis sunt descendere non permittunt. et ideo que iuxta spinas vel intra seminantur non de facili conualescunt spinarum punctura manus vel pedes sepius vulnerantur et non cessat dolor nisi de locis lesis totaliter extrahantur propter sui acuitatem et puncturam vix sine falce vel sarculo ferreo euelluntur. et cum fuerint auulse. alligate per fasciculos in clibano exuruntur. sepe etiam inter spinas apparent flores et etiam fructus multi. Sed propter florum mollicem non mollificantur spine. immo deficientibus folijs remanent spine et amplius indurantur propter connaturalem siccitatem de facili in igne accendunt et vehementer inflamantur et scintillantes ac crepitantes sonitum non modicum faciunt. sed

statim postmodum adulbilantur. sicut dicit glo. super Eccl. vij. ca. non tamen spine penitus inutiles sunt. Imo multis usibus cogruentes. nam ex spinis fiunt sepes quibus homines se et sua muniunt. multiplices etiam generant fructus utiles quos defendunt. quere supra de rubo in littera R.

Capitulum CL

De lignis sethim

L Igna sethim esse dicunt quidam arbores spinose leues imputribiles similes albe spine que grece achantis dicitur. sicut dicitur sup Exod. xxv. ubi dicitur. Sethim nomen est regionis montis et arboris. que albe spine folijs est similis et est leuissimum lignum imputribile incremabile. Unde dicitur in aurora. ligna sethim torpent nulla putredine iustos. Signant in celis qui sine fine nitent. Spinaz sethim vocant quia vi quia penis acerbis. Et quia tormentis itur ad astra dei. Secundum Dyasc. et Pli. virtus eius est stiptica et constrictiua et fluxus sanguinis sedatiua. folia habet aspera spinosa et albida. florem habet purpureum et virgulas longas ad grossitudinem manus digiti in quarum summitatibus habet capitella spinosa semine rotunda plena et valet contra venenum et fugiunt serpentes odore eius et potatum valet quia putrida membra fouet et iuuat etc.

Capitulum CLI

De sentice

S Entix cis. genus est herbe vel fruticis habentis aspera folia pinguia et diuisa ut eruca virgas habet duorum cubitorum. et dicitur sentix a situ ubi crescit quia inter dura et inculta crescunt sentices sicut spine ut di. Isid. capitella habet ut carduus cuius radix est rufa longa pinguis. et est etiam medicinalis et subuenit combustum ut di. dyasc. et valet contra intrinsecam compuncturam cum alij habent. contra venatum intrinseca urcompactionem

Capitulum CLII

De sepe

S Epes pis est genus munitionis facte ex sentibus spinis atque lignis. nam sudes siue pali in terra figuntur circa quos spine et virgule circumnectuntur. et sic domus vel segetes sepis beneficio muniuntur. et dicitur hic sepes huius sepis. Unde Eccl. xxvi. ubi non est sepes diripiet possessio. Circa sepes etiam latitant venenosi vermes ut rane colubri et serpentes. unde a sepi dicitur seps serpens cuius venenum non solum corpus. verum etiam ossa destruit et consumit. unde Lucanus Ossaque dissoluens cum pectore tabificus seps etc. et ideo iuxta sepem dormire periculosum est propter latentia venenosa. Sepes ymbribus et caumatibus exponuntur cito deficiunt nisi renouentur. et dum res alienas custodiunt soli expositi paulatim se consumunt. et tandem exiccati et putre facti non nisi incendium promerentur. A sepi autem siue a sepio sepis dicitur septum septi. i. ambitus. locus scilicet circumclusus dicitur enim intra septum templi id est intra ambitum seu clausuram.

Capitulum CLIII

De sude

S Udes sudis est palus utraque extremitate exacutus a suo situs dictus. quia sepes quasi consuta sudibus videtur. eo quod sudes per eam ex transuerso figuntur ut di. Isi. secundum Hug. vero sudes dicitur a sudo dis. vel a sudus da. dum. quod est mundus et putus eo quod sudes mundantur et purificantur priusquam terre infigantur que tanto fortiorem faciunt sepem quanto plus in terra profundantur. et virgis eas consuentibus fortius constringuntur. et est sudes feminini generis. et dicitur hec sudes huius sudis. ut dicit Hug. et ouidius met. dicit. que coniuncta est humeris ceruix sude figitur combusta etc.

Capitulum CLIIII

De siliqua

S Iliqua est genus leguminis sonoris follibus et vacuis quod magis onerat quam reficit ut di. glo. super Lu. xv. secundum Hug. siliqua dicitur soli.

culus cuiuscumq3 leguminis et purgamē
tum ex quo porci nutriuntur. Isid. autē
li.xvij. dicit siliquon quam latini incor/
rupte siliquam vocant. ideo tale nomē
a grecis accepit. q2 est arbor cuius fruct⁹
est dulcis. Xilon quippe lignum dicunt
liquon dulce 7 huic sententie cōcordat
glo. sup Exo.c.xxiiij. vbi dicit q fructus
silique sunt pdulces et habent longitudi
nem vnius digiti 7 pollicarem latitudi/
nem quoq3 cortex manducatur. vt di. idē
li.xiij.ca.xx. q aliqui dixerunt eam esse
ficum egiptiā. sed hoc ē error manifestus
q2 in egipto non crescit sed in siria.

Capitulū CLV

De sinapi

Sinapis dicitur a sin qd est sil' 7
napus eo q folijs napo sit simi
lis vt dicit Isi.li.xvij. De sina
pi dicit Pli.li.xx.c.xxiij. Inter has qs
pitagoras laudauerat herbas asserit pri/
mam laudem tribuisse sinapi et dicit eam
inter herbas obtinere principatum. ca
lida est et sicca in quarto gradu humo/
res grossos 7 viscosos extenuat atq3 pur
gat. serpentum et scorpionum ictus ad/
dito aceto sanat. fungorum venena superat
dentium dolorem mitigat ad cerebrū pe
netrat et ipm mirabiliter purgat. cōstrin
git lapidem et menstruis impat. appeti
tum puocat et stomachum cōfortat. epi
lenticos iuuat. et ydropicos curat litargi
cos excitat. 7 eos m'ltū iuuat. capillos mū
dat 7 eorum casū cōpescit. icōgruos aūt sonos
aurium et tinnitus tollit. oculorum caligi/
nem detergit et asperitatem palpebrarū
lenit. paraliticis subuenit. q2 poros aperit
et humorem infundentem neruos et la
xantem et insensibilitatem inducentē
dissoluit et inducit et cōsumit. has 7 m'l
tas alias ipsius laudes pdicat Pli. 7 vir
tutes. et dicit q maior est virt⁹ in semi/
ne. semen tamen minimū in qntitate et
maximum in potestate. multū enī est ca/
lefactiuum aptiuum 7 cōsumptiuum et
sui multiplicatiuū. ex vno enī grano mi
nimo maxima planta pducitur que frō
de flore et germine i immensum dilatat
semen eius in quibusdā folliculis siue
teris oblongis et rotundis crescit. 7 illa
tecarum beneficio vsq3 ad maturitatem
conseruatur. flores autem sunt multum
crocei 7 odoriferi. et cum tota herbe sub/
stantia feruida sit et austera. flores eius
maxime ab apibus diligunt et frequen
tantur vt dicit Pli. et tamen nunq3 cō
tingunt flores oliuarū vt dicit Pli. lib.
xx.ca.xij. ita etiam se multiplicat vt vbi
semel seminat vix locus inde vlterius
liberatur et vbi semel cadit, ptinus virz
vt di. idem li.xix.ca.ix.

Capi. CLVI

De semine

Semen est quod in agro spargi
tur ad gignendum fructum q3/
uis per quandam appropriatio
nem dicatur animalium qd emittit ad
pcreandum fetum. vt dicit Isi. Semē
tis vero est semen frugum quādo est tps
seminandi sc3 actus seminationis. a m'l
tis etiam dicebatur quōdam tera vel to/
mina seminationū. seminariū vo est vni
uscuiusq3 rei exordium vel vas in quo se/
men ponitur seminandū. sed seminiū di
citur qd a semine est lucratum. ita dicit
Hug. et ponunt versus differentiales in
grecismo. Est animator semen campisq3
sator. Sementis ppie sementinū q i
archa. Clauditur atq3 suo spargit tem/
pore in agro. Seminium cuiusq3 rei di
catur origo. Semen autem vt dicit Pli
nius li.xviij.ca.xxiiij. Semen bonū est
anniculum bimū vel trimum. Sed vl/
terius parum valet et ideo illud granū
quod in area subsedit semini seruādū
est. est enim optimum quoniam grauis/
simum. et est illud semen optimum qd
est magis ponderosum et interius ma/
gis album. sm qualitatem autem terre
est semen densius vel rarius seminandū.
similiter citius vel tardius. nam in locis
humidis celerius ne semē ymbre putre
scat. in siccis vero tardius vt pluuie se/
quantur. nec ḋ in iacēs semen vltro enā
nescat. Est autem serendum minus ḋ se
mine in terra pingui et humida q3 i ma
cra. q2 in terra pingui i principio nimis
crescit et per sui multiplicatiōē nimiā

in fine mutuo se destruit opprimit et con
fundit. Quod celerius et citius seminatur
debet esse densius quam quod tardius solo cō/
mendatur. semen enim serotinum debet es
se ratum ne nimia densitate necet. Artis
quoque est semen equaliter spargere. nam
manus cōgruere debet cum gressu semp
quod cum dextro pede. nec est transferendū
semen de locis frigidis ad calidiora: nec
econuerso. nihilque in contrarium precipien
dum est. Semen seminatum in macro so
lo raro facit culmum. spicam minutā ge
nerat et manem. pinguia vero arua ex vna
seminis radice fundant segetem nume/
rosam. In autumno vero circa equino/
ctium est tempus cōgruum seminationi. si
militer et in vere. sed in recta bruma se/
renduum non est. quod patet per hiberna semina
cum ante brumam seminantur septima
die erumpunt. sed post brumam vix in/
fra quadraginta. Huiusque Pli. ca. xxiiij.
Semen itaque est granum modicum et ro
tundum habens in se virtutem sue speci
ei multiplicatiuam et cōseruatiuam. vnde
cum semen terre cōmittitur ex humore
turgescit. et ex calore terre incluso partes
rarificante et humores circūstantis ter
re ad sui temperamentum attrahente in/
ualescit et grandescit. et sic cuticula semi
nis scissa germen paulatim emittit. et ra
dices inferius in terra figit quibus con
tinue nutrimentum sibi haurit et sic tan
dem vi caloris terram insensibiliter ape
rit et erumpit. ex se producens culmū frō
dem florem semen et fructum. et quamuis mo
dicum sit quod seminatur. maximum tamen
est quod ex semine generatur. a stultis pu/
tatur perdi semen quando seritur. et tamē
meliori modo quam per seminatiōem nulla/
tenus custoditur. In semini etiam vigit
seminalis ratio in qua operatur calor na/
turalis et ad eius augmentum pariter et
nutrimentum humor nutrimētalis at/
trahitur vi caloris. De semine autem me/
diante culmo surgit spica que secundum Ysid.
li. xvij. a spiculo dicta est eo quod in spica pro
ducantur aristarum culmina que ad modū
spiculorum sunt acuta. ad hoc enim facit na/
tura aculeos in ipsis spicis vt cōtra subi
tos auium minutarum et vermiculorum

morsus in spicarum summitatibus essent
arma: vt dicit idem. Spica autem se/
cundū diuersorum seminū naturā se diuer
sificat in figura. nam quandoque est lata vt in
ordeo. quandoque triangula vt in spelta. quan/
doque tetragona seu quadrangula vt est in
tritico. aliquando est rotunda. vt dicit Pli. et
Arest. Est autem spica in culmi summi
tate multis folliculis circūdata in quibus
velut in matrice grana seminalia nutriū
tur et vsque ad maturitatis tempora cōser
uantur. Qui quidem folliculi erumpen
tes cum grano primitus manent clausi.
deinde paulatim turgescentibus granis
maxime in tritico fiunt scissi vt dicit su/
per li. Arest. de plantis. Spicarum capi
ta generaliter in principio calore eleuā
te sursum eleuantur. sed quādo tendūt
ad maturitatem ex granorum pondere infe
rius aliquantulū inclinantur. preterea
quando sunt spice in virore ex corrupto
aere et rore perfuse in corruptelam et au
ruginem cōuertūtur. ymbre vero et rore
congruo perfuse et calore celesti modo de/
bito circūfote citius maturescunt et pro/
pter roris humectationem grana sua de
folliculis cadere non permittunt. vt di.
Plinius li. xvij. Item dicit Constan. et
ysa. et alfre. Ex bonitate autem terre co
gnoscitur bonitas spice quia in terra bona
et pingui generatur spica bona. quan/
titate magna et granorum nūerositate mul
tiplex ac referta. in terra vero sicca et ma
cra econuerso. vt dicit Plinius libro eo
dem.

Capitu. CLVII

De stipula

Stipula ab vsto est dicta quasi
vstipula. collecta enim messe sti/
pula vritur propter culturam agri
vt dicit Ysi. li. xvij. vel stipula dicitur a sti/
pulo siue a stipo pas quia stipula facit culo
mum quem stipat vt dicit Hug. Est pro
prie stipula idem quod stramen vel pa/
lea cum folijs et vaginis quod relinquitur in
agro spicarum multitudine precisa falci
bus et a messoribus collecta. et hec stipu
la a multis recolligitur ad diuersos vsus.
Nam quidam inde domos tegunt. quidam

loco straminis stipulam sibi sternunt. alii palcatum vice animalia inde reficiūt alij vero stipula ignes nutriunt ꝛ panes et cibaria inde coquunt. vt dicit Plini⁹ li. xviij. ca. xix. q̄re supra de palea in littera p. stipula quidem est res leuis et concaua et sicca et hispida. et vento subdita et ab igne facilime inflamata. vt di. idē

Capitu. CLVIII

De simila

Simila tritici est medulla. farina scʒ purissima ꝛ delicata vnde fit panis nobilium qui similago ꝓprie nuncupatur. et est flos tenuissime forme mūdissime ꝛ albissime ꝛ mollissime ac diuersis cibis apte ꝛ etiam medicinis. quere supra de farina in littera f et de polenta in littera p.

Capitulum CLIX

De scopa

Scopa est arbor a scopando dc̄a a scopo pis vel a scopo pas. quod idem est ꝙ purgo as. eo sic dc̄a. ꝙ ex eo scopentur tecta vt dicit Isid. li. xvij. hec a multis dicitur birck et habet folia leuia sicut tremulus eo ꝙ eius folia cum sint tenuissima leuissimo ventorum agitatu tremere videntur. multas habet virgulas duras ꝛ nodosas. quibꝫ pueri dorsis denudatis sepius castigant. Ex eius etiam ramusculis fiunt scole quibus purgantur domos a puluere ꝛ alijs sordibus euacuantur. semina quedaʒ facit vacua ad modum quisquiliarūʒ siue siliquarum quibus vtuntur homines siluestres loco panis. habet auteʒ hec arbor multum de succo acido aliquantulū pūgitiuo. vnde solent homines in vere et in autumno cortices incidere et humoreʒ effluentem recolligere quem bibunt loco vini. talis siquidem potus sitim sedat et compescat multum inflat. vt dicūt sed non reficit nec inebriat: neqʒ nutrit Idē etiam succus ī aliquo vase sub diuo diu a calore solis decoctus corrumpitur ꝛ putrescit. et conuertitur in pinguedinem ꝛ efficitur vt vnguentum. Multi etiam extrahunt per ignis decoctionem ad modum picis et q̄ꝫuis sit horribile ꝛ nigrum fetidumqꝫ. tamen multis vsibus est necessarium. et ideo siluam homines in desertis semine et succo istius arboris vtuntur pro annona ꝑ vinea et etiam ꝑ oliua vt tangit Plinius vbi agit de arborū succis. li. xx.

Capitulum CLX

De stuppa

Stuppa est purgamentum canopi siue lini. Et dicitur secundum antiquos stipa. eo ꝙ ex ea rime nauium stipentur. vnde etiam et stipatores dicuntur qui eam preparant in vallibus et componunt. vt dicit Isidorus libro. xix. vbi agit de lanis. per multas autem carpinationes ꝛ pectinatiōes stuppa a lini vel canopi substantia separatur. separata grossior nodosior hispidior et breuior inuenitur. et ideo ad vendendum et filum componendum nō est multuʒ apta. fiunt tamen inde fila multum grossa ꝛ inequalia et nodis plena ex quibus fiunt licinia necessaria vsibus candelarum. Nam cuʒ sit magne siccitatis de facili inflamatur vnde subito accēditur et citissime redigitur in cinerem ꝛ fauillam. et quando extinguitur amaruʒ reddit fumum. tetrum oculis et naribꝫ nociuum. vtilis autem est stupa medicine quando a suis hastulis est bene purgata. valet enim ad vulnera desiccanda et sananda ad mitigandum arsuram et deprimendum tumorem oculorum. vt di. Plinius li. xix. ca. x.

Capitulū CLXI

De taxo

Taxus est arbor venenata. ex cuius succo venena toxica exprimuntur. Arbor est fortis ꝛ procera habens ramos grossos flexibiles ꝛ lōgos ex quibus faciunt parthi arcus. sicut dicit Isidorus libro. xvij. vnde poeta. taxi torquentur in arcus eius vmbra ē nociua et dormientibus sub ea mortifera. Cuius succus nimis laxat. cuius carbo ignem grecum seruat inextinguibilem:

vt dicit Dyasco.

Capitulū CLXII

De tabula

Tabula a teneo nes est dicta. et est in vna significatione mensa diuitum quasi tenabula. eo q bolos teneat et vasa et mensalia que desuper apponuntur. sup pedes erigitur et quodam limbo circūducitur et ambitur. alio modo dicitur tabula alea in qua luditur et hec duplicatur et diuersis coloribus distinguitur. tertio modo dicit lignum planum et tenue in quo posito colore littere inscribuntur. Quidocz complanantur breues asseruli et attenuātur atqz cōcauantur ex vtraqz parte patum. et artificialiter compaginantur et replent cera nigra viridi vel rubea ad scribendum. Et dicitur tales asseres tabule. eo q teneant litteras. que in eisdem tabulis sunt conscripte. Tabule autem tanto sūt meliores q̄to ex ligno planiori et leniori et duriori componunt. Alio modo dicit tabula a tegendo quasi tegula asser lōgus latus serris diuisus et sectus cum securibus vel dolatus. nam hmōi ligna ad domos tecta sunt et vtilia. qz ex eis fiunt tabulata. s. laquearia et alia edificia ex talibus tabulis artificialiter composita et compacta. arte mira et multiplici castratura disponitur post multiplicem supfluorum resectionem. vt tales tabule inuicem equaliter cōiungantur. Domos ornant et tamen posite in solarijs cū omnibus deseruiant. ab eisdem tamen quibus seruiunt cōtinue cōculcantur. trabes q̄dem p latum sibi inuicem habent q̄si equali distātia suppositas quarum sustentaculo se defendant vt minus incuruētur quādo a pauimento vel alijs rebus suppositis ipa tabula nimiū onerant. nam in bus componendis. pontibus construendis cistis et alijs vtensilibus fabricādis tabule necessario reparantur et dolātur clauiculis et alijs artificijs compaginātur. ad tabulas etiam cōfugiunt naufragantes et a piculo sepius liberantur.

Capitulū CLXIII

De trabe

Trabs est lignum transuersale qd ponitur per latitudinem domus ex vtraqz extremitate parietes tangens et tenens. ne lapsum vl incuruationem ppter suam altitudinem patiantur. Et dicitur hec trabes vel trabs a trabo bis. qz ab vno pariete ad alium trahitur cui infigitur. et vnitur. vt dicit Hugui. Oportet autem vt trabs sit longa fortis et spissa et maxime circa mediū ne forte si fuerit nimis gracilis i medio incuruetur. vnde ppter incuruatiōis periculum sepe oportet vt columna vel statua sustentetur. Nam lignum si ponitur per transuersum sustentaculo indigz. qd erectum alia sibi superposita de facili sustineret.

Capitu. LCXIIII

De therebinto

Therebintus vt dicit Ysidorus li. xvij. arbor est resinam sudans omnibus alijs prestantiorem. cuius resina dicitur therebintina. et est multum medicinalis. Nam sm Dyas. eius folia fructus cortices et semina stiptica sunt et simili diligentia colligūtur sicut tini. et sunt contraria morsibus venenosis. Eius resina est bona que est munda limpida et aromatica. in colore rufa. et habet virtutem dissoluendi et laxandi et maturandi. et ideo pdest contra apostemata dura et alias collectiones tā in capite q̄z in membris. De therebinto autem dicit Plinius libro xiij. Siria inquit therebintum habet. et est species eius duplex. s. mascula et illa que est sine fructu scz femina. et hec est duplex. vna habet fructum rufum magnitudine lenticule. alia pallidum magnitudine fabe. et est fructus odore iocundus et tactu pinguis et resinosus. Et est in siria arbor magna et ē ei materies lenta ad modum et durabilis quando vetustate nigrescit et splēdescit. Eius folia sunt densa et hz quosdam folliculos quedam animalia vt culices emittentes que corticem terebant et sic cortice perforato gutte resinose effluunt et emanant. Item Pli. li. xxiiij.

a.vi.therebintina radix et folia in vino decocta stomachum confortant. cōtra dolorem capitis iuuant. placet therebintina odoratissima tam siriaca q̄ cypria pura ꝑlucida et subalbida cum aliquo rubore. et illa que est montana potius q̄ cāpestris vulnera sanat et purgat.

Capitu. CLXV

De thyna

Thyna sunt ligna quedam ꝑciosissima ad modum hebeni ex quibus salomon fecit gradus et fulcra in domo domini. vnde dicit glosa. iij Regum. x. ca. super illum locum. Attulit autem hyram ex ophir ligna thyna. et ligna thyna sunt imputribilia et spinosa in similitudine albe spine rotunda et candida et valde fulgentia et polita instar speculi siue vnguis. vn̄ in eis resultāt imagines sicut in vngue. in igne non comburuntur. neq̄ in aqua resoluūtur sic̄ nec ligna sethim et multi crediderunt eadem esse ligna.

Capitu CLXVI

De tirso

Tirsus est tam arborū q̄ olerum et herbaꝝ frutex mediūs sic dc̄us eo q̄ de terra sursum est erectus vt di. Papias. Est itaq̄ pars plante superior tenerior viridior et mollior ac pulcrior. cel o vicinior. a terra remotior. rore celi ꝑfusior. folijs et ramusculus tenertimus plenior. et est melior in medicina. nam in tirsis maxime viget virtus herbe.

Capitulū CLXVII

De tigno

Tigna sunt ligna que a parietibꝫ vel muris vsq̄ ad cacumen edificij sunt erecta supportantia totū tectū ad modū coni vel piramidis sursum tendunt et paulatim se inclinantia ad alterutrū in cacumine montuose cōtingūt. Et dicūt tigna a tegendo vel a tegula. q2 tegulis ad sustentatiōem tecti supponunt. tegule aūt dicūtur ligna quedam longa valde et aliq̄ tulum lata p ex na et tenua que ex transuerso tignis miꝰtis clauiculis affiguntur et in eis etiā asseres vel lateres suspendūtur. Sunt aūt tigna fortia dolata et quadrata et cōplanata. sunt autem tigna fortiora et grossiora versus domū et exiliora et minus fortia versus tectum. exterius lateribus et asseribus vel straminibus onerant. interius vero pulcris laqueatibus decorant et in ipsis laqueant et figuntur. Et dicūtur laquearia asseres que interius ad decorem camere tignis cōiungunt. et a tignis dicitur tignatiꝰ qui tectoria tignis inducit. vt dicit Papias.

Capitu. CLXVIII

De tritico

Triticum a tritura est dictum. vt purissimum in horreo seu granario recondatur. vel quia granum eius commolitur vel teritur vt edatur. vt dicit Isid. li. xvij. Est autem duplex triticum scilicet rubeum exterius in vtraq̄ extremitate acutum. in latere scissū interꝰ albissimum graue et ponderosum et illud genus est optimum. vt dicit Pliniꝰ. Aliud est colore croceum exterius. interius vero album. in superficie lucidum et leue frangi difficile. De ꝓprietatibꝫ autem et generibus eius quere supra d frumento in littera F. Sicut dicit ysa. in diet. diuersificatur triticum ex diuersitate soli in quo seminatur. nam quod crescit in terra pingui atq̄ putribili crassius ē et pinguius atq̄ ponderosius et nutribilius q̄ id quod crescit in terra macra siue sicca. vnde bonitas tritici intenditur ex bonitate soli et econuerso. Triticum autem ex diuersitate temporis variatur. nam quod nascitur tempore moderato in quantitate et qualitate erit perfectum ac medulle multe et corticis valde pauci et optimi nutrimenti. Immoderato vero tempore exortū imperfectū. Item differt ꝯm vetustatem et nouitatem vnde diocritatem. nam quādo est vetustū longo tempe cōseruatū nimis efficitur siccū et durum ad digerendum et modice nutritiuum. q2 tunc eius humiditas subāt a calore aeris minuitur et nimiū desiccat

Nouum vero paruo tempore reseruatum
ꝑ humiditate superflua ꝛ viscositate ter
re humidum est ac viscosum densum ad
digerendum durum et inflatiuum ven/
tositatis et rugitus ventris generatiuũ
Mediũ vero inter nimis nouũ et vetu/
stum᷑ inter multam humiditatem ꝛ pau
cam tꝑatũ magis laudabile ẽ ꝛ amplius
nutritiuum. nam ex hausta humiditate
accidentali subãlem humiditatem in ꝑ
te calor aeris tempat. et ideo tale triti/
cum magis est laudabile et meliꝰ nutrit
et bene digeritur. ꝑditq₃ viscositatē ter
re et densitatem. Est aũt triticum vt dicit
ysa. calidũ et inter humidum et siccum
temꝑatum. sed panis ex eo factus est ca
lidior ꝓpter calorem ignis ꝛ coctionem.
Intenditur enĩ in eo calor naturalis ꝑ
calorem ignis actualem. Item hãc ꝓpri
etatem habet triticũ ꝑ cũctis granis q
nutribilius est ceteris. et hoc ꝓpter simili
tudinem humane cõplexionis vt di. idẽ
Item triticum est colatiuũ et mũdifica
tiuum ꝛ lauatiuũ. et ideo ius de eius fa/
rina factum purgatiuũ est pectoris ꝛ pul
monis. Idem facit tysanũ de eo factũ si
cut de ordeo. qꝛ mũdificat ꝛ plusq₃ de or
deo. valet etiam cõtra tussim et sanguis
fluxum. Item triticũ coctum cũ oleo et
positum sup durum apostema dissoluit
illud. Item coctum triticũ in succo rute
dissoluit coagulatiõem lactis si mamil/
le inde liniant. Item temꝑatũ cũ succo
iusquiami et positũ sup neruos prohib₃
humores noxios ne descendant. Itẽ eiꝰ
granũ masticatũ valet cõtra morsum ra
bidi canis. nam venenũ extrahit. vt di.
idem. De tritico autem fit oleũ qḋ val₃
ad multa. s. ad maxime cõtra pruritum ꝛ
serpiginem et impetiginem si cũ panno
albo bene cõfricetur qḋ fit vt virtus olei
possit melius subintrare. Itẽ cortex tri/
tici siue furfur habet virtutem colatiuã₃
eiꝰ mundificatiuam plusq₃ farina eius s₃
modicum vel nullum exhibet nutrimen/
tum. Item vt dicit idem. Triticum re/
cens et nouum parui est nutrimenti et
quando comeditur crudum flegmaticũ
est et inflatiuum et in lateribus dolorẽ
cõmouet et rugitum. cito etiam conuer/
titur in putredinem. et ideo lumbrici et
alij vermes nociui ex tali cibo sepius ge/
nerantur. Assatum autem magis nutrit
et minus ventositatem facit et multum
constipat et constringit. In aqua coctũ
grauissimum est et multum inflatiuum
et viscosi humoris generatiuum. Huc
usq₃ ysa. in diet.

Capitulũ CLXIX

De tysana

Tisana sicut dicit glosa super. ij.
t Regum. i. ordeum dicitur sic/
catum pila tunsum et decortica
tum et fit inde cibus aptꝰ illis q̃ carẽt dẽ
tibus. ex tisanis fit etiam potus vtilis pa
tientibus febres et alias calidas passi
ones quere supra de ordeo in littera O.
Calorem mitigat et alterat sitim sedat.
Et declinatur hec tisana huius tisane. ꝛ
penultima est producta. Unde alexãder
nequam sic ait. Cortice nudato tisanas
ordea dicas. et dicitur a tipson quod est
percussio. quia percutitur in pila dum de/
corticatur. potus autem inde factus ti/
sanum dicit ab ysa. in diet.

Capitulũ CLXX

De tribulo

Tribulus est frutex spinosus q̃
t mollior est q₃ sit arbor et durior
q₃ sit herba. cuius due sunt spe/
cies. s. maior que crescit iuxta sepes. vt
dicit pli. li. xxi. ca. xvi. Tribulus dura
res est septa villarũ obtinet. in altũ cre
scit sed cũ nõ habeat vires vt directe se
extollat incuruat et versus terram se re/
flectit. dentes habet acutissimos acule/
os acutos et dentatos. ꝛ singule eius vir
gule a summo vsq₃ deorsum ad radicem
aculeis sunt munite. Alia est spẽs tribu
li minor ꝛ crescit in locis palustribꝰ et in
cãpis et est minor in longitudine ꝛ gros
situdine q₃ sit maior. Folia h₃ minuta ꝛ
rotunda. hastulas ꝓijcit longas teneras
tubras sparsas ꝑ terrã diffusas aculeatas ꝑ
totũ ꝛ spinosas. Florem faciunt album
et fructum primo viridem deinde rubrũ
tandem nigrũ et hũc fructũ diligũt ser
pẽtes colubri et bufones. ꝛ nõ talẽ fructũ

comedere bobo nō est tutū et cui ipm comedere libuerit eligere dʒ illū qui a terra magis ē eleuat᷒ ꝛ nō nimis matur᷒ q̄ integer est et intactus a muscis vel a vermibus non corrosus Tribulus aūt campestris vt di. Pli. aratro ꝛ frugibus est inimicus. viuax eni est et multū se multiplicat. ꝛ vix eradicari potest quando in aliquo radicatur agro. et ideo messeȝ cōprimit ꝛ cōfundit pedes ꝛ crura transeūtium et manus se tangentiū multum ledit. et transeūtes sepe cadere vel cespitare facit. vestes hoim dilaniat ꝛ discerpit et ouium iuxta se pascua querentiū lanā rapit. et ideo dicit̄ tribulus a tribulādo q: tribulat ꝛ ledit sibi appropinquantes

Capitulū CLXXI

De thimo

Thimus est herba valde aromatica vn̄ Uirgilius redolentqʒ thimo fragrantia mella cuius flos dicit̄ epithimū. et est flos medicinalis. habet eni virtutem melancoliam purgādi et flegma. et ideo valet cōtra quartanam ꝛ alias melancolicas passiones.

Capitu CLXXII

De thimiamate

Thimiama est quedam confectio pciosissima ex onica ꝛ stacte galbano et thure pparata sicut dicitur Exo. xxx. et est dicta a thimo flore odorifero q: olet suauiter sicut thim᷒ sicut dicit Ysi. li. iiij. vbi tractat de odoribus. talis autem cōfectio in vsus hominum non debuit fieri q: dominus offerre in templo supra altare thimiamatio hāc precepit. et ideo in ecclesia non decȝ spōsus et sponsa thurificari odore thuris. Unde etiā est q allato thure benedictio super altare. si descendat thuribulum ad chorum aliud thus sine benedictione apponendum est et offerendū hoibus.

Capitu CLXXIII

De thure

Thus est nomen arboris et etiā gummi inde emanantis. vnde Pli. li. xvij. dicit. thus est arbor arabie immensa atqȝ ramosa leuissime corticis ad aceris quantitatem. succum aromaticum et album modo amigdale generans et effundens et masticatione in puluerem resolutum est intus pigue et igni appositum facile ardens. et appellatur apud nos mascul᷒ eo q natura sit rotundum ad modum testiculorum. reliquum vero est planum et plene scabiosum. et est masculo minus bonum adulteratur autem admixtum resine albe siue gūmi sed sua cognoscit ur ꝓpria qualitate. nam thus igni appositum ardescit. resina vero fumescit. gummi autem calefactum resoluitur et liquescit. Arbor autem vnde fluit thus dicitur libanus. et ei᷒ gūma a naturalibus ac medicis olibanum nuncupatur a monte arabie sic vocato sed a libano arbore fluens olibanum libanus nuncupatur. vt dicit Ysidor᷒ Et dicit glo. super Eccl. xxiiij. super illum locum, Ego quasi libanus non incisus ꝛc. Libanus vt aiunt arbor est in arabia cortice et folio lauro similis fructum emittens bis in anno scilicet in vere et in autumno. sed qđ p se fluit i principio estatis melius est. quod vero in estate cortice inciso paulatiȝ exire cogit̄. in autūno vero nec ita candidum est nec ita purum sed hoc quod primo adheret ramis ꝛ corticibus in estate induratur et a ramis ferro recolligitur. Thus optimuȝ est qđ album solidum et mūdum odoriferum et rotundum ad modum testiculi ac oblongum. et ideo dicitur masculinum. thus vero quod apertis corticibus in autumno vel hyemis principio effluit non est alteri simile in virtute nec etiam in colore. quia illud album est et transluciduū odoriferum valde atqȝ mundum. thus vero secundarium et rufum est tenue et scabiosum. vt supra dicit Ysidorus. Regio autem vbi crescunt thura ē montuosa et pre altitudine rupium et scopulorum quasi inuia et inaccessa. vt dicit glosa super Ecclesia. supradicta. Hec omnia dicit Plini. li. xv. ca. x. et dicit glosa q arabia est regio thura gignens saltem ei᷒dem regionis puintia maxime thurifera. et est terra ex vna pte mari ꝛ scoplis

ex altera vero montibus et rupibus vix accessa vbi thuris arbor sine cultura cre/scit et terram argillosam diligit. Dicunt autem arabes quod thus non debet recolligi nec eius arbor incidi, nisi a sacris et religiosis tempore collectionis sue cōtactu mulierū nō pollutis. et sic putatur per religionis obseruantiam merces augeri. Iterum idem ibidem ca. xvi. prima naturalis vindemia est circa canis ortum in feruentissimo estu. nam tunc eius cortex tenuissimus laxatur et prosilit inde spuma pinguis que cōcreta densatur vbi loci natura poscit hoc purissimū est et candidū. Secunda vindemia est vsus hyemē corticibus incisis rufum hoc exit nec compabile est priori. Creditur autem nouelle arboris gūmi esse candidius sed veteris efficacius et quidam putant in insulis melius gūmi. alij negant in insulis nasci. Collectū thus in camelis defertur in ciuitatem que salo/triam dicitur. porta ad hoc patente nec per aliam viam digredi licet ibique decimant deo quem inuocāt. ibique in mensura et pondere accipiunt sacerdotes. nec ante inde licet mercari nisi prius deo debita portio offeratur. candore probatur et carbone si statim ardeat et inflametur. si dentem non recipit sed statim frangitur vel redigitur in puluerem vel in micam. Huiusque Pli. secundum Dyasco. vero et Plate. Thus est gūmi cuiusdam arboris in alexandria. et dicitur olibanum alexandrinū. quod est purius et melius. aliud inuenitur iuxta damascum. et dicitur damascenū et non est ita bonū nec ita purum sicut primū. Est autem calidum et siccum. multū aromaticū; multum pingue et glutinosum virtutem habet cōfortandi ex aromaticitate sua cōsolidandi et cōstringendi et cōglutinandi ex gūmositate sua. potenter stringit lacrimas et fluxum humorum descendentiū de capite. precipue quando fluunt per venas exteriores faciei si circa tempora eius ponatur cū vino allo et cum albugine oui emplastretur sic etiam sedat dolorem dentiū et gingiuarum. masticatum thus prohibet fluxū humorū a capite ad membra spiritualia ad pectus videlicet et pulmonem. cōtra indigestionem et acidam eructuatiōem multū valet vinum in quo fuerit thus decoctum. matricem cōfortat et mūdificat et cōceptum iuuat fumus eius mixtus puluis eius cum aceto graciliat et attenuat mamillas turgidas puellarum. cōquassationibus cum pice subuenit. dolorem auritum mitigat. mixtum cū vino tumoribus intestinorum subuenit si cum vino bibatur Huiusque Dyasc. et Plate. Dicitur autem thus secundum Isi. a theos quod est deus. quia in deorum sacrificijs adoletur. et secundum hoc habet aspiratiōem vel dicitur a tundo dis. quia habile ad tundendū et sepe tunditur. et quanto plus tunditur tanto plus redolet et facilius inflamatur. et tūc caret aspiratione. ex thure incenso procedit aromaticus fumus ad modum virgule. et est inferius gracilis multum mobilis multis circūuolutionibus anfractuosus. et se ad partes oppositas motu leuissimo circūuoluens. versus superiora se dilatans immutans aera et obumbrans odoris sui fragrantia fetores cadauerum auferens. ad cerebrū directe penetrans spiritum animalem confortat et recreat per cerebri ventriculos se diffūdēs

Capitu CLXXIIII

De vimine

Vimen vīminis dicitur virga mollis. et dicitur vimen eo quod habeat vim multam viroris. nam eius natura est talis vt etiam arefactū si in aqua abluatur iterum reuirescat. et di. Isido. li. xvij. ex viminibus fiunt necessaria vitibus vinciendis et doleis religandis liganine. vt patet supra eodem in littera s. querere de salice.

Capitulū CLXXV

De virga

Virga proprie est que de ramis nascitur. et dicitur a virtute eo quod in se vim multam habeat. et dicitur a virore. nam virtus que latitat in radice se prodit in virore virge. Et dicitur virga quasi vi regens. virga enim vtuntur magi ad placandos serpentes et ideirco in virga sustinent hos alligatos. virga etiā vtūtur philosophi reges et magistri. vt di. Isi. li. xvij. virga etiam vtuntur viatores

agroꝝ et areatum seu pratoꝝ dimēsores legati ⁊ nuncij ac pastores. Uirga siquidem ex triplici cōponitur substātia scʒ ex cortice ligno ⁊ medulla. mediāte medulla nutritur ⁊ vegetatur. mediāte ligno erigitur ⁊ sustentat᷑. corticis vero bn̄ficio tegit᷑. et ab exterioris aeris iniuria defēsatur. Nam vt di. cōmentator supra lib. de plantis. Corticem habet ꝓ pelle arbor lignū ꝓ osse. medullam in loco vene. Nā calor naturalis exn̄s potissime in medulla virge mediante ramo a quo pullulat humorem attrahit a stipite ⁊ radice ⁊ quod grossius ⁊ terrestrius est in attracto humore transmutat᷑ in lignū et in corticem qđ vero aquosius est cōuertit in frondium multitudinē. ⁊ qđ vnctuosius est et purius transmutat ad virge sup̄ficiē; vt inde ꝓducat florem vt tandem fructū generet atqʒ semen. Nascit᷑ aūt taʒ flos q̄ꝫ fructus de substātia virge sine ipius corruptione ⁊ aliqua violatione. nam flos i sensibilit᷑ d' vga egrediēs ⁊ erūpēs vgā nō violat nec deflorat. sed fecūdat eam potitius ac ꝑficit et decorat. virga itaqʒ non ꝑcipit fecūdatiōis gratiaʒ nec potētiam generādi ex cōmixtione semīs sicut aīantia sed ex rore celesti p̄ter et calore solis Uirga aūt ex quo ascēdit sursum semper tendit ⁊ suam summitatem v'sus celum erigit quousqʒ ꝑueniat ad ꝑfectū incrementū. et est media inter ramū ⁊ stipitē seu radicem a qua cōcipit fructum. ⁊ inter fructū quē ꝓducit ex substātie sue teneritudine flexibilis est valde ⁊ de facili inclinabilis in q̄uis ꝑtem. Item virga extrinsecus est arida ⁊ sicca ⁊ aspera ⁊ nodosa sed interius mollis est in medulla. et sub cortice humorosa. q̄to aūt virga plus crescit tanto a terra plus recedit. ⁊ q̄to sursum altius sustollit᷑ tanto i ei' acumine gracilior ⁊ acutior inuenit᷑ Itē virga ex se debet esse erecta. sed q̄n est nouella si casu aliquo ad terram incuruet᷑ difficile est vt indurata in illa curuitate ad rectitudinem reuocet᷑. imo sepe facilius frangit᷑ q̄ rectificet᷑. q̄n vero virga inuenitur curua in igne ponit᷑ ⁊ ꝑ calorem eius rigorem ⁊ duriciem resoluētē ⁊ remollientem ad formam rectitudinis facilius reducitur. Item virga canibus ē odiosa et paruulis quia virga eoꝝ insolētia coercetur.

Capitu. CLXXVI

De virgulto

Virgultum a virga est dictū ſm Hug. est enī locus vbi multitudo crescit virgarū. ſm aūt Isi. li. xvij. virgultū est ramus q̄ de robore ipsius arboris pullulat. Sed vga dr̄ q̄ de ramis oritur ⁊ ꝓcedit. Uirgultū aūt sine cōmixtione seminū ꝓcedit. In hyeme vilescit. in vere vero placet. qr tunc virescit ⁊ florescit ꝑcisum rursum pullulat et reuiuiscit a terra in suo ortu elongatur. et q̄to plus crescit tanto plus v'sus celum eleuat᷑. Aliq̄n dicit᷑ virgultū viridariū vel virectū locus scʒ viridis et amenus. plantis ⁊ herbis virentibus cōsit' sicut supra de orto ptʒ. q̄re in lr̄a O.

Capitu CLXXVII

De vite

Vitis dicit᷑ a vinciendo qr vincitur ⁊ ligatur. ſm Isi. aūt vitis est dicta. eo q vim habeat citius radicandi. vel iđ di. sunt vites eo q vim habeant vt inuicem vittis se innectāt vicinisqʒ arboribus reptando religentur. Est enī eaꝝ natura flexibilis quasi scilicet brachijs quibusdam quicquid cōprehenderint vi teneant ⁊ constringant ⁊ illa ligamina quibus arbores vel palos capiunt. capreoli dicuntur sic dicti eo q arbores capiunt vel mutuo se ꝯnectūt quorum adminiculo freti palmites ventos sustinent et turbines ne frangant᷑. Dicuntur etiam corimbi. qr sunt sicut anuli quibus ꝓxima queqʒ ligant ne longi' laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipētur et sine periculo fructus suos sustineant. Uitibus autem ista maxime cōueniunt oblaqueatio. Oblaqueāi aūt ē terram circa radicem aperire ⁊ velut lac' efficere vt radix humore abundantius humectetur et caloris solaris radio facili' penetretur. Item conuenit eis putatio ⁊ est putare virgam ex vite superuacuā resecare. cuius flagellum luxuriat. Itē eis

conuenit ꝓpaginatio. et est ꝓpaginare fla
gellum vitis supsternere et quasi porro
pangere et hinc ꝓpagines dicunt̄ prime
scilicet vitis extensiones Item eis con
uenit fossio. et est fodere terram moue/
re fossorio vel ligone. vt radices ⁊ herbe su
perflue amoueant̄ ⁊ sic vites melius fo/
ueantur. Item eis cōuenit pastinatio
pastinare aūt est paxillare. i. palos fige/
re circa vites vt sustentent̄. vt di. Papi.
et dicit̄ a pango gis. xi. qđ idem est ꝙ pa
los figere vel plantare. vt dicit idē ſm
Isi. autem pastinare ē fimo vel terro pin/
gui vitem pascere vel nutrire vt ampliꝰ
fructificet. Item eis cōuenit pampina/
tio. est autem pampinare pampinos. i.
folia supflua de vite amouere vt vue li/
berius aerem purum capiant ⁊ folijs nō
obumbrate citius maturescāt. pampini
autem vt dicit Isi. sunt folia quoꝝ subsi
dio fructus vitis ab ardore ⁊ frigore de/
fensatur ⁊ aduersus omnem iniuriam ꝓ/
munitur. qui pampini vt di. Isi. iō sunt
intercisi vt solaris radius ad maturita/
tem fructus facilius admittat̄. ⁊ sunt di
cti pampini. eo ꝙ de palmite pendeant.
vt dicit idem li. xvij. Item eis conuenit
vindemiatio. et est vindemiare de vite
vuas demere qđ fit qn̄ fructus vinee ꝓ/
cidunt̄ ⁊ recolligitur. De vitibus autē
di. Pli. li. xvij. c. xxij. Vitis qn̄ pscidit̄ tpe
congruo ⁊ modo debito. ex pscisione vi/
tes recipit ⁊ cōcipit materiam ex q̄ fru/
ctus vel flores in posterum pariunt̄. nisi
enim pcisione castigaret̄ supfluoꝝ tota ⁊
infecūda ⁊ sterilis redderet̄. nihil enim
auidius nascitur. et ideo nisi vires ad pa
riendum seruentur non est paritura fru
ctus. In vite autem est natura vt ma/
lit parere ꝙ viuere. ⁊ iō quicquid de ma
teria supflua a vite demit̄ fructui accedit
vites vero putationis tpe quāto citiꝰ pu/
tantur tanto plus effundunt de materia
et quāto serius tanto ferunt fructū vberi
orem. ita tamen ꝙ putatio tempus debi
tum non excedat. vnde vites graciles ⁊
tenues citius oportet putare. validas au
tem nouissime. Debet aūt precisio fieri
oblique inter duas gemmas. ita vt ī p/
te opposita gemme pcisionis fiat vulnus

Ideo autem debet fieri oblique et nō di
recte vt cito descendant ⁊ defluant gutu
le pluuiales per quarum frequentiam ⁊
pmanentiam super planam inscisuram
vitis summitas lederetur. et quāto vitis
est gracilior et macrior tanto plus est de
ea putandū. quando autem pampinati
one indiget non debet remoueri foliū qđ
est circa vuam nisi vinea sit nouella. sed
potius alia que magis sunt remota. hoc
eni vuam supplantaret. Quicquid vero
erumpit ⁊ pullulat alias ꝙ ab oculis si
ue gemmis spurium et inutile iudicat̄ ⁊
statim est rūpendū. Item idem capitulo
xxiiij. Vitibus accidit morbus specialis
scilꝫ quando germina nimis tempestiue
auferunt̄ aut qn̄ in supinum inciduntur
aut qn̄ noxio rore vel ymbre florationis
tempe perfundunt̄. aut quando nouella
germina pruina aut frigore decoquūtur
aut quando ab imperitis cultoribus aut
circūfossoribus radices vulnere iniurio
so ledunt̄ et qn̄ desquamant̄. i. a suo cor/
tice totaliter spoliātur. Inter omnia aūt
maxime ledit̄ qn̄ fortis ymber pcutit pal
mitem florescentem qꝛ simul defluit ipe
fructus. Ex aere autem corrupto et ro/
re vel ymbre noxio crescunt quidam ver
mes vt eruce ⁊ testitudines vitis germi
na et folia depascentes. et eam sic depa/
stam facile derelinquunt. nascitur autē
hoc malum in tempe nimis humido at
ꝙ lento. Accidit etiam eis alius morbus
quem araneum vocant vinitores. qꝛ ex
flatu venti noxio ⁊ ymbre corrupto gene
rantur quedam tele quasi aranearum qꝰ
bus obuoluuntur fructus et consumun
tur ⁊ aduruntur. Ledit etiam vitem ra/
phanus odit etiam et caulem et omne
olus. odit etiam ⁊ corulum. vnde quādo
talia vitibus sunt vicina tristes et egre
efficiuntur. Nitrum quidem ⁊ alumen ⁊
aqua marina ⁊ fabe ac vicie putamina vl
tima et maxime interimentia vitiū sūt
venena. Hucusqꝫ Plinius li. xiiij. ca. ij.
Dicit idem vt apud priscos vites inter
magnas arbores numerabant̄. In aliqꝰ
bus eni partibus sunt vites ita magne
vt ex earum truncis statue fiant et colū
ne. vt ptꝫ in simulacro iouis in vrbe po/

pulonia. Sup tectum etiaz templi ephe sie diane vna vite antiquitus scandebatur. Columne quoqz de talibus vitibus facte diutissime pmanent incorrupte In paucis eni lignis natura eternior est qz in vite nullo fine crescunt. et circa domos et villas circunduci possunt. leuant etiaz in multis ptibus ad vlmi vel populi arboris summitates et eoz rami quasi marita li affectu suis brachijs se conectunt. Arbor est vtilis et medicinalis tam in folijs qz in fructu et emittit et reddit liquorem succis oim arboz meliorem. qn pscinditur lacrimam emittit purissimam. et illa lacrima vtiliter collirijs adhibetur. p illi9 lacrime emulsionem depuratur eius subalis humor in radice. vnde fructus postea surgit dulcior et purior ex ipa vite.

Folia vitis sunt lata interius plana viridia et mollia. exterius autem vallicula ta et villosa in extremitate. lateribus intercisa et acuta multu obumbrantia quorum vmbra estuantibus et quiescere cupientibus est iocunda. et sunt multum medicinalia. Na vlnera mundat et munda sanat et aq decocta refrigerat. calore febrilem mitigant. estuatioem et tumorez stomachi cathaplasmata mire sedat. pgna' tem adiuuant. somnu puocat. et cerebru recreat et cofortat. ei9 lacrima potata sepe calculos frangit vt di. Dyasc. visuz acuit. lippitudinem oculoz tollit. morsibus venenatis et vexationibus succurrit ventrem sistit. cinis etiam eius valet ad pdicta qui succo ruthe et oleo admixt9 tumorem splenis spargit. vt di. idem Pli. li. xxiij. ca. i. vbi dicit folia vitium dolores capitis amputat. inflatioes sedant cum farina ordei calidam arteticam curant dissentericos valde iuuat si eorum succu bibat patientes lacrima eius cuz oleo sup locu pilosum illita modo psilotri. pilos amputat et hoc facit maxime lacrima qua ramus vitis viridis emittit et resudat. verrucas tollit. cortex vitiu et folia arida vulnerum sanguinem sedat ipsumqz vulnus coglutinat et sanat. cinis vitium mox fistula purgat et curat. neruoz dolores et contractiones mitigant. scorpionum et canum plagas cum oleo sanant citius. cinis corticis per se pilos ablatos restaurat et multiplicat. Huc usqz Plinius.

Capi. CLXXVIII

De vite agresti

Vitis agrestis est labrusca sic dicta. qz in terre marginibus crescit. a labro enim dicitur labrusca scz ab extremitate terre vbi nascitur sicut dicit Isi. li. xvij. Est autem similis viti vinifere in folijs sed non in fructu. nam fructum facit modicum aut nulluz et si quem fecerit ille durus est et stiptic9 et amarus. Vitis vinifera degenerat sepe in labruscam quado no colitur nec putatur. et econuerso de labrusca fit vitis vinifera per culturam debitam et tonsura: vt dicit Plini. et qzuis labrusca non sit quo ad cibu vtilis. e tn vtilis quo ad medicinam: nam eius radix elixa in aqua pluuiali et mixto vino ydropicos curat omnes maculas tollit. tussim compescit. puluis radicis eius cotra defectum stomachi mire subuenit vt di. Dyasc. Pli. autem lib. xxiij. ca. ij. dicit sic. Labrusca grece ampeloe sargie appellatur. Spissis folijs vinoso cortice fert vuas rubentes modo cocci quarum succo mulieres cutem faciei purgant. et ille vue cu folijs ei succo trite vtiliter apponuntur. vitijs coxarum et lumboz trite cum aceto scabiem hominis et quadrupedum curat. huc usqz plinius.

Capitu. CLXXIX

De vitulamine

Vitulamen a vite dicit illa planta bastarda siue spuria et infructuosa que nascitur a radice vitis siue alias. non pcedens ex ipis gemmis et tales plante degeneres sunt et innaturales. et ideo non fructificant. sz vitem onerant et grauant et fructum impediunt ac retardant. nam humorem attrahunt a radice qui deberet trasferri ad fructum nutriendum et augmentandu et ideo debent citius extirpari ne diuti9 crescentes diminuant fructum vitis. et ideo tales plante adulterine dicunt spu

ria vitulamina. i. degenerantia et nō na/
turalia. vt habetur li. Sap. ca. iiij. et est
hec littera rabani et antiquoꝝ. cuius Au
gust. in li. de doctrina xpiana dicat. quod me
lius dicerent adulterine plantationes
quod quidem verum est quo ad simplicium
intellectū. vera tamen littera est et bona
quo ad intelligentes scilicet spuria vitu
lamina.

Capitu. CLXXX

De vinea

Vinea vt dicit Papias. est loc⁹
vbi plantantur vites. vñ et vine/
tum vocamus locū vbi consita ē
multitudo vitium. Vinea diligenter sex
colitur et ab omnibus superfluis expurga
tur et a cultoribus sepe visitatur. et ne le
datur a bestijs macerijs et sepibus circū/
datur et ne diripiantur fructus ei⁹ custos
in ea super speculam ordinatur. in hyeme
sine custodia relinquitur. sed in autum
no a multis frequentatur. in hyeme valde
pallet. in vere et in estate viret. floret ac
redolet. sed in autumno fructu gaudet.
odor florentis vinee omni venenoso con
trariatur. et ideo ipsa florente fugiunt colu/
bri et bufones sustinere eius fragrantiā
nō valentes. virore et amenitate dele/
ctat visū fragrātia et aromaticitate afficit
olfactum. saporis suauitate reficit gustū
folioꝝ lenitate demulcet tactum. aerē di
ligit purum serenum. vt di. Pli. et min⁹
diligit tempus nubilosum. terram diligit
calidam et siccam mediocriter pinguem
ac dulcem. nam quā terra est nimis pin/
guis vel nimis humida luxuriat in ramos
et in folia. et paucos habet fructus. quā
do vero terra est arenosa et nimis macra
cito deficit et arescit cū nō inueniat suffi/
cientis fundamentū seu nutrimentū. simi
liter si fuerit in terra amara vel salsugi/
nosa corrumpitur radix eius malicioso hu/
more radicis substantiam subintrante. et ideo
diligit terram dulcem et in suis qualita
tibus temperatam et ideo montes alti soli bene
expositi sunt optima loca ad vineā. quia in
eis est humor dulcis et calor fortis. et quan/
to vinea soli magis est exposita. tanto
fructus reddit dulciores. Primo autem
est fructus viridis durus stipticus et a
cetosus. deinde per decoctiōem solis dulcis
efficitur et deliciosus. sub folijs enim ipsi⁹
vinee latitant vulpes vues vinee corro
dentes auide et deuastantes. et maxime
vbi custodes sunt negligentes. nec prodest
quod aliqui minus sapientes ponūt et clau
dunt vulpium aduersarios. i. canes intra
vitium maceries siue sepes. nam plus de
molliuntur et destruunt vuas vinee sic in
clusi pauci canes quam furtiue facerent plu
res vulpes. vt di. Isi. et ideo sapiētes vi
nitores summa studenti diligētia ne sub
intrent porci seu canes domestici seu vul
pes. a muscarū autem et vermium corro
sione non potest seruari vinea nisi per ipsi
us manum. quia omnia in sua continet
potestate. vt di. Isido. et saluat magnifi
ce vniuersa.

Capitu CLXXXI

De vua

Vua ab humeo mes. dicitur. et est
dicta quasi humida. eo quod intrin/
secus humoris est plena. vt di.
Isi. li. xvij. Ex tribus autem componitur
vua. s. ex folliculis glarea et arillis. folli/
culi dicitur vinatia siue tece in quibus
glarea cōtinetur. et est glarea succus siue
humor pinguis ipsius vue. Arilli autem
dicuntur paruula grana que sunt in race/
mo. et dicitur alio noie acini ab aceo es.
et debet dici hic acinus ni. sicut patet in
maiori volumine prisciani. vbi dicitur il/
lud verbū paulini. Exprimit humentes
acinos succumque liquentem. aliqui tamē
dicunt hoc acinū. Vua enim est generale
nomen ad botros et racemos. nam vua
proprie est multoꝝ granoꝝ coadunatio. ra/
cemus autem dicitur vnum granū. Bo/
trus autem vuarum congeries vel cōgre
gatio que gallice dicitur moissine. secū/
dū autem Papi. et Isi. Racemus est bo
trionis pars siue ramusculus cū vuis pre
cisis. vnde a ramo dicitur racem⁹. secundum Isi.
Vua autem a multis dicitur suburbane
eo quod in vrbibus venduntur ad comedendū
comedant enim eas et species et iocundi/
tas saporis. quarū multe sunt species. si/
cut precoque sic vocate quia cito maturescunt

et ante omnes calore solari decoquũtur
quas greci lageos dicũt. q2 festinãt ad
maturitatem sicut lepus. Item sũt pur
puree a calore purpureo sic vocate. Itẽ
sunt dticiarie vel vernacie sic dicte a ma
gnitudine. sicut dactili a lõgitudine. Itẽ
sunt stephanite a rotũditate nũcupate.
Item sunt ceraunee sic dicte eo ꝙ rube
ant velut ignis. Sũt aũt aminee vue. s.
albe minco. i. colore rubeo nõ ꝑmixte Itẽ
sunt apiane facientes vinũ dulce. quas
nisi cito colligas pluuijs ⁊ ventis ⁊ maxi
me apibus infestanť ꝑ quarum depdati/
one; apiane sunt vocate. Itez sunt ⁊ bu/
tissate alias biturice a regione nomẽ sor
tite. turbines ⁊ pluuias ⁊ colores optĩe
sustinent et in terra macra nõ deficiunt
hmõi. et dicif esse basilica. Item sũt ar/
gite quas nisi primo tp̄e cõlligas aut in
terram cadunt aut humore cõputrescũt
Item sunt et eldolie. i. varie que neq̃
purpuree sunt neq̃ nigre ab eldo colore
sic dicte. eldum enĩ inter album ⁊ nigrũ
est mediũ. Sunt aũt multe alie differẽ/
tie vuarũ q̃ que dicta sunt. que differũt
ab inuicem in sapore ⁊ calore in magni/
tudine ⁊ vtute. sed he sunt magis famo/
se vt di. Isi. li. xiiij. ꝯm ysa. do in diet.
Color vuarũ quadruplicitet variatur.
Sunt enĩ vue oĩno albe. clare ⁊ aquose.
modicũ carnis habentes cortices subti/
les. ossa exigua. Sunt iterũ vue omnio
nigre grosse carnis. ꝑui humoris ⁊ corti/
cis. ⁊ ossiũ magnoꝝ. Sunt ⁊ citrine q̃ ma
gis ꝑticipant cũ albedine q̃ cũ nigredie
Sunt insup rufe que magis accedũt ad
nigredinem q̃ ad albedinem. Albe leuiter
nutriũt facile digerunť. venas penetrãt
et vrinam ꝓuocant. Nigre sunt dure di
gestionis. tamen stomachũ plus cõfor/
tant. etiam plus nutriunt qñ bene dige/
runtur. Citrine autem et rufe sunt me/
die in potentia. ⁊ sicut dicit idẽ ysa. q̃to
vue sunt maturiores tanto sunt lauda/
biliores ⁊ ad nutriendũ ⁊ generandum
bonum sanguinem meliores. Vue q̃ mi
nus habent carnis q̃ humoris laudabi/
liores humores generant q̃ ille q̃ sunt
pluris carnis q̃ humoris non tamẽ sunt
tanti nutrimenti.

Capi. CLXXXII

De vua immatura

Vua immatura est frigida ⁊ sic
v ca ⁊ multũ acerba. et ꝑcutit ner
uos sua frigiditate. dentiũ ⁊ ra
dices sua stipticitate intm̃ ꝙ obstupescũt
et videnť q̃dammõ congelari. Virtutez
autem habet cõstringendi et colericũ vo
mitum reprimendi ⁊ calorem epatis ex
tinguendi sitim auferendi. acumen cole
re mitigandi. humores grossos in ocu/
lis in palpebris desiccandi. et pruritum
oculorum et asperitatem abstergendi vt
dicit ysa.

Capi. CLXXXIII

De vuapassa

Vuapassa multis modis fit. Ali
v qñ enĩ torquetur illud ꝑ qd̃ vua
dependeta a vite ita ꝙ non pos/
sit humidũ vlterius ad vuam ascendere
et sic ꝑmittif a sole ꝑ dies aliquos desic/
cari. et hoc dicitur vuapassa. ꝓpter calorẽ
solis quem patitur. et hec est optima ad
comedendũ. Aliqñ racemi inuoluũť in
pampinis vitis et colligantur folia sic
ne racemi dispergantur. et postq̃ panis
est extractus de clibano qñ calor est tem/
patus imponunť ibi racemi inuoluti et
exiccantur. Simili mõ dicunť iste vua/
passe. q2 quandam violentiam a calore
clibani patiunť. simili mõ qñq̃ in fuma
rio fit vnapassa. vt dicit alexander neq̃
Dant vuaspassas clibanus fumaria fe
bus. De vuapassa di. ysa. in diet. Vua/
passa ꝑfecta in dulced. ne ẽ calidior ma/
xime si nigra est. nec est nimis mollifica
tiua nec nimis cõstipatiua, sed media.
malos humores tempat ⁊ mitigat, mor
sionem. maxime quando est pinguis et
carnosa et corticis est tenuis et eiꝰ ossa
siue granula sunt exigua atq̃ pauca. hu
iusmodi vuapassa cõtra dolorem pecto/
ris adiuuat. pulmonem mũdificat. tus/
sim sedat. vesicam et renes purgat. sple/
ni et epati non cõuenit si habuerint du
riciem ⁊ grossiciem. Vua autẽ passa ha/
bens acerbitatem cum quadam pontici/
tate minus est calida q̃ sit dulcis ⁊ mulꝰ

humida maxime si sit alba. et ideo parum
nutrit. calorem extinguit. ventrem cōsti
pat et constringit.

Cap. CLXXXIIII

De vino

V Inum dicit quasi in vite natū
vel a vena eo q potus eius venas
sanguine cito replet. vt di. Isi
dorus li. xx. vbi tractat de potu. Temetū
autem dicit forte vinū eo q teneat mē
tem et temeritate agere sepe facit. Dicit
et merū qn est purum et aque nō admi
xtum. dicit et bachus a libero patre qui
vocabatur bachus. et dicit fuisse prim᷒
repertor vitis. vel bachus dicit ab effectu
q2 fortitudine sua facit bibentes furere.
et in alios debachare. Laudes autē vini
nō posset ad plenū describere etiam si vi
ueret bachus ipse. Inter omnes enim li
quores et succos arbor vinū obtinet pri
cipatū. nam p oībus liquoribus vinum
moderate sumptū corpa plus confortat
corda letificat. morbos ꝛ vulnera etiā cu
at et sanat. vñ di. ysa. in v l. die. Vinū
dat bonū nutrimētū corpi. sanitatē red
dit pditam ac custodit. calorem natura
lem p oībus cibis ꝛ potibus confortat ꝛ
augmentat ppter familiaritatis cōsorti
um qd habet cū natura. vñ sanguinē pu
rissimū generat ꝛ turbidū purificat ꝛ cla
rificat. venarū ora apperit. et ad interiora
mūdificanda sua subtilitate penetrat. ꝛ
tenebrosam fumositatem tristicie indu
ctiuam illuminat atq fugat. citius cor
poris membra corroborat. ꝛ vigorem sin
gulis administrat. vini enī bonitatem ac
tio anime manifestat facit in ea tristicie
et doloris obliuionem. nec pmittit eam
sentire angustiam vel dolorem. acuit in
tellectū ꝛ facit eum docilem ad inuesti
gandam rem difficilem ꝛ subtilem. ani
mosam etiam ipsam efficit ꝛ audacem. vñ
pꝫ vini excellentia cuius vsus cōuenit
oībus hoībus. etatibus tpibus et regio
nibus si debito mō sm vires bibentis a
singulis assumat. senibus enī cōuenit q2
calor vini eo2 repugnat frigiditati. iuue
nibus cōuenit sm cibum quia in natura
similis est nature et etati iuuenū et ado
lescentibus pueris est cibus et medici
na. et eo2 calori adhuc impfecto nutrimē
tum exhibet ꝛ augmentū et ipsam humi
ditatem puerilem supfluam cōsumit et
desiccat. in frigida enī regiōe ꝛ in hyeme
vinū forte ꝛ multū purū cōuenit. I esta
te vero ꝛ in calida regione vinū purum ꝛ
multū mixtum vtile. corpus enī hume
ctat ꝛ refrigerat ppter mixturam aque q
subtilitate vini ad remotiora mēbra ꝺdu
citur valde cito. ideo antiqui vocauerūt
vinū triacam magnam. q2 inuenerūt il
lud diuturnū rerū esse iuuatiuum. calefac
enī corpa frigida etiā infrigidat calida
et humectat siccat et humida extenuat ꝛ
desiccat. sed eius calefactio ꝛ siccatio est
naturalis. humectio vero et infrigidatio
est accidentalis q2 subtilitate sua portat
aquam ad membra que necesse hñt infri
gidari ꝛ humectari. vt dicit idē. In vi
no aūt cōsiderantur ista substantia siue
liquor calor sapor atq odor. Nam scōm
subām vini attenditur subtilitas et ter
restritas siue grossicies atq mediocri
tas. vinū subaliter tenue ꝛ subtile albū
est clarū et cōuenit stomacho. q2 cito di
geritur ꝛ venas pforat. mentem non per
cutit neq ledit nec neruis nec cerebro
aliqd infert nocumentū. vinū autē ter
restre atq grossum subtile est ꝛ optimū.
stomachū enī grauat ꝛ difficile penetrat
Color autem vini est quadruplex scilꝫ
albus niger glaucus citrinus et rose᷒ si
ue rufus. album vero et nigrum vinū ce
teris est minus calidū. et album est ma
gis humidum q nigrum ppter subtilita
tem ꝛ aquositatem dñantem. nigrū vero
magis siccū est ppter grossiciem et terre
streitatem ei magis subāliter dominan
tem. vina vo mediocres colores haben
tia sunt aliis calidiora scꝫ vinū citrinū
seu aureū ꝛ vinū rufū et hoc sm q mag
ab illis extremitatibus sunt remota. et
quanto illis sunt viciniora tāto sunt mi
nus calida.

Capit. CLXXXV

De vino rubeo

V Inū rubeū valde intensum I ru
bore sicut sanguis fortissimū est.

et multum ledit caput et percutit mentem
et forte facit ebrietatem. et ideo optime in/
diget aqua commisceri. vnde si commisceatur quantum
oportet et bibatur pro ut etatibus et tempori
et regionibus ac consuetudini conuenit at
que decet multum est laudabile quia grossos dis
soluit humores, vias venarum a putredi/
ne mundificat et sanguinem purificat. ma
xime si vicinum fuerit puritati. et ideo conue
nit senibus quia eorum calorem confortat et fri
gidorum humorum dissoluit abundantiam in se
num corporibus collectorum. Vinum rubeum ne/
cesse est habere saporem ponticum siue dul
cem et liquorem inter grossum et subtile
mediocrem. et odor eius inter aromati/
cum et grauem. et tale vinum est ceteris tem
perantius ad nutriendum et mutatur facilius
in sanguinem propter similitudinem quam ha
bet cum eo in liquore in sapore et colore. vinum
dulce et mixtum rubrum iuuat ad mundificandum
vicia pectoris et pulmonis. valde enim est so
lutiuum viscosi humoris et lenitiuum et im/
mundicie abstersiuum. vini autem consideratur
odor. nam si vinum fuerit aromaticum sig/
nat suum liquorem subtilem esse et temperati
uum. omnique sordicie emundatum et optime
digestiuum. et ideo clarum generat sanguinem
atque mundum. et est cordis confortatiuum
letificatiuum et fumi grossi et obscuri et tur
bidi expulsiuum. vnde ysa. vinum inquit odo/
riferum subtilius ceteris est et leuius et di
gestibilius ac nutribilius. quia natura in eo
suam compleuisse se signat actionem. vinum
vero quod nullius est odoris siue ventosita
tis grossiciem insinuat. et ideo est illau/
dabilis nutrimenti nec clarificat sangui
nem nec etiam confortat sed generat hu
mores grossos et fumum turbidum et obscurum
vnde horribilissimum habens odorem et sapo
rem ponticum pessimum est quia infert corpori
maximum nocumentum pessimum generat san
guinem et noxium confert corpori nutrimen
tum. et maxime si vinum fuerit valde ni/
grum ad quod pertinet grossicies liquoris et
grauitas odoris et ponticitas saporis. vi/
num itaque predictis qualitatibus tempera
tum si temperate et modo debito bibatur. natu/
ram adiuuat. laudabilem sanguinem ge
nerat. saporem cibis et potibus administrat. desiderium et appetitum excitat. vitalem
naturam et naturalem stomachum con
fortat ad cibum appetendum et recipiendum
ac digerendum iuuat. virtutem expulsi/
uam ad expellendas feces excitat. sitim
sedat. passiones anime de malo in bonum
alterat et immutat. nam animam vertit ab im
pietate ad pietatem ab auaricia in lar/
gitatem. a superbia in humilitatem. de ti
more in animositatem. et vt breuiter di/
cam vinum moderate sumptum corporis et a
nime sanitas est. Huiusque Ysa. in dietis.
et Pli. li. xiiij. ca. ix. vbi dicitur vini natu/
ra est ipso hausto accendere viscera inte
rius ipso fuso infrigidare membra que ab
ipso perfunduntur. Viribus autem corporis nihil
vino vtilius est si adsit modus. nihilque
periciosius si modus in sumendo non te
neatur. vnde andronides sapientia clarus scri
psit ad alexandrum magnum cohibens intem
perantiam vini in bibendo Rex inquit me
mento te bibere sanguinem terre. nam bi
bere intemperate vinum cicuta est hominis seu ve
nenum quibus preceptis si ille obtemperasset
perfecto amicos in mulencia non interemis
set. vt di. Pli. Item mala que facit vinum
intemperate et immoderate sumptum tangit
ibidem in eodem li. ca. vi. mentem inquit mu
tat in furorem in mali impetum et obliuio
nem boni. Ebrioso siquidem inest pal/
lor in facie et gene pendule. oculorum assunt
vlcera et lippitudo. manus tremula lingua
que ligata. postera die eructuant aliter fe/
di velut de sepulcro et grauissime sentiun
tur in capite punctiones. amaricat stu/
men. s. palati summitatem amicabilis. in
colere que incenditur ex calido fumo vi
ni et estuans sitis torquet guttur. Nam
hec necessitas vini sequitur vt bibendi con/
suetudo auiditatem pariat bibendi. Vnde
more sanguisuge vinolenti quanto plus bi/
bunt tanto sitiunt. Ad hec verba plinij
addit ysa. dicens sic. si vinum vsque ad e/
brietatem sepe sumptum fuerit rationis
lumen extinguit. et vim brutalem excita
tat. vnde permanet corpus velut nauis in ma
ri non habens gubernaculum aut recto/
rem. et sicut milicia non habens principem
neque ducem propter quod fauet ebrius rei ab
nuende. et laudat quod in se est illaudabi
le. de sapientibus facit stultos. de leniuolis

peruersos efficit et maliginos. nam ebrie
tas est omnium vitiorũ fomes atq̃ cau/
sa. incidunt enim ebriosi in homicidia. a
dulteria et furta. et ideo volentes custo
dire familiam oportet eos a vino custo/
dire ne vinum plus bibant q̃ eorũ vtu/
ti expedit et nature.

Capit. CLXXXVI

De vino nouo

Vinum nouum qđ de lacu id est
de cuppa nouiter est sublatũ vo/
catur mustum q̃si scꝫ de torcula/
ri primo est expressum. et est sic dictum
quasi tenens mus. i. terram humefactã
siue lutum. mus enim grece terra dicit
latine. vnde et humus terra dicitur hu/
mefacta. in musto autem partes terre ꝛ
feculente partibus aqueis ꝛ aereis sunt
admixte in quas agens virtus ignea for
tissimam facit ebulitiõem. Nam ptes
ignee ꝛ aeree mouent sursum. partes ve
ro terree deorsum et ex tali ꝑturbatione
et repugnantia fortis fit ebulitio donec
vincente calore puri ab impuro fiat se/
paratio et cõpleta digestio. Inest autẽ
musto tanta vis feruoris vt vasa fortia
ex eo plena et absq̃ spiramine mox di/
rumpat. vt dicit Constan. et Greg. sup
Job. vñ ꝑspiraculi aperturam spumosa
vini immũdicia ad vasis sup̃ficiẽ vi ca
loris eiecta continue euaporat donec pu
rissimum vinũ fiat. In principio autem
q̃n mustum eliquatur valde est turbidũ
atq̃ spissum. et iđ vt di. ysa. bibitũ gros/
sum generat sanguinem et fumum terri
bilium somniorũ inductiuũ. malos gene
rat humores. rugitum facit et inflatio /
nem in intestinis. mustum enĩ nouum val
de ventosum et spumosum est ꝑpter reso
lutionem partiũ vi caloris. Unde Gal.
vinum quodamq̃ dũ est recens nõ ha/
bet vim ducendi cibum ꝑ corpus. vñ vẽ
tositatem et inflationem ac fastidiũ ge/
nerat. Q̃to plus autem durat post expssi
onem a torculari tanto plus clarificatur
et depuratur et amplius intenditur ca /
lor eius quando enĩ adhuc est mustum
ab ebulitione non quiescit nec terrestria
ad suum locum descendunt. nec aerea et
ignea suum locum sursum petunt et re/
manet adhuc indigestum. et ideo quãdo
bene est vinum defecatum et lucidum at
q̃ clarum laudabile est et amicum natu
re. quia tũc confortatur calor eius quo/
tidie tam in ardore et sapore q̃ in virtu
te melioratur. nisi forsan a corrupto ae
re vel ab aliquo corrupto vase vel casu ali/
quo corrumpatur. Nam si vas ipm con
tinens corruptum fuerit et ipsum vinũ
corruptum erit. ex aere corrupto et calo/
re vel humiditate nimis distemꝑata vi
num sepe corrumpitur. ꝛ ideo nunc ace/
scit nunc pinguescit vel totaliter compu
trescit. et tunc nature hominis est pessi/
mum et maxime inimicũ et est fugiẽdũ
simpliciter vt venenum. Vinum etiã ve/
tustissimum in calore excedit temꝑa /
mentum. et ideo saporem mutat et calo/
rem. et tale vinum suo acumine ledit ce
rebrum et ꝑcutit mentem. et sua siccita
te et caliditate inflammat substantialem
humiditatem. extinguit calorem natu/
ralem. et ideo nec nimis recẽs nec nimis
antiquum est laudabile. sed potius inter
duo extrema est mediocre scđm q̃ ab ex
tremitate noui et veteris magis est re/
motum. quia illud est maxime temꝑa
tum. Hucusq̃ ysa. in diet.

Cap. CLXXXVII

De vino condito

Vinum conditum fit artificiali/
ter ex admixtione aromatum.
tam specierum q̃ herbarum vt
pꝫ in vino saluiato. in vino rosato ꝛ ga
riophilato. et est illud vinũ cõueniens.
tam in potu q̃ in medicina virtus enim
tam specierũ q̃ herbarum immutat vi/
num. et sibi cõfert virtutem singularem ꝛ
ideo talia vina sunt salubriora et delica
tiora quãdo eis salubres species debito
modo incorꝑantur. virtus enim specierũ
conseruat vina ne de facili corrumpant.
vnde talia vina suo sapore delectant gu
stum. excitant appetitum sua aromatici/
tate confortant tam cerebrum q̃ stoma

cbum mūdificant etiam sanguinem ꝛ pe netrant ad interiora tam venarū q̄ mē broꝝ. vt dicit ysa.

Cap. CLXXXVIII

De vino acetoso

Vinum primo dulce et etiam tē peratum, in sapore per solis vel aeris decoctionem et longam ebulitionem corrumpitur et in acetositatem conuertitur quando non habet vim qua custodiatur vt dicit ysa. in dictis in capi. de aceto. Nam per accidentalem calorem virtutem caloris naturalis excedentem extenuantem et vincentem subtiliatur substantia liquoris per caloris accidentalis ebulitionem et extinguitur calor naturalis. vnde vinum qδ primo erat substantialiter vel naturaliter calidum per corrupentem calorem efficitur essentialiter frigidum et conuertitur in acetum. magis autem siccum est q̄ sit frigidum. moderate enim infrigidat sc; in primo gradu. sed fortiter desiccat. quia in tertio gradu. vt dicit idem: vnde ꝓpter subtilitatem sue substantie et frigiditatis debilitatem perforat de facili corpus et penetrat ad loca que valde sūt remota. vnde nullus alius liquor aceto sus vt maligranati et similium hab; vi penetrandi ad loca tam ꝓfunda. quia talis liquor in locis vicinis operatur efficacius q̄ in remotis. vnde qui vult infrigidare calorem stomachi aut alia sibi vicina membra vtilius vtitur granatoꝝ succo q̄ aceto. sed ad loca remota infrigidāda vtilius est acetum q̄ succus granatorum vel agresta. habet enim vim viuacē qua dirigitur ad longinqua. Idcirco est dissolutiuum et extenuatiuum et incisiuum. et ideo sanguinem et lac coagulatum calefactum in stomacho dissoluit si bibatur. Est etiam acetum. vt di. ide; stomachi confortatiuum. appetitus excitatiuum et augmentiuum et maloꝝ omnium ad stomachum descendentium potenter repressiuum Est etiam contra venena et venenosa mortem inferētia. vt est ipsum opium iusquiamū et euforbium iuuatiuum. Hucusq; Ysa. ſm Plinium vero et Dyasco. acetum forte positum super ferrum. vel frigidam humum more bulit. fluxum ventris et sanguinis sistit. si inuenit ventrem plenum soluit. si vacuum ipsum stringit. letargicis et freneticis subuenit vulnera recentia mundificat et abluit et ipa intumescere non ꝑmittit fetorem oris et gingiuarum abluit et abstergit. neruos dentium percutit et ipos edentes ꝛ stupidos citu facit. vomitum et nauseam reprimit et compescit gargarizatum. auribus surdis subuenit et vias auditus aperit. oculoꝝ aciem exacuit. corrodit metalla. ꝛ ex eis diuersi colores gignuntur vt cerusa ex plūbo: es viride ex cupro. lazurium ex argēto. ouum in aceto diuersum ꝑ plures dies mollificatur in testa. et eam ad modū pellicule mollem facit. Fex aceti valet contra morsus serpentis cornuti qui dicitur cerastes. similiter contra morsus rabidi canis et cocodrilli. Hucusq; plinius li. xxiij. ca. i.

Capi. CLXXXIX

De vinatio.

Vinacium et vinatium dicitur posterius vinum quod compressis vuis vltimo eliquatur. ꝛ est quasi fex totius vini. Uinacia dicuntur pellicule et acini que remanent expresso vino et post collectionem vini extra proijciuntur. Unde dicitur in Grecis. Pelles vuarum vinacia dic fore tātū. Et dicas acinum quod in vua cernis acutum Uinacia vero libenter comedūt sues q̄uis modicum aut nullum prebeant eis nutrimentum nam plus inflant q̄ nutriant.

Capitulū CXC

De vinaria

Ex vinaria vinarie dicitur cellarium vel locus vbi vinū occultatur ꝛ reponit vnde quanto locus ille frigidior ē et siccior, tāto ē apti

or ad vina in doliis reposita cõseruãda ꝛ
iõ excauanť loca lapidosa ꝛ subterranea
vt in eis vina meli᷒ cõseruenť a corrupti
one calidi aeris ne acescant vel alio mo
do corrumpantur.

Capitulum CXCI

De viola

Viola ppter violentiaꝫ odoris sic est nominata. vt dicit Isidorus Cuius tres sunt species scꝫ purpurea alba ꝛ mellina. sed omnium folia nature frigide sunt ꝛ aquose. ꝛ ideo solutiue. vnde viole cum melle et aqua decocte soluunt ventrem. similiter si cum zucara macerentur et in vase vitreo diu soli exponantur. Aluum lauant. inflationē mitigant. calorem febrilem alterant. sitim sedant. semen earum partum mulierum eiicit et excludit. lumbricos occidit calefactioni epatis subuenit. herba quidem modica est viola in substantia q̃ recens est melior q̃ꝫ antiqua. cuius flos maximi est odoris. vnde odor eius cerebri calorem mitigat et spiritus animales recreat et confortat. sompnum puocat. quia cerebrum refrigerat temperat et humectat. quanto flos eius est vͦtuosior tanto plus infectius caput deprimit et inclinat Item flores vernales prius oriũtur ꝛ se citius manifestant. paruitatem eius in substantia magnitudo odoris pariter ꝛ virtutis nobiliter recompensat. vt dicit Dyasco.

Capitulũ CXCII

De vlmo

Ulmus nomen accepit. eo q̄ in locis vliginosis et humidis melius pficit. nam in montanis et asperis minus leta est. vt dicit Isido. li. xvij. radices in terra pfundius figit ꝛ de pfundis terre visceribus ad nutrimentum ramorꝫ ꝛ frondium humorem sugit ramos multos et nodosos ex se mittit ꝛ foliorꝫ suorum densitate vmbram viatoribus gratam facit. Est autem arbor sterilis etenim inter glandiferas a Pli. cõputatur. flores habet subalbidos et odoriferos ad modum tilie ꝛ quedam grana vt tilie. Sed ille fruct᷒ est inutilis. ei᷒ flores frequentant apes ex eis mellis dulcedinem colligentes. et q̃uis quasi sterilis sit in se tamen vtilis est viti fructifere cuius fructus et palmites sursũ erigit et sustentat. corticem habet durũ et rugosum. sed lignum molle interi᷒ lenissimum ad sculpendum valde aptum sicut tilie. vt dicit Isi.

Capitulũ CXCIII

De vrtica

Urtica ex eo est vocata. q̄ tact᷒ eius corpus adurat. Est eñi ignee nature. vt di. Macer. feruida non modice vis illi dicitur esse. vnde nec immerito nomen sumpsisse videtur. Tacta q̄ exurat digitos vrtica tenentis. Urtica autem est triplex scilicꝫ vrens et mordens pustulas et prurigi nem etiam gignens aspera quidem habet folia et acuta et subrubea. Hastulas habet angulosas et villosas. et man᷒ tangentis vrituas. et est grauis odoris et subamari saporis. Alia ē vrtica mortua folia habens albiora. et molliora magis rotunda. et tangentis nõ exurit. florem habet nunc rubeum nunc album et valde grauis odoris pariter et saporis est. Utraqꝫ vrtica est medicinalis. nam succus eius cum vino bibitus valet contra ictericiam et contra colericam passionē cum melle curat antiquam tussim. emũdat pulmonem et ventris inflationem sedat et tumorem. folia eius cũ sale contrita vulnera sordida mundant et curãt similiter morsum canis. sanat etiam cãcros radix eius contrita cum vino et cocta in oleo. valet contra tumorem splenis. succus eius fluxum sanguinis de naribus sistit. cum mirra menstrua stringit. semen eius cum vino bibitum precipue mixtum melli et piperi mouet venerem et prouocat vrinam. herba recēs cocta ventrem mollit si comedatur. Unde dicit Plinius et precipit vrticam recētem cum primo crescit in marcio decoqꝫ re per modum oleris et comedere cõtra multas corpis passiones. vtilior tamē est in medicina q̃ꝫ in esca.

Capitu. CXCIIII

De zizania

Zizania herba quedaz est de qua Ysi. li. xvij. quaz poete infelix lolium dicunt. eo q sit inutile et infecundu. et est femini generis in singulari et neutri in plurali vt dicit idē. Nascitur autem inter triticum temporibus corruptis atq siccis. q̄diu est in herba similis est tritico et ab eo vix poterit discerni. suffocat autem ipm triticum atq ledit nisi ab eo cautius separetur. cum cautela magna est zizania qn adhuc recens est eradicanda ne ꝑpter similitudinē quā habet cum tritico. vel zizanijs parcatur vel triticum sub zizanie specie euellatur. Cautius est ergo vt qn triticū a zizanijs nō discernitur vsq ad messem vtrunq crescere ꝑmittatur. et tunc zizania p semē cognita a tritico discreta p fasciculos colligantur. et tritico quidem in horreis collecta. zizania p fasciculos cōburantur. Habet autem zizania vim acutam et quodammō venenosam inflatiuam et ventosam. et ideo inebriat et mentem ꝑuertit et caput ledit. immutat saporem panis cui admiscetur et inficit. et si in multa q̄titate comedatur valde ledit. imo qnq interimit et occidit. q̄uis aūt nociua sit interius i corpore ad edendū. vtilis tamen extrinsecus est ad medēdum. nam si cū farina ordei et puluere thuris ac croci immisceatur cōceptum adiuuat in mulieribus atq partum. mixta cum sulphure et aceto valet contra impetiginem serpiginem et pruritum. mixta cum semine lini et in vino cocta dissoluit apostema sclироticū siue durum decocta cū semine cortice et radice sanat vulnus et mundificat putrefactum. valet etiam cōtra fistulam et contra cancrum. mire prouocat menstrua et mundificat matricem et disponit ac preparat ad conceptum. vt dicit Plinius et Dyascorides.

Capitulum CXCV

De zinzibere

Zinziber est radix herbe et est calidum et humidum. vt dicitur in Plateario. et est aliud domesticū, aliud siluestre. Siluestre acutiorem habet saporem domestico et est solidius. colore nō adeo album sed facilius frangitur. valet cōtra frigidas causas pectoris et pulmonis et stomachi, dolorem et intestinorum ex inclusa ventositatem veniente mitigat et dissoluit si vinū decoctionis eius cum cimino calidum assumatur. stomachum confortat et digestionem ꝓcurat visum acuit et pannum siue telam in oculis extenuat et consumit. et hoc melius facit domesticum q̄ siluestre. quanto albius est et recentius tanto est acutius et melius per duos vel tres annos seruatur in bona efficacia. sed post arescit et a vermibus perforatur. propter hūiditatē enim suam putredini est apparatum. vt dicit ysa. vnde qui vult illud diutius reseruare oportet vt ponatur inter piper vt piperis siccitate humor zinziberis tempere. vt dicit idem

Capitu. CXCVI

De zedoario

Zedoarium est calidum et siccum. et est domesticum magis eligendum. et illud quod ē magis citrinum tenue et longum in sapore acutum non pforatū. Siluestre est subalbidum et stipticum cum acumine modico valet ad illa que zinziber. sed stomachum et corpus confortat et appetitum ꝓuocat. vt dicit Plate.

Capitu. CXCVII

De zucaro

Zucarum vel zucara fit de q̄buldam cannis et arundinibus que crescunt in stagnis iuxta nilum et illarum cannarum succus dicitur cāna mellis de q̄ fit zucarum p decoctionē sicut solet fieri sal de aqua. Canne enim pistate ponūtur in lebete et decoquuntur ad lentū ignē vsq ad spissitudinē et postq vr ex toto trāsire in spumā. sed post fcā residētia spissius et melius petit fundū. superius aūt manet qd est vacuū et spumosū et ē minus dulce et foraminosum et iter dētes h crepitat qn masticatur h cu ārescit subito

bonū aūt ecōuerso. bonū enim positū in vasis rotundis ad solem durū efficitur atq3 album. Aliud autem citrinū. et est calidius alio. et iō non debet in acutis febribus exhiberi. zucara aūt bona est tēpata in qualitatibus suis. et iō vt dicit ysa. in diet. habet virtutem colatiuam dissolutiuam extenuatiuam. et ventris absq3 villa morsura humectatiuā. et stomachi mūdificatiuam. asperitatis pectoris et pulmonis lenificatiuam. vocis clarificatiuam. tussis et raucedinis ablatiuam. humiditatis cōsumpte restauratiuam. pōticitatis et amaritudinis specierū aromaticarū temperatiuam. et iō summe vtilis est in medicina vt in electuarijs. in pulueribus in sirupis vt di. ysa. tamen aliquātulū ventrem inflat pcipue post cibū sumpta q2 omne dulce est inflatiuū de natura. de facili etiam in rubeam coleram transmutat si colericis tribuatur. sic eni acerositas acumē colere rubee reprimit et extinguit sic dulcedo quasi ei contraria coleram excitat atq3 nutrit. vt dicit ys. in eodem capitulo.

Incipit decimus octauus liber

De animalibus.

Completo tractatu de terre ornatu quo ad mineralium et vegetabiliū pprietates. quarū facit mentōnem scriptura diuina vltimo de pprietatib9 rerum sensibiliū et pcipue animalium est tractandū. et prio in generali. deinde in speciali de singulis animalibus bestijs. s. iumentis et reptilibus quoꝝ noīa in textu et in glosis inseruntur. Dicit aūt omne aīal qđ cōsistit ex carne et spiritu vite aīatū siue sit aereū vt volatilia. siue aquaticū vt natatilia. siue terrenū sicut sunt agrestia et gressibilia sc3 hoīes. reptilia. bestie et iumēta. Ponit aūt moyses tria aīantia genera. s. iumenta bestias et reptilia. vt3 in Gen. i. vt di. Basi. in exame. Iumenta sunt aīalia in vsum et adiutoriū hominū mancipata et quedam sunt deputata ad laborandum vt equi. boues. et cameli. et hmōi. quedam ad lanificiū. vt oues et huiusmodi. quedam ad vescendū vt sues et porci. Reptilia aūt sunt illa que corporis cōtractione et extensione nituntur mouentur in anterius vt vermes serpentes et colubri. et sunt tria genera sc3 trahentia ore vt vermiculi qui se ore trahunt. et sūt serpentia vt colubri qui vi costarum sese rapiūt. sunt etiam et repentia que in pedibus repunt. vt lacerte et bufones et hmōi. Bestie autem dicunt quasi vastie q2 naturā habent feritatis. nūc eni vngue seuiunt. nūc cornu nunc dente. vt apri. leones. lupi atq3 tigrides. cōmuniter tū dicuntur bestie aīalia indomestica que iumentis sunt ferociores naturaliter. sed sunt fere mentibus bestijs minores vt cerui et huiusmodi. Inest aūt cunctis aīalibus virtus motiua et sensitiua. sed fm magis et minus. nam fm puriorem sanguinem et subtiliorem. quedam sunt viuacioris sēsus et fortioris estimationis et pluris sagacitatis. hinc est q bos piger est et stabilis. asinus stolidus. equus feruens in cōcupiscentia feminarū. lupus indomitus leo audax vulpes astuta et dolosa. canis gratificus et memor amicicie. et sic de alijs. vnde bonitas vel malicia moꝝ in animalibus bonitatem vel maliciam sequitur cōplexionis vt dicit Basi. Idem etiam affirmat Aresto. in li. de animalibus dicit enim q differūt aīalia fm mores. q2 quedam sunt magne mansuetudinis vt vacca ouis. et quedam indomite feritatis vt tigris et aper agrestis. et quedā magne audacie et magnanimitatis. vt leo. et quedā magne fortitudinis et astucie et malarū opationū vt lupus. vulpes et hmōi. Et ista diuersitas accidit ex diuersitate virtutis agentis dissimiliter in diuersis. nam vt dicit idem in li. i. anīalia quedam habent sanguinem et quedā non vt apes. et omne animal rugosi corporis. sed alium habet humorem loco sanguinis. hntia aūt sanguinē sunt maioris corpis et virtutis. hinc est q quedam aīalia diligūt societatē et gregatim incedūt vt cerui et onagri et cameli. et quedā societatē fugiūt et sil' socialit habitare n possunt

sunt vt aues vncoꝝ vnguium. et bestie q̄
de preda viuūt ad hoc dicit Auicen. pꝛio
li. aīalia quedam sunt vꝛbana . quedam
agrestia ⁊ inter omnia aīalia hō nō pōt
viuere solus ⁊ grues ⁊ apes ⁊ foꝛmice cō/
municant homini in hoc. Discrepāt etiā
aīalia plurimū in nutrimento vt di. idē
quedam vescunť solis carnibus sicut leo
tigris. lupus et hmōi. quedam vescuntur
indifferenter omnibus vt canis. muri/
ceps ⁊ hmōi. quedam graminibus ⁊ fru
gibus nutriunť. vt equi cerui et hmōi. ⁊
vt dicit Arist. li. i. quedam aīalia habēt
pꝛopꝛium gustabile sicut apes quarum gu/
stabile est mel. et pauca quedam de nūe
ro dulcium sicut aranee gustabile ē mu/
sca. viuit enim de venatione muscarū . et
quedā sūt venātia alia animalia vt leopu
lus et filia. et quedam sunt accumulātia
suum nutrimentum sicut hericius ⁊ foꝛ/
mica. Causa autem quare omne aīal in
diget nutrimento. vt di. Auicen. est hu/
miditas substantie ⁊ caloꝛ dissoluens hu
miditatem et aer calidus circūstans vñ
qꝛ continua fit p caloꝛem humidi deper/
ditio necessario est beneficio nutrimen/
ti deꝑditi restauratio. et quedam q̄runt
victū suū de nocte vt aues lucifuge. et q̄/
dam de die. Dicit aūt Arest. sicut ⁊ Aui
cen. ꝙ q̄dam aīalia omni tpe sunt silue/
stria. et quedam semp domestica. vt ho/
mo mulus et capra. ⁊ quedā cito dome/
sticanť. vt elephas. De omni aūt genere
aīaliū domesticoꝝ inueniūtur agrestia si
cut siluestres. homo siluestris bos silue/
stris equus siluestris canis agrestis poꝛ/
cus. Et quedam aīalia sunt magne impe
tuositatis ⁊ bellicositatis ⁊ maxime tpe
coitus ⁊ amoꝛis. In oībus enī aīalibus
est appetitus delectationis ⁊ tūc masculi
zelant ⁊ pugnant p feminis. et quedam
aīalia ingeniant. vt sint illo tempe eoꝛū
coꝛia dura . vt poꝛci agrestes qui confri
cantes se arboꝛibus intrant lutū ⁊ desic/
cant. et ideo tunc pugnant. vt dicit Are
stote. ⁊ quedā aīalia sunt magne refrena
tionis. ⁊ quedā magne ire ⁊ tenacis mēo
rie sicut canis camelus ⁊ asinus. ⁊ q̄dam
sunt debilis memoꝛie. vt strucio ⁊ colū/
ba. et solus hō memoꝛat oblita. vt dicit
Auicen. multa tamen animalia retinēt
memoꝛiam eoꝝ que vident ⁊ addiscūt vt
di. Arest. li. i. In solis aūt hoibus ē me/
moꝛia put memoꝛia subiacet rōni. et iō
dicit Aug. li. de ciui. dei xi. Est inquit ad/
miranda q̄dam in brutis prudentia i q̄/
bus tñ nulla sit pꝓꝛie loquēdo scia . q̄daꝫ
tñ in eis silitudo scie reperitur. euidētes
enī habent solertiā in educatione fetuū
in edificatione latibuloꝝ ⁊ mansionum
in inquisitione nutrimentoꝝ. in medica
tione vulnerū. in fuga nociuoꝝ. in pꝛe/
sagio mutatōis tempoꝝ futuroꝝ. in cogni
tione ⁊ amoꝛe partuū suoꝝ. nā ceruus cer
uam diligit. ⁊ leo leenam. ⁊ vꝛsus vꝛsam
et sic de alijs. Dicit aūt Arest. ꝙ in omni
aīali est radicabile membrū qđ pꝛīcipiū
est oīm virtutū naturaliū. ⁊ spiritualiū
⁊ aīaliū. et h̄ est coꝛ vel aliquid loco eius
a cuius radice vt dicit Auicen . incipit
omnium animaliū creatio. foꝛmatio et
figuratio. foꝛmato animali bꝛuto ⁊ pfe/
cto. faciem habet reflexam ad suū mate/
riale et oꝛiginale pꝛincipiū. s. ad ipsam
terram Sola enī statura erecta est a na
ture pꝛincipio homini reseruata in quo
natura hoīs supꝛa cuncta animātia ē no
bilitata ⁊ mirabiliter sublimata vt dicit
poeta. Os homini sublime dedit celūq̄ꝫ
videre ⁊c. Propter q đ di. Basili⁹. si hō
coꝛpis voluptate fedať obediendo ven/
tris luxurijs cōparatus est iumentis in
sipientibus et silis factus est illis . Iteꝫ
dicit Basi. omnia fere terre animantia
genitali caloꝛe stimulante ad pꝓpagatio/
nem sui generis ⁊ successionē plus aīan
tur et hoc potissime accidit tempoꝛe ver/
nali quando virtus caloꝛis celestis inci
pit in animantium coꝛpoꝛibus q̄dammō
dominari. Simile dicit Aresto. et etiā
Auicen. Omne inquit aīal habens se/
men generat aīal sibi simile. ⁊ iō aīali si
valenti seruare seu saluare spēm suā i se
dedit natura membꝛū vt semen expellat
et aliud membꝛum vt semen recipiat si
cut in femina est matrix. et hoc est gene/
rale oībus aīalibus in quibꝫ est discretio
sexus. qꝛ masculus habet se p modū foꝛ/
me. femina p modū materie . ⁊ iō omne
femininū hꝫ matricē vł aliud loco matrī

in quo suscipiat fetum suum. et hoc acci-
dit diuersimode in diuersis. qꝛ alio mo
do in ouantibus ⁊ alio modo in alijs a-
nimalibus interius ꝑfecta aialia conci-
pientibus sicut de multis exemplificat
Auicen. Prefert autem Auicen. seqns
Arest. omnia aialia habentia sanguinez
non hñtibus. et dicit ꝙ illa simpliciter
sunt nobiliora ⁊ maiora in q̄ntita te ⁊ v-
tute exceptis paucis beluis aquaticis et
marinis. Et subdit ꝙ omne animal ha
bens sanguinem nobilem quattuor mo-
uetur instrumentis. qꝛ quattuor pedib.
vtꝫ in brutis. aut duabus manibus aut
duobus pedibus vtꝫ in hominib. similr̄
et duabus alis ⁊ duobus pedibus vtꝫ in
auibus pennatis. multa tamen inueni-
untur animantia plures pedes habentia
vtꝫ in cancris ⁊ erucis et in alijs similib
et plures alas. vtꝫ in papilionibus api
bus ⁊ locustis. in istis minus viget san-
guis. q̄ nature est thesaurus ꝓpt̄ qđ pl' ⁊
efficacius opantur quatuor organa i pri
mis q̄ȝ multiplicia in secūdis. ⁊ ablio-
ra sunt membra ⁊ efficaciora multū aia
lium ad opandum in parte anteriori q̄ȝ
in posteriori. qꝛ calori sanguis cordis pl'
participant et eis vicinius appropiquāt
generales aūt aialium ꝓprietates tāgit
Auicen. sic dicens. Cōmunicant autem
quedam animalia in membris vt hō et
equus in carne ⁊ in neruo Discrepāt āt
inter se in multis. primo in qualitate et
habitudine membroꝝ tam simplicuū q̄ȝ
compositoꝝ. vt testudo habet cōchas et
hericius spinas ⁊ homo nō. ⁊ equus ha-
bet caudaȝ et homo non. Iteȝ discrepāt
in quātitate vt os siue apertura oculi no
ctue est magna et aptura oculi aquile ꝑ-
ua. Item discrepant in numero. qꝛ que
dam sunt bipedalia. quedam quadrupe-
dalia et quedā multipedalia. vtꝫ in ara-
neis quarū quedā habent pedes octo et
quedam habent decem. Item in qualita
te in colore ⁊ in figura. aut in mollicie et
duricie. vt pes bouis est valde dur'. pes
vero hominis valde mollis Item discre
pant in situatione. vtꝫ in mamillis eque
et elephantis. nam māmille elephātis
sub pectore ⁊ eque sub inguine situm ha

bent. Item discrepant in actione vt ptꝫ
in naribus elephantis cū quib pugnat
et in naribus suis quibus etiā pugnat.
Item differunt in passione vtꝫ in oculis
vespertilionis que sunt valde debiles. ⁊ v-
tundinis ecōuerso sunt valde fortes vt
di. Auicen. Item differunt in animi ap
petitu. nam quedā sunt fortis appetitus
ad coitū. ⁊ q̄dam debilis vt turtur et ele-
phas et quedā appetunt cū omni specie
et quedā tm̄ cū sua. ⁊ quedam sunt semꝑ
cōtinentia vt apes. Item quedā sūt ma
gne auiditatis et voracitatis in edendo
et iō quedam venanť de nocte. vt lupi q̄
dicunť hahaha. et quedā de die vt acci-
piter ⁊ aquila. ⁊ quedam vtroqꝫ tpe. s. de
die ⁊ nocte sicut cani. Item in omni aia
li necessaria sunt diuersa mēbra sibijnui
cem subministrantia ꝓpter diuersitatez
opationū. vñ et ossa sunt necessaria vt
sint toti' corpis sustentamētū. Cartile
gines necessarie sunt ad defēsionē carnis
ab ossiū lesione. Neruu etiam necessarij
sunt ad mēbroꝝ cōiūctionez. ⁊ sensus ac
motus ꝑ mēbra deportatiōem ⁊ sunt du-
ri ad incisionē ⁊ flexibiles ꝓpter incurua
tionē. Caro fuit necessaria ꝓpter vacui i
pletionē ⁊ caloris vitalis cōseruationē.
Cor necessariū est ꝓpter principiū vite
et spirituū generatiōem. Pulmo ꝓpter
necessitatē respirandi et frigidi aeris at-
trahendi ad caloris cordis mitigationē
Stomachus ꝓpter ciboꝝ primam dige-
stionem. Epatis substātia est necessaria
ad sanguinis generatiōꝫ. Uene sunt ne
cessarie ad sanguinis ꝑ mēbra deportati
onē. Intestina fuerunt necessaria ad fe-
cis depurationē ⁊ euacuationē. Renes ⁊
genitalia ad speciei cōseruatiōem. Fel ne
cessariū est ꝓpter digestionis cōfortatio
nem. Splen ꝓpter supflui humoris me-
lancolici recollectionē. Caput cum suis
cōtentis fuit necessariū ad toti' corpis
sensificatiōem ⁊ gubernatiōem. Colluꝫ
fuit necessariū ꝓpt̄ corpis ⁊ capitis cōiū
ctionē ⁊ vocis formatiōeꝫ ⁊ ad cibi ac po
tus ad stomachū transductiōem. Pect'
necessariū est ad cordis ⁊ spiritaliū mē-
broꝝ defensionē. Brachia ⁊ man' ad o-
pationē. Latera ⁊ coste ad naturaliū mē

brorum conseruationem. Crura et pedes ad corporis supportationem et voluntariam de loco ad locum corporis motionem. Cutis est necessaria ad omnium interiorum ab extrinseco nocumento munimē. Et pili necessarij sunt ad cutis conseruationem. Ungule fuerunt necessarie ad extremitatum custoditionem. et etiam in multis animalibus ad defensionem. Ingeniata est enim natura in singulis aīantibus vt aliquid habeant munimenti cōtra lesionem. et ideo cerui habēt cornua apri culmos et leones vtuntur vnguibus p mucrone. et sic patet q in aīalibus nihil superfluum. nihil diminutum. minora aūt animalia que carent dentibus acutis et vnguibus et cornibus agilitate et mēbrorum abilitate ad fugam muniuntur. vt in leporibus et damulis et hmōi. Itē omne animal generans animal aliud. habet oculos pter talpam que oculos clausos tela. et hec tela data est ei ppter debilitatem visus. et omne animal habēs aures mouet eas preter hominem. et omne animal spirat. sed quedam p vias manifestas vt per os et per nares. et quedam p vias occultas. s. p occultos poros vt apes et musce et aīalia anulosi corporis. Et omne animal quadrupes habens sanguinē habet medullam et maxime homo multum habet de medulla respectu sui corporis. et h' sunt necessariū ppter eius multiplices operationes. Et omne aīal habēs cornua habet soleas pedis scissas, excepto aīali vnicorni qd' vnum cornu habet in fronte et vnam soleam in pede sicut equus. Et omne animal cornutum habet cornu vacuum pter ceruum et vnicornem. Et omne animal cornutum est quadrupes. habens scz cornua naturaliter. excepto serpente quodam in egipto qui cornut' inuenitur. et cerastes a multis nuncupatur et dico de animalibus cornua habentib' que sunt de natura ossis. nam testudies quedam habent cornua mollia et viscosa tamen cornua non sunt. sed potius quedam additamenta cum quibus testudines quia debilis sunt visus vias sibi querunt. et si qua occurrerint eis dura stat cornua retrahunt et inter suas conchulas se recondunt. nam suis conchulis vtuntur pro domibus et p castris. Item quedam animalia habent dentes in vtraq mandibula. et quedam inferius tantum. et que non habent dentes in superiori mandibula sunt cornuta. quia materia illa transit in cornua. Nullum aīal habens dentes recuruos siue culmos vt aper habet cornua quia materia illa trāsit in culmos. culmus enim et cornua simul non conueniunt. Et animalia deputata p de habent dentes diuisos et acutos vt melius possint intrare predam et euellere frustum vt lupi et leones. Animalia vero domestica vt vacca et domesticabilia vt elephas et camelus dentes habent eqles et continuos quasi sint vnum vt melius comedant herbam et equalius prescindant eam circa terram. Nec habet aliquod animal plures ordines dentium in ore q duos exceptis piscib' qui preter dentes maiores quos habent serratos et distantes in mandibulis habēt interius dentes qdammodo insitos. quibus vt dicit Aristo. recolligunt cibos ne aque liquiditate de ore citius diluantur vt patet in lupis aquaticis. id est lucijs et etiam in multis alijs. In india tamē dicitur esse animal mōstruosum simile corpore vrso et in crine homini et in facie. et habet caput rubeum sicut minium. os maximum et horrendum et in vtraq mandibula tres ordines dentium inuicē distinctorum. cuius extremitates sunt vt leonis. et cauda eius est similis caude scorpionis agrestis habentibus aculeum et percutit pilis suis sicut porcus agrestis suis setis. et habet vocem horribilem sicut vocem tube et est velocis cursus et comedit homines et inter omēs bestias terre nulla crudelior. nulla monstruosior inuenitur. vt dicit Auicē. et hec bestia grece vocatur baticos. vt dicit idem. Plini' autem libro. viij. capi. xxj. apud medos inquit vt scribit Thesyas est bestia perniciosissima quam manticoram vocant. habens triplicem dentium ordinem pectinatim sibi alterutrū coeuntem. auriculis et facie homini similis ē. glaucos h3 oclos et colorem sanguineū. leoni silis. cauda

scorpionis modo spicula ingerens et in-
figens ⁊ vocem habet voci hominis simi-
lem. vt si misceatur voci hoīs fistule ⁊ tu-
be videtur in cōcentibus cōuenire ⁊c. vn̄
idem est animal de quo Auicen. loquitur ⁊
Pli. Item omne aīal generans aīal ha-
bet duos renes ⁊ vesicam. sed animalia o-
uantia non habent renes vel vesicam. sup-
fluitas eni humidi in auibus transit in vn-
gues ⁊ in pennas. in natatilib' transit ī
conchulas ⁊ in squamas. et iō non indi-
gent membro supfluihumidi receptiuo
Item omne aīal habens cornu et nō ha-
bens dentes supius ruminat. ⁊ habet plu-
res ventres. vnū valde magnum ⁊ aliuȝ
minorem. vnum longum ⁊ aliū ampluȝ
Et causa quare habent multos ventres
est multiplex digestio. qz suus cibus est
siccus ⁊ nō bene masticatus in principio
ꝓpter auiditatem comedendi. ⁊ iō dȝ ite-
rum masticari. de maiori autē ventre at-
trahitur cibus ad os vt iterum mastice-
tur et sic masticatus transmittit ad secū-
dum ventrem vt ibi digeratur ⁊ sic ma-
sticare vocatur ruminare. vt dicit Aui-
cen. Item di. Auicen. li. ij. ca. i. Ego di-
co ꝙ omne animal habens sepum habet
cerebrū pingue et qđ nō habet sepū nō
habet medullam vnctuosam. Et omne
ſpirans habet pulmonem vel aliquid lo-
co pulmonis sicut piscis brāchos ꝑ quos
aquam cum aere attrahit ⁊ postea emittit
Et omne animal habens sanguinē ha-
bet cor ⁊ epar. que vero carent sanguine
carent corde. habent tamen loco cordis
aliquid in quo est sedes vite. Item om-
nia aīalia generantia habent fel. quedaȝ
occulte vt ceruus equus mulus ⁊ quedā
manifeste. solus delphinus caret felle li-
cet generet ⁊ ſpiret. Aīalia autem ouan-
tia habent fel magnū vel puum. sicut pi-
sces ⁊ serpentes. Item dicit idem ꝙ om-
ne animal habens sanguinem habet sem̄
et omne sanguinosum generans aliđ hȝ
quinqȝ sensus nisi quoddam genus mu-
ris cuius oculi sunt cooptī ⁊ habet pupil-
lam sub corio. Et vie sensuum in aliqui-
bus sunt occulte vt aures ⁊ nares in pi-
scibus qui audiūt. vtȝ qz fugiunt strepi-
tum ⁊ olfaciunt. aliter non venirent ad

rethe ꝓpē lac et carnes assas ꝓpē q̄s cācri
intrant sportulas piscatoꝝ. et ideo di. A-
rest. vt di. Auicen. ꝙ delphini ⁊ vnū ali-
ud gen' piscium ad tonitruū ⁊ alium motū
magnum et sonitum repentinū cadūt ad
fundum sicut in eis esset epilentia ⁊ tūc
capiunt ac si essent ebrij. ⁊ fugiunt a loco
ablutionis vel habitionis alteri' piscis
interfecti ⁊ fugiunt a sanguine alterius
piscis et fugiunt sordida rhetia ⁊ sportu-
las immūdas ⁊ libenter subintrant no-
uas. ⁊ animalia anulosi corpis habent a-
cutos sensus q̄uis occultos vt apes et
formice. vnde audiunt a remotis ⁊ olfa-
ciunt et in quibusdam odoribus delectā-
tur. ⁊ in quibusdam interficiūtur vt odo-
re sulphuris ⁊ combuste pellis ⁊ combu-
sti cornu cerui. vnde apes non manent ī
loco mali odoris. sed quiescunt in loco o-
dorifero. et vbi est dulcedo. vt dicit idē.
Item vt di. idem differunt aīalia in mō
vociferandi. quia quedam habent vocē
fortem et acutam. quedam debilem ⁊ re-
missam. quedam aūt valde modicaȝ siue
nullam et sola animalia habentia trache-
am arteriam ⁊ pulmonem et respirātia
dant vocem. Sed que non respirāt ali-
quando faciūt sonitū. aliquā sibilū. ⁊ aīa-
lia facientia vocem facit tonos. ⁊ aīalia
maxime vociferant ⁊ garriunt tempe co-
itus ⁊ amoris. et ꝑ ꝓprias voces se ꝯgno-
scunt et ad amplexus se inuitant. Item
idem omne aīal habens sanguinem qđ
ambulat vigilat et dormit. ⁊ omne hn̄s
palpebras claudit eas cum dormit ⁊ om-
ne animal ouans facit somnū tenuē. Itē
omne aīal indiget nutrimento sibi con-
ueniente ⁊ sue complexioni respondente
et hoc est necessarium ꝓpter indiuidui su-
stentamentum. vel ꝓpter eius augmenta-
tiōem. vel ꝓpter deꝑditoꝝ ꝑ calorem ꝑha-
bitū restaurationē. Sed in mō sumēdi
cibum est magna differentia similiter in
sumendo potum. Nam aīalia gressibilia
que sunt completi et equalis labij sugē-
do bibunt. vt homo equus vacca ⁊ mul'.
⁊c. Animalia vero que sunt inequal' la-
bij in quibus scȝ labium inferius nō ten-
det eq̄liter supiori. sed est breui' lambē-
do bibunt. vt canis cattus ⁊ hmōi. vnde

ſm diſpoſitionem labioꝝ ꝑ equalitatem
vel inequalitatem quedam ſugunt ⁊ que
dam lambunt. et iõ ingeniata eſt natura
vt canis et cetera lambẽtia teneriorẽ ac
longiorem hñant liguam ac flexibiliorẽ
vt ſit abilior ad aque cõprehẽſionẽ ⁊ ip/
ſius ad os deportionem. Multa tñ ſunt
aīalia quadrupedalia que nõ bibunt niſi
raro vt lepores ⁊ caniculi ⁊ hmõi. qꝛ taliũ
aīaliũ cibus eſt valde humidus et eius
humiditas eſt eis loco potus et ſufficit
ad cibi deportationẽ ꝑ membra ⁊ ad ca/
loris phiſici mitigationeꝫ. Cetero vero
animantia que ſunt multe caliditatis ⁊
ſiccitatis cõplexionalis vel accidẽtalis ⁊
vtunť cibo ſicco aut calido potu indigen/
ad ꝑdam. et hec eſt cã quare colũbe et ce/
teř volucres q̃ ñ ſunt rapaces ꝑde bibũt
qꝛ comedũt grana ⁊ hmõi. et eaꝝ cibo eſt
groſſus calidus atq̃ ſiccus. Aues enĩ ꝑ/
de vtunť cibo humido actualiter. et ideo
nõ bibũt niſi raro. ⁊ qñ bibũt ſignũ eſt i/
firmitatis et q̃ in eis eſt exceſſus caloꝛ
innaturalis vt di. Areſt. ⁊ Auicẽ. Item
di. etiã Auic. q̃ aīalia pui corpis magis
ſunt ingenioſa quã illa que ſunt magni
corpis. vtꝫ in araneis apibꝫ ⁊ formicis.
quoꝝ opa ſunt ita ſubtilia q̃ ad ſilia faci
enda ſenſus hoīs nõ attigit. Supplet ei
in eis natura in ſenſu ⁊ ingenio qd̃ illis
videť deficere in fortitudine ⁊ ꝟtute. vt
di. idem. Item vt di. Soli. in li. de mira
bilibꝫ mũdi circa finẽ. Omne aīal hñs
dentes ſerratos eſt guloſum ⁊ bellicoſuꝫ
vtꝫ in cane. panthera. leone. ⁊ vrſo. Et fe
mine taliũ aīaliũ filios generant incom
pletos vt canis cecos ⁊ vrſa generat fru
ſtra carnea ꝑ lineamenta nõ diſtincta q̃
cubat illa ſub aſcellis ſuis ſicut gallina
ſuꝑ oua ⁊ lãbendo paulatiꝫ format ea do
nec formã recipiant debitã ⁊ figurã. Pã
thera ſilr ⁊ leena filios pcreãt ſed non ꝑ
fecte effigiatos nec cõpletos. Itẽ omne
aīal faciẽs mltos filios primo naſcẽteꝫ
magis diligit ⁊ magis ſibi reputat natu
ralem. et iõ q̃dam aīalia deuorant fetus
ſuos ꝑter primũ ſicut quedã porce face/
re ſunt cõſuete. vt dicit idẽ. Item idẽ in
oībus aīalibꝫ faciẽtibus filios incõple/
tos cã impletiõis eſt guloſitas. qꝛ ſi expe

ctaret natura vſq̃ ad complementũ ſu/
gendo interficerent matrem ꝓpter imo/
derantiã appetitus. et iõ celer in talibuſ
eſt natura vt citius naſcantur et vt citi
us oriantur ne parientes nimis aggra/
uenť. Item q̃uis animalia taliter gene/
rata ſunt bellicoſa ⁊ ꝓpter victũ vt dicẽ
uicẽ. ſibiĳnuicem odioſa. ingeniata ẽ na/
tura remediũ ad ſpeciei ſaluatiõeꝫ vt mlť
ti filiĳ pᵃiter pariãť vt ſi forſitan mlťi pe
riant in bello ſaltem in paucis ſpẽs con
ſeruetť ⁊ ſaluetť. ⁊ iõ lupa parit multos fi/
lios ſicut ⁊ canicula ſilr ⁊ vipera dr̃. xx. fi
lios parere ſimul vt di. idẽ. ⁊ iõ cũ filij vi
pere multi ſil' viuant in ventre ex audi/
tate nutrimẽti mlťũ ſugũt ⁊ attrahũt hu
more. vñ mater tot nutrire nõ ſufficienſ
deficit et moriť antequã poſſit ad plenũ
filios ſuos ꝑducere. Item di. Areſto. et
Auicen. q̃ aīalia hñtia dentes conti/
nuos ⁊ ſotulares ſunt paucoꝝ filioꝝ. hñ/
tia vo dentes diuiſos ⁊ acutos ⁊ pedes
multe fiſſure ſunt multoꝝ filioꝝ ⁊ multi
ſpermatis. et aīalia hñtia pui corp' plu
ris generatõis ſcḋ aīalia magni corpis.
Et aīalia que pauciores ſunt generatio
nis pauciores hñt vbera et differentia
quo ad ſitũ et iõ canicula hꝫ multas mã
millas ſilr ⁊ porca que ſunt multoꝝ filio
rum. Item aīalia ſupflui coitus ⁊ conti
nui ſunt breuioris vite quã illa q̃ raro co
eunt ⁊ tpate et ꝓpter hoc eunuchi diuti'
viuũt qꝛ neruus eis ꝑſcindiť ꝑ quẽ deſcẽ
dit ſemen. Idem di. Gal. li. de ſpermate
et hmõi rõem aſſignat Auicẽ. in li. de a
nimalibus vbi di. Sperma inquit eſt d̃
ſanguine bono et plene digeſto qd̃ iam
eſt cõuertibile in membroꝝ nutrimentũ
et iõ qñ hõ eĳcit illũ humorẽ ſeminaleꝫ
multũ diſcolorať ⁊ debilitať corpus eius
magis q̃ſi q̃dragesies exiret tantus ſan
guis de corpe. qꝛ ſperma eſt res abilitata
ad tranſeũdũ in mẽbra. et iõ qñ exit au/
fertur membroꝝ nutrimentũ naturale.
et fit magna deꝑditio ſpirituũ ⁊ virtutũ
in corpe aīalis. vñ frequens coitus ⁊ im
moderatus eſt cã q̃re corpus diſſoluitur
et ſic vita ꝑ cõſequens breuiať. et iõ ele
phas diutiſſime viuit quia caſtitatem a
mat ⁊ libidini raro vacat vt di. idẽ Duc

usqꝫ Aresto. et Auicen. et Soli. Ysaac aũt in dietꝭ vniuersaliter tractat de aīa/libusꝙ put sunt humani corpis nutritiua nam quedam aīalia cõueniũt hũane cõplexioni vt agni hedi oues et porci inter domestica. cerui ⁊ capreoli īter siluestria et quedam oīno cõtrariant͛. et hoc in nimio calore vt tiri ⁊ serpentes. vel ī nimia frigiditate vt arance et scorpiones. quedam vero nature hoīs dissilia sunt. sed tamen nõ oīno repugnantia nec mortifera sicut sunt hericij lepores atqꝫ vulpes ⁊ cetera aīalia hñtia grauis odoris carnes talia eñ aīalia pessima p̄bent hũano corpori nutrimenta. Siluestria aũt aīalia sũt calidiora ⁊ licciora ⁊ macillentiora ꝙꝫ domestica. tum ꝓpter motus cõtinuitatē et ꝓpter inhabitati aeris caliditatē. tum etiam ꝓpter nutrimenti sui siccitatē ⁊ iõ carnes habent duriores ⁊ indigestibiliores qđ ptꝫ qꝛ eoꝝ carnes occise non ita cito putrescunt sicut domestice. Vñ omnia siluestria minus sunt sapida ⁊ minꝰ nutribilia ꝙꝫ domestica exceptis capreolis siluaticis qui ceteris saporosiores sꝫ laudabiliores ⁊ nutribiliores. Corpora enīꝫ eoꝝ ex motu rarificant͛ ⁊ humores subtiliant͛. ⁊ pori apeniũtur ⁊ hũores qui sunt causa grauitatis odoris dissoluunt͛ et sic saporosiores rõne motus ⁊ laboris accidentaliter efficiũtur. nam ꝑ hmōi discursus tempatur eoꝝ naturalis frigiditas. et iõ in aīalibus siluestribus magni exercicij ⁊ multi motus grauitas saporꝭ et odoris amputat͛ ⁊ tenerior efficit͛ caro aptis poris et resolutis humoribus ⁊ eoꝝ caro facilius et citius digerit͛ ⁊ mēbris incorpatur et ratione sue siccitatis naturalis tardius a membris dissoluit͛. Inter ista oīa aīalia quedam nutriũtur in locis humidis ⁊ aquosis. ⁊ eoꝝ carnes multũ sunt nutritiue ⁊ velociter digerũtur. sed cito a mēbris dissoluũtur. quedā vero pascũtur in locis siccis ⁊ montuosis et iõ eoꝝ carnes sunt laudabiliores ī custodienda et regenda sanitate cõueniētiores et in fortitudine ⁊ duratiōe ī mēbris pfectiores. Aīalia aũt que domesticantur ⁊ pascunt͛ in domibus carnes habent viscosiores ⁊ grossiores ꝓpter multas comestiones et cibi sui corruptiões et ideo durioris sunt nutrimenti ⁊ ad digerendum in stomacho ⁊ epate tardiores. Nam vt dicit ypo. ad cognitionem bonitatis nature aīaliũ quo ad corpis nutrimentũ cõfert scire loca ⁊ pascua vbi nutriunt͛. aerem humidũ vel siccum in quo cõuersant͛ et ꝗntitatem motus ⁊ quietis qualiter scꝫ in exercicio vel ocio naturaliter vel accidentaliter disponuntur. Animalia aũt que naturaliter sunt domestica minoris caloris sunt et maioris hũiditatis ꝙꝫ siluestria. et iõ eoꝝ carnes sũt molliores ⁊ ad digerendũ faciliores. ex multa eñ quiete pori claudunt͛ ⁊ ꝑ inclusum calorem humores grossi dissoluuntur vñ carnes mollescũt ⁊ attenuantur. et qꝛ nimiũ comedũt et bibunt augmentantur eoꝝ supfluitates et pinguedines multiplicantur. et iõ talium aīaliũ corpora sꝫ multũ nutritiua ⁊ sapida. ⁊ ꝑ corpus ⁊ venas facile penetratiua. ex multidine eñ viscositatis et humiditatis corruptioni et putrefactioni sunt vicina et humoris supflui generatiua. et ꝗuis naturaliter nutriant tñ ꝓpter excessũ humiditatis cito a membris dissoluuntur et sic accidentaliter minus ꝙꝫ siluestria nutrimenti corpi administrant. qꝛ siluestria et si parũ nutriant verũtñ. qꝛ dura sunt ⁊ ad dissoluendũ tarda. in mēbris in quibus assimilatur diutius perseuerant. et iõ accidentaliter antiqui ea nutrire asserebāt. In omni etiam genere animaliũ masculina sunt calidiora feminis et minoris hũiditatis. et iõ subtilioris ⁊ laudabilioris nutrimenti sunt carnes masculoꝝ ꝙꝫ feminarũ excepta caprina que in femina laudabilior est naturaliter ꝙꝫ in mare. nam in femina eius humiditas tempat siccitatem cõplexionalem. sed masculina caliditas intēdit siccitatem masculi naturalem. et iõ laudabilior est caro femina in hac specie ꝙꝫ masculina. qꝛ magis ē tempata ⁊ a siccitatis excessu elongata amplius. et hoc siue sit recens siue antiqua ⁊ maxime qñ lacti adhuc est vicina. qꝛ tũc eiꝰ naturalem siccitatē tempat. et laus lactis ⁊ laus femineitatis. Aīalia vero castrata īter cõ

plexionem maris et femine sunt medio
cria. nam carnes castratoꝝ minus cale/
faciūt masculis. plus feminis. tardiꝰ ma
ribus et citiꝰ feminis digerunt̃. ⁊ iō mlo
ris sunt nutrimenti ⁊ ceterioris mascul̃
et maioris feminis bonitatis. Et est re/
gula ꝙ inter aīalia naturalit̃ hūida meli
ora sunt masculina feminis. ⁊ meliora sūt
etate ꝑfecta q̄ȝ imꝑfecta. Inter sicca au
tem naturaliter feminea sunt meliora
masculis. et hoc in etate imꝑfecta potiꝰ
q̄ȝ ꝑfecta vt dī. idem. Item variat̃ boni/
nitas aīaliū ex diuersitate etatū. nā aīa
lia valde lactiuiana sunt magne humi
ditatis ⁊ viscositatis ⁊ lubricitatis. et iō
eoꝝ carnes flegmaticas suꝑfluitates ge
nerantes sunt nisi sicce sunt naturaliter
sicut bouine ⁊ caprine. ⁊ taliū aīaliū car/
nes in tali etate sunt laudabiliores. ma
xime si nutrita fuerint bono lacte. Me
liores sunt aūt carnes aīaliū a lacte sepa
toꝝ q̄ꝛ minoris sunt humiditatis ⁊ visco
sitatis ⁊ ꝑpate soliditatis. In etate vero
iuuencula qñ aīalia sunt in statu tūc sūt
eoꝝ carnes duriores ⁊ sicciores. et maxi
me si aīalia sicce fuerint cōplexionis. et
iō ad digerendū sunt eoꝝ carnes durio
res in membroꝝ tñ cōfortatione sūt lau
dabiles ⁊ in duratione plus q̄ȝ in regen
da sanitate. vt dī. idem. In quarta vero
etate scȝ in decrepita quo ad esum plus
sunt inutilia duplici de cā. q̄ꝛ vicina sunt
caloris naturalis extinctioni ⁊ humidi/
tatis subālis cōsumptioni. ⁊ iō eoꝝ car
nes sunt durissime. ⁊ oīno indigestibiles
maxime si sicce fuerint cōplexionis. Et
iō est generale inter oīa aīalia volatilia et
gressibilia. dum sunt crescentia ꝙ sunt
quo ad nutrimentū laudabiliora q̄ȝ quā
do post declinatiōem ad seniū magis sūt
annosa. vt dī. idem. Item est diuersitas
ex ꝑte nutrimenti. nam q̄ pascunt̃ ī mō/
tibus sunt melioris sanguis ⁊ subtilioris
et acutiores ꝓpter paucitatem cibi. q̄ ve
ro nutriūtur ī palustribus sunt sanguis
grossioris ⁊ maioris pinguedinis et mi
noris caloris ⁊ amplioris opilationis.
Aīalia aūt pascentia maiores herbas vt
boues macilentiora sunt in hyeme q̄ȝ in
vere vel in estate. qñ in hyeme eis defici

unt nutrimenta. et ideo post mediū veris
vel ante incrassant̃ vel augmentant̃. ⁊ eo
rum carnes saporosiores et laudabilio/
res efficiūtur ꝓpter abundantiam con
grui alimenti. aīalia vero minutas herbas
pascentia ab initio veris vsq̄ȝ ad mediū
estatis sunt crassiora ⁊ teneriora. bonita
te carnis laudabiliora. q̄ꝛ tūc cōpetentia
inueniūt nutrimenta. Sunt ⁊ alia aīa
lia pascentia ramoꝝ ⁊ virgularū ertremi
tates ⁊ ista sunt bona ab initio estatis vs
q̄ȝ ad hyemem q̄ꝛ tūc sūt rami teneriores
et humidiores. vñ aīalia que minutis
vtunt̃ herbis ⁊ siccis meliora sunt quā il
la que humidis herbis nutriūtur ⁊ illa q̄
teneros ramos comedūt atq̄ȝ frōdes me
liora sunt quā illa q̄ domi fructibꝫ alūtur
et que parū comedūt vel bibunt sunt mlt̃
tum comedētibus ⁊ bibentibus meliora
Nam tam mōtuosa q̄ȝ campestria aīan/
tia ex frequentia sui exercitij atq̄ȝ motꝰ
domi nutritis sunt meliora. nam subtili
or aer ⁊ siccior a talibus attrahit̃ ī dē di
scursus vñ minuunt̃ humoꝝ suꝑfluita/
tes ⁊ desiccant̃ ⁊ sic sue cōplexiones tē/
perātur. E cōuerso aīalia q̄ domi nutriū/
tur ex ꝑuitate puri aeris ⁊ defectiōe mo
tus ⁊ multitudine cibi ⁊ potus in cibi cō
plexione minus laudabilia inueniūtur
Diuersificant̃ iteꝝ aīalia f̄m pinguedi/
nem maciem ⁊ mediocritatē. Nam que
sunt crassissima quo ad esum sunt pessi/
ma. nocent enī digestioni q̄ꝛ suꝑ cibum
natant ⁊ cibū inflant et villos stomachi
emolliunt. et lubricitatem ⁊ viscositatē
tribuūt stomacho ⁊ inducūt. et iō nimia
pinguedo humidū stomachū dissoluit
deficiente cōtentiua ⁊ cōfortatiua et vir
tute expulsiua. stomachū vero calidū ni
mis incendit sicut ignis exterius accen
di pinguedine cōsueuit. Et iō ꝑceperūt
antiqui vt etiā de crassissimis aīalibꝫ so
la caro rubea pinguedine denudata cōi
ter comedat̃. Aīalia vero macerrima sūt
neruosa parū sanguis hñtia ⁊ parū hūi/
da. ⁊ iō etiā parū nutrimēti corpi huma
no ministrantia. sed aīalia que inter ma
ciem et crassiciem sunt media sunt tpa/
tiora ⁊ laudabiliora. cū nō tñ pinguedīs
hēant vt calorem intendant ⁊ villos sto

...bricent. nec tñ maciei vt natu
...gident ꝛ a sanguine eatn depau
...perient. Item inueniť diuersi
tas in aïalibꝰ ſm tpoꝝ mutatiõem. Nã
quedã aïalia in vno tpe a medulla ꝛ sã/
guine depaupant q̃ in opposito tpe ple /
na inueniunť. et hoc sensibiľr ptꝫ in ꝯchi
libus maris ꝛ in cerebro hoĩs ꝛ forsan cu
iuslibet aïalis. vt exp̃ sic di. Arest. li. de p
pric. elementoꝝ. ꝛ iõ multi in vna parte
mensis vel anni infirmanť qui in tpe op
posito tuti ab oĩ infirmitatis ĩpetu ꝯgno
scunť vtꝫ in lunaticis maniacis et cadu /
cis. de hoc q̃re supra in ca. de luna. siľe di.
Aui. de simea q̃ ſm mutatiões tpoꝝ ꝛ ma
xime ſm lune cursum letať vel tristať. sic
et q̃dã aïalia in vno tpe macerant̃ q̃tũ
cunqꝫ victualia tũc abũdant. ꝛ eadẽ ĩ tẽ/
pore opposito dormiẽdo ĩpinguanť sic di.
Aui. glires inq̃t tpe hyemali nõ mouen
tur. sed iacẽt sicut mortua ꝛ nihil come/
dentes dormiẽdo ĩpinguanť. repũt vero
in tpe estatis ꝛ se mouẽt in estate cõtra
estũ solis. siľe narrat de yrũdinibus et q̃
busdã alijs auibꝰ q̃ q̃si mortue inueniũť
in arboꝝ cõcauitatibꝰ tpe hyemali q̃ po /
stea vites resumũt ꝛ quasi dormiẽdo for
tiores effecte agiles se oñdũt, tpe esti /
uali. et sic vrse ſm Aui. Arest. ꝛ Soli. pꝰ
cõceptũ in multo tpe in locis abditis se
abscõdũt. et tũc tpis penitꝰ cibũ nõ assu/
mũt. q̃re infra eodẽ de vrso. Sic ꝛ pisces
vno mẽse ĩpinguanť ꝛ statim in sequenti
tpe maceranť. et quidã ĩpinguanť vẽto
septẽtrionali vt pisces longi ꝛ quidã me
ridiõali vt pisces ampli. ꝛ quidã in tpe
pluuiali sicut ibidẽ di. Arest. Aqua in/
quit pluuie cõuenit oĩbus testei corei p
ter piscẽ qui dr̃ lroytea ꝫ q̃ si gustauerit d
aq̃ pluuiali ĩpo die morieť. Itẽ quibus/
dã nocet plunia q̃m excecat eos si fuerit
multa. Siľr quedã aïalia vno tpe se re /
nouant ꝛ sua etiã supflua deponũt ꝛ ĩmu
tant vt cancer deponit ꝛ ĩmutat suas te /
stas. cerui cornua. ꝛ accipitres plumas
suas. Sicut enĩ di. ysa. Carnes aïaliũ in
quibus dñať siccitas ꝛ etiã caliditas vt
cameline in estate sunt illaudabiles sed
in hyeme sunt cõuenietes. et carnes aïa
lium que sunt calide ꝛ humide vt pecori/
ne in vere sunt bone ꝛ in autumno cõpe/
tentes. frigide aũt et sicce sunt illaudabi
les vt caprine. frigide ꝛ humide vt por/
cine. a medio estatis vsqꝫ in finem sunt
optime. ĩ hyeme pessime. in vere vo ꝛ au
tumno sunt mediocres, vt di. ypo. caro ĩ
quit porcina in estate est bona. in vere et
autumno minus bona. sed in hyeme ma
xime illaudanda. caprina in estate bona
pecorios in vere, bouina in fine veris et ĩ
principio estatis ẽ laudabilis. Carnes
aũt aïaliũ put sunt ordinate ad hũanuꝫ
esum variant̃ ſm diuersam p̃parationẽ
Nam vt di. ysa. aïaliũ carnes aliq̃n assã
tur aliq̃n frixanť aliq̃n cũ sale ꝛ aq̃ elixã
tur. assate ꝛ frixe sunt grossiores in nutri
endo ꝛ sicciores ad digerendũ duriores
q2 humiditate eaꝝ cõsumpta ab igne cõ
trahunt siccitatẽ. vñ nõ sunt carnes mul
tũ pingues comedẽde nisi asse vt humi /
ditas illaudabilis ab eoꝝ subã extrahať
Carnes aũt elixe sunt humidiores ꝛ ad
digerendũ faciliores. q2 aq̃ ĩpat eas et
humectat. aliq̃n aũt in aq̃ in q̃ elixãtur
apponũtur ĩpẽs ꝛ fiunt diuersa cõdimen
ta que carnes custodiãt in natura ꝛ boni/
tate sua. et eas reddant taꝫ in odore q̃ꝫ
in sapore meliores et ad diuersos mor/
bos expellẽdos amplius efficaces. decet
aũt carnes aïaliũ siccoꝝ ꝛ macroꝝ elixa /
ri. humidoꝝ vo et pinguium assari. me/
diocriũ aũt inter istas diuersis cõdimẽ
tis p̃parari. Fit aũt ista p̃paratio multi
pliciter q2 alique inueniunť carnes. aïa /
lium que sunt salubres ꝛ cõueniẽtes as/
sature ꝛ sunt illaudabiles elixate. meli/
or est enĩ caro caprina ꝛ bouina elixa q̃ꝫ as
sa. porcina ꝛ pecorina est melior assa q̃ꝫ e
lixa. nam p elixationẽ sicce carnes hume
ctanť ꝛ p assatiõem humide desiccanť. et
iõ porcinã pter suam humiditatẽ bonuꝫ
est assare et caprinã seu bouinam pter
siccitatis excessum elixare. Eorundẽ eti
am aïaliũ carnes ſm hmõi accidentia
varianť. nam caro porcina assa et p assa
tionem meliorať. et minꝰ bona efficiť p
elixatõem. Caprina vo melior est elixa ꝛ
peior q̃n est assata. ꝛ sic de alijs est viden/
dũ. Huiusqꝫ ysa. in dieť. Item ordinan
tur aïalia nõ solum quo ad corpis nutri/

mentum. verumetiam quo ad remediuȝ morboꝝ ⁊ multiplicem medicinam. oīm aīaliū tam iumentoꝝ q̄ reptiliū ⁊ bestiarū genera creata sūt ꝓpter hoīs optimū vsū vt di. Pli. et Joha. damas. sed hoꝝ q̄dā ꝓpter esum vt pecudes cerui ⁊ hmōi ⁊c. q̄dam ꝓpter hoīs ministeriū, vt equi asini boues et cameli ⁊ hmōi. alia ad hoīs iocunditatem vt simie merule atq̄ paui. alia aūt creata sunt ad hoīs exercitatiōȝ vt suam cognoscat hō infirmitatē et dei timeat ꝑtātē. Ideo enī creati sūt pulices et pediculi sicut leones tigrides atq̄ vrsi vt in primis recurrat hō ad ꝓprie infirmitatis recognitiōem ⁊ territus a secūdis scȝ reptilibus ⁊ feris refugiū habeat ad dei noīs inuocatiōem. Sunt insup creata aīalia ad subleuandam multiplicis infirmitatis humane necessitatēȝ vt carnes vipere ad tyriacam et fel thauri ⁊ alioꝝ aīaliū ⁊ auium ad oculoꝝ caliginē amouendā. Pellis serpentis decocta in oleo dolorem auriū mitigat miro mō. vt di. Dyas. In li. esculapij de occultis mēbroꝝ ꝟtutibus dicit. patiens emorroydas si sederit sup pelles leonis recedent ab eo. et qui linit corpus suū sepo renuȝ leonis aut qui inungitur eius fimo fugiunt ab eo lupi. Item ibidem dicit ideȝ siquis suspendit caudam lenis lupi ad p̄sepe vaccarū nō appropinquant ei lupi. Iteȝ dicit Dyas. oculi vrsi eruti ⁊ supra dextrū brachiū hoīs ligati mitigant q̄rtanam eius. Iteȝ dentes canini lupi curant illos in principio qui lunaticam sustinent passionem vt dicit idem. Simile dicit Pitagoras et Pli. et dicūt q̄ si oculū lupi erutum viderint quadrupedalia domestica fugiunt atq̄ timent. In libro viatici dicit Constan. Pili canis albi nullam maculam nigredinis in se habentis si fuerint suspensi circa collū patiētis iuuant epilenticū ⁊ ꝓhibent eius casum. Simile dicit Pitago. in li. romanoꝝ. fiat inquit anulus ex vngula samur asini nigredinem nō habentis ⁊ induat eum epilentic⁹ ꝓhibet eī casū. ⁊ dicit fel thaurinum sub vmblico inunctū soluit ventrem. dicit et idem dens serpentis eradicatus dum vixerit suspensus sup q̄rtanarium soluit quartanā eius ⁊ si subfumigaueris domū cū pulmōe asini mūdas eum ab omni reptili ⁊ serpente. has et multas alias ꝟtutes admirandas dicit Pli. in membris aīaliū latitare sicut in naturis aīaliū pticulariū post dicet. qr nihil est in corpe aīalis qd careat manifesta vel occulta medicina. nam pellis ⁊ pilus. et cornu vnguis caro et sanguis nō sunt sine remedio nec etiam ipe fimus. Sȝ hec ad p̄sens dicta generaliter hic sufficiant.

Capitulū primum

De animalibus in speciali

D Escriptis aīalium ꝓprietatibus et naturis in generali restat cooperante dei gratia quorundam aīalium ⁊ reptilium recitare ꝓprietates in singulari. et hoc p ordinem alphabeti.

Capitulū II

De ariete

A Ries est pecus laniferum aīo placidum naturaliter mansuetum vt dicit Isi. li. xij. ca. i. Est aūt dux et princeps ouium et ideo dedit ei natura fortitudinem ceteris oībus p̄stantiorem. decuit enī arietem ducē ceterarum ouium et tutorem alijs eē viribus fortiorē. et ideo vt di. Isi. aries aut veruex a viribus est dictus, eo q̄ tanq̄ vir oiū cū sit masculus ceteris bidētibus sit amplius ꝟtuosus. Uel vt di. idē Isi. veruex a verme est dictus eo q̄ hēat vermem in capite. cuius pruritu excitatus caput cōcutit fortissime. ⁊ quicquid sibi obuiat dure ferit. et ideo aries ab ares grece qd dicit ꝟtus latine est vocatus. qr in gregibus masculi dicūtur arietes qr ad fecundandas oues ꝟtuosi sunt atq̄ fortes. nam corpis magnitudine ⁊ viriū fortidine et animi virtute oues alias precellunt. Dicit etiaȝ aries ab aris qr vt di. Isi. hoc pecus primū fuit i aris a gentibus immolatum. vñ dicit aries ideo aries qr mactat ad araȝ. Uñ fm legem moysaicam aries fuit aīal potissime mundū. et ad sacrificiū et ad esum. nam ꝓ peccato populi cōiter et conuenienter

offerebatur.⁊ q2 findebat vngulam pa
riter et ruminabat in differenter a popu
lo comedebaт.vt di.Isi.li.xij.bidentes
quondam dicebant.eo ꝙ inter octo den/
tes quos habent duos habent altiores ⁊
idõ eos gentiles maxime in sacrificiũ of/
ferebant.vt di.idem.De ariete aũt sin/
gulariter di.Pli.viij.ca.xlvij.Arietis
inquit naturale est agnos fastidire et o/
ues senectas sibi obuias cõsectari.nam
ipse melior est et vtilior in senecta.et cũ
respectu ouium ferox sit animo eius fero
citas cohibet si cornu eius iuxta auricu
lam pforet.dextro teste pligato feminas
sinistro ɔ̃o pligato mares gignit.in ven/
to aquilonari mares pcreat.in flatu au
stri feminas generat.et quales venas a/
ries sub ligua gestat tales fetus in velle
re generat.nam si nigras habet venas fe
tus in vellere erit niger.et si albas albus
et si varias varius in vellere apparebit.
Item di.Aresto.⁊ Aui.quer infra ꝺ oue
frontem habet aries durissimam corneã
duriciem fere pstantem.sed timpora ha
bet debilia et quodãmõ cartillaginosa.⁊
idõ ad munimẽ ptis debilioris dedit na
tura cornua magna circa tẽpoꝝ loca ad mo/
dũ scuti rotundi reuoluta.q̃ tñ in extre/
mitate aliqñtulum sunt acuta vt cornuũ
duricie ⁊ fortitudine caput defenset ⁊ eo
rundem acumine aduersarios impetat et
impugnet.vt di.idem. Sine eñ armoꝝ
defensione nõ decebat naturam gregẽ re/
linquere defensorem..et idõ duo dedit na
tura sibi cornua ad modũ circuli replica
ta.vt caput pꝓpriũ qꝺ ex se ẽ infirmũ ꝓte/
gat.et cõtra aduersarios armis munit⁹
se audaciorem ex armoꝝ cõfidentia ex/
hibet.et idõ securius pcedit gregem.⁊ e
recto capite ⁊ fixo pede vngula diuisa ve
stigio firmius terraꝫ pmit.vellus hꝫ pin
guius ⁊ in villis plures pilos diffundit
fortiori corio siue spissiori cute contra
extrinsecas aeris calidi vel frigidi iniu/
rias se defendit.et idõ sue cutis superficies
rõne sue fortitudinis corianoꝝ violẽtas
artes p ceteris ouiũ pellibus sustinet.et
ad diuersoꝝ teloꝝ recipiendã impssiõeꝫ
abiliorem se pbet.vt di.idem.Tempe a/
moris pugnat p vxoribus suis ⁊ aduer/
sarios cornibus impetit.et vt melius pu
gnet ⁊ fortius cõtra resistenteꝫ incurrat
retrocedit ac resiliendo cũ impetu hosteꝫ
ferit.De arietibus etiam di.Aui.libro
viij.Arietes inquit ⁊ capri vadũt mistĩ
in vanũ.⁊ in hyeme non se abscõdũt pro
pter frigus et aliqñ exeũt de loco calido
ad locũ frigidũ.et qñ pluit nõ fugiunt a
pluuia quousqꝫ moriant.et arietes natu
raliter sequũtur capras ⁊ quiescũt oẽs
quousqꝫ pastor accipit vnũ ex eis ⁊ facit
ipm antecedere ⁊ sequũtur alij.⁊ timent
naturaliter tonitrua sicut oues.q̃ si imp
gnate fuerint et audierint abortiunt p
timore.et ante mediam noctem stant si
mul cũ ouibus ⁊ dormiunt ⁊ post sparsim
et in dormiendo sup latus alterãt vices
nam a vere vsqꝫ ad autumnũ dormiũt in
vno latere.deinde vsqꝫ ad ver dormiũt in
latere altero ⁊ dormiunt erecto capite ni
si qñ infirmant ⁊ ruminant cibũ ⁊ masti
cant dormiendo sicut ⁊ vigilando.⁊ si cõ/
tingat eos errare non redeunt nisi a pa/
store reuocent.Dicit ad hoc ysa.in diet.
ꝙ arietes i iuuentute manentes minoris
sunt humiditatis ⁊ viscositatis ꝙ̃ agni
lactentes.⁊ hoc ꝓpter etatem eoꝝ cõple/
xioni dñantem.⁊ idõ ipoꝝ carnes sunt car
nibus agnoꝝ ⁊ ouiũ meliores.⁊ meliorẽ
sanguinem generãtes.maxime si sint ca/
strati.q2 eoꝝ caliditas hũiditate acciden
tali tempata est.vñ sunt boni saporis sed
qñ sunt decrepiti in calore sunt defecti si
non sunt castrati ex etate.si vero sunt ca/
strati ⁊ decrepiti.duplici carent cã calo/
ris scꝫ testiũ ⁊ etatis.⁊ idõ eoꝝ corpa sunt
frigiga ad modũ ligni ⁊ duriora ⁊ insipi
diora respectu caprarũ ⁊ boum ⁊ hmõi.q̃
in decrepita etate sunt pessima.corpa a/
rietum q̃ naturaliter sunt calida et hũi
da ceteris decrepitis naturaliter frigi/
dis ⁊ siccis simpliciter sunt meliora.huc
vsqꝫ ysa.in diet.Item di.Arest.⁊ Aui.
cen.li.vi.ꝙ arietes ⁊ capri sicut et cetera
aialia ꝓpriam habent vocem p quã se da
mant ⁊ vocant feminas tpe coit⁹ ⁊ amo/
ris et potantes aquam salsam anticipãt
coitũ ⁊ citius mouent ad amorem.⁊ quã
do arietes senes mouent citius ad amo
rem et coituꝫ ꝙ̃ iuuenes in tpe deterim/

nato signum est bonitatis temporis in anno illo. et si in illo tempore excitentur iuuenes ad amorem signum est pestis future super oues in anno illo. vt di. idem.

Capitulum III

De agno

Agnus vt di. Isid. a greco vocabulo dicitur quasi pius. nam inter omnia terre animantia maxime inuenitur innocens et mansuetus. nullum enim ledit dente nec cornu nec vngue. et quicquid in eo reperitur totum vtile est. quia caro ad cibum. pellis ad varium vsum. pilus ad indumentum. fimus ad terre impinguationem. vngula et cornu ad medicationem etc. vel vt di. Isi. li. xij. latini agnum ab agnoscendo putant dictum. eo quod pre ceteris animalibus matrem suam noscat adeo quod si in magno grege errauerit statim balatu vocem noscat parentis. secundum Arist. et Auicen. Agni quidam nascuntur in tempore vernali. quidam in tempore autumnali. Vernales sunt corpore maiores robustiores viribus et pinguiores quam sunt autumnales vel hyemales. in aliquibus tamen regionibus multi hibernos agnos preferunt vernis. et dicunt hoc solum animal vtiliter nasci bruma. vt di. Pli. li. viij. c. xlvij. et dicit ibidem. quod agni concepti flante vento aquilonari sunt meliores quam concepti flante vento australi. tunc enim mares generant. talem autem colorem habent agni in lanificio seu in vellere qualem habent parentes in venis lingue. nam si vene fuerint albe et agni erunt albi. et si nigre nigri. et si varie varij vt di. idem. In sugendo anteriores poplices flectunt et vt mater ei plus lactis tribuat. capite matris vbera premit. balatu querit matrem qua inuenta cauda mouet blandiendo erecto capite mamas querit et nisi caput prius erigat numquam sugit. visum habet subtilem et crispum multipliciter in se sed reflexum. multum nocet agnis frigus et maxime tempore pluuioso. De societate gregis gaudet quia solitarius esse dolet plurimum atque timet. ante gregem salit et saliendo ludit quam videt lupum timet vehementer et subito fugam arripit sed post pre timore stupidus subito gradum figit et fugere vlterius non audens sibi non balatu sed potius simplici vultu parci petit captus ab hoste ligatus a carnifice nec cornu nec dente se defendit. et siue spolietur vellere siue cute. sic animal innocuum obmutescit. siue cum ducatur ad pascua siue deferatur ad victimam non gemit nec remurmurat nec calcitrat sed obedit. Et vt di. Pli. agnos dimittere solitarios est periculosum quia si superuenerit forte tonitruum de facili moriuntur. nam agnus naturaliter debile habet caput. et ideo remedium est eos simul aggregare vt ex coniunctione mutua animentur. et presentia plurium conforten.

Capitulum IIII

De agno anniculo

Agnus anniculus etate vnius anni est completus. qui infra vnius anni spacium tanto est melior quanto a lacte remotior est. Nam a lacte eius humiditas complexionalis augmentatur. sed per separationem a lacte intenditur eius calor et superflua humiditas temperatur maxime si manserit adhuc non castratus vt dicitur aptissime in diet. Agnus enim anniculus corpore integer. et carne mundus aptus est ad sacrificium ad esum etiam si fuerit vellere maculosus. Non enim reprobat a sacrificio agnum macula velleris nisi sit feditas vel corruptio in carne interius vel in cute. vt di. glo. sup. Exo. xij. et sup malac. di. Hiere. et sup Leuit. Non impedit inquit sacrificium varietas maculosi velleris si corpus fuerit integrum et non subfuerit scabies in superficie ipsius cutis. Agnus ergo anniculus vt di. Pli. li. viij. c. xxvij. deo par is fuerat aptus. et tam in vsu vellerum quam in vsu carnium vsibus hominum est necessarius. et ideo sicut propter sumptus hominum excoluntur et custodiuntur corpora bonum. ideo oportet vt habeatur diligentia circa custodia ouium et agnorum. Dicit etiam dyasc. quod agnus fimum habet nigrum quod si cum aceto dissoluatur et cataplasmetur nigras emundat maculas. clauos corporis tollit. ignem sacrum curat. mixtum cum cera et oleo combusturas sanat.

Capitulum V

De agna

Agna est arietis filia que mino
ris est corpis pariter et roboris
q̄ꝫ sit agnus et minoris caloris ⁊
maioris humiditatis q̄ꝫ sit agnus ratio/
ne feminee cōplexionis. vt dicit in die
tis. cuius caro dum est lactans maioris
est viscositatis ꝓpter humiditatis super
fluitatem tam ex etate q̄ꝫ ex cōplexione
eius corpi dominante. et iō qd̄ ex ei⁹ car
ne generatur flegmaticum est et viscosū
ac difficulter digeritur et digestū a mē/
bris vix dissoluitur rōne viscosi ⁊ glut/
nosi humoris qui inde generat᷑. a stoma/
cho tñ facile descēdit rōne sue lubricita/
tis ⁊ humoris. vt di. ysa. et eius carnes
meliores sunt assate q̄ꝫ elixe. qꝛ cōsumit᷑
supflua earum humiditas vi caloris.
Maioris tñ simplicitatis et timidita/
tis est agna q̄ꝫ agnus quia minus habet
caloris naturalis femina q̄ꝫ mascul⁹. et
ideo minus est animosa ꝓpter qd̄ etiā ca
ret cornibus qꝛ essent ei superflua cum
ꝓpter defectum audacie eis nesciret vti.
vt di. Auicen. di. etiam Arest. li. xij. Ag
nis accidit egritudo qñ nimis impiguā
tur circa renes qꝛ si opiant᷑ sepo renes᷑ mo
riunt᷑; ⁊ multiplicat᷑ sepum ꝓpter bona
pascua. ⁊ iō arcentur a pascuis ne nimis
impiguentur. quere supra de oue.

Capitulum VI

De apro

Aper est porcus siluestris vł agre
stis qꝛ seuissimus est ⁊ immitis᷑
vt di. Isi. li. xij. ca. i. et dicit᷑ aper
q̄si afer a feritate. qꝛ ƀm q̄ꝫtitatē sui cor
poris ferus est ⁊ crudelis. Uñ ⁊ apd̄ gre/
cos aper fiagres. i. ferus vulgariter nun/
cupat᷑. Dicitur aūt a latinis verres eo q̄
grandes habeat vires sicut idē dicit ibi
dem. Scdm aūt Pli. et Aui. Aper ē aial
valde seuum qꝛ vix castratus se exhibꝫ
mansuetum. cū cetera aīalia ablatis testi
culis amplius mansuescūt. Aper igit᷑ in
ps. lxxix. dicit᷑ singularis ferus. quia cul
mis pfecte pductis audacior factus se
gregat et sequestrat se a grege, singulari/
ter querens pastum. Est itaq̄ꝫ aper tan/
te feritatis q̄ etiam puidens cōtra vena
toris ferrum intrepide se infigit. et etiā
iam transfixus contra sibi resistentem vi
res recolligit vt culmis vindicet se d̄ ad
uersario. etiam in mortis piculum con/
tra hostis venabulum mira audacia se ex
ponit. culmos duos habet in ore adūcos
fortes ⁊ acutos cum quibus omē sibi re/
sistens secat crudeliter et dilaniat. Cul
mis aūt vtitur p gladio ad pugnandum
in latere dextro habet os durissimū latū
et spissum qd̄ semp opponit venabulo p/
sequētis. nam osse illo p clipeo ad se pte
gendū vtitur. sentiens sibi imminere bel
lum acuendo culmos contra arbores eos
fricat. et sic an hebetatam aciem habeant
cōfricando ad laborem ipos pbat. si sen
serit hebetatos origanū querit et masti/
cat cuius ṽtute culmoꝝ radices mūdifi/
cat ⁊ confortat. vt di. Auicen. Pli. in lib.
xxviij. ca. x. dicit q̄ vrina apri medet᷑ vi/
tijs aurium si cum oleo rosaceo misceat᷑
Similiter eius fel valet contra calculū
vt dicitur li. xxviij. ca. xl. Et ē ei ita gra/
uis sua vrina vt nisi egesta fuerit. surge/
re non possit imo opprimitur vt defunct⁹.
nam exuti traduntur ex vrina. Itē ideꝫ
ad coitum stimulat fel aprinum. Dicit᷑
etiam idem libro. v. porcus agrestis mul
tū diligit radices et culmis incidit ter/
ram et fodit et scindit radicem culmo et
impinguatur quando quiescit p septem
dies et maxime quando parum potat; ⁊
pliatur cum lupo quia ipsum odit natu/
raliter. nam lupus insidiatur filijs suis
et sepius rapit eos. et ideo vt dicit ideꝫ
lib. xiiij. Dedit natura apro culmos ad
defendendum feminas et filios suos. qꝛ
femine sunt debiliores in se ⁊ prioris cō/
plexionis: Nam mares sunt audacio/
res et vires habent feminis fortiores.
Femina tñ seuit irata ⁊ fodiendo ledit᷑.
et dentibus mordēdo ⁊ dilaniendo. Aper
vero ledit culmis sursum feriendo. et iō
parū potest ledere pstratum ⁊ iacenteꝫ:
et femina parū ledit stantem ⁊ dū aper
irasat᷑ ⁊ pugnat spumat ore. filit dū luxu
riat cū rore. Omia supradicta tractat pli
ni⁹. ⁊ addit iā dictis i li. viij. c. ij. vbi dic᷑

Apros et alios porcos dentatos nasci e/
nigidius tradit. Inest autem maribus apris
maxima asperitas et feritas animi quando
sunt in amore. quia tunc pro vxoribus atro
citer pugnant vngulis terram scalpunt
setas erigunt. culmos vibrant et quaci
unt. et horrendo gemitu furiam pectoris
tunc ostendunt. parum etiam tunc come/
dunt. discurrunt post feminas. et ideo atte
nuantur plurimum et maturescunt. In hor
rendis et vmbrosis vallibus et nemori/
bus mansiones querunt vbi custodiunt
fetus suos. de radicibus et arborum siluestri
um fructibus viuunt. quando venatorum insultus
vel luporum impetus presentiunt filios suos.
precedunt et eis non patet locus fuge pro fi/
liorum defensione periculose exponunt. quan
do debent dimicare attritu arborum indu/
rant costas suas et se inuoluunt in luto et
desiccant ad solem et inter pilos lutum con/
glutinant et inuiscant. vt sic securius ad/
uersariorum ictus sustineant in conflictu. A
resto. li. vi. Femine aprorum post partum sunt
aspere et crudeles. et crudeli morsu filio/
rum suorum dilaniant inuasores. Hucusque
Phi. Est autem caro aprina vt di. ysa. magis
sicca et minus frigida quam porcina domesti
ca. et hoc est propter motus sui continuitatem
et victus siccitatem et aeris cui continue
exponitur caliditatem. ideo eius pinguedo est
durior et caro delicatior ad edendum et pro
pter hoc verres domestici vehementer agi/
tantur et verberantur antequam occidantur
vt eorum carnes teneriores et sapidiores ex
motus violentia efficiant. De apro eti
am di. dyasc. quod eius fimus desiccatus et
cum vino et aqua bibitus ejicientibus san
guinem singulare est remedium. Lateris
dolores cum aceto curat fracta ossa conso/
lidat, et confirmat. quere infra de porco.

Capitulum VII

De asino

Asinus a sedendo est dictus quasi
assedus quia homines super asinos sede
bant antequam vsum equorum habe/
rent. vt di. Isi. li. xij. animal quippe est sim/
plex et tardum. et ideo non fuit de facili subie/
ctum humanis viribus et prostratum. vel dicitur ab a
quod est sine et sinos quod est sensus quasi animal
sine sensu. inde dicitur asellus. i. iuuenis
asinus qui pulcrioris est forme ac dispo/
sitionis. quando etate est tenellus quam quando senex efficitur et antiquus. nam quanto magis fit an
nosus tanto plus quotidie fit deformis
hispidus et villosus. est autem animal melanco/
licum frigidum. s. et siccum. et ideo naturaliter pon
derosum tardum atque pigrum stolidum et ob
liuiosum. tamen oneriferum est et patiens labo/
ris vili et modico vtens cibo. Inter tribu
los enim et spinas ac carduos carpit cibum
suum. et ideo di. Aui. li. viij. Similiter are/
sto. quod asinus minutis auibus inter spi/
neta et cardineta nidificantibus est exosus et
et ideo minuti passeres pugnant contra eum.
quia comedit spinas in quibus nidificant pas
seres illi. et confricat se ad spinas illas vnde
cadunt pulli eorum passerum siue oua. et quando asi
nus rudit ex eleuatione capitis et forti
flatu mouentur spine et exhorrendo soni
tu seu rugitu terrentur auicule et fugiunt
de nido suo et propter ista saltant matres super
ipsius faciem et impetunt eius oculos atque
percutiunt rostro suo. et si habet asinus vul
nus in dorso vel in latere ex spinarum pun
ctura vel quacumque alia de causa pungunt
eum cum rostro suo in vulnere vt recedat
a loco nidi sui. et cum talis passerculus ha
bet corpus minutissimum vix potest asinus se de
fendere contra eius impetum atque mor
sum. dicit etiam Arest. sicut et Aui. quod cor
uus valde odit asinum et ideo volat super ip
sum et temptat tangere oculos suos ro/
stro suo. sed iuuat asinum profunditas o/
culorum et spissitudo coriorum ciliorum qui
bus contra morsus auium claudit et te/
git visum suum et etiam cooperatur pro
ceritas aurium et mobilitas cum qui/
bus terret auiculas quando infestant visum su
um. Item Arestote. lib. viij. Ursus pu/
gnat cum asino et thauro quoniam come
dit crudas carnes et hec est causa quare pu
gnat contra eos. quoniam eorum carni/
bus appetit saciari. De asinis autem di
cit Pli. li. xxviij. ca. vlti. vngule asinine
fumigate partum adiuuant intantum vt
etiam aborsus euocetur. nec aliter debet
addi quia viuum partum necant si diu et fre
quenter apponantur. eiusdem animalis fi
mus recens sanguinis profluuium mire

sedat. Eius iecur valet contra caducos
mortos puuloꝝ Pli. li. xxviij. c. x. lac asi/
ne sicut ⁊ sanguis valet cõtra morsũ scor
pionis. Siquis etiã asino dixerit in au
re se ꝑcussum a scorpione transire ꝓtin⁹
malũ dicunt. a facie etiam fumigatiõis
pulmonis asini fugiũt oĩa venenata. di/
citur etiam in eo. ca. ix. lac asininũ valet
cõtra gipsum venenosum. cõtra cerusam
vel argentũ viuũ. Item li. ix. ossa asini ꝯ
trita ⁊ decocta valent cõtra venenũ si eo
rum decoctio bibat̃. Item vrina maris
asini cũ nardo capillos multiplicat ⁊ cõ
seruat. De asinis aũt di. Pli. li. viij. ca.
xliij. Asinus est aĩal magni frigoris im
patiens. ⁊ iõ in frigidis regionibus vt i
ponto nõ generant̃. Item di. Arest. cum
asinus sit multe frigiditatis ⁊ siccitatis
multe tñ est luxurie. sed nõ mouet̃ ad coi
tum ante q̃ȝ sit triginta mensiũ etate sed
non generat ante q̃ȝ sint tres anni cõple/
ti aut duo ⁊ dimidius. vñ di. Pli. ibideȝ
ꝑtus asini a. xxx. mense est ocissimus. sȝ
a trimatu legitimus. Idem di. Arest. li
bro. x. ⁊ subdit Pli. raro geminos parit
et qñ fetum est ꝑitura lucem fugit ⁊ te/
nebras q̃rit. ne ab hoĩe videat̃. ꝑtum su
um amore nimio diligit intm̃ ꝙ etiaȝ ꝑ
ignes ad fetum vadit. a quas transire et
pedes in eis tingere multũ horret. ⁊ quã/
dõ cogitur aquã vel riuum euadere i ip/
so mingit. nec transeunt asini volũtarie
ꝑ pontes vbi ꝑ planicies pontis possunt
videre aquã defluentem. debile enĩ habȝ
cerebrum et patiunt̃ defacili vertigineȝ
ꝓpter qõ timent ꝑ rimas pontis cadere i
aquam quã conspiciũt sub ponte transe/
untem. nec bibunt defacili nisi assuetos
fõtes qui sunt in pecuarijs ad quos pos/
sunt ire sicco pede. et qõ mirum est dictu
quãuis multũ sitiant si mutent̃ aque ei
vix potant nisi sint illi fites quas freq̃ue/
tant. Item Pli. li. xxviij. ca. vij. si asina
comederit ordeũ intinctũ sanguine mẽ
struali tot annis nõ cõcipiet quot grana
comedit sic intincta. Et ex asino ⁊ eq̃ mu
lus gignitur. sed ad tales ꝑtus eligũtur
eque que neq̃ȝ quadriẽnibus sint mino/
res neq̃ȝ decennibus maiores. nec cõmi/
scentur passim ad inuicem. Duoꝝ aĩaliũ

duo sunt genera scȝ equ⁹ cũ asina. ⁊ asin⁹
cum ipa equa. imo vnũ genus ab alio se
cohercet nisi in infantia lacte hausto mu
tuo nutriant̃. et ꝓpter hoc pastores mu/
los vel burdones ex disparibus aĩalibꝫ
gigni cupientes dicũtur vti ista arte. nã
iuuenes equaꝝ pullos in tenebris subij
ciunt vberibus asinarũ ⁊ enutriũt eos la
cte asinino. et tales pulli equoꝝ adulti
iam effecti ad asinarum cõiũctiõem tẽ
pore coitus cõmouẽtur similiter pullos
asinaꝝ in tenebris subijciũt mãmis eq̃ꝝ
et aselli tali lacte iumẽtino nutriti eq̃s
inuadunt qñ adolescũt. Ex tali asini ⁊ e/
que cõmixtione generatur aĩal quoddã
qõ antiqui vocabãt hynnulũ alias hũu/
lum. nos aũt dicimus eũ burdũ. sicut ge/
nitũ ex asino ⁊ equa dicũt mulũ. Aresto
te. aũt li. xv. si asinus coeat cũ equa imp̃/
gnata eque corrũpit̃ cõceptus ꝓpter fri/
gus spermatis sui. sperma enĩ asinoꝝ est
frigidissimũ naturaliter ⁊ materia coruȝ
materia aũt eq̃ est calida. ⁊ iõ qñ miscet̃
calidũ cũ frigido fit tꝑamẽtũ. tuc ex eis
põt fieri cõceptus ⁊ saluari fetus. qñ scȝ
equi asinoꝝ fẽis cõmiscent̃. sil'r qñ eq̃ asi
nis maribꝫ supponũtur. sed filius aselli ⁊
eque scȝ mulus nõ cõuenit generationi
nã vtriusq̃ȝ pñtis frigiditas scȝ natural'
⁊ cõplexionalis in ipo dñatur. et idõ ex
mulis aliud nõ generatur vt di. idẽ. Itẽ
ibidẽ di. idẽ. si asina cõcipit ab equo sub
sequẽs asini coit⁹ cũ eadẽ facit eã aborti
re. cu⁹ rõ est vt di. Aui. qꝛ frigiditas se/
minis asinini supueniẽtis corrũpit ⁊ de
struit tꝑantiã semĩs equini pcedẽtis ⁊ se
mẽ asini frigidũ ẽ ex cõplexiõe ⁊ ex sexu
et corrũpit semẽ eq̃ ad tꝑantiã disponẽ
tis. vñ qñ supuenit subito asini semẽ na
turalr̃ siue cõplexionalr̃ frigidũ cũ frigi
ditate sexuali intẽsa frigiditate corrũpi
tur pcedẽs tꝑantia ex calido eq̃ semĩe et
frigido asine itroducta. ⁊ ista ẽ rõ quare
oĩs mul⁹ vl' mula ẽ steril'. vt di. aui. qꝛ in
pr̃e muli. s. i asino ẽ excess⁹ frigiditatꝭ cõ
plexiõalis. ⁊ in mr̃e. s. i eq̃ remiss⁹ ẽ calor
rõne sexus. et ideo quãuis calor seminis
matris scȝ eque tempet semen frigidũ a
sini vt aĩal generetur in genito tñ rẽa/
net generãsũ pdñãs frigiditas q̃ natu

taliter disponit ad sterilitatem. Est aūt
quedam species asini que dicitur indic⁹
asinus habens in capite in medio fron/
tis cornu vnum. et non habet nisi vngu/
lam vnam in quolibet pede. Omne enī
animal habens duo cornua habet in pe/
dibus vngulā scissam. et iō asinus indic⁹
non habet nisi vnū cornu. qz vngulam nō
findit. vt di. Arest. li. ij. non tū om̄e aīal
findens vngulam habet cornua. sed poti⁹
ecōuerso si habet cornua findit vngulas
vtz in thauro. ceruo. oue ⁊ hm̄oi. vt ibi/
dem di. Arest. Item di. Aresto. li. vij. a/
sinus ⁊ mulus sicut equus comedunt fru
ctus ⁊ pascūtur herbis et impinguantur
ab aqua ⁊ diligunt plus aquam turbidā
q̄z claram. Uacca autem ecōuerso plus
diligit aquam claram q̄z turbidā. Item
Arest. li. eo. asini in maiori pte infirmāt
vna infirmitate. et dicit̄ milide. ⁊ est hec
infirmitas prius in capite ⁊ currit a na
ribus fleuma multum calidū. ⁊ si descen/
derit ad pulmonem asinus morietur.
et hoc animal sentit frigus plus omni a
nimali. ⁊ propter hoc nō inuenit̄ ī ptā sep
tentrionis. Sunt aūt vt di. idem spon
dilia dorsi asini fortiora ⁊ neruis fortio/
ribus compaginata. a pte posteriori cir/
ca clunes. i. renes q̄z a pte anteriori. ⁊ iō
in ipsius dorso potius circa renes q̄z circa
humeros grauiora onera iponunt̄. post e
quinoctiū vernale mouet̄ ad libidinē et
tunc rudit horribiliter ⁊ terribili sonitu
feminam excitat ad amorem. Sentiēs aūt
odorem femine eius naribus deferentez
attrahit. ⁊ e⁹ attractu ad libidinis desi/de
riū inardescit vt di. Pli. Alias siquidez
habet asinus cōditiones miseras oībus
fere notas. nam supra vires laboribus ex/
ponitur. fuste ceditur. stimulo pungitur.
chamo os eius cōstringit̄. hincinde cir/
cūducitur. ⁊ eiusdem chami refrenaculo
ab illis pascuis p que transit sepius co/
ercetur. post labores cassos in fine morit̄
nec p̄ p̄cedentis laboris seruitio p⁹ mor
tem saltem ei cutis dimittit̄ sed aufertur
et cadauer sine sepultura aeri exponit̄ ni
si incūbat in canū ⁊ lupoꝝ ventribus deuo/
ratiōis gratia aliquotiens sepelitur.

De angue Capitulum. viij.

Anguis vocatur omne serpenti
num genus qd̄ torq̄ri et plicari
potest. Ex hoc enī anguis est di/
ctus q̄ est angulosus ⁊ nunq̄z incedit re
ctus vt di. Isi. li. xij. et dr̄ anguis serpēs
eo q̄ in occultis accessibus serpit. nō enī
apertis passib⁹ sed minutissimis squama
rū nisibo sine otractu repit. et cōputat̄
inter reptilia. eo q̄ pectore et ventre re/
pat vt di. Isi. li. xij. dicit̄ etiā coluber eo
q̄ colit vmbras. vel qz in lubricos cōtra/
ctus ⁊ flexuosus labit̄. nam anguis labit̄
dum tenet̄. Sunt anguiū seu serpentum
multa genera ⁊ quot sunt genera tot sūt
venena. tot pnicies quot spēs tot do/lo/
res quot colores vt di. Isid. li. xij. Et sic
differunt angues in q̄ntitate ita in vene/
ni malignitate. sunt eī quidā angues ma/
ximi vt di. Pli. li. viij. c. xvi. Scribit in
quit megestenes in india serpentes ī tā/
ta magnitudine coalescere vt integros
deuorent ceruos atq̄z thauros. vn̄ et pu/
nico bello iuxta flumen bragadam a re/
gulo impatore interfectus est cum bali
stis ⁊ tormentis vnus anguis. cxx. pedes
habens longitudinis cuius pellis et ma/
xille fuerunt suspense ante quoddam tē
plum rome et durauerunt vsq̄z ad bellū
numantinum sub claudio cesare. In ita
lia fuit quidam serpens interfectus ī cu
ius aluo quidam puer integer est rept⁹.
et tales serpentes maxime ledunt nunc
morsu. nunc flatu. nunc caude ictu. nūc
tortura. nunc punctura. nunc aspectu.
Sunt et alij serpentes ita exigui quidez
corpore sed maximi sunt nocendi potesta
te. dispas enim serpens vt di. Isi. tante
exiguitatis ē vt cū calcat̄ vix videt̄. cui⁹
venenū extinguit āteq̄z sentiat̄ nec in/
ducit tristiciam morituro. Unde poeta
Lucanus. Signiferum iuuenem tireni
sanguis albi. Torta caput retro dispas
calcata remordit. Uix dolor aut sensus
dentis fuit. ⁊c. ita dicit Isidor̄. similiter
tirus minimus est serpentulus. et tamē
vt dicit Aresto. li. vij. contra eius mor/
sum vix inuenitur remedium. et differt
in figura et dispositione. nam alij habēt
duo capita vt amphibena. de quo Isido/
rus libro. xij. dicit. Amphibena est dicta

eo q̄ habeat duo capita. vnum in princi
pio. aliud in cauda. currēs ex vtroq̃ ca/
pite tractu corporis circulato. hec sola ser/
pentū frigori se cōmittit pruina omni p̄
cedens. Item etiam dicit Pli. li. viij. c.
xxiij. habet inquit amphisena duplex
caput tanq̃ parum esset vna ore venenū
fundi. sunt etiam aliqui serpentes habē
tes plura capita vel duplicata vel tripli/
cata vel quadruplata. sicut idem di. Isi.
ydra est serpens multoꝝ capitū qualis ap/
paruit in prouintia archadie in palude. ꝛ
dicit̄ q̄ vno ceso tria capita crescebant
sed hoc fabulosum est. nam constat ydrā
fuisse locū euomentem aquas vastātes
vicinam ciuitatem in quo vno meatu
clauso multi erumpebant. Qd̄ hercules
videns loca exussit. et sic clausit meatus
aque et p̄ tanto dicitur hercules ydrā ser
pentem quinq̃ capitum occidisse. vt di.
Isi. li. xij. Item differunt serpentes ī co/
loris varietate. nam quidam sunt nigri
et quidam sunt rufi vt tirus. et illi sunt
pessimi. et quidam maculosi sicut scita/
lis serpens qui vt dicat Isi. Tanta p̄ful
get tergi varietate vt notarum gratia ī
sui admirationem inducat intuentes. ꝛ
q2 reptando est pigrior ꝛ quos assequi nō
valet miraculo sui stupentes capit. ꝛ q̄n
to magis est discolor tanto est deterior.
quia eius venenū acutissimum ꝛ calidis
simū esse dicit̄. Nam ille idem āguis tā
ti est feruoris vt etiam hyemis tp̄e exu
uie eius de corp̄e deposite sint feruentes:
Vñ Lucanus. Et scitales sparsis etiam
nūc sola pruinis. exuuias positura suas.
vt dicit Isi. ꝛc. Similiter ophites ē ser
pens maculis depictus qui tot habet no
cendi modos quot habet colores varios
et distinctos. vñ Luca. Quam paruis
pictus maculis thebanus ophites. Cō/
color exustis ꝛc. Item differunt in loci ꝛ
situs diuersitate. nam quidam latitant
in cauernis terre et lingūt puluerem et
fugiunt terre humorositatem vt di. Pli.
Alij sunt aquatiles q2 in aquis et aqua/
rum ripis cōmorant̄ vt enidris serpens
aquatilis a quo percussi obturgescunt in
ydropisim quam multi bouam vocāt. q2
fimo bouis remedit̄. vt dicit Isi. li. xij.
Similiter est natrix serpens dictus ve
neno aquas inficiens. omnem enī fontē
in quo fuerit veneno inficit. vt di. Luca.
natrix violatrix aque ꝛc. Isi. li. xij. Alij
morant̄ in siluis et specubus vmbrosis
quoꝝ venationes sunt volucres et bestio
le minores quarū fugiunt humiditatem
vt di. Arest. li. xiiij. et tales serpentes in/
sidiant̄ dormientibus et si aliquoꝝ hoim
vel alioꝝ aīaliū orificia inuenerint aper/
ta illa subintrant diligentes calorē quē
inueniunt ibi pariter et humorem. sed cō
tra tales angues pugnat saura bestia sez
modica. i. lacertula. Nam sentiens sau/
ra serpentis p̄ntiam saltat sup̄ faciē dor/
mientis scalpens pedibus. vt eum exci/
tet et p̄muniat cōtra āguem vt di. Aui.
Et est saura vt di. Isi. li. xij. lacertus qui
q̄n senescit eius oculi excecant̄ et tūc in
trat foramen parietis aperiens oclos cō
tra orientem et orto sole intendit ꝛ illu
minatur. Dicūtur autem quedē angui/
um species habitare in igne. vtz in sala/
mandra que noīatur ab Isi. et Pli. inter
venenosa. salamandra enī. vt dicat Isi. li
bro. xij. est noīata eo q̄ valens sit ꝛ potēs
cōtra incendia cuius inter omnia vene
nosa vis maxima est. Cetera enī venēo/
sa singulos ferunt. hec plurimos simul ī
terimit. naz si arbori irrepserit oīa poma
inficit et eos qui ea ederint p̄imit et occ
cidit. si etiam in puteo cadat potantes ī
ficit vis veneni Ista quidem cōtra incē
dia repugnās sola inter aīalia extinguit
ignes. viuit etiam medijs flammis sine
cōsumptione pariter et dolore. nec adustiō
nem ab igne recipit sed ip̄m incendium
mitigat vel extinguit. vt dicit ibidē Isi.
Idem p̄ oīa dicit Pli. li. x. c. xlvij. salamā
dra inquit est similis lacerte in figura.
nunq̃ apparet nisi quando multū pluit ꝛ
serenitate deficit. huic est tantus frigidi
tatis rigor vt ignem extinguat sicut glaci
es. Lacteam de ore saniez euomit ex cu/
ius cōtactu corporis hominis pilos p̄dit.
qd̄ inde contactum est in colorem vergit
turpissimum. Item differunt in incessus
qualitate. nam quidam serpunt flectu/
ose semp̄ siue tortuose et quidam semp̄
recte sicut dicit Isi. li. xij. centris inquit

est serpens inflexuosius qui semꝑ rectum
efficiat iter sicut dicit lucanꝰ. Est semper
recto lapsurus limite centris. Similiter
aliquis incedit circuꝰ supꝑ pectus et aliqͣs
incedit a pectore sursum rectus. sicut qui
dam serpens aquatilis ⁊ terrenꝰ nomine
chilidros. qui ꝑ locum ꝑ quē labitur ex/
pirat virus ⁊ fumare facit sicut dicit lu/
canus. Tractiqꝫ via fumāre chelidri. hic
semꝑ ambulat directus ⁊ erectus capi/
te. nam si torserit duz cucurrerit statim
crepat. vt di. Isi. li. xij. Item differūt in
velocitate ⁊ in tarditate. Nam quidam
sūt valde tardi motꝰ vt scitalis de quo su
pradictū est. ⁊ quidā sunt ita velocis in/
cessus ⁊ leuis motus ꝙ volare videntur
vt serpēs qui dr̄ iaculus volat vt iaculū
exilit enī de arboribꝫ ⁊ dū aliqͦd aīal obui
um fuerit iactat se super ipm perimitqꝫ.
Unde ⁊ iaculi sunt dicti vt dicit Isi. Si
militer in arabia sunt serpētes cū alis q̄
a multis sirene vocanť. que plus currūt
q̄ꝫ equi. ⁊ ideo volare dicunť quoꝝ tātū
est virus vt morsum añ mors sequať q̄ꝫ
dolor. vt dicit idem. Itē differūt in ma/
ligna sagacitate. vt patet in ceraste ser/
pente cornuto q̄ se abscōdit sub arena et
ostēdat cornua sua. vt ex eoꝝ ostētatione
alliciat velut ad escam bestias siue aues.
cornua enī habet ad modū arietis q̄ nu/
da supꝑ arenam et directa dimittit ad q̄
dum volucres vel animal accesserit non
ipm arietem sed virulentū anguem ꝑ ex
perientiā comprobabit. Similiter boas
anguis vt dicit Isi. immēsa mole in yta
lia sequiť greges armentoꝝ vt bubalos
⁊ calide vberibꝫ irriguis lacte se innectit
et sugēs interimit atqꝫ inde a boū depo/
pulatione nomen accepit boas. vt dicit
Isido. Multa sunt alia noīa serpentū et
genera vt aspides vipere ⁊ dracones de
quibꝫ postea diceť. Sed vt di. Isi. li. xij.
tantus est numerꝰ morsuum quantꝰ ⁊ no
minū. Generaliter omnes angues pro
maiori parte frigide sunt nature. nec de/
facili ꝑcutiunt nisi cum calescūt. Nam
quādo sunt frigidi nullū tangūt. et ideo
eorum venena plus nocēt de die q̄ꝫ de no
cte. torpent enim noctis algore ⁊ merito
qꝛ frigidi sunt nocturno rore. In hyeme

in nodos se cōuoluūt ⁊ torpent. in estate
se dissoluūt ⁊ in malicia multum vigent
Unde est ꝙ quicūqꝫ veneno serpētis ꝑ/
cutitur. primo obstupescit ⁊ postea vbi in
calefactū virus exarserit statim interfi/
cit ⁊ extinguit. Et ideo dictū est venenū
qꝛ ꝑ venas vadit cuiꝰ pestis diffusa ꝑ cor
pus aīam exigit de corpe ⁊ expellit nec po
test ledere nisi qñ sanguinē tangit. vñ lu
canus. Noxia serpentū est admixto san/
guine pestis. vt dicit Isi. ⁊ subdit. omne
venenū frigidū est. ⁊ ideo anima que est
ignea fugit venenū frigidū. Inter dona
autē nature que hominibꝫ ⁊ brutis sunt
cōmunia viuacitate quadam sensus an/
guis ꝑcellit. Legiť in genes. serpēs erat
callidior omnibꝫ animantibꝫ terre. Di/
cit aūt pli. vt idem recitat Isi. ꝙ caput
serpentis si cū duobꝫ digitis euaserit ni/
hilominꝰ viuit. vnde ⁊ totū corpus obij/
cit ferienti pro capite defensando. Itez
idem Isido. Anguibꝫ vniuersis hebes est
visus. ex aduerso cōtuenť. Nec mirum
cum oculos nō in fronte habeant sed in
timporibꝫ adeo vt citius audiāt q̄ꝫ aspi/
ciant. Item ibidem. Nullū animal cum
tanta celeritate linguam agitat sicut an
guis. ita enī cito mouet eam vt triplicez
videatur habere linguā. cum tamē non
habeat nisi vnam. Itē idem. Serpentuz
humida sunt corpa adeo vt vbicunqꝫ ie/
rint viam cuiusdā viscosi ⁊ limosi humo
ris inficiant ⁊ designent. nam vestigia ser
pentū talia sunt vt cū pedibꝫ carere vide
antur. costis tñ ⁊ squamaꝝ repunt nisibꝫ
quas a summo gutturis vsqꝫ ad imum
alui dispositas parili modo habent. Nā
squamis quasi vnguibꝫ repunt. costis q̄
si cruribus innitūtur. vnde vbicūqꝫ ledi
tur in corpe ab aluo vsqꝫ ad caput. debi/
lior redditur ad suū cursum ⁊ motus cir
cuitum peragendum. quia vbicunqꝫ ille
ictus inciderit spinam soluit ꝑ quam co
statum pedes ⁊ motus corpis agebātur.
vt dicit idem Isi. ibidem. Item ibidem
Serpentes diu viuūt etiam sine cibo. vt
di. aresto. ⁊ tante efficiūtur longitudinis
dicuntꝰ vt deposita veteri tunica senectam
deponere ⁊ in iuuētutē redire phibeātur.
Unde et serpentū tunice nūcupanť exuuie

eo q̄ quãdo senescunt eas exuũt quibus
exuti in pristinam redeunt iuuentutẽ. ⁊
ideo cor pellicule sic exute dicũtur exuuie
et induuie, eo q̄ exuunt ⁊ loco ipsarũ alie
iterũ induũtur. vt dicit Isi. li. xij. Mo/
dus aũt renouationis ipsius anguis sa
tis videtur mirabilis. nam vt dicit phisio
logus. Anguis se sentiens morbo vel se
nio aggrauatũ pluribus diebus abstinet a
cibo et ieiunat vt sic pellis eius a carne
facilius relaxetur. deinde gustata herba q̃/
dam amara vi herbe puocatur ad vomitũ
et sic euomit humorẽ virulentũ qui fuit
causa sue infirmitatis ⁊ defectus. tandẽ
vt cutem rigidã tpet ⁊ mollificet in aqua
se balneat ac humectat ⁊ sic angustã ri/
mã alicuius petre seu cauernã querẽs p ri/
me angustiã intrat ⁊ cũ quadam violen
tia transiẽs ab exuuia penitus se decorti
cat ac denudat. ⁊ tandez soli expositus se
desiccat ⁊ in carnis supficie nouã cutem
recuperat. sumptis viribus clarius videt
incedit ac repit fortius. ac comedit aui/
dius q̄ȝ ante depositionẽ exuuie faciebat
istam renouationis formã exprimit pli.
et etiam Auic. qui dicit cũ Aresto. q̄ to/
tus serpens deponit senectutẽ. i. senectaz
pellem. primo vsq̄ȝ ad oculos deinde vs/
q̄ȝ ad collũ ⁊ sic paulatim se expoliat to/
taliter infra diem. vt di. li. xiiij. Itẽ ysi.
li. xij. c. iiij. pitagoras inquit asserebat d̃
medulla hominis mortui que est spina dor
si anguẽ pcreari, qd̃ ⁊ ouidius tangit dicẽs
sunt qui cum clauso putrefacti spina se/
pulcro, mutari credant humanas angue
medullas ⁊c. qd̃ si credit merito euenit.
vt sicut p serpentẽ mors homini accidit.
ita p hoie mortẽ moritur serpens pcree
tur. vt di. Isi. Item di. pli. li. x. c. xlvi. an
guẽ inquit ex medulla spine hois gigni
accepimus. multa enim occulta ⁊ ceca origi
ne proueniũt etiã in quadrupedũ gene/
re ⁊c. Item di. Isi. ibidem. Fertur autẽ q̄
serpens timeat hoiem denudatũ nec eum
audet cõtingere. vestitũ insiliat vestitũ
Item fm pli. Ieiuni hominis sputũ serpẽ
tibus est venenum q̄ si inde gustauerint
moriuntur. Sunt ⁊ alie pprietates anguis
mirabiles ⁊ insignes que ab alijs auto/
ribus assignãtur. specialiter dyas. arest. ⁊ auic.

aliquas ex eis hic interserere vtile iudi/
caui. Dicit itaq̄ȝ dyas. q̄ in hyemali tpe
latitãt serpẽtes in tenebris et cauernis
vbi ex diuturna obscuritate loci corpo vi/
sus hebetatur. vernali ergo tpe qñ incipiunt
exire de cauernis sentiũt caliginẽ sed p
remedio querũt herbã feniculi vel radi/
cem cuius pastu cõtractã excutiũt cecitatẽ
Nec fraudatur a remedio. testudo visceri/
bus pasta anguis vel tortuca. cũ enim ad/
uertit venenũ serpẽ querit origanũ. cuius
gustu cõtra virus anguis inuenit medi
cinã. Idem di. pli. Auic. vo de serpente
ait sic li. ij. Serpens inquit qñ est vorax
parũ bibit ⁊ odit odorẽ rute, ⁊ ideo fugit
mustelã qñ sentit eam ruta fore pastam
et qñ olfacit rutã nõ potest fugere. Co/
medit aũt serpens libenter carnẽ ⁊ fugit
eius humiditatẽ sicut aranea fugit mu/
scas. ⁊ transglutit oua auiũ ⁊ pullos vi/
uos. ⁊ qñ transglutit ea reducit ad poste/
riora ⁊ expellit ipsa ⁊ nõ pmittit vt in vẽ
tre morentur. Item di. aresto. li. ij. Inte/
riora ⁊ intestina serpentũ sunt similia in
testinis animaliũ ouantiũ quadrupedũ,
nõ tñ habent testiculos sed habent vias.
sicut sunt vie piscium. ⁊ matrices habẽt lõ
gas ⁊ diuisas. et sunt eius interiora longa
fm longitudinẽ corporis sui. ⁊ lingue ser/
pentũ sunt nigre longe subtiles ⁊ in duo
scisse ⁊ ante acute. ⁊ pp̄ter hoc multũ exe/
unt ⁊ sunt faciles ad motũ. ⁊ venter serpẽ
tis est longus ⁊ strictus ⁊ similis intestino
ampliori ⁊ illud intestinũ assimilatur inte/
stino canis. ⁊ habet post ventrẽ paruũ inte/
stinũ pueniẽs vsq̄ȝ ad exitũ superfluitatis
et habet cor paruũ iuxta collũ simile reni in
aspectu et post cor est pulmo in quo sunt
partes neruose subtiles ⁊ volute depẽden
tes a corde. ⁊ post pulmonẽ est epar lon/
gum ⁊ extẽsum. ⁊ sup illud fel sicut in pi/
scibus maioribus. sed in minoribus est fel sup
per intestina. ⁊ splen in serpentibus paruus
est ⁊ rotũdus. Dentes aũt serpentũ sunt
acuti recurui aliquãtulũ ⁊ cõiuncti. diui
si tamen fm serrã ⁊ habent serpentes co/
stas triginta fm numerũ dierũ mensis.
et dicitur q̄ accidit serpentibus idẽ qd̃ acci/
dit pullis yrũdinũ. vt si aliqs pforaue/
rit eius oculos ⁊ eruerit eos visus iterũ re

uertēt ⁊ caude serpentū sicut ⁊ lacertorū
crescūt postq̄ sunt amputate. Item om
nes serpentes ouāt primo interius. dein
de nō simul sed paulatim eyciunt oua ex
quib⁹ generant̄ animalia exterius excē
pto tyro ⁊ vipera. Tyrus eni serpens. vt
dicit Aresto. li. iij. nō generat aīalia in/
terius sed primo ouat interius ⁊ ex illis
ouis aīalia generant̄. ⁊ dicit̄ ibidē q̄ ma
trix aliorꝫ serpentū est longa f̄m creatio
nem corpis ⁊ incipit matrix eorꝫ a parte
inferiori ⁊ procedit supius ex vtraq̄ p/
te spine. ⁊ diuidit̄ in duas partes quasi
parietē hn̄s inter illas. et ideo sunt oua
f̄m acies ī matrice ⁊ nō ouat serpēs oīa
simul sed successiue. Itē arest. li. v. Ser
pentes tp̄e coitus ita adinuicem se appli
cant ⁊ inuoluūt vt patet aspiciēti quasi
sint vnū corp⁹ hn̄s duo capita. Itē ares.
li. iiij. serpēs ⁊ maxime tyr⁹ qn̄ trāsglutit
auē vel aliquid primo se erigit et postea
se restringit quousq̄ perueniat interi⁹ qđ
transglutit. ⁊ hoc est q2 eius stomach⁹ p/
uus est ⁊ subtilis. ⁊ pn̄t serpētes diu vi/
uere sine cibo. qđ patet ex serpētib⁹ quos
custodiūt venditores. Itē aresto. li. viij.
Migalis id est mustela pugnat ꝯtra ser
pentes ⁊ munit se pastu ruta. ⁊ maxime
pugnat cōtra serpētes comedentes mu
res. q2 ipsa venat̄ mures ⁊ mādncat eas.
Item li. vij. dicit. q̄ serpētes multū di/
ligunt vinū. ⁊ ideo venant̄ cū eo. Simili
ter diligūt lac valde ⁊ sequūtur odorem
eius. ⁊ ideo si alicui⁹ ventrē serpens sub/
intrauerit extrahi potest lactis odore. vt
dicit idem vt etiā dyas. Item aresto. li.
xiiij. serpentes habent ꝓpriū q̄ possunt
mouere caput ad posterius corpe quie/
scente. ⁊ causa hui⁹ est q̄ armille spondi/
lium serpentū creant̄ ex cartilagine. ⁊ pro
pter hoc sunt bone flexionis ⁊ hoc fuit ne
cessarium ad aspiciendū retro vt possint
vertere caput ad aspiciendū corpus suū
longum atq̄ strictum. aliter enim non
possent regere corpus suū nisi iuuarētur
eleuatione capitis ad toti corpori preca
uendum. Item idem in eodem. Serpē/
tes natant in aqua per corporis inflexio
nem sicut repunt in terra. non enim de/
dit natura serpentib⁹ pedes ad gradien
dum. cui⁹ causa est corpis nimia longitu
do. quoniam si habuissent multos pedes
essent mali motus quādo essent sup pi/
nulas. similr̄ si plures alas dedisset vel
de exinquas essent grauis motus. ⁊ si ab
inuicem essent remote ad sustentandū
residuū corpus longū ⁊ flexibile nō suffi
cerent. ⁊ ideo qđ faciunt pisces habētes
pinnulas ipsarū cōtractione ⁊ aues ala
rum extensione. hoc faciūt serpentes so/
la corporis flexione. Sunt ⁊ quidam pi/
sces similes serpentib⁹ in longitudine q̄
eadem de causa habent pinnulas paucas
vel nullas. natant corporis sola inflexio
ne sicut murene et pisces fastaros qui a
nobis dicūtur congri qui marine sūt an/
guille ⁊ hmōi. ⁊ ideo q2 tales pisces sunt
serpentib⁹ in creatione similes. habēt tā
tūmodo duas alas vel pinnulas ante et
vtuntur corporis flexibilitate loco pen/
narum ⁊ alarū. et propter hoc repunt in
terra et viuūt longo tempore etiam sine
aqua sicut viuūt serpentes sine cibo. Itē
idem in eodem. serpentes aūt habent vi
as ⁊ intestina a quib⁹ aliquādo exit sup
fluitas sicut habent alia animalia gene/
rantia sed nō habent viam exitus vrine
quia carent vesica. Item ibidē in eodē
serpētes inuoluūtur adinuicē qn̄ conue
niunt ad coitū ⁊ amorē. q2 nō habent vir
gam neq̄ testiculos. carent eni virga q2
nō habent crura. ⁊ carent testiculis pro/
pter longitudinē corpis. ⁊ si haberēt eos
infrigidaret̄ sperma propter tardationē
sui exitus. ⁊ sic esset minus cōueniēs ge/
nerationi. Item idem. xviij. Non acci/
dit generationi serpentum error ⁊ mon
struositas nisi raro. et hoc accidit proptē
figuram matricis que longa est et recta
atq̄ stricta. vnde ⁊ oua serpentum sunt
disposita f̄m aciem propter longitudinē
in matrice. Has ⁊ multas alias ꝓprieta/
tes anguium et naturas recitat Aresto.
quas ꝓsequi per ordinē esset longū. sed
hec dicta in generali nunc sufficiant. de
vsualib⁹ ꝓprietatib⁹ ⁊ omnib⁹ fere notis
infra dicetur in litera s.

Capitulum. IX.

De aspide

Spis est anguis morsu et vene
a no preciosissimus. ab aspgendo
aspis dictus eo ꝙ morsib⁹ vene
na immittat mortifera atq; spargat. yos
enĩ greci venenũ dicũt. vt dicit Isid. li.
xij. c. iiij. et sequit. aspidis diuerse sũt spe
cies. ⁊ habent dispares effectus ad nocẽ
dum. scz dipsas qui latine situla dicitur
quia quẽ momorderit siti interimit ⁊ oc
cidit. ypalis est gen⁹ aspidis qui somno
necat. hunc cleopatra sibi apposuit ⁊ ita
morte quasi somno resoluta ẽ. Itẽ emor
rois est aspis sic dictus. eo ꝙ illius sugit
sanguinẽ quẽ pcuit. ⁊ qui ab eo morsus
est dissolutis venis fluxu sanguinis vitã
finit. grece enĩ emath sanguis dr. Item
prester est aspis horribilis semp ore pa/
tente ⁊ virus euaporãte incedẽs. de quo
Lucanus. Oraq; distendens auidus fu
mantia prester. Quicunq; ab eo percus
sus fuerit distenditur ⁊ enormi infectio
ne corpis necatur. vt dicit idem ibidez.
Item seps est mortiferus aspis ⁊ tabifi
cus qui cum hominẽ momorderit statim
eum destruit ⁊ consumit ita vt morsu ser
pentis totaliter liquefiat. nec solum cor/
pus sed etiaz ossa veneno dissipat ⁊ ener
uat. cuius poeta sic meminit. Ossaq; dis
soluens cum corpe tabificus seps vt di
cit idem. Sũt ⁊ alia genera aspidis mul
ta quoꝝ tanta est virulentia ꝙ etiã me/
diante lancea venenositate sua perimunt
se tangentẽ vt dicit Auicẽ. in li. de vene
nis. quere supra libro. v. ca. de venenis.
De aspide etiam in genere dicit Isido.
libro. xij. fertur inquit ꝙ aspis cum cepe
rit pati incantatorẽ qui eam quibusdaz
carminib⁹ proprijs euocat. vt eam de ca
uerna producat. illa cum exire noluerit
vnam aurẽ in terrã premit. alteraz vero
cauda obturat ⁊ operit. et sic illas voces
magicas non audiens ad incantatorem
non exit ⁊ eius imperio nõ obedit. Hucu
sq; Isidor⁹. De aspide vero dicit. Pli/
nius libro octauo capitulo. xxiiij. pcus/
sa membra ab aspide intumescunt ⁊ vix
sine partiũ amputatione que sunt con/
tacte aliquo remedio conualescũt vnus
autem huic pestifero angui est sensus vel
effectus. compares suos coniugali affe/
ctu diligunt nec sine comparis consor/
tio bene viuunt. vnde altérutra interfe/
cta incredibilis vltionis cura altera pse
quitur interfectorẽ. ⁊ illũ solũ in quãti/
libet populi agmine agnoscens infestat.
nititur interrũpere omnes difficultates
permeat spacia. nec nisi veloci fuga aut
amnib⁹ aut fluuijs coercet quin vltio de
morte cõparis assumatur. sed contra ei⁹
maliciam natura dedit remediũ ⁊ medel
lam. hebetẽ enim dedit ei natura visum:
nam oculos habet in tpib⁹ ⁊ nõ in fronte
et ideo nõ potest videre aduersariũ di/
recte sed oblique. pter qđ nõ potest bene
psequi hostem visu sed potius auditu p/
sequitur vel olfactu. nã in his duob⁹ sen
sibus magis viget vt dicit idem. Itẽ di
cit marcianus ꝙ aspis nõ nocet indige/
nis afris ⁊ mauris. naz illi pueros suos
quos de se natos habent suspectos aspidi
obijciũt. ⁊ si de eorũ semine fuerint nihil
ipsis penitus nocet aspis sed statim mo
riunt ab aspide si fuerint adulterini. et
hoc expsse dicit pli. li. viij. c. vlt. Dicit et
sicut quedã aĩalia indigenis sũt innoxia
que interimũt alienos. sic serpẽtes pcũt
mirifice illis qui de terra oriunt sic an/
gues circa eufratẽ terre incolas non le/
dunt nec infestant dormientes. alios au
tem cuiuscũq; gentis hoies cruciãt eos
quide occidẽtes. Dicit etiã ibidez pli. ꝙ
aresto. tradit in quodã mõte a scorpioni
bus hospites non ledi. sed indigenas in
terimi ⁊ occidi.

Capitulum. x.

De aranea

Ranea vt dicit Isidorus libro
a xij. vermis est aeris ab aeris nu/
trimento nominata. que exiguo
corpore longa fila deducit ⁊ tele semp in
tenta nunq̃ desinit a labore ppetuũ susti
net in suo opere dispendiuz. quia sepe ad
modicum flatum venti aut pluuie stillici
dium rumpitur tela sua. ⁊ tunc totaliter
perdit laborem suũ. Dicit autẽ Auicen.
ꝙ aranea est modicũ aĩal reptile multi/
pes. sex vel octo habens pedes quos sp̃ h̃z
pares ⁊ nũq̃ impares. ⁊ hoc fuit necesse
vt sp̃ esset ei⁹ incessus equ⁹ sicut ⁊ ipsum

onius. et hoc est generale in hn̄tibꝫ duos
vel plures pedes. habet aūt aliquos pedes
lōgiores ꝛ quosdā breuiores. ꝑpter diuer
sas q̄s facit opatōes. nā cū qbusdā fila
sua subtiliat ꝛ in longū ꝓtrahit. cū qbus
dā vo pariter fila nectit. cū qbusdā vo per
fila repit ꝛ qn̄ vult in tele supficie imo/
biliter se suspēdit. maxime aūt inter aia
lia anulosi corpis viget ī aranea sensus
tact⁹. Vn̄ residēs in tele sue medio subi/
to sentit muscā telā in pte remotissima
ꝯtingentē quā subito inuadit ꝛ aggredi
tur tanq̄ȝ hostē. de q̄ si triūphare potuerit
eā ne euadat inter tele sue fila multipli
citer circūuoluit. ꝛ primo capiti insidēs
ei⁹ humiditatē sugit. ꝛ de tali muscaꝝ ve/
natōe viuit. nā ei⁹ gustabile ꝓprie est ta/
lis humor sicut gustabile apis est mel si
cut dicit idē ꝛ aresto. Itē in genere ara/
neaꝝ est diuersitas sex⁹ vt di. aresl. li. v. et
est femia maioris corpis q̄ȝ mascul⁹. ꝛ pe
des habet lōgiores flexibiliores ꝛ abilio
res ad motū ꝛ etiā ad texturā. Et sic di.
idē libro. v. Tpe coit⁹ ꝛ amoris femina
attrahit marē p fila tele. ꝛ post masculus
feminā ꝛ nō cessabit attractio donec ꝯiū
gant. ꝛ mascul⁹ ponit sup ventrē femine.
et iste mod⁹ est eis necessari⁹ ꝑpter vētris
rotūditatē. ꝛ ista ꝯiūctio maxie est in fi/
ne veris ꝛ in principio estatis. ꝛ aliqn̄ in
autūno ꝛ in pricipio hyemis. ꝛ tūc maxie
sunt nociue ꝛ eaꝝ puncture ampli⁹ vene
nose. Itē aresl. li. viij. Genera aranearuȝ
sunt multa. nā quedā sunt pue ꝛ diuersi
coloris ꝛ sunt acute ꝛ velocis motus alie
sunt maiores ꝛ colore nigre. ꝛ earū crura
anteriora sunt lōgiora et sunt tardioris
mot⁹ nisi qn̄ coitu stimulāt. ꝛ nigre solent
texere iuxta terrā inē foramina et manēt
in textura sua quousq̄ȝ aliq̄ inciderit be
stiola sicē musca quā dep̄hendunt. ꝛ si hn̄t
famē sugūt ei⁹ humiditatē. et tūc deferūt
ad locū suū vbi deponūt ꝛ reseruāt eā do/
nec iterū esuriē patiant̄ ꝛ qn̄ totā hause
rit humiditatē deijcit residuū et reuertit̄
ad venādū ꝛ nō venat̄. quousq̄ȝ repet qd̄
ruptū est de textura. ꝛ si q̄s rūpit textu/
rā incipiet ipsam repare circa occasuȝ so
lis vel circa ortū. ꝛ tunc maxie laborat. qꝛ
tūc plures bestiole incidūt in texturā. et
femia parit ꝛ venat̄ ꝛ masculus iuuat eā
Abscondit aūt se in textura vel sub tela
ne a bestiolis videat̄. ꝛ maxie qn̄ est ma/
gna. qꝛ ꝑpter ei⁹ magnitudinē nō de facili
operit̄. Facit etiā femia oua primo ex q̄/
bus modice aranee p⁹ formant̄ ꝛ statim
qn̄ puunt̄ ponit eas in textura. ꝛ statim se
mouēt ꝛ disponūt ad texendū acsi in vte
ro materno sint instructe ad venandum
vn̄ statim aprāt rhetia ꝯueniētia prede
sue. Et est spēs q̄dā araneaꝝ que venan
tur lacertū puū ꝛ incipit texere sup ipm
quousq̄ȝ liget ei⁹ orificiū ligatōe forti et
tūc saltat sup eū ꝛ pūgit quousq̄ȝ moriat̄
Item in eodē etiā dicit idem. q sepe in/
ueniūtur quedā aranee ī aluearibꝫ apū
et ille corrūpunt mel ꝛ sugūt liquorē et
sic circa fauos faciūt texturas ꝛ corrum/
punt eos. Item di. auic. et pli. de genera
tione araneaꝝ li. xi. c. xxv. Araneaꝝ natu
ra p̄cipua admiratōe est digna. cui⁹ plu/
ra sunt genera inter que est quedā q̄ di/
citur spalango. cui⁹ corpus est exiguū va
rium. acuminatū. velox ad saltū. noxiuȝ
habens morsum. Alia est spēs maioris
corporis ꝛ nigri coloris et cruris longio/
ris cauernas sibi texens ī angulis iuxta
terrā. Tercia est spēs que erudita cōposi
tione cōspicuas texit telas. Admirāduȝ
est tamē qualiter tāto operi sufficiat ma
teria lanigera que de aranee vtero ad tā
te tele texturā paulatim vt credit̄ extra
hitur ꝛ tn̄ eius venter vix a tali materia
vacu⁹ inuenit̄. Hec videt̄ esse veꝝ qd̄ di/
xit democrit⁹ q tāta esset ventris aranee
corruptela. vt ex ei⁹ egestione tanta ferti/
litas lanifera generet̄ vn̄ ꝛ democrituȝ
reprobat Aresto. li. viij. q dicat eū in hoc
veritatē nō dixisse. Cui⁹ videt̄ esse ratio
qꝛ aranee ꝛ alia hmōi anulosa modici sūt
nutrimēti ꝛ parui cibi ꝑpter defectū san/
guinis ꝛ caloris. vn̄ cū aranea nō tantū
cibi capiat quin incōpabiliter ad p̄para
tionē tele continue plus emittat. maior
esset superflui emissio q̄ȝ cibi sumptio et
maior est egestio supflua q̄ȝ digestio ne
cessaria ad ꝯseruationē debitā aialis. vt
dicit aresl. vel alber. Itē pli. di. Modera
to vngue rotundū ꝛ teres educit filum ꝛ
miro artificio deducit stamia ab imo ad

supremũ. ⁊ iterũ reducit trãsuersaliter de pũ
cto ad punctũ lineari distantia filũ suũ.
et omnes lineares tractus quasi i pũctuat
li medio in equali distantia a centro co/
pulat ⁊ cõnectit. deducto aũt stamine vt
ibidẽ di. Pli. texere incipit a medio cir/
cuato orbe adnectẽs subtegmina ⁊ macu
las adnectẽs semp. ⁊ quasi reticulatiter
p paria interualla q̃ interuallicula ta fo
ramina miro artificio sunt. nũc quadra/
ta. nũc oblonga. nũc rotũda. tãto strictio
ra quãto sunt viciniora medio. ⁊ tãto la
tiora quãto remotiora sũt extremo. quo
autẽ medio filũ filo tã indissolubiliter
iungat ⁊ nodũ nodo applicet ⁊ cõnectat vi
sus nõ indicat ⁊ rõnis iudiciũ vix affir/
mat. Mira aũt leuitate per fila sua que
humanis visib vix sunt puia se eleuat
et quasi volet hincinde se trãsferens lo/
cum mutat. Itẽ di. idem. q̃ q̃diu extre/
ma tele fila durãt si casu aliquo rumpa/
tur ipsa tela. semp a medio incipit resar
tire qd ruptũ est. q̃si nihil iudicãs in cor
pore tele esse integrũ q̃diu mediũ nõ est
firmũ. Itẽ dicit idẽ. q̃ in eis sunt augu/
ria. nã fm q̃ tpa sunt futura alti vel sub
limi solent cõponere fila sua. Itẽ ibidẽ
dicit q̃ multitudo aranearũ signũ est in/
undationis pluuiarũ. Item li. xiiij. c. iij.
de lesione ficuũ. dicit q̃ arance quedã cir
ca germina vinearũ ⁊ etiã flosculos arborũ
faciũt texturas ex quarũ circũuolutione
pereũt arbores ⁊ vinee qñ sunt in germi
ne vel in flore. Morsus spalangionis est
mortiferus ⁊ venenosus nisi ei citius suc/
curraẽ. Sed eius venenũ extinguit vis plã
taginis si debito modo apponaẽ. ⁊ iõ ver/
mes alij vt lacerte ⁊ botraces puncturã
aranee formidãtes succo plantaginis se
tuenẽ. vt dicit Pli. Dyas. et Auic. in ca.
de venenis et mac. Aranearũ aũt tela vt
dicit aresto. et pli. ex earum visceribus
quodãmodo nature artificio generatur:
subtilissima cõpositione cõtexitur more
ltextis cõponiẽ ⁊ paraẽ. filis subtilissimis
cõnectiẽ. ⁊ hoc ne a muscis ⁊ alijs bestio/
lis quib tendiẽ pter grossiciem videa/
tur. Cũ labore quidẽ componiẽ sed miro
modo faciliter dissipaẽ ignẽ nõ sustinẽt
ventũ timent cuius impetu tela rumpitur

et subito denudaẽ. Et q̃uis venenosa sit
aranea de cuius egrediẽ visceribus tela vene
nosa nõ est quoniã multis vsib medici/
ne vtilis reputaẽ. Nam vt di. dyas. Te/
la aranearũ alba ⁊ mũda puluerulentis
sordib nõ admixta vires habet cõstringẽ
tes cõglutinãtes ⁊ refrigerãtes. ideo san/
guinẽ restringit a vulnere defluentẽ sup
posita vulneri prohibet fieri saniem ⁊ sa/
nat plagã recentẽ. ⁊ phibet inflaturã sa/
nitatem vulneris retardantẽ. Est autẽ
genus aranee quã spalanã vocant. vt di
cit Pli. li. xxix. ca. iiij. et est hec aranea si
milis formice sed longe maior corpe ru
fum habens caput. reliquũ corpis nigri
est coloris. respersũ albis guttulis. acer
bior ẽ eius ictus q̃z vipere. Viuit autem
iuxta furnos ⁊ molas. cuius contra ictum
est remediũ aliam eius generis ostende
re sic pcussõ. et ad hoc conseruantur cum
mortue inueniũtur quarũ cortices con/
triti ⁊ potati medentur morsui mustele.
Est autẽ aliud genus lanuginosum gros
so capite. ⁊ dolor pũcture eius sicut scor/
pionis. ⁊ eius morsu genua labefactan/
tur ⁊ accidit caligo ⁊ vomitus. Est etiam
aliud genus aranee nomine mirmicale/
on siue mirmiceon. quod alio nomĩe di
citur formicaleon. formice simile capite
albo habens nigrũ corpus distinctũ ma/
culis albis. cuius morsus vesparum dolore
torquet. ⁊ dicitur formicaleon. q̃r formi
cas venatur vt leo. ⁊ earũ sugũt humidi
tatem sed a passerib deuoranẽ ⁊ ab alijs
auibus vt formica. Remediũ aũt contra
morsus oĩm aranearũ est cerebrum galli
nacei cum exiguo pipis bibitũ cũ vino
dulci. Itẽ coagulũ agni potatũ cũ vino
sanat morsus aranearũ. Item facit ci/
nis vngule arietine cum melle. Itẽ mu
sce contrite ⁊ posite super morsum extra/
hunt venenũ ⁊ mitigant dolorem. Sunt
⁊ alia remedia que enumerat. sed hec suf
ficiant. Dicit tamen li. eodem. c. vi. ara
nea longa ⁊ candida tenues habens pe/
des contrita in veteri oleo dicitur solue/
re albuginem oculorum ⁊c.

Capitulum. XI.

De ape

Pis est animal multipes ⁊ breue
a inter omnia animātia anulosi et
insecti corporis in multis obti/
nens principatū. vt di. pli. li. xi. ca. vi. ꝑ
uitatē sui corꝑis recōpensat ingenij ma/
gnitudo. Quis autē possit inter volatilia
cōputari. tñ quia pedibꝰ vtitur in quibꝰ est
vis ꝓgressiua merito pōt inter gressibi/
lia nūerari. Preter vero ꝓprietates supi
us li. xij. positas sub litera a. alie sunt hic
ponende quas recitat pli. li. xi. ca. vi. sic
dicens. Inter omnia est admirāda apū
solertia qua mella cōtrahūt succūqꝫ dul
cissimū subtilissimū ⁊ saluberrimū in fa/
uos cōponūt. ⁊ cerā ad vsus vite huma/
ne ꝑutilem operando cōficiūt. hyeme la/
tent ⁊ reconduntur. qꝛ vires nō habent, vt
niuibꝰ pruinisqꝫ resistant ac flatibꝰ aqui
lonis. In vere aūt cū sentiunt fabas flo
rentes ad opa exeūt ⁊ labores. nulliqꝫ li/
cet vacare ocio per hos dies. Primo fa/
uos cōstituūt ceramqꝫ fingunt domos scꝫ ac
cellulas faciunt. deinde sobolem ⁊ postea
mella cōficiunt ⁊ cōponunt. tectum aūt
aluearis sui lacrimis et succis arborū gū/
mosam vim habentiū ꝑ totū liniūt. ⁊ cō/
tra aliarū bestiarū auiditates se muni/
unt ꝓut possunt. feces si fuerint nimis la
te cōstringūt ⁊ eas succis ꝑdictis liniunt.
primo aūt pro fundamēto sui operis cru
stulam quādaꝫ ponūt amari saporis quā
multi commosym vocant. deinde faci/
unt aliam dulciorem que cere est initiuꝫ
quā multi dulceros vocāt. tercio ponūt
materiam grossiorem que fauorū est sta
bilimentū ⁊ illam materiā ꝓpolim mul/
ti vocant. et ista triplici tela a frigore et
alijs iniurijs muniūt fauos suos. Non
insident fructibꝰ. sed a floribꝰ non marci
dis. sed recentibꝰ recolligunt materiam
ex qua mel ⁊ ceram cōponunt. quādo au
tem flores vicini sunt cōsumpti mittūt
speculatores ad vlteriora pabula requi/
renda. et si apprehenderit eas nox in ex/
peditione excubant supine vt alas suas
protegāt a pluuia ⁊ a rore. vt facto ma/
ne expeditius volent ad opus suū habē/
tes alas suas siccas ⁊ expeditas ad vola/
tum. Ordināt excubias suas more ca/
strorꝫ de nocte quiescūt vsqꝫ mane donec
vna oēs excitet. gemino aut triplici bō/
bo vt buccino aliquo tunc vniuerse ꝓuo/
lāt si dies fuerit mitis futurꝰ. ꝑdiuināt
enī ymbres ⁊ vētos ⁊ tūc se ꝯtinēt infra
tecta. Qñ ꝑsciūt celi temperiē futuram
cū agmine ꝓcedūt ad opa. ⁊ tūc alie flo/
res aggregāt pedibꝰ. alie aquā ore guttas
qꝫ lanugie totiꝰ corꝑis simul portāt. ado
lescētiores vero ad opa exeūt et cōueniūt
et afferūt supradicta. seniores vero intus
operantur. Que flores cōportāt primo one/
rant pedes anteriores ⁊ post alios donec
rostro pleno remeent totaliter onerate.
Excipiūt aūt sic onustas trine vel quat/
ne eas qꝫ exonerāt fm ꝙ interꝰ sunt ordia
te. eorꝫ enī officia sunt diuersa. alie enī do/
mus ꝯstruūt. alie poliūt. alie cibū parāt
ex eo qđ allatū est. nō enī separatim vescūt
ne inequalitas cibi tēpis et opis fiat inter
eas. Fauos linealiter ⁊ ordinate ꝯponūt ⁊
in superiori parte suspēdūt. Ceras cadētes
fulciūt primas lineas parꝫ replēt de mel
le. nouissimas aūt mas[c]le solēt adimple/
re. Apes aūt gerule ꝙ necessaria ꝯuehūt
timēt venti flatꝰ. ⁊ ideo volāt iuxta terrā
et qñ sunt onuste redeūt ne aliquo flatu
impediātur ⁊ qñqꝫ lapillis se onerāt vt la/
pillorꝫ grauitate sint ꝯ̄ venti īpetū magis
fixe. Mira inter eas est obseruātia disci/
pline. nā inertiā cessantiū ab ope notāt
⁊ eos mox castigāt. imo morte puniunt
operari nō curātes. Mira inter eas ē mūdi/
cia. nulleqꝫ inter opa sua spurcitie ꝑmittū
tur. Egestiones apū ꝙ operantur interꝰ ne lō/
ge recedāt alie cōgerūt in locū vnū ⁊ eij
ciunt đ aluearī. Qñ aduesperascit intrāt
in domos suas ⁊ strepūt donec illa eadeꝫ
que eas excitauit circūuolet. ⁊ eodē quo
excitauit bombo eas inuitet ad quietē. ⁊
tūc oēs repēte cōticescūt. Idē in eodem
ca. xiij. Itē ꝑ apes summa eqtas exercet.
feriūt enī omnes earꝫ pacē dissoluētes ⁊
earū melle diripe cupiētes. Regem siq
dem hñt apes qui nō aculeo armatꝰ ē. sed
potius maiestate. vt di. idem ca. xviij. ⁊ vel
si habet aculeū vsum feriendi natura si/
bi negat. noluit enī natura ipm seuū eē
ne cito peteret vltionē. ⁊ ideo ei telum de
traxit ⁊ inermē dereliquit. vnde constat
apum imperatorem aculeo nō vti. miran/

da aūt est circa regem plebis obedictia. nam cum procedit totum examen circa ipsum conglobatur. ⁊ ab ipso agmine ve lut acie militū cingit̄ ⁊ vallat̄ ⁊ ꝓe mul titudine obsequētiū tunc tp̄is vix vide tur. Cum popul⁹ apū in labore est ipse in tus est ⁊ circuit similis exactanti solus a labore ē imunis. Circa quē ⁊ apes assunt quedā hn̄tes aculeū tanꝗ lictores qui autoritate assidua regis sunt custodes. ⁊ ipse raro ꝓcedit foras nisi qn̄ examē to tum debet exire. cui⁹ exitus intelligit̄ an te dieb⁹ aliquot exercitu murmurante ⁊ quasi ad exitū se ꝑparante vnde si qs tūc regi apum ꝑscinderet alam totū examē tunc tp̄is non exiret. ⁊ quando ꝓcedunt singule regis obsequio se offerūt ⁊ ei pri me esse volūt regem fessū humeris sub leuant ⁊ fatigatū totū portant si qua las sa defecerit vel ab acie errauerit odore ꝓ sequitur vbicūqꝫ rex ꝓcedit et vbicunqꝫ rex ꝓsederit ibi cetere figunt castra. re ge viso totus animatur exercitus ipsoqꝫ amisso totū agmen dilabitur ad alium. quia sine rege esse non possunt Ad aluea ria subintrant quedā false apes que fuci nuncupātur habentes magnū ventrem furtimqꝫ deuorant mella. ⁊ has apes in terficiunt quādo eas deꝑhendunt. Quā do ver est humidū fetus apum multipli cantur. ⁊ mella depauperantur. ⁊ econuer so quādo ver est siccum deficiunt in pro le ⁊ in melle multiplicātur si autem defe cerit in aluearib⁹ cibus impetū faciunt in proximas ꝓposito rapiendi. et contra eas alie aciem dirigunt si rectorē habēt et si que fuerint apes fauentes inuaden tibus ꝑcunt eis inuasores nec eas imper tunt sed potius eas sibi associant ⁊ defen dunt. Multis alijs de causis acies con trarias constituunt duo imperatores cū multa rixa que dimicatio in iactu pul ueris aut fimo totaliter dissipatur. Itē idem capitulo. xix. Apes quedā sunt ru stice ac siluestres horride aspectu ⁊ cete ris iracundiores. sed labore et opere sunt prestantiores. alie sunt vrbane quarum quedam sunt breues ⁊ varie ac rotunde alie sunt longe sicut vespe ⁊ ille sunt alijs deteriores ⁊ sunt pilose ⁊ quedā ex his

sunt albe que in messe mella faciunt. sil uestres vero in arborum concauitatibus mellificant. aliquādo in aliquo terre spe cu quibus natura dedit aculeū ventri cō sertum ad vnum ictum. quedam autem ex vindicandi ardore ita ꝓfunde figunt telum qđ consequit̄ subito intestinū ⁊ ta les cito moriūtur. alie quidē aculeū per dūt ⁊ viuētes vlteri⁹ mellificare nō pn̄t sed castratis virib⁹ nocere ꝑiter ⁊ ꝓdesse desistunt. Odores fetidos ⁊ ceteros fu mos maxime odiūt ⁊ fugiūt. in reb⁹ aūt odoriferis iocūdant̄. Cancrorū odore si quis eos iuxta decoquat exanimant̄. qn̄ rex eorū morit̄ tristicia torpent funerātiū qꝫ more ꝯcomitantur exequias. ⁊ meret plebs magno dolore rege ꝑempto ꝯsumpto nō cibos tūc conmedūt. nō procedūt tri sti tn̄ murmure glomerant̄. Circa corp⁹ eius luctū nō minuūt. Imo nisi sub traha tur mortu⁹ fame ⁊ dolore moriunt̄. hila ritate ergo apū ⁊ nitore sanitas estima tur. Dicit etiā idem apes incurrere mul tas infirmitates. nā vt dicit. xx. egrotāt quādo nō ꝑficiūt fetū suū. Inimicatur etiā vel aduersat̄ eis resultans son⁹ echo. nimis enī facit eas timidas inopinato sonitu terrēs eas. inimicat̄ etiā eis cor rupta nebula corrūpens flores quos de pascūt. aduersant̄ ⁊ eis aranee qn̄ se soci ant eis ⁊ in aluearib⁹ faciūt intexturas pestifera est eis etiā musca quedā similis papilioni q̄ insilit in cādelas. nam papi lio depascit ceras ⁊ relinq̄t stercora ex q̄ bus generant̄ teredines q̄ ceras ꝑcipu as appetūt. nocet etiā eis auiditas past⁹ qꝛ nimia florū satietate replent̄. ⁊ maxie hoc accidit in vere oleo quidē exaniman tur sicut ⁊ oīa anulosa et insecta. ꝑcipue si capite vncto in sole ponant̄ sed a ꝑse aceto reuiuiscūt. aliqn̄ etiā ꝯtrahūt si bi mortis ⁊ morbi causas qn̄ sentiūt sibi subtrahi mella nimis auide deuorātes. hucusqꝫ pli. Insignes etiā ꝓprietates et notabiles recitat auic. li. viij. c. iij. Apes inquit cibant̄ ex melle ⁊ comedunt inde parū. sed qn̄ infirmant̄ tunc comedunt mel ⁊ nō exeunt de domib⁹ suis ⁊ qn̄ in ueniunt domos mundas siue aluearia fa ciunt in eis domos sextiles cereas. et qn̄

orificia aluearis sunt nimis ampla, di/
minuũt amplitudinẽ cum quadã visco/
sitate nigra que in odore est acuta. ⁊ edi
ficant primo domũ regis. ⁊ illa domus si
milis ẽ foramini. ⁊ post alias domos sm
diuersitatẽ maioꝝ vel minoꝝ. masculi au
tem tantũmodo opantur domos suas. ⁊
post non est opatio nisi ad comedendum
mel ⁊ mellificandũ. ⁊ apes primo moran
tur in fauis suis. ⁊ quãdo est temp⁹ execũ/
di ascendũt in altum sm formã pirami/
dis ⁊ postea redeũt ⁊ comedũt mel. ⁊ rex
nunq̃ exit nisi cũ exercitu. ⁊ masculi nõ
habent acũ nisi forte pauci. tũc appetunt
pungere sed non pñt. ⁊ reges apum sunt
duoꝝ modoꝝ vnus rubeus ⁊ alter niger
fere sicut carbo. et est in duplo maior q̃
apis que mellificat. ⁊ sunt apes muscule
magis pigre q̃ femine. et meliores sunt
apes minores ⁊ rotũdiores habentes va/
rios colores. ⁊ apes que pascunt in mon
tibus pratis ⁊ ortis sunt minores ⁊ me/
liores ⁊ faciũt mel cõsimile in ptibꝫ ⁊ le
ue. apes aũt que nõ sunt bone nõ faciunt
mel equale nec cõsimile sed apis que sp
adheret foramini mellis efficit mel me/
lius. aliter enĩ corrumpit de facili ⁊ gene/
rant in eo aranee que corrumpunt mel.
Duplici de causa vtunt apes mellifican/
tes aculeo scꝫ ad defensionẽ. ⁊ ad humi/
ditatis supflue cõsumptionẽ. vis enim
ignea est in acu. ⁊ ideo coopat valde ad
cõsumptionem supflui humidi ⁊ mellis
imutationẽ ⁊ cõseruationẽ. Item subin
trant sepe aluearia quedã musce male q̃
faciunt alijs muscis pus tediũ quas mi
ti vocant grisanes ⁊ illi grisanes perfo/
rant ⁊ corrodũt alas aliaꝝ. sed vere apes
psequũtur illas muscas et pungunt eas
nec pmittũt eas cadere sup domos suas
Et apes mellificãtes interficiũt mascu/
los nocentes eis et reges malos qñ eas
non bene regũt. sed tantũmodo de melle
nimis comedũt. ⁊ pcipue hoc faciunt qñ
mel erit paucũ. ⁊ apes pue pugnant cum
longioribꝫ quãdo nõ opant nec laborãt.
et nitũtur eas eijcere de aluearibꝫ. et per
talium eiectionẽ melioraĩ mel et augeĩ.
Est autem vnũ genus apum quod dici
tur labion ⁊ interficit apes mellificãtes
et destruit earꝫ domos. ⁊ hoc est q̄ sunt vi
giles ⁊ bone custodie. ⁊ qñ intrant aluea
ria. in melle subito se infigũt cã deuorã/
di in tantũ q̄ nõ pñt euadere. ⁊ tunc stã
tim a veris apibꝫ hmõi interficiunt. ⁊ an
teq̃ rex exeat rationabiliter p duos di
es ante sciũt alie quid rex sit factur⁹, vt
obedire illi pate sint. ⁊ quãdo reges creã
tur quilibet habet caterũã vnã ⁊ illa ca/
terua nõ vult habere aliũ regem nisi quẽ
primitus acceperũt. et si alius rex volue
rit esse rex illius comitatus ipsum inter/
ficiũt ⁊ postq̃ exierint pulli ⁊ fuerit pau
ci expectabũt societatẽ alteri⁹ examinis.
et sic simul secutius pficiscunt. et postq̃
ceperint volare pulli ⁊ fuerint eq̃les ma
gnis festinãt opus suũ ⁊ senioribꝫ pluri/
mũ coopant. Nulla aũt creatura arden/
tior est ad vij. dictã q̃ sit apis qñ ad ira/
cundiam puocat. ⁊ ideo sepe grandes p/
sternit exercitus multitudo apũ quãdo
contra diripiẽtes mella resistere cõpel/
luntur. fimum ⁊ fumũ sup omnia abhor
rent apes ⁊ ideo laborant pijcere feces ⁊
squibala sua qñ volant. q̄ earũ feces fe
tent valde. ⁊ ideo ab eis domos suas val
de purgant. Virgines apes ⁊ iuuenes meli
us opant ⁊ faciunt melius mel q̃ senio/
res ⁊ nõ tantũ pcutiunt nec tantũ ledit
earũ pcussio sicut senũ. Potant aũt apes
et bibunt sed aquã tantũ claram siue p
pe siue a remotis hauriat nec potant nisi
prius piecerint fecem suam. et maxime
mellificant in autũno ⁊ in vere. ⁊ mel ve
ris melius est ppter florũ nouitatẽ ⁊ am
pliorem puritatẽ. ⁊ apibus placet armo
nia scꝫ sonitus cantus ⁊ pcussio palmaꝝ
et ideo cum canto ⁊ peluiũ aut cimbalaꝝ
tinnitu ad alueare reuocant. et quando
dimittit apibꝫ multũ de melle pigrescũt
et minus opant. ⁊ ideo optet vt i aluea
ribus eis mediocriter dimittat huc usq̃
auic. li. xvij. Multa alia ponit in q̃bꝫ cõcor
dat cũ Aresto. li. viij. pli. in. xi. quere su/
pra li. xij. in litera a. vbi inuenies multa
que ab arestole ⁊ seneca et alijs autoribꝫ
sunt excerpta. sed hec sufficiant.

Capitulum. XII.

De boue

Os grece boetes nūcupaẛ. que₃
b latini trionē vocant eo ꝙ terram
terit cuius latitudo pellis a mē-
to vſ꜡ ad crura palleatia dicitur a pelle
ipſa. ſ. dicta quaſi pelleatia qḋ generoſi/
tatis in boue eſt ſignū vt dicit Iſi. li. xij
Boum autem vt dicit idem circa ſocios
eximia pietas eſt. nam alter alterum in
quirit cū quo ꝑ collum aratrū ducere cō
ſueuit ⁊ frequenti mugitu piū teſtatur
affectum quando ipſum citius inueniri
nō contingit. De bobus vo dicit Pli. li.
viij. ca. xlv. bobus indicis cameloꝝ tradi
tur eſſe altitudo quoꝝ cornua ſunt in la/
titudine quatuoꝛ pedum. ⁊ ſequitur ibi/
dem. Soli boues inẛ animalia retro am-
bulantes paſcūtur. aque calide ablutio
ne dicūtur pingueſcere. quando cornibꝫ
capitis cōiungūtur plus laboris pn̄t ſu/
ſtinere ꝙ̄ quādo ceruice inuicē copulan
tur. In ſyria ſunt boues qui non habent
palearia ſub gutture ſed giblos in dorſo
boues que꜡ laxata habētes cornua. di-
cunẛ eſſe in cꝑe excellentes. boues nigri
coloris ꝑua habētes cornua min⁹ repu/
tanẛ vtiles ad oꝑandū. maioꝛa cornua ⁊
ſpiſſioꝛa habēt boues ꝙ̄ thauri. ⁊ poſt ca
ſtrationem bos in corꝑe ⁊ in cornibꝫ au/
gmentū recipit. ꝑiter etiā ꝓficit in robo
re ⁊ v̓tute. nō tamē eſt tante animoſita/
tis nec audacie ſicut ante. magis aūt ef-
ficitur domitus maturus ⁊ quietus pa/
tiens laboris. ⁊ motus tardioꝛis ⁊ inceſ/
ſus grauioꝛis. Item pli. ibidem. Natu-
ra optima boum fit in trimatu. poſt tri/
matum aūt nimis eſt ſera. ſed ante ꝑma
tura. optime vero cū boue iuuencus im/
buitur. ſocium enim laboris agriculture
habemus hoc animal. tanta etiā fuit cu-
ra apud prioꝛes boues nō ledere vt qui
procaci animo motus bouē occideret ſi-
ne cauſa. puniretẛ grauiter tanꝙ̄ colonū
ſuū₃ interemiſſet. vt dicit idem. Eſt enī
animal mite ⁊ mundū non ſolū vſibꝫ ho-
minū neceſſariū. verūetiā ad imolandū
in aris deoꝝ eſt congruū et aptum. nam
ex bobus optime fiunt victime ⁊ lauda-
tiſſima fit ex eis placatio deoꝝ. bos ape/
rit terram vomere ⁊ incidit et colit arua
et ea gignendis fructibus apta reddit.
Bos carnibus reficit et nutrit. pellis ei⁹
multis vſibus conuenit. eius etiam fi/
mo terra impingueſcit. eius cornua ca-
lefacta remolliūtur ⁊ rectificātur ex qui
bus vaſcula diuerſa ⁊ varia vtenſilia ꝑ-
parantur. Ex cornibus enī bouinis fiūt
arcus baliſte quibus tela cōtra hoſtē ia-
ciantur. fiunt ⁊ toraces ⁊ arma quibꝫ in
firmioꝛa hominis contra hoſtium iacula
defenſantur. fiunt ⁊ lucerne quibus fugā
tur tenebre. fiunt ⁊ pectines quibus capi
ta a ſoꝛdibus emūdantur. bouinis etia₃
cornibus vtuntur venatores. nam cum
eis terrent feras ⁊ incitant canes vena-
ticos vt fugientia animalia inſequātur
cornibus inſuꝑ vtuntur ſcriptores ⁊ pi
ctoꝛes in quibꝫ varij coloꝛes optime cō
ſeruantur vtūtur etiam cornuū vſu bella
toꝛes quibꝫ buccinādo ſocij animantur
tam pugnātes ꝙ̄ fugientes ad aciem re
uocantur. cornibꝫ etiam vtūtur cuſtodes
turriū ⁊ caſtroꝝ ſiue ſpeculatoꝛes qui ipo
rum ſonitu ad vigilandū mutuo ſe hortā
tur ad multa alia cornua bouina ſunt ne
ceſſaria. Unde nihil eſt in boue qḋ diuer
ſis vſibꝫ non ſit vtile ⁊ eciā eius fimus.
vt dicit pli. li. xxviij. c. xi. fimus inquit bo
uis cū aceto iuuat cōtra doloꝛē articuloꝝ
ydropicis etiā remediu₃ ſingulare eſt ſi
inde ad ſolem pungātur. intercutaneū
enī cōſumit humoꝛē et ſedat ac reprimit
inflaturā ydropicā ⁊ tumoꝛē. Dicit pre
terea Pli. li. xxx. ca. iij. eſt inquit animal
puulū ſiꝛe ſcarabeo noīe bureſtis. hoc inẛ
herbas fallit bouē. et ideo ſic eſt dictū q꜡
premit eum. nam inter herbas quas bos
diligit illud animal ſe abſcondit qḋ ani
mal bos deuoꝛat dum herbas incaute ca
pit. bureſtis autē deuoꝛatus iecur bouis
ſubito ſic inflamat vt ipm̄ cum cruciatu
maximo tandē rumpat. vnde ꝓpter onus
quo bouis ceruix ꝑmitur ⁊ propter dolo
rem ſtimuli quo pungiẛ bos bureſtis ve
neno dum eius ventrē ſubintrat inter ci-
bos cum interitu cruciatur.

Capitulum. XIII.

De bubulco

b Ubulcus diciẛ boū cuſtos. q̄ ipo
rū ē cuſtodie ex officio deputat⁹.

hic boues pascit ⁊ nutrit ⁊ ad pascua eos
ducit ac reducit ⁊ dum sunt in pascuis ꝑ
pedes eos colligat ⁊ cōnectit. eor ceru/
ces iugo premit ⁊ aratro eos iungit. cū
stimulo pigritantes cōpellit ad labores.
et vt vniformiter aratrum trahāt stimu
lando eos cogit sibilo. et cantilena eos
demulcet. ⁊ vt libentius iugū ferant vo/
cis melodia allicit ipsos ⁊ inducit. natu/
raliter enī boues sicut ⁊ cerui diligūt me
lodiam. vt dicit Auic. cum vga eos diri
git ⁊ vt rectū faciāt sulcuꝫ ipsos instruit
nec solum cogit ad arandū verum etiam
ad triturandū compellit. ⁊ ad cōstringen/
das fruges in area circūducit. finito la/
bore a iugo eos soluit ⁊ ad presepe vt re
ficiantur eos ducit.

Capitulum. XIIII

De bubalo

Ubalus ē a boue diminutiue di
b ctus eo q̄ similis sit bobꝫ. Est au
tem animal ita indomitū q̄ pre
feritate iugū nō recipit in ceruice. buba
los africa procreat. In germania aūt sunt
boues agrestes habētes cornua in tantū
ꝓtensa vt regijs mensis ꝓpter insignem
corꝫ capacitatē ex eis pocula fiant. vt di.
Isido. Est aūt animal magne fortitudi/
nis. vnde domari nō pōt nisi circulo fer/
reo naribꝫ eius infixo quo circūducit. ni
gri aūt vel fului est coloris paucos et ra
ros habens pilos. cornua habet. fron. ex
cornibꝫ validissimis circūseptam. cuius
caro nō solum est vtilis ad escam. verum
etiam ad medicinā. nam vt di. pli. libro
xxviij. c. x. caro bubali cocta vel assa bo/
minis morsum sanat. cuius medulla cuꝫ
dextro crure assumpta aufert pilos palpe
brarum ⁊ medet vicijs oculorū. sanguis
eius cū aceto sumptus reijcientē sangui
nem mire sanat. cui⁹ vngule vel solee bu/
baline cum mirra cōfumant dentes mo
tos. lac bubalinū valet contra viscerum
torsiones. nam sua pinguedine delinit
ea. vnde contra dissenteriam multū pro
dest. valet contra ictus serpentum ⁊ scor
pionum. ⁊ contra venenū salamandre et
cicute. vulnera recentia sanat fimus bu
bali calefactus sanat apostemata dura

et corum duricias spargit. fel eius valet
contra caliginē oculoꝝ. Sunt ⁊ quidam
boues agrestes mire magnitudinis ⁊ tā
summe sunt agilitatis. in tantū enī sunt
agiles vt fimū quē ꝓijciunt citi⁹ eleuēt
sup cornu q̄ꝫ possit decidere sup terram.
Hi boues odiunt ⁊ ꝑsequūtur omne ru/
beuꝫ siue rufum. ⁊ ideo venatores rubeis
se induūt vt eos ꝓuocent ad eos insequē
dum. venator iam videns bestiā appropi
quantē retro magnā arborē ⁊ fortē se ab/
scondit. bos vero cornibꝫ ita fortiter im/
pingit in arborē q̄ ꝓprijs cornibꝫ ab arbo/
re detinet ⁊ sic detent⁹ venatoris iaculis
cōfodit prosternit ⁊ necat. Est aūt aliud
animal simile boui agresti sed nō est tan
te magnitudinis. maxima habet cornua
multū alta ⁊ acuta cum quibꝫ deijcit ar/
bores ⁊ arbusta. sed et si cōcaua est quer/
cus robore suo deponit vsqꝫ ad terrā. qui
gratia pastus tandē caput submittit in/
ter frutices subtilia et prolixa vgulta si/
ue vimina habētes. quarū cōplexione ⁊
adherentia cornua bestie circūligant et
obligant vnde diu luctans cōtra illas cō
plexas virgultorū obuolutiones magis
ac magis se intricat atqꝫ ligat. cūqꝫ diu
luctans ab illis ligaminibꝫ se non expe/
dit imo fortius se inuoluit ꝑ indignatio
ne alte mugit. cui⁹ vocē horridā audiens
venator scit bestiam illaqueatā fore ⁊ de/
tentā. vnde ipam secure venabulis impe
tit et occidit bestiā acerrimā in vgultis
quā in nemoribꝫ magnis inuadere nul/
laten⁹ ausus fuit. ⁊ hāc bestiā vocat phi/
siologus aptaleonē. Cui⁹ dictis si fides
adhibenda est mirū videt qualiter tā fe/
ra bestia de vgultis ⁊ nemoribꝫ modicis
cornua nō eximit que eisdem cornibꝫ in/
gentes arbores deijcit ⁊ prosternit. Est ꝑ
terea quedā species bouis siluestris quaꝫ
Aresto. in li. viij. circa finem vocat bori
laur. ⁊ dicit q̄ magn⁹ est sm̄ quātitatem
tauri ⁊ est similis thauro. et habet crines
descēdentes ad duas ptes spatularuꝫ si/
cut in equo est videre. ⁊ eius pili sūt ma
gis molles pilis equi ⁊ breuiores. ⁊ cri/
nes ei⁹ ꝯtinui vsqꝫ ad oculos. ⁊ est color
ei⁹ vergens ad mixtū colorē vel citrinum.
et vox eius assimilat voci thauri. et ha

bet cornua aliquātulū incurvata ⁊ in vno quoq3 cornuū suoꝝ cape pōt medietatē mensure. que dicit̄ bos ⁊ nō habet dētes supiores sicut thaurus. nec crura eius sunt multoꝝ piloꝝ et assimilant̄ lane. et findit vngulas habens ī pedib⁹ duos sotulares et cauda eius est breuis respectu corpis. ⁊ ipse cauat terrā ⁊ erigit̄ in cauādo sicut thaurus. ⁊ habet durā cutē multos ictus patientē. ⁊ carnē3 habet valde dulcē. ⁊ ꝓpter hoc venat̄ ⁊ pcutit̄. ⁊ quādo venat̄ fugit ⁊ quiescit ⁊ cū debilitatur pugnans ꝓijcit stercus p quatuor passus. ⁊ hoc facit quādo timet. Canes aūt venatici odorant sup stercus ⁊ dum circa talem odorē occupant̄ bestia fugiendo elōgatur. Idem dicit aresto. de vacca agresti. libro. x. ⁊ quādo appropinquat aīalis ptus adunabitur ex eis multi. ⁊ pri⁹ cōgregabūt stercus circa ipm ⁊ ponūt sicut murū. ⁊ hoc est animal multi stercoris vt dicit aresto. idem ⁊ etiā auic.

Capitulum. xv.

De basilisco

Basiliscus grece latine dicit̄ regulus eo ꝙ sit. vt dicit Isid. rex serpentū. ipsum enī videntes fugiunt ⁊ timēt etiā serpentes ipsi. olfactu eī sic eos necat. flatu ⁊ etiā aspectu interimit omne viuū. ad eius siquidē aspectū nulla auis illesa transit. et ꝗuis procul sit eius ore cōbusta deuorat̄. a mustelis tamē vincit̄ quas hoies ad cauernas deferūt in quib⁹ reguli delitescūt. Nihil eī sine remedio ille parens oīm dereliquit. vnde visa mustela basiliscus fugit quē3 illa psequit̄ ⁊ occidit. Est aūt in longitudine semipedalis albis maculis lineat⁹. Reguli aūt sicut scorpiones arētia queq3 sectant̄. ⁊ postꝗ̄ ad aquas puenerint ydrophobos ⁊ limphaticos faciūt. intoxicant enim ipsas aquas ⁊ mortiferas reddunt eas. vocatur quoq3 regulus a multis sibilus. nā sibilis occidit anteꝗ̄ mordeat siue pungat. hucusq3 Isidor⁹ libro xij. cap. iiij. Plini⁹ aūt libro. viij. ca. xxij. dicit sic. Apud inquit hesperios ⁊ ethiopes fons est qui a multis estimat̄ caput nili iuxta quē est quedā fera que catoblepas appellat̄ corpe quidē modica om̄ibusq3 mēbris iners pregraue caput gerens. ⁊ semp̄ habet deiectum sup terram alias esset internecio humani generis. quia omnes qui eius viderint oculos expirarent. Eadē basilisci serpentis ē vis quē sirena ꝓuincia gignit. habens in longitudine magnitudinē. xx. digitoꝝ candida in capite macula velut dyademate insignitur. Sibilo omnes fugat serpentes nec flexu multiplici reliquū corpus impellit. sed celsus ⁊ erectus in medio graditur ⁊ incedit. desiccat frutices. ⁊ herbas exurit non solū tactu. verū etiā sibilo et afflatu circūadiacentia oīa destruit ⁊ corrumpit. tante etiā est venenositatis ⁊ ꝓuinci ꝙ tangentē se cum hasta longissima sine mora interficit ⁊ cōsumit. hunc mustela domat ⁊ vincit. Quia deo nature nihil placuit esse sine pari. mors itaq3 basilisci morsus est mustele. et tandem mors mustele dicitur esse fetor basilisci et hoc quidem verū est scilicet nisi mustela pastu ⁊ fricatione rute herbe contra tale mortiferū primitus muniatur. vt dicit Aresto. ⁊ etiam Auic. Primo igitur mustela rutam herbā ꝗuis amaram comedit ⁊ sic virtute succi herbe. amare nature hostem intrepida aggreditur et deuincit. et ꝗuis basiliscus irremediabiliter sit venenosus ꝗ̄diu viuit. in cinerem tamen combustus veneni maliciā perdit cuius cinis operationibus alchimie vtilis creditur. ⁊ maxim⁹ in transmutationibus metallorum.

Capitulum. xvi.

De botrace

Botrax que rubeta dicitur gen⁹ est rane venenose habitans ī terra pariter ⁊ humore. vt dicit plinius libro. xviij. senectutem. i. vetustam et senem pellem dicunt eas deponere assiduo pastu quarūdam herbarum. venena tamen sibi semp̄ reseruātes pugnāt contra araneam ⁊ spalangionem ⁊ beneficio plantaginis earum venenū supant et puncturā. cuius venenū creditur esse frigidissimū. Et ideo omne membrū qd tangit reddit insensibile ⁊ stupidū ac si

esset congelatum. Animal siquidē est vi/
rulentū. ⁊ iō ad irā se animat ad omnē
tactum vñ q̄to plus tangit̄ tanto turge
scit amplꝰ et inflat̄. quot maculis sub vē
tre respergit̄ tot nocumentis venenū eiꝰ
obnoxiū fore phibetur. oculos habet q̄si
igneos ⁊ lucentes. et est tanto pniciosi/
or q̄to eius aspectus ardentior inuenit̄
et q̄uis claros habeat oculos odit tam̄
solis aspectū ⁊ q̄rit latebras ac fugit ad
cauernas qñ sol oritur ⁊ ipsius radijs ter
re supficies refouet̄. Herbas dulces di
ligit ⁊ eaꝝ radices comedit. sedꝫ comedē
do eas inficit et corrūpit. ⁊ iō in ortis ru
ta que bufonibus et ceteris venenosis ē
inimica plantari cōsueuit. cuius virtute
arcent̄ ne accedant ad alias herbas ⁊ radi
ces que ibi terre cōmendant̄. loca fetida
muscida et fumosa bufo diligit. odorifera
aūt loca multū odit. vñ dicūt̄ ꝙ vineis
incipientibus florere fugiūt. qꝛ odoreꝫ
ipaꝝ non pñt sustinere. De bufone aūt
dicit Pli. li. xxx. ca. iiij. sunt rane multū
venenose q̄ dicunt̄ rubete que viuūt in ve
pribus ⁊ rubetis. que sicut sunt grandio
res sic et ceteris sunt pniciosiores. ⁊ sunt
coloris altere subnigri altere subrufi vel
pallidi ⁊ subatrini. Istas autē rubetas
dicunt habere duplex iecur. vnū est sum
me venenosum. et aliud est remediuꝫ et
datur p antidoto cōtra toxicū seu vene/
num. Oportet aūt ipa experiri. pijcitur
aūt iecur in nido formicarū ⁊ ptem vene
nosam formice fugiunt aliam ptem appe
tunt et illam oportet retinere ⁊ ꝟsui re/
seruare. Mira de his certatim tradūt au
tores. vt di. Pli. Dicunt eñ in eius la/
tere dextro esse os occultū qđ piectuꝫ in
aquam feruentem facit eam subito refri
gerari nec vas feruere postea nisi os pri
mitus eximatur. et illo ossiculo vtuntur
magi ad amorem et odiū cōcitandū. di/
cunt etiam inde quartanas posse salua/
ri. Quātūcunqꝫ autem ꝟmis ille sit ve/
nenosus. p incinerationē tñ ⁊ cōbustio
nem amittit vim veneni ⁊ recipit maxi/
mam ꝟtutem medicine. Ualet eñ miro
modo ad carnis ⁊ cutis aliquo casu pdi/
te recupationē et neruoꝝ cōsolidatio/
nem ⁊ vulnerū desiccationem et cutim si

debito modo illo cinere quis vtat̄. Que
re infra de rana in littera R.

Capitu. XVII

De bombice

Bombix est vermis quidam na
b scens in frondibus cypssi. fraxi
mori et terebinti. vt di. Pli. li.
xi. ca. xxiij. Isi. aūt di. sic. bombix est frō
diū ꝟmis ex cuius textura bombicinium
cōficit̄. appellat̄ autem hoc noīe eo ꝙ eua
cuetur dum fila egerat et in eo remane
at solus aer. vt di. idem. Mirā aūt reci/
pit hic vermis immutatiōem. nam p̄rio
nascitur sicut ꝟmis similis eruce que ro/
dit folia olerum et pāpinos vinearum.
hic vermis frigoris impatiens bombice
as telas aranearū modo texit ⁊ p̄rio sibi
intexit corticem siue domū in qua habi/
tet ⁊ cōtra horrorem hyemis se defenset
texturam autem suam facit pedum suoꝝ
ministerio quibus subtiliat filum et pe/
ctinat. ⁊ sic id in telam ordinat ⁊ cōponit.

Capitu. XVIII

De camelis

Cameli vt dicit Isi. li. xij. a gre/
c co nomen sunt sortiti eo ꝙ quā
do onerant̄ se inclinantes et ac
cubantes coram onerantibus humilian
tur. greci eñ came humile ⁊ breue dicūt. vel
dicunt̄ a camur qđ grece curuū sonat. qꝛ
in tp̄e qñ recipiunt sup se pondera super
anteriores poplices incuruant̄. Cameli
itaqꝫ aīalia sunt onorifera ⁊ māsueta ad
portanda hoīm pondera deputata et inue
niūtur in multis regionibus. sed potissi
me in arabia. et differunt cameli arabi/
ci a camelis aliaꝝ regionū. nā arabici du
os habent in dorso gibbos. Sed reliqua
rum regionū cameli in dorso hñt vnuꝫ
tm̄. vt di. Isi. in eodem. Pli. ꝟo li. viij.
ca. xix. di. sic. Camelos inquit inter ar/
menta pascit oriens. quoꝝ duo sunt ge/
nera bactrici scꝫ et arabie. arabici came/
li bina habent tubera in dorso. bactrici
vnū habent in dorso in quo portant. et a/
liuꝫ in pectore cui incubant. Cameli su
periori ordine dentium vt boues carent
et ruminant sicut bos et ouis. vt di. Isi.

li. xij. vngulam tamen non diuidunt vt post dicetur. veloces sunt multū vt dicit Pli. et iō valent in plřis cōmittēdis ꝛ etiam in mercibus deferendis. vltra assuetum camelus nō pcedit spaciū. nec plus ↄsueto onere suscipit ad portandū. odiū habent naturaliter cōtra equos. et sitim etiam p quatriduū tolerant ꝛ qn̄ bibūt turbant aquam. aliter potu nō gaudent. Uiuunt quinquagenis annis quidā etiam ꝛ centenis et aliqn̄ etiam rabiē incurrunt. Castrant cameli qui bello pparant. fortiores enī sunt coitu penitus denegato. Hucusqȝ Pli. De camelo vo dicit Aui. sic. Camelus inquit mouet prio pedem dextrū sicut et leo. et solus habet sup dorsum additamētū. et hȝ pedes scissos. ꝛ in scissura habet pellem ad modū pedis anserini et ille scissure sunt carnose sicut scissure pedis vrsi. Et iō etiā faciunt eis hoīes sotulares et abluūt eis pedes ne pedū teneritudo subtus ledat et etiam aliqn̄ in corde illius inuenit os sicut etiā inuenit in corde cerui. et habet quattuor conos in duabꝫ mamillis sicut vacca. et camela se inclinat et vadit sup genua qn̄ appetit cū masculo copulari ꝛ desideriū eius est feruens tempe amoris et tūc parū comedit. et semp appetit coire iuxta locū illū vbi primo coiuit. et vt dicit Aresto. li. v. Appropiat camelis q solitarij sint in montibus amoris tempore et nullus potest appropinquare eis nisi pastor. et virga camelorꝝ est neruosa ꝛ valde dura. et iō fiunt ex ea corde arcuū Item idem in eodem. cameli habent tēpus determinatū ad coitū et ad amorem Femina alit fetum in vtero p. xij. menses et nō coeūt ante trienniū ꝛ post ptū quiescit p annū. Item di. idem lib. viij. q sunt quedā genera camelorꝝ q̄ castrātur vt sint ad fuge cōmodū aptiores. et dicit q tales cameli sunt velociores eqs et hoc accidit pter amplitudinem pass⁹ sed de hoc quere infra de dromedario. Itē nota cōtra incestuosos de camelo. qꝛ camelus vt dicit Aresto. li. viij. nō coit cū matre sua. cooperiebat enī mater cuiusdā cameli pallio in qdā ciuitate et saltauit sup eam filius eius qui sentiens eā matrem suam descendit anteqȝ coitus compleretur et momordit ingeniatorē et occidit ipm. exemplū est Arest. et ponit simile de equo cuiusdā regis. de camelo insup di. Pli. li. xi. ca. xxxvij. Cameli caluescunt inter quadrupedia sicut hō et sic strucio et qdam alia inter volatilia. Dicit etiam idem q inter aīalia nō cornigera camelus in supiori maxilla non habet priores dentes. et iō cōcordat cū aīalibus ruminantibus in dentibus ꝛ in dispositione ventris. sed nō in cornib⁹. Idē di. Arest. li. xiiij. Animal cuius cibus est materia spinosa habet multos ventres vt camelus. et aīal habens cornua nō habet dentes in vtraqȝ mandibula. et pter hoc camelus nō habet dentes in vtraqȝ mandibula sed in vna tm̄ q̄uis careat cornibus. necessario igitur fuit venter cameli talis dispositionis. ꝛ assimulatur vētrib⁹ aīaliū carentiū dentibus in mandibula supiori. et fuit creatio dentiū eius sicut aīalis habentis cornua et sequit ibidem Et qꝛ cibus cameli est spinosus necessario fuit lingua eius carnosa pter duriciem palati. natura ergo palato vtit sic pte terrestri dentiū. et pter hoc ruminat camelus sicut habentia cornua. qꝛ vētres eius dentibus hn̄tiū cornua assimilant. Recipit itaqȝ cibū in primo ventre penitus indigestū. in secūdo aūt incipit digeri. in tertio melius. in quarto digestio penitus complet. et ista ventriū diuersitas fuit necessaria pter grossiciem nutrimēti siue cibi. qꝛ parū dentibus molit cibū. Item Arest. li. xiiij. Camelus nō habet fel distinctū sup epar sicut nec elephas. qꝛ epatis naturam habet valde sanam et sanguinem naturaliter dulcem ꝛ in talibus aīalib⁹ non inuenit fel aut si inuenitur in venis valde gracilibus inuenit Et iō dixerunt antiqui sicut anaxagoras q cameli pter priuationem fellis sint vite longioris. qꝛ diutius viuūt aīalia paꝝum hn̄tia fellis qȝ illa q̄ hn̄t multū. ꝛ iō posuit anax. q fel esset cā infirmitatum oīm acutarū qn̄ scȝ multiplicatur ad pulmonem et ad alias ptes corporis se diffūdit. Sed di. Arest. hoc esse falsum. qꝛ multa aīalia in quibus non inuenitur fel at

cutas et mortiferas aliq̃n sustinent pas
siones. vtȝ in camelis quibus accidit ali
q̃n podagra et rabies. vñ constringũtur
pedes sui et interficit eos ista infirmi/
tas ⁊ tñ carent felle. vt di. idem. Huc usq̃
Arest. De camelo etiam dicit Cõstã
ti. in dieb. vniuersalibus. Camelus est
aĩal calidissimũ ex natura. ⁊ iõ naturalr̃
est macilentũ. Calor enĩ totã trahit san
guinis vnctuositatem. et iõ remanet si/
ne multa crassicie. et camelinũ lac subti
lius est lacte alioꝝ aĩaliũ et minus vn/
ctuosum ⁊ minus nutritiuũ. magis aũt
est calefactiuũ diureticũ. i. aptinum diui
suum. lac enĩ nihil aliud est q̃ȝ sanguis
sc̃do coct⁹. ⁊ iõ lactis sapor camelini sals⁹
est et acutus. vñ humor grossor est inci
sinum ⁊ attenuatiuũ. cui vaccinũ lac est
cõtrariũ. est enim grossum vnctuosum ⁊
multũ nutritiuum. alias ꝓprietates q̃re
infra de dromedario.

Capitulũ XIX

De cameleopardo

Ameleopardus vel cameleop/
dulus est aĩal ethiopum. vt dic̃
Isi. li. xij. et Pli. li. viij. ca. xix. ca
put habens cameli et collũ equi crura et
pedes bubali ⁊ maculas pardi. Est enim
bestia maculis albis rutilũ colorẽ distin
guentibus sup aspa. ⁊ iõ a capite cameli
et maculis pardi cameleopardulus est
vocata. vt di. Pli. Est aũt bestia magis
aspectu q̃ȝ feritate conspicua intm̃ man
sueta q̃ etiam ouis fere nomen accepit
vt dicit idem. Hoc aũt aĩal fuit mũdum
ſm moysaicam legem quo ad esum. sed
non quo ad sacrificiũ. nam vngulam fin
debat vt bubalus ⁊ ruminabat vt came
lus. et ideo ip̃m comedere erat fas. vtȝ
Deutro. xiiij. ca. ⁊c̃.

Capitu. XX

De cameleonte

Ameleon huius cameleontis. ẽ
bestiola parua diuersa varietate
coloꝝ cõspersa cuius corpusculũ
ad varios colores quos videt facili nimia ꝯ
uersione variatur nõ inuenitur aliquod
aliud aĩal cuius corpusculũ ita recipiat
coloꝝ oppositoꝝ immutatiõem. vt ibidẽ
dicit Isi. ſm aũt Auicen. cameleon idẽ
est qđ stellio. q2 lucet vt stella ⁊ immutat
colores. q2 est animal timidũ ⁊ pauci sã
guinis. ⁊ iõ colores mutat. et est quadru
pes habens faciem lacerte ⁊ vngues acu
tos ⁊ recuruos ⁊ corpus asperum ⁊ duram cu
tem ad modũ cocodrilli. Arest. sic di. li.
ij. Cameleon inquit est aĩal in corpe si
mile lacerto cuius latera sunt oblonga p
uenientia ad inferius sicut ventris sicut pi
scis ⁊ mediũ spondiliũ dorsi eius ꝓminet
sicut spondiliũ piscis. et facies eius est si
cut aĩal ex porco ⁊ simia. et habet caudam
valde longam ⁊ eius extremũ est graci/
le. et habet pedes reflexos sicut lacertuli
et quilibet pedũ diuiditur in duo. ⁊ com
patio vnius ad alterũ est vt pollicis ho
minis ad residuũ manus. ⁊ quelibȝ ista
rum ptium diuidit̃ in digitos. ⁊ hȝ vn/
gulas siles vnguibus auiũ totũ corpus
eius est asperũ sicut corpus pardan. ocu
li eius ꝓfundati ⁊ sunt magni rotundi ⁊
cõtinent̃ a corio simili corio totius cor/
poris eius. ⁊ non cooperiunt̃ ab ipo ⁊ gi
rat oculos suos frequenter circũquaqȝ ⁊
alteratur color eius q̃n inflatur corium
eius. et habet colorem declinanteȝ ad ni
gredinem. ⁊ sunt in eo macule nigre. ⁊ hec
variatio est in toto corpe eius. et maxie
in oculis et in cauda. et eius mot⁹ ẽ gra
uis valde. ⁊ in morte eius turpis colo/
ris et id qđ est in corpe suo est modice
carnis. parum enĩ habet nisi in capite et
radice caude vbi parum habet sanguis.
similiter in corde ⁊ in venis exeuntib⁹ ab
eo ⁊ in circuitu oculoꝝ q̃ȝuis sit par ⁊ ei⁹
cerebrum est ꝓpe oculos et si quis diuise
rit corpus in duo ꝑmanebit in opatiõi
bus suis ꝑ suum sp̃m ⁊ remanet modi
cus motus circa corpus et non hȝ sple/
nem ⁊ manet in cauernis sicut lacerta.
Huc usq̃ Arest. Pli. vero li. xxviij. c. viij
sic dicit. Cameleon est aĩal simi'e coco/
drillo sola curuatura dorsi ⁊ caude am/
plitudine distaus. nullum aĩal eo pauj
dius estimatur. et iõ immutatur calor ei⁹
vis eius maxima est cõtra accipitrũ ge/
nus. detrahit enĩ accipitres ad se volã/
tes et ꝓbet ceteris aĩalibus voluntate la

cerandos. Caput eius et guttur eius si cum quercinis lignis accendat ymbres facere et tonitrua democritus asserit sed hec deridet Pli. Qualecu[n]q[ue] sit a[n]i[m]al inter i[m]mu[n]da co[m]putatur. vn[de] sup[er] Leuit. xi. dicit esicius. Mitescit et p[ro] infirmitate ma[n]suetu[m] se fingit cu[m] sit crudelis. Dicit[ur] autem cameleon viuere solo aere sicut tal[pa] ex terra et allec ex aqua et salama[n]dra ex igne. versus. Quattuor ex puris vita[m] ducunt elementis. Cameleon talpa maris allec et salamandra. Terra cibat talpa[m]. fla[m]me pascu[n]t salama[n]dra[m]. Unda fit alleci cibus aer cameleonti.

Capitu. XXI

De caprea

Caprea est siluestris capra a carpendo dicta. vn[de] Isido. li. xij. caprios et capreas a carpendo virgultis quidam dicu[n]t. Alij vero sic eas dictas putant q[uod] carpant aspera. no[n]nulli vero dicu[n]t eas sic vocari a strepitu crurium vnde vocant[ur] capree siluestres capre q[ua]s greci p[ro] eo q[uod] acutissime videant dorcas appellauerunt. morant[ur] eni[m] in excelsis mo[n]tibus et q[uam]uis de longinquo videant non vident t[ame]n venientes venatores. eede[m] dicunt[ur] et ybices quasi auices eo q[uod] ad instar auium ardua loca petant. ita vt de sublimitate vix ob tutibus humanis pateat vt di. Isi. li. xij. Et subdit. Hec itaq[ue] a[n]i[m]alia in petris abruptis co[m]morant[ur]. et si aliq[ua]n[do] ho[m]i[n]um app[ro]ximatio[n]em et p[er]secutio[n]e[m] seu p[er]uersitatem p[re]senserint vel feratu[m] de altissimis saxo[rum] cacuminibus sese p[re]cipitantes in suis se cornibus suscipiu[n]t illesas vn[de] dicunt[ur] etiam et dame siue damule vt di. Papi. quere infra in littera. d. de damula. Est itaq[ue] caprea velocissima i[n] cursu. leuissima in saltu. acutissima in aspectu. dulcissima quo ad gustum. tenerrima et suauissima quo ad esum. sagacissima quo ad pastum. nam visu gustu et olfactu discernit i[n]ter herbas et arbo[rum] ramusculos quo[rum] extremitates teneras co[m]edit et depascit. di. etiam Pli. Leopardus capre siluestris bibit lac vt vim languoris euitet.

Capitulum. xxij.

De capreolo

Capreolus vt dicit Aui. est a[n]i[m]al in india simile hynnulo siue ceruo[rum] filio qui apud nos etia[m] no[n] mutat dentes. et q[ua]n[do] eius dentes su[n]t magni signant vite diuturnitate[m] in eis. habet pulcros oculos et acutos. et Arest. li. viij. Capreoli siluestres habent sapientiam q[ua]n[do] vulnerant[ur] queru[n]t pulegiu[m] ceruinum et comedunt ip[su]m vt extrahant sagittas de corp[or]e sique in ip[s]is sunt infixe. ex velocitate motus et assiduitate discursus caro capreoli a superfluo humido exoneratur et eius caro tenerior et digestibilior efficit[ur]. et sapo[r]is ac odo[r]is eius grauitas amputat[ur]. vt di. Constan. pastus gratia de locis altis ad altiora tendit et inter herbas salubres et noxias odore diiudicat et discernit. Ruminat cibos et vngulam findit. Non vngue no[n] cornu no[n] dente sed sola velocitate fuge a canibus et venato[rum] insultibus se defendit. Unde qua[n]do in campestribus p[er]sequitur ad mo[n]tana fugie[n]s alta petit. In montibus indie sunt quidam capreoli qui ab herbis aromaticis et odoriferis pascuntur in quo[rum] vnguibus sunt quedam co[n]cauitates in quibus humores quidam ad apostemata colliguntur que primo ad maturitatem per motum et confricatio[n]em rumpuntur et a corpore cum pilosis folliculis abstrahuntur et substantia que infra pelliculas co[n]tinetur summe est odorifera et interaromatica maxime preciosa. in medicinis plurimum vtilis et virtuosa. vt di. Dyasco. et Plate. et illud muscum vulgariter nominamus.

Capitulu[m] XXIII.

De capra

Capra sicut et caprea a carpe[n]dis virgulto[rum] et herbarum summitatibus est dicta. quia semper sursum te[n]dit vt summitates capiat carpat et comedat foliorum. vt dicit Isid. De capris autem dicit Pli. li. viij. ca. i. Capre inquit pariunt fetus plures sed raro quattuor. ferunt in vtero quinq[ue] me[n]sibus sicut oues. capre etiam pinguedine sterilescunt. ante trienniu[m] minus vtil

liter generāt. et in senectute vltra q̄driennium. cōcipiunt in nouembri vt i marcio pariant vel in aprili turgentibus virgultis. nō oībus sunt cornua. sed q̄busdā sunt in his indicia annoꝝ p̄ incrementū nodoꝝ. auribus eas spirare et nō narib⁹ archelaus est autor. ꝛ raro sunt sine febre et iō tam capris q̄ꝫ ouibus ardentior et calidior est concubitus vt tradit⁹ idem nec minus dicimus eas videre de nocte q̄ꝫ de die. dependet omnibus de mēto villus quem armitū vel aruncam vocant. Hoc villo siquis vnam ex grege trahat cetere stupentes expectant. Id etiam dicunt euenire cū quandam herbaꝫ aliq̄ ex his momorderit. morsus earum est arbori oliue maxime exitialis. Nam oliuam lambendo sterilem faciunt et hac de causa q̄daꝫ nō imolabant̄. Capre sole decliui ad occasum vt dicūt simul nō edūt. sꝫ post auerse ab inuicē iacent. In alijs autem horis auerse se cōuertūt ꝛ versis vultibus ad inuicem in graminibꝰ depascūtur. Hucusqꝫ Pli. de capris aūt di. Arest. li. iij. in fi. In multis regionibus habēt lac sine impgnatione. nec expectat̄ impgnatio. sed accipit̄ vrtica et cū ea cōfricatur mām̄illa ꝛ exibit primo sanguis deinde exit sic̄ saniei et post exit lac bonū nō peius q̄ꝫ impgnatarū. Item idem li. vi. Capre viuūt p. x. vel p. xi. annos et frequentant coitū vsqꝫ ad senectutem ꝛ aliq̄n pariunt gemellos si habuerint cibū cōuenientē et maxime si caper bñ nutritus erit. Et si impgnata fuerit capra cōtra impetū venti septentrionalis pariet mares. et si cōtra meridionalē feminas. et debent vertere facies cōtra ptem septētrionalem q̄n debent coire. Item ibideꝫ li. vij. Capre sicut oues comedūt herbas sed oues carpūt herbas vsqꝫ ad radices. manent stabiles in pascuis. capre vo cito mouent̄ a locis ꝛ accipiūt tm̄mō herbaꝝ extremitates ꝛ melius impgnātur post potū aq̄ salse. et q̄n mouent̄ capre p⁹ meridiem potabūt plus aq̄. et q̄n comedūt sal ante ptum hēbunt multū fluxū a mām̄illis. Item li. viij. in capris sicut i ouibus est priuatio intellectus in tantū q̄ vix sciunt egredi ad pascua vel regredi nisi ab aliquo deducātur et si quis acceperit quandam capram et subito erexerit. eriguntur et alie et respiciūt eaꝫ solido aspectu. vsus autem capraꝝ sicut et ouium hoībus est necessarius. nam lacte et carnibus pascit capra famelicos. pelle ꝛ pilis vestit nudū. fimo ꝛ lotione. i. vrina impinguat humū. nihil itaqꝫ est in corpore capre qd̄ nō sit vtile vel ad victū vel ad vestitū vel ad vsum necessariū medicine. nam vt di. Pli. li. xviij. ca. x. cornu caprino incinerato et pilis accensis serpentes effugantur. eoꝝ remedio m̄lta venenoꝝ genera supant̄. corrodunt̄ carnes supflue et recentes ac viue generant̄. restringunt̄ humoꝝ immoderati flux⁹ ꝛ vulnera putrida corrosiua et incancerata ꝛ fistulata eoꝝ bñficio remediant̄. pelle caprina recenti obducunt̄ vulnera et sanātur sanguine caprino cū medulla [illegible] toxicata venena excludunt̄. et morsus [illegible] ptiliū et ictus scorpionū curant̄. pulmone calido capre sup morsum venenosum posito venenū extrahit̄ doloris qꝫ angustia mitigatur. eius felle calido oculoꝝ depellitur macula et corrodit̄. visus acuit̄ ꝛ oculus clarificat̄. Iecur caprinū assum cōtra elephantiam adiuuat. si in cibis sepius assumat̄. eius fimus cōtra multas infirmitates opitulat̄. nam vt dicit idē fimo caprino podagrici alleuiant̄ si sepū hircoꝝ cum succo edere misceatur. vrina etiam caprarum calefacta tepida auribꝰ instillata dolentes aures sanat. Has et multas alias ponit medicinales ꝓprietates. vnde dicit Plin̄. Mille remedia ex hoc animali demonstrant̄ q̄ quidā vt ait miror cum febre nō dicatur carere. Ad hoc di. Arest. qd̄ est quoddam aīal quod sugit lac capraꝝ ꝛ q̄n sugit mām̄illas lac annihilatur vel corrumpit̄ qd̄ est in eis ꝛ exiccatur alias execatur inde capra. De capra que infra de hirco

Capitu. XXIIII

De cane

Canis a greco nomen sumpsit vt dicit Isi. grece enī cinos dicitur Quidaꝫ enī eum a canore latratus dicūt sic vocatuꝫ. Nihil vt di. idē sa

gacius est cane. plus enim sensus ceterꝫ
animalibus habet. nam sua nomina ca/
nes recognoscunt. dños suos diligũt. do
minoꝝ tecta defēdũt. p dominis suis morti
se subijciunt voluntarie cum dño ad pdã
currunt. Corpus domini sui etiam' mor
tuum nõ dereliquunt. Odore ꝛ sanguine
pde et vestigia deprehendũt. humanũ con-
sortiũ diligũt. sine hoibꝫ etiã esse nõ pñt
vt di. Isi. vbi subdit. Solent aliquoti/
ens canes lupis admisceri ex quibꝫ na/
scuntur canes seui qui licisca a quibusdã
noiantur. Solent etiam indi caniculas
nocte in siluis dimittere alligatas que
a tigridibus insiliuntur. ex quibꝰ nascũ
tur canes acerrimi tam fortes vt psterꝰ
nant feroces bestias vt leones. Huicꝗ
Isi. li. xij. c. ij. de cane ãt di: Pli. li. viii. xli
de aïantibus que nobiscũ degunt fidelis/
simi sunt canes hoĩ atqꝫ equi. Pugnasse
enĩ canes p dñis suis cõtra latrones ac/
cepimus et cõspeximus. cõfectosqꝫ pla/
gis audiuimꝰ eos volucres ac feras a do
minoꝝ suoꝝ corpibꝫ abegisse. laniatu at
qꝫ latratu homicidam dñi sui scelus/ confi
teri coegisse. Legimus etiã garamãtum
regē ducentos canes ab exilio reduxisse
et cõtra resistentes mira audacia pliasꝰ
se. Canis etiã iasonis cilicie noluit ca/
pere cibũ dño suo interfecto. ꝛ sic dolore
piteret inedia cõsumptus est. Legimꝰ
etiã calonũ alias celiũ senatorē placen
tie ab armatis oppressum canꝭ defensis/
se. nec prius vulneratũ qꝫ cane pempto
sic canis ticii sabini eũ nec ĩ carcere nec ĩ
morte dereliquit. sed mestos edēs vlula
tus cũ mortuo mãsit. cui cũ quidã cibuꝫ
adiecisset ad os defuncti cibũ tulit. et ca
dauera in tiberim piecto vt corpus sustē
taretur saliens intra fluuiũ innatauit ac
currente multitudine ad spectaculũ fidi a
nimalis. Itinera cꝫuis longa ad mēo/
riam reducũt ꝛ amissis dñis ad eoꝝ domi
cilia soli p longa terraꝝ spacia redire cõ
sueuerunt. Canis mitigat seuicia hoĩe hu/
mi cõsedente. in venatu eius pcipua sa/
gacitas inest. nam vento ꝛ odore etiã p q̃s
feras fugiētes psequuntur ꝛ eoꝝ dephēdē
tes vestigia latratu ꝛ rostro feraruꝫ lati/
bula abdita pdunt. Ex tigridibus ꝛ ca/
nibus tam fortes generant canes vt le/
ones vincant et elephantes. sicut expertus
est alexander magnus in cane qui sibi a
rege albanie est transmissus qui primo ĩ
eiꝰ pñtia leonē ꝯfregit. deinde adducto ele
phante canis visa belua horrentibꝫ p to
tum corpus villis ingenti latratu pmo ĩ
sonuit. deinde artificiali dimicatiõe ele
phantem tamdiu afflixit qꝫ in terram ca
dere coactus fuit. Post annuã etatē ca/
nis gignit octogenis diebus in vtero ge
rit. cecos catulos parit. qui qꝫto longio/
ri nutriunt lacte tanto tardius visum ac
cipiunt nunqꝫ tñ visum accipiũt nisi pꝰ
vicesimũ primũ diē nec añ septimũ. quī
dã dicũt qꝫ q̃n vnus solus nascit die no/
no videt. q̃n gemini decimo die quãdo tri
ni die vndecimo. ꝛ ita qꝫto plures pariũ
tur tanto tardius oculi eoꝝ ad videnduꝫ
apiunt. Quot enĩ vni catulo nũero ad
ijciũtur totidē ad lucē diebꝫ vt videant
retardant optimus est fetus qui nouissi
mus cernere incipit. vel quē pmo defert
mr ĩ cubile. Huicꝗ Pli. li. viij. c. xli. vbi
multa alia dicũtur. De canibus aũt di.
Arest. li. ij. Canes nõ eijciunt dentes nī
si forsan duos et qꝫto sunt minores tan
to habent dentes albiores et acutiores. ꝛ
p hoc cognoscũtur canes antiqui a iuue/
nibus. qꝛ senũ dentes sunt nigri ꝛ obtusi
iuuenũ vero ecõuerso. Iteꝫ ibidem li. v.
Canes masculi mouent ad generatiõeꝫ
et coitũ citius qꝫ femine et citius gene/
rant leporarij qꝫ alij. vt di. idem li. vi. cu
ius femina q̃n impgnatur p sextam ptē
anni. i. p sexaginta dies alit in vtero. et
sunt eius filij ceci p duodecim dies. ꝛ nõ
accedit ad ea masculus nisi sexto mense
post prum. ꝛ q̃dã impgnant in. lxxiij. die
bus qđ est fere quĩta ps anni. et filij ista
rum remanent ceci. xiiij. diebus. et alꝫ q̃
dam p tres mēses et est quarta ps anni.
et filij istarũ erũt ceci p. xvij. dies. vnde
ptꝫ qꝫ qꝫto fetus citius in vtero pficiun
tur tanto citius gaudent visu q̃n sunt e/
diti huic mundo. et masculi mouent ad
coitum citius qꝛ q̃n incipiũt leuare crus
ad mingendũ qđ fit post sex vel septē mē
ses q̃n vigorescũt. et accidit canibus le/
porarijs qđdã prauũ qꝫ plꝰ possunt genera

re quando sunt in labore q̄ȝ quando sunt in quiete. et possunt viuere masculi decē annis ⁊ minus viuūt leporarij mascul q̄ȝ femine, ꝑpter laborem masculoꝝ. et sic nō est in alijs qꝛ magis viuunt mares q̄ȝ femine. vt dicit ibidem. Alij auteȝ canes vt custodes domoꝝ et ciuium viuūt diutius qꝛ quattuordecim annis et aliquādo viginti. vt dicit homerus. Item lib. viij. Canes q̄ñ infirmantur comedunt radices herbe cuiusdam vt vomant et sic sibi medentur. Item di. Pli. li. xviij. vomitiones inquit .i. medicinas ⁊ purgationes vomitiuas. primo ostendit canis q̄ repleto cibo noxio gramen comedit ⁊ ꝑ vomitum liberatus fuit.

Capitulū XXV

De canicula

C Anicula dicit̄ esse mater canum cuius matrix est oblonga ꝑ longitudinem ventris collocata. habens ꝑ longitudinem vlcera plura cōtra seinuicem ordinata que impgnationis tempe intumescunt que parit plures filios sed semꝑ cecos quos tamen tenerrime diligit ⁊ morsu ac latratu eos defendit. et si de latibulo filij exierint eos iter dentes sine omni lesione referre consueuit. et primo meliorem ⁊ formosiorē reportat qꝛ eū tenerius diligit. et iō ei mā millam citius porrigit ⁊ extendit. Ante tempus coitus et cōceptus vt di. Arest. li. v. ꝑ dies septem quandā mēstruosaȝ immūdiciam eijcit. et tunc infirmat̄ ⁊ apostematur ei matrix et tūc non appetit coitum sed fugit. sed post purgationē melius concipit̄ salubriusq̄ȝ parit. post partum etiam multū humorem fleumaticū et grossum eijcit. et iō corp⁹ canicule tūc marcescit. vt di. idem. Item inuenit̄ lac in caniculis ante partum ꝑ plures dies et citius in leporarijs q̄ȝ in alijs. et prio est lac spissum et post subtiliatur et p⁹ ꝑtum est cōueniens. et viuunt minus canicule q̄ȝ canes cōmuniter. sed canes venatici masculi ꝑpter laborem nimiuȝ et discursum minus viuunt. et q̄ñ ab vrine grauamine se exonerare desiderat crus. non erigit sicut masculus sed residēs inferius se inclinat. Canicula igitur mare minor est corpe et gracilior viribus debilior circa fetus educationē sollicitior. amo mansuetior. nisi q̄ñ nutrit fetus. Est autem adinstruendum masculo abilior et etiam corpe, ꝑpter membroꝝ flexibilitatem agilior. sed ꝑpter debilitateȝ neruorum in cursu minus durat. Canum igit̄ et canicularum nobilitas attenditur in faciei et rostri ꝑtensa longitudine etiam ꝑlitudine pectoris et ilioꝝ siue inguinis strictitudine. nam canis nobilis circa renes et ilia et etiam ventrem restringit̄. sed circa anteriora pectoris dilatat̄. aures etiam longiores habet et flexibiliores. tibias autem ante habet exiliores ⁊ graciliores ⁊ etiam altiores et hoc fuit necessariū vt essent ad motum et ad cursuȝ agiliores. caudam etiam habent ceteris canibus ꝑlixioreȝ et recuruiorem. min⁹ etiam habent de carne q̄ȝ canes rurales et habent etiam pilos breuiores et rariores et planiores. nam si essent multuȝ pilosi ⁊ villosi in cursu nimis incalescerent. si nimis carnosi mole carnis oppressi minus currerent. et si caudas haberēt longas inter crura dependentes eoꝝ cursum non modicum impedirent. ꝑ huius etiam caude dependentiam non animosi sed potius timidi apparerent. Sunt adhuc canes nobiles circa bestias et feras siluestres insequendas et capiendas feroces et seui. circa vero homines sunt valde mansueti. et si aliq̄ñ ꝯtra hostes extraneos exiuerint. statim a suo impetu se ꝯpescunt. Canes etiam nobiles cum ceruum vel leporem ceperint non statim deuorant q̄ͦ capiunt sed potius p̄dam suaȝ domino suo derelinquūt. viliori parte ꝑ sua portione vt puta ossibus et sanguine contenti sunt. Imo si nihil portionis penitus habuerint ꝑter hoc p̄dam aliam insequi et inuadere nō dimittunt

Capitu. XXVI

De alijs ꝓprietatibus canum.

S Unt et alie canum ꝓprietates minus laudabiles. nam canes bolismum continuum .i. appetituȝ immoderatū patiunt̄. et tm̄ aliq̄ñ ꝑ fa

mem cruciantur q insani et rabidi fiūt.
Nam canibus accidunt infirmitates si
cut canicies squinantia et rabies. vt dic
Arest. li. vij. Omnia aīalia q sūt mor/
sa a cane rabioso in furiā rapiunt preter
hoīem qui aliquādo euadit beneficio me
dicine. Dicit autem Constan. in viati.
li. vi. Canis est naturaliter frigidus et
siccus cū nigra colera dn̄atur que supa/
bundans et putrefacta vel corrupta ipz
rabidum facit. et hoc cōtingit maxime ī
autumno et in vere quem alij canes fugi
unt tanq̄ pestem et semp est pfrigus et sol
liuagus et vadit nutando et cancellādo
sicut ebrius. et currit ore aperto ac lingua
dependente. saliua nimia et spumosa de e⁹
orificio pfluente. oculos habet reuersos
ac rubicundos. et aures retractas. et cau/
dam inuoluit inter coxas. et q̄uis oclos
habet apertos tamen offendit ad omē ob/
iectum pedem suum. cōtra quamlibz rē
pugnat. et contra vmbram suā latrat quē
timētes canes fugiunt et latrant contra
ipm. Carnez autem intinctam in sāgui
ne morsure eius nullus canis attingit.
Et qui ab eo mordentur somniant terri
bilia. et in somno putrefactione sunt ti/
morosi. et irascuntur sine causa. stupidi
fiunt. vndiqz circumspicientes et inspi/
ci a nullo patientes. et si inualuerit pas
sio incipiunt abhorrere omnem potum et
timere aquaz et latrant vt canes. et ita ti
ment aquam q cadūt p timore. et hi mo
riuntur nisi medicando eis citius occur/
ratur. Curas autem et remedia quere su
pra li. de morbis ca. de venenis. Di. autē
Pli. li. xxix. q sub lingua canis iacet ali/
q̄n vermicul⁹ qui grece dicit̄ licta q̄ fac
canes rabidos quo extracto cessat mor/
bus. Item dicit idem. Tanta est violen
tia morsus canis vt eius vrina calcata
nocet homini et maxime si habet vlcus
vel vulnus. Item ibidem. Qui vrinam
suam eiecerit sup vrinam canis rabiosi
dicit statim sentire dolorem ilium et lū/
borum. Item canis est iracundus et mali/
ciosus et ideo vt se vindicet lapidem de
quo pijcitur sepe mordet. et tanto furo/
re et morsu lapidem arripit q dentes pro

prios in se frangit et non lapidem sed p
prium dentem valde ledit. Item fraudu
lentus est et dolosus vnde et sepe transe/
untibus blandiendo cum cauda q̄si atti/
det quos retro mordet q̄n minime con
siderant. Item odit baculos et lapides
ac virgas timet. Inter notos audax et a/
nimosus est et omnes mordere nitit̄. om
nes terret sed trāsiens inter extraneos
nihil audet. Item auidus est et gulosus.
et ideo sepe cadauera ita auide comedit
q vomitu ea reijcit sed post cum esurierit
qd̄ turpiter euomit. turpius recomedit
ac resumit. Item canis inuidiosus est. et
ideo dicit Auicen. q occulte herbas col
ligit quibus vomitu se purgat inuidēs
et dolens q herbe efficaciaz quis recogno
scat dolens etiam puersus canis si quis a
lius canis ignotus hospitium subintro/
eat. timens ne pter eius p̄sentiam sibi
aliquid depereat. et ideo pugnat contra
eum. Item cupidus est et parcus et ad re
ponendum superflua studiosus. et ido os
sa carnosa et medullata que deuorare nō
potest canibus non communicat. sed cuz
diligentia reponit in abscondito et occul
tat que cum esurit solus vorat. Item im
mundus est et libidinosus. vnde di. Are/
sto. libro. vi. Canes tam femine q̄z ma/
res coitu vtuntur q̄zdiu viuunt. ita eniz
immundicie libidinis se exponunt q in
ter matrem et sororem nō discernut quo
ad coitum. Et ideo scd̄m legem moysai
cam equali immundicie subiacet obla/
tio de precio canis vel canicule et de pre/
cio meretricule prostitute. naz tales mi
sere persone omni libidini⁹ indifferenter
deseruiunt canino more. Item antiquus
canis piger solet esse et desidiosus. vnde
dicit Aresto. lib. vij. q canibus in senio
accidit podagra et pauci ex eis euadunt
quin podagrici efficiantur. et ideo tota
die dormitant super fimarium inter mu
scas et vermes. maxime autem a muscis
tunc infestantur circa oculos lippientes
et circa aures in quibus est potissime vl
cerosus. et q̄uis aliquando terebrando
perforant eius aures pre pigricia non re
sumit vires vt se excutiendo eos abijci/

atet expellat. sed vir aliquotiens quādo contra faciem eius volutant post eas captando cum ore crepitando dentibus eas fugat. Tandem canis vlcerosus reste vel fune collo eius alligata violēter de fimario trahitur. in fluuio submergitur et tūc terminatur sic eius misera vita ac finit nec eius pellis detrahitur. nec eius caro comeditur. nec sepulture committitur. sed muscis et vermibus finaliter derelinquitur.

Capitu. XXVII

De catulis

Catuli sunt canis filij diminutiue sic dicti sunt et catelli. Nam abusiue sic vocantur filij aliarum bestiarum. vt di. Isido. lib. xij. Di catuli nascuntur generaliter ceci et quo ad videndi actum imperfecti. nam catuli canum nascuntur cum dentibus serratis q̄uis valde paruis. Omne autem animal habens dentes per modum serre dunsos est gulosum et bellicosum vt canis, lupus leo, panthera, et huiusmodi et omnia talia animalia generant fetus imperfectos vt supra libro eodem de animalibus in generali, et in omnibus facientibus filios incompletos causa est gulositatis. quia si expectaret vsque ad complementū fetus matrem sugendo interficerent. et ideo oportet vt festina sit in talibus natura. quere supra li. eodem. Nam sicut dicit Solinus. Catuli canum quondam apud veteres erant in summo honore habiti vt dicit Pli. lib. xxix. Catulos inquit lactentes adeo puros estimauerūt ad cibum antiqui vt etiam eos placādis numibus offerent loco hostiarum quorum sanguine nihil contra toxica putabatur vtilius et adhuc in presenti iubēt autores contra morsus venenosos vulneribus salubriter adhiberi. Nam catuli aperti et ictibus serpentis appositi calidi venenum extrahunt. dolorem mitigāt et adhibitis remedijs membrum saucium tutum reddunt vt dicit idem. Et hi catuli quanto nascuntur citius tanto visuo videndi recipiunt tardius. vt supra dicit Aristoteles. Similiter quāto vberiori lacte nutriuntur. tanto tardius in videndo perficiuntur. Matrem adhuc ceci diligunt. voce et odore eam recognoscunt. mammas eius requirunt. et si mater lac aliquo casu oppresserit acutiori dente papillam comprimunt et lac vberius effundere dentium acumine matrē cogunt quando esuriunt querulando et clamitando vbera materna querunt. et ita dicuntur sugere mammas in ordine prout iacuerant in matrice. et ille catulus qui fortior est ac melior prius ad lac admittitur et a matre diligitur tenerius et fouetur. a catulis venaticis cibus ex industria debet subtrahi ne eos contingat ex pastu superfluo impinguari. Ex nimia enim crassicie et impinguatione ad predam segniores et ad cursum fierent tardiores. Quamuis autem animalia sint melancolica ex complexionabili qualitate, ex dispositione tamen membrorum sunt agiles. Sunt enim leti plurimum ac ludentes et hoc accidit ex etate. quando vero sunt separabiles a lacte tunc sūt abiles ad instruendum. et hoc tam ad venandum q̄ etiam ad ludendum et ad gregem custodiendum a lupis ac tuendum Qui vero ad custodiam domus sunt deputandi debent de die in loco obscuro includi et vinciri. et sic de nocte erunt cōtra fures magis seui. nam talium canū est officium de die quiescere et dormire. de nocte vero vigilare et contra fures curiam circuire. Vituperabilis enim est canis qui de die vigilat latrat et circuit. de nocte vero dormitat et latitat et obmutescit. Malus etiam est canis siue sit senex siue iuuenis. qui de die custodit oues a lupis dum sunt in pascuis. de nocte eas strangulat dum sunt in caulis.

Capitulū. XXVIII

De castore

C Astor est bestia mirabilis q̄ cū q̄drupedibus viuit et graditur in terris. sub aquis autem na/tat ꝛ cōmorat̄ cū natatilibus sicut piscis et est castor a castrando sic vocat᷒ vt di. Isi. li. xij. Nam eoꝝ testiculi medicine sē apti ꝓpter quos cū ꝓsenserint venatoreꝫ ipi se castrant ꝛ morsibus sua virilia amputant ꝛ detrūcant. vt di. idem de quibꝫ cicero ait. Redimūt se ea pte corpis propter quā maxime expetunt̄ ꝛ iuuenalis. Qui se eunuchū facit cupiens euadere damno testiculi. dicūtur aūt castores fibri qui et pontici canes dicūtur. Hucus/q̄ Isi. De castoribus aūt di. Pli. li. xi. c. iij. Ponto inquit vnū dicūt genus aīalium esse qd̄ nūc terrenam nūc aquaticam ducit vitam in extremis aquarū ꝛ fluminū ripis domos et cauernas sibi edificat miro artificio in extremis aquaꝝ ꝛ flumi/num ripis ꝓparatas. Nam hec animalia pariter in grege viuunt. suam spēm di/ligunt pariter etiam cōgregati fibri denti/bus ligna ꝓscindunt. et ꝓscissa de silua ad latibula sua miro mō deferūt ꝛ deducunt nam vnum pro vehiculo pedibꝫ eleuatis supinum in terram sternūt inter cuius coxas et crura abscisa ligna ordināt ꝛ cōponunt et eū trahentes ad suas mā̄siun culas a lignis ipm exonerant et multa subtilitate ex comportata materia habitacula fortia sibi parant. Sunt aūt eoꝝ domūcule bicamerate vel tricamerate q̄ quasi ꝑ tria tabulata seu solaria sunt distincte. Aqua crescente loca supiora inhabitant. De crescente aūt in inferiori pte habitaculi sese locant et ꝑ quoddāꝫ foramen in solario quolibet ex industria preparato caudam suam que pisceeest nature submittit aque sine cuius ꝓsen/tia non potest cauda eius sine corrup/tione aliqua ꝑmanere. Aīal est mirabile et monstruosuꝫ cuius cauda tm̄ piscis et totū residuū sui corpis naturam habꝫ quadrupedis aīalis. Est aūt in magnitudine ad modū parui canis hn̄s pedes qua/si caninos a pte posteriori cū quibus pri cipalit̄ ambulat᷒. a pte vero anteriori duos hꝫ q̄si anserinos cū quibus principaliter in aquis natat. pellem habet valde ꝓciosam ꝑ qua venatur. dentes aūt hꝫ acutos et serratos ad modū canis. nec est velocis motus qꝛ habet tibias valde bre/ues. habent aūt castores duos testiculos in magnitudine ꝓportionem cū paruo corpore nō hn̄tes. et hos castoreū nolamus Et de his di. Pli. li. xxxij. c. iij. sic. Castores inquit sibi amputāt testiculos quos castoreum dicimus ne capiant̄ a venatoribus. Negat sextius diligentissim᷒ medicine ꝑscrutator. Imo dicit eos sic eē obstrictos ꝛ spine dorsi sic adherentes vt adimi nō possint sine vita aīalis. Isi. ideꝫ dicit Plate. et etiam Dyasc. q̄ non ē tante discretionis q̄ sciret se liberare taliter et hoc quotidie pꝫ in castoribus qui i diuersis locis inueniunt̄. vn̄ qd̄ di. Isi. et phisiolo. de eoꝝ castratione non de vsualibus fibris sed de aliquibus aliis aīali/bus que castoribus assimilant̄ in testiculis est forsitan intelligendū. Valet autē castoreū veꝝ et nō sophisticū cōtra maximas corpis passiones. vt di. Pli. ibideꝫ maxime si fuerit castoris nec nimis iu/uenis nec nimis senis. et sic sunt eligenda castorea duplicata ex vno neruo depēdentia. et vno neruo copulata. qꝛ taliā nō possunt de facili adulterari. Multi eniꝫ accipiunt vesicam animalis et replēt eā sanguine castoris addito modico de castoreo ꝓpter odorem. et modico piperis propter saporem acutiorem. et colligant collum vesice vt videatur esse neruus. sꝫ ab vno collo duas vesicas dependere est impossibile. et ideo illud castoreum ē melius quod duplicatum dependet ab vno neruo. Est enim eligendum qd̄ medio/criter in sapore est acutum. quia si nimis est acutum et quasi terrenum. sophisticatum est maxime si nō habet neruos intricatos. vt dicit Dyasc. vnde laudabile est quod mediocriter est acutum ꝛ glutinosum non habens saporem horribileꝫ neq̄ salsum. qꝛ cuꝫ sale aromatico freq̄nter sophisticat̄. vt d. Pli. ibidē. Quanto aūt ē recenti᷒ tāto est meli᷒ ꝛ efficaci᷒ in

medicina. et est signum quod non est adulteratum quando duo testes habent quasdam pelliculas vel folliculos sibi essentialiter adherentes plenos pinguedine unctuosa. Per septem annos potest in multa efficacia conservari et vim poni in medicina sine pellicula exteriori et modo debito ponderari. virtutem enim habet dissoluendi consumendi et attenuandi et loca neruosa maxime confortandi. Unde valet contra multa multa. nam epilenticis conuenit. et subuenit contra capitis frigidas passiones. paralisim linge soluit. et loquelam reddit subito ablatam si tantum sub lingua ponatur et resoluatur. contra uniuersalem corporis palisim valet si decoctum in vino cum ruta et saluia in potu sepius assumatur. excitat cerebrum et commouet et confortat. sternutationem prouocat. propter quod inde etiam litargicus excitatur. somnum prouocat et conciliat. si cum oleo rosaceo caput et castoreo pungatur contra venena fortissima vt scorpionis aranee et ceraste serpentis et presteris opitulatur. vt dicit Pli. li. viij. ca. iij. Eius etiam vrina valet ad quelibet predicta vt dicit idem et prouocat menstrua. adiuuat conceptionem et multa alia. et eius pinguedo maxime est efficax in vnguentis.

Capitu. XXIX

De ceruo

Eruus a cerason grece. i. cornu dicitur latine. vt di. Isid. li. xij. vbi subdit dicens. Cerui inquit serpentum sunt inimici. qui cum se grauatos aliqua infirmitate presenserint spiritu naris eos extrahunt de cauernis et superata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Diptannum herbam ipsi primitus prodiderunt. nam eo pasti excutiunt sagittas quando a venatoribus vulnerantur. mirantur autem fistulatum sibilum et in armonia delectantur. Erectis auribus acute audiunt. submissis nihil. flumina immensa et maria transeunt et fortiores tunc in natando precedunt. quorum clunibus debiliores in natando capita supponunt que sibi inuicem succedentes laboris leuius pondus ferunt. Hucusque Isi. Eadem verba dicit Plin. li. viij. ca. xxxij. vbi addit ad hec verba. Ceruus inquit est animal placidissimum qui vrgente vi canum ad homines vltro fugit. Et quando cerua est paritura minus cauet semitas tritas ab hominibus quam semitas feris cognitas et secretas. Post ortum arcturi sideris concipiunt et octonis mensibus partus ferunt. Interdum etiam geminos in pariendo edunt. A tempore conceptus femine a maribus se separant et discernunt. sed mares derelicti rabie libidinis seuiunt. glebas et scrobes vngulis fodiunt et eorum rostra tunc nigrescunt donec ab ymbribus aliquibus abluantur. Femine autem ante partum purgantur et vtuntur quibusdam herbis quibus fetus in vtero melius retinetur et in partu facilius liberatur. post partum duabus herbis scilicet camo et sisolis paste redeunt ad fetum et illarum herbarum succo imbuto. filijs lactis exhibent nutrimentum. partus editos ad cursum exercent. et separare eos ad fugam docent. ad prerupta eos ducunt et saltandi modum eis indicant et ostendunt. et tunc mares soluti desiderio libidinis pabula auide petunt. et vbi nimis pingues se senserint latebras querunt. quia incomodum ponderis corporis pertimescunt. et quando fugiunt cursum non continuant. sed statim respirant et quando ad eos peruentum fuerit rursus presidia fuge querunt. auribus erectis vocem canum audiunt et fugiunt quibus submissis periculum non presentiunt. tante sunt simplicitatis vt omnem mirentur et stupeant nouitatem. vnde equo vel bubalo ad eos accedente ita in ipsum respiciunt quod hominem prius iuxta se venientem et sagittis impetere volentem non attendunt. Quando transnatant maria gregatim et recto ordine incedunt et oportet vicatim se iuuantes. non visu sed odore terras petunt. et cum ceruus animal sit cornutum hoc inter animalia habet proprium quod annis singulis in vere mutat cornu suum. et tunc quasi est inermis. de die sibi querit latibula et latet quousque crescentibus cornibus iterato noua sibi adueniat armatura. quando autem deijcit cornu dextrum ob inuidiam abscondit illud dolens ne quis inde acci

pit medicinam. Dephendit cervorum etas p cornuū ramos. qr annis singulis sibi additis ad viuendū supadditur vnū vsqꝫ ad septem annos. et ab eo tpe ānis singulis silia renascunt. nec potest etas discerni. Simili mō senecta dentibꝫ declarat aut enim paucos aut nullus habet nec in cornibus imis ramos Imo ante frontem pminent minoribus. Si fuerint castrati anteqꝫ habeant cornua vlterius nō nascuntur. et si post nūqꝫ amittunt. Quādiu carent cornibus nocte pcedunt ad pabula non de die. calori sol ea exponūt vt indurentur. Ad arborē ea postea leniter fricant eoꝝ fortitudinē experientes. ac prutitum quem ibi sustinēt corticis duricie amouentes et cū ea sensérint roborata pdeunt ad pabula I aperto. Aliqꝫ ex attritu arboꝝ ab ed etaarbori inherente innodantur eoꝝ cornua ꝛ sic facilius capiunt. Serpentibus cōtrariātur intantum ꝙ odore cornu eoꝝ exusti edes fugisit. cꝰ coagulū oīm anguiū sanat morsus. Diutissime viuit plusqꝫ centū annis. qđ compertum est p ceruos captos p centum annos post mortem alexandri ab eorundem torquibus aureis adopertos et insignatos. Febrium morbos nō sentit hoc aīal quoniam sibi medetur cōtra morbuꝫ. Huiusqꝫ pli. li. viij. c. xxxij Scđm aūt Arest. et Auicen. Ceruus est animal non habens fel nisi in intestinis et ideo habet intestina amara ꝛ fetida. ꝛ ideo nō comedūt ea canes nisi sint fame laci supra modum. Item dicit Arest. li. ij. aliqui putant ceruos habere fel in caudibus. vt di. Arest. sed hoc est falsum. vt di. Auicen. sed habent quādam humiditatem similem humiditati splenis. Itē idem sanguis cerui sicut et leporis nunqꝫ coagulatur. sed semper manet liquidꝰ cōtra naturam talium bestiarum et nullum animal mutat cornua nisi ceruus cuius cornua sunt solida ꝛ iō pōderosa. vñ ipa abijcit ppter pondus. et habet conos quattuor magnos dentes in vna pte, cozni. et quattuor I alia quibus molit cibos et duos dentes alios qsi culmos. ꝛ mas habet maiores qꝫ femina et declinat ad inferius vt dicit Auicen. Item Aresto

teles li. viij. opinant inquit de ceruo ꝙ inter omnia qdrupedia siluestria sit disceretissimum ex hoc ꝙ parit iuxta viam vbi animalia ppter homines nō accedūt Et fugit lumen solis cum filijs ꝛ querit loca densa sicut cauernas lapidum q̄ nō habent nisi vnum introitum quonia ibi potest pugnare cum alijs animalibus. Nam vt dicit ibidem. Cerui pugnant etiam adinnicem pugna forti et victus obedit obedientia forti. ꝛ timet maxime vocem vulpis ꝛ canis. Et ceruus quando impinguatur latet ne inueniat a venatoribus et ppter pinguedinem interficiatur. et subdit ibidem. Venatio autē ceruoꝝ sic fit. vnus venatoꝝ sibilat et cantat. et ceruus delectatur in cantu et sequitur ipm cantum et interim alius eū trahit cum venabulo et occidit. et qñ agitatur ceruus fugit ad fluuiuꝫ vel ad stagnū si potest transnatare aquā resumptis viribus ex aque frigiditate euadit venatores. qñ autem capitur mugit et lacrimatur. Item qñ canes ipm insequunt ꝛ inuenit biuiū nō directis currit vestigijs. sed nunc istac nunc illac transuersaliter mutat saltus. et tunc conatur transilire p multos passus vt sic p cōtrarios ꝛ ambiguos saltus eius vestigia a canibus odore ipm insequentibus difficilius sentiatur. Item vt di. idem cerue difficilit pariunt fetus suos. qđ cognoscit p incuruationem corpis ꝛ rugitum. ꝛ iō comedit draconteam vt facilius a ptu liberet et cum pariunt subito comedunt secundinam anteqꝫ in terram cadat. ꝛ opinat de ista secundina ꝙ sit venenū vt di. ideꝫ Alias cerui pprietates psequit Aresto. li. viij. q̄s supra Pli. recitauit. Di. auteꝫ Pli. li. xxviij. Cerue cum senserint grauitatem lapidem deuorant cuius bñficō adiuuent. et idem lapis in ipa mortua qñqꝫ in eis excrementis repitur. et hic lapis miro mō dicitur iuuare mulieres qñ sunt pgnantes. Idē faciunt officula que in eius corde inueniunt vt di. idē et est illud os qđ inuenit in corde ceruorum supra modū vtile ɔtra multas corporis passiones. ꝛ in oībꝫ nobilibꝫ ɔfectionibꝫ admiscet vt di. dyas. pli. ꝛ ēt cōstā

Capitulū XXX

De ceraste

Cerastes est serpens cornutus vt di. Isi. li. xij. habet enim quedā cornua ex vtraqz parte capitis ad modum cornuum arietis circūflexa totum autem corpus suum occultat sub arena. solis cornibus sine cooperculo derelictis que videntes auicule credunt de cornibus q sint vermes. et dum aues ea capere et inde refici nituntur a doloso serpente ex improuiso subito rapiūtur. obsidet enim vias z semitas occultas et tam homines q̄ȝ equos ques incaute p semitas ambulare cōspicit occulto morsu interficit z occidit. Glo. autem sup penulti. ca. Deu. videtur dicere q cerastes species est reguli qui tāte est pniciei q si eius venenū solūmodo vngulā equi tetigerit z equū et equitem subito perimeret et necaret. et ideo vbi nos habemus fiat dan sicut coluber in via. cerastes in semita di. alia lr̄a. fiat sicut coluber in via. sicut regulus in locato. Alij autem dicunt q genus est aspidum summe virulentie et malignitatis. quere supra in littera a. de aspide. qz ibi fit mentio de ceraste.

Capi. XXXI

De cornu

Cornu vt di. Arestot. li. iij. est de natura ossis osse mollius. cartilagine durius sicut z vngule alialium. et omnia talia possunt mollificari ad ignem. vt dicit ibidem. q colores cornuum sicut z solearum erunt fm colores pilorum corporis animalis. vnde si cornū est nigrum tunc pili et cornua erunt nigra et sic de alijs. Dantur autem animalibus cornua ad sui defensionem loco armorum. et ideo ponuntur in extremitate capitis vt semper sint parata ad resistendū iniurie impugnantis. et omnia cornua sunt vacua z concaua z rotunda preter q̄ȝ cornua cerui que dura sunt et solida. et sunt multe ramificationis Et nullius animalis cornua mutantur nisi solius cerui. qui omni anno semel pijcit sua z cornū abscondit qd vix potest inueniri. Unde dicitur in puerbio. Uade vbi ceruus pijcit cornu suum. vt dicitur libro. viij. Item dicitur libro. iiij. fortior est continuatio cornuum cum cute q̄ȝ cum osse. z ideo dicit Arest. q quedā animalia mouent cornua sicut auriculas in regione q̄ dicitur austrage. Et idem dicit Auicenna. q hoc dicit Arestо. de sua terra que dicebatur sic. Eadem autē est materia cornuum et vnguium z solearum. qz fumus vaporosus a cordis calore resolutus vt dicit Constan. et ideo animalia magni fumi a natura forti calore cordis resoluti vi caloris ad extrema corporis transfusi magna habent cornua et fortia et maxime si ista fūosa materia pp̄ter nimiam sui subtilitatem transeat in pilos. vel si nimis fuerit terrestris et grossa in dentes transeat et in culmos. et ideo optie dicit Aresto. li. iij. cā. de dentibus. q animalia habentia in vtraqz mandibula dētes et culmos non habent cornua vt patet in elephantibus et in apris. Omnia etiam quadrupedia dentes habentia i inferiori mandibula tantū et vngulas fissas. habent cornua et ruminant. z habēt duos ventres imo plures vt supra dictū est. vnde pluralitas cornuum se hȝ consequenter ad scissuram solearum. et iō asinus indicus habet cornu vnum tantū et soleam integram sicut equus sed non ruminat. vt dicit Aresto. et Auicen. tanta autem est affinitas inter vngulas et cornua q iubet Aresto. vaccam patientem dolorem in vngulis pedum. vt cum oleo et alijs medicinis inter cornua inūgatur. De vtilitate autem cornuum et vnguiū dictū est supra littera. b. de boue

Capitu. XXXII

De cocodrillo

Cocodrillus a croceo colore ē dictus. vt dicit Isi. animal quadrupes vt dicit Isi. li. xij. in ca. de piscibus. In terra z in aquis valēs lōgitudine fere. xx. cubitorum. dentiū z vnguiū immanitate armatū. tāta est ei duricia cutis q̄ȝ ius fortiū lapidū ictus in tergo recipiat nihil oīno curat. nocte i aqs die i terra quiescit. oua i tra fouet q̄ ouis anseris sūt

maiora. masculus et femina vicessim fugiunt.
hunc quidam pisces serratam cristam ha/
bentes tenera ventris desecantes interi/
munt. Et dicitur quod solus inter animalia supe
riorem mandibulam mouet. hec omnia dicit
Isi. et di. Pli. li. viij. ca. xxvi. Cocodril/
lus est animal nilum inhabitans lingue
vsu inter animalia terrestria caret sola supe/
riori mandibula existenti mobili morsum
imprimit venenosum. Dentes habet horri/
biles ad modum pectinis siue serre et cul
mos ad modum apri. Nullum autem animal ex
tam parua origine crescit in tam magnum
animal sicut cocodrillus. Animal est valde
gulosum et multum comedit. vnde quando
est satur iacet iuxta littus ructans pre re/
pletione superuenit autem auis modica
que dicitur apud eos gricischilles. apud
ytalos autem dicitur omnium auium rex. et vo/
lat ante os eius quam aliquotiens a se
repellens tandem fauces aperit auis et eam
intrare permittit. et hec auicula primo eum
leniter vnguibus scalpit et ei facit quen/
dam pruritum in cuius dulcedine dele/
ctatus statim obdormit. auicula autem
cum sentit eum dormire. statim illabitur
in eius ventrem et quasi telum statim eum
perforat et corrodit. In ventre enim est val/
de mollis. et ideo a piscibus spinas et cri/
statas pinnulas in dorso habentibus de
facili superatur. Et subdit Pli. Hec belua
insequitur fugientes et eis est terribilis
sed est fugax contra serpentes. hebetes au/
tem habet oculos quamdiu est in aqua. sed
extra aquam nimis acute videt. In hye
me per quattuor menses maxime se abscon
dit. sed in vere exit. et quamdiu viuit semper
crescit vt dicit Huicusque Pli. li. viij. cap.
xxvi. Dicit autem phisiologus. Cocodrillus
si quendam inuenit hominem iuxta littus in
terficit eum si potest. et primo plorat super
eum et postea deuorat ipsum. et dicit quod de
eius fimo fit vnguentum vnde facies mu
lierum sophisticantur vt senes et rugose. iu
uencule per tempus videantur. Herbas li/
benter comedit inter quas enudros ser/
pens paruulus qui ei inimicatur caute se in
uoluit et dum cocodrillus herbas carpit
serpentem transglutit qui intrans ven/
trem eius omnia interiora carpit et sic il

lesus exit.

... perimit eum et occidit. et sic illesus exit.
Item Isi. li. xij. dicit quod idem vermis in
sidiatur cocodrillo quando dormit et tunc
inuoluit se in luto et intrat per dentes eius.
Dicit ad hoc Solinus. quod insidiantur quibus/
dam paruis auibus que generantur in
ter herbas nili. que euolant propter calorem
solis et intrant ventrem cocodrilli et co/
medunt vermes ventris eius et sic puri/
ficatur belua a vermibus. Habet autem co/
rium ita durum quod vix gladio perforatur. ha/
bitat in aqua tam de die quam de nocte. quia
aqua calidior est de nocte quam de die. reti/
net enim radios solis et ibi agitantur et
sic fit calida ipsa aqua et non habet linguam
prominentem ad vociferandum sed habet
paruam linguam in parte inferiori sicut
habent pisces ad gustum. vt dicit idem
Soli. et etiam Arest. et Aui. etc.

Capitu. XXXIII

De colubro

Coluber dicitur quasi colens vm
bras. vel quia labitur in lubri/
cos tractus flexibus sinuosis.
Nam lubricum dicitur quicquid labitur
dum tenetur vt dicit Papi. coluber cer/
uam fugit. leonem interficit. vt dicit Isi
dorus et rutam odit. pellem deponit. ne/
morum et arborum concauitates diligit lac li/
bentissime bibit. dentibus et cauda le/
dit et venena infundit. iuxta sepes soli se
exponit. canes fugit. muscas comedit et
puluerem lingit quere supra de angue.
Dicit autem Plinius li. xxx. ca. iiij. Pin
guedo colubri aquatici valet contra mor
sum cocodrilli. et si quis secum habuerit
fel colubri a cocodrillo non ledetur con
tra ipsum belua nil audente.

Capit. XXXIIII

De damula

Damula siue dama sicut ait Pa
pias caprea est agrestis. vt dicit
Isidorus libro xij. Damula est
vocata eo quod de manu effugiat. timidum
enim est animal et imbelle et imbecille.
vnde nescit se defendere nisi fugiendo. ha
bent enim pro armis abilitatem membro
rum et ad fugam leuitatem. vnde di. Martial.

Dente tuetur aper. defendūt cornua ceruum. Imbelles dame quid nisi preda sumus? Montuosa loca et nemorosa diligit. gramina medicinalia et aromatica comedit. ramusculorum tirsos et extremitates carpit. quando est vulnerata dracon team comedit et sic de corpe telum' trahit vt di. Isi. li. v. Sanguis eius ē medicinalis sm Pli. li. xxviij. neruos enim contractos remollit et articulorum dolorem soluit. venenū excutit et expellit. damulā odiunt serpentes et fugiunt et eius anhelitum sustinere non possunt. vt di. idem acutissimi est visus et velocis cursus. quere supra de caprea agresti.

Capi. XXXV

De dromedario

Dromedarius est dromedorum vel dromedarum custos. dromed' autem est quoddam genus cameli. vt dicit Isido. li. xij. Dromedus liquit est genus camelorum minoris stature q̄ camelus. sed longe velocioris cursus vnde et nomen accepit. nam dromos grece cursus velox dicitur. Centum enī miliaria et ampli' pergit vno die. et idem animal ruminat sicut bos et camelos vñ dromedarij pprie sunt magistri dromedorum. vt dicit Papi. tamen glo. sup Isa. lx. Dromedarius ait vel dromas vtrunq̄ dicitur. est animal camelo minus sed velocius. Madyan enim et epha regiones sunt trans arabiam camelis et dromedarijs abundantes ꝛc. Castranī in iuuentute vt sint ad cursum aptiores vt dicit Auicen. et ne moti cupiditate femiatum a suo cursu retardentur. Tante enī sunt velocitatis pter passus amplitudinem. maximum enim habent et latissimū passum. vt dicit Aresto. et Auicen. et Plinius li. iiij. et etiam pter intensam caliditatem. Animal enim est calidissimum ex complexiōe naturali. vnde calor et fortitudo consumit in eis vnctuositatē omnem et pinguedinem et nō pmittit eos mole carnea nimium onerari. Item veloces pter membrorum abilitates sunt. nā gracilia et longa habent crura et multū neruosa. et ideo abiles sunt ad motum et fortes ad continuandum cursum suum.

Item leues sunt propter victus paucitatem. non enim animalia sunt magni cibi. imo paucissimis cibis sunt contenta. Fenum enim et cortices comedūt et dactilorum ossa valde diligunt. quibus etiā post longissimos terre circuitus de vespere contenti sunt. vt dicit Plini. Eorum enī sanguis valde est calidus acutus et subtilis. et ideo eorum lac valde subtile et liquidum est plus q̄ aliorum animalium vt dicit Constan. et minus nutritiuum et magis calefactiuum et grossorum humorum incisiuum. quere supra de camelo. Eedem enim fere pprietates sunt istius et illius.

Capitulū XXXVI

De dipsade

Dipsas et dipsades feminini ē generis et est idem serpens qui latine dicitur situla sic dicta eo q̄ quem momorderit siti pereat. vt dicit Isido. libro. xij. Adeo autem sunt dipsades paruule vt cum calcantur vix videantur. quarum venenum ante extinguit q̄ sentiatur. ita q̄ vix sentit tristiciā moriturus. Est autem species aspidis. vt supra de aspide. quere ibi.

Capitu. XXXVII

De dracone

Draco maximus est cunctorum serpentum. vt dicit Isido. lib. xij. Hunc greci dracontá vocant vt qui sepe a speluncis abstractus fertur in aerem excitatur q̄ propter eum aer silet et mare contra eius ventum intumescit. Est autem cristatus paruo ore. et artis fistulis spūm trahit et linguam exerit vl' erigit. dentes habet acutos et serratos vim autē habet nō in dentibus sed in cauda et verbere plus q̄ ictu nocet. Non habet autem tantum de veneno q̄tum et alij serpentes. q2 ad mortem alicui inferendam nō sunt illi necessaria venena. q2 si quem ligauerit occidit a quo nec elephas tut' est corporis sui magnitudine. nam circa semitas delitescens per quas elephātes gradiuntur. crura cauda sua alligat et

innodat et suffocatos punit atq3 necat
Bignitur autem in india et in ethiopia
in ipo incendio iugis estus vt di. Isid.
li.xij. De draconibus aūt di. Pli. li. viij
ca.xiij. Draco inquit .xx. cubitoꝝ magni
tudine nascit apud ethiopes. Solent au
tem quatuor vel quinq3 .x. vel .xv. mutuo
se complecti et erectis capitibus velifi
care ꝑ mare ⁊ flumina ad pabula meli
ora. Item c.xij. Inter elephantes ⁊ dra
cones ꝑpetua est dimicatio. Nam draco
cauda constringit elephantē et elephas
pede ⁊ ꝓmuscida ꝓsternit draconē. dra
co autem nexu caude innodat pedes ele
phantis ⁊ cadere eum facit. Sed nō im
pune qꝛ dum interficit elephantem. in
terficitur casu eius. Item ca.xiij. Ele
phas videns draconem sup arborem ni
titur eam frangere vt ꝑcutiat dracones
draco aūt insilit in elephantem ⁊ captat
eum mordere inter nares ⁊ impetit ocu
los elephantis et quēq3 excecat eū. ⁊ qñ
q3 insilit sup eū a tergo ⁊ mordet eū ⁊ su
git sanguinem eius tandem post longu3
conflictū elephas ex subtractione sāgui
nis debilitatur intm̄ ꝙ cadit sup draco
nem et moriens interficiat suum occiso
rem. Causa quare ita appetit eius sāgui
nem est frigiditas sanguinis elephantis
quo draco appetit infrigidari. vt di. Isi.
Sup illū aūt locū Iere.xiiij. attraxerūt
ventū sicut dracones. dicit Hiero. Dra
co est aīal valde sitibundum intantu3 ꝙ
vix potest aqua saciari. et iō apertos ven
to. vt sic extinguat ardorem sitis. vñ cu3
videt naues in mari et maximus est ven
tus cōtra velum volat ad velū vt ibi hau
riat ventum frigidū. et qñq3 ꝓpter ma
gnitudinem corpis ⁊ ꝓpter eius fortem
impetū subuertit nauem. ⁊ naute qñ vi
dent appropinquare dracone3 qd ꝑcipi
unt ex tumore aque cōtra ipm statim de
ponunt velum ⁊ sic euadūt. Ide3 di. soli
nus. Item dicit idem ꝙ ethiopes vtun
tur sanguine draconis cōtra feruorem e
stus ⁊ vescunt eius carnibus cōtra diuer
sos morbos sciunt eni separare venenū ab
eius carne. nam solum habet venenū in
lingua ⁊ i felle. et ideo amputāt eis lin
guas ⁊ fella que receptiua sunt veneni. ⁊
sic abstracto veneno vtuntur corpe reliq̄
quo tam in medicina q3 in cibo. et hoc vi
detur tangere dauid vbi dicit. Dedisti
eum escam populis ethiopum. Di. etia3
Pli. ꝙ vi veneni semp erigitur eius lin
gua et qñq3 ex calore veneni inflamat a
erem ita ꝙ videtur spirare ex se ignē ali
qñ etiam emittit dum sibilat flatum cō
tagiosum et inde corrumpit aer et infici
tur ⁊ morbus pestilens inde sepius gene
ratur. In mari qñq3 habitat. quēq3 in flu
minibus natat. in speluncis ⁊ antris lati
tat. raro dormit. imo vero semp vigilat.
aues ⁊ bestias deuorat acutissimū habet
visum. vnde in altissimis montibꝫ ma
nens a remotis videt ꝑdam suam. mor
su ⁊ ictu pugnat de oculis ⁊ naribus ani
malis in pugna maxime captat. vñ di.
Pli. li. viij. ꝙ ita ledit in oculis et ore e
lephantes ꝙ qñq3 ceci inueniūtur. nec
possunt comedere ⁊ ita moriūtur. Item
de dracone di. Arest. li. viij. ꝙ illoꝝ draco
num morsus est malus ⁊ piculosus q̄ co
medunt alalia venenosa sicut draco qui
comedit scorpiones. qꝛ cōtra illoꝝ mor
sum vix inuenit medicina. Ite3 Pli. li.
xxviij. Draconum adipem oīa fugiūt ve
nenosa. adeps ēt eius cū melle curat ca
liginem oculoꝝ. Item Arest. li. viij. Pi
sces quando mordentur a dracone mo
riuntur.

Capit. XXXVIII

De equo

e Qui sunt dicti eo ꝙ qñ quadri
gis iungūt pares equant qꝛ i for
ma et in cursu similes copulan
tur. Est autem dictus caballus a pede ca
uo eo ꝙ gradiens impssa vngula terram
cauet ꝙ reliqua alalia non habent. vt di
cit Isi. li. xij. A multis etiam sonipes no
minatur eo ꝙ pedibus sonet. Viuacitas
equoꝝ multa est vt dicit idē. Exultāt e
in campis cum odorant bellum. sono tu
be excitantur ad ꝑlium voce accensi puo
cantur ad cursum. dolent cum victi fue
rint. gaudent cum vicerint. Quida3 in
bello hostes suos sentiunt ⁊ cognoscunt
adeo vt aduersarios suos morsu petant.
aliqui etiam ꝓprium dn̄m cognoscūt ob

liti mãsuetudinis si mutenť. aliqñ etiaꝫ pter ꝓprium dñm in dorsu aliquē nō per/ mittūt. multi etiā morientibꝫ dñis suis lacrimas fundūt. Equū eni sicut ⁊ homi nem lacrimari et affectū doloris sentire dicūt. vnde ⁊ natura in cētauris equorū et hominū est ꝑmixta. Solent etiam ex equoꝝ mesticia vel alacritate euentum futurū dimicaturi colligere. Etas longe ua inest equis psicis et siculis in annis vltra quinquaginta. breuior autē inest equis gallicis numidis ⁊ hispanis. Sub/ dit aūt Ysid. adhuc in generosis inquit equis vt aiūt veteres quatuor spectātur scꝫ forma pulcritudo. meritū atqꝫ color. Forma vt sit validū corpus atqꝫ solidū et robori cōueniens altitudo. latus lon/ gum ⁊ substrictū. maximi ⁊ rotundi clu/ nes. pectus late patens. ⁊ totuꝫ corpus musculoꝝ densitate nodosum. pes siccus ⁊ vngula concaua solidatus. Pulcritudo attendiť vt sit exiguū caput ⁊ siccum. pel le prope ossibus adherente. aures breues et acute. oculi magni. nares patule. ere cta ceruix. coma densa ⁊ cauda. vngularū soliditate fixa rotunditas attendiť. Me ritum vt sit animo audax. pedibus ala/ cer. trementibꝫ membris qđ fortitudis est indiciū. qui ex summa quiete facile concitetur vel excitata festinatione non difficile teneať. Color etiā spectať. quia color in pilis nūc est roseus. nunc niger. nūc albus. nūc canus. nunc varius. nunc guttatus. hic varius color equos mul/ tū decorat vel deformat. Uires etiā equo rum ⁊ animos manifestat sed de singulis prosequi nimis foret longū. huc usqꝫ Ysi dor⁹ li. xij. De equis aūt dicit Pli. li. viij. cap. xlij. Equi inquit scitici p dñis suis pugnāt coitum maternū refugiūt. nam in eius quedaꝫ cognationis agnitio est. vnde narrat aresť. li. viij. Rex inqt septē trionis habuit equā pulcrā ⁊ pepit equū pulcrū ⁊ voluit ex illo equo ⁊ matre ex/ trahere pullū aliquē ⁊ ingeniabantur vt equus saltaret supra matrē coopiendo vultū ei⁹ ⁊ cū discoopiebatur facies ma tris ⁊ nouit ipam equus fugit ⁊ eiecit se ab alto p dolore ⁊ est mortu⁹. Atqꝫ i gre/ ge equ⁹ cū sorore libenti⁹ gradiť qꝫ cū ma

tre. ad vocē simphonie ⁊ tube clangorem delectatur. saltat in hostem. ꝑsagiunt pu gnam ⁊ amissos deflent dños suos ⁊ la/ crimas interdū fundūt. Dicūt aūt illos equos ad bella vtiliores qui in bibendo profundi⁹ infigūt nares suas. quia tales equi vt dicūt in cursu vrine grauatione nō impediunť. Item di. pli. li. viij. ca. ix fel inquit equi cōputať inter venena. et ideo sacrato flamini equū tangere nō li/ cebat ei⁹ sanguis recens ⁊ crudus malus et pniciosus est vt taurinus spuma equē data cum lacte asinino vermes interficit in ventre venenosos. Itē de equis dicit aresto. ⁊ auic. Equus ꝓijcit dentes suos et quāto est senior tāto habet dentes al/ biores. Item aresť. li. v. equ⁹ masculus vi uit. xxv. ānis ⁊ generat a tercio āno vsqꝫ ad. xxx. ānos. Femina aūt diuti⁹ viuit ⁊ generat vsqꝫ ad. xl. annos. et qñ incipiūt equi generare. erit vox eoꝝ maior et fe/ mine similiter ⁊ multū diligunt coitum plus qꝫ alia animalia. vt dicit li. v. Itē libro. viij. dicit idem. Equis etiā pascen/ tibꝫ accidit aliqñ podagra ⁊ eijciunt sotu lares ⁊ generanť eis noui. Et signū hu ius est tremor oui testicularis dextri. et equis qui pascunť in domibꝫ accidit do/ lor iliox. ⁊ signū hu⁹ est ꝙ membra poste riora adunanť p cōstrictionē. Et equus abscindať a comestione. ⁊ si ei minuatur iuuabiť. Et equis accidit cōtractio ner⁹ uox. ⁊ signū hu⁹ est ꝙ omnes vene exten dunť ⁊ similiter caput ⁊ collum ⁊ grauat eos ambulare accidit etiā equis aggre gatio veneni. ⁊ accidit etiā eis alia infir mitas in ore que diciť foren. ⁊ signū hu/ ius infirmitatis est ꝙ cadit ei palatum et fit ei⁹ anhelitus calidus. ⁊ hec infirmi/ tas caret remedio nisi cureť p se. Et ac/ cidit eq̄s rabies cu⁹ signū est ꝙ declināt aures ei⁹ ad ptes colli. ⁊ hec infirmitas ñ habet medicinā. Et accidit ei infirmitas vesice. ⁊ hu⁹ signū est qꝛ non pōt minge/ re equus. ⁊ trahit suas coxas ⁊ etiam so tulares. ⁊ morsus aialis qđ diciť muge/ lis valde nocet equis ⁊ mulis. quoniam facit in eis ampullas siue pustulas ⁊ mľ totiens moriunť ex veneno. ⁊ equ⁹ ꝯgno scit hinnitū illi⁹ qui cōtra ipsum vult p/

liati. delectantur stare in pratis et natare in aqua et potant aquam turbidam. et si fuerit aqua clara turbant eam pede. hucusque aresto. libro. vi.

Capitu. xxxix.

De equa

Equa per derivationem ab equo est dicta. nam equorum femina equa est vocata. de qua aresto. li. vij. Equa impregnata si olfecerit candelam extinctam abortiet. Item idem. Eque pascunt simul et si moritur aliqua et dimisit pullum nutriet eum alia. quoniam genus equarum diligit speciem suam. Item dicit pli. li. viij. ca. xlij. Equa stans parit et suam prolem pre ceteris animalibus diligit et amissa parente alienum pullum nutrit et diligit tanquam suum. Item dicit idem quod in fronte pulli equi nascitur quidam folliculus niger ad quantitatem carice quod mater lambit lingua et abscindit. et nunquam pullum admitteret ad vbera nisi illud primo abscindat et vocat illud pli. veneficium amoris quia mulieres incantatrices vtuntur illo in prestigijs suis quando volunt aliquem stimulare ad amorem. Item dicit aresto. li. vij. Item equa vt dicit idem gloriatur in iubis suis et dolet quando ei prescinduntur et retonsa iuba extinguitur libido earum ac si in eis esset vis amoris. Item dicit aresto. li. viij. quod ibos pugnat cum equis quoniam equi eijciunt eum a pascuis quia comedit herbas et est ibos debilis visus et imitatur vocem equi et quando volat super ipsum stupefacit ipsum et cogit ipsum fugere et quandoque interficit ipsum etc.

Capitulum. xl.

De poledro

Poledrus dicitur eque filius siue pullus equinus quamdiu matris vberibus est subiectus. In cuius fronte. vt dicit Aresto. li. vij. inuenitur ycone/mor. i. amoris veneficium. quando nascitur et lambunt matres eorum lingua et comedunt illud. et mulieres incantatrices prouerbiant ex hoc. vt dicit idem. Item libro xiiij. Posterior pars pulli equini est maior parte anteriori. et cum iuuenescit crescit pars superior et propter hoc erit eleuatio anterioris partis corporis multorum equorum maior quam posterioris. et ideo quando est pullus potest pede posteriori tangere caput suum. quod facere non potest quando peruenit ad etatem. quamdiu autem pullus est matrem miro affectu diligit et sequitur eam quocunque vadit. et si matrem casu aliquo perdiderit. hinnitu eam querit. pullus equus stramentis non sternitur. strigilo non tergitur phaleris non ornatur. calcaribus non percutitur. sella non subijcitur. freno non domatur. matrem libere sequitur. gramine depascitur. clauiculis in pedibus non clauatur. libere discurrere permittitur. Sed in fine labori exponitur et loris et capistris coartatur a matre subtrahitur. vbera sugere non permittitur. suaues cursus facere multipliciter informatur. et vt dicit Ysidor. libro. xiiij. aurigis exponitur. quadrigis et curribus subijcitur equestri milicie deputatur. varijs fortune sortibus pauper equi filius propagatur. Et ideo dicit Ysido. in eodem libro. quod equi fuerunt quondam diuersis titulis deorum consecrati. nam equos quadrigales soli deputabant propter quatuor solis in anno mutationes. scilicet veris. estatis. autumni et hyemis. virtute solis alterantis omnia. Equos autem bigales dedicabant lune. quia bino tempore scilicet nocte et die videtur. et ideo cultores lune duos equos semper iungunt scilicet album et nigrum. equos vero trigales inferis dijs ascribebant. quia demones per tres etates homines ad se trahunt scilicet per infantiam. et adolescentiam. et senectam. hi diuersorum colorum equos pariter coniungebant. Ultra autem septem equos simul copulare de facili non audebant referentes hoc ad cursum. vij. siderum quorum motu mundum regi generaliter supponebant. vel ad numerum septem dierum quorum circulo vite presentis terminum peragi concernebant. Ideo etiam colores equorum mirabiliter discernebant vt dicit Ysido. ibidem. Nam equos rosei coloris dedicabant igni siue soli. albos aeri. prasinos et fuscos terre. venetos aque siue mari. Item equabant equos roseos in estate quia tunc omnia calescunt albos autem in hyeme quia tunc glaciei frigore omnia canescunt. prassinos in vere

quia tunc oia virescũt. fuscos vel nigros in autũno qr tunc oia desiccãtur ꝛ quasi a prima pulcritudine deficiũt. Itẽ dicit idẽ ibidẽ equos roseos marti deo belli consecrauerũt. vel qr romanoꝝ vexillã decoro/bantur cocco. vel quia mars gaudet san/guine. albos aũt equos consecrauerunt zephiris partibꝰ ꝛ serenis. prasinos flori ꝛ terre. venetos aeri atqꝫ aque qr ceru lei sunt coloris. glaucos aũt ꝛ varios et purpureos deputauerũt yridi quem ar cum dicunt. quia iris habet colores plu res. Hec omnia supsticio hominũ pro/curatione demonũ circa elementa mun/di aliqui antiquitus obseruabant vt di cit idem Isido. ꝛ ideo mũdus iste contẽ/nendus est. quia plurimi ipm specie sa/thane repleuerant. huc usqꝫ Isido. libro viij. Circa autem pullum equinum hoc vltimo animaduertes quia passum sua/uem vel durum quẽ assuescit in iuuẽtu/te vix potest dimittere etiã in senectute.

Capitulum. XLI.

De elephante

Elephãs. tis. et elephantus dici tur pro eodem animali. dicitur autem sic ab elphio grece quod mons dicitur latine. ꝛ hoc est vtiqꝫ ꝑpter corporis maximã quãtitatem. sed apud indos barro vocatur. vnde ꝛ vox eiꝰ bar ritus vocatur. cuius dentes dicunť ebur et rostrũ promuscida nuncupatur. nam illo ori cibum admouet vt dicit Isido. libro. xij. ꝛ subdit hoc ergo animal in re/bus bellicis aptum est. In his enim ani malibꝰ medi ꝛ perse ligneis turribꝰ col/locatis tanqꝫ de muro iaculis dimicant. in intellectu ꝛ memoria pre ceteris ani malibꝰ vigent. gregatim incedunt. nutu quo valent salutant homines. murẽ fu/giunt. auersi coeunt. in aquis pariũt vel in siluis. vbi fetus pariunt ibi fetus di mittunt propter dracones qr eis inimi cantur. ꝛ ab ipis implicatu necanť. biẽ/nio fetus portant. nec amplius qꝫ semel gignunt. nec plures qꝫ tãtũ vnũ gignũt viuũt aũt trecentis annis vt dicit Isid. li. xij. Sꝫ plini' li. viij. ca. I. Elephas in quit inter oia animalia maxime est vir/tutis ita ꝙ vix in homĩ tanta ꝓbitas in uenit. Nam vt dicũt in noua luna cõue niũt cõgregatim ꝛ in flumine se abluũt ꝛ balneãt ꝛ nouo sideri cõmuniter post in/clinant ꝛ sic redeunt ad locũ suũ. Iuue/nes filios eundo ꝛ reuertendo ante se ire faciunt quos diligẽti cura custodiunt et instruũt ad simile faciendũ. Item quan do egrotant quasdã herbas salubres eis cõgregant ꝛ anteqꝫ eis vtanť supino ca/pite eas ad celũ leuant ꝛ quadã religio/ne a numinibꝰ sibi adiutoriũ postulant. Item boni intellectꝰ et alalia ita docilia ꝙ regem cognoscere ꝛ quasi odorare in/struũtur ꝛ nituntť. qr reuerẽtie gratia sua genua incuruãt. Item dr li. v. si elepha tes hominem errantẽ sibi obuiũ viderint in solitudine primo ne ipm terreãt aliquã tulũ de via se subtrahũt ꝛ tunc gradũ fi gunt. et paulatim ipm ꝑcedentes viã ei ostendũt. et si draco eis occurrerit ꝓ ho mine defendẽdo cũ eo pugnãt ꝛ viriliter se opponũt. ꝛ hoc potissime dicunť facere quãdo habent iuuenes. timent enĩ ꝙ hõ querat fetꝰ suos. ꝛ ideo se expedire de ho/mine primo desiderant vt sic securiꝰ pos sint nutrire filios ꝛ eos cautius custodi/re. Itẽ li. viij. ca. vi. semp gregatim ince dũt. ducit agmẽ maximꝰ natu. cogit ꝛ co opať etate ꝓximꝰ. Aquã vel amnẽ transi turi iuuenes ꝑmittũt ne magnoꝝ ingres/su impediať alueꝰ ꝛ sic nõ possent ꝑueniẽ/tet ꝑtrãsire. vt di. ibidẽ. Itẽ mirandꝰ est in eis pudor. nam qñ vnus ab alio vinci tur victus vocẽ fugit victoris. In abdito coeũt masculꝰ qñ est qnquẽnis. ꝛ feia qñ est decẽnis. ꝛ hoc nisi duobꝰ annis vt di/cunt ꝛ in istis duobꝰ annis nõ nisi qnqꝫ diebꝰ tantũ. sexto die earo superaddito vt dicit idem. Tpe coitus sunt piculosi val de ꝛ maxime agrestes. nam tunc demos indoꝝ ꝛ stabula ꝓsternũt. ꝛ ideo domitas feminas sic abscondũt. ꝛ qñ domiti sunt optimi sunt in milicia. nã ferunt turres ligneas. acies ꝓsternunt cõuertũtqꝫ ar matos. Sed qꝺ mirũ ẽ qui armatas aci/es nõ timent. vocẽ mĩne suis fugiunt et formidãt. Itẽ ca. xl. fronte ꝛ rostro altas prosternũt palmas ꝛ sic comedũt fructꝰ earũ. Item inter elephãtes ꝛ dracones

est perpetua dimicatio. vnde vnus inui
det alteri ppter magnitudinē viriū. ⁊ cor
poris quātitatē. draco eni sitit sanguinē
elephantis q2 frigidissimus est vt suā re
frigeret estuantē caliditatē vt patet su/
pra eodē. vbi agit de dracone vide ibi.

Capitulum XLII

De naso elephantis

Ecundū aresto. li. primo. ⁊ auic.
S Nasus elephantis est longus et
fortis ⁊ bolizatus quasi calceus.
et vtitur illo loco manus et per ipm acci
pit cibū ⁊ potū ⁊ reddit ori suo qd nullus
facit aliud aial. Habet aūt elephas mā/
millas in pectore et habet in ore culmos
fortes ⁊ eius lingua est valde modica re
spectu sui corpis ⁊ apparet intus. et raro
videt extra nisi qn lambit labia post cibū
et potū suū. ⁊ nō inuenit in eo nisi vnum
intestinū inuolutū multiplicite ⁊ ↄiun
ctum est sibi pro stomacho. vnde post id
nō est aliud nisi vnū per qd eijcit supflui
tatem. ⁊ habet epar magnū quadruplum
ad epar bouis. Sed splenē habet puulus
respectu sui corpis. ⁊ hoc est vt dicit auic.
quia melancolia transit ei in nutrimen/
tū. Item aresto. li. ij. quādo generatur
apparent dentes generati in eo. cum ro/
stro suo eradicat arbores. ⁊ cum natat spi
rat cum eo et eijcit aquam ⁊ ille calceus
creatur cū cartillagine. Elephas autem
quādo sedet flectit pedes suos. sed nō po
test flectere pedes. iiij. propter pond⁹ cor
poris. sed fulcit sup latus dextrū vel sini/
strum ⁊ dormit stante corpe ⁊ pedes poste
riores flectit sicut homo. Item li. v. ma/
sculus coit post quinqueniū. sed femina
post decenniū vsqz ad. xl. ⁊ postqz parit fe
mina quiescit post trienniū ⁊ postqz fue/
rit impgnata oīno a masculo nō tangit. ⁊
trahit in vtero p bienniū ⁊ qn parit. pa
rit sile vitule duoz aut triū mensiū. Itē
libro. viij. elephāti accidit infirmitas ex
ventositate ⁊ ppter hoc non potest eijcere
vrinā aut stercus. et si nō comederit ter
ram morit. nisi ad hoc fuerit assuetus.
quādoqz tamē deglutit lapides. Accidit
etiā eis dolor iuncturaꝝ ⁊ iuuat ↄtra hoc
potus aque calide et herbe submerse in
melle. quoniā iste due res phibēt fluxū
ventris. ⁊ quādo vexat dolore q non pōt
dormire inunguntur spatule cū oleo ⁊ aq
calida ⁊ sic curat. idem facit caro porcina
assata sup dolentes spatulas colligata.
Et si habuerit ferrum in corpe datur ei
bibere oleū et extrahit ferrum cum potu
olei. ⁊ si nō potest bibere oleū ponunt me
dicine in oleo ⁊ decoquuntur et dat eis ad
comedendū. Itē ibidem li. viij. Mascu/
lus est maioris corporis et animositatis
qz sit femina. tamē domat masculus p v
bera quādo pcutit. obedit qz diu sedet su
per eum venator ⁊ cū descenderit ligātur
pedes anteriores ei⁹ donec domesticetur
Et sequit in eodem li. domesticabilior ē
et obedientior omnib⁹ aīalib⁹ agrestib⁹
habens sensum meliorē et sentit frig⁹ in
hyeme ⁊ frigidū ventū. ⁊ est animal val/
de fluminale ⁊ manet circa fluuios ⁊ mer
git se in aqua vsqz ad mentū ⁊ natat. sed
nō potest diu durare in natando ppt cor
poris ponderositatē. Sunt aūt elephan
tes naturaliter benigni. q2 carent felle.
vt dicit Aresto. li. xiiij. accidētaliter ta/
men efficiunt seui quādo nimis puocan
tur vel quando inebriati vino ad pli[...]
dum acuūtur. Item dicit aresto. li. viij.
nullum animal viuit ita diu sicut ele/
phas ⁊ hoc propter suam complexionem
que assimilatur aeri cōtinenti. ⁊ ita opor
tet q impgnetur p bienniū propter ma
gnitudinem cōcepti fetus qui citius nō
potest pfici nec compleri.

Capitulū. XLIII.

De elephantib⁹

E elephantib⁹ autē dicit solin⁹
D Siderum inquit seruāt discipli
nam elephantes ⁊ luna crescēte
petūt amnes ⁊ spsi liquore solis exortū
salutant motib⁹ quib⁹ psit. deinde in sal
tus reuertūtur. Candore dentiū intelli
gitur iuuētus quoꝝ alter semp in ministe
rio est ⁊ alteri parcitur ne assiduo reper
cussu hebetet. Sed quādo a venatorib⁹ p
muntur simul pcutiunt ambos ⁊ eos cō/
fringunt. vt damnato ebore ⁊ deturpato
vlterius nō psequātur. Hanc enī pliculi
sibi sentiunt esse causam. Raro coeunt ⁊

tunc in aquis vivis se abluūt nec ante ablutionē ad gregē reuertunt. pro feminis nunq̄ pugnāt. Nulla enī nouerunt adulteria ⁊ quādo casu aliquo dimicant nō mediocrē habent curā sauciorū. nam fessos ⁊ vulneratos in medio sui recipiunt ⁊ ipsos plus q̄ se ꝓtegūt ⁊ defendūt Quādo capiunt pastu ordei māsuescūt fit enī fouea subterranea in via elephātis in quā incidit ignorāter ad quā veniens vn⁹ venator ꝑcutit ⁊ pungit ipm. alter aūt venatorū supueniens primū ꝑcutit venatorem ⁊ amouet eum ne ꝑcutiat elephantē ⁊ dat ei comedere ordeū. qd cum ter vel quater fecerit diligit se liberantem ⁊ ei deinceps obediens mansuescit. Si casu aliquo vorauerit vermem qui cameleon dicitur. sumpto oleastro medetur pesti. Uentrē habet mollē ⁊ dorsum durū. ⁊ ideo pugnans cū vnicorne. opponit ei dorsum. cauens put pōt ne per mollem ventris ptem fodiat. Pilos habet paucos ⁊ setas nullas. Aures habet amplas tenues ⁊ longas inferius dependentes quas erigit ⁊ extendit ⁊ inde grauissime ꝑcutit quādo irascitur ɔtra draconem quē odit. nec mirū. sitit enim sanguinem eius et eum bibit quādo potest. Quāobrem ipsum nunq̄ inuadit draco nisi quādo potu elephas est repletus vt ꝑpensius irrigatus maiorem sumat de expressi sanguine satietatē. hucusq̄ solinus qui multa alia ponit que supra dicit pli. In libro autem phisiologi de elephante memini me sic legisse. Elephas inquit est animal qd magnitudine inter omnia animalia quadrupedia percellit intellectu ⁊ memoria multū vigens. nā elephantes inter alia corū facta nunq̄ dormiendo totaliter se inclināt. qn fessi sunt arbori ⁊ maxime palme quietis gratia accubant ⁊ sic qualitercūq̄ se sustentant quoꝝ quieti homines insidiātes occulte arborem cōcauant. cui se appodiās elephas ⁊ nesciens fraudem pondere corporis arborem frangit ⁊ frangendo cadit subito ⁊ succūbit qui casum suum vidēs irreparabilem miro modo barrit. i. clamat ⁊ rugit. ad cuius barritū multitudo iuuenum subito accedit elephantū qui paulatim seniorem pro viribꝰ elephant et vt eum releuent miro affectu se totis viribus inclināt. Coitum abhorrent nisi pro sola prole. vnde dicit ibidē q̄ quādo elephantes indicos luxuria stimulat. ri amoris femina ꝑcedit versus orientē quā sequit masculus quousq̄ in abscondito deueniāt qualitercūq̄ poterit mandragorā querit cuiꝰ fructū primo femīa gustat deinde masculus eundē fructum comedens eam impgnat ⁊ fecūdat vt dicitur. sed diu propter magnitudinem fetus femina in vtero fetum gerit. sed tēpore partus in aquis ⁊ in insulis fetum procreat ꝓpter draconis metū ne ipsum tenellum fetū sorbeat aut deducat. ⁊ dū mater filiū pariendo laborat masculus pro viribus ipsam protegit et defendit. Item dicitur ibidem q̄ ossa elephantis combusta fugant serpentes et omnia venenosa. Item aliud dicitur ibidem valde admirandū. Dicit enī q̄ apud ethiopes in aliquibꝰ regionibꝰ sic venātur. accedunt ad deserta vbi due virgines omnino nude habitant ⁊ crinibꝰ resolute. q̄rum vna fert alueolū alia gladium. incipiunt autē alte cantare quarū cantū audiens bestia venit ad eas ⁊ lingit earum māmas. de dulcedine autē cantus mox obdormit elephas ⁊ tunc vna pforat gladio guttur vel latus. altera vero colligit sanguinem eius quo tingitur pannꝰ qui purpura appellatur.

Capitulū XLIIII

De hedo

Hedus ab edendo est dictus. paruus enim est ⁊ pinguis ⁊ iocundi saporis. vt dicit Isidorꝰ libro xij. eius naturalis siccitas ex humiditate etatis temperatur. vt dicit Isa. in diet. vnde melior ⁊ digestioni est cōpotentior maxime si est masculus. vnde eius caro bene nutrit ⁊ sanguinem bonum gignit. Calorem habet vehementiorē propter etatis beneficium. ⁊ ideo carnes heduli ne exeunti egritudinē propter suā temperiem sunt cōmode. et ideo conueniunt maxime humane nature. maxime his q̄ deliciose viuunt ⁊ quiete. Pilum habet

longiorem ⁊ hispidiorem ꝙ̃ habeat agnus sed habet carnem meliorē. et digestioni obedientiorē propter eius temperiem in humiditate ⁊ calore. vt dicit constā. Habet autem hedus visum valde acutum ⁊ simplicem aspectum ⁊ obliquū ⁊ balatu cognoscit ⁊ querit parentē vt dicit. Pli: libro. viij. ca. i. Eius iecur si comedatur dicitur sanare vespertinā aciem oculorū his quos noctilopos vocant. Item idem libro. xxviij. ca. x. dicit. pelles hedorum sanant morsus venenosos si calide desuper alligent. pili hedorū exusti suo odore fugant serpentes. vtunt pelle eius recente ad plagas. sanguis eius valet cōtra venenosa. eius etiam coagulum valet contra virus bibitum et cōtra sanguinē thauri bibitum siue sumptum. Hucusqȝ plinius. Est autem animal imbelle ⁊ innocuum ruminans ⁊ mūdum sacrificijs antiquitus deputatum petulans saltans ⁊ lasciuum. intrinsecus pingue ⁊ carnosum. extrinsecus hispidum et macilentum. tyrsos carpens ⁊ corrodens ramusculorum et diligit p̄cipue folia edere ⁊ consimiliū virgultorum.

Capitulum. XLV.

De eruca

Eruca est vermis multipes crescens in folijs olerum ⁊ pampinorum. frondes fructus ⁊ flores corrodēs ⁊ depascens. Et est eruca ab erodendo dicta. quia rodit folia arborum et herbarum vt dicit Isidorus libro. xij. de qua meminit plautus. imitatur inquit nequā bestiam et maleficam inuolutam in pampino cui se implicat nec aduolat vt locusta. huc illucqȝ discurrēs semi pasta dimittit. ⁊ remanet super frondes et tardo lapsu pigrisqȝ morsibus vniuersa consumit. hucusqȝ Isidor' libro. xij. ẜm Pli. libro. viij. Eruca est animal villosum ⁊ quasi lanuginosum. nam in arborum extremitatibus corrosis frondibus viroreqȝ consumpto texit de suis visceribus quasdam telas more aranearum ex quibus se inuoluit ⁊ per totam hyemē custodit pestiferum semen suum. Egerit enim quedam oua ex quibus in vere erumpentibus gemmis nascitur multa proles. ex cuius ingluuie leduntur ⁊ pereūt a suis fructibus arbores atqȝ herbe. Est autē eruca vermis mollis ⁊ saniosus diuersis coloribus distinctus de nocte vt stella lucens de die deformis ⁊ multicolor apparens. non caret peste aliqua virulenta. Nam quando per membꝛ hominis calefactum serpit cutem exurit ⁊ post se postulas derelinquit. ad modum autē bombicis sericum facientis formam suam mutat ⁊ se in formam volatilis de reptili transfigurat. nam alas tenues ⁊ latas suscipit quibus hincinde volitando libere per aera se extollit. Quot autē colores prius in corpore habuerat totidē in occulatis alis colorum differentias rep̄sentat ⁊ tale volatile papilio nuncupatur. vt dicit Isidor' libro. xij. Papiliones dicūtur auicule que maxime abundant in floribus malue que ex suo fetore faciunt vermes nasci vt dicit idem. nam ex erucis papiliones efficiūtur. ex papilionū stercoribus super folia derelictis eruce iterum generantur. minus autem ledunt corrodendo quādo volant ꝙ̃ quando repūt. Et dicit papi. Papiliones sūt minuta volatilia que de nocte cōueniūt accenso igne in candelis. quarum lumē cum extinguere nitūtur igne exuruntur ⁊ sic cum alienū lumen volunt interimere ipsi in ꝓprio corp̄e puniunt

Capitulū. XLVI.

De faunis ⁊ satiris

Fauni quidem et satiri dicuntur quedam bestie monstruose effigiem quidē hominis habentes. sed ad plenum nō sunt humane p̄ticipes rationis. vnde nec arte nec natura sunt dociles ad loquendū. ferum ⁊ beluinum habent animū ⁊ bestialē appetitū vnde huiusmodi aīalia sunt in venerē valde prona intantū vt mulieres coitu interficiant. si quas errantes in nemoribꝰ comprehendant. Ideo dicunt satiri. qꝛ nō p̄nt libidine satiari. vt di. Isi. Quis sūt talia ratione humana nō vtantur. in multis tñ actibꝰ ⁊ etiā ī voce hoīes imitant. vt di. Isi. li. xi. ca. de portētis. Satiri inqͭt ṗul

sunt homuciones aduncas hñtes nares et cornua in frontibꝫ. ⁊ in pedibꝫ sunt si/miles capris. Talem vidit sanctꝰ anthonius in solitudine. ⁊ interrogatꝰ q̃s esset fertur antonio respõdisse mortalis ego sum vnus ex accolis heremi. quos vario delusa errore gẽtilitas faunos ⁊ satiros ac incubos colit. Satiri autẽ qui ⁊ fauni fatui dicti sunt. a quibusdã credunt esse homines siluestres. vt in eodẽ ca. dicit Isi. Et hi monstruose variant. nam quidam sunt cenocephali ex eo q canina capita habeãt. quos ipse latratus magis bestias q̃ homines cõfitetur. Alij dicunt ciclopes. sic dicti quoniã vnũ oculũ habere dicuntur ⁊ hũc in media fronte habere phibentur. Alij olno capite carent ⁊ ceruice quorum oculi sunt in humeris. Alij habent faciem planã sine naribꝫ labiũ inferius ita pminẽs habẽtes vt in solis ardoribꝫ totam ex eo cõtegant faciem dormientis Alij ita cõstricta habẽt ora q sup pectus vno tantũ foramine auenaꝝ calamis potum haurientes. ⁊ hi sine linguis dicitur esse. loco sermonis vtunt nutu. Itẽ sunt etiam alij in scithia ita magnas haben/tes aures. vt ex diffusa earũ magnitudine ipsis cõtegant totũ corpus. ⁊ hi pan/thios dicuntur. pan enim grece omne. othi auris nominat. Sunt ⁊ alij i ethiopia proni ambulãtes vt pecora nequaq̃ sursum erigere se valentes. ⁊ hi artabatice nominant. Sunt ⁊ alij in ethiopia habentes tantũ vnũ pedẽ ita magnũ q resupini in terra iacentes adumbrent pedis magnitudine cõtra estũ. ⁊ cũ hoc sunt tãte celeritatis q canibꝫ in cursu compentur. ⁊ ideo a grecis cinodopes appellant. Itẽ sunt alij q̃ habẽt plantas versas post crura ⁊ senos digitos in plantis. ⁊ tales in desertis libie euagant. Itẽ in scithia sunt aïalia formã humanã habẽtia ⁊ pe/des equinos. et hmõi monstra a multis lamie nuncupant. vt dicit pascasius su/per trenos. Multa alia ponit Isi. mon/stra talia li. xi. et oĩa accepit a plinio li. vi. ⁊. vij. ⁊ etiam a solino.

Capitulũ XLVII

De feminis

Femina a partibus femoꝝ vel feminum sunt dicte vbi spẽs sexꝰ distinguitur ab ipso viro vnde dicit a fos qđ est ignis. qꝛ vim habet fe/mina igneã qua vehemẽter ↄcupiscit. In omni eñ genere aïalium plus ↄcupiscit femina q̃ mascul ⁊ ardẽtius mouet ad amorẽ. vt dicit Isi. li. xi. Femine aũt proprietates generales ponit. Aresto. li. viij dicens. Femine maribꝫ sunt debiliores pter vrsum ⁊ leopardũ. nam hoꝝ femine sunt audaciores ⁊ fortiores. Et sunt fe/mine leuiores ad instruendũ ⁊ sunt ma/gis sollicite circa fetũ. sunt etiã maioris pietatis ⁊c. quere supra residuũ li. vi. c. i. de puella. ibi multa eñ inuenies de hac materia. Est eñ femina naturaliter maioris ire q̃ masculus. vñ de facili pugnat ↄtra masculũ. ⁊ ponit aresto. li. viij. exemplũ de foca. nã foca sp manet in eodẽ lo/co ⁊ pugnat mascul cũ femina quousq̃ vnꝰ interficit aliũ. Et est fe͡ia mioris constantie ⁊ fidelitatis eiꝰ masculo q̃ econ/uersõ. ⁊ ponit aresto. exemplũ d lepore. nã qñ femina pcutit iuuat eã masculꝰ sed femina fugit marẽ qñ pcutit ⁊ psequit illũ Itẽ dicit aresto. li. xv. Femina in gene/ratõe se habet sicut materia sed mascul sic forma. exit eñ semen ab ambobꝫ ex quorũ ↄmixtione creatura fit. ⁊ pter hoc dico q masculꝰ ⁊ fem͡ia sunt principia generationis. ⁊ masculꝰ vt forma. fe͡ia vt materia. ⁊ ideo datũ est masculo vt generet in altero. femina generat ex alio in seipsa. Itẽ fem͡ia generalit est nature instruioris ⁊ fluxibilioris q̃ mas. ⁊ hoc accidit pter remissionẽ caloris ⁊ intensionẽ fri/gidi huoris qui plꝰ abũdat in fem͡ia q̃ in mare. ⁊ ideo accidit mulieribꝫ ⁊ etiã quibusdã quadrupedibꝫ supfluitas mẽstrualis. vt dicit idẽ. sed nulliꝰ aïalis fe͡ia intãtũ subiacet illi morbo sicut mulier. De his aũt ⁊ alijs cõditionibꝫ femiaꝝ bonis et malis quere supra li. vi.

Capitulũ XLVIII

De fetante

Fetans est pariens vel generans in quolibet genere animaliũ. vnde idem est fetans tis. et pecus

precadis. vnde illud de post fetantes ac. cum. Habet autẽ omnis fetans membrũ proprium in quo concipit et nutrit fetũ suum. ⁊ ad fetandũ. i. ad generandũ ⁊ parturiendum disponit ⁊ coopatur reuolutio orbium ⁊ influentia siderum seu stellarum vt dicit aresto. li. xviij. in fine. Naturaliter inquit erit terminus ⁊ numerus generationis ⁊ complementi scḋm reuolutiones stellarum. de hoc quere supra li. vi. ca. iij. de muliere pariente.

Capitulum XLIX

De fetu

Fetus t⁹. tui. dicitur partus fructus. scꝫ vteri hominis vel cuiuslibet aialis. sed pprie est in vtero adhuc subsistens in quo fouet. vnde di. Isidorus li. xi. Fetus vocat quia adhuc in vtero fouet. cuius secũdine dicuntur folliculi. qui simul cũ infante nascunt. cõtinentqꝫ ipsum fetũ. sunt sic dicti eo quod fetũ sequũtur. morit enim mater qñ casu aliquo cum fetu de eius vtero nõ educit. A fetu aũt dicunt femine fetose quasi ad concipiendum ⁊ ad pariendũ fetũ suũ suete ⁊ fecũde ⁊ que fetu solent esse plene. vt di. Isi. Distinguit aũt fetus eiusdẽ vteri a fetu potissime p sexus diuersitatem quia vel est masculus vel femina. nisi in his in quibus vterqꝫ sexus inuenit vt in hermofroditis sed semp imperfectus. vt di. Isi. li. xi. de fetu aũt quere supra li. vi. vbi agit de hominis generatione.

Capitulum. L.

De ficario

Ficarius i vna significatione dicitur ille qui colligit vel vendit ficus. alio nomine dicuntur ficarij homines siluani de ficubus viuentes ⁊ sic sumitur ficarius in hieremia. c. l. vbi dicitur habitabunt dracones cum fatuis ficarijs. ibi glo. i. cum hominibus siluanis. Alio modo dicũtur fatui ficarij fauni ⁊ satiri qui inter agrestes ficus et alias arbores morantur. quales sunt pilosi onocentauri ⁊ talia aialia mõstruosa. de quibus dicit Isid. li. xi. in ca. de faunis. vide supra eodẽ de faunis. Et dicũtur sic fatui ficarij hoies deluuini in quibusdam cõmunẽ formã cũ hominibus habentes. in alijs vero in formam bestialẽ degenerãtes. vt est videre in lamijs simeis ⁊ in sirenis. ⁊ hmõi sunt ficarij quia sicut homines de fructibus victũ habent. fatui tñ sunt quia donis vsu carẽt. ⁊ ideo nõ approbatur lr̃a aliquorum librorum qui sic hñt cum fatuis ficarijs. Nã ficarij sunt quidã latrones dolosi qui cũ fica. i. breui gladio interficiũt improuisos sicut aioth quod cũ sica pendẽte in dextro latere regem eglon pinguissimũ interfecit vt iudi. iij. Sed tales in babilone destructa nũc nullatenus imorant cũ non sit habitaculũ hominum loquẽdo pprie. sed potius mõstrorũ vt dicit hiero. sup Isa. posset tñ dici quod ficarij sunt sicarij. nam sica grece ficus dicitur latine. ⁊ scḋm hoc reddit primã expositionem. scḋm latinos ergo melius dicunt huiusmodi homines mõstruosi ficarij quam sicarij. vt supra patet de faunis ⁊ satiris

Capitulum. LI

De formica

Formica dicitur quasi ferẽs micas. i. grana farris. vnde Ouid. metħ. Grande opus exiguo formicas ore gerẽtes. vel dicit formica quasi ferens micas. i. farris grana, que cõgregat. Granorũ enim pscindit cacumina vel extrema ne germinẽt quarum solertia multa est. puidet enim sibi in futurũ. Nam in estate cõgregat. vnde in hieme viuat vt dicit Isid. li. xij. Congregat autẽ triticũ et nõ curat ordeũ. quãdo pluuia sup triticum coaceruatũ descendit. formica totum eijcit ⁊ soli exponit vt iterũ desiccet. In ethiopia dicunt esse formice ad formam canis que arenas aureas pedibus eruũt quas custodiũt ne quis auferat capientesqꝫ ad necem psequunt. vt di. Isidorus libro. xij. in ca. de minutis animalibus De formica etiam dicit solin⁹. Formice inquit nigre sunt valde pue ⁊ tñ plus quam magna aialia sunt solertissime disciplinę. nam puident sibi sapiẽter in posterũ vñ viuant. gregatim viuunt. ⁊ cumulos cõponunt in quibus habitant. grana sollicite ⁊ solerter recolligũt. solerti⁹ decorti

cant que in secretioribus domunculorum ne ab auibus rapiantur vel etiam vento dispergantur reponunt cautissime. Occultas vias faciunt rectas in domos in quibus habitant et sapientiores semper stant in viis illis ne stulte deuient vel aberrent. Cum in domibus suis coangustantur ad capturam, perfundunt holes aqua venenosa et ideo vulgariter dicitur quod mingunt et illa aqua manum vrit tangentis et in ea pruritum gignit. nam illam aquam habet loco armature. hucusque solinus. Plinius li. xi. ca. xxxi. dicit sic de formicis. Laborem sibi inuicem communicant et cibos querunt. quibus vtiliores sunt apes que cibos vtiles faciunt sed he condunt. maiora ferunt pondera quam earum sint corpora. vnde prauitatem corporis recuperant magnitudine virtutis. pondera sua gerunt morsu et que pre magnitudine in ore ferre non possunt auerse pedibus posterioribus obuoluere moliunt. De re sua publica eis est curatio et memoria. nam semina abrosa condunt ne sursum germinent in fruges. et grana dispersa recolligunt cum diligentia ne perdantur. et grana maiora diuidunt in introitu vt sic ea facilius in sua repositaria introducant. In plenilunio noctibus operantur. cessant autem in interlunio a labore et quia de diuersis locis cibum conuehunt. habent certum tempus ad mutuam recognitionem datum sibi. et tunc maxima fit recocursatio. et fit cum obuiis quasi quedam collocutio et diligens percunctatio redeunt per semitas tritas et expeditas quas etiam per silices elegerunt. Sunt autem formice paruule stricte circa ventrem et quasi cincte. que tandem crescentes efficiuntur pennate. et sic in fine ad modum muscarum in minuta volatilia transformantur. Item ibidem ca. xxxiij. Sunt quedam formice indice maxime et cornute que mira cupiditate gemmas et aurum custodiunt. sed hoc Indi furantur estiuo tempore quando formice in tumulis propter feruorem nimium absconduntur. Sed formice odore sentiunt et sollicite peruolant. et aurum deferre cupientes crebro lacerant quamuis de locibus camelis formicas fugiant. tanta quod inest eis perniciosa feritas cum amore auri. Arest. ait de formicis li. viij. In formicis sicut et in apibus est sensus olfactus odit enim omne fetidum. vnde si quis suffumigauerit domos formicarum cum sulphure vel origano agresti vel cum cornu ceruino combusto. fugiunt et dimittunt domos suas. Quamuis autem forte in grege viuant et sibi mutuo obtemperent. tamen reges non habent. vt dicit aresto. li. i. Et salomon idem dicit puer. vi. Formica ducem non habet nec preceptorem etc. vbi dicit glo. Si tantillum animal principe carens ratione expers natura duce sibi imposterum prudet. multomagis tu ad imaginem dei conditus ad videndam eius gloriam vocatus cum tanto magisterio adiutus ipsum deum creatorem habens ducem in presenti deles fructus colligere quibus possis viuere in futuro quere glo. Solertiam autem formicarum quam supra commendant auctores. approbat arest. libro. viij. vbi dicit. Operatio formicarum est manifesta volenti ipsam intueri quoniam formice semper ambulant vna via et deponunt cibum suum et laborant in nocte apud complementum lune etc. Aliquas tamen habent minus laudabiles proprietates. quia arborum ledunt radices iuxta quas edificant. manus tangentium coinquinant. ad summitates arborum scandunt flores et germina earum corrodendo violant. Imo fructus si permittantur concauant et manducant. hominibus nocent. attamen vrsos iuuant. nam vt dicit pli. libro. viij. quod vrsi quando egrotant querunt formicas quas deuorant. et sic comeste eos sanant. in aliquibus tamen canibus medicinalia sunt oua formicarum. Quere in sequenti li. de ouis.

Capitulum. LII.

De formicaleone

Formicaleon a formica et leone recipit denominationem. vt dicit Isidorus libro. xij. formica est et leo. Est enim animal paruum formicis infestum. nam furtiue earum promptuaria subintrans granum comedit formicarum. et sic per subtractionem victus causa est quare simplices formice in fine necessario moriuntur. Ab aliis autem animalibus deuoratur vt formica, n

potest se proprijs viribus contueri. et est
species aranee. Quere supra de aranea
in littera A. ⁊c.

Capitulum. LIII.

De fuco

Ucus fuci est ape maior. minor
f scabrone. dictus autem est fucus
eo q comedit labores alienos q̃/
si fagus a fagin quod est comedere. depa
scitur enim quod non laborauit. quia nec
mellificat sed aliorum mel manducat ⁊
de quo virgil. Ignauũ fucus pecus a pre
sepibus arcet. vt dicit Isidor' libro. xij.
De his fucis dicit Plini' libro. xi. c. xij.
Cum largior inquit mellis prouent' ad/
ducitur in aluearibus ex cõtubernio fu
corum depascitur. Sunt autem fuci sine
aculeo velut imperfecti apes. ⁊ sunt serui/
ciales verarum apum. ⁊ ideo eis imperãt
vere apes primosq3 expellunt ad opera tar
dantes autem sine clementia pungunt ⁊
puniunt. neq3 in opere tantũ sed etiã in
fetu adiuuant apes. Certe enĩ quo ma/
ior eorum fuerit multitudo. eo maior fit
et examinũ prouentus. Cum mella ve/
ro ceperint matura eẽ abigũt eas a mel/
le. quia singulas aggresse eas trucidant
atq3 fugant. nec vident nisi in vere. Im
peratoribus apum fuci extruunt regias
mansiones amplas magnificas. sepa/
tas, cooperculo eminentes. ⁊ fiunt sepan/
gule omnes celle singulorũ. ⁊ q̃uis fuci
sustineant tot labores, comedere tamen
de melle vix permittũtur nisi quantũ capi
unt ⁊ furantur vt dicit pli.

Capitulum. LIIII

De griphe

Riphes est animal pennatum et
g quadrupes in yperboreis parti/
bus siue montibus nascens om
ni parte corporis sunt leones, alis tan/
tum ⁊ capite aquilis assimilãtur. Equis
vehementer sunt infesti et viuos homi/
nes discerpunt. vt dicit Isidorus libro
xij. Adeo autem infestat equum vt ait
Huguitio, q equitem armatum cum eo
rapiat ĩ sublime, vt dicit glosa sup deut.
xiiij. custodiunt autem griphes mõtes
in quibus sunt gemme preciose vt sma/
ragdi ⁊ iaspides. nec permittunt eas au/
ferri exinde. vnde dicit Isidorus libro
xiiij: ca. iij. Partes quedam in scithia au
ro ⁊ gemmis affluunt. sed griphorũ im/
manitate accessus hominum est rarus.
Ibi smaragdi optimi et cristalli ⁊c. Tã
magnos habent vngues et tam amplos
q inde fiunt ciphi qui mensis regũ ap/
ponuntur.

Capitulum LV

De glire

Lires sunt quedam bestiole qua
g si maiores mures sic dicti. quia
somnus efficit eos pingues. nã
gliscere idem est quod crescere. vt dicit
Isidorus libro. xij. Tota enĩ hyeme dor
miunt ⁊ ĩmobiles quasi mortui req̃escũt
estiuo tempore reuiuiscunt. vt dicit idẽ
De glire autem dicit pli. libro. viij. ca.
lviij. q glires in siluis libenter habitant
et socios sibi notos amant cõtra alienos
dimicant ⁊ pugnant. Insigni vero pieta
te genitores suos in senectute nutriunt
et eis alimenta iuuenes admistrant.

Capitulum LVI

De grillo

Rillus sicut ⁊ cirogrillus est aĩal
g paruũ debile et infirmum rapax
et mortiferũ spinosum. minus
ericio. vt dicit glosa super leuit. A sono
autẽ vocis nomen sumpsit. vt dicit Isi.
libro. xij. hic retro ambulat ⁊ terram tere
brat. noctibus stridet. venatur cum for/
mica circũligata capillo in cauernã ei'
coniecta. afflata prius puluere ne se ab/
scondat. ⁊ ita formice amplexibus trahi
tur. vt dicit Isido.

Capitulum LVII

De hinnulo

Innulus cerui ẽ filius ab innuẽ
h do dictus. quia nutu matris ab/
sconditur. vt dicit Isi. li. xij. aĩal q̃/
dem ẽ debile ⁊ imbelle sic damula. ⁊ ẽ acu/
tissimi visus ⁊ velocis cursus. mr aũt ei'
ipm ĩ speculo ⁊ ãtris ⁊ locis vmbrosis ab
scondit. ⁊ illũ vltra spineta ⁊ rubeta salta

re instruit. vt di. pli. li. viij. ca. de ceruis. vide supra lra c. carnes habēt teneras et digestibiles ppter motus frequētiam et discursum. vt dicit cōstan. et ysa. in dict. et si fuerit castratus anteq̄ crescant eius cornua. caro ei⁹ melior et temperatior in siccitate et calore est. vt dicit idem. et si fuerit castrat⁹ anteq̄ cornua habuerit nunq̄ ei vlteri⁹ crescent. et si post nūq̄ ea abijciet nec mutabit. vt dicit Aresto. li. viij. et pli. Hinnuli serpentib⁹ cōtrarian tur miro modo. qui enī fuerit inunctus eius sepo vel sanguine a serpente illo die non tangit. vt dicit. xxviij. li. cap. ix. et eius coagulum est summū remediū in venenis. vt dicit idem.

Capitulū. LVIII.

De hirco

Hircus est animal petulū et lascinum semper feruens ad coitum. vt dicit Isido. li. xij. cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt. nam hirci dicunt oculoꝝ anguli. vt dicit idē. Eius natura est calidissima adeo vt adamantē lapidē quem nec ignis nec ferrum domare valet eius cruor calidissimus remollit. vt dicit idem. Hic caper ē dictus. eo q̄ cape nititur arboꝝ summitates vt dicit idem. Incipit aūt hircus ad generandū moueri post vnū annū. vt dicit aresto. li. v. Et filius qui primo generatur est grossior et pinguior post generatis. Item idem li. vij. Quidam hirci habent notabilē magnitudinē in auriculis sicut quidam arietes in caudis suis. nam quidam habent in latitudine plus q̄ latitudinē palme. et habent plixā barbam et caudā extenuatā in longitudine vsq̄ ad terraꝫ et habent cornua multa et fortia atq̄ grossa. et sunt hispidi et duri odoris et fetidi. pinguedinis multe. precipue interius circa renes. et sic de facili moriunt nisi in pinguedine attenuent. et quāto sunt pinguedinis maioris tanto sunt minoris semis et paucioris generationis. vt di. idē. li. viij. et nō coeūt nisi raro. et ppter hoc interficiūt eos pastores sapiētes ante coitū. aut eos macrificant si seruēt ad vitā. et si apparēt macri exterius q̄si q̄ interius sunt valde pingues. Et accidit eis sepe mōstruositas vt dicit Isido. li. xviij. vnde aliqn̄ visus est hirc⁹ habens cornua in cruribus qd̄ valde erat mōstruosum. Carnes aūt hircine inter omnes carnes pecorinas sunt deteriores duriores et indigestibiliores. vt di. ysaac in dict. et maxime qn̄ hircus est decrepitus. cutis aūt decrepiti est melior et fortior. sed odor est grauior et caro peior. Cū autē castratus fuerit. caro ei⁹ erit humidior et tenerior et minus dura ad digerēdum et minus mala ad edendum. Dicit autē pli. li. xxviij. democritū dixisse hircum siue caprū nunq̄ sine febre eē. Sanguis aūt hirci cū edera nutriti miro mō dissoluit calculū in renib⁹ et vesica. vt di. Isido. Cornu ei⁹ exustuꝫ fugat serpētes et sanat fistulas et cancros et alios morbos vlcerosos. polipū etiā corrodit et emēdat. Jecur hircinū valet cōtra morsum rabidi canis. fel eius visum clarificat pānū et telaꝫ corrodit. hircina vrina mixta cum felle eius leprosis confert et lentigines tollit ꝛc.

Capitulum. LIX.

De hiena

Hiena crudelis est bestia simil' lupo in voracitate et in gula. etiam in mortuos seuit et eorum cadauera de terra extrahit et corrodit. et ideo hiena ab hiando est dicta. quia pre auiditate rictibus patulis inhiat ad predā suam. Natura eius est vt mutet sexum. nūc enī masculus. nūc femina inuenit et ideo īmundū aīal est. vt dicit Isi. circuit domos de nocte. et humanā put pōt fingit vocem vt ita suspicet esse homo. De hiena dic' pli. li. viij. ca. xxxi. hienis vtrāq̄ inesse naturā. qꝛ alternis annis marē alternis feminā esse dicūt. parit aūt sine mare vt credit vulgus. sed aresto. negat. vipe habet collū et dorsum elephantis. flecti nō potest nisi totū corpus circūcingatur. Tradūt pastores inter stabula sermonē humanū fingere. alicui⁹ nomen adducere quē euocant foras vt lacerent. Nominatō eꝫ homis solent fingere ad solliatandum canes quos inuadant.

multas ⁊ innumerabiles habet coloꝝ in
oculis varietates ⁊ oculos valde mobi/
les. cuiusq; vmbra facit canes obmutesce
re quos cõtingit. ⁊ omne aĩal qḋ ter lu/
strauerit in eiꝰ vestigio figit gradũ. Hec
bestia coit cũ leena ethiopica. ⁊ generat
aĩal quoddã crudelissimũ. voces hoĩm et
pecoꝝ imitans. plures dentium acies vel
ordines in vtraq; pte oris hñs. Hienas
plurimas affrica gignit sicut ⁊ onagros
et fibros ⁊ multa alia monstruosa. vt di
cit pli. Item ibidẽ. Hec bestia gignit la/
pidem qui hiena dicit̃. quẽ qui portaue/
rit sub lingua facit eũ futura p̃dicere et
diuinare. vt dicit solinus. Itẽ dicit pli.
libro. xxviij. hiena odit pantheram. et si
pelles vtriusq; bestie suspendant̃. dicunt
decidere pilos panthere. Cum fugit hie/
na venantẽ. declinat ad dexterã vt p̃gressi
hominis vestigia occupet. qḋ si nõ succes/
serit dicunt mẽte alienari vel ex equo ho/
minem decidere. aut si in hienam torse/
rit de facili capitur bestia vt magi tradũt.
Item vt dicit idẽ. fel eius est valde me
dicinale. valet maxime cõtra caliginem
oculoꝝ qꝛ in multis etiã maleficijs cor/
de ⁊ iecore hiene vtunt̃ magi vt dicitur
ibidem. Aresto. vo dicit li. vij. ꝙ quanti
tas hiene est sicut quãtitas lupi ⁊ in eiꝰ
collo sunt pili sicut in collo equi. ⁊ habet
pilos sup oĩa spondilia. ⁊ deludit hoĩes ⁊
p̃datur eos. ⁊ capit canes ⁊ deuorat. ita li
benter sicut homines. ⁊ cauat sepulturas
vt comedat carnes mortuoꝝ.

Capitulum. LX.

De herico

Hericius est animal spinosũ spi
nis hispidis ⁊ asperis coopertum.
corium eñi habet vndiq; aculeis
circũseptum. ita ꝙ se claudit quibus vn
diq; se protegit ⁊ defendit. Nam statim
vt aliquid presenserit post se. surgit atq;
in globum cõuersus in sua se arma con
tra insidias recolligit. huius quidẽ pro
uidentia est. ascendit eñi in vitem siue i
aliam pomiferam arborem ⁊ vuas exaci
nat. poma deijcit. ⁊ cum poma in terrã de
ciderint inuoluit se super fructus vt spi
nis infigãtur. ⁊ sic portat escã filijs suis
vt dicit Isid. li. xi. vnde et ab hispiditat
te ⁊ rigore spinaꝝ hericius vel herinaciꝰ ẽ
vocatus. habet eñi vt dicit aresto. spinas
loco piloꝝ. ⁊ cooperiunt eũ sicut pili. ⁊ sũt
sibi arma. qꝛ pungit ⁊ ledit se capientẽ
vel tangentem. Item aresto. li. iij. hericij
alij sunt siluatici ⁊ alij terreni ⁊ alij sunt
aquatici ⁊ faciũt oua multa que non co
meduñt ⁊ sunt hericij parui habentes de
carne. ⁊ hoc est eis p̃ciũ. habet hericiꝰ ca
put ⁊ os inferius ⁊ tñ exitus supfluitatũ
supius quoniã pascunt̃ a pte inferiori.
⁊ ꝓpter hoc habet orificiũ in alia pte. sup
fluitas xo est in dorso supius. ⁊ habet he
ricius quinq; dentes. et inter illos habet
ptes carnosas loco lingue. ⁊ habet vẽtrẽ
diuisũ in q̇nq; plenas supfluitates. vñ
etiã est genꝰ hericij albe teste ⁊ spinaꝝ al
barũ. ⁊ est multoꝝ ouoꝝ. Item hericiꝰ est
debilis auditus magis q̃ alia animalia
dure teste et ambulantia sup quatuor pe
des. Itẽ li. v. Hericij agrestes coeũt stã
tes dorso applicato ad dorsum. qꝛ in illa p
te vbi eijciũtur supflua se cõtingũt. Itẽ
libro. viij. ⁊ multotiẽs apparet sensus in
hericijs ɔtra ventos septẽtrionales ⁊ me
ridionales. quoniã faciũt foramẽ in ter
ra ad qḋ fugiunt qñ p̃sentiunt tales ven
tos iminere. Unde quidã fuit in cõstan
tinopoli qui habuit hericiũ p quẽ cogno
uit ⁊ p̃dixit ventos futuros. ⁊ non intelle
xit aliquis vnde talem noticiã habuissẽ
Item dicit idem li. xlij. ꝙ tot habet ven
tres quot dentes. ⁊ in illis ventribꝫ gene
rant̃ oua quinq;. ⁊ quidã hericij sũt alijs
meliores ⁊ oua quorundam maiora. ⁊ q̃
dam sunt minora. quoniã quedã melius
decoquũtur ⁊ digerũtur q̃ alia. Item li
bro xix. Hericij habent modicũ corpus
et multas spinas maiores corpe. Et cã
magnitudinis spinarum et puitatis cor
porum est. quoniã nutrimentũ corporis
transit in eas propter caloris paucitatẽ
⁊ quia cibus nõ digeritur bene. vnde ge
neratur in corporibꝫ eoꝝ multa superflui
tas. et illa supfluitas transit in nutrimẽ
tum spinarum. huc usq; aresto.

Capitulum. LXI.

De herinacio

Ericius idem est quod ciro/ grillus aial puū ⁊ spinosum ha/bitans in cauernis. simile heri/cio sed dicit esse maius. de quo pli. li. xiij c. xxxvij. Herinacij inquit more hericij se volutāt sup poma. que spinis infixa defe runt in arbor ꝯcauitates. ⁊ pter illa que gestat in dorso vnum semp gestat in ore. quando venat in modū pile se voluit ne qn possit pter aculeos comphendi. quan do aūt posse euadere se desperat. herinaci us vrinā ex se emittit tabificā ⁊ veneno/sam. ⁊ illa vrina primo nocet sibi si eius dorsum vel spina inde aliqualiter asperga tur. nam tali fluxu dorsum suū leditur et euellunt spinule dorsi sui ⁊ ideo ignorat q inde facilius capiat vnde alios lede/re ꝑponebat. et ideo ars est q tunc venet talis bestiola qn vrina talis bestie peni/tus inanita est. qz tunc fracto dorso ⁊ la/ceratis spinis ipsi minime valet fuga. Et ideo qz odore suo naturaliter pcipit tan ta in vrina sua latescere venena. semper vrine sue parcit ne eius virulentiam a se moueat aut diffundat quousqꝫ captiui/tatis necessitas vltima hanc compellat. Hec bestiola q̄uis patula. tanta se con stringit fortitudine quādo timet. q vix saluo cortice poterit aperiri. In aqua igi tur calida ponit qua aspersa quasi subito aperitur. ⁊ tunc ligatis pedib posteriori/bus suspendit. ⁊ sic suspensa fame tandē interficitur. nec aliter bono modo inter/ficitur vt eius pellicula aculeata porte/tur. Et q̄uis illius animalis corpuscu lum humanis vsibus nō multum sit ne cessarium. tamen eius pellicula tam spi nata ita mortalib est necessaria. q si nō essent aculei frustra vellerum mollicies in pecudibus mortalibus esset data. cu/te enim hericina vestes poliuntur. Hoc autem dicitur habere proprium herina cius. q postq̄ pomis et racemis est one/ratus. si ceciderit pomum de suis spinis casu aliquo. pre indignatione omnia de dorso excutit. ⁊ vt se iterum oneret reuer ti ad arborem consueuit.

Capitulum LXII

De iuuenca

Iuuenca vel iuuencus est iuue/nis vacca que ad terram excolē/dam iugo subijci est apta vt di/cit Isido. vel ideo sic dicitur. quia anti/quitus ioui iuuencus imolabatur ⁊ non taurus. vt dicit idem. animal est petulū et lasciuum propter iuuentutem et ideo fortiori iugo pmitur vt dometur. stimu lo etiam pungitur. vt rectius sequi boū vestigia coartetur. Iuuenca taurorum copule solet esse apta. quia in tali etate eis coniūgitur vt impregnetur. Impin guatur in pascuis vt pro varijs homi/num vsibus ducta ad macellum a carni/fice imoletur seu mactetur. carnes siccio res et solidiores habet q̄ vituli lacten/tes propter remotionem a lacte. sed te/neriores calidiores ⁊ humidiores q̄ ha bent boues decrepiti siue vacce. quia la/cteri etati magis sunt vicine. vt dicitur in dietis.

Capitulum LXIII

De leone

Leo grece rex latine. eo q rex sit et princeps omniū bestiarum vt dicit Isido. li. xij. Leonum autē quidā sunt breues ⁊ iuba crispa. ⁊ hi sunt imbelles. quidā vero sunt longi et coma simplici. ⁊ hi sunt acriores. animos eorū frons ⁊ cauda indicat virtus eorū in pe/ctore. firmitas eorū in capite septi a ve natoribus terram cōtuentur vt minus circūspectis venatorib vel venabulis ter reant rotarū tument strepitus. sed ignes magis cum dormierint vigilant oculi eo rum. ⁊ cum ambulant cooperiunt vestigia sua ne eos venator possit inuenire. Cum genuerit catulū tribus diebus ⁊ tribus noctibus dormire credit tunc demū pa/tris fremitu vel rugitu velut tremiscens cubilis locus suscitare dicit catulum dor mientē. Circa hominē natura leonū est. vt nisi lesi irasci nequeant. Patet etiam eorū misericordia assiduis exemplis. nā prostratis pcunt. captiuos obuios repa triare pmittūt. hoiem nisi in magna fa/me nec comedūt nec interimūt. hucusqꝫ Isi. li. xij. De leone aūt di. pli. li. viij. ca. xvij. Leo i sūma generositate ē qn iubis

duplex leonu

pietas leonu ... nes.

coll'a ⁊ humeri vestiūtur. quos pardi gi-
gnūt semꝑ carent hoc insigni. coitū autē
pardi cū leena odore cognoscit leo. ⁊ to-
tis in adultere surgit penā. sed in flumi
ne abluit tegit eius culpa ⁊ a mare non
ꝑcipit. In patiēdo vnguibꝫ filioꝝ lania-
tur vterus patientis ⁊ ideo non sepe pa
rit. Aresto. autē vt dicit pli. dixit leenā
primo quinqꝫ catulos parere. deinde q̄-
tuor. ⁊ sic ꝑ annos singulos ad min' vno
sterilescere. pariterqꝫ informes catulos ⁊
paruos. magnitudine mustelarū in prin
cipio dicit etiam catulos sex mensiū vix
posse nasci ⁊ duoꝝ mensium vix moueri.
Vrinam eijcit leo leuato crure more ca-
nis. ⁊ vrina eiecta valde fetet. quando se
mel satiatur. duobꝫ diebus vel tribus ci-
bo caret. ⁊ si in satietate fugiendū est. ci-
bos ad fauces reijcit ⁊ cum vnguibꝫ eos
extrahit vt sic sit leuior ad fugiendū. diu
tissime viuit. quod cognoscit per dentiū
consumptionē. ⁊ tunc in senecta hominē
impetit. quia ad ꝑsequendas bestias vel
beluas virtus iam deficit. ⁊ tunc obsidet
ciuitates vt homines rapiat: sed quādo
capiūtur tunc suspendūtur vt metu simi
lis pene ceteri terreātur. In viros seuit
contra feminas tantū fremit. infantes
raro inuadit nisi in magna fame. Ani-
mi leonū index cauda est sicut equoꝝ au-
res. Nā quādo irati sunt animi. primo
terram cauda verberant. deinde decrescē
te iracundia ꝑ̄rnum tergū ꝑcutiūt ⁊ flagel
lant. Ex omni vulnere illato a leone siue
impressio vngue siue dente ꝑfluit ater san-
guis vt dicit Isido. Item in periculis
maxime apparet generosius. vnde quan-
do ꝑsequitur a canibus aut venatoribus
nō latitat nec se occultat sed sedet i cam
pis. ibiqꝫ vbi videri pōt ad defensionem
se parat. vbi virgulta siluasqꝫ penetraue
rit. acerrimo fertur cursu velut reputans
turpem absconsionē. Non enī se abscon-
dit eo ꝙ timeat. sed solum ne timeat ali
quotiens se occultat. Dum aliquem in-
sequitur saltu insilit. quo nō vtitur quā-
do fugit. quando vulneratur mira obser
uatione notat primo se tangentem. ⁊ in
quātalibet multitudine primū impedit
ꝑcussorem. ⁊ cum quis telum miserit ⁊

eum nō tetigerit correptū rotatū sternit
sed nequaqꝫ ipsum vulnerat neqꝫ ledit.
quando morit humū mordet. lacrimāqꝫ
fundit. quādo egrotat sanguine simee me
detur. cristam galli ⁊ cantū valde timet.
Animal ē gratū cognoscēs ⁊ diligēs sibi
benefacientē. vt patet in exēplis que ibi
ponit pli. huiusqꝫ pli. li. viij. ca. xvj. De
leone aūt dicit aresto. li. ij. sitr auic. Leo
habet collū quasi imobilē multū rigidū.
et interiora habet ad modū canis. ⁊ semꝑ
primo mouet dextrū pedē ⁊ post sinistrū
sicut ⁊ camelus. ⁊ parū habet de medulla
in ossibus. ⁊ eius ossa ita sunt dura vt ex
eoꝝ collisione exit ignis. Itē li. xvi leo
habet multas fissuras in pedibꝫ. ⁊ ideo ge
nerat filios cecos sicut canis vel lupus
nam serratos habet dentes. ⁊ ideo filios
generat imꝑfectos sicut dicit idem ⁊ eti
am solinus. qui dicit leonem timere qū
videt vel audit catulū verberari. cui' filij
nascūtur ceci sicut ⁊ omniū animaliū ha
bentiū dentes diuisos. ꝓpter ingluuiē na
scunt filij imꝑfecti. In altissimis mōti-
bus occultat se. ⁊ inde cōtemplat predā
suam quā cū viderit alte rugit. ad cuius
vocē terrent aīalia ⁊ subito figūt gradū.
circa que cū cauda in orbē lineam ducit
et illi' lineature circulū transire quodli-
bet animal pertimescit ⁊ stant animalia
stupida quasi edictū expectātia regis sui
Trāsiens ꝑ loca asperiora vngues intra
pedē cōtrahit ⁊ recondit. Nā illis vtitur
pro mucrone. et ideo infra carnositatem
ipsos abscōdit ⁊ eis parcit ne ledant vel he
betēt. predā suā quā arripit solus come
dere erubescit. ⁊ ideo sepe ipm a remotis
sequētibꝫ alijs bestijs de ipsa p̄da libera-
litatis gratia derelinquit vt dicit idem.
Leo aūt est caliditatis ꝙ febres sp̄ q̄rta-
nas patit. ⁊ hunc morbū naturalit susti-
net vt ei' feritas edomet. cui' calo cū ex
cedat in calore ad esum ē nociua vt dicit
dyas. ⁊ pli. li. xxviij. valet etiā in medici
na multipliciter. cui' adeps venenis est cō
trarius. quo quicūqꝫ punct' fuerit. aliorꝫ
aīaliū vel reptiliū morsus illo tp̄e nō ti-
mebit. ei' etiā adeps mixtus cū oleo ro-
saceo cutē faciei custodit a vicijs cādorē
qꝫ seruat ⁊ sanat. adulta oculorum sedat

tumores. fel eius aqua addita oculorum acuit claritatē. valet etiam contra comiciales morbos ⁊ caducos. Cor eius in cibo sumptū soluit quartanā febrem. hucusq(ue) Plini⁹ libro. xxviij. c. viij. Venatur autem leo sic. duplex fit fouea. vna continue iuxta aliam. in secundaria fouea ponitur vna cauea siue cista que de facili clauditur quādo tangitur. ponitur autē agnus vel ouis in fouea prima in quam salit leo quādo esurit pro ouicula rapienda cupidus. videns autē se non posse de fouea erumpere. erubescens se deceptum foueam volens intrare secundam vt ibi lateat. incidit in cistulam siue caueā ibidem ꝑparatam. que post eius introitum subito se claudit ⁊ ipsum vlterius nō permittit exire. sed in cauea extra foueā extrahitur ⁊ in illa tenetur captus ⁊ catenatus donec edometur et hoc tangit hieronim⁹ super Ezechiel. xix. capitulo. sup locū istū. miserūt eum in caueā ⁊c.

Capitulū LXIIII

De leena

Leena leonis dicitur femina. que bestia est multū libidinosa. semper enim gestit in coitum. et ideo leone crudelior est. ⁊ maxime quādo habet fetum. Nam pro filijs morti se exponit. ⁊ pro ipsorū defensione venatorum iacula non ꝑtimescat. plures parit filios in primo partu q̄ in sequentibus. nam propter acumen vnguium filiorū leditur matrix. et sic annuatim sterilescat vt dicit aresto. et Pli. qui dicit sic vt ait Ysidorus libro. xij. animalia cum acutis vnguibus frequēter parere nō possunt. viciantur enī earum matrices vnguibus intrinsecus mouentibus se catulis. ⁊ ideo non potest leena expectare cum partu vsq(ue) ad filiorum perfectam cōpletionem: sed potius dimittit partum dolore cogēte et effundit anteq(ue) filij compleantur. pre feruore libidinis pardis se commiscet. Sed post coitū leonem timet. nam turpem cōmixturam sentit leo per odorem nisi prius post adulterium in flumine abluatur. vt dicat Pli. ⁊ quando ipsā deprehendit ream statum punit. ⁊ ideo ipsa statim fugit. et nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad maritum. Est autem parua bestia vel bestiola quā miro modo timent leo ⁊ leena que vocatur leonzofones. nam quoddā portat venenum quod leonem interficit ⁊ leenam vnde capta bestiola exuritur eiusq(ue) cinere aspse carnes ⁊ posite ꝑ compita semitarū leones necant. vt dicit Ysido. li. xij. Scd'm autē auic. li. vij. ca. i. dicitur. Leo est aīal cibi auidū ⁊ gulosum. ⁊ ideo sine masticatione deuorat cibū suum. ⁊ ꝓpter hoc euomit comestū ⁊ iterato comedit reiecta. ⁊ comedit multum ita q(uod) de cibo fit ponderosus. ⁊ post stat ieiunus p duos dies ⁊ duas noctes. ⁊ nō eijcit stercus a se nisi semel in duobus diebus vel tribus. ⁊ est id siccum sine humido ⁊ est valde fetēs. similiter ⁊ vrina sua. ⁊ quando scindit venter eius exit malus odor. et anhelitū habet fetidū ⁊ infectiuū ac morsum mortiferū et venenosum ⁊ maxime quādo est rabiosus. Fit autē rabiosus sicut canis vt di. Aresto. ⁊ auic. ⁊ est crudele quādo irascitur ⁊ furibundū. ꝑ indignatione verberās semetipm. Fremit ꝑ ira ⁊ frendit dentibus maxime qn̄ esurit. ⁊ aīalibus trāseūtibus vt ea rapiat insidians in speculis et antris abditis se abscōdit. ac sup trāseūtes bestias ex improuiso insilit ⁊ eas dente et vngue crudeliter dilaniat ⁊ etiā occidit. carnē ossa ⁊ pellē cōminuit ⁊ ꝯfringit ac cōfracta frustatim dilaniat deuorat ⁊ strangulat. ⁊ si viderit quēpiā venire cōtra se vt ꝑdam eruat quā rapuit. ꝑdam amplexat ⁊ frendit ⁊ terrā cauda percutit. ⁊ si appropinquauerit ipm insilit. quo deuicto iterū ad ꝑdam redit. sanguinē animalis occisi ab eo primo bibit ⁊ lambit. deinde residuū discerpens mēbratim diuidit deuorat ⁊ deglutit.

Capitulum LXV

De leopardo

Leopardus est bestia seuissima de leonis ⁊ pardi adulterio generata. vt dicit Ysid. li. xij. Nā vt di. Pli. leone cū parda aut pardo cū leena cōsistente. ex tali coitu degeneres pardi ꝓcreant sic ex equo ⁊ asina vel ex asino et eq

gignitur mulus siue burdo. vt dicit Isi.
Est autē animal valde ꝑceps ⁊ sitit san/
guinem. Est ⁊ femina maior ⁊ crudelior
q̄ sit masculus. vt dicit Aresto. Colorē
habet variū sicut pardus. saliendo non
currendo insequitur ꝑdam. ⁊ si in tercio
saltu ꝑdam nō capit vel in quarto. ꝑ in/
dignatione sistit et quasi victus retroce/
dit. corpus cū cauda ⁊ pedibꝫ leoni assi/
milatur. sed in capite formā pardi imi/
tatur. leena aūt corpore est minor ⁊ leoni
masculo mirabiliter est exosus vnde ti/
mens leonem facit foueam subterraneā
duplex orificium habentē. vnum per qđ
intrat. ⁊ aliud per qđ exit. est aūt fouea il
la in vtroq̄ orificio valde ampla ⁊ in me
dio magis stricta. veniente itaq̄ leone
in foueam se mergit. quē ꝓsequens leo
foueam cum impetu subintrat vbi triū/
phare putat de leopardo. sed propt̄ ma/
gnitudinem corporis per medium fouee
vbi strictior ē libere transire nequit quē
sciens leopardus ita in strictura impedi
tum. illam foueam egreditur. et tunc in
parte opposita foueam intrans leonem
a tergo morsibꝫ ⁊ vnguibꝫ aggredit̄. ⁊ sic
sepe arte nō viribus de leone obtinet vi
ctoriam leopardus. et sic degener bestia
de fortiori sepe per astutiam in antro vi/
ctoriam obtinet. quem per potentiam in
publico inuadere non audet. sicut nar/
rat homerus li. de pugnis ⁊ astutijs bestia
rum. Arest. libro. viij. dicit de bestia que
dicitur ferculeo quādo comedit aliquod
venenosum ⁊ tunc querit stercus homi/
nis ⁊ comedit ipsum. ⁊ ideo venatores fi
mum illum in vase aliquo suspendūt su/
per arborem. et cum venit leopardus ad
arborem saltat vt accipiat stercus et in/
terim ipsum interficiunt venatores. idē
facit panthera et pardus vt dicitur ibi/
dem. de leopardo etiam Plinius dicit.
Leopardus quando egrotat sanguinem
capre agrestis bibit. et sic inde languo/
res euadit.

Capitulum LXVI

De lepore

Lepus dicitur quasi leuipes quia ve
lociter currit. vnde ⁊ grece legos
pro velocitate cursus dicitur. Item di/
cit Isido. libro. xi. Omne animal velox
timidum ⁊ imbelle. vt dicit idem. nullū
habens armorum genus nisi membrorū
leuitatē. debilis est visus sicut et cetera
animalia que nō claudunt palpebras in
dormitando melioris autem est auditus
q̄ visus potissime quando aures eiꝰ sunt
erecte. cuius aures sunt longe valde et
flexibiles. quod fuit necessarium propt̄
oculorum aperturam. nam auribus ocu
los defendit apertos. quia nullo cooper/
culo sunt muniti ab infestatione cinifū
et muscarum. nam contra omne nociuū
dedit natura remediū creature. vt dicit
Auicē. et ideo data est lepori mēbrorum
leuitas ⁊ cursus agilitas contra canes ⁊
alias bestias ipsum insequētes. data est
etiam auriū procetitas cōtra muscas et
cinifes importune eius oculos debiles in
festantes. vt dicit idem. data est etiam
sub pedibus multa pilorum villositas vt
pili pedis carnositatē currendo a lesione
defendant ⁊ propter sui leuitatem pedes
in cursu nullatenus impedirent. ⁊ ideo di
cit Aresto. li. iij. q̄ pedes leporis sūt sub/
tus pilosi. qđ in alijs animalibus rarius
inuenitur crura eius posteriora sunt an/
terioribus longiora. qđ fuit necessarium
ad facile corpus eius eleuandum in cur
su quādo fugeret cōtra montē vn̄ diffi/
cilius capitur cōtra montē q̄ cōtra val/
lem. ⁊ hoc accidit propter anteriorū cru
rium breuitatē. Nam propter depssionē
anterioris ꝑtis corporis cōtra vallem de
facili cadit. nec potest equaliter cōtinua
re cursum suū ⁊ ideo vt fugiēdo vitet ca
sum. cū descendit oblique montis latera
circuit. ⁊ prout potest contra montis alti
tudinem crura anteriora erigit ⁊ sepius
canibus insequentibꝫ sic illudens euadit
De leporibꝫ aūt dicit pli. li. viij. cap. lv.
Leporū inquit plura sunt genera. nā in
alpibꝫ sunt quidā. ⁊ in siluis habitāt qui
dam quātitatis maioris grossioris pili
⁊ velocioris cursus q̄ ipsi qui cuniculi di
cuntur. Nam cuniculi lepores sunt par/
ui et imbelles qui vnguibꝫ terram con/
cauant ⁊ foueas subterraneas quas in/
habitēt sibi formāt ⁊ sunt fecūditatis ni

mie. ⁊ sunt tot in quibusdã siluis hispa/
nie ꝙ aliquãdo pre eoꝝ multitudine de
uastant messem ⁊ prouincie inducũt fa/
mem. quoꝝ fetus ĩ balearicis insulis ita
sunt accepti. vt etiã ipsi fetus sine matri
bus vix purgatis visceribꝫ in esum ab ĩ
colis patrie assumãtur. Et sequitur ibidẽ
Archelaus autor est quot sunt cauerne
ad excrementa lepori totidem annorum
sunt etatis. Totidem enĩ sunt illius p/
tis corporis foramina quot annorũ cur/
ricula habuisse phibentur. ⁊ ideo dicun
tur gignere sine mare ⁊ habere vtrũq3 se
xum. et ideo multi putauerunt leporem
gigni ⁊ gignere sine mare. vt dicit idem.
Sunt autẽ lepores animalia ita fecun/
da ꝙ vno fetu nascente. statim nouo fe
tu altero vterus grauidatur vnde vtile
est animal quo ad esum ⁊ quo ad vestitũ
et quo ad multiplicem medicinã. Nam
eius coagulum valet cõtra venenum. re
stringit ventris fluxum. sanguis eius mi
tigat dolorem oculoꝝ. vt dicit pli. ⁊ dias.
nec inuenitur coagulum in aliquo ani/
mali habente in vtraq3 mandibula den/
tes nisi in lepore. vt dicit Aresto. ⁊ quan
to eius coagulum est vetustius tanto me
lius. vt dicit pli.

Capitulũ LXVII

De lince et eius proprietatibꝫ

Linx lincis est dictus quia in lu/
porum genere ⁊ numero numera
tur. Est autem bestia similis lu/
po dorsum habens maculis distinctum si
cut pardus. vrina eius cõuertitur in gẽ/
mam preciosam que ligurius appellatur
et hoc presentit linx siue lincis. ⁊ hoc in/
uidens ac dolens ꝙ transire debeat in hu
manum vsum. vrinam egestam abscon/
dit sub humo. sed ibi citius in lapidem
solidatur. vt dicit Plini⁹ libro. viij. cap.
xxix. et Isido. xij.

Capitulũ LXVIII

De limace

Limax est vermis limi. sic dictus
eo ꝙ in limo nascatur vel ex limo
et ideo semper sordidus ⁊ immũ
dus habetur. vt dicit Isid. li. xij. Et est ver
mis valde tardi motus. in dorso semper
gerens concham duram. infra quã se in
cludit. ⁊ est vermis cornutus habẽs duo
additamenta ante os cum quibꝫ viam
querit. ⁊ quãdo aliquid aduersi senserit.
statim cornua retrahit infra testam ⁊ in
fra domũ sese resumit. In corrupto aere
et ymbre maxime nascũtur tales vermes
qui serpunt ꝗuis lento passu ad arborũ
summitates earum germina depascẽtes
vbicũq3 autẽ serpit post se limũdicie vesti
gium derelinquit.

Capitulũ. LXIX

De lupo

Lupus vt dicit Isido. quasi leo/
pos est dictus. eo ꝙ ei quasi leo/
ni virtus sit in pedibus. vnde qđ
pede pfregerit nõ viuit. rapax autem est be
stia ⁊ cruoris appetens. qui rabie rapaci
tatis quẽcũq3 inuenerit trucidat. đ quo
dicunt rustici vocem hominẽ perdere si
eũ lupus prior viderit. ⁊ ideo subito ta
centi dicitur lupus est in fabula. certe si
se puisum senserit deponit audaciam feri
tatis. Lupi toto anno nõ ampli⁹ ꝗ duo/
decim diebus coeunt. famẽ diu portant.
et post longa ieiunia multum deuorant.
Lupos etiam nutrit ethiopia ceruice iu
batos. ⁊ ita varios vt nullũ colorem eis
deesse dicant. huiusq3 Isi. Pli. autem libro
viij. c. xxij. idẽ sentit. ⁊ dicit ꝙ lupi afri
cani sunt inertes ⁊ parui. qui vero gignũtur
in frigidis regionibꝫ corpore fiunt mino/
res ⁊ magis asperi ⁊ feroces. Aresto. li. ij.
dicit ꝙ in india est quidã lupus habens
tres ordines dentiũ superius. ⁊ inferi⁹ ha/
bet pedẽ leonis ⁊ faciẽ hois ⁊ caudã scor/
pionis. ⁊ vox eius sicut vox hois. terribi
lis est sicut vox tube. ⁊ est velox sicut cer/
uus. ⁊ est valde seu⁹ comedẽs hoies. Itẽ
aresto. li. vi. Lupi tpe coitus sunt seui. et
quando hñt catulos sunt magis mali si/
cut ⁊ femie canũ. Itẽ li. vij. Lupi serra/
tos habent dentes. comedũt carnes ⁊ nõ
comedunt herbas nisi qñ infirmantur. qr
tunc comedũt aliquã propter medicinã
Nam qñ lupus sentit se repletũ. querit
quandã herbã ⁊ comedit eam vt euomat
qđ comedit. Itẽ li. viij. qñ fugiũt ferũt si

lios suos secū. ⁊ cū exiuit de cauernis co
medūt origanū ⁊ masticant vt acuāt dē
tes suos. Itē idem de eodē. Lupus quā
do comedit est valde malus. ⁊ quādo nō
habet famē quiescit multū. ⁊ est valde au
dax ⁊ valde diligit ludere. ⁊ si pōt rapere
puerū ludit cū eo. ⁊ post occidit eum ⁊ co
medit. Et sicut dicit homer⁹. Lupus est
valde vigil ⁊ multū timet ignē. ⁊ ōr ꝙ si
lapides ꝯsiderabit primū iactantē. ⁊ si il
le lapis nocuerit ei. si poterit ipm inter/
ficiet. si vero nō noceat ei. si deprehenderit
ipm non multū ledet eū. sed parū quasi
irascēdo deinde eū dimittit. Et lupi quā
to sunt seniores tāto deteriores ⁊ nocēt
hominib⁹. q2 nō pñt venari bestias ꝓpter
etatē. ⁊ q2 eoꝝ culmi iam sunt debilitati
et viuūt multo tpe. ⁊ eius senect⁹ appre/
hendit in dentib⁹. q2 ꝯstringunt in sene/
ctute. Itē ibidē. Sunt aūt lupi duplicis
modi. quidā enī sunt q̄si rotūdi ⁊ quidā
quasi longi ⁊ illi sunt asperioris pili ⁊ au
dacioris animi ⁊ lupoꝝ interiora sūt val
de debilia ⁊ de facili recipiunt corruptio
nem quādo vulnerant. Residuū vo cor/
poris eoꝝ patit multas ꝑcussiones. ⁊ ha
bent magnā fortitudinē in collo ⁊ in ca/
pite. ⁊ vulnera que accidūt ex morsu eo/
rum sunt valde mala. quoniā exit ex eis
virus. ⁊ curant ista vulnera sicut morsus
canis rabiosi. vt di. aresto. Itē idē li. viij.
Os lupi maxime est aptum. ⁊ maximū
vigorē habet in orificio suo. ⁊ est aīal val/
de vorax. Item de lupo dicit auic. li. viij.
Sunt quidā lupi q̄ naturaliter hñt appe
titū comedēdi pisces. ⁊ comedūt vilia q̄
de suis retib⁹ eijciūt piscatores. ⁊ q̄n non
inueniūt quid comedāt de piscatoꝝ reli/
quijs. vadunt ad retia ⁊ dilaniāt ea. De
lupis autē dicit phisiologus. Uirtus lu/
porum in pectore ⁊ in vnguib⁹ viget ac in
ore. in posteriorib⁹ vero minime collum re/
troflectere nō valet. ⁊ in nullo mense ni
si in maio quādo fiunt tonitrua. cuius
astutia est vt nō capiat ꝑdam iuxta lo/
ca vbi nutrit fetus suos ⁊ tūc tpis venat
a remotis. quādo aūt nocte ꝑde gratia
ꝑgit ad ouile ne canes ei⁹ sentiāt odorē
vadit cōtra ventū. ⁊ si aliquo casu pes ei⁹
calcādo sup aliquid strepitū fecerit ipm

pedem castigat duro morsu. oculi ei⁹ lu/
cent de nocte vt lucerne. ⁊ vt di. solinus.
multum amoris excitatiuū in cauda por
tat q̄d dentib⁹ euellit quādo timet capi
lapides multū timet. vnde si quis duos
lapides pariter colliserit. lupus audaciam
ꝑdit. fugit si strepitus lapidū ꝑuenerit
ad aures eius. filios generat cecos quos
tenerrime diligit atq3 nutrit. terram co
medit quādo multū esurit ⁊ aliquā ꝑdā
non inuenit. Ut capras volentes folia
carpere in rubetis facilius rapiat sub her
bis ⁊ folijs latitans se abscondit. pl⁹ astu
tia q̄3 potentia oues decipit sed quando
ꝑualet si ꝑmittitur totum gregem stran
gulat ⁊ occidit. partem ꝑde quā deuora/
re non potest in terra sepelit ⁊ abscondit.
et quādo esurit partem sepultam extra/
hit ⁊ effodit. ⁊ lanam ouis quam occidit
inficit. ⁊ morsus eius ex lana tali vestem
factam pediculosam reddit. vt dicit Isi.
Item idem dicit arest. Ex tota specie na/
tura luporū nature ouiū aduersatur. vn/
de legi in li. ꝙ cordula facta de intestinis
lupi adiuncta cordis cithare factis de in
testinis ouinis eas destruit ⁊ corrumpit
sicut pluma aquile adiuncta plumis co/
lūbe eas excoriat et corrodit si diu pariter
in loco aliquo dimittantur. vt dicit idē
vide supra de aquila.

Capitulum LXX

De mulo

Mulus a molendo est dictus eo ꝙ
iugo pistorum subactus ducat i
giro molas. vt dicit Isido. li. xij.
Asserunt aūt iudei ꝙ ana abnepos esau
greges equarū ab asinis primo fecerit
ascendi vt inde cōtra naturā muloꝝ pro
genies nasceret. vt dicit idem. ⁊ ideo se/
quens mulus matris naturā asino ē ma
ior. pulcrior ⁊ velocior. sed equo pigrior
deformior atq3 minor. Unde nascitur ex
equa ⁊ asino mulus. ex equo vero ⁊ asina
burdo procreatur. Et est mulus animal
sterile ⁊ tamen eximiū ad labores. vt di
cit pli. libro. viij. ca. xliiij. Nunq3 autem
hec animalia. s. asinus ⁊ equa mutuo ap/
petunt cōiugia nisi etiā in infantia lacte
mutuo nutriant. ⁊ ideo pastores pullos

equorum subiiciunt asinabus et asinorum pullos subiiciunt equabus quando volunt tales creaturas ex disparibus procreari. vt dicit idem Item idem. Mule calcitrat' potu vini inhibetur. Ex onagris aut et equabus nascuntur veloces mule pedes habentes duros et aptos ad cursum. sunt aut rugosi corpore et indomito animo sed generoso. que aut sunt geniti ex onagro et asina omnes precellunt. De mulo etiam dicit aresto. li. vij. quanto mulus plus potat de aqua tanto plus proficit eius cibus. Item li. xiij. mul' non habet fel manifeste sup epar. Item idem li. xv. Mulus quia nascitur ex aqua et asino non conuenit generationi. quoniam natura vtriusque asini et eque est frigida. vnde frigiditas generantis dnatur generato. et ideo mulus est sterilis nec ei' spermate aliquid generatur propter excessum frigiditatis in ipso dominatis. Item ibidem. et accidit quod corpora mularum sunt magna quoniam superfluitas menstruosa transit in creatione et cibum corporis. Sanguis autem quo natura non indiget exit cum superfluitate vesice. i. cum vrina. et propter hoc non olfaciunt muli vrinas mularum sicut alie bestie habentes soleas. residuum vero superfluitatis transit in crementum corporis et in eius magnitudinem. Non impregnatur ergo mula nisi forte valde raro. mulus aute quia ratione sexus calidior est in aliquibus temporibus et regionibus forsan generat. sed generatum erit extraneum et occasionatum sicut quod generatur ex equo et asina. et dignum est omne tale esse sterile quia generatur contra naturam. hucusque Aresto. li. xvi. Sm ysa. in diet'. carnes muli sunt peiores quam carnes asini et ad nutriendum et ad digerendum. cui' fimus tritus et combustus restringit sanguinem si cum aceto fuerit temperatus. vt dicit ysaac. Valet etiam idem fimus contra ictus scorpionum.

Capitulum. LXXI.

De mure

Mus sm Isido. est animal pusillum ab humo dictum. eo quod ab humo re terre nascatur. Nam mus terra dicitur. vnde et humus. Hui' in plenilunio secum crescit. sicut et quedam marina tunc augentur. que rursus decrescente luna diminuuntur dicuntur aut mures sorices eo quod ad modum serre rodant et prescindant. hucusque Isi. li. xij. Mus aute sm aresto. li. vij. non potat. et si potatus erit morietur. Animal quidem est gulosum. et ideo cum modica esca decipitur quando odore ad ei' gustum prouocatur eius vrina fetida est et contagiosa et morsus venenosus. cauda etiam eius dicitur venenosa. De muribus etiam dicit pli. libro xviij. ca. xxiij. Sunt quidam mures potentes qui congregant pabulum in foueis suis et etiam in hyeme abscondunt et latitant in cauernis. quorum palatum in gustu sagacissimum est. similiter nares sagacissimos habent in olfactu. In autumno mascul' et femina spicas congregant et mutuo se onerant sup ventrem. per caudam mascul' feminam sic onustam ad specum trahit. qua exonerata et fasciculo in cauerna collocato iterum redeunt ad laborem et congregato fasciculo masculus sup dorsum se ponit. quam femina viceuersa onerat et caudam eius ore complectens masculum protrahit ad cauernam. et sic onera deferunt alternatis vicibus. Item vt dicit idem. Murium diuerse sunt species. Nam quidam murium viuunt in domibus. quidam in campestribus. quidam in aquarum et fluuiorum extremitatibus commorantur. quidam annum in dormiendo dimidiant. quia per dimidium anni dormiunt et per dimidium vigilant vt glires qui sunt sm pli. quidam mures. Et quamuis mures sunt bestie valde nocibiles in pluribus tamen vtiles sunt in medicina. nam vt dicit pli. li. xxix. c. xviij. Murium cinis cum melle et oleo auribus instillatus earum sedat dolorem. et si quod animal aures subintrauerit precipuum remedium est fel murium cum aceto tepido temperatum auribus instillare. Fimus eius sm diasco. cum aceto tritus mundat allopicias et custodit caput a casu capillorum. tritus etiam et cum vino in potu sumptus miro modo ventrem soluit. pellis eius recens calcaneo subducta ei' vulnera ad sanitatem perducit.

Capitulum. LXXII.

De mustela

m Ustela quasi mus longus est di
cta vt dicit Jsido. li. xij. nam te/
lon grece longũ latine. Hec inge
nio est subdola. in domibus. nutrit catu
los. eos transfert de loco ad locum. sedes
mutat ne eius nidus ab aliquo dephen/
datur. psequitur serpentes et fugat. mures
odit et eos mãducat. Et sunt duo genera
mustelarũ. aliud enĩ est siluestre distans
ab alijs magnitudine. quã greci locidas
vocant. alterũ in domibus errãs. Falsa au
tem est illorum opinio qui dicũt eã ore cõ/
cipere et aure partum effundere. hucusque
Jsido. li. xij. Passeribus et alijs paruis aui
bus insidiatur et eorũ oua transglutit. fi
lios suos casu aliquo in latibulo lesos vel
mortuos quadã herba sanat. imo vt di/
citur suscitat vt dicit pli. Rutam come/
dit et eius succo se plinit. et tunc basiliscum
inuadit intrepida et occidit vt dicit pli.
li. viij. ca. xxj. vbi dicit mustelarũ virus
basiliscis exitio est. nihil enĩ deo nature
placuit esse sine pari. cauernam basilisci
facile cognoscit quã subintrans ipsum in
terimit. animal est multũ dormiẽs et per
somnum impinguatur sicut glires vt dicit
idem. Jtẽ idem li. xxix. ca. i. mustelarum
inquit duo sunt genera. scilicet domestica et
siluestria. et vtriusque fel valet cõtra aspi/
des. nam earũ pudenda multũ fetent et
serpentibus fetidis cõtrariãtur. earũ etiam
carnes dicimus valere cõtra venenũ. Mu
stela combusta et in cinerẽ redacta adhi
betur salubriter medicine que est conue
niens cõtra letargicã passionẽ. vñ si ex ve
neno aspidis aliquis incurrit letargiam
cinis mustele inundanti aqua distempa
tus vim somniferam dissoluit vt dicit
idem. Dicit etiã ibidem puluis valere
contra fistulã. nihil enĩ illa rerũ oĩm ma
ter. s. natura sine ingentibus causis genuit
vt dicit ibidem. Dicit aũt aresto. li. viij
quod mustela pugnat cõtra serpentes. quia
vterque mures comedit. Et est aĩal velo/
cis motus et flexibilis corporis ac valde
inobilis et instabilis. odore sagat. dorsum
habens rubrum et ventrem albũ. Mutat
autẽ colorẽ. nã in aliquibus regionibus ali/
quo tempore anni tota pellis eius fit cãdida
preter caudã. morsus eius maliciosus est et
virulẽtus. et eius vrina est fetida ad mo/
dum vrine muris.

Capitulũ. LXXIII

De migali

m Jgale est modicũ animal ad mo/
dum mustele. gulosum rapax et
dolosum. nam cum dolo rapit quod
postea ventri cõmittit vt dicit glosa su/
per leuit. xi. mansuetum se fingit cum ei
aliquis appropinquat ex timore. sed sta/
tim mordet et venenum infundit. Dici/
tur ibidem. De migali dicit Aresto. quod
equos et mulos infestat. et eque pre/
gnanti maxime insidiatur. pugnat con/
tra serpentes et tunc se armat ruta vt di
cit idem.

Capitu. LXXIIII.

De murilego

m Urilegus idem est quod musio si/
ue cattus. sic dictus eo quod muri/
bus sit infestus. Hunc vulgus cat
tum a captura vocat. vel ideo sic dicitur
quod catat id est videt. nam ita peracute vi
det vt fulgore luminis noctis tenebras
superet. vnde a greco venit catus id est
ingeniosus vt dicit Jsidorus libro. xij. Est
animal non determinati pili et coloris.
nunc est album nunc nigrum nunc flauũ
nunc varium nũc etiam maculosum. in
pedibus et in facie et in auribus leopar/
do similimũ. orificium habens magnum
dentes habens serratos et acutos. et lin/
guam longam. et flexibilem tenuẽ et sub/
tilem. cum qua bibendo lambit sicut et
alia animalia que habent labium infer/
ius superiori labro inequale. Talia enim
animalia propter labiorum inequalita
tem potum nõ hauriunt sed lambunt vt
dicit aresto. et etiam plinius. Est autẽ ani
mal in iuuentute valde lasciuũ et agile et
iocũdum. impetum faciens ad omne quod
coram se mouetur. ludit cum calamo an/
te se protracto. Jn senectute autem est
animal ponderosum et multum somno/
lentum. cautissime insidiatur muribus.
et eos plus odore quam visu presentiens in
uadit in abscõdito ac venatur. capto mu
re cũ eo ludit sed finito ludo ab ipso deuo

ratur. tempore coitus quasi siluestris efficitur ⁊ euagatur. Inter catos amoris tempore grauis pugna pro vxoribus cōmittitur. ⁊ vnus ab alio morsib⁹ ⁊ vnguibus grauissime laceratur. ⁊ tunc vox horrenda emittit᷑ quando ad pugnā mutuā vnus ab alio prouocat᷑. Bestia fit seuissima quādo siluestris efficit᷑ ⁊ in nemoribus cōmoratur. Minores feras vt cuniculos ⁊ lepores tunc venatur. quando cadit ab alto pedib⁹ excipit᷑ ⁊ vix ꝑ casum aliquē leditur quādo deorsum ꝑcipitat᷑ fimus quē egerit valde fetet. et ideo sub terra abscondit ⁊ pedib⁹ occultat. quādo pulcram habet pellem quasi de ipsa glorians vagus efficitur. sed quando pellis ei exuritur tunc intra tecta cōmoratur. sepe enim pro pellis pulcritudine capitur a pellifice a quo decoriatur.

Capitulū. LXXV

De noctiluca

n Octiluca ē modica bestiola multipes ⁊ alata. ⁊ ideo quādoq₃ inē volatilia computatur. In tenebris lucet vt candela ⁊ maxime circa posteriora. in luce autē plena deformis est et obscura. manus inficit tangentis. ⁊ q₃uis lateat in tenebris. tamē lucifuga ē. odit eni lucem ⁊ solūmodo de nocte ambulat. ⁊ onige al's musce contrariat᷑ que est lucipeta. vt dicit Arest. li. xij. ca. de minutis volatilibus.

Capitu. LXXVI.

De onagro

o Nager vt dicit Isido. asinus ferus interp̄tatur. hos africa habet magnos ⁊ indomitos in desertis vagantes. singuli autē feminarū gregibus presunt nascentib⁹ masculis zelant masculi ⁊ testiculos eorum morsu detruncant. quod cauentes matres in locis secretis eos abscondunt. Et vt dicit Pli. libro. viij. ex onagris ⁊ asinis domesticis velocissimi asini generatur. Animal autem est liberum indomitum ⁊ lasciuum. frequētare montes ⁊ nemora cōsuetum et cum sit animal ex se imbelle ⁊ innocuum. solius fuge beneficio leonem superat in heremo atq₃ lupum. est animal valde patiens sitis diu expectans quousq₃ potum inueniat sibi aptum. De quo dicit phisiologus q̄. xxv. die marcij duodecies in die ⁊ totiens in nocte rugit. per cuius rugitum equinoctiū apud afros discernitur. ⁊ dicit q̄ totiens semper rugit de die quot dies habet horas. similiter ⁊ de nocte. vnde ⁊ siluani in montib⁹ africe ab onagris in quib⁹ abundant per numerum rugitus eoꝝ numerū horarū dierum ⁊ noctiū computant ⁊ diuersificant sagax ⁊ viuidus est in olfactu. vnde quādo amore feruet ⁊ nescit vbi eius femina euagatur. rupem ascendit ⁊ patulis naribus ventum attrahit per cuius flatū vbi sit eius femina diiudicat ⁊ discernit. in montibus altis ⁊ pascuosis herbas virētes quas multū diligit cum diligentia querere cōsueuit. quas cū inuenerit pre gaudio statim rudit. et vbi ꝑsenserit bestiam vel hominem ipsum venari cupientem. q₃diu inuenit gramina virentia a pascuis non recedit. hominum frequentiam valde odit atq₃ fugit. solitudines ⁊ deserta multum diligit.

Capi. LXXVII.

De onocentauro

o Nocentaurus ſm glo. super Isa. xxxiiij. est animal monstruosum ex tauro ⁊ asina ꝓcreatū. Onos enim in greco dicitur asinus latine. vnde est animal lasciuum ad modum asini ceruicosum ad modum tauri. Sed alio modo sentit phisiologus. qui dicit onocentaurum esse compositum ex humana effigie et asinina. nam ab vmbilico ⁊ sursum figuram habet hominis. ⁊ ab eodem inferius formā obtinet animalis. Huic rationi videtur concordare Plinius libro. viij. cap̄. iij. Ludibria inquit mirabilia nobis fecit ingeniosa natura ad detegendum eius potentiam satis in prodigiosas posuisse gentes. Et ponit in eodem cap̄. exemplum de multis monstris et prodigiosis bestijs quas india gignit. sicut de faunis et satiris et de onocentauris et de ypocentauris et huiusmodi. quas dicit esse bestias humanā effigi

em mentientes. Et alij dicunt centau/ros fuisse equites thessalorum qui pro eo quod in eis discurrebant. quidam vnū cor/pus equorum et hominū iudicabant. vn/de centauros fuisse fictos asserunt vt di/cit idē libro. xi. vbi dicit de portentis Di/citur enim centaurus grece homo latine vnde centaurus dicitur homo. et a cen/tauro per additionē dicit onocentaurus. qui sic dictus est eo quod in media hominis specie et in media asini dicatur esse. sicut ypocentaurus dicitur monstrum in quo hominū equorūque natura esse cōiuncta putatur. vt dicit Isi. ibidem.

Capitu. LXXVIII

De orice

a Rix vt dicit glo. super ca. li. Jsa. est animal immundū nec sacrifi/cijs aptum. Septuaginta autem interptes transtulerūt quasi beta semi/cocta ceteri interptes omnes sicut orix illaqueat' transtulerūt. qui hebraice dici/tur tho. Et inter animalia immūda in le/ge reputaf. Est aūt bestia sicut mus aqti/cus. vel sicut glires qui sunt mures qui/dam sic dicti eo quod somn' efficit eos pin/gues. hyeme vero tota dormiūt. et imobi/les quasi mortui fiūt. in estate reuiuiscūt Unde orix est animal qd hmōi muribus assimilaf. Et hoc videf tangere lra ysa. et cōcordat cū plinio. qui dixit sic. Oricem vocat egiptus ferā que in ortu canicule viij. kl. iunij. quādo incipit estas stat cō/tra stellā et cōtuef contra eam ac si vellet adorare eam. et hoc facit cū sternuerit. i. cum post longā dormitionē euigilauerit. Et declinaf hic orix hui' cis. fm hoc dici/tur sorex cis. et onix nicis. et hmōi. Scdm iuuenalem vero orix est quedā auis pin/guissima ita quod sua pinguedie delectat cul/tellū. vt dicit idem. li. iij. vbi dicit Jecu/lus orix delectissima ferro et c. supra quem locū dicunt expositores quod est auis simi/lis galline africane vel ipsa gallina. Se/cundū britonē aūt dicitur orix gis. fm il/lam regulā grecismi. Nomen in. x. donat in cis. vel in gis. vt fex fecis. lex legis. ge/nitiuum. Quatuor exceptis nox nix se/nex rex supellex. Unde dicitur quod orix est idem animal qu od in lege mundū repu/tatur. quo ad esum deut. xiiij. vbi dicitur Comedetis origem et camelopardulum immundum tamen reputabatur quo ad sacrificiū. Pli. autē li. viij. c. iij. de anima/libus somniferis dicit. Capree inquit i plurimas similitudines transfigurātur. nam inter eas sunt ilices mirāde, pnta/tis. qui supra cornua vasta et magna qui/bus earū capita oneranf. saliendo de ru/pibus se excipiūt. Sunt et origes quorū villi cōtra naturā alior aīaliū vertunf ver/sus caput. Sunt et dame et pigrasti et mul/ta alia aīalia his similia que alpes trans/mittūt et sinus trāsmarini. Unde fm hoc orix origis est spēs capre siluestris. et fm istam significationē vt puto nō sumif in ysa. vbi loquif de aīalibus que somno dā/nabili sopiunf quia non bene cōueniret metaphore cū omnis caprea fm arest. sit animal valde vigil naturaliter. parū enim dormit et de facili excitaf. cū sit aīal valde timidū. Et sic pro alio aīali supponit orix in deut. et pro alio in similitudine ysa. sicut dicunt multi.

De oue

Capitu. LXXIX

o Uis est molle pecus laniferum. corpore inerme. animo placidū. ab oblatione dictū eo quod apud ve/teres in initio non tauri sed oues offere/bantur in sacrificio. vt dicit Jsido. libro xij. Ex his quidam bidentes vocanf eo quod inter octo dentes duos altiores habēt quas gentilēs in sacrificio maxime offe/rebant. vt ibidē dicit Jsido. Uel dicunf bidentes fm senectutē. quasi biennes. i. duorum annorū. quia talis erant etatis quādo ad sacrificiū eligebanf. Sed poti/us vocanf a duobus dentibus qui pminent et cum quibus nasci dicunf. Hic bidens genitiuo hui' bidentis dicif. vt dicit be/da. De ouibus dicit aresto. li. v. quod pariāt vsque ad octo annos. Et li. vij. Si impre/gnenf oues versus ventū septētrionalē faciūt mares. et si i meridionali tūc femi/ne nascenf. et quales vene fuerunt sub lin/gua ouis. talis coloris erit fetus. Que/re supra d agnis et ariete. Et quādo oues senes ad coitum mouentur in aliquo

tempore determinato. dicunt pastores q̄
est signū bonitatis in eis. ⁊ si iuuenes sic
mouentur. dicunt q̄ est signū future pesti/
in ouibus in anno illo. Item aresto. li/
bro. vij. Oues impīgnantur bibendo aquā
et propter hoc dant eis pastores come/
dere sal vt plus bibētes impīgnent ⁊ ma
gis cōseruent. Dant etiā eis in autūno
cucurbitas paratas cū sale ad multipli
cationē lactis. ⁊ tunc fluit plus lactis de
māmillis. ⁊ oues impinguantur lenticula
cum sale. ⁊ si oues p triduum abstineant
a cibo ⁊ post accipiant cibum. multum im
pinguabuntur ⁊ in estate valet eis aqua
septētrionalis frigida. ⁊ in autūno aqua
meridionalis tepida ⁊ iuuat eos pastus
in fine diei ⁊ motus. per nimia enī itine
ra ⁊ per fortes labores macrescunt. ⁊ pa/
stores cognoscunt que possunt pati hye/
mem quoniā super quasdam inueniunt gla
cies ⁊ super quasdam non. ⁊ que ex eis est
debilis a se nō excutit glaciē nec repellit.
Et carnes ouiū sicut ⁊ aliorum quadru/
pedum que in loco multū aquoso nutriū
tur sunt male. ⁊ que caudā habent longā
minus patiūtur hyemē q̄ que amplam.
Et que habēt pilos paucos ⁊ crispos gra
uiorem hyemē patiūtur. Et lana ouium
quas comedit lupus inficitur. ⁊ pannus
inde factus recipit pediculos. Item ibi/
dem libro. viij. In ouibus plus abundat
priuatio intellectus q̄ in alijs animali/
bus quadrupedibus. Et nocet eis toni/
truus. et si remanserit vna sola et fuerit
impregnata abortiet pre timore forsan.
Item dicit Pli. libro. viij. ca. xlvij. toni/
trua inquit solitarijs ouibus inferūt ab
ortiuum. Remedium est vt in vnū pari
ter congregentur. Quere supra in lr̄a a. de
ariete et de agno.

Capitulū. LXXX

De panthera

Panthera vt dicit Isido. libro. xij
sic est dictus. siue quia om̄i aīali
um est amicus excepto dracone
quem valde odit. siue quia societate ge/
neris gaudet. ⁊ ad eandē similitudinem
quicq̄d accipit reddit. Pan ⁊ hera enī gre
ce totū dicitur latine. Est a ūt bestia mi/
nutis orbiculis sup̄ picta. ita vt ex macu
larum nigrarū ⁊ albarū ⁊ flauarū varie/
tate tota pellis oculata exterius videatur.
vt dicit idez. Hec bestia vt di. Isi. semel
tantūmodo parturit. Cui⁹ ratio est aperta
nam cū i vtero matris cōualuerint catu/
li ⁊ ad nascendū iam receperint vires. odi
unt matres lacerantq̄ vnguib⁹ matris
aluū tanq̄ suo partui resistētē. vnde ⁊ ma
ter partū dimittit dolore vteri cōpellen/
te. Et ideo dicit pli. aīalia cū acutis vn/
guib⁹ frequēter parere non posse. nā mo
uentib⁹ se catulis viciate intrinsec⁹ sunt
matrices. hucusq̄ Isi. li. xij. De panthe
ra dicit phisiolog⁹. Panthera inq̄t odit
dracone ⁊ draco ip̄m fugit. cū aūt come/
derit ⁊ saturata fuerit se recōdit in spelū/
ca ⁊ dormit cōtinue fere tres dies. Post
triduū vero a somno surgens emittit vo
cem. ⁊ ab eius ore exit odor aromaticus
supra modū suauis, propter cui⁹ suauitatem
ipsum oīa animātia sequūtur. Sol⁹ aūt
draco audiēs vocē eius. timore perterrit⁹
fugit in cauernā. nec ferēs odorem in se
metipso deficit ⁊ torpescit. odorem ei⁹
reputāt p veneno. De pantheris aūt di
cit pli. li. viij. c. xviij. Panthera sicut ⁊ ti/
gris maxima colorum macularuz varietate
decorantur. alia aīalia proprio colore gaudēt
Sunt tamē leones nigri in siria q̄ pan/
theris in cādidis maculis sunt siles. In
colore autez vario panthere ⁊ tigris oīa
aīalia quadrupedia solicitātur videre eos
sed toruitate capitis terrentur. q̄obrē ca/
put occultant ⁊ pulcritudine reliq̄ue p/
tis corporis bestias ad se inuitāt. ⁊ sic inui
tatas arripiūt ⁊ māducant. Et q̄uis sit
bestia valde seua tñ illis q̄ sibi in aliquo
subueniūt nullaten⁹ est ingrata vt ibidē
exemplificat idem pli. de quodā qui libe/
rauit catulos panthere collapsos in q̄n
dam foueā quē panthera eduxit extra so
litudinē leta, ⁊ blandiens vt sibi gratias
referre appareret.

Capitulū LXXXI

De pardo

Pardus vt dicitur est bestia velo/
cissima colore vario orbiculata.
preceps ad sanguinē. ⁊ saltu ruit in mortē

Et habet talem dispositionem sicut pan thera. nec habet ab eo aliquā differentiā nisi q panthera habet maculas albiores ita dicit pli. li. viij. De pardo autē dicit arest. li. viij. q quādo pardus infirmat comedit humanū fimū gratia medicine et ideo venatores suspendūt stercus sup arborē ad qd dū ascendit a venatoribꝫ in terficitur. Est autē aial libidinosum. et coit cū leena ex cuius adulterio generat leopardus. Quere supra de leena. Pardus raptis catulis est nimis seuus vt dicit glo. sup osee. xiij.

Capitu. LXXXII.

De pilosis et eorū pprietatibꝫ

Pilosi sicut innuit glo. super Isa. xiij. monstra sunt ad similitudinem hominum. Et dicūtur siluestres homines qui z satiri dicūtur. Isid. autem libro. viij. ca. v. dicit. Pilosi sunt qui grece panite. latine incubi appellantur. siue inui ab ineūdo dicti passim cū animalibꝫ. vnde incubi dicuntur ab incūbendo id est coeundo. Sepe enim improbi existunt mulieribus z earū pagūt concubitū quos demones gallidusios appellant. quia sepius hanc imundiciā pagunt. quem autem incubonē vocant hunc romani faunū ficariū vocant. Itē dicit papias. Pilosi a grecis panites. a latinis incubi vocantur. quorum forma ab humana effigie incipit. sed bestiali extremitate terminatur. Idem dicit glo. super Isa. xxxiiij. Sed idē dicit alia glo. q pilosus dicitur simea. est enim bestia monstruosa. pilosa multum et villosa. figurā humanā in multis repñtat. Quere infra de simea.

Capitu. LXXXIII

De pigargo

Pigargus est animal mundū quo ad esum. vt patet deut. xiiij. Est animal cornutū et barbatū sicut hircus. minus ceruo. maius hirco. vnde similis est hirco ceruo sed longe minus. Quere infra de tragelapho. Ruminat sicut hircus. z fingit vngulam sicut ceruꝰ et est animal agreste magne velocitatis nemora inhabitat et deserta. Huguitio autem dicit q pigargus est auis parua et depssa. vnde dicitur a pige qd est depressio. Sed in deut. supponit pro animali quadrupede qd est simile hirco ceruo vt ibi innuit glo. Nec aspirat ibi prima syllaba. vnde cum h. non debet scribi quidam scribunt philargum. sed male vt patet in libris correctis.

Capi. LXXXIIII.

De pigmeis

Pigmei sunt homines qui statura cubitali quos greci a cubito pigmeos vocant. Hi montana indie tenent. quibꝫ vicinus est oceanꝰ. vt dicit papias. Sed dicit augꝰ sic. Pigmei tantū semicubitales sunt qui tercio anno perfecte sunt etatis. septimo senescunt. Dicuntur autem pugnare contra grues a quibus armati ferro aliquotiēs deuincuntur. De pigmeis autem dicit Pli. libro. vij. ca. iij. Pigmei ternos vt ferunt dodrantes non excedentes salubri celo semper vernante habitant in terra ppata montibus oppositis ex partibꝫ aquilonis quos grues infestare fama ē. Qui insidentes arietum z capzarum dorsis armati sagittis verno tempore congregato agmine ad mare descendunt z oua z pullos gruū pro viribus destruūt z cōsumūt Et hanc expeditionem faciunt tribꝫ mēsibus quod si nō facerent futuris auium gregibus resistere nō valerent. De pennis autem earum z ouorum putaminibus sibi casas faciunt. vt dicit idem. Et subdit. Arest. autem in cauernis viuere pigmeos tradit.

Capitu. LXXXV

De porco

Porcus vt dicit Isido. li. xij. quasi spurcus dicitur. Ingurgitat enim se ceno z luto imergit. limo se illinit. z in locis fetidis requiescit. Unde z oratius z amica lutosus. hinc z spurcus vilis z spurius nūcupatur. Cuiꝰ pilos setas dicimus cum quibus lutores ꝯsuūt sotulares. vt dicit idem. Sunt aūt porci quidam domestici. alij siluestres. Ma/

sculi autem inter domitos, dicuntur ver
res eo q grandes habeant vires. Fe/
mine aũt dicũtur sues quasi pascua subi
gentes.i. subacta terra cibaria exquirẽ/
tes. Jnt. siluestres masculi dicuntur a/
pri.i.feri vt di. Jsi. De porcis aũt dicit
Pli.li.vi.ca.li. Porci nascuntur dentati
vt tradit Higidius. mares nõ vltra tri
matum generant. porcus amisso oculo ci
to extinguit. vsq ad.xv.an.vel.xx.viuerẽ
potest. multis infirmitatibus subiacent
porci. et qñ infirmantur obliquũ tenent
caput. Volutati in luto plus iacent in la
tere dextro q̃ leuo. Pinguescunt.xl.die/
bus sed magis in principio saginatiõis
p triduũ inedias patiũtur. mutuo se di
ligunt ꝛ mutuam vocem noscunt. vnde
vno clamante omnes accurrunt et ipm
p viribus iuuare satagunt ꝛ contendũt.
Domestici ꝓpria hospicia domosq pete
re discunt ꝛ ad eas etiam sine duce redi
re de vespe consueuerunt. vt dicit idem.
Eundo ꝛ iacendo grunniũt. ꝛ dum dormi
unt maxime si fuerint pingues. Sũt au
tem porci fortioris somni in maio q̃ in a
lio tempore anni. et hoc accidit eis ex fu/
mis p calorem vernalem resolutis ab hu
moribus in hyeme in ipoꝝ corpibus ag
gregatis. et ideo tunc suauius dormiũt
et diuti' ꝓpter resolutos mulcebres fu/
mos. ipoꝝ cerebrum tunc tempis suaui
ter oppilantes. Jn estate vero ꝛ si multa
sit humoꝝ resolutio. fortis tamen fit eo/
rundem consumptio et desiccatio ꝓpẽ ex
cessum estiualis caloris. et non fit tanta
humoꝝ generatio qui sunt causa somni
ꝓpter qđ non tantum dormiunt in estate
q̃ tum in vere. vt dicit Auicen. Jn au/
tumno autem et in hyeme sunt humo/
res cõpacti ex frigiditate aeris eos fori/
secus cõstringente. ꝛ ideo pauci fumi tũc
tempis resoluunt ꝓpter excessum frigo/
ris humores in corpe compingẽtis vt di
cit idem. Arest. aũt di. de porco libro.ij.
Porcus nõ eijcit dentes omo. et ẽ mascu
lus pluriũ dentiũ q̃ sit femina. Jd Are.
li.iij. Porcus saltat post octauũ mensem
et femina parit post annũ. et qđ generat
ex spermate maris ante vnũ annũ est de/
bile valde ꝛc. Jtem idem. Porcus habz
consuetudinem q si coierit prius cũ ali
qua tunc sui filij sunt pauciores et secũ/
da et minoris corpis. Et qñ porca virgo
primo fuerit impgnata pariet filios mi/
nores. Porca si fuerit multum pinguis
erit eius lac paucũ post eius ptum. ꝛ me
liores sunt filij qui nascũtur in hyeme ꝛ
peiores qui in estate. Et meliores sunt
filij qui generant in iuuentute q̃ q generantur in senectute. Porcus autem cũ
impinguat potest coire in omni tpe no/
cte ꝛ die ꝛ magis in mane. Jtem lib.vi.
cũ parit porca primo filio primã dat mã
millam. qñ autem appetit coitum nõ di
mittit marem saltare sup eam quousq
dedinent auricule. Et multũ est ordeum
bon' cibus porcis qñ debent generare ma
xime decoctum. Jtem li.vi. Porcis acci
dit triplex infirmitas. Una que dr brã/
cos. et est apostema in auricula ꝛ in mã/
dibula ꝛ sepe in pedibus. et caro que ẽ in
illo loco corrumpit. et transit paulatim
corruptio ad carnem vicinam donec ve
niat ad pulmonem. et tũc suffocat spiri
tum ꝛ expirat. augmentat hec infirmitas
subito. vñ et pastores porcoꝝ qñ primo ꝯ
gnoscũt infirmitatẽ ꝑscindũt membrũ
in quo est infirmitas. nõ enĩ curari pñt
sine inscissura. Alia accidit ei infirmitas
que dicit dolor ꝛ ponderositas capitis et
ex ipso moritur maxima ps porcoꝝ. Alia
infirmitas est flux' ventris et hec vix ha
bet remediũ qñ interficit in tribus die/
bus. Et qñ porci sunt grossi tũc iuuat eos
comedere mora. et iuuat eos balneũ qñ
aqua eius fuerit multũ calida et minuũ
tur vene sub lingua eius. Jtem cibus di
uersus impinguat porcos et quidam ci/
bi inflant. ꝛ quidam generant carnem. ꝛ
quidam pinguedinem. Et tam porci q̃
porce delectant comedere glandes. quia
eoꝝ tempant carnes. tamen si porce co/
mederint multũ de eis abortiẽt sic oues
Multa alia refert de eis Arest. quere de
apro ꝛ infra de sue.

Capitu. LXXXVI

De pediculo

P Ediculus cutis est vermis a pedi
bus sic vocatus. vt di. Jsi. li. xij.

Plus enim pedum motu q̄ȝ morsu ledit
cutem. Ex humidis et corruptis vapori
bus intercutaneis p poros resudantibus
generatur. vt di. Constan. in viat. Sepe
inquit pediculi ⁊ lendes nascuntur in ca
pite vel in cute ex purgationibus quas
natura eijciens facit cōsumere inter cu/
tem et carnem. sup quem locum dicit ex
positor. Quidaȝ pediculi ex humore san
guineo generantur et sunt rubei ⁊ grossi. q̄ /
dam ex flewmatico ⁊ molles sunt et albi
quidam ex colerico et sunt citrini longi
veloces ⁊ acuti. quidam ex melancolico.
⁊ sunt illi cinerei coloris. i. subnigri ⁊ ma
cilenti et motus tardi. Ubi autem est ni
mia pediculoꝝ multitudo in corpe mīrū
plectorico et corrupto signū solet eē cor
ruptionis generalis. vt morphee siue le
pre vt dicit idem. Cōtra pediculoꝝ autē
molestiam valet capitis frequens ablu
tio. pectinatio. ⁊ medicinalis mundifica
tio. Nam vt dicit Constan. Argentū vi
uum cū cinere salicis eos necat. et preci
pue si ex calido humore generantur. Ideȝ
facit litargicū. i. plumbū vstum cū oleo ⁊
aceto. Si x̄o generantur ex humore frigi
do valet staphisagria auripigmentū cū
oleo ⁊ aceto. similiter aqua marina ⁊ sal/
uiatica cum aceto. Scdm autem diffe/
rentes naturas aīalium sunt in eis diffe
rentie pediculoꝝ. vtȝ in porco. cuius pedi
culus dicitur vsia sic dictus qꝛ vrit. nā vbi
mordet adeo locus ardet vt ibi vesice fi/
ant. vt di. idem Isi. li. xij. Quilibet aūt
pediculus tanto acrius mordet et ledit
q̄ᵗo plus macrescit.

Capit. LXXXVII

De pulice

p Ulex vermis est modicus mole/
stus hominibus maxime ⁊ infestus.
a puluere dictus eo q̄ a puluere
potissime nutriatur vt di. Isi. li. xij. Est aūt
vermiculus mire leuitatis. non cursu: sȝ
veloci saltu pericula effugiens et euadens.
Tempe frigido pigrescit vel deficit esti
uo tempe insolescit. Quāuis aūt non
sit de animantibus que pcedunt p māi/
festam sexus cōmixtiōeȝ. multiplicat ta
men suam speciem p ouatiōem. qꝛ oua q̄
dam in se gignit ex quoꝝ emissione vni/
cus pulex multos pducit. vnde pulex al
bus quidem nascitur sed quasi subito in
nigredinem cōmutatur. Sanguineȝ ap/
petit et carnem cui insidet terebrat et p/
fodit. liquidiorem parteȝ intercutanei
humoris sugit et in parte corpis cui insi
det sugendo sanguinem rubicundum ve
stigium derelinquit. dormire volentes a/
cri morsu impetit. nec etiam regibꝰ si eo/
rum carnes patulas pulex tetigerit quin
eos molestet parcere consueuit. Eis siq̄
dem absinthium est venenum. similiter ⁊
folia persicoꝝ vt dicit Constan. Coloqui/
tida valet contra pulices si trita ⁊ mixta
fuerit cum aqua p loca vbi abundāt pu
lices aspergatur. similiter folia absinthij
qꝛ vt dicitur eoꝝ odore et sapore moriū/
tur. Propter saltus velocitatem defaci
li non capiuntur. In calore cōtra tempꝰ
pluuiosum acrius mordet pulex.

Capit. LXXXIII

De rinoceronte

r Inoceron grece latine cornu in
nare interpretatur. Idem est mo/
noceron. i. vnicornus bestie seuis
sima appellata eo q̄ vnum cornu in me/
dia fronte habeat quattuor pedum. ita a
cutum et validum vt quicquid impetie/
rit aut ventilet aut pforet. vt dicit Isi.
li. xij. Nam cum elephante sepe certamē
habet vulneratum in ventre prosternit.
Tante autem est fortitudinis vt nulla
venantium virtute capiatur. sed sic asse
runt qui de naturis rerum scripserunt. vir
go puella pponitur que venienti sinuȝ a/
perit in quo ille omni ferocitate deposita
caput ponit sicq̄ soporatus velut inermis
capitur ⁊ interimitur iaculis venatoris
Huc usq̄ Isido. li. xij. Greg. super Iob
addit in moralibus ad iam dicta. Rino
ceron inquit fera est nature omnino ido/
mite. et si quomodo capta fuerit teneri
nullatenus posse impatiens. quia vt di/
citur ilico moritur. De rinoceronte dicit
Plinius li. viij. cap. xxi. Rinoceros i na/
re habens cornu. i. in media fronte supra
nares. hostis est elephantis vnū suū cor/
nu limat ad saxa et acuit et sic se ppara/

pugne. et in dimicatione aliuum impe/rit elephantis quam scit ptem corporis esse molliorem. Longitudo par: inest ei vt equo. sed crura multum breuiora. Color eius buxeus, et sicut innuit idem li. viij. ca. xxij. huius fere multe sunt spes. scz rinoceron monoceron egloceron. Est autem monoceron vt dicit idem fera asperrima similis equo in corpe et ceruo in capite. pedibus elephanti. cauda apro. Mugitum emittit grauem. vnumqz cornu magnum emittens in media fronte habet duorum cubitorum. Hanc feram viuaz negant capi. Egloceron species dicitur esse vnicornis. et dicit latine capricornus ab egla qd est capra et ceros qd est cornu animal est pusillu simile hedo acerrimum nimis. in media fronte vnu geres cornu. Item dicit Pli. ibidem qp in india sunt vnicornes boues habentes candidas maculas et solidas vngulas sicut equi. Sunt et asini quidem indici vnicornes vt dicit Aresto. Auicen. et Pli. qui si dicti sunt. eo qp vnum in fronte habent cornu inter aures. Residuu aut corporis ipor simile est corpori onagror silnestrium asinor. Sed talis monoceros est minoris audacie et feritatis qz sint alij vnicornes. Et dicitur monoceros a monos qd est vnum et ceros qd est cornu quasi in capite gestans cornu vnum. Et declinatur hic rinoceron tis. ti. rc. similiter declinatur monoceron tis. ti. inuenitur autem rinoceros et monoceros tunc dicitur rinocerotis in genitiuo. et sic de alijs.

Capitu LXXXIX

De rana

Rana a garrulitate vocis sic e vocata eo qp strepunt et sonos vocis importunis clamoribus reddunt in palustribus vbi generant vt di. Isi. li. xij. ca. iij. de piscibus. Ex ranis autem quedam sunt aquatice. quedam palustres. quedam rubete. de quibus supra dictum est in littera. B. de bufone alie calamite que sic sunt vocate quonia inter arundines habitant et frutices. vnde et in calamis coucrsantur. et sunt valde parue et virides et mute sine voce. Alie sunt agredule rane puule in sicco vel in aruis morantes. vnde sic sunt nucupate. Est autem quedam species rane que missa in os canis facit eum obmutescere. sed hoc multi negant. vt di. Isi. li. xij. Arest. autem dicit de rana lib. iiij. qp habet linguam ppriam que anterius lingue sue applicatur ori suo et quasi ligatur sicut extremitas lingue piscis. licz posterius et interius ad linguam cannam habet absolutam. et pter hoc habet rana ligua ppriam et est coax: no facit hoc nisi in aqua tantum. Et pprie mascul9 tpe coitus clamat feminaz. qz quodlibet animal habens vocem vociferat tempe coitus. Rana autem multiplicat vocem qn ponit mandibulam inferiorez equaliter in aqua et extendendit supiorem et p extensionis conatum duar mandibular. Lucet eor oculi sicut candele et hocte nocte maxime sed coeunt de nocte plus qz de die. Et omnes pisces nutriut pullos suos pter ranaz vt dicit idem libro. vij. Qn autem primo in aqua formant rane videntur totaliter esse caput cu quidam extremitate dependente ad modum caude. deinde dilatatur totaliter in ventrem sublata cauda crescunt ei pedes et in animal quadrupes transformat. mouetur omnes rane preter bufonem vel rubetam potius saltendo qz gradiendo. nisi vetus rubeta raro salit. Rana igit aquosa est seu paludosa clamosa limosa vetrosa tumorosa sub ventre maculosa venenosa. et ideo abominabilis hoibus et maxime odiosa in terra viuit piter et i aqua.

Capitulum XC

De salamandra

Salamandra vt dicit Pli. li. x. c. xlviij. est similis lacerte in figura nunqz apparet nisi in magnis ymbribus. deficit autem in sereno et tantus est ei rigor vt ignem tactu extinguat sicut glacies. Saniem lacteam ore euomit que si hominis tetigerit corpus toti defluunt pili. et qd tactu est corrupit et in colorem turpem comutatur. Salamadra itaqz genus est lacertuli siue stel

...rangiferus est fera equi forma vero equi cerui habes in capite tria cornua duo in lateribus et ...c. habet multos ramos similes cerno et cuspides, cornu vetus duorum est minimum plurimis ... vngues habet rotundas [illegible] bipartitus dorsum quasi profundum tali modo ... itineratur sicut in equo. magna rangiferorum est copia ... vtitur tagz equis ... teste alberto crantzio ... de flores ... fol. ... habundant. rangiferorum domesticorum ... contra ... nullibi viuunt preter vbi nascuntur.

Lonis animal pestiferum et summe ve/ nenosum. Nam vt dicit Pli. li. xxix. cap. iiij. fructus arborum inficit. aquas inficit. ex quibus siquis comederit vel biberit moritur necatur sed si saliua eius pedem tetigerit totum hominem inficit et corrumpit. Et quamuis tanta sit in salamandra vis veneni. a qui busdam tamen aialibus manducatur loco cibi. Inter medios ignes viuit sola aia / lium vt dicit idem. Imo incendium ignem extinguit. Est et genus salamandre cu / ius pellis est villosa et pilosa sicut pellis vi tuli marini. ex qua fiunt aliquando cin guli ad vsus regum que post longam ve / tustatem in ignem piecti non exuruntur sed post diuturnam inflamationem illesi et purgati quasi renouati ab ignibus extra huntur et ab illa pelle fiunt licinia in lampadibus et lucernis que nullo incendio cor / rumpuntur. quere supra in littera A. de an guium diuersitate et inuenies ibi de hoc verme.

Capitulum CXI

De sanguisuga

Sanguisuga est vermis aquatilis sic dicta eo quod sanguinem diligit atque sugit. potantibus insidiatur cum illabitur faucibus vel vbi vspiam adheserit. sanguinem haurit. et cum nimio cruore maduerit euomit quod hausit vt de nouo recentiorem sugat vt dicit Isi. li. xij. Vermis est coloris subnigri. quibusdam virgulis rubeis distinctus corpe mollis. oblongus et flexuosus os habet triangulum et in ore fistulam cum qua sanguinem sugit venenosis insidet. et ideo quando debet apponi membro causa medicine primo debet inuolui in vrticis et in sale vt sic compellatur euomere si quid forsan hauserit venenosum. in aqua te / pida. in tempe calido citius membro se applicat ad sugendum.

Capitulum XCII

De stellione.

Stellio nomen sumpsit a colore Est enim bestiola tergo depicta lu centibus guttis in modum stellarum. de quo di. Ouidius. aptumque colori. Nomen habet varijs stellatis corpore guttis. vt dicit Isi. li. xij. vbi subiungit Stella autem adeo scorpionibus est con trarius vt viso eo pauorem his inferat et torporem. Pli. li. viij. di. quod stellio maxi me de rore viuit. Et quamuis sit aial pulcrum et depictum. multum tamen est venenosum. quia vt dicit Pli. li. xxix. ca. ij. ex stellione pessimum fit medicamentum. nam cum fue / rit mortuus in vino faciem eorum qui bibunt lentigine obducit. ob hoc enim vnguentum necant stellionem qui forme inuident me retricum. cuius remedium est oui vitellum mel et vitrum. Et fel stellionis in aqua tritum mustelas dicitur congregare. et est stel lio genus lacerte reptile et quadrupes. habens pedes latos et digitos scissos ad modum manus quibus repit ad domorum et muro rum rimas in quibus facit cauernas su as et mutat spolium suum in senectute sicut serpens vt dicit idem. et latitat in hyeme in cauernis et debilitatur visus eius. In ve re autem exiens de cauerna sentiens de / fectum visus mutat locum et querit sibi lo cum et cauernam ad orientem et continue aperit oculos contra solis ortum donec in oculo desiccetur humor et consumatur nebu / la que oculis caliginem inducebat. Super Puer. asit ca. xx. innuit glo. quod stellio est aial velocissimum et tamen non pennatum. sed tamen velocitate pedum repit et scandit ad sublimitatem domorum ac murorum.

Capitulum XCIII

De serpente

Serpens est dictus eo quod occultis serpit accessibus. non graditur publice et apte sed squamatum nisibus repit occulte vt dicit Isi. li. xij. De cuius natura hic non prosequor quia su pra in littera A. vbi agitur de angue om nia sunt plenius explanata. tamen quasdam notas proprietates et vulgatas hic bre / uiter inserere non pigebit Dicebat Io han. de sancto Egidio de serpente sic. for midat nudum. dicit enim quod insilit in ve stitum. Sputum fit sibi venenosum quia sa / liua ieiuni hominis venenum est serpen / ti. pugnat pro capite in quo dicitur esse se / des cordis. Caro frigida. hoc dicitur quia frigide est nature. Pectore et ventre in /

cedit. hoc dicitur qꝛ rectis non graditur
vestigijs sed magis serpit annis singulis
se renouat. loca m uscida lingit. scꝫ loca
puttrida subintrat. i. loca vmbrosa amat
Respicit oblique qꝛ lateraliter non di/
recte transfigit aculeo. et dente flecrit in
se. qꝛ tortuosus est ꝛ nõ rectus. Abscon/
dit lepram qꝛ comeditur ne talis ĩfirmi
tas reueletur nõ cessat vertere linguam.
qꝛ serpens sꝑ mouet linguã ex vi veneni
Esurit ꝛ patitur. diu enĩ sustinet famem
claudit aurem suam ne audiat incantã
tes vinocꝫ venatur. Sibilat anteqꝫ mor
deat. interimit omne qđ mordet auis ho
stis qꝛ flatu interimit eas iacta resumit
qꝛ venenum qđ eijcit reiterato resumit.

Capitulũ. XCIIII

De simea

Jmea grece a suppressis narib⁹ ẽ
ſ vocata. vñ simias vocatas di. isi.
eo ꝙ narib⁹ suppꝰssis sint ꝛ facie
feda rugis fꝛib⁹ follicãtib⁹. alij dicũt sime
as a silitudine hõis nosatas. qꝛ in multis
actus hõis imitant sed hoc est falsum. vt
dicit Isi. li. xij. Et subdit. Simee sunt e
lementoꝝ sagaces. noua luna exultant.
media ꝛ caua tristant. qñ duos habet fe
tus fetũ quem plus amat ĩ brachio suo
portat. quem vero minus diligit hume/
ris gestat qñ sibi instat necessitas fugiẽ
di. cũ vo artatur ab insequente fetũ bra
chijs portatũ pꝛijcere compellitur ꝛ alio
qui humeris insidet pressa tardior ad fu
gam redditur. et iõ a venatore facilius ꝛ
citius ꝑuenitur. Simearũ aũt quinqꝫ
sunt genera vt dicit idem. ex quibus cer
copitici caudas habent. simea enĩ est cũ
cauda quam quidam clunã vocant. sũt
et alie que cenophale sunt dicte quia fa
cie canis sunt similes sed corpus habẽt
simeaꝝ. sunt etiam spinge villose comis
et mãmis ꝓminentibus faciles ad feri
tatis obliuionẽ. sunt ꝛ satiri facie ad mo
dum grata ꝛ gesticulantibus motib⁹ in
quieta. sunt ꝛ callatrices que toto pene a
spectu a ceteris distant. nam in facie sũt
ꝓducte barba ꝛ lata cauda vt di. Isi. Id
dicit Pli. li. viij. ca. liiij. vbi dicit simeaꝝ
genera figure hominis sunt prima cau/
dis inter se distinguũtur. mira solertia
visa singula facere nituntur. vñ calceare
se solent calceis a venatoribus ex indu/
stria derelictis et sic facile capiũtur. naꝫ
dum se volunt calceoꝝ ligamentis con/
stringere ꝛ calciamenta ꝓut viderãt a ve
natoribus facere suis pedibus coaptare
anteqꝫ se possint a calceoꝝ vinculis expe
dire a venatoribus sepissime rapiuntur.
Item Pli. ibidem. Simeaꝝ erga fetum
maxima est affectio. nam mansuefacte
mira domos catulos quos pariunt om/
nibus demonstrant tractantqꝫ gaudent ꝛ
gratulantes et sibi applaudentes ꝯgno/
scunt. Hucusqꝫ Pli. Dicit autem idem
li. eo. ca. xxj. Sunt in india simee toto
corpe candentes quas indi ꝑsꝰci capiũt
et venantur. De simia aũt dicit Auicen
na li. ij. Cõmunicat simia in forma cum
homine. et in pilositate cuꝫ lupo. Et sunt
alique simee prauoꝝ motuũ atqꝫ moꝝũ
et earum dentes quasi canum et morsus
maliciosus et maxime illarũ que habent
caudas. Alie autem sunt villose anteri⁹
preter faciem. et talium dentes sunt si/
cut dentes hominis et alia habent sicut
homo. et oculos subrufos et asperos ꝛ a
cutos et mammas in pectore ꝛ manus et
pedes et digitos sicut homo. et põt am/
bulare sup duos pedes. quia habet calca
neum et ei inuitur sicut homo et hec ha/
bent pauca animalia preter hominem ꝛ
maxime quadrupedia. vt dicit Arestote
les. It vulua autem assimilatur mulieri
et virga masculoꝝ est sicut canis et inte
riora eius sunt sicut hominis. Hucusqꝫ
Auicen. hec eadem di. Aresto. lib. ij. vbi
dicit. Sunt animalia cõmucantia ĩ na/
tura hominis quadrupedia vt simia ꝛc.
vnde recitat omnia supra dicta. Est ita
qꝫ simia bestia monstruosa. hominis ta/
men nature repñsentatiua. discipline su
sceptiua. vnde ad saltandũ et varijs mo
dis ludendum informatur. Bestia siqui
dem est indomita et maliciosa ex natu/
ra et verberibus et catenis ꝑ violentiaꝫ
domatur. trunco oppꝛimitur sub blocco ꝛ
nec libere discurrere ꝑmittit vt eius in
solentia repꝛimatur. Cibis omnibus ve
scitur. et immũdicis delectatur ꝓpter qđ

... capitibus vermes q̄rit quos ... in os piscere non dedignat. si ... carnes desiderat leo quando in ... qz eius esu dicitur cōualesce/ re q̄si grauiter infirmatur. vt dicit Isi. et Pli. q̄re supra de leone.

Capitulum XCV

De sirena

Sirena .ne. vel siren eius. demonstrum q̄d dulcedine sui cantus trahit nautas ad piculum. Unde dicitur a siren q̄d est tractus vt dicit Hug. Gl. aūt sup Isa. xiij. dicit Sirene sunt serpentes cristati ⁊ alati. Alij autez dicunt q̄ sunt pisces marini in specie muliebri. Papias autem dicit. Sirene sūt dracones magni volantes ⁊ cristati vt q̄dam putant. Isi. autem li. xx. vbi agit de portentis dicit. Sirene tres finguntur fuisse ex parte virgines ⁊ ex parte volucres vngulas et alas habentes. quar vna voce. altera tybia. tertia lyra canebat q̄ illectos nauigantes sub specie cantus ad naufragium ptrahunt. Scd̄m veritatez autem meretrices fuerunt que transeuntes ad egestatem ducebant. ficti sunt p ducere ad naufragium nauigantes. Dicit autem Isi. li. xij. in arabia sunt serpētes cum alis que sirene vocant̄ q̄ plus currūt q̄z equi ⁊ volare dicunt̄ quor virus tantum est vt ante mors q̄z dolor sentiat̄. De sirena aūt di. phisiologus. Sirena ē monstrum marinū ab vmbilico ⁊ sursuz habens formam virginis. inferius figuram piscis. hec le lua in tempestate gaudet. in sereno autem dolet. hec dulcedine cātus facit dormire nauigātes. quos cū viderit cōsopitos ad nauē accedit ⁊ quē poterit rapere secum ducit et pferēs ipz ad locum siccum primo ipm secum coire cogit. q̄ si coire noluerit vel non potest illum pimit et ei⁹ carnes deuorat ⁊ trās-glutit. De talibus monstris legit̄ in hystoria alexandri magni.

Capitulū XCVI

De scorpione

Scorpio vt dicit Isi. li. xij. ē vermis terrenus habens in cauda aculeum arcuatum. sic grece dictus eo q̄ cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat. Cuius pprium est vt palmam manus non feriat neq̄z ledat vt di. idez. Et dicit̄ scorpio a scorte q̄d est dulce et pio is. i. fingere qz in anteriori pte blādicias fingit. in posteriori pungit. a scorpione autem verme p similitudinem dicitur tribus aculeatus vel flagellum virge nodose. Item scorpio dicit̄ signum i celo qz sole exn̄te in illo signo primos frigoris aculeos tunc sentimus. Unū Oratius. Matutina parū tūc cautos frigora ledūt. Item scorpio est sagitta venēata arcu vel tormentis excussa. que duz ad hominem venerit dum infigitur vir⁹ diffundit. vnde et nomen accepit. De omnibus his dicit versificator. Scorpius est signum vermisq̄z sagitta flagellum. De scorpionibꝰ aūt di. pli. li. xi. c. xxvi. Scorpiones pariunt vermiculos ouorū specie. ⁊ pimūt importuna peste. venenosi sicut serpentes p triduū valde ledit scorpionis venenū et post lenta morte pimit nisi citius sibi occurratur. letali ictu percutiūt virgines quando eas feriunt. similiter et feminas sed non tam cito. viros autem maxime ledūt. matutino tēpore quando exeunt de cauernis suis priusq̄z fortuito aliquo ictu ieiunum infundunt venenum semper cauda parata est percutere nulloq̄z momento cessat a lesione. si eis datur occasio ledendi et obliquo ictu ⁊ inflexo feriunt. venenū candidū eos infundere appellodorus auctor est qui. ix. descripsit scorpionum nociuorum genera per colores. Geminos hn̄t quidam aculeos. et inter hos sunt mares seuiores et maxime tempore coitus. et hi sunt ceteris graciliores et longiores. Omnium autem venenum in meridie magis est nociuum quando solis ardoribus canduerit. similiter quando sitiūt. et habent quedam internodia in cauda q̄ quanto plura tanto peiora eor sunt venena. et aliquando sunt illa internodia sena aliquando septena. Tradit autem appollodorus quosdam in affrica habere pennas et illi sunt valde nociui et hos quidam venefici qui questus gratia colli

gunt diuersarum terrarum venena illos allatos scorpiones referre in ytaliam sunt conati. sed infra regionem celi ytalici nullatenus viuere poterunt. Uidetur tamen aliquando in italia. sed sunt inocui. In scithia percutiunt porcos nigros qui citius moriuntur. si i aqua post ictu se immerserint. hominis scorpionibus percusso cinis eorum potatus in vino est remedium. submersi etiam in oleo succurrunt periculo quod pungendo animalia induxerunt. Nullum animal ledit scorpio carens sanguine. Et sunt quidaz scorpiones qui pariunt vndenos fetus quos mater quandoqz deuorare dicitur. sed vnus qui magis est solers scandit super clunes matris vbi tutus residz a cauda et a morsu. hic genitorem interficit et fraterne cedis vltor existit. et hoc puide fecit natura. ne pestifera progenies nimium propagetur. Hucusqz Plini. libro. xi. dicit autem Arestot. libro. vij. q scorpiones qui comedunt venenosa sunt peioris veneni. et dracones quidam comedunt scorpiones. et illi sunt pessimi. contra puncturam autem scorpionum multa sunt remedia. vt patz supra libro. v. de morbis et venenis.

Capitu. XCVII
De sue

Sus vt dicit Isido. a subigendo est dicta eo q terram rostro subigit propter cibum. terram eniz sulcat et subuertit vt dentibus pueniat ad radices. Plinius autem libro. viij. c. li. dicit. sullum pecus circa vernum equinoctium concipit bis in anno parit. iiij. mensibus in vtero trahit. xx. filios quandoqz pducit. sed educare nequit. et aliquando omnes deuorat preter primum illum magis diligit qui primo de vtero exit. quia ei magis est naturalis et ei primo primam mammillam porrigit. vt dicit Plini. Soli. et Aresto. lib. vi. Est autem animal immundum et gulosum auide deuorans quodlibet fetidum et immundum. balneu putat lutum et reuoluendo se in luto et quiescendo impinguatur. vt dicit Aresto. libro. vij. et impinguatur pcipue in quiete et septima pars sui cibi transit in pilos et in sanguinem et in consimilia et cum parit decrescit et macrescit. quia nutrimentum transit in lac. vnde eius filij nutriuntur. et quando habet iuuenes magne est ferocitatis et pugnat pro eis contra lupum. Alias eius pprietates. quere supra in littera p de porco et in littera a. de apro.

Capit. XCVIII
De thauro

Thaurus est bos masculus non castratus. vt dicit Isido. et est grecum nomen sicut bos. Indicus autem thaurus. vt dicit idem libro. xij. est color fuluus et velox pnicitas pilis in contrarium versis. caput circumflectit flexibilitate qua vult. Tergi duricia omne telum respuunt immiti feritate. qui ab arbore ficus alligati omnem amittunt feritatem et subito mansuescunt vt dicit Isidorus libro. xvij. quere supra de ficu in littera f. Est animal supbum et ceruicosum. cuius maxima fortitudo est in collo et in cornib9 ac ceruice. vnde Pli. libro. viij. capit. xlv. Generositas thauri patet in aspectu et in cornuta fronte et in auribus setosis ac in cornibus in procinctu dimicationem pofferentibus cuius tota comminatio in prioribus pedibus stat. quibus in altum spargit arenam et ex tali sparsione singulariter inter animalia in ardescit. vt dicit idez Arest. libro secudo. Thaurus habet epar rotundum simile epati hominis. et pascitur solus ante tempus coitus et amoris et tunc vaccis se associat. vt dicit idem libro. vij et tunc contra alios fortissime pugnat. Item in eodem. Thauri impinguantur ab herbis et granis ventositatem generantibus ab extremitatibus pisarum et fabarum et huiusmodi. Et si quis inciderit parum corium et cum fistula sufflando parum cutem a carne eleuauerit et post ei dederit ad manducandum impinguabit et impinguatur cu dulcib9 cibis sicut cum ficubus et vuis passis. Ibi li. septimo. Thauri faciunt contrarium equis quia nisi aqua fuerit frigida et pura non

dicatur potare eam. Item idem lib. xij. Propter vxores pugnant thauri. et qui vincit salit sup feminam. et cum debilitatur p multitudinem coitus venit victus cõtra eumq3 pugnat. et qui vincit salit sup feminam quasi gaudens de triumpho et thauri vtunf coitu post annũ. et forte post octo menses sicut et vacca. q re infra de vacca. Thauri autem q̃diu non sunt castrati feroces sunt et superbi sed ablat testiculis effeminati reddimtur et pigri. imbelles penitus et mansueti. crescunt tamen corpe z impinguescũt et aratro z iugo mansuescunt. quere infra de vitulo castrato. Item in li. xix. l fi. dicitur q tauri habent fortiores neruos et ligamenta. i. lacertos q̃3 boues. quia l castratis omnia corporis membra emollescunt. et in corde thauri inuenitur se/ pe os sicut in corde cerui. Sunt autem quidam thauri agrestes. vt dicit Plini. li. viij. ca. xxij. Sunt inquit thauri atrocissimi siluestres ceteris maiores et velociores colore fului z oculis ceruleis pilo in contrarium verso. rictum ad aures extendentes. cornua mobilia habent q alternatim in pugna mouent. tergũ habent durum ad modũ silicis. ita q vulnerari non potest. hanc feram omnes venãtur. nec aliter potest capi q̃3 in foueis. capti p feritatem intereunt et p indignatione moriuntur.

Capitulũ XCIX

De tragelapho

Tragelaphus est dictus hircoceruus. a tragus qđ est hircus. z elephos qđ est ceruus. Et dicit Isidorus libro. xij. tragelaphi a grecis sunt nominati qui dum sunt eadem specie. vt cerui villosus habent armos vt hirci et mentum demissis hirsutum barbis. De his autem dicit Auicen. li. ij. q̃dam agrestia animalia habent cornua tortuosa. vt hircoceruus qui tragelaphus dicitur et pedes eius habent sole. is. et corp' eius crescit ad q̃titatẽ cerui et sunt fortes valde et facies eius declinant. z cornua eoz sunt sicut hinnuli.

Capitulum C

De talpa

Talpa est quedam bestiola ad similitudinem muris. de qua di. Isi. li. xij. q sit damnata cecitate perpetua in tenebris. est enim absq3 oculis rostrum habet ad modum porci cum quo terra fodit et humum egerit. et radices sub terra comedit z corrodit. solem odit et fugit nec diu potest viuere sup terraz nigram habet pellem villosam et molle; cruta breuissima et pedes latos z p digitos distinctos ad modum manus. Are. autem de talpa dicit sic. Omne animal generans animal sibi simile habet oclos preter talpam que non habet oculos apparentes. sed siquis inciderit coriũ subtiliter inueniet interius vestigia latentium oculoz. Et putauerunt aliqui q illud corium rumpitur p angustia quado incipit mori. et tũc incipit apire oculos in moriendo quos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc Pli. li. x. ca. xlix. Liquidius audiunt talpe obrute terra densa atq3 surdo nature elemento. et si hominem audierit loquentem fugit a remotis.

Capitulum CI

De taxo

Taxus est melus animal sez ad q̃titatem vulpis. cuius pellis valde est hispida z villosa z dicitur melota vt dicit gl. sup illud vbum. Circumierunt in melotis zc. Hebreo. xj. de hac bestia. s. de taxo siue de melo di. Pli. li. viij. ca. xxxix. Est et melis quedã solertia. quando eni3 eos canes insequuntur anhelitu3 et flatum retinent. retinendo cutem extendũt. et sic morsus canũ et ictus hominũ arcent. futuram puidẽt tempestatem. et iõsibi faciũt cauernas subterraneas diuersas exitus cõtinẽtes vñ q̃n flat ventus aquilonaris obturãt cau darũ villositate introitũ aquilonarem. z aptum dimittũt tunc australem. z econuerso. In eisdem aũt latibulis sibi prouident in pastu cõtra hyemem. et si q̃nq3 eis defecerit cibus eis p cibarijs erit

somnunus, vt dicit idem. Sunt enim de generibus alalium que in hyeme se ab/scondũt. et p magna pte de somno viuũt vt supra de mure. Est quedam spẽs taxi vt dicit phisiologus. que absolute cibos cõtra hyemem vna cum femina colligit et reponit et veniente algore hyemis ti/mens masculus ne cibi collecti nimis cito deficiant. feminam ab esu reprimit ⁊ ipaʒ ad saturitatem comedere nõ pmittit que pacem simulans. et q̃si taxo masculo cedens cauernam latenter exit ⁊ ppter oppositam latibulum intrãs ignorante masculo fauces aperit diu aggre/gatos cibos deuorat et consumit. Hec bestia vt dicit idem. vulpem odit et cũ ea/dem dimicare consueuit. sed vidẽs vul/pes q̃ppter duriciam et villosam eius pellem eum ledere non poterit se victam simulans fugam petit. et dum taxus predam querit vulpes eius latibulũ subin/trans. vrina ⁊ alijs immũdicijs taxi cubiculum inficere cõsueuit. cuius fetorem abhorrens melus defedatũ domiciliũ derelinquit et aliam mansiũculam neces/sariam sibi querit.

Capitulũ. CII

De tigride

Tigris est bestia ad fugam velocissima ad modum sagitte. sic enim p se sagittas vocant. vt di. Isi. li. xij. Est enim bestia varijs maculis distincta. virtute, ⁊ velocitate mirabilis. ex cuius noĩe fluuius tigris appellat̃ eo q̃ rapidissimus sit oĩm fluuioꝝ. Tigrides enim magis hircania gignit. Huc usq̃ Isi. Dicit aũt hic tigris huius tigridis p bestia. sʒ p fluuio hic tigris hꝰ tigrĩ. q̃re. s. ꝺ fluminibꝰ. De tigride aũt di. Pli. Tigrides autem hircani vndiq̃ ferunt que sunt animalia tremende velocitatis et maxie noscitur cum capitur. eius enim fetus q̃ semp numerosus est ab insidiante vena/tore rapitur. et in equo velocissimo subito deducitur. at vbi fera spoliatis catu/lis vacuum cubile repperit fertur p̃ceps odore ferentis catulos inuestigans. venator aũt audiens fremitũ insequẽtis ab/ijcit vnum catulum quem illa tollit ⁊ ad suum latibulum morsu ducit. quo reposito in cubili cõcito cursu iteꝝ redit. interi raptor cum residuis nauem scandit. et illa irritata ⁊ frustrata feritate p nullo vltra seuit. vt dicit Pli. li. viij. ca. xix. Masculus autem de fetu penitus non curat. vt dicit idem. Qui aũt omnes catulos deferre cupit. specula magna in itinere ꝺ relinquit. que mater insequens in via inuenit et in eis se intuens de sua imagie filios esse credit. circa autem suam vmbram illic detenta. ⁊ circa filioꝝ extractionem de vitro occupata dat raptori spacium fugiendi. et sic p vmbraʒ decipitur ne raptorem p catuloꝝ liberatione vlte/rius psequatur.

Capitulũ CIII

De tinea

Tinea vt di. Isi. est vestimentoꝝ vermis dicta eo q̃ teneat ⁊ eo vsq̃ vestibus insidiat quas corro/dit. ⁊ ex vestiũ corruptiõe gignit̃ q̃n. s. vestis aliquãdiu l aere grosso cõprimit̃ nec vento pfundit̃ et in puro aere libere nullatenus explicatur. Insensibiliter aũt panni supficiem cõsumit. et cum sit sensibile aĩal infra panni substantiam se occultat q̃ vix vnq̃ videri oculis se pmit/tit. amara et odorifera tinee fugiũt. ad vestes respersas talibus de facili non ac/cedunt. et ideo folia lauri cedri et cypressi et huiusmodi posita in cistulis vestes ibi repositas et libros corrumpi a tineis non pmittunt vt dicit Constan. Est etiam quedaʒ scabies capitis que ppter suam tenacitatem et adherentiaʒ tinea est dicta De qua quere libro. v. vbi agit̃ de capitis infirmitate.

Capitulum CIIII

De teredine

Teredines vocant greci lignoꝛuʒ vermes eo q̃ teredo edant. vt dicit Isido. li. xij. Ex humore autẽ corrupto in arboribus derelicto sub cor/ticibus arboꝝ et in medullis generãtur maxime autem in arboribus generãtur quando in importuno tempore arbores

reseccantur vel plantantur. vt dicit idem et hoc est in plenilunio potissime quando humiditas que lunari virtute cum cor/poribus tunc abundat non digeritur et propter eius superfluitatem non regitur a natura. et ideo necesse est vt talis super fluitas corrumpatur ac in vermes et in putredinem conuertatur. quere supra de effectu lune libro. vi. Teredo itaque ligni vermiculus in substantia est mollissimus. et tamen corrodit et comminuit durissima ligna et subtiliorem puluerem facit quam possit lima facere. quere infra de vermi/culo.

Capitulum CV

De testudine

Testudo est animal sic dictum eo quod tegmine teste sit opertum in camere modum. vt dicit Isido. libro xij. Et sunt quattuor genera scilicet terrestres. maritime. lutarie. scilicet in paludibus viuentes et fluuiales. Et tradunt aliqui quod tamen incredibile est tardius ire nauigium testudinis pedem dextrum deferens. vt dicit Isido. li. xij. De testudine autem quere supra in littera L. de limace.

Capitulum CVI

De tortuca

Tortuca inter testudines computatur. eo quod inter testes durissimas clauditur inter quas se recolligit quando ab aliquo molestatur. Est autem eius duplex species scilicet fluuialis et terrestris. Fluuialis autem tortuca mortifera est et venenosa. Terrestris vero que habitat in dumibus vel in siluis munda est et comestibilis. est tamen horribilis in aspectu et deformis. Ponit autem oua vt gallina sed pallidiora et minora. Est autem animal quadrupes habens pedes paruos sicut rana. et caput paruum sicut ser/pens. et testas duras diuersis maculis deformatas. Carnes vero eius que habi/tant in nemoribus sunt medicinales et virtutis resumptiue vnde valent ethicis ptisicis et consumptis. De tortuca autem marina dicit Aresto. libro. viij. Tortu/ca inquit marina comedit omnia et eius orificium est fortius omni ore cuiuslibet animalis. quoniam acceperit lapidem in suo ore eum frangit. et exit ad ripam et pascitur herbis. et cum reuertitur intra aquam ascendit et natat ita quod desiccatur dorsi superficies a sole quoniam illi non leue est quod in aqua profundatur. Item lib. viij. animal habens squamam plumam aut corticem. non habet vesicam propter paucitatem potus. quia superfluitas potus transit in plumas et alia preter tortucam quoniam pulmo tortuce marine est carnosus sanguineus similis pulmoni vac/ce. Et pulmo tortuce siluestris est ma/ior quam debet esse. quoniam corpus eius continetur in testa spissa. et propter hoc non dissoluitur nisi in carne tantum. et pro/pter hoc fuit in tortuca vesica. vt recipe/ret superfluitatem sicut vas sed valde parua est. Vesica enim est in omnibus ani/malibus habentibus pulmonem sangui/neum. et ideo sola tortuca inter anima/lia habentia duros cortices habet vesicam et renes.

Capitulum CVII

De vacca

Vacca thauri est femina. dicta quasi boacca. vt dicit Isido. li. vij. est autem animal lasciuum et luxuri/sum. quia vt dicit Arest. li. vi. Vacce post annum mouentur ad coitum. et forte post octo menses et tempus impregnationis est per nouem menses et fetus erit in decimo Et vacce tempore coitus assimilantur maribus et efficiuntur siluestres. ita quod non possunt eas domare pastores. et desiderium vaccarum manifestatur per tumorem iguinum et suos mugitus continuos. quoniam vacce mugiunt contra coitum et saliunt supra thauros et sequuntur ipsos. et cum eis stant. Item in eodem dicit in fine. Dicunt homines quod tempus impregnationis earum est decem mensium. et si ante hoc tempus pariat. fetus non viuet nec sue vngule complebuntur. et in maiori parte pariet vnum et forte duos. Femine viuunt in maiori parte. xv. annis. et mares similiter. sed quando castrantur efficiuntur fortiores et viuunt. xx. an. et post partum

habet lac bonum. ante autem nihil habz et si habuerit parum aut nihil valet. cũ primo coagulatur lac vacce. efficitur si/cut lapis. hoc autem ei accidit cum mi/sceetur aque. Vacca vni⁹ anni raro se mi/scet thauro nisi post annum. et quãdo vac/ce multotiens impgnantur ⁊ faciũt plu/res filios signum est fm ꝙ putant homi/nes ꝙ in hyeme multe pluuie erunt. In grege viuunt et si a grege recesserint. se/pe pereunt quoniam a bestijs comedun/tur. Item omnium animalium sunt vo/ces fortiores et grossiores i masculis ex/ceptis vaccis que vocalem habent ma/sculis grossiorem. Item vt dicit idẽ. vac/ca cornua habet fortiora et grossiora et magis nodosa ꝙ̃ masculus. nõ tamẽ ita magna. sed si calefiant possunt flecti in omnem partem. et quando infirmãtur in pedibus est eis medicina si inter cor/nua oleo et pice et alijs medicaminibus inungantur. Item dicit idem ꝙ vacce diligunt bibere aquam claram. et turbi/dam vix aut nunꝙ̃ bibunt. et eis accidit podagra et ex hac infirmitate moriũtur. et signum est quando submittũt aures scz et non comedunt. vt dicit idem. Vacca impinguata iugum abijcit. cui consue/ta minus pasta optime est subiecta. in fi/mo ꝓprio iacens impinguescit et quan/to plus a labore ei parcitur tanto torpet amplius et pigrescit. puncta oestro id est musca bouina caudam erigit ⁊ miro mo/do insaniens per campos licentius circu/it et discurrit.

Capitulũ. CVIII

De vacca agresti

Vacca aliquando est agrestis de qua dicit Auicen. ⁊ etiam Are/stote. Est inquit vacca in terra parthorum habens crines in collo sicut equi. et est corpus eius ad quantitatem cerui. vnde a multis equicerui⁹ vocat et talis vacca carens cornubus habitat i montanis. et est siluestris. et habẽt pul/cros oculos et sunt acuti visus. et quan/doqꝫ habent cornua a vacce huiusmoi. sed sunt parua admodũ hinnuli et sunt cur/uata versus tergum sicut cornua capri. ⁊ in corde eius inuenitur os sicut in corde cerui et cameli. et illud os quando inca/lescit sanguis. titillando mouet cordis neruos et substantiam et est causa exci/tans animal ad motum leticie et exulta/tionis. vnde ex tali titillatione q̃si subi/to se erigit caput mouet. salit velocius ⁊ discurrit. Item Aresto. li. viij. di. Ani/malia inquit que non possunt habere iu/uamenta a cornibus habent iuuamenta alia a natura. sicut dedit velocitatem cer/uis et agrestibus vaccis que cornua ha/bent incuruata. et non possunt ꝓpter ma/gnitudinem defendere totum corpus et propter hoc dedit natura agresti vacce a/liud iuuamentum scz eiectionem sterco/ris quo exurit canes qui ex vicino sibi ni/mium appropinquant. alij etiam canes qui stercora talium vaccarum inueniunt circa ipsorum odorem se occupant quo/usqꝫ intelleeo bestie fugiant periculum ⁊ euadunt. De hoc quere supra in littera B. de boue et de bubalo qui est bos agre/stis.

Capitulũ CIX

De vitulo

Vitulus a virore etatis dictus ẽ vt dicit Isido. libro. xij. Nã sta/tim quando nascitur a virtute ꝓpria ad querenda matris vbera erigitur et leuat matris vberib⁹ statĩ reficitur et lactatur materna lingua lingit et ab om/ni immũdicia contracta ex vtero abster/gitur et purgatur. Nascitur ei sicut ⁊ e/quo in fronte postula quedaz nigra quaz magi fore amoris asserunt incentiuum Hanc pustulam mater statim amputat et detrũcat nec eũ admittit ad vbera ni/si ꝑdictũ virus auferat et ꝑscindat. Idẽ di. Arest. De equa ⁊ eius pullo. sili. A/uicen. quere supra in lra E. de equa. Vi/tulus mrem diligit et eius mugitũ seq/tur et cognoscit. Vbera que sugit fronte excutit. ⁊ sic vberiorem lactis effusiõem a matre q̃rit. lacte satiat⁹ salit hilaris et discurrit saliendo. a matris aũt vestigijs nõ discedit. Sic dicit di. Arest. li. viij. ꝙ vi/tuli castrant post vnũ annũ ⁊ si nõ castrẽ/tur illo tempe erũt parui. et est castratõ

vitulorum secundum hunc modum psternunt vitu
li in terra et scinditur corium. et expri/
muntur testiculi et eriguntur eorum radices
ad superius. et eorum nerui ⁊ ligatur scissu/
ra quousq3 exeat sanguis extra. et si ac/
cidit apostema cremabunt testiculum ab
scisum. et ponant cinerem sup apostema
et sic locus sanatur. Est autem in mari
quedam bestia habens similitudinem vi
tuli. propter quod vitulus marinus nuncupa
tur hec parit in terra more pecudum. mo
re canum coit. nunq3 parit plus q3 duos
educat mammis fetum non ante vnde/
cimum diem ducit fetus ad mare. sed de
inceps assuefacit eos ad natandum dif/
ficulter interficiunt nisi capite leso mu/
giunt sicut vituli. propter quod vituli nuncu/
pantur. voce et vultu populum salutant
cum maxima disciplina. Nullum animal
grauiori somno pmitur. pennis quib9 in
mari vtuntur. humi vice pedum serpunt
pelles hirsutas et crinitas habent sic vi/
tuli que detracte sensum equoris retinet
semperq3 maris estu recedente inhorre/
scunt. Dextre eius pennule vim somni/
feram dicunt inesse. somnosq3 prouocat
si supponatur capiti. Hucusq3 Pli. lib. viij
cap. xij.

Capitulum cx

De vrso

Vrsus est vocatus eo q oze suo
formatfetus quasi orsus. vt di.
Isi. li. xij. Nam aiunt eos infor
mes generare partus et carnem quan/
dam nasci quam mater lambendo mem
bra compouit. Unde est illud. Sic format
lingua fetum quem protulit vrsa ⁊c. sed
hoc immaturitas ptus facit. Deniq3 tri
cesimo die generat. vn euenit vt pcipita
ta fecunditas informes pcreet. Ursorum
caput est inualidum vis maxima in bra
chijs et in lumbis. vnde interdum ere/
cti insistunt. vt dicit Isido. li. xij. in cap.
de bestijs. Uel dr vrs9 ab vrgedo qr fortit
vrget ac stringit quem apprehendit. De
vrsis dicit Plinius li. viij. ca. xxxvij. vrso
rum inquit coitus est in initio hyemis.
nec vulgari quadrupedum more coeunt
sed ambobus cubantibus et complexis
recedunt deinde ab inuicem et in trant spe
cus separatim in quib9 pariunt. xxx. die
⁊ non plures q3 quinq3. fiunt fetus can
didi. et informis caro. parum maior q3
sint mures sine oculis et sine pilo. vn/
gue tamen pminent hunc lambendo pau
latim figurant. nec vident homines qc/
q3 rarius q3 vrsos coeuntes vel parietes
ideo mares quadragenis diebus latent
femine quaternis mensibus. latibula
sua edificant cum ramis et frondibus ⁊
sunt penetrabilia ymbribus molliq3 fro
de contecta. primis his diebus bis sep/
tenis tam graui somno opprimuntur vt
nec vulneribus valeant excitari. tuc pin
guescunt miro modo. Et sunt eius adi/
pes apte contra profluuium capillorum.
post hos dies resident ac priorum pedum
succu viuunt. fetus frigentes opprimen/
do ad pectus fouent. et cubant sup eos si
cut volucres. Mirum autem est dictu quod
credit Theophrastus scilicet vrsorum carnes
tunc temporis coctas crescere si seruent
nec inuenitur tuc aliquod cibi in alueo
vestigium nisi modicum de humore. Cir
ca cor autem habet tunc sanguinis par/
uas guttas et nihil omnino in reliquo
corpore inueniri potest. in vere procedut
et tunc masculi sunt pingues. Cuius rei
causa est occulta. precipue cum tuc tem/
poris nec cibo nec somno sunt saginati p
terq3 diebus bis septenis. Exeuntes au
tem specum quandam herbam querunt
quam comedunt vt laxent ventrem quem
habent tuc constrictum. Oculi eorum tunc
sunt hebetati. ⁊ ideo tuc maxime expetut
fauos apum vt os vulneratum punctu
ris apum sanguinando releuet grauedi
nem et dolorem oculorum. Caput habet
debile quod est fortissimum in leone. et
ideo si vrgente vi quandoq3 de rupe se pre/
cipitent. collapsi super arenam defacile
moriuntur. Cerebrum vt dicunt habent
venenosum. et ideo eorum capita qui occidunt
in spectaculis comburunt ne gustantes aliquid
cerebro in vrsinam rabiem conuertantur. pugnant
contra thauros ⁊ auersi rapiunt ore ipsos. pedi
busq3 ambo in cornibus suspensi pondere dei/
ciunt ⁊ sic mordendo eos dilaniant ⁊ occi
dunt. nec alicui animalium inest tanta soler/

tia ad maleficia sicut vrsis. Huc usq; pli nius li. viij. ca. xxxvij. De vrsis aūt dicit Aresto. li. vi. Ursus inquit comedit om nia indifferenter. comedit enī fruct⁹ qñ ascendit arbores ⁊ frangit alueria ⁊ co medit mel. et infestant apes oculos eius et pungunt linguā ⁊ qñq; fugiunt ipm. et comedit cancros ⁊ formicas ꝓpter me dicinam. ⁊ comedit carnes ꝓpter ei⁹ ma gnam fortitudinem. et pugnat cum cer uis ⁊ porcis agrestibus et cū canibus et cum thauris et ꝓsternit eos ⁊ vadit erec ctus contra eos et tenet manib⁹ cornua et sepe vincit eum. Est autem aīal im patiēs ⁊ iracundū volens se vindicare de singulis que tangunt eum. et iō si ali quem percutientem se inuaserit si alius eū tetigerit dimittit primum ⁊ statim inua dit scðm. et si tertius statim eum leserit dimittit primū et scðm ⁊ mox cōtra ter tium insurgit. Et qñ capitur peluis ar dentis aspectu excecatur. catenis colliga tur. ludere compellitur ⁊ p verbera dome sticatur. Aīal etiam est instabile et mul tum inquietum. vnde tota die circuit cir ca stipitem ad quem vinculis alligatur pedes suos sugit ⁊ lambit. ⁊ in eoꝝ succo delectaẗ miro mō scit scandere super arbo res vsq; ad altissimas ipaꝝ arboꝝ sum mitates. Solent aūt mellificare apes i arboribus cōcauis quaꝝ fauos deprehen dens vrsus p odorē ascendit vsq; ad lo cum mellis. et faciens vnguibus in arbo re aperturam extrahit mel et comedit. et cōsuetudine frequēter qñ esurit ad locū redit qđ attendens venator circa arborē pedem sudes ⁊ palos acutissimos vndi q; circūfigit. Ante aperturam vo malleū valde ponderosum cū reste suspendit. ve niens itaq; vrsus esuriens ⁊ mel extra here cupiens p malleū impeditur qđ vi dens q̄si pede malleū a se ꝓijcit sed redi ens malleus ipm ad aures tangit. super quo indignat⁹ fortius a se malleū reijcit qui impetuosius rediens acrius ipm fe rit. et tamdiu cōtra truncū siue malleū sic cōtendit quousq; ex frequēti ictu ca put qđ hʒ debile deficit. ⁊ cadēs inferius sup palos ꝓpria stulticia se occidit. Istū modū venādi vrsos narrat theophrastus et istū eundē modū a venatoribus vrsoꝝ in germanicis ptibus intellexit.

Capitulum CXI

De vrsa

Ursa aūt bestia est seuissima ⁊ ma xime qñ catuli sui rapiunẗ. naʒ illi cura est đ salute filioꝝ. iō eos diligentius lambit. lactat ⁊ nutrit. ⁊ cir ca illos defendendos sepe potenter ꝓ vi ribus se opponit. impgnata a masculo se diuidit. et vsq; ad filioꝝ informationeʒ vlterius non accedit. vt dicit idem. In tempe luxurie se abscondit et videri a moris tempe erubescit. Masculi etiam eis tunc temporis parcunt. et voluptatis gratia eas infra partus tempa nō acce dunt vt dicit Arest. Pli. et Auicen. Itē Pli. li. x. ca. lxxiij. Ursi inquit non lam bunt potum vt bestie habentes serratos dentes nec sorbēt vt habentes continuos sicut oues et homines. sed aquam mor su vorant.

Capitulū. CXII

De vulpe

Ulpes ē dicta quasi volupes. est enī volubilis pedibꝫ ⁊ nunq; re ctis itineribꝫ sed tortuosis anfra ctibus incedit fraudulenter aīal insidijs decipiēs. nā dū nō habuerit escā mortu am se fingit. sicq; aues descēdētes q̄si ad cadauer rapit ⁊ deuorat ⁊ transglutit. vt di. Isi. li. xij. Uulpes sp claudicat. nam crura ei⁹ dextra breuiora sūt q; sinistra Pellē hʒ multū villosam calidā ⁊ pilosā caudā magnā. quā dū canis rape putat dentes ⁊ os pilis replet ⁊ obturat. Con tra taxū p mansionibus pugnat ⁊ ipius foueam vrina et stercore polluit. et defe dat. et sic de ipo nō violētia sʒ dolo ⁊ frau dulentia triūphat. Foueas ⁊ loca subter ranea inhītat ⁊ frequentat. aīalia dome stica plus q; siluestria rapit ⁊ deuorat. et vt di. Arest. li. viij. coruus est amic⁹ vul pis. ⁊ ꝓpē hoc pugnat cōtra melū. i. cōtra taxū et ipm iuuat. Naturale est odiū in ter vulpeculā et melum siue taxū quē se pe supat vulpes dolo poti⁹ q; vtute. Est autem animal vorax et gulosum et ideo

generat filios cecos sicut leo et lupus. vt
dicit Arest. l. xvi. nam vt dicit Soli. In
omnibus facientibus filios in cōpletos
causa est gulositas q2 si expectaret natu/
ra vsq3 ad complementum sugendo in/
terficerent matrem. et ideo natura fa/
cit fetus nasci ante completiōem ne ni/
mis expectando plenam formatiōem a aui
ditate nimia nutrimenti interimerent
matres suas vt dicit idem. Animal siq̄/
dem est fetidum corruptum et loca red/
dit sterilia et corrupta vbi morari conti
nue consueuit. ventrem et guttur habet
album ⁊ delicatum ⁊ caudam et tergū ha
bet rufum. anhelitum habet fetidum. et
morsum aliq̄ztulum venenosum vt dicit
Pli. Qn̄ eam insequunt canes caudā
inter crura recolligit. et quando vid3 se
non posse euadere in cauda villosa vrinā
recolligit quam canes ipsam subsequen/
tes pijcit ⁊ diffundit. cuius fetorem ab/
horrens canum multitudo aliquantulū
ei cedunt. Domesticum ⁊ domitum i ne
cessitate se fingit sed noctu oportunitate
aliqua siluas petit. Et q̄uis multum sit
in se versuta ⁊ maliciosa. in multis tamē
est vtilis sm̄ exercitiū medicine vt dicit
Pli. li. xxviij. Adeps enī eius ⁊ medulle
multum dicūtur valere contra neruorū
contractiōem. Sanguis dicitur diureti
cus vnde multum valere creditur ad la
pidum in vesica ⁊ renibus fractiōem. A
lias ponit Plinius ibi de virtute vulpiū
magorum opiniones de quibus non cu/
ro facere mentionem. Dicit tamen q̄ si
quis linguam vulpis habuerit in anu/
lo vel in armilla talis non patietur vt di
citur sm̄ magos caliginem oculoꝝ.

Capitulum CXIII

De verme

Ermis est animal qđ de carnib9
sepe ⁊ herbis nascitur. sepe autē
de oleribus procreatur. aliquādo
ex sola humoꝝ corruptione. aliq̄n ex se/
minum cōmixtione. et aliq̄n ex ouatione.
vt3 in tortucis ⁊ scorpionibus ⁊ lacertis
vt di. Isi. li. xij. Dicitur autem vermis
quasi vertens vel quasi verrens. quia in
multas partes se vertit. q2 vel verrit. i. ad
partes oppositas se trahit. nō enī sic ser/
pentes squamatum nisi b9 vermis repit.
sed in diuersas partes corpusculum suū
trahit. vt dicit Isid. In vere tamē de la/
tebris vermes exeunt et ideo forsan ver
mes a vno exitu nomen sumunt. vt di.
idem. Sunt autem vermium multe dif/
ferentie sicut dicit idem. nam quedam
sunt aquatici. et quidam terrestres. Et
istoꝝ quidam sunt in herbis et oleribus.
vt eruce et consimiles. quidam in ar/
boribus vt teredines. ⁊ quidam in vesti/
bus vt tinee. et quidā in carnib9 vt ma/
dones qui ex corrupta humiditate i car
nibus putris generant. quidam in aīa
libus vt lumbrici ⁊ ascarides in visceri/
bus. syrones in manib9. pediculi ⁊ lēdes
in capitibus. qui omnes ex humorib9 cor
ruptis in aīaliū corporibus interius vel ex
terius generant. Sunt et alij vmes ter
re longi ⁊ rotūdi molles ⁊ lubrici terrei
quos in terra venant talpe ⁊ quibus pi/
sces in aquis capiūtur quādo hami tali
bus vmibus inescantur. Et dicit Con/
stant. q̄ tales vmes valent contra spas/
mum ⁊ cōtractiōem neruoꝝ. Valent eti
am cōtra morsum serpentis ⁊ ictū scorpi
onis. Et inter vmes quidam sunt q̄ om/
nino carent pedibus vt colubri ⁊ serpen/
tes. ⁊ quidam sunt qui multos habēt pe
des vt sextupedes. et quidam sunt valde
pniciosi ⁊ nature hominis inimici vt ser
pentes et ceteri venenosi. Et sunt q̄dam
anulosi corporis qui nō hn̄t neruos nec os
sa nec spinas nec cartilagines nec sāgui
nē ⁊ oēs tales si in oleo tingunt moriun
tur. in aceto vo reuiuiscūt vt di. Arest.
⁊ Pli. Et sunt q̄dā vmes q̄ generāt ⁊ ge
nerant ⁊ quidā q̄ generant ⁊ nō generāt
vt salamādre. vt in talib9 nō est sex9. his
et multis alijs modis vmes tam maio/
res q̄3 minores variantur.

Capitulū. CXIIII

De vermiculo

Ermiculus est vmis modic9 a
vme diminutiue dict9 q̄les solēt
in lignis et fructibus inueniri.
sicut dauid. ij. reg. xxiij. tenerrimo ligni
vmiculo compat q̄ teredo vel terebacca

dicitur qui cum sit natura mollis lignu͞z durissimum pforat. imo nihil est duri⁹ co dum tangit. nihil mollius dum tangitur vt dicit glosa ibi. Vermis igitur precipue terrestris nascitur ex humo et folijs ex fructibus et lignis. finita hyeme pcedit de visceribus terre tempe verno salsa cauet et fugit. et aromatibus ꝛ amaris condita non tangit vestes lineas nō rodit sicut tinea laneam vestem destruit et consumit et maxime illas vestes laneas consumit vermis quarū carnes tetigit dens lupinus. nam lana ouis deuoratea lupis tineas generat et pediculos vt dicit Arest. li. viij. et Pli. li. x. Vil ꝛ mollis est vermiculus et rotundus. subtilia et gracilia sunt eius extrema et media grossiora. occulte mordet arborem et consumit. plus ore q̄ pedibus se trahit. vilis est flexabilis et exanguis. In omnibꝰ vermibus est sensus tactus et gustus. vt dicit Plin. li. xi. cap. lxxi. vnde percepto sonitu vel strepitu latescunt. inter sapores discernunt. amara enim et salsa refugiunt vermes. et dulcia appetunt ac sugunt. vnde dentibus alij p̄dantur. et alij vnguibus et rostris ad necessitatem rapiunt. alij acumine excauant. alij sugūt. lambunt. sorbent. vomunt. mandūt. nec minor est varietas in pedum ministerio vt rapiant. distrahant. premant. pendeant terram fodere non cessant. vt di. Plinius ibidem. s. li. xi. ca. lxxi.

Capitulum CXV

De vipera

Vipera est genus serpentis venenosi de qua dicit Isido. libro. xij Vipera est dicta eo q̄ vi pariat. nam cum venter eius ad partū intumuerit catuli non expectantes maturam nature solutione͞z corrosis eius lateribꝰ. cū matris interitu vi erumpunt. Dicitur autem q̄ masculus ore inserto in os vipere semen expuat. illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris prescindit. itaq̄z fit q̄ parens vterq̄z pereat. masculus dum coit. femina dum parit. Ex vipera fiunt pastilli qui troasci tyriaci nominantur. ex quibus fit tyriaca id est remedium contra venenū. De viperis dicit Plinius libro. viij. cap. xl. Vipera sola inter serpentes in terre cauernis se abscondit. Alij autē omnes in cauernis saxorum aut arborum se occultant. famem sustinent diutissime. in forti hyeme intra terre viscera sine fissuras se recolligit et prius euomito veneno vsq̄z ad veris tempa dormit. Cum autem calore solis pori terre aperiuntur. vipera expgefacta egreditur de cauernis. et q̄r visus eius ex longo mora cōtrahit in tenebris caliginem. feniculi radicē vel herbam querit et eius succo oculos linit hebetatos. et sic herbe gustu oculos acuit et visum recuperet quem amisit. Est autē tyrus species vipere maxime venenosi. de quo dicit Arest. li. viij. Tyrus est hic ut et tenebra id est cocodrillus latet in hyeme. sed post expoliat corium qd̄ est inter oculos suos ita q̄ ille qui non cognoscit hoc accidens putat q̄ ille cecus sit. deinde aufert corium capitis totaliter vno die. et sua expoliatio est sicut exitus embrionis. et sic renouatur quando deponit senectutem. Item in eodem in fine. Inuenitur tyrus quidam quem serpentes magni fugiunt q̄uis sit paruus ꝛ sunt pili supra totum corpus suum. et q̄n mordet aliquid putrescunt omnia q̄ sūt in circuitu morsus statim. Et inuenitur vnus paruus tyrus in india et morsus eius est ita fortis q̄ non inuenitur contra ipsum medicina. De vipera di. Ambro. in exameron. omnium serpentū nequissimum est genus vipere que cū cupiditatem assumpserit coeundi murene requirit copulam. pgrediturq̄z ad litus aque vbi credit murenulam latitare. sibilo autem euocat vipera murenulam ꝛ prouocat ad amplexum. que vocata statim adest. vipera autem videns eam ad copulam preparatam totum venenum suum euomit. et ad amplexum murenule tunc accedit. completo vero concubitu vipera venenū qd̄ euomuerat haurit iterum et resumit. et sic cum veneno resumpto reuertitur ad cauernam. Vipera insup vt di. Pli. li. xix. ca. i. lapidē quēdam degluttit qd̄ percipientes sacre viperam

cante aperiunt et lapidem eximunt. et eo
vtuntur contra venenum. Item ibidem
quem draco vel aspis vulnerat caput vi
pere appositum vulneri sanat. et econuer
so quem vipera pungit caro aspidis at/
trahendo venenum vipere sanare consueuit

Incipit liber deci mus nonus. de coloribus odoribus et saporibus.

D Escriptis proprietatibus
rerum spiritualium et corpo
ralium tam simplicium quam
compositarum prout ad ma
nus nostras peruenire po
tuerunt. Nunc postremo
de quibusdam accidentibus corporalium
rerum substantias concomitantibus coo
perante diuina gratia est hic attendendum.
Primo de colore. secundo de odore. ter/
tio de sapore. vltimo de liquore. Color est
dictus vt dicit Isido. lib. xviij. eo quod ca/
lore ignis vel claritate solis est perfectus
Uel color a colendo est dictus eo quod co/
lantur colores ad hoc vt summe subtilita
tis sint et intime puritatis. Colores au
tem quomodo nascuntur aut fiunt. de his
quere infra in fine de coloribus. Est
autem color secundum Aristo. in li. metha. ex/
tremitas perspicui in corpore terminato:
Rei enim corporalis visibilis superficies
et terminus colorum differentias quas re
cipit ex natura mixtionis elementorum
et dominio in corpore composito dicit. quia
mixto perspicuo et dyaphano per actualem
vnionem lucis radiantis super ipsam ter
minabilem et perspicuam corporis superficiem
visui representat. Et propter hoc dicit Aris.
in. ij. lib. de anima. quod color est motiuus vi
sus secundum actum lucidi. nam lux est actus
et perfectio lucidi seu perspicui. Naturam enim
coloris in corpore mixto ex alicuius ele/
menti dominio essentialiter existentis pro
ducit lux ad actum immutationis visus.
Quamuis enim color naturaliter et es/
sentialiter sit in mixto non tamen habet
potentiam manifestandi se nisi per lucem
super ipsius superficiem actualiter radian
tem. Unde color ad sui manifestationem
semper indiget luce. sed non econuerso. quia
lux ad sui manifestationem non indiget co
lore. sicut color indiget luce actualiter ex
istente vt luce mediante coloris qualitas
visus organo imprimatur. Et ideo po/
suerunt aliqui quod ratio visibilis radicali/
ter et formaliter est in luce. quia ipsa subla/
ta rei colorate qualitas visui non appa/
ret. Habet autem color actualem essen/
tiam in tenebris vt dicit commen. in secun
do de anima de immutatione visus et co
loris. non enim creat lux colorem cum in
sua actualitate ex dominio elementi sit
in mixto sed lux extrinseca diffusa super
colorem et super medium disponit ipsum
medium dando ei formam per quam pos/
sit recipere speciem coloris. et ideo per lu
cem fit dispositiue immutatio in medio
per quod defertur coloris differentia ad or
ganum visus vbi fit iudicium de colore. et
ideo in tenebris remanent colores in sue
essentie actualitate sicut expresse di. com/
men. super id perspectiue. lib. i. ca. vi. quod lux
non exigitur ad visionem colorum nisi in al/
tera duarum causarum. aut quia sine luce non
extenduntur forme colorum in aere. aut quia si
tunc extenduntur non operantur in visum
per lucem. vnde ad existentiam coloris non exigi
tur. sed tamen ad eius manifestationem. et quam
uis non manifestetur in tenebris color propter
hoc non erit superfluus vel ociosus cum sem
per perficiat suam naturam et substantiam.
Eo quod non videtur in tenebris non est ex de
fectu coloris. sed potius ex defectu a parte
recipientis eo quod non habeat dispositionem
quam oportet ipsum habere. Si ergo alicu
bi dicunt autores colorem non esse in actu
sine luce intelligendum est de actu mani/
festandi quo ad visum. non de actu existen
di. Ornat itaque lux extrinseca colores et
decorat. et ipsos prius existentes in esse specifi
co visui manifestat. non tamen primitus eos cau
sat. et hoc intelligo de luce infusa extrin
secus super res. Nam virtus lucis celestis ad inte
riora rerum inuisibiliter penetrans cooperantibus
quatuor elementorum qualitatibus colores procre/
at atque causat et sic generatos et existentes in
esse specifico superueniens lux visibilis dati
ficat nobilitat et oculis manifestat.

Capitulum I

De materia coloris

e St autem pspicuū bene termīa
tum materia coloris. et hoc ē so
lum vel maxime humidum quo
niam siccum ꝛ terreū inq̄tum hmōi nō
est pspicuū. siccum vero igneū nō descen
dit de spera sua. neq̄ hic inferius inueni
tur. qm̄ sola forma ignis generatur d̄ po
tentia alicuius elemēti ex quo debet mi
xtum cōstitui. vt ꝫ ex li. de generatiōe. Il
lud ergo pspicuū habet tres differentias
materiales. q2 aut est materia subtilis.
aut est grossa. aut mediocris. Si medio
cris. tūc est humidum aqueum multum
abundans sup siccum terreū ꝛ sup humi
dum aereū deficiens ab humiditate ae
rea. vel erit aereū multū alteratū p siccū
terreū. ita tamen ꝙ excedat grossiciem.
Si aūt subtile sic est humidū alteratū
ad naturam aeris siue humidū alteratū
aereum. Si autē est grossum tūc est alte
ratum ad grossiciem et siccitatem terre.
ita ꝙ excedit mediocritatem.

Capitulum II

De materia coloris nigri

m Ateria ergo coloris pspicui aut
erit sicca p dominiū. vel humida
per dominiū. vel mediocriter sic
ca ꝛ humida. Si vo dominet siccitas in
materia. tunc si est actio calidi p domini
um generabit albedo. q2 calidum rarefa
cit et disgregat partes materie ꝛ subtili
at ac generat claritatem ꝛ pspicuū. Et
sm̄ hoc di. Arest. li. de alali. xix. ꝙ ge ne
ratur albedo ex paucitate humoris ī ma
teria sicca p dominiū calidi agētis ꝛ sub
tiliantis. sicut ꝫ in calce ꝛ ossibus com
bustis ꝛ alijs cōsimilibus. Si vo agat ī
materia dominans frigiditas tunc gene
ratur nigredo qm̄ constringit ptes ma
terie sicce et congregat ac oppillat sub
stantiam ei et cōdensat ac obscurat. Obscuritas
autem est priuatio non solū lucis. verū
etiam coloris quemadmodū claritas est
differentia coloris sicut lucis. quoniam
est cōditio visibilis simpliciter. et tunc
magis terminat siccum qd̄ exigebat ad
generatiōem albedinis. et sic inducit co
lor niger. Si ergo sit humida materia tē
a calido dominante generatur nigredo.
q2 calidum adducit ptes humidas ꝛ con
sumit humidū qd̄ exalat in fumum nigr
vt ꝫ in lignis viridibus ꝛ humidis d̄ quo
rum extremis exit humor niger quādo
exuruntur. vt dicit Arest. li. methe. Usti
bilia sunt que habent in poris humorē
debilem qui non potest resistere calori ig
nis. nec tamen statim suffocatur. sed po
tius alit ignem. vnde ꝫ ꝙ humidū est
potissimum in qd̄ agit ignis et illud hu
midum est causa nigredinis p caloris a
ctionem quoniā calor agens exalare fa
cit subtile et humidum aquosum ꝛ eua
porare aereum et remanet qd̄ est terreū
atq̄ grossum. ꝓpter quod oportet necessa
rio vt nigredo generetur. Dicit enī A
rest. li. methe. iiij. ꝙ natura terrestris sub
tilis et claritas aque et natura aeris fa
ciunt albedinem in argento viuo. et ideo
opposita istoꝝ inducunt nigredinem ī sic
co derelicto ex actione calidi in humido
Et sic di. Arest. li. xix. ꝙ nigredo genera
tur in oculo ꝓpter multitudinem humidi
nam calor naturalis agens in humidū
terminando et dirigendo et exiccando
in fine nigredinem derelinquit.

Capitulum III

De generatione coloris albi

s I vero sit materia humida et in
illud vincat dominans frigidi
tas tunc albedo generatur vt ap
paret in niue pruina ꝛ in canicie et ī hu
moribus fleumaticis. Quāuis enī fri
gus aggreget humidū nō tm̄ sicut siccū
humidū enī cū sit pspicuū magis est ap
tū natū ad nobile esse coloris. Propte
rea humidū compssum pat ad spatiōē
et ptiū sepatiōem. Sic aūt nō est de sic
co ꝓpter qd̄ magis pat. q̄uis p cōpssio
nem ad receptiōem claritatis ꝛ aptiōē
q̄ siccū. et iō pōt melius frigidū gene
rare albū in humido q̄ in sicco. Et sic in
telligendū est qd̄ dicit Arest. li. xix. ꝙ al
bedo generat ex aere vaporoso. i. declinā
te ad humiditatem aqueam. et hoc ꝓpter
frigidi actiōem. Qd̄ vo dicit commē

ꝙ albedo generatur ex igne claro admix/
to cū elemento valde diaphono intelli/
gendū est de claritate que ꝑ transumpti
onem albedo sepius ab Arest. nuncupa
tur. ſm ꝙ albedo dicitur generari in nu
bibus ex refulgētia radioꝝ in eis si tenu
es fuerint atq3 rare. Et sic etiā flāma a/
liqñ appar3 alba qñ materia aeris ē sub
tilis in qua radiat vapor ignis ⁊ talis al
bedo nō est ꝓpria sed potius transumpti/
ua. Possemus tñ extendere verbū ɔmē
ta. ꝙ dicit hoc de igne rōne pspicui qꝺ ē
materia ꝓpria albedinis. nō rōne sue ac/
tionis. vñ hoc qꝺ dicit debet intelligi de
igne qui debet esse materia coloris. ⁊ nō
de efficiente extra. ⁊ ſm hoc intelligit ma
terialiter. non effectiue. neq3 formaliter

Capitulum IIII

De gradibus inter albedinem et ni/
gredinem.

Unt aūt inter albedinē ⁊ nigre
dinē multi gradus intermedij
ſm intensiōem dñij tam quali/
tatū actiuaꝝ q3 passiuarū ſm esse debili⁹
et forti⁹ multipliciter ⁊ ſm multos gra/
dus. Nā q3to pl⁹ dñatur siccitas tāto
cū maiori difficultate subtiliatur ⁊ rarifi/
catur ⁊ elucidatur. et sic difficilius fit pspi
cuum ⁊ ꝑ cōsequens albedo eo ꝙ siccū est
densum ac solidū inq3tū hmōi et obscuꝝ
Quanto vo dñiū sicci fuerit minus et
calidi maius fuerit dominiū tanto meli⁹
et citius poterit albedo inde generari. si/
militer q3to siccitas fuerit maior et frigi
ditas intensior tanto magis generabi/
tur nigredo ex ꝑtium cōpactione et ex/
tensione obscuritatis ⁊ priuatione clari
tatis et supfluitate terminationis pspi/
cui. Similiter est de humido q3to eni ma
ius fuerit dominiū humidi ꝓportionabi
lis cōbustioni. dūmō sit dominiū calidi
tanto maior erit fumus et caligo ⁊ deni/
gratio. q3to vero dominiū humidi sit ma
ius ⁊ dūmodo sit dominiū frigidi ꝓportio/
nabiliter crescens erit silr intensio albe/
dinis. Si vo fuerit dominiū humidi ma
gnum. et parū de dominio calidi. remit/
tetur nigredo. Silr si sit dominiū humi
di magnum et dominiū calidi paruū et
frigidi paruum. remittetur albedo. Si
vero fuerit dominiū humidi aliq3tulum
domini si vero calidi magis nigredo ma/
gna poterit generari. qñq3 tñ calidū ge/
nerat albedinem in humido vt3 in albe/
dine oui cocti. et qñq3 ignis in lignis vi
ridibus et humidis relinquit cineres al
bos post finalem terminū sue actiōis. sed
tñ nō est vera illa albedo qm̄ sꝑ apparet ī
eo vestigiū perspicui male terminati ad
modū supficiei cristalli clari. Et hoc ap
paret si scindatur licet nō ꝓtendatur hec per
spicuitas ꝑ medium corpis pspicuitate
simplicit actuali ⁊ cōpleta vñ pt3 ꝙ nō ē
vera albedo. vñ illa albedo derelinquitur
ibi ꝓpter debilitate3 caloris agentis ita
ꝙ vincit frigiditas intrinseca ⁊ innata
Est aūt albumen coctū albū. q2 non tan
gitur ab igne ꝓpter testam. ꝙ si immedi
ate tangeret vtiq3 in ipo nigredinē ge/
neraret. Agens insup calidū in humidū
primo generat nigredinem et fumum ⁊
vincens hūiditas inducit siccitatē ī ma/
teria in quā agit. ⁊ sic in illa inducta sic/
citate facit nouam transmutatiōem, ⁊ ge
neratiōem nouū colorem in subtiliatio
ne sicci. Et licet calidū aggreget omoge/
nia ꝑpter qꝺ cōdensat ⁊ obscurat. tñ sic/
cum habet aliquid sibi annexū de humi/
do rōne cuius pōt disgregare. Et lic3 in
principio cōgreget rōne dominij. tñ post
aggregatiōem ipm aggregatū subtiliat/
q2 eius opatio specialis ē subtiliare ma/
teriam in quā agit dūmō sit sicca. Qꝺ
dico ꝓpter hoc ꝙ aliqñ agit in humidū
et exalat illud. frigidū vero nō ordinatur
ad rarefaciendū. sed stat in ipo actu cō/
densandi tanq3 in actu principali. q2 ag/
gregat tam omogenia q3 etherogenia.

Capitu. V

De actione calidi et frigidi.

I vero sit actio calidi et frigidi
medio criter cōcurrens in mate/
ria sicca tunc generabitur color
medius necessario. q2 calidum subtilia/
bit in generatiōem albedinis Frigidum
vero ecōtrario aggregabit eam in gene/
ratiōem nigredinis. Cum ergo in quo/
libet puncto simul agant equaliter opor

bet ꝙ inducant in quolibet puncto simul albedinem et nigredinē. q2 oportet ꝙ fi/at color cōpositus ex eis. Et iste plus debet habere de nigredine q2 siccū minus se habet ad albū ꝙ ad nigrū ꝓpter priuationem pspicui et obscuritatem innatam. et plus se habet ad aggregatiōem ⁊ innate aggregationis cōseruationem ꝙ ad subtiliatiōem ⁊ rarefactiōem. Si vero concurrant mediocriter in materia hūi/da p dominiū silr generabit color medi⁹ qui plus habebit de albo ꝗ3 de nigro. qm̄ humidū p dn̄iū rōne pspicui pur magis se hȝ pure ad albū ꝗ3 ad nigrū. ⁊ respectu agentis frigidi facilius se habet ꝗ3 respectu calidi qm̄ calidū agit i hūidū exalādo ⁊ cōsumendo. frigidū vo solūmō conseruando illud in sui natura p viam consolidatiōis ⁊ cōpactionis. Si vo sit materia mediocris tunc erit semp color medius. si vo sit in tali materia actio calidi p dominiū tunc q2 potest facilius humidum transmutari in nigredinem ꝗ3 sic/cum in albedinem. generabit color plus habēs de nigredine. sicut pt3 qm̄ humidū et siccū diuiduntur adinuicē. citius generat calor colorem nigrum in humidis ⁊ in viridibus lignis ꝗ3 in lapidibus combustis in quibus calx generatur ⁊ silia. Si vero fiat actio frigidi p dn̄iū in materia mediocri oportet colorem esse mediū cōpositū magis ex albedine. qm̄ humidum magis se habet ad albedinem ꝗ3 siccū ad nigredinem siue aliquem colorem. eo ꝙ in humido est materia pspicui que est ppria materia coloris. in sicco autē nō inq̄3tum hmōi. respectu vero agentis saltem vno mō est humidū obedientius sibi ꝗ3 possibile est ꝓpter priuatiōem soliditatis et duriciei cuiusdā naturalis q̄ est in sicco. Licet enim siccum de se sit natu3 congregari. non tm̄ est ita bene congregabile sicut humidū. vt3 in lapide qui lic3 substantia sit cōpacta. non tamen facile recipit maiorem cōpressionem a cā agē/te. Uidemus eni in multis ꝙ fridū de facili pducit albedinem vt in niue qꝺ non tantum apparet exemplariter quando agit in materia sicca. Si vero concurrant mediocriter i materia mediocri fiet medium necessario qꝺ erit eque distans ab extremis. Si enim qm̄ est dominiū solū ex pte agentis alterius vel solum a par/te materie accidit color cōpositus ex altero magis et ex altero minus tunc quando equantur tam agentia ꝗ3 patientia erit color se habens equaliter vt pt3 ex p̄dictis. Et ita erunt due extremitates ⁊ quinq3 medij. nec videt ꝙ pluribus modis poterūt medij esse distincti scd̄m speciem sicut declaratū est p istam diffinitionem diuisam p opposita mēbra nec supflua nec diminuta. Arest. etiam testatur ꝙ tm̄ sunt quinq3 medij colores quoru3 numer⁹ et sufficiētia potest accipi p̄dicto mō. et etiam ex cōbinatione albi et ni/gri ad eoꝝ generatiōem. eo ꝙ nigrum et album cōcurrant equaliter ad composi/tionem coloris medij. et tunc erit color eque distans inter extremos vt rubedo Inter albū vo ⁊ rubeū n̄ pn̄t eē nisi duo vnus magis appropinquabit albo et alius rubeo. inter rubeū vo ⁊ nigrum erunt silr duo. vnus magis cōueniens cum rubeo. et ali⁹ magi cū nigro. ita p̄tes nō possunt esse intermedij. q2 inter albū et ru/beū non pōt esse aliqꝺ eq̄ distās simpli/citer. qm̄ eque distantia simpliciter habet respectum ad extremos. sed talis si poneretur haberet tres quartas albedinis et vnam nigredinis qm̄ medietas rubedinis ex vna est quarta albedinis et vna quarta nigredinis. eodē mō non erit eq̄ distans simpliciter inter nigrum et ru/beū. quare oportet ꝙ haberet tres quar/tas nigredinis et vnam albedinis. et sic esset tantum eque distantia scd̄m quid ⁊ scd̄m apparentiā et non simpliciter sm veritatem.

Capitulum VI

De speciebus coloꝝ quot sunt.

Hos aūt colores quinq3 intme/dios noīat Arest. primo vocans glaucum scd̄m puniceu3. i. citrinum. tertiū rubeū. quartū purpureū. q̄ntum viridem. Ita ꝙ inter album ⁊ rubeum erit glaucus a pte albi. puniceus a pte rubri. Inter nigrum autem et rube/um purpureus a pte rubei. et viridis a

parte nigri. Hec nomina alio noie vocātur in greca vt kyanos purpureus. kara pos glaucus. sed noibus grecis nō est vis sed noia latinoꝝ attēdūtur. Et rō dictorū patere pt. qm̄ glauc⁹ magis hʒ de albedie q̄ȝ de nigredie ⁊ rubedie. et talis color ponit͛ in folijs cadentibus in hyeme vel autum no. Puniceus vo ⁊ purpure⁹ accēdant rubedinem. qꝛ vterqȝ habet plus de rubedine q̄ȝ de albedine. sed puniceus est magis remotus a nigredine q̄ȝ purpureus vt vult Arest. in li. ij. de som. et vigi. vbi loquit͛ de corruptiōe istoꝝ ī nigredinem vbi puniceū ponit p purpureum declinare in nigredinem. et iō oportet vt purpureū sit inter rubedinem et nigredinem. et puniceus inter albedinem et nigredineȝ. Ex quibus omnibus sequit͛ ꝙ viridis debet poni cū nigredine Ex quo ptȝ rō ordinationis ipoꝝ quinqȝ colorū intermedioꝝ fm Aresto.

Capitulū VII

De opinione coꝝ qui ponunt luceȝ esse de substantia coloris.

Sunt autem qui ponunt lucē esse de substantia coloris ⁊ illi dicūt ꝙ color ē lux incorpata pspicuo. Habet aūt pspicuū differētias istas. aut enī pspicuū est purū sepatū a terrestreitate. aut impurū cum terrestreitatis admixtione. Lux aūt ↄsideraf quadrifarie qꝛ aut est lux clara aut obscura vl̓ panca vel multa. Nec dico lucem magnam per subiectū magnū diffusam. sed sicut de luce ꝯtuali dicit͛ ꝙ in pspicuo colligit͛ lux m̄lta vt qn̄ opponit͛ speculū cōcauū soli ⁊ lux cadens sup totam speculi supficiē. in centrum spere speculi reflectit͛. cui⁹ lucis collectio speculū inflamat. et citissime cōbustibile generat. vn̄ cū fungus vel aliud inflamabile opponitur subito accedit͛ ⁊ ignitur. Si igit͛ fuerit lux clara ⁊ multa ī puro pspicuo albedo generaf. nam albedo est color ex luce multa ⁊ clara in puro generatus. vt dicit Aresto. Si vo fuerit lux pauca ⁊ obscura in pspicuo obscuro nigredo necessario generaf. Et iste sermo explanat sermonem Arest. et Auerrois qui ponūt nigredinē puatiōeȝ claritatis ⁊ albedinem habitum siue formā Et fm hunc sermonem ptȝ ꝙ sunt septem colores ab albedie vsus nigredinē paulatim accedētes sil͛r septem erunt p̄ximi nigredini a nigredine vsus albedinem pcedentes donec fiat occursus aliquius septem coloꝝ quibus ab albedine ad nigredinem descendit͛. Et hoc ptȝ cuȝ enī albedinis essentiam tria cōstituūt. s. lucis claritas et eius multitudo ac pspicui puritas duobus amotis potest esse remissio. Erit igit͛ p hunc modū triū colorum generatio et quolibet triū solo rēanente duoꝝ reliquoꝝ erit remissio. et sic ab albedine erunt septem coloꝝ īmediate pductiones vel pgressiones. Simili͛ter a nigredine vsus albedinem septem sunt colores et erūt scd̄m istam cōsideratiōem. xvi. colores. duo principales. scȝ albedo ⁊ nigredo. et. xiiij. collaterales. septem hinc p extensionem albi ad nigruȝ accedentes. ⁊ septem illinc a nigredine p remissionem ad albedinem accedētes in medio in idem cōcurrentes. In quolibet aūt medioꝝ coloꝝ sunt gradus quasi infiniti scd̄m intensionem ⁊ remissionem maiorem vel minorem put extrema se ptendūt. Recollige igit͛ breuiter ex p̄dictis ꝙ color est ꝓprietas siue qualitas derelicta ī supficie corpis pspicui ex natura mixtionis elementariū qualitatum cōcurrentiū in mixto. que mediante luce visui actualiter p̄ntat͛. naȝ siue luce media color organū visus actualiter nō immutat. color tn̄ p se est visibilis vt dī. Arest. ij. de aīa. nō ē aūt ex defectu sui sed potius ex defectu ⁊ impotentia organi qꝛ color sine actuali lucis p̄ntia nō videf. et ideo pitagorici vocauerunt colorem epiphaniam. s. supra apparitiōeȝ. eo ꝙ sit extremitas corporis perspicui eminati vel in extremitate ⁊ ibi magis proprie est. eadem tn̄ natura coloris est. int⁹ et extra. vtȝ in albugine oui et in fractuis vitri colorati vt dicit in li. de sen. et sen. ca. vi. Sunt tn̄ multa que sunt vnius coloris in extremo extrinseco et initiali termino et alterius intrinsecus ī meditullio. vtȝ ī pipere nigro. ⁊ ī pomo granato. multa enī colorant rei superficiem

que non penetrant ad interiora. vt3 i pi/
cturis. pannus etiam rubeus tingit aq̄
extremitatem q̄ñ ei supponit̄. vñ p3 ꝙ
color pspicui extremitas est vt d2 in li.
de sen. et sen. c. vij. Item sicut in corpe p
spicuo nō terminato vt aere. pñtia lumi
nis facit actu lucidū. absentia vo' tene/
brosum. sic in corpe terminato' psentia
lucis facit coloratū. s. albū ⁊ eius absen
tia nigrū ⁊ tenebrosum. ita tñ ꝙ nō om/
nino absit lumen. vt d2 in li. de sen. ⁊ sen.
Unde verus color est in corpe terminato
non pspicuo. in corpore vero nō terminato
non est verus color sed quasi color. vt
dicit̄ in eodem li. Item fit generatio co
lorꝝ medioꝝ s̄m suas differentias scd̄m
diuersitatem pportionū. etiam si fuerit i
sesquialtera pportione vel s̄m alias ppor
tiones. Si aūt s̄m pportiōem ⁊ s̄m inhe
rentiam ⁊ dyaphanū fit iterū pportiona/
lis nihil assumunt. vt3 in cōsonātijs vt
ibidem ca. viij. Item fit generatio scd̄m
pportiōem colorꝝ consonantiū quādo sūt
delectabiles. et q̄̄to erunt magis pporti
onabiles tanto sunt delectabiliores. vt
dicit̄ ibidem. Item s̄m alioꝝ opinionē
generatio coloꝝ medioꝝ fit p suppositio/
nem coloꝝ extremoꝝ inuicem vt mani/
festioris sup minus manifestum. vt3 in
picturis sicut sol videtur p se albus. sed
p interpositionem nubis videtur esse al
terius coloris. Item aptiones oculorū
non fiunt p discursiones radioꝝ ab ocu
lo sed potius fiunt p cōtinuam multipli
catiōem coloris in medio vt p subitam
eius delatiōem ad oculum cū sensus fiat
p cōtactum vt ibi dicit̄. Item colores e
que distantes positi a longe distantibus
apparere possunt medij colores cū nō sint
q2 nulla pars rei sub extremo colore vi/
deri potest. vt3 in panno diuersi coloris
vt ibidem dicit̄. ca. viij. Item medij co/
lores generantur scd̄m similitudines ge
nerationis mixtoꝝ cū miscibilibus. q2 a
mixtionem mixtibiliū p transmutatiōē
in formam pmixti sequit̄ mixtio colorū
vt sicut ab extremis corpibus generat̄
mediū. sic ex extremis coloribus medi⁹
color generatur vt ibidem dicit̄ ca. viij.
Ite3 omnis color generatur p albedinē
et nigredinem que videtur potius priua
tio esse albi q̄3 color. vt obscuritas ē pri
uatio lucis vt dicit̄ li. x. metha. cap. iij.
Item vnitatem coloris in specie nō op/
tet ꝙ sequatur vnitas nature vt di. Al/
bu. in differentia. Item effectus colo/
ris est immutare visum scd̄m actū luci/
di. nam per lucidū color educitur de po/
tentia ad actū vt actualiter immutet or
ganum visus vt apprehendat speciem co/
lorati et iudicet de re visa. Itē color me
dius bene pportionatus delectat visum
et cōfortat. extremus vero color debilitat
visum ⁊ contristat. vt dicit Arest. Nam
intensa albedo disgregat spūm visibile3
et dissoluit oculū. et oculum lacrimare
facit. sed nigredo nimis intensa aggre/
gando spūm et condensando visum rep
cutit ⁊ obtundit. vt3 in diu inclusis i lo/
cis tenebrosis qui subito educti ad lucē
parum aut nihil vident. Item color rei
colorate naturam ⁊ cōplexiones indicat
nam albedo ⁊ colores albi in corpib9 con
gelatis non sunt nisi in substantia frigi/
da. et nigri ecōtrario q2 frigus albificat
subām humidam. et denigrat siccam. ca/
lor vero denigrat humidam ⁊ albificat sic
cam. vt di. Arest. ⁊ Auicen. Et iō albedo
que est filia frigiditatis indicat domini
um fleumatis ⁊ frigidi ⁊ humidi humo
ris. Nigredo signum est melancolice di
spositionis ⁊ sicci humoris in corpore do/
minantis. q̄ñq3 tamen est signum adusti
onis nimie adurentis humores ⁊ in me
lancoliam innaturalem cōmutantis si/
cut post dicetur. Item rerum intrinsecas
qualitates color extrinsecus manifestat
nam vt dicit Auicen. color est qualitas
que perficitur a luce. Est ei color lux exi
stens in potentia i corpore tenebroso mi
grans in actum per lucidū superueniens
ab exteriori. Et hoc p3 sic. quodlibet en i
corpus cōmixtum habet aliquid de igne
in potentia et per ignem habet de lucido.
cum ipe ignis sit lucidus a natura. sed il
lud lucidū velatur a partibus tenebro/
sis. vñ solū est in potentia sicut caliditas
sulphuris vel piperis. Vñ sicut eoꝝ cali/
ditas potentialis non migrat in actū ni
si per consimilem qualitatem actualem ex

trīnsecus interiori compatam.sic lux po
tentialis in permixto.de tenebroso nō mi
grat in actum nisi p aduentum luminis
exterioris. Color itaqȝ apparens extrin/
secus intensionem vel remissionem de/
clarat ignis latitantis potentia in pmi/
xto.et scōm hoc de eius actione ⁊ virtute
iudicatur. Item coloris pportionalis va/
rietas intuentis aspectum ad sui admia
rationem ⁊ intuitum naturaliter excitat
vt di. Plin. li.viij.et Auicen. vn̄ dicit q
quelibet bestia q̄tumcūqȝ seua varieta/
tem coloris et pulcritudinem admirat i
panthera. Item cuiuslibet hominis faci/
em color maxime pulcrificat vl' deformat
nam color ordinatus ⁊ suauis cōplexio
est pulcritudinis forma quando mēbro/
rum dispositioni debite correspondet vt
dicit Auicen. Unde dicit Augustinus.
Pulcritudo est elegans corporis habi/
tudo cū coloris suauitate. et econtrario
color confusus ⁊ incompositus euidens
est in corpore turpitudo. Item color
passiones ⁊ accidētia anime preconisat.
subitus enim pallor ⁊ discoloratio in/
dex est timoris. Nam reuocato calore
ad interiora corporis superficies depau/
peratur a sanguine. et sic per consequens
discoloratur. sic subitus rubor in facie si/
gnum est verecūdie siue iracundie ⁊ furo
ris. et hoc accidit propter calorem pe/
tentem exteriora ⁊ cutis superficiem ru
bificantem ⁊ defēdere ab illata iniuria
cupientem. Item color materiaȝ suam
seu substantiam terminat pficit ⁊ infor/
mat. quia si color in subiecto non esset q̄
lis foret rei substantia visui non appare
ret. Item color materie superficiem or/
nat et eius deformitatem palliat et oc
cultat. Unde color compositus inter ex
tremos medius. in superficie corporis
ordinate suppositus informitatis acci
dentaliter vel naturaliter in materia de
relicte est operculum. vt dicit Auicen.
Item color luci se conformat et velut fi
lia matri se eius actui configurat. Unde
cum intensa luce color acuitur et inten
ditur. et cum remissa remittitur et hebe
tatur.

Capitulū VIII
De coloris mutatione

Fit autem in corporibus colorum
mutatio multiplici de causa vtȝ i
fructibus ⁊ graminibus ⁊ i alijs
terre nascentibus. Nam primo nascunt
fructus virides vtȝ in vuis ⁊ in moris.
deinde rubescunt tandem pallescunt vel
nigrescunt. et illius coloris accidit vari
etas ex varietate caloris naturalis vel so
laris vario mō subām fructus decoquē
tis ⁊ digerentis. Primo enī caloris actio
est debilis ⁊ lenta insufficiens dissolue/
re ⁊ rarificare partes terrestres. et ideo
in earum supficie apparet color viridis
et indigestus ac terrestris. Sed paulatī
vigoratur calor naturalis per adminicu/
lum caloris solaris. ⁊ ideo fortius dige/
rit. et pter eius intensionem coloreȝ ru
beum in fructus supficie derelinquit. et
tandem completo fructu ⁊ maturo hu/
more pontico ac terrestri pfecte digesto
ex adustione color niger in supficie gene
ratur. nam calor pre dominans sup ter/
restreitatem ipam dissoluit ⁊ decoquit ⁊
digerit et q̄tum necesse est in substanci
am fructus accipit ac cōuertit. q̄d vero re
liquum est vel consumit vel a se repellens
ad extremas partes ducit ⁊ transmittit
et talis reiecta fumositas cum sit terre/
stris supficiem inficit et nigredinis vel
glaucitatis vestigium in fructus gene/
rat superficie ⁊ relinquit. sicut dicitur su
per lib. vegetabilium in cōmento. naȝ ta
les colores ex se actiōem ⁊ naturam fri/
giditatis pretendentes sepe etiam in re/
bus calidissimis generātur ex eadē cau/
sa scȝ ex calore interius dominā te fumo/
sitates terrestres vel aqueas ad extrin/
seca repellente. vt dicit Alphredus sup
lib. Arest. de vegeta. et plan. In reto eci/
am sensibilibus fit coloris mutatio. nūc
in cute. nunc in oculis. nūc in pilis. nūc
in vngue. Nam color cutis fit duobus
modis vt dicit in iohannicio. aut fit ab

interioribus. aut ab exterioribus. Ab i(n)terioribus aliquādo fit ab humoribus. aliquādo ab anime passionibus. Ab interioribus itaq(ue) mutatur color in cute. aliq(uan)n(do) p(er) humores calidos. aliquando per frigidum. nam cōtingit humores calidos t(am) compositos q(uam) simplices frigefieri et etiam frigidos vel infrigidatos calefieri. et s(ecundu)m hoc solet in cute color variari. nā q(uan)n(do) frigidi hūores calefiunt albus color mutatur in citrinitatem vel in ruborem. q(uan)n(do) vero calidus frigescit color rubeus mutatur in albedinem vel pallorem. et sic de alijs intelligendum est. Item ab interioribus anime passionibus mutatur color. Nam rubicundus fit pallidus ex angustia vel timore. quia in timore cor stringitur et calor ab exterioribus ad interiora revocatur. et ideo exteriora pallescūt ita similiter pallidu(s) fit rubeus ex ira. quia in ira cor dilatatur et extenditur ad vindicte appetitum. et calor subito impetuose ab interioribus ad exteriora commovetur. vnde et calefit sanguis intercutaneus et exinde rubor subito generatur. ab interioribus etiam fit color niger in mauris. et albidus in alemannis. Nam mauritanea est regio in ethiopia calidissima in qua propter calorem continuu(m) sanguis aduritur intercutaneus et denigratur et fit adustus. a cuius denigrati sanguinis diffusione inter cutem et carnem omnia mēbra generaliter denigrātur. Unde primus ethiopiam inhabitā(n)s denigratus sic est. Sed postea cooperante calore solis continuitate primi illius habitatoris vicium in posteris propagauit q(uod) ex nigro patre et consimili matre nigri fetus generaliter nascerentur. sed hoc solum habet locum vbi solis adustō continue afficit generantes. Et ideo in regionibus temperatis et ad frigiditatem declinantibus ethiopes generant in colore filios temperatos. vt dicit Macrobius et etiam Aristoteles et Auicē. E contrario vero scoti et alemani frigidas inhabitant regiones. et ideo frigiditate poros exterius constringente calor ad interiora revocatur. et ideo exterioris partis corporum superficies dealbatur. Hec omnia narrat commenta. super Johan. Idem etiam narrat Aristoteles. Item mutatur color cutis et maxime hominis multis alijs de causis. quandoq(ue) propter complexionis malignitatem vt patet in melancolicis propter nimiam et superexcedentem caliditatem. vt est videre in colericis qui citrini sunt coloris. Propter solis calorem et aeris siccitatem vt patet in itinerantibus et nautis propter humorum corruptorum intercutaneorū expansibilitatem vt contingit in morphea et in lepra propt(er) oppilationem epatis et fellis distemperatam qualitatem vt accidit in ictericia que est coloris naturalis in sordidum et viciosum colorem transmutatio vt dicit Constan. Propter solutionis cutis cōtinuitatem vt patet post variolas. et cicatrices varias vel vsturas. Consideratur etiam color in pilis et in capillis. Nam s(e)c(un)d(u)m qualitatem fumorum a corpore resolutorum variatur color capillorum. nam ex flegmate fiunt albi et sāguine rufi. ex naturali melancolia glauci. ex colera adusta nigri. ex defectu etia(m) caloris naturalis fiunt cani. vt patet in senibus. Et quando canus color incipit in radicibus capillorum accidit ex flegmate abundante. quando vero ab extremis incipit signum est q(uod) accidit ex defectu caloris naturalis. quere supra in tractatu de capillis.

Capitulum IX

De colore in oculis

A Ttēditur postea color in oculis Nam vt dicit Johannicius. colores oculorum sunt quattuor. scilicet niger. subalbidus. varius et glaucus. Diversitas autem colorum istorum accidit ex spiritus visibilis claritate vel obscuritate. vel ex cristallini humoris paucitate vel p(ro)fūditate vel ex albuginei humoris superfluitate vel turbatione vel ex vuee tunice humoris indigentia vel su/

pspuitate. nam si humor cristallinus fuerit paucus in quantitate vel lateat intrinsecus et albugineus humor deficiat vel pturbet vel si abundet humor niger tunice vuee. istis omnibus concurrentibus vel aliquibus ipsorum niger color in oculo generatur. Subalbidus vero ex causis fit contrarijs. Glaucus vero et varius accidit ex mixtione rerum que faciunt albedinem et nigredinem et glaucitate aliquantulum nigredo in varietate albedo aliquantulum plus abundat. sed de his quere supra in tractatu oculorum. Color etiam in vnguibus denotatur. nam corum color debet esse subalbidus specularis et perspicuus. quandoque autem mutatur iste color in liuiditatem vel alium emulum colorem et tunc diuersas pretendit passiones. vt patet supra in tractatu de vnguibus.

Capitulum x

De coloribus in particulari.

Nunc de coloribus in particulari dicendum est. et primo de albedine que videtur mediorum colorum esse precipuum fundamentum. Est autem albedo color ex luce clara et multa in puro et perspicuo generatus. vt dicit Algazel. Unde quanto materia perspicui est purior et lux clarior tanto albedo erit intensior et nigro impermixtior. Est autem causa materialis albedinis perspicuum purum omni terrestri feculentia impermixtum nunc siccum nunc humidum. Causa vero effectiua est vel calidum vel frigidum. nam materia si fuerit sicca per dominium calor agens in ipsam fuerit per dominium generabitur tunc albedo propter rarefactionem et subtiliationem partium materie ac clarificationem vi caloris. vt in combusto osse et in calce. si vero fuerit materia substantialiter humida et in illa dominans frigiditas generatur erit album vt in niue et pruina. Generatur autem aliter albedo ex aere vaporoso declinante ad humiditatem aqueam. vt dicit Aresto. li. xix. de animalibus. et hoc per frigidi actionem nam frigus albificat humidam materiam et denigrat siccam. Calor vero humidam denigrat et siccam dealbat. Item albedo generatur ex rarefactione aeris vt patet in spuma. et ideo aque calide generant pilos albos. que albedo non est nisi ex aere vaporabili retento in membris et quia albedo ex aere calido. et vaporabili fit. ideo animalia sunt alba sub ventre. vt dicit aresto. li. animalium. xix. Diffusiuam autem habet virtutem respectu visus et spiritus sensibilis disgregatiuam. et ideo si fuerit nimis imensa corrumpit visum et facit oculos lacrimari sed est omnium colorum incrementum. In nullo enim melius fundantur colores medij quam in albo. Et quanto album est intensius quod substernitur tanto adheret fortius color qui superinducitur. et liniuntur siue rubedo fuerit siue nigredo ad albedinem vero pertinent candor, albor, pallor siue flauor. Flauum enim et liuidum idem sunt secundum vnam significationem vt dicit Aresto. in cap. de sapore. et dicit quod liquidum est flauum quia flauum sequitur naturam albi. Multas alias species assignat medici circa album vt est color aqueus lactens. lazapos. i. albidus vel subalbidus. pallidus vel subpallidus. Et variantur secundum diuersas materias tenues vel grossas in quibus radicantur. vt in lib. ysa. Theophili Constan. Egidij de vrinis. Candor est albedo intensa multum habens in se lucis in forma et pure perspicuitatis in materia. nam fulgor lucidi. i. puri perspicui superficiem informans et perficiens et intuentis aspectum sine organi lesione immutans. et cum quadam suauitate ad sui intuitum excitans oculum et alliciens candor nuncupatur. Illud enim candor dicitur quod primo potest sine corruptione sensus ab albedine per actum lucidi ab oculo comprehendi nam albedo que consistit in extremis a sensu non videtur. subterfugit enim sensus iudicium. quia nulla res sub extremo colore videri potest. Sunt enim colores extremi inuisibiles secundum se propter sui paruitatem. vt dicitur in lib. de sen. et sen. cap. viij. Quod ergo primo subiacet sensui de albedine post eius extremum candor dicitur.

De colore glauco et flauo.

Capitu. XI

Color flauus qui et glaucus dicitur generatur ex albedine minus intensa accedente aliquantulum ad rubedinē. generatur secundum Aui. in materia temperata nō simpliciter sed respectu viridis coloris. Nam vt dicit idem. Viridis color in plantis mutatur in glaucū in autumno. qn̄ enim in folijs est materia hūida magis q̄ glauci et grossa paulatim p actionem calidi cōsumitur. nec tamen omnino destruitur vel destituitur a calore eleuante materiā. licet frigus dominetur. frigus vero dūans in materia mediocri generat mediū colorem necessario et quia potest melius transmutare humiditatem q̄ siccitatem. ideo generat colorē mediū habentē de albo magis cuiusmodi est glaucus. vt di. cōmen. sup li. Aristo. de plan. in fi. Ideo inquit quedā arbores virides in estate pallescūt in hyeme vt buxus. habet enim buxus viscosum humorem. in radice aūt multū habet liquidam humiditatem. et ideo non cadūt folia sed adueniente calore puocatur humor ad exteriora qui tactus caliditate fit viridis. sed adueniente frigiditate repercutitur humor et abundat siccitas. et fit color glaucus. Unde respectu coloris viridis in quo est plus de materia viridis dicit glaucum habere materiam temperatam.

Capitulum XII

De pallido colore

Color pallidus ex eisdem causis generatur. frigiditas tn̄ minus ē intensa. et plus accedit albedo ad nigredinem in materia grossiori. Est igitur pallor color medius ab albedine incipiens et degenerans in nigredinē. generatur etiam accidentaliter vt ex timore. sollicitudine nimia. et labore et ex causis alijs quibus calor ad interiora reducitur et corporis superficies propter sanguinis depauperationem pallescit et discoloratur vt est videre in nimis dormientibus et sompniculosis. et in hominibus amorosis qui pre amoris magnitudine estuantis dilatati cordis spūs euaporant propter quod nutrimentū et restaurationem natura colorem ab exterioribus ad interiora reuocat. et sic superficiem cutis p subtractionem calidi sanguinis discolorat iuxta illud. Palleat omnis amās hic est color aptus amāti. et eadem de causa macerati fame vel immoderato exercitio et labore et propter cōsumptionem calidi sanguinis expallescūt.

Capitulum XIII

De rubeo colore

Rubeus color est color medius ab extremis nigredinis et albedinis eque distās. qui in superficie corporis pspicui resultat p incorporationem clari luminis ignei atque puri. Ad cuius generationem concurrunt materie pspicuitas. ignei luminis claritas. et albedinis atque nigredinis cōcors mediocritas tamen propter igneam lucem partes mixti pspicuas dilatantem et rarificantē ac subtiliantem maiorem habet in translucentia cōformitatem cū albo q̄ cū nigro. et ideo intense rubeū ad modū lucidi disgregat visum. nec aggregat sicut nigrum. Propter quod pannorum venditores pānos rubeos suspendunt ante lucem vt videntes alios pannos coloratos propter rubedinem spūm visibilem disgregantem minus valeant colorum discernere veritatem. Pretendit aūt generaliter rubedo dominiū calidi in pmixto. quāuis aliquādo inueniatur superficialiter in naturaliter frigido. vt est videre in rosa que naturaliter sine substantialiter frigida est et sicca. sed quia subtilissima est substantie innatus calor quem habet ex compositione fugiens dominium frigidi petit exteriora que inueniens subtilia et humida ad immutandum transmutat ea superficialiter in colorem rubeum qui actioni ignis potissime similatur.

Capitulum XIIII

De croceo colore

Color croceus puniceus et citrinus differunt parum nisi secundum remissionem albedinis et nigredinis intensionem. aliquātulam autem

admixtiōem: et ſm aliq̄ꝫtulam intēſiō eꝫ
caloris ⁊ frigiditatis remiſſiōem. ſm au
tem ꝙ color talis in materia ſutiliori ac
magis ꝑſpicua radicatur magis rutilat
et apparet ſm vo ꝙ materia magis ē ter
reſtris ac groſſa minus claret. talis aūt
color intenſionem ſignificat caloris tpa/
ti et nō excedentis q̄ꝫtum eſt de ſignifica
tione coloris. ſcōm varias tamen ſub
ſtātie diſpoſitōes varias ptendit ſanita
tis vel morbi ſignificatōes diuerſas cor
poris habitudines et cōplexiones vt pa
tet in li. pſa. de vrinis. Nam citrinus co
lor adiunctus cum ſubſtantia tenui i vri
na iuuenis colerice cōplexionis ptendit
ipm ſanū. In fleumatico ac melancoli/
co ſignificare poterit varias ifirmitates
vt di. Egi. verſus finem in tractatu d' vri
nis. c. xiij. vbi di. Eſt multis tenuis citri
na referta figuris. Fleumaticum iuue/
nem vel quem niger afficit humor. Con
demnat tricham duplici ⁊c. Unde vnus
et idem color diuerſa et aduerſa ſignat
ſm diuerſitatem ſubſtantie cui copulat'

Capitulū. XV

De colore croceo

Color croceus plus tingit liquo
res ⁊ humores q̄ꝫ citrin' ⁊ ſigni
ficat caloris intenſionem ⁊ diſtē
perantiam ſanguinis in epate per colere
admixtiōem. vtꝫ in ictericis. quoꝝ vrina
eſt crocea in ſpuma et oculi crocei. et cu/
tis feda et citrina. Aues autem calidiſ/
ſime cōplexionis et colerice vt aues pre
de extrema habent crocea vt pedes atqꝫ
roſtra. qđ accidit ex ſuperbundantia co/
lerici fumi et calidi quem reijcit natura
ad extrema. ꝓpter qđ colorantur. de hoc q̄
de ſupra in li. de morbis. ca. de ictericia.

Capitulū XVI

De colore minio

Color minius idem eſt ꝙ cocci
nus ac vermiculus rubedini pro
pinquus et affinis. rutilans ⁊ re
ſplendens quaſi ignis. multum enim ha
bet in ſe ignee luciditatis. et etiam ex p/
te materie perſpicuitatis ꝓpter quod co
lor eſt viridis relucens multum et acut'

Materia enim minij eſt terra que diſ/
cerpitur in littore maris rubri. que tan
te eſt infectionis et ruboris ꝙ ex eius di
luuione totum mare tingitur et in colo
rem minij commutatur. vnde ab illa in
fectione mare ſuperioris egypti rubꝝ ap
pellatur. Et in illis terre venis rubre gē
me inueniūtur. Hec de terra primo op
time depuratur deſiccatur. tandem inter
lapides ſubtiliſſime commolitur. et cū
claro oui diſtempatur. Et hic color pic/
toribus. ſcriptoribus lucrum non modi
cum adminiſtrat. nam inde libros ornat
capitales litteras inde formant. fines
ac principia ſententiarum ac verſuū di
ſtinguūt minio atqꝫ ſignāt. Acuitur qn̄
qꝫ ſucco herbe cuiuſdam que cocco appel
latur. ille color rutilat quaſi ignis. et iō
ab illo ſucco coccum nominatur. et tn̄ co
lore plus vtuntur tinctores veſtiū q̄ꝫ ſcri
ptores. Solebāt etiā ātiqui acuere mi
nium cum ſanguine cuiuſdam vermis.
ſicut acuitur purpura cum ſanguine cō
chilis. ⁊ ex tali acumine primitus ab an
tiquis vermiculus vocabatur. vt di. Iſi
dorus. vbi tractat de coloribus. Eſt au
tem color vehemētiſſime adherentie poſt
q̄ꝫ fuerit materie incorpatus. itaqꝫ inde
vix poterit poſt deleri. Qđ ſi quis perga
meno abradere contenderit. vel abluere
niſus fuerit vix tantum abluet vel abra
det quin aliquod veſtigiū poſt inueniet.

Capitulū XVII

De puniceo colore

Puniceus color eſt color circum
dās colorē rubeū ſicut purpure
pl' habens de rubedine et nigre
dine q̄ꝫ de albedine. plus tamen declinat
ad albedinem q̄ꝫ ad nigredinem. purpu
reus autem econuerſo affinis eſt rubeo.
ſed magis declinat ad nigredinem q̄ꝫ ad
albedinē. Unde dicit Areſt. in. ij. de ſom.
et vigi. ꝙ puniceum p purpureū tranſit
in nigrum. vnde poſt rubedinem vicini
tatem habet ad nigredinē. Inueniūtur
aūt in mari quedam conchile ad modū
pue que in extremitatibus pſe q̄ſdam
emittūt guttas ſanguineas q̄ recollecte
purpuras tingūt ⁊ colores rubros acuūt

et intendunt. vnde talis sanguis in q̄ti
tate modica recolligitur et vasis ac can
nalibus tinctoꝝ officio aptis cum alijs
coloribus reponitur cum quibus tingit̄
sericum ex quo texitur pannus purpure
us vnde regum gloria ostendit. vt dicit
Greg. sup Canti. ca. vij.

Capitulū XVIII

De colore viridi

Color viridis generat̄ actiōe ca
lidi in materia mediocri vergen
te tamen ad dominiū humidi vt
pꝫ in folijs fructibus et herbis. et iō ge
nerabitur color multū habens de nigre
dine. non tñ ptingens totaliter ad nigre
dinem. Ex admixtione enī remissi albi
vt glauci et intensi nigri in supficie hu
midi viriditas generatur. qñ calor agēs
in materia non potest adurere humidū.
nec ad plenū decoquere vt totaliter i ni
grum cōuertatur. vnde viriditas in her
bis ꝛ in fructibus signum est crudi hūo
ris et indigesti. vt dicit Auicen. Et hoc
pꝫ qꝛ color viridis in plantis et in fru
ctibus mutatur in glaucū in autumno.
qꝛ in folijs et in herbis est multa mate
ria humida et grossa que p actiōem cali
di paulatim consumit̄. nec omnino re
stituitur a calore in materia eleuante li
cet frigus dominet̄. et ideo quedam arbo
res virescunt in vere et in estate. in hye
me vero vel in autumno pallescunt. quia
adueniente caliditate vernali, puocatur
humor ad exteriora qui tactus calore fit
viridis. sed adueniente frigiditate rep
cutitur humor et abundat siccitas et fit
color glaucus. vt dicit cōmen. sup. i. Ari
sto. de plan. in fine. Est itaqꝫ color vi
ridis medius inter rubeū et nigrum ge
neratus. et hoc pꝫ p transitū colere ru
bee in melancoliam innaturalem. Cole
ra enī cū sit rubea transit in melancoliā
que est nigra mediante colera innatura
li. s. eruginosa et prassina que viridis in
uenitur. Et ideo color viridis maxie de
lectat visum ppter concursum ptium ig
nearum ꝛ terrestriū. nā luciditas ignea
que in viridi est tempata delectat visū
Obscuritas etiam terrea siue nigredo
cum non sit in extremo mediocriter spi
ritum visibilem aggregat et confortat.
Et ideo nullus color est ita delectabilis
visui sicut viror. vt pꝫ in smaragdo qui o
culos sculpentium gemmas et metalla
maxime reparat et confortat. vt di. Isi.
ca. de lapidibus p̄ciosis. Sunt autem vi
ridia folia plāte et gramīa et cetera ter
renascentia ex dominio ptium terrestri
um in quibus radicantur tanq̄ in mate
ria. et ex virtute ignea tanq̄ ex causa ef
fectiua. que dissoluit terrea et subtiliat
et rarefacit. et sic attrahendo earum fu
mos ad extrema. tingit herbe supficiem
tali colore non nigro nec rubeo sed viro
re. nam nigredo temperat rubedinis di
sgregatiuam claritatem. et claritas icor
porata nigredini ipam reducit ad medi
ocritatem. ex dominio ergo partium ter
restrium et igneaꝝ viridis color gene
ratur. Et q̄uis folia fructus et gramīa
virescant. flores tamen virides raro vl
nunq̄ inueniunt̄. qd accidit ppter sub
tilitatem materie florum in qua si p̄do
minantes partes fuerint aquee ꝛ aeree
erit color albus. Si vero aquee cū igne
is p̄ualuerint erit color glaucus vel palli
dus aut citrinus. Si autem preabunda
uerint ignee partes aereis erit color ro
seus. et si preualentes partes aquee cū
terrestribus erit color blauius vel viola
ceus. Si autem eque p̄ualuerint partes
ignee cum terrestribus posset quidē fi
eri color viridis vel niger. sed talem cō
mixtionem subtilitas materie floris vel
rarefactio nō admittit. et ideo flores nō
virescunt generaliter nec nigrescunt Est
ergo color viridis inter rubedinem me
dius et nigredinē delectans visum et ad
sui aspectū oculoꝝ attractiuus. acie visus
cōfortatiuus et repatiuus. vñ cerui ꝛ a
nimalia agrestia alia loca virētia dili
gunt et frequētant. nō tantū ppter pa
stum. verū etiam ppter visum. et iō vēa
tores viridibus vestimētis semper se in
duūt. qꝛ ppter aspectū viroris quem bes
tie naturaliter diligūt minus venatoꝝ
insidias expauescūt. vt dicit Bal.

Capitulū XIX

De colore liuido

c Olor liuidus ex ptibus aqueis et terrestribus p̄dominantibus generatur. nam talis color i re-bus habentibus humorem grossum ꝛ fri-gidum generatur. vtꝫ in violis ꝛ plūbo. plumbū tamen naturaliter est albū q̄ꝫ/uis supficialiter sit liuidum. vñ ex eo fit cerusa. vt di. cōmen. sup. iiij. methe. Vñ color liuidus signum est frigiditatis do-minantis. qꝛ liuidus color in vrina est si-gnum extinctionis naturalis coloris et mortificationis alalis. sicut di. Egidi⁹ Membroꝝ liuiditas monstrat humorē mortificatū. Signat enī multas alias passiones sicut ibi sequit. Partus enī triti-eus medius morbusq̄ꝫ caducus. Al-chites sinochus vene rupta catarrus. Coste pulmonis vitiū dolor articularis. Consumptiua ptisis vis extinctiua ca-loris. sint tibi liuoris cause.

Capitu. XX

De colore liuido

c Olor ergo liuidus ē malus in a-nimatis corpibus. nam vl signat dominiū frigoris calorem natu-ralem extinguentis ꝛ naturam mortifi-care inchoantis. vel supabundantiaꝫ me-lancolici sanguinis colorem omnino et cutis supficiem viciantis vel cordis an-gustiam. calorem sanguinis ad interio-ra reuocantis. vtꝫ in inuidis vel doloreꝫ casus siue cōcussionis sanguinem inter-cutaneū corrumpentis vtꝫ in fustigatis in quibus humor intercutaneus p ma-liciam corruptus cuti infert corruptiō-et infectiōem. vt di expositor super. i. ca. li. ysa. ibi vulnus liuore ꝛc. Vl signat spi-rituū et naturalis caloris defectionem et depaupatiōem. vtꝫ in ydropicis et hu-ctis ꝛ cōsumptis. vt di. Egidius. Signat etiam dolorem articularem. nam dolor arthreticus ꝑpter neruoꝝ sensibilitatē in quibus radicaẜ magis est dolorosus ꝑpē qđ cōfluunt spūs ꝛ humores ad locū do-loris ꝑpter qđ aliū humores remanēt mi-nus calidi ꝛ minus p ꝯsequens colorati Omēs aūt causas liuiditatis enarrare nō expedit in p̄senti opusculo. sed tange-re solū ꝛ ad memoriam reducere sufficit que a maioribus nostris copiosissime sūt tractata. Raro aūt nemini liuoreꝫ signa-re aliqđ bonū nisi prius viride vel nigruꝫ opatione nature mutetur in liuidū. ꝛ de liuiditate in rubeū siue citrinū. nam tūc signū est φ natura cōtra morbū victori-am obtinet ꝛ triūmphū. Vñ Egidi⁹. Li-uidus prius si post rubeus videaẜ. Con-surgit cerebri natura vigor rēpatur.

Capitulū XXI

De colore indico

c Olor indicus siue venetus est color blauius liuiditatem exce-dens in pulchritudine ꝛ vigore. plus habens aqueitatis et aereitatis ad mixtum cū ptibus terrestribus ꝛ vnituꝫ q̄ꝫ liuidus. et talis color est celestis pro-pter dominiū aereitatis in supficie per-spicui materie scꝫ pure et transparentis vtꝫ in saphiris orientalibus ꝛ iacinctis. talis etiam color repitur in lazurio. Sꝫ de hoc quere supra i tractatu de gemmis et de lapide lazuri.

Capitulū XXII

De nigredine

n Igredo est priuatio albi in per-spicuo. sicut amarū est priuatio dulcedinis in humido. vnde vi-detur φ albedo est prima origo coloꝝ. sic dulcedo est principiū sapoꝝ. vt di. Aresto-te. in li. de sen. et sen. Idem di. Aresto. li. xix. Color niger non est nisi priuatio claritatis. Generatur aūt nigredo ex lu-ce pauca ꝛ obscura in pspicuo ꝛ obscuro et impuro incorpata. Et iō nigredo est spūs visibilis aggregatiua et eiusdeꝫ re-pcussiua. ꝑpter qđ ledit visuꝫ ꝛ hebetat qñ nimis est intensa. vtꝫ in diu incarceratis qui exeuntes de carcere parum vident. Fundatur aūt nigredo qñq̄ꝫ in substan-tia humida ꝛ calida. qꝛ caliditas dñans denigrat substantiam humidam. vt ē vi-dere in lignis hūidis ꝛ exustis. Quādo-q̄ꝫ in substantia sicca ꝛ frigida. qꝛ frigidi-tas dñans subām denigrat siccam et hu-midam facit albam. vt di. Aui. Unde ni-gredo qñq̄ꝫ causaẜ a frigiditate. ꝛ ē signū

mortificationis. Quādoqꝫ a caliditate. ⁊ tūc est signum adustionis. et iō nigra vrina diuersa potest signare et aduersa sic̄ di. Egidius. quādoqꝫ enī signat solutiōem q̄r tane ⁊ sic ptendit sanitatē. aliqñ signat adustiōem ⁊ mortem vt in acuta febre. Vñ Egidius dicit. Nigrior vrine faci es incōmoda febris. Quartane soluit: mortem pretendit et vrit. In febre fert mortē nigra fetida paucula pinguis ⁊c. Sunt quidam colores picture opibus cōgruentes. quorum quidam in venis ter/re nascunt vt sinopis rubrica meliū mi/nium auripigmentū et hmōi. Quidam arte cōponuntur.

Capitu. XXIII

De sinopi

s Inopis est color rubeus in pon/to primitus ad inuentus iuxta si nopim ciuitatem a qua nomen sic accepit vt di. Isi. li. xviij. Huius spe/cies tres sunt. prima rubra. et minus ru beus. et inter has media. vt di. idem. Ru/brica dicit q̄r rubra. pxima colori sāgui neo. vt dicit idem. gignitur in pluribus locis. sed optima est in ponto. vñ et pon tica appellatur.

Capitulū. XXIIII

De sirico

s Iricū pigmentū est vñ fit color phenicens. quo librorum capita scri buntur. Et colligitur in littori/bus rubri maris in phenice. et inter ficti cios' hic color reputatur eo q̄ fit aliqñ ex sinopide ⁊ sandice sil' mixtis vt di. Isi.

Capitulum XXV

De minio

m Iniū est color rubeus cui' ma teriam greci apud ephesum pri/mo inuenerunt. In hispania hu iusmodi pigmentum p̄ ceteris regioni/bus plus abundat. vt dicit Isido.

Capit. XXVI

De cinobrio

c Inobriū qd̄ greci cinabarin di/cunt a dracone et a barro elephā te est vocatum. Aiunt enim draconū m esse sanguinem dum implicant elephā/tes. ruunt enī belue ⁊ dracones obruūtur quorum fusus cruor terram inficit. fitqꝫ pi gmentum quicquid solum tinxerit. est autem puluis coloris rubri vt di. Isi.

Capitulū XXVII

De prassino

p Rassin creta est viridis vnde fit co lor viridis sicut porrū. crescit autem optima in lybia cyrenen si. vt di. Isi. Crisocana est vena prassini coloris sic dicta q̄ cum ea aurum dicit inueniri. hec in armenia crescit sed pro/babilior est que crescit in macedonia. fo ditur in metallis eris cuius inuētio ar/gentum atqꝫ indicum pdit. Nam vene eius cum his habent nature societatem vt dicit Isidorus.

Capitulū XXVIII

De sandaracha

s Andaracha nascitur in topaziō insula maris rubri. et est coloris cinobrij. sed odoris sulphurei. Inuenitur autem in metallis aureis ⁊ argenteis. et est tanto melior q̄nto rufi/or. et q̄nto plus sulphur olet. q̄nis et ce rusa si in fornace torreatur in sandara/cham cōuertatur. Cuius color est flame us. q̄ si torreatur equaliter cum rubrica sandicem reddit. vt dicit Isido.

Capitulū XXIX

De arsenico

a Rsenicum auripigmentum di citur ob colorem auri. colligitur in ponto ex aurata materia qd̄ in aureū colorem transit purius est. et gra/ciles habet venas et qd̄ pallidus est. per' iudicatur. de hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmento.

Capitulum XXX

De occa

o Cca nascitur in topazion insu/la. vnde venit et sandaracha. Fit tamē q̄nqꝫ ex occa adusta rubri/ca mollis oui luto circumlinito. que q̄/

AA

to magis in camino arserit tanto melior
fit. vt dicit Isido.

Capitulum XXXI

De indico

Ndicum in cannis indicis limo
i infixis inuenitur spuma adherē
te limo. Est autem coloris pul/
chri et aerei mixturam purpure et ceru/
lei mirabilem reddens. Est alterum ge/
nus in purpurariis officinis spuma in/
natans quam confectores detrahunt et de
siccant. vt dicit Isidorus.

Capitulū XXXII

De atramento

Tramentū dictum est eo q̄ sit a
a trum cuius species necessaria est
quotidiano vsui picture. et inter
ficticios cōputatur. Fit enim ex fuligine
multis modis sup ardentes tedas huic
pictores cū aqua miscent gluten vt illu/
strius resplendeat. Quidam enim carbo/
nes sarmentorū veterū tritos cū glutino
addunt. alij fecem vini nigri exurūt. nl'
tis etiam fit alijs modis vt dicit Isido.
Cum atramento aūt temparatur incaustū et
acuitur. Habet aūt multas virtutes vt3
in plateario. quere supra de venis terre
libro. xv.

Capitu. XXXIII

De melino colore

Elinus color est candidus cui'
m materia inuenitur in melos insula
que ē vna de cicladibus. et iō me
linus est dictus. vt dicit Isi. pter nimi
am autem pinguedinem pictores eo nō
vtuntur. vt dicit Isido.

Capitu. XXXIIII

De stibio

Tibium est color ficticius vl' fa/
f ctus ex cerusa et quibusdā alijs
mixtis. cum quo mulieres facies
suas sophisticant et colorant.

Capitulū XXXV

De cerusa

Erusa ex vapore fortis aceti ta/
c bulas plumbeas sup sarmēta al/
ba locatas pfundentis generatur
quere supra de plumbo. Eodē mō fit es
viride siue calcantum qd̄ populus viride
greci vocat. s. ex vapore fortis aceti eneas
laminas pfundentis. nam ex aceto cor
rumpitur eris supficies et conuertitur in
eruginem et inde color viridis pcreatur
Valet ad carnem mortuam corrodēdā.

Capitulū XXXVI

De purpurea

Purpurea a puritate lucis ē di
p cta. qr in his regionibus gignitur
eius materia quas solis cursus
illuminat pius et illustrat. Hic color la
crimis sanguineis effludentibus a qui/
busdam cocleis ferro diuisis acuitur et me/
lioratur. vt dicit Isido. li. xix. in capi. de
tincturis. Sunt et alij colores multi ta3
simplices q̄3 compositi quibus vtūtur pi
ctores et tinctores. sed iam dicti sūt me
liores et nobiliores. et ideo nunc de eis
sufficiat. De his omnibus tractat Pli.
li. xxv. ca. xiij. vsq3 ad. xxxiij. Et Isido.
li. xviij. et. xix. Dicuntur autem tincto/
res pannorum et lanarum ob nitoris grati/
am coloratores. vt dicit Isi. lib. xix. Pi
ctores vero sunt imaginum et rerum simi
litudinum picture artificio expressores
Est autem pictura dicta quasi fictura.
Est autem imago ficta non veritas. hec
et figura dicitur quia quodam colore fi
cto est linita nihil habens fidei et verita
tis. Unde et sunt quedam picture q̄ cor/
pora veritatis studio coloris excedūt et fi
dem dum augere contendūt ad menda/
cia puehunt sicut qui chimeram tricipi
tem pingunt. Picturam autem egip/
tij primitus adinuenerunt vmbra homi
nis lineis circūducta. deinde simplicibus
coloribus et post diuersis sicq3 paulatim
ars ipa se distinxit. et inuenit lumen et
differentias colorum ac vmbras Et nūc pi
ctores prius quasdam lineas et vmbras
future imaginis ducunt. deinde coloribus
complent inuente artis ordinem adhuc
sequentes. vt dicit Isido. libro. xviij. in
cap. de picturis.

Capit. XXXVII

De odore

Post colores de odoribus est dicendum. Odor itaque est fumosus vapor a substantia rei resolutus qui mediante aere ad cerebrum attractus est sensus olfactus immutatiuus. nam odor immutat olfactum. quemadmodum color visum. vel sonus auditum. vel quemadmodum sapor gustum proprium. Proprium enim est sensuum a suis sensatis et obiectis proprijs immutari et delectari in eis ac perfici si fuerint medij. contristari vero et destrui si extremi vt dicit in libro de sen. et sen. Est itaque odor rei proprietas sensu fumo medio perceptibilis. Ad hoc autem quod odor perficiatur et informetur in organo sensus quattuor ad minus requiruntur scilicet caliditas resoluens. materie subtilitas actioni caloris resoluentis obediens aerea puritas deferens. nerui vel cerebri conformitas. vaporem resolutum nature sensu percipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur resoluens fumos vaporabiles causa odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferenti se incorporat et in suam similitudinem ipsum alterat et informat. Informatus vero aer qualitate fumi neruo odorabili subiecto se applicat. et sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem representat. cuius complexioni si similis fuerit miro modo cerebrum recreat et delectat. Si vero e contrario inficit et contristat. et ideo aromatica que proportionem complexionalem habent et armoniam cum natura ipsum reparant atque iuuant. fetida vero ex causa contraria aggrauant et molestant. Calor itaque resoluens odorem efficit. et econtrario frigus constringens odorem impedit et offendit. quia mouendo ad centrum subtiles substantie vapores per aera se diffundere non permittit. propter quod nec sterquilinia fetent in tempore hyemali sed potius estiuali. Similiter substantie varietas seu subtilitas obediens calori resoluenti odorem causat. Econtra vero grossicies materie odoris diffusioni obuiat et repugnat vt in lapide cuius naturalis compactio et frigiditas sunt in causa quare neque redolet neque fetet vt dicit Auicenna. Tertio aeris consistentia confert sensibiliter ad odorem nam si rarus fuerit et subtilis de facili odoris materiam scilicet fumum vaporabilem recipit. sed propter eius euentationem et rarefactibilitatem permanere in se eius redolentiam longo tempore non permittit. Econtrario vero si densus fuerit aer et compressus vapores bonos et malos tardius recipit. sed post eorum impressionem ipsos euaporare ita de facili non permittit. vt dicit idem. Quarto organi qualitas seu dispositio ad odoris iudicium potissime operatur. si vero fuerit neruus insensibilis in quo percipitur olfactus vel male complexionatus vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus oppilatus vel omnino peruertitur vel subtrahitur iudicium odoris. Primum patet in melancolicis et alijs male complexionatis qui loca fetida diligunt. odorifera vero et aromatica fugiunt. Secundum autem patet in mutilatis qui neruos sensibiles et odorabiles habent lesos. et ideo odores non sentiunt. Tertium autem manifestum est in poliposis et leprosis qui naribus a viciosis humoribus opilatis inter odoriferum et fetidum vix discernunt. Fumus igitur a rei substantia resolutus materia est odoris. vnde secundum varietatem fumi odorum differentia variatur. Distinguit autem ysa. in diet. tres species fumi Est enim fumus quietus et quasi nullius motus in aere vt fumus a lapide resolutus qui eius complexionem non declarat positiue sed per priuationem odoris et absentiam ipsum habere substantiam grossam et frigidam manifestat. Est et alius fumus habens velocem motum in aere. et hoc accidit ex calore resoluente substantiam. que si fuerit valde pura et defecata. erit odor valde aromaticus et suauis vt in mirto et musco et in ambra. Si vero fuerit substantia impura multis fecibus intermixta. erit odor malus et nature horribilis. Et hic odor diuiditur dupliciter in grauem scilicet et fetentem grauis odor ex calore adhuc naturaliter se habente

in aliquo et iam corrumpi incipiente generatur. vt3 in piscibus diu reseruatis sine sale. Et si tertio fumus mediocris a calore mediocri resolutus. et ille vel ex pura substantia vel impura. si ex pura erit mediocriter aromatiens vt3 in pomis. violis et rosis. si autem fuerit ex substantia impura ptm erit fetidus vt3 in aloe et absinthio et sulphure 7c. Causatur ita / q3 odor aromaticus a calore ptes subtiliores et puriores resoluente aere ipsarum fumos ad cerebrum deferente sicut feror vel grauitas ex eodem ptes grossiores et corruptiores a rei substantia dissoluente effectiue generatur, vnde p isto effectu ex actione caloris consequente omne aromaticum calidum ab autoribus solet dici. multa autem sunt substantialiter frigida vt est videre in aceto. camphora et rosa. que tamen sentiuntur aromatica. et hoc fit pter substantie eorum puritatem cuius partes subtiliores resoluuntur et diffundunt in aere per calorem. Sunt autem due odorum extremitates aromaticus. sc3 et fetidus inter quos et si inueniatur odor recte medius et eque distans ab extremis fm roem vel fm intellectum neque q3 tamen actualiter pcipitur fm sensum. vnde dicit ysa. in diet. Odoratus non percipit mediocres odores. sicut nec pisces pcipiunt medios colores. Carent ei pisces palpebris pter qd spiritus visibilis continue dispgitur vnde non sufficit ad medii coloris pceptionem. De odorato quoq3 eadem est ratio, vt dicit idem. nares enim patule sunt et continue dispgitur spiritus odorabilis, ppter qd debilior efficitur adoratus. et ideo medios odores minus capit nec est grauis odor recte medius inter aromaticum et fetentem q2 grauis sub fetido continetur. et nō differt ab eo nisi q2 magis remissius est. et fetidus amplius est et intensus. Sub eadem igitur specie continent sicut albedo intensa et remissa. et ideo si duo odores extremi. s. fetidus et aromaticus in equali pportione pariter misceant. non fiet vnus medius odor et eque distans i mixto fm sensum, vnde aromaticum prius pcipit sensus olfactus q3 fetidum. quia in aromatico delectatur. et fetidum refugit et abominatur. Ex quo pt3 q2 non efficiatur vnus odor medius de extremis pceptibilis fm sensum, vt dicit ysa. Qd autem bonus odor citius penetret ad spiritum animatum q3 malus, pt3 q2 substantiu boni odoris virtutem naturalis caloris in se continet qui grossiciem eius mūdificat et subtiliat vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrum pertransire. Malus vero odor non sic q2 in eius subiecto actio nature iam defic. vnde supfluitas eius grossa in eo remanet coagulata. et ideo difficilius pōt cū fumo dissolui. nec ita cito penetrat ad spiritum odorabilem qui in pfundo cerebri ventriculo latitat vbi spūalis et subtilis fumus citius penetrat siue perforat q3 grossus et terrestris.

Capit. XXXVIII

De effectu odorum

c Irca effectu3 odorum diuerse fuerunt positiones. Dicebāt eni3 antiqui rerum naturas et substantias ita cognosci odore simpliciter quemadmodum et sapore. Dixerunt enim res acetosas odore comphendi. similiter et acutas. sed fallebant. Id enim odori attribuebant qd erat tactus nullus enim est sensus cui tactus non sit annexus. et ideo morsuras et puncturas non pcipit odoratus. sed potius tactus qui odorandi organo est admixtus. sicut oculus clausus sentit morsuram collirii non visu sed tactu. Alii vero asserebant nullā rerum noticiam posse haberi per odores videntes enim quasdam res frigidas esse odoriferas vt rosas. quasdam vero calidas nullius esse odoris vt piper. putauerunt res non posse dinosci aliqualiter p odores. Sed hi fallebantur. Non ita q3 odor fit simpliciter vel ex calore totali vel partiali. nam rerum alie sunt simplicis substantie. alie composite. Si res est simplicis substantie et est odorifera odor ille fit ex odore totali quia tota rei substantie est calida vt3 in musco. Si vero composite est substantie et est odorifera. odor ille fit ex calore partiali. Lex ca

lore quarundam partium, nam quedam sunt ibi partes calide scȝ ignee que dif-fuse p superficiem ruborem inducunt ꝛ odo-rem. vnde si rose ponantur in aqua cali-da ignee ptes resoluunt et rubeus color apparet cum odore. Sed alij sunt quorū sententia approbatur qui dicunt rerum substantias cognosci p odores minus tñ ꝙ p sapores. nam ad linguam diriguntꝰ sex lacerti quibus multū transfunditur de spiritu animali quo pfecte res gusta-ta potest comphendi sed ad instrumentū odoratus non venit nisi vnus lacertꝰ tā-tum p quem parum de spiritu descendit qui non ita pfecte naturam potest comp-hendere. Preterea a re odoranda nō re-soluitur nisi quedam subtilis fumositas que admixta aeri cū ipsa ad organū odo-ratus attrahitur. vnde ꝛ spūs p fumosi-tatem illam rerum naturas non discer-nunt ita bene. sed ad instrumentum gu-stus tota res gustanda intus et extra gu-stui substantialiter applicatur. ꝛ ideo de re verius iudicatur p saporem ꝙ p odo-rem. Recolligitꝰ itaqȝ ex pdictis ꝙ odor est rei pprietas siue qualitas pceptibi-lis odoratu. vt di. ysa. Nam a re odora-bili resoluitur quidam fumus p calorem qui tanqȝ quedam spūalitas admixtus aeri ipm inficit ꝛ immutat. et sp̄s sis ala-lis ibi existens intra nares in quibusdā caruncubis ad modū vberū māmillarū ibi dependentibus ab eodē fumo imutatꝰ qui immutatus recurrit ad cerebrū ꝛ re-psentat talem anime immutationē Est itaqȝ odor sui obiecti manifestatiuꝰ. spi-ritus animalis immutatiuus. suiꝗ pius p aera diffusiuus. ad interiora cerebri per flatum aeris vel attractū penetratiuus suo calore humorū consumptiuus. ꝛ flu-xus nociui restrictiuꝰ. sua puritate spi-rituū repatiuus. sua virtute debilitatis cordis confortatiuꝰ. aeris in suam simi-litudinem conuersiuus. fetoris repcus-siuus. et putredinis palliatiuus. delecta-tionis in sensu animaliū sicut ꝛ hominū causatiuus. Nam pisces diligūt aroma-tica ꝛ fugiūt fetida. similiter et apes. vt dicit Aresto. sicut et formice sulphuris odore effugantꝰ sola venenosa aromati-ca detestantur. vnde serpentes odorē ru-the abhorrent. bottaces vinee florētis re-dolentiam non sustinent.

Capitu. XXXIX

De fetore

Fetor est ex re corrupta vapore re-solutus aerem inficiens contri-stans spūm animalem et corrū-pens. Nam sicut odor aromaticus odo-ratum reficit ꝛ delectat. sic fetidus spūm odorabilem inficit et contristat. Nā vt dicit ysaac. Fumus a re male complexi-onis resolutꝰ animato spiritui est incō-ueniens. nam in subiecto fetidi odoris multi sunt humores corrupti eo ꝙ natu-rales exierunt qualitates. et ideo cōple-xioni humani corporis repugnāt. vñ odo-ris horribilitas pretendit sue substantie corruptionem. que contingit aut proptē innaturalem calorem. aut pter corrup-tam humiditatem. Nam quando calor innaturalis humorū facit ebullitionem causa est putredinis et fetoris. horū nu-trimenta corruptam et pessimam putre-dinem in stomacho generant. ex qua re-soluitur pessima fumositas q̄ caput gra-uat. quando sola corruptio humiditatis est in causa tunc odor nō fetens sed gra-uis generatur. Et omnia calida talia p-pter odoris grauitatem mali sunt nutri-menti. minoris tamen sunt nocumenti. q̄ꝫ que fetide sunt putredinis. vt dicit Gal. Et hoc est videre in piscibus recen-tibus qui dum retinent naturalem calo-rem. odorem grauem habent. ablato au-tem naturali calore efficiuntꝰ iam feten-tes. Qñ vero pisces decoquuntꝰ p super-fluе consumptiōem ꝛ corrupte humidi-tatis per calorem grauitas odoris tollitꝰ et sic eorum substantia p decoctionē nō solum in odore melior efficitur. verum-etiam in sapore. Fetor ergo est corrupti-onis nature ptestatiuus. defectus calo-ris naturalis ostensiuus. aeris infecti-uus. animalis spiritus corruptiuus. vo-mitus et nausee puocatiuus. doloris ca-pitis generatiuus. et totius complexi-onis distempatiuus. horroris et tristi-cie sensibus animalium inductiuus. et

ideo fugiunt pisces sportulas fetidas et
antiquas. recentes vero subintrant at/
q3 nouas. vt dicit Aresto. Similiter a
pes abhorrent omne fetidum. vt di. ide3
Ideo vulpes cuius fimus est valde feti
dus foueam taxi subintrat ⁊ eam defen/
dans ꝑ fetorem de fouea taxum fugat vt
dicit Pli. et sic supat ꝑ fetorem quē vin
cere non poterat ꝑ virtutem. Est etiā fe
tor spirituū et neruoꝝ infectiuus ⁊ ex na
turali consistentia in innaturalem alte
ratiuus. vt3 in leprosis. quoꝝ anhelit᷒ fe/
tidus sanos inficit ⁊ corrumpit. Est eti/
am fetor fetus animaliū in vtero extin
ctiuus. vt dicit Arest. ꝙ equa si sentit fe
torem candele extincte faciet abortiuu3
Pōt etiam fetor sic intendi ꝙ erit mor/
tis subite causatiuus. nam quedā est spe
cies serpentis cuius fetor subito interfi
cit rem se odorātē. sicut basiliscus visu i/
terficit se videntem. vt dicit Auicē. Ac
cidentaliter aliqñ autem fetor iuuat. nā
quedam sunt fetida medicamina. vt a/
loe caballinum et sulphur ⁊ asa fetida.
et hmōi. que in multis causis conueni/
unt medicine. nam odoris sui grauita/
te humores putridos siue ad putredinē
et fetorem dispositos ratione similitudi
nis attrahunt et extractos expellit. na3
natura abhorrens fetorem ꝓ medicine
fetide p̄sentiam irritatur contra ipam ⁊
ideo recolligit se totam vt contra suā di
micet inimicam Fetor itaq3. i. fetida me
dicina occasionaliter est expulsio fetido
rum et dum vnum fetidum assumit aliō
fetidum pariter cum ipo remouet. Si/
militer fetor lane vste vel filtri combu/
sti seu cornu caprini exustinaribus salu
briter apponunt vt sopor litargicus exci
tetur. vt dicit Constan. Nam spūs ab/
horrentes fetorem fugiunt ad interio/
ra cerebri vbi est causa morbi ex quorū
concursu iuuatur natura contra morbū
et ideo facilius digerit et dissoluit ma/
teriam apostematis que causa fuit false
somnolentie ⁊ soporis. vt dicit idē. Eo/
dem modo in causa matricis quando ni
mis eleuatur comprimendo spiritualia.
et fetida naribus et aromatica partibus
inferioribus vtiliter adhibentur. Nam

natura fugiens fetorem recurrit ad ma
tricem ⁊ sentiendo odorem inferius il/
lac tendit. et sic matricem ad locum de/
bitum secum ducit. Quamuis etiam
odor odori non cōtrarietur. aliquis ta/
men fetor alicui fetori cōtrariatur. ⁊ iō
fetor sterquilinij ex fetore allij effugat.
vbi etiam omnes fetent vnius fetor mi
nime sentitur quia vnus ab alio absorbe
tur. De reb᷒ autem odoriferis quere su/
pra in tractatu. xviij. de herbis et specie/
bus et plantis.

Capitulū XL

De sapore

Sapor autem est sensatum gustus
Sicut enim color est obiectum
visus. sic sapor est rei ꝓprietas iu
dicio anime se offerens ꝑ viam gustus.
Sapor itaq3 est rei ꝓprietas solo gustu ꝑ
ceptibilis. hoc autem dico in principio
quia alio modo iudicant de saporibus et
saporu3 principijs philosophi ⁊ alio mo
do medici. Sed de illa murmuratiōe q̄
stionum nihil ad ꝓpositum. quia illas so
las saporum differentias et operationes ⁊
causas hic inquirimus put sacre scriptu
re conueniunt ad eliciendū ex vaporꝭ ꝓ
prietatibus aliquos mysticos intellect᷒
vñ ad p̄sens de alijs non curamus. Est er
go sapor ꝓprium obiectum gustus de cu᷒
p̄sentia sensus in organo gustabili dele/
ctatur vł tristatur. et s̄m ysa. in dict. Sa
porum octo sunt differentie. sc3 dulcis.
vnctuosus. salsus. amarus. acutus. aceto
sus. ponticus ⁊ stipticus. additur etiā his
insipidus. sic sunt nouem. sed abusiue di
citur sapor qr sapore caret. Pertinēt aūt
quinq3 ad caliditatem ⁊ calidam cōple/
xione3 sc3 dulcis. vnctuosus. salsus. ama
rus. acutus. relique frigide sunt comple
xionis sc3 ponticus. stipticus. acetosus ⁊
insipidus. Duo autem sunt que faciunt
saporem. s. complexio et substantia. ⁊ sub
stantia est triplex. s. grossa subtilis ⁊ me
diocris. Complexio itaq3 calida et hu/
da in scđo gradu cum grossa substan/
tia facit saporem dulcem. Calida vero ⁊
humida in fine secundi gradus cū subti

li substantia facit vnctuosum. et dicitur vnctuosum subtile q̃tum ad transitũ. q2 de facili transit in fumũ. Habet autem actualem grossiciem ratione cuius est opilatiuum. sed potentialem habet subtilitatem in substantia rõne cuius est velociter transitiuũ. Complexio autẽ calida et sicca in fine secundi gradus cum mediocri substãtia facit salsum. calidũ ꝛ siccum in tertio gradu cum grossa substãtia facit amarum. Sed complexio calida et sicca in quarto gradu cum subtili substantia facit acutum. et ita sup calidi tatem fundanť quinqꝫ sapores. Frigida autem et sicca complexio in tertio gradu cum grossa substantia facit ponticum qualis est in fructibus immaturis. Frigida quoqꝫ et sicca in secundo gradu cũ mediocri substantia facit saporem stipticum. qualis est in rosis ꝛ in coctanis maturis. Frigida autem et sicca in secundo gradu cum substantia subtili facit saporem acetosum. Frigida vero complexio et humida in primo gradu cum mediocri substantia facit saporem insipidum. qualis est in albumine oui. Patet ergo q̃ tres sapores sunt testimonia subtilis substantie. s. acutus. vnctuosus. ꝛ acetosus. et sunt tria testimonia grosse substãtie scilicet ponticus. amarus. et dulcis. Similiter tres sunt sapores testimonia substãtie mediocris scꝫ stipticus. salsus et insipidus.

Capitulũ. XLI

De pura dulcedine et eius effectu.

d Ulcis itaqꝫ sapor generatur ex temperata caliditate et grossa substantia. vnde dulcedo lingue apposita moderate aperit. moderate calefac̃. moderate humectat vnde grossicies substãtie moderate subintrans poros apertos diu ibi manet. et ideo anima in tali temperantia gaudet. Unde plus delectatur natura in dulcedine q̃ in alijs saporibus. preterea nulla res est ita temperata et affinis humane complexioni equali sicut dulcedo. et ideo humana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi simili delectatur.

Capitulũ XLII

De sapore dulci

a D dulcem autem saporem faciendum quattuor conueniũt elementa non tamen equali ꝓportione. ignis enim et aer superabundant. vnde ex igne calor et ex aere humor innascitur. que duo scꝫ calor et humor necessaria sunt ad cuiuslibet rei generatiõẽ. Calor autem temperatus agẽs in humorem ipsum calefacit dissoluit et depurat ab humore terrestri et substantia mollificatur. vnde partes ignee et aeree augmentantur et humiditas inspissatur. et sic grossa substantia in qua fundatur dulcis sapor generatur. Unde dulcis sapor quando caret omni macula acuminis oĩbus saporibus suauior est. vt dicit ysa. quia eius natura sanguini est vicini. et ideo letificat et mundificat. nocumentũ gustus humectat temperate sine labore nature. Est autem dulcedo aliquãdo pura quattuor qualitatum mediocriter cõtentiua. vtꝫ in zucaraƚ. aliquando est viscositati et grossiciei admixta. vtꝫ in dactiƚ. aliquando acumini coniuncta vt in melle. Prima dulcedo maxime conueniens est nature. sed aliquando accidentaliter nocet nature quando scilicet natura plus recipit q̃ digerere possit. et tũc solet esse causa alicuius opilationis. q̃a dulcium superfluitas in poris venarum inuiscatur. Dulcia itaqꝫ mollificant mẽbra. lauant. colant et mundificant. parũ naturaliter nutriunt. accidentaliter autem multum. Mollificant quidem q̃a humiditas materiam mollem reddit. caliditas tẽperate soluit. vnde materia q̃ prius erat spissa. modo mollificata. dissoluta abstrahitur et mundificatur. nutriunt autem parum naturaliter. quia dulcia grossa sunt in subã et sua grossicie poros penetrare nõ pñt. et ora venarũ opilãt et cito satiãt. accidẽtalr tñ multum

nutriunt. qꝛ dulcia humane nature sue
complexioni sunt similia et amica. ⁊ quoniam
in magna q̄ntitate assumūtur. et qꝛ gros
sa sunt in substantia calorē agēs in ea mul
tum sanguinem generat et ille sanguis
multum nutrit. Dulcedo vero que visco
sitati est admixta multum quidē nutrit
sed multa tamē nocumenta generat ac
cidentaliter ⁊ inducit. vt dicit ysa. quia
talis dulcedo opilatiōem generat ⁊ pu
tredini de facili appropinquat. inflatio/
nem et rugitum generat. febrem inter/
polatam facile cōmouet et suscitat ⁊ co/
lericam inflationem' cōcitat vel augmē
tat. Est igitur dulcedo pura et p alicui⁹
rei admixtiōem non infecta inter sapoꝝ
differentias sensus maxime delectatiua
nature amica et ei potissime assimulati
ua. deperditorum in corpore facilius repa/
ratiua. virtutum et spirituum debilium
maxime confortatiua. omnium mēbroꝝ
p̄cipue nutritiua. Dicitur enim ysaac.
Proprius nutrimenti sapor dulcedo est.
si sua substantia aliquam habuerit vis/
cositatem. stabilis enim est in membris
vnde non de facili est in membris disso/
lutionis receptiua nec nutriunt aliqua
que dulcedine non sunt mixta. vnde ⁊ sa
pores dulcedini contrarij ꝓpter contrari
etatem quam habent ad humanā cōple/
xionem parui aut nullius sunt penit⁹ nu
trimenti. Ex cōmixtione tamen sapoꝝ
inter se cōtrarioꝝ vnus bonus sapor me/
dius generatur in quo latitat dulcedo
ratione cuius ille sapor medius nature ꝯ
ueniens est corpis nutritiuus vtꝫ in sal
samentis. et etiam in pigmentis in qui/
bus cōtraria recipiunt̄. Vñ pꝫ q̄ dulce
do omniū sapoꝝ delectabiliū est origo si
cut albedo omniū coloꝝ est principiū. vt
dicit̄ in li. de sen. et sen. vbi dicit̄ nigre/
do est priuatio albi in ꝑspicuo. sicut ama
ritudo est priuatio dulcedinis in humi
do. Dulcedo adhuc est spiritaliū mem/
broꝝ amica qꝛ ipsoꝝ est lenitiua. et omīs
asꝑitatis mitigatiua. clarificatiua voc̄s
et arteriarū ab omni sup̄fluo purgatiua
cannaliū pulmonis ⁊ meatuū pectoris a
ꝑtiua. et omnium inmūdiciaꝝ vuule et
gutturis abstersiua. catarri et humoris
sup̄flui circa spiritalia dissolutiua. ⁊ om
nium organoꝝ vitalis spiritus ad debi/
tam cōsistentiā reductiua. omnis tumo
ris squinantici repressiua. ⁊ suffocātis hu
midi etiam in membris spiritalibꝫ con
sumptiua. Sunt aūt quedam dulcia q̄
occasionaliter multoꝝ maloꝝ sunt corpo
ri illatiua. sunt enim vnctuositatis ⁊ in
flationis generatiua. Cum enim maior
est ex calore dulcis resolutio q̄ꝫ sit humi
di resoluti incorporatio vel saltem ꝯsum
ptio. necesse est ibi fieri multi vaporis
fumosi generatiōem et sic loci ex vapore
distensio et p consequens inflatio dolor
et gurgulatio contingit. Item ex eadēꝫ
causa dulcia sunt appetitus debilitatiua
qꝛ substantie sue grossicie cito sunt vacui
stomachi repletiua et meatuū oppilati/
ua. Item colere rubee augmētatiua. naꝫ
cum sint calida calidi humoris sunt exci
tatiua. et ideo obsunt illis qui ex cā cali
da et intensa patiūtur. Item putredis
et corruptionis sunt inductiua. qñ enꝫ
supabundans calor supabundanteꝫ hu/
miditatem dissoluit. ⁊ consumere totuꝫ
vel digerere nō sufficit corruptam mate
riam derelinquit. Item splenis renū ⁊ e
patis sunt oppilatiua. ⁊ hoc accidit qꝛ sua
grossicie substantiali subtiles poros illa
rum regionum obturant. vel qꝛ partes
ille ratione dulcis plus desiderant q̄ꝫ di
gerant vel consumant. et ideo ex supfluo
humore attracto et non digesto nec ali
as euacuato ille partes merito oppilan
tur. Item dulcia ratione p̄dicta sūt cal
culi generatiua tam in renibus q̄ꝫ in vesi
ca. nam qñ ille partes rōne dulcedinis
sibi attrahūt hūores cōsiles que subtili
ora sunt vel cū vrina educūtur vel vi calo
ris cōsumunt̄. vñ qñ plus attrahit̄ q̄ꝫ na
ture sufficiat. oportet q̄ vel vi nature qđ ē
supfluū expellat̄. vel qđ grossius est ibi re
maneat. ⁊ eliquato humore calore desic/
cante induratur. ⁊ pcedente tempe pau
latum putrificatur ⁊ induratū ē lapidis cō/
mutatur vt expsse dicit ysa. Idem etiam
de causis matricis occurrit. Ex p̄dictis
pꝫ q̄ dulcia nature sunt vtilia. aliq̄ ve/
ro sunt que videntur esse dulcia et tamē
sunt mortifera ⁊ nociua.

Capitulū XLIII

De sapore vnctuoso

Sapor vnctuosus generatur ex calido et humido in subtili substātia. ⁊ iō vnctuositas apposita lingue magis aperit et dissoluit et subtilis substantia magis subintrat. ⁊ q2 caliditas eius parum remouet a tēpamēto anima ipsius dulcedinem potest accipere et in ea maxime congaudere. Ad vnctuosū autem saporem pficiendum plus de igne ꝙ̄ alijs elementis conuenit. et post de aere. Maior igitur actio caloris in hūidum agens magis dissoluit et depurat. vnde aquose partes et terrestres minorantur et ignee cū aereis augmentant et inde sapor gignit vnctuosus. Sūt autem vnctuosa cibaria appetitus debilitatiua ⁊ fastidij inductiua quia accepta in stomacho resolusitur in fumositatem cuz aeree sint substantie que petit superiora replendo os stomachi ⁊ inducit fastidiū et diminuit appetitum. Item vnctuosa sunt supenatantia. leuitate enim sua eleuantur ad supiora. cum valde sint fumosa. Itez digestionis sunt impeditiua q2 vnctuositate sua villos stomachi replent ⁊ leniūt vnde cibi assumpti cū non possint decoqui crudi et indigesti emittūtur vnctuositate enī sua inuiscant cibos et lubrificāt. ⁊ ideo emittūtur anteꝙ̄ digerantur. Item parum sunt nutritiua. q2 ora venarum cito replent ⁊ parum de eis assumitur. ⁊ qḋ assumit ꝓpter sue substantie subtilitatem cito cōsumit. Item caloris sunt inflamatiua. ignis enim nō nutritur nisi aere mediante. vnctuosa vero cito in aeream substantiam transeūt. vnde illa vnctuosa que habent maiorem aquositatem minus ptinent ad naturaz aeris. et etiam minus bene nutriunt ignem vtz in axungia porcina que minus nutrit ignem ꝙ̄ ouina. q2 minus habet aereitatis in sua compositione ⁊ plus aquositatis ꝙ̄ ouina. Item febrilis caloris sunt nutritiua et ideo carnes phibentur in febre acuta q2 timetur vnctuositas intermixta qua calor febrilis irritat. Item splenis et epatis sunt opilatiua ꝓpter sui grossiciem actualem. nam propter suam dulcedinem cito attrahuntur et sua grossicie pori de facili opilanī. Itez doloris capitis sunt excitatiua. nā ex fumorum multitudine repletur caput. et miringe cerebri distendunī Item membrorum spiritalium sunt lenitiua. vtz ī butiro. Tamen quedaz vnctuosa nocēt pectori ꝓpter annexam siccitatem vt oleum nucum. q2 talia nō habent puram vnctuositatez Item dolor exteriorz sūt mitigatiua ⁊ duriciei mollitiua. apostematū maturatiua. ⁊ saniei generatiua. humiditate enī sua saniem generant q2 per ea plus dissoluitur ꝙ̄ consumatur. ex calore enim debili et humiditate multa fit sanies et corruptio.

Capitulū XLIIII

De sapore salso

Salsus sapor fit ex caliditate ⁊ siccitate in substantia mediocri vnde caliditas cum siccitate cum sit remota a tempantia multos aperit poros quia siccitas iuncta calori magis laxat. iuncta vero frigiditati magis constrigit et ideo eius substantia multum subintrat poros. et quia magna fit disgregatio partium et multa substantie subintratio anima in ipsius presentia non gaudet. Imo potius ipsum horret. Ad salsum autem saporem quatuor conueniunt elementa quadam tamen ꝓportione non equali. dominantur enim ignis et terra mediocriter tamen ex moderato igne fit moderatus calor. et ex moderata terra fit moderata siccitas. Ex moderato autem calore moderata fit ebulitio ⁊ excoctio humiditatis. vnde aquose ⁊ aeree partes dissoluuntur in igneas mediocriter ⁊ ex moderata siccitate moderate substantia desiccatur. et ita remanet substētia mediocris Unde salsus sapor habet fieri ex moderato dominio caliditatis ⁊ siccitatis in substantia medicri. Sūt aūt salsa mūdificatiua q2 sumpta interius calore suo et siccitate humiditatē dissoluūt. salsedine aūt ⁊ nitrositate sua stomachū ⁊ itestina mordificāt ⁊ sic mordificata mouēt vt dissoluta hūiditas emittatur ⁊ sic fit mūdifica

tio. Item dure carnis sunt mollificati/
ua. nam sua caliditate et siccitate super/
fluam humiditatem compactam resol/
uunt et relaxant. et sic mollificant. Itē
substantie mollis sunt induratiua. nam
sua caliditate ꝛ siccitate supfluam humi
ditatē consumūt. et sic ptes aereas plus
compingunt. Item substantie rei sūt de
puratiua et ꝑ cōsequens conseruatiua.
nam salsa inq̄ꝫtum hmōi q̄ꝫtum dissol/
uunt tantū cōsumunt. et ideo putredo a
liquo casu generata calore ꝛ siccitate sal
sedinis cōsumitur et annihilaē. Habꝫ in
sup salsedo multū terrestreitatis. vt di/
citur in diet. rōne cuius carnes indurat
et minus reddit aptas corruptiōi vt di
citur ibidem. Item scabiei et exteriorꝭ
sūfluitatis cutis et corpis sunt ablatiua
et hoc consumendo humores supfluos
tam superficiales q̄ꝫ intercutaneos ꝛ cu/
tem a supfluis abstergendo. Item tūo/
ris ydropici sunt repressiua et hoc ex ra
tione supradicta qꝛ desiccant et cōsumūt
omnia in talibus locis aggregata. Iteꝫ
morsus canis rabidi et alioꝝ venenosoꝝ
sunt curatiua et totius venenositatis ex
tractiua. vnde prodest cito lauare talia
vulnera in aqua salsa. qꝛ maliciam extra
hit et venenum vt dicit idem. Item caro
multum salsa ad tempamentū optimū
reuocaē si in aqua salsa ponatur. nec salse
do a talibus melius extrahitur q̄ꝫ ꝙ carꝫ
massa priuſ aliquo tempe in salsa aqua
tempetur. et hoc puto accidere rōne simi/
tudinis cum aqua salsa que ratione calo
ris accidentalis et naturalis in ipsa do/
minantis attrahit sibi simile quod inue
nit in substantia carnis salse. Item sal i
igne induratur. in aqua vero dissoluitur
et annihilatur. nec mirum qꝛ si congela/
tio et induratio facta est ꝑ siccitatem o/
portet vt salis dissolutio fiat ꝑ humidi/
tatem. sicut ptꝫ in sepo in quo fit indura
tio et congelatio ꝑ frigiditatem. et ideo
non est mirum si fiat resolutio ꝑ calidi/
tatem. De his quere supra in li. xvi. ð ve
nis terre in ca. de sale.

Capitulū XLV
De sapore amaro.

s Apor amarus fit ex caliditate in
tertio gradu. et siccitate in secū
do gradu in grossa substantia vnī
caliditas cum siccitate multū subintrās
multum disiungit. vnde instrumentum
leditur et fit sapor amarus abominabi/
lis gustui et cōtrarius ad cuius composi
tionem quattuor elementa conueniunt
ꝓportione quadam. sed magis inequali.
ibi enim ignis et terra dominantur. sed
plus est ibi de igne q̄ꝫ de terra. Uñ de ma
iori dominio caloris magna fit ebullitio
vnde aquee et aeree partes magis dis/
soluuntur in igneas et terrestres cōden
santur. sed qꝛ mediocre est dominium sic
citatis non attenuatur. ꝛ ita substantia
remanet grossa in qua ex actione calorꝭ
et siccitatis fundatur amaritudo. Omi
nia autem amara contristant gustū ma
gis q̄ꝫ aliqua alia que habent simpliceꝫ
saporem. qꝛ maxime faciunt continuita/
tis solutionem in lingua. licet autem a/
mara habeant minorem caliditatem q̄ꝫ
acuta. maiorem tamen faciunt solutio/
nem continuitatis ꝓpter sue substantie
grossiciem que se interponit et compri/
mendo maiorem efficit lesionem. Item
amara sunt colere purgatiua. vel quia co
lere sunt similia in complexione. vel qꝛ
colera cum sit porosa permittit amara su
os poros subintrare et diuidendo ptes
a partibus eam faciunt fluxibilem et co
leram liquefactam sic educunt. Itē ama
ra sunt appetitus excitatiua quia colerā
educunt que tanq̄ꝫ res leuis solet colli/
gi circa orificium stomachi ꝛ appetitum
debilitare. Ad hoc etiam facit amaroruꝫ
grossitudo quia comprimit cibaria i fū
dum stomachi et sic supiora inanita ci/
bum petunt. Item amara splenis ꝛ epa
tis sunt exopilatiua. nam calore suo po/
ros aperiunt. et humores dissoluunt et
grossicie sua comprimendo humores re
solutos educunt. Item amara sunt con
traria vermibus ꝛ lumbricoꝝ interfecti/
ua. nec mirum. qꝛ vermes illi de flegma/
te corrupto accidunt. de flegmateq̄ꝫ vi/
uunt. et ideo colerica ꝛ amara eis aduer
santur. quia colera flegmati contrariaē.
Itē spūalib9 mēbris sunt nociua et tā

p asperitatē substantie q̄ p intensam sic citatem eorūdem sunt exasperatiua. Itē amara in exterioribus sunt cōseruatiua si enim distem penē cum aliquo liquido habent illa tria que sunt necessaria ad cōseruatiōem. tantum enim cōsumunt q̄tum dissoluūt. et subintrant in pfundū acumine ꝛ calore suo grossam etiam habent substantiam ex qua rem iuuāt ꝛ faciunt eam minus passibilē. Item frigide artetice et paralisis sunt curatiua dissoluendo materiā ꝛ cōsumendo. Item frigide scabiei sunt desiccatiua. Itē meatuum renum ꝛ vesice sunt aptiua et calculi dissolutiua. matricis confortatiua et menstrualis supfluitatis puocatiua ꝛ eductiua. et ad multa alia sunt magis necessaria q̄ dulcia q̄uis gustui sunt nociua.

Capitulum XLVI

De sapore acuto

Sapor acutus fit ex caliditate et siccitate existente in quarto gradu cum substantia subtili vn̄ fit porop nimia apertio et ptium segregatō et q2 substantia eius est subtilis multū penetrat et subintrat vnde organum gustus suo acumine incendit. ad cuius pfectiōem quattuor elementa cōueniūt sed non equaliter q2 plus concurrit de igne et de terra q̄ de aliis. et ideo ppter dominium ignis acuta sunt et valde calida ꝛ a terra valde sicca. Ex maximo aūt dn̄io caloris maxima fit ebulitio ꝛ resolutio aerearū ptium et aquearum in igneas vnde ignee ptes acuūtur ꝛ ex nimia siccitate substantia desiccatur. attenuatur et subtiliatur. et ita fit acutus sapor ex magno dominio calidi ꝛ sicci in substātia tenui ꝛ subtili. Sunt aūt acuta corrosiua q2 valde sunt calida ꝛ sicca et fit dissolutio magna. et substantia subtilis ꝛ acuta subintrans ptes a ptibus disgregat ꝛ ita fit corrosio. Itē acuta sūt incisiua ꝛ dissolutiua q2 ꝛ q̄litate ꝛ subā dissoluūt ꝛ separant ptem a parte et pfunde intrant et ideo dissoluunt et incidunt. Itē virtutis appetitiue sunt confortatiua q2 mēbrorum cōsumunt supfluitatem. vnde post inanitis fit ratione vacui appetit᷑. mordicant etiam neruos sensibiles ꝛ pūgūt acumine suo. ꝛ sic pungendo excitant appetitum. Itē parum sunt nutritiua q2 ex nimia caliditate ꝛ siccitate potius fit adustio q̄ digestio. et ideo dant modicū nutrimentum. Preterea subtilis sunt substantie et ideo de facili consumuntur et a membris cito dilabuntur. Insuper nature sunt contraria et sua complexione et ideo quia abominabilia sunt non appetit ea natura sed potius abhorret et repellit.

Capitulū XLVII

De sapore acetoso

Sapor acetosus fit ex frigiditate et siccitate existente in gradu secundo cū substantia subtili. vnde acetosum lingue appositum qualitatibus constringit. substantia penetrat. et ita ex duobus cōtrariis actionibus fit sapor acetosus. ad cuius completionem quattuor elementa conueniunt quadā pportione sed non equali. Est autem ibi dominium aque et terre mediocre et ex mediocri dominio aque est ibi frigiditas mediocris. et ex mediocri dominio terre mediocris siccitas generatur. ex frigiditate autem reprimitur calor qui represssus modicam facit ebulitiōem. Un̄ igneas partes et aereas resoluit de facili ꝛ cōsumit tanq̄ subtiliores. terrestres autē et aquosas dissoluit. Sed pre sui paruitate eas consumere non potest. Un̄ partes ille subtiliantur sed non consumuntur. et ita frigiditas et siccitas dominantur cum subtili substantia et sapor gignitur acetosus acetosa puocant appetitū. quia ex frigiditate et siccitate motum habent ad centrum. Unde comprimuntur cibaria ad fundum et sic os stomachi euacuant. qui sentiens suam inanitiōem cibum appetit. Nam desiderium composita est opatio ex appetitiua virtute naturali et animali sensibili. Item soluūt ventrem plenum et constipant inanitū. Nam subtilitas substantie acetose inueniēs mltā humiditatē i stomacho icidit

eam et ſubtiliat. ⁊ ſic eum facit ad fluxũ
et euacuatiõem. Sed qñ ſtomachus eſt
vacuus puam inueniunt humiditatem
quam acetoſa deſiccant ſiccitate et ꝯſtri
gunt frigiditate. Item opilatiões ſple
nis et epatis aperiunt. qꝛ non qualitate
ſed ſubſtantie ſubtilitate humores ĩ po
ris aperiunt incidunt ⁊ diſſoluũt. Item
acetoſa ſpũalibus obſunt frigiditate
coartante ⁊ ſiccitate exaſperante. Itẽ po
ſita in exteriorib9 calidos humores re
percutiunt. Unde tibie inflate ex reten
tione menſtruoꝝ vel emorroidaꝝ in cali
do acetolote de facili detumeſcũt. de hoc
quere ſupra in tractatu de aceto li. xvij.
vbi tractatur de vitibus ⁊ de vino.

Capitulũ XLVIII

De ſapore pontico

ſ Onticus ſapor fit ex frigiditate
et ſiccitate exiſtente ĩ tertio gra
dũ cũ groſſa ſubſtantia. vñ ⁊ pon
ticum appoſitũ lingue cõſtringit ⁊ ſubſtã
tia intrans poros ptes cõdenſat ⁊ ita ac
currit ſapor qui ponticus appellat̃. Ad
ponticũ ſaporem pficiendũ quattuor ele
menta cõueniunt cũ maiori tñ inequali
tate qꝛ dominant̃ aqua terra ignis ⁊ aer
ſubſtant. Ex forti autem dominio aq̃ for
tis fit frigiditas et ex terra multa ſicci
tas. ideo non poteſt ibi fieri pfecta trãſ
mutatio cũ ibi ſit defectus caloris ⁊ hu
moris. vnde cũ frigiditas ⁊ ſiccitas ibi
habeant dominiũ neceſſe eſt vt ſubſtãtia
remaneat groſſa ex dominio frigiditatis
et ſiccitatis. Habet aũt ponticus ſapor ꝫ
ꝯtrariũ vt di. yſa. qꝛ ponticitas ꝯiuncta cũ
ſapore delectante magis delectat. et cum
triſtante magis cõtriſtat. cuius rõ hec ẽ
ꝙ ponticitas adiũcta rei dulci ⁊ vnctuo
ſe ſi ingrediat̃ poros facit illã dulcedinẽ
ibi diutius cõmorari ⁊ ita firmius impri
mitur tũc delectatio ⁊ diu durat. ſimile
eſt de humore cõtriſtante. Hinc ẽ ꝙ ca
ro que oſſibus eſt vicina iocũdiorem ha
bet ſaporem. Oſſa eñ ſunt melãcolica. ſ.
frigida ⁊ ſicca. Caro vo ĩ ſui natura dul
cis eſt ⁊ ſanguinea. et ita eſt ibi pontici
tatis et dulcedinis mixtio ꝓpter qđ ⁊ ma
ior delectatio. ideo etiam caro ceruina ẽ
iocunda et ſimiliter bouina qꝛ coniungi
tur ponticitas ex cõplexione melancoli
ca aialis ⁊ dulcedo ex pte carnis. e con
uerſo eſt de abſinthio ⁊ fumo terre quan
do cũ eis aſſociat̃ amaritudo magis cõ
triſtant guſtũ vt aloe vel aliquid ſimile.
Item pontica appetitũ excitant et poſt
prandiũ laxant. cuius rõ eſt compſſio ci
barioꝝ ad inferiora adinſtar torcularis.
ante prandiũ vo cõſtipant qꝛ cõſtrigũt
neruos ⁊ opilant meatus ⁊ ex ſubſtãtie
groſſicie et frigiditatis ⁊ ſiccitatis qua
litate. vnde et ſumpta cibaria retinẽtur
et exire non pmittuntur. Item groſſicie
ſua epar et ſplenem opilant calculũ ge
nerant colericam et yliacam paſſionem
excitant. obturando ſua groſſicie inteſti
na fimũ ac fumũ exire nõ pmittunt ſpi
ritalia etiam membra ledunt et grauãt
qꝛ ea exaſperant ⁊ deſiccant. exterius au
tem appoſita vomitũ ſedant. tumores
calidos reprimunt ſanguinis fluxũ inci
piunt atq; ſiſtunt. neruos ꝑcutiũt. den
tes exacerbant.

Capitulũ XLIX

De ſapore ſtiptico

ſ Apor ſtipticus ex frigiditate et
ſiccitate in mediocri ſubſtantia
generat̃ ad cuius pfectiõez qua
tuor cõueniunt elementa quadã ꝓporti
one inequali. nam aqua et terra ibi pre
dominantur. ſed non tm̃ q̃ʒtum in ponti
co. ex aqua autem accidit frigiditas ⁊ ex
terra ſiccitas generatur. ex frigiditate ꝺ
primitur calor qui repcuſſus paruam fa
cit ebulitionem. Unde et ſubſtantia par
tũ reſoluit̃ ſed nõ cõſumit̃. ſed ex ſiccita
te aliq̃ʒtulũ cõdenſat̃ et qꝛ ſiccitas nõ po
teſt oĩno deſiccare nec oĩno cõſumere re
manet ſubã mediocris. et ita ptʒ ꝙ ſa
por ſtipticus cauſat̃ ex frigiditate ⁊ ſicci
tate in ſubã mediocri. ⁊ in hoc differt a
pontico qui ex eiſdẽ cauſis q̃ʒuis min9 re
miſſis ĩ ſubã groſſa radicat̃. iõ ſtiptic9 ſa
por ſub põtico cõtinet̃ ſm yſa. q̃ tm̃ ſep
tẽ ſapoꝝ dicit eẽ dẏſas. ſub põtico ſtipti
cũ ꝯphendit. Uñ ſm ipm ponticitas ẽ in
teſa ſtipticitas. ⁊ ſtipticitas remiſſa põ
ticitas. vñ nõ differũt ſimplicit̃ ſm ſpẽs

sed solū ſm maiorē intēsionē vel minorē et ideo vterq₃ conuenit cū alio i effectu: sed ſm maius ⁊ minus.

Capitulum. L.

De sapore insipido

Sapor nonus dicitur insipidus si ue sine sapore. ⁊ hoc potest dici dupliciter scʒ priuatiue et positiue. priuatiue dicit̄ insipidus cui sapor sensu nō potest cōprehendi vt sapor aque qui gustu nō pcipit̄ propter eius maximā similitudinē ad organum gustus. q2 aqua est simplex in respectu lingue que quatuor recipit in sua cōpositione. Positiue dicitur sapor insipidus qui vltra primū gradū ad aliquē vlteriorē saporē non est sensu determinat⁹. vt est albumē oui cuius substantia est mediocris ⁊ caliditas vel frigiditas primi gradus distantiam sensibiliter non excedens. talia insipida sunt cucurbite. citrulli melones ⁊ hmōi. quorū vsus plus conuenit medicine q̄ diete. parū enī nutriūt. q2 saporē non habent delectabilē ⁊ substantiā habēt fluxibilem. humiditate et frigiditate sua sitim mitigant. calorem ⁊ coleram extinguūt. fleuma augmētant ⁊ quotidianas febres generāt. ⁊ omnes alias fleumaticas frigidas scʒ ⁊ humidas nutriunt vel prouocāt passiones. Sapor itaq₃ insipidus causat̄ ex frigiditate ⁊ humiditate in substantia mediocri ad cui⁹ cōpletionem sicut ⁊ in alijs quatuor cōueniūt elementa sed nō equali pportione. q2 aqua et aer principaliter. terra secūdario pdominat̄. ppter fortiorē ergo frigiditatē et mediocrē siccitatē partes ignee ⁊ aeree resoluūtur in aqueas ⁊ in terrestres. sed quia resistit dñium humiditatis nō pōt compingi ex siccitate terrea ipa substātia. Relinquit̄ ergo substātia mediocris cū dñio frigiditatis ⁊ humiditatis q̄ sūt principia istius saporis qui abusiue sapor insipidus nominat̄. Hec igit̄ de saporibꝫ simplicibꝫ quo ad eoꝝ differentias ⁊ naturas dicta iam sufficiant. que oīa de dictis ysa. constan. gal. et aliorū autoꝝ medicine breuiter sunt excerpta. Sunt autem quidā cōpositi sapores sicut ⁊ mixti sunt colores pariter ⁊ odores. ⁊ hi sapores ſm diuersas cōpositiones diuersimode opantur. q2 alio modo sapiunt in solidis. alio modo in liquidis aliter in sensibilibus et aliter in inanimatis. de quibꝫ in naturis ⁊ pprietatibꝫ rerum ⁊ corporū animatoꝝ ⁊ inanimatoꝝ in libris precedentibus est ostensum. De liquoribꝫ tamen in quibꝫ fundati sunt sapores aliq̄ arbitror hic supplenda que in libris superioribꝫ casualiter sunt obmissa.

Capitulum. LI

De liquore

Liquor est liquidus humor i plātis ⁊ animaliū corporibꝫ p digestionem generatus. el iquat⁹ violentia vel natura de substātia corpis mixti vel expssus. Quilibet aūt humor non vocat̄ liquor sed solus ille qui artificialiter vel naturaliter liquat̄ de plantis ⁊ rebus animatis vt lac ⁊ vrina de animalibus. vinum ⁊ oleum de arboribus. mel de floribus. sicera de fructibus. ceruisia de granis. oxizacra de pomis siluestribus et granatis. Et inter hos liquores quidaʒ sunt compositi et quidam simplices nam compositi dicūtur qui conficiūtur ex diuersis qui pariter cōmiscent̄. Simplices vero sunt qui ita permanent sine cōmixtione aliqua prout a suis subiectis primitus producūtur. nullus tn̄ liquor ē simplex absolute pter solam aquam que simplex dicit̄ prout in elementari pmanet puritate. Alij aūt liquores omnes sicut ⁊ humores ex quatuor elementis cōstituūtur. simplices tamē dicunt̄ qui cū alijs nō miscentur. Simplices etiam dicuntur in quibꝫ simplices elementorum qualitates ex prima cōpositione dominant̄. ⁊ que a terrestri feculētia naturaliter vel accidentaliter plus colant̄. Scdm autem varias cōmixtiones liquoꝝ et q̄litatū elementariū pdominantes complexiones varios sortiūtur odores pariter ⁊ sapores. Nam illi liquores in quibus pdominat̄ calidum cū humido sunt dulciores. in quibus autem calidū cum sicco sunt acutiores. in quibus vero preexistit frigidū cum sicco sunt acetosiores

et stipticiores. sed in quib⁹ frigidū cum humido sunt gustui insipidiores. vt patet in ptisana ꝛ hmōi. Quidā aūt liquores de quibusdā arborib⁹ incisis corticibus ꝑ attractionē caloris solaris sponte egrediunť vt balsamus ꝛ terebintina lacrima. que calore prius mundātur et intrinse substantiā indurant. Quidā vero de fructibus arboꝝ per expssionem colliguntur vt vinū oleum sicera ꝛ huiusmōi. Quidā vero per exustionem ignis liquidiores ptes quorūdam lignoꝝ in extremitatibus educētes magno artificio acquiruntur vt colophonia. pix liquida oleū iuniperi ꝛ similia. Quidā autem ex herbarum succis exprimūtur vt opiū aloe ꝛ hmōi. qui postea calore ignis vel solis desiccātur. Et quidam ex rore celi extrema florum ꝑfundentes ꝛ se circa eorū superficiem inuiscantes apum ministerio cōponūtur vt mel. Et quidam ex venis terre hauriūtur vt aqua salinatiua. nitrosa aluminosa ꝛ hmōi. de quibus arte vel natura fit sal nitrū alumen ꝛ hmōi. De his omnibus liquorum differentijs ꝓprietatibus ꝛ causis sufficienter dictū est supra in li. xvij. de herbis ꝛ arboribus ꝛ earum succis. ꝛ li. xvi. de venis terre. ꝛ libro. viij de passionibus aeris vbi tangiť de natura manne ꝛ mellis que dicuntur de aere generari. De melle tamen aliqua sunt hic dicenda. et de lacte sero ꝛ butiro que de animaliū vberibus emūguntur. de quibus supius est omissum.

Capitulum. LII.

De liquore i specali ꝛ primo de melle

Mel vt dicit Isidor⁹ libro. xx. dicitur a mellisse grece id est apibus latine. Si enim apes vocāt. nam apum solertia mirando nature artificio parantur mella que primitus de rore aeris sunt creata ꝛ in arundinū folijs adinuenta. Unde ꝛ virgilius. Protinus aerei mellis celestia dona. Unde adhuc in india ꝛ in arabia inueniūtur in similitudinem salis ramis et folijs dependentia. vt dicit idem. Est autem omne mel generaliter dulce. Sardum tamē est amarū ꝫ absinthij causa cuius copia illius regionis apes alle nutriūtur. Dicunt autē medici qui de rerum tractant naturis ꝑcipue Gal. ꝙ mel pueris ꝛ iuuenibus et perfectis viris in quibus abundat calor cibus est inutilis ꝛ nociuus. senibus autem qui parua vita laborant ꝛ frigore dicit cum vino veteri ꝛ cibis calidis cōuenire. Huiusqꝫ Isido. libro. xx. cap. i. Est itaqꝫ mel liquor dulcissimus a materia purissima arte medicinali generat⁹. cui tamen ꝛ ex calore apis mellis substantiam cōponentis. ꝛ admixtione alicui⁹ calidi se cum mellis substantia admiscentis acumen cū dulcedine est admixtum. Unde et mellis dulcedo ceteris est magis calida sed minus humida vt di. ysa. Mel igitur cum sit habens multum caloris ꝛ aereitatis et min⁹ terrestreitatis et aqueitatis propter siccitatē tam terre ꝙ ignis. multum habens siccitatis et acuminis ꝛ minus frigiditatis ꝛ humoris. ꝛ ideo iudicatur mel calidū ꝛ siccum in fine secundi gradus. Tamen qꝛ substantia eius est vicina temꝑamento et mediocritati. multum est mūdificatiuū. lauatiuum ꝛ subtiliatiuum. ꝛ suo calore grossiorum humorū in corpore incisiuum et humoruꝫ putridorū expulsiuū. Quia enim mel calidū acumini est ꝓpinquum et ideo intestinorū est pungitiuum ꝛ ad feces expellendas cōmotiuū. Item talis dulcedo sicut mellis multum est habens acuminis ꝛ caloris. non tamen opilat meatum splenis ꝛ epatis. sicut et illa in quibus pura dulcedo inuenitur vt dicit ysaac cap. de quatuor differentijs dulcedinis ꝛ saporis. Est itaqꝫ mel ratione equalitatis ꝛ temꝑamenti multū nature cōueniens ꝛ amicum. sui ad membra multum assimilatiuū. ꝑditorum restauratiuum. debilium membrorū confortatiuum. sua grossicie nociuorum fluxuum interceptiuū. ꝛ latitudinis pororum restrictiuum. nature bene temꝑate custoditiuum. ꝛ humorum paratorū ad fluxum nimium cohibitiuū. nihilominus ē mel nociuorum humorum laxatiuū. nam cōtrarias habet qualitates in effectu. ꝛ hꝫ ꝫm contrarias materie dispositiones in quas agit. nam nimis laxas reprimit ꝛ

constipat. nimis duras diuidit et rela/xat. vt dicit ysa. Est autem mel conser/uatiuum. mundificatiuum. amaritudi/nis temperatiuũ. et ideo ponitur in medi cinis ad conseruandũ et ad mundifican dum. et ad amaritudinem specierum tem perandum. vt dicitur in antitodario ni colai. Tamen mel crudum nõ multum bene despumatũ valde est ventosum et in flatiuum. rugitus in ventre generatiuũ in malos humores faciliter conuersiuũ. splenis et epatis viscositate sua opilati/uum. colere inflamatiuum. et febris di/urne inductiuum. ypocũdriorum exten/siuum. yliacis et colicis nociuũ. Mel igi tur dicit Constan. et ysa. in diet. diuer/sas habet actiones. quia in quibusdam salubre est et sanitatis custoditiuum. qui busdam vero stipticum est et morborũ ge neratiuum. et est veneni occultatiuum. quia quanto magis rufum tanto magis est ca lidum et acutum et humorum magis inci siuum penetratiuũ et colatiuũ quãto ma gis est album minus est calidum et acutũ et tanto melius quanto dulcius purius et odorabilius inuenitur.

Capitulum. LIII.

De fauo

f Auus a fouendo est dictus. nam fauus dicitur mel mixtum cum cera. infra enim cellulas de cera miro artificio compositas apes mel re/colligunt. et eius liquoris substantiã in/tus fouent et sic dicitur fauus quasi fo/uus siue fouens eo quod mel foueat et con/tineat intra se. Uel fauus a fauore est di ctus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edendum. Unde secundum Isi do. libro. xx. Fauus a fagin grece dicitur. quia magis comeditur quam bibitur. fagin enim grece est comedere latine. Quidã tamen vocant mel fauum a cera eliqua tum et optime depuratum in quo summã dulcedinem gustus experitur. Fauũ mel lis petit et requirit maxime animal quod ab amore mellis melota dicitur. vnde a melle melus vel melota est dictus. vt di cit hugui. Similiter vrsus super omnia mel diligit et pro fauis extrahendis non sine sui discrimine in arbores altas scan dit. Aliquotiens autẽ inter fauos vt di cit Aresto. libro. viij. in profundo aluea ris generãtur quidam vermes parui si/cut aranee. et quãdo crescunt faciunt tex turam circa fauos et dominãtur super to tum alueare et ideo putrescit mel &c. Item ibidem. bonum est mel quod extrahitur de noua cera. nam mel quod diu manet in cera antiqua fit rubeum. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vtribus. et propter hoc debet extrahi. et est mel bonum quãdo est simile auro. vt di/cit idem. Item dicit idem quod apes sedent super alueraria et sugunt quod est superflu um in fauis. et dicitur quod si non facerent hoc. corrumperetur illud quod est in fa/uis et generaretur aranea et sedent super fauos et solicite custodiunt ne illa ara/nea inualescat. et si inuenerint eam fit eis cibus. aliter autem omnes moreren tur.

Capitulum. LIIII

De mulso

m Ulsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle cõmixtum quod greci mellicratum vocant sicut et ydromel quod ex melle et succo macianorum est commixtum sicut et ros domel dicitur eo quod succo rose mel misce tur.

Capitulum. LV.

De medone

m Edo vel medus quasi melus di citur. Et est potus confectus ex melle et aqua. optime defecatus et decoctus. qui si crudus fuerit. et mel mi nus bene despumatum inflationem ge/nerat in ventre et rugitus ac durissimas torsiones. et quia de facili resoluitur in fumos caput petit et diuersas ei ingerit passiones. Bene vero decoctus et defeca tus gustum delectat. vocem clarificat. ar terias gutturis et cannales pulmõis mũ dificat. cor letificat et confortat. corpus nutrit et impinguat. epaticis tamen et spleneticis et calculosis minus compe/tit. quia meatus stringit et opilat. quan

deq3 eni cum mirto ⁊ alijs herbis aroma ticis condit vt sanior reddat ⁊ odoratior et diuturnius custodiat.

Capitulum.LVI

De clareto

Claretum ex vino et melle ⁊ speciebus aromaticis est confectu͂. Nam species aromatice in subtilissimum puluerem conteruntur et in sacco lineo vel mundo cum melle vel zucara reponsitur. vino autem optimo species perfundu͂tur ⁊ refunduntur. quemadmodum fit lixiuia. et tamdiu renouatur perfusio donec virtus specierum vino incorporetur ⁊ optime clarificetur. vnde a vino contrahit fortitudinem ⁊ acumen. a speciebus autem retinet aromaticitatem ⁊ odorem. sed a melle dulcedinem mutuat ⁊ saporem.

Capitulum.LVII.

De pigmento

Pigmentum vt dicit hugu. dicitur quasi pilis mentum quod scilicet in pila est contusum nam in pila species aromatice aguntur ex quib᷒ arte pigmentaria quedam delicata pocula ⁊ electuaria co͂ficiu͂tur. vnde ⁊ pigme͂tarij dicu͂tur qui species vendu͂t. co͂teru͂t conficiunt ⁊ componu͂t.

Capitulu͂.LVIII.

De oximelle

Oximel dicitur acidum mel. eo ꝙ ex aceto ⁊ melle eius materia co͂ficiatur. Nam primo acetu͂ cum herbis necessarijs et radicibus diureticis diu decoquitur. colato aceto mel purum et optime defecatum additur. et ad lentum ignem vsq3 ad spissitudine͂ iterum decoquitur ⁊ bullitur ac depuratur cum albumine oui cum aceto distemperato et in oximelle parum decocto. na͂ omnes immundicias mellis et herbaru͂ ad se attrahit albumen oui ⁊ supernatando vsq3 ad oximellis superficiem secum ducit. quas immu͂dicias cum penna pigme͂tarius seu medicus caute remouet ⁊ deponit et sic oximel in pixide munda reponitur. Datur autem cum aqua calida ad materie compacte digestionem mollificationem. diuisionem. mundificatione͂. pororum apertionem. ⁊ opilationum dissolutionem. posset enim medicina difficili inducere periculum si non prepararetur ad facilem eductionem et cum oximelle non precederet digestionem. Co͂simili arte ⁊ ad consimiles vsus de aqua et zucara cum diuersis speciebus fit syrupus nunc violaceus ⁊ laxatiuus nunc roseus et constipatiuus. nunc simplex. nu͂c compositus.

Capitulum.LIX

De cera

Cera est fex mellis intra cui᷒ substantiam liquor melleus ab apibus est collectus. Corru͂pit autem ipsum mel. vt dicit Arest. libro. iiij quando nimis diu cum cere fecibus admiscetur. et ideo qui vult mel in sua puritate reseruare debet ipsum tempestiue a cere substantia separare. Valet autem hoc cera proprium ꝙ inter omnium liquorum feces supenatat ⁊ cum calescit ad fundum non descendit sed potius querens supficiem sursum tendit. ⁊ hoc faciunt partes ignee ⁊ aeree que in eius substantia dominantur. vnde cera in aqua calida resoluta deorsum premit aquam et per eius supficiem se diffundit. na3 multum habet aeree leuitatis ratione cuius sic ascendit. Cera autem quanto est recentior tanto est odoratior. ductilior. purior. et ad diuersarum impressionem et figurarum susceptionem aptior ⁊ ta͂ forme suscepte q3 scripture in ea impsse est durabilior. et talis cera virginea appellatur. Est insuper cera multis vsibus necessaria atq3 apta. valet enim in medicinis in co͂fectionibus varijs et vnguentis. Nam virtutem habet calefactiuam resolutiuam. apertiuam. maturatiuam. attractiuam. euaporatiuam et consumptiuam. valet etiam ad luminis nutrimentum. et ideo cera seruit in deorum templis et aris et in mensis dominorum Unde a cera vel a cereis dicuntur cerimonie. quia in templorum cerimonijs

cerei offerebantur et adhuc offeruntur. vt dicit Hugui. vnde qui seruiunt de cādelis cereis in ecclesia dicuntur cerofe/rarij. sicut qui seruiunt in regum & pontificum aulis primicerij nominantur. vt dicit idem. Sigillis etiam cereis litere muniūtur et signantur ac secreta occul/tantur. priuilegia confirmantur. Tabule cera simplici vel colorata replentur et ornantur in quibus variarum literarum caracteres stili officio vel inscribūtur vel etiam complanantur. Panni quoq lini ad vsus varios incerantur. Libros etiam inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia perfundātur. nam cera quandam habet vnctuositatem per quam humida fugat. et per pannorum poros stillicidia penetrare non permittit. in calore liquescit et deficit. frigore vero indurescit. humidis et humefactis cedit. siccis vero et asperis inheresit. et ideo humectantur sigilla ne adhereat cera illorum literis et figuris.

Capitulum. LX

De cereo

c Ereus per deriuationem a cera a qua formatur est nominatus. vt dicit Isidor⁹ libro. xx. de quo quidam ait sic. hic cera nocturnos pre/stabo cereus ignes. Subducta luce altera sum tibi lux &c. Nam ad hoc est vsus cereorum vt ex eorum lumine ea que sunt in tenebris appareant & lucescant in cereo. In cereo autem tria attendūtur scilicet materia vsus & dispositio siue forma Materia vero triplex est. nam pro materia habet licnum siue lignum. vt dicit Isido. ipsam ceram atq ignem. Lign⁹ qui et licnus dicitur filum est stupeum & totius cerei substramentum. cera que circumuoluitur est luminis nutrimentum Ignis qui superponitur siue superaccen/ditur vtrinsq est finis et complemen/tum. nam agens in licnum mediante cera conuertit vtrunq in suam similitudinem. vnde et in dispari natura mirabilem inter se habent aptissimam vnionē. Forma et dispositio eius piramidalis a lato incipiens et circumferentialiter convertens. Usus eius est vt illuminatiōis gratia candelabro affigatur vel dientu/lorum vel ceroferariorum manibus ante dominos deferatur.

Capitulum. LXI

De lacte

l Ac liquor est dulcis & candidus in mammillis per actionem caloris ex sanguine generatus. Vel vt dicit Aresto. libro. xviij. Lac est sanguis decoctus digestus non corruptus. Quando enim fetus propter magnitudinem non potest nutriri per ombilicum pparatur ei lac a natura ex sanguine mēstruo repulso ad mammillas vbi digeritur et decoquitur. et ex albedine glandularum māmillarum in candoris speciem transmutatur. vt dicit Constant. libro xx. Eadem est enim materia menstrui sanguinis atq lactis. et ideo natura creat lac propter cibū nati quo cibatur extra. non ergo debet esse lac ante tempus partus nec post multum nisi accidat contra naturam. In illo enim tempore completur lactis digestio in animalib⁹ que habent tempus vnicum statutum ad pariendum sed in mulieribus diuersifica/tur. et propter hoc debet esse bonum lac necessario post sex menses. et est lac dulce quando est bene digestum et fuit necessarium propter cibum animalis qui est dulcis. cibus enim omnium animalium non est nisi dulce et valde digestum vt dicit idem ibidem libro. xviij. Item dicit aresto. libro. vi. Animalia ouantia non habent lac neq māmillas. et in omni lacte est aquositas tenuis & pars grossa que caseus dicitur. et lac quanto est spissius tanto caseus. et lac animalium carentium dentibus superius coagula/tur. lac vero animalis habētis dentes in vtraq madibula non neq eius sepum et lac huiusmodi animalis est dulce & tenue vt lac cameli & eque & post asine. Itē idem ibidem. In quibusdam regionibus non expectatur capratum impregnatio sed accipitur vrtica et cum ea fricatur mā/milla et exibit primo sanguis. deinde q̄si sanies. et post lac bonum non peius la

cte impregnatarum et nullum lac est in
mām̄illis matrum generaliter ꝗ̄uis ali
quando accidere videatur aliter. Que
dam autem herbe habent humorē lacte
um vt titimallus. et quedam arbores vt
ficus. cuius lacte vt ibi dicit Aresto. lac
animalium coagulatum est. Et lac canis
spissius est omnium animalium preter
leporum ⁊ porcorum. Est autem maxime
spissum in partu sed post subtiliaт. vt di
cit Aresto. libro. vi. in fine. Uacca ante
partum non habet lac. sed post bonum ha
bet. sed cum primo coagulatur fit quasi
lapis. ⁊ hoc accidit quando cum aqua cō
miscetur. vt dicit idem ibidem. Itē idē
libro. ix. Quādo puer nutritur lacte ca/
lido dentes eius citius oriuntur. post par
tum autem ⁊ mundificationē lac mulie/
ris multiplicaт. ⁊ quedam mulieres ha
bent solum lac in cono mām̄illarū. ⁊ que
dam in alijs partibꝫ ipsarum et quando
lac non bene digeritur coagulatur ⁊ mā
mille indurescunt quoniā tota mām̄illa
est valde mollis et si superuenerit aliquis
pilus accidit magna infirmitas et dice
tur pilosa ⁊ non cessabit dolor quousqꝫ ex
eat pilus cum lacte. aut quousqꝫ putre/
fiat ⁊ exeat. ⁊ dum lac exit nō inuenitur
generaliter menstruum. Quedam vero
lactantes menstruant cum fuerit earuꝫ
sanguis humidus. ⁊ quando pueri lactā
tur sanguine grosso ⁊ multo accidit eis
spasmus et si fuerit lactans corporis fer/
tilis tunc nocet multitudo lactis et mu
lier nigra nutribilius ⁊ melius habet lac
ꝗ̄ alba. vt dicitur idem. Consimiles ꝓ/
prietates lactis et multas alias recitat
ysa. in diet. vbi sic dicitur. Lac inquit ge
neraliter diuiditur triplicitер. aut enim
est dulce exiens nouiter a mām̄illis aut
est acidum sine acre iam diu mulsuꝫ. aut
est inter vtrūqꝫ mediocre. Dulce autem
est magis sapidum vicinum sanguini et
amicum in ipsum defacili cōuersiuum. ⁊
ideo laudabile est ipsius nutrimentum.
Est autem compositum ex tribus substā
tijs in virtute ⁊ actione varijs ⁊ diuer/
sis vna subtiliatiua ⁊ mūdificatiua. al/
tera vero grossa ⁊ opilatiua. tercia ē mol
lificatiua ⁊ extenuatiua. nam substātia
aquosa ⁊ serosa acuta est et subtiliatiua.
grossa ⁊ caseosa. frigida est ⁊ grossa ⁊ ideo
opilatiua. butirosa vero est vnctuosa et
mollificatiua. vnde lac cum sua substan
tia aquosa ⁊ acuta est grossoꝝ humorum
incisiuū et subtiliatiuū viscerū lauatiuū
intestinoꝝ mordificatiuū. ventris soluti
uum ⁊ fecis defacili expulsiuū. corrupto
rum humorū interius in corpe ⁊ exteri⁹
abstersiuū. venarū penetratiuū opilatio/
num splenis ⁊ epatis aptiuū. ⁊ maxime
si fuerit ex animalibꝫ calide complexio/
nis vt ex camelis ⁊ tale lac est ydropico/
rum iuuatiuū. vt dicit idem. ⁊ sequitur.
Lac itaqꝫ laudabile ⁊ suis tribꝫ substan/
tijs tpatum. sua aquositate est mēbrorū
mundificatiuū sua butirositate est vene/
nis repugnatiuū. ⁊ membroꝝ humectati
uum. sua caseitate cibariorūꝫ ex orificio
stomachi ad fundū depssiuum. Est ⁊ alia
laus lactis. quia si tpate et oportuno tpe
mundato prius corpe accipiatur corpo/
ris est laudabiliter nutritiuū. ⁊ sue sub/
stantie sanguini assimilatiuū. Si autē
corpe nō mūdato vel tpe nō cōgruo acci/
piatur I malos humores quos inuenit
est cōuersiuū. et ipsoꝝ augmentatiuū. in
fumos calidos resoluiт ⁊ sic erit doloris
capitis causatiuū. et si febris materiam
inuenerit erit caloris febrilis inflamati
uum. vel si calorem naturalem inuenerit
debilem defacili acescit ⁊ fiet in stomacho
acetosuꝫ. nam quādo est humor nimius
et puus calor acetositas vel putredo fleu
matis generaт. ⁊ ideo lac nō est frequen/
ter sumendū nisi corpe existente tpato
et stomacho inanito. nam si corpus a pu
tridis humoribꝫ ⁊ colericis fuerit vacuū
et depuratū si lac bene digestū fuerit ml'
tum ⁊ bonum p̄bebit corpori nutrimentū
laudabilē generabit sanguineꝫ. carnem
augmentabit. humectabit corpus ⁊ ex/
terius in supficie faciet tenerū atqꝫ pul/
crum. vt dicit idem. Item dicit idem.
Rursus lac inquit bibentes ieiunos esse
conuenit ⁊ calidum esse quando vberibꝫ
est vicinum nec est aliquid comedendū
quousqꝫ lac substantia digeraт. opor/
tet etiaꝫ vt labor ⁊ motus nimius caueā
tur quousqꝫ descendens ad decoctionis

locum digeratur. quia ex inordinato motu ⁊ calore nimio subito generato eius vnctuositas in fumū nociuū resolueret⁊ et grossiori parte remanente indigesta multiplex corruptio generaret⁊. vt dicit idem. Electū autē lac vt dicit debet habere quatuor qualitates. colorem. odorē liquorem. et saporem. Colorem albissimum clarum a citrinitate ⁊ rubore ⁊ liuiditate maxime alienū. Odorem gratuz ab horrore ⁊ grauitate remotum. Liquorem inter subtilem ⁊ grossum mediū cuius mediocritatis signum est si gutta super vnguē posita remanet cōtinua ⁊ non liquescit. cuius guttule forma inferi⁹ est lata et superius est acuta. Saporem habet acceptabilem quādo nec amaritudine nec salsedine nec acedine est admixtū Inter omnes autem istas differentias lactis femineū magis creditur esse tpatum. quia omne lac naturam ⁊ cōplexionem animalis cuius est naturaliter imitatur. ⁊ ideo quia humana cōplexio maxime est tpata. ideo ⁊ muliebre lac maxime est tpatum propter qđ maxime ē nutritiuū humectatiuū ⁊ aspitatis angulorum oculi potissime mitigatiuū. Et qcquid de bonitate lactis supra dictū est totum cōcurrit in hoc lacte.

Capitulum LXII

De lacte camelino

l Ac camelinum ex animalis calida complexione. ceteris est magis calidum et plus subtile ⁊ minime vnctuosum et minime nutritiuuz diureticum et opilationem apertiuum et ideo ydropicorum ex opilatione ē potissime iuuatiuum. Nam camelus nature est calidissime propter quod calor dominans sanguinis attrahit vnctuositatem. ⁊ ideo sanguis remanet sine vnctuositate. Cum igitur lac nihil aliud sit q̄ȝ sanguis secundo decoctus. sapor sanguinis cameli salsus est ⁊ acutus. ⁊ ideo humorūȝ est incisiuus subtiliatiuus ⁊ grossiciei attenuatiuus. Quere supra de camelo in tractatu de animalibꝫ.

De lacte vaccino

Capitulū. LXIII

l Ac vaccinum lacti camelino est oppositum. Nam vacca nō habet tantū caloris vt sanguis attrahat vnctuositatem. ⁊ ideo eius lac fit valde vnctuosum. ⁊ maxime nutritiuū. plus enim nutris lac vaccinum q̄ȝ pecorinum q̄ȝuis pecorinum sit magis calidū q̄ȝ vaccinum. Cuius ratio est vt dicit idem q cum lac vaccinum nō tantū habeat caloris quantū pecorinū parua vnctuositas sibi sufficit ⁊ tota illa remanet in lacte ⁊ exuperat caseitatem. et ideo magis nutrit quia substantia vnctuositatis nutribilior est q̄ȝ caseata. quia calidior ⁊ humidior ⁊ calori sanguinis vicinior. facilior in sanguinis mutationem. et illa vt dicunt antiqui melius ⁊ citius nutriunt q̄ citius ⁊ facilius in sanguinem cōmutantur. vt dicitur ibidem. lac tamen pingue melius nutrit q̄ȝ ipsa pinguedo que calidior est quia substantia lactis habet aquositatem liquidam subtiliantem interiora corporis penetrantē. Sed sola pinguedo aereitate sua supernatat et propter humiditatis sue substantialis grossiciem cito coagulat ⁊ indurat. ⁊ ideo lac vaccinum sua aquositate ad interiora penetrat. sua vnctuositate calorem naturaleȝ roborat. caseitatis sue paucitate naturā non multum aggrauat. sed potius adiuuat ⁊ sustentat. vt dicit idem. Alio ergo modo est lacte vtendum ad nutriendum quia tunc tribus eius substātijs pariter est vtendum. Alio modo ad mundificādum ⁊ calorem mitigandū quia tunc serositatis liquamen est a butirositate sequestrandū. Alio modo ad calefaciendū et humectandū ⁊ tunc butiri vnctuositate est vtendū. Lactis enī vsus considetatur sm subtilitatem ⁊ grossiciem et mediocritatem. vt dicit idem. Subtilitas autem attendit⁊ in substantia ⁊ in actionē. In substantia illud est melius quod cōplexioni humane vicinius est vt lac femineū quod tanto est vtilius quanto mām̄ille est vicinius. efficacius est enim contra venena. contra renum ⁊ vesice mala. contra pulmonis vulnera si mulsum

aerem nō tangat ꝛ eius virtutem aeris qualitas nō immutet. Subtilitas vero in actione quādo eius butirositas cū caseata sepatur ꝛ aquositas tunc cum acumine augeť vt patet in camelino qꝫ minime nutrit. calore tamē suo ꝛ subtili liquore ydropicis subuenit ꝛ succurrit. lac vero grossissimū est vaccinū ꝛ minus ceteris liquidū ꝛ aquosum minus acutum et magis butirosum. Unde bene nutrit. stomacho cōuenit. membra confortat. calorem epatis ꝛ stomachi refrigerat corpus impinguat ꝛ augmētat. vulnera intestinoꝝ ꝛ matricū sanat. Est aūt tanto melius ꝛ salubrius si lapidibꝫ fluuialibus accensis ꝛ intus extinctus tota aquositas pro parte maxima cōsumať.

Capitulū. LXIIII

De lacte caprino

Lac caprinum inter ꝑdictas differentias tenet medium quia in suis tribus substantijs post femineum esse dicit potissime tꝑatum. ꝛ ideo contra pulmonis vulnera ꝛ renum ac vesice vicia cū zucara multū confert. Eius serum a caseo ꝛ butiro separatū maxime est colatiuū mūdificatiuū ꝛ colere repssiuum. Lac autem caprinū per se multum bibitum in stomacho de facili coagulať ꝛ ideo ne noceat cū modico mellis et salis gemme tꝑetur ꝛ nunqꝫ coagulabiť. et si incepit coagulari in stomacho dissolueť Et quia capre pascunť siccis ꝛ ramorum extremitatibꝫ earū lac minus est aquosum ꝛ magis stipticū ꝛ stomacho cōgruū Nam lac ex pascuis diuersificatur. Nā que pascuntur teneris ꝛ recentibus herbis lac faciunt aquosum ꝛ subtile qđ stomacho est nociuum. Que vero herbis laxatiuis. lac faciunt mordificatiuum et neruorum pungitiuum et est nociuum ꝛ laxatiuum.

Capitulum. LXV.

De lacte pecorino

Lac pecorinum magis est calidū et siccum qꝫ vaccinum minus habens butirositatis ꝛ plus caseitatis. et ideo minus nutrit nec corpori ita conuenit vt vaccinuꝫ. Monstrať aūt hoc ex grauitate sui odoris. Naꝫ vt dič Gal. lac pecorinum in odore est grauius qꝫ vaccinum. et ideo magis flegmaticum. magis autem nutrit qꝫ caprinum sed minꝰ qꝫ vaccinum. Unde minus est tꝑatū qꝫ caprinum.

Capitulū. LXVI.

De lacte asinino

Lac asininum est tꝑatum ꝛ nutritiuum resumptiuum ventris tamen solutiuum ꝛ neruorum remollitiuum ꝛ membrorum siccitate ꝛ calore induratorum humectatiuum. pectoris iuuatiuum ꝛ tussis ꝛ anhelitus difficilis mitigatiuum. vulnerum renum et vesice curatiuum.

Capitulū. LXVII.

De lacte caballino

Lac caballinum vicinitatem habet ad camelinum in subtilitate et acumine ē calore. in apostematibus matricum ꝛ iuuatiuū. apertiuū et menstrualis fluxus prouocatiuū. si causa menstruoꝝ calida sit ꝛ sicca. quā ꝓprietatem habet illud lac ab omni lacte alio separatam. vt dicit ysa.

Capitulū LXVIII

De lacte porcino

Lac porcinum ꝺm ysa. est subtile et aquosum quia ex sua frigiditate incoctum remanet ꝛ indigestum. et ideo si ꝺm medicinaꝫ accipiatur paruum aut nullum confert iuuamentū sed si ꝺm cibum cum succo ordei sit coctū bonum generat humidum nutrimentū. vt dicit idem.

Capitulum. LXIX

De lacte animalium

Lac animalium partui valde vicinorum est subtile ꝛ aquosum. quia aquei humores adunātur in animalibus tempore partus quia os matricis clauditur ꝛ lac aquosis humoribus cōmisceť. ꝛ ideo eo tꝑe est nociuū vomitus ꝛ fastidij ꝓuocatiuū asꝑitatis

remollitiuũ ꝛ villoꝝ stomachi lubricati/tiuum. ventris laxatiuũ. durũ ad digerendum. ꝛ stiptici ꝛ in stomacho coagulatiuum ꝛ pessimarũ infirmitatum generatiuũ. ꝛ ex fumo ascendẽte cerebri ꝑcussiuum. ꝛ doloris capitis causatiuum. fetoris dentiũ ꝛ anhelitus inductiuuꝫ. Unde si lac fuerit corruptum vel plus debito assumptũ vel alio modo vel tpe q̄ꝫ expedit sit acceptũ multarũ infirmitatũ est generatiuũ malorũ humorũ ꝛ lumbricorũ est nutritiuũ. bonorũ humorũ est corruptiuũ. arenarũ in vesica ꝛ in renib' adunatiuũ ꝛ putrefactiuũ. caloris naturalis debilitatiuũ ꝛ innaturalis caloris ac febrilis inflamatiuũ gingiuarũ ꝛ dentium infectiuũ pustularũ pessimarũ ꝛ scabiei in paruulis causatiuũ rugitus ꝛ ventositatis excitatiuũ opilationũ renis ꝛ epatis effectiuum. stomachi grauatiuũ ꝛ lubricitate sua cibariorũ an̄ digestionem expulsiuum. et sic lienterie inductiuum. has ꝛ multas al's inducit lactis corruptõ passiones. sꝫ hec de lacte bono ꝛ malo nūc dicta sufficiant.

Capitulum. LXX.

De sero

Serum ẽ lactis pars aquosa a lactis alia parte per coagulum sequestrata. nam coagulũ partes butirosas ꝛ caseosas simul iungit ꝛ ab eis quod liquidum est ꝛ aquosum diuidit et discernit. Cuius effectus superius recitantur. habet enim virtuteꝫ putredinis lauatiuam. nam intestina lauat ꝛ vulnera intestinorũ de sanie mũdificat pectus purificat sitim sedat acumen colere rubee mitigat. scabiem ꝫ impetiginem mũdat. splen ꝛ epar deopilat. Quere supra in primo ſm ysa.

Capitulum LXXI

De butiro

Butirum a buendo id est ꝑfundẽdo est dictũ. vt dicit hug. sua ei vnctuositate et humiditate habet imbuere ꝛ ꝑfundere corpa q̄ cõtingit. Nã butirũ est flos lactis multũ habens caliditatis ꝛ humiditatis cũ dñio aereitatis. ratione cui' habet multũ vnctuositatis. Est eni butirosa substãtia naturaliter calida ꝛ humida viscosa ꝛ vnctuosa humane complexioni vicina vt dicit ysaac. vñ sepe comestũ stomachi est humectatiuũ ventris solutiuũ maxime si recens fuerit. ꝛ ideo antiqui. vt dicit idem assimilauerũt butirũ oleo mixto pingue dini. dicẽtes q̄ si quis accepit valet serenatui de pectore ꝛ de pulmone maxie si ibi fuerit apostema. qui a ꝓprie est maturatiuum ꝛ humorũ dissolutiuũ ꝛ superfluorum pectoris mũdificatiuũ maxime si cũ melle vel zucara comedaꝛ. Sed tunc minus est maturatiuũ ꝛ excreationis ampli' iuuatiuũ. vt di. idem subdẽs ibidẽ. Butirũ repugnat venenis. mẽbra hũectat. asperitatem oculoꝝ eius lotura mollificat et emundat apostema dissoluit ꝛ maturat. Uulnera pulmonis gutturis et pectoris mire sanat. renũ et intestinoꝝ morsuras mitigat. neruos induratos et cõtractos seu spasmatos mollificat atq̄ꝫ laxat. vt dicit idem. Dicit aũt auic. q̄ ꝯtra venena interius sumpta singulare ꝑsidiũ est si intoxicatus butirũ in lacte calido resolutũ bibat in magna quantitate. nam vnctuositate sua opilat meat' ne ad cor ascendat subito vis veneni. Preterea venositatẽ totam ad se trahit ꝛ ipsam inuiscat. per vomitũ euacuat de corpe ꝛ educit. vt dicit idem. Fit autẽ sic. flos lactis siue supenatãs pinguedo recolligiꝛ i vase mundo ꝛ cum quodã lato ligno rotundo et ꝑforato diutissime ꝑcutiꝛ ꝑ violẽtiam ꝛ mouetur. ex quo motu caloꝛ naturalis in substantia lactis excitatus ꝛ confortatus totam vnctuositatẽ insimul recolligit. que sua leuitate supficiem petit serosa vero aquositas cũ partib' caseatis inferius descendit ꝛ butirose substantie tanq̄ꝫ nobiliori cedens fundũ petit ꝛ illa butirosa substantia que enatat i superficie recolligitur ꝛ ad vsus varios ꝛ necessarios in vase mũdissimo reseruatur. quod quãto ẽ recentius tanto est saporosius. et gustui delectabilius inueniꝛ. Est autẽ in principio molle et liquidum sed paulatim caloꝛe naturali contra humidas ꝑtes inualescẽte ꝛ eas ꝯsumẽte me-

diocriter indurescit. Unde bene ⁊ mūde
reficit ⁊ nutrit ⁊ pulmenta loco sagini/
nis vel olei bene condit. Salit aūt aliquā
tulū vt melius cōseruet ⁊ vt ei⁹ potentia
lis humiditas siccitate salis tpet. insup
vt eius saporositas augmētet. Nam gu/
stui in sapore est magis gratū qm̄ medio/
criter est salitū. Quādo aūt nimis anti
quat eius sapor cum odore diminuit ⁊ in
grauē odorē ⁊ saporē gustui horribilē trās
mutatur. ⁊ tunc nō valet ad cibaria con/
dienda. Valet tamē ad varia medicami
na ⁊ vnguenta. quia sepe accidit id quod
nō conuenit gule. congruit tamē nihilo/
minus medicine alicui.

Capitulū. LXXII

De caseo

Aseus vt dicit Isi. li. xx. a caren/
c do est dictus. eo ꝙ tādiu in vase
ꝑmitur quousqꝫ sero careat et a
lactis aquosa substantia separet. Unde
dicit caseus quasi carens. eo ꝙ qn̄qꝫ est
siccus humore carens seu liquore. vt di/
cit idem. ſm Hug. vero caseus a cadēdo
est dictus eo ꝙ de facili cadit et labit in/
ter digitos facientis. Est aūt caseus ex
lactis. nam vt dicit ysa. Caseata substan
tia lactis frigida est ⁊ grossa ⁊ ad digerē
dum dura. tarde enī descendit de stoma/
cho ⁊ magis attinet stipticitati qꝫ solutō
ni. ⁊ est grauis stomacho ⁊ epati renibus
et spleni maxime si illa loca fuerint opi
lationibus ꝑparata ⁊ calculos in renib⁹
generat. ⁊ ideo propter ista mala accidē/
tia dicit cōstant. ꝙ omnis caseus vniuer
saliter est malus. tamē caseus qui lacti
est vicinus minus est nociuus. Unde di
stinguit ysa. inter recentē veterem ⁊ me/
diocrem. Recens caseus quia adhuc re/
cens est nō malos generat humores. qꝛ
adhuc retinet ꝑtem dulcedinis ⁊ aquosi
tatis ipsius lactis. ⁊ ideo ad digerendū
est facilior ⁊ ad nutriendū laudabilior. ⁊
ventris solubilior. ⁊ maxime si nō fuerit
salitus. quia salsedo sibi saporem aufert
et dulcedinem. nam nimis salsus nimis
est desiccatiuus ⁊ stomacho est nociuus.
carens omni sale magis est nutritiuus ⁊
corporis humectatiuus et magis carnis
augmētatiuus. stomacho tamen est noci
uus et de facili in fumositates resoluit⁹
si stomachus fuerit calidus. Si vero fue
rit frigidus in acetositatē est de facili cō/
uersiuus mediocriter ergo salsus melius
digerit ⁊ minus stomacho est nociuus. si
ne sale enim de facili est acetosus. minus
vero salsus stomachi fit morsiuus ⁊ san/
guinis incensiuus.

Capitulū LXXIII

De veteri caseo

Etus autem caseus est acutus ⁊
v valde siccus ad nutriendum gros
sus ⁊ ad exeundum de stomacho
nimis durus. quia si lactis aquositas est
acuta. acumen tamen et siccitas coaguli
ei dominātur. Unde ⁊ subtilitatem exit
et ideo superfluitas corporis nō ita inde
subtiliatur sicut alijs subtiliantib⁹. Un/
de duobus modis nocet corpori. qꝛ eius
corruptio ⁊ grossicies nutrimenti super/
fluitatem ingrossat ⁊ corrūpit stomacho
nocet quia ꝑ acumen coaguli repugnat
omnibus aliunde iuuātibus ⁊ in nutri/
mentum peius ipsa iuuantia traducun/
tur. Unde si in corpore inuenerit grossos
humores in renibus ⁊ in vesica lapides
parit. grossos enim humores calidos et
intensos coadunat ⁊ compingit. Est er/
go vitandus ita vetus. nullum enim con
fert iuuamen neqꝫ nutrimentū nec obe/
dit digestioni. nec bonū generat sangui
nem nec ventrem humectat nec vrinam
prouocat. Sed inuentam humiditatem
constringit ⁊ desiccat. Omnis itaqꝫ case⁹
vetus durus siccus ⁊ spongiosus pre sic/
citate et porosus ad rumpendum facilis
nihil habens vnctuositatis et humidi
tatis corpori est nociuus. Minus autē
est malus vnctuosus caseus ⁊ consertus
qꝫ oculatus et porosus. nam cōsertio sub
stantie est signum humoris ⁊ vnctuosita
tis. Qui autem porosus est minus est
malus quando est recens qꝫ cum nimis
est vetus. quia vt dicit dyasc. Caseus re
cens humectat ventrem. vetus stringit.
maxime elixatus vel si ab aqua abstract⁹
assetur et maxime si ante prandium assu
matur. meatū enī stomachi sua grossicie

obturat et cibum descendere ad intestina nõ p̄mittit. post prandiũ aũt sumptus cibaria comprimit vt torcular et ad locum egestus descendere compellit. Caseus inter veterem et nouum medius multũ est nutritiuus propter eius saporositatem et grossiciem. et quia calore naturali velociter induratur. quanto autem calor naturalis ei dominatur magis tanto plus et fortius induresćit et magis membris inheresćit. hucusq; ysa. in dietis. s̄m autem dyas. et aresto. li. iij. quãto erit in lacte multum casei plus erit cibi. Est autẽ caseus s̄m dyas. veneno contrarius. Nam grossicie sua et butirositate opilat meatus venarũ et nõ p̄mittit ad cor ascẽdere vim veneni. Caseus enĩ recens appositus calidus extrahit venenum a morsibus venenatis. et huius signũ est. quia appositus sup̄ morsus rabidi canis aut serpentis totus candor casei conuertitur in liuorem. Valet etiam contra antracem et alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. In multis etiam alijs cõuenit medicine. vt dicit idem.

Capitu. LXXIIII.

De coagulo

Coagulum est lac in quorundam animalium stomachis inspissatum. cuius virtute lac aliorũ animalium coagulatur. in qua parte butirosa cum caseata aggregata pars serosa et aquea a partibus alijs sequestratur. vt dicit Aresto. libro. iij. Quanto inquit lac est spissius tanto caseatius et coagulatius. sed lac animalis carentis dentibus in superiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in vtraq; nõ sicut nec eius sepũ. Item idem dicit. Lac coagulatur ex coagulo et lacte ficuũ quãdo lac ficuum aggregatur in lana deinde abluitur illa cum modico lacte et citius illud lac admiscetur cum residuo et sic totum coagulatur. Item ibidem. Coagulum non inuenitur nisi in ventre sugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habent dentes in vtraq; mandibula non inuenitur nisi in lepore. quanto cunq; autem plus vetustatur erit melius et valet contra fluxum ventris maxime leporis parui et cerui. vt dicit idem Aresto. Item libro. xvi. dicit. Accidit lacti q̄ coagulatur per coagulum. quoniam coagulum est lac in quo est calor spiritualis. et ideo adiuuat et sustentat lac sicut maris sperma sustentat menstrualẽ sanguinem femine in matrice. quoniam natura lactis et sanguinis menstrui eadem sunt. vt dicit idem ibidem. De coagulo dicit ysaac. capi. de caseo. Coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et caloris atq; siccitatis sibi dominantis q̄bus sua humiditas finitur. et q̄uis coagulum sit in omni caseo. minus tamen sentitur in recenti propter multitudinẽ sue humiditatis. Coagulum itaq; in stomacho lactantis animalis et ruminantis inuenitur cum quo sal admiscetur. et sic super ignem in fumo desiccatur et induratur. cuius modica particula cum in pauco lacte tepido resoluta est cum residuo lacte admixta totum coagulabit q̃d est coagulabile et condensat. Unde patet q̄ consimilis virtus latitat in substantia coaguli qualis inest substantie seminis masculi. vt dicit Aresto. Auicẽ. ysa. et alij. et hec dicta de liquoribꝫ nunc sufficiant.

Capitulũ. LXXV.

De diuersis virtutibus rerum

Sunt autem quedam virtutes tã humoribus q̃ liquoribus et rebus alijs inherentes. de quibus hic breuiter aliqua inseremus. Nam s̄m diuersas complexiones et virtutes diuersis rebus dominantes diuersimode reperiuntur operationes vt est virtus apertiua maturatiua mudificatiua etc. Apertiua itaq; virtus operatur per calidum et siccum cum subtili substantia. vt patet in cepis vel succo porri in alumine et huiusmodi. ex quorum confectione aperiuntur ora venarum et emoroides prouocantur. vt dicit Constant. Rarefactiua virtus operabitur per calorem et humorem. Nam calor rei substantiam penetrat et dissoluendo humiditatem sibi obedientem aperit et dilatat vt patet in malua

et sambuci mediano cortice ꝛ hmōi. que
bullita in oleo cutem rarefaciūt ꝛ exten
dūt. vt dicit idem. Opilatiua ꝟtus ope
ratur per frigiditatem ꝛ humiditatē cum
obtusa substantia vt patet in draganto
albumine oui ꝛ psillio. nam hec viscosita
te ꝛ obtusitate substantie poros replent
et frigiditate cōstringūt. Inspissatiua ꝟ
tus opatur per frigiditatē ꝛ humiditatē
vt patet in mandragora que posita super
cutem ipsam inspissat. vt dicit idē nam
frigiditate constringit partes humidi/
tatis liquidiores. Unde humiditas pe/
tens centrum reddit substantiam com/
pactiorē ꝛ per cōsequens spissiorem. ali/
quando autē operaꝛ per calorē ꝛ humidi/
tatem. nam calor consumit partes liqui
diores. quibus consumptis partes ter/
restres reddunꝛ spissiores. Induratiua
virtus operaꝛ per frigiditatem ꝛ siccita/
tem. quia vtraqꝫ qualitas mouendo ad
centrū totam substantiā reddit duriorē
qūqꝫ autem operaꝛ per frigiditatem ꝛ hu
miditatem. frigiditate partes liquidas
cōstringente. vt patet in gelu ꝛ in glacie
Qūqꝫ etiam p calidum ꝛ siccum partes
terrestres cōpingendo ꝛ per consequens
in durando vt patet in latere ꝛ in luto.
Asperatiua virtus operaꝛ per caliditatē
et siccitatem cum grossa substantia. Nā
calor qđ est subtilius eleuat ꝛ mouet ad
circūferentiā. ꝛ illud acuit in conum qđ
vero grossius ꝛ siccius tendit ad centrum
et sic fit tota substantia inequalis que in
equalitas est causa asperitatis. ꝓpter hoc
operatur asperitatem in humido frigidi
tas coartando et constringendo partes
rei circūferentiales ad mediū nō ꝑmit/
tendo partes liquidiores se diffundere
ad extremum. propter quod partes supe
riores. I quibus dominaꝛ frigiditas acu/
te ꝛ aspere exterius sensui ostenduntꝛ. qꝛ
ſm diuersitatem materie impssionem a
calido ꝛ frigido recipientis varie sunt ꝛ
diuerse rerum cōditiones ꝛ ꝓprietates ꝛ
rerum cōmixtiones naturaliter vel acci/
dentaliter derelicte. vt dicit auicē. ꝛ con/
stanꝛ. et est expssum supra in tractatu de
qualitatibus elementariū ꝓprietatum.
Item est virtus mollificatiua que opa/
tur p calidum ꝛ humidum. ꝛ hoc vel p ca
lorem humidas partes dilatantem ꝛ ra
refacientem ꝛ partes a partibus disgre
gantem. vt facit dialtea que humida est
et parum calida. mediocriter tamen ca
lore sui aperit ꝛ ex supabundantia humi
ditatis sue humores fluxibiles reddit. ꝛ
sic per consequens mollificat ꝛ remollit.
vel hoc fit eo qꝫ calore dominante sup par
tes aqueas ꝛ terrestres ꝛ eas resoluente
in partes aereas et celestes. vt patet in
vaporibus terrestribus ꝛ aqueis attra/
ctis ad intersticia aeris vbi resoluuntur
in mollissimas pluuias ꝛ guttulas. nunc
roris. nunc grandinis siue niuis. vt dicit
cōmentator super. iiij. metheo. Sensui eti
am est manifestū vi caloris dura remol
lescere et superueniente actione calidi p
tes partibus inuicem vix herere. vt pa/
tet in cera et in alijs liquefactibilibꝫ sic
per quarum partes aqueas et aereas vir
tus ignea dominatur. vt dicit cōmenta
tor. Uirtus autem maturatiua sicut et
digestiua per calidam virtutem et humi
dam operatur. sicut et retentiua per frigi
dam ꝛ siccam. ꝛ expulsiua per frigidam ꝛ
humidam ꝛ appetitiua p calidam ꝛ siccam
principaliter operatur. Attractiua vir/
tus per calidum ꝛ siccum operaꝛ. vt patet
in diptanno serapino et stercore colum
bino ꝛ cōsimilibus. Laxatiua habet ope
rari per easdem virtutes sed vehementiꝰ
Unde que vehementer attrahunt laxati
ua sunt vt scamonea ꝛc. Operatur etiam
per frigida cōprimendo. et per humida le
nificando ꝛ lubrificando. vt patet in pru
nellis ꝛ thamarindis ꝛc. Putrefactiua qū
qꝫ per calida ꝛ humida operatur quando
qꝫ vero pter hec. Maturatiua per calida
et sicca sicut ꝛ attractiua vt patet in can
tharidibus ꝛ flāmula ꝛ hmōi vehemēter
calidis que pustulas generant ꝛ carnem
vlcerant valde cito. De alijs autem vir
tutibus et cōsimilibus dictum est supra
libro. iij. de proprietatibus elementariū
qualitatum in li. viij. in tractatu de reme
dijs morborum.

Capitulū LXXVI

De putredine

Putredo est substantialis humiditatis corruptio proueniēs ex indigentia caloris naturalis sup abundante calore alieno. Calor enī innaturalis agens in humidū quod nō regitur a naturali causa est inductiua putrefactionis. vt dicit' sup li. metl'. Omne autem terreū frigidum difficilius putrefit q̃ calidum. vt dicit aresto. Similiter coagulatū ratione frigidi tardius putrefit. vt est videre in glacie et in cristallo. Omne enī feruidū calido tardius putrefit. vt dicit aresto. nam intensio caloris inducentis feruorē fortior est calore aeris aliunde venientis. et ideo non pmittit se vinci nec aliquā circa rem feruentem pmittit fieri imutationē. Omne enī motum tardius putrefit q̃ non motum. vt dicit aresto. Nam motus inducit calorem cōseruantē et calorem excitat naturalem. Insup omne fluens tardius putrefit q̃ non fluens. vt dicit idē Nam calor accidentalis ex aere cōtinente infirmior est et debilior q̃ calor naturaliter generatus ex motu siue ex fluxu. et ideo ex facili se vinci nō pmittit. Omne autē corpus multū. i. multe magnitudinis tardius et minus putrefit q̃ corp' paucum. vt dicit idem. Nam si corp' est calidum plus habet caloris naturalis resistentis causis putrefactionis. Similiter si est frigidum sua naturalis frigiditas melius resistit calori accidentali inducenti putrefactionē in magno corpore q̃ in paruo corpore. et hoc patet in mari. vt dicit aresto. nā mare diuisum cito putrefit vniuersum autē nunq̃. Similiter est videre in aquis alijs magnis quarū partes diuise a totali flumie cito putrefiunt. et ideo in partib' sic diuisis vermes generant' per putrefactionem. Cuius ratio est quia calor naturalis disgregās in eis facit subtile diuidi a grosso et terreū ab aqueo et aereo. ex substantia autem subtili aquea vel aerea a grossiore parte per calorem sequestrata idem calor disgregans facit generari vermes et alia animalia et hoc est quod dicit Aresto. quare calor naturalis disgregans constare facit disgregata. et conuertit in naturā animalis et hoc p putrefactionē. vi caloris extranei introducta. vt dicit cōmen. Putrida ergo sunt gustui horribilia. et abominabilia stomacho. et nauseam puocātia. Sunt et grauis odoris. et mali saporis et deformis caloris. manus inficiētia cōtingentis. cōtraria sunt humane complexioni. et subitam inducētia sanis corruptionē. serpentib' tamē et vermib' prebentia cibum et refectionē. Que autem sunt disposita ad putrefactionē p associationem ad putrida celerius contrahunt corruptionē. Et mēbra putrida corrumpunt sana. et cum non sint spūi puia priuant spū mēbra. Que ergo sunt magis vicina non pñt sanari nisi mēbrū quod incipit esse putridū a putredine penit' separetur. Unde que putrida sunt. nō sunt vtilia nisi solum ad hoc vt pscindantur. eijciantur aut cōburantur. Sunt et alie virtutes quibus mediantib' operat' natura vt virtus nutritiua seu pascitiua in vegetabilibus. et in animalib' est virtus generatiua tam in bipedibus q̃ in quadrupedibus et est virtus ouatiua tam in reptilibus quibusdam q̃ in volatilibus sed de generatiua et nutritiua et alijs sibi subministrantib' sufficienter supius dictum est li. iij. de generatione hominis i libro. xviij. de generatōne animalium in generali. et ideo de eis est supsedendum Uirtus autem procreandi oua est in animalibus anulosi corporis vt in serpentibus araneis scorpionibus et similibus. et in natantibus. vt patet i cancris sepijs et alijs infinitis. et volatilibus et in omnibus bipedibus. quia vt dicit aresto. libro. v. Bipedia inquit non generant animalia pter hominem.

Capitu. LXXVII

De ouis et eius pprietatibus

Primo igitur de pdictis animātibus semen decisum in quedam corpuscula parua mollia humida et subalbida coagulat' et trāsformat' ex quibus p operationē diuersa animātia pcreant'. et talia corpuscula oua sunt dicta eo q sunt vuida. i. eo q intrinsec' humore sint plena. vt dicit Isido. li. xij. Nam

humidū est qđ exterius humorē habet. vuidum qđ interius. quidā tamē vt di/cit idem. putant ouū grecam habere ori/ginem. Illi enī dicūt. oa. v litera ablata. Oua aūt quedā inani vento cōcipiūtur sed nō sunt generabilia. nisi que fuerint masculino cōcubitu concepta ⁊ seminali spū penetrata. vt dicit idem. Quoꝝ aūt tantā vim dicūt esse vt lignū eis ꝑfusū nō ardeat. nec vestis quidē aduraꝶ. vt di/cit idem. Admixta quidē calce glutina/te feruntꝶ vitri fragmēta. vt dicit idem. Oua igiꝶ primo gignūtur deinde calore materni corporis formāꝶ ⁊ animanꝶ vt di/cit Isido. ſm aūt aresto. li. iij. ⁊. v. Ouāt volucres ⁊ pisces ⁊ serpētes. sed multū differūt in bonitate ⁊ malicia in qualita/te ⁊ quātitate in substantia ⁊ forma oua tam volucrū ꝙ̄ piscīū ⁊ serpentū. Ouāt autē generaliter aues in fine ꝟeris et in principio estatis. vt dicit aresto. li. v. ꝑ/terꝙ̄ auis marina que dicitꝶ alceon. quo/niā illa auis ponit oua in principio hye/mis ⁊ cubat. xiiij. diebus anteꝙ̄ pulli cō/pleanꝶ. vij. diebus ante principiū hye/mis. vij. post sicut dicit simonides in li. suo. Et dicit Isido. de hac aue li. xij. in li/tore stagni occeani alceon in hyeme ni/dum facit. vij. diebus ⁊ ouat et excubat super oua qua excubante septem diebus quiescit mare silentibus ventis ⁊ conti/nua septem dierū trāquillitate mitescit pelagus. natura rerū eius fetib' educan/dis exhibente obsequiū. idem dicit pli. et basili'. in exameron ⁊ ambro. Alie ta/men aues ouant bis in anno vel pluries vt yrūdines. sed prima oua corrūpunꝶ propter hyemē. oua vero posteriora com/plenꝶ. Aues vero domestice vt ibidē di/cit aresto. ouāt tota estate sicut galline ⁊ colūbe ⁊ ꝑcipue quādo bene pascunꝶ ⁊ lo/cus earū est calidus. Item dicit arest. li/bro. vi. quedā aues ouāt toto anno ꝑter ꝙ̄ duob' mensib' tropicorum. scilicet in iulio ⁊ in decembri vt galline quarū que/dam ouāt bis qualibet die. Et que mul/tum ouant cito moriūtur. Colūba autē qnꝙ̄ decies ouat in āno sed pauca ponit oua. Et aues vncoꝝ vnguiū sunt pauco/rum ouorū. Et quedam ouant in nidis

et quedam in arborib' concauis ⁊ quedā in foraminib' terre ⁊ cauernis. ⁊ quedā in aruis ⁊ in rupib'. ⁊ quedam in arenis vt strucio. que non fouet oua sua nec cu/bat super ea sed calore solis complenꝶ et animanꝶ in arenis. ⁊ quedā oua fouētur in nidis factis in arboꝝ ramis. ⁊ quedā in petris altissimis. ⁊ quedam in arundi/netis sicut oua auium aquatilium. Di/cit etiam Aresto. libro. vi. Oua auium sunt dura exterius. Et quedā sunt duo/rum colorum quia citrina interius ⁊ al/ba exterius. Oua auiū fluuialiū diuer/sificantur ab ouis aliarū auium que in sicco nutriūtur. quia citrinum est in istis magis ꝙ̄ in duplum ad citrinum auium que nutriūtur prope ripas. Varianꝶ eti/am in colore. nam columbarū sunt alba sicut gallinarū. et auium palustriū sunt glauca ⁊ quedam sunt sicut picta. vt oua nisi. Diuersificantur oua in figura. quo/niam quedam sunt acuta. ⁊ quedā lata. prius vero exit latum postea acutū. Oua vero longa capitis acuti producunt ma/res. habentia vero loco acuminis rotun/dum producūt feminas. In calidis autē regionib' ponūtur in fimo ad solem ⁊ cō/plentur vt in egipto. ⁊ in quibusdam lo/cis in plumis calefactis sicut in quadam ciuitate. quidam potator composuit oua sub puluinari et dixit ꝙ cōtinuauit potū quousꝙ̄ ex illis ouis pulli extraherētur. Aliquādo etiam ponūtur oua in vasis ca/lidis ⁊ extrahūtur ab illis pulli vt dicit idem ibidem recepto tamen semine ma/ris in matrice simul cū semine femīe cō/misceꝶ. in principio apparet albū deinde fit rubeū in modū sanguis. post totaliter fit citrinū. deinde paulatim opante na/tura remanet citrinū in medio. ⁊ album in extremo. ⁊ cum cōplebiꝶ exibit ⁊ tunc mutatur a mollicie in duriciem. quia in exitu coagulaꝶ ⁊ ꝑfectissime induratur. vnde oua q̄diu sunt in ventre sunt citri/na q̄dā pellicula albida inuoluta. Sed quando sunt formata ⁊ completa indurā/tur ⁊ illa duricies testa nūcupatur. ⁊ est illa testa in coagulo oui qđ est embrio vel follicul' in corpe pueri iam cōcepti sed ꝑ/pter fortitudinē vel intēsionē caloris in

corpore auis dn̄antis plus induratꝰ ⁊ hoc
fuit necesse ꝓpter interioris liquiditatis
cōseruationem. Ouant aūt multe aues
oua venti sicut faciunt galline ⁊ anseres
vt dicit aresto. ibidē li. ij. ⁊ hoc accidit ex
superfluitate humoris seminalis in corpe
femine supabundantis. ⁊ sunt oua venti
parua ⁊ insipida humidiora alijs ⁊ sine du
ra testa ⁊ posita sub gallina nō alterātur
sed remanet albū albū ⁊ citrinū citrinū.
Talia oua inueniūtur in gallinis ⁊ anse
ribus pauonibꝰ ⁊ columbis. Formatꝰ pul
lus in ouo ⁊ cōpletur citiꝰ in estate q̄ȝ in
hyeme. q2 oua galline scinduntꝰ in. xviij
diebus in estate in hyeme in. xxv. Et qn̄
tonitrua veniūt in hora cubationis oua
corrūpuntꝰ. similiter qn̄ frequēter nuda
manu tanguntur. Galline etiaȝ veteres
ouant in principio veris. ⁊ oua galline iu
uenis sunt minoris corporis. ⁊ vniuersali
ter si galline nō cubauerint sup oua sua
infirmabuntꝰ ⁊ corrūpentꝰ. ⁊ ouum galline
cōpletꝰ post coitū in. xi. die. Et quedam
aues in coitu nō seruāt sexū sed saltat fe
mina sup feminā. ⁊ masculꝰ sup marē vt
pdices ⁊ colūbe. ⁊ talis coitꝰ facit odoreȝ
fetidum ⁊ oua nō pullificatiua. sed sunt
sterilia quēadmodū oua venti. vt di. are
sto. In ouis auteȝ galline post tres dies
cubationis apparent signa pulli. et tunc
ascendit citrinū versus acutū ad illum lo
cum a quo incipit scissura. ⁊ apparet qua
si gutta sanguinis in albumine oui. ⁊ est
principiū seu materia ipsiꝰ cordis. vt dr̄
supra in tractatu de auibꝰ de generatiōe
pulli quere ibi. Item oua in quibꝰ sunt
duo vitella faciūt gemellos pullos ⁊ p/
ua et subtili tela diuiduntꝰ ab inuicē hec
vitella. vt ibidē dicit aresto. Et aues q̄
comedūt carnes nō ouāt nisi semel i an/
no pter hyrūdines q̄ bis ouant. Aquila
enī ouat tria oua ⁊ terciū eijcit a nido et
cubat sup oua. xxx. dies. Hucusq̄ arest.
li. vi. Item idē li. xvij. Auiū genera oua
procreāt cōpleta dure teste nisi accidat
occasio p infirmitatē. Itē aues multe ge
nerationis faciūt sepe oua venti. qđ n̄ cō/
tingit auibꝰ boni volatꝰ neq̄ȝ curuorꝝ vn/
guiū. quoniā aues multorꝝ ouorꝝ sūt mul
te superfluitatis. superfluitas aūt auiū vn/
corꝝ vnguiū trāsit in plumas ⁊ i vngues
et in alas. ⁊ ideo earꝝ corpus est pūū du
rum ⁊ acutū ⁊ macilentū. et ꝓpter hoc nō
sunt tales aues multorꝝ ouorꝝ neq̄ȝ mul/
ti coitus. Aues enī corpulēte ꝓpter cor/
pulētiā ⁊ calorē ventris ouāt multotiēs
Similiꝰ aues pui corpis sunt multi coi
tus ⁊ multorꝝ ouorꝝ. sicut patet in q̄busdā
gallinis que quāto sunt magis pue tan
to erūt pluriū ouorꝝ. q2 cibꝰ taliū transit
in creationē ouorꝝ. Itē oua venti nō erūt
in auibꝰ boni volatꝰ. q2 superfluitas earum
est pauca. ⁊ ideo ouāt oua pauca. oua vē
ti sunt plura ouis ꝯueniētibꝰ generatio
ni pullorꝝ. ⁊ sunt mīoris quātitatis. quo
niam nō sunt cōpleta. vel ꝓpter multitu
dinē suā sunt mīoris delectationis quā/
do comeduntꝰ. quoniā in omni re delecta/
bilius est qđ est digestū ⁊ dulcius q̄ȝ in/
digestū. Et quedā aues qn̄ olfaciūt ma/
res ⁊ audiunt voces suas implentꝰ ouis.
q2 sunt multi cibi ⁊ multe superfluitatis ⁊
caloris. ⁊ ideo sunt fortioris appetitus. ⁊
ideo spermatizant ⁊ citō ouāt. q2 superflui
tas illā transit in ouorꝝ naturā vi caloris
Item generatio auiū ex ouis erit quan
do femīa sederit sup oua ⁊ calefecerit ea
Et q2 pullus in ouo nō potest compleri
sine nutrimēto. ideo natura posuit cibuȝ
suū interius i ouo. ⁊ indigent oua ꝓpter
debilitatē suā calefactione ⁊ ideo oua ci
to cōplentꝰ in diebꝰ calidis quoniā tp̄us
calidū iuuat digestionē creationis. Est
autē albumē materia et sustētatio pulli
vitellū aūt cibꝰ pulli ⁊ nutrimentū eius
et ꝓpter hoc albū et citrinū disiūcta sunt
quadā tela ꝓpter nature diuersitatē et
natura albuminis est q̄si cōtraria nature
vitelli vel citrini. ⁊ ꝓpter hoc ꝯgelatꝰ citri
nū tp̄e frigoris ⁊ postq̄ȝ fuerit calefactuȝ
fiet humidū. albū aūt nō ꝯgelatꝰ ex frigo
re sed fit magis humidū ⁊ quādo assatū
fuerit erit durū. ⁊ apud generationē pul
li inspissatur. quoniam sustentatio pul/
li est ex eo q̄ p vmbilicuȝ accipit pullus
cibum ex citrino. ⁊ citrinū in tp̄e illo est
multū quoniā erit humidū ⁊ de facile cō
uertibile in cibū. hucusq̄ aresto. li. xvi.
De ouis aūt di. ysa. in diet. Oua inq̄t q̄
generātꝰ ex aīalibꝰ sanis ⁊ tp̄atis sūt nu/

nenti laudabilioris. Que vero extras sunt maioris nutrimenti et sapidioris. Similiter de coeuntibus cum masculis cum calorem maiorem habent coeuntia quam non coeuntia. similiter generata de iunioribus quia in eis habetur plus caloris. Nature autem ouorum generaliter sunt temperate et mediocres et humane complexioni plurimum vicinantes. albumina tamen sunt frigidiora ad vitellorum comparationem quod testatur eorum aquea saporositas et ideo in odore sunt vitellis grauiora et sunt etiam indigestibiliora. maxime de veteribus volatilibus aut de masculis non coeuntibus vitella sunt temperata calori vicina. et ideo ad digerendum sunt meliora et faciliora confortantia membra et ab eis tardius dissoluenda. Variatur autem ouorum nutrimentum secundum diuersitatem animalium ex quibus generantur. quia generata de subtili animali et temperato vt ex perdice vel gallina ad nutriendum sunt laudabiliora. et sunt facile digestibilia. sed a membris facilius dissoluuntur. Unde ad regimen sanitatis meliora sunt quam ad membra confortanda. Que autem generantur de grossis animalibus ad digerendum dura sunt et nutrimenti illaudabilis. sicut oua strutionis anseris et pauonis que sunt mali nutrimenti et dura ad digerendum et grauis odoris. maxime de veteribus vel de carentibus masculis. et quando digeruntur a membris tardius dissoluuntur. et ideo plus valent ad membra confortanda quam ad regimen sanitatis. Generata autem de auibus iunioribus sunt leuiora. de veteribus grauiora. de mediocribus temperatiora. quia caloris sunt perfectioris et minoris humiditatis. et ideo valent ad regendam sanitatem et ad membra confortanda. Oua autem quanto sunt recentiora tanto sunt meliora. et quanto magis vetera tanto minus bona. Variantur etiam per artificium quadrupliciter. Aut enim sunt assata. aut elixa. aut in iure cocta. aut frixa sed assata sunt elixis grossiora. et ad digerendum duriora. quia focus eorum humiditatem substantialem consumit et desiccat. Assata sub cineribus calidis peiora sunt quam que super carbones sunt discooperta quia cum calor ignis in cineribus ea circumtegat fumositatem eorum superfluam euaporare non permittit. super carbones vero posita fumositatem resudando emittunt et munda fiunt. Elixa autem in aqua meliora sunt quam assata. quia aque humiditas calori ignis in desiccando sua humiditate substantiali repugnat. et ideo minus fiunt desiccatiua et caloris naturalis refrigeratiua. Elixa autem cum corticibus sunt peiora quia et grossiciei et fumositati repugnant cortices exterius et non permittunt superflua exalare. et ideo generant ventositatem inflatiuam et grauitatem stomachi et totius ventris. In aqua vero fracta calor aque temperate penetrat et grossiciem suam subtiliat et aufert eis grauitatem odoris. Unde et ceteris sunt laudabiliora. sed tamen sola vitella plus sunt desiccatiua et minus solidatiua. Indurata vero desiccatiua sunt et a stomacho dure exeuntia venasque tarde penetrantia. bene tamen digesta multum confortant. sed si remaneant indigesta stomachum grauant et intestina. mollia tamen et parum coagulata minus sunt desiccatiua. et magis digestibilia. cito venas penetrantia. pectus humectantia. tamen parum sunt membrorum confortatiua. Item dura aut mollia in suis actionibus et passionibus sunt mediocria. Frixa autem oua ceteris sunt peiora. quia in stomacho morantia in fumositatem et corruptionem sunt magis mutabilia quicquid ibi ciborum inuenerint corrumpentia. grauitatem in stomacho generantia fastidia peiora facientia quam alia oua maxime si sint frixa. In vitellis autem intera assata et in aqua fracta sunt mediocria huiusque ysa. Oua etiam non solum sunt vtilia ad cibum immo sunt necessaria in multiplici medicina. Sunt enim humectatiua mitigatiua pectoris et gutturis lenitiua. membrorum confortatiua. resumptiua et perditorum restauratiua. virtutis intiua tiua generatiue. combustionis et arsure sanatiua. Nam ex vitellis ouorum assatis fit oleum optimum combusturis. Sunt ouorum vitella antracis et venenosi apostematis curatiua. Nam vitellum crudum oui cum sale mixtum sanat antracem. vt dicit Constan. Ouorum autem albumina sunt caloris mitigatiua tumoris repressiua. fluide humiditatis restrictiua. calide attetice et podagre mitiatiua

quando autem putrida et corrupta sunt maxime sunt nociua. humorum corru/ptiua. et suo fetore nausee et vomitus prouocatiua et de facili sunt mortis illatiua.

Capitu LXXVIII

De ouis aspidum

O Ua aspidum sunt parua et rotunda. liuida vel crocea limosa vi/scosa interius ferida ac summe venenosa. quibusdam neruulis pariter conglobata. quorum venenum summe est mortiferum contra quod remedium non inuenitur. vt dicit Plinius. Con/tingit autem vt dicit idem ouũ aspidis aliquando ab alio venenoso vt a rubeta inueniri et ab eo foueri. et ex tali fomẽ/to vermem procreari qui visu et flatu pi/mit more basilisci siue reguli omne vi/uum. Malicia vermis taliter procreati primo sentit vermis qui eum fouet. Nam in primo eius ortu quando se fo/uentem aspicit patrem se generantẽ in/terimit et occidit. vt dicit idem. et hanc proprietatem videtur tangere ysa. lix. cap. vbi dicit q qui comederit oua aspidum morietur. et quod confotum est ex ouis et nutritum erumpit in regulũ vbi dicit glo. ex ouis aspidis generatur regulus. et ex iudeis venenosis nascetur an/tichristus.

Capitulũ. LXXIX

De ouis aranee

O Ua aranee sunt multa et modi/ca. liuida paruis maculis aspersa diuisa et ab inuicem separata ve/nenosa mollia et viscosa. que si casu ali/quo fuerint perdita aranea protinus q̃/rit ea et suis additamentis interioribus et rostro reportat ipsa. Ex vnico autem ouo multe et innumerabiles aranee ge/nerantur ita paruule q vix videntur. et tamen statim quando ouum exeunt te/las texere incipiunt ita subtiliter q na/ture ingeniositas pariter et virtus pos/sunt merito in tam paruo opusculo ad/mirari. quere supra de aranea li. xviij.

De ouis aquile

Capitulũ. LXXX

O Ua aquile sicut et accipitris sunt pauca quia nisi raro ternarũ nu/merum non excedunt. et sepe aq̃/ei jcit tercium de nido. quia difficulter cu/bat super oua. vt dicit Aresto. li. xv. In nido autem suo collocat quandam gem/mam cum ouis suis quam putant magi valere contra tonitruũ et ideo dicunt aq̃/lam lapidem ponere cum ouis ne a toni/truo corrumpant. vt dicit pli.

Capitulũ LXXXI

De ouis anserum

A Nserina oua magna sunt et du/ra ad digerendum. et difficilius cubantur et tardius complẽtur q̃ oua gallinarum.

Capitu LXXXII

De ouis anetarum

A Netina oua ouis gallinacijs sũt maiora. sed non sunt ita sapida nec ita bene nutribilia sicut oua gallinarum.

Capitu LXXXIII

De ouis alaudarum

O Ua autem alaude sunt modica. colore varia. cubantur super gle/ba et ibi deuorantur sepius a re/ptilibus et mustelis.

Capit. LIXXXIII

De ouis bufonum

O Ua bufonis sunt parua et macu/losa fragilis teste insipida mul/tum habentia de albumine et mi/nus de vitello. Uenantur autem de die monedule oua bufonis et comedũt ipsa et ipse de nocte comedit oua monedule. et ideo continue pugnant inuicem pro ouis suis. vt dicit Aresto. li. viij.

Capitu LXXXV

De ouis coruorum

O Ua corui vt dicit Aresto. libro vi. sunt multa et cubantur solum a femina et masculus interim de/

fert ei cibum. et eijcit aliqua propter mul/titudinem. Ouat autem coruus et pul/lificat in medijs estus feruoribus con/tra naturam aliarum auium. Unde pe/tronius. Coruus maturis frugibus oua defert.

Capitu. LXXXVI

De ouis cignorum

Oua cigni sunt multa et magna oblonga dure teste non multum grati saporis et grauis odoris sunt dure digestionis magis quam oua anseris

Capitu LXXXVII

De ouis cocodrillorum

Oua cocodrilli sunt maiora ouis anseris et fouentur in terra vi/cissim nunc a masculo nunc a fe/mina. vt dicit Plinius libro. viij. Sunt au/tem oua illa venenosa et interius quasi saniosa. olfactui et gustui horribilia et ad comedendum mortifera.

Capit. LXXXVIII

De ouis columbarum

Oua columbe sunt minora quam gal/line alba rotunda aliquantulum oblonga sapida calida et bene nutribilia. Sunt autem oua columbe duo et ex vno generatur masculus et ex alio femina. et masculus cubat super ea de no/cte. et femina de die. vt dicit Aresto. li/bro. vi. Multotiens autem ouant in an/no quia decies et maxime in calidis re/gionibus vt in egipto. Quere supra li/bro. xij.

Capitu LXXXIX

De ouis colubrorum

Oua colubri sunt multa sicut et aliorum serpentum valde rotun/da subalbida vel humida molli/a saniosa coniuncta et mortifera et ve/nenosa

Capitulum. XC.

De ouis draconum

Oua draconis sunt maxima ma/iora longitudine quam oua cocodril/li vel strutionis. vt dicit Plinius. Est au/tem animal ouans interius sed non ex/terius sed intus complentur et forman/tur fetus. Unde draconum oua sunt pau/ciora quam aliorum reptilium. sed sunt ma/iora sanguinolenta et saniosa virulenta mortifera et venenosa.

Capitulum. XCI.

De ouis herodiorum

Oua herodij sunt parua varia ob/longa sicut oua accipitris siue ni/si et sunt pauca quia omnis auis curui vnguis est fortis volatus et pau/ce humiditatis et superfluitatis. et ideo paucorum ouorum. vt dicit Aresto. li/bro. xvij.

Capitulum. XCII

De ouis formicarum

Oua formicarum sunt valde par/uula albida et rotunda. que ex/tra corpus paulatim recipiunt in locis calidis muscidis incrementa quo/usque plenarie compleantur. que si aliquo casu mota fuerint de suo nido vel disper/sa a formicis recolliguntur et ad sua ni/dos referuntur. odorifera sunt et medici/nalia. vt dicit Plinius. Unde et vrsi sibi medentur comestis ouis formicarum. vt dicit Plinius.

Capitulum. XCIII.

De ouis grui

Oua gruis mediocriter sunt ma/gna pallida dura et insipida gra/uis odoris et ingrati saporis du/re digestionis.

Capitulum. XCIIII

De ouis griffonum

Oua griffis ouis aquile sunt ma/iora. duriora sapore et odore gra/uiora. qualitate sunt calidiora et sicciora et etiam numero pauciora. quia vltra duo nunquam parit. quia valde est dif/ficilis cubationis. vt dicit Aresto.

Capitulum. XCV

De ouis gallinarum

Ua gallinarum sunt ceteris tē-
o peratiora. nutrimento hominis
conuenientiora. vt supra dictū
est. Oua tamen venti sunt insipida ⁊ il-
laudabilia nutrimento. de hoc quere su-
pra cap̄. et libro. xij.

Capitulum XCVI

De ouis hyrundinum

Ua hyrundinum sunt plura. nā
o vt dicit Aresto. aues parui cor-
poris multe sunt ouatōnis. vt di
cit Aresto. nulla autē auis carnē come-
dens ouat bis in anno p̄ter hyrundinē
que ouat bis. et aliquā̄do bis pullificat.
Oua aūt prima aliquā̄do corrūpuntur
propter hyemē. posteriora vero complen
tur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVII

De ouis cancrorum

Ua cancrorum primo generant̄
o infra corticem et ventrem inter
caudam ⁊ dorsum intrinsecus de
inde emittuntur exterius ⁊ sub cauda re
colliguntur et ibi turgescunt ⁊ rotundā
tur et crescūt donec compleantur. p̄creāt
autem quando femine masculi non per-
funduntur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVIII

De ouis locustarum

Ua locustarum intus generant̄
o et sunt plura ⁊ minutissima que
effusa super frondes et gramina
in aere corrupto calido ⁊ humido in infi
nitum aliquando multiplicantur.

Capitulū .XCIX.

De ouis lacertarum

Ua lacertarum sunt similia ouis
o serpentum. Sed sunt minora vi
scosiora ⁊ sunt venenosa sed minꝰ
q̄ serpentum. vt dicit Pli.

Capitulum C

De ouis milui

Ua milui sunt pauca parua cro-
o cea et maculis respersa. ouis cete
ris auium siluestrium magis ter
restria atq̄ sicca. sapore insipidissima in
odore grauiora.

Capitulum CI

De ouis merguli

Ua merguli sunt parua multa ⁊
o calida. varia tamen et alba. pa-
rum differentia ab ouis anatū
stagnorum et fluuiorum.

Capitulum. CII

De ouis nisi

Ua nisi sunt paruula varia cali-
o da et sicca et quandoq̄ parit ni-
sus oua venti quando nimis im
pinguatur.

Capitulum CIII

De ouis coturnicum

Ua coturnicis sunt similia ouis
o corui et dicitur q̄d valent epilē-
ticis ⁊ caducis. vt dicit Pli.

Capitulum CIIII

De ouis onocrotalorum

Ua onocrotali sunt similia ouis
o anseris sed minora sunt et insipi
diora et in odore grauiora et in
colore minꝰ alba ⁊ ad digerendū duriora

Capitulum CV

De ouis pauonum

Ua pauonis sunt grossa et dure
o teste et. xxx. diebus cubat super
oua sua et tunc scinduntur et po
nit duodecim oua et parum minus ⁊ ab
scondit oua sua femina propter mascu-
lum qui si inuenerit ea frangit. vt dicit
Aresto.

Capitulū CVI

De ouis perdicis

Ua perdicis sunt similia ouis co
o lumbe in t̄pamento ⁊ in cōpletio
ne et in magnitudine ⁊ furatur
alter alteri oua sua. sed hec fraus fructū
non habet quia cum pulli vocem audie
rint proprie genitricis matrem que eos
fouerat derelinquunt ⁊ ad eam que eos
genuit reuertuntur. vt dicit Isido.

Capitulū CVII

De ouis passerum

Oua passeris sunt valde parua et minuta ⁊ bis in anno ouat ⁊ pullificat pcipue quādo prima oua corrumpūtur vel casu aliquo amittūtur Sunt autem calidissima renum inflatiua et libidinis excitatiua sicut ⁊ eorum cerebella. vt dicit Constan.

Capitulum. CVIII

De ouis quistule

Oua quistule sunt parua ⁊ rotunda. minora q̄ꝫ perdicis ⁊ maiora q̄ꝫ alaude Et ē quistula auis modica a sono vocis sic dicta. carnosa pēnosa minoris volatus q̄ꝫ alauda. et nidificat sub gleba sicut alauda. ⁊ eius ouis insidiaᷓ mustela ⁊ ideo ponit oua in diuersis locis ⁊ super quedā cubat masculus. ⁊ super quedam femina. sed post eductionem pullorū de eis parum sollicitanᷓ.

Capitulum. CIX.

De ouis riuatricis

Oua riuatricis. i. cuiusdam serpētis venenosi aquas inficiētis sūt sicut oua colubri sed minora ⁊ in maculis respersiora. ⁊ sunt virulentiora ⁊ pniciosiora. Riuatrix aūt fouens oua iuxta aquam vel fontem veneno eas inficit ⁊ corrumpit de quo luē. Riuatrix violator aque d̄ quere. xij. li. Isi.

Capitulū. CX.

De ouis strutionum

Oua strutionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste insipidi saporis ⁊ grauis odoris quādo autē venit hora vt oua piat ad stellas pliades oculos leuat nō enī oua ponit, nisi in ortu illius cōstellationis. Unde visa stella circa mensem iulij arenaꝫ fodit vbi ponit oua sub sabulo tegens ea. ⁊ cū ea reliquerit statim obliuiscitᷓ vbi ea posuit. nec ad ea redit vltra sed calor solis in arena illa excoquit. et ex eis pulliculos procreat et producit. si tamen fracta testa pullus eductus fuerit mater ipsuꝫ recognoscit et quem in ouo contempserat. egressuꝫ recolligit atqꝫ nutrit. Oua autem strutionis in ecclesijs suspenduntur ad ornatum propter eorum magnitudinem ⁊ raritatem.

Capitulū. CXI

De ouis turturum

Oua turturis simillima sunt ouis colūbarum sed aliquātulum minora. ⁊ ouat in vere duo oua. ⁊ si plus ouat nisi oua prima corrūpantur. vt dicit Aresto. li. xvij. ouat ⁊ cubat sup dura ligna vt columba ⁊ potest cubare ⁊ ouare vsqꝫ ad. xv. annos. vt di. aresto.

Capitulū CXII

De ouis vpuparum

Oua vpupe sunt sicut oua pdicis. Sed minora et duriora et aspectui deformiora et gustui insipidiora et odoratui grauiora. Inter stercora et immunda fouentur et cubantur et hec oua magis et maleficis vt dicūt sunt vtilia ad sua maleficia exercenda. vt dicit Plini' libro. xix.

Capitulū. CXIII

De ouis vulturum

Oua vulturis sunt magna sicut aquile et pauca que difficiliter cubat super oua sua. Sunt aūt sub nigra maculis respersa dure teste. mali odoris ⁊ ingrati saporis. et aliquādo eijcit aliqua de ouis suis sicut aquila. qꝛ nō de facili potest nutrire pullos suos. vt di. arest. Hec de ouis ⁊ de mō ouatōis ⁊ eorum qualitatibꝫ ⁊ differētijs dicta iā sufficiāt

Capitulū. CXIIII

De numero pondere et mensura et sono de vnitate

Ad predictas pprietates rebꝫ insertas vltimo visum est mihi vtile inserere quedam pauca et leuia de proprietatibus et differentijs numerorum mensurarū ponderū ⁊ sonoruꝫ nam vt dicit Isido. li. iij. Ratio numerorū nō ē cōtēnenda. In multis eī sacre scripture locis elucet q̄ntū misteriū obtinet.

ratio nūeroꝝ. Nō eī frustra dictū ē. Oīa fecisti in nūero pō dere ꝛ mēsura sicut dīcit sapīe ca. xi. nā senari⁹ q̄ ex suis ptib⁹ est pfect⁹. mūdi pfectōez designat. ꝛ sic d̄ alijs nūeris ē intelligēdū. Nihil eī scire possum⁹ sine nūeri disciplina. qꝛ p eā ho/ras tēpoꝝ discernim⁹ qn̄ de mensiū circulo disputam⁹ dū spaciū anni redeuntis agnoscim⁹. per nūeꝝ siquidē instruimur ne in cōpotis ꝯfundamur. Tolle inquit nūeꝝ in reb⁹ ꝛ oīa pereūt. Adime cōpotū et totū ignorātia cōplectit̄. Nec differt hōīes a ceteris aīalib⁹ q̄ rōnem calculi ꝛ ꝯputatōis ignorāt. vt dī. Isi. ibidē. Idē etiā sentiēdū de principio arismetrice. qꝛ nūq̄ sciet̄ qd̄ sit triāgul⁹ sine ternario: nec q̄drangul⁹ sine q̄ternario ꝛ sic d̄ alijs vn̄ notū est q̄ sine cognitōe nūeri nulla scīa mathematica possidet̄. vt ibidē dicit. Numer⁹ autē vt dī. idē. est multitudo ex vnitatib⁹ aggregata. Nā vnitas radix ē et semē nūeri siue mr̄. nō ples siue nūe/rus. qꝛ vnitas ingenita est nō hn̄s nūeꝝ a quo exeat sed oīm numeroꝝ est origo a quo oīs numer⁹ effluit et emanat. Nam vnū est radix multitudīs ꝛ multiplicatōnis ꝛ est simplici⁹ ꝛ sublimi⁹ ꝛ v̄tuosi⁹ omniū sub eo ꝯtentoꝝ. vt dī. arestō. ꝛ auic. i li. ca. ij. Nam cū vnū sit radix ꝛ origo mlt̄/titudinis oīa sub se cōtinet ꝛ oīa sunt in eo vt in suscipiēte. vt dicit idē. c. xxxiiij. Nā vnitatis ꝓprietas est multitudinez efficere ꝛ illā retinere ꝛ ei esse date. ac in oīb⁹ ei⁹ ptib⁹ existere ꝛ ꝯtinere simplicit̄ vt dicit̄ li. iiij. c. ij. Itē cū oīm reꝝ vnitas sit origo. quāto pl⁹ res appropinq̄t vnitati tanto plus appropinq̄t veritati. vt dī. idem. c. ij. Nā vnitas se habet ad moduz forme. dualitas aūt per modū materie. Et ideo quāto res plus accedit ad vnitatem tāto plus recedit a duplicitate ꝛ appropinq̄t ad simplicitatē. ꝛ quāto pl⁹ accedit ad vnitatē tāto plus ad entitatez. quia esse nō est p̄ri⁹ vnitate. vt dr̄ li. ij. c. ix. Nec diuersificat̄ vnitas nisi ꝑ̄ ma/teriā cū sit sustētatrix oīm ꝛ retentrix. vt dicit̄ li. v. ca. xxi. Tanta enī laus vnita/tis est apud sapiētes q̄ a multis aīa dicebat̄ esse vnitas in numeris ꝓcedēs ab vnitate. ꝛ dixerūt q̄ vnitas est principium cuiuslibet cōtinui ꝛ discreti. vt dicit auic li. ij. ca. i. Est itaq̄ vnitas cōmendabilis qꝛ a nullo numerabili orit̄ sed a seipsa principiat̄ a qua omnis numer⁹ orit̄. ad quā omnis numerositas tanq̄ ad radi/cem ꝓpriā ꝛ originē reuocat̄. vt dī. idem. Item rōne simplicitatis. qꝛ vnū est qd̄ non diuidit̄. vt dicit idem. c. iij. Verissi/me inq̄t vnū est qd̄ nec actu diuidit̄ nec intellectu ꝛ talis vnitas est principium numeri. vt dicit idem ibidē. Item dicit idem vnitas est in qua nō est multitudo qd̄ vtiq̄ intelligit̄ de vnitate p̄ma ꝛ simplici ad quā omnia quātūcūq̄ disparia reducunt̄. Nam vnū multipliciter dr̄ vt post patebit. Item rōne pfectibilitatis nam pticularia quelibet in se pfecta sūt quādo ad vnitatē sunt redacta. Nam totalitas ꝛ pfectio debet̄ vni. vt dicit Are/sto. v. phi. ca. iiij. quia pfectum sufficit ad esse vnū vt dicit̄ in li. de celo ꝛ mūdo ca. ij. Item ratione singularis dignitatis. Vnū enī per se est aliquid existens soli/tarium. vt dicit̄ in li. meth. ca. xvi. ꝛ ideo algazel. dicit sup. iij. meth. c. xx. q̄ causa vnitatis est vnū essentialiter ꝛ primo ꝛ magis dignū. Est aūt vnum siue vnitas multiplex vt dicit alg. est vnū simplex. et vnū est fm̄ quid. vnū simplex dicitur vnū in quo nō cadit multitudo nec actu nec potentia. vt punctus et vnitas. Est vnū simplex in quo nō est actu multitu/do q̄uis sit potentia vt lectus ꝛ membrū in quo nō est multitudo actu. Vnū autē fm̄ quid dicit̄ multipliciter. s. vnū gene/re vt homo ꝛ bos. vnū spēcie vt sortes et plato. vnū accidēte vt nix ꝛ cerusa. vnuz ꝓportione vt auriga ꝛ nauta. ꝛ vnum in subiecto vt dulce ꝛ album in aliqua sub/stantia vna. Aresto. aūt primo phi. c. v. dicit q̄ est vnū accidente vt duo accidē/tia in vno subiecto. Et ē vnū p se multipliciter. vt vnū in cōtinuatione quorū termin⁹ vnus. et vnū specie vel forma vt sortes et plato in homine. vnū genere vt homo ꝛ bos in animali. ꝛ vnum in diffinitione vt illa quorum vna est diffinitio. ꝛ vnum indiuisibilitate vt punctus. ꝛ vnū numero vt singulare. ꝛ vnum simplicitate vt essentia. et vnum totalitate siue per

fectione vt circulus. ⁊ vnum materia vt
omnia corpalia. Bernardus aũt distin/
guit. ix. modos vnitatꝭ ad eugeniũ. v. Est
enim vnitas naturalis ⁊ gratuita ⁊ ẽ su/
per vtrũqꝫ cõstituta. Unitas aũt natura
lis est in quadruplici differentia quedã
est p aggregationẽ rerũ differentiũ ⁊ di/
stinctarũ vnitas collectiua. vt multi la/
pides faciũt vnũ aceruũ. ⁊ quedã est per
colligationẽ partiũ formaliter differen/
tium siue partiũ etherogenearũ ⁊ est vni
tas cõstitutiua. vt multa membra vnũ
corpus. ⁊ quedã per cõiunctionẽ differen
tium sexu in generatione prolis ⁊ sic est
vnitas cõiugatiua quãdo scꝫ vir ⁊ muli/
er sunt duo in carne vna. ⁊ quedã est per
vnionem naturarũ differentiũ cõuenien/
tium in vnitatẽ personalem. ⁊ hec est vni
tas natiua qua anima ⁊ caro sunt homo
vnus. Unitas aũt gratuita similiter qua
tuor habet differentias quarꝫ prima est
potestatiua qua homo virtuosus stabili/
tur in se ⁊ inuenit animo indiuisus. Se/
cunda est cõsentanea vt per caritatẽ mul
torũ in dño est anima vna ⁊ corpus vnũ
Tercia est votiua quando anima cũ deo
habet per omnia cõformitatẽ et votis ei⁹
adherens vnus spiritus est cũ eo. Quar
ta dignatiua qua limus noster a dei ver/
bo est assumptus ad persone diuine vni/
tatem. Unitas supnaturalis et gratui/
ta cõsubstantiata est vnitas trinitatis.
quam quidem vnitatẽ oportet esse solã
et singularem vt in ea sit status ⁊ quies
omnium vnitatum. Ex pdictis patet ꝙ
totalitas et perfectio debetur vnitati. vt
vult aresto. v. phi. Qđ enim totũ. i. per/
fectum nõ est nõ dicitur vnũ vniuersali
ter. vt dicit idem. Sunt autẽ vnum nu
mero quorũ materia est vna. sed forma
sunt vnum quorum vltima perfectio est
vna et totalis. Unũ genere quorum for/
ma pdicamenti est vna. vnitas autẽ que
est principiũ numerorũ nõ est vna mate
ria sed numero. vt dicit Aresto. ibidem
Et est res simplicissima que primo sub/
sistit ⁊ per illam omnes alie. In omnibꝫ
generibꝫ vnũ est principiũ qđ est in illis
particulare vt in coloribꝫ est albedo. ⁊ in
neumatibꝫ tonus siue son⁹ ⁊c. vt dicitur
x. li. meth. ca. iiij. ⁊ ideo vnitas numera/
lis a qua oritur et ad quam resoluit͛ oĩs
numer⁹ diuine vnitatis est exp̄ssiua sili
tudo ⁊ figura. Nam vt dicit͛. iiij. meth. c.
iij. primũ in genere substãtie ⁊ indiuisibi
le est motor prim⁹ eternus. s. deus absolu
tus ab omni materia ꝙ nõ solũ est prin/
cipiũ primũ tanqꝫ motor. sed tanqꝫ for/
ma ⁊ finis ⁊ actus vltimus ei nõ admi/
scetur potentia oĩno ⁊c. Unde ab ipo deo
vno in substantia pcedit omnis creatu
ra effectiue ⁊ exemplariter sicut ab vni/
tate pcedit omnis numerus originali/
ter. ⁊ ad ipsum velut ad finem omnia re/
feruntur sicut ad vnitatem primam om
nes numeri resoluũtur vt idem sit finis
omniũ qui est principiũ deus qui est be/
nedictus in secula seculorꝫ.

Capitulum. CXV.

De binario

D vnitatem autem addita vni
a tate dualitas procreatur ꝙ post
vnitatem omnium numerorum
precipuum ⁊ secundarium tenet locum
ẜm Isido. et hic numerus qui binarius
dicitur ab aliquibus infamis dicitur.
quia ab vnitate per binarium sepamur.
vnde nota dicitur esse diuisionis. sed vt
dicit aug. in. vi. musice. Si vituperabi/
lis ẽ quia ab vnitate primo recedit. lau
dabilis est quia ab vnitate exiens ter/
nario approximat ⁊ accedit.

Capitulũ. CXVI.

De ternario

Ernarius est numerus ex vni/
t tatis additione ad binarium ge
neratus. ⁊ est ternarius inter nu
meros sacratissimus. quia in ipso toti/
us trinitatis vestigium inuenitur. quia
sicut prima vnitas primi principij repre
sentat vnitatem sic ternarius persona/
rum in deo exprimit trinitatem filij. s. a
patre generationẽ ⁊ spiritussancti a pa/
tre per filium pcessionabilitatẽ. In ter/
nario siquidem adhibuit Aresto. magni
ficare deum sublimem ⁊ gloriosũ. vt di/
citur in li. de celo et mundo. c. ij. nam bea
tam trinitatem clamat ⁊ predicat queli

bet creatura que facta est a deo trino et vno in numero pondere et mēsura. vt dicitur libro sap. xi.

Capitulū. CXVII

De numero quaternario

e X additione vnitatis ad ternarium quaternarius surgit. qui et a figura quadrata nomen sumpsit vt dicit Isido. forma autem quadrāgula maxime stabilis est atq; firma. Et ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie et firmitatem fidelis anime tam in virtute q; in scientia et doctrina que comprehendit cum omnibus sanctis que sit longitudo latitudo sublimitas et profunditas.

Capitulū. CXVIII

De numero quinario

e X additione autem vnitatis ad quaternarium surgit secund' numerus impar. s. quinarius qui inter impares in binario distans a ternario est secūdus. et illos ideo sepe designat qui ad trinitatis fidem doctrinam et sciētiam supaddunt. et tamen q; uis instructi sint per fidem et per legem nihilomin' tamen quinq; fatuis virginibus et quinq; iuga bouum ementib; comparantur q2 in quinq; carnalium sensuum voluptatib; adhuc detinent.

Capitulum CXIX

De senario

e X additione quoq; vnitatis ad quinariū crescit senarius qui primus numerus est perfectus qui ex partib; suis aliquotiens simul aggregatis reddit eandē summā qd in monadibus numeris non inuenit nisi in senario. nec in decadib; nisi in. xxviij. et ideo dicit bede. li. ca. xviij. q senarius est nsie/rus emulator v̄tutis quia nec supflue pgreditur nec diminute remittit. sed inter equales partes tenet mediū non habens supfluū neq; diminutū. nam senarius cōtinet in se partē sui mediā. s. ternarium. et terciam. s. binarium. et sextā. s. vnitatem. sex autem vnitates faciunt senarium et duo ternarij senarium et tres binarij eundem reddunt numerum. et ideo iste numerus pfectionem gratie et v̄tutum signat in scriptura.

Capitulum. CXX.

De septenario

s Eptenarius quidem qui ex additione vnitatis ad senarium et inter impares est tercius supcrescentiam gratie designat septiformis. q̄ semper crescit et proficit in tenentib; fidē beatissime trinitatis.

Capitulum CXXI

De octonario

o Ctonarius autem qui crescit p additionem vnitatis ad septenarium componitur ex duabus partibus equalibus. s. ex duabus quaternarijs vel ex duobus imparibus inequalibus. s. ex quinario et ternario signat supadditionem beatitudinis et glorie in patria que succedit illis qui habuerunt septiformē gratiam hic in via. vbi paritati meritorum rn̄debit pitas p̄miorum. et impitati tormentorum et afflictionu; impitas gaudio; et particulariū cōsolationum. Nam gaudiū martirū alijs patribus excedet gaudium confesso;. et v̄ginum coniugato; vt stella differt a stella in claritate. prima Corinth. xv. et ideo propter inequalia merita et gaudia diuerse et dispares dicuntur in domo patris luminum mansiones. Joh. xv.

Capitulū. CXXII.

De nouenario

n Ouenarius autē qui crescit per additionem vnitatis ad octonarium et componit ex triplici ternario et imediat' se habet cū ternario solum in vnitate differens ab eo. statum et gloriam repñtat triplicis hierarchie angelo; quarū quelibet cōuenientiā habet et cōformitatē cū sancta trinitate et imediati' se hñt ad deū ceteris creaturis.

Capitulū CXXIII

De denario

D Enarius autem qui ꝓ supercre
scentiā vnitatis excedit nouena
rium est limes et terminus oīm
simpliciũ numeroꝝ. Primũ aũt omnium
cōpositoꝝ repsentat merito ipm christũ
deum qui est alpha ⁊ o. finis. s. ⁊ principi
um. non solum creaturaꝝ principiũ sim
plicium rerũ felicitas ⁊ beatificatio est
dominũ ⁊ angeloꝝ. Denarius itaqꝫ nũe/
rus est primus limes numeralis sine cu
ius additione vel replicatione vlterius
numerus nō ascendit. qui decies i se du
ctus numerũ reddit pfectum. s. centena
rium qui de leua transit in dexterā. vt di
cit beda. Ex iam dictis patet ꝙ numero
rum alius est digitus alius articulꝰ. aliꝰ
cōpositus. digitus cōtinet numeros sim
plices ab vno vsqꝫ ad decem. Articulus
cōtinet. x. ⁊ reliquos denarios. Compo
situs amplectiẜ digitũ et articulũ. vt. xi.
xij. xiij. ⁊ sic de alijs vsqꝫ ad. xx. qui est se
cundus articulꝰ sic. xxx. et. xl. ⁊ sic de alijs
vsqꝫ ad centũ ⁊ decies centũ reddũt. M.
In quo patet dignitas denarij sine cuiꝰ
replicatione ad millenariũ nō ꝑuenitur
Recipit aũt numerꝰ quantitatē ⁊ aceruꝰ
ex vnitatibꝰ profusus multiplicem diui
sionem. Numeroꝝ alius par aliꝰ impar.
Numerus par est qui in duas ꝑtes eq/
les diuidi potest. vt. ij. iiij. vi. viij. Im/
par numerus est qui equis ꝑtibꝰ diuidi
nō potest vno vel deficiente vel supabun
dante. vt. iij. v. vij. ⁊ reliqui vt dicit Isi.
Par autē numerus sic diuidiẜ. quia aliꝰ
est ꝑiter par. alius ꝑiter impar. aliꝰ im
pariter par ⁊ impꝑiter impar. Pariẜ par
numerus est qui ꝫm parem numerũ ꝑi/
ter diuiditur quousqꝫ ad indiuisibilem
perueniat vnitatem. Verbigratia. lxiiij
habet medietatē. xxxij. hic aũt. xvi. ⁊ iste
viij. octo aũt. iiij. ⁊ hic binariũ. s. ij. bina/
rius aũt vnitatē habet que indiuisibilis
et singularis est. Pariter impar est nũe/
rus qui in equas ꝑtes recipit diuisionē
sed ꝑtes eius remanent indiuisibiles. vt
vi. x. xiiij. xviij. xxx. l. mox enim vt tales
numeros diuiseris incurres numerum
quē diuidere nō poteris in equas ꝑtes.
Impariter par numerꝰ est cuiꝰ ꝑtes eq/
iter diuidi pñt sed vsqꝫ ad vnitatē non
pertingũt vt. xxiiij. hi immediate diuisi
xij. faciunt. rursus in aliam medietatem
vi. deinde in aliam medietatē. iij. sed vl
terius cessat diuisio et inuenitur termi
nus indiuisibilis ante vnitatem. Im/
pariter impar est qui ab impari nume/
ro im pariter numeraẜ vt. xxv. et. xlix. q̄
diuisi vt impares numeri ab imparibꝰ ⁊
paribus diuidũtur vt septies. vij. faciũt
xlix. ⁊ quinquies. v. xxv. Item pariũ nu
merorũ alij dicunẜ supflui alij diminuti
Supflui sunt quoꝝ partes simul ducte
plenitudinē suam excedunt vt puta duo
denarius. habet enī partes quinqꝫ. duo
decimam qđ est vnum. sextam duo. quar
tam quod tria. terciam quod quatuor. di
midiam quod sex. vnu3 enim duo ⁊ tres
et quatuor et sex simul ducta. xvi. faciũt
et longe duodenarium excedunt sicut et
alij similes plurimi

Capitu. CXXIIII

De numero diminuto

D Iminuti sunt numeri qui ꝑtibꝰ
suis ꝯputatis minorē summā ef
ficiũt. vt puta denariꝰ cuius ꝑtes
sunt tres. decima qđ est. vnũ quinta qđ ē
duo. dimidia qđ est quinqꝫ. vnũ enim ⁊
duo ⁊ quinqꝫ simul ducta octonariũ fa/
ciunt denario longe minorem. Similis
his est octonarius et alij plurimi qui in
partes redacti infra cōsistunt. Perfectꝰ
numerꝰ qui suis partibꝰ adimpleẜ. vt se/
narius habet tres ꝑtes. s. sextā terciā et
dimidiā. sex enī sunt vna tercia. ij. ⁊ di/
midia. s. tres ⁊ he ꝑtes in summā ducte. s.
i. ij. ⁊. iij. senariũ ꝑficiunt ⁊ cōsummant.
Sunt aũt ꝑfecti numeri intra denariu3
sex. infra centenariũ. xxviij. infra mille
narium. cccxviij. et infra. x. M. cccc xcvi.
et hi numeri perfecti semper in. vi. vel in
viij. terminanẜ. et hoc alternatim. vt di/
cit boe. Perfectos aũt numeros raro in
uenies de facili numerabiles. quia vt di
cit idem pauci sunt nimis cōstanti ordi
ne ꝓcreati. supflui aũt et diminuti sunt
multi ⁊ inordinate dispositi ⁊ nullo cer/
to fine generati. Impares aũt nũeri sic
diuidunẜ. Alij sunt simplices. alij ꝯpositi
alij mediocres. Simplices sunt q̄ nullā

aliam ꝑtem habent nisi solã vnitatẽ vt ternari⁹ solam terciã. ⁊ quinari⁹ solã q̃ntam. ⁊ septenari⁹ solam septimã. his enĩ vna pars sola est. Et cõpositi sunt q̃ non sola vnitate metiunt̃ sed etiã alieno numero procreant̃. vt. ix. ⁊. xv. ⁊. xxi. ⁊. xxv. Dicim⁹ enim ter trini. ⁊ septies trini. ⁊ ter quini. ⁊ q̃nquies q̃ni. Mediocres numeri qui quodã modo simplices ⁊ incõpositi esse vident̃. Alia vo modo cõpositi vt verbigratia. ix. xxv. Nouenarius enĩ dum non compatus fuerit primus est ⁊ incõpositus. quia nõ habet numerum cõmunem nisi solum monadicũ. Ad. xv. vero compatus. secundus est ⁊ incõpositus. quia in illis cõmunis est numerus ꝑter monadicũ. i. ternarius numerus qui nouenarium cõsumant. vt ter trini. xv. et ter quini.

Capitulũ CXXV

De secũda diuisione toti⁹ numeri

Alio modo diuiduntur numeri quia omnis numerus aut consideratur ꝑ se aut ad alium. per se est numer⁹ qui sine relatione aliqua dicitur. vt. iij. iiij. v. vi. ⁊ cõsimiles. Ad aliud est numer⁹ qui relatõe ad alios compat̃ verbigr̃a. iiij. ad. ij. dũ enĩ quaternari⁹ ad binariũ compatus fuerit duplex dicit̃ et multiplex. similiter. vi. ad. iij. ⁊. viij. ad iiij. ⁊. x. ad. v. Iterũ tres ad vnũ triplex sex ad duo ⁊ nouẽ ad tria. Equales autem numeri dicunt̃ qui ꝯm quantitatez sunt equales vt. ij. ad. ij. ⁊. iij. ad. iij. et. x. ad. x. c. ad. c. Inequales q̃ adinuicẽ ineq̃litatem demonstrãt. vt. iij. ad duo. ⁊. iiij. ad. iij. ⁊c. ⁊ vniuersaliter qñ maior minori ⁊ minor maiori ꝯpat̃. dicit̃ inequalis. Maior numer⁹ est qui habet in se illũ minorem numeꝝ ad quẽ compat̃ ⁊ parum plus vt quinari⁹ habet in se ternariũ numerũ ⁊ eius alias ꝑtes duas. ⁊ sic d̃ alijs Minor numerus est qui continet̃ a maiore ad quem compatur cum aliqua parte sua vt ternarius ad quinariũ continetur ab eo cum duab⁊ partib⁊ suis. Multiplex numerus est qui habet in se minorem numerũ bis aut ter aut quater aut multipliciter. vt duo ad vnũ dũ cõpati fuerint dupliciter est. tres ad vnũ tripliciter. quatuor ad quadruplicitter. ⁊ sic d̃ alijs. Ecõtra submultiplex numerus est qui intra multiplicẽ numerũ multipliciter cõtinet̃. vt vnus a duob⁊ bis continetur. a trib⁊ ter. a quatuor quater. a q̃nq₃ quinquies. ⁊ sic de alijs. Supparticularis numer⁹ est dum fortior continet in se inferiorẽ numerũ ad quẽ compatur similiter ⁊ vnã partẽ eius. Ut verbigratia ternarius ad binariũ compatus cõtinet in se duo et alium vnũ qui est media ꝑs duorum. similiter quatuor ad tres compati continẽt in se tres ⁊ alium vnũ qui est tercia pars trium. sic quinq₃ ad quatuor. cõtinent quaternariũ ⁊ alium vnũ qui est quarta pars quaternarij. et sic de alijs. Suppartiens numerus est qui inferiorem numerũ totum cõtinet ⁊ super hoc alteras eius ꝑtes duas aut tres aut quatuor aut quinq₃ aut alias. verbigratia quinq₃ compati ad tria. habet quinarius ternariũ ⁊ super hoc duas partes eius. s. duo. Sex ad quatuor cõpati habent in se. iiij. ⁊ alias partes eius. s. duo. Similiter. ix. ad quinq₃ compati habẽt in se quinq₃ ⁊ alias ei⁹ ꝑtes. s. iiij. Subsuperpartiẽs numer⁹ est qui cõtinet̃ sub numero suppartienti cũ aliquib⁊ ꝑtib⁊ suis duab⁊. aut trib⁊ aut plurib⁊ suis. vt verbi gratia tria ꝯtinẽt̃ a quinq₃ cũ alijs duabus ꝑtib⁊ suis. ⁊ quinq₃ a. ix. cũ alijs ꝑtibus suis. ⁊ sic de alijs. Subsupparticularis numer⁹ est qui ꝯtinet̃ in inferiori numero cũ aliqua ꝑte sua. vt media aut tercia aut q̃rta aut q̃nta. Verbigr̃a. duo ad tria. tria ad q̃tuor et q̃tuor ad quinq₃. et sic de alijs. Multiplex subꝑticularis numerus est qui compat⁹ ad inferiorẽ nũerũ ꝯtinet in se totũ inferiorẽ numeꝝ multipliciter cũ aliqua ꝑte eius. Verbigr̃a. quinari⁹ cõpat⁹ ꝑ binariũ in se continet bis binos. i. q̃tuor ⁊ vnã ꝑtẽ eius. Et. ix. compati ad q̃tuor ꝯtinẽt in se duos quaternarios ⁊ vnitatẽ q̃ nouenarij est pars vna. Submultiplex superparticularis numer⁹ est qui compat⁹ ad inferiorẽ sibi numeꝝ cõtinet eũ multipliciter cũ alijs ꝑtib⁊ ei⁹. vt octonari⁹ cõpat⁹ ad ternariũ cõtinet in se bis tantũ cũ alijs ꝑtib⁊ ei⁹.

Similiter.xiiij.ad.xij.opati otinent in se bis senos.s.xij. cū alijs ptib9 ei9. Sic xvij.ad.vij.sic.xxij.ad.ix.otinēt in se bis nouē cū alijs trib9 ptib9 suis. Submultiplex suppartiēs numer9 est q̄ ad fortiorē sibi opatus otinet ab eo multiplicit cuȝ aliquib9 ptib9 suis. vt tria compata ad octo otinent bis cū duab9 partib9 suis. Similiter quatuor ad.xi.opati otinent bis cum trib9 partib9 suis.vt dicit Isi.

Capitulū.CXXVI

De tercia diuisione toti9 numeri.

Tercio mō diuidunt numeri ꝺm Isid. Numeri aut sunt discreti aut otinētes. Discret9 numerus est qui discretis monadib9 otinet.vt verbigra.iij.iiij.v.vi.&c. Continēs vero numer9 est qui oiunctis monadib9 cōtinet. vt ternarius numer9 in magnitudine intelligat. Et diuidit hic numer9 in linealem & in supficialē & in solidū. Est auteȝ linealis q̄ incipiēs a monade lineal iter scribit vsq3 ad infinitū. Unde alpha describit p designatōe lineaꝝ. q2 hec lr̄a vnitatē signat apud grecos. Supficialis numer9 est ita qui nō solū in longitudine sed in latitudine otinet.fvt trigonus tetragon9 seu quadragon9 pentagon9 vel circularis.& ceteri qui sp in plano pede.i.in supficie cōtinent. Et ideo figure sunt hic ponēde p exemplo.nā trigonus numer9 taliter ordinatur. Quadratus vero numer9 est ita. et tetragon9 dicit. Pentagon9 siue quinquangulus est ita circularis numer9 ē ita Speric9 vo numer9 est & circularis q̄n circulato numero a se multiplicato surgit & in se ouertit. Uerbigra. quinquies quini q̄nquies.hic circul9 dū in seipm multiplicat9 fuerit in seipm circulariter redit & sperā facit q2 q̄nquies xxv.faciūt generaliter.cxxv. Solid9 vo numer9 est qui longitudine. altitudine. latitudine cōtinet. Naturā numeralē & numeroꝝ multiplicē diuisionē simplicib9 proposui simpliciter intuendaȝ. prout patet in vbis beati Isi.cui9 verba per ola sum secut9. Ex quib9 patet manifeste q sub numeroꝝ diuersitate diuersimode latēt misteria diuersaꝝ intelligenciarū in canone scripture diuinit9 aspirate.& ideo dicat boe.li.i.ca.i.scia numeroꝝ rū maxie est inter mathematicas scias a sapiētib9 attēdenda quia de olb9 natura exn̄tib9 de quib9 habet differere phia p̄ualet p olb9 arismetrica disciplina.q2 sine numero nec lr̄a lr̄e oiungit.nec sillaba sillabe recto ordine copulat. Sic nec subiectū a p̄dicabili discernit nec a oclusione i silogisticis int9 prima media & vltima distinguit.vbi primi scdi & vltimi siue tercij ratō nō habet.& iō vt dic Boe. oēs scias p̄cedit scia nūeral. q2 sine ternario nō subsistit triangul9 nec sine quaternario tetragon9 siue quadrangul9 & sic de ceteris. Sic etiā in musicis est videre. q2 musica est modulatio numeroꝝ noīb9 annotata.vt dicat idē boe.vt pateȝ i dyatesseron in dyapēte & dyapason.& i alijs cōsonātijs musicis q̄ sine numero p̄cedēte nō denomiant. sicut nec astroꝝ cursus nec ortus syderū vel occasus.nec temporū nobis pateret varietas vel successus si nō nūerali adiutorio regeremur. Omnia etiā creata rōne numerali sunt formata.vt dicat idē. Et etiā rōnis numeralis fuit exemplaritas in aīo conditoris. Unde sub certitudine numeri creati sūt et distincti tres trini ordines angelorū sub septenario & ternario distinguūt virtutes & potentie omniū rationaliū & spiritaliū animoꝝ. Uirtute & scientia numerali colligunt elemēta & vt ita dicam.numeroꝝ oiūctōe fungūt vniuersa tā spūalia q̄3 corpalia.tā celestia q̄3 terrena.nec hn̄t numeri cōpositionē inter se & proportionem ex alijs q̄3 ex seipis.vt di.boe. Naȝ in substātia numeroꝝ inuenisit par & impar ex quib9 cōstat ois numer9 q̄ diuina quadā potētia.cū disparia sint & otraria tamē ex vna genitura.s.ex monade oriūtur & in vnā cōpositionē & in proportionis similitudinē sine medio oiungunt. Unde patet q ois numerus sub impari vel sub pari compꝛehendit. Est aūt par numerus qui potest in duo equalia diuidi vnitate nō interueniēte. Impar vo est q̄ nō potest diuidi in duo eq̄lia vnitate intercedente. Uel ꝺm pictagore disciplinā par

numerus est qui potest sub eadē diuisio/
ne diuidi in mīma ⁊ in maxima. minima
quidē quantitate id est diuisione. maxi/
ma aūt spacio ⁊ magnitudine vt si diui/
das. L. in I. et I. maximū spaciū est. I.
minima vero quātitas. i. diuisio. nō enī
diuisum est nisi semel ⁊ nulla potest fieri
minor diuisio ꝙ̃ in duas partes. Nam
quāto aliquis par numer⁹ in plures par
tes diuidit̃. tāto magnitudo plus minui
tur. vt patet in arbore secta in plures p/
tes. sed numer⁹ diuisionis siue quātitas
multitudinis plus augetur. Cui⁹ ratio est
vt di. idem ꝙ magnitudo pōt minui ⁊ di
uidi in infinitū. sed numer⁹ crescit ⁊ pro
greditur in infinitū. Et ideo paris nume/
ri diuisio est ſm magnitudinē maxima.
sed ſm quātitatē discretam mīma. Im/
par vero numer⁹ est cui⁹ numeralis diui/
sio est in duas ptes vel pticulas inequa
les. Par aūt numer⁹ qñꝙ̃ diuidit̃ in du
as ptes equales ⁊ qñꝙ̃ īequales. qñ ve
ro in ptes diuidit̃ equales si vna ps di/
uisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt qñ
viij. diuidunt̃ i. iiij. ⁊ iiij. ⁊ xij. in. vi. ⁊ vi
et sic de alijs. Si vero vna ps diuisionis
eq̃lis fuerit impar et reliqua necessario
erit impar. vt qñ. vi. diuidunt̃ in. iij. ⁊ in
iij. ⁊ decē in. v. ⁊. v. ⁊. xiiij. in. vij. ⁊. vij. Vñ
in eq̃li diuisione nec paritas imparitati
nec paritati impitas admiscet̃ pterꝙ̃ so
lū in binario q̇ princeps paritatis est et
nō recipit ineq̃lem diuisionē. qꝛ ꝯstat ex
duplici vnitate ⁊ ex prima duoꝝ parita
te. Qñ vero par numer⁹ diuidit̃ in ptes
ineq̃les. si vna ps diuisionis ē par. ⁊ reli
qua erit par. vt si diuidat̃ denari⁹ in. viij.
et in. ij. vel in. vi. ⁊ in. iiij. Et sic qñ. vi. di
uidūt̃ in. iiij. ⁊ in. ij. ⁊. viij. in. vi. ⁊ in. ij. ⁊c
Et si vna ps diuisionis fuerit īpar alia
pars necessario erit impar. vt si diuidat̃
denari⁹ in. iij. ⁊. vij. Et. viij. in. iij. ⁊ in. v.
⁊ sic de alijs. Necꝙ̃ vnꝙ̃ fieri potest vt si
vna ps diuisionis par fuerit alia impar
valeat inueniri. aut cum vna sit impar
alia par possit intelligi. Impar aūt nu/
mer⁹ semꝑ diuidit̃ ꝑ ptes ineq̃les ⁊ sem
per vna ps diuisiōis pitati. altera impi/
tati deputat̃. vt. vij. si diuidas in tria. et
iiij. altera portio par. altera impar inue/
nitur. Et hoc generaliter in oībꝫ impari
bus inuenit̃. Et aūt vnitas genitrix oīs
pluralitatis ⁊ cā impitatis ⁊ pitatis. nā
si impari addideris vnitatē necessario
parem numeꝝ generabit. ⁊ si de paritate
vnitatē decpseris. mox imparē numeꝝ p
creabis. Oīm etiā numeroꝝ circa se po/
sitoꝝ ⁊ naturali dispositione sibiīuicem
coīunctoꝝ medietas ē vnitas. Verbigrā
si dicat̃. i. ij. iij. vnitas addito binario fa
cit binariū inter vnū ⁊ duo esse mediū.
Itē si dicat̃. i. ij. iiij. vnitas addita bina
rio facit ternariū esse mediū inter bina/
riū ⁊ quaternariū. Similiter si dicat̃. iij.
iiij. v. vnitas addita ternario facit q̃ter/
nariū inter. iij. ⁊. v. esse medium. ⁊ sic de
alijs ascendēdo ꝓcedendū est. De ptibꝫ
autē ⁊ speciebꝫ numeri paris piter ⁊ im/
paris supradictū est. Istoꝝ aūt numero
rū singulas ꝓcreationes. ꝓportiones. cō/
uenientias ⁊ differētias ꝓsequi esset lon
gū. ideo de numeroꝝ ꝓprietatibꝫ hec suf/
ficiant. Hoc solū aūt sciam⁹ ꝙ medium
inuenire in numeris difficile est vt di/
cit Isido. qꝛ numeros esse infinitos cer/
tissimū est. quia quantūcunꝙ̃ aliquē ꝓ/
traxeris ⁊ finem faciendū putaueris per
additionis vnitatem totum numerū pa
rem vel imparē ꝓlongabis. Rationē au
tem ⁊ proprietatē medij numeralis sic
aduertere poteris. primo coniūge extre/
ma et diuide ⁊ inuenies medium verbi/
gratia. pone pro extremis. vi. ⁊. xi. simul
iunge. xvij. ptire equaliter ⁊ erunt. ix. ⁊
est anologicum in arismetrica vt medi/
us numerus quot monadibus supat pri
mum totidem superatur ab extremo. supe/
rat enim nouem sex in tribus monadibꝫ
et tondem ab vndecim nouenari⁹ supa/
tur. vt dicit Isido libro. iij. vnde supius
posita sunt excerpta.

Capitu CXXVII

De mensura et pondere

m Ensure autem ⁊ pondera sepissi/
me locum obtinēt in scripturis.
quoꝝ rōnes ⁊ ꝓprietates ortū ha
bent a geometria disciplina. nā vt dicit
Isi. li. iij. Geometria est mēsurandi scīa
que ꝯtinet in se lineamenta ⁊ spacia siue

intervalla figuras ⁊ magnitudines ⁊ in
figuris numeros ac dimensiones. vt pa
tet in circulis triangulis quadrangulis
pentagonis ⁊ alijs infinitis. de quibus om
nibus non est p̄ntis negocij multa diffi
nire sed pauca tangere. ꝓpter simplices.
de quibus facit Isid. mentionē dicens sic.
Geometrie quadripertita est dimensio in
planū. in magnitudinē numeralē. in ma
gnitudinē rōnalem. ⁊ in solidas figuras.
Plane figure sunt que longitudine ⁊ la/
titudine cōtinent̄. que sunt iuxta plato/
nem numero quinqꝫ. Numeralis magni
tudo est que diuidi pōt s̄m numeros qui
in arismetrica edocent̄. Magnitudines
rōnales sunt quarum mēsurā scire possum⁹
per iudiciū rōnis sicut irrationales qua
rum mēsure quātitas cognita nō habet̄.
Figure aūt solide sunt que longitudine
latitudine ⁊ altitudine continent̄. vt est
cubus. Sunt aūt plane figure plures spēs
vt dicit idē. q2 prima plano pede est cir/
culus qui vocat̄ circūducta in cui⁹ medio
pūctus est quo cūcta cōuergūt ⁊ punctū
illū geometrici centrū vocāt plano pede
ita Quadrilatera figura est in
plano quadrata. que sub quatuor rectis
lineis iacet ita. Dyacrate cō
grama nō figura est plana ita.
Ortogonū. i. rectiangulū figura plana
est. i. triangul⁹ et habet angulū rectū ita.
Hysopleros figura est plana ⁊
recta subter in solidū cōstituta ita.
Spera est figura in rotūdū formata que
in cunctis partibus in solidū est equal' ita
Cubus est figura ꝓpria solida
que in magnitudine latitudine ⁊ longi/
tudine cōtinet̄ in solidū Chilin
drus est figura quadrata habēs supius
semicirculū ita Conon est figu/
ra q̄ ab amplo in angustū finit ita
Piramis est figura q̄ ad modū ignis ab
amplo in acutū ꝯsurgit ita Utit̄
autē hec disciplina primo pūcto cui⁹ ps
nulla est. Inter oīa que mēsurari pn̄t ē
minimū dimensiue ⁊ tn̄ maximū ptātiue.
quia oīm linearum est principiū a quo oēs
incipiūt ⁊ ꝓgrediunt̄ ⁊ in quo oīa finiūt̄.
Secūdo vtit̄ linea q̄ est recta longitudo
sine latitudine eque ex equo iacet ī suis
pūctis. q2 a pūcto incipit ⁊ in pūcto fini
tur. Supficies vero est lōgitudo cū latitu
dine. Spissitudo aūt habet trinā dimē/
sionē. s. latū longū ⁊ ꝓfundū siue altum.
Ex istis tribus dimēsionibus cōsistit omne
corp⁹. s. ex longo lato ⁊ ꝓfundo. ⁊ ex his
tribus ꝯtingit omnē corpulentiā substan/
tiam habere pond⁹ numerum ⁊ mēsurā. pote
ris aūt s̄m artē numerādi mediū geome
tricū inuenire. nā ei⁹ extrema multipli/
cata tantū faciūt quātū ⁊ media duplica
ta. Verbigrā. vi. ⁊ ix. faciūt septuagesies
dipondi⁹. media vero. s. viij. ⁊ xij. multipli
cata tantū faciūt. vt di. Isi. li. iij. circul⁹
itaqꝫ est linea a pūcto vsqꝫ ad punctū et
centrū; in equis spacijs circūducta. Est
aūt circul⁹ figura simplicissima capacis/
sima ab omni angulositate remotissima
exteri⁹ conuexa. interi⁹ cōcaua. motui aptis/
sima. ⁊ reuolutioni ꝯgrua. cui⁹ circūferē
tia a suo pūctali centro est remotissima
inter oēs figuras perfectissima. Oēs fi
guras et figurabilia ambiēs oīa ptātiue
intra se ꝯtinēs ⁊ a nullo extra se pter qꝫ
a se est ꝯtenta. vt patet in circulo celi q̄
ambit oīa ⁊ nō ambit̄ ꝯtinet oīa ⁊ nō ab
alio extrinsec⁹ ꝯtinet̄. vt di. Isi. sicut in/
fra. x. est oīs numer⁹ ita infra circulū oīm
figurarum claudit̄ ambit⁹ ita Et vt
breuiter dicā circuli pfectionē ⁊ ratōem
circularē quadā naturali emulatōne oīa
mirabiliter imitant̄. nā circularē formā
celū sibi vendicat ⁊ motū. Sic planetarum
orbes in se circulariter reflectunt̄. Sic si
derū cursus annorum ⁊ mēsium et diuersorum
tpm anfract⁹ a se incipe ⁊ in se redire cō
tinue ꝯcernūt̄. Sic elemēta inuicē agūt
et patiūt̄ ⁊ que ꝑ corruptōes desinere vi
dent̄ ꝑ generatōes iterum reuertūt̄. Sic et
ꝯtinui mariū flux⁹ ⁊ reflux⁹ fluūt ⁊ refluūt
et cū defierint iterum oriunt̄. Sic herbe ⁊ ar
busta fruct⁹ ⁊ semīa vice reciproca a se ex
eunt ⁊ in se ꝯuertūt̄. Sic celestes spūs a
deo exeūt ꝑ creationē ⁊ in deū mouent̄ ꝑ
affectionē. a deo emittunt̄ ꝑ formatōem
et ad deū reuertūt̄ ꝑ grārūactōes. Sic et
aīa rōnal' ab arestotele ꝯpat̄ circulo rōe
sue pfectōis ⁊ capacitatis. oīm ei figura
rū ysoperimetrarum. i. equales ambit⁹ ha/
bentiū maior est circul⁹. ⁊ ideo tot⁹ mūd⁹

spericam habet formam. qui ad hoc crea/
tus est. vt eum capiat anima p intelle/
ctum. Uniuersitatis etiam conditor sc3
deus in circulo designatur. na3 vt di. ter
megistus. monas monadem genuit 7 in
se suũ reflectit ardorem. i. amorem. nam
pater generat et genuit ab eterno filiũ.
ea p filium spirat spiritum sanctum qui
est ardor. i. amor vtriusq3 atq3 nexus. nã
deus pater ab eterno se intelligit pfecte
et intelligendo pfecte se diligit. que dile
ctio vltra se ad aliud non extendit. Sed
potius ad itelligẽtẽ 7 itellctm̃. i. patrẽ et fili
um a quibus pcedit ipa dilectio ad mo/
dum circuli se reflectit. Unde idem ẽ de/
us in essentia pater intelligens 7 intel/
ligendo filiũ gignẽs. et filius a patre ge
nitus et intellectus 7 amor a patre p fi/
lium pcedens et in vtrũq3 se reflectens
sc3 spiritussanctus. Ex quo patere põt
q pfectio est in diuinis psonis. qr earũ
pluralitas trinitatis numerum non ex
excedit. ideo etiam secũdus phũs inter/
rogatus quid est deus sic respondit. deus
inquit est intellectualis circulus. cuius
centrum vbiq3 est circũferentia vo nus/
q̃. Ex quo patet q ratio circuli relucet
in qualibet creatura.

Capit. CXXVIII

De figura trianguli

t
Riangulus est figura hñs tres
angulos equales duobus rectis
quid autem sit angulus rectus
alias determinatur. Compatur autẽ ani
ma vegetabilis que habet tres potentias
in se. s. generatiuam. nutritiuam et aug/
mentatiuam triangulo qui primus ẽ oĩ
nium figurarum geometricarum. qr ani
ma vegetabilis est prior omnũ animar
habens in se ternarium potentiarũ. Est
autem triangulus inter figuras angula
res primus. qr solidam habens longitu
dinem altitudinem et latitudinem. nõ
omnis figura habens plures angulos vt
tetragonus. i. quadrangulus. pentagon9.
7c. tot in se concludit triangulos quot li
nee ab angulo in angulum ptrahuntur
vt3 in quadrangulo qui duos ptinet tri
angulos si ab vno angulo ad alium an/
gulum oppositu3 linea deducatur. vt hic
et si ab alio angulo alia linea
ad oppositum ptrahatur quattuor angu
los continebit vt hic 7 sic in om
nibus figuris alijs totide3 diuidunt tri/
anguli quot ipam figuram angulos ha/
bere contingit. vt quadrangulus quattu
or deductis lineis triangulos quattuor
continebit et pentagonus. v. et exagon9
vi. et eptagonus. vij. et sic de alijs. vt di
cit Boe. li. ij. arismetrice. cap. vi. At vero
triangula figura sic p angulos diuisa in
alias figuras non resoluitur nisi in seip
sam. in tres enim angulos diuidit vt pa
tet hic Ideo enĩ est hec figura
latitudinis princeps vt cetere supfici/
es in hanc resoluantur. ipa vero quoniã
nullis est principijs obnoxia neq3 ab alia
latitudine sumpsit initium in seipa3 sol
uitur. vt dicit idem ibidem. Nulla au/
tem potest excogitari figura angularis
que non habet ortum et principiũ a tri/
angulo. nam triangulus omniũ aliarum
formarũ 7 figurar est principiũ 7 elemẽ
tum. et hoc pt3 in numeris. Nam quater
narius nascitur ex ternario qui triangu/
lus est siue trigonus. et ex vno qui pote/
state trigonus est generatur. Nam hãc
dignitatem habet vnitas que mater est
omniũ numeror vt in se vim obtineat
non actu sed potestate oĩm numeror que
ipa generantur. vt dicit idem Boe. li. ij
ca. xviij. sic et pentagonus ex quaterna/
rio supra se posito et vnitate que vicem
supplet trianguli generatur. et sic de om/
nibus alijs numeralibus figura potest
ostendi. qr semper ex figura triangula q̃/
libet numerus generatur. sicut ibi in ter
minis. Boe. determinat manifeste ponẽs
exemplũ in tetragonis. pentagonis. exa
gonis. eptagonis. et alijs multis habet 7
aliud singularis pprietatis figura trian
gularis. qr omnis alia figura sibi potest
esse basis 7 ex base supposita potest surge
re figura triangularis. qr oĩs alia figura
piramidalis habens in se formam trian
gularem tot in se continet triangulos
quot continet angulos in seipsa basis.
verbigratia. si ponat quadrãgula p base
potest supsurgere figura piramidal tot

in se continens triangulos quot in se tetragonus .i. quadrangulus dinoscitur angulos continere vt3 in hac figura Similiter si basis fuerit pentagona piramis surgens triangularis .v. triangulos representare poterit supra basim. vt3 in figura piramidali posita sup basim pentagonalem Sic etiam supra basim exagonam potest surgere piramidalis figura sex cotinens triangulos manifeste. et sic de alijs. Ipsa etia3 figura trianguli poterit piramidalis esse basis. vt dicit idem. et in ipso triangulo piramidali triplex angulus fm tres angulos poterit inueniri vt3 hic. Mira itaque videtur diuina dispositio in oibus. s3 potissime I numeris 2 figuris. de alijs autem figuris tam numeralibus quam geometricis. mo videtur supsedendu propter difficultatem 2 infinitam figuraru diuersitatem sed aliquaru cosideratio maxima cofert vtilitatem theologice discipline. vt3 in quadrangulo qui est inter figuras et numeros solidissimus. equis lateribus distinctus. et euangelicam representans doctrinam. que p .iiij. ptes orbis immobilem obtinet veritatem atque firmam. vt di. Beda sup Gen. Angulus aut multaru3 figurar est comune subiectu. qr oes predicte figure sub diuersitate angulor terminantur. Est aut angulus duaru linearu alternus cotract9. fm modu aut contingendi se variatur angulus. qr nuc rect9 nuc obliquus vel reflexus. nuc acutus nuc obtusus. Maxima aut virtus osistit in angulo recto qr in ipso tota virtus que consistit in lineis a basi cofluentibus ad angulum fortificatur propter linear cocursum pariter 2 cotractu. vt3 in oculo qui oia comprehendit sub angulo. nam radij qui lineariter veniut a re visa faciut vna3 piramidem. cuius conus est in pupilla 2 basis in re visa. et hi radij inangulantur in centro pupille 2 p angulu illu piramidale3 formatur visus. vt dicit auctor pspectiue. quere supra li. iij. de natura visus. 2 in li. v. de natura oculor. Partes itaque oppositae inter se 2 ab inuicem separate in angulo coueniut 2 pariter in vnu finiutur Pauca itaque de natura figurar 2 angulor. exempli gratia sunt hic dicta vt sciamus qr illor ratio e necessaria ad diuersa misteria diuine pagine cognoscenda que sub numeror 2 figurar methaphoris multiformiter sunt velata. Nam sicut circulus signat aiam ronalem. et triangulus aiam vegetabilem. sic quadrangulus aiam sensibilem. Nam sicut quadrangulus linea ducta ab angulo vsque ad angulu oppositum duos cotinet triangulos. sic anima sensibilis duplice in se habet triangulu3 potentiar seu virtutum. nam anima sensibilis pter tres potentias vegetabiles habet virtutem apphensiuam. cocupiscibilem 2 irascibilem. qr anima sensibilis est vegetabilis et non econuerso. et sic de alijs figuris diuerse rones mistice 2 spirituales eliciuntur 2 spualia corpalibus adaptantur. Sub istis autem figuris comprehenduntur mensurarum et ponderu rationes.

Capitulu CXXIX

De mensuris corporum mensurabilium.

Est autem mensura. vt di. Isi. li. xvi. ca. penul. res aliqua modo suo vel tempe circuscripta. et hec est aut corporis aut tpis aut spacij localis. Corpis mensura est vt holm seu lignorum aliarumque reru corpaliu3 breuitas vel longitudo. Omne enim corpus dimensionem habet propriam et mensuram. proprie aut mesura est vocata eo q fruges 2 liquores ceteraque sicca 2 humida ea metiuntur vt modius vrna amphora 2 sextarius. Mensurar aut minima ps est coclearium qd est dimidia pars dragme. ponderas siliquas. ix. qui triplicatus coculam facit. nam cocula dragma vna et dimidia adimpletur. Ciatus aut pond9 cotinet. x. dragmaru. quibus si. v. addideris dicitur oxifalus Acetabulus quarta pars e emine. xij. dragmas cotines. Cotula est emina cotinens ciatos. vi. q ideo cotula dicitur. qr cote greco sermone incisio dicitur. et emina sextarij in duo eqlia incidatur 2 cotula noiatur. Emina aute3 appendit libram vnam que geminata sextariu facit. Est aute3 sextarius mesura

duarum librarū. quibus assumptis bili/
bris noīatur. assumptus aūt quater gre
co sermone fit cenix. quinquies aūt com
plicatus quinarem siue gomor facit adij
ce sextū cōgium reddit. Nam cōgius sex
metitur sextarijs a quo sextarius nomē
sumpsit. Congius a cōgiendo .i. p augm
tum crescēdo vocat. Vñ et pecunia gra/
tia beneficij data cōgiariū ē vocata. vnus
quisqȝ enī imperator fauorem ppli captās
adijciebat ad mensuram vt in donis lar/
gior videret. Cōgiariū aūt est specialiter
mensura liquidoꝝ cuius rem et nomē si
mul a romanis impositū inuenim⁹. Me
treta liquidoꝝ est mensura a metrō gre
co sic vocata. et est cōmune nomē ad om
nes mensuras liquida cōtinentes. Mo/
dius est dictus eo ꝙ ex suo mō fit pfect⁹
Est aūt mensura librarū. xliiij. i. sextari
orum. xxij. et iō opationū pfectarū dei
typus est ⁊ figura. Uigintiduo opa fecit
deus infra opa. vi. dieꝝ. nam primo die
fecit deus. vij. s. materiam informem an
gelos lucem siue ignem. celos supiores
aquam terram ⁊ aerem. Secūda firma
mentū solū. Tertia die quattuor. ma/
ria. semina. sationes. ⁊ plantaria. Quar
ta die fecit tria scȝ solem lunam ⁊ stellas
Quinta die tria scȝ pisces reptilia ⁊ vo
lucres. Sexta die fecit. iiij. bestias iumē
ta reptilia terre ⁊ hoīem. et facta sunt vi
gintiduo rerū genera in diebꝰ sex. et vi
gintidue generationes sunt ab adam vs
qȝ ad iacob. ex cuius semine nascit omis
gens isrl. Et. xxij. sunt libri veteris testa
menti vsqȝ ad hester. et. xxij. litteraꝝ ele
lementa quibus tota tradit diuine legis
disciplina. His igitur exemplis modi⁹
mensuram vigintiduoꝝ sextarioꝝ conti
net sm moysi traditiōem ⁊ est modius a
modo dictus q̄si mensura moderata. vt
dicit Ysi. Satū genus est mensure iu
xta morem puintie palestine. vnū et di
midiū modiū capiens vel cōtinens cu⁹
nomen est ex hebrayco sumptū. Satū est
apud eos sumptio siue leuatio nominat
eo ꝙ q̄ metitur eandē mensurā sumat
atqȝ leuet. Satū tñ aliqñ ponitur p mo/
dio. xxij. sextarioꝝ vt dicit idem. Bat⁹ est
mensura capiens sextaria. l. et est batus

in liquidis sicut in siccis ceodꝰ et ephi.
Amphora ab ansis est vocata quibꝰ hic
inde leuatur et recipit frumenti vel vini
modios ytalicos tres. Cadus est amph
ra cōtinens tres vrnas. Urna autē est
mensura quā quidam vocant quartariū
et est pprie dicta vrna que p cōdendis de
functoꝝ cineribꝰ adhiberi solet. De quo
poeta lucanus. Celo tegitur qui non ha
bet vrnam. Artabo mensura est apud e/
giptios. lxxij. sextarioꝝ cōposita sic dicta
ex numero ppter. lxxij. linguas gentiū
que orbem impleuerūt. Gomor est men/
sura. xl. modioꝝ vt dicit Ysi. vel de men/
sura q̄ttuor modioꝝ vt dicit glo. sup Ex
odi. c. xvi. Chorus est mensura. xxx. mo/
dioꝝ et est sic dictus a coacervatione coa
ceruati enī modij. xxx. instar collis videt
tur et onus cameli efficiunt. Huicusqȝ isi
dorus li. xvi. Sunt et multa alia mensu
rarum genera quoꝝ noīa non sine gran
di misterio sacre scripture sunt inserta.
nam quodlibet vasculū rerū mensurabi
lium cōtentiuum sub mensure noīe con
tinetur vtȝ in diuersis exemplis Aceta
bulum dicit vasculū in quo vinū deo of
ferendū in sacrificiū pbari debuit an es
set purum vel corruptū. Uas aūt vbi pro
batur et acceptabat acceptabulū diceba
tur. vasculum in quo acetosum et corru
ptum ponebat acetabulū vocabat vt di
cit Ysi. li. x. Ampulla est modica liquo
ris mensura dicta quasi ampla bulla. si/
milis enī est in rotunditate bullis q̄ ex
spumis aquarū fiunt et ex venti subtra
ctione excidunt subtilitate non modica
et inflantur. Alabastrū est vas vnguen
tarium a suo genere sic vocatū. qꝛ ex sua
pprietate omnia vnguēta intus posita
cōseruat diutissime incorrupta vt patȝ su
pra i tractatu de lapidibꝰ. Arca vas est re
positoriū et mensuratiuum in quo res re
posite a visu arcent ne passim ab omnibꝰ
videant. Inde etiam dicit arcanū .i. se/
cretū qd a cognitione multitudinis ex
clusum est arcatū. Amphora est determi
nata mensura ab ansis siue auribus no
minata vt supra. Batus est mensura re
bus liquidis mensurandis sm legis con
tinentiam deputata. Bachia est mēsura

bachi.i.vini vsibus generaliter deputa/
ta. Calix determinata est potus portio et
mensura. a calo qđ est lignū dicta. qr ta/
lia vasa prius de viminibus ligneis cō/
ponebantur sicut et calathi. Chatinum
est vas fictile cibis vel potibus deputatū
et dicit melius neutraliter q̄ masculie.
sicut et salinū.i. salis vasculū sicut ibidē
dicit Ysi. Cacabus est vas coquinariū
diuersis vsibus et decoquēdis carnibus de/
putatū. idem etiam vas cotula nomina
tur. Cadus idem est q̄ doliū paruum. con
tinēs modios tres vt dr supra. Calath'
aūt est vasculū vimineū vuis et ficubus de
ferendis appropriatū. Cribrū est vascu
lum rotundū multis foraminibus ocu/
latū sic dictū quasi curriferū eo q̄ in eo
currat triticū et frumentū. Nam cribro p
cutitur triticū vt a lapillis et paleis sepe
tur. nam grana que sunt pura transeunt
p foramina. paleis in cribro remanenti
bus ac lapillis. Cista arca ē modica. Vñ
diminutiue dicit cistula et cistella a co/
stis canne vel viminis quibus texit no/
minata. Cophinus est vasculū ex virgul
tis contextū ad deferendū stercora depu
tatum. sicut dicit in ps. manus eius i co
phino seruierūt. Celata sūt vasa aurea
vel argentea signis euidentioribus intus
vel extra expssa. a celon dicta qđ est gen'
ferramenti. qđ vulgo cilionē vocāt vt di
cit Ysi. Cimbia sunt poculoꝝ genera i ex
tremitatibus oblonga et i medio lata ad
modū cimbe nauis. Coclear est instrumē
tum modicū mensure oris pportionatū
quo varia ciboꝝ genera et maxime liqui
da ori manus officio deferunt. hinc est il
lud dictū marcialis. Sum cocleis habi
lis et nec minus vtilis ouis. nūquid scis
potiꝰ cur cocleare dicor Ysi. Discus idē
est qđ scutella lata et rotūda ab isco. id ē
scuto sic vocata. dicit aūt discus q̄si dās
escas. i. apponens a quo discūbentes di/
cti sunt. Doliū vas est cōcauū a dolando
sic vocatū q̄ ex pluribus sit asseribus arti
ficiose pariter colligatū. Emicadiū ē vas
oleariū cōtinēs dimidiū cadū. Enopho/
rum est vasculū cōtinens vinū. eno enī
vinū dr de quo dicit. Uertit enofori fun
dus sententia nobis vt di. Ysi. Enusto

est spēs poculi siue vasculū qđ ebibit vno
spiritu. i. haustu vt dicit Ysi. Fiala ē di/
cta a vitro. nam filin grece vitrū dicūt.
et est vasculū inferius latum habens col
lum strictum in quo vinū discernit potis
sime p colorem. Philateriū est paruū vas
vitreū vel cristallinū i quo sanctoꝝ relique
cōseruant. Philacteriū aūt aliud ē. s. mē
brana vel breuitellus in quo scribebāt iu
dei legem vt religiosi viderent. iuxta il/
lud dilatant enī philacteria sua ꝛc. Fisc'
saccus est publicus quem habent exacto
res et in eo immittūt publicū debitū qđ
redditur regibus iuxta illud. qđ nō acci
pit xpūs capit fiscus. Fiscella est vascu/
lum modicum ad modū alueoli ex vimi/
nibus cōtextum et bitumine vel pice cir
cūlinitū sicut fuit vas in quo reponebat
moyses qñ flumini exponebat. Ganata
est scutella maxima concaua et pfunda sic
dicta quasi cauata g p c. littera posita vt
dicit Ysi. Gazophilatiū est vas reposi/
toriū. archa scʒ vbi colligunt ea que ad
indigentium curam in templo offerūtur
et est archa sic dicta quasi gazatū. i. di/
uitiarum custodia. naʒ philaxe grece cu
stodire dicit latine vt dicit Ysi. vñ gazo
philatia fuit archa vel domus reseruans
cōmunes oblationes oīm sicut mulacre
gum et corban sacerdotum. vt dicit glosa
sup. iiij. li. regū. ydria vocatur vasculuʒ
aque vsibus deputatum. ydor enī in gre/
co aqua dicit in latino. Canistrum ē va
sculum ex viminibus siue cannis arūdi
nis contextum fructibus deferendis de/
putatum. Cartallum est cōsimile vascu
lum ex virgis albis et flexis artificialiē
preparatum. Lampas est vas vitreū. te/
nue subtile fragile planum pspicuū. dy/
aphonum supius patulum rotundū. in/
ferius autem strictum et oblongum igni
nutriendo deputatum. et dicitur a lam
bo bis. eo q̄ ad nutriendū flammā oleuʒ
lambere videatur. vnde omne vasculuʒ
in summitate lucens lampas dici potest
vt dicit Hug. quere supra in li. xv. de me
tallis. et in ca. de vitro. Laterna dicitur
eo q̄ sit in ea interius lux inclusa. fit aūt
ex vitro vel ex cornu lucido siue quocūq̄
perspicuo recluso intus lumine. vt teria

flatus adire non possit. et ad lumen vn/
diq; ꝓtendum. facile; vndiq; circūferat.
vt dicit Isi. Lucerna a licnio est dicta:
vnde breuis est sillaba lu prima; Vñ ꝑ/
sius. Disposite pinguē nebulam vomue
re lucerne. Si eni lucerna a luce dicere
tur falsus esset versus. vt dicit Isi. Lic/
nius autem qui ꝛ lucinus est dictus cā/
dela est lucerne. vt dicit idem. Lagena ē
vasculū viniferꝫ a lagēis grece sic vocatū
vt di. Isi. lagena autem vulgariter voca
tur barillum siue costrellum. cuius dimi
nutiuuū dicit laguncula quā nos dici/
mus barisellum. ſm autem naturam la/
gene vel barisclli mutatur sapor et vtus
ipsius vini. Vñ si lagena fuerit corrup/
ta vinum fit corruptum. Optime autē
lagene fiunt de tamarisco a quo vinū cō/
trahit saporem et vtutem habet oppilati
ones splenis dissoluendi. vt dicit Con/
stan. Lauatoriū siue labrū dicit vas plū
beum siue ereum aquaꝝ ad ablutionem
manuū fistulis ꝛ cōductibus receptiuuz
et dicitur labrū non solū. qꝛ ad lauandū
est factū. verumetiam a labio labrū dici
tur. qꝛ eius orificiū repansum solet fieri
ad modū labij et reflexum. Lauatoria
etiam talia luteres dicūtur in. iij. li. Re
gum. ca. vi. in quibus sacrificia templi a
sacerdotibus lauabant. Lenticula ē vas
olearium ex ere vel argento factū a lini/
endo dictū. Oleo enim sacro in talibus
vasculis reseruato reges et sacerdotes li
niebantur. vt dicit Isi. Lebes est vas e/
neū ad vsum coquendi carnes ꝑparatū.
Vñ ex frequenti vstione nigredinē con/
trahit et immūdiciam ꝛ indiget frequē/
ti confricatione et extersione. ex vicio aūt
metalli lebetes sicut et caldaria inficiūt
cibaria d. u in eis reposita nisi ab eis citi
us extrahant. Loculus est vas reposito/
rium in quo pecunia quasi in priuato lo
co reseruatur. et est idem qδ bursula vel
marsupium. vt dicit Isi. Marsupiū est
vasculum repositoriū. s. sacculus nūmoꝝ
ꝛ est a marsippa i greco in latinū verisa/
tum. Mulgarium est vas in quo pecorū
lac mulgetur vt dicit Isi. Mocla est scu
tella marina pfunda a rotunditate sic
primitus nolata. Nam omnia rotunda

dicūtur mola apud grecos. Nola modi
ca campanella dicit; a nola ciuitate cam
panie sic dicta. vbi primitus est inuēta.
et est modicum vasculum sonoꝝ dictum
tintinnabulum sicut id qδ sepius collis
canum et pedibus auiū est appensum. vt
dicit Hug. Olla est dicta eo qꝫ ebulliat
in ea aqua igni subiecta. vt vapor altius
emittatur. Vñ et bulla dicitur eo qꝫ int⁹
qui in aqua venti spiritu eleuant sup a/
que supficiem distendente vento p mo/
ram aliquam sustentant. Parapsis est
quadragulū vas ꝛ quadrilaterū dictum
quasi parib⁹ absidis. Patena est q̄ fit ex
dispansis et patentibus lancis oris. vt
dicit Isi. Pathera genus est fiale sic dcā
eo qꝫ ea potare solemus. vel qꝛ sit patens
dispersis labijs vt dicit Isi. Poculum a
potando est nominatū. Est ei oē vas in
quo est bibendi consuetudo. Patella di/
citur quasi patula olla. os enim hꝫ ma/
gis patens q̄ꝫ olla. nam orificium ſm la
titudinem fundi habet latum et est vas/
culum eneum vel ferreum multis vsibus
necessarium. Peluis est dicta eo qꝫ pellis
manus vel pedis in pelui ablui cōsueuit.
Pixis est vasculum a buxo factum. Vñ
pixis est vocatū. nam qδ nos buxū gre
ci pixim vocant. fit autem pixis nunc de
metallis. nunc de ebore. nunc de lignis. ꝛ
est vasculum varijs vsibus deputatum.
et maxime litteris deferendis cōseruan
disq; electuarijs odorib⁹. liquoribꝫ. pul
ueribus et vnguentis. Quisquilarium
est vasculum vel quodcunq; receptaculū
vbi quisquile. i. frumentoꝝ purgamēta
reseruantur. vt di. Papias. Sartago a
strepitu soni est vocata quando in ea ar/
det oleum. Est eni genus patelle i quo
cum pinguedine butiro vel oleo fit frixu/
ra. Siphon vas est appellatum eo qꝫ suf
flando aquas fundat. nam talibus vas
fungunt orientales. currunt eni cū siplo
nibus ple nis aque quando sentiunt do
mum ardere ꝛ extinguūt incendia. cum
eisdem etiam mundant aras aquis exp
sis ad superiora vt dicit Isi. Raptoriū est
vasculum in quo rapule siue rape terra
excosse recipiuntur. custodiuntur vel etiaꝫ
recoquunt vt dicit idē. Ciphus ē vascu

lum ligneum vel argenteum siue vitreum in quo bibimus. vel de quo manus lauamus vt dicit Isi. Situla a siti est dicta eo q apta sit sitientibus ad bibendu vel qz aquas sitit. dum eas nuc recipit nunc effundit. dum enim vna situla effundit a lia adimpletur. Sitarcia bursa est vel sacculus itinerantiu in quo solent defer re panem et reponere ea que ad viaticu necessaria sunt in via. Sporta est dicta in quo portantur panes et alia q domui sunt necessaria. vel sic dr. qz ex sparto fie ri consueuit. Scorcia est vas olearium sic dictu eo q de corio sit factu. vt di. Isi porus. Scutella a scuto p diminutione est dicta. nam scuto puulo et rotundo si milis est vt dicit Isi. Scriniu est pua ci stula corio z clauibus circutecta in q pe cunia et alia familiaria reseruanf. Sali num est sulzina. i. vas aptum sali q si sal sica vt dicit Isi. Trisilis est quodlibet vas qd ex tribus pedibus sustentaf vt di cit Isi. nam qd quattuor pedibus sistitur abusiue trisilis nucupaf. Thuribulu est vasculum eneum siue argenteu siue au reum duplicatum inferius clausum. su perius vo multipliciter pforatu cremandi thuris ad thurificandi officio deputa tum. p cuius foramina superius fum thu ris ignis incendio resolutus in aera eua porat. Partes autem eius due tribz ca thenulis pariter continenf. Uentilabrum est vasculum siue instrumetu quo palee a tritico in vento ab inuice sepanf. z habet ventilabru istud. pmu qd illud qd est leuius z vilius prius eijcitur. et qd e gra uius intrinsecus occultaf. Uter e vas vsi narium ex corijs aialium p artificiu ppa ratum. et id vter ab vtero est vocatus. vt dicit Constan. Urna est amphora de qua supra eode. vrceolus ab vrna dimi nutiue est dictus et est vasculu nunc vi nis nunc aquis effundendis comuniter assignatum. pprie tamen solet vocari va sculum in quo ponitur aqua ad limphan dum vinu in mensis z coniuijs dominoz a quo zorion dicitur fm fabulas. qz deo rum manibus infundit aquas in nuptijs philologie. vt dr in mac. et in mar. Sut et multa alia vasoz genera que fm diuer sas mensurandi capacitates in diuinis scripturis pter allegoricas significatio nes sepius sunt inserta. sed pposita exe pli gratia tantummo sunt expssa. Sunt insup alie mensure spacij localis de qui bus in Isi narraf in hunc modum.

Capitulu CXXX

De mensura spacij localis

Mensura inquit est quicquid pondere capacitate longitudine altitudine latitudine animoqz finitur. vnde et maiores nostri totum orbem mensurauerunt in ptes. et ptes in puintias. et puintias in regiones quas in loca. que loca in territoria. et illa in agros. et illos in centurias. quas in iugera. et illa in climata. et illa in actus et ptticas. in passus grad cubitos pedes palmos vncias z digitos diuiserunt. ita q eoz solertia a maximo vsqz ad minimuz nihil immensuratum penitus reliqrunt vocatur autem digitus pars minima agrestium mensuraru Uncia est hns tres digitos. palmus quattuor habet digitos pes. xvi. digitos. passus pedes. v. partica pedes. xx. pes. x. Dicitur autem ptica q si portica a portando qz omnes pcedentes mensure in eius corpe sunt sicut palm. pes passus zc. sola vero partica portatur. est eni. x. pedum ad instar calami ezechielis templum mistice mensurantis de quo habetur Ezech. xl. Actus vocatur mensura latitudine pedum. iiij. z longitudie cxx. Cluna est spacium quadrilatteru habens in omni latere pedes. xl. Act quadratus vndiqz finitur pedibus. cxx. ita actus duplicatus iugerum facit. et ab eo qd est iunctum nomen accepit. Iugerum autem actum constat longitudine pedum. cxl. et latitudine. cxx. Sunt et multa alia mensurarum genera de quibz nil ad psens vt dicit idem. Sed hic attendendum est q stadialis ager habet pass cxxv. i. pedes sexcentos. xxv. cuius mensura octies coputata miliarium facit q constat ex pedibus. xx. milibus. vt di. Isidorus ibidem Centuria autem est ager ducentozum iugerum qui sic vocabaf a. c. iugeribus ab antiquis sed postea du

plicata nomen retinuit semper primum vt dicit Isi.li.xv.in ca.penul.de mensuris. Mensure autem viarum diversimode nosantur a diversis. nam latini vocant miliaria. greci stadia. galli leucas. egiptij signes perse pasangas. nec mirum quia singula spacia proprijs continentur terminis et mensuris. vt di. idem. nam miliarium mille terminatur quia mille passus continet. et pedum. v. milia. Leuca finitur passibus mille quingentis. Stadium octaua pars miliarij est. constans ex passibus. cxxv. hoc primum herculem statuisse dicunt. eo quod ipse tantum spacium sub vno spiritu cucurrisset. et ideo quia post tanti itineris spacium steterit ipsum narrant. cxxv. pedum spacium stadium appellasse vt dicit Isi. ibidem. Via est spacium quo potest ire vehiculum sic dicta est ab incursu et occursu vehiculorum nam duos actus capit propter euntium et venientium vehiculorum occursum mutuum et concursum. Omnis autem via est publica aut priuata. publica est que in solo publico est que inter actus populo patet hec aut ad mare aut ad opida ducit que etiam via strata est dicta quasi vulgi pedibus trita. vnde Lucreti. Strataque iam vulgi pedibus detrita viarum. Ipsa debet esse munda solida lapidibus strata. recta pacifica. omnibus comunis. libera sine obstaculo et offensa. vt dicit idem Lucretius. Priuata est via que vicino municipio data est. hec solet esse compendiosa graminosa. quia pedibus itinerantium minus trita. ex vtraque parte vie arboribus consita. Agger est media strate eminentia coaggregatis lapidibus strata. ab aggere. i. coaceruatione dicta. quam historici viam militarem dicunt de qua dicitur. qualis sepe vie deprensus in aggere serpens. Iter itineris. est via qua ab homine quocunque iri potest. differunt autem iter et itiner. Iter est locus transitu facilis et ideo appellatus iter. Itiner autem est iter longe vie et ipse labor ambulandi. vt quo velis peruenias. Semita autem est medium itineris a semi itu dicta. semita autem hominum. callis vero pecudum vel ferarum. Callis enim est iter pecudum inter montes angustum et tritum. a callo pecudum tritum et perduratum. et ideo a callo est vocatum. Tramites sunt in agris transuersa itinera. sic dicta eo quod ad rectam viam transmittant. Diuersum siue diuersorium est flexus viarum. via. s. tendens in diuersa. Diuerticulum autem est digressio a latere vie publice vel priuate. Biuium est duarum viarum principium quarum vna tendit ad dexteram alia ad sinistram. et est locus vt sepius periculosus et suspectus. nam in biuijs insidiantur fures et raptores. in biuijs etiam expectant vel conueniunt meretrices Est etiam locus ambiguus quia que via sit tenenda sepius dubitatur. et ideo ponunt in biuijs ymagines siue cruces vt sciant quam partem vie tenere debeant transeuntes. Compita est locus in quo vie conueniunt sicut triuie et quadruuie et est locus periculosus et dubius sicut biuium. Ambitus est inter vicinorum loca et edificia locus duorum pedum et dimidij ad circueundi facilitatem derelictus. et ab ambiendo. id est. circueundo siue ab ambulando sic est dictus. Orbita est vestigium rote cami sic dicta ab orbiculari figura rote quam viam comprimendo cauat et profundat. Actus dicitur locus quo pecus agi solet. Cliuosum est iter flexuosum. Vestigium pedis signum planta in terra vel in puluere impressum sic vocatum. quia per vestigium vie peruntium inuestigatur et imprimitur. Relinquunt autem pedes animalium in suis vestigijs quoddam odoris indicium quo a canibus venaticis et ab alijs feris sepius deprehenduntur. quod sciens leo delet sua vestigia cauda sua ne ab insequentibus cognoscatur. Hec de mensurarum proprietatibus et differentijs dicta sufficiant et que superius dicta sunt de Isi.li.xv.cap.vlt. sunt sumpta.

Capitulum CXXXI

De ponderibus

Ponderum etiam. vt dicit Isi. sicut et mensurarum expedit scire modum. Cunctis enim corporeis rebus nature potentia pondus suum dedit. quoniam regit omnia pondus. et ideo pondus a ponendo est dictum. Omnia enim

ponit pondus et collocat in suo loco quia
nihil aliud est pondus nisi impet⁹ rei tē/
dentis ad locum suum. Duplex autem
est ponderis principium effectiuum. scꝫ
leuitas ⁊ grauitas. Unde leuitas in sim
plici materia et subtili mota et sursum.
nec quiescit donec veniat ad locum suū.
et ideo ignis suo pondere mouetur sur/
sum nec quiescit donec veniat ad speram
suam. E cōtrario vero grauitas dominās
in materia corpulenta et terrestri mo/
uet deorsum nec quiescit donec centrum
inueniat ad qđ tendit. et ideo omia gra
uia suo pondere centrum petunt. vñ om
nis materia rara et subtilis duplicē ha/
bet causam leuitatis. Nam talis mate/
rie partes cum sint subtiles mouentur
a centro vsqꝫ ad circūferentiam nec q̄e
scunt quousqꝫ tangant eam. Talis etiaꝫ
materia ꝑpter partium rarefactionem
plurimum est porosa. et eius partes sub
intrat virtus ignea que partes terrestri
ores dissoluit ⁊ consumit. et sic totū cor/
pus leuigat ⁊ sursum ducat. Unde calor
maxima est causa et potissima leuitatis
sicut frigiditas cuius motus est a circū
ferentia vsqꝫ ad centrum, causa est com
pactionis partium ⁊ coadunatiōis ⁊ p/
consequens grauitatis. Unde omne cor
pus q̄nto est solidius ⁊ compactius tan/
to grauius. et quanto rarius tanto leui
us inuenitur et cum pondus respiciat tā
leue q̄ꝫ graue ratione inclinationis vtri/
usqꝫ ad locum suuꝫ sibi a natura natura
liter deputatum. nomen tamen ponde/
ris sibi vulgariter vendicat ratio graui/
tatis. nam que descendunt propter suaꝫ
grauitatem dicuntur ponderosa. que ve
ro ascendunt sursum leuia dicuntur. et
per oppositum contra ponderosa vsuali/
ter diuiduntur. et ideo dicit Ysido. lib.
xv. ꝙ pondus dictū est pensum eo ꝙ ī sta
tera pendeat iam libratum. Scđm autē
istum modum sumendi vsualiter sorti/
tur nomē ponderis aliquādo res in qua
fit ponderatio. aliquando res ponderata
aliquando massa circa quam res ponde/
re iudicanda ponderatur. Instrumentū
itaqꝫ in quo ponderatio fieri consueuit
diuersimode nuncupatur. dicitur enim
trutina que ſm Ysido. est gemina ponde
rum lanx equali examine pendens facta
ꝑpter maiora ponderanda vt sunt cente/
naria et talenta. sicut momentana p⁹ p/
ua modicaqꝫ pecunia appendenda. state/
ra a stando est dicta eo ꝙ duabus lanci
bus in vno medio stilo librata equaliter
stet. lances dicuntur autem ciphi enei
duo tenuissimi in quarum vna ponitur
pondus ponderans et in alia res ponde/
randa. Est itaqꝫ iustum pondus quādo
ambe lances cum suis ponderibus equa/
liter sibiinuicem correspondent. Stilus
autem siue lingua sequens lancem ma/
gis ponderantem momētum statere no
minatur. Vocatur filum medium quo
trutine statera regitur ⁊ lances adequā
tur examen. vt dicit idem. Unicuiqꝫ au
tem ponderi certus est modus nomini/
bus ꝓpriis designatus. vt dicit Ysidorus
Calculus enim dicitur minima ps pon
deris et est q̄rta pars obuli constans ex
pondere duorum granorum lentis ⁊ vo
cabatur calculus propter paruitatem.
quia calculus est ita modic⁹ vt sine mo/
lestia conculcetur. Siliqua. xx. pars est
solidi. cuius nomen a fructu arboris est
sumptum. Obulus siliquis tribus ap/
penditur. fiebat enim olim ex ere ad mo
dum sagitte. Unde et nomen accepit. sa
gitta enim obulus a grecis dicitur. vt
dicit idem. Scrupulus sex siliquarum
pondere constat et apud grecos drag/
ma vocatur. et est dict⁹ sic diminutiue
a lapillo breui qui scrupus vocat̄. Dra/
gma est octaua pars vncie et denarij. pon
dus argenti tribus constat scrupulis. id
est. decemocto siliquis. Denarius autē
est dictus quia pro decem nummis repu
tatur. vt dicit idem. Solidus est voca/
tus quia nihil ei deesse videtur. nam ve
teres integrum solidum dicebāt atqꝫ to
tum. Numisma idem est qđ denarius no
mine et effigie principis insignitus. naꝫ
ab initio numisma nūmus argenteus e
rat. vt dicit Ysido. Sextula idem est qđ

solidus sic dictus eo q bis sex vncijs cō pleatur. Hanc vulgus aureum solidum vocat cuius tertiam partem tremissem vocat. eo q solidum facit tremissis. Sextula bis assumpta duellam facit. ter posita staterem reddit. vt dicit ibidem Isidorus. Stater est medietas vncie appēdens aureos tres. vnde et vocatus ē stater. quasi tribus solidis stet. hic et semiuncia dicitur quia semis habet de vncia. hic et semissis quia ponderis semissis ē. quasi semis assis. vt dicit idem. Est autem as assis minimum in ponderibus sicut vnitas in numeris. vt dicit glo. ibi Nonne duo passeres asse veneūt. Quadrans quartam partem vncie ponderat. et dodrans dicitur in hebraico. Siclus in latino. sicel dicitur in hebreo. habens apud eos vncie pondus. apud grecos vero quemadmodum apud latinos siclus quarta pars vncie est. et stateris medietas. dragmas appendens duas. vnde siclus in litteris diuinis vncia est. sed apud gentiles quarta pars vncie. vncia est dicta eo q vniuersitatem minorum ponderum sua vnitate vinciat siue vniat et complectatur. Constat autem ex dragmis. viij id est scrupulis. xxiiij. quod pro legittimo pondere habetur. quia numerus scrupulorum eius horas diei et noctis metitur. vel quia libram efficit duodecies computata. Libra duodecim vncijs perficitur. et ideo genus pfecti ponderis reputatur. quia tot vncijs constat quot mensibus annus Est autem libra dicta quasi libera. quia cuncta intra se pondera predicta continet et concludit. vt dicit Isidorus ibidem. Bilibris duas continet libras. Est enim bilibris libra duplicata. Mna centum dragmis appenditur ⁊ est nomen grecum. Talentum summum pondus esse dicitur apud grecos. nam nihil calculo minus siue asse. quod enim facit vnitas in numeris. hoc facit as siue calculus in ponderibus talento vero nihil est maius. Sed hoc pondus variatur inter gentes. Nam apud romanos talentum est septuaginta duo librarum sicut plautus ostendit qui dicit duo talenta esse centum quadraginta quattuor librarum. Est autem talentum triplex. minimum. medium. ⁊ summum. Minus est quiquaginta librarum Medium septuaginta duorum. Summum centum et viginti librarum constat. et illud talentum fuit talentum sanctuarij. Centenarium numeri nomen est et est summum eo q centum librarum pondus contineat. quod pondus propter perfectionem numeri centenarij instituerunt romani. Hucusq Isido. libro. xv. in capitulo de ponderibus et mensuris.

Capitu. CXXXII

De modulatione cantus

Sicut autem subseruit theologice discipline ars numerandi et mensurandi. sic eidem famulatur scientia modulandi. Nam musica que modulationis in sono et in cantu est peritia sacre scripture misterijs valde est necessaria. Nam ipse mundus quadam armoniaca proportione fertur esse compositus. vt dicit Isidorus libro tertio. et celum ipsum sub consonantie modulatione dicitur circumagi et reuolui. Nam musica mouet affectus. in diuersos habitus prouocat sensus In prelijs quoq tube concentus pugnantes accendit ac quanto vehementior fuerit clangor. tanto fit animus ad certamē fortior. Siquidem et remiges cantus hortatur ad tollerandos quoslibet labores. animum enim mulcet et singulorum operum fatigationes vocis modulatio consolatur. exercitatos quoq animos sedat musica sicut legitur de Dauid qui a spiritu imūdo saulē arte modulationis liberauit. Ipsas quoq bestias necnō ⁊ spētes volucres atq delphines musica puocat ad auditū. Sic vene. sic

neruí corporis et corꝫ pulsus.sicoēs cor/
poris artus virtute armoniaca pariter so
ciantur.vt dicit Isi. Musice autē tres
sunt partes.s.armoniaca.richmica.me/
trica. Armoniaca vero est que discernit
in.sonis acumen et grauem ꝫm arsim et
thesim.s.eleuationem et depressiōem et ꝓ
portionalem soni et vocis mutationem
Et est armoniaca dulcis cantuū conso
nantia.ꝓueniens ex ꝓportione debita in
diuersis vocibus.flatibus.pulsibus si/
ue sonis.nam vt dicit Isi.aut voce edi/
tur sonus sicut per fauces.aut flatu sicut
ꝑ fistulam atqꝫ tubam . aut pulsu vt per
cimbalū.aut citharam et hmōi.que per
cussa sunt canora.et dicitur armonia ab
ad et monos.i.vnum qꝛ ad vnam concor
diaꝫ tendunt in cantibus omnes voces
vt dicit Hug.nam in omni melodia exi
guntur plures voces siue soni et hi con/
cordes.qꝛ vbi est vox vna tantum aures
non placāt sicut est vox cuculi siue cātus
vbi autē est pluriū dissona diuersitas
nō delectat.qꝛ talis diuersitas ꝑ discor/
diam non cantum sed vllulatū procreat
Sed vbi est vocum plurimarū et diuer
sarum concors vnio ibi armoniaca ꝓpor
tio est ⁊ modulatio siue dulcꝫ simphonia
Vñ Isi. Simphonia inquit est dulcis
modulationis temperamentum concordans
sonis in grauibus ⁊ acutis. et per hanc
armoniam voces acutiores ⁊ grauiores
cōueniunt ⁊ concordant.ita vt si quis ab
eo dissonuerit sensum auditus offēdat.
et talis cōcordia vocum dicit̄ eufonia q̄
est vocis suauitas.q̄ a suauitate ⁊ mel /
le dicitur melodia.cui cōtraria est dya /
phonia.i.vox dissonans siue discrepans
et deformis ad melodiam. Ad armonia
cam faciendam requirunt̄.dyastema dy
esis tonus yperludius podorius arsis te
sis ⁊ suauis vox siue sonus temperatus. Dya
stema itaqꝫ dicitur vocis spaciū ex duo
bus vel pluribus sonis aptatum Diesis
dicit̄ spaciū et deductio modulandi atqꝫ
vergendi de vno in alterum sonū. Ton⁹
est acuta enunciatio vocis .est enī armo
nie differentia et qͣntitas que in vocꝫ ac
centu vel tenore consistit.cuius genera i
xv.ꝑtibus musici diuiserunt. ex quibus

dicitur yperludius nouissimus.s. ⁊ acutis
simus. Podorius autem omniū est gra
uissimus vt di.Isi. Arsis est vocis ele/
uatio.i.initium cantus . Tesis est vocis
positio et hic est finis.vt dicit Isi. Unde
cantus est vocis inflexio.nam sonus di
rectus est.vt dicit idem.et sonus p̄cedit
cantum. Omnis enī vox est sonus sed nō
econuerso. Nam sonus est obiectum au
ditus.qꝛ quicquid auditu ꝑcipitur son⁹
dicitur.vt fragor arborꝫ et collisio lapidū
strepitus fluctuū ⁊ ventorꝫ .garrit⁹ auiū
mugit⁹ animaliū.voces clamores ⁊ dan
gores hominū.et ꝑcussiones organorū.
Vox autem ꝓprie dicit̄ sonus ab ore ani/
malis ꝓlatus. Ex aere autem ꝑcusso et
ad superficiem duri corꝑis alliso generat̄
sonus.cuius allisionis ꝑcussio citius ⁊ fa
cilius visu ꝑcipit̄ qͣꝫ eius sonus audiat̄.
et iō citius videt̄ p̄cedēs choruscatio qͣꝫ
tonitruo aures hoīs ꝑfundant̄. Vox aūt
est aer tenuissimus ictus . plectro lingue
formatus. Et est quedam vox significa/
tiua naturaliter vt garritus auiū ⁊ gemi
tus infirmorum et alia significatiua ad
placitū vt vox hoīs articulata et ad aliqͦd
verbum ꝓferendum rōis imperio lingue
organo informata. Vox enī verbi vehicu
lum est nec potest conceptū verbū in mē/
te exterius exprimi nisi vocis adminicu
lo mediante proferatur. Unde intelle /
ctus primo verbum in mente gignit .qͦd
ꝑ vocem postea ore promit. Unde verbū
a mente genitū ⁊ cōceptum ꝑ vocem q̄/
si ꝑ organum se exterius ostendit . Vox
autem disposita ad cantum ⁊ ad melodi
am habet duas ꝓprietates. vt dicit Isi.
Suaues inquit voces sunt subtiles et
spisse et clare acute et perspicue. Subti
les sunt in quibus spiritus non est for /
tis.qualis est in infantibus et in mulie
ribus et in aliꝗs nō habentibus neruos
grossos et fortes ⁊ spissos. nam subtiles
corde emittūt voces siue tonus tenues
et subtiles. Pingues vero voces ⁊ spisse sūt
qñ spūs multus egredit̄.vt est vox virorꝫ
Clare quando bene tinnule et sonore oī
raucedine impꝑmixte. Acute sunt valde
alte. Perspicue voces sunt que longius
ꝓtrahūtur ita qꝫ continuo impleāt om/

nem locum sicut clangor tubarum. Dura vox et rauca est quando violenter emittit sonum suum sicut tonitruum & sonus incudis quando percutitur ferrū durum. Aspera vox est rauca & que dispgit per minutos et dissimiles pulsus. Ceca vox est que mox cum emissa fuerit cōticescit atq3 suffocata nequaq3 longius producitur. vt3 in fictilibus. Uinolenta vox est mollis et vox flexibilis atq3 leuis. Et hec est dicta vinolenta a vinno h est a titinno molliter reflexa. Perfecta autem vox est alta suauis fortis et clara. alta vt in sublimi sufficiat. clara vt aures impleat. fortis ne trepidet et deficiat. suauis siue dulcis vt auditum non deterreat. sed potius vt aures demulceat. & audientium animos blandiendo ad se alliciat et conuertat. Si ex his aliquid defuerit vox pfecta nequaq3 erit. vt dicit Isido. Est pterea armonia organica q̄ ex flatu constat. quādo sc3 aliqua instrumenta artificialiter preparata flatu debito persufflantur ex cuius flatus quantitate & organi varia qualitate diuersi soni artificialiter pcreantur. vt3 in orgāis tubis fistulis et consimilibus que omīa varios sonos pmunt. Organum est generale nomen vasorum omnium musicor specialiter tamen appropriatum est istrumento ex multis composito fistulis. cui folles adhibentur. et hoc solo musico instrumento vtitur iam ecclesia in psis. in sequentijs et hymnis. pptur abusum histrionum reiectis alijs fere istrumentis.

Capitu. CXXXIII

De tuba

Tuba a tirenis primitus est inuēta. de quibus Uirgilius. Tirenusq3 tube mugire per ethera clāgor. Utebantur autem antiqui tubis in prelijs et ad hostium terrificatiōem. ad cōmilitonum animatiōem ad equor bellicor in pugnam puocationem. ad bellor innuendam congressionem. et signādas in certamine cum victoria veneratione3 ad fugitiuor reuocatiōem. Item vtebantur tubis i festis et in conuiuijs propter ipsi conuocatiōem. pter excitationem ad dei laudem. et pter leticie & gaudij pconizatiōem et inuitatiōem. preceptum enim fuit iudeis vt in bellis tubis sactis clangerent & etiam in initio noue lune buccinarent. et vt annum iubileu3 qui annus erat remissionis tubarum sonitu pnunciarent. et gaudiū ac quietem omnibus pmulgarent. Est aūt pprie tuba vt dicit Isido. li. xviij. instrumentū bellicis certaminibus adhibitum ad denuncianda signa bellor. vt ibi exaudiri p co non poterat p tumultu sonitus tu[b]e clangentis attingeret. et tuba dicit quasi toua. i. caua. interius enim est concaua et valde plana pter ampliorem flat' receptiōem. exterius autem est rotunda. circa tubantis orificium valde stricta. Sed in pte anteriori multū ampla manu clangentis ad os ponitur. regitur. erigitur. reprimit. et tenet. cuius sonus varius est. vt dicit Isi. nam interdū canit vt bella cōmittant interdū vt eos qui fugiunt insequantur. interdum vt exercitus intra se recipiantur.

Capit. CXXXIIII

De buccina

Buccina dicitur quasi vocina pus. s. tuba cornea vel lignea siue enea qua signum dabat antiqtus cōtra hostes. nam vt di. Isi. li. xviij. Pagani agrestes ad omnem vsum pariter sono buccine conuocabant. Uñ pprie buccina agrestibus signū fuit de quo psius. Buccina cogebat priscos ad arma q̄rites. Huius clangor buccinum dicit. vt dicit idem. Buccina autem corneis vtebantur hebrei pcipue in kalendis i memoriam liberationis ysaac p eo cornuto ariete in sacrificio immolato. vt di. glosa sup Gen.

Capitu. CXXXV

De tibia

Tibia dicitur esse dicta eo q de ceruinis tibijs & hinnulorum creditur primitus fuisse facta. hinc tibicen dixerunt tibiarum cantus. Uel sm Hug. tibia dicitur a tibin qd ē scir/

pus vel calamus qr a quibusdaȝ calamis tale instrumentum antiquitus fiebat. ⁊ hinc dicitur hic tibicen huius nis. ille q̃ tibia canit. Et fuit quōdam instrumentum lugubre quo vtebant homines i funeribus mortuoꝝ. vt dicit glo. sup Mathe. ix. cū audisset tibicines ⁊c. i. carmē lugubre canentes.

Capitu. CXXXVI

De calamo

Calamus a calendo est dictus. i. a fundendo voces et est generale nomen fistularum Nam fistula est dicta eo q̄ vocem emittat. naȝ fos grece vox latine. stolia vero emissa vnde fistula quasi emittens sonum siue vocē. hac vtuntur venatores. qr eius sonū cerui libenter audiunt. sed dum vnius venatoris fistulatione ceruus ad auditū allicitur mox ab alio de quo non p̄cauet sagittatur. Vox autem fistule decipit volucres dum canendo earum simulat ⁊ fingit voces. vnde dicitur: Fistula dulce canit volucrem dum decipit anceps. Fistula insup delectat oues. et iō fistulis vtūtur pastores dum vigilant sup gregē suum. vnde et quidam nomine pan: dicebatur esse deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantū adaptauit et studiosa arte cōposuit de quo dicit virgilius: Pan primos calamos cera cōiungere plures. instituit pan curat oues ouium q̄ȝ magistros. et iō qr instrumentū fistulatū ab eo inuentum pandorium est vocatum. vt dicit Isi. Adhuc fistulis se excitant vigiles et eoꝝ melodie suauitate ad dormiendum citius et suauius p̄uocant in lectulis quiescentes.

Capit. CXXXVII

De sambuca

Sambuca est genus ligni fragilis cuius rami sunt concaui ⁊ vacui atq̄ȝ plani. vnde tibie componūtur et quedem species simphonie. vt dic Isidorus.

Capi. CXXXVIII

De simphonia

Simphonia est instrumentū musicuȝ qd fit ex ligno concauo pelle contenta in vtraq̄ȝ parte sua quam musici hincinde virgulis feriunt. Fitq̄ȝ in ea ex concordia grauis ⁊ acuti suauissimus cantus. vt dicit Isi. simphonia tamen dicitur collatio et concordia quorūcunq̄ȝ signoꝝ sicut chorus dicit cōcors vnitas diuersarum vocum. vt dic glo. sup Luc. xv.

Capitu. CXXXIX

De armoniaca

Armoniaca rithmica est canora melodia ex pulsu et p̄cussiōe neruorum et tinnitu metalloꝝ generata. et huic armonie diuersa subseruiūt instrumenta vt tympanum cymbalū lyra cithara psalterium atq̄ȝ sistrum

Capitulum CXL

De tympano

Timpanū est pellis siue corium ligno ex vna p̄te extentū. Est enī pars media simphonie in similitudine cribri et virgula p̄cutit quēadmodum p̄cutitur simphonia. vt di. Isi. cui si iuncta fuerit fit fistula dulciorem reddit melodiam.

Capitulum CXLI

De cythara

Cithara ab appolline est reperta s̄m grecorum opinionem Est āt cithara similis pectori humano eo q̄ sicut vox ex pectore ita ex cithara cātus procedit. et ideo sic appellata. nā pectus dorica lingua cithara appellat. Paulatim autem plures eius species extiterunt. vt psalteria lyre et hmōi. et alique habent formam quadratam. alique trigonalem. Cordarum etiam numer⁹ multiplicatus est et cōmutatum genus. vetes aūt vocauerūt citharā fidiculā vel fidicem. qr tam bene cōcutriūt ter se corde eius q̄ȝ bene cōuenit inter quos fides sit. habebat aūt cithara. vij. cordas. vnde virgil. vij. sunt soni. vij. discrimina vocū. discrimina aūt sūt dicta iō qr nulla corda vicine corde silem sonū reddit. iō āt sūt

vij. corde. vel qz totam vocem implent. vel qz septem motibus sonat celum. Corda autem est dicta a corde. qz sicut pulsus cordis est in pectore ita pulsus cordarum est in cithara. Has primo mercuri⁹ excogitauit. idemqꝫ prior in neruos sonum strinxit vt dicit Isi. Corde autem q̃to magis sunt sicce et etiam magis tẽse tanto amplius sunt sonore. Plectrũ autem dicitur instrumentum quo temperantur corde et tenduntur.

Capitulũ. CXLII

De psalterio

p

Salterium a psallendo. i. a cãcando est nominatum eo ꝙ ad eius vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo cithare barbarice in modum delte littere. Sed psalterij et cithare hec est differentia ꝙ psalterium lignũ concauum vnde sonus redditur supius habet et deorsum feriũtur corde et desup sonant. cithara ꝟo concauitatem ligni inferius habet psalterium. hebrei habent decacordem. i. decẽ cordarum ſm numerum decẽ pceptoꝝ. fiũt autem optime eius cordule de auricalco et etiam de argento.

Capitulũ CXLIII

De lira

l

Ira a varietate vocum est dicta eo ꝙ diuersos sonos efficiat. vt dicit Isi. Liraz primo a mercurio fuisse inuentam dicunt hoc mõ. Cũ regrediens nilus in suos meatus. varia in campis animalia reliquisset. relicta ẽ etiam ⁊ testudo que cum putrefacta essꝫ et nerui eius remansissent extenti infra concham pcussa a mercurio sonum reddit et ad e⁹ spẽz liram fec̃ et tradidit orpheo qui hmõi rei maxime fuerat studiosus. Vñ dicebatur eadeꝫ arte non solũ feras sed etiam saxa ⁊ siluas cantus modulatione applicuisse. hanc scꝫ liram ꝓpter studij amorem et carminis laudem inter sidera locatum esse musici fabulantur vt dicit Isidorus.

Capitu. CXLIIII

De cimbala

c

Imbala sunt quedam musica instrumenta que pcussa inuicem se tãgũt ⁊ sonum faciũt ⁊ tinnitũ

Capitulũ CXLV

De sistro

s

Istrum est instrumentũ musicũ sic ab inuẽtrice noiatũ. naz ysis regina egiptioꝝ sistrum inueniſſe pbatur. Vñ Iuuenalis. Isis et irato feriat mea lumina sistro. Iõ mulieres hoc vtunt instrumento. qz eius inuentrix fuit mulier. vñ ⁊ apud amazones sistro ad bellum feminarum exercitus aduocat.

Capitulũ CXLVI

De tintinabulo

t

Intinabulum a tinniendo ẽ dictum. et est pua nola vel campanella. q̃re supra de vasis de lr̃a v Habet aũt campana hoc ppriũ q̃d dum sonando aliis pficat ex frequenti ictu se cõsumit. hec et multa alia instrumẽta deseruiunt musice discipline cuius scia tractat de vocibus et sonis. Cõsiderat autẽ nihilominus reꝝ naturaliũ dispositiões et numeroꝝ pportiones sicut exemplificat Boe. de numero duodenario cõpato ad. vi. et alios numeros intmedios dicens sic. Inuenimus inquit hic omnes musicas cõsonanatias. nam. viij. ad. vi. et. ix. ad. xij. compati sesquitertiam pportiõem reddũt. ⁊ sil' faciũt dyatesserõ cõsonãtiã. Sex ꝟo ad. ix. ⁊. viij. ad. xij. ɔpati reddũt sesq̃alterã pportiõem et dyapente efficiũt simphoniã. xij. ꝟo ad. vij. ɔsiderati duplicẽ quidẽ reddũt pportiõez sed dyapason simphoniã cãtãt. viij. igiẗ ad. ix. ipi ɔ se medij ɔsiderati epozdonũ iungũt q̃ musica modulatiõe ton⁹ vocat qui oĩm musicoꝝ sonoꝝ mensura est cõis oĩm enĩ sonoꝝ ẽ puissimus. Vñ notãduꝫ est ꝙ inter dyatesseron ⁊ dyapente cõsonantiaꝝ tonus dr̃ia totius est sic int' sesq̃tertiã ⁊ sesquialterã pportionẽ sola ẽ epogdolis dr̃ia. Hucusqꝫ Boe. in li. arisme. ca. vlt̃. Dicit etiã idem in plogo. i. li. sic musica lq̃t q̃ꝫ prior sit nũeroꝝ vis ex h̃ pbari pt ꝙ pora sit ulla naturalr̃ q̃ p se co

ſtant q̄ꝫ que ad aliquid referuntur et ipa
muſica modulatio numeroꝝ noībus ad/
notatur.vtꝫ. Dyateſſeron enī ⁊ dyapen
te ⁊ dyapaſon ab antecedētiꝰ numeri no
minibus nūcupanꝰ. ipoꝝ quoqꝫ ſonorū
aduerſum ſe ꝓportio ſolū et nō alijs nu/
meris inuenitur. nam qui ſonus in dya
paſon ſimphonia eſt. idem duplicis nu/
meri ꝓportione colligiꝰ ꝙ dyateſſeron ē
modulatio epitrita collatione. i. ſeſqui/
tertia colligitur vel componiꝰ quā dya /
pente ſimphoniam vocant. hemiolia me
diante coniungitur qui in numeris epog
donus. i. ſupra. viij. diciꝰ et eſt tonus in
muſica. vt dicit idem ibidem. ſeſquiter
tia ꝓportio in ariſmetrica diciꝰ dyateſſe
ron in muſica et que hem iolia. i. ſeſquial
tera ꝓportio in ariſmetrica. dyapente di
citur in muſica. eſt aūt dyapente ⁊ dyapa
ſon cōſonantia qn̄ maior vox habet mi/
norem notulam duplo et eius medieta/
tem. Seſquitertius numerus eſt nume
rus numero cōpatus habens tertiam p
tem minoris. Si vero habuerit. iiij. ſeſq
quartus. et ſi. v. ſeſquiquintus ⁊ ſic vlte
rius. Vn̄ ſeſquitertius eſt qui minori cō
patus habet eū ſemel ⁊ eius tertiā ptē;
verbigratia. ſi. iiij. cōpares tribus habe/
bit in ſe quaternarius totū ternarium ⁊
ternarij tertiam ptem. ſ. i. et ſi. viij. ad. vi
octonarius habebit totū ſenariū ⁊ tertiā
ptem eius. ſ. binariū. ⁊ ſi. xij. nouenario
duodenarius cōtinebit totū nouenariū
et eius tertiā ptē. ſ. ternariū. Sic ſi. xx.
cōpaueris ad. xv. et. xx. ad. xv. et ſi. xxiiij.
ad. xxviij. et ita de alijs ſic ſp inuenies.
Numerus vo ſeſquialter eſt qn̄ numerꝰ
maior cōpatus minori cōtinet totalē nu
merū minorem ⁊ eius medietatē. verbi
gratia. ternarius cōpatus binario hꝫ i
ſe duo ⁊ eoꝝ medietatē. ſ. vnitatē. ſic. vi.
cōtinet in ſe. iiij. ⁊ eoꝝ medietatem ſcil/
duo. ſic. ix. ſenariū in ſe claudūt ⁊ eoꝝ me
diam ptēꝫ. ſ. iij. ſic. xij. ad. viij. ⁊. xv. ad. x.
et ſic de alijs. Hec ſiquidē vba in ſe ſūt
pfunda plurimū ⁊ obſcura niſi his q̄ in
ariſmetrica inſtructi ſunt ⁊ etiā in muſi/
ca diſciplina. Nam ariſmetricis geome
tricis et muſicis ſunt luce plurima clari
ora que minus exercitatis in huiōi peni/
tus ſūt obſcura. et iō qui pdictoꝝ verboꝝ
et ꝓportionū tam numeroꝝ q̄ꝫ vocū ⁊ ſo/
noꝝ habere noticiam deſiderat ariſme/
tricoꝝ ⁊ geometricoꝝ ⁊ muſicoꝝ induſtri
am cōſulere non cōtemnat. tanta enī vt
dicit Iſi. in li. iij. eſt virtus in numeris
figuris ⁊ muſicis ſimphonijs ꝙ ipe hō ſi
ne eis nō conſtet. qꝛ muſica pfecta omīa
comphendit. Recollige itaqꝫ ex pdictis
ꝙ ars muſica ſiue armonia contraria et
diſpata conciliat. grauia acutis ⁊ acuta
grauibus modificat et adaptat. affectio
nes cōtrarias ⁊ aduerſas recōciliat. ma
licioſos animi motus reprimit ⁊ refre/
nat ſenſus debilitatos repat ⁊ cōfortat.
vnitatem exēplaris diuini in opibꝫ cō/
trarijs ⁊ diuerſis maxime pconizat: ter
renis celeſtia et celeſtibus terrena poſſe
vniri in cōcordia manifeſtat. Letos ani
mos magis letificat et triſtes magis tri
ſtificat. qꝛ vt di. Aug. ex quadam occul/
ta anime ⁊ armonie cōſili ꝓprietate melo
dia animi affectionibꝫ ſe cōformat. ⁊ in/
de eſt ꝙ dicunt autores ꝙ inſtrumēta mu
ſica letū reddūt letiorē et triſtē efficiunt
Reſiduas armonie ꝓprietates q̄re ſupra
in eo. vbi iſta ⁊ alia vba Iſi. recitantur.

Concluſio libri

Ista aūt que breuiter de reꝝ na/
turaliū accidentibus interſerui
mus. vtputa de coloribus liquo/
ribus ponderibus menſuris ſonis ⁊ vo/
cibus iam dicta ſufficiant. qꝛ vt eſtimo
rudibꝫ ⁊ puulis in xp̄o mihi filijs q̄ de p
prietatibꝫ reꝝ naturaliū in. xix. pticlas
ſunt digeſta ſufficere debent ad aliquam
inueniēdi ſilitudinariā rōem. qua de cā
diuina ſcriptura reꝝ naturaliū ⁊ eaꝝ p
prietatū tā exquiſitis ſimbolis vtiꝰ ⁊ fi/
guris. Proteſtor aūt in fine huius opuſ/
culi quēadmodū in principio ꝙ in olbꝫ
q̄ ſm diuerſas materias in hꝫ tractatu cō
tinenꝰ parū vel nihil de meo appoſui. ſed
ſimplr̄ ſanctoꝝ vba ⁊ phoꝝ dicta pariter ⁊
cōmenta vitate pnia ſum ſecutus vt ſim
plices ⁊ puuli qui ꝓpter libroꝝ infinita/
tem ſingulaꝝ reꝝ ꝓprietates de q̄bꝫ tra/
ctat ſcriptura inueſtigare nō pñt ī pmptu
inuenire valeāt ſaltē ſupficialr̄ qđ īte͂dūt

Simplicia siquidem sunt et rudia que excerpsi. utilia tamen mihi rudi et mei consimilibus eadem iudicaui. Et ideo suadeo simplicibus ut hec simplicia non contemnat. sed cum hec plenius intellexerint ad subtiliora intelligenda et inuestiganda ad maiorum et doctorum industriam recurrere non differant nec omittant. quorum prudentie et arbitrio hec relinquo ut minus sufficienter dicta uel excerpta corrigant. et si aliqua superaddere iudicauerint secundum gratiam eis datam desuper addant ut illud quod per me pauperem rudem et simplicem aliqualiter fuit inchoatum perducatur eorum solertia ad perfectum. ad ipsius honorem et gloriam qui est alpha et o principium et finis omnium bonorum qui est deus sublimis et gloriosus uiuens et regnans in secula seculorum Amen.

Explicit liber de proprietatibus rerum editus a fratre Bartholomeo anglico ordinis fratrum minorum. Anno domini M.cccc.lxxxviij. kalendas vero Junij. xij.

[illegible]